10
7 M
12

10
7 M
12

BAP. PLATINAE CREMONENSIS, DE VITIS AC GESTIS SVMMORVM

Pontificum, ad ſua uſq; tempora, Liber Vnus.

Huic additæ ſunt Vitæ ac res geſtæ eorum qui interim fuere pontifi-cum, a Paulo uidelicet II. ad Paulum huius nominis III.

EIVSDEM ITEM PLATINAE,

De falſo & uero bono Dialogi tres.
Contra amores .I.
De uera nobilitate .I.
De optimo ciue .II.
Panegyricus in Beſſarionem doctiſſ. patriarcham Conſtantinopolitanum.
Oratio ad Paulum II. Pont. maximum, de bello Turcis inferendo.

CVM Gratia & Priuilegio Imperiali Ad Quadriennium.

Eucharius Ceruicornus Agrippinas excudebat, Impenſis M. Gotfridi Hittorpij ciuis Colonien.
Anno M. D. XL.

9-12.f.3

BAP. PLATINAE

VITA EX LIBRO IOHANNIS Trittemij Abbatis Spanheimenſis, De ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

Bap.cognomento Platina,patria Cremonenſis, Apoſtolicus quondã Abbreuiator,uir undecũq; doctiſſimus,philoſophus et rhetor celeberrimus, ingenio ſubtili & uehemens,eloquio diſertus & mulcens,animo conſtãs & ualidus,multas à Paulo Papa II.calamitates ſuſtinuit, adeò, ut bonis omnibus & dignitate ſpoliatus,poſt equulei ſuſpenſionẽ,in carcerem crudeliſſime detruſus,uſq; ad mortem ipſius Pauli detentus ſit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinenſis diaconi, à Berengario rege Italiæ ſimilia paſſi,Pauli mores per antipodoſim non inſulſe notauit.Scripſit enim ad Sixtum pontificem IIII.de Geſtis Romanorum pontificum Librum unum,De naturis rerum Librum unum,Epiſtolarum ad diuerſos,& quædã alia. Moritur Romæ ex peſte ſub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IIII. Anno Domini M.CCCC.LXXXI.inductione XIIII.

Hæc Trittemius.Cęterum de proprio ipſius Platinæ nomine,controuerſię quiddam eſt,Baptiſta ne ſit,an Bartholomæus.nam uetuſtiſſima quęq; exemplaria habent abbreuiate ſcriptum,BAR.recentiſſima, BAP. Nos,ut quibus non ſatis cõſtaret,utrũ rectius eſſet,recentem lectionem ſecuti,ueteris te admonitum uolumus, ut ſit de quo ſententiam & ipſe feras.tantummodo, ne fortuito aut temere per nos deprauatũ putetur.Sed & de hoc admonitum te uolumus,pagina 57.linea 3.legẽdum Pauperibus, pro Paupertas.Itẽ pagina 203.linea 2. tatem,pro ciuitatẽ. Cætera leuiora ſunt, quàm de quibus uerba fiant,uel ſi cuius ponderis ſunt,cõmunia nobis cum archetypo ſunt.

AD LECTOREM.

Siccine pgis ſtudioſe lector, bibliopolas & chalcographos inſimulare, quaſi nihil æneis typis euulgent, nihil ſub chartaceis tabernis diuēdant, nihil in illorum officinis proſtet, niſi ſpem adblandientis lucri alat, ingēs fœnus uenditori promittat, & certū pecuniaꝝ aucupium polliceatur? Nonne iam pridem tibi exhibuimus, quanto me hercules labore, quāta diligētia, Suetoniū? nonne edidimus Spartianū, Iulium Capitolinū, Lampridium, Ammianū Marcellinum, Vopiſcū? Nonne ex Græcis quoq;, ſed iam latine loquentes, Thucydidē & Herodotum? Nonne poſtremo reuocatus ad incudem T. Liuius, ut caſtigatiore amuſſi excuſus, tibi redderet? Porro in hiſce obeundis, non tam nobis quàm tibi conſuluimus. Non æque præ tenui lucello inhiauimus, ac tibi profore ſumus adnixi. Neq; enī curauimus (ut illud Accianum obiter molliat) aures tuas uerbis diuitare, ut noſtras auro locupletaremus domos, ſed ut autoꝝ, quos uel ante nō uideris: uel ſi fortaſſe tibi uiſi ſint, non perinde tamen defæcati & correcti, noſtra ſedulitate in lucē prodeuntiū, noua ſubinde lectio, & linguā tuam mellito latini ſermonis rore fœcundaret, & animum rara quadam uirtutum uenuſtate expoliret. Quod per multiplices quidem hiſtorias in primis fieri poſſe exiſtimauimus. Nam ſi hiſtoriam, quæ monumenta temporꝝ, hominum, locorum, geſtarumq; reꝝ cōplectitur, Romanæ eloquentiæ parens Cicero, finierit, teſtem temporū, lucem ueritatis, uitam memoriæ, nunciam uetuſtatis, magiſtram uitæ: addet ea nimirum lecturienti mirificos aculeos ad eruditionis uirtutumq; mercaturam, quodq; de Periclis Athenien. oratiōe dictum eſt, in animis legentium [illegible]. Sed cum alia uoce, niſi ſummi oratoris (ut ex Græcorum teſtimonio Catulus adſerit) hiſtoria immortalitati nequeat commendari, pulcherrimis quoque & commodiſſimis elegantiarum nundinis lectorem adlectabit. Quemadmodum igitur Romanorum regum atq; adeo uniuerſorum magiſtratuum mores & decreta, hiſtoriographorum penicillo (quod aiunt) delineata, iam pridē ex noſtra officina tibi ſuffecimus, ita nunc quoq; ſummoꝝ pontificū uitas & inſtituta offerimus. Illi rempublicam, & eam quidem ciuilem, honeſtis iuxta ac ſalutaribus conſtitutionibus legibusq; exornarunt, confirmarunt, conſeruarunt: Iſti pijs cæleſtibusq; præceptis communitatem Chriſtianam imbuerunt, conſtituerunt, munierunt. Illi ſuarum laudum egregios præcones, Liuios, Saluſtios, Tranquillos, Tacitos, & eiuſdem (quod dicitur) farinæ alios uiros, nacti ſunt. Iſti uero inter cæteros ſuorum facinorum ebuccinatores, uel præcipuum adepti ſunt Platinam. Cui ſi quis in albo eorum qui annales, non qui hiſtorias ſcriptitaſſe uidentur, locum tribuat, non magnopere refragabimur, quando id tamen Platinam conſecutum uel hoc opere fatebitur, quod & ad unam dicendi laudem & primā hiſtoriæ legem pertinet. Apud Græcos Pherecides & Hellanicus, apud Latinos Cato, Pictor & Piſo, unam dicendi laudem putant eſſe breuitatem: Cicero primam hiſtoriæ legem arbitratur eſſe, ne quid falſi dicatur: proximam, ne quid ueri prematur ſilentio, ne qua ſcilicet uel gratiæ uel ſimultatis ſuſpicio in ſcribendo eluceat. Quid uno Platina breuius? quid tenacius ueri? quid falſi magis fugax? Nam illum a fauoris ſuſpicione, tetri carceris diuturna moleſtia facile uindicabit: a ſimultatis uero macula, multorum & eorum quidem [illegible] conſtans teſtimonium. Hunc autorem coeme, ſi rerum geſtarum uariæ quidem facies te oblectant, ſi amor ueritatis (quam temporis filiam ille interpretatur) te capit, ſi deniq; Latini ſermonis copiā, cum facilem tum puram, tibi familiarem eſſe uoles. Inuenies integrum, quem olim mutilum deprehēdiſti: offendes emaculatum, qui ferme infinitis mendis erat conſpurcatus: uidebis deniq; colis, commatibus, periodiſq; diſtinctum, in quo nulla membrorum retinacula, nullæ cæſurarum remoræ, nulliq; ſententiarum obices adparebant. Acceptum aliquādo (ut ſperamus) nobis referes, quod Platina ſcilicet, non infeliciter reſtitutus, tandem tibi blandiatur, qui antehac tibi ſorduit, a cuius miſerabiliter diſcerpti laceratiq;, ſalebroſa & inſuaui lectione penitus abhorruiſti. Vale.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX RERVM AC VOCVM IN PLATINAM

De Vitis Summorum Pontificum, ſtudioſiſſime ac fideliſſime digeſtus.

ABagarus q̃ felix 171.a
abraxas quid xv.b
Acephaloꝝ hæreſis 85.a
Adeoboldus epiſcopus doctiſſimus 157.b
adeodatus pontifex 84.a
adulphus Haſſo imper. in agro Spirenſi interficitur 209.b
adulterinus pontif. 141.a 240.a
Aelius Pertinax imp. 21.b
æneas pont. creatur 286.a
æneæ apud Cæſarẽ ſnĩa 288.b
Agapetus primus, pontif. 67.a
agapetus ſecundus, pont. 132.a
agatho primus, ex monacho pontifex 85.b
agareni Italia ac Sicilia expellũtur 123.b
agareni Græcis qui 80.a
agnus dei, in Miſſa quis inſtituerit xvi. cxci.a
agrippa Caſtor quis xv.a
Alarici regis clementia lij.b
albertus Magnus quo tempore fuerit cxcvi.b
albi Gibellini qui ccxij.b
albon abbas Floriaceñ & martyr 157.b
alboinus Longobard. rex 70.a
alleluia unde ſumptum xvi.a
alexander primus, põtif. xiiij.b
alexander ſecũdus, quis 147.a
alexander tertius 174.a
alexander quartus cxciij.a
alexander quintus in concilio Piſano pontif. 248
alexander vi. põ. optim. cccix.b
alexander ordinis Minorũ frater cxciij.a
alexander imperator unicũ uirtutis exemplar 26.a
alexãdria urbs cõditur 176.a
alexius imperator 178.a
allocephalis eccleſia 85.b
almericus hæreticus ubi combuſtus 187.b
almericus Hieroſolymoꝝ rex 177.a
alouiſu cardinalis ſepulti inſcr tunium 80.b
alphonſus Hiſpaniæ rex 172.b
Amalaſiũthæ laus lxvij.a
ambertus Remẽſis archiepiſcopus 170.b
ambroſius Mediolanenſis epiſcopus l.a
Anacletus primus, põt. & martyr xiij.a
anacletus antipapa 169.b
anaſtaſius primus, pon. xlix.b
anaſtaſii conſtitutio l.a
anaſtaſius ſecũdus, pont. lxij.a
anaſtaſius tertius quo tempore pontifex 129.a
anaſtaſius q̃rtus ex abbate pontifex 172.b
anaſtaſius Romanæ eccleſiæ bibliothecarius cxxiij.b
anaſtaſius imp. a pontifice excõmunicatur lxi.b
angelotti cardinalis infortunium 271.a
annataꝝ uſus eccleſiaſticis beneficijs impoſitus ccxli.b
anatolius eṗs laudatur 32.b
andronicus Græcus tutor Alexii imperatoris 178.a
anianus Marco euangeliſtę ſufficitur vij.b
anicetus primus, cuias, & q̃tus pontifex xix.a
anni a creatione mundi uſq; ad Chriſtum iij.b
anſelmus Lucenſis eṗs 163.a
anſelmus Cantuarieñ ibid.b
antherus primus, pont. ad Origenem ſcripſit xxvij.b
antiochia quondam ſedes Petri, & Lucæ euãgeliſt. & Theophili patria clvij.a
antonij diſcipuli magnæ autoritatis xlviij.b
antonij eremitæ ſanctiſſim. autoritas 42.a
antonini Pij laudes xvij.b
antoninus Pius cum filijs annis ij. & xx. xvi.b
Apelles hæreticus xx.b
apollinaris Hierapolitan. epiſcopus 18.b
apollonius orator inſignis 21.b
apollinarius, hinc Apollinariſtæ li.b
apoſtoloꝝ, euangeliſtaꝝ, quatuor eccleſiæ doctoꝝ duplex celebritas ccxi.b
apoſtoli ſortiti prouincias vi.a
Aquarum inundatio 72.b
aquila Iudæus, ſecũdus legis interpres xvi.b
Arcadius oriẽtem adminiſtrabat lij.b
archiflamines xxi.a
arioaldus in locũ Adoaldi ſufficitur 78.b
arrij interitus xliij.b
ariſtides Athenienſis philoſophus xiiij.b
ariſton 14.a
arnulphus Chriſtianæ religionis prædicator 163.b
arnulphus uoluptatibus deditus cxxvij.a
Aſiam occupauerunt Saraceni cxliij.a
Athanaſius Alexandrinę urbis epiſcopus 42.a 43.b
attila rex flagellum dei 57.a
Auguſtinus Hipponenſis, Ambroſij diſcipulus 53.b
auguſtus Cæſar Chriſto nato noluit ſe dñm uocari 4.a
auguſtus Herodis porcus eſſe maluit q̃ filius 4.b
auguſtinus moritur lv.a
auguſtini corpus Papiam delatum eſt 98.a
auguſti humanitas iij.c
aurelianus imp. uir militari diſciplina clarus 311.a
auriſpa ſub quo uixerit 272.b
BAbylas martyr ccviij.a
baldus cuius pontificis p̃ceptor ccxxxi.a
bambergeñ epiſcopatus 141.a
barthecab quis xv.b
barce olim ciuitas quæ 30.b

bartholus Saxoferratus, uir ſua ætate conſultiſſimus 229.b
bartholomæi corpus transfertur cxiiij.b 136.a
bartholomęus Brixianus 195.b
baſilica Conſtantiniana ædificatur 39.b
baſilica Pauli ædificat 40.b
baſilides hæreticus & eius prophetæ 15.a.b
Beda, uenerabilis cognominatus 92.a
bellifarius patricius cum exercitu in Italiã mittitur 67.b
benedictus primus lxxi.b
bñdictus iunior pon. lxxxvij.b
benedictus tertius cxx.a
benedictus quartus cxxvij.b
benedictus quintus cxxxiij.b
benedictus vi. pontifex in Hadriani mole coniectus 135.a
benedictus ſeptimus pont. Arnulphum reſtituit 137.a
benedictus octauus pon. Othonem tertium imperatorem corona imperij donat cxl.b
benedictus nonus quo tẽpore pontif. creatus cxlii.a
benedictus X factione quorundam pont. creatur cxlvi.a
benedictus undecimus pontifex, magnum ſuæ uirtutis documentũ præſtitit 214.a
benedictus duodecimus, ordinis Ciſterciẽſis, Auenione põtifex creatur 223.a
benedictus Vrſinus 65.b
benedictus XIII põtificatu priuatur ccli.b
berengarii Andegauẽſis eccleſię diaconi error cxlvi.b
bernardus monachus ex nobili genere clxiii.b
bernardinus Senẽſis in ſanctos refertur 281.b
bertrandus comes Tripolitanus 178.b
Bilibertus (alibi Gilibertus) ob uarietatem diſciplinarũ qs dictus clxx.b
Bleda (alibi Belda) Hunnorum rex lv.a
blaſco hæreticus xxi.b
Boethius philoſophus 64.a
bombardarũ uſus primus qñ & ubi 255.b
bonauẽtura ordinis minorum generalis 199.b
bonifacius primus qua ſeditione pontificatum nactus 53.b
bonifacij pontificatum qui prę clari uiri ſummopẽ illuſtrauerint 54.a
bonifacius ſecundus cuius imperatoris tempore fuerit pontifex 66.a
bonifacius tertius ſub quo imperatore pontificatum conſecutus 75.b
bonifacius quartus pontif. creatur 76.a
bonifacius quintus ſub quo Italiæ rege pontificatum ſit adeptus 78.a
bonifacius VI in cuius locum ſuffectus 125.b
bonifacius ſeptimus pontificatũ minus iuſte adeptus 135.b
bonifacius octauus nõ ſine ambitionis crimine pontifex factus ccxi.a
bonifacius nonus conſenſu oĩum cardinalium pontifex creatus 238.b
bonifacius Magũtinus epiſcopus 96.b
bonifacius Montisferrati Comes 183.b
bonitium in ualle Helſæ ſitum quid 193.b
bononia in poteſtatem eccleſię redacta 256.b
Brigida Scotica mulier ſanctiſſima 65.b
Burbonius dux quando & quõ Romæ interfectus cccxiii.b
burgũdia imperialis olim prouincia cxlii.a
CAdolus epiſcopus Parmẽſis, cõtra quem antipapa factus 147.a
caius pontifex quis 33.a
caij Claudij Caligulæ uita 6.a
cæſarea Perſarum regina, cur inſcio rege Conſtantinopolim uenerit 83.a
cairus urbs ab Almerico obſidetur 177.a
cairus quo olim nomine dicta 175.a
caliſtus primus 23.b
caliſtus ſecundus, Viẽnenſis antea archieps 166.a
caliſtus tertius quis 281.b
capitolium ui capitur 154.a
carbunculi ex tiara pontificis precium 2.5.a
cardinales in uincula conijciũtur 204.a
cardinales quali galero utantur 192.b
caritas annonæ p̃maxĩa 247.b
carolus Burbonius ante Romã cecidit cccxiij.a
carolus regum potentiſſimus qñ imp. electus cccxij.
carolus tertius imperator optatur a Rom. proceribus 123.a
carolus autor egregius 272.b
carus Narbonenſis imp. 33.a
carthaginenſe concilium 53.a
carolus Magnus cix. cx.
carinus imperator qualis, et à q̃ & ubi uictus 33.b
caſſiodorus ſenator ac monachus quæ ſcripſerie 66.a
cataphrygarum hęreſis xx.b
cæleſtinus hæreticus 51.b
cæleſtinus Miſſæ introitum dedit 16.a
cæleſtinus primus 54.b
cæleſtinus ij. pontifex 170.b
cęleſtinus tertius pontifex quid rari fecerit 181.b 182.a
cæleſtinus quartus cxc.b
cæleſtinus quintus quàm ſanctus ac ſimplex fuerit ccx.b
cæleſtinus quintus in ſanctos refertur ccxviij.b
cherinti dogma xxxi.a
chilioſti qui ibidẽ
Chriſtus ex tribu Iuda naſcitur 5.
Chriſti uita ibidẽ.
chriſti ad Petrũ uerba 6.b
Chriſtianorum decima perſecutio 34.a b
chriſtophorus quõ pontifex factus 128.b
chryſoloras Byzantius 243.b
cincius mali cõſilij autor 148 b
cincius Fregepanis homo facti

oſus 165.a
ciſterciẽſiũ ordo cõfirmat 157.b
Claudii impatoris facinora 5.
clementinaꝝ liber editus 218 b
clemens ſeptimus cui ſucceſſe-
rit in papatu cccxij.b
clemens VI pon. 224.a
clemẽs quintus ccxv.a
clemens quartus, q̃lis cxcvij.a
clemens tertius 180.b
clemẽs ſecũd⁹, Bãberg. cxliij.b
clemẽs primus, ſub quo marty-
rium paſſus xi.b
clementis epiſtolæ xij a
clementis I. corpus uñ, qñ, & a q̃
Romam perlatum cxxij a
cletus pon. & martyr qñ x b
clerico comã nutrire uetitũ 19 b
clerus ſeueros & graues uiros
aſpernatur ciiij.b
clodoueus rex Franciæ 64 b
cluniacẽſe monaſterium à quo
extructum cxxiiij b
Colũbanus abbas ſanctiſ. 76 b
colũnenſes q & uñ dicti clx b
comaclum incenditur 132.b
cometis apparitio 84.b
cõpetitor Damaſi I. q̃lis 47 b
cõciliũ Mãtuæ indictũ cccxiiij
concilium ſub Innocentio ter-
tio maximum 185.a
concilio in Palęſtina qui inter
fuerint 21.a
concilium in Perpiniano 248.a
concilium piſanum ab Alexan-
dro laudatur 248 b
conciliũ Nicenũ ſanctũ 39 a b
cõciliũ Caliſti in laterano 167 a
cõciliũ Baſileenſe cõfirm. 265.a
concilium Lugduni cc b
cõcilium apud Diuonem 175
conciliũ apud Lateranũ 148 b
condiperthus quo dono quem
affecerit 88 b
conon pont. qualis ibidẽ
conradus Sueuus impera. 171.a
conſecratione facta, Petrus Pa-
ter Noſter uſus eſt 16.a
Cõſetia ab hoſt. recupata 134 b
cõſtantius cũ Cõſtãtino & Cõ-
ſtante imperiũ adeptus 43 b
conſtãtinus filius in locum He-
raclij ſufficitur 81 a
cõſtãtini I. dona q̃ & q̃nta xli
cõſtãtini ſanctio de põtifi. 87 b
cõſtantinus q̃ fortunatus 38 a
cõſtantinus antipapa laicus ini-
tiatut ſacris ciij b
cõſtantius, Galerius, Maxẽtius
imperatores 35 b 36 a
cõſtantinus q̃s Romæ baſilicas
ædificatit 38 b xl a
cõſtantinus I pont. e cælo miſ-
ſus cur putaretur 93 a
conſtantini erga Sylueſtrum et
eccleſiã munificentia 38. 40
cõſtãtinus ſaracẽos uincit 85 b
cõſtãtienſe cõciliũ qñ ccl
conſtitutio Euariſti põtifi. 14.a
cõuẽtus ad Guardaſtallũ 160 b
cordirius magni Soldãi fi. 186 a
cornelius primus, pontifex ac
martyr 28 b 29 a
corſi q Romæ dicti 160 b
creſcentius cõſul Roman. 137 b
Criſpi Saluſtij autoritas 127 b
crucis ſigno ad bellũ iturus qs
uteretur 38 a
crux Chriſti quãdo & unde in-
uenta 36 b
Cyprianus Carthagin. eps 29 b
cyrus pſiarcha Conſtãt. xciij b
cyrillus qd Clementi primo ſe-
cerit cxxij a
DAmaſus I. qs & qñ 46 b
damaſus ſecundus ponti-
ficatũ ui occupat 143 b
damaſcus obſidetur 172 a
damiata (aliàs Damyata) Chri-
ſtianis reddita & adẽpta 186
Deciana pſecutio 28 b
deoꝝ ſimulacra in Aegypto ce-
cidiſſe 4 b
deſiderius Lõgob. rex cv a b
deuſdedit pont. q̃lis 77 a clv a
Diabolus Moſen indutus lv b
diaconi cũ Sixto occiſi q 31 a
didymi à teneris cæci eruditio
quanta 49 b
diocletiani imp. collegæ q 34
diodori Tarſenſis epiſcopi eru-
ditio liij.a
dionyſius ex mõacho ſummus
pontifex 31.b
dioſcorus cum quo põtifex ele-
ctus 66.b
diſcordia & ſchiſma propt pon-
tificatum 246
domitianus imperator xi.b
dñici Captanici autoritas 280
dñicus Syluius dux Venet. cli a
dominicus hæreſim apud To-
loſam compeſcit 184.b
donatiani hæretici unde 45.a
donus I. pontifex quando 85.a
doni ſecundi laus 155.a
dorothei eunuchi eruditio qua-
lis 32.b
dorothea martyr & uirgo qd-
uis potius q̃ ſtuprũ paſſa 37 b
Dulcinus cuiuſmodi, & q̃ ſuo
noĩ tñderit in hæreſi 215.b
EBionitaꝝ dogma xij b
ebionitis occaſio calumni-
andi aufertur xv.a
Eccleſias non niſi ab epiſcopis
conſecrari debere 61 a
ecelini in Patauinos quanta ty-
rannis 194 a
Edeſſa à quo conuerſa 171.a
eduardus ſanctus Angliæ rex
quando 135.b
eduardus rex in Vaſcon. 207.b
Egeſippi hiſtoria xix.b
egeſippus alius inſignis 62.b
Elephanticum quis pont. oſcu-
lo ſuo liberarit 77.a
eleutherius pontif. xx.b
eliſabeth regis Vngariæ filia in
ſanctas refertur 189
Emanuel imperator Conſtan-
tinopolitanus 178.a
Epiſcopi proprium 76 a
epiſcopatus nõ largitione quæ-
rendus ibidem
Euagrius qd ſcripſerit liij b
euariſtus pontifex ſub Traia-
no xiiij a
eudoxius arriani dogmatis epi-
ſcopus 48.b
eugenius quartus 264 b
eugenius tertius pont. 171.b
eugenius ſecundus pon. cxij.b
eugenius primus pont. 82.b
eulalius cõpetitor Bonifacij ab
exilio reuocatur liiij
euſebius primus pon. 36 b
eutychianus primus 32.b
Exulũ in agrum Bononienſem
cõuenientiũ facinus 214.b
FAbianus pontifex ac mar-
tyr 27 28

familiæ aliquot Romanę 160.b
Felix quartus 65.b
felix tertius 60.b
felix ſecūdus 45.b
felix I. pontifex ac martyr 32.a
feliciſſimus cum alijs martyri-
zatur 31.a
ferdinādus Aragonū rex 187.b
Florianus imperator 32.b
florinus & Blaſco hæretici 21.b
Formoſus poſt Stephanum pō
tifex creatus 125.a
formula abrogatiōis pō. 149.b
formula regij iuriſiurādi 150.b
Franciſci Aſſiſiatis ſctitas 185.b
franciſcus rex Franciæ 313.a
frāciſcus Petrarcha corona po-
etica donatur 223.b
frāciſci ordo comprobať 187.a
fratricelli hæretici 215.a b
fredericus ſecundus anathema
te notatur 186.b
fredericus ſecundus imperator
creatur 184.b
Fulco Andegauus regnū Hie-
roſolymitanū accepit 170.b
fulgentius Rupenſis epiſcopus
62.b
fulgineum per factionem occu
patur 188.a
GAlba imperator Romæ iu
gulatur 9.c
gallienus Romæ a ſenatu impe
rator eligitur 29.b
Gelaſius ſecundus pontifex cre
atus 164.b
gelaſius primus collationes in
Miſſa dedit 16.a
gelaſius primus quo tempore
pontifex lxi.a
gēnadius Maſſilieñ. eṗs 63.b
genealogia Chriſti 5
gentilis pictura qualis 259.b
Gerardus epiſcopus & martyr
cxlii.b
gerunda ciuitas 207.a
germanus patriarcha Conſtan
tinopol. in exiliū mittiť 96.b
germanis ſolis electio impera-
toris permiſſa 138.a
germani ad fidē conuerſi 94.b
Gibellinus es, & cum Gibelli-
nis in cinerē reuerteris ccxi.b
gibellinis ſua bona querētibus
diripi quid reſpōſum 249.b
Gloria in excelſis, à quo inſtitu
tum xvij.a
gloria in excelſis deo, in natali-
tijs martyrum decantari in-
ſtitutum lxiij.b
Gordianus presbyter in tumul
tu opprimitur lxiij.a
gordiani impatoris mors 27.b
gotthi quando fidem catholi-
cam integre receperint 73.b
gothifredus Mathildis comitiſ
ſæ maritus 146.a
Gratianus imp. adoleſcēs 49.b
gregorius XII. in maxima diſ-
cordia eccleſiæ pōtifex 246.a
gregorius XI. Auenione omni
um conſenſu pontifex 230.b
gregori⁹ X. Viterbij a collegio
cardinaliū pon. creatur 199.b
gregorius nonus apud ſeptizo
dium pontifex creatus 187
gregorius octauus ponti. ſum-
mo om̄ium conſenſu 180.b
gregorius VII. oīm bonoꝝ cō-
ſenſu pontifex creatur 148.a
gregorius ſextus quomodo pō
tificatum adeptus cxliij.a
gregorius quintus q̃modo pō-
tifex creatus cxxxvij.b
gregorius quartus quo tempo
re pontifex cxiiij.a
gregorij tertij eruditio xcvij.a
gregorius II. qua potiſſimum
re laudandus xciiij.b
gregorius primus pontifex in-
uitus creatur lxxiij.a
gregorij inſtitutiones in Miſſa
& letaniæ lxxiij.a b
gregorius Cæſarienſis epiſco-
pus & martyr xxxij.a
gregorius Bæticus Illiberi epi-
ſcopus xlix.
grimoaldus dux Beneuētanus
lxxxij.b
grimoaldus Longobardorum
rex lxxxv.a
groſſonij gens Arabica 192.a
Gualbert⁹ monachus inſignis
148.a
guardaſtalli conuentus 160.b
guelphi & Gibellini qui 190.a
guelpha factio multum ualuit
193.b
HAdrianus Caroli Cæſaris
pueri præceptor 312.a
hadrianus ſextus magno cardi
nalium conſenſu pōtifex ibi.
hadrianus quintus Innocentij
quarti nepos pontifex 201.b
hadrianus 4. cuias, & q̃s ad fidē
Chriſti perduxerit 173.a
hadrianus tertius pontifex ma
gni animi 124.a
hadrianus II. quàm pius 122.a
hadriani I. pontificis laus 105.
hadrianus imperator inter bo-
nos principes numerať 15.b
hadrianus imperator pater pa-
triæ appellatus 15.a
hannibal Bentiuolus qua frau-
de occiſus 270.b
haymo & Strabo Bedę fr̃es 92.a
Hæreſes 9.b 21.b 30.b 146.b
251.a b 251.b 28.a 33.a 79.a
hedimundus Cantuarieñſis epi-
ſcopus in ſanctos referť 192.b
heraclij imperator. geſta 77.a
heraclitus cōmētarios in Apo-
ſtolum ſcripſit 23.a
herdard' regis Angl. fili⁹ 199.b
helcheſatæ hæretici 28.a
henricus abbas Lobieñſis in Lo
tharingia 137.B
henricus 4. in Italiā uenit 162.a
hēricus imperator à Gregorio
pontifice admonitus 148 b
henricus imperator à pontifice
execratur 154.a
hermanij cuiuſdam corpus ex-
humatur & comburitur 213.a
hermetis liber 18.b
herodes filios ſuos laqueo per-
emit 4.c
heros beati Martini diſci. 54.b
Hieronymus epiſtolam & euā
gelium Miſſę addidit 16.a
hieronymi habitatio 52.a
higinus pōtifex ac martyr 17.a
hilarius Pictauoꝝ eṗs 49.a
hilarij pōt. inſtitutiones 58.59
hilarius pontifex 58.b
hilminolinus utranque Hiſpa-
niam hoſtilem in modum p
uagatus 184.a b
Honorius quartus 206.b
honorius tertius pontifex Pe-
trum imperatorem Conſtan

tinopolitanum coronat 186.a
honorius ſecundus ſub Balduino pontif. 167.b
honorius quo tempore pontifex 78.b
honorius diuiſo cum fratre imperio, occidentem gubernabat 52.b
hormiſda ad Theodorici & Anaſtaſii tēpora pontif. 63.a
hoſpitale ſancti ſpiritus conditur 185.b
Hugo de ſancto Victore Parrhiſienſis doctor 168.b
hugo qui in Biblia gloſſas ſcripſit 193.a
hugo ſancti Clementis cardinalis 151.a
IAcobus frater dñi dictus, lapidibus obruitur 8.a
Iberorum gens fidē Chriſti accepit 42.a
Ieiunium qñ & à quibus inſtitutum 16.b
ieiunium quatuor temporum unde 24.a
Ignatius tertius poſt Petrū Antiochiæ epiſcopus 13.b
Ildericus Tranſamundo Vuandalorum regi ſufficitur 64.b
Imagines ſanctorum patrum depingebantur in parietibus 74.a
imperatorem errantem in fide, à pontifice excommunicari poſſe 61.b
imperator hæreticus 94.a
imperij uacatio 30.a
Indulgentiarum uenditio multum eccleſiæ nocuit 242.b
innocentius octauus pōtif. bene Innocentius 308
innocētius ſeptimus Romæ pōtifex tumultuāte tota Italia, creatur 243.b
innocentius ſextus uir integerrimę uitæ pōtifex 227.a
innocētius quintus ordinis ſancti Dominici, pontifex creatur cci.a
innocētius quartus e Lauaniæ comitibus pōtifex 190.b
innocentius tertius doctrina et moribus inſignis 183.a
innocentius ſecundus qñ pontifex creatus clxix.a
innocētius primus, & eius conſtitutio li. a b
inſtitutum Nicolai II. pontificis cxlvi.b
inſtitutum Leonis ſecundi ſanctiſſimi 87.a
inſtitutū Alexandri primi pontificis xv.a
inſtitutū Bonifacij quinti pontificis 78.b
inſtituta Iohannis uiceſimitertij multa ccxix. ccxx.
inſtitutum Aniceti primi pontificis quod 19 b
inſtitutū Nicolai tertij cciij.
inſtitutiones Higini pontificis multæ 17.b
inſtitutum Vitaliani pōt. 84.a
inſtitutum Leonis primi, Hoc ſanctum ſacrific. 58.a
inſtitutū Vrbani quod 25.b
inſtitutum Honorij 79.b
inſtituta Bonifacij quæ 66.b
inſtitutum Lodouici imperatoris pium cxiiij. cxv.
inuectio in principes ſeu prælatos indoctos cxl.a
inuectio in pontifices & prælatos 129.a
inuectio in pōtifices prauos noſtri tēporis ccxlij. ccxliij.
Iohānes uigeſimuſquartus Boloniæ omium cōſenſu pontifex creatus 249.a
iohannes uigeſimuſtertius Lugduni pontifex creatus 219
iohannes uigeſimuſſecūdus ex epiſcopo Tuſculano pontifex ccij.a
iohānes uigeſimuſprimus pontificis munus ſuſcepit 141.b
iohannes XX pontifex ocio deditus cxl.a
iohannes XIX. diebus uiginti pontifex 139.b
iohannes decimuſoctauus per factionem pontifex 138.b
iohānes decimuſſeptimus pontifex in Hetruriam exulatū abijt 137.b
iohannes decimuſſextus pontifex miro odio in clericos exarſit 137.a
iohannes decimuſquintus in q̄ miſeria & ubi uitam ſuam finierit 136.b
iohannes decimuſquartus Narnienſis epiſcopus primū, deinde pontifex 134.a
iohannes decimuſtertius pontificatum occupat 132.b
iohannes duodecimus pōtifex declaratur 131.a
iohannes XI pont. quis ante fuerit 129.b
iohānes decimus pontifex Formoſi cauſam in integrum reſtituit 127.a
iohannes IX Carolum imperatorem decernit 123.a
iohannes octauus (mulier) malis artibus pontificatum adeptus cxix.
iohannes ſeptimus cuius impe. tēpore pōtifex 92.a
iohannes ſextus ſub Theophylacio hexarcho pontifex creatus xci.a
iohannis quinti pōtificatus q̄lis 88.a
iohannes quartus pontifex mira pietate uſus 80.a
iohannes tertius Iuſtini temporibus pontifex lxx.a
iohannes ſecūdus Anthimum epiſcopum pontificatu damnauit lxvij.a
iohānes primus Theoderici regis & Iuſtini Auguſti temporibus pontifex lxv.a
iohannes tyrannus in Italia cōpeſcitur liiij.b
iohannes Gerundenſis epiſcopus lxxvi.b
iohannes apoſtolus & Iohānes ſenior 14.a b
iohannes qñ euangeliū ſuū ſcripſerit 12.b
iouinianus Iuliano in imperio ſuccedit 47.b
Irene Conſtantini imperatoris mater cix.a
Iſatius totius Italiæ hexarchus lxxix.b
Iuo presbyter & confeſſor Britannicus ccvij.a

iubilei anni ratio ccxij.b
iudas crucis inuentor 36.b
iulianus iuriſperitus xxij.a
iuliani imperator. exclamatio, Viciſti Galilæe 47.b
iuliani imp̄atoris laus 46.b
iulius ij. patrum couſenſu Pio tertio ſuccedit cccxi.a
iulius primus Conſtantij temporibus pontifex 43.b
iuuēcus Hiſpanus p̄sbyter 43 a
iuuenalis epiſcopus Conſtantinopolitanus liiij.b
iuſtinianus de Perſis & Vsndalis triumphat lxv.b
iuſtinianus ſecūdus filius Conſtantini imperatoris 88.b
iuſtinianus fidem catholicam amplexus lxvi.b
iuſtiniani imp. codex ibd.
iuſtinus imperator orthodoxæ fidei amatoe 64.a
iuſtinopolis capta 236.b
iuſtiuus philoſophus pro fide Chriſti laborauit xvij.a
iuſtinus imper. Iuſtiniano ſuccedit lxx.b
KYrieleiſou à quo iuſtitutum 73.a
LActantius Firmianus q̄ fuerit tempore 37.a
ladiſlaus rex omnia Romæ pro arbitrio mutauit 247.b
lafrancus errores Berēgarij notauit 146.b
lambertus apud Leodiū martyrium ſubit 91.a
lando primus ponti. Anaſtaſio ſuccedit 129.b
laurentius competitor Symmachi, Nuceriæ epiſcop. lxiij.c
laurentius et multi alij ſancti uiri necantur 31.a
Leander Toletanus lxxij.a
leo decimus cccxi.b
leo nonus quomodo ad pontificatū deuenerit 144.a
leo octauus pōtifex, antea protoſcriniarius 134.a
leo ſeptimus cxxxi.a
leo vi. nil tyrannicū in uita præ ſe tulit cxxx.a
leo quintus pontifex, cuius patria ignoratur cxxviij.a
leonis quarti pontificatus & laus cxvij.a
leonis orationes 118
leo tertius, uir caſtus, integer, pudicus, facundus, pontifex creatur cviij.b
leo captus in uincula conijcitur cix.a
leo II. uir doctiſſimus Græce ac Latine pontifex 87.a
leo I. ſub Attila pontifex lvij.a
leonis quarti imperatoris uita & mores cvij.a
leo III. imperator à q̄ pontifice & impio & cōmunione fidelium priuatus 97.a
leo II. & Zeno impp. lix.b
leo primus imp. 58.b
leonardus Aretinus 272.b
leonina urbs à q̄ Leone nomē accepit cxviij.a
Librarij Origenis quot 26.b.
liberius primus pont. 44.b
liberius pont. cū hęreticis ſentiens xliiij.xlv.
linum res geſtas Petri apoſtoli ſcripſiſſe x.a
lini pontificis II. uita ix.b
Lodouicus B. ex regia Frācorū ſtirpe in ſanctos referſ ccxij.a
lodouici imperatoris inſtitutū quodnam cxv.a
longobardis bellum indicitur, lxxxi.b
Lucas medicus Cleti tempora attigit x.b
lucenſes ciuitatem Piſanorum inuadunt 162.b
lucius tertius qn̄ pontificatum iuijt 178.a
lucius II. q̄ tēpore pontificatum obtinuit clxx.b
lucius I. ſub q̄ imperatore pontifex 29.b
lucius Artianæ partis epiſcopus liij.a
lucius hæreticus 48.b
lucius Antoninus Cōmodus oibus incōmodus xx.a
lupus Foroiulianorum dux qd egerit 84.a
MAgi qui dicantur 4.a
magorū corpora Coloniam transferuntur 175.a
mahometus Neſtorianos maxime ſequitur 79.a
mahometus arabs magnum in populo Chriſtiano excitauit incendium lxxviij.a
maiolus abbas Cluniaceñ. 135 b
malchion antiochenæ eccleſiæ presbyter xxx.b
mãmeus pons occupaſ 162.b
manes hæreticus 32.b
manfredus à pontifice excōmunicatur 193.b
manichæorum hæreſis 32.b
manichęi ab urbe expellūſ 63.a
marcellus I. pontifex 35.b
marcellus in cacabulum includitur xxxvi.b
marcellinus Maximiani tēporibus fuit pont. XXX. 34.a
marcioni quid reſponſum à Polycarpo xviij.a
marci S. corpus à Venetis in patriam delatum 114.a
marcus Antoninus imp. 25.a
marcus Anton. Verus imp. 18.a
marcus I. magni Conſtantini temporibus fuit pont. 42.b
marcus qn̄ euãgeliū ſcrip. 7.b
martini v. pontificis creatio & laus de probitate uitæ 252.b
martini iiij. ſepulchrū claret miraculis ccvi.b
martinus quartus pōt. Viterbij coronari uoluit cciiij.b
martinus tertius religioni ſe totum addixit 131.b
martinus II. malis artibus pontifex factus 124.a
martiuus I. in Theodori locū pontifex ſuffectus 81.b
martinus in exilio moriſ 82.b
martinus hiſtoriarū ſcrip. 126.a
mauricius imper. Gregorius ut cōfirmetur, iubet lxxiij a
mauritius Tiberij gener 72.a
maxentij tyrannis 37.a
maximinus putrido cadaueri aſſimilatur ibid. b
maximinus impe. quoto anno ab urbe condita 27.a
maximini caliga ibidē
Melciades martyr & pon. 37
melito Aſianus Sardēſis epiſcopus xviij.a

melphis obſidetur 155.a
merlinus uates q̃ tẽpore lix.a
merluccia (aliàs merluccia) piſcis apud Italos qualis 312.b
Michael Palęologus ꝓhibetur ſepeliri in loco ſacro ccix.b
michael Palæolog. duoꝝ Theodori filioꝝ pfidus tutor 195.a
michael Theophili Cõſtãtinopolit. urbis impator 121.a
milo B. Amãdi monachus 123 b
miſſæ tres in natali Chriſti qd ſignificent xvij.a
miſſam auxit Iacobus eþs Hieroſolymitanus xvi.a
miſſæ officiũ q ornarint ſeu ordinarint ibidẽ.
Monaſtica uita unicũ calamitoſorum refugium 128.b
monothelitarum hæreſis 79.a
NArſes eunuchus in Italiã mittitur lxx.a
nazarenus à Nazareth iiij.c
Nepotiani qui dicti 31.a
nerua Traianus imp. oẽs principes ſupauit 13.a
neſtorius nouum errorẽ inducere conatus lv.a
neſtorius beatã uirginẽ nõ dei, ſed hoĩs genitricẽ dixit 57.b
Niceno in concilio multa inſtituta ſancte 39
nicolaus quintus oĩm cõſenſu pont. creatur 273
nicolaus quartus ordinis Minorum frater generalis, pontifex creatur ccviij.a
nicolaus tertius nõ ſine magna cardinaliũ cõtentione pontifex creatus ccij.b
nicolaus ſecũdus eþs Florentinus, pontif. 146.a
nicolaus primus abſens pontifex creatur cxx.b
nicolaus Tollẽtinas in ſanctos refertur 272.a
nicolai corpus trãſlatũ clv.a
nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus ccxxi.a
noradinus Damaſcenæ militię princeps cxxi.a
noruegiam quis ad fidẽ Chriſti perduxerit 173.a
notarij Origenis xxvi.b
notarij et tabelliones à pontificibus reijciuntur cciij.b
notarij res geſtas martyrũ conſcribebant xij.b
nouatiana hæreſis quando exorta xxviij.a
OBertus Pallauicin. 194.a
Odoacer Rauennam ſedem regni fecit lx.b
odo Treuireñ. archieþs cli.a
oddo Cluniacenſis monaſterij abbas 132.b
Olympius Arrianus de cælo tactus lxij.a
Optatus eþs Miliuitanus 49.b
Ordo Carmelitarũ & Eremitarum ab Honorio q̃rto confirmatur ccvij.b
ordo Dñici confirmatur 186.b
origenes multa præclare geſſit xxiiij.b
origens Clemẽtis diſcip. xx.b
Oſculũ pacis, quis in Miſſa inſtituerit xvi.a
oſculo ſanatus leproſus 85.b
Otho Colonienſis archiepiſcopus 147.b
otho Germaniæ rex in Italiam uocatur 193.a
otho imperator ſibi manũ iniecit x.a
otho magno in ꝓcio erat 133.a
otho in Siciliam deſertur 136.a
otho tertius imperator 140.b
PAcẽ populo in celebratiõe dari qs inſtituerit 87.a
palliũ archieþo Mediolanenſi mittitur literis additis 157.a
pallij uſum archieþi qñ nõ emebant 87.a
pãphilus Euſebij neceſſar. 33.b
pãdulphus rom. ſenator ccvi.a
papia Lõgobardoꝝ ſedes ci.a
papias Iohannis auditor 14.a
papiæ concilium indictum, Senas transfertur 258
papienſis eþs à pontifice pallij dignitate priuatur clxxvij.a
paſchalis ſecundus quãdo pontifex 157.b
paſchalis primus nulla interpoſita impatoris autoritate põtifex creatus cxi.b
paſchatis celebratio xxij.a
paſtoris boni exempla lxxi.b
paulus tertius 313.b
paulus II. qñ põtif. ccxcv b
paulus ij. ſupbiæ notatur 126.a
pauli ij. arrogans dictum 297.a
paulus I. Cõſtantini & Leonis temporibus pont. cij.a
pauli apoſtoli uita 8.b 9.a
paulus pñarcha Aqleieñ. 71.a
paulus Iouius uir uaria eruditione cccxij.b
paulus Samoſatenus hęreticus xxxi.b
Pecunia ſolicitatur pro pontificatu 89.a
pelagius ij. ſub Tiberio imperatore pont. 72.a
pelagius ab Innocẽtio damnatur li.b
pelagius primus ſub Totila rege 69.b
pelagura cardinalis 215.b
peregrinus ꝑſul Galloꝝ xvi.a
pſecutio uehemẽs exorta 45.a
peſtis in Italia triennio 226.a
peſte ubiq; laboratũ ccxviij.b
petrus Antiochiæ in epiſcopali ſede annis ſeptem vi.a
petri principis apoſtolorum uita v.b
petrus in locum Pauli hæreticĩ ſufficitur 82.b
petri uerba ad Clementẽ viij.b
petrus Tarantaſienſis cuiuſmodi pontifex cci.a
petrus Hiſpanus quãdo Romæ & q̃lis pontifex ccij.a
petrus Auria Genuenſium præfectus 235.a
Philippus ex Scythia rediẽs, Hieroſolymis moritur xi.b
phocas imperator 74.b
photinus Hebionis hæreſim inſtaurare conatus xlix
Pipinus in Samniũ redijt cx.a
piſtorium capitur 221.b
pius tertius cccxi.a
pius II. Aeneas antea dictus, põtifex 286.a
pius primus Aquileiẽſis undecimus pontifex xviij.a
Placentiæ ſynodus clv.a
platinæ epiſtola cõtra põt. 297
platina in carcerem coijcitur

ccxcvij.ccxcviij.
Polycarpus Iohannis apoſtoli
 diſcipulus xvij.b
populi diuiſio ob electionē pō-
 tificis 89.b
pontianus I.Romanus,xix pō-
 tifex xxv.b
pontificis electio ab impp.aut
 eorum hexarcho confirma-
 ri ſolebat lxxix.b
pontifex capitur, & in uincula
 conijcitur 123.a
pontifex priori dignitati à Cæ-
 ſare reſtituitur cccxiij.a
pontifices quinq; & uiginti in
 Britannia xxi.a
pontifex inter celebrandum ca
 pitur 148.b
pontificum nomina immutan
 di mos cxv.b
pontifex prope Conſtātiam in
 carcerem conijcitur ccl.b
pontificum munus non ampli
 us coacte obitur 126.a
pōtificis Clemētis deditio 313.a
pontificatus q̄ deuenerit 142.b
pōtificis adulterini mors 240.a
pontificis Iohannis 22. notatur
 ſtoliditas ccij.a
pontificis execratio in Henri-
 cum clij.a
pontifex cum cardinalibus ca-
 pitur à Rogerio 169.a
pōtifex ab imp. decipitur 188.b
pontificatus uenditur cxliij b
pontificis decretum cli.b
pontificis literę ibidem
pōtifici manus inijcere, etſi ne-
 quam ſit, minime decet 135.a
Probus imper. rei militaris glo
 ria inſignis 33.a
princeps illiteratus quid 140
principes electores qui 138.a
principū electorū officia ibid.
priſcianus Cæſarienſis gramma
 ticus lxvi.a
ꝓdigia quāta nunq̄ antea 75.b
ꝓdigia multa apparuerūt 133.b
prodigia uaria clx b
prophoia urbs obſidetur, & q̄d
 aliud eius nomen 159.b
Pſeudopontifex creatus 221.b
Prolemęus quæ loca occupaue
 rit clxiiij a
QVadratus apoſtolorū di-
 ſcipulus xiiij.b
quadriennio uero caruit eccle-
 ſia pontifice cclij.a
quolitiani hæretici xxl.b
RAbani cōmentaria cxv.b
Racherius epiſcopus Vero
 nenſis 191.a
rauenna à Iulio ſecundo obſide
 tur cccxi.b
rauennæ concilium 62.63
rauennæ ſeditio propter impe-
 ratorem & pontificem 96.a
Remigii duo inſignes, Altiſio-
 dorenſis & Remenſis 125.b
Rhodus à Saracenis capit 82.a
rhotaris cui in regno ſucceſſit
 lxxx.a
Richardus de S. Victore 173.a
Roberti Francorum regis laus
 & eruditio cxl.a
robertus Satſeuerinas, uir mili-
 tari diſciplina clarus 309.a
robertus Carnotanus ep̄s 138.b
rodulphus imp. ab Hadriano
 accerſitur cci.b
rogerius Capuam urbem à Ro
 manis ui cepit clv.a
roma merito caput impij 75.b
romæ incendium tempore Ne-
 ronis ix.a
romanus I. Strphani decreta
 improbat abrogatq; 126.b
romæ ſeditio & hæreſis magna
 clxxxviij.a
roma ab Hērico imperatore oc
 cupatur cliiij.a
romæ duo annui cōſules 132.b
romæ prima ſedes omnium ec-
 clrſiarum lx.a
roſa principibus Chriſtianis à
 pon. cōſueuit dari ccxcix.a
SAbelliani hæretici à Sabel-
 lio xxxi.a
ſabinianus hō maleuolus pon-
 tifex poſt Gregorium 75.a
ſabiniani inſtitutū q̄d ibidē
ſaladinus cum templarijs dimi
 cat 179.b
ſanctorum omnium celrbritas
 inſtituta cxv.b
ſanguine III. diebus pluit 123.a
ſaraceni Aſiā occuparūt 114 a
ſaraceni & Turci contra Chri-
 ſtianos clvi.a
ſaracēi occupata Libya & Afri-
 ca, Hiſpanias occupāt xci.b
Scaligeri ccxxiij.a
ſcaphuſa Auſtriæ ciuitas ccl.b
ſchiſma Romæ ortum 174.b
ſcotus Iohannes multa compo
 ſuit cxxiij.b
Sedes apoſtolica oīum eccleſi
 arum caput cix.b
ſclymbria urbs diripitur 195.a
ſententiæ prouerbiales Aeneæ
 pontificis ccxcv.
ſepherinus (alij Zephyrinus)
 pontifex xxij.b
ſergius quartus pōtifex ſanctiſ-
 ſimus cxl.a
ſergius tertius pōtifex 128.a
ſergius II. ſub obitum Michae-
 lis imp. pontifex cxv.b
ſergius primus pontifex crea-
 tur 89.b
ſeueriani a Seuero hæretico di-
 cti xvi.
ſeueri imp. triumphus xxij.b
ſeuerinus ab Iſatio pōtifex con
 firmatur 79.b
ſeuerus Aquileieñ. epiſcopus in
 hæreſim prolapſus 74.a
Sicardus Beneuentanorū prin-
 ceps cxiiij.b
ſigibertus Colbatenſis mona-
 chus clxiij.b
ſiluerius I. Theodato iubente
 pontifex lxvij.b
ſimon dñi cōſobrinus Hieroſo
 lymitanus epiſcopus 13.b
ſimonis Magi interitus vij.b
ſimoniaci hæretici ibidē
ſimplicius impante Leone II. et
 Zenone pon. lix.a
ſiſinius I. dirbus uiginti in pon
 tificatu xcij.b
ſixtus quartus cardinaliū con-
 ſenſu pon. cccvij.b
ſixtus tertius ſub Valentiniano
 pon. lv.b
ſixti dona ad templa lvi.b
ſixtus ſecundus ex philoſopho
 factus pontifex xxx.b
ſixtus primus, q̄tus pon. xv.b
Soldanus Ptolemaidam ingre-
 ditur ccix.a
ſoldāus a Chr̄ianis fugat. 186.b

ſolis eclipſis ante mortem Gre-
gorij cxc.b
ſophia uxor Iuſtini, imperij gu
bernatrix lxx.b
ſoter I. Campanus natiõe xx.a
ſozimus primus Arcadij & Ho
norij tempore pon. lij.a
Stationes Gregorius primus ſe
re omnes inſtituit lxxiij.b
ſtephâus 9. ex abbate põ. 145.b
ſtephanus octauus nil memo-
ria dignũ geſſit pon. 131.b
ſtephanus vij. pon. 130.b
ſtephanus vi. pon. Formoſi no-
men perſecutus eſt 126.a
ſtephanus quintus pon. 124.b
ſtephanus quartus cxi.a
ſtephanus iij. quo anno pontifi
catum inijt ciij.a
ſtephanus ſecundus pon. c.a
ſtephanus in extrema neceſſita
te pon. Romanus 30.a
Supſtitio noua ĩtroducta 245.a
Syluester tertius cxlij.b
ſyluester ij. diabolo adiuuante
pontificatum adeptus 139
ſyluester primus Conſtãtinum
imp. habuit propicium 38.a
ſyluestri tempote multi præcla
ri uiri xlij.a
ſymbolũ qñ Miſſæ adiectũ. 16.a
ſymmachus cõpetitore Lauren
tio reiecto, pon. creat 61.b
ſynodus vi. uniuerſalis cc. et 89.
epiſcopoꝝ 86.a
ſynodus Conſtantinop. lxvi.a
ſynodus vij. & q̃draginta epi-
ſcoporum cxix.a
ſynodus Romæ c. & l. epiſcopo
rum 81.b
ſynodus quota Felicianam hæ
reſim abrogauit cvij. cviij
ſyricius primus Valẽtiniano re
ge pont. xlviij.b
TAncredi magni Norman-
diæ ducis filij cxl.b
tatianus hæreticus xix.a
Teleſphorus I. pon. xvi.b
templarioꝝ militũ origo 166.a
tẽplarioꝝ bona diripiũt 190.a
tertullianus quẽ Hierony. poſt
Victorem & Apollonium
laudat 24
teſtamẽtum uetus à Manichæ-
is teijcitur 33.a
tetricus imperator à militibus
creatus 30.a
Thaddæus apoſtolus Edeſſæ p̃
dicator 171.a
themiſtius philoſophus 49.a
theodatus græce & Latine do-
ctus lxvi.a
theodoricus imp. Boethium &
Symmachum in carceres cõ-
ijcit lxiiij.a
theodorus primus pon. 81.a
theodorus II. pon. ueſtigia ſedi
tioſorum ſequitur 126.b
theodoſius imp. li.a
theodoſius ab ingreſſu eccleſiæ
prohibetur li.a
theodoſius iunior imp. liiij.b
theodotion Aſianus xx.b
theſaurus paupeꝝ, cuius libri ti
tulus ccij.b
thomas Aquinas 197.a
thomæ duo in ſanctos referun
tur ccxx.a
thomæ apoſtoli oſſa primũ ubi
ſepulta 171.a
thomas Cantuar. in numerum
ſanctoꝝ refertur 177.a
thuris in Miſſa uſum quis inſti
tituerit xvi.a
Tiberiani apologeticum liij.a
tiberius II. imp. lxxi.b
tiberius q̃t annis regnauit v.a
tiberis excreſcentia tãta, ut dilu
uiũ inſtare putaretur 121.a
tiberis inundatio xciiij. xcv.
cxcviij.b cciiij.a
ticinenſis epiſcopus cui obtẽpe
rare iuſſus 94.a
Toletanus archiepiſcopus pal-
liũ à põtifice obtinet clvij.a
totila Gotthorum rex 69.b
Turci quos uicerint ci.a
tuſculum Cæleſtino pon. red-
ditur 182.a
VAlentinianus imp. fratrẽ
in partem imperij acci
pit xlviii.b
ualentinianus imp. liiii.a
ualentiniana hæreſis xvii.a
ualentinus I. diaconus pontifi-
catum adeptus cxiii.b
ualerianus & Gallienus impe-
ratores 29.b
Veneti contra Genuenſes arma
ſumunt cxciiii.b
uerba quibus in põtificibus eli
gendis utebãtur cxlviii.a
ueſpaſianus imp. x.b
Vianeſius alter Minos ccciii.a
uictor tertius cliiii.b
uictor II. dignitatẽ põtificalem
quomodo adeptus cxlv.a
uictor primus, xv. pon. xxi.b
uictorinus Petabionenſis mul
ta cõmentaria dedit 33.b
uictorinus rhetor xlix.a
uictor Cãpanus epiſcop. lxx.b
uictorini nummi unde appella
ti cxci.b
uictorinus in Gallia interem-
ptus xxx.b
uigilius contra Siluerium pon.
creatus 68
uiri in cleꝝ deligẽdi qui 136.a
uita eccleſiaſticorum aliis exẽ-
plum 227.a
uitalianus regulã eccleſiaſticã
& cantum ordinauit 84.a
uitalianus I. pon. 83.a
uitellius imp. q̃t millia piſciũ &
auiũ ſibi apponi iuſſit x.a
uitelleſchus cclxiiii.a
Vngari Italiam, Germaniam &
Galliam inuadunt 127.
Vrbanus ſextus ante Barenſis
archiepiſcopus pontiſex cre
atus 235.a
urbanus q̃ntus S. Victotis Maſ
ſilien. abbas pon. 229.b
urbanus IIII. patriarcha Hiero-
ſolymitanus pon. cxcv.b
urbanus III. Chr̃ianos princi-
pes ad concordiam reuoca-
re conatur 179.a
urbanus ſecundus merito pon
tifex creatus clv.a
urbanus primus pontiſex ac
martyr xxv
urbinatem ducatus poſſeſſione
Leo decimus priuat cccxii.a
urſicinus competitor Damaſi
xlviii.a
ZAcharias primus opti
mus pon. xcviii.b
Zeno & Leo impp. lix.
zedechiæ Iudæi ueneno qs im-
perator ſublatus cxxiii.a

PROOEMIVM PLATINAE IN VITAS PONTIFICVM, AD SIXTVM IIII. PON. MAX.

*MVlta quidem in uita utilia eſſe beatiſſ. ponti-
fex, & humano generi cõmoda, nemo eſt qui
ambigat. Scripſere philoſophi multa, ſcripſe-
re mathematici excogitata & inuenta, ad in-
genia hominum excolenda. Magnum fuit (ne
mentiar) ſecreta naturæ rimari, et cælos ſcan
dere: atq; inde ad nos doctrinam et artem ea-
rum rerũ traducere, quæ autor et parens oĩm
deus procul ab oculis mortaliũ collocauerat:
ut cum tantam pulchritudinem, tantum ac tam
perpetuũ ordinem admirãtes intueremur, maieſtatẽ diuini numinis merito col-
laudaremus. Negari certe non poteſt, quin ex hac philoſophandi ratione ma-
gna utilitas ad homines peruenerit; ingenio præſertim utentes: quippe qui pul-
chritudine diuinitatis cõmoti, humana cõtemnentes, uitã cæleſtẽ in terris duce-
re nituntur. Verum (ut ait Poëta) non omnia poſſumus oẽs. Inuenienda igitur
uia fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præſtaret, ne ſolis philoſophis con
ſultum uideretur. Ea certe rerum antea geſtarum cognitio eſt, quas ipſa hiſto-
ria continet, ex qua non quid una, ſed quid oẽs ætates egregie fecerint colligen
tes, magiſtram uitæ noſtræ uetuſtatem ipſam habituri, priuati etiam quouis im-
perio digni exiſtimamur. Præterea uero ex hac cognitione, ad prudentiam, ad
fortitudinem, ad modeſtiam, ad omnes deniq; uirtutes animi hominum ita con-
citãtur, ut laude ipſa nil antiquius, turpitudine aliũ nil deteſtabilius exiſtimẽt.
Quod ſi ueteres illi, apud quos uirtus in precio fuit, celebrari maiorum ſuorum
ſtatuas in foro collocatas, pro templis ac alijs in locis publicis uolebãt, ad utili-
tatem hoĩm reſpicientes: quanti â nobis facienda eſt hiſtoria, quæ non muta, ut
ſtatuæ, non uana ut picturæ, ueras præclarorum uirorum imagines nobis expri
mit, quibuſcum loqui, quos conſulere & imitari ut uiuos fas eſt? Addo præte-
rea quòd hiſtoriæ lectio, quæ uitam hominũ continet, ad eloquentiam, ad huma
nitatem, ad uſum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimum, atque
adeò quidem, ut eos etiam qui rebus geſtis nequaquam interfuere, dum aliquid
compoſite atq; eleganter narrant, ſupra cæteros ſapere & intelligere arbitre
mur. Tu itaq; theologorum ac philoſophorum princeps maxime pontifex, hac
hominum utilitate motus, ſimulq; dignitati eccleſiaſticæ conſulens, non fruſtra
mandaſti, ut res geſtas pontificum ſcriberem, ne illorum benefacta perirent ne
gligentia ſcriptorum, qui ſuo ſudore & ſanguine hanc rempublicam Chriſtia-*

-iam tam amplam nobis, tamq́; præclarã reliquere: utq́; deinceps haberẽt posteri noſtri quo ad bene beateq́; uiuendũ incitarentur, cum legendo perdiſceret et quid imitari, quidue fugere oporteret. Non ſum tamen neſcius, futuros quoſdam, qui dicant me hoc onus fruſtra ſuſcepiſſe, cum id antea à pleriſq; factum ſit. Leguntur certe multi (Damaſum ſemper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compoſitionem & elegantiam ſequuntur, non de induſtria (ut ipſi iactitant) ornatum fugientes, quod eleganti ſtylo res ſacræ ſcribi non debeant, ſed inſcitia & ignoratione bonarũ literarum. His autem obijcere Auguſtini, Hieronymi, Ambroſij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam ſit ſatis, qui hac in re Ciceronis autoritatem ſequẽtes, arbitrati ſunt, nil eſſe tam incultum & horridum, quod non ſplendeſceret oratione. Non negauerim tamẽ huic generi ſcribendi difficultatem quandam ineſſe, cum nudis uerbis interdum, ac minus latinis quædam exprimẽda ſunt, quæ in noſtra theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs noſtrorum temporum hac conſuetudine imbutis afferat neceſſe eſt, mutatis præſertim terminis, unde omnis diſputandi ac ratiocinandi ſeries colligitur. Sed habeat hanc quoque autoritatem ætas noſtra, uel Chriſtiana theologia potius. Fingat noua uocabula, latina faciat, ne ueteribus tantummodo id licuiſſe uideatur. Verum iam tandem huic procemio finem imponam, ubi lecturos prius admonuero, nõ eſſe mirandũ, ſi cum pontificum uitas & mores ſcripturum me pollicitus ſum, imperatorum quoq;, principũ, ac ducũ res geſtas inſeruerim: Adeò enim hæc ſimul connexa ſunt, ſi primos imperatores dum Chriſtianis aduerſantur, ſi ultimos dum fauẽt inſpicis, ut alterũ integre ſine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & ſi quid emolumẽti ex hac ſcriptiõe noſtra perceperint, tibi ſoli põtifex optime gratias agãt, cuius ſanctiſsimo imperio libenter obtemperaui.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD SIXTVM IIII. PONT. MAX.

CHRISTVS.

NObilitatis maximã partem duci ex his maiori-
bus, qui clari iuſtiq́ꝫ fuere, quiq́ꝫ ob ſingularem
aliquam uirtutem imperauerũt, nemo eſt qui
ambigat, niſi qui Platonis autoritatẽ non adeo
probat, cuius quadripartitã de nobilitate diui-
ſionem, quantum ad genus pertinet, Chriſtus
rex noſter conſecutus eſt. Quem enim ex gen- *Chriſti*
tilibus habemus, q̃ gloria & noĩe cũ Dauid & *genealo-*
Salomone, quiq́ꝫ ſapientia & doctrina cũ Chri *gia.*
ſto ipſo cõferri merito debeat ac poſſit? Nemi-
nem certe. Naſcitur Chriſtus ex tribu Iuda, no
biliſſima quidẽ ob uetuſtatẽ & imperium in-
ter Hebræos, unde ꝓpheta Iacob inquit: Non *Gene. 49*
auferetur ſceptrum de tribu Iuda, quoad uenerit qui mittendus eſt: Is erit profecto
expectatio gentium. Quot autẽ reges uel duces, uel pontifices in ea tribu fuerint,
non attinet dicere, cũ libri tum noui, tum ueteris teſtamenti, huius nobiliſſimæ ge
nealogiæ mentionem faciant. Verum cum poſt longiſſima tempora inter Ariſto-
bulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta ſeditio de princip a
tu eſſet, tandẽ Herodi alienigenæ regnum Iudæorꝫ a Romanis tradit̃: ex patre eñ
Idumæo, & matre Arabe natus, & Iudæorꝫ legiſperitos interfecit: & genealogias
incendit ad integendã generis ſui notam. Ceſſauit ergo, ac merito quidem eorꝫ un
ctio, hoc eſt impium, quia ex Danielis ſentẽtia ſanctus ſanctorum uenerat, quẽ Ma *Danie. 9.*
ria uirgo angelo annunciante ex ſpũſancto cõcepit, & peperit in Bethleem Iudæ,
Cyrino tum Syriæ ꝑſide, anno ab urbe condita dcclij. imperij uero Auguſti Cæſa
ris, qui tum orbi imperitabat, anno xlij. Imperium eñ a Caio Cæſare, tum propin
quitatis, tum hæreditatis iure accipiẽs: uel potius pulſis ac interfectis parricidis ty
ranniſq́ꝫ remp. uſurpare conãtibus, monarchiam orbis terrarꝫ in meliorẽ formam
redigens, ſuis temporibus mirã felicitatẽ præſtitit. Nam pacatis rebus tum exter-
nis, tum domeſticis, tãto in honore non ſolum apud ſuos, uerumetiã apud exteros
reges fuit, ut eius nomine ciuitates conderent, quas Sebaſtas uel Cæſareas appella
runt. Venere etiã multi reges ad urbem uiſendi hominis cauſa, quos ita comiter & *Auguſti*
perbenigne ſuſcepit, ut ex amicis ſibi amiciſſimos redderet. Cum ciuibus autem ſu *humanitas.*
is humaniſſime uixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberaliſſimus eſt habi
tus: in cõparandis amicis rarus, in retinẽdis cõſtantiſſimus. Liberaliũ artium adeo
ſtudioſus fuit, ut nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut ſcribe-
ret, aut declamaret. Ingenio & doctrina Saluſtij, Liuij, Virgilij, Horatij, Aſinij Pol
lionis, Meſſalæ Coruini oratoris inſignis, delectatus eſt, quorꝫ ſcriptis etiã eius res
geſtæ immortalitati cõmendatæ ſunt. Vrbẽ Romam ita exornauit, ut gloriatus ſit
ſe urbẽ lateritiam inueniſſe, marmoream relinquere. Hanc felicitatẽ quæ (ne men-
tiar) magna fuit: maiorẽ certe reddidit ſaluberrimo ortu ſuo Chriſtus rex noſter.
Interceſſere autẽ a creatione mundi uſq́ꝫ ad hunc feliciſſimum natalem diem, anni
quinq́ꝫ millia cẽtum & xcix. Naſcitur puer ſine dolore matris: quippe qui diuinus
erat, non humanus partus, unde mater integra ſtatim ſurrexit, & infantem de mo-
re pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in tranſtiberina regiõe ex terra ole
um erupit, ut ait Euſebius, fluxitq́ꝫ toto die ſine interuallo, Chriſti gratiã gentibus

Auguſtus Chriſto nato noluit ſe dominum uocari.
Oroſius lib. 6. ca. 22.
Mat. 5.

oſtendens. Narrat Oroſius Auguſtum Cæſarem eadem die mādaſſe, ne quis ſe dominum deinceps uocaret, diuinantem credo uerum principē orbis terraꝝ ac mundi totius, natum eſſe. Idem quoq; mandauit, ut in orbe Romano om̄ium hominum capita cenſu notarentur: acſi maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus eſſet. Huic aūt cenſui Cyrinum uirum conſularē ex ſenatuſconſulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi tum foris, quanta nunq̄ antea. Hunc enim iuſtitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autē octaua die ad templum circunciſionis cauſa: neq; enim uenerat abrogare legem, ſed adimplere. Erat autem circunciſio teſtamenti ſignum inter deum & homines, ut ait Auguſtinus. De uero tertiodecimo adoratur a magis, & muneribus donatur, qui ex oriente Hieroſolymam eius rei cauſa uenerant. Magos enim quidam orientales populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne uero legem Moſeos prætermittere uideretur, mater purificationem ſumptura, licet intacta & incorrupta luſtratione minime indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon uir iuſtus & ſingularis religionis, in ulnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum & ſaluatorem profitetur, unde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomen ſaluatoris eſt, Chriſtus uero regis, qui myſtico illo chriſmate unctus, quo reges om̄es Meſſias hebraice dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, ſic Hebræorum reges unguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Anna ſpiritu prophetico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cum om̄es fere eius ſaluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recogniτoq; iure primogenitoꝝ ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediere ciuitatem Galilææ: ubi per quietē Ioſeph exiſtimatus Chriſti pater, ab angelo admonetur ut fugiens in Aegyptum, puerum ſecum & matrem deferat. Futuꝝ enim paulo poſt, niſi id fecerit, ut Herodes puerum occideret. Verum id agere tūc quod deſtinauerat, homo crudeliſſimus non potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus,

Herodes filios, uos in Cæſarea laqueo peremit.

Romam ad cauſam dicendam proficiſcitur: qui ſimulata cōcordia in prouinciam rediens, Ariſtobulum & Alexandrum filios, adoleſcentes quidem egregios & doctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtum fuerant educati, in Cæſarea laqueo peremit. Ad necem deinde pueroꝝ conuerſus homo regnandi cupidus, quod natum eſſe alterum regem Iudæorum a prophetis intellexerat, oēs qui tum in Bethleem erant & finibus ſuis: a bimatu & infra occidi iubet, ſecundum tēpus quod a magis exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Auguſtum Cæſarem

Maluit Auguſtus Herodis eē porcus q̄ filius.

crudelitatem hominis deteſtatum, hoc dixiſſe: Maluiſſem Herodis porcus eſſe q̄ filius. Iudæi enim ex lege non modo deguſtare, ſed tāgere etiam ſuillam carnem prohibentur: quare fit ut neq; eos alant neq; comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioſeph autē ſeptēnio in Aegypto cōmoratus, ubi Herodē tyrannum tabo & ſacro igne mortuum intellexit, Hieroſolymam cum puero ꝓficiſcitur: nec diu ibi immoratus, quod Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ, alterius imperio obtemperantes, ſeceſſit, & Nazareth ciuitatem incoluit, unde puer Nazareni nomen ſumpſit. Dum autem in Aegypto eſſet, cecidere

Deorum ſimulacra in Aegypto cecidere.
Iſaie. 19.

(ut Hieronymus ait) deoꝝ oīm ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam dæmonum ſubſecuta eſt ex uaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem cōſcendet, & mouebuntur ſimulacra Aegypti ab eius cōſpectu, & cor Aegypti in eius medio tabeſcet. Annum uero xij. agēs, Hieroſolymā cū parētibus de more ad diē feſtū celebrandū ꝓficiſcitur. Hi uero poſtea pacto ſacro abeūtes, cū pueꝝ ſubſequi nō uiderent, ſolicitudine pleni ad templum redeunt, eumq; doctores ſciſcitantem oſtendunt, quod maxime adoleſcentem deceret. Supra ætatem enim ſapiebat quia

Luc. 2

(ut euangeliſta ait) dei gratia & uirtus in illo erat. Parentes deinde bene monētes ſecutus, in patriam reuertitur. Quid uero egerit in hac ætate uſq; ad trigeſimū annum, quo a Iohanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cum

non ſolum euãgelia & epiſtolæ rebus a ſe optime ac ſanctiſſime geſtis plenæ ſint,
uerumetiam eorum libri, qui ab eius uita, moribus & inſtitutis abhorruere. Flaui- *Antiqui-*
us ille Ioſephus, qui lingua Græca antiquitatẽ iudaicam uiginti libris conſcripſit, *tatũ libr.*
cum ad Tiberij principis imperium ueniſſet: Fuit, inquit, eiſdem temporibus IE- *18. cap. 6.*
SVS uir quidam ſapiens, ſi tamen uirum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabi-
lium operum effector, ac hominum doctor, eorum maxime, qui quæ uera ſunt, li-
benter audiunt. hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus ſibi adiunxit:
CHRISTVS hic erat. Hunc autem cum Pilatus a principibus noſtræ gẽtis in-
ſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruere, qui eum ab initio
dilexerãt. Eiſdem præterea die tertio poſt mortem uiuus apparuit, quemadmodũ
diuinitus inſpirati prophetæ, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura
eſſe prædixere. Perſeuerat & uſq; in hodiernum diem celebre Chriſtianorum no-
men ab ipſo ſumptum: perſeuerat & genus. Idem quoque Ioſephus Iohannem ba- *Eodem,*
ptiſtam uerum prophetam, & ob eam rem ab omĩbus in precio habitum, iuſſu He- *cap. 10.*
rodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Chriſti cæſum fuiſſe affirmat in ca-
ſtello Machærunta, non quod ſibi & regno timeret, ut idem ait, ſed quod Herodia-
dem Agrippæ ſororem, ac Philippi fratris uiri optimi uxorem, inceſtis nuptijs ſi-
bi coniunxerat. Hic eſt ille Iohannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit,
ſaluatoris noſtri ſententia. Interficitur & CHRISTVS uerus dei filius, uerita-
tis, iuſtitiæ, pietatis, religionis aſſertor, anno decimooctauo Tiberij Cæſaris: ætatis
uero ſuæ anno trigeſimotertio, & eo magis, quod ei uita propagata eſt ab octauo ca-
lendas Ianuarij uſq; ad octauũ calendas Aprilis, quo die conceptus in uirginis ute-
ro eſt de ſpirituſancto. Accuſatus a Iudæis, quod ſabbatis non uacaret, ſaluti homi-
num quouis tempore conſulens: & quod baptiſmum circuncifioni anteferret, &
quod abſtinentiam ſuillæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis ſacra-
menta conſiſterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cæli ipſi ſigna dedere. Nam &
ſolis tanta defectio facta eſt hora ſexta diei, ut & dies in obſcuram noctẽ uerſus ſit:
& Bithynia etiam, licet multũ ab Hieroſolymis diſter, terræmotu concuſſa: & mul-
ta Nicenæ urbis ædificia corruere: & uelum templi quod ſeparabat duo tabernacu-
la, ſciſſum: audita & uox ex adyto templi Hieroſolymitani, Tranſmigremus ciues *Vox audi-*
ex his ſedibus. Admonitus Tiberius a Pilato de Chriſti morte ac dogmate, ad ſena- *ta, trãſmi-*
tum retulit, cenſuitq; Chriſtum in deos referendum, ac templo honorandum. Fie- *gremus*
ri id non modo ſenatus uetuit, quod non ad ſe prius, ſed ad Tiberium ſcripſiſſet Pi- *hinc.*
latus, uerumetiam pellendos urbe tota Chriſtianos cenſuit. Propoſita ſunt accuſa-
toribus præmia, quos Tiberius a tanto ſcelere minis & morte prohibuit. Autores
autem tam nefarij parricidij pœnas dedere. Nam & Iudas laqueo uitam finiuit, &
Pilatus maximis calamitatibus uexatus, ſibi manũ iniecit: licet ſint qui ſcribãt eum
ſceleris pœnituiſſe, ac ueniam a deo meritũ. Iudæi autem amiſſa libertate, iuſti ſan-
guinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc ſunt fere quæ de uita Chriſti regis ac pon-
tificis noſtri, quàm breuiſſime ſcribẽda cenſui, quo & mihi facilior aditus ad opus
mente conceptum daretur, & legẽtibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irrigu-
us fons ab imperatore Chriſtianorum, in pontifices Romanos per ordinem uſque
ad tempora Sixti quarti deriuaretur.

PETRVS.

POſt Chriſti mortem & reſurrectionem, completis iam diebus pentecoſtes, ſpi-
ritumſanctum accepere diſcipuli: quo imbuti, uarijs linguis res geſtas ſummi
dei locuti ſunt, etſi pleriq; eorum ſine ulla eruditione ſint habiti, maxime uero Pe-
trus & Iohannes. Eorum autem uita ad utilitatem cõmunem reſpiciebat: nil pro-
prij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum uel
partiebantur inter ſe ad commoda naturæ, uel pauperibus erogabãt. Hi uero pro-

uincias partiti ſunt: Thomas Parthos ſortitus eſt, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohannes Aſiam: Vnde & apud Epheſum commoratus, poſt lõgos labores & diutinas ſolicitudines e medio ſublatus eſt. Petro autem principi apoſtolorum Pontus, Galatia, Bithynia, Cappadocia obtigit. Apoſtolus enim natione Galilæus ex Bethſaida ciuitate, Iohannis filius, Andreæ apoſtoli frater, primus ſedit annis ſeptẽ in epiſcopali ſede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Auguſti priuignus & hæres, annis uigintitribus uarie imperauit. Neq; enim inter malos omnino, neq; inter bonos principes numerari poteſt. In homine fuit multa literatura, & grauis eloquentia: bella per ſe nunquam, ſed per legatos geſſit: tumultus exortos prudẽter ſuppreſſit. Multos reges a ſe blanditijs euocatos nunquam remiſit, maxime uero Archelaũ Cappadocem, cuius regnum in prouinciam uertit. Multos ſenatores proſcripſit: quoſdam etiam interfecit: magnis quoq; ſupplicijs ab eodẽ necatur C. Aſinius Gallus orator, Aſinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonenſis orator in Balearibus: eo enim relegatus a Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Druſum ueneno eius iuſſu necatum, tradunt hiſtorici. Hac tamen moderatione uſus eſt, ut publicanis quibuſdam & præſidibus prouinciarum augenda eſſe uectigalia dicentibus, reſpõderit: Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Claudius cognomento Caligula a caſtrenſi ioco ducto, imperium occupat. Filius enim Druſi Auguſti Cæſaris priuigni, & ipſius Tiberij nepos habebatur, homo omnium ſceleſtiſſimus. Nil enim uel domi uel foris ſtrenue geſtit. Auaritia omnia expilauit: tantæ libidinis fuit, ut etiam ſororibus ſtuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, ut ſæpius exclamaſſe dicatur, Vtinam populus Romanus unam ceruicem haberet. exules quoque omnes interfici iuſſit. Nam cum unum ab exilio reuocaſſet, quæreretq; qd potiſſimum exules optarent, cum ille imprudenter reſpondiſſet, mortem principis, omnes paſſim ſuſtulit. De conditione temporum ſuorum ſæpe etiam queſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur, uelut Tiberij tempora, quibus obtrita ferunt ad uiginti millia hominum caſu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, ut paulum abfuerit, quin eorum ſcripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, ut nullius ingenij minimæq; doctrinæ: alterum, ut uerboſum in hiſtoria negligentemq; carpebat. Dicebat Senecam arenam eſſe ſine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, a Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accuſauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipſum autem Herodem ꝑpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipſum uero in deos transfert: imagines in templo Hieroſolymitano collocat. Poſtremo autem a ſuis tandem necatur, imperij anno tertio, menſe decimo. Duo libelli in ſcriptis eius reperti ſunt: quoꝝ alteri pugio, alteri gladius pro ſigno erat impreſſus. Ambo lectiſſimorum uirorum utriuſq; ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & ingens arca uariorum uenenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria tradũtur, nõ ſine magno piſcium interitu, quos euectos in proxima littora paſſim æſtus eiecit. Libuit hæc hominum monſtra perſcribere, quo facilius appareret deum uix potuiſſe tum retineri ab excidio orbis terrarum mũdiq; totius, niſi & filium miſiſſet, & apoſtolos: quorum ſanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his uerbis Chriſtus allocutus eſt: Beatus es Simon bar Iona, quia caro & ſanguis nõ reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt: & tu es Petrus, & ſuper hãc petram ædificabo eccleſiam meam: ac tibi dabo claues regni cæleſtis, poteſtatemq; ligandi & ſoluendi. Is uero omnium diligentiſſimus, ubi Aſiaticas eccleſias ſatis confirmaſſet, confutatis coꝝ opinionibus, qui circunciſionẽ approbabãt, ſecũdo Claudij anno in Italiam ue

Vocienus Mõtanus Narbonẽſis orator.

C. Claudij Caligulæ uita

Matt. 16.

S. Petrus quo tempore Romã uenit.

nit. Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reſeruauerat,
impium accipiens, quintus ab Auguſto Britaniam, quā neq; ante Iuliū Cæſarem,
neq; poſt eum quiſquam attingere auſus eſt, in deditionem accepit. Orcadas inſu-
las Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compreſſit &
ſeditiones in Iudæa a quibuſdam pſeudoprophetis concitatas. Obtrita etiam ſunt
triginta millia Iudæorum in portis Hieroſolymitani templi azymorum diebus,
Cumano eius iuſſu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoq; tempore anno-
næ caritate ubique eſt, Agabo propheta tantam calamitatem prædicente. Ab exter *Actu. 18.*
no hoſte ſecurus, perfecit aquæductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus a *Agabus prophet.*
Caio inchoatum. Emittere quoque fuſcinum lacum eſt aggreſſus, non minus com *Actu. 11.*
pendij ſpe quàm gloriæ, cum quidam priuato ſumptu emiſſurum ſe polliceretur,
ſi ſibi ſiccati agri concederētur. Per tria autem paſſuum millia partim effoſſo mon-
te, partim exciſo, cuniculum ægre abſoluit poſt undecim annos, triginta millibus
hominum ibi ſine intermiſſione elaborantibus. Portum quoque Oſtienſem, quem
adhuc cum admiratione intuemur, extruxit, ducto dextra læuaq; brachio ad coer-
cendos maris fluctus. Meſſalina uxore conuicta probri interfecta, Agrippinā Ger
manici fratris ſui filiam contra ius faſq; ducit uxorem, a qua poſtea imperij deci-
moquarto anno boletis ueneno illitis necatur. Petrus itaque Romam caput orbis
terrarum tunc uenit: & quod hanc ſedem pontificali dignitati conuenientem cer-
nebat, & huc profectum intellexerat Simonem magum Samaritanum quēdam,
qui præſtigijs ſuis eo erroris iam deduxerat populum Romanum, ut deus credere
tur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes poſitum, ac Lati-
nis literis ſic ſcriptum: Simoni deo ſancto. Hic dum in Samaria eſſet, tamdiu ſe *Actu. 8.*
credere in Chriſtum ſimulauit, quoad baptiſmum a Philippo uno ex ſeptem dia- *De Simone mago.*
conis acciperet, quo quidem poſtea in malam partem utens, multarum hæreſum
fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam ſceleris ſociam habuit,
prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius auſus eſt: quem eius car-
mina primo mouere uiſa ſunt. Verum cum poſtea nihilominus puer iaceret, in no
mine Ieſu Petro iubente ſurrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, uidente popu-
lo ſe uolaturum ex capitolino monte in Auentinum pollicetur, ſi Petrus ſubſequi
uellet: ea ratione dignoſci poſſe, uter ipſorum ſanctior haberetur, & deo charior.
Cum iam uolaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis deum, ne
deludi magicis artibus tantum populum ſineret, Simon decidit, ac crus infregit:
cuius dolore non ita multo poſt Ariciæ mortuus eſt. Nam eo poſt tantam ignomi
niam delatus a ſuis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originem habent, qui donum *Simoniaci.*
ſpiritus ſancti emere ac uendere conſueuiſſent: quiq; affirmabant creaturam non
a deo eſſe, ſed ex ſuperna quadam uirtute prouenire. Conuerſus deinde ad propa- *Actu. 8.*
gandum uerbum dei Petrus ſermone & exemplo, rogatur a Romanis ut Iohanni
cognomento Marco, eius in baptiſmate filio, conſcribēdi euangelij negocium tra *Marcus.*
dat. Probata nanq; erat eius uita, probati mores. Is enim, ut Hieronymus ait, in Iſ-
rael ſacerdotium agens ſecundum carnem Leuita, id eſt, additus uel appoſitus, ad
Chriſti fidem conuerſus, in Italia euangelium ſcripſit, oſtendens quid generi ſuo
deberet & Chriſto. Extant eius euāgelia teſtimonio Petri cōprobata. Deinde uero
in Aegyptum miſſus, ut ait Philo Iudæus ſcriptor egregius, ubi docendo & ſcri-
bendo Alexandrinā eccleſiam optime conſtituiſſet, doctrina ac moribus inſignis,
viij. Neronis anno Alexandriæ moritur, & ſepelitur, in locūq; demortui Anianus
ſufficitur. Anno uero ante moritur & Iacobus, cognomento Iuſtus dñi frater. Nam *Iacobus dñi frat.*
ex Ioſeph & alia uxore natus erat: uel, ut alij uolūt, ex ſorore Mariæ Chriſti matris.
Hic eñi, ut Egeſippus ait, apoſtolorū temporibus uicinus, in utero matris ſanctus
fuit, uinū & ſicerā non bibit, nil carnis deguſtauit unquā, intonſus, nec balneo, nec

unguento uſus eſt, ueſtibus lineis tantũmodo indutus. Sancta ſanctorũ ingreſſus,
ita aſſidue flexis genibus pro ſalute populi orabat, ut eius genua camelorum more
occalluerint. Verum abeunte ex Iudæa Feſto ipſius prouinciæ gubernatore, priuſ-
Ioſephus quam ei Albinus ſuccederet, pontifex Ananus Anani filius, compellens publice Ia
anti. lib. cobum Chriſtum dei filium negare, recuſantem lapidibus obrui iuſſit: qui cũ præ
10. ca. 16. ceps de pinna templi deiectus eſſet, ſemiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendens
pro perſecutoribus oraret, fuſte quo fullones utuntur, tandem necatur. Refert au-
tem Ioſephus hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, ut propter eius necẽ publice creditum
Hiero. ex ſit, Hieroſolymã eſſe ſubuerſam. Hic eſt ille Iacobus, cui dominus poſt reſurrectio-
euangelio nem apparuit, cuiq; panem benedicẽs ac frangens dixit, mi frater, comede panem
ſecundum tuũ, quia filius hominis e morte reſurrexit. Annis uero triginta Hieroſolymitanæ
Hebreos. eccleſiæ præfuit, id eſt, uſq; ad ſeptimũ Neronis annũ. Cuius ſepulchrũ iuxta tem
plum unde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc extabat. Mor-
Barnab. tuum quoq; Barnabam Cyprium, qui Ioſeph Leuites cognominatus eſt, ante Petri
Actu. 4. martyrium conſtat. Hic enĩ cum Paulo gentium apoſtolus electus, unam tñ epiſto
Actu. 13. lam ad eccleſiam pertinentem conſcripſit, licet ea quoq; inter apocryphas ſcriptu-
Actu. 15. ras habeatur. Diſſentiens item a Paulo ob Marcum diſcipulum, in Cyprum profi-
ciſcitur Marco comite: ubi Chriſti fidẽ prædicans, martyrio coronatur. Paulus aũt
qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giſcalis originem
Paulus ducebat: quo a Romanis bello capto, cum parentibus ſuis Tharſum Ciliciæ com
apoſto. migrauit: inde Hieroſolymam ob ſtudia legis miſſus, a Gamaliele uiro doctiſſimo
eruditur. Acceptis deinde epiſtolis a pontifice templi, eos perſequens, qui Chriſtum
Actu. 7. uerũ deũ eſſe profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At uero cũ Da-
Actu. 9. maſcum pergeret, ſpiritu diuino ad fidẽ compulſus, uas electionis uocari meruit:
nomenq; a Paulo procõſule Cypri accepit, quẽ prædicatione ad fidem redegerat.
Gala. 2. Vna deinde cum Barnaba multis urbibus peragratis, Hieroſolymam rediẽs, a Pe-
tro, Iohanne, Iacoboq; gentium apoſtolus eligitur. Hic autem poſt Chriſti mortem
anno uigeſimoquinto, id eſt, Neroniani imperij ſecundo, eodem tempore quo Fe-
Actu. 27. ſtus procurator Iudææ Felici ſucceſſit, Romam uinctus, Ariſtarcho concaptiuo co-
mitante, ut ciuis Romanus mittitur: ubi biennio in ſatis libera cuſtodia manens,
cum Iudæis quotidie diſputabat. Dimiſſus tandem a Nerone & prædicauit multa,
Actu. 28. & ſcripſit. Extant & eius decem ac quatuor epiſtolæ: ad Romanos una, ad Corin-
Epiſtole thios duæ, ad Galatas una, ad Epheſios una, ad Philippenſes una, ad Coloſſenſes i.
Paul. quot ad Theſſalonicẽſes ij. ad Timotheũ ij. una ad Titũ, ad Philemonẽ altera: quæ ad He
bræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter ſtyli ſermoniſq; differentiam.
Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi aſcriberẽt. Scripſit
Petri epi- & Petrus duas epiſtolas, quæ canonicæ nominãtur. Secunda a pleriſq; eius eſſe ne-
ſtole. gatur, quod a ſtylo primæ diſſideat. Verũ quia pluribus intentus eſſe non poterat,
cum orationi & prædicationi uacaret, duos epiſcopos ordinauit, Linum ſcilicet &
Cletum, qui ſacerdotale miniſterium Romano populo & aduenis bene ſentienti
bus exhiberent. His rebus intẽtus uir ſanctiſſimus, tantũ nomẽ ſibi apud oẽs com-
parauerat, ut iam fere pro deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem
hominis quærere: unde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam &
iram principis, uia Appia ab urbe diſcedens, ad primum lapidem Chriſto, ut uer-
bis Egeſippi utar, fit obuiam, quem quidẽ adorans rogat, domine quo uadis? Tum
Libro. 3. Chriſtus, Romam iterum crucifigi. Extat ſacellum eo in loco, ubi hæc uerba ſunt
capite 2. habita. Tum Petrus de martyrio ſuipſius dictum exiſtimans, quod in ſe Chriſtus
Verba Pe paſſurus uideretur, ab urbem redijt: ac ſtatim Clementem epiſcopũ conſecrat, eiq;
tri ad Cle cathedram & eccleſiam dei commendat his uerbis: Eandem ego tibi poteſtatem li-
mentem. gandi & abſoluẽdi trado, quã mihi Chriſtus reliquit: ſpretis ac contẽptis rebus omnĩ

bus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione ſaluti hominum, ut bo-
num paſtorem decet, conſule. Cum hæc autem ita diſpoſuiſſet, nõ multo poſt una
cum Paulo iuſſu Neronis necatur, ultimo eius anno, diuerſis tamen cruciatibus.
Petrus enim cruci affigitur capite in terram uerſo, eleuatiſq; in ſublime pedibus:
ita enim uoluit: quod diceret ſe indignum eſſe, qui mortem ſaluatoris imitaretur.
Sepultus eſt autem in Vaticano uia aurelia ſecus hortos Neronis, non longe a uia
triumphali, quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autem annis xxv. Paulus uero
eodem die capite mulctatus, funeratur uia Oſtienſi, anno poſt mortem Chriſti tri-
geſimoſeptimo. Hoc idem approbat Caius hiſtoricus in Proculum quẽdam Cata-
phrygum diſputans: Ego, inquit, trophæa apoſtolorum habeo quæ oſtendam: ſiue
enim uia regali pergas, quæ ad uaticanum ducit, ſiue Oſtienſi, trophæa eorũ inue
nies, qui hanc ſtabiliuere eccleſiam: duo certe fuere, Petrus & Paulus. Præterea uero
in eiſdem Neronianis hortis multi cineres ſanctorum martyrum reconditi ſunt.
Nam cum incendium tempore Neronis a cliuo Scauri ad Eſquilias uſq; ſex die- *Incendiũ*
bus uagatum, multas fortunas ciuium conſumpſiſſet, ac omnis culpa principi aſ- *tempore*
ſcriberetur, ipſe, ut ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falſos teſtes *Neronis.*
ſubornauit, qui id factum a Chriſtianis cauſarentur. Vnde tot capti & interfecti *Libro.15.*
ſunt, ut ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sũt
tamen qui dicant illud incẽdium ab eo excitatum fuiſſe, uel ut Troiæ ardentis ſimi
litudinem cerneret, uel offenſus deformitate ueterum ædificiorum, & anguſtijs
flexibuſq; uicorum homo libidinoſus, intemperans, ſæuus: & auunculo Caligula
omnibus in rebus nequior ac ſceleratior. Nam & magnam partem ſenatus interfe
cit, & turpiter in ſcena uidentibus omnibus cecinit ac ſaltauit. Tantæ præterea lu-
xuriæ fuit, ut frigidis lauaretur unguentis, retibuſq; aureis piſcaretur, quæ attrahe
re funibus purpureis conſueuerat. Hæc omnia uitia principio imperij ſui ita occul
tauit, ut bonam ſpem omnibus præ ſe ferret. Nam cum admoneretur, ut in ſuppli
cio cuiuſdam capite damnati ex more ſubſcriberet, Quàm uellem, inquit, neſcire
literas. ſplendide tamen cum in urbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas ſuo
nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium millium paſſuum mira ce
lebritate perfecit: & portum Antij quem egó nuper mira cum uoluptate inſpexi,
ſumptuoſiſſimis operis extruxit. Ad ſæuitiam eius redeo, qua in Senecam præce-
ptorem, in Marcum Anneum Lucanum poetam egregium, in matrem Agrippi-
nam, in uxorem Octauiam, in Cornutum philoſophũ præceptorem Perſij, quem
in exilium egit, in Piſonem, in omnes deniq; qui aliquo in precio apud ciues ſuos
erant, uſus eſt. Tandem uero populi romani iram & odium ita in ſe concitauit, ut
ad pœnas quæſitus quamdiligentiſſime fit. Quæ tales profecto erant, ut uinctus
in publicum ſub furca duceretur, & uirgis uſq; ad necem cæſus, in Tiberim pro-
ijceretur. Verum is fugiens ad quartum miliarium, in ſuburbano liberti ſui inter
Salariam & Nomentanam uiã ſemetipſum interfecit, ætatis ſuæ anno trigeſimo
ſecundo, imperij uero decimoquarto.

LINVS .I. *ij. pont.*

Linus natione Tuſcus, patre Herculaneo, ab ultimo Neronis anno uſq; ad Ve-
ſpaſiani tẽpora peruenit: a cõſulatu Saturnini & Scipionis uſq; ad Capitonẽ &
Ruffum conſules. Hoc aũt interuallo imperarunt, ſed breui tẽpore, Galba, Otho,
Vitellius. Galba enim uir antiquiſſimæ nobilitatis in Hiberia impator a militibus *Galba im*
creatus, ubi Neronis mortem comperit, Romam confeſtim uenit. Verũ cum omẽs *perator.*
auaritia ac ſegnitia offenderet, inſidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatũ, ſe
ptimo imperij ſui menſe, cum Piſone nobiliſſimo adoleſcente, quẽ in filiũ per ado
ptionẽ ſuſcepat. Vir certe fuit uita priuata inſignis militaribus ac domeſticis in re-
bus. Sæpe tñ conſul, ſæpe proconſul, frequẽter dux fuit grauiſſimis bellis. Hũc ut
laudẽ, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quem ſecũ Galba ex Hiſpania Romam

Otho imperator. duxit. Otho uero materno gñe quá paterno nobilior, uita priuata, mollis, qppe q
Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, ut dixi, cædesq́ inuaſit impiū. Cum aūt
ciuile bellum contra Vitelliū in Germania imperatorē creatū molitus, tribus leui
bus prælijs ſuperior fuiſſet, uno ad Alpes, alio apud Placentiā, tertio ad Caſtorem,
quarto apud Bebriacū ſupatur: unde rex deſperatione ſibimet manū iniecit, impij
ſui menſe tertio. At Vitellius familia magis honorata quá nobili Romá ueniens,
ac impio potitus, in omnē nequitiā, ſæuitiam & ingluuiē prolapſus eſt. Nam tan
tæ uoracitatis fuit, ut ſæpius in die comederet, & una cœna ſuo iuſſu duo millia pi-
ſciū, & ſeptē millia auiū appoſita ſint. Vex ubi compit Veſpaſianū apud Iudæam
Palæſtinæ ab exercitu impatorem creatū, cū legionibus aduentare, primum depo-
nere impium cōſtituit: poſtea uero a quibuſdā animatus, ſumptis armis, Sabinum
Veſpaſiani fratrē cū Flauianis in Capitoliū compulit: quo qdem ſuccenſo, oēs cō-
cremati ſunt. Quare ſupueniente Veſpaſiano, cum nullū ueniæ locū ſibi reliqſſet,
e cella palatij, in qua delituerat, turpiſſime tractus p uiam ſacrā, nudus ad ſcalas ge
monias ducitur, ubi excarnificatus in Tiberim proijcit. Hoc itaqz tēpore Linus fuit
Petri ſucceſſor. Sunt q hunc locū Clementi aſſcribant, & Linū ac Cletū ꝑtermit-
tant, quos non ſolū hiſtoria, uerumetiā Hieronymi autoritas reprehēdit: Quartus,
inquit, poſt Petrū Romæ epiſcopus Clemens fuit: ſiqdem Linus ſecundus, Cletus
tertius fuit habiti, tametſi latinox plerīq poſt Petrū ſtatim Clementē numerent:
quem certe conſtat, tantæ modeſtiæ fuit, coegiſſe Linum ac Cletum ante ſe munus
pontificatus obire, ne poſteris hæc principatus ambitio pnicioſi exempli haberet:
licet eidē Petrus quaſi ex teſtamēto ſucceſſionis locū tradiderit. Linus uero ex man
dato Petri conſtituit, ne qua mulier niſi uelato capite templū ingrederet. Præterea
uero ex ſacris ordinibus bis in urbe habitis, presbyteros decē & viij. epiſcopos xi.
creat. Scripſit & res geſtas Petri, maxime uero eius contentionē cū Simone mago.
Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, q multa ita ele
ganter & grauiter ſcripſit, ut dictum merito ſit, aut Plato Philonē ſeqt, aut Plato-
nem Philo. Is autē ſua doctrina & elegātia, Appionis temeritatē cōtra Iudæos ab
Alexandrinis miſſam cōpeſcuit. Romæ uero impante Claudio, cōſuetudinē cum
Iosephus Matathiæ filius. Petro habuit. Inde multa de laudibus Chriſtianox cōſcripſit. Ioſephus quoq Ma-
tathiæ filius, & Hieroſolymis ſacerdos a Veſpaſiano captus, ac cum Tito filio tan-
tiſper relictus, donec Hieroſolymæ caperent, Romam ueniens, Iudaicæ captiuita
tis libros ſeptē patri ac filio obtulit Lini pōtificatu, qui etiam in bibliothecam pu-
blicā repoſiti ſunt, et autor ipſe ob ingenij gloriā ſtatua ac merito certe donatus eſt.
Scripſit & alios xxiiij. antiquitatū libros, a principio mundi uſq ad xiiij. Domitia
ni Cæſaris annū. Linus aūt cum ſanctitate & moribus in ꝑcio haberet, dæmones
fugaret, & mortuos in uitā reduceret, a Saturnino conſule, cuius filiam a dæmoni-
bus liberauerat, capitali ſupplicio afficit: ſepelitq in Vaticano iuxta Petri corpus
die xi. Calendas Octobris, cum ſediſſet in pōtificatu annos undecim, menſes tres,
dies xij. Sunt q ſcribāt Gregoriū epiſcopum Oſtienſem corpus ſanctiſſimi ponti-
ficis Oſtiam ex uoto tranſtuliſſe, & in templo diui Laurentij magnifice collocaſſe.

iij. Pont. CLETVS .I.

CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Aemiliano, adhortante
Clemente pōtificatus onus inuitus ſuſcepit, licet doctriā, moribus, & dignita
te plurimum apud ſuos ualeret. Fuit autē tēporibus Veſpaſiani & Titi, a conſulatu
Veſpaſiani ſeptimo & Domitiani quinto, uſq ad Domitianum & Ruffum conſu
les, ut Damaſus ſcribit. Veſpaſianus eñ, ut antea dixi, Vitellio ſucceſſit, belltūq Iu
daicum biēnio ante protractū, Tito filio cōmendauit, quod qdē biēnio poſt cōſtan
tiſſime abſoluit. Nam capta Iudæa, euerſis Hieroſolymis, temploq ſolo æquato, ad
DC. millia hoim interfecta referunt: licet Ioſephus Iudæus eo bello captus, ac ui-
ta donatus, quod & mortem Neronis, & Veſpaſianum imperatorem breui futux

ꝓdixerat, undecies centena millia ferro ac fame eo bello periiſſe ſcribat: captaq; ad
centũ millia, ac publice uenundata. Nec id uero diſſonũ uideri, cũ referat azymoꝝ
dies tum fuiſſe, quo tempore ex omni Iudæa Hieroſolymam tanquam in publicũ
carcerem: tum uel maxime die phaſe, quo Chriſtum occiderũt, ſunt profecti, datu-
ri pœnas, & frequentis contra populũ Romanum defectionis: & ſceleris atq; per-
fidiæ, qua Chriſtũ innocentẽ pemere. Deuictis itaq; Iudæis, triũpharunt pater & fi
lius, eodẽ curru uecti, ſubſequẽte Domitiano equo albo inſidente. Extant adhuc in
uia noua huius triumphi monimenta: apparent inſculpta candelabra, apparent ta
bulæ ueteris legis e templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in uictos hu
manitate uſus, ut omnes q̃ ex familia Dauid ſuperfuiſſent, uelut ex regia ſtirpe cõ-
quiſitos in precio habuerit. Idem quoq; impio ſemper modeſtiſſime uſus eſt. Tãtæ
enim lenitatis & clemẽtiæ fuit, ut reos etiam maieſtatis, uerbis tm̃ caſtigatos dimit
teret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offenſarum & inimicitiarum
immemor. Colligendarum tñ pecuniarum nimium ſtudioſus habitus eſt, licet ex
alieno nõ raperet, eis deniq; pecuniis ad liberalitatem & magnificentiam uteret.
Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudii cœptum ꝑfecit, & amphi-
theatrum, cuius partẽ cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem aũt
Titi filii tanti ſemper fecit, ut tumultuantibus quibuſdam ob cupiditatem impan-
di dixerit, Aut neminem, aut filium imperio potiturum: & merito q̃dem, cum ob
uirtutem & integritatem animi, Titus amor & deliciæ humani generis haberet.
Nam & eloquentiſſimus in pace, & fortiſſimus in bello, & clementiſſimus in de-
linquentes eſt habitus: ita comis & liberalis, ut nulli quicquam negaret. Hoc cum
reprehenderent amici, reſpondiſſe fertur, Neminem a uultu principis triſtem diſ
cedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquã muneris dediſſet,
amici, diem perdidi. Nemo ante ſe magnificentia maior fuit, abſoluto atq; dedica
to amphitheatro, thermiſq;, edita uenatione ferarum quinq; millium. Reuocauit
etiam ab exilio Muſonium Ruffum philoſophum inſignem, & Aſconii Pædiani
uiri doctiſſimi familiaritate delectatus eſt. Periit autem anno imperii ſui ſecundo:
delatuſq; ad ſepulchrum eſt publico luctu, acſi parente orbati omnes eſſent. Sunt
autem qui ſcribant, anno ſecũdo Veſpaſiani, qui annis decem imperium obtinuit,
Cletum Lino ſucceſſiſſe. Vtcunq; ſit, conſtat Cletum uiꝝ optimũ ac ſanctiſſimum
fuiſſe, nihilq; ꝓtermiſiſſe, quod ad augẽdam eccleſiam dei ꝑtineret. Huius aũt tem
poribus fuit Lucas medicus Antiochenſis, græci ſermonis apprime doctus, Pauli
apoſtoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac ſocius. Scripſit aũt euan 2.Cor. 8.
geliũ, quod a Paulo laudat. Vnde merito Euangelium illud ſuũ eſſe Paulus dicit.
Apoſtoloꝝ uero res geſtas, quẽadmodum uiderat cõſcripſit. Vixit annos octogin
tatres: uxorem habuit in Bithynia, ſepultus eſt Conſtantinopoli: ad quam urbẽ xx.
Conſtantii anno eius oſſa cũ reliquiis Andreæ apoſtoli de Achaia tranſlata ſunt.
Philippus quoq; eadem tẽpeſtate ex Scythia, quã uiginti annis in fide, exemplo,
prædicatione retinuit, in Aſiam rediens, Hieroſolymis moritur. Cletus autẽ cum
eccleſiam dei optime pro tempore conſtituiſſet, redactis in ordinem ex mãdato Pe
tri uigintiquinq; presbyteris, ſub Domitiano martyrio coronat, ac ſepelitur apud
beati Petri corpus in uaticano, quinto calendas Maii. Affecti & alii multi martyrio,
inter quos eſt habita & Flauia Domicilla, Flauii Clementis conſulis ex ſorore ne-
ptis, in inſulam Pontiam relegata, quia Chriſtianam ſe faſſa eſt. Sedit autẽ Cletus
annis xii. menſe uno, diebus xi. Sedes autem huius morte diebus uiginti uacat.

CLEMENS .I. iiij. pont.

CLemens patria Romanus de regione Cælii mõtis, patre Fauſtino, Domitiani
temporibus fuit: qui ab Auguſto nonus Tito ſucceſſit, Neroni aut Caligulæ Domitia-
ſimilior q̃ patri Veſpaſiano aut fratri: moderatior tamen primis annis eſt habitus. nus Tito
Mox in ingentia uitia prorupit; libidinis, deſidiæ, iracundiæ, crudelitatis, qui- ſucceſſit.

bus criminibus tm̃ odiĳ in ſe cõcitauit, ut pene patris ac fratris nomen aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroſq; in exilium miſit, eoſq; in locis interfici iuſſit. Tantæ uero deſidiæ fuit, ut in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtylo configeret. unde quidam prodiens interrogatus, eſſet ne quiſpiam cum Cæſare? reſpondit per iocum, Ne muſca quidem. Eo præterea dementiæ & iactantiæ uenit, ut ſe dominum ac deum uocari, ſcribi, coliq; iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Neronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoq; quæſtionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mãdauit, congeſtumq; funditus perdi ac deleri. Tandem uero diuina ſuperueniente ultione, in palatio a ſuis interficitur anno imperiĳ decimoquinto. Huius uero cadauer per ueſpillones delatũ ignominioſe ſepelitur. Philix enim in ſuburbano ſuo latina uia illud funerauit. Clemẽs autem quartus, ut dixi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, tertius Cletus, tametſi pleriq; latinorum ſecundum poſt Petrum putauerint Clementem fuiſſe: quod etiam epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopũ plane ſignificat: Simon Petrus ubi finẽ uitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrũ poſitus, apprehenſa manu mea, hunc, inquit, urbis epiſcopum conſtituo, qui mihi in rebus omnibus poſteaquam Romam ueni, comes fuit. Subterfugiebam ego tãtum onus, tum ille, tibi tantummodo conſules, populum dei in fluctibus ambulantem deſeres, cum periclitanti ſubuenire poſſis? Verum hic omnium modeſtiſſimus, ut dixi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit itẽ Romanæ eccleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolam quidẽ perutilem, nec characteri epiſtolæ differentẽ, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publice a nonnullis: extat & ſecunda eius nomine, quam ueteres non adeo probarunt. Diſputationem quoq; Petri & Appionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ uolumine coarguit. Perueniſſe autem ad hæc uſq; tẽpora Iohannem apoſtolum conſtat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic uero omnium nouiſſimus euangelium ſcripſit, ac ea confirmauit, quæ a Matthæo, Marco, Luca conſcripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem a Iohanne poſtremo factum, quo Ebionitarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebant & impudenter quidẽ, Chriſtum ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Iohannes explicat. Scripſit & alia multa, tum uero Apocalypſim, relegatus a Domitiano in Patmos inſulã, quo poſtea interẽpto, & actis eius ob nimiã crudelitatẽ a ſenatu reſciſſis, imperante Nerua Epheſum rediĳt: ibiq; uſq; ad Traianũ principẽ cõſilio & ſcriptis eccleſias Aſiæ ſuſtentans, ſenio confectus, ſexageſimooctauo poſt paſſionẽ Chriſti anno in domino quieuit. Clemens autẽ pietate, religione, doctrina multos ad fidẽ Chriſti quotidie traducebat. Quam ob rem P. Tarquinius ſacrorum princeps cum Mamertino urbis præfecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius imperio in inſulam Clemens deportatur: ubi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi uero aquæ penuria laboraretur, quam ſexto miliario repetebant, Clemens collem haud longe poſitum conſcendens, agnum uidit, ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam ſcaturiebat, qua quidem & recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus Traianus, ex ſatellitibus ſuis quoſdam mittit, qui Clementem in mare proiicerẽt, alligata ad collum ancora, cuius ſacratiſſimum corpus non ita multo poſt ad littus delatum eſt: atque eo loci ſepultum extructo templo, unde fons diuinitus emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. calendas decẽbris, anno tertio Traiani principis. Sedem uero Petri retinens annis nouem, menſibus duobus, diebus decẽ, & regiones ſeptem notariis diuiſit, qui diligenter res geſtas martyrum ſcriberẽt: & habitis quoq; de more ſacris ordinibus decẽbri menſe, presbyteros decem, diaconos duos, epiſcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxii. ſedes uacat.

Iohannes quãdo ſuum euangeliũ ſcripſerit.

ANACLETVS .I.

ANacletus natione græcus, patria Athenięſis, Antiocho patre natus Clemen V. pontifex.
ti ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua eñ moderatæ uitæ, tum pu- Nerua
blicæ tum priuatæ princeps, æquiſſimum ſe atq; utilem reip. præſtitit. Præterea imperator.
uero eius opera ex ſenatus decreto Domitiani acta abrogata ſunt, unde multi ab
exilio rediere. Pleriq; uero bona ſua, quibus antea ſpoliati fuerãt, huius beneficio
recepere. At Nerua cum iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Tra
ianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo
ætatis anno moritur, imperij uero ſui anno primo & menſe quarto. Nerua itaq;
Traianus genere Hiſpanus, cognomẽto Vlpius Crinitus, imperiũ accipiens, mi
litari gloria, urbanitate & moderatione ōes principes ſuperauit. Nam fines im
perij longe & late diffudit, Germaniam trãſrhenanam in priſtinum ſtatum redu
xit, Daciam & multas trans Danubium gẽtes imperio Romano ſubegit, Parthos
recepit, Albanis regem dedit, Euphratẽ & Tigrim prouincias fecit, Armeniam,
Aſſyriam, Meſopotamiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona uicit & tenuit,
uſq; ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſſit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua
Indiæ fines uaſtaret. Anacletus autem inſtitutis & moribus eccleſiam Romanam
confirmaturus, conſtituit ne præſul, neve clerici barbã uel comam nutrirẽt, neve
epiſcopus à paucioribus q̃ à tribus epiſcopis ordinaretur: utq; clerici publice,
non priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerẽtur. Om̃ibus quoq; fidelibus præcepit,
ut peracta conſecratione communicarent: qui uero nollent, e ſacris ædibus elimi
narentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Tra-
ianus ueritus ne quid detrimenti Romanũ imperium inde caperet, tertiam perſe
cutionem in Chriſtianos cõceſſit, qua quidem multi interempti ſunt: maxime ue
ro Ignatius Antiochenæ eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & da-
mnatus ad beſtias, dum Romam à ſatellitibus traheretur, quos decem leopardos
uocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione uel literis in fide cõfirmabat: Sic in-
quiens, ut Ieſum Chriſtum inueniam, ignis, crux, beſtiæ, confractio oſſium, & toti
us corporis contentio, & tormenta diaboli in me ueniant, dummodo Chriſto fru
ar. Cum autem iam audiret leorum rugitum, frumentum ſum, inquit, dẽtibus be
ſtiarum molar, ut panis mundus inueniar. Moritur autẽ undecimo Traiani anno,
eiusq; reliquiæ Antiochiæ iacẽt extra portam Daphnicã. At uero Plinius Secun-
dus, qui tum prouinciam gubernabat, miſericordia ob multitudinẽ interempto-
rum motus, ad Traianum ſcribit, Innumera hominum millia quotidie obtrũcari,
in quibus nihil omnino ſceleris deprehenderetur, aut aliquid quod Romanas le-
ges offenderet, niſi hoc ſolum quod antelucanos hymnos Chriſto cuidam canerẽt
deo: adulteria uero aut huiuſmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permo-
tus Traianus, reſcribit, Chriſtianos quidem non eſſe requirendos, oblatos tamen
puniri oportere. Perijt etiam illo tumultu Simon domini conſobrinus, hieroſoly
mitanus epiſcopus in cruce poſitus, filius Cleophæ, qui centum & uiginti cõple-
uit annos. Hæc autem quæ dixi, ſub hoc pontifice geſta ſunt, nõ autem ſub Cleto,
ut Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ libro oſtendit. Damaſus enim Cletum ab Ana-
cleto patria & genere mortis differre oſtẽdit. Nam Cletus natione Romanus, ſub
Domitiano: Anacletus uero Athenienſis, ſub Traiano principe moritur. Hic au-
tem & memoriam patri compoſuit, & ſeorſum à plebe loca ubi martyres ſepeli-
rentur aſſignauit: & ſacris ordinibus ſemel menſe decembri habitis, presbyteros
quinq;, diaconos tres, epiſcopos diuerſis in locis ſex numero creauit: quo quidem
ultimo ſupplicio perempto, uacat epiſcopatus diebus tredecim. Sedit autem an-
nis nouem, menſibus duobus, diebus decem.

vi. pont.

EVARISTVS .I.

Traianus imperator.

EVariſtus natione græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit, cuius principis ob ſingularem iuſtitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam ubiq; terrarum ita ſe æqualem oībus præbuit, ut uſq; ad Iuſtiniani tempora in creatione principum ſit acclamatū, Felicior ſit Auguſto, ac Traiano melior. Præterea uero tantæ comitatis & humanitatis fuit in uiſendis ægrotis, ſalutandis amicis, celebrandiſq; paſſim feſtis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, ut ei tanta benignitas uitio daretur, unde dictum illud imperatore dignum prodijt, Talem priuatis imperatorem eſſe oportere, quales ſibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia benemerentibus æque diſtribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculoſa, tuto & ſaluberrimo opere compoſuit. Portum Anconitanū, ducto præalto & lato muro ad coercendos maris fluctus, muniuit. Nihil in uita agens, nihil cogitans, quod ad communem utilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domiq; parta, apud Seleuciam Iſauriæ ciuitatem profluuio uentris perijt, anno imperij eius decimooctauo, menſe ſexto: cuius oſſa Romam poſtea delata ſunt, & in urbe ſepulta urna aurea in foro, quod ipſe ſtruxit ſub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiuſq; altitudo centum & quadraginta pedum eſt. At Euariſtus (ut Damaſus ait) titulos in urbe Roma presbyteris diuiſit, & ſeptem diaconos in ordinem redegit, qui cuſtodirent epiſcopum prædicantem propter ſtylum ueritatis. Idem conſtituit, ne plebis in epiſcopum accuſatio reciperetur. Ordinationes ter habuit menſe decembri, ac presbyteros ſex, diaconos duos, epiſcopos per diuerſa loca numero quinq; creauit. Huius tempore Papias fuit, Iohānis auditor, hieropolitanus epiſcopus, qui nō tantum hiſtoriæ ueterum diſcipulorum domini, quantum uoce Ariſtonis & ſenioris Iohannis adhuc uiuentis, delectatus eſt. Vnde apparet ex ipſa nominum dinumeratione, cum omnium fere apoſtolorum mentionem feciſſet, alium eſſe Iohannem, qui inter apoſtolos locatur: alium ſeniorem Iohānem, quem poſt Ariſtonem numerat, qui certe doctiſſimus eſt habitus: quē q; etiam multi ſecuti ob doctrinam ſunt, ut Irenæus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus Pictauienſis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoq; apoſtolorum diſcipulus, eccleſiam dei tum periclitantem, fide & induſtria ſua quoad fieri potuit ſuſtētauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, ſymmyſteſq; Eleuſinæ omnibus pene ſacris initiatus, occaſionem ſæuiendi in Chriſtianos dediſſet, Quadratus ipſe librum Hadriano porrexit de honeſtate religiōis chriſtianæ compoſitum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Ariſtides Athenienſis philoſophus, ſub priſtino habitu Chriſti diſcipulus: uolumen nanque noſtri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus, Hadriano principi obtulit. His autem apologeticis libris factum eſt, ut Hadrianus iniuſtum fore exiſtimans, Chriſtianos indicta cauſa ubique occidi, Minutio Fundano Aſiæ proconſuli ſcripſerit, neminem occidendum, niſi de accuſatore & crimine conſtaret. Euariſtus autem (ut quidam tradunt) martyrio coronatur ultimo Traiani principis anno. Sed melius cenſent, qui ſub Hadriano nondum in Chriſtianos placato, id ei contigiſſe ſcribunt. annis enim nouem ſedit, menſibus decem, diebus duobus. Sepultus eſt autem Euariſtus in Vaticano apud beati Petri corpus, ſexto calendas nouembris. Vacat tum ſedes dies xix.

vij. pont.

ALEXANDER .I.

ALexander patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Capitetauri, iuuenis ætate, moribus ſenior, uſq; ad Aelij Hadriani tempora peruenit. Hadrianus enim conſobrinæ Traiani filius, imperium accipiēs, primo quidē Chriſtianis

aduerſatus eſt, poſtea (ut deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in
eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, pater patriæ ſta
tim appellatur: eiusq́; uxor Auguſtæ nomen ſuſcepit. Vtraq; uero lingua eruditiſ *Hadria-*
ſimus, & leges multas compoſuit, & bibliothecam inſignem Athenis retulit, Plu *nus imp.*
tarchi Cheronæi, Sixti, Agathoclis & Enomai philoſophi doctrina ac familiarita
te delectatus. Athenienſibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis ſen-
tentia iura compoſuit. Idem quoq; ſacris Eleuſinæ initiatus, multa Athenienſibus
dona contulit, eorumq́; pontem reſtituit, quem Cephyſus fluuius inundatus allu-
uione diſſoluerat. Fecit & Romæ ſui nominis pontem, qui adhuc extat, & ſepul-
chrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc pontifices pro arce utuntur: Tiburti
nam quoq; uillam miro ſumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur uetus appel
latur: in eaq́; prouinciarum & locorum celeberrima nomina inſcripta erant. Pelu
ſium autem ueniens, Pompeij tumulum magnificentius extruxit, murum duxit
in Britannia octoginta millia paſſuum: qui barbaros Romanosq́; diuideret, Septi
cio Claro prætorij ſui tum præfecto, & Suetonio Tranquillo epiſtolarum magi-
ſtro. At uero Alexander Romanus põtifex, primus ob memoriam paſſionis Chri
ſti in ſacrificio addidit, Qui pridie quàm pateretur, uſq; ad hãc clauſulam, Hoc eſt
corpus meum. Inſtituit item, ut aqua quam ſanctam appellamus, ſale admixta in-
terpoſitis ſacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones
retineretur. Voluit quoque aquam admiſceri uino in conſecratione ſanguinis &
corporis Ieſu Chriſti, quo ſignificatur Chriſtũ eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblatio-
nem quoq; ex azymo, non autem ex fermẽtato, ut antea, fieri mandauit: quia hoc
modo purior ac potior haberetur, & Ebioniis hæreticis calumniandi occaſio au-
ferretur. Huius uero temporibus fuit Agrippa cognomento Caſtoris, qui Baſili- *Agrippa*
dis hæretici uolumina in euangelium ſcripta, ſua doctrina mirifice confutauit. *cognomẽ*
Barrabam & Barthecab eius prophetas, conficta ſcilicet ad terrorem nomina, & *to Caſto-*
deum maximum eiuſdem Abraxas, deridẽs. Mortuus eſt autem ea tempeſtate Ba *ris.*
ſilides, qua & Cothebas dux iudaicæ factionis, Chriſtianos uarijs ſupplicijs perſe-
cutus eſt. Huius uero atq; Iudæorum omnium pertinaciam Hadrianus imperator
ultima cæde perdomuit, præcepitq́; ne cui Iudæo facultas introeundi Hieroſoly-
mam daretur, Chriſtianis tantummodo ciuitate permiſſa, quam mœnibus & ædi
ficijs inſtaurãs, de ſuo nomine Aeliam appellauit. In eadem uero ciuitate Marcus
ex gentibus primus epiſcopus conſtituitur, ceſſantibus his qui fuerant ex Iudæis.
Huius quoq; põtificis tempore martyrium pro fide Chriſti Sapphira Antioche
na, & Sabina Romana mulier paſſæ ſunt, & Fauorinus, Palæmon, Herodes Athe
nienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habentur. At Alexander poſt ordina
tiones tres, quas habuit menſe decembri, quibus presbyteri quinq;, diaconi tres,
epiſcopi per diuerſa loco quinq; creati ſunt, martyrio coronatur cum Euentio &
Theodoro diaconis, ſepeliturq́; in uia Nomentana, ubi interfectus eſt ſeptimo ab
urbe miliario. V. nonas Maij. Sedit annis X. menſibus vij. diebus duobus. Vacauit
autem ſedes dies uigintiquinque.

SIXTVS .I.

SIxtus natione Romanus, patre paſtore: uel ut alij uolunt, Heluidio fuit, Hadria *viij. pont.*
ni tempore, uſq; ad Verum & Anniculum cõſules. Quem quidẽ Hadrianum
inter bonos principes numerandum cenſuimus. Liberalis enim, ſplendidus, ma-
gnificus, ac clemens fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio furentem, medicis curãdum
tradidit, & ægrotos bis terve in diem inuiſit, & Alexãdriam à Romanis euerſam
ſua inſtaurauit impenſa: Romæ pantheon reſtituit, ac munera aromatica populo
dedit, Moriens hos uerſus feciſſe dicitur:

Animula,uagula,blandula,
Hoſpes,comesq́; corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula,rigida,nudula,
Nec ut ſoles,dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo xxij.imperij ſui anno,ac ſepelitur Puteolis in uilla Ciceroniana. Sixtus autem rei diuinæ(ut par erat)curam gerens, conſtituit ne à quoquam niſi à miniſtris ſacrorum,myſteria & uaſa ſacra tangerentur,maxime uero à fœminis:neve, quod ſacerdotes corporale uocant, ex alio quàm ex lineo panno,& quidem puriſſimo,fieret.Idem cenſuit,ne epiſcopi ad ſedem apoſtolicam uocati,redeuntes à ſuis reciperentur,niſi ſecum deferrent literas pontificis plebem ſalutantis .In celebratione uero mandauit,ut ſanctus,ſanctus, ſanctus,dominus deus ſabaoth,cantaretur.Nuda primo hæc erant, & omnia ſimpliciter tractabantur.Petrus enim ubi cõſecrauerat,oratione pater noſter,uſus eſt.Auxit hæc myſteria Iacobus epiſcopus Hieroſolymitanus:auxit & Baſilius,auxere & alij.Nã Cæleſtinus Miſſæ introitũ dedit,Gregorius Kyrie eleyſon, Gloria in excelſis deo Teleſphorus, collationes Gelaſius primus, epiſtolam & euangelium Hieronymus,Alleluia uero ſumptum eſt ex eccleſia Hieroſolymitana. Symbolum in concilio Niceno: Mortuorum autem cõmemorationem Pelagius inuenit. Thus Leo tertius,Oſculum pacis Innocẽtius primus. Vt caneretur Agnus dei, Sergius pontifex inſtituit. Cum uero Sixti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur,qui nomen Chriſti profiteri auderent, & Galli Chriſtiani præſulem ſibi depoſcerent,eo Peregrinum Romanum ciuem miſit,qui confirmatis in fide Gallis, Romam rediens,ultimo ſupplicio afficitur in uia Appia,eo loci ubi Chriſtus diſcedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud ſepulchrum Petri recõditur.Aquila quoq; Iudæus natione Ponticus, cum Priſcilla uxore edicto Claudij diſcedens,uſq; ad hæc tempora(ut nonnulli aiunt)ſuperuixit,ſecũdus Moſaicæ legis interpres,poſt illos lxx. qui Philadelphi temporibus Aquila cũ Priſcilla. fuere.At uero Sixtus ubi ordinationes ter menſe decẽbri habuiſſet,quibus presbyteros xi. diaconos undecim, epiſcopos per diuerſa loca iiij. creauit, martyrio coronatur,& in Vaticano apud Petrum ſepelitur.Sedit autem annis decem, menſibus tribus,diebus uiginti uno. Vacat tum ſedes biduo tantum.

ix.pont.

TELESPHORVS .I.

TEleſphorus natione græcus ex patre anachoreta,Antonini Pij temporibus fuit,cuius quidem imperatoris paternum genus e Gallia ciſalpina originem habuit.Imperauit autem cum filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac uiginti, menſibus tribus,tãta cum modeſtia & benignitate,ut merito Pij cognomentum adeptus ſit, Antoninus Pius. ac pater patriæ appellatus. Nulli enim unquam tum priuatim,tum publice acerbus fuit:aut in redimendis pecunijs,aut exactione tributi,quod quidem interdum ita remiſit,ut cautionibus incenſis omniũ debita relaxaret.Quid plura de hoc principe dicam?Qui religione,pietate,gratia, humanitate,clemẽtia, iuſtitia,modeſtia cum Numa Pompilio bonorum omnium ſententia comparari poteſt?Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ uexaſſet ædificia,tum priuata,tum publica, ſua impẽſa ciues in reſtituẽda urbe liberaliſſime iuuit. Tarracinenſem quoque & Caietanum portum miris operibus, ut nunc etiam apparet,reſtituit. eius quoq; impenſa erectam eſſe columnam illam cochleam putarim,à qua urbis celeberrima regio nomen accepit. Teleſphorus autem quem diximus Sixto ſucceſſiſſe,conſtituit ut ſeptem hebdomadibus ante paſcha ieiunium obſeruaretur:utq;

In natali Ieſu Chriſti noctu tres Miſſæ celebrarentur: Prima in dimidio noctis, quo Chriſtus in Bethleem naſcitur: ſecunda, illuceſcente aurora, quando à paſtoribus cognitus eſt: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redēptionis & ueritatis illuxit, quū omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum eſſet, qua hora dominus noſter in crucem ponitur, ut Marcus ait. Conſtituit item, ut ante ſacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelſis deo. Huius tēporibus multum elaborauit pro fide Chriſti Iuſtinus philoſophus ex Neapoli urbe Palæſtinæ, qui & Antonino Pio principi ac filijs eius librum dedit contra gentes ſcriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorum habuit. Inuectus eſt & in Marcionem, qui Cerdonis dogma ſecutus, alterum bonum, alterum iuſtū dominum aſſeruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Creſcentem Cynicum ut guloſum, mortis timidum, luxuriæꝗ ac libidinum appetentiſſimum, Chriſtiꝗ blaſphemum: cuius inſidijs ad extremum circumuentus, pro dignitate Chriſtiani nominis ſanguinem fudit. Hunc aūt Iuſtini hoſtem non philoſophum fuiſſe, ſed Philopompum, id eſt, amatorem arrogantiæ ſcribit Euſebius. Eodem quoꝗ tempore inualuiſſe Valentinianam hæreſim conſtat. Hi quidem Valentini cuiuſdam Platonici ſectatores, dicebāt Chriſtum de corpore uirginis nil ſumpſiſſe, ſed per eam tanquam per fiſtulam quandam purum tranſiiſſe. Photinus autem tum Lugdunenſis epiſcopus, uir certe ſingularis uirtutis & doctrinæ (ut ait Iſidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam conſtanti animo perpeſſus eſt. At uero Teleſphorus cum ordinationes quatuor menſe decembri habuiſſet, creaſſetꝗ presbyteros qñdecim, diaconos octo, epiſcopos tredecim, martyrium ſubiens, apud beati Petri corpus in vaticano ſepelitur. Sedit annis undecim, menſibus tribus, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Valentiniana hæreſis.

HIGINVS .I.

x. pont.

Higinus natione Græcus, patria Atheniēſis, patre philoſopho, Antonino Pio imperāte, Teleſphoro ſucceſſit. Addere uero aliquid etiam de laudibus Pij, antequam ad Higinū ueniam, hominis uirtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, ut defendere magis prouincias quàm augere ſtuderet, utꝗ hanc Scipionis ſententiam ſæpius uſurparet ac diceret, Malle ſe unum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere, cōtra Domitiani inſtitutum, qui populi Romani exercitum hoſtibus obijciebat, quo rarior in patriam reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius ſæuitiam. Tantæ autem iuſtitiæ Pius fuit, ut multi reges, multæꝗ nationes poſitis eius iuſſu armis, ad hominem controuerſias ſuas liteſꝗ deferrent, eiuſdem ſententiæ ſtatim parerent. Ob hæc autem merita quæ maxima ſunt, populus Romanus mortuo & flaminem, & circēſes, & templum & ſodales Antonianos, lachrymantibus omnibus, conſtituit. At Higinus urbis Romæ epiſcopus, tum maxime clerum prudenter in ordinem redegit, gradus diſtribuit, inſtituitꝗ ne templa ſine celebratione dedicarentur, neve augerentur diminuerenturꝗ ſine arbitratu metropolitani uel epiſcopi. Vetuit item nē tigna reliquave materies ad ædificanda templa congeſta, in prophanos uſus cōuerteretur, poſſe tamen ad ſtructuram alterius templi uel cœnobij, cōcedente epiſcopo, trāſferri. Voluit item unum ſaltem patrimum unamve matrimam baptiſmo intereſſe: Sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud ſignificent. Eſt enim patrimus (teſte Feſto) qui cum pater ſit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum eſt. Inſtituit præterea ne metropolitanus epiſcopū prouinciæ ſuæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, niſi prius à prouincialibus epiſcopis cauſa diſcuſſa & cognita fuiſſet. Sūt tamen qui hoc poſtremum Pelagio pontifici aſſcribāt. Huius quoꝗ tempore fuit & Polycarpus Iohannis apoſtoli diſcipulus, Smyrnæus epiſcopus ab eo creatus,

Laudes Antonini Pij imp.

Polycarpus Iohānis apoſtoli diſcipulus.

ac totius Aſiæ religione & doctrina tum facile princeps. Is autem Romam ueniēs, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falſa perſuaſione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autem Marcion forte huic obuiam factus, diceret, me ne cognoſcis? Reſpondit, cognoſco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrē Chriſti deum eſſe creatorem, qui per filium mundum fecerat. Poſtea uero imperāte M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta poſt Neronem perſecutione Smyrnæ ſedente proconſule, igni crematus eſt. Melito quoq; Aſianus Sardenſis epiſcopus, Frontoniſq́; oratoris diſcipulus, librum de doctrina Chriſtiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirum in modū laudat: dicitq́; à pleriſq; noſtrorum prophetam habitum eſſe. Scripſit & Theophilus Antiochēſis eccleſiæ epiſcopus librum contra Marcionem, imperāte M. Antonino: Scripſit & librum contra Hermogenis hæreſim, qui materiam non naturam introducēs, deo non autem naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & deum appellans. Higinus autem bene de eccleſia dei meritus, cum ordinationes ter decembri menſe habuiſſet, creaſſetq́; presbyteros q̄ndecim, diaconos quinq;, epiſcopos ſex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menſes tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum uacat.

xi. pont.

PIVS .I.

Marcus Antoninus Verus imp.

Pius natione Italus, patria Aquileiēſis, patre Ruffino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tum unà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperiū æquo iure adminiſtrauit. Bellum autem contra Parthos ſimul ſuſceptum, admirabili uirtute & felicitate geſſerunt, de hoſtibuſq́; triumpharunt. Verum non ita multo poſt apoplexiæ morbo e medio ſublato Commodo fratre, Antoninus ſolus imperium obtinet: quem certe ob eius præſtantem in omni genere uirtutis animum, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiuſdem animi eiuſdemq́; uultus in quauis fortuna ſemper eſt habitus: & quia benignitas naturæ cum doctrina à Collatino Frontone oratore habita, in eodem uiro certabat, ab omnibus Philoſophus merito appellatus eſt Platonis ſententia, quam ſemper (Capitolino teſte) in ore habuit ſæpius repetitā, tum demum florere ciuitates, ſi aut philoſophi imperarent, aut imperantes philoſopharētur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, ut imperator etiam Apollonium philoſophū & Sextum Plutarchi nepotem, legentem audiuerit. Frōtonis quoq; præceptoris ſtatuam honoris cauſa in ſenatu collocauit. Hoc tempore Pius pontifex cōſuetudinem & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum ſcripſit titulo paſtoris inſignitum. Quo quidem in libro angelus paſtoris perſonam induens, ei mandat, ut omnibus perſuadeat paſcha die dominico celebrari: quod etiam fecit. Conſtituit item Pius, ne hæreticus quiſpiam ex Iudæorum hæreſi ſuſciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis ſanctiſſimæ fœminæ, thermas Nouati in uico patricij in honorem ſororis ſuæ diuæ Pudētianæ dedicauit. Multaq́; dona huic templo obtulit, ac ſæpius eodem in loco ſacrificium deo præſtitit. Vbi & fontem baptiſmi conſtituit, ac benedicens conſecrauit, multoſq́; uenientes ad fidem in nomine trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam conſtituit, qui negligentes ſunt in attrectando Chriſti ſanguine & corpore. Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligētia in terram aliquid deciderit, ſi ſuper altare, tribus diebus: ſi ſuper linteum, quatuor: ſi in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunq; deciderit, ſi recipi poteſt, lambatur: ſin ſecus, aut lauetur, aut radatur: lotum & raſum, aut comburatur, aut in ſacrarium reponatur. Huius tempore in precio eſt habitus Apollinarius Aſiæ Hierapolitanus epiſcopus, qui inſigne uolumen de fide Chriſti M. Antonino ſecundo tradidit. Scripſit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Pri-

Hermes.

Apollinarius Aſiæ Hierapolitanus.

ſcilla & Maximilla inſaniebant uaticinantes, incipiente tamẽ Montano, quorum *Tatianus*
omnium hæc erat opinio, aduentum ſpirituſſancti non in apoſtolis, ſed in ſe tra- *hæreti*
ditum fuiſſe. Illis quoq; temporibus laudabatur & Tatianus uir doctiſſimus, ꝗ diu *cus.*
ab opinione Iuſtini martyris præceptoris ſui nõ diſceſſit. Nam poſtea inflatus opi
nione ſui, nouam hæreſim cõdidit, quam poſtea Seuerus auxit, unde Seueriani ap
pellati. Hi uinum non bibunt, carnes faſtidiunt, & uetus teſtamentum ac reſurre-
ctionem non recipiunt. Præterea uero Philippus Cretenſis epiſcopus, præclarum
cõtra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (ſicuti dixi) Marcioniſtæ Cer- *Muſanus*
donis dogma ſequebantur. Scripſit & Muſanus librum cõtra quoſdam, qui ad Eu *cõtra hæ-*
cratitiarum hæreſim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis con- *reticos.*
uenit. Omnem enim coitum ſpurcum putabant, ciboſq; damnabant, quos deus
generi humano propoſuiſſet. At uero Pius ubi in ordinationibus ſuis, quæ quin-
que fuere, menſe decembri presbyteros decem & nouem, diaconos unum & uigin
ti, epiſcopos decem creaſſet, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepe
litur, quinto idus Iulij. Sedit uero annis undecim, mẽſibus quatuor, diebus tribus.
Vacauit tum ſedes dies tredecim.

xij. pont.

ANICETVS .I.

ANicetus natione Syrus, patre Iohanne de Vicomurco: uel (ut Damaſo pla-
cet) Humiſia, eiuſdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus,
quem quidem Antoninum philoſophia nequaquam à rebus in bello gerendis re-
tardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti uirtute &
felicitate unà cum filio Commodo Antonino ſuperauit, ac triumphum egit. Itu-
rus autem ad hoc bellum, cum non haberet unde ſtipendia militibus præberet ex
hauſto ærario, omnem imperatoriam ſupellectilem, omnemq; ornatum uxoris in
foro Traiani haſtæ ſubiecit. Verum cum poſtea ſuperato hoſte in patriam rediſſet,
emptoribus precia reſtituit. Nemini tamen moleſtus fuit, qui reddere empta nolu
iſſet: parta uictoria, in om̃es de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibuſdam pro-
uincijs remiſit. Fiſcalium titulorum monumenta in foro congeſta cremari iuſſit.
Leges ſeueriores nouis conſtitutionibus temperauit. His rebus geſtis factum eſt,
ut ab oĩbus ita diligeretur amareturq;, ut ſacrilegi nomẽ incurreret, qui eius ima
ginem domi non habuiſſet. Anicetus autem eccleſiæ Romanæ conſulens, ne mo-
ribus petulantium quorundam labefactaretur, inſtituit ne clericus ullo modo co-
mam nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum: neve epiſcopus conſecrari poſſet
à paucioribus quàm à tribus eiuſdem ordinis uiris, quod poſtea Nicena ſynodus
confirmauit. Vbi uero metropolitanus conſecrandus eſt, omnes prouinciales in-
tereſſe debent. Statuit præterea (ut Ptolemæus ait) ne epiſcopus crimen metro-
politani ſui ad alium, quàm ad primatem, aut ad ſedem apoſtolicã deferret, quod
& dicta ſynodus, & autoritas ſummorum pontificum deinceps confirmauit. Ei-
uſdem etiam inſtitutum fuit, ne archiepiſcopi niſi ex ſingulari titulo primates no
minarentur. Hi autem merito patriarchæ uocantur, cæteri autem archiepiſcopi
nominentur: uel (ut quidam uolũt) metropolitani. Huius temporibus Egeſippus
laudator fidei noſtræ fuiſſe dicitur, qui omnem à paſſione dñi uſque ad ſuam æta-
tem eccleſiaſticoꝝ operꝝ texuit hiſtoriã ſermone ſimplici: ut quoꝝ uitam quam di-
ligentiſſime obſeruauit, eoꝝ quoq; dicendi genus imitaretur. Affirmat aũt ſe Ro-
mam Aniceti tempore, decimi poſt Petrũ epiſcopi perueniſſe, ac pſeueraſſe uſq;
ad Eleutheriũ, qui Aniceti quondã diaconus fuerat. Multa uero in idololatras ſcri
pſit, quod tumulos mortuis tẽplaq; facerent, ut Hadrianus qui in honorẽ Antinoi
ſerui, quem in delicijs habuerat, gymniacum agona conſtituit apud Antinoũ ciui
tatem, quam de nomine ipſius conditã uocauit, ac prophetas in tẽplo ſtatuit. Sunt

qui & Dionyſium huius ætate fuiſſe dicant. Variantur hoc loco tem pora, cum alij Pium, alij Anicetum præponant. uariantur & hiſtoriæ. Vtcunq; fit, in tam remota hiſtoria, tantaq; maiorum negligentia, ſatius erit, res ipſas pauloante uel poſt geſtas aliqua ex parte attingere, quàm eas om̃ino prætermittere. Anicetus autem ubi ex ordinationibus quinq;, quas menſe decembri habuit, presbyteros nouemdecim, diaconos quatuor, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatus, ac ſepultus eſt in Caliſti cœmiterio uia appia xv. calend. Maij. Sedit annos undecim, menſes quatuor, dies tres. Sedes uero dies ſeptemdecim poſt eius mortem uacat.

SOTER .I.

xiij. pont.

SOter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. Hic enim omnibus incommodus, ut Lampridius ait, Nil commune cum patre habuit, niſi quod & ipſe contra Germanos adiuuan-

Antoninus Commodus.

tibus Chriſtianis militibus feliciter pugnauit. In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Chriſtianorum militum aquam diuinitus e cælo miſſam, pluraq; fulmina in Germanos & Sarmatas cecidiſſe, quod etiam imperator ipſe accidiſſe literis ſuis teſtatus eſt. Cæterum ad urbem rediẽs, in om̃ia luxuriæ & obſcœnitatis dedecora prolabitur, nihil uirtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoq; armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris ſeſe frequenter obiecit. Plurimos quoq; ſenatores interfecit, & eos maxime quos nobilitate induſtriaq; excellere animaduertit. Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, inſtituit, ne monacha ulla pallam attrectaret, neve thus in acerram poneret dum ſacrificia fierent. Eius extabat epiſtola hac de re ſcripta ad epiſcopos Italiæ. Inſtituit item, ne legitima haberetur uxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet, & quã parentes ſolẽni pompa more Chriſtiano marito collocaſſent: quámq; etiã paranymphæ de more cuſtodiuiſſent. Hoc autem conſtituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere ſolent ex præſtigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euariſto aſcribit. Vtri uero ſit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuiſſe Dionyſium Corinthiorum epiſcopum ſcribit Euſebius, qui tantæ eloquẽtiæ & induſtriæ fuit, ut non ſolum ſuæ ciuitatis & prouinciæ populos, uerumetiam aliarum urbium ac prouinciarum epiſcopos ſuis epiſtolis erudiret. Inſtructus enĩ Pauli apoſtoli doctrina, facilime potuit ſanctitate & eruditiõe alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Aſianus Tatiani diſcipulus, ad laudem religi-

Apelles hæreticus.

onis noſtræ tum ſcripſit. Maxime uero Apellem hæreticum ſcriptis ſuis percommode irridet, quod deum quem coleret, ignorare ſe diceret. Affirmabat enĩ Chriſtum non deum in ueritate, ſed hominem in phantaſia, apparuiſſe. Nõ deſunt qui

Cataphrygarum hæreſis.

dicant Cataphrygarum hæreſim hoc tempore ortam, autore Montano. Clemens præterea Alexandrinæ eccleſiæ presbyter multa cõſcripſit, e quibus illa ſunt, Stromatum, id eſt, uarietatum libri octo, Hypotypoſeon, id eſt, informationum libri totidem, contra gentes unus. Huius autem diſcipulum Origenem fuiſſe conſtat.

Origenes Clemẽtis diſcipulus.

Huius quoq; ætati & Pinytum Cretenſem uirum eloquentiſſimum, & Opplanũ, qui Halieutica ſcripſit, poetam inſignem, & Herodianum grammaticum quidam aſcribunt. Soter autem ubi per ordinatiões quinq;, mẽſe decẽbri habitas, presbyteros octo, diaconos nouem, epiſcopos undecim creaſſet, moritur, ac ſepelitur uia Appia in cœmiterio Caliſti. Sedit annos nouem, menſes tres, dies unum & uiginti. Vacat tum ſedes dies totidem.

ELEVTHERIVS .I.

xiiij. pontifex.

ELeutherius natiõe Græcus, patria Nicopolitanus, patre Abundio, tẽporibus L. Antonini Cõmodi fuit, cuius flagitioſæ uitæ urbs ipſa pœnã tulit, Nã Ca

L. Antoninus imp.

pitolium fulmine ictum unà cum egregia illa bibliotheca maiorū cura parata, concrematur. Aedes quoq; in proximo ſitæ, eandem calamitatem ſenſere. Exortū eſt deinde aliud incendium, quo & ædes ueſtræ, & palatium, bonaq; urbis pars exuſta eſt, ac ſolo æquata. Tantæ præterea temeritatis fuit, ut & ſuæ imaginis caput coloſſo permagno & egregio, priore detracto, imponi iuſſerit, & mēſem decēbrem ad imitationem Auguſti Cæſaris, Commodum appellari uoluit, quæ oīa poſt mortem eius abrogata ſunt, ipſeq; mortuus, etiam humani generis hoſtis adiudicatus eſt: adeo eius uita flagitijs contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Veſtalium duodecimo imperij ſui anno & menſe ſeptimo, e medio ſublatus eſt. Eleutherius autem quem diximus Soteri ſucceſſiſſe, inito pontificatu, ſtatim epiſtolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, ut ſe ac ſuos in Chriſtianorū numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum uiros optimos eo miſit, qui regem ipſum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinq; & uiginti, quos flamines uocabant. Inter hos autem tres archiflamines habebātur, quorum in loco archiepiſcopi tres conſtituti ſunt, ut Ptolemæus ait. Protoflaminum uero loco primitiua eccleſia patriarchas inſtituit. Idem etiam ſtatuit, ne quis ob ſuperſtitionem cibi genus ullum reſpueret, quo humana conſuetudo ueſceretur. noluit præterea quempiam de gradu ſuo deijci, niſi accuſatus, reus criminis conuinceretur, exemplo ſaluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamē conuicti, ita æquo animo tulit, ut quicquid interim egiſſet, pro dignitate apoſtolatus ratum firmumq; manſerit. Prohibuit etiam, ne abſente eo quem accuſator reum facit, ulla in cauſa decerneretur, quam quidem ſententiam & Damaſus pontifex, & ius pontificum poſtea confirmauit. Huius autem pōtificatu & eccleſiis pax data eſt ac quies, & nomen Chriſtianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romæ potiſſimum, ubi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidē recepti, baptiſmi charactere notati ſunt. Solus uero Apollonius orator inſignis, martyrium tum paſſus eſt, habita prius oratione de laudibus Chriſtianæ fidei, quod illis tēporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæreſes inualuere. Marcionis quippe ſecta uarie diuiſa eſt. Alij enim unum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmātes, fidem prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blaſco noua contra ueritatem machinabantur figmenta. Deum creaſſe mala, contra illud, deus omnia bona fecit. Contra hos ſenſere Quolitiani, affirmantes deum non creaſſe mala, contra id quod ſcriptum eſt, ego ſum deus creans malum. Sunt qui dicant & Galenum Pergamenum medicum inſignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuiſſe, quod ego in tanta perturbatione temporum & hiſtoriæ, nec affirmo nec refello. De Modeſto uero & Bardezane affirmare auſim: quorum alter in Marcionem ſcripſit, alter uero in Valentinum. Nam cuius primum ſectator fuerat, eius poſtea confutator factus eſt. Hunc Hieronymus concitatiſſimum in dicendo fuiſſe affirmat, cum eius ſcripta ex Syra lingua in græcam conuerſa uidiſſet: & ſi, inquit, tanta uis eſt in interpretatione, quantam putabimus eſſe in ſermone proprio? Eleutherius aūt ubi ex tribus ordinationibus mēſe decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos octo, epiſcopos quindecim creaſſet, moritur, & apud beati Petri corpus ſepelitur ſeptimo calēdas Iunij. Sedit autem annos quindecim, menſes tres, dies duos. Vacat tum ſedes dies quinque.

Apollonius orator inſignis.

Hæreſes multæ inualuere.

Quolitiani.

Iſaie. 45.

VICTOR .I.

xv. pont.

VIctorem natione Aphrum, patre Felice, fuiſſe Aelij Pertinacis tempore crediderim, qui quidem Aelius cum grādis natu eſſet, ſeptuageſimum enī agebat annum, ex præfecto urbis, quem magiſtratum tum gerebat, ſenatuſcōſulto imperator creatur, Rogatus deinde ut & uxorem Auguſtā faceret, & filiū Cæſarem

Aelius Pertinax.

BIBL. ... NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

appellaret, id facere recuſauit, teſtatus ſufficere, quod ipſe imperaret inuitus. At
uero quoniam in imperatore, nihil auaritia turpius eſt, cum illiberalis ac ſordidus
Iulianus iuriſp. haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine con-
tradicente, à Iuliano iuriſperito in palatio occiditur, imperij ſui menſe ſexto. Hic
eſt ille Iulianus, qui perpetuum edictum compoſuit, quiq; ſeptimo menſe poſtea
quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium uictus à Seuero ciuili bello, &
interfectus eſt. At Victor pontifex reip. Chriſtianæ, ut par erat, curam gerens, con
Paſchalis celebratio. ſtituit ut paſcha dominico die celebraretur ex Eleutherij ſententia (ut Damaſus
ait) à quartadecima luna primi menſis uſque in xxi. Cuius decretis obtempe-
rans Theophilus Paleſtinæ urbis epiſcopus, contra eos ſcripſit qui xiiij. luna cum
Iudæis paſcha celebrabant. In hanc uero opinionem inuectus eſt Polycrates Ephe
ſiorum epiſcopus, qui ex uetere conſuetudine, xiiij. luna cum Iudæis paſcha cele-
brabat. Se enim apoſtoli Iohannis, & ueterum autoritatem ſecutum oſtendit: Nos
(inquit) inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminu
Concilio in Paleſtina qui interfuerũt entes. Hanc uero opinionem ſecutus eſt Philippus Hierapoli mortuus: Hanc Io-
hannes, qui ſupra pectus domini recubuit, & pontifex eius fuit, aureã laminam
in fronte portans: Hanc Polycarpus, Traſeas, Melito, & Narciſſus Hieroſolymita
næ eccleſiæ epiſcopus. Idem quoque Victor decreuit, ut in quauis aqua bapti-
ſmum petentes, baptizarentur, ſi neceſſitas inſtaret: hanc ob rem quidã exiſtimãt
concilium in Palæſtina habitum eſſe, cui Theophilus, Irenæus, Narciſſus, Polycar
pus, Bacchylus, Aſianæ prouinciæ inſignes epiſcopi, interfuere. Res tamen inte-
gra in Nicenum concilium tranſlata, in quo etiam conſtitutum eſt, ut paſcha poſt
quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari uideremur. Fuere huius
pontificis tempore multi doctiſſimi uiri. Nam & Appion tum Hexaemeron fe-
cit, & Paulus Samoſatenus unà cum Theodoto Coriario, exiſtimauit ſaluatorem
purum hominem fuiſſe, & Sextus de reſurrectione conſcripſit, & Arabianus opu
•• ſcula edidit ad Chriſtianam doctrinam pertinentia. Iudas quoque •chriſtoriogra
phiam ſuperiorum temporum uſque ad decimum Seueri annum conſcripſit, in
qua tamen erroris arguitur, quod aduentũ Antichriſti ſuis temporibus futurum
dixerit. in quem errorem ideo incurriſſe putamus, quod & uitia hominum & cru
delitatem eo perueniſſe cernebat, ut diutius tolerari humanũ genus à deo nõ poſ-
ſet, quæ res & Lactantium poſtea & Auguſtinum fefellit. Victor autem, compoſi
tis etiam quibuſdam de religione uoluminibus, moritur, & apud beatum Petrum
in Vaticano ſepelitur: cuius diem feſtum quinto calẽdas Auguſti celebramus. Se-
dit autem annis decem, menſibus tribus, diebus decẽ. At ſedes dies xij. tum uacat.

ZEPHYRINVS .I.

xvi. pont. ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Abundio, Seueri tẽporibus fuit, qui
genere Apher, ex oppido Lepti unà cum imperio cognomẽtũ Pertinacis à
Iuliano cæſo accepit. Is enim fiſci procurator, mox tribunus militaris per gradus
alios uſque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura ſæuus. multis bellis
laceſſitus, fortiſſime quidem remp. licet laborioſiſſime gubernauit. Ad bellicam
gloriam, laudem quoque literarum addidit, philoſophiæ admodum ſtudioſus. Fo
Seuerus imperat. ris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autem interiores ita cecidit, ut regio-
nem eorum prouinciam Romanam faceret. Hanc ob rem triumphans, ut in eius
arcu ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, co-
gnominatur. Aedificijs præterea publicis urbem exornauit. Nam & thermas Se-
uerianas & ſeptizonium extruxit non longe à circo maximo Palatinum inter &
Cælium montem. Paululũ autem affuit, quin Pauli ſecundi pontificis iuſſu lapi-
cidæ quidam ſuperioribus annis eam partem ſeptizonij, quæ adhuc extat, demoli
rentur. At Zephyrinus pontifex rei diuinæ magis quàm humanæ intentus, cõſtituit

ut aſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod
poſtea in Chalcedonienſi concilio confirmatum eſt. Statuit item ut conſecratio di
uini ſanguinis in uitreo uaſe, non autem in ligneo, ut antea fieret. Hæc quoq; inſti
tutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitum enim eſt, ut neq; in ligno fi
eret propter raritatem qua ſacramentum imbibitur, neq; in uitro propter fragili-
tatem, neq; ex metallo ob tetrum ſaporem, quem inde concipit, ſed fieri uoluere
ex auro argentove aut ex ſtanno, ut in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptum
apparet. Idem præterea inſtituit, ut omnes Chriſtiani annos pubertatis attingen-
tes, ſingulis annis in ſolenni die paſchæ publice communicarent. Quod quidem
inſtitutum Innocentius tertius deinceps, non ad communionem ſolum, uerumeti
am ad confeſſionem delictorum traduxit. Mandauit item ne epiſcopus, uel à pa-
triarcha, uel à primate, uel à metropolitano ſuo in iudicium uocatus, ſine autorita
te apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremo presbyteros omnes adeſſe celebrante
epiſcopo, quod etiam (ut dictum eſt) Euariſto placuit. Huius autem temporibus
fuere & Heraclitus, qui in Apoſtolum commentarios ſcripſit, & Maximus qui fa
moſam quæſtionem inſigni uolumine diſcuſſit, & Candidus qui Hexaemeron
compoſuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno perſecutione in Chri
ſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium ad-
hortatus eſt, cum ſex fratribus & matre uidua, pauper relinquitur, redactis in fi-
ſcum paternis bonis, quod Chriſtum uerum deum profiterentur, unde gramma-
tica ſibi ac ſuis uictum quæſiuit. Diſcipulum autem Plutarchum habuit, qui poſt-
ea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionem conuerſus, catechizandi,
hoc eſt, prædicādi officium habuit. Tanti autem ingenij fuit, ut nulla eum lingua,
nulla literatura latuerit. Mira utebatur continentia in cibo & potu, abſtinentia in
rebus alienis. Nam & paupertatem Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis am
bulauit pedibus: illud quoq; quod in euangelio dicitur ſecutus eſt, etſi puerile ha- *Matt. 19.*
betur, quia ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum dei. Huius uir-
tutem plerique imitati, martyrium pro fide Chriſti æquo animo paſſi ſunt: maxi
me uero Potamiena mulier, calida pice in caput eius fuſa. Zephyrinus autem cum
ex ordinationibus quatuor, menſe decembri habitis, presbyteros tredecim, diaco
nos ſeptem, epiſcopos tredecim creaſſet, moritur Seueri tēpore: ac in uia Appia
non longe à cœmiterio Caliſti ſepelitur ſeptimo calendas ſeptembris. Sedit au-
tem annos octo, menſes ſeptem, dies decem. uacat tum ſedes dies ſex.

CALISTVS .I.

CAliſtus natione Romanus, patre Domitio ex regione urbis Rauennatum, uſ *xvij. pontifex.*
que ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata eſt. Nam
ubi quintus à Nerone perſecutionem in Chriſtianos mouet, continuo uarijs peri-
culis & bellis diſtrahitur: hinc à Peſcennio Nigro, qui magnos in Syria motus
concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamē in Gallia non incruento prælio
ſuperauit. Inde uero in Britanniam profectus, deficientibus fere ſocijs omnibus,
uarijs caſibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij ſui deci-
moſeptimo, duobus filijs relictis, Baſſiano & Getá: quorum Geta hoſtis publicus
iudicatus eſt ac interfectus, cum ob uitam eius omnibus probris contaminatam,
tum uel maxime, quia Papinianū iuris ciuilis alterum aſylum, ſua manu necaue-
rat. At Baſſianus ſumpto à ſenatu Antonini nomine, imperio potitus eſt: ac Ca- *Caracalla.*
racallæ cognomētum accepit à genere ueſtis, quam populo dono dedit. Is autem
patre aſperior, & oīm libidine intēperantior, nullū genus facinoris in uita præ-
termiſit. Nā & fratrē Getá occidiſſe putatur, licet Geticū triumphū eius nomine
duxerit, & nouercā ſuā in uxorē duxit. Nihil egregium de ſe reliquit præter ther-
mas Antonianas, quas ipſe inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & uiam no

uam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo
geſtarent. Damnati præterea ab eo ſunt qui ad ſtatuas minxiſſent. Hic poſtremo
dum bellum in Parthos mouet, inter Edeſſam & Carras ab hoſtibus circunuētus,
occiditur ſeptimo imperij ſui anno, dum leuandæ ueſicæ cauſa ex equo deſcendiſ
ſet. Caliſtus autem pontifex in tanta rerum perturbatione tamq; ſceleratis impe-
ratoribus, nequaquam ab inſtituto ſuo diſcedens, conſtituit ut ter in anno ieiuna-
Pſalm. 4. retur die ſabbati, præſertim frumenti, uini & olei gratia, ſecundum prophetam,
uidelicet quarto menſe, ſeptimo & decimo, inchoando annum Hebræorum mo-
re. Verum poſtea mutata ſententia, id in quatuor anni tempora tranſtulit, in uer-
nale ſcilicet, æſtiuale, autumnale & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio ſa
crorum ordinum habita eſt, cum antea id quidem tantummodo decembri menſe
Ieiunium fieri conſueuiſſet. Idem quoque inſtituit, ne clericorum delatores & accuſatores
quatuor uel infames, uel ſuſpecti, uel inimici, in accuſatiõibus & iudicijs reciperētur. Eos
tēporum. uero hæreticos putauit, qui arbitrantur ſacerdotes poſt crimen admiſſum, etiam
ſi dignam pœnitentiā ſubijſſent, ad priſtinos honores redire non poſſe. Hūc ædi-
ficaſſe baſilicā in trāſtiberina regione in honorē beatæ uirginis, Damaſus ſcribit.
Non tamen crediderim hanc illam eſſe, quam hodie tam celebrem & amplam cer
nimus, cum ea tempeſtate ob crebras perſecutiones occulta eſſent omnia, & ſacel
la potius atq; eadem abdita, & plerunq; ſubterranea, q̃ apertis in locis ac publicis
fierent. Cœmiterium quoq; de ſuo nomine cōdidit uia Appia, eo loci ubi multo-
rum martyrum cineres antea repoſiti fuerant. Vnde mirum cuipiam uideri non
debet, ſi prius multos eiſdem in locis ſepultos diximus, cum nomen illud poſtea
à notiore perſona traxerit. inuiſi ego hæc loca cum amicis quibuſdam religionis
cauſa. Viſuntur adhuc cineres & oſſa martyrum, uiſuntur ſacella, ubi priuatim ſa
crificia fierent, quæ publice quorundam imperatorum edicto exhiberi deo nō po
Tertulli- terāt. Huius temporibus fuit Tertullianus Apher, centurionis proconſularis fili-
anus. us, quem Hieronymus primum poſt Victorem & Apollonium inter doctos lati-
nos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa uolumina ſcripſit. Vidi ego, Hi
eronymus inquit, Paulum quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ eſt, qui ſe
beati Cypriani notarium, cum ipſe admodum adoleſcens eſſet, Romæ uidiſſe di-
ceret, referretq; Cyprianum nunquam abſq; Tertulliani lectione unam diē præte
rijſſe. Is uero cum uſque ad mediam ætatem presbyter manſiſſet, inuidia deinceps
& contumelijs clericorum Romanæ urbis, ad Montani doctrinam lapſus, contra
eccleſiam uolumina compoſuit, maxime uero de pudicitia, de monogamia, de ie-
iunijs. Scripſit & contra Apollonium libros ſex. Eiſdem quoq; temporibus mul
Origenes ta præclare geſſit Origenes. Nam & Hebioneorum hæreſim impugnauit: qui &
multa Chriſtum ex Ioſeph & Maria natum, purum eſſe hominem dicebant, & legem Iu
præclara daico ritu ſeruandam prædicabāt. Hoc idem & Symmachus ſentiebat. Traduxit
geſsit. etiam ſua doctrina ad ueram fidem Ambroſium quendam Valentiniani dogma-
tis (ut ait Euſebius) imitatorem, uel (ut Hieronymo placet) Marcionitē, cui pro-
theochriſto presbytero liber Origenis de martyrio inſcribitur. Hunc quidem etſi
hoſtem ſibi Porphyrius deſumpſerit, Chriſtiani nominis acerrimus perſecutor,
ita tamen interdum laudat, ut nunc doctiſſimum, nunc philoſophorū principem
uocet: & cum dicat eum omnia Platonis ſecreta conſecutum, carpit tamen quod
religioni Chriſtianæ ſe addixerit. Scripſiſſe Origenem ad ſex millia uolumina li-
brorum, Hieronymus ipſe refert. Errauit tamen (ut eidem & Auguſtino placet)
in pleriſq;, maxime uero in libro de principatu, quē Periarchon appellauit. Hūc
uero & Pamphilus martyr, & Euſebius, & Ruffinus Aquileienſis presbyter, miri
fice commendant. At Caliſtus ubi ex ordinationibus quinquies per menſem de-
cembrem actis, presbyteros ſedecim, diaconos quatuor, epiſcopos octo creaſſet,

ra dĳs exhiberet, metu perterritus, deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multo poſt concilio centum & LXXX. epiſcoporum in Sinueſſa urbe Campaniæ, eo & Marcellinus ſqualidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiſcitur, petitq; ut ſibi pro inconſtantia debita pœna tribuatur. Qui cum damnaret, in tanto concilio nemo unus inuentus eſt, cum dicerent omnes ea ferme ratione Petrũ peccaſſe, ac flendo peccati pœnam luiſſe. Redĳt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adĳt, hominemq; increpat, qui ſe impulerit dĳs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iuſſu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino chriſtifidelibus. Inter eundum uero Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtemperet in rebus maxime ad fidem pertinentibus: neve corpus ſuum ſepulturæ traderet, quod diceret ob negatum ſaluatorẽ ſe id nequaquam mereri. Horum autem ſimul interemptorũ corpora, Diocletiani iuſſu ad dies ſex & triginta inſepulta iacuerunt uia publica. Vnde Petri apoſtoli iuſſu, qui Marcello in ſomnis apparuit, uia Salaria in cœmiterio, quod Priſcillæ deinceps nomen habuit, ſepeliuntur ſexto calendas Maias apud beati Creſcentionis corpus. Tandem uero aperuit oculos deus (ut Euſebius ait) & eo Diocletianum cõpulit, ut depoſito imperio priuatus uiueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus perſecutionis Chriſtianæ autor, qui poſt aliquot annos multis uarĳsq; morbis uexatus, ac poſt lõgos cruciatus inſania mentis percitus, furĳsq; ſcelerum agitatus, ſeipſum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam noſtri paſſi ſunt, à deo permiſſam refert Euſebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Chriſtianorum mores: maxime uero eccleſiaſticorum, quorum perverſitatem diuina iuſtitia frenare hac perſecutione inſtituit, dum ſimulationem in uultu, dolum in corde, fallaciam in eorum uerbis cerneret. Hi enim liuore, ſuperbia, inimicitĳs, odĳs inter ſe certantes, tyrannidem potius quàm ſacerdotium ſapere uidebantur, Chriſtianæ pietatis omnino obliti, ac diuina myſteria prophanantes potius quàm celebrantes. Sed quid futurum noſtra ætate arbitramur? qua uitia noſtra eo creuere, ut uix apud deum miſericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta ſit auaritia ſacerdotum, & eorum maxime qui rerum potiuntur, quanta libido undique conquiſita, quanta ambitio & pompa, quanta ſuperbia & deſidia, quanta ignoratio tum ſuĳpſius, tum doctrinæ Chriſtianæ, quàm parua religio, & ſimulata potius quàm uera, quàm corrupti mores, uel in prophanis etiã hominibus (quos ſeculares uocant) deteſtandi, non attinet dicere, cum ipſi ita aperte & palam peccent, acſi inde laudem quærerent. Veniet (mihi credite, utinam falſus ſim uates) ueniet Turcus hoſtis Chriſtiani nominis, Diocletiano & Maximiano uiolentior. Italiæ clauſtra iam pulſat. Nos deſides & ſomniculoſi interitum communem expectamus, uoluptati priuatæ potius quàm communi utilitati cõſulentes. Ad Marcellinum uenio, quem utinam aliquãdo imitati, ad ſanitatem redeamus. Hic enim (ut dixi) cognito errore ſuo, quo à fide defecerat, ad ſe rediens, martyrium pro fide Chriſti conſtanti animo paſſus eſt, ubi ex ſacris ordinibus bis menſe decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, epiſcopos quinq; creaſſet. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus ſedecim, Vacat tum ſedes dies quinque & uiginti.

MARCELLVS .I.

xxxi. pontifex.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione Viæ latæ, à Conſtantio & Galerio uſq; ad Maxentium peruenit. Conſtantius enĩ & Galerius, abdicantibus ſe ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperĳ gubernacula ſuſcipientes, prouincias inter ſe partiti ſunt. Nam Galerius Illyricum, Aſiam & orientem ſortitus eſt: Conſtantius uero ſingulari moderatione uſus, Gallia tantum & Hiſpania contentus fuit, licet ei & Italia ſorte obtigerit, Vnde Galerius

ANTHERVS .I. xx.pont.

ANtherus natione græcus, patre Romulo, pontifex creatur Maximino impe rante, qui anno ab urbe condita. dccccLxxxvij. ex corpore militari, poſteaquā bellum in Germania proſpere geſſerat, ſine ulla ſenatus autoritate imperator ele ctus eſt. Fuit autem ingentis ſtaturæ uir, adeo ut pedes octo excederet. Pedem ha buit tantæ magnitudinis, ut poſtea in prouerbij locum ceſſerit, cū de longis & in eptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autem uxoris dextrocherio utebatur. Tantæ uero bibacitatis erat, ut uini amphoram una cœna biberet. Verum cum ſextus à Nerone Chriſtianos cædibus perſequeretur, tertio anno poſteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quā obſidebat, una cum filio Maximino interfectus, perſecutioni ſimul & uitæ finem impoſuit, Mammeæ mulieris Chriſtianæ & Origenis mortem permaxime cupiens. Ferunt in ea obſi dione Aquileienſes fœminas funes ex capillis ſuis feciſſe, cum nerui deeſſent aut funes, ad emittendas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ ſenatus dedicauit. Antherus autem primus ſtatuit, ut res geſtæ martyrum diligenter exquiſitæ à notarijs ſcriberentur. conſcriptas recondi in ærario eccleſiæ mandauit, propter Maximum quendam qui martyrio coronatus eſt, ne unà cum uita bene agentium memoria aboleretur. Cenſuit item, epiſcopum omiſſo primo epiſcopatu ad alium neceſſitatis cauſa & utilitatis, non ſuipſius, ſed creditarum ouium poſſe transferri, interpoſita ſummi pontificis autoritate, quod hodie à ple riſq; contra fit: ad utilitatem enim propriam reſpicientes, imo uoluptatem, ut ha beant unde expilent, ad huberiorem ſemper reſpiciunt. Non quod oues, & qua ra tione paſcendæ ſint quærentes, quod eſt officiū boni paſtoris, ſed ſciſcitātes quan tum ſingulis annis inde excerpi poſſit. De cura animarum parua ſit mentio, de au gendis prouentibus magna: quo multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius autem temporibus Iulius Aphricanus fuit inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (ut Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationem ſuſcepit pro inſtau ratione Emmaus, quæ poſtea Nicopolis appellata eſt, ut ante diximus. Scripſit itē epiſtolam ad Origenem, qua oſtendit fabulam Suſannæ apud Hebræos non ha beri: contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Ge minus quoq; Antiochenæ eccleſiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, tum quidem in precio ſunt habiti. Antherus uero uno tantummodo epi ſcopo creato, martyrium ſubiens, in cœmiterio Caliſti uia Appia, ſepelitur tertio nonas ianuarij. Sedit annis undecim, menſe uno, diebus duodecim. Vacat tum ſe des dies tredecim.

Adagium

Maximi nus imp.

Epiſcopus non ſua ipſius cauſa trāſferri ad aliū epiſcopatum poteſt.

FABIANVS .I. xxi.pont.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo uſque ad Decium imperatorem peruenit. Gordianus enim imperium adeptus, cū Par thos iam erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphum rediens, à Philip pis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quod ad ſexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autem anno ab urbe condita noningen teſimononageſimoſeptimo, reductis militum copijs e Syria, in Italiam una cum fi lio Philippo annos quinq; imperat. Hunc autem primum imperatorem Chriſti ani habuere: qui quidem myſteria adire nunquam eſt auſus niſi confeſſus. Poſt ter tium uero imperij ſui annum, milleſimus ab urbe condita annus impletus eſt: un de & ſeculares ludi celebrati ſunt, qui centeſimo quoq; anno repetebantur. inſtitu ti à Valerio Publicola poſt exactos reges, à ſeculo nomen ducentes, quod eſt huma næ uitæ ſpatium. Hi tamē Decij fraude, licet diuerſis in locis, interfecti ſunt: nam Philippus pater Veronæ, ſed Romæ filius occiditur. Fabianus autem pontifex ſe

Gordia nus imp.

ptem diaconis regiones diuiſit, qui à notarijs martyrum res geſtas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Chriſti fidem profitebantur. Idem quoque in cœmiterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, ut ſingulis quibuſq; annis in cœna domini chriſma renouaretur, ac uetus in eccleſia cõbureretur. Huius tempore exorta eſt Nouatiana hæreſis. Nouatianus enim urbis Romæ presbyter, ob cupiditatẽ epiſcopatus, omnia diuina atq; humana miſcebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano ſucceſſit, pontificatus deueniret. Ab eccleſia enim ſeparatus, ſemet ac ſuos καθαρούς, id eſt, mũdos appellabat. Negabat apoſtatas etiã pœnitẽtes, recipiendos eſſe. Hanc ob rem Romæ cõcilium ſexaginta epiſcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitum eſt, quo Nouatiani opinio ut falſa improbatur, quod ſaluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda ſit uenia. Eiſdem quoq; temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantium animos hominũ una cum corporibus interire, rurſumq; in anaſtaſi (quam noſtri reſurrectionem uocant) una cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helcheſatarum, qui Paulum apoſtolum omnino reſpuunt; quiq; aſſerunt negantẽ in tormentis Chriſtum, nihil criminis habiturum, modo integri & recti ſit cordis. Scripſit etiam idem autor in Celſum Epicureum Chriſtianos impugnantem. Literas quoq; de fide ad Philippum & Seueram eius uxorem dedit. Ad Fabianum poſtremo de ordine fidei multa cõſcripſit. Alexander uero Cappadociæ epiſcopus, cum deſiderio ſacrorum locorũ Hieroſolymã perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem urbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verum ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriũ paſſus eſt, Cæſaræam ductus ob confeſſionem Chriſti necatur. At Fabianus pontifex cui dum Anthero ſucceſſor quæreretur, columba ut creditum eſt, ſupra caput aſtitit eiuſdem formæ qua illa uiſa eſt, quæ ſpiritumſanctũ ſupra caput Ieſu apud Iordanem detulit, martyrio coronatur, ubi ex quinq; ordinationibus menſe decembri habitis, presbyteros duos & uiginti, diaconos ſeptem, epiſcopos undecim creaſſet. ſepultus eſt autem in cœmiterio Caliſti uia Appia xiiij. calẽdas februarij. Sedit annos xiiij. menſes undecim, dies undecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

CORNELIVS .I.

xxij. pontifex.

CORnelius natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit. Qui e Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperiũ ſumpſit, odio in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdẽ ſectæ imitatores. Verum cum poſtea biennio cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeo ut eius cadauer nuſquam repertum ſit. Digno certe damnatus iudicio, qui ſeptimã poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouẽs, multos ſanctiſſimos uiros interemit. At uero ſub epiſcopatu Cornelij, qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianum extra eccleſiam ordinauit, & in Aphrica Nicoſtratum: quam ob rem confeſſores qui à Cornelio ſeceſſerant, cum Maximo presbytero ac Moyſe ſentientes, ad eccleſiam reuerſi, ueri confeſſoris nomen adepti ſunt. Verum poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus, literas mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij ſui confirmationem. Extant & aliæ Cypriani ad Cornelium epiſtolæ, plenæ religionis & fidei, ſed illa potiſſimum elegans habetur, qua Nouatum diſcipulum quendam ſuum accuſat & damnat. De eadem quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ urbis epiſcopus, Origenis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit. Nouatum præterea alia epiſtola reprehẽdit, quod à communione Romanæ eccleſiæ diſceſſiſſet, quodq; etiam ſe inuitum ad pontificatum obeundum diceret eſſe deductum: Tum ille, ſi inuitus Nouate (ut dicis) deſignatus es, probabis, cum uolens ſeceſſeris. Cornelius autem pri

Nouatiana hæreſis.

Decius imperator mouet perſecutionem in Chriſtianos.

uſquam in exilium mitteretur,inſtante Lucina matrona ſanctiſſima, corpora Pe-
tri & Pauli e catechumbis,ubi minus tuta eſſe uidebantur,noctu leuant. Paulum
Lucina in præſidio ſuo uia Oſtienſi collocat,eo loci ubi interfectus fuerat;Petrum
uero Cornelius apud locum reponit, ubi crucis martyrium ſubierat, in templo
Apollinis ad radices aurei montis tertio calendas Iulij. At uero Decius ubi intelle
xit Cornelium literas à Cypriano accepiſſe,eum à Centumcellis Romam perdu
ci iubet,quem ita in Telluris templo,aſtãte urbis præfecto,alloquitur: Sic(inquit)
obſtinate uitã ducere inſtituiſti, ut neq; deos cures, neq; præcepta uel minas prin
cipum timeas,& contra remp.literas accipias ac mittas? Huic Cornelius: De lau-
dibus Chriſti,de ratione redimendorum animorum,non de imminutione impe
rij, literas accepi & reddidi. Tum Decius iratus, ſanctiſſimũ uirum plumbatis cæ
di,genus id flagelli eſt,atq; deinceps ad templũ Martis duci iubet, ut ſimulacrum
eius adoraret: id ſi facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At uir ſanctus dum
ad ſuplicium duceretur, omnia bona ſua Stephano archidiacono commiſit. Poſt
hoc uero tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina unà cum qui-
buſdam clericis noctu ſepeliuit in arenario prædij ſui,uia Appia non longe à cœ-
miterio Caliſti. Sunt qui ſcribant hunc pontificẽ ſub Gallo & Voluſiano paſſum.
At ego multo magis Damaſo credo,qui Decij iuſſu hoc factum affirmat. Corneli
us autem menſe decembri ſacrorum initiandoꝝ poteſtatem bis fecit,unde presby
teros quatuor,diaconos quatuor,epiſcopos ſeptem creauit. Sedit annis duobus,
menſibus duobus,diebus tribus. Sedes autem diebus quinq; & triginta tum uacat.

LVCIVS .I.

xxiij. pontifex.

LVcius natione Romanus,patre Porphyrio,imperante Gallo Hoſtiliano,pon
tifex eligitur. Gallus enim cum Voluſiano filio imperium obtinuit: quorum *Gallus imperat.*
temporibus in ultionem Chriſtiani nominis tanta peſtis exorta eſt, ut paucæ do-
mus,nedum ciuitates & prouinciæ extiterint,quæ non tantam calamitatem ſenſe
rint. Verum Gallus & Voluſianus dum cõtra Aemilianum res nouas agitantem,
bellum ciuile moliuntur,Interamne necantur,nondum completo imperij ſui bi-
ennio. Aemilianus uero obſcuro loco natus,tertio menſe occupatæ tyrannidis op
primitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu,Gallienus Ro *Valerianus et Gallienus imperatores.*
mæ à ſenatu imperatores eliguntur. Quorum imperium pernicioſum Romano
nomini fuit,principum ignauia,& in Chriſtianos ſæuitia. Nam & Germani Ra-
uennam uſque peruenere,ferro ac flamma omnia uaſtantes,& Valerianus in Me-
ſopotamia bellum gerens,à Parthis captus,in ſeruitute turpiter uixit: Eo enim ut
ſcabello Pacorus Perſarum rex equum inſcenſurus utebatur: ac merito quidem,
cum ſtatim ubi imperium arripuit,octauus à Nerone adigi tormẽtis Chriſtianos,
idola colere,abnegantesq; interfici ubique iuſſerit. Territus autem tam claro dei
iudicio Gallienus,pacem eccleſiis tribuit. Sero tamen: iam enim dei uoluntate bar
bari omnes in fines Romanos eruperant,& tyrãni quidam pernicioſi exorti ſunt,
qui quod domi relictum erat ab externo hoſte,peſſundarent. Gallienus uero cum
temp. deſeruiſſet,ac Mediolani libidinibus operam daret,occiditur. Lucius igitur
mortuo Voluſiano exilij pœna liberatus,Romam ueniens,cõſtituit ut duo presby
teri,diaconi tres, ubique locorum epiſcopum comitarentur, eius uitæ & actionis
teſtes. Huius autem temporibus martyrium paſſus eſt Cyprianus,qui primo rhe-
toricam docuit: deinde ſuadente presbytero Cæcilio, ut Hieronymus ait, à quo
& cognomen ſortitus eſt,ad Chriſtianos tranſiens,omnes facultates ſuas pauperi-
bus erogauit. Presbyter primo,deinde Carthaginenſis epiſcopus creatus,ſub Gal
lo & Voluſiano martyrij pœna afficitur. Cuius uitam & martyrium Pontius ei-
uſdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio uolumine compoſuit. Ante

uero q̃ moreretur Cyprianus,uenerat in ſententiam eccleſiæ Romanæ, non eſſe rebaptizandos hæreticos,ſed ſola manus impoſitione in gratiam recipiẽdos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius uero antequam ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem poteſtatem eccleſiæ Stephano archidiacono ſuo permiſit. Ter autem dandis ordinibus ſacris uacauit decembri menſe,unde presbyteros quatuor,diaconos quatuor,epiſcopos ſeptem creauit. Sepultus eſt in cœmiterio Caliſti uia appia octauo calendas ſeptẽbris. Sedit annis tribus,menſibus tribus,diebus tribus. Dies quinq; & triginta ſedes tum uacat.

xxiiij. põtifex.

STEPHANVS .I.

imperij uacatio.

Stephanus natiõe Romanus, patre Iulio, cum iam de imperio Romano actum uideretur, pontifex eligitur,eo potiſſimum tempore quo Poſthumus in Gallia tyrannidem occupat,cum maximo reip.emolumento. Nam annis decem ingenti moderatiõe uſus, pulſis hoſtibus,prouinciam in priſtinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus ſucceſſit,uir quidem in re militari ſtrenuus: ſed dum nimiæ libidinis eſſet, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur. Stephanus autem ad ordinandam eccleſiam conuerſus,inſtituit ne ſacerdotes & leuitæ ueſtibus ſacris alibi quàm in eccleſia,& peragendis ſacris uterentur: ne ſi ſecus facerẽt, pœnam Balthaſſar regis Babylonis ſubirent, qui uaſa ſacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem rediiſſent,eadem ſenſit quæ Cornelius pontifex:neq; ullo modo his recommunicandum eſſe qui rebaptizarent. Vnde Dionyſius qui antea hac de re cum Carthaginenſibus & orientalibus ſenſerat,mutata ſententia,ad Stephanum ſcribẽs,eum bono eſſe animo iubet, cum eccleſiæ tam Aſianæ q̃ Aphricanæ,mutata opinione,in ſententiam Romanæ ſedis iam ueniſſent. Iuuit & eccleſiam dei illa tempeſtate Malchion eloquentiſſimus Antiochenæ eccleſiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samoſatenum epiſcopum Antiochenum ſcripſit,q; dogma Artemonis inſtaurare conaretur,affirmãtis Chriſtum communis naturæ hominem tantummodo fuiſſe,nec ſemper fuiſſe, ſed à Maria ſumpſiſſe principium. Quæ opinio poſtea in Antiocheno concilio omnium conſenſu improbata eſt. Hac autem de re idem Malchion grandem epiſtolam nomine Synodi ad Chriſtifideles ſcripſit. Stephanus aũt cum opere & uerbis multos gentiles ad fidem Chriſti conuertiſſet,conquiſitus à Gallieno,ut quidam uolunt:uel ab his qui ex Deciano edicto Chriſtianos perſequebantur,unà cum pleriſq; ſuorum ad martyriũ rapitur. Capite enim mulctatus, in Caliſti cœmiterio uia appia ſepelitur,quarto nonas Auguſti,cum iam ex ordinibus ſacris bis menſe decembri propoſitis,presbyteros ſex,diaconos quinq;,epiſcopos tres creaſſet. Sedit annis ſeptem,mẽſibus quinque,diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & uiginti tum uacat.

Malchion presbyter.

xxv. pontifex.

SIXTVS .II.

Sixtus ſecundus natione Græcus,patria Athenienſis,ex philoſopho Chriſti diſcipulus factus eſt,durante adhuc Deciana & Valeriana perſecutione. Sed non erit à re noſtra alienum,reliquos tyrannos, ut cœpimus, ſparſim ſcribere, quoad uerum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto,Tetricus ſenator,qui tum Aquitaniam gubernabat,abſens à militibus imperator creatur. At uero dum hæc in Gallia agerentur,per Odenatũ Perſæ uicti,defenſa Syria, Meſopotamia uſque ad Cteſiphontem recepta eſt. Eaq; tempeſtate exorta doctrina eſt apud Ptolemaidem,quæ olim Barce uocabatur, Pẽtapoleos ciuitatem, plena blaſphemiis in deum patrem & in Chriſtum, quem ſummi dei filium eſſe negabat, primogenitumq; omnis creaturæ, ſimul etiam ſpiritusſancti intellectum auferes

bant: Hi Sabelliani à Sabellio autore, tam peruerſæ ſectæ inuentore, uocati ſunt.
Quid dicā de ſpurciſſimo Cherinti dogmate? Qui poſt mille annos futuram ana
ſtaſim, & regnum Chriſti in terris dicebat: unde Chilioſtos à Græcis uocatus eſt.
Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, uoluptates ipſas in pro-
miſſionibus futuri regni ſanctis proponebat, abundātiam ciborum & mulierum
copiam. Idem ſentiebat & Nepos in partibus Aegypti epiſcopus. In delicijs enim
corporis & uoluptatibus omnibus regnaturos in terra ſanctos cum Chriſto dice-
bat. Hinc Nepotiani, tam turpis ſectæ imitatores, uocati ſunt. Confutare & extin
guere has opiniones Sixtus aliquando meditabatur, uerum accuſatus quod Chri-
ſti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum du-
citur, ut aut Marti ſacrificet, aut ſi id facere noluerit, pœnam capitis ſubeat. Eun
tem ad ſupplicium, Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quo (inquit) progre
deris ſine filio pater? Quo ſacerdos optime ſine miniſtro properas? Cui Sixtus,
ego te non deſero fili, maiora tibi pro fide Chriſti ſuperſunt certamina, poſt tridu
um me ſequeris ſacerdotē leuita. Interim autem ſi quid in theſauris habes, id pau-
peribus diſtribue. Eodem uero die unà cum Sixto diaconi ſex interficiuntur: Feli- *Stepha-*
ciſſimus, Agapitus, Ianuarius, Magnus, Innocentius, Stephanus ſexto idus Augu- *nus, Lau-*
ſti. Laurentius uero triduo poſt unà cum Claudio ſubdiacono, & Seuero presbyte *rētius &*
ro, & Creſcētio lectore, & Romano oſtiario, uarijs cruciatibus necatur quarto idus *cæteri ne-*
Auguſti. Exuſtum igni Laurentium ferunt. Vincentius uero quem Sixti diſcipu- *cantur.*
lum fuiſſe conſtat, in Hiſpaniam profectus, huic martyrio intereſſe nō potuit. Si-
xtus autem in pontificatu ſuo ſacrorum ordinum poteſtatem bis fecit menſe de-
cembri, unde & presbyteros quatuor, diaconos ſeptem, epiſcopos duos creauit:
Sixti corpus in cœmiterio Caliſti uia Appia ſepelitur. Reliqui uero martyres ia-
cent in cœmiterio Prætextati in agro Veranio uia Tiburtina. Sedit autem Sixtus
annos duos, mēſes decē, dies tres & uiginti. Vacat tū ſedes dies quinque & triginta.

DIONYSIVS .I.

xxvi. pontifex.

Dionyſius cuius originem Damaſus inueniri potuiſſe negat, ex monacho pon
tifex creatus, presbyteris eccleſias & cœmiteria in urbe Roma ſtatim diuiſit.
Parochias & diœceſes foris diſtribuit, quo quiſque finibus ſuis limitibusve con-
tentus eſſet. Huius temporibus fuiſſe Claudium exiſtimauerim: qui ubi ex uolun- *Claudius*
tate ſenatus imperium ſuſcepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Mace- *imperat.*
doniamque uaſtantes, bello adortus, incredibili clade ſuperauit. Hanc ob rem in cu
ria aureus clypeus, in Capitolio aurea ſtatua eidem à ſenatu decreta eſt. Morbo au-
tem correptus apud Syrmium moritur, nōdum expleto biennio in imperio. Quo
mortuo, ſtatim Quintilius frater ab exercitu imperator eligitur, uir quidem unicæ
moderationis, & qui ſolus fratri præferri poſſet. Is quoque decimoſeptimo impe
rij die interficitur. Dionyſii uero temporibus, Paulus Samoſatenus ab orthodoxa
fide deſciſcēs, Artemonis hæreſim ſuſcitauit. Nam in demortui locum Antioche *Paulus*
nus epiſcopus creatus, ſuperbe nimium ſeſe habebat. Inter eundum enim præ ſu- *Samo. epi*
perbia & literas relegebat, & dictabat epiſtolas, multis conſtipato agmine præce *ſcopus.*
dentibus ac ſubſequentibus. unde propter hominis arrogantiam, Chriſtianam re
ligionem plerique deteſtabantur. Sed quid facerent noſtra tempeſtate, qua nil uel
ſuperbiæ uel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi poteſt, ſi tot adoleſcentes anteam
bulones ſericatos & coccinatos in equis præferocibus ac phaleratis uiderent? Sicque
ſubſequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiuſque
coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos ſat ſcio: dice-
rent nil eis cum Chriſto præter ſimilitudinem quandam religionis cōmune eſſe.
Ad Paulum redeo, quem tutius reprehēdere licet. Is enī inflatus opinione ſui ipſi-
us, ac tribunal altius quærēs, negabat dei filiū e cælo deſcēdiſſe, ſed à Maria cepiſſe

Gregorius Cæſarienſis epiſcopus.

ſe originem, & initium e terra habuiſſe. Hanc ob rem in cōcilio Antiocheno oīm epiſcoporum, qui aderāt, conſenſu publice damnatus eſt: maxime uero Gregorij Cæſarienſis epiſcopi, uiri ſanctiſſimi ſententia, qui tanto cōcilio interfuit: & poſtea pro fide Chriſti martyrij pœnam ſubijt. In Paulū uero Malchio Antiochenus presbyter multa diſſeruit & ſcripſit, quia Artemonis hæreſim (ut dixi) inſtaurare conabatur. Huic autem concilio propter ſenium intereſſe Dionyſius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum epiſcopū late perſcriptum eſt. Mortuus autem Dionyſius ſepelitur in cœmiterio Caliſti, ubi ex inſtitutionibus duabus, menſe decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos ſex, epiſcopos ſeptem creaſſet. Sedit annis ſex, menſibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

xxvij. pōtifex.

FELIX .I.

Aurelianus imp.

FElix natione Romanus, patre Conſtantino, Aureliani tempore fuit, qui anno ab urbe condita milleſimo ac uigeſimoſeptimo imperium adeptus, uir militari diſciplina clarus, Gotthos apud Danubium graui prælio ſuperat. In Aſiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiſo Odenato marito orientis tenebat imperiū, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis quàm prælio uincit, eamq; in triumphum unà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos ſuperato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorifice in urbe conſenuit: unde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conſeruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis uero opera conuerſus imperator, & templum Apollinis, & muros urbis magnificentiſſimis operibus extruit. Hic autem poſtea mota in Chriſtianos perſecutiōe, nonus à Nerone de cælo tactus inter Conſtantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur. Felix autem martyrum gloriæ conſulens, ſtatuit ut quotannis ſacrificia eorum nomine celebrarētur, utq; nullibi quàm in ſacro loco & à uiris ſacris initiatis ſacrificium, quod Miſſam appellant, celebraretur, neceſſitatem ſemper excipiens. Quod ſi de cōſecratione templi ignoratum fuerit; utpote uetuſtate & abolitione monumentorum, conſecrari denuo mandat. Neque enim (ut ipſe aiebat) iteratum dicitur, quod factum eſſe neſcitur. Huius tempore Manes quidā gente Perſa, uita & moribus barbarus, profiteri ſe Chriſtum auſus eſt, aſcitis in ſocietatem duodecim diſcipulis, quo fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatem & ſuperbiam, ita maxime laudatur Anatolius Laodicenus epiſcopus propter religionem & doctrinam. Auſus etiam eodem tempore Saturninus eſt nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verum dum audacter nimium imperiū quoq; molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem ubi repetitis ſacris ordinibus menſe decembri, presbyteros nouem, diaconos quinq;, epiſcopos quinq; creaſſet, martyr uia Aurelia ſepelitur, tertio calendas Iunij in baſilica, quam antea in honorem dei condiderat, ſecundo ab urbe miliario. Sedit autem annis quatuor, menſibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum ſedes dies quinq;.

Manes hæreticus

xxviij. pōtifex.

EVTYCHIANVS .I.

EVtychianus natione Tuſcus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit: cui quidem interempto Tacitus ſuccedit, uir certe idoneus reſpub. gubernandæ ob eius uirtutem & integritatem. Verum in Ponto ſexto menſe poſt adeptum imperium occiſus eſt. Florianus quoque qui Tacito ſucceſſit, tertio demum imperij ſui menſe, apud Tarſum occiditur. Eutychianus autem inſtituit, ut in altari frugibus benediceretur, maxime uero fabæ & uuæ. Conſtituit item, ne, qui martyres ſepelire uellent, ſine Dalmatica, colobiove purpureo id facere auderent, ſe neſciente præſertim. Sunt qui ſcribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuiſſe, uirum certe græca & hebraica lingua doctiſſimum, cuius doctrina

Florianus ſucceſſit Tacito.

mirifice delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij ſui annis Chri-
ſtianis fauit, ut Pauli Samoſateni ſectam ab eccleſia ſeparauerit. Verum poſtea ma
lis conſilijs ſubornatus, in Chriſtianos (ut dixi) perſecutionẽ mouens, ſcriptis iam
ea de re ad præſides prouinciarum literis, diuino iudicio interimitur. Ipſius autem
Dorothei ſcripturas ſacras exponentis, auditor Euſebius etiam adoleſcens fuit.
Anatolius quoq; Alexandrinus Laodiceæ Syriæ epiſcopus, multæ doctrinæ uir,
præclara quædam in mathematicis & ſcriptura ſacra tum cõpoſuit. Inuectus eſt
& in Manichæorum hæreſim, quæ tum maxime inualuerat. Hi ad reliquos erro-
res & duas ſubſtantias introduxerunt, bonam & malam, dixereq; animas ex deo
quaſi ex aliquo fonte manare. Teſtamentum uetus omnino reſpuebant: nouum ue
ro aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus ubi ex ſacris ordinibus menſe de-
cembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinq;, epiſcopos nouem cre
aſſet, martyrio coronatur: & in cœmiterio Caliſti uia Appia ſepelitur octauo ca-
lendas Auguſti. Sedit annum unum, mẽſem unum, diem unum. Vacat tum ſedes
dies octo. Sunt tamen qui ſcribant eum annis octo, menſibus decem in pontifica-
tu uixiſſe, ſed ego multo magis Damaſo credo, qui primæ ſententiæ autor eſt.

CAIVS .I.

CAius natione Dalmatæus, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, pri xxix. pontifex.
mum Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. Probus au-
tem rei militaris gloria inſignis, ſuſcepta reip. adminiſtratione, Gallias à barbaris
occupatas ingenti felicitate reſtituit. Saturninum imperium uſurpare conantem
in oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ magna celeritate oppreſſit. Apud
Syrmium tamen uir acer & iuſtus tumultu militari & licentia occiditur, anno im
perij eius ſexto, poſt quem Carus Narbonenſis imperium ſuſcepit, ac biennio te- Carus Narbonẽſis.
nuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij tra-
duxiſſet, bello Parthico captis etiam Celenis & Cteſiphonte nobiliſſimis urbibus,
in caſtris fulmine ictus concidit. Numerianus uero qui tum cum patre erat rediẽs,
Apri ſoceri ſui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à
Diocletiano, difficili tamẽ bello in Dalmatia uictus, ſcelerum ſuorum pœnas tan
dem luit. Caius uero ordines in eccleſia diſtinxit, quibus tanquam gradibus qui-
buſdam ad epiſcopatum aſcenderetur. Hi erãt oſtiarius, lector, exorciſta, acolytus,
ſubdiaconus, diaconus, presbyter, epiſcopus. Idem quoq; (ut quondam Fabianus)
regiones diaconis diuiſit, qui res geſtas martyrum conſcriberent. Conſtituit etiam
ne prophanus quiſpiam ſacris initiatum in iudicium uocaret, neve paganus aut
hæreticus accuſandi Chriſtianum hominem poteſtatem haberet. Huius tempore
fuiſſe Victorinum Petabionenſem epiſcopum conſtat, qui multa commentaria in Victorinus Petabionenſis epiſcopus
ſacros codices ſcripſit. Inuectus eſt etiam in hæreſes omnes, licet nõ æque græcam
linguam ac latinam nouerit, ut Hieronymo placet, qui affirmat eius ſcripta gran
dia ſenſu, compoſitione uiliſſima apparuiſſe. Pamphilus uero presbyter Euſebij
Cæſareenſis epiſcopi neceſſarius, adeo diuinorum uoluminũ cupidus fuit, ut ma-
gnam partem librorum Origenis ſua manu deſcripſerit: quos quidem libros Hie Pãphilus Euſebij neceſſarius.
ronymus affirmat ſe uidiſſe in bibliotheca Cæſareenſi tanta auiditate, ut Crœſi di
uitias cõſecutum ſe arbitraretur. Scripſit idem Pamphilus Apologeticũ pro Ori
gene, quod etiam Euſebius non multo poſt fecit. At uero Caius orta in Chriſtia-
nos tempore Diocletiani tanta perſecutione, quanta nunquam antea, in ſubterra-
neis locis quas cryptas uocãt, diu latuit. Captus deinde à perſecutoribus unà cum
Gabinio fratre, eiuſq; filia Suſanna, martyrio coronatur, & uia Appia in cœmi-
terio Caliſti ſepelitur decimo calendas Maij. Sunt etiam qui ſcribant Luciam,
Agatham, Hagnetem non multo poſt martyrium paſſas fuiſſe. Sedit autem
Caius annis undecim, menſibus quatuor, diebus duodecim, Quo quidem tempore

preſbyteros quinq; & uiginti, diaconos octo, epiſcopos quinq; creauit, quater ordinibus ſacris menſe decembri habitis. Vacat tum ſedes dies undecim.

MARCELLINVS .I.

xxx. pontifex.

Diocletianus imp.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obſcuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit. Diocletianus enim anno ab urbe condita M.xli. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipſemet occidit. Verum moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eo cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum miſit, qui agreſtes facile compeſcuit. At uero circunſtrepẽtibus undiq; bellis, cum ſolus Diocletianus reſiſtere tot periculis non poſſet, Maximianum, Auguſtum: Conſtantium uero & Maximianum Galeriũ, cæſares creat. Maximianus autem Herculeus Carauſio fraude Alecti interempto, Britanniã poſt annos decem recepit. At Conſtantius, cum primo in Gallia male pugnaſſet, renouata ſecundo pugna, multa millia Alemannorum occidit, qui eo uenerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quam Achilleo reſiſtente menſibus octo obſederat, diripiendam militibus dedit. Præterea uero Maximianus Galerius cũ duobus prælijs contra Narſeum bene pugnaſſet, poſtremo inter Galietium & Carras ſuperatur. Atq; tam ſiniſtra pugna amiſſis copijs, ad Diocletianum cõfugit: à quo ita arrogãter acceptus eſt, ut per aliquot millia paſſuum purpuratus ante currum eius cucurriſſe dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hoſtes ſuperat ac domat. Pacatis hoc modo undiq; rebus Diocletianus in oriẽte, Maximianus uero Herculeus in occidente uaſtari eccleſias, Chriſtianos affligi interficiq; mandant, decima poſt Neronem perſecutione: quæ certe oĩbus diuturnior & immanior eſt habita. Nam & ſcripturæ ſacræ igni exuſtæ ſunt: & ſi quis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato remanebat infamis. Præterea uero ſerui qui in Chriſtianiſmo perdurabant, libertatem conſequi non poterant. milites item Chriſtiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter uitamq; deponere, edicto principis in foro poſito. Hoc uero quidã lacerare auſus, pelle nudatus, ſuperfuſo aceto & ſale tandiu cruciatur, quoad uita ſuperfuit. Hunc in fide cõfirmarunt Dorotheus & Gorgonius uiri clariſſimi. Iiſdem diebus forte fortuna in urbe Nicomediæ regia domus incẽdio cõflagrare coepit, unde imperator à Chriſtianis id factũ falſa ſuſpicione exiſtimãs, multos interfici, pleroſq; uiuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; ſæuitia uſi ſunt, qui in Miletene prouincia, in Syria, in Aphrica, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erant. In planitie uero Palæſtinæ & Tyri multis ſæuiſſimis beſtijs expoſiti ſunt. Nullum autem genus tormẽti Chriſtianis tum non adhibitum eſt. Pro ungulis enim teſtas fictilium uaſculorum adhibebãt: quibuſdam uero arundines acutæ ſub unguibus figebantur. Hoc etiam tormento uexatæ mulieres ſunt, arundinibus ipſis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combuſta eſt, quia ciues idolis ſacrificia exhibere recuſarunt, Adaucto Romano uiro ſanctiſſimo eos in fide retinente: ad hæc poſtremo uenere ſæuiſſimi tortores, ut oculis effoſſis, ac cauterio aduſtis ſæuirent. Paſſi etiam martyrium ſunt Anthimus Nicomediæ epiſcopus, Lucianus preſbyter Antiochenus uir doctiſſimus, Pamphilus Cæſareenſis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus uocabatur. Is enim capitali poena afficitur, quod & librum de laudibus martyrum compoſuit, & impugnare iudices male iudicantes auſus eſt. Quid plura? cum Damaſus referat xvij. millia hominum utriuſque ſexus diebus xxx. per diuerſas prouincias martyrio coronata fuiſſe. Omitto eos qui in inſulas relegati ſunt, uel ad metallum, uel ad opus metalli, uel ad fodiendas arenas excidendoſq; lapides damnati, quæ multitudo prope infinita eſt habita. At Marcellinus pontifex ad ſacrificia gentium ductus, cum minis inſtarent carnifices, ut thu

Decima Chriſtianorũ perſecutio.

Phileas Aegyptius ex urbe Thmuis.

martyrio coronatus eſt, ac ſepultus in cœmiterio Calopodij uia Aurelia, tertio ab urbe miliario, pridie idus octobris. Sedit annos ſex, menſes decem, dies decem. Vacat tum ſedes dies ſex.

VRBANVS .I.

xviij. pontifex.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Chriſti ducenteſimouigeſimoſexto. ab urbe uero condita, noningenteſimo & ſeptuageſimo. Hic autem (ut putabatur) Caracallæ filius (Erant enim qui dicerent eum uulgo conceptum) Romam ueniens, magna omnium expectatione imperium adeptus, Heliogabali nomen ſumpſit à ſole, cuius ſacerdos erat edito templo. Phœnices enim Heliogabalum ſolem uocant. Verum ita præter expectationem is uixit, ut nullam de ſe, niſi flagitiorum totiusq; obſcœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in uirgines ueſtales inceſtum cõmiſit, & probroſas mulieres ſemper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum conſularem uirum (ad quem Vlpianus ſcripſit) e medio tolli iuſſit. Dignitates autem & honores malis ac flagitioſis committebat, quos quidem ita aliquando deridebat, ut cum ſecum accubuiſſent, ſtratis follibus in cœna, eiſdemq; reflatis, ſubito ſub menſa omnes reperirentur. Ita autem inhoneſte ridebat, ut publice in theatro ſolus audiretur. Primus Romanorum holoſerica ueſte, menſis ac capſis argenteis uſus eſt. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, reſpondit: quid melius, quàm ut ipſe mihi hæres ſim & uxori meæ? Eo ueſaniæ interdũ prouectus eſt, ut decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem urbis Romæ comprehendi poſſe. Exhibuit præterea decem millia murum, mille muſtelas, mille ſorices. Hac uero inſania adeo cõtemni cœptus eſt, ut tumultu militari exorto, ipſe cum matre necaretur. Aiunt, cũ ei à ſacerdótibus Syrijs dictum eſſet, ui moriturum, eum paraſſe funem ſerico & cocco intortũ, quo uitam laqueo finiret.

Marcus Antoninus imp.

Moritur autem quarto imperij ſui anno, quo tempore in Palæſtina Nicopolis urbs, quæ prius Emmaus dicebatur, cõdita eſt, legationis induſtriam eius rei gratia ſuſcipiente Aphricano rerum ac temporum ſcriptore.

Nicopolis.

Vrbanus uero qui huius mõſtri tempore fuit, non autem Diocletiani (ut quidam uolũt) multos ſanctitate uitæ & doctrina ſingulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianum uirum præſtantiſſimum, beatæ Cæciliæ ſponſum, & Tiburtium eiuſdem Valeriani fratrem, qui poſtea martyrium conſtanti animo tulere. Quam cõditionem etiam uirgo ipſa ſubijt in domo paterna, iam antea ſuo rogatu ab Vrbano deo dicata. Eiuſdem quoq; Vrbani inſtitutum fuit, ut eccleſia prædia ac fundos a fidelibus oblatos reciperet, partireturq; prouentus clericis omnibus uiritim, nihilq; cuiuſpiam priuatum eſſet, ſed in commune bonum, quod hodie obſoleuit. tanta eſt hominum rapacitas & libido.

Nihil priuatim cuiuſpiã.

Sunt qui huic attribuunt diſtinctionem quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuiſſe conſtat, qui librum præcipue compoſuit de de uacca ruffa in Deuteronomio. Minutius item Felix, inſignis tum Romæ cauſidicus dialogum ſcripſit, quo Chriſtianum & ethnicum diſputantes induxit.

Numeri 19. de uacca rufa.

Scripſit & contra mathematicos, cuius etiam Lactantius meminit. Alexander quoq; Hieroſolymitanus epiſcopus bibliothecam illam Hieroſolymis tum inſtituit, unde tantum laudis conſecutus eſt. At ubi ex ordinationibus quinquies menſe decembri habitis, presbyteros nouem, diaconos quinq;, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatus eſt, & ſepultus in cœmiterio Prætextati uia Tiburtina. Sedit annos quatuor, menſes. X. dies. xij. Sedes autem dies. XXX. tum uacat.

PONTIANVS. .I.

xix. pontifex.

POntianus natione Romanus, patre Calphurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab urbe cõdita, DCCCC, LXXIIII, anno uero Chriſti. CC.

cant,epiſcopum in iudicium uocarent.Huius uero temporibus fuiſſe Lactantium
Firmianum conſtat Arnobij diſcipulum.Hic cum rhetoricam Nicomediæ doce- *Lactanti-*
ret,infrequentia diſcipulorum motus,quod id in græca ciuitate ageret,ad ſcriben *us Firmi-*
dum ſe contulit,qua in re tantum ualuit,ut poſt tempora Ciceronis ab eo ſecũdus *anus.*
habeatur.Multa ſcripſit,ſed illa potiſſimum extant,quæ contra Gentiles,de opi-
ficio hominis,de ira dei conſcripſit.In extrema ſenectute conſtitutus,Cæſaris Cri
ſpi,filij Conſtantini præceptor fuit in Gallia.Euſebius quoq; Cæſareæ Palæſtinæ
epiſcopus,ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentiſſimus inueſti
gator,multa eiſdem temporibus ſcripſit, maxime uero libros euangelicæ præpa-
rationis,eccleſiaſticæ hiſtoriæ, in Porphyrium Chriſtianorũ hoſtem acerrimum.
Apologias item ſex pro Origene compoſuit:de uita Pamphili martyris,à quo ob
amicitiam cognomentum accepit,libros tres.Euſebius autem pontifex,habita ſe-
mel ratione ſacrorum ordinum menſe decembri,cum presbyteros tredecim,dia-
conos tres,epiſcopos quatuordecim creaſſet,Romæ moritur,ac in cœmiterio Ca
liſti uia Appia ſepelitur ſexto nonas Octobris.Sedit autem annis ſex, menſe uno,
diebus tribus.Vacat tum ſedes diem unum.

MELCIADES .I. *xxxiij.pō*

MElciades natione Apher,Maxentij,Licinij,Maximini temporibus fuit.Lici *tifex.*
nius enim ex Dacia oriundus,à Galerio in partē imperij recipitur propter
eius in re militari præſtantiam. Hi q; Conſtantinum uidebant apud omẽs magno
eſſe in precio,Chriſtianis parcebant.Maxentius tamen milites clanculũ mittebat,
qui obuium quenq; cæderēt.Arte quoq; magica delectatus,grauidas,maxime ue-
ro Chriſtianas,funeſtis ſacris adhibitas ſcindebat infantum cauſa,quorum cineri-
bus in magia utebatur, ut oſtenderet tyrannidem ſeruari etiam per nefas poſſe.
Simili ueſania & crudelitate Maximinus quoq; in oriēte utebatur, qui magorum
magiſtris & malaꝝ artium doctoribus præmia etiam decernebat,augurijs ac diui
nationibus fidem præſtans.Sæuior cæteris in Chriſtianos hæc omnia contemnen
tes eſt habitus.Vetera autem delubra renouari, ac more ueterum ſacra dijs exhibe
ri iubet.In hos uero Conſtantinus mouēs,& Maxentium graui prælio uictũ apud
pontem Miluium ita ſuperat,ut dum præ dolore ſuarum fraudũ oblitus, pontem
ad decipiendum hoſtem ſtructum decipulis tranſit, cum magna parte ſuorum ſa-
tellitum ſubmergatur. Et Liciniũ ſororium nauali ac terreſtri prælio uictũ,apud
Nicomediam dedere ſeipſum coegit, uitamq; Theſſalonicæ priuatam ducere, ac
merito quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens,Chriſtianos Conſtantino fauen
tes grauibus ſupplicijs perſequeretur.Maximinus uero diuina ultiōe inflatis ſub-
ito uiſceribus,ſuppuratiſq; inteſtinis ita diſtēditur,ut inter ſe & putridũ cadauer
nil intereſſet,ſcatentibus undiq; uermibus,& tabo ſerpente,tanto pedore,ut ſuſti
neri fœtor non poſſet.Hoc uolebant eius merita,qui & noſtros ad cœmiteria con
uenire uetabat,& ſimulacrum Antiochiæ conſecratum, ſubornatis ſacerdotibus,
qui ex adytis id enunciarent,clamaſſe dicebat, pellendos ab urbibus Chriſtianos,
& præmia in prouincijs diſtribuit ſacerdotibus ſimulacrorum,qui cōtra Chriſtia-
nos agerent. Tandem uero tyrannus pœnitentia ductus, medico uerum dicente,
decreto publico uetuit Chriſtianos lædi, eoſq; ſuis legibus uti ſinit. Sed hoc nihil
ei profuit cum ui fierent omnia.Nam grauiſſimis morbis diutius cruciatus,uiuen
di finem tandem fecit,homo ſæuus & uarius:nunc enim in Chriſtianos,nunc pro
Chriſtianis agebat.His aũt cladibus multi Chriſtiani interfecti ſunt,maxime ue-
ro Dorothea uirgo ſanctiſſima & pulcherrima,quæ mortē potius quàm ſtuprum *Doro-*
tyranni pati uoluit. Sophronia quoq; à Maxentio ſæpius de ſtupro appellata,cũ *thea.*
diutius uitare periculum nō poſſet,ſeipſam interfecit,Lucretiam imitata.Melci-
adis autem inſtitutũ fuit,ne die dominico, neve quinta feria ieiunaretur, quia hos

dies pagani quaſi ſacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciendis conſtituit, quod Manichæorum hæreſis in urbe Roma tum maxime inualeſcebat. His aũt peractis, Maximini iuſſu martyrio coronatur. Idem fatũ ſubiere & Petrus Alexandrinus epiſcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, uir moribus & doctrina inſignis, & Timotheus presbyter Romanus, aliĳq; complures epiſcopi & ſacerdotes. Sepultus eſt autem Melciades uia Appia Caliſti crypta quarto idus decẽbris. Viuẽs adhuc ex ordinibus ſacris ſemel habitis, presbyteros ſeptem, diaconos ſex, epiſcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, mẽſibus ſeptem, diebus nouem. Vacat tum ſedes dies ſeptemdecim.

Hic ultimus Pontificum qui successive martirio coronati sunt.

SYLVESTER .I.

xxxiiij. pontifex.

SYlueſter natione Romanus, patre Ruffino, Conſtantini temporibus fuit, anno ab urbe cõdita milleſimononageſimoprimo, Domini uero anno cccxxxix. Sub hoc tandem principe Chriſtiani à tyrannis antea oppreſſi, nonnihil reſpirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Conſtantinus potuit. militaris enim gloriæ appetentiſſimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit, liberalibus ſtudĳs, ubi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omnium beneuolentiam ſibi comparabat. Multas leges rogauit ex æquo & bono, ſuperfluas abſcidit, ſeueras nimium emẽdauit. Vrbẽ in Byzantĳ ruinis de nomine ſuo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, ſecundam Romam uocauit ut literæ ſub equeſtri eius ſtatua indicabant. Is igitur tantus princeps omnia circunſpiciens, omnia conſiderans, ubi honeſtatem Chriſtianæ religionis intellexit, qua ſeruare parſimoniam, paupertate gaudere, manſuetudinem colere, paci ſtudere, ſimplicitate & conſtantia uti iubemur, eam ita complexus eſt, ut iturus ad bellum, non alio quàm crucis ſigno uteretur. Quod ſereno cælo dum in Maxentium tyrannũ copias mouet, & uiderat & adorauerat, aſtanteſq; angelos audierat dicentes: Conſtantine, ἐν τούτῳ νίκα. quod etiam fecit, ac tyrannos oẽs à ceruicibus populi Romani Chriſtianorũq; omnium depulit, maxime uero Licinium, qui Chriſtianos & domo & militia pulſos, aut relegatione, aut carcere (ut dixi) ad mortẽ uſq; macerabat: aut leonibus obĳciebat: aut ſuſpenſos tanquam porcos, membratim lacerans diſſipabat. Tantum itaq; principem ac tam humanum Sylueſter nactus, relicto Soracte monte, quo à tyrannis ſæuientibus relegatus fuerat (uel ut quidam uolunt) ſeceſſerat, Romam ueniens, Conſtantinum erga Chriſtianos bene animatum, promptiorem ad optime de eccleſia dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum diſtinctum gemmis concedebat: quod quidem Sylueſter aſpernatus, tanquam religioſo capiti minime conueniens, phrygia mitra & candida tantummodo cõtentus fuit. Permotus autem Conſtantinus ſanctitate Sylueſtri, eccleſiam in urbe Roma cõdidit in hortis Equitĳ non lõge à thermis Domitianis, quæ titulum Equitĳ uſq; ad tempora Damaſi præ ſe ferebat. Cui quidẽ eccleſiæ imperator munificus hæc etiam dona præſtitit: patenam argenteam librarum uiginti, ſcyphos duos uiginti librarum, calicem aureum duarum librarum, & alia uaſa tum argentea tum aurea, quæ enumerare lõgum eſſet. Fuudum quoq; ualerianũ dono dedit in agro ſabino poſitum, unde quotãnis ſolidos octoginta capiebat. Hortum intra urbem ad regionem duorum adamantum, unde ſolidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra urbem, unde ſolidi octo & quinquaginta proueniebant. Verum dum hæc Romæ agerentur, apud Alexãdriam presbyter quidam Arrius nomine, uir ſpecie & forma magis q̃ uirtute inſignis, & laudis ac gloriæ potius q̃ ueritatis cupidus, ſerere diſcordiam in fide Chriſti cœpit. Separare enim filiũ ab æterna & ineffabili dei patris ſubſtantia conabatur his uerbis: Erat aliquãdo quando non erat, non intelligens filiũ patri coæternũ eſſe, & eandẽ in trinitate ſubſtan

tiam, cum dictum ſit, Ego & pater unum ſumus. Cum autem Alexander Alexandrinæ urbis epiſcopus fruſtra reuocare Arriũ ab errore tentaſſet, Cõſtantini mandato, adhibita etiam impenſa munifice quidẽ, apud Niceam urbem Bithyniæ cõcilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim epiſcopi interfuere. Diſputatum eſt in eo loco aliquandiu, & quidem acriter. Nam uiri aliquot in quæſtionibus Concilium Nicenũ. callidi, Arrio tum quidem fauebant, ſimplicitati fidei noſtræ aduerſantes, licet ex his quidam doctiſſimus philoſophus diuino ſpiritu motus, uno momento fidem noſtram quam antea impugnabat, ut ſanctam & integrã ſtatim amplexus ſit. Tandem uero re ipſa in concilio diligenter diſcuſſa, concluditur ὁμοούσιον ſcribi debere, id eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ filium cõfiteri. Qui uero cum Arrio ſentirent, fuere ad decem & ſeptem, affirmantes extrinſecus creatum eſſe dei filium, & non ex ipſa patris diuinitate progenitum. Cognita autem tantæ controuerſiæ ueritate, Conſtantinus decretum concilij affirmat, propoſito cõtradicentibus exilio, unde ſex tantum cum Arrio exulauere: reliqui enim in ſententiam bene iudicantium uenere. In eodem concilio damnatos ferunt & Photinianos, à Photino epiſcopo Gallogræciæ nomen ducentes, qui Ebionitarum hæreſim imitati, affirmabant Chriſtum à Maria pio coitu fuiſſe conceptum. Damnati & Sabelliani, qui unam tantum perſonã patri & filio & ſpirituiſancto aſſcribunt. In eodem uero concilio querimoniarum libellos (ut fit) epiſcopi ipſi Conſtantino dabant, ſe inuicem accuſantes, expetenteſq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus reſpondet, combuſtis eorum libellis, eos dei tantummodo & non hominum iudiciũ expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum eſt, ne qui ſe impatiẽtia libidinis caſtrarent, in clerum amplius reciperentur: neve neophytus antequam cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam dei aſcitus, cũ extraneis mulieribus habitet: cum matre uero, ſorore, amita id tantummodo licere: ne epiſcopus in ordinem aſciſceretur, niſi ab omnibus uel ſaltem à tribus prouinciæ epiſcopis: & ne, quem alius epiſcopus expulerit, uel clericum uel laicum alius ſuſcipiat. Decernitur etiam ac quidem ſancte, ne cuiquã fieret iniuria, ut ſingulis annis concilium in prouincia habeatur. Quare hoc ſanctum inſtitutum aboleuerint noſtræ ætatis pontifices, non uideo, niſi cenſuras bene uiuentium ac ſentientium reformidabant. Conſtitutum quoq; eſt, ut qui abſq; tormentis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinq; inter catechumenos uitam ducant. Poſtremo uero decernitur, ne quis de minore eccleſia ad maiorem tranſeat ambitiõis & auaritiæ cauſa, quod certe non obſeruatur, cum ſiccis faucibus, tanquam lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione huberiores epiſcopatus, omiſſis primis, omnes quærant & efflagitent. Syluestri autem conſtitutiones hæ ſunt habitæ, ut chriſma ab epiſcopo tantum conſecraretur, ut epiſcopi baptizatum ſignarent propter hæreticam ſuaſionem, ut baptizatũ chriſmate liniat presbyter, occaſiõe mortis. Addit præterea, laicus clericum in iudicium ne uocet. Diaconus in eccleſia celebrandi cauſa dalmatica induatur, & palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſas in curia ne agat, nec ante iudicem ſecularem cauſam dicat. Presbyter celebraturus neq; ſerico, neq; panno tincto utatur, ſed lineo, & quidẽ albo. Sic in albis celebrandum eſſe dicebat, quemadmodũ in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultum fuit. Gradus quoq; in ordinibus eccleſiaſticis conſtituit, ut unuſquiſq; uno tantum ordine contentus ſit, & unius ſolum uxoris uir. Conſtantinus autem augẽdæ Chriſtianæ religionis cupidus, baſilicam Conſtantinianam (quã lateranenſem uocant) ædificauit, doniſq; plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteũ templo obtulit, habens in fronte ſaluatorem ſedentem in ſella quinq; pedum, cẽtum & triginta librarum, & xij. apoſtolos in quinis pedibus librarum nonaginta cum coronis argenti puriſſimi, Saluatorem quoq; addidit reſpicientẽ in apſida, ſedens

tem in throno V.pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. An-
gelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex
auro puriſſimo cum delphinis uiginti librarum. altaria ſeptem ex auro puriſſimo
ducentarum librarum. In uſum uero luminum maſſæ gargilianæ prouētum ex agro
*Sinueſſano. *Sueſſano cōſtituit ſolidos cccc. Additur & maſſa urbana, quæ in agro Antiati eſt.
Sacrumque præterea fontem inſtituit apud eandē baſilicā ex lapide porphyretico,
cuius tota pars illa quæ aquam cōtinet, ex argento erat. In medio autem fontis co
lumna porphyretica poſita erat, in qua aurea phiala L. librarum balſamo plena, in
celebritate paſchæ uſum nocturni luminis præſtabat. In labro fontis ſtabat agnus
auri puriſſimi, unde aqua fundebatur. Non longe ab agno erat ſaluatoris ſtatua ar
genti puriſſimi centū & lxx. librarum. Ad alteram partem ſtabat Iohannis baptiſtæ
ſtatua argentea centum librarum, hunc titulū præ ſe ferens, Ecce agnus dei, ecce qui
tollit peccata mundi. Septem uero cerui aquam fundebant: quorum ſinguli octo-
ginta librarum erāt. Prouentus aūt ſacri fontis ex maſſa ſtatiliana in agro corano, ex
fundo Baſſi, ex domibus & hortis aliquot in urbe poſitis, ex quibuſdam fundis in
Aphrica, Numidia, Græcia ſitis. Idem etiam Conſtantinus rogatu beati Syluestri
Petro apoſtolorum principi baſilicā in Vaticano ædificat, non longe à templo Apol
linis, quo in loco eiuſdem apoſtoli corpus ſplendide ac mirifice collocauit: ex ære
eīm & cupro undique clauſum erat. Supra beatiſſimi apoſtoli ſepulchrū crux cen-
tum & quinquaginta librarum extabat ex auro puriſſimo. Aderant circunquaque can
delabra iiij. argento concluſa, cum ſigillis argenteis, unde apoſtolorum actus cerne-
bantur. His addidit calices aureos tres librarum duodecim, calices argēteos xx. quorum
ſinguli x. librarum erāt. Mettetas argēteas iiij. cc. librarum. Patenam auream cum
thure & columba ornatā gemmis hyacinthinis & margaritis. xxx. librarum. Ipſum
aūr altare erat clauſum argento & auro, diſtinctumque pluribus gemmis. Hos uero
prouētus huic baſilicæ addidit, in Antiochia domum Daciani, ſolidos centū & L.
præſtantem. Cellam in Aphrodiſia ſolidos d.xv. præbentem. Hortum Maronis,
thermas complures, popinas, piſtrina condonauit, unde multum colligebatur ad
uſum ſacerdotum. Idem quoque Conſtantinus inſtāte Syluestro, baſilicam Pauli uia
Baſilica Pauli ædificatur. Oſtienſi extruxit: corpus uero Apoſtoli ita cōdidit, ut de Petro diximus. Vaſa eti-
am aurea, argentea, ænea totidē donauit, quod diuo Petro, maxime autem crucem
auream centum & quinquaginta librarum, ſupra loculum beati Pauli collocauit.
Venere prouentus ad eandem baſilicā ex Tarſo Ciliciæ: ex poſſeſſione Tyri uenit
oleum, uenere aromata & caſſiæ: uenit balſamum ex locis hæc eadem ferentibus:
uenit crocū, ſal, piper, cinnama. Aedificatur etiā imperatoris iuſſu baſilica in atrio
Seſſoriano ſub titulo ſanctæ crucis in Hieruſalē, ubi ſanctæ crucis partē aliquam
Helena. repoſuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei & religionis.
Hæc eīm magnitudine animi mota & uiſis nocturnis, Hieroſolymam petijt, ut li-
gnum crucis perquireret. Difficile id quidē erat, quia ab antiquis perſecutoribus
eo loci ſimulacrum Veneris collocatū fuerat, ut Chriſtiani Venerem ſaluatoris lo
co adorarent. At mulier religione percita, ubi locum ipſum ruderibus purgaſſet,
tres confuſo ordine cruces reperit. In una inſcriptio illa legebatur tribus linguis,
IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Aſtabat aūt Maca
rius illius urbis tum epiſcopus, qui unā ex his manibus cum religione retinens, ue
ram eſſe dicebat: At tertia mulieri mortuæ admota, eidem uitā reſtituit. Hanc ob
rem Conſtantinus motus, edicto uetuit, ne quiſpiam deinceps eo ſupplicio utere-
tur. Helena uero ædificato eo in loco tēplo, ubi crucē repererat, abiēs clauos qui-
bus Chriſti corpus cruci affixum fuerat, ſecū ad filiū portat. Horum ille unum in fre
nos equi tranſtulit, quibus in prælio uteretur, alio pro cono galeæ utebatur, tertium
in mare Hadriaticum (ut ait Ambroſius) ad cōpeſcendas ſæuiētis maris procellas

deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier ſecum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro diſtincta in baſilica Seſſoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei ſcyphi quatuor, calices aurei decem: patena argentea auro cluſa librarum l. altare argenteum cc.l. libraꝝ, agros quoqꝫ circa palatium poſitos, eccleſiæ dono dedit. Ex Faliſcis aũt & nepeſino agro fundos quoſdam donauit. Sunt qui ſcribant & baſilicam ſanctæ Hagnetis Cõſtantini iuſſu ædificatam eſſe, rogatu Cõſtantiæ eius filiæ, & baptiſterium eccleſiæ additum: ubi & filia & ſoror Conſtantini eiuſdem nominis, baptizatæ ſunt. Huius baſilicæ hæc fuere munera: patena aurea libraꝝ uiginti, calix aureus libraꝝ decem, calices argentei quinqꝫ, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex uico Piſonis. Idem quoqꝫ imperator baſilicam ſancti Laurentij extra muros ædificat in agro uerano ſuper arenarium cryptæ, graduſqꝫ extruxit: quibus aſcenſus ac deſcenſus his daretur, qui ad uiſendũ beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentũ erat, apſis argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro puriſſimo librarum uiginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argẽteæ librarum xv. Fundus aũt Cyriacetis fœminæ, quem fiſcus perſecutionum tempore occupauerat: Huic baſilicæ aſſignatur fundus item Veranius, unde ſolidi lx. ueniebant. Via etiam lauicana idem imperator inter duas lauros baſilicã beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorciſtæ ædificat. Non longe uero mauſoleum erexit in honorem matris, quã ſepulchro porphyretico incluſit. Huic templo martyrũ & matris gratia hæc dona data ſunt: patena ex auro puriſſimo librarum quinqꝫ & triginta, candelabra argẽtea iiij. auro cluſa in pedibus xij. calices aurei tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ, ara ex argento puriſſimo librarum cc. ſcyphus ex auro puriſſimo libraꝝ uiginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeuntis aquæ poſito, fundus Auguſtæ Helenæ, unde ſolidos trecentos & uiginti, ſacerdotes quotannis habebãt. Sunt qui ſcribãt (ſine autore tñ) Sardiniam cum fundis ſuis & Meſanam & Matiuiam cum monte argentario, ac fundis omnibus huic eccleſiæ dono datã. Ad has baſilicas in urbe Roma ædificatas, alias quoqꝫ foris extruit. Nam & Hoſtiæ non lõge à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatoꝝ apoſtolorũ Petri & Pauli ac Iohannis baptiſtæ, quibus etiam hec dona eius munificentia oblata ſunt: patena argẽtea librarum xxx. calices argẽtei x. patena argẽtea chriſmalis librarum x. peluis ex argento ad uſum baptiſmi librarum xx. His muneribus additi & Gracchorum fundi ardeatini agri, fundus quirini in agro hoſtienſi: In albano quoqꝫ Iohanni baptiſtæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenã argenteã librarũ triginta, ſcyphum argenteum deauratum librarum duodecim, amas argẽteas libraꝝ uiginti, fundum Laurẽtinum cum adiacentibus prædijs, fundũ cum lacu albano, fundum Tiberij Cæſaris. Capuæ etiã baſilicã apoſtoloꝝ cõdidit, quã ciues Cõſtantinianam appellarũt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ xl. libraꝝ, cãdelabra Græca iiij. cũ pedibus x. His additur fundus ex agro caietano, & fundus paternus ex agro Sueſſano. Aliam poſtremo baſilicam Neapoli ædificauit, ut ait Damaſus, in cuius honorem eam erexerit, non ſatis conſtat. Proinde reticere donaria tẽplo dedicata inſtitui, ne uidear cum alijs errare. Sunt etiã qui ſcribant, Syluestrũ titulũ ſuum in tertia regione urbis apud thermas Domitianas inſtituiſſe, Equitiũ quidam uocãt. Huic titulo multa dona Conſtantinus obtulit, ut patenam argenteã libraꝝ xx. ceroſtrata ænea xvi. fundum barbatianũ ex agro ferentinati, fundum ſulpitianũ ex agro corano. Ne aũt nouæ Romæ ſacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes eſſent, duas item baſilicas Conſtãtinopoli ædificat, quarũ altera Irene, altera apoſtolorum uocatur, euerſis prius paganorum templis, aut in uſum Chriſtianorum tranſlatis, ſublatiſqꝫ e medio tripodibus delphicis, unde infinita mala oriebantur.

Hæc parẽthesis in pleriſque desideratur.

Hæc ſunt Conſtantini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiá addidit: (Certum enim uectigal à ciuitatibus pẽdi ſolitum, eccleſiis prouincialibus cleroq; diſtribuit. Dationem uero ipſam, decreti ſui autoritate ualidam in perpetuũ eſſe uolult. Vt autem uirginibus & qui in cœlibatu uiuerent, teſtari liceret, aliquidq; ſacerdotibus ex teſtamento relinquere, (qua ex re ego arbitror eccleſiæ patrimonium auctum eſſe) legem ſuſtulit antea latam ad propagãdam ſobolem, qua illi uetabantur hæreditatem adire, qui uigeſimoquinto ætatis anno uxorẽ nõ duxiſſent. Hinc ius illud trium librorum inuentum à principibus eſt, quo in amicos prolegarentes plerunq; utebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita ſua accurate ſcribunt.) Fuere autem & Syluestri temporibus multi præclari uiri, quorum opera & labore gentes & nationes pleræq; ad fidem noſtram uenere, maxime uero Iuliani, Frumentij & Edifii prædicationibus: quos philoſophi quidam Alexandrini eo perduxerant. Iberorum quoq; gens, quæ ſub axe põtico iacet, fidẽ Chriſti intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante.

Antonius eremita.

Valuit etiam multũ illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ ſanctiſſimi autoritas, cui literis & nuncijs Helena ſe ac filios ſæpius commẽdauit: eius cibus ſolus panis erat, aqua potus: nec unquã, niſi in occaſu ſolis comedebat: homo ægyptius omnino contemplationi deditus.

Athanaſius Alexãdrie epiſcopus.

Huius quidem uitam Athanaſius Alexandrinæ urbis epiſcopus inſigni uolumine perſcripſit. Syluester autem ubi ex ſacris ordinibus ſepties menſe decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos ſex & triginta, epiſcopos quinq; & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ uia Salaria tertio ab urbe miliario, pridie calendas Ianuarij. Sedit autem annos tres & uiginti, menſes decem, dies undecim. Vacat tum ſedes dies quindecim

MARCVS .I.

xxxv. pontifex.

MArcus natione Romanus, patre Priſco, Magni Conſtantini temporibus fuit, de quo uaria ſcribunt hiſtorici. Sunt enim qui affirmant Conſtantinum ultimis imperij ſui annis, inſtigante ſorore, Arrium ab exilio reuocaſſe, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusq; dogma declinaſſe. Hos ego deceptos ſimilitudine nominis puto, & patri illud aſſcribere, quod filij ſcelere factũ eſt. Neq; enim ſimile ueri eſt, principem illum ſapientiſſimum, quod ſemper improbauerit, ea potiſſimum ætate qua ſapere datur, illud idem collaudaſſe. Scribũt præterea Conſtantinum ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum eſſe. Quod quidem falſum eſſe, & religio principis oſtendit, & baptiſterium huius rei cauſa Romæ ab eo magnificentiſſimis operis ædificatum. A Syluestro enim unà cũ Criſpo filio baptizatur, pulſis ab urbe tyrannis, fidemq; edocetur. Aiunt qui aliter dictum ſentiunt, Conſtantinum tantam rem diſtuliſſe, quoad ei ad Iordanem peruenire cõtingeret, in quo ad imitationem ſaluatoris baptizari cupiebat. Verum dum in Parthos proficiſcitur Meſopotamiam incurſionibus uaſtantes, uno & trigeſimo imperij ſui anno, ætatis uero ſexto & lx. apud Nicomediam uilla publica diem extremum obijſſe: nec ad Iordanem baptiſmi cauſa peruenire potuiſſe; atq; illic tum demum extremo uitæ tempore baptizatũ fuiſſe. Miſceant iſti, ut uolunt, rem hanc: & nos quod omnes ferme ſentiunt, credamus, Cõſtantinum qui in ſigno crucis toties hoſtes uicerat, qui tot templa in honorem dei ædificauerat, qui ſacris concilijs interfuerat, qui toties cum ſanctis patribus in myſterijs orauerat, baptiſmatis charactere, ubi ſapere cœpit, muniri etiam contra hoſtem humani generis uoluiſſe. Non latet me certe quid Socrates & Sozomenes in tripartita ſua uelint, quidq; alij pleriq;: ueritatem ſequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod uero in lepram inciderit, ut uulgo dicitur, baptiſmoq; mundatus ſit, conficta prius de ſanguine infantum neſcio qua ſa

bula, nullo modo credo, Socratem hac in re ſecutus, qui affirmat Conſtantinum
ipſum ubi ſexageſimumquintum ætatis annum attigiſſet, ægritudine captum, ex
urbe Conſtantinopoli ad aquas calidas egreſſum ualetudinis cauſa, nulla de lepra
mentione habita. Præterea uero hac de re à nullo ſcriptorum fit mentio, non dico
ab his, qui ethnici ſunt habiti, ſed ne à noſtris quidem. Nõ reticuiſſet hoc Oroſius,
non Eutropius, non illi qui Conſtantini res geſtas quàm diligentiſſime ſcripſere.
Ante uero tanti principis mortem ſtellam crinitã inuſitatæ magnitudinis (quam
Græci cometen appellant) fulſiſſe aliquandiu conſtat. Marcus autem Romanus
pontifex ad curam Chriſtianæ religionis conuerſus, inſtituit ut epiſcopus hoſtien
ſis à quo Romanus cõſecratur, pallio uteretur. Voluit præterea diebus ſolẽnibus
ſtatim poſt euangelium ſymbolum à clero & populo magna uoce decantari: & eo
modo quo fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item eccleſias Romæ con-
didit, unam uia ardeatina, in qua ſepultus eſt: alteram in urbe Roma ad palatinas,
quas quidem Cõſtantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo roſarum cum
omni agro campeſtri, patena argentea librar. xx. ſcypho argenteo x. librar. coro- *Iuuencus*
na argẽtea librar. x. Fundo Antoniano, qui eſt uia claudia, fundo ad bacchanas uia *Hiſpanus*
appia, fundo marmoreo uia ardeatina. Huius aũt & Conſtantini temporibus fuit *presby-*
Iuuencus Hiſpanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris uerſi-
bus fere ad uerbum transferens, quatuor libris compoſuit. Scripſit & quædam eo
genere metri ad ſacramentorum ordinem pertinẽtia. Marcus autem poſteaquam
ex ſacris ordinibus bis menſe decembri habitis, presbyteros quinq; & uiginti, dia
conos ſex, epiſcopos octo & uiginti creaſſet, morit, ac ſepelitur in cœmiterio Bal
binæ uia ardeatina tertio nonas octobris. Sedit autem annis duobus, mẽſibus octo,
diebus uiginti. Vacat tum ſedes dies uiginti.

IVLIVS .I.

xxxvi. põtifex.

IVlius natione Romanus, patre Ruſtico, temporibus Cõſtãtij fuit: qui cum Con
ſtantino & Conſtante fratribus imperium adeptus, annis quatuor & uiginti im *Cõſtãtius*
perauit. Habitus eſt etiam inter ſucceſſores magni Conſtantini Dalmatius Cæſar *imperat.*
fratris filius, adoleſcens ſane præclaræ indolis, qui haud ita multo poſt tumultu *Arriana*
militari opprimitur, ſinente potius Conſtante quàm iubente. Interea uero Arria- *hereſis in*
na hæreſis inualuit fauente Conſtantio, qui noſtros cogebat Arrium recipere. Se- *ualuit.*
cundo itaque Conſtantij anno apud Laodiceam urbẽ Syriæ, uel ut alij uolũt, apud
Tyrum concilium indicitur. Eo conuenere catholici & Arriani: diſputatur quoti-
die, homuſion ne an ſecus, Chriſtum cum patre uocarent. Inſtabat Athanaſius Ale
xandrinus epiſcopus rationibus & argumentis, affirmans filium patri homuſion
eſſe. Id cum refellere Arrius non poſſet, ad conuicia uerſus, magicas artes Athana
ſio uiro ſanctiſſimo obijcit, prolato in loculis Arſenij brachio. Damnatur itaq; ui- *Athanaſi*
olenter iubente Conſtantio Athanaſius: qui quidem fugiens, ſex continuis annis *us Alexã-*
in lacu ciſternæ carentis aqua ita delituit, ut ſolem nunquam uiderit. Indicãte dein *drinus.*
de ancilla quadam, eum in eo eſſet ut caperetur, dei monitu ad Conſtantis partes
confugit, qui fratrem Conſtantium minis certe coegit Athanaſium recipere. Arri
us interim epiſcoporum & populi frequentia ſtipatus, dum leuandi uentris cauſa
ad publicum locum declinat, egerere conatus, inteſtina omnia in cuniculum latri
næ demiſit, mortem certe paſſus uita turpiſſima condignam. Iulius autem ponti-
fex multis incommodis uexatus in tanta rerum perturbatione, tandem poſt men-
ſes decem Romam ab exilio redijt, audita præſertim Conſtantini morte: qui bel-
lum fratri Conſtanti inferens, dum apud Aquileiam inconſulte dimicat, occi-
ditur. non deſtitit tamen Iulius orientales epiſcopos reprehendere, maxime ue-
ro Arrianos, qui iniuſſu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant,

cum id ſine eius autoritate fieri non poſſet, quod Romana eccleſia cæteris præeſ-
ſet. Confutabant id orientales, non ſine ironia, quod dicerent à ſe ad occidentem
Chriſtianæ religionis principes commigraſſe, hác ob rem ſuam eccleſiã tanquam
perennem fontem, unde tanta gratia manauerat, cæteris præferẽdam. Cõſtat aũt
Iulium ipſum omiſſis his cõtentionibus, duas ædificaſſe baſilicas: unam iuxta forũ
Romanum, aliam in tranſtiberina regione. Tria item cœmiteria extruxit, unum
uia flaminea, aliud uia aurelia, tertium uia portuenſi. Conſtituit præterea ne ſa-
cerdos alibi, quàm apud iudicem eccleſiaſticũ cauſam diceret. Voluit item ut q̃ſa
ad eccleſiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorum conſcribe
rentur: hos hodie (ut arbitror) protonotarios uocamus, quorum officiũ eſt res ge-
ſtas præcipue conſcribere. Verum noſtra ætate adeo pleriq; (nolo dicere omnes)
literarum ignari ſunt, ut uix ſciant nomen ſuum latine exprimere, nedum alioꝝ
res geſtas perſcribere. De moribus nolo dicere, cum e lenonum numero, & paraſi
torum quidam in hunc ordinem relati ſint. Conſtantini autem & Conſtantij tem-
pore in precio fuit Marcellus Ancyranus epiſcopus, q multa ſcripſit, maxime ue-
ro contra Arrianos. Feruntur tamen contra hunc Aſterij & Apollinarij libri, eum
Sabellianæ hæreſis arguentes, eiuſdem quoq; erroris cum Hilarius arguere cona-
tur: quem certe Marcellus refellens, ſe tamen nequaquam cum Iulio & Athanaſio
ſentire oſtendit. Contra hunc præterea ſcripſit & Baſilius Anquiranus epiſcopus
librum unum de uirginitate. Nam Baſilius Macedoniæ partis unà cum Euſtathio
Sebaſteno princeps fuit. Theodorus quoq; Heracleæ Thraciatum epiſcopus, ele-
gantis copioſæq; elocutionis uir, multa tum ſcripſit, maxime uero commentarios
in Matthæum, in Iohannem, in pſalterium, in Apoſtolum. Iulius uero cũ ex ſacris
ordinibus ter mẽſe decẽbri in urbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres,
epiſcopos nouem creaſſet, moritur, ac ſepelitur uia aurelia in cœmiterio Calopo-
dij, ab urbe Roma miliario tertio, pridie idus Auguſti. Sedit annos quindecim,
menſes duos, dies ſex. Vacat tum ſedes dies quinq; & uiginti.

LIBERIVS .I.

xxxvij. pontifex. Liberius natione Romanus, patre Auguſto, Conſtantij & Conſtantis tempori-
bus fuit. Conſtantinus enim (ut ante dixi) dum Conſtantem fratrem bello in-
cautius perſequitur, ab eius militibus opprimitur. Conſtans autem uaria fortu-
na contra Perſas uſus, cum nocte intempeſta ſeditione militũ ſuſcipere prælium
cogeretur, tandem uincitur. Verum poſtea cũ de ſeditioſis militibus ſuſcipere pœ
nas inſtituiſſet, Magnentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno im-
perij ſui xvij. ætatis uero xxx. Mortuo autem Conſtante, rurſum in Athanaſiũ con
ſurgunt ueteres illi Arrianæ hæreſis ſuſcitatores. Nam concilio apud Mediolanũ
habito, omnes qui Athanaſio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea uero cum
in ſynodo Ariminenſi orientales ſacerdotes callidi homines & acuti, occidentales
ſimplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam
diſputationem pro tempore ſatius uiſum eſt. Chriſtum enim cum patre Homuſi-
on eſſe negabant. Hoc autem, quia primum Liberius põtifex aperte impugnabat,
quodq; etiam damnare Athanaſium iubẽte imperatore nolebat, in exilium ab Ar
rianis pellitur, atq; ita triennio ab urbe abfuit. At uero ſacerdotes cõgregata ſyno
do, in Liberij locũ, Felicem presbyterũ uirum optimũ, pontificẽ crearunt, qui ſta-
tim octo & xl. epiſcopoꝝ cõuentu duos presbyteros, Vrſatiũ & Valentẽ ab eccle
ſia ſeparauit, quod cum Conſtantio Auguſto in fide ſentirẽt. Hanc ob rem rogatu
& precibus eorundẽ, Conſtantius Liberiũ ab exilio reuocat, qui imperatoris bñfi-
Liberius cũ hæreti cis ſenti ens. cio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (ut quidam uolunt) ſentiens, illud ta-
men cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non eſſe rebaptizãdos.
Ferunt Liberium apud cœmiterium ſanctæ Haguetis aliquandiu habitaſſe cum

Conſtantia Conſtantiĳ ſorore, quo eius rogatu & auxilio urbem tutius ingrederetur: ſed mulier catholica dolum ineſſe ſentiens, id ſe facturam omnino recuſauit. Tandem uero Conſtantius, inſtigantibus Vrſatio & Valente, pulſo Felice, Liberium introduxit. Vnde perſecutio ita uehemẽs exorta eſt, ut in eccleſiis ipſis presbyteri & clerici paſſim necarentur. Sunt tñ qui ſcribant mulieres Romanas in circenſi ſpectaculo reditũ Liberĳ ab imperatore precibus impetraſſe. Põtifex autem tametſi cũ Arrianis ſentiebat, eccleſias dei quàm diligẽter exornauit, maxime aũt ſepulchrum beatæ Hagnetis, & baſilicam quam de nomine ſuo fecit apud macellũ Lydiæ. Fuit aũt hac miſera tẽpeſtate Euſebius Emeſenus epiſcopus: q multa cõtra Iudæos, gentes & Nouatianos docte admodum & eleganter ſcripſit, Triphylius quoq; Cypri Ledrenſis, ſiue λωντιώνος epiſcopus, in cantica canticorum copioſe & accurateq; commentarios compoſuit. Præterea uero Donatus Apher (à quo Donatiani nomen ſumpſere) multa in catholicos ſcribens, totam pene Aphricam & Iudæam ſua perſuaſione decepit. Affirmabat enim patre minorẽ eſſe filium, & ſpiritumſanctũ minorem filio, catholicoſq; rebaptizandos eſſe. Extabant aũt Hieronymi tempore eius multa ſcripta ad hæreſim pertinentia, & de ſpirituſancto liber, Arrianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquã Arrianæ perfidiæ tum deeſſet, Aſterius eius factionis philoſophus, imperante Conſtantio, multa ſcripſit in epiſtolam ad Romanos, in euangelia, in pſalmos, quæ ab hominibus ſuæ hæreſis ſtudioſiſſime leguntur. Lucifer præterea Caracalitanus epiſcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Conſtantium à Liberio miſſus, cum nollet ſub nomine Athanaſii Nicenã dãnare fidem, relegatus, cõtra Conſtantiũ imperatorem ſcripſit, librumq; ei legendum miſit: moritur tñ ſub Valentiniano principe. Ferunt aũt Fortunatianum Aquileienſem epiſcopũ Liberium fidei cauſa in exiliũ pergentem, ut in hæreſim & diſcordiam laberetur, ſolicitaſſe. Serapion quoq;, qui ob elegantiã ingenĳ, Scholaſtici cognomen meruit, edidit tum aduerſum Manichæum librum egregium. nec unquam Conſtantĳ minis à confeſſione ueritatis deſtitit: ad hominem eñ profectus, quo eum pacatiorem magno Athanaſio redderet, minis tanti principis e gradu conſtantiæ nunq̃ decidit. Ideo aũt Athanaſius magnus eſt habitus, quod paganis & hæreticis cõſtanti animo ſemp reſtitit. Liberius uero ubi ex ſacris ordinibus bis in urbe Roma habitis, presbyteros xviĳ. diaconos quoq;, epiſcopos xix. creaſſet, morit: ac ſepelit uia Salaria in cœmiterio Priſcillæ ix. calẽdas maĳ. Sedit aũt annos ſex, mẽſes tres, dies quatuor. Vacat ſedes dies vi.

Aſterius Arrianæ factionis philoſophus.

Lucifer Caracalitanus epiſcopus.

FELIX .II.

xxxviĳ. pontifex.

FElix ſecundus, natione Romanus, patre Anaſtaſio, Conſtantĳ temporibus fuit. Qui ſolus poſt interfectum à Magnentio Conſtantem, imperio potitus eſt. Mox Iulianum patruelem ſuum, quippe qui ex Conſtantio patris Conſtantini fratre natus erat, Cæſarem creatum in Gallias ſeditione quorundã tyrannoꝝ tumultuantes miſit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus uirtute ſua compeſcuit: unde militum omnium conſenſu Auguſtus appellatur. Quo audito, Cõſtantius rebus parthicis occupatus, ad bellum ciuile cõuerſus, apoplexia in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamq; in Mopſocrene oppido, anno imperĳ quarto & uigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo. Hoc aũt morbo dixere medici hoĩem interĳſſe ob dolorẽ animi & grauem cogitationẽ, in quã rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Chriſtianorũ cauſam ſemper excipio, in qua unice impius fuit) & comitatem, inter diuos more ueterum referri meruit. Nam poſt ſuſceptum imperium, Romam cum triumpho uia flaminea ingreſſus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inſpexit & ueneratus eſt, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati uerum eſſe, tot ſe uidere reges in urbe Roma quot ciues. In una tamen re populum Romanum ad riſum potius, quàm ad indignati-

Cõſtãtius imperat.

onem concitauit, quod portas urbis ingrediens, celſas & faſtigiatas, arcuſq; triumphales præaltos & latos, homo paruæ ſtaturæ caput incuruaret, more anſerum læſionem ueritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inſpiciens, ſepulchrum Auguſti Cæſaris tot ſimulacris marmoreis & æneis ornatum, forum Romanum, Iouis tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas: amphitheatrum Tiburtino lapide extructum tãtæ altitudinis, ut eo uix inſpicere humanus oculus poſſet, pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatũ, templum pacis, Pompeij theatrum, circum maximum, ſeptiſoliũ, tot arcus triumphales, tot aquæductus, tot ſtatuas per urbem ad ornatum poſitas, obſtupuit: ac tãdem dixit, naturam uires omnes in unam urbem effudiſſe. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius inſtar alterum ſibi fieri Conſtantinopoli Cõſtantius petebat ab Hormiſda architecto, quem ſecum duxerat. Cui Hormiſda, ſtabulum quoq; tale condas oportet, ſi uoles equum late ſuccedere. Idem quoq; Hormiſda à Conſtãtio interrogatus, quid de urbe Roma ſentiret, Id tantum ſibi placere reſpondit, quod didiciſſet ibi quoq; homines mori, ut philoſophum decebat, locutus. Felix autem, quem diximus in Liberij locum à catholicis ſubrogatum eſſe, licet id factum ab hæreticis Euſebius & Hieronymus affirment, quod certe miror, ſtatim ubi pontificatum inijt, Conſtantinum Magni Conſtantini filium, hæreticum & ſecũdo rebaptizatum promulgat ab Euſebio Nicomediẽſi epiſcopo in Aquilone uilla non longe à Nicomedia. Hinc autem deprehendi error poteſt, quo ducũtur nonnulli, qui hanc hæreſim Magno Conſtantino aſſcribunt. Quod profecto (ut ex hiſtoria uides) in tantum principẽ tamq; religionis Chriſtianæ amantiſſimum, nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio eſſet, & quidem magna (ut diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hæreſis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (unde Eunomiani) uir corpore & animo leproſus, nec ſecus interius q̃ exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium diſſimilem patri, & ſanctum ſpiritum cum patre & filio nil habere commune. Macedonius autem quem noſtri ante errorem Conſtantinopolitanum epiſcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri ſimilem fatebatur, licet ſpiritum ſanctum non ſecus atq; illi blaſphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta epiſcoporum habuiſſe, in quo decernitur, ut epiſcopi oẽs aut ad cõcilium generale ueniant, aut literis rationem reddãt quare id facere nequeant: quod quidem inſtitutum, carthaginenſi concilio poſtea renouatum eſt. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem quia luſcus erat, μονόφθαλμον uocarunt. Hic uero Cæſarienſis eccleſiæ in Palæſtina epiſcopus, multa in eccleſiaſten conſcripſit: tantæq; autoritatis ob eloquentiam & uerſutiam apud Conſtantinum fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certe miror, ut Romæ in Liberij locum Felicem Arrianum epiſcopum cõſtitueret: quem profecto catholicum fuiſſe conſtat (ut ſcripſimus) & Arrianos ſemper damnaſſe. Felix autem poſtremo cum nulla in re orthodoxæ fidei deeſſet, ab aduerſarijs captus, unà cum multis ſecum bene ſentiẽtibus interficitur, ſepeliturq; in baſilica quam ipſe ædificauit uia Aurelia, ſecundo ab urbe Roma miliario, duodecimo calendas decembris. Sedit autem tantummodo annum unum, menſes quatuor, dies duos, propter ſeditionem à Liberio motam, quẽ, Damaſum ſecutus, licet immerito, inter pontifices numeraui.

DAMASVS .I.

xxxix. pontifex.

Iulianus imperat.

DAmaſus natione Hiſpanus, patre Antonio, Iuliani tẽporibus fuit, uiri certe egregij, ſi domi, ſi foris eius ingeniũ reſpicis. Nã & Eubolo ſophiſta & Libanio philoſopho p̃ceptoribus uſus, liberalibus diſciplinis ita erat imbutus, tũ Græce tum Latine, ut cuiuis optimo principi cõparari poſſet. Multæ erat memoriæ, ingentis facũdiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iuſtiſſimus, gloriæ cupidus,

Verum hæc omnia ad extremum euertit, dum Chriſtianos perſequitur. Callidior
tñ cæteris perſecutor, non ui neq; tormentis primo, ſed præmijs, honoribus, blan
ditijs, perſuaſionibus maiorem fere populi partem, q̃ ſi atrocior fuiſſet, elicuit. Ve
tuit aũt ne Chriſtiani autorum gentilium ſtudia adirent, neve ſcholæ niſi his qui
deos deasq; uenerarentur, paterent. Vni tñ Prohæreſio uiro doctiſſimo cõceſſum
eſt, ut Chriſtianos publice doceret, quam gratiam ipſe indignatus contempſit. Mi
litare cingulum dari niſi gentibus uetuit. Statuit præterea, procurationes prouin
ciarum iuriſq; dictionem Chriſtianis nõ debere permitti, quippe quibus lex ipſa
Chriſtiana proprio uti gladio uetat. Athanaſium tñ aperte oppugnat, atq; in exili
um mittit, à magis, ab auguribus inſtigatus, quorũ artibus maxime delectabatur,
quod dicerent Athanaſium obſtare quo minus eorum artes in precio eſſent. Cum
Daphnius quoq; in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontem Caſtalium litaret Apolli
ni, & nulla ex his quæ quærebantur, reſponſa ſuſciperet, cauſasq; ſilentij perconta
retur à ſacerdotibus, dæmones aiunt ſepulchrum Babylæ martyris prope aſtare,
& ideo reſponſa non reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc eñi nomine Chri
ſtianos appellabat, ut ſepulchrum martyris inde auferant. Qui dum ſepulchrum
mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur oẽs qui adorant ſculptilia, &
qui gloriantur in ſimulacris ſuis, ita irã Iuliani principis cõcitarũt, ut multos præ-
ter inſtitutum ſuum interfici iuſſerit. Miror ego id à Iuliano factũ, cum diaboli ar-
tes iam uanas eſſe cognoſceret. Semel enim magum quendam in ſpeluncam ſe-
cutus, cum uoces dæmonum perhorreſceret, ſigno crucis uſus eſt, quo fugati ſunt
dæmones. Cum uero Iulianus diceret, ſigno crucis aliquid mirum ineſſe, reſpõdit
magus, dæmones etiam genus illud ſupplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus p-
tinacior q̃ antea factus eſt, adeo uanitati magicæ deditus erat, licet prius Chriſtia-
nam religionẽ ſimulato animo amplexus fuiſſet, ut Cõſtantij odium uitaret, legiſ-
ſetq; publice diuinos codices, ac baſilicam nomine martyrum ædificaſſet. Præter-
ea uero idem imperator quo noſtris ſtomachum faceret, Iudæis templum Hiero-
ſolymitanum reſtituit, cum dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certe tanta
arrogantia elati ſunt, ut maiore impenſa q̃ antea reſtituere templum conarentur.
Verum non ita multo poſt terræmotu templum corruẽs, & multos Iudæos ſimul
oppreſſit, & illud approbatum eſt, lapidem ſupra lapidem poni non debere. Se-
quenti autem die incendio diuinitus immiſſo, & ferramenta ipſa cõſumpta ſunt:
& eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidẽ Chriſti uenere. In Perſas uero profi
ciſcens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu ſuo malam quidem
rem Chriſtianis minatur. Cum autem ſuperatis hoſtibus incompoſito agmine ui-
ctor rediret, apud Cteſiphontem confoſſus perijt. A ſuis, an ab hoſtibus id factum
ſit, incertum eſt, quanquam ſunt qui ſcribant ſagitta ex incerto miſſa transfixum
fuiſſe, eundemq; exclamaſſe manu ad cælum extenſa, Viciſti Galilæe, uiciſti: nam *Viciſti Ga*
Chriſtum, Galilæum appellabat & fabri filium: unde illud adoleſcentis in Libani *lilæe, Iulia*
um ſophiſtam, interrogantẽ quid ageret fabri filius: Iuliano, inquit, locellum com *nus.*
ponit: nam paulo poſt eius cadauer locello auectus eſt. Sunt etiam qui ſcribãt, hũc
antea clericũ fuiſſe, ac poſtea à fide noſtra defeciſſe, unde hoĩem apoſtatam uocãt.
Perijt aũt poſt annũ & octo imperij ſui mẽſes, anno uero ætatis ſecũdo & trigeſi-
mo. Huic deinde ſuccedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, nõ prius
profiteri imperatoris nomen uoluit, q̃ oẽs conclamarent ſe Chriſtianos eſſe. Qui-
bus collaudatis, & imperiũ ſuſcepit, & exercitum e manibus barbarorũ liberauit,
Niſibi ac magna Meſopotamiæ parte Sapori regi Perſarũ relicta. Hic aũt octauo *Iouinia-*
imperij ſui menſe crudelitate ſtomachi, ſiue tetro odore prunarũ moritur. Dama- *nus imp.*
ſus aũt electus ad pontificatum obeundum, Vrſicinum diaconum competitorem
habuit in baſilica quæ Sicinini appellatur, ubi multi utrinq; cecidere in ipſo tem

plo,cum res non ſuffragijs tantum,ſed ui & armis tractaretur. Verũ non ita mul-
Vrſicinus to poſt, ſacerdotum ac populi conſenſu Damaſus epiſcopus confirmatur, & Vr
ſicinus ad Neapolitanam eccleſiam traducitur. Damaſus autem adulterij accuſa-
tus,publico concilio cauſam dixit: ubi & innocens abſoluitur,& Concordius atq;
Caliſtus diaconi falſi accuſatores damnati,ac reiecti ab eccleſia ſunt. Cautumq; le-
ge eſt,ut deinceps pœnam talionis ſubeant,qui aliquem falſo accuſauerint. Paca-
ta tandem eccleſia, Damaſus ocio literario delectatus,uitas põtificum omniũ, qui
ante ſe fuere, conſcripſit,eaſq; ad Hieronymum miſit. Non deſtitit tamen & tem
pla & cultum diuinum augere. Duas enim baſilicas ædificauit:unam iuxta thea-
trum,alteram uia ardeatina ad catechumbas.Dedicauit & platoniam,ubi corpora
Petri & Pauli aliquando iacuerant. Verſibus quoq; elegantibus ſanctorum corpo
ra eo loci ſepulta exornauit ad memoriã poſteritatis. Præterea uero baſilicã quam
ipſe in honorem diui Laurentij non lõge à theatro Pompeiano condiderat, maxi-
mis muneribus ornauit, patena argentea librarum uiginti,ama argẽtea librarum
quindecim,ſcypho argenteo anaglypho librarum decem, calicibus argẽteis quin
que,coronis argenteis V.domos quoque circa baſilicã poſitas dono dedit:fundum
etiam papyrianum agri Ferẽtinatis:fundũ Antonianum, balnea non longe à tem
plo poſita,ut pſalmi quoq; alternis uicibus in eccleſia canerentur,in fineq; eorum
uerba hæc ponerẽtur, Gloria patri & filio & ſpirituiſancto, inſtituit. Primus etiã
Hieronymi ſcriptis autoritatẽ dedit, cũ prius lxx.interpretũ ſcripta tãmodo in
precio eẽnt.Nã & biblia Hieronymi legi cœpta ẽ,& pſalmi eiuſdẽ fideliter ex he
braico traducti,cũ antea apud Gallos potiſſimũ incõpoſite legerẽtur.Mãdauit itẽ,
ut in principio celebratiõis(quã Miſſam uocãt)cõfeſſio diceretur,ut hodie fit.Idẽ
uero Damaſus,ubi ex ſacris ordinibus quinquies habitis,preſbyteros unũ & xxx.
diaconos xi.epiſcopos ij.& lx.creaſſet, moritur,ac ſepelitur uia ardeatina cum ma
tre & ſorore in baſilica à ſe condita,tertio idus decembris. Sedit annos xix.mẽſes
xl.pont. iij.dies xi. Vacat tum ſedes diem unum & uiginti.

SYRICIVS .I.

SYricius natiõe Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani tẽporibus fuit. Qui à Iu
Valentini liano multa incommoda ob fidem Chriſti paſſus, pulſuſq; militia cum ſcutato
anus imp. rum princeps eſſet. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium conſenſu impera
tor electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens, eidem orientem aſſi-
gnat. Poſtea uero imperij ſui anno tertio Gratianũ filium, necdum bene puberem
ſocrus & uxoris hortatu Auguſtum creat. Procopium quidem apud Conſtantino
Eudoxi- polim res nouas molientem, cum ſatellitibus ſuis mira celeritate opprimit. Sed
us arria- Valens ab Eudoxio Arriani dogmatis epiſcopo baptizatus, in ſæuiſſimam hære-
ni dogma ſim declinans, noſtros perſequitur, & in exilium pellit, mortuo præſertim Atha-
tis epiſco naſio, quo uiuente res Chriſtiana ſex & quadraginta annis mirifice ſuſtentata eſt.
pus. Inſtabat Lucius hæreticus hoſtilem in modũ noſtros perſequens, neq; illis quidem
parcens, qui in eremo erant: eos enim immiſſis militibus aut trucidabat, aut in exi
lium mittebat. Magnæ autoritatis tunc erant Antonij diſcipuli, Macharij duo in
Syria, quorum alter in ſuperiore, alter in inferiore habitabat eremo. Iſidorus quo-
que tum in precio erat, Panucius, Pambos, Moſes, Beniamin, Paulus, Apheliotes,
Paulus Phocenſis, Ioſeph qui mons Antonij dicebatur. Hos cum exilio uexaret Lu
cius, mulier phanatica proclamat, uiros dei in inſulam Aegypti nequaquam mit-
tendos eſſe. Mannia quoq; Saracenorum gentis regina, cum frequentibus prælijs
Romanorum opes attriuiſſet, Palæſtini & Arabici limitis oppida uaſtãs, orata pa
cem, non aliter repromittit, niſi Moſen Chriſtianum uirum ſanctiſſimum, genti
ſuæ epiſcopum deſignarent. Id agere Lucius conabatur, uerum Moſes inclamat,
Arguũt te o Luci per metalla damnati Chriſtiani, in inſulas relegati, & carcere in

cluſi: quare manus tuas ad me conſecrandum nunquam iniĳcies. Reuocatis itaque epiſcopis qui ſe conſecrarent, datur reginæ præſul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Chriſtianos Valens & Lucius, licet Themiſtĳ philoſophi literæ eum Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit. Interim uero Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus poſitam locis inuĳs, & Burgundiones uirtute ac rei militaris ſcientia oppreſſit. At uero dum Sarmatæ ſeſe per Pannonias effudiſſent, bellumq; in eos parat, ſubita ſanguinis effuſione apud Brigionem oppidum moritur. Tum Gotthi ſedibus ſuis pulſi, per omnes ſe Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis prius, ſed ſero ab exilio epiſcopis & monachis, quos etiam militare coegerat, prælio uictus, igni exuritur.

Themiſtius philoſophus.

Hæc quidem clades Romani imperĳ ac totius Italiæ exitium fuit. Syricius autem (dum hæc agerentur) cenſuit monachos, quorum uita probata eſſet, poſſe ſacris initiari à primis ordinibus uſq; ad epiſcopatum. Cenſuit item ordines per interualla dandos. Manichæos præterea qui in urbe erant, uetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos eſſe cẽſuit, ſi monaſteriũ ingrederentur, atq; ibi ieiunĳs & orationibus ſe toto ſuæ uitæ tempore macerarent. Viaticum ſiquidem tum demum ab eccleſia recipiebant, ubi de optima eorum uita conſtaret. Conſecrari autem presbyterum ab epiſcopo tantum cenſuit. Inſtituit item, ut quicunq; aut uiduam aut ſecundam uxorẽ duxiſſet, ab officio eccleſiaſtico pelleretur. Hæreticos quoq; per manus impoſitionem recipiendos cenſuit. Huius temporibus Hilarius fuit, urbis Pictauorum Aquitaniæ epiſcopus, qui & cõtra Arrianos duodecim libros ſcripſit: & alterum contra Valentem & Vrſatium: atq; non ita multo poſt Pictauis moritur. Victorinus autem natione Apher, Romæ tum primum rhetoricam docuit: poſtea uero in extrema ſenectute fidei noſtræ ſe tradens, contra Arrium libros more dialectico ſcripſit. Multa quoque compoſuit ad commendationem fidei noſtræ Gregorius Bæticus Illiberi epiſcopus. Photinus autem Gallogræcus, Marcelli Ancyrani epiſcopi diſcipulus, Hebionis hæreſim inſtaurare tum conatus eſt. Hebion enim Chriſtũ pio coitu Mariæ natum, uirũ iuſtũ putauit. Is quidẽ à Valentiniano imperatore pulſus, plura ſcripſit uolumina, ac præcipua cõtra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum literarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno uſu indigent, iam grãdis natu cum primis elemẽtis didicit, ut præclara quædam opera in mathematicis ſcripſerit, in pſalmos quoque, & in euangelium Matthæi ac Iohannis, & contra Arrianos multa edidit. Optatus quoque Apher epiſcopus Miliuitanus, libros ſex contra Donatianos compoſuit. Seuerus autem Aquilius Hiſpanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantĳ duo extant epiſtolarum libri, uolumen compoſuit, quod cataſtrophen uocauit. Syricius uero compoſitis eccleſiæ rebus, ac creatis ſex & uiginti presbyteris, diaconis ſedecim, epiſcopis duobus & triginta, ex ſacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ uia ſalaria octauo calendas Martĳ. Sedit enim annos quindecim, mẽſes undecim, dies quinque & uiginti. Vacat tum ſedes dies uiginti.

Hilarius Pictauorũ epiſcopus.

Victorinus Apher.

Gregorius Bæticus

Photinus.

Optatus epiſcopus Miliuitanus.

ANASTASIVS .I.

xli. pont.

ANaſtaſius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, urbis Romæ epiſcopus creatur. Nam Gratianus adoleſcens religione clarus, militia ſtrenuus, apud Argentariam oppidum Galliæ, uno prælio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum uaſtantes, cum minimo ſuorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens, pulſa Arriana hæreſi, totam prouinciam ad ueram Chriſti fidem redegit. At uero cum inſtantibus Gotthis, rempublicam in ma

Gratianus imp.

gno diſcrimine uideret, Theodoſium ex Hiſpania oriundum uirũ clariſſimum,
ſocium ac imperij comitem ſibi delegit, qui ſuperatis Alanis, Hunnis & Gotthis,
orientale imperium reſtituit, icto cum Athalarico rege Gothorum fœdere: quo
quidem mortuo, ac Conſtantinopoli egregie ſepulto, omnes eius milites Theodo
ſium uirum optimũ ſecuti ſunt. Interim uero Maximus in Britannia tyrannidem
occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: qua
re Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodoſium in orientem con
fugit. Sunt autem qui ſcribant hos quidem fratres in tantam calamitatẽ incidiſſe
matris Iuſtinæ crimine, quæ Arrianam hæreſim fouens, Chriſtianos perſequeba-
tur, maxime uero Ambroſium, quem etiam inuitum populus Mediolanenſis tum
epiſcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum epiſcopo, ſtatim ſe-
ditio Mediolani exorta eſt. Cũ hãc itaq; reprimere Ambroſius conaretur, qui tum
conſularis eiuſdem prouinciæ faſces regebat, eccleſiamq; ingreſſus multa de con-
cordia partium diſſeruiſſet, ab omnibus ſucclamatum eſt, non alteri quàm Am-
broſio epiſcopatum committi debere: quod etiam factum eſt. Ex catechumeno enĩ
Chriſtianus factus, & ſacris initiatus, Mediolanenſis epiſcopus creatur. Cuius do-
ctrina & ſanctitas quanta fuerit, eius uita ac opera doctiſſime & elegãtiſſime ſcri-
pta oſtendunt. Tunc autem Anaſtaſius rei diuinæ cauens, cõſtituit ne ſacerdotes ul
lo modo ſederent, ſed curui & uenerabundi ſtarent, cum ſacrum euangelium aut
caneretur aut legeretur in eccleſia dei: Neve peregrini, maxime autem trãſmari-
ni, in clerum reciperentur, niſi quinque epiſcoporum præ ſe ferrent chirogra-
pha. Hoc autem factum eſſe aiunt propter Manichæos, qui tum in Aphrica ma-
gno in precio erant, & ad corrumpendã fidem de ſuis quoquouerſum mittebant.
Conſtituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum
clericorum reciperentur. Baſilicam quoque, quæ Creſcentina uocatur, in regione
ſecunda uia mamertina dedicauit. Huius & Damaſi & Syricij tẽpora, illuſtrarunt
non modo optimi imperatores, Iouinianus, Valentinianus, Gratianus, Theodoſi-
us, uerumetiam ſanctiſſimi atq; excellentes in quauis facultate doctores, tum Græ
Gregorius ci, tum Latini. Gregoriũ nobis Chriſtianis cum Baſilio Cappadocia genuit, ut ait
Baſilius. Euſebius. ambo fuere nobiles, ambo Athenis eruditi. Baſilius enim Cæſareæ Cap
padociæ, quæ prius Mazaca uocabatur, epiſcopus contra Eunomium egregios li-
bros edidit. Scripſit & uolumen de ſpiritu ſancto, & monachorum inſtituta. Duos
habuit fratres, Gregorium & Petrum uiros doctiſſimos. Gregorij extabant Euſe
bij temporibus aliqua uolumina. At Gregorius Nazianzenus, qui Baſilium ad mo-
naſteriũ perduxit, Hieronymi præceptor, multa ſcripſit, maxime uero in laudem
Cypriani, Athanaſij, Maximi philoſophi. Scripſit & contra Eunomium libros du
os, contra Iulianum imperatorem librum unum. Laudauit & nuptias & uirginita-
tem hexametro uerſu. Leuauit & Conſtantinopolitanos ab hæreſi rationibus, &
ſuo elegantiſſimo dicendi genere, in quo Polemonem uirum eloquentiſſimũ ſecu
tus eſt. Is poſtremum dum ſenex admodũ eſſet, ſucceſſorem ſibi deligens, ruri ui-
tam monachi duxit. Baſilius autem ſub Gratiano, hic uero ſub Theodoſio mori-
tur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ epiſcopus, hæreſes omnes elegantiſſi-
mis uoluminibus impugnauit. Cõpoſuit tum etiam multa ſermone Syro Efræm
Edeſſenæ eccleſiæ diaconus, qua ex re ad tantam uenit dignitatem, ut poſt lectio-
nem ſcripturæ ſacræ, publice in quibuſdam eccleſiis eius ſcripta legerentur. Ana
ſtaſius autem ubi ex ſacris ordinationibus bis in urbe mẽſe decẽbri habitis, presby
teros octo, diaconos quinque, epiſcopos decem creaſſet, moritur, & ſepelitur in
cœmiterio ad urſum pileatum quinto calendas Maij. Annos uero tres, dies decem
ſedit. Vacat tum ſedes dies unum & uiginti.

INNOCENTIVS .I.

xlij. pont.

INnocentius natione Albanus, patre Innocẽtio, particeps Theodoſii temporum fuit, qui ſingulari celeritate & conſilio uſus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiã occidit. Hanc calamitatẽ Maximo ipſi Martinus uir ſanctiſſimus antea prædixerat, dum Britanniam militaribus copijs ſpoliat, in Italiam contra ius faſq; uẽturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, inſulam uacuam militibus ingreſſi, longe ac late omnia uaſtarunt. Theodoſius autem diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & Victorem eiuſdẽ tyranni filium, Arbogaſtem & Eugenium tyrannos, mira celeritate uſus opprimit, unde merito Claudiani poetæ carmina in laudem Theodoſii extant:

Theodoſius imp.

O nimium dilecte deo, tibi militat æther,
Et coniurati ueniunt ad claſsica uenti.

Accedit Theodoſio ad diſciplinam militarem laus ingenij, quo plurimum ualuit, & religionis. Nam cum Mediolani ingredi eccleſiam uellet myſteria uiſurus, prohibitus ob quoddam facinus (ut fieri ſolet) ab ingreſſu eccleſiæ, niſi pœniteret, ita æquo animo id tulit, ut ultro ipſi Ambroſio gratias egerit, atq; pœnituerit. Huius uxor Flacilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium ſuſcepit. Iratus ſemel Theodoſius ꝙ Theſſalonicenſes in theatro militem occidiſſent: uel (ut alij uolunt) iudicem ſuum, ægre retentus à ſacerdotibus Italicis eſt, quo minus omnes Theſſalonicenſes occideret. Qui poſtea ad ſe rediens, recognita, & lachrymis pœnitentiam prope patrati ſceleris egit, & legem tulit, ut ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ, in * tertiũ diem differrẽtur, quo miſericordiæ uel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipſum, ſi quando ira percitus fuiſſet, hac deinceps cunctatione uſum, ut notas omnes literarum expreſſe recenſeret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipſum familiaritate cuiuſdam Iohannis monachi anachoretæ in Thebaide uſum, cuius cõſilio tum bellum tum pacem gerebat. Theodoſius autem quinquageſimum ætatis agẽs annum, Mediolani moritur. Innocentius uero tanta imperij tranquillitate & benignitate principis uſus, multa ad religionem Chriſtianam pertinentia meditatus eſt. Conſtituit enim ut ſabbato ieiunium celebraretur, & ꝙ tali die Chriſtus in ſepulchro iacuiſſet, & ꝙ eius diſcipuli ieiunaſſent. De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quaſdam tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quorum autores fuere, Montanus, Priſcilla & Maximilla, ut ante dixi, ab urbe expulit, Theodoſio annuẽte: uel in monaſteria (ut alij uolunt) relegauit. Præterea uero Pelagium monachum & Cæleſtinum hæreſeos damnauit, & ꝙ liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & ꝙ dicerent ad implẽda diuina iuſſa, uoluntatem per ſe ſufficientem eſſe. Cõtra hos quoque multa ſcripſit Auguſtinus. Pelagius autem in Britanniam proficiſcens, totam inſulam errore ſuo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & ſocio.

Theodoſius ab ingreſſu eccleſiæ prohibitus.

Pelagius & Cæleſtinus damnantur.

Baſilicam uero Geruaſii & Protaſii dedicauit, Veſtinæ mulieris impenſa ſtructam & ornatam, diuenditis eius bonis ex teſtamento relictis iuſto precio. Templi dona hæc fuere: patenæ argenteæ duæ ſexaginta librarum, coronæ duodecim, ceroſtrata argentea quatuor. Ad ornatum baptiſterij ceruum obtulit quinq; & uiginti librarum fundentem aquam, uas chriſmatis ex argento librarum quinque, ſcyphos duos argenteos anaplyphos uiginti librarum. Dos aũt templi erat domus ad baſilicã B linã, balneũ ad tẽplũ Mamuri, domus itẽ in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Cluſino, alter fundus in agro fundano. His addita domus Emeriti in cliuo mamertino, domus altera in uico longo, balneũ quoq; in eodẽ uico. Curã uero & adminiſtrationẽ huius baſilicæ & ſanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris commiſit. Huius temporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Syriæ epiſcopus,

Apollinarius epiſcopus.

uir ſane in diſputando uehemens, & ita acutus, ut auſus ſit dicere, corpus, non animam, à domino in diſpenſatione ſuſceptum. poſtea uero cum rationibus urgeretur, ait eum quidem habuiſſe animam, non tamen ex ea parte qua rationabilis eſt, ſed ex ea ſolum qua corpus uiuum reddit: ad ſupplementũ uero rationabilis partis, ipſum uerbum dei fuiſſe perhibebat. Quæ quidem ſententia, & à Damaſo antea, & à Petro Alexandrino epiſcopo exploſa eſt. Hinc Apollinariſtæ originem habuere. Martianus autem Barcilonæ urbis epiſcopus, caſtitate & eloquẽtia inſignis, bene cum fide ſenſit, & Nouatianos ſcriptis ſuis impugnauit. Cyrillus uero Hieroſolymitanus epiſcopus, ſæpe pulſus eccleſia, & receptus, ad extremũ ſub Theodoſio principe annis octo epiſcopatũ tenuit, multaq́ ſcripſit. Euzoius item apud Theſpeſium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno epiſcopo adoleſcẽns Cæſareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecã membranis inſtaurare conatus eſt. ſcripſit & ipſe multa. Eodem quoq; tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia ſua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius ſcripta declarant. Improbatur item eo tempore in ſynodo Burdegalenſi Priſcilliani dogma, ſumptum ex gnoſticorũ & Manichæorum hæreſi, de qua ſuperius diximus. Innocentius uero ubi per ſacros ordines quater in urbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, epiſcopos quatuor & quinquaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio ad urſum pileatum quinto calendas Auguſti. Sedit annis quindecim, mẽſibus duobus, diebus quinq; & uiginti. Vacat tum ſedes dies duos & uiginti.

Apollinariſtæ. *Hieronymi habitatio.*

SOZIMVS .I.

xliii Pon. *Arcadius & Honorius.*

SOzimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodoſio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio ſucceſſere, temporibus fuit. Hi quidem gubernacula imperij ſuſcipientes, paribus auſpicijs illud rexere, diuiſis tantummodo adminiſtrationibus. Arcadius enim orientem, Honorius uero occidentem gubernabat, licet Theodoſius filijs adhuc adoleſcẽtibus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Ruffinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Aphricam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, ſpretis paruulis, regnum occupare conati ſunt. Gildoni res nouas in Aphrica molienti, Maſcezel frater eius crudelitatem ueritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatq́: qui uel dolore animi, uel ueneno non ita multo poſt moritur. Idem quoque Maſcezel tanta uictoria elatus, cum nec deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Ruffinus uero ab Arcadio opprimitur, dum oriẽtale imperium conatur inuadere. Ingreſſus tum Italiam Rhadagaſus Gotthorum rex immaniſſimus, ferro ac flamma om̃ia uaſtabat. Verum Romani comparato exercitu, barbarum in feſulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic uero ſucceſſit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cum ſuperare poſſet, & fouit & iuuit. Verum poſtremo cum Alaricus in Galliam proficiſcens, concedente eo loci ſedes ad incolendũ Honorio apud Polentiam conſediſſet, Saulum gẽte & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immiſſum, quo fœdus turbaretur, hoſtem ſenſit. Facile enim fuit, barbaros nil tale ſuſpicantes, & diem paſchæ obſeruãtes, incautos perturbare. Verum ſequenti die ſumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omiſſa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus ſuperatis, urbem Romam poſt longam & grauem obſidionem capiunt, anno eiuſdem conditæ milleſimo ac centeſimo & ſexageſimoquarto: ſalutis uero Chriſtianæ, anno duodecimo & quadringenteſimo. Hac tamen moderatione Alaricus uſus eſt & clementia, ut ſuis mandauerit, à cæde & ſanguine quoad fieri poterat, abſtineretutq́ confugientibus ad baſilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex uero tertia die ab urbe diſcedens, minus calamitatis quàm putaretur perpeſſa (partẽ enim incen-

dij ſenſerat) in Lucanos & Brutios proficiſcitur, ubi apud Conſentiam ui captã
& direptam, moritur. Cui ſtatim omnium Gotthorum conſenſu Athaulphus ob
affinitatem & genus ſuccedit, quem quidem ad urbem Romam cum exercitu re-
deuntem, Galla Placidia ſuperioris Theodoſij filia, eius uxor, ita placauit, ut à cæ-
dibus & rapinis temperatum, & ſuis magiſtratibus urbs dimiſſa ſit. In animo cer-
te ei prius fuerat, urbem Romam delere, ac nouam condere, eamq; Gotthiam ap-
pellare, & imperatoribus nomen de ſe relinquere, ut non Auguſti deinceps, ſed
Athaulphi uocarentur. Mentẽ hominis Placidia non modo à tanto facinore auer
tit, uerumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodoſium iuniorem
compoſuit, Arcadij iam mortui filium. Sozimus autem in tanta rerum perturba-
tione rem diuinam nunquam omiſit. Conſtituit enim ut diaconi dum celebrare-
tur, læuas tectas haberent linoſtimis. Conceſſit item, ut in parochijs cerei ſancto
ſabbato benedici poſſent. Bibere aũt in publico clericis uetuit: In cellis fidelium,
id fieri poſſe non negauit. Vetuit etiã ne ſerui in clerum reciperentur, quod hui-
uſcemodi uiros liberos & integros eſſe oporteret. Aſciſcuntur nũc nõ modo ſer-
ui, & uulgo concepti ac nati, uerumetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoq; ge-
niti: quorũ ſceleribus eccleſia dei magnum aliquod incommodum tandẽ capiet.
Ferunt tum Sozimum miſiſſe ad Carthaginenſe concilium Fauſtinum epiſcopũ,
duoſq; urbis Romæ presbyteros, ut oſtẽderet nil uſquam publice agi debere ſine
conſenſu eccleſiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis *Lucius Arrianæ partis epiſcopus.*
epiſcopus, q uariarũ hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoq; Tarſenſis epi
ſcopus, dũ Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non
autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſecularium literarum. Scri-
pſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſcilliano *Tiberianus.*
accuſabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, uitam beati Antonij de *Euagrius.*
græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexan
drinus auditor Didymi, in Appollinarium uolumen præclarum. Fuere tum etiã
in precio Iohannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres
epiſcopi. Hunc ego arbitror Iohannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam
dicendi hoc cognomentum merito adeptus eſt, quiq; Theodorum & Maximum
condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio &
Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quẽ po
tiſſimum in ſchola ſucceſſorem relinquere uellet, non aliũ quàm Chryſoſtomum
dixit, niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tum etiam ſunt ad Sozi
mum ſynodalia decreta, quibus confirmatis, pelagiana hæreſis ubiq; damnatur.
Sunt qui ſcribant & Petronium Bononienſem epiſcopum uirum ſanctiſſimum,
& Poſſidonium Aphricæ prouinciæ epiſcopum, magnã ſanctitatis opinionem
de ſe tum concitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatum
epiſcopum. Sunt qui ſcribant Probam Adelphi proconſulis uxorem, Centonas
Virgilij in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certe laudem quidam Eudo-
xiæ aſſcribũt, Theodoſij iunioris uxori. Auguſtinus uero beati Ambroſij in fide di *Auguſtinus Hipponenſis.*
ſcipulus, homo certe omnium qui tũ fuere, doctiſſimus, Hippone in Aphrica epi
ſcopus, fidem noſtram ſcriptis & diſputationibus tum maxime tuebatur. At Sozi
mus creatis in urbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, mo
ritur, ac ſepelitur uia Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris ſeptimo ca
lendas Ianuarij. Sedit annum unum, menſes tres, dies duodecim. Vacat tum ſedes
dies undecim.

BONIFACIVS .I. *xliiij. pontifex.*

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij tempori- *Honorius imperat.*
bus fuit. Orta quidem tum in clero ſeditio eſt. Nam dũ Bonifacius in baſilica

Iulij, urbis Romæ epiſcopus creat, Eulalius in Conſtantiniana electus, huic ſtatim obijcitur. Quod ubi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexiſſet, inſtante Placi dia cum filio Valentiniano, ambo ab urbe pelluntur. Reuocatur tamen ſeptimo menſe poſt Bonifacius, & ſolus urbis præſul conſtituitur. Interea uero mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui dei iudicio perterritus, Placidiam apud ſe tamen honeſte habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq; cum eo datis lectiſſimis obſidibus init. Idem fecere Alani, Vandali & Sueui. Placidiam uero Honorius Conſtantio, quem Cæſarem declarauerat, in matrimonium collocat: unde Conſtantius Valentinianũ filium ſuſcepit: quæ poſtea à fratre pulſa, ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiſcitur. Bonifacius autẽ pontifex tum conſtituit, ne mulier ulla aut monacha ſacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: neve ſeruus aut obnoxius, uel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit præterea oratorium in cœmiterio ſanctæ Felicitatis martyris, eiusq; ſepulchrum ornauit marmoribus & argẽto. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum uiginti, & ſcyphum argenteum librarum decem, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum inſignem reddidere multi præclari uiri, maxime uero Hieronymus presbyter, patre Euſebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euerſum, Dalmatiæ quondã Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iſte iuuerit eccleſiam dei uita & ſcriptis, nõ attinet dicere, cum & uita eius ſanctiſſima omnibus præluceat, & ſcripta eius ita in precio & honore ſint, ut nemo magis legatur, ab eruditis præſertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleem ætatis ſuæ anno lxxxxi. pridie calendas octobris. Laudatur & Gelaſius Cæſareæ Palæſtinæ poſt Euzoium epiſcopus, uir accurati elegantisq; ingenij. Scripſit & hiſtoriam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & ſpiritumſanctum Amphilochius eleganti ſtylo. Laudat & Sophroniũ Hieronymus, quod de euerſione Serapis librum copioſe ac docte ſcripſerit. Aiunt & Lucianum presbyterum deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inueniſſe, deq; ea re ſermone Græco ad omnes eccleſias ſcripſiſſe: quam ſcriptionem poſtea Abundius presbyter Hiſpanus latinam fecit ad Oroſium presbyterum. Sunt etiam qui huic ætati addant Iohannem Caſſianum & Maximinum uiros doctiſſimos. De Eutropio autem Auguſtini diſcipulo, non ita ambigitur, qui hiſtoriæ Romanæ Epitomen fecit, ab urbe condita uſque ad tempora ſua ſatis eleganti ſtylo & oratione. Scripſit & ad duas ſorores Chriſto

Iuuenalis epiſcopus dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum Conſtantinopolitanus epiſcopus erat. Fuit etiam in precio Heros uir ſanctus, ac beati Martini diſcipulus, Arelatenſis epiſcopus iniuria pulſus. Bonifacius autem ubi ex ſacris ordinibus ſemel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, epiſcopos ſex & triginta creaſſet, moritur, ac uia Salaria ſepelitur apud corpus ſanctæ Felicitatis martyris octauo calẽdas nouẽbris. Sedit annis tribus, mẽſibus octo, diebus ſeptem.

Eulalius reuocatur. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium ſtatim ad urbem reuocant, qui uel indignatione, uel contemptu rerum humanarũ reuocationem ſpernens, anno poſt Bonifacium moritur. Vacat tum ſedes dies nouem.

xlv. pont.

CAELESTINVS .I.

Theodoſius iunior. CAeleſtinus natione Campanus, Theodoſij iunioris temporibus fuit. Hic enĩ mortuo Honorio principe clariſſimo, Valentinianum Placidiæ amitæ ſuæ filium Cæſarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui ſtatim totius Italiæ conſenſu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam

Iohannes tyrannus. ſuſcipiens, hoſtes Romani nominis, maxime uero Iohannẽ tyrannum, mira felicitate in Italia compeſcuit. Interea uero Vuandalorum, Alemannorum, & Got-

thorum efferа gens, ab Hiſpania in Aphricã Genſerico rege traijciens, prouinci-
am ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicam Arriana impietate fœ-
dauit, pulſis etiam in exilium quibuſdam epiſcopis bene ſentientibus, in qua per-
turbatione beatus Auguſtinus Hipponenſis epiſcopus, tertio obſidionis menſe, *Auguſti-*
quinto calendas ſeptembris moritur, ſeptimo & lxx. ætatis anno. Vuandali au- *nus mori-*
tem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, inſulam depopulantur & uaſtant. *tur.*
Idem fecere Pictaui & Scoti, inſulam Britanniam occupantes. Aecius autem à
Britannis in auxilium Aetius patritius, uir bellicis artibus inſignis, non modo la-
borantibus auxilium non fert, uerumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inua-
dendam Italiam ſolicitat. Vnde Britanni ab Aetio deſtituti, ab Anglis auxilium
petiere, quos hoſtes deinceps, non auxiliares ſenſere. Ab his enim oppreſſi, & pa-
triã ſimul & nomẽ amiſere. Interim uero Theodoſio Conſtantinopoli mortuo, ſe-
ptimo & uigeſimo imperij ſui ac patrui Honorij anno, *Bleda & Attila fratres Hũ- *Bled*a*
norum reges, Illyricum ingreſſi, omnia incendunt & uaſtant. At Cæleſtinus diui-
no cultui intentus, conſtituit ut pſalmi Dauid ante ſacrificium antiphonatim ab
omnibus canerentur, quod ante fieri non conſueuerat. Perlecta enim epiſtola &
euangelio, finis ſacrificio imponebatur. Refert Martinus Caſſinas, Iudica me de-
us & diſcerne cauſam meam, quod in principio ſacrificij dicitur, eius inuentum fu-
iſſe. Graduale quoque huic aſſcribitur. Multa præterea conſtituit de omni eccleſia,
quæ tum in archiuis legebantur. Dedicauit & baſilicam Iuliam, cui etiam hæc do-
na obtulit, patenam argenteam librarum v. & xx. ſcyphos ij. argenteos xx. libra-
rum: aquamanulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarum,
cantharos, ceroſtrata ænea quatuor & uiginti magni ponderis. Neſtorius autem *Neſtori*
Conſtantinopolitanus epiſcopus, nouum tum errorem inducere conatus eſt. *Conſtanti*
Prædicabat enim Chriſtum ex Maria hominem tantum, & non deum natum, eiq́; *nop.*
diuinitatem collatam eſſe pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus epi
ſcopus, & Cæleſtinus pontifex, mirum in modũ aduerſati ſunt. Nam habita apud
Epheſum ſynodo cc. epiſcoporum, impius Neſtorius cum hæreſi nominis ſui,
cumq́; Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope cónatum iuuabant, omnium
conſenſu xij. canonibus eorum ſtultitiam impugnantibus damnantur. Præterea
Germanum Antiſiodorenſem epiſcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis
hæreticis, inſulares ad catholicam fidem redigeret. Miſit ad Scotos Chriſti fidem
optantes Palladium, quem ipſe epiſcopum creauerat. Huius certe atque ſuorum
opera, magna pars occidentis ad ueram Chriſti fidem conuerſa eſt. Ferunt hoc
tempore diabolum perſonam Moyſi indutum, multos Iudæos decepiſſe, dum *Diabolus*
eos ex Creta in terram promiſſionis ad ſimilitudinem hiſtoriæ ueteris ſicco pe- *perſonam*
de per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falſum Moyſen ſecuti, in *Moſi indu-*
undis periere. Aiunt autem illos ſolos euaſiſſe, qui tum CHRISTVM *tus.*
uerum eſſe deum credidere. At Cæleſtinus ubi ex ſacris ordinibus ter in ur-
be menſe decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim,
epiſcopos duos & lx. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ uia
ſalaria octauo idus Aprilis. Conſederat annis viij. menſibus x. diebus xvij. Va-
cat tum ſedes dies unum & uiginti.

SIXTVS .III. *xlvi. pon.*

Sixtus tertius, natione Romanus, patre Sixto, Valẽtiniani tẽpora attigit, q occi-
dẽtalis imperij gubernator, pacẽ cũ Genſerico Vuandalo℞ rege inijt, ac certis
finibus Africam ſibi ac Genſerico diuiſam, Vuandalis incolendã dedit. Suborna-
tus deinde Genſericus ab Arrianis, co℞ impietatẽ extollens, uarijs terroribus epi- *Valentini*
ſcopos noſtros perſequiť, Interim uero dũ Valentinianus Cõſtantinopolim profi *anus imp.*

ciſcitur, & Theodoſii filiã in uxorẽ ducit, Vuandali Gẽſerico duce Carthaginem iterũ capiunt ac diripiũt, anno quingenteſimo & lxxxiiij. poſteaquam Romanorũ eſſe cœperat. Dum hæc autẽ in Aphrica gererẽtur, Attila cum Belda fratre Hunnorum reges, non cõtenti occupaſſe Pannonias, Macedoniam, Myſiam, Achaiam & utraſq; Thracias ferro ac flãma deuaſtat, Beldãq; fratrẽ obtrũcat, quo ſolus regno potiretur. Inde uero animos ſumens ad occupandũ occidentale imperiũ, copias undique celeriter colligit, atq; iter ſtatim carpit. Quod ubi Aetius intellexiſſet, legatos de pace ſtatim Tholaſſam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita ſunt inita, ut communi impenſa & paribus copijs bellũ cõtra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuere, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omẽs fere occidentales populi. Tandem uero ſuperueniente Attila in campis catelaunicis, magno ardore animorum præliũ utrinque committitur. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cum uox ſuperueniens incerto autore, certamini finem impoſuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio utrinque cecidiſſe conſtat, neutro inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thuriſmundi regis patrẽ, eo prælio cecidiſſe. At Sixtus pontificatum iniens, à Baſſo quodam reus in iudicium accerſitur. Hic autem congregata ſeptem & quinquaginta epiſcoporum ſynodo, ita cauſam dixit, ut ab omnibus uno cõſenſu abſolueretur. Damnatur Baſſus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre; in exiliumq; mittitur, ita tamen, ut ultimo die uiaticum ei ob pietatem eccleſiæ non negaretur. Eius autem prædia non fiſco, ſed eccleſiæ aſſcribuntur. Aiunt Baſſum poſt exilium non multum uixiſſe, tertio enim menſe diem extremum obijt: cuius corpus Sixtus epiſcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conſperſum, proprijs manibus ad ſanctum Petrum ſepeliuit in loculis parentum. Aedificauit autem Sixtus baſilicam beatæ Mariæ uirginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum • Libyæ. Accepit deinde nomẽ ad Præſepe: poſtremo uero ſancta Maria maior, uocata eſt. Sixtum autem huius templi autorem fuiſſe, titulus ipſe in frontiſpicio primi fornicis declarat his uerbis: Xyxtus epiſcopus plebi dei. Per x enĩ in principio & y ſcribitur Græca orthographia, licet noſtra ætas conſuetudini ſeruiens, Sixtum ſcribat per s & iota. Huic quoque templo idem pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum puriſſimum, cccc. librarum, patenas argenteas tres, c. & xx. librarum, ſcyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & uiginti, candelabra argentea tria, thymiamatarium librarum quindecim, fundum Scauri in agro caietano, fundum Sceleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontem baptiſterij. Ornauit & ambonem eccleſiæ porphyreticis lapidibus, quem nos ſuggeſtũ appellamus, ubi euangelium & epiſtola canitur. Præterea uero rogatu Sixti Valentinianus templa quædam ſanctorum mirifice excoluit. Nam & ſupra cõfeſſionem beati Petri auream ſaluatoris imaginem gemmis aureis diſtinctam collocauit, & faſtigium argenteum baſilicæ Conſtantinianæ à barbaris ſublatum reſtituit. Ornauit & confeſſionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum epiſcopum natione Illyricum, ædificaſſe templum diuæ Sabinæ in monte Auẽtino nõ lõge à monaſterio ſancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cæleſtini primi tempore crediderim, ut etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his fere uerbis:

Culmen apoſtolicum cum Cæleſtinus haberet,
Primus & in toto fulgeret epiſcopus orbe,
Hæc quæ miraris, fundauit presbyter urbis,
Illyrica de gente Petrus, uir nomine tanto

Dignus, ab exortu Chriſti nutritus in aula.
Paupertas locuples, ſibi pauper, qui bona uitæ
Præſentis fugiens, meruit ſperare futura.

Sunt etiam qui ſcribant huius temporibus fuiſſe Euſebium Cremonenſem & Philippum Hieronymi diſcipulos, qui pleraq; eleganti oratione ſcripſere. Laudatur & Eucherius Lugdunenſis epiſcopus doctrina & dicendi copia. Non improbatur poſtremo Hilarius Arelatenſis epiſcopus, uir ſanctitate & doctrina ea tempeſtate inſignis. Sixtus autem cum omnia quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis eccleſiarũ, aut pauperibus erogaſſet, creatis presbyteris octo & uiginti, diaconis duodecim, epiſcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac ſepelitur in crypta uiæ tiburtinæ apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus xviij. Vacat tum ſedes dies duos & uiginti.

LEO. .I. xlvij Pon.

LEo natione Tuſcus, patre Quintiano, eo tempore fuit, quo Attila à pugna catelaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hoſtili manu ingreſſus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ poſitam, triennio obſedit. Verum cum iam deſperatis rebus in eo eſſet ut ſtatiua moueret, uidiſſetq; ciconias ex urbe in agros pullos ſuos deferentes, auſpicio motus, adhibitis machinis, miſeram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec ulli generi hominum parcit, flagellum dei ſe uocitãs. Inde Hunni ueluti ruptis claustris, per totam Veneriam ſeſe effundentes, urbes omnes occupant, Mediolanum ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infeſtis ſignis, cum eo loci conſediſſet, ubi Mintius Padum influit, amnem traiecturus, uir ſanctiſſimus Leo põtifex calamitatem Italiæ & urbis Romæ miſeratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, perſuaderq; Alarici exemplo, qui ſtatim dei iudicio poſt captã urbem mortuus eſt, ne ultra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperãs Attila, quod dum ſimul loquerentur, cernere duos uiros ſupra caput ſuum ſtrictos tenentes gladios, ac mortẽ minitantes, niſi pareret, uiſus eſt: hi Petrus & Paulus apoſtoli putati ſunt. inde mouens, Pannonias repetit: ubi non ita multo poſt, effundente ſe hubertim propter ebrietatem e naribus ſanguine, moritur. Leo uero ad urbem rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potiſſimũ à multis hæreticis impugnabatur, maxime autem à Neſtorianis & Eutychianis. Neſtorius enim Conſtantinopolitanus epiſcopus, uirginem non dei, ſed hominis tantummodo genitricem dixit, ut aliam carnis, aliam diuinitatis perſonam faceret, & ſeiunctim alterum eſſe dei filium, alterum hominis oſtẽderet. Eutyches autem Conſtantinopolitanus abbas, ne ſentire cum Neſtorio uideretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitũ recidiſſe affirmabat, unumq; factum, nec ullo modo inter ſe diſtingui debere. Hanc hæreſim cum Flauianus Conſtãtinopolitanus epiſcopus damnaſſet, Theodoſio annuente, ſynodus Epheſina indicitur, in qua Dioſcoro Alexandrino epiſcopo præſidente, Eutyches reſtituitur, Flauianus uero damnatur. At Leo, mortuo Theodoſio, in eiusq; locum ſuffecto Marciano principe catholico, conciliũ Chalcedonẽ ſe indicit, in quo ſexcẽtorum & triginta epiſcoporũ autoritate decernitur credẽdũ duas naturas in Chro fuiſſe; utq; unus idẽq; Chriſtus deus & homo crederetur, ac ſtatim Neſtorius & Eutychius nefandus Manichęorũ præſul damnarentur. Cõbuſti etiã publice ſunt Manichæorũ libri, calcata & depreſſa ẽ Dioſcori ſuperbia atq; hęreſis. Interim uero mortuo Valentiniano, Maximus tyrãnus imperium occupat, Eudoxiãq; quõdã Valẽtiniani uxorẽ, ſibi uiolentis nuptijs adiũgit. Hanc ob rem Vuandali ex Aphrica acciti,

Attila flagellũ dei.

Neſtorius Cõſtãtinopolitanus epiſcopus.

Genſerico duce Romã hoſtili manu ingreſſi, Maximũ in illo tumultu ab Vrſo milite Romano occiſum, in Tiberim proijciunt, urbem diripiunt atq; incendũt, templa & ſacraria ſpoliant, nec Leonem pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, ut urbi & templis parcentes, prædam quo uellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die poſt urbem captam, atq; Eudoxam cum filia & ingẽti captiuorum numero ſecum trahentes, in Aphricam reuertuntur. At Leo ad reparandã urbem & templa conuerſus, Demetriam ancillam dei impulit, ut baſilicam beato Stephano uia latina tertio ab urbe miliario in fundo ſuo conderet. Ipſe uero in honorẽ beati Cornelij epiſcopi baſilicam uia appia ædificauit. Templa diffracta reſtituit, ſacrorum uaſa comminuta aut ablata uel denuo renouauit, uel ex integro quoad fieri potuit reſtituit. Cameras præterea treis condidit in tribus baſilicis, Iohannis, Petri ac Pauli. Sepulchris quoq; apoſtolorũ cuſtodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea uero monaſterium prope ſanctum Petrum condidit, conſtituitq; ut intra actionem myſterij diceretur: HOC ſanctum ſacrificium &c. neve ulla monacha uelamen capitis benedictum acciperet, niſi approbatum fuiſſet, eam quadraginta annis caſte & integre uixiſſe. Dum autem his curis uir ſanctus intentus eſſet, ſubito exorta eſt Acephalorũ hæreſis: qui ideo Acephali uocati ſunt, quia ſine cerebro & ſine autore habebantur. Hi autem Chalcedonenſe concilium improbantes, proprietatem duarum ſubſtantiaɋ in Chriſto negant, unam tantum in eiuſdem perſona naturam prædicantes: quam quidem hæreſim epiſtolis ſuis eleganter & docte ad Chriſti fideles ſcriptis acerrime confutauit. Sunt qui ſcribant Paulinum Nolanæ urbis epiſcopum, Proſperum Aquitanũ uirum doctum, Mamercum Viennenſem epiſcopum, in precio tum fuiſſe. Primus enim Mamercus (ut aiunt) ſupplicationes, quas Græci litaneas uocãt, inſtituit ob frequentes terræmotus, qui tum maxime Gallias uexabant. Leo poſtremo creatis ex inſtitutione ſacrorũ lxxxi. presbyteris, diaconis xxxi. epiſcopis ſex & lxxx. moritur, ac ſepelitur apud ſanctũ Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis uno & uiginti, menſe uno, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies octo.

Acephalorum hereſis.

HILARIVS .I.

xlviij. pontifex.

Leo primus, imp.

Hilarius natione Sardus, patre Criſpino, ad Leonis tempora peruenit. Leo enim primus ex Græca natione, in locum Marciani imperatoris demortui ſufficitur, qui ſtatim filium ſuum eiuſdem nominis, Auguſtum creat. Sub hoc quidem imperatore reſpublica Romana magnas calamitates paſſa eſt, ſubortis quibuſdã tyrannis imperium uſurpare conantibus. Hac uero opportunitate illectus Genſericus Vuandalorum rex, ex Aphrica in Italiã ſtatim nauigat, Romanum imperium inuaſurus. Quod ubi intellexit Leo, Baſilicum patricium cum ualida claſſe in auxiliũ Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genſerico fiunt obuiam, hominemq; claſſe decernere impellunt: qui quidem ſuperatus ingenti clade, turpi fuga in Aphricã redijt. Vexare interea urbem Romam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorũ regẽ in montibus Tridẽtinis ſuperauerat, elatus tanta uictoria, ni Epiphanius Ticienſis epiſcopus, hominem Anthemio urbem defendenti conciliaſſet. Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermiſit nunquã. Præterea uero inſtituit, ne pontifices deinceps ſucceſſorem ſibi deligerent, quæ inſtitutio ad omnes eccleſiaſticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per uniuerſum orbem ſparſit. Epiſtolas quoque conſcripſit de fide catholica, tres ſynodos confirmantes, Nicenam, Epheſinam, & Chalcedonenſem, quibus item Eutychem, Neſtorium, & Dioſcorum cum ſectatoribus damnat. In baptiſterio autem Conſtantinianæ baſilicæ tria oratoria ædificauit, auro & precioſis lapidibus diſtincta, tribus ſanctis dedicata, Iohanni baptiſtæ, Iohanni euangeliſtæ, & ſanctæ cruci: quorum ianuæ erant

ænea argento cælato clauſæ. In oratorio aũt τῦ σαυρῦ erat lignum cucis auro clau-
ſum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in co
lumna onychina. ante oratorium erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicun
tur hecaton. In fonte Iohannis erat lucerna aurea librarum decem: cerui argentei
tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarũ. Addi-
dit & oratorium ſancti Stephani baptiſterio lateranenſi. Duas quoqꝫ bibliothecas
apud eundem locum ædificauit. Ad Lunam uero, monaſterium in urbe ſtruxit.
Omitto dona templis oblata, quæ quidem prope infinita fuere, ex auro, argento,
marmoribus & gemmis. Sunt qui ſcribant, Germanum Altiſiodorenſem & Lu-
pum *Trecharenſem epiſcopos, huius temporibus fuiſſe, qui tum multum iuuere. *Tracaſſe
Chriſtianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. num.
Gennadius præterea Conſtantinopolitanus epiſcopus, ingenio, doctrina, & mo Gennadi-
ribus eccleſiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autem natione Aquitanus, us epi, co-
arithmeticus inſignis, rationem paſchæ ad curſum lunæ tum redegit, Euſebium pus.
& Theophilum ea in re ſuperans. Sunt qui Merlinum Anglum uatem inſignem, Victori-
his temporibus aſſcribant, de quo plura fortaſſe, quàm ſatis eſt ſcribuntur. Hilari nus Aqui
us autem ubi ea peregiſſet, quæ ad optimum pontificem pertinebãt, tum in extru tanus.
endis templis ornandisqꝫ, tum etiam docendo, admonendo, caſtigando, eleemoſy Merlinus
nasve ubi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinque & uiginti uates.
presbyteris, diaconis quinque, epiſcopis duobus & uiginti. Sepelitur autem in
crypta ſancti Laurentij apud corpus beati Sixti. Sedit annos ſeptem, menſes tres,
dies decem. Vacat tum ſedes dies decem.

SIMPLICIVS .I.

Simplicius patria Tiburtinus, patre Caſtino, imperante Leone ſecundo & Ze- xlix. põt.
none fuit. Nam Leo primus ualetudine correptus, Leonem ſecundum ex Ma-
riagene ſorore ſua nepotem, & Zenonis Iſaurici filium, ſucceſſorem imperij deſi- Leo ſecũ-
gnauit: qui non ita multo poſt graui morbo oppreſſus, cum finem uitæ ſibi adeſſe dus & Ze
cerneret, patri Zenoni imperiũ reliquit. Interim uero Odoacer cũ maxima Tuci- no imp.
lingorum & Herulorum manu Italiam ingreſſus, Oreſtem patricium apud Tici-
num ſuperatum & captum, Placentiæ inſpectante exercitu interfecit. At Zeno ca
lamitates Italiæ miſeratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud ſe
in honore habitum, contra Odoacrem cum ingentibus copijs in Italiam propere
mittit, qui duces Odoacris nõ procul Aquileia ad Sontium amnem graui prælio
ſuperat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem ſæpius uſus, hominem trien-
nio Rauenna obſeſſum eo perpulit, hortante etiam Iohanne epiſcopo, ut ſe impe
rij ſocium acciperet. Verum ſequenti die cum filio contra datam fidem interfici-
tur, unde ſtatim nemine aduerſante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus ẽ.
Simplicius autem uir ſanctiſſimus has baſilicas interim dedicat, baſilicam Ste-
phani protomartyris in Cælio monte, baſilicam Andreæ apoſtoli nõ longe à tem
plo ſanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc ueſtigia quædam antiquitatis apparent,
quæ perſæpe flendo etiam inſpexi ob incuriam eorum, quibus ipſa templa iam
ruinam minantia, commiſſa ſunt. Hoc autem in templo hæc carmina legiſſe me
memini muſiuo opere deſcripta:

Hæc tibi mens ualide decreuit prædia Chriſte,
Cui teſtator opes detulit ille ſuas:
Simpliciusqꝫ papa ſacris cæleſtibus aptans,
Effecit uere muneris eſſe tui:
Et quod apoſtolici deeſſent limina nobis,

Martyris Andreæ nomine compoſuit.
Vtitur hæc hæres titulis eccleſia iuſtis,
Succedensq́; domo myſtica iura locat.
Plebs deuota ueni, perq́; hæc commercia diſce
Terreno cenſu regna ſuperna peti.

Dedicat & aliam baſilicam Stephani Simplicius apud ſanctum Laurentium. Baſi
licam quoq; Vinianæ martyris ad palatium Lucianum, ubi corpus uirginis repo
ſitum eſt. Hebdomadas quoq; inſtituit, ut presbyteri, tum ad Petri, tum ad Pauli,
tum ad Laurentij martyris templa uiciſſim manerent propter pœnitentes &
baptiſmum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinq; regiones diuiſis,
prima erat Petri, ſecunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Iohannis lateranenſis,
quinta ſanctæ Mariæ maioris. Inſtituit poſtremo, ne clericus ullus poſſeſſionē be
neficij à laico recognoſceret, quod poſtea à Gregorio & alijs pontificibus cōfirma
tum eſt. Romam autem ſedem eſſe primam omnium eccleſiarum, declarant Aca
cij epiſcopi Conſtantinopolitani, & Timothei uiri doctiſſimi ſcripta, quibus ro
gatur Simplicius pontifex magnus, ut Petrum Alexandrinum epiſcopum Euty
chetis imitatorem, hæreſeos damnet. Quod etiam factū eſt, hac conditione tamē,
ut pœnitenti tempus aſſcriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuiſſe Re
migium Remenſem epiſcopum uirum ſanctiſſimum, qui Clodoueum (ut hiſto
riæ referunt) regem Francorum baptizauit. Scripſit etiam multa eo tempore con
tra Eutychetem Theodorus Syriæ epiſcopus: edidit & decem libros eccleſiaſticæ
hiſtoriæ, Euſebium Cæſarienſem imitatus. Tum uero omnes fere Aegyptij decli
narunt in Dioſcori hæretici errorem, de quo multa ſuperius diximus. Vexauit &
catholicos in Aphrica Himericus Vuandalorum rex, Arrianos imitatus. Quā ob
rem Eudoxa Theodoſii neptis, mulier catholica eius uxor, ſimulās ſe Hieroſolymā
uoti cauſa ituram, à marito hæretico diſcedens, Hieroſolymis poſt longam pere
grinationem, & mulieri præſertim grauē, moritur. Ferunt ea tempeſtate & Eliſei
oſſa in Alexandriam tranſlata eſſe, & corpus Barnabæ apoſtoli cum euangelio ei
us manu ſcripto, repertum. At Simplicius cum eccleſiam Romanam non inſtitu
tis ſolum, uerumetiam donis auxiſſet, creaſſetq; ex ordine ſacrorum presbyteros
octo & quinquaginta, diaconos undecim, epiſcopos ſex & octoginta, moritur, ac
ſepelitur in Petri baſilica ſexto nonas Martij. Sedit autē annos quīdecim, menſem
unum, dies ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſex & uiginti.

l. pōtiſex.

FELIX .III.

FElix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Faſciolæ, à
rege Odoacre, qui annis quatuor decim Italiæ imperauerat, uſq; ad Theodori
Odoacer. cum peruenit. Qui etſi Rauennam ſedem regni feciſſet, tamen urbem Romā quo
ad fieri potuit, exornauit. Nam & ſepulchrum Octauij inſtaurauit, & ſpectacula
de more exhibuit, & ædificia ac baſilicas pleraſq; reſtituit, nihilq; omiſit, quod ad
optimum principem pertineret. At uero ut regnum aliquando ſtabiliret, & Clo
douei Franciæ regis filiam Andeſledam in uxorem duxit, & ſororem Honorico
Vuandalorum, & filiarum ſuarum alteram Alarico Veſogotthorum, alterā Gun
dibato in matrimonium collocauit. Felix autē tum maxime intellexerat Petrum
Eutychianum, quem antea diximus ob hæreſim in exilium pulſum, inſtigāte Aca
cio, tunc demum ab eodem reuocatum eſſe. Quare ſanctus pontifex fraudem ſub
eſſe ueritus, ex autoritate ſedis apoſtolicæ concilio bene ſentientiū approbata, Pe
trum & Acacium damnat. Poſt annos uero tres cum Zeno fidem faceret hos homi
nes pœnitere, Felix eo miſit epiſcopos duos, Meſſenum & Vitalem, qui re cognita

damnatos abſoluerent. Hi itaq; Heracleam ciuitatẽ ingreſſi, pecunia corrupti, ni-
hil ex ſententia Felicis egere. unde pontifex merito indignatus, habita de more ſy
nodo, hos ut præuaricatores & Simoniacos à cõmunione deiecit. Meſſeno tamen
pœnitentiæ tempus aſſcriptum eſt, quia errorem ſuum faſſus eſt, pœnitẽdiq; tem
pus petijt. Idem quoq; Felix baſilicam ſancti Agapeti ædificauit non longe à baſili
ca Laurentij martyris. Conſtituit item, ut eccleſiæ non niſi ab epiſcopis cõſecraren
tur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librum con *Theodorus presbyter.*
tra hæreticos ſcripſiſſe de conuenientia ueteris ac noui teſtamenti. Sunt etiam qui
huic ætati aſſcribant Iohannem Damaſcenum, uirum doctiſſimum ac theologum
inſignem. Hic enim librum ſententiarum compoſuit, in quo Gregorium Nazian
zenum, Gregorium Niſenum, Didymum Alexandrinũ imitatus eſt, libros quoq;
medicæ artis compoſuit, quibus morborum cauſam & medelas deſcribit. At Felix
cum ex inſtitutione ſacrorum ordinum, quos in urbe Roma menſe decembri bis
habuit, presbyteros octo & uiginti, diaconos quinq;, epiſcopos triginta creaſſet,
moritur, & ſepelitur in Pauli baſilica. Sedit annos octo, mẽſes xi. dies x. & ſeptem.
Vacat tum ſedes dies quinque.

GELASIVS .I. *li. pont.*

GElaſius natione Apher, patre Valerio, eo tempore fuit quo Theodoricus Clo
doueo ſocero ſuo Francorum regi bellum intulit, quod Alaricum generum
Veſogothorum regem, in agro Volgadenſi interfeciſſet, Vaſconiamq; occupaſ-
ſet, uterq; affinis erat. Iuſtior habebatur Alarici cauſa, unde ſocerũ genero prætu-
lit. Superatis itaq; Francis ingenti prælio, Vaſconiam recipit, receptamq; pro Al
marico Alarici filio, donec adoleſceret gubernat. Idem Theodoricus, Siciliã, Dal-
matiam, Liburniam, Illyricum, Narbonenſem Galliam, Burgundiam ſuo regno
adiecit. Tridentum urbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoſte tuta
tus eſt, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Auguſtam,
quorum regem adhuc adoleſcentem in adoptionem ſuſceperat. Gelaſius autem
Manichæos in urbe deprehenſos exilio damnat, eorumq; libros apud baſilicam di
uæ Mariæ publice comburit. Inſtante præterea ſynodo, cognita Meſſeni pœniten
tia, eum libello prius ſatiſfacientem, purgatũ eccleſiæ ſuæ reſtituit. Cũ uero intel
lexiſſet Petri & Acacij ſeditionibus multa flagitia & parricidia in eccleſiis Græciæ
committi, confeſtim eo miſit, qui hos ſi non ſtatim pœniterent, in perpetuum da-
mnarent. Erat autem conſuetudo primitiuæ eccleſiæ, diutius expectare ad gremi-
um pietatis ſuæ aliquando redituros. Cõfugerat tum Iohannes Alexandrinus epi
ſcopus, uir catholicus illorum ſeditionibus uexatus, ad pontificem Romanum, à
quo perbenigne & comiter ſuſceptus eſt. Dedicauit Gelaſius eccleſiã Euphemiæ
martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & baſilicam ſanctorum Nicãdri & Eleu
therij uia lauicana, & baſilicam ſanctæ Mariæ uia Laurentina in fundo Criſpi ui-
geſimo ab urbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes ſemper mira be
neuolentia & charitate complexus eſt. Ciuitatem Romanam à multis periculis li
berauit, maxime uero ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam compoſuit ad imi
tationem beati Ambroſii. edidit & libros quinq; contra Eutychen & Neſtorium:
Duos item contra Arrium. Orationes habuit elegantes & graues. Epiſtolas præte
rea ad amicos & domeſticos fidei ſcripſit, nõ minus graues quàm doctas: quæ ope-
ra in publicis bibliothecis tum legebantur. Sunt qui ſcribant Gelaſium excommu
nicaſſe Anaſtaſium imperatorem Conſtantinopolitanum, Zenonis ſucceſſorem, *Anaſtaſi imperat.*
quod hæreticis & Acacio faueret: unde conſtat imperatorem errantem in fide &
monitum, ſi non paruerit, à pontifice Romano excommunicari poſſe. Eadem au-
toritate uſus eſt etiam contra Vuandalos eorumq; regem, qui Arriana infecti hæ-
reſi, catholicos cruciatibus & ſupplicijs perſequebãtur. Fuere etiã in primo huius

pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinenſis, alter uero Campanus epiſcopus fuit. Hi multum autoritate & ſanctitate ſua Italiam à barbaris uexatam iuuere, orationibus & blandicijs barbarorũ corda mollie͂tes. Multum præterea tum in Gallia profecere, & Lannociatus abbas Carnotenſis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis uiri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius uxorem eo perpulere, ut Chriſtianiſſimi fierent, & fidē catholicam ubiq; tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio uiro ſanctiſſimo aſſeribant. Gelaſius autem poſteaquam presbyteros duos & triginta, diaconos duos, epiſcopos ſeptē & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica beati Petri apoſtoli xi. calendas decembris. Sedit annis quatuor, menſibus octo, diebus decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

ANASTASIVS .II.

lij. pont.

Anaſtaſius impe.

ANaſtaſius ſecundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anaſtaſio imperante fuit, quo tempore Tranſamundus Vuandalorum rex, & catholicas eccleſias claudit, & centum ac uiginti epiſcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferũt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arrianum epiſcopum, ſanctam trinitatem publice in balneis deteſtantem, tribus fulminibus ictum concidiſſe, eiuſq; cadauer exuſtum omnino fuiſſe. Cumq; item Barbas quidā Arrianus epiſcopus, neſcio quē baptizaturus eſſet his uerbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in ſpiritu ſancto, ferunt aquam nuſquam comparuiſſe, quo miraculo permotus, qui characterem expectabat, confeſtim ad noſtros tranſijt. Anaſtaſius uero (ut quidam ſcriptores referunt) Anaſtaſium imperatorem excommunicauit, ꝙ Acacio faueret, tametſi poſtea ipſe ab Acacio ſeductus, dum eum reuocare clanculum tentat, clerum à ſe grauiter alienauit, qui ſe à communione pōtificis tum maxime ſubtraxit, ꝙ etiam ſine catholicorum conſenſu Photino Theſſalonicēſi diacono communicaſſet, qui tum Acacij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem ſubito morbo correptum interijſſe. Sunt qui dicāt eum in latrinam effudiſſe inteſtina, dum neceſſitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Apher, Rupenſis epiſcopus, qui in Sardiniam quoq; cum alijs catholicis Aphricæ à Tranſamundo exulatum miſſus eſt, nil prætermiſit quod ad uerā Chriſti fidem pertineret docendo, prædicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripſit & contra pelagianam hæreſim. Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam ſcriptis ſuis eccleſiam dei Egeſippus uir doctiſſimus, qui & monachorum regulas compoſuit, & ſancti Seuerini abbatis eleganti ſtylo uitam edidit. Fauſtus autem apud Gallos epiſcopus multa tum ſcripſit copioſe & ornate, ſed eius illud opus potiſſimū laudatur, quod cōtra Arrianos ſcripſit, in quo oſtēdit τριάδα, hoc eſt, trinitatem eſſentialem eſſe. Scripſit & contra eos qui dicunt, in creatis aliquid incorporeū eſſe. qua in re oſtendit, tum patrum ſententijs, tum diuinæ ſcripturæ teſtimonijs, ſolum deum incorporeum dici poſſe, ne etiam creata incorporea dicerētur. Hæc de Anaſtaſio & eius pontificatu, qui ex ſacris ordinibus ſemel decembri menſe in urbe habitis, presbyteros duodecim, epiſcopos ſedecim creauit. Sepultus eſt autem in baſilica Petri xiij. calendas decembris. Sedit annum unum, mēſibus decem, dies quatuor & uiginti. Vacat tum ſedes dies quatuor.

Olympius de celo tactus.

Fulgētius

Egeſipp⁹.

SYMMACHVS .I.

liij. pont.

SYmmachus natione Sardus, patre Fortunato, mortuo Anaſtaſio, pontifex creatur, non ſine magna diſcordia. Nam dum pars cleri Symmachū apud baſilicam Conſtantinianam pontificem decernit, pars altera apud baſilicam Mariæ in uia noua, Laurentium in locum demortui Anaſtaſij ſufficit, ſeditio ingens in ſenatu ac populo Romano bifariam diuiſo orta eſt, unde omnium conſenſu concilium

Rauennæ indicitur: diſcuſſaq́; re præſente Theodorico, Symmachus tandem in *Rauenna*
pontificatu confirmatur, qui certe magna clemētia uſus, Laurentium competito- *conciliū.*
rem Nucerinis epiſcopum dedit. Verum anno quarto poſt clerici quidam ſeditio
nibus gaudentes, adiuuantibus Feſto & Probino ſenatorij ordinis uiris, Laurenti-
um reuocāt, qua ex re indignatus rex, Petrum Altini epiſcopum Romam mittit,
qui pulſo utroq;, ſedem teneret. Verum Symmachus habita centum & xx. epiſco
porum ſynodo, & obiecta conſtanti animo diluit, & omnium ſententijs obtinuit,
ut Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob
hanc rem tanta ſeditio Romæ eſt, ut multi tum ex clero, tum ex populo paſſim
cæderentur, nec ſacris uirginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus *Gordia-*
presbyter, uir optimus ad uincula ſancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuiſſet, *nus pre-*
ni Fauſtus conſul clericos miſeratus, contra Probinum tanti mali autorem, arma *sbyter.*
ſumpſiſſet. Reſpirāte deinde aliquantulum republica Chriſtiana, Clodoueus pul-
ſis Arrianis hæreticis, & catholicos reduxit, & Pariſiorum ciuitatem regni caput
conſtituit. Symmachus uero Manichæos tum ab urbe expulit, eorumq́; libros ante
fores Conſtantinianæ baſilicæ concremauit. Baſilicas uero multas, aut ornauit, aut
à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ apoſtoli apud ſanctum Pe
trum ædificauit, multoq́; argento & auro exornauit, & templum ipſius apoſtolo-
rum principis ac porticum cum marmoribus opere uermiculato in auguſtiorem
formam redegit. Gradus quoq; ipſius baſilicæ ampliores fecit, aliosq́; gradus ſub
diuo dextra læuaq́;. epiſcopia præterea conſtruxit. Aedificauit etiā baſilicam Aga *Epiſcopia*
thæ martyris uia aurelia in fundo lardario. Baſilicam ſancti Pancratij cum arcu ar
genteo librarum quindecim. In baſilica Pauli renouauit apſidam, cui ruina immi-
nebat, picturisq́; ornauit: poſt apſidam uero aquam introduxit, balneumq́; à fun-
damento erexit. In urbe autem baſilicam ſanctorum Sylueſtri & Martini à funda-
mentis extruxit iuxta Traiani thermas, ubi & ſupra altare ciborium fecit argente- *Ciboriū.*
um librarum centumuiginti, arcus argenteos librarum decem: confeſſionē argen
team librarum quindecim, ſuggeſtum quoque erexit porphyreticis & cruſtis mar
moreis inſignem. Fecit & gradus baſilicæ Iohannis & Pauli poſt Apſidē. Auxit &
baſilicam archangeli Michaelis, aquamq́; introduxit. Sanctorum Coſmi & Dami
ani oratoria à fundamentis erexit uia Tiburtina in fundo Paciano, adiuuātibus Al
bino & Glaphyra illuſtribus uiris. Pauperibus quoque ad baſilicas Petri & Pauli
habitacula extruxit, curauitq́; ne quid eis deeſſet, quod ad uictū pertineret. Ama-
tor enim pauperū fuit, & epiſcopis ac cæteris clericis in Aphrica & Sardinia pro-
pter catholicam fidem exulantibus, pecunias & ueſtes ſubminiſtrabat. Reparauit
etiam baſilicam ſanctæ Felicitatis: & apſidam beatæ Hagnetis cum baſilica, quæ ru
inam minabantur, in meliorem formam reſtituit. Redemit & captiuos in diuerſis
prouincijs multa pecunia. Conſtituit item ut die dominico, uel natalitijs marty-
rum caneretur hymnus, Gloria in excelſis deo. Cœmiterium quoque Iordanorum
uel fecit, uel in meliorem formam redegit. Nil poſtremo omiſit, quod ad omnipo-
tentis dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore eccleſiam dei multum iuuit
Gennadius Maſſilienſis epiſcopus, qui diligens Auguſtini imitator, & librum de *Gennadi*
dogmatibus compoſuit: & quid cuique ad ſalutem neceſſarium eſſet, declarauit. *Maßiliēſ.*
Scripſit item de uiris illuſtribus, Hieronymum imitatus. Symmachus autem crea *epiſcopus*
tis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvi. epiſcopis cxvij. habitis de more ſa-
cris ordinibus, moriens, ad baſilicam Petri ſepelitur xiiij. calendas Auguſti. Sedit
autem annis xv. menſibus ſex, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

HORMISDA .I.

HOrmiſda patria Fruſinonius, patre Iuſto, ad Theodorici & Anaſtaſii tempora *liiij. pont.*

Theodoricus imperator. *Boethius.*

peruenit, à cõſulatu ſenatoris uſq; ad conſulatũ Boethij & Symmachi, quos Theodoricus ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate cõſtitutus Boethius, multa ſcripſit quæ adhuc leguntur. Tranſtulit & pleraq; ex Ariſtotele, in eademq; commẽtatus eſt. In mathematicis doctiſſimus eſt habitus, quod eius muſice & arithmetice oſtendunt. Poſtremo uero cum Symmacho ſenatore Theodorici iuſſu necatur. Sunt autem qui ſcribant Boethium tantã calamitatẽ ſubijſſe, quod in Arrianos inueheret, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior ſententia mihi uerior uidetur. Hormiſda autem hortante Theodorico, prouincialem ſynodum in urbe habuit, omniumq; conſenſu eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Iohannem quoque Conſtantinopolitanum epiſcopum literis & nuncijs adhortatus eſt, ut ab eadem hæreſi deſiſteret, crederetq; duas in Chriſto naturas eſſe, diuinam & humanam. Deſiit parere Iohãnes Anaſtaſii uiribus fretus, quem nõ ita multo poſt fulmine ictum, dediſſe pœnas creditum eſt, tum propter hæreſim quæ grauis erat, tum uel maxime, quia legatos ab Hormiſda miſſos, contra ius gentium magna affecerat cõtumelia: reiectos enim à ſe, naui quaſſa & rimoſa ea conditione nauigare iuſſit, ut recta in Italiam redirent, nec ullum Græciæ littus attingerent. Hæc etiam eiſdem mandata ad pontificem dediſſe referunt, ut ſciret imperatoris proprium eſſe imperare, & non imperata pontificis aut cuiuſuis alterius accipere. Fuere autem legati, Euodius Ticinẽſis epiſcopus, Fortunatus Catinenſis, Venantius urbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus.

Iuſtinus imperat.

Mortuo itaque Anaſtaſio vij. & xx. imperij anno, Iuſtinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac ſtatim nuncios ad põtificem mittit: qui & ſedis apoſtolicæ autoritatem confirmarent, & pacem eccleſiis omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormiſda, Theodorico annuente, Germanum Campanum epiſcopum, Iohannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioſcorum diaconos, legatos ad Iuſtinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effuſa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illuſtrium uirorum multitudine, honorifice accepit, congratulante clero unà cum Iohanne Conſtantinopolitano epiſcopo. At qui cum Acacio ſentiebant, iſtorum aduentum ueriti, ſe in templo quodam muniſſimo incluſerunt, & nuncios habita conſultatione ad imperatorem miſere, affirmantes ſe nullo pacto in ſententiam apoſtolicæ ſedis uenturos, niſi ei reddita fuerit ratio, quam ob rem Acacius damnatus eſſet, hos omnes Iuſtinus ex templo atque ab urbe expulit. Idem fecit Hormiſda contra Manichæos iterum in urbe Roma pullulantes, eorumq; codices ante fores baſilicæ Conſtantinianæ incendio conſumpſit. Eodem tempore mortuo in Aphrica Tranſamundo Vuandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia ſuſceperat, regnum obtinet. Hic non hæreſim paternam imitatus, ſed matris catholicæ monita ſecutus, omnes catholicos, quos Tranſamundus in exilium miſerat, reduxit, atque eos ſuo inſtituto uiuere permiſit. Dona præterea multa ac precioſa eodem tempore Romam ad ornandas baſilicas ſanctorum ſunt miſſa. Gemmas enim magnæ æſtimationis Clodoueus rex Franciæ miſit. Delata & dona tum aurea, tum argentea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis diſtinctis a Iuſtino imperatore uoti gratia. Miſit & patenam auream librarum uiginti cum hyacinthis: ſcyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarum: ceroſtratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormiſda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Conſtantinianæ baſilicæ coronam argenteam librarum uiginti, cantharos argenteos ſex. Ornauit etiam templum Pauli ſcyphis argenteis decem, amis argẽteis tribus. His demum ex ſententia peractis, cum etiam de more presbyteros unum & uiginti, epiſcopos quin

que & l. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri octauo idus Auguſti, conſulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum ſedes dies ſex.

IOHANNES .I. lv pont.

IOhannes natione Tuſcus, patre Conſtantio, à conſulatu Maximi uſq; ad conſulatum Olibrij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iuſtini Auguſti, qui orthodoxæ fidei diligentiſſimus obſeruator, ut tandem hæreticorum nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumq; eccleſias catholicis aſſignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægre ferens, Iohannem pōtificem, Theodoriū, duoſq; Agapetos oratores ad Iuſtinum mittit, qui eum adhortarētur, ut Arrianos reſtitueret: ſin ſecus animatus eſſet, ſciret ſe omnēs Italiæ eccleſias, catholicas præſertim, demoliturum. Magnifice & perbenigne primo quidē excepti legati ſunt: qui ubi rationem legationis expoſuere, cum flectere Iuſtinum nō poſſent, ad lachrymas uerſi, ac ſuppliciter petentes, ut perituræ Italiæ una cum catholicis oĩbus ſubueniret, eo tandem pium hominem perpulere, ut Arrianos reſtitueret, atque eos uiuere ſuis legibus & inſtitutis fineret. Sunt qui ſcribant Theodoricum rabie ſæuiendi tum incitatum, Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidiſſe. Vtcunq; ſit, necatos Theodorici iuſſu conſtat, nec multum refert Hormiſdæne, an Iohannis temporibus aſſcribantur. Iohannes autē Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem propere conijcitur: ac parum abfuit quin eum ſtatim occideret: adeo in hominem exarſerat, & fide & moribus cum Iuſtino ſentientem. Perijt tamen ſanctiſſimus homo in carcere pedore, ſitu, & inedia: quā quidem ſæuitiam ira diuina non ita multo poſt grauiore pœna compeſcuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiuſq; anima (ut quidam eremita uir ſanctiſſimus retulit) in ignem lipareum immerſa eſt. Theodorico autem in regnum Amalaſiuntha filia ſucceſſit, cum gnato Athalarico, quem ex Euchario marito ſuſceperat. Quæ quidem mulier ſupra ſexum prudentia uſa, & patris decreta mala præſertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiſcū delata reſtituit, & filium optimis diſciplinis erudiuit, aduerſantibus Gotthis, & acclamantibus, nō literis, ſed rei militaris diſciplina, regem ſuum imbuendum eſſe. Iuſtinus autē ſenex admodum, eodem ferme tempore Iuſtiniano ſororis ſuæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in precio & Benedictus Vrſinus, qui rationem monaſticæ uitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier ſanctiſſima, & Iohānes Antiochenæ eccleſiæ presbyter, qui multa contra eos ſcripſit, qui in una tantum ſubſtantia Chriſtum adorandum cenſebant. His addidit Iſidorus Cyprignium quendam epiſcopum Hiſpanum, qui elegāter in Apocalypſim ſcripſit. Iohannes autem pontifex, antequam Conſtantinopolim proficiſceretur, tria cœmiteria reſtituit: Primum fuit Nerei & Achillei uia ardeatina: Secundum, ſanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertiū, Priſcillæ. Ornauit etiam altare ſancti Petri gemmis & auro. Detulit & ſecum Iuſtini imperatoris munere patenam auream librarum uiginti, calicem aureum cum gēmis librarum quinque, quæ dona unà ſecum periſſe arbitror. Creauit etiam habitis de more ſacris ordinibus epiſcopos xv. Ferunt corpus uiri ſanctiſſimi Rauēna ad urbem delatum, ſepultumq; in baſilica Petri vi. calendas Iunij Olibrio conſule. Sedit autē annis duobus, menſibus octo. Vacat tum ſedes dies octo & quinquaginta.

Benedictus
Brigida.

FELIX .IIII. lvi. pont.

FElix quartus natione Samius, patre Caſtorio, Iuſtiniani tēpora attigit, qui Beliſario duce in prælijs uſus, de Perſis & Vuandalis triumphat, quorū gentem in Aphricam trajciens idem dux præſtantis animi & ſingularis uirtutis ſuperauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Geliſmero, & in triumphum ducto. Ama-

Iuſtinian.

laſiuntha uero ſeditionibus Gotthorũ diu uexata, mortuo filio Athalarico, quo cũ
Theodatus. moleſte uixit, Theodatum conſobrinum ſuum regni conſortem fecit. Erat autem
Theodatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, ut & temporum ſuorum hiſtori-
am eleganter ſcripſerit, & platonicam diſciplinam optime calluerit: ſegnis ta-
men ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalaſiuntha, Burgũdiones &
Alemannos felicibus prælijs ſuperauit. Felix autem rei diuinæ interim curam ge
rens, & patriarcham Conſtantinopolitanum declinantem à fide, anathemate no-
tauit, & ſanctorum Coſmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in urbe uia ſa-
cra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen uermiculato opere notatum
adhuc indicat. Baſilicam quoq; ſancti Saturnini uia ſalaria incendio conſumptã,
Caßiodorus. reſtituit. Sunt qui ſcribant Caſſiodorum hac ætate fuiſſe, qui & ſenator de regen-
da repub. multa conſcripſit: & monachus pſalterij ſententias eleganti oratione ac
Priſcian' grãmaticus. ſtylo edidit. Ferunt etiam Priſcianum Cæſarienſem grammaticum inſignem, li-
brum ſuum grammatices tum compoſuiſſe. Arator quoque urbis Romæ ſubdia-
conus, uerſibus hexametris euangelia conſcripſit. Laudatur & Iuſtinianus Valen-
tinæ eccleſiæ epiſcopus: multa enim prædicauit & ſcripſit ad doctrinam Chriſtia
nam pertinentia. At Felix habitis de more ſacris ordinibus, ubi presbyteros quin-
que & quinquaginta creaſſet, diaconos quatuor, epiſcopos nouem & uiginti, mo-
ritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto idus octobris. Annis quatuor ſedit, men-
ſibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies tres.

bij. pont.

BONIFACIVS .II.

BOniſacius ſecundus, patria Romanus, patre Sigiſmundo, Iuſtiniano impe-
rante fuit. Quem quidem imperatorem tanti conſtat ingenij, tantæq; do-
ctrinæ fuiſſe, ut mirum non ſit, ſi leges Romanas ſparſas & incompoſitas in ordi-
nem ad utilitatem hominum redegerit, eaq; abſciderit quæ ſuperuacanea & inuti-
lia uidebantur. Hac tamẽ in re, conſilio & opera Iohannis patricij Tribuniani, The
ophili, Dorothei uſus eſt, qui tum doctrina & autoritate inſignes habebantur. Im-
menſum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuiſ-
ſe conſtat) coaceruatis ſimul ab urbe condita uſque ad hæc tempora tot iudicijs, in
quinquaginta libros titulatim digeſſit, quos nunc Digeſta, nunc Pandecta appel-
lant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoq; legum Epitomen
Iuſtiniani codex. fecit librorum quatuor. Has autem leges inſtitutiones uocat. Dicimus etiam Iuſti-
niani codicem & uolumen eſſe. Sunt præterea qui dicant Iuſtinianũ ipſum libros
de incarnatione domini eleganter ſcripſiſſe, tẽplumq; in honorẽ dei patris (nam
filius ſapientia patris eſt) ſanctæ Sophiæ, quo nullum eſt in orbe maius, ſua im-
penſa, ſuoq; iuſſu ædificatum. Huius itaq; tempore Bonifacius pontifex creatur,
non ſine contentione tamen: nam & Dioſcorus diuiſo bifariam clero, in demortui
Felicis locum ſubrogatur. Exagitatus autem clerus hac ſeditione diebus octo &
uiginti, morte Dioſcori à tãta perturbatione tandem liberatur: unde Bonifacius
ad confirmandam eccleſiam cõuerſus, inſtituit ne quiſpiam ſibi in epiſcopatu ſuc
ceſſorem deligeret, quod poſtea multi pontifices confirmarunt. Inſtituit item ut
in demortui locum alter pontifex, ſi fieri poſſet, tertia die ſufficeretur, ne dilatio
ſeditionẽ faceret. Diuiſit & populũ à clero dum celebraretur. Hoc eodẽ tempore
multi ex Romana nobilitate Benedicti ſanctitate moti, in montẽ Caſſinũ perue-
nere religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus inſignes habentur.
Laudatur & Dionyſius abbas, qui tum Romæ paſchæ calculum mira ratione com
poſuit. Facundi quoq; ſcripta contra Eutychianos quoſdam tum pullulantes, lau
dant. Martinus præterea gentẽ Sueſſionũ prædicatiõe & ſcriptis ab Arriana hæ-
reſi ad noſtros traduxit. At Bonifacius cũ in põtificatu ſediſſet annis ij. diebus ij.
moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem mẽſibus duobus tum uacat.

IOHANNES .II.

lviij. põt.

IOhannes ſecundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iuſtiniani tempore fuit: qui ſtatim ubi pontificatum iniit, Anthimum epiſcopum damnauit, quod in Arrianam hæreſim declinaſſet. Sunt qui ſcribant hunc epiſcopũ Conſtantinopolitanũ fuiſſe. Iuſtinianus uero ſedem Romanam ueneraturus, Hyppatum & Demetriũ epiſcopos Romã cum muneribus mittit, qui & Romanũ pontificem ſuo nomine ſalutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, ſcyphum aureum circundatum gemmis librarum ſex, ſcyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim uero dũ hæc dona miſiſſet, Mundus exercitus Iuſtiniani dux, Salonas urbem munitiſſimam cepit, ac Gotthos prælio uincit non incruenta uictoria. Unà eñ cum filio egregiæ uirtutis adoleſcente Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iuſtiniano moleſtius nunciari: tanti faciebat hominis uirtutem & fidem. Iohannes autem pontifex, de quo pauca admodum ſcribũt hiſtorici, moritur, ubi ex ſacris ordinibus ſemel habitis, presbyteros quindecim, epiſcopos unũ & uiginti creaſſet, ſepeliturq́ in baſilica Petri ſexto calendas iunij. Sedit annis duobus, menſibus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

AGAPETVS .I.

lix. pont.

AGapetus patria Romanus, patre Gordiano presbytero eccleſiæ ſanctorum Iohannis & Pauli, pontifex creatus à Theodato, ſtatim ad Iuſtinianum mittitur, ei infenſum quod Amalaſuntham Athalarici matrem, in inſulam lacus Volſinienſium relegauerat, interficiq́ iuſſerat. (Amalaſuntha.) Erat enim hæc fœmina ita Græcis & latinis literis imbuta, ut cum quouis docto diſputando congredi auderet. Præterea uero ita linguas barbarorum omnium callebat, ut ſine interprete cum his om̃ibus loqueretur, qui tum Romanum inuaſerant imperium. Huius autem mulieris interitũ Iuſtinianus ita ægre tulit, ut bellum Theodato ſe illaturum minaretur. Agapetus itaq; eo miſſus, ac benigne & honorifice ſuſceptus, cum pacem impetraſſet ab imperatore, tentatur ut eutychianam opinionem confirmaret. Verum cum Iuſtinianus ab ea re hominem ſanctiſſimum abhorrere cerneret, precibus minas addit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iuſtinianum Chriſtianiſſimũ principẽ uenire optaui, ſed Diocletianum inueni, quem Chriſtianorũ hoſtem fuiſſe conſtat. Hac libertate loquẽdi & dei nutu Iuſtinianus permotus, & fidem catholicam amplexus eſt, & pulſo Anthemio Cõſtantinopolitano epiſcopo, qui Eutychianam hæreſim tuebatur, Mennam catholicũ in eius locũ ſuffecit Agapeto conſecrante, qui haud ita multo poſt Conſtantinopoli moritur, cuius corpus loculis plũbeis cluſum, Romam defertur, ac in baſilica Petri ſepelitur. Sedit autem menſibus undecim, diebus undeuiginti. Vacat tum ſedes menſem unum, dies nouem & uiginti.

SILVERIVS .I.

lx. pont.

SIluerius natione Campanus, patre Hormiſda epiſcopo, Theodato iubente pontifex creatur, cum antea non regum, ſed imperatorum autoritas interueniret. Plus autem ualuere Theodati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus eſt, qui nomina ſua non ſubſcriberent in creatione Siluerij. Hanc ob rem, & ut etiam Amalaſunthæ necem ulciſceretur Iuſtinianus, Belliſarium patricium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primo Siciliam attigit, eamq́ in fide imperatoris retinuit. Interim uero mortuo Theodato, cum Gotthi regem contra uoluntatem Iuſtiniani creaſſent, Belliſarius e Sicilia mouens, Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam ueniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem ui capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præſidio erant, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde uirginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore

& templa ſpoliata, & uirgines ſacras uiolatas fuiſſe conſtat. Inde uero Romã cum
exercitu properans, noctu urbem ingreſſus, tantũ terroris Gotthis, qui in præſidio
Vitigis. erant incuſſit, ut omnes relictis portis ac mœnibus Rauẽnam confugerint. Belliſa
rius autem ſuperuenturum Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte
nequaquam par eſſe poſſet, mœnia urbis pro tempore uallo ac foſſa ubi opus eſſe
uidebatur quàm celerrime muniuit. Superueniente deinde Vitigi cũ ingenti ex-
ercitu, ad centum nanque millia hominum ſecum duxiſſe fertur, continere ſe mœ-
nibus Belliſarius contentus fuit, cum non amplius quinque millibus hominum ſe-
cũ duxiſſet. Caſtra inter duos aquæductus locat Vitigis, quo munitiora ſint: quo-
rum alter ad latinam uiam, alter uero ad præneſtinam uergit, ſeque inuicem iungũt
quinto ab urbe milliario: & ne aqua urbem Romam influeret, omẽs aquæ ductus,
quos ad quatuordecim fuiſſe conſtat, interciſi ſunt. Portũ quoque Vitigis cum parte
copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata eſt, cum & bello ſi-
mul & fame laboratum ſit. Interea uero inſtigante Vigilio diacono ciue Romano
& apocriſario, Theodora Auguſta Silueri imperat, additis etiam minis, ut pulſo
Menna ab urbe Conſtantinopoli, Anthemum reuocet, quem diximus ob Eutychi-
anam hæreſim damnatum eſſe. Id autem cum facere pontifex recuſaret, ſcribit ad
Belliſarium mulier, ut pulſo Siluerio, in eius locum Vigilium ſufficiat. Belliſari-
us autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ uxori ſuæ committit, quæ quidem
ſubornatis à Vigilio teſtibus, qui affirmarent Siluerium urbem Romam Gotthis
hoſtibus prodere uoluiſſe, hominem coegit abdicare ſe pontificatu: ac poſito pal-
lio cucullam monaſticam ſumere, qui in Pontiam inſulam in exilium miſſus, non
ſine opinione ſanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & literis Be
nedictum rogaſſe, ut unum aliquẽ ex diſcipulis ſuis ad ſe mitteret, qui Gallos mo
naſticam uitã edoceret. Quare Benedictus Maurum eo miſit, qui omnibus uita &
moribus rationem bene ac beate uiuendi dedit: quique etiam multa monaſteria con
Vigilius pontifex creatur. ſtituit. Vigilius autẽ clericis Romanis ex Antoninæ ſententia ita petentibus, pon
tifex creatur. At uero Siluerius ubi annum unum, menſes quinque, dies duodecim
in põtificatu uixiſſet, ut dixi, in inſula Pontia moritur, ac ſepelitur duodecimo ca-
lendas Iulij. Vacat tum quidem epiſcopatus dies ſex.

lxi. pont.

VIGILIVS .I.

VIgilius patria Romanus, patre conſule, imperante Iuſtiniano, pontifex crea-
tur, cuius temporibus Conſtantinopoli quinta ſynodus habita eſt cõtra The
Synodus Cõſtãtinopolitana. odorũ & omnes hæreticos, qui affirmabãt beatiſſimã uirginem ſolum hominem,
non etiam deum & hominem peperiſſe: qua quidem in ſynodo ſtatutum eſt, ut be
ata uirgo θεοτόκος diceretur, quod deum ſuo partu nobis edidiſſet. Interim uero Bel
liſarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia urbis tuta-
tus eſſet, egredi conſtituit, & collatis ſignis cum Vitige decernere. Is autem copijs
ſuis diffidens, incenſis caſtris, Rauennam magnis itineribus proficiſcitur. Eo &
Belliſarius propere mouet, ac Vitigim in urbe captum cum omni familia & ma-
gna procerum parte, recuperataque fere tota Italia, Conſtantinopolim ſecum ducit,
quinto anno poſtea quàm in Italiam uenerat. Idem quoque Mauros Aphricam ua-
ſtantes, mira celeritate perdomuit, deque hoſtium manubijs crucem auream gem-
mis diſtinctam librarum centũ, ceroſtrata duo magni precij, Petro apoſtolorum
principi dono miſit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hoſpitales appella-
mus, ſua impenſa Romæ ædificat: quorum alterum in uia lata, alterum uia fla-
minea extabat. Cõdidit & monaſterium ſancti Iuuenalis apud Ortam urbem, ad-
ditis fundis unde monachi paſcerentur. Inſtabat tum Theodora, ut Vigilius pon-
tifex Conſtantinopolim proficiſceretur, Anthemumque, ut pollicitus fuerat, re-
ſtitueret. Negat Vigilius ſe id facturum, quod malis promiſſis ſtandum non ſit.

Cenſere enim ſe quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egiſ-ſent, iure facta eſſe: & propterea eorum acta nullo modo ſibi reſcindenda uideri. Irata Theodora, Romanis quibuſdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium uocat: & quod eius fraudibus Siluerius circunuentus exulatum abierit: & quod ipſo iu-bente, adoleſcens quidam à nepote Vigilio Aſterij conſulis filio cæſus ad necem ſit. At uero ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemum quendam cum his mandatis Romam mittit, ut Vigilium parere recuſantem, ad ſe ui etiam perduce-ret. Is uero Romam ueniens, mandata facturus, in baſilica ſanctæ Cæciliæ homi-nem comprehendit, munera populo ob diem natalem ſuum diſtribuentem more Romano, ac captum quibuſdam Romanis adiuuantibus Conſtantinopolim per-ducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fuſtibus & ſaxis cum execra-tione à populo impetitum: cumq; hac exprobratione, male meritus de Romanis es, mala omnia tecum ueniant. In Siciliam uero perueniẽs, concedentibus his qui captum ducebant, quoſdam ad ſacros ordines aſciuit, ex hisq; Ampliatum presby-terum, & Valentinum epiſcopum, qui clerum & Romanam eccleſiã interim gu-bernarent. Ei uero e Sicilia Conſtantinopolim mouenti, Iuſtinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur urbem clero præcedente, uſque ad templum ſanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, ut quod pollicitus erat præſta-ret. Cui ille, malle ſe quoduis ſupplicium pati reſpondit, quàm ſententiam muta-re: & cum mulier & qui ſecum aderant, minis inſtarent, Ad Diocletianum ſe, non ad Iuſtinianum, quemadmodum arbitrabatur ueniſſe dicens, ita cæſus eſt, ut pau-lum abſuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaq; in templum ſanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à craſſatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fu-ne, tanquam latro per totam urbem uſque ad ueſperam trahitur. Deinde uero car-ceri incluſus, pane & aqua tantummodo aliquandiu uitam duxit, ita patienter & æquo animo, ut ſemper diceret ſe etiam peiora meritum, ſi digna pro peccatis pœ-na irrogaretur. Clerici autem qui hominem ſecuti fuerant, partim in exilium, par-tim ad excidenda metalla deportati ſunt. Verum poſtea rogantibus Romanis omnibus, qui iam ſententiam mutauerant, & inſtante Narſete, quem Iuſtinianus contra Gotthos Romam miſerat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittun-tur. At uero cum Syracuſas in Siciliam perueniſſent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusq; corpus Romam defertur, & apud ſanctum Marcellum uia ſalaria ſepelitur. Vixit autem in põtificatu cum Romæ tum alibi annis xvij. menſes ſex, dies ſex & xx. Vacat tum ſedes eius mor-te menſibus tribus, diebus quinque.

PELAGIVS .I. lxij. pont.

PElagius primus, patria Romanus, patre Iohanne uicario, eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Taruiſio mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiens, adeo ut propter ſæuitiam & rabiẽ, flagellum dei uocatus ſit. perueni-ens deinde ad montẽ Caſſinatem in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto uiro ſanctiſſimo dignoſcit: & minis deterret, ne tantopere in Chriſti-anos ſæuiat. Inde uero mouẽs, in Samnitũ proficiſcit, Beneuentũ oppugnat, urbis mœnia demolit, Neapolim obſidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac mo-deſtia uſus, pleraſq; matronas Romanas ibi captas, Romã ad ſuos intactas remit-tit. Capta deinde Neapoli, atq; occupata omĩ illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam uer-git, in Romanos mouet: quos qdẽ occupato prius portu, unde ſubuehi cõmeatus poterãt, tã acri obſidiõe preſſit, ut inopia rer. hũana quidã ueſcerent carne. Tandẽ uero Totila per hoſtiẽſem portã ui irrumpẽs, urbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui ſcribant ei in animo fuiſſe urbẽ ſeruare, miſiſſetq; noctu præcones per urbem qui militibus mandarent, ut urbi parcerent. Hoc uero ubi Iuſtinianus

Totila Gottho[rum] rex. 2

Narſes mittitur. comperit, Narſetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit.
Narſes enim ut nonnulli ſcribunt, primo quidem bibliopola fuit. Hūc cum in cu-
biculum ſuum accepiſſet imperator, cognita hominis uirtute, eum in ordinem pa
triciatus aſciuit. Pietatis enim, religionis, miſericordiæ, munificentiæ, gratiæ po-
ſtremo unicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus
Alboinus copĳs ab Alboino Lōgobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, perſequitur.
Nam & Totila apud Brixellum male pugnans occiditur, & Theias in eius locum
ſuffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnans, uirtute Narſetis opprimitur. At
que ita ſecundo & ſeptuageſimo anno poſtea quàm Theodoricus eorum rex pri-
mo Italiam ingreſſus eſt, Gotthorum nomen cum regno interĳt. Iuſtinianus quo-
que non ita multo poſt quadrageſimo imperĳ ſui anno moritur, uir quidem me-
moria dignus, cum merito ſuo Alemannicus, Gotthicus, Vuandalicus, Perſicus,
Aphricanus, more ueterum imperatorum appellari poſſet, licet aliorum opera &
ſuo conſilio hæc geſta ſunt. Pelagius autem eccleſiam dei in tantis perturbationi-
bus non deſerens, conſtituit ut hæretici & ſchiſmatici coerceri etiam ſecularium
manu poſſent, quando ad ſanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem ac-
cuſatus quod malorum Vigilĳ cauſa fuiſſet, cum Iuſtinianus eum Vigilio præfer
ret, uidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurādo ſuſcepto,
ſe à tanto crimine purgat. Inde Narſes ad urbem ueniens, ſupplicationes pro re-
bus bene geſtis à ſancto Pancratio uſque ad ſanctum Petrum celebrat, urbemq; à
Gotthis liberatam, quoad fieri poteſt inſtaurat. Vnà uero cum Pelagio inſtituit, ne
ullus ambitione uel precio ad quoſuis ſacros ordines admittatur. * Vigilius præ-
terea Valentinū notarium ſuū, uirum probatæ fidei & religionis, theſauris eccle
ſiæ præficiens, baſilicam apoſtolorū Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui ſcribant
Caſſiodorum monachum uirum doctiſſimum, uſque ad tempora Pelagĳ perue-
niſſe, qui primum conſul, inde ſenator factus, poſtremo monaſticam uitam, ſpre
Victor Campanus. tis rebus omnibus, complexus eſt. Aiunt & Victorem Campanum epiſcopum li
brum phaſe tum compoſuiſſe, quo potiſſimum Dionyſium abbatem Romanum
inſcitiæ arguit, qui paſchalem calculum inepte nimium compoſuiſſet. Ornarunt
etiam Pelagĳ tempora ſanctitate & doctrina Sabinus Canuſinus, Gregorius Lin
gonenſis, Bedaſtus beati Remigĳ diſcipulus, & Attrebatum epiſcopus. Herculaa-
nus uero Peruſinus antiſtes à Totila interemptus, in ſanctos refertur. Pelagius au
tem undecimo ſui pontificatus anno, menſe decimo, die octauo & uigeſimo mo-
ritur, & in baſilica Petri ſepelitur; ubi ex ſacris ordinibus bis menſe decembri ha-
bitis, presbyteros ſex & uiginti, diaconos undecim, epiſcopos undequadraginta
creaſſet. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus ſex & uiginti.

lxiĳ. pōt.

IOHANNES .III.

Iuſtinus Iuſtiniano ſucceſſit. IOhannes tertius, patre Anaſtaſio ex illuſtri genere orto, Iuſtini temporibus fuit,
qui Iuſtiniano ſucceſſit, cuius certe nulla in re ſimilis fuit. Auarus enim, impro-
bus, rapax, deorum atq; hominum contemptor habitus eſt. Hanc ob rem, cum to-
tus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in inſaniam uertitur, cuius
uxor Sophia imperium uſq; ad Tiberĳ ſecundi tempora gubernauit: hæc autē mu
lier inſtigantibus quibuſdam delatoribus, qui Narſetem oderāt, hominem ab Ita-
lia ad ſe cum ignominia uerborum reuocat, uidelicet ut eunuchus ad lanam & pen
ſa rediret. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Narſes, reſpōdet ſe talem orſurum
telam, quæ inextricabiles errores æmulis atq; inimicis ſuis præſtaret, quod etiam
fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copĳs e Panno-
nia in Italiam ad capeſſendas ſedes huberiores quàm quas in Pannonia occupaue-
rant, literis & nuncĳs acceſſit. Obtemperans itaque Narſetis monitis Alboinus,

Italiam per Syrmium ingreſſus cum coniugibus & liberis, cumq; exercitu lectiſſimo, primo quidem omnem Venetiam occupat. inde Inſubriam ingreſſus, Mediolanum ui capit ac diripit. Papiam triennio obſeſſam, in poteſtatem ſuam tandē redigit. Hac autem uictoria lætus Alboinus, Veronam ſe contulit, quam regni totius ſedem conſtituerat. Ibi uero conuiuio exhilaratus, Rhoſimundam uxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipſius mulieris capite à ſe occiſi, in poculum redegerat. Erat autē in exercitu Alboini Nelmelchidis Longobardus adoleſcens forma inſignis, & nobilitate atq; armis præſtantiſſimus, cuius conſuetudine Rhoſimunda quidem delectabatur: quemq; in cubiculum ſecreto ducens, propoſita regni ſpe, Alboinum obtruncare compulit. Verum cum aduerſantibus Longobardis de ſpe regni decidiſſent, ambo ad Longinum, qui tum Rauennæ præerat, confugere. Nec ita multo poſt, ſeipſos inuicem ueneno petētes, diem extremum claudunt. Multas clades tum paſſa Italia eſt, irrumpentibus in prouinciā barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempeſtate uiſa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immēſum Tiberis creuit, ut inundatione ſua populo Romano magnas calamitates intulerit. Interim uero Iohannes pontifex & ſanctorum cœmiteria reſtituit, & Iacobi ac Philippi eccleſiam à Vigilio inchoatam perfecit. Et Narſetem Romanis non diſſimulanter iratum, quod de ſe male opinarentur, idq; ad Sophiam ſcripſiſſent, e Neapoli ad urbem ducit: ubi haud ita multo poſt Narſes moritur, cuius corpus loculis impoſitum, Cōſtantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putaſſem in tanta rerum perturbatione, niſi ſanctiſſimi uiri perituræ prouinciæ ſuccurriſſent. Nam & Paulus patriarcha Aquileienſis, & Felix epiſcopus Taruiſinus, Alboinum ubi Italiam attigit, mitiorem ciuibus ſuis & prouinciæ reddidere. Et Fortunatus uir ſingularis literaturæ & eloquētiæ, Gallos ad mitiorem cultum redegit ſcriptis & exemplo. Ad Sigibertū enim eorum regem, libellum de gubernando regno perſcripſit, ac beati Martini uitam eleganter compoſuit. Sunt qui ſcribāt Germanum Pariſienſem epiſcopum, uirum quidem ſanctiſſimum hoc tempore fuiſſe, qui Franciæ reges ſemper in officio continuit: & adeo quidem, ut inter ſe certatum religione, pietate, gratia, humanitate ſit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipſi non imitarentur, tantum ualent boni paſtoris exempla. Iohannes autem, cuius temporibus Armenij fidem Chriſti recepere, moritur, ac in baſilica Petri ſepelit pontificatus ſui anno duodecimo, menſe undecimo, die ſexto & uigeſimo. Vacat tum ſedes eius morte menſibus decem, diebus tribus.

Helmechildis.

Paulus patriarcha.

Paſtoris boni exēpla.

BENEDICTVS .I.

lxiiij. pōt.

Benedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij ſecundi temporibus fuit, quem quidem Iuſtinus per adoptionem in filium & regni hæredem ſuſceperat, ac merito certe, cum in homine ea ornamenta eſſent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iuſtitia, pietas, religio, ſapientia, conſtātia & perpetua fortitudo. Verum inter alias eius uirtutes benignus & liberalis in omnes, potiſſimum uero erga pauperes habitus eſt, & ob eam rem dominus largas opes ei ſubminiſtrauit. Nam dum ſemel per ædes ſuas contentius inambularet, cerneretq; in pauimento marmoream crucem, eam religionis cauſa, ne pedibus cōculcaretur, auferri iuſſit, meliorīq; loco atq; honeſtiore reponi. Poſt hanc uero una atq; altera inuenta eſt: ſub qua tantam uim auri & argenti reperit, quantā hominis beneficentia requirebat: cuius quidem magnā partem pauperibus erogauit. Ferūt etiā Narſetis theſauros ad eum ex Italia delatos fuiſſe, quibus conflatis ad munificentiā & liberalitatē uſus eſt. Ad Sigibertum namq; Francorum regem, qui ſe per legatos inuiſerat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta ſingularum librarum miſit: quorum pars una imagine principis ſignata erat his lite-

tificatus ſui.x menſe ſecundo,die decimo. Sepultus eſt autem in eccleſia beati Pe-
tri in Vaticano. Vacat tum ſedes menſibus ſex,diebus octo & uiginti.

GREGORIVS .I.

GRegorius patria Romanus,patre Gordiano,uiro ſenatorio, uno om̃ium con lxvi.pont.
ſenſu inuitus etiam pontifex creatur,anno domini dc.ac xix. Monachus nan
que erat ac leuita. Is autem cum principis conſenſus requireretur , ut antea dixi,
nuncios cum literis miſerat,qui Mauritium obſecrarent,ne pateretur electionem Mauriti-
cleri & populi Romani ea in re ualere.Interceptæ ſunt literæ à præfecto urbis, ac us imper.
diſcerptæ,ſcriptæq; aliæ,quibus rogabatur,ut quem populus ac clerus in pontifi-
cem legiſſet,eundē imperator confirmaret,quo nihil ei nunciari iucũdius ac gra-
tius potuit,cum ſecum familiariter,dum Conſtantinopoli erat Gregorius uixiſ-
ſet,filiumq; eius e fonte baptiſmatis leuaſſet.Remittit itaq; Mauritius nuncios,ac
quidem propere qui Gregorium confirmarēt,cogerentq; hominē ſanctiſſimum
pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum ſuſcipere. Is itaq; nō ſibi-
ipſi,ſed utilitati hominum,ac honori diuino cōſulens, quem certe ob religionem
& pietatem rebus omnibus ſemper antetulerat,ſpretis opibus, poſthabitis uolu-
ptatibus,atq; omni ambitione & potētia,gubernacula reipublicæ Chriſtianæ ſuſ-
cipiens,ita uixit,ut uſque ad tempora noſtra neminem ex ſucceſſoribus parem ha
buerit,nedum ſuperiorem uel ſanctitate uitæ,uel diligentia in rebus agendis,uel
doctrina & ſcriptis.Nam & librum de ſacramētis compoſuit, & antiphonarium Forte
tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, in *quadragin quatuor.
ta euangelia:in Iob quoq; (ut dixi)allegorice,ad mores & hiſtoriam reſpiciens,ele
ganter ſcripſit.Edidit & libros quatuor in dialogo:& librum quem paſtoralē ap-
pellauit,ad Iohannem epiſcopum Rauennatem de ratione gubernandæ eccleſiæ.
Inſtituit præterea,ne quid ornatus & concentus inter ſacrificandum deeſſet,ut an
tiphonæ canerentur:hæc uulgo introitus uocant.Eius quoq; inuentum eſt,ut no-
uies kyrie eleiſon caneretur, & alleluia, interpoſitis ſeptuageſimæ diebus uſq; ad
paſcha.Cantatur etiam poſt euangelium,poſt communionem ſuo mādato. Idem
quoq; in canonem redegit,dieſq; noſtros in tua pace diſponas.Præterea uero ſup-
plicationes maiores,quas Græci letanias uocant,primus inſtituit. Stationũ quoq;
magnā partem,maxime autem quæ in baſilica Petri habentur,die natali Ieſu Chri
ſti,in epiphania,in dominica paſſione,in albis paſchæ,in aſcenſione, in pētecoſte,
natalibus apoſtolorum,in tertia dominica aduentus,in dedicatione eiuſdem baſili
cæ,die feſto ſancti Andreæ,in cathedra Petri, dũ maior letania fit in ſabbato qua-
tuor temporum.Quid plura de hoc ſanctiſſimo uiro commemorem?cum omnis
inſtitutio eccleſiaſtici officij,ueteris præſertim,ab eo ſit inuēta & approbata:quem
quidem ordinem utinam ſequeremur.Non abhorrerent hodie à lectione officij ui
ri docti, quemadmodum faciũt propter barbariem(neſcio quam) illi latinitati &
compoſitioni additā.Ne uero ulla in re uir ſanctiſſimus eccleſiæ deeſſet,ſynodum
habuit apud ſanctum Petrum quatuor & uiginti epiſcoporũ,qua certe multa ſuſ-
tulit quæ nocitura, multa etiam addidit quæ profutura fidei noſtræ uidebantur.
Miſit & uiros optimos in Britanniam,Auguſtinum,Melitum,& Iohannē,cumq;
his monachos quoſdam probatiſſimæ uitæ: quorum monitis & prædicationibus
fidei noſtræ dogma Angli tum primum integre receperunt.Rediere etiam Got- Angli & Gothi re
thi Gregorij opera ad unionem catholicæ fidei. Sunt præterea qui ſcribãt Grego ceperũt fi
rium dialogum ſuum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginā mi dem.
ſiſſe,cuius lectione praeferocem & indomitum uiri ſui Antharis animum, ad reli
gionem & mitiorem cultum redigeret.Erat enim matrona inſignis,& fidei Chri
ſtianæ ſtudioſiſſima.Nam & baſilicam beati Iohannis baptiſtæ Modoetiæ ædifica-
uit,quod oppidum decem millibus paſſuum à Mediolano diſtat: & eandem eccle

ſiam prædijs ac uaſis aureis ornauit. Ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre
Leuigildo Gotthorum rege interfectus eſt, ꝙ fidem catholicam confiteretur, Ieſu
Chriſti tunicam quæ ſorte uni militum obtigerat, inuentam eſſe apud urbem Za
phat in arca marmorea eo loci repoſitam, Thomæ Hieroſolymitani epiſcopi, & Io
hannis Conſtantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Interea uero Mau
ritius, ſuperatis in Hetruria & Campania hexarcho Romano duce Longobardis,
in omnia uitia & omnem arrogantiam prolapſus, legem tulit, ut qui Romanæ mi
litiæ aſſcriptus eſſet, niſi finita militia, aut mancus & debilis ex uulnere factus, deo
militare nõ poſſet. Hanc ob rem motus Gregorius, hominē admonet, ne eius reli
gionem impugnet, cuius benignitate ex infima ſorte hominũ, ad ſummum gra-
dum dignitatis peruenerat. Præterea uero cum Iohannes Conſtantinopolitanus
epiſcopus habita Græcorum ſynodo, ſeipſum *œcumenicum, id eſt, uniuerſalem
patriarcham creaſſet, monuiſſetq; Gregorium Mauritius, ut Iohanni obtempera-
ret, Reſpondit homo conſtantis ingenij & fidei, poteſtatem ligandi & ſoluēdi Pe
tro traditam, eiuſq; ſucceſſoribus, non epiſcopis Conſtantinopolitanis: proinde
deſineret iram dei in ſe cõcitare, dũ ſeditiones ſtudioſe nimiũ in eius eccleſia ſerit.
Nequaquam uero his malis cõtentus Mauritius, reuocatis militibus ſuis qui in Ita
lia erant, Longobardos adhortatur, ut ſpretis fœderibus iam ictis, Romanos ado
rirentur: quare Agilulphus ex Ciſalpina mouens, uaſtatis longe ac late Hetruriæ
agris, qua iter faciebat, urbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum an
Seuerus num obſedit: quo quidē tempore Seuerus Aquileiēſis epiſcopus in hæreſim prola
Aquileiē- pſus eſt, quæ multorum malorum ſeminariũ fuit. Nam Seuero mortuo, Aquilei
ſis. enſis eccleſia bifariam diuiſa eſt, cum Agilulphus Longobardorum rex, Iohānem
Aquileienſem, Gregorius Candianum Gradenſem Foroiulianis epiſcopos præ-
feciſſent. Agilulphus uero omiſſa ſpe potiundæ urbis, obſidionem ſoluens, Medi
Phocas lanum redijt. At Mauritius non ſponte, ſed coacte pœnitentia ductus, cũ Grego-
creatur rio mitius agere cœpit, ꝙ intellexerat quendam monachi habitu indutũ, ſtrictum
imperat. gladium in manu tenentem, in foro Cõſtantinopolitano clamaſſe, imperatorem
breui gladio moriturũ: hoc idem eius ſomniũ cõfirmauit, quo ſe, uxorem ac libe-
ros cædi uidebat. Interim uero milites ſtipendijs ſuis defraudati, Phocam centuri-
onem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant undeuigeſimo imperij ſui
anno. At Gregorius exornatis quibuſcunq; rebus potuit baſilicis Romanis, dedi-
cataq; Gotthorum eccleſia, quæ in ſuburra eſt Agathæ martyris nomine, Fl. Rici-
merij uiri conſularis opus (ut literæ muſiuæ indicant) paternam domum in Cliuo
Scauri poſitam non longe à circo maximo, in monaſterium redegit, quo in loco &
hoſpites continuo accipiebat, & pauperes undiq; confluentes, cibo & potu in uita
retinebat. Vir certe omni laude dignus, ſi uitam, ſi mores, ſi doctrinam, ſi ſolertiam
in rebus tum diuinis tum humanis inſpicis. Neq; eſt cur patiamur Gregoriũ hac
in re à quibuſdam literarum ignaris potiſſimum carpi, ꝙ ſuo mandato ueterũ ædi
ficia ſint dirupta, ne peregrini & aduenæ (ut ipſi fingunt) ad urbem religionis
cauſa uenientes, poſthabitis locis ſacris, arcus triumphales & monumēta ueterum
cum admiratione inſpicerent. Abſit hæc calumnia a tanto põtifice Romano, præ-
ſertim cui certe poſt deum patria quàm uita charior fuit. Multa profecto ex colla-
pſis ædificijs exedit uetuſtas. Multa præterea demoliuntur homines ædificãdi gra
tia, ut quotidie cernimus. Impacta illa foramina quæ tum in concauo fornicũ, tum
in coniuncturis marmorum quadratorumve lapidum uidentur, non minus a Ro
manis quàm a barbaris auellendi æris cauſa crediderim. In fornicibus enim, quo le
uior eſſet moles, ollas cum nummiſmatibus collocabant. Lapides uero quadratos
æneis clauis firmabãt. Factum id quoq; a Romanis dixi, ſi Epirotæ, Dalmatæ, Pan
nonij, & fæx totius orbis terrarũ huc miſſa, Romani appellari poſſunt, Gregorius

autem confirmata omni ratione eccleſia dei, anno xiij. menſe vi. die x. pontificatus ſui moritur: Phocæ uero imperatoris anno ſecundo, ſepeliturq́; collachrymantibus om̃ibus in baſilica Petri ante ſecretarium quarto idus Martij. Eius uero in morte menſibus v. diebus xix. ſedes Romana tum uacat.

SABINIANVS .I. lxvij. põt.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac merito quidẽ, Gregorio ſucceſſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij uiri ſanctiſſimi aduerſatus eſt. Nam cum ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentq́; paupe res, ut pietatẽ Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimoniũ eccleſiæ largitionibus diſſipaſſe. Paululũm etiam abfuit quin libri eius comburerentur, adeo in Gregoriũ ira & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant Sabinianum inſtigãtibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, ꝙ ueterum ſtatuas tota urbe dum uiueret & obtruncauerit & diſiecerit, quod quidem ita a uero diſſonũ eſt, ut illud quod de abolendis ædificijs maiorum, in uita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter uetuſtatem collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, uel æris uel etiam marmorum cauſa, ſtare tãtæ moles non poterant. Quod autem capitibus careant, mirum nequaquam uideri debet, cum ipſius ſtatuæ caſu ea pars utpote fragilior, & ad accipiendam læſionem paratior, potiſſimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus non diffractis iacere, quia facilius eſt caput ſtatuæ quàm totum corpus deferri: quod hodie quoq; fit ab his præ ſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, ut & horæ in eccleſiis diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuo retinerẽtur, potiſſimum uero in eccleſia beati Petri. Sunt qui ſcribant Phoca annuente pacem cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta uero hoc tempore apparuere prodigia, quanta nunquam antea, quibus certe futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes uiſus eſt perlucidus, & Byzantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam duo marina monſtra omnino humanã ſpeciem habentia uiſa ſunt, Sirenes fortaſſe fuere Acheloi filiæ, ut aiunt poetæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erãt, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sũt qui ſcribant tempore Sabiniani & Iohannẽ patriarcham Alexandrinum uirum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginenſem Iohanni nequaquam diſſimilem, dignitatem utriuſq; eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoq; Latiniani familiaris, uir doctiſſimus, multa tum in Vincentiũ Cæ ſarauguſtanum epiſcopum ſcripſit, qui in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoq; de uirginitate librum ad ſororẽ ſcripſit, quem aureolum appellauit. At Sabinianus cum annum unum, menſes quinq;, dies ix. in pontificatu ſediſſet, moritur, funusq́; eius a ſancto Iohanne per portam aſinariam & põtem miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes eius morte menſes xi. dies ſex & xx. Prodigia.

BONIFACIVS .III. lxviij. põ.

BOnifacius tertius, patria Romanus, a Phoca imperatore obtinuit, magna tñ contentione, ut ſedes beati Petri apoſtoli, quæ caput eſt omnium eccleſiarum, ita & diceretur & haberetur ab omnibus: quem quidem locum eccleſia Conſtantinopolitana ſibi uendicare conabatur, fauẽtibus interdum malis principibus, affirmantibusq́; eo loci primã ſedem eſſe debere, ubi imperij caput eſſet. Affirmabant Romani pontifices urbem Romam unde Cõſtantinopolim Colonia deducta eſt, caput imperij merito habendam eſſe, cum etiam Græci ipſi literis ſuis principem ſuum, τὸν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id eſt, Romanorũ imperatorem uocent, ipſiq́; Conſtan Phocas imperat.

tinopolitani etiam ætate noſtra ῥωμαῖοι, non Græci uocētur. Omitto q Petrus apo-
ſtolorum princeps ſucceſſoribus ſuis pontificibus Romanis, regni cælorum claues
dederit, poteſtatemq; a deo ſibi conceſſam reliquerit, non Cōſtantinopoli, ſed Ro
mæ. Illud tantum dico, multos principes, maxime uero Conſtantinum comparan
dæ ſynodi ac diſſoluendæ, confutandi uel confirmandi ea quæ in ſynodis decreta
erant, Romanæ ſedi tantummodo conceſſiſſe. Merito igitur ſedes Romana cæte-
ris antefertur, cuius integritate & conſtantia cunctæ hæreſes confutatæ ſunt &
exploſæ. Idem quoq; Bonifacius inſtituit, habita ſynodo epiſcoporū duorum & lxx.
presbyterorum xxx. diaconorum trium, ne quis ſub anathematis culpa in locū de-
mortui pōtificis aut epiſcopi ſubrogaretur, niſi tertia ſaltem poſt obitum eius die,
utve anathematizarentur qui largitione & gratia ad pontificatum uel epiſcopa-
Largitio-nib. non quærendus epiſcopatus. tum aditum ſibi quærerent. Voluit item electionem epiſcopi a clero pariter & po
pulo fieri, camq; ita ratam fore, ſi a principe ciuitatis approbata eſſet: & ſi ſummus
pōtifex demq; his uerbis autoritatem ſuam interpoſuiſſet, Volumus & Iubemus:
ſancta quippe inſtitutio & pernæceſſaria noſtris præſertim temporibus, quibus in
peius omnia dilabuntur. Eſt enim ſimile ueri, clerum & populum ac principem ci
uitatis, ſi libera ſuffragia ſunt, non alium electuros, quàm qui merito poſſit & de-
beat aliis præeſſe, quod eſt epiſcopi proprium, ut uocabuli etymologiam, huic rei
accommodatam repetamus. Licet re uera (pace bonorum dicam) multi epiſcopa-
tum deſiderent explendæ auaritiæ & libidinis ſuæ cauſa, non quo communi utili-
tati, ut eorum expoſcit officium & nomen, conſulant. Quæritur enim quantū red
dat epiſcopatus, non quot oues paſcuæ in eo ſint. ſed de his ſatis. Ad Bonifacium
redeo, cuius cum uita, ut uideo, etiam decreta extincta ſunt, pontificatus ſui mēſe
nono. Sepultus eſt autem in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſe uno, diebus ſex.

lxix. pōt.

BONIFACIVS .IIII.

BOnifacius quartus, natione Marſus, patria Valerienſis, patre Iohāne medico,
Maria rotunda. templum ſanctæ Mariæ rotundæ, quod ueteres Pantheon, quia Cybeli & oīb-
bus diis cōmune eſſet, a Phoca imperatore obtinuit, cōſecrauitq; quarto idus Maii
in honorem beatæ uirginis omniumq; martyrum, eiectis prius gentiū ſimulacris,
luſtratoq; templo. Vnde poſtea uirgo ad martyres appellata eſt. Hoc eodem tem-
pore Perſæ rege Coſdroa in Romanas prouincias irrumpentes, ſuperato Phocæ
exercitu, Hieroſolymam occupant. Templa Chriſtianorum prophanant & diripi
unt. Lignū dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam uirum ſanctiſſimum eiuſ-
dem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab oīibus, po-
tiſſimum uero a ſenatu ſpretus Phocas, ab Heraclio copiarum & Aphricæ prouin
Cacanus ciæ duce, imperio ac uita priuatur. Cacanus uero Bauarorum rex, per Pannoni-
am & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorum reges ita ſuperat, ut pau-
lum abfuerit quin prouinciam ipſam caperet, ita tamē Forumiulii proditione Ro-
mildæ eius amore captæ diripuit, ut uix ipſius prouinciæ cernerentur ueſtigia.
Dum hæc agerentur in Italia, Iohannes Gerundenſis epiſcopus religionem Chri-
Iohannes Gerūdenſis. ſti prædicatione & ſcriptis ubiq; tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Luſitania
natus, ubi ſapere aliquid per ætatem cœpiſſet, Conſtantinopolim proficiſcens, ita
græce & latine doctus inde diſceſſit, ut in Luſitaniam rediens, Arrianam hæreſim
quæ tum inualuerat, facilime confutaret, hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis
relegatur. Verum poſtea mortuo Lemungildo rege, qui hæreticis fauebat, in pa-
triam rediens, & multa ſcripſit ad doctrinam noſtram pertinētia, & monaſterium
condidit, rationemq; uiuendi monachis conſcripſit. Eutropius quoq; Valentinus
epiſcopus, Hiſpanos doctrina & exemplo in fide continuit. Præterea uero Colum
banus abbas uir ſanctiſſimus, genere Gothus, ut quidam affirmant, ex Scotia in
Burgundiā primo ueniens, Lixonenſe monaſteriū egregiū id quidem extruxit,

inde in Italiam abiens, apud Bobium in apennino aliud monaſterium amplum ſa ne ædificat inter Hetruſcos, Ligures & Inſubres. His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monaſterum redigit, fundosq; ſuos monaſterio aſſcribit in monachorum uſum. Verum non ita multo poſt diem extremum obiens, ſexto pontificatus ſui anno, menſe octauo, die xiij. quo quidē tempore, peſte, fame, & inundatione aquarum laboratum eſt, ſepelitur in baſilica Petri. Vacat tum ſedes eius morte menſibus vij. diebus quinq; & uiginti.

DEVSDEDIT .I.

Euſdedit patria Romanus, patre Stephano ſubdiacono, pontificatum omnium ſuffragijs adeptus, clerum mirum in modū dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, ut quendā obuium elephantiæ morbo laborantem, oſculo ſuo lepra ſtatim liberauerit. Conſtituit autem uir optimus, ne filius patrimi puellam e ſacro fonte a patre leuatā, ducere in uxorem poſſet. Eodem quoq; tēpore Heraclius magno cōparato exercitu, multas prouincias à Perſis occupatas, in poteſtatem ſuam redigit. Ducem Perſarum ſingulari certamine ex equo deturbat & interficit. Coſdroam regem Perſarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum reſtituit. Perſidem ingreſſus, turrim Coſdroæ theſauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partē uero reparandis templis, quæ Perſæ diripuerāt & uaſtauerant, deſignat. Ipſe præterea alia onuſtus præda cum ſeptem elephantis Hieroſolymam rediens, crucem domini à Perſis ablatam ſecum deferēs, eo loci reponit, in quo antea fuerat. Captos a Perſis, in patriam remittit. Rediens deinde Conſtantinopolim, literis & ocio delectatus, ad aſtrologiam ſe contulit. Sororis tamen ſuæ filiam tantus imperator cōtra ius faſq; in uxorem accipit: & ut ſceleri ſcelus adderet, quod fieri conſueuit, ubi quis in peiora labitur, ad Eutychianos tranſijt, eo potiſſimum tempore quo Anaſtaſius Perſa monachus ſub nomine Chriſti à ſuis captus, martyriū paſſus eſt: cuius reliquiæ poſtea Romam aduectæ ſunt, & in monaſterio beati Pauli repoſitæ ad aquas ſaluias, ut uulgo dicitur. Ferunt eodem tempore Siſebutum Gotthorum regem, plurimas Hiſpaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepiſſe, Iudæosq; omnes in regno deprehenſos, grauioribus ſupplicijs ad Chriſti fidem compuliſſe rogatu (ut aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, ſibi cauendū à circūciſis eſſe, cum tamen poſtea haud ſatis fati neceſſitatem circunſpiciens, à Saracenis circunciſionem obſeruantibus, oppreſſus ſit. Agebātur hæc in oriente, nec ſuis athletis pro fide Chriſti carebat occidēs. Arnolphus enim Metenſis epiſcopus conſilio & ſanctitate Dogobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amando Traiectenſi epiſcopo, uiro quidē optimo, & religionis Chriſtianæ defenſore acerrimo. Hiſpanis quoq; Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus Leādri ſucceſſor, multa tum ſcripſit, quæ fidem Chriſtianam mirifice iuuant. De ſummo enim bono, de uiris illuſtribus, de uocabulis grammatices, & etymologijs libros compoſuit. Hiſtoriam præterea ab Adam uſq; ad tempora Heraclij, uitas quorundam ſanctorum, hiſtoriam Longobardorum, & breuem quandam coſmographiam ſtylo ſatis eleganti edidit. In eo homine pluris faciēda eſt certe ſanctitas quàm eruditio. Sunt qui ſcribant Iſidorum Germanum fuiſſe, quanquam Hiſpani hunc ſuum eſſe affirment: utcunq; ſit, ſatis conſtat, eum fuiſſe quauis laude dignum ob doctrinam & ſanctitatem. Deus autē dedit, cuius tempora ad hæc etiam quæ diximus, notiora fecere & terræmotus, & ſcabies quædam ita ad elephantiam tendens, ut deformitate cognoſci homines non poſſent, moritur pontificatus ſui anno tertio, die tertio & uigeſimo, ac ſepelitur in baſilica Petri ſexto idus nouembris, eius morte epiſcopatus tum uacat menſem unum, dies xvi.

[Margin notes: lxx. pont. — Heraclius imperat. geſta. — Siſebutus Gotthorū rex.]

BONIFACIVS .V.

lxxi.pon. BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Iohanne, eo tempore pontifica-
tum iniit, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio miſſus, uindicata
Eleutherius patricius. Iohannis hexarchi morte, ſemetipſum regem Italiæ creat. At uero cum Romam
proficiſceretur, a militibus ſuis necatur, eiusq; caput Conſtantinopolim mittitur.
Huius in locũ poſtea Iſatius patricius Conſtantinopolitanus, hexarchus ſuffectus
eſt. At Theudelinda (ut diximus) mortuo Adoaldo marito, una cum filio regnum
Longobardorum ſapienter & integre gubernãs, inter Longobardos & Italos pa-
cem decennio continuit, ecclesias multas donis & muneribus exornauit, fundos
quoque his adiecit, quorum prouentibus ſacerdotes uterentur. Anno uero duode
cimo Heraclii Mahometus Arabs, ut quidam uolunt: ut alii Perſa, nobili genere
Mahometus Arabs. natus, patre qui deos gentium coleret, matre Hebraica Hiſmaelitici generis, ma-
gnum in Chriſtiano populo excitauit incendium: & ita magnũ, ut uerear ne eius
ſecta, noſtra potiſſimum ætate, reliquias Chriſtiani nõis penitus extinguat: adeo
tepeſcimus, & animo ac corpore languidi interitum noſtrum expectantes conci-
dimus. Inualeſcit eius ſecta nunc multo magis quàm antea. Nã tota Aſia & Aphri
ca magnaq; pars Europæ Mahometanis principibus ſubiecta eſt. Inſtant nunc Tur
ci terra ac mari, ut nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruãt: Sedemus
ocioſi, alter alterum expectantes, quaſi hoc malum uniuerſæ reipublicæ chriſtianæ
non immineat. Expectant ſacerdotes, ut a ſecularibus hoc tantum bellum & tam
neceſſarium ſumatur. Expectant item ſeculares, ut presbyteri tuendæ religionis
cauſa pecunias in ſumptus bellicos polliceantur & ſubminiſtrent, nec in peiores
uſus effundant, quemadmodum facere pleriq; conſueuere, pecunias eleemoſynis
& ſanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea uaſa & prægrandia qui-
dem fundentes, parum de futuro ſoliciti, dei quem tantum utilitatis gratia colũt,
& hominum contemptores. Ad Mahometum redeo, uirum adeo uerſutũ & acris
ingenii, ut cum inter chriſtianos diu uerſatus eſſet, omnesq; omniũ quí ante fuere
ſectas cognouiſſet, nouam quandam ſuperſtitionem introduxit, ut uidemus, qua
prope noſtra religio extincta eſt. Auſus eſt etiam comparato ingenti Arabum ex-
ercitu, fines Romani imperii turbare, cuius motus Heraclius cito compeſcuit, ſoli
citatis eius ad defectionem militibus pollicitationibus & præmiis. Bonifacius au-
tem pontifex uir ſingularis humanitatis & clementiæ, magna in omnes benigni-
tate & gratia utens, nullum genus officii, quod bonum paſtorem deceret, præter-
miſit. Inſtituit præterea ne qui ad eccleſias confugerent, inde ui retraherẽtur: neve
acolyti reliquias martyrum attrectarent, quod eſt presbyteri, aut ſubdiaconi offi-
cium. Mandauit item ut quouis in loco ſacrilegi anathematizarentur: ut ve teſta-
mentum iuſſu principis ubiq; ualeret. Cœmiterium autem beati Nicomedis fecit
& dedicauit. In clericos uero integre uiuẽtes, unice liberalis & munificus fuit. Gal
lus autem beati Columbani diſcipulus, ita in occidente tum uiuebat, ut etiam in ui
ta ſancti nomẽ mereref. Huius ueſtigia ſecutus eſt Euſtachius abbas, ſecuta & ſan-
cta Aurea, in cuius honorem beatus Eligius monaſterium uirginum ædificauit.
* Elidius Ferunt etiam Baſilium quendam Iſidoro æqualem uita, moribus & doctrina inſi-
gnem tum habitum fuiſſe. Moritur autem Bonifacius pontificatus ſui anno quin-
to, die decimo, & in baſilica Petri collachrymantibus omnibus ſepelitur. Eius au-
tem in morte diebus tredecim ſedes tum uacat.

HONORIVS .I.

lxxii.põt. HOnorius natione Campanus, patre Petronio uiro conſulari, eo tempore pon
tificatum iniit, quo Theudelinda moritur, eiusq; filius Adoaldus e regno de-
iicitur, ſuffecto in eius locũ Arioaldo. Inſtabat tum (ut dixi) Heraclius qui de Per-
ſis triũphauerat, ut oẽs Iudæi imperio ſubiecti baptizarentur. Hanc ob rẽ Saraceni

& Arabes arma ſumentes, a natiuitate Chriſti anno dc.iij. ac uigeſimo, ita Heraclij duces ſuperarunt, ut hominem felicem primo, mox infeliciſſimum reddiderint, duce Mahometo, qui cum magnum ſe dei prophetam aſſereret, magicis artibus Aſianos & Aphricanos deludens, ita populos quoſdam concitauit noua a ſe religione imbutos, ut paulum abfuerit quin omnino imperij nomen deleret, capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus: Saracenos ſectatores ſuos habuit, a Sara Abraæ legitima uxore ita appellatos, quaſi legitimos diuinæ profeſſiōis ſucceſſores & hæredes. Secutus eſt homo callidiſſimi ingenij hac in re Hieroboā exemplum, qui tribui ſuæ alios colendi ritus conſcripſit, ne unquam Iudæorum imperio ſubeſſent. Idem poſtea fecere Græci a catholicis diſſentientes, non ob religionem tantummodo, ſed ob imperiū, cuius gratia Neſtorianorum, Iacobitarum & Hebionitarum errores ſecuti ſunt. Verū poſtremo hac pertinacia eo deducti ſunt, ut unà cum religione & ſecta imperium omnino amiſerint, in turpiſſimā ſeruitutem redacti. Mahometus autem (ut in Alcorano legitur) quo magis ſectatores ſuos a religione Chriſtiana ſeiungeret, hæreticos quoſdam in componēdis legibus, maxime uero Neſtorianos ſecutus eſt, multa hinc inde contra legē Moſeos & euangelij dei aſtute colligens, ac in unum quaſi corpus redigens. Ferunt Heracliū tum quidem deſperatione & fœdam pacē cum Saracenis iniiſſe, & Pyrrhi patriarchæ Conſtantinopolitani & Cyri Alexandrini epiſcopi fraudibus deceptum, in hæreſim quoq; Monothelitarum incidiſſe, unam tantummodo uoluntatem in Chriſto eſſe dicentium, unde nomen accepere. Hos tamen poſtea tanti erroris autores, hortante Honorio, & uerum ante oculos literis & nuncijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius aūt a rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, moribus ſanctiſſimis omnem prope clerum renouauit. Baſilicā beati Petri tegulis æneis ex Ioue capitolino ſumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris uia Momētana, ut carmen in apſide indicat, ædem Pancratij uia aurelia reſtituit. Templa quoq; Maſtaſii ad aquas ſaluias, templum quatuor coronatorum martyrum, templū beati Cyriaci uia Hoſtienſi miliario ſeptimo, templū Seuerini apud urbem Tiburtinam magnificentiſſimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus incruſtatione parietum, opere tectorio, opere uermiculato exornauit. Reſtituit etiam cœmiterium Marcellini & Petri uia lauicana. Eccleſiā quoque beatæ Hagneris apud ſanctum Syluestrum, eccleſiam beati Hadriani in tribus foris huius mandato & impenſa ædificatas fuiſſe, ſcribunt nonnulli: ut uero unoquoq; ſabbato a ſancto Apollinari ad diuū Petrū iretur cum letanijs, primus inſtituit. Moritur autem uir ſanctiſſimus anno pontificatus ſui duodecimo, menſe undecimo, die xvij. ac in baſilica Petri ſepelitur quarto idus octobris. Eius morte annum unum, menſes ſeptem, dies decem & octo ſedes interim uacat.

SEVERINVS .I. lxxiij.pō.

SEuerinus patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum ſubrogatus, ab Iſatio totius Italiæ hexarcho in pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, niſi id imperatores, aut eorū hexarchi confirmaſſent. Iſatius itaq; ob eam cauſam Romam profectus, cum pontificem confirmaſſet, ne gratuito tantum laboris ſuſcepiſſe uideretur, theſaurum & ſacrarium baſilicæ lateranenſis adiuuantibus Romanis quibuſdam ſpoliat, reſiſtentibus aliquandiu, fruſtra tamen ſacerdotibus templi, quorū primates omnes poſtea in exilium miſit. Indignabatur enim Iſatius eos tantum in theſauris habere, neq; quicquam in uſus bellicos conferre, præſertim cum milites inopia rerum omniū tunc laborarent. Huius prædæ partem militibus conceſſit, partem ſecum Rauennam detulit, reliquum uero ad imperatorem miſit. Saraceni autem, quos precio conductos ab Heraclio diximus, cum eis auare maligneq; pacta merces perſolue-

Electionē pōtificis imperator cōfirmare ſolebat.

retur, in Syriam profecti, Damaſcum imperio ſubiectam ui capiunt. Deinde uero cum reliquis Arabibus, qui domi remanſerant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometi furore incitati, Phoeniciam & Aegyptũ peruagati, reſiſtentes tum imperio ſuo, tum legi mahometanæ, paſſim cædunt. Verſi deinde in Perſas, Hormiſda Perſarum rege interempto, non prius uaſtādi omnia finem fecere, quàm Saracenorum legem & imperium ſuſcipiunt. Verum Heraclius audita Saracenorum licentia, capta præſertim Antiochia, ueritus ne Hieroſolymam occuparent, crucem domini Conſtantinopolim deferendã curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quaſi ab Agar ancilla Abrææ ortos: neque ita multo poſt Hieroſolyma capta eſt. Mahometo autem (ut quidam ſcribũt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha ſuccedit. Poſt hunc Hali. Quo quidem pulſo, ꝙ nimium ſuperſtitioſus eſſet, alterum Calipham ſibi ducem Aegyptij creauere. Ferunt tum etiam ne quid calamitatis deeſſet, quod Romanum uexaret imperium, Siſebutum Gotthorum regem omnes Hiſpaniæ ciuitates Romanis ademiſſe: ac tum demum Romanos imperare in Hiſpania deſiiſſe. Seuerinus autem pontifex uir ſingularis pietatis & religionis, amator pauperum, in calamitoſos benignus, in oĩes munificus, in reparandis templis ſplendidus, pontificatus ſui anno primo, menſe ſecundo moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri quarto nonas Auguſti. Vacat tum ſedes mẽſes iiij. dies undetriginta.

lxxiiij. põtifex.

IOHANNES .IIII.

IOhannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens, ſtatim mira pietate uſus eſt. Ex reliquis enim theſauris, quos Iſatius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit Iſtrios & Dalmatas a captiuitate redemit. Interea uero Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnum ſucceſſerat, licet iuſtitia & pietate inſignis habitus ſit, ad Arrianos tamẽ declinat, paſſuſꝗ eſt, ut eodẽ tẽpore omnibus regni ſui ciuitatibus duo epiſcopi pari poteſtate præeſſent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebatur. Tanti præterea ingenij fuit, ut leges quæ ſola memoria & uſu retinebantur, in ſeriem quandam redegerit, codicemꝗ ipſum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præſtans fuit, ut Hetruriam omnem & Liguriam cum ora maritima Maſſiliam uſꝗ, in ſuam redegerit poteſtatem. Anno deinde ſexto regni ſui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt ſacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templũ Iohãnis baptiſtæ ſepultum, noctu aperto tumulo ſpoliaſſe: ſolent em̃ precioſa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Iohannes homini apparens, ei mortem interminatus eſt, ſi deĩceps templum ſuum ingrederetur. Huic enim ſancto Rhotaris mirum in modum in uita deditus fuerat. Idem cõtigit temporibus noſtris Alouiſio cardinali, patriarchæ Aquileienſi. Eruto enim ſepulchro ab his ſpoliatur, quos ipſe ex infima ſorte hominum ad dignitatem ſacerdotalem & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula ſuſcipiẽs, Gundibergam reginæ Theodelindæ filiam in uxorem accipit, quæ religionẽ matris imitata, ut illa Modoeciæ, ſic ipſa Tarracinæ Iohannis baptiſtæ templum ædificat, plurimoꝗ auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehenſus, a marito adulteræ interficitur. Huic autem ſucceſſit Aripertus Gudualdi filius, Theodelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum ſaluatoris oraculum condidit, uarijſꝗ ornamentis inſigniuit, & fundis dotauit. Iohannes autem pontifex ueritus ne corpora Vincentij & Anaſtaſii aliquando in manus barbarorum deuenirent, ut Romam quàm diligentiſſime ferrentur curauit, ac iuxta fontem lateranenſem in oratorio beati Iohanis baptiſtæ magna cum ueneratione collocauit. Sunt qui ſcribant huius pontificis tempore & Vincentium Beluacenſem epiſcopum, & Muar

Rhotaris Arioaldo in regno ſucceſſit Arrianæ ſectæ.

dum archiepiſcopum Remenſem, ſanctitate & doctrina in precio fuiſſe. His addunt & Reginulpham Gallam matronam genere & ſanctitate inſignem: & Renaldum Traiectenſem epiſcopum, uita & miraculis clarum. Iodocus quoq; his nequaquam inferior eſt habitus, qui Britonum regis filius, ſpreto regno, cū aliquandiu in eremo uixiſſet, tandem in pago Pontio moritur. Iohannes autem pontificatus ſui anno primo, menſe nono, die nono moriēs, in baſilica Petri ſepelitur quarto idus octobris. Vacat tum ſedes menſem unum, dies tredecim.

THEODORVS .I.

lxxv. pōt.

THeodorus natione Græcus, patre Theodoro epiſcopo Hieroſolymis oriūdo, pontificatum iniens, omnia quæ ad dignitatem religionis Chriſtianæ pertinere arbitrabatur, circunſpiciebat, ut bonum paſtorem decet: in omneis, maxime autem erga pauperes, mira benignitate utēs. Interea uero Heraclius trigeſimo imperij ſui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulo ante Theodoꝝ cognomento Caliopam mortuo Iſatio hexarchum in Italiam miſiſſet: In locum uero demortui Heraclij primo ſufficitur Conſtantinus filius, qui quarto ſuſcepti imperij menſe, ueneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis inſidijs, quos quidem ad tantum facinus (ut aiunt) Pyrrhus patriarcha inſtigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat, eo potiſſimum tempore, quo Cyrus, Sergius & Pyrrhus Acephalorum hæreſim inſtaurantes, unam operationem in Chriſto, humanitatis ſcilicet & diuinitatis, unamq; uoluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrhus audita Heraclij morte, redeūdi in patriam cupidus, ex Aphrica ubi exulabat Romam ueniens, ac errati ueniam petens non ex animo, ſed ficte, a Theodoro uiuendi formam accepit. Verum prius uitam amiſit, quàm tanto ſcelere quæſitam dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim populusq; Cōſtantinopolitanus cognito ſcelere, in Martinam Heracleonemq; conſurgens, cum hunc naſo, illam lingua mutilatam relegaſſet, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Conſtantium uero Conſtantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum epiſcopum ſufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam & rationem ſuſcipere recuſabat, adiuuāte eius ſtultitiam Conſtantio, in eandem hæreſim ſtolide nimium prolapſo. Conuerſus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda ſanctorum corpora, Primi & Feliciani martyrum reliquias ex arenario uiæ nomentanæ ablatas in urbem deferens, in baſilica Stephani protomartyris in Cælio mōte collocat: multis ornamētis, tū ex argento, tū ex auro adhibitis. Idē quoq; baſilicā ædificat uia flaminea nō lōge a pōte miluio, & ſtatim dedicat. Duo poſtremo oratoria cōſtruxit & ornauit: quoꝝ alterum erat apud Lateranenſem baſilicam beato Sebaſtiano: alterum uero uia hoſtienſi, Eupulo martyri dedicatum. His ita conſtanter & ſancte peractis, moritur pontificatus ſui anno ſexto, menſe quinto, die decimooctauo: ſepeliturq; in baſilica Petri pridie idus Maij. Epiſcopatus autē diebus duobus & quinquaginta tum uacat.

Conſtātinus filius ī locū Heraclij ſufficitur.

MARTINVS .I.

lxxvi.

MArtinus primus, patria Tudertinus, patre Fabricio, in Theodori locum ſuffectus, legatos ſtatim Conſtantinopolim miſit, qui Paulum adhortarentur, ut omiſſis erroribus ſuis, aliquando ueritatis callem ingrederetur. Is autem non modo pontifici bene monenti non obtemperat, uerumetiam eius legatos Cōſtantij autoritate abuſus, in diuerſas inſulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus, ſynodum centum & quinquaginta epiſcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis uinculo damnatum, priuauit. Interea uero dum hæc ita agerentur, pax Italiæ quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta eſt, Longobardis omnia ad utilitatē ſuā trahentibus; cōtra

uero recuſantibus Romanis, quæ præter ius faſq; mandarentur, maxime uero
cum Rhotaris Arriana labe inquinatus, nullam ferme ciuitatem haberet, cui non
Arrianũ pariter & catholicum epiſcopum præpoſuiſſet. Hunc aũt errorem emen
dare conati Theodorus & Martinus, rem ſæpius fruſtra tentauerãt. Ob has igitur
cauſas inſtante etiam Theodoro Italiæ hexarcho, bellum Longobardis indicitur.
Non detrectarunt illi certamen. Ad Sculiennã ſiquidem Mutinæ amnem acriter
utrinque pugnatum eſt. Tandem uero Theodorus ſuperatus funditur & fugatur.
Quo quidem in prælio ex ſuis ad ſeptem millia deſiderati ſunt. Rhotaris autem
tanta uictoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in poteſtatem
ſuam redigit. Interea uero Cõſtantius fortunã cum duce mutaturus, reuocato The
doro, Olympium hexarchum in Italiam ſtatim mittit, qui primo quidem & Mo-
nothelitarum ſectam per omnem Italiam ſpargeret: & Martinum pontificem aut
Olympius — interficeret, aut captum ad ſe perducendum curaret. At Olympius Romam ueni
ens, ubi iam ſynodus habebatur contra hunc atq; alios orientalis eccleſiæ errores,
cum uirus conceptum ſpargere nõ poſſet, lictorem ſuum immiſit, qui Martinum
in eccleſia ſanctæ Mariæ maioris caperet, & ad ſe perduceret: uel ſaltem parere re-
cuſantem interficeret. Facturus mandata lictor, dei miraculo ſubita cæcitate corri
pitur. Atq; ita diuinæ maieſtatis nutu tantum diſcrimẽ tum Martinus euaſit. Hac
uero orientalis & occidentalis eccleſiæ diſcordia freti Saraceni, Alexandria cũ in-
Rhodus à Saracenis capitur. — genti claſſe ſoluentes, Rhodum peruenere: captaq; urbe, coloſſum fama celeberri
mum demoliti ſunt, ex cuius ære nongentos camelos onuſtos ferunt. Erat enim
ſeptuaginta cubitorum, cuius autor Chares Lyſippi diſcipulus habitus eſt. Dein-
ceps uero occupatis multis Aegei maris inſulis, in Siciliam nauigantes, multa da
mna Siculis intulere: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos inſula de-
pulit, non ſine magna nauiũ, militum ac ſuipſius iactura: ibi enim morbo corre
ptus moritur. Conſtantius uero tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorũ
Caliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, ut primo quoque tempore
Martinum pontificem ad ſe uinctum mitteret: eiq; rei ſocium addidit Paulũ Pel-
larium, qui tantum facinus curaret. Theodorus a Romanis perbenigne exceptus,
cum ſalutandi cauſa adire pontificẽ ſimularet, homini catenas iniicit, eumq; Con
ſtantinopolim mittit. Vnde poſtea in Cherſoneſum ponti exilii cauſa deportatur:
ubi quondam beatus Clemẽs Romanus præſul exulauerat. Martinus autem mul
tis calamitatibus circunuẽtus, ac inopia rerum omnium preſſus, tandem in exilio
moritur, pontificatus ſui anno ſexto, menſe uno, diebus ſex & uiginti. Sedes au-
tem Romæ quatuordecim menſibus tum uacat, quia nil certi de ſanctiſſimi uiri
morte habebatur.

lxxvii. põtifex.

EVGENIVS .I.

EVgenius primus, patria Romanus, patre Ruffiniano e Cælio mõte, Martino
in pontificatu ſucceſſit, eodem ferme tempore, quo Petrus in locum Pauli hæ
retici Conſtantinopoli ſufficitur. Hic enim etſi melius aliquantulum de religione
ſenſit quàm Paulus, non tamen uſqueadeo eandem fidei normam tenuit, quã ſan-
cta Romana eccleſia prædicat & ſeruat. Cuius quidem literæ Romam miſſæ, duas
Literæ Eugenii negantes duas operationes & uoluntates in Chriſto. — operationes & uoluntates in Chriſto negantes, ita ſunt exploſæ, ut clerus ipſe in-
terdicere pontifici auſus ſit, quo minus in eccleſia ſanctæ Mariæ maioris ſacrifica
ret, niſi prius tam prophanas literas reieciſſet. Interea uero Grimoaldus dux bene-
uentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galli
am Ciſalpinam mouens, Papia Pertheritem, Mediolano Gundibertum Arithper
ti filios expulit. Quod ubi Clodoueus Francorum rex intellexiſſet, caſum adoles-
centum miſeratus, magnas copias ſtatim in Italiam miſit, quæ adoleſcentes in re-
gnum paternum reſtituerent. In Tranſpadana regione prælium utrinque ma-

gna animorum concitatione committitur, cum illi redire in ditiorem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem uero ſe inclinãte ad Grimoaldum fortuna fuſi ac fugati Galli, Italia expelluntur. Sunt tamen qui ſcribant Gallos hac ratione deceptos eſſe. Longobardi enim ſimulata fuga, caſtra rerum omnium copia ac uini potiſſimũ plena relinquẽtes, haud longe in inſidijs cõſtiterant: Galli uero caſtra ingrediẽtes, rati ueram eſſe hoſtium fugam, in oẽm uoluptatem effunduntur, epulis & uino replentur: quare ſuperuenientibus hoſtibus, cũ ſomno etiam grauati paſſim ueluti pecora ſine cuſtode iacerent, ita ab hoſtibus cæduntur, ut uix nuncius ſuperfuerit, qui tantam cladem Clodoueo nunciaret. Hac uictoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam ſtatim in poteſtatem ſuam redigit. Eugenius autem pontifex, uir miræ pietatis, religionis, manſuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe nono moritur: ac in baſilica Petri ſepelitur quarto nonas iunij. Vacat tum ſedes menſem unum, dies viij. & xx.

VITALIANVS .I. lxxviij. pontifex.

Vitalianus patria Signinus, ex oppido Volſcorum, patre Anaſtaſio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæſarea Perſarum regina, ueſciente marito cum paucis fidelibus Conſtantinopolim uenit, anno ſexcenteſimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorifice ſuſcepta, nõ multo poſt characterem baptiſmi ſuſcepit, cuius rei cauſa profecto uenerat. Hoc ubi intellexiſſet Perſarum rex, legatos ſtatim Conſtantinopolim mittit, qui uxorem ab imperatore repetant. Reſpondet imperator, in arbitrio reginæ eſſe ſtandi uel diſcedendi, proinde eam ſciſcitatur. Interrogata regina reſpondet, nunquam redituram in patriam, niſi rex Chriſtiani nomen ſuſciperet, qui ſtatim re cognita cũ quadraginta millibus hominum Cõſtantinopolim pacato agmine ueniens, perbenigne ab imperatore ſuſceptus, una cum militibus ſuis baptizatus, in regnum cum uxore reuertitur. Poſtea uero Conſtantius Conſtantino filio in partem imperij ſuſcepto, cõparata ingẽti claſſe, Conſtantinopoli ſoluens, Tarentum peruenit, copias etiam terreſtres nauibus onerarijs ſecum uehens. Inde uero terreſtri itinere in Samnium ueniens, obſidere Beneuentum inſtituerat. Verum ubi intellexit urbem ualido præſidio, multiſq; commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriam mouens, urbẽ ui cepit: ac direptam ſolo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cum urbem muniti ſſimam capere non poſſet, Beneuẽtum oppugnare adortus, ſtatim obſidionem ſoluit, quod intellexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs affuturum ut filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primo, mox Romã inde Conſtantius petens, magna incommoda in itinere paſſus eſt. Saburro autem ciue Romano cum uiginti millibus hominum apud Phormias relicto, qui hoſtes reprimeret, tandem ad urbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero & populo uſq; ad ſextum lapidem honoris cauſa. Ductus per urbem plaudente multitudine ad baſilicam Petri, pallium auro intertextũ ſancto obtulit. Interim uero Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur & ſuperat: ac plurimos Græcos interficit. Hac deſperatione motus Conſtantius, quinta poſteaquam urbẽ ingreſſus eſt die, ad direptionem conuerſus, omnes ſtatuas ex ære & marmore ad ornatum urbis locis inſignibus poſitas, oĩa eccleſiaꝝ ornamenta paulo decẽtiora diſtrahit, ac nauibus ad id ſubuectis imponit: pluſq; ipſe ornamentoꝝ ſeptẽ diebus urbi detraxit, quàm barbari antea ducentis & quinquaginta octo annis, ne dicant maleuoli, & hiſtoriaꝝ ignari, Gregorij pontificis iuſſu comminutas eſſe maioꝝ ſtatuas & monimenta. Duodecimo aũt die Roma in malã rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoq; in Siciliam proficiſcitur, ubiq; tributa adeo acerbe colligens, ut filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auariſſimus, dum Syracuſis in bal-

neo libidini uacat, à ſuis occiditur: in eiusq́ locũ Mezentius, cuius fraude necatum putant Conſtantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine uarietas. *Cãtus ordinatur ab Vitaliano.* Nam primo quidem ubi intellexit Vitalianum pontificatum iniſſe, nuncios miſit, qui ei ſuo nomine gratularentur: quiq́ euangelia aureis literis ſcripta, ac multis gemmis ornata, beato Petro condonarent. Deinde uero mutata ſententia, nec dijs nec hominibus pepercit, diuina humanaq́ omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam eccleſiaſticam compoſuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad conſonantiã (ut quidam uolunt) organis. Theodorum quoq́ archiepiſcopum, & Hadrianum abbatem uiros doctiſſimos atq́ optimos in Britanniam mittit (quàm Angliam uocant) cum magna poteſtate ligandi & ſoluendi, quo Britannos in fide, prædicationibus & exemplo continerent. Fecere mandata, ac quidem diligenter uiri optimi. Librum præterea Theodorus ſcripſit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui unumquodq́ peccatũ poſſit. Sunt tamen qui hoc opus Theodoro pontifici aſſcribant. Vitalianus autem bene & ex ſententia quantum in eo fuit, gubernata eccleſia, anno xiiij. pontificatus ſui, menſe vi. moritur ac ſepelitur in baſilica Petri vi. calendas Februarij. Epiſcoparus autem tum uacat menſibus iiij. diebus quindecim.

lxxix. pontifex.

ADEODATVS .I.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potiſſimum quo Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus eſt. Grimoaldus ẽm (ut diximus) à filio Romoaldo duce Beneuentano contra Cõſtantium imperatorẽ in auxilium accitus, Lupo (ut aiunt) regnum & oues commendauit. In Hetruria enim, Aemilia & tranſpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. *Lupus Foroiulianorum dux.* Hanc ob rem Grimoaldus Bauaros duce Cacanno in Lupum pecunijs & pollicitationibus mouet: qui primo congreſſu à Lupo ſuperati ſunt. Verum ſequenti die prælium repetentes, Lupum ſuperant & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Conſtantio in Ciſalpinam rediens, Forumpopilij ſabbato ſancto aggreſſus, cæſis omnibus diripuit, ac ſolo æquauit, propter iniuriã quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxilium filij proficiſceretur. Dũ uero Arneſites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatum paternum repetit, ad Natiſonem fluuium à Longobardis ſuperatus, duce Vectari Vicentinorum comite cæditur. Opitergini quoq́ hanc calamitatem ſenſere. Domo enim & patria pulſi ſunt: quia Arneſitis ſtudioſi erant. in Sicilia uero tum quoq́ laboratum eſt: eo enim ex om̃ibus prouincijs Romanis profecti milites ſunt, ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Conſtantius interfectus fuerat. Quo ſublato, cum omnes paſſim dilaberentur, ſuperuenientibus cum magna claſſe Saracenis, & Syracuſæ & tota inſula occupatur. Vnde poſtea onuſti præda Alexandriam redeuntes, urbis quoq́ Romæ ea ornamẽta ſecum detulere, quæ Conſtantius Syracuſas aduexerat eo animo, ut inde Conſtantinopolim traijcerentur. *Cometis apparitio* Indicabat profecto tot clades, tot mala, & ſtella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis menſibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuere. Sed cæcum eſt humanũ genus: etſi enim futura præuidet, non tamen ut deceret, ſibi cauet. Ferunt aũt his frequentibus pluuijs, omnes ſegetes conculcatas iterum renatas eſſe: & ad maturã frugem perueniſſe, in Ciſalpina potiſſimum. Interea uero Adeodatus uir religione & om̃i comitate præditus, in delinquentes clemẽs, in pauperes beneficus, in hoſpites benignus, erga calamitoſos miſericors, eccleſiam beati Petri uia portuenſi iuxta pontem Meruli tum inſtaurauit ac dedicauit. Auxit & monaſterium ſancti Eraſmi in Cælio monte ædificijs & fundis, ubi ipſe monaſticã uitam duxerat. Supplicationes quoq́ frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuiſſe,

Demū uero pactis pontificatus ſui annis iiij. mēſibus ij. diebus v. uir ſanctiſſimus
moritur: & ab omnibus fletus ad baſilicam Petri ſepelitur, ſexto calendas Iulij. Va
cat tum ſedes menſibus quatuor, diebus uiginti.

DONVS .I.

lxxx. pontifex.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio, eo tempore pontificatum iniͯt, quo
Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die poſt phlebotomiā in bra- Grimoaldus Lōgobard.
chio factam, dum arcu in columbam ſagittam acriter intendit, quod fieri non ſine
magna neruorum & uenarum contentione ſolet, unde ſanguis ſine ulla intermiſ-
ſione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum
enim prudentia & conſilio ualuit, non ſolum in rebus externis, uerumetiam in do
meſticis, ut quædam capitula ac quidē utilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ
poſtea legis formam accepere. Fuit præterea mediocris ſtaturæ, corpore ualidus,
capite caluo, promiſſa barba, nec animo minus in rebus agendis quàm corpore prom
ptus. Sepultus eſt autem Papiæ in baſilica beati Ambroſii, quam ipſe ſua impenſa
ædificauerat. Pertaris autem Arithperti regis filius, quem pulſum à Grimoaldo
diximus, dum exul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta uoce admonetur, ut
mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem uoce permotus, licet
incertus haberetur autor, in Italiam rediens tertio mēſe poſt Grimoaldi mortem,
regno paterno ſine contentione potitus eſt. Eodem ferme tempore Dagobertus
Francorum rex, uir callidi & aſtuti ingenij, nec conſilio minus quàm manu prom
ptus moritur, cuius animam e manibus dæmonum lipaream inſulam prope attin
gentium, liberatam ferunt Dionyſii ac Mauritij martyris, ac etiā Martini confeſſo
ris auxilio, quos ſemper dum uixit, ut patronos coluit, & tēplis honoratiores red-
didit. Donus autem pontifex honori & cultui diuino conſulens, ueſtibulum beati
Petri (quod paradiſum uocant) quadriporticum marmoribus ſtrauit, ſublatis (ut
arbitror) ex illa pyramide, quæ in uaticano eſt e regione molis Hadrianæ. Inſtaura
uit præterea & reſtitutas dedicauit eccleſiam apoſtolorum uia hoſtienſi: & eccleſi-
am beatæ Euphemiæ uia appia ſitam. Clerū quoq; diuerſis ordinibus diſtinxit, &
honoribus auxit. Monachos uero quoſdam Syros cum Neſtorianis ſentientes, in
monaſterio Boethiano deprehenſos & caſtigatos, in uaria monaſteria diuiſit: Boe-
thianumq; Romanis incolendum tradidit. Præterea aūt tantum doctrina & ſan-
ctitate uitæ, ut Rauennatum eccleſiam à Romana iam pridem ſegregatam, & ob
eam rem Allocephalim appellatam, ſedi apoſtolicæ obtemperantem reddiderit, Allocephalis eccleſia.
Theodoro eiuſdem eccleſiæ præſide in hanc opinionem deſcendente. Sunt etiam
qui ſcribant huius temporibus & Proiectum epiſcopum in agro cameracenſi ob
fidem Chriſti martyrij pœnā & gloriam ſubijſſe: & Mezelindim fœminā incom
parabilis pudicitiæ tum habitam, quæ ab Ardenio amatore petita, & uarijs crucia
tibus affecta, etiam pro perſecutore ob crimē dei nutu obcæcato, ita orauit, ut eius
precibus homini ſceleſto & intemperanti lux tandem ſit reddita. At Donus ponti
ficatus ſui anno v. menſe v. die x. moritur, ac ſepelitur ad baſilicam Petri apoſtoli
iij. idus Aprilis, cuius in morte epiſcopatus uacat mēſibus ij. diebus ſedecim.

AGATHO .I.

lxxxi. pō.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno domini dcclj. ex monacho pō-
tifex creatur, uir certe tantæ ſanctitatis, ut leproſum obuium factum oſculo
ſuo ſtatim liberauerit. Tantæ præterea māſuetudinis & humanitatis fuit, ut nemi-
nem a ſe unquam triſtem dimiſerit. Nactus itaq; imperatorē moribus ſuis haud-
quaquam diſſimilem, Monothelitarum cauſa concilium habere conſtituit. Expe- Cōſtātin⁹ Saracenis deuictis Romā redit.
ctauit itaq; donec Conſtantinus a bello in patriam rediret, qui Saracenos a ſe ui-
ctos, imperio Romano uectigales reddidit. At uero cū Bulgari ex Scythia uenien-
tes, Thraciam tum inuaſiſſent, eorumq; impetum retardare imperator conaretur,

ab hoſtibus Pannoniam inter & Mœſiam ingēti clade ſuperatur. Hanc ob rem pa
cem non æquis conditionibus inire neceſſe fuit. Pannonia ſiquidem & Mœſia his
ad incolendum conceſſa eſt, non ſine magno reipublicæ Chriſtianæ emolumento
& cōmodo. Hi enī tanquam propugnatores noſtri, bellū iam ſeptingētis & ſeptu
aginta annis contra Turcos Chriſtiani nominis hoſtes, aſſidue gerunt. Pace itaq;
hac ratione parta, Agatho pontifex ſtatim legatos Conſtantinopolim mittit, Io-
hannem Portuenſem epiſcopum, & Iohannem Romanæ eccleſiæ diaconum. Hos
perbenigne ſuſceptos, mira charitate Cōſtantinus adhortatus eſt, ut omiſſis cauil-
lationibus & ſophiſticis altercationibus, ex æquo & bono omni controuerſia ſub-
lata, duas eccleſias unam tandem facerent. Aderant in ea ſynodo ducenti & octo-
gintanouem epiſcopi. Delati in mediū ſunt imperatoris iuſſu e bibliotheca Con-
ſtantinopolitana libri, unde antiquorum patrum ſententiæ & decreta perlegeren-
a Georgi° tur. Inuertebant ueras maiorum ſententias ᵃ Gregorius patriarcha Conſtantinopo-
litanus & Macarius Antiochenus, unam tantum uoluntatem & operationem in
Chriſto eſſe diiudicantes. Verum cum orthodoxi rationibus & autoritatibus inſta
rent, ac ᵃ Gregorium in ueram ſententiam deduxiſſent, Macarium pertinacē ana
thematizant, eiuſq; ſectatores: & Theophanium abbatem uera ſentientē, in locum
Macarij Antiochenum epiſcopum creant. Hac autem re ex ſententia feliciter ge-
ſta, ut deo gratiæ agerentur, φ utranq; eccleſiam unam feciſſet ſententia & animis,
Iohannes epiſcopus Portuenſis octaua Paſchæ coram principe ac patriarcha, co-
ramq; populo Conſtantinopolitano in baſilica ſanctæ Sophiæ miſſam latine cele-
brat, approbantibus omnibus, qui tum aderant, uerum eſſe ac ſanctum illum ſacri
Sexta ſy- ficandi morem: & qui aliter ſentiunt, à recto & honeſto diſcedere. Hæc eſt autem
nodus. ſexta uniuerſalis ſynodus ducentorum & octogintanouem epiſcoporum Cōſtan-
tinopoli habita, qua Cyrilli, Athanaſii, Baſilij, Gregorij, Dionyſii, Hilarij, Ambro
ſii, Auguſtini, Hieronymi, ſententia concluſum eſt, duas naturas & operationes in
Chriſto eſſe, exploſaq; illorum pertinacia, qui unicam eſſe in domino uoluntatem
Prima ſy- dicerent, unde Monothelitæ uocati ſunt. Prima enim ſynodus trecentorum & xviij.
nodus Ni- patrum (ut antea diximus) Niceæ habita eſt, pontifice Iulio, ac Conſtantino prin-
cea. cipe contra Arrium, qui diuerſas in trinitate ſubſtantias ponebat. Secunda Con-
Secunda. ſtātinopoli centum & quinquaginta patrum, Gratiani principis & Damaſi papæ
temporibus contra Macedonium & Eudoxum, negantes deum eſſe ſpiritum ſan-
Tertia. ctum. Tertia in Epheſo ducentorum patrum, magno Theodorico principe & pon
tifice Cæleſtino contra Neſtorium Conſtantinopolitanum epiſcopum, qui uirgi
nem non dei, ſed hominis tantum genitricem appellauit: quiq; aliam perſonā car
nis, aliam faceret diuinitatis: & ſeiunctim alterum eſſe filium dei, alterum homi-
Quarta. nis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ urbs e regione Byzantij eſt, ſexcentorum
& triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, cōtra Euthycem Con-
ſtantinopolitanum abbatem: qui aſſerere non dubitabat Chriſtum poſt humanam
aſſumptionem, non ex duabus naturis conſiſtere, ſed ſola diuina contentum eſſe.
Quinta. Quinta Conſtantinopoli contra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariā uirgi
nem ſolum hominem peperiſſe dicebant, non deum & hominem: qua in ſynodo
conſtitutum eſt, ut beata uirgo theotocos diceretur, quia uerum deū & hominem
pepererat. De ſexta ſynodo ſatis ſuperius diximus, in qua etiam plurimum ualue
re literæ Damiani epiſcopi Ticinenſis, Manſueti archiepiſcopi Mediolanenſis no
mine miſſæ, quibus hæc potiſſimum inerant: Hæc eſt uera dei & hominis fides, ut
duæ credantur in deo uolūtates, duæ operationes. Ego (inquit) quantum ad diui
nitatem, & pater unum ſumus: quantum uero ad humanitatē pertinet, pater ma-
ior me eſt. Præterea uero ſecundum humanitatem eum in naui dormientē cernis, ſi
diuinitatem inſpicis, uentis & mari imperat. Agatho uero, cuius tempore poſt lu

næ ac ſolis eclipſim peſte ac grauiſſima quidem laboratum eſt, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe ſexto, die quintodecimo moritur, ac ſepelitur ad ſanctum Petrum quarto idus Ianuarÿ, cuius morte annum unum, menſes v. ſedes tum uacat.

LEO .II.

Leo ſecundus, natione Siculus, patre Paulo, uir doctiſſimus fuit, latine ac græce, ut eius ſcripta indicant. Præterea uero adeo muſices peritus eſt habitus, ut pſalmodiam compoſuerit, hymnosq́ ad meliorem concentum redegerit, artem exercitatione confirmans. Idem quoq; inſtituit, ut in celebratione pax populo daretur. Sextam uero ſynodū (de qua in Agathone diximus) ita ſuſcepit, ut eoſdem anathematizauerit, quos ſancta ſynodus præſente Conſtātino damnauerat. Contudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Inſtituit enim, ne electio cleri Rauēnatis ualeret, niſi eadem Romanæ ſedis autoritate confirmata fuiſſet. Antea uero hexarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miſcebant, nemini obtemperantes, quaſi Romanis pontificibus pares. Leonis quoq; inſtitutum eſt, ac quidem ſanctum, quod utinam hodie obſeruaretur, ne ad archiepiſcopatū aſſumptus, pro uſu palliÿ aliorumve officiorum quicquam eccleſiæ perſolueret, cum ex hac largitione multa quotidie mala orirentur. Agebantur hæc a Leone, cum Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentū, Brunduſium, ac totam Apuliam occupat, eiusq; uxor Theodata mulier pientiſſima, ex his manubÿs non longe a Beneuento baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarum uirginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe uirili ſuccedens, Giſulpho fratri ducatum reliquit. At Leo in quo præter doctrinam & eloquentiam ſingularis religio, mira pietas & clementia fuit, quiq; omnes uerbis & exemplo ad iuſtitiam & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturq; collachrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad baſilicam Petri quarto calendas Iulÿ. Poſt eius mortē menſibus undecim, diebus uno & uiginti epiſcopatus uacat. Breuis fuit huius ſanctiſſimi uiri pontificatus, ſed gloria tanta, ut diutius uixiſſe appareat, cum eius nomen omnium laudibus merito celebretur.

lxxxÿ. pōtifex. Palliÿ uſum archiepiſcopi tēpore Leonis nō emebant. Giſulph.

BENEDICTVS .II.

Benedictus iunior, patria Romanus, patre Iohāne, ab ineūte ætate Chriſto militans, diuinæ ſcripturæ ita operam dedit, ut doctrina & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maxime uero erga pauperes, quibus uirtutibus hominum corda ita ſibi deuinxit, ut tum unus haberetur, qui omnium ſuffragÿs in locum demortui Leonis merito ſubrogaretur. Ad hunc autem Conſtantinus imperator hominis ſanctitate permotus, ſanctionem miſit, ut deinceps quem clerus, populus, exercitusq; Romanus in pontificem delegiſſet, eundem ſtatim uerum Chriſti uicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Conſtantinopolitani principis, aut Italiæ hexarchi expectata autoritate, ut antea fieri conſueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, uel qui eius uices in Italia gerebat. Pertharis uero Lōgobardorum rex, religionem Benedicti & pietatem imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctæ Agathæ ædificat. Eius aūt uxor Rhodelinda uiri exemplo permota, extra mœnia Ticinēſium baſilicā beatæ uirgini extruit, quæ ad Perticas dicitur. Hoc autem fecere æmulatione moti, q; intellexerant Benedictum pontificem Romæ beati Petri apoſtoli, Laurentÿ martyris in Lucina, beati Valentini aūt uia flaminea, uirginis genitricis ad martyres templa magnis ſumptibus reſtituiſſe: eademq; ophitico & porphyretico lapide, incruſtatione parietum, opere tectorio & uermiculato, argenteis atq; aureis uaſis, ueſtibus inauratis & holoſericis

lxxxÿ. pontifex. Conſtantini ſanctio de pontifice.

exornaſſe. Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, ſed eũ retraxit Ala
chis Longobardus Tridentinus dux, qui elatus uictoria, ꝙ Bauaros ingenti clade
ſuperaſſet, in regem ſuum arma mouet. Verum Pertharis comparato exercitu ho
minem primo impetu fundit ac fugat, clauſum Tridenti aliquandiu obſidet: quo
quidem noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis re-
gis clementia fuit, ut & hominem ad ſe redeuntem in gratiam reciperet, & eũ Bri
xianorum ducem creauerit. Sunt qui ſcribãt Benedicti temporibus, ſtellam iuxta
uergilias per aliquot dies & noctes apparuiſſe ſereno cælo inter natalem domini
& Epiphaniam. Stellam ipſam apparuiſſe non negauerim, & quidem crinitam,
atq; aliquid portendentem. Sed de ortu uergiliarũ non cohæret, niſi id quoq; prodi
gioſe factum arbitremur. Aequinoctio enim uerno oriuntur uergiliæ, cum ſol ari
etis ſignum ingreditur: quod fieri conſueuit nono calẽdas Aprilis, occidereq́; in-
cipiunt æquinoctio autumnali. Quod autem ex Veſuuio monte Campaniæ tãtus
ignis tum eruperit, ut loca circunquaq; poſita exuſta ſint, minus mirum uidetur,
cum Plinius ille, qui naturalem hiſtoriam ſcripſit, ex claſſe cui tum iuſſu Traiani
præerat, ad uiſendum ſpectaculum profectus, conſumptus incendio dicatur. Vt-
cunq; ſit, conſtat tamen non ita multo poſt, cædes, rapinas, incendia, mortes princi
pum ſubſecutas eſſe, maxime uero Benedicti pontificis: qui ut æque omnibus in
uita charus fuit, ita poſt mortem ab omnibus ut ſanctus, & bene de humano gene-
re meritus celebratur. Moritur autem pontificatus ſui menſe decimo, die duodeci
mo, ſepeliturq́; apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte ſedes ua-
cat menſibus duobus, diebus quindecim.

lxxxiiij. pontifex.

IOHANNES .V.

Iuſtinian⁹ ſecũdus filius Conſtantini imperat.

IOhannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pontifex
creatur eo ferme tempore, quo imperator Conſtantinus decimoſeptimo impe-
rij ſui anno moritur, filio Iuſtiniano ſecundo in imperio relicto: qua quidem tem-
peſtate Saraceni Libyam & Aphricam inuaſere, omniaq́; mari expoſita haud ma-
gno negocio occuparunt. Verum Iuſtinianus cõfirmato aliqua ex parte imperio,
comparatoq́; ſatis magno exercitu in Saracenos mouens, eorum duci Abimelech
(quem Admiratum uocant) tantum terroris incuſſit, ut ultro pacem petierit, atq;
Aphricam reſtituerit. Sunt qui ſcribant pacem in decennium his conceſſam, hac
conditione tamen, ut mille nummos aureos, ſeruum unum ex gente ſua equo inſi
dentem Romano imperatori ſingulis diebus penderent. Iohannes itaq; uir ſingu-
laris religionis & manſuetudinis, uno omnium conſenſu pontifex creatus in eccle
ſia Saluatoris, quæ Conſtantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratiõe, qua Leo ſe-
cundus conſecratur a tribus epiſcopis, Hoſtienſi, Portuenſi & Veliterno: quẽ qui-
dem morem poſteri deinceps tenuere. Huius põtificatum celebrẽ etiam fecere &
Felix Flauiani patruus, uir tantæ integritatis & doctrinæ, ut Cõdiperthus Arith-
perti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro inſignitum, uirtu-
tis gratia dono dederit: & Iohãnes Bergomatum epiſcopus, cui ob ſanctitatem &
doctrinam reges etiam & principes honoris gratia aſſurgere conſueuerant. Iohan
nes autem & antea & in pontificatu ualetudinarius, cum libellum de pallij digni-
tate compoſuiſſet, pontificatus ſui anno primo moritur, ſepeliturq́; ad ſanctũ Pe-
trum iiij. nonas Auguſti. Eius in morte ſedes uacat menſibus ij. diebus xix.

lxxxv. põtifex.

CONON .I.

COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ eccleſiæ militãs,
ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiſcopũ,
exercitus uero Theodorum presbyterum in Iohãnis demortui locum ſufficere co-
narentur, tandem poſt longam altercationem in hãc ſententiam uenere omnes nu
tu diuino impulſi, ut Cononem eligerent, uirum certe tanto principatu dignum,

ſi animi dotes,ſi corporis inſpicimus.Erat enim moribus,literatura,pietate,religione,dignitatis ſpecie inſignis,quem nõnulli angelicum ob uenerandam caniciem & dignitatem formæ appellarunt:animi ſimplicis & integri,modeſtiæ & iuſtitiæ ſingularis, conſtantiæ & prudentiæ pluſquam humanæ ſemper eſt habitus. Hanc ob rem e ueſtigio omnes,ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum ſuarum.Idem fecit Theodorus hexarchus Rauennas, cui quidem in magiſtratu mortuo,nõ ita multo poſt Iohannes Platina in hexarchatu ſucceſſit:hunc ego crediderim dediſſe nomen meo natali ſolo,quod Platina appellatur,in agro Cremonenſi poſitum.Nam cum inter hexarchos & Longobardorum reges frequentia bella committerentur,haud diſſonũ uero fit, cum ille locus prope medius inter Rauennam & Papiam ſit,quarum altera Longobardorum, altera hexarchi ſedes haberetur, ibidem aliquando uel pugnatum eſſe, uel caſtra habita: quibus ex rebus locis ipſis plerunq; nomina indita legimus: ut in eodem agro Vitellianam,oppidum a Vitellianis caſtris,& uicum Bebrignanum non longe a Bebriaco Othonis clade inſignem uidemus. Ad Cononem redeo, qui poſt initũ pontificatum ſtatim in ualetudinẽ incidit:unde Paſchalis archipresbyter, ac theſauri pontificij diſpenſator regnandi cupidus,Iohannem hexarchum pecunia ſolicitat, ut eius ſuffragijs poſt mortem Cononis pontificatus ſibi decernatur. Accepit pecuniam hexarchus:quanquam nihil eorum quæ promiſerat,deinceps præſtiterit. Non erat certe alio præmio quàm fruſtratione dignus homo auarus, & imperãdi cupidus,qui theſaurum eccleſiæ,quem mãdato Cononis,tum in eleemoſynas pauperum, tum in reſtitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit:quo nihil poteſt eſſe in uiro præſertim eccleſiaſtico, deteſtabilius. Hoc nõ feciſſet Gubertus epiſcopus Britãnus,uir ea tempeſtate doctrina & integritate uitæ inſignis:nõ Leodegarius martyr epiſcopus Auguſtodunẽſis,qui Theodorici Francorum regis iuſſu interfectus eſt,quod eũ perſæpe tyrannidis arguerit. Non Audoenus Rhotomagenſis archiepiſcopus,doctrina & ſanctitate nulli ſecundus. Hi enim non in ambitione & auaritia,ſed in deo & doctrina ſpem omnem ſuam collocarunt:unde poſtea condignam, cum apud deum, tum apud homines accepere mercedẽ felicitatis æternæ ac gloriæ.Moritur autem Conon pontificatus ſui menſe undecimo,die tertio,ſepeliturq; ad ſanctũ Petrum undecimo calẽdas octobris. Vacat tum ſedes menſibus duobus,diebus tribus & uiginti.

Platina in agro Cremonenſi.

Paſchalis archipresbyter pecunia ſolicitat pro pontificatu.

SERGIVS .I.

lxxxvi. pont.

SErgius natione Syrus,patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pontificis tempore Romam ueniẽs,in clerum Romanum aſciſcitur. Deinde uero ob eius doctrinam & diligentiam circa myſteria ac rem diuinam, per ordines cõſcendẽs, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cũ titulo eius loci creatur.Frequentare tum magis atq; magis cœmiteria cœpit,eiſdemq; in locis ſolennia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit,ut defuncto Conone, in eius locũ ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus lateranenſis: exteriora uero Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Sylueſtri uſq; ad baſilicã domus Iuliæ,quæ campo imminet. Verum cum ibi tanta altercatio & rixa eſſet,ut de pugna non ambigeretur,cum alter alteri ceſſurus nõ uideretur,niſi ui & armis pulſus, principes ciuitatis cleri militiæq; Romanæ unum in locum ſecedentes, quid maxime fieri oporteret ad tollendam ſeditionẽ,conſultant. Tandem uero re ipſa diſcuſſa,cum neutri eorum qui ob ambitionem tantos motus concitauerat,demandandum pontificatum cenſerent,dei nutu nemine aduerſante,Sergium pontificem deligunt: eundemq; e media turba humeris tollentes,primo in oraculum Cæſarij martyris, mox in lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis ui foribus, repulſiſq; his

Populi diuiſio ob electionẽ.

qui locum occupauerant. At uero Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat & oſculatur. Idem fecit Paſcalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine quæ armis circunſtrepebat. Hic tamē clanculum Iohannem Platinam hexarchum Rauennatem literis, nuncijs & pollicitationibus adeo conciſ tauit, ut quæ antea pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, ut idem Iohannes Romam confeſtim ueniret, nullis præmiſſis nuncijs, quo negligentes & incautos opprimeret. Verum ubi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretq́, ut quæ Paſchalis pollicitus erat ſibi præſtarētur, aduerſante Sergio quod tantam largitionem improbaret, donaria quædā ex baſilica Petri ſuſtulit. Verum Paſchalis tanti mali cauſa, magices accuſatus & conuictus, ut ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumq́ pœnitentiæ cauſa retruditur: ubi quinquēnio poſt eadem ſemper pertinacia uſus, moritur. Interea uero Iuſtinianus cum in deū tum in homines mira inconſtantia uſus, & Saracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, a quibus certe plus incōmodi accepit quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, a ciuibus omnibus odio habitus, quod ſæuitiam præfecti urbis non compeſcuiſſet, ſynodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoq; Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolide nimium confirmauit. Verum cum poſtea Romam delata a Sergio exploderentur, qui nō unam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac uirginem θεοτόκον fuiſſe, ira percitus Iuſtinianus, Zachariam protoſpatharium (quem nos principē militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe uinctū traheret: quod ubi ſenſere milites hexarchatus Italici, raptis propere armis, non ſolum pontificem a tanta iniuria tutati ſunt, uerumetiam pa q; affuit quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit. Agebantur hæc Romæ cum Leontius annuente Gallinico patriarcha, plebe Conſtātinopolitana ad arma excita, refractis omnibus cuſtodijs urbis, unde mul ti nexi prodiere, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatū in Cherſoneſum Ponti mittit. Hæc ut intellexiſſet Abimelech Saracenorum Admiratus, Aphricam ſtatim inuadit ſeditionibus Cōſtantinopolitanorum fretus, co propere & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verum non ita multo poſt ſeditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Conſtātinopolitanum imperatorem creant, qui confeſtim Conſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontiū capit, & eodē affectum ſupplicio, quo Iuſtinianum diximus, in carcerem conijcit, maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippū præterea Nicephori patricij filiū, qui ei in adipiſcendo imperio fauerat, in exiliū mittit, quod æqualibus ſuis narrauerat ſe per quietem uidiſſe aquilam caput ſuū alis obtegere, ueritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerentur, Pipinus Auſtriæ gubernator & dux, occupandi regnū Franciæ fundamenta iecit. Cum em̄ intellexiſſet Bertarium quendam ignobilē, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimum utebatur, omnibus odio eſſe, coactis in unū ingentibus copijs in Galliam traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuium factum, collatis ſignis fundit fugatq́. Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit. In regnum uero Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum uictorē pace ſequeſtra regni gubernatorem & maiorem domus (ut Galli aiunt) efficit. Is autē in Auſtriam rediens, quod a Germanis & Sueuis uexari ſuos intellexerat, ſuperatis hoſtibus, in Franciam denuo redijt, quod mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius perueniſſe cognouerat, eo perueniens, & a rege perbenigne ſuſceptus, cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infeſto animo redijt. At uero Sergius pontifex relegato Iuſtiniano pace ac quiete uſus, baſilicam Petri ablatis ruderibus renouatisq́; tignis, ſtillici-

dĳs ac parietibus, in antiquã formam reſtituit. Frontiſpiciũ baſilicæ opere uermi-
culato exornauit, candelabra atq; alia tẽpli ornamenta ex auro & argento conficit
in eadẽ baſilica, & partẽ dominicæ crucis inuenit in capſula ænea. & beati Leonis
corpus uilius uſq; ad tempora ſua iacens, quàm eius merita requirebant, honeſtio-
re ac celebratiore loco repoſuit. Statuas apoſtolorũ uetuſtate exoletas renouauit.
Multarũ præterea eccleſiarum, quas cõmemorare longũ eſſet, ornamẽta collapſa, uel
reſtituit, uel noua de integro fecit. Conſtituit præterea ut in fractione dominici
corporis caneretur, Agnus dei qui tollis peccata mũdi, miſerere nobis: ut letaniæ
quoq; a ſancto Hadriano quotannis dicerentur per urbẽ die annunciationis ſan-
ctæ genitricis ac Simonis, inſtituit: Rauennatibus aũt Damianũ, Berſlauardũ ue-
ro Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiã Aquileiẽſem quintam ſynodum non
omnino approbantẽ ad ſanitatem doctrina & autoritate ſua tandẽ perduxit. Sũt Lamber-
qui ſcribãt Lambertũ uirum ſanctiſſimũ, apud Leodium ea tẽpeſtate martyrium tus epiſco
ſubĳſſe, q̃ Pipinũ reprehenderit, qui uxori pellicem Alpiadem ſuperinduxerit. pus.
Hoc aũt facinus ipſius Alpiadis fratrem cõmiſiſſe, q̃ poſtea morbo pediculari con
ſumptus eſt. Sunt etiã qui ſcribãt, Sergĳ uirtute & ſanctitate Saxones tum primũ
fidei noſtræ characterẽ ſumpſiſſe. His tot rebus uir ſanctiſſimus inſignis, pontifi-
catus ſui anno xiĳ. menſe octauo, die iĳ. & xx. morit̃, in baſilica Petri collachryman
tibus oĩbus præ dolore ob amiſſum pontificẽ, cõmunem oĩm parentẽ magno fu-
nere ſepelitur vi. idus Septembris. Vacat tum ſedes mẽſem unum, diebus uiginti. lxxxvĳ.

IOHANNES VI.

pont.

IOhannes ſextus, natione Græcus, eo tẽpore pontificatũ inĳt, quo Theophylaci-
us hexarchus Italiã petens, primo in Siciliã uenit. Quod ubi ſenſere milites Itali,
ueriti ne quid mali eius aduentus portenderet, q̃ ſuperioribus tẽporibus fere ma
gis cum pontificibus quàm cũ imperatoribus ſenſiſſent, ingreſſurũ urbẽ Romam
interficere conſtituerãt. Verum Theophylacius autoritate Iohannis pontificis de-
fenſus, qui ſequeſtrũ ſe inter ducem & milites fecerat, cõpoſitis rebus oĩbus Ra-
uennam proficiſcitur. Interea uero Giſulphus Beneuentanus dux militum & he-
xarchi diſcordia fretus, Campaniã inuadit, Soram & Arpinũ occupat: uillas incẽ-
dit, ruſticos & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex, legatos ad Giſul-
phum mittit, qui ei mandent ut omiſſis Campaniæ & Hernicorum oppidis, in Sa-
mnium reuertatur: q̃ ſi ſecus fecerit, breui ſenſurum oĩpotentis dei in ſe iram. His
monitis perterritus Giſulphus, oppida quæ ceperat reſtituens, Beneuentũ reuer-
titur. Captiuos aũt omnes quoad per ærarium eccleſiæ ſibi licuit, Iohãnes redemit
ex toto Samnio conquiſitos. At Iuſtinianus (quẽ diximus) a Tiberio in Cherſone-
ſum põti relegatũ, inde fugiens ad *Cacannum Bauarum peruenit, a quo primo *Cacanũ
ita perbenigne ſuſceptus eſt, ut ei filiam in uxorẽ ſpopõderit: uerum poſtea pecu
nia & muneribus a Tiberio corruptus, hoſpitem & generum ei prodere inſtituerat.
Hoc ubi Iuſtinianus intellexiſſet, ad Trebelliũ Bulgarorum regẽ confugit, a quo eti-
am non ita multo poſt ui & armis in imperiũ reſtituitur. At uero dum hæc in Eu- Saraceni
ropa agerentur, Saraceni occupata Libya & Aphrica, ex Septa ſoluentes tranſmiſ occupata
ſo Atlantico freto, oẽs Hiſpanias præter Aſtures & Cãtabros occupãt. Hi enim ſic- Libya &
uti ultimi fuere in Hiſpania, quos Romanũ ſubigeret imperiũ, ultimi quoq; q̃ ab Aphrica
eo deficerẽt, ſoli poſtremo, qui Veſogotthorum a ſe diſcuterẽt iugũ, ita nunc demũ Hiſpanias
accepta Chriſti fide & religione armis ſe a perfida Saracenorum gente conſtantiſſi- occupãt.
me tutati ſunt. Aphrica igit̃ quæ a Belliſario primi Iuſtiniani duce recuperata, cẽ
tũ & ſeptuaginta annis Romano paruit impio, a Saracenis unà cũ Bætica Hiſpa
niæ (quã nũc Granatã uocãt) tũ occupata, eorum moribus & legibus iã ſeptingẽtis et
quadraginta annis obtẽperat, cũ maxima Chriſtiani noĩs ignominia: etſi Hiſpa-
ni q̃ iactare ingeniũ & fortitudinẽ ſolẽt, nequeãt tantã labẽ ab Europa ꝓpellere.
Sũt q̃ ſcribant, Bedã qui eiſdem tẽporibus fuit, hanc calamitatẽ literis ad princi-

Beda uenerabilis.

pes Chriſtiani nominis, ſcriptis lamentatum fuiſſe, quo bellum in hoſtes dei atq;
hominum ſuſciperent. Beda enim præter Grææ atq; Latinæ linguæ doctrinam,
quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam atq; modeſtiam, Venerabilis
cognomentum adeptus eſt. Scripſit enim multa in Actus apoſtolorum, in Lucam.
Edidit & librum de temporibus, & homilias pleraſq;, quibus multum Gallici ſa-
cerdotes utuntur. Strabo quoq; & Haymo uiri doctiſſimi, Bedæ fratres ſunt habi-
ti: quorum alter pleraſq; homilias eleganti ſermone compoſuit, alter uero gene-
ſim commentatus eſt. At Iohannes pontifex reſtituta baſilica ſancti Andreæ in ua-
ticano, ſarctoq; tecto diui Marci, atq; ornato altari principis apoſtolorũ Petri, du-
ctis columnis dextra læuaq;, moritur pontificatus ſui anno iij. menſe iij. martyrio
ut quidam uolunt. Sed a quo martyrium paſſus ſit, non ſatis conſtat. Sepultum ad
catechumbas Sebaſtianas uia Appia quidam affirmant. Eius ex morte uacat tum
ſedes menſem unum, dies undeuiginti.

Strabo et Haymo Bedæ fratres.

lxxxviij. pontifex.

IOHANNES VII.

IOhannes ſeptimus, natione Græcus, patre Platone, eo tempore pontificatũ in-
ijt, quo Iuſtinianus Conſtantinopolim reuerſus, Tiberium & Leontium a quo
fuerat imperio deiectus, ſpectante populo interfici iuſſit. Multos præterea ex ini
micis e medio ſuſtulit uario genere mortis. pleroſq; in carcerem coniecit: quorum
de numero quotidie aliquem ſupplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ in-
iuriæ reminiſcebatur. Præterea uero Gallinicum patriarcham Conſtantinopolita
num confoſſum oculos, Romam exulatum miſit: Cyrumq; abbatem, cuius munifi
centia in Ponto uixerat, in locum Gallinici patriarcham ſufficit. Eadem uero ſtul
titia uexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium, Sergio pontifice duos metropo
litanos Romam miſit, qui Iohannem adhortarentur, ut habita ſynodo quæ de ho-
muſio crederent orientales, eadem uera etiam occidentales affirmarent, præpoſitis
libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines autem re infecta ad imperato-
rem pontifex remiſit, neque tamen (ut par erat) errores male de deo opinantium
emendauit cenſuris & interdictis, quemadmodum conſtantem pontificem decu
iſſet. Sunt qui ſcribant (ſine autore tamen) Arithpertum Longobardorum regem
religione motum, condonaſſe alpes coctias beato Petro: & quicquid a Taurinis &
Medullis Genuam uſq; Liguſticamq; protenditur. Alij autem affirmant donatio-
nem ipſam ab Arithperto confirmatam fuiſſe. Verum cum de donatione nil certi
habeatur, paleamq; pontificij iuris periti appellent, quod ſine frumento ſit, nihilq;
Conſtantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione con-
ſtabit? Ad Iohannem pontificem redeo, uirum certe multæ eloquentiæ & ſancti-
tatis, qui in baſilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in hono-
rẽ dei genitricis extruxit, cuius parietes uermiculato opere intecti, dextra læuaq;
quorundam ſanctorum patrum uultus oſtendebãt. Baſilicam præterea ſanctæ Eu
geniæ reſtituit, iampridem uetuſtate collapſam. Cœmiteria quoq; ſanctorũ marty
rum Marcellini, Marci, Damaſiq; pontificis exornauit. Poſtremo uero multas baſi
licas pictura & ſtatuis ſanctorum cultiores reddidit. Has autem qui cernebant,
ipſum pontificem intueri uidebantur, unde exemplaria grauitatis & dignitatis
pictores ac ſtatuarij ſumpſerant. Moritur autem Iohannes ſecundo põtificatus ſui
anno, mẽſe ſeptimo, die xvij. ſepeliturq; in baſilica Petri ante altare dei genitricis
quod ipſe extruxerat, quintodecimo calendas nouembris. Eius autem in morte tri
bus menſibus ſedes uacat.

lxxxix. pontifex.

SISINIVS .I.

SIſinius, uel (ut alij uolũt) Soſinus, natiõe Syrus, pſ Iohãne, xx. tm̃ diebus ĩ pon
tificatu uixit, quo quidẽ tẽpore ferũt S. Bñdicti corpus e monte Caſſino furto
ſublatũ propẽ ſolitudinẽ loci, & ĩn Galliã trãſlatũ fuiſſe. Soſinus aũt licet podagra
& chiragra ita laboraret, ut neq; ambulare, neq; cibũ capere poſſet, tñ ita urbis Ro

mæ & reipub. Chriſtianæ curam geſſit, ut nil prætermiſerit, & ante pontificatum
& in ipſo magiſtratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam oẽm
parabat, qua & mœnia urbis & templa uetuſtate collapſa, in meliorem formam
reſtitueret, celebrarioraq́ redderet. Verum ſubita morte correptus, in baſilica Pe-
tri ſepelitur octauo idus nouembris. Vacat tum ſedes menſem unum, & dies de-
cem & octo.

CONSTANTINVS .I. xc. pont.

CONſtantinus natione Syrus, patre Iohanne, eo tempore pontificatum iniſt,
quo Romæ triennio fame laboratum eſt: qua quidem in re ita omẽs, tum uel
maxime pauperes iuuit, ut Conſtantinum cælitus miſſum homines arbitrarẽtur. Iuſtiniani
Interea uero Iuſtinianus odio pontificij nominis Mauritium patriŋ ordinis uiq́ in…e.4…
& Heliam Spatarium in Cherſoneſum ubi exulauerat, cum claſſe mittit, qui omẽs
pubertatem ſupergreſſos occiderent. Fecere mandata præfecti claſſis, ut rabiẽ im
peratoris explerent. Et ne in homine ſolam crudelitatem fuiſſe exiſtimes, tantæ
ingratitudinis fuit, ut Trebellium regem, cuius ope & copŋs in imperium reſtitu-
tus fuerat, cum Thracibus contendentem, de improuiſo hoſtili manu adortus ſit:
quem certe Trebellius non modo ſuſtinuit, uerumetiam cum detrimento repulit.
De priſtina uita ob calamitates quas perpeſſus fuerat Iuſtinianus, nil immutaue-
rat, præter hoc tantum, quod ſedem apoſtolicam contrà atq; antea conſueuerat,
ueneratione deinceps obſeruauit, tutaq́ usq; eſt. Nam cũ Felix archiepiſcopus Ra-
uennas ordines a Romano pontifice accepiſſet, cogereturq́ de more formulam
obtemperandi ſcripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia fa
ceret, Iuſtinianus re cognita Theodorum patritium claſſis præfectum ſtatim ad-
monet, ut primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem di-
cto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio ſuperatos, maximis affecit
cladibus, & Felicem catenis uinctum Conſtantinopolim miſit, quem poſtea Iuſti-
nianus in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo uaſe concauo, ac qui-
dem cadente diu inſpecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilime oculorum
aciem perſtringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc ſæuitiam Conſtantinus
probauit: redigere enim hominem ad ſanitatem uolebat, non tantis malis affici.
Interea uero cum hæc a pontifice & imperatore agerentur, Aiſprandus regnum
auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam deſcendens, collatis ſignis
cum Arithperto dimicat & uincit: regnoq́ Longobardorum potitur, Arithperto
ipſo dum trepide nimium aufugit, in rapido flumine ſubmerſo. Verum Aiſpran
dus non ita multo poſt moriens, Luithprandũ filium regni ſucceſſorẽ approban-
tibus omnibus reliquit. Iuſtinianus autem uidendi Conſtantini pontificis admo-
dum ſtudioſus, hominem rogat, ut ad ſe proficiſcatur, præmiſſa claſſe quo tutius
nauigaret. Appropinquanti autem urbi regiæ Conſtantino Tiberius Iuſtiniani fi-
lius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cũ omni clero honoris cauſa ad octa Cyrus pa
uum lapidem obuiam prodeunt, eumq́ camelanto pontificali amictu indutum, triarcha.
ſolenni pompa urbem ingreſſi, in regiam perduxere. Inde uero Nicomediam pro Camelãtũ
ficiſcens, quo uenturus & imperator Nicea erat, non ſecus quàm Conſtantinopo
li à Nicomedienſibus ſuſcipitur. Iuſtinianus autem non ita multo poſt urbem in-
greſſus, non ſolum pontificem amplectitur, uerumetiam eius pedes uenerationis
cauſa exoſculatur. Cum uero ſequentibus diebus multa inter ſe collocuti fuiſſent,
confirmaſſetq́ Iuſtinianus pontificum decreta, Cõſtantinus abiens hominem ad-
hortatur, ne in Philippicum Cherſone exulantem grauius aliquid decerneret, ue
ritus ne aliquid mali oriretur, ꝙ Philippicũ magni animi eſſe & conſilŋ uirũ intel
lexerat. Verũ Iuſtinianus cõſilio põtificis bñ monẽtis nequaquam obtẽperans, claſ
ſem in Pontum mittit eo animo, ut Philippicũ interficeret: qui quidem deficien-

tibus ad ſe militibus,eadē claſſe uſus, duodecimo ab urbe Cōſtātinopoli miliario,
cum Iuſtiniano & Tiberio dimicans, eos uincit & interficit, imperioq; ſtatim oīm
conſenſu potitur. Deinde uero Cyro patriarcha in Pontum relegato, ꝙ bene cum
pontifice Romano ſentiret, in eius locum Iohannem monachum hæreſiarchā ſuf-
ficit. Cuius quidem dogmata ſtatim Romam miſit, mandauitq; ut oīm cōſenſu ap
probarent. At Conſtantinus habita ſynodo, non modo Philippici & Iohannis mo
nachi opiniones improbat, uerumetiam decernit, ut ſanctorum patrū imagines,
qui ſex concilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depinge
Imagines ſanctorū patrū depingi in parietibus. rentur, cum intellexiſſet eas a Philippico e parietibus ſanctæ Sophiæ ignominiæ
cauſa abraſas fuiſſe. Præterea uero idem pontifex conſtituit, ne imperatoris hære-
tici nomen publicis ſcriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbove reciperet. At
Anaſtaſius cognomēto Arthemius, ſumptis armis Philippicum imperio deiecit,
anno primo & menſe imperij vi. cumq; captum oculis priuauit. Literas præterea
Imperator hereticus. ad Conſtantinum pontificē mittit, quibus ſe catholicæ fidei ac ſextæ ſynodi acerri
mum defenſorem futurum pollicetur. Verum hic quoq; triennio poſt a militibus
ſpretus, imperio deijcitur, cogiturq; a Theodoſio, qui in eius locū ſuffectus eſt, ſa-
cros ordines recipere, ne ei ſacris initiato amplius redire ad imperium liceat. The
odoſius autem catholicus imperator ſtatim imagines ſanctorum patrum (ut dixi-
mus) a Philippico demolitas, reſtitui priſtino in loco mandauit. Felix uero (quem
diximus) in Pontum a Iuſtiniano relegatum, a priſtina hæreſi diſcedēs, in patriam
reuertitur, ac ſedem unde pulſus fuerat repetit. Declaratum eſt etiam eodem tem
Ticinēſis epiſcopus cui ut obtemperet decretū. pore, Ticinenſem epiſcopum Romanæ ſedi tantum, non etiam Mediolanēſi archi
epiſcopo obtemperare debere. Ea enim de re magna & diuturna inter utrunq; an
tiſtitem contentio fuerat. Sunt qui ſcribant duos reges Saxonum hoc eodem tem
pore Romam uoti & religionis cauſa ueniſſe, mortuosq; ibidem eſſe peſte ut arbi
tror. Poſt hos uero non ita multo poſt moritur Conſtantinus vij. pōtificatus ſui an
no, die xx. ac in baſilica Petri ſepelitur iij. idus Februarij. Sedes autem huius in mor
te menſem unum & dies xl. tum uacat.

xc. pont.

GREGORIVS .II.

GRegorius ſecundus patria Romanus, patre Marcello, ſub Sergio pōtifice ſa
cris initiatus, ſacellis & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis eſt ha-
bitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Conſtantinopolim cum Conſtantino
pontifice proficiſcitur: ubi cum acriter diſceptaretur quibuſdā de rebus ad fidem
pertinentibus, ita acute reſpondit, ut omnibus ingenij ſui & doctrinæ admiratio-
nem inijceret. tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, ut facile conuinceret male
de fide noſtra opinantes. Inito autem pōtificatu, & mœnia urbis aliqua ex parte ue
tuſtate collapſa inſtaurat, & trabes baſilicæ principis apoſtolorum Laurētijq; mar-
tyris extra muros, annoſitate quaſſas reſtituit, reſartis tectis ac parietibus, introdu
ctisq; de more aquis, compaginatis fiſtulis iamdudum uetuſtate & hominum in-
curia uitiatis. Alias quoque eccleſias reſtituit, muneribusq; tum aureis, tum argen-
teis exornauit: quas quidē enumerare longū eſſet. Nō reticebo tñ, reſtitutū eē ab eo
monaſteriū uia hoſtiēſi poſitum, nō lōge a baſilica Pauli, cuius ruinas adhuc cerni-
mus. Reſtituitq; etiā monaſteriū beati Andreæ, quod Barbaræ nūcupať, ibiq; diſ-
Germani ad fidem conuerſi. poſitos monachos, qui die ac noctu laudes deo canerent. Huius ꝑterea hæc peculi-
aris laus eſt, quod eius opera Germani ad fidē noſtrā cōuerſi ſunt, miſſo eo Boniſa
cio monacho, q eos e tenebris educeret propoſita ueritatis luce. Ipſorꝫ aūt Germa-
norꝫ magnā partē Romā uenientē, ſuis manibus uir ſanctus baptizauit. Impulit itē
ſua autoritate Luithprādū, primo quidē recuſantē, Arithperti donationē (de qua
antea diximus) cōfirmare: q quidē Luithprādus principio regni ſui & Baioariæ
magnā partē occupat, & Rauennā obſidet ac capit. Eiuſdē tēporibus Tiberis adeo

in immenſum creuit, urbem porta flaminea influens, ut & in uia lata hominis magnitudinem aqua fere æquaret, & a ponte miluio uſque ad gradus ſancti Patri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus ſeptem cū maximo ciuium damno & detrimento, euerſis domibus ac erutis arboribus ſatisq;. Luna quoq; eclipſim tum paſſa, uſq; ad mediam noctem colorem ſanguineū præ ſe tulit. Dedit & ſigna futuri mali cometes, extenſa ad ſeptentrionem cauda. Gregorius aūt quo ſummi dei iram a ceruicibus Chriſtianorum auerteret, frequentes ſupplicationes urbe tota facit. Dum hæc Romæ a pontifice agerētur, nunciatum eſt Lōgobardos Beneuentano duce arcem Cumanam inſidijs occupaſſe: qua ex re Gregorius uehementer commotus, Longobardos admonet, ut arcem præter fœdera pacis fraude occupatam reddant, aliter eos breui indignationem omnipotentis dei ſenſuros. uerum cum hoſtes ſæpius moniti, res repetitas non redderēt, Neapolitanus pontifex adhortatur propoſito præmio, præmiſſiſq; etiam quibuſdam militibus Romanis, ut arcem ui occupent. Hi uero mandata ſtrenue facientes, Theoduno ſubdiacono hanc rem curante arcem recipiunt, cæſiſq; trecentis ex his qui in præſidio erant, ad quingentos uiuos capiunt, ac Neapolim perducſit, ubi ſtatim militibus præmia reddita ſunt. Pace itaq; foris parta, Gregorius reparandis locis ſacris animum adijcit. Baſilicam nanq; ſanctæ crucis in Hieruſalem iampridem deſtitutam reſtituit, porticus circunquaq; poſitas inſtaurat fornicibus & tectis. Oratorium Oſannæ in monte Cælio, a fundamētis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Chriſti martyris dedicauit, eoq; loci monaſterium extruxit, additis ſuburbanis & ruſticis prædijs ad monachorū uſum & commoditatem. Saraceni autem diſcordia Chriſtianorum freti, ex Septa Aphricæ in Hiſpaniam trajcientes, prouinciam omnem præter Bæticā a ſuis iam antea poſſeſſam depopulantes, ad Aquitaniam uſq; cum coniugibus & liberis peruenere, eam quoq; prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini regis filius magno apud omnes in precio. Duos eñ filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum & Carolum Martellum, qui poſtea ſolus hoc quoq; mortuo regnum Frāciæ obtinuit, multis tamen aduerſantibus: maxime uero Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidam poſt Theodoricū æmulatione moti regem conſtituerant. Verum Carolus Martellus tranſmiſſo Sequana fluuio, in Aurelianos mouēs, uno impetu hoſtes fundit fugatq;: ac regno Franciæ ſolus potitur. Rhenum deinde trajciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno ſuo adijcit. Verū cum intellexiſſet Saracenos ab Eudone in Galliā euocatos, magnis itineribus in hoſtem proficiſcit: pugnandiq; poteſtatē facit, & uincit non longe a Turonum finibus. In eo autem prælio ſcribunt hiſtorici ad trecenta & lx. millia Saracenorum cecidiſſe: ex Francis uero mille tantummodo cētum & quinquaginta deſideratos. Sunt tamen qui ſcribant, Eudonem tanto periculo motum, poſtremo cum Carolo ſenſiſſe. Hac itaque ratione Saraceni beneficio Caroli a ceruicibus Hiſpanorum & Gallorum pulſi, rabiem omnem & indignationem ex tanta clade cōceptam, in Conſtantinopolitanos uertere: urbem enim terra mariq; triennio obſident. Verum cum fame, frigore, peſte, bello, poſtremo magna incommoda paterentur, obſidionem ſoluentes, ad ſua quique rediere: Ex Conſtantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peſte conſumpta traduntur. In Italia uero Longobardi duce Liuthprando, Rauennam diu obſeſſam, tandem capiunt & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in urbe erat, unde crediderim tum equum illum æneum uiro inſidente, Papiam aduectum, quem accolæ Regis ſolem uocant. Sed ita fit, in rebus humanis uiciſſitudo eſt. Quod enim Theodoricus alijq; reges Gotthorum, atque deinceps hexarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id poſtea in uaria loca diſiectum eſt,

Martell'.

Interim uero Romæ à quibuſdam ſeditioſis in pontificem cõiuratur, principibus coniurationis Baſilio, Iordane carthilario, Iohanne ſubdiacono cognomento Lurion, Marino ſpathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum præerat. Verum dilata in aliud tempus res eſt, quod Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum hexarchum coniurati cœpere, quo quidem duce in tanta re uti uolebant. Sed Romanus populus re ipſa tandem patefacta, arma capit, Iohannẽ & Lurionem interficit, reliquoſq́ cõiuratos diſſipat. Baſilium monaſterio includit: ubi & uitam finiuit. Paulus autem uehementer pontifici infenſus, quod ab eo prohiberetur, quo minus noua uectigalia exigeret, clam & aperte mandato imperatoris uiri ſanctiſſimi mortem quærere, ſed Romani & Longobardi ſumptis armis, quo minus id fieret prohibuere. Tum uero Leo tertius imperator, cum aperte inuehi in pontificem nõ poſſet, edictum proponit, ut oẽs qui ſub imperio Romano eſſent, ſanctorum omnium, martyrum & angelorum ſtatuas atq; imagines e templis abraderent & auferrent, tollendæ (ut ipſe dicebat) idololatriæ cauſa: qui uero ſecus feciſſet, eum ſe pro hoſte publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modo non obtemperat, uerumetiam omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore uel edicto principis ullo modo dilabantur. Qua cohortatione adeo certe animati ſunt Italiæ populi, ut paulum abfuerit quin ſibi alium imperatorem deligerent. Quo minus autem id fieret, autoritate ſua obſtare Gregorius annixus eſt. Rauennæ tamen tanta ſeditio orta eſt, cum alĳ imperatori, alĳ pontifici obtemperandum dicerent, ut in ipſo tumultu Paulus hexarchus cum filio occideretur.

Seditio Rauennæ propter imperatorẽ & pontificem.

Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & ſocietate Romani põtificis ſepararet. Verum cum id fruſtra quæreretur, rem toties tentatam ad tẽpus omiſit, unde pontifex tanta moleſtia liberatus, loca pauperum & baſilicas inuiſere cœpit, eaq; reſtituere quæ ob uetuſtatem & incuriam, ruinam minabantur. Pacem præterea inter regem Longobardorũ & duces Spoletinum ac Beneuentanum compoſuit. Hos enim rex ipſe opprimere inſtituerat, cuius animum adeo pontifex ad manſuetudinem redegit, interpoſita ſaluatoris noſtri autoritate, ut omiſſo bello, armillas, baltheum, enſem, ac reliqua arma templo principis apoſtolorum offerret: cum exercitu enim uſque ad uaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico ſpiritu iterum incitatus, omnibus mãdat, ut ſimulacra, uel lignea uel ænea uel marmorea ad ſe deferant, & delata ſtatim incendit, non deferẽtes uero capit & obtruncat. Germanum patriarchã id potiſſimum improbantem, in exilium mittit, in eiuſq́ locum Anaſtaſium male ſentientem ſufficit, quem poſtea Gregorius ſynodo habita priuauit, & ab officio diuino ſemouit, niſi ad catholicam fidem reuerteretur. Sæpius præterea, ut ſanctiſſimũ uirum decuit, literis imperatorem admonuit, ut omiſſis quorundam improborum erroribus, ueram tandem amplecteretur fidem: & abolere ſanctorum imagines defineret, quorum memoria & exemplari ad uirtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui ſcribant Bonifacium huius pontificis tempore e Britannia Romam ueniſſe, & ex monacho ob eius ſanctitatem epiſcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione & exemplo Germanos in fide miſſum, quod quidẽ ita egregie fecit, ut Maguntinus epiſcopus creari meruerit: in Aphricã deinde proficiſcens, cum uerbum dei elegantiſſime prædicaret, ab hoſtibus Chriſtiani nominis occiditur. Ferunt & ſanctum Aegidium natione Græcum, exemplo & miraculis inſignem tum habitum fuiſſe, & Petronium ciuem Romanum ex uoto baſilicam beati Benedicti prope derelictam, ſua impẽſa reſtituiſſe. At Gregorius qui ſuo exemplo omnes ad uirtutem & ſanctitatem incitabat, pontificatus ſui anno ſextodecimo, menſe nono, die undecimo moritur, ſepeliturq́ ad baſilicam Pe-

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

tri tertio idus Februarij.eius in morte epiſcopatus tũ uacat dies quinq; &xxx.Cen
tum autem & viij.ac xl. epiſcopos toto ſuo pontificatu creaſſe dicitur.

GREGORIVS .III. xcij.pon.

GRegorius tertius,natione Syrus,patre Iohanne, anno domini ſeptingenteſi-
mo quinquageſimonono omnium conſenſu pontificatum inijt. Fuit autẽ uir
ſingularis doctrinæ,& humanitatis præcipuæ,Græca atq; latina lingua eruditus,
mentem diuinæ ſcripturæ ita callens,ut nemo tum diſertior prædicatione atq; in
terpretatione rerum occultarum & admirabilium haberetur. Præterea uero, ne
uerbo tantũ & cohortatione populos mouiſſe arbitreris, omnia quæ exemplo mo
uere poſſunt,ita aſſidue obibat,ut iudicare difficile ſit, promptior ne lingua quàm
opere habẽdus eſſet.Orthodoxæ fidei ita acerrimus defenſor fuit,ut ob eã rem ma
ximorũ principum graues ſimultates & inimicitias ſuſceperit, non armis,nõ po
tentia, non minis cuiuſpiam e gradu conſtantiæ ſuæ deiectus.Tantæ poſtremo hu
manitatis fuit,ut & pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemoſynis foue
ret,captiuos redimeret,ære alieno nexos ſolueret,uiduas & pupillos,quo minus a
potentibus circunuenirentur, tutaretur adeo, ut fere omniũ parens ac paſtor me-
rito uocaretur.Hic ſtatim ubi pontificatum inijt,cleri Romani conſenſu Leonem *Leo terti*
tertium imperatorem Conſtantinopolitanum,imperio ſimul & communione fi- *us impe-*
delium priuat,quod ſanctas imagines e ſacris ædibus abraſiſſet,& ſtatuas demoli- *rator à*
tus eſſet,quodq; etiam de homuſio male ſentiret.Interim uero cum Luithprandus *Gregorio*
Longobardorum rex cupiditate imperandi motus,urbem Romã obſideret,captis *& impe-*
circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terreſtri itinere non *rio & cõ*
licebat, ad Carolum Franciæ principem ſtatim mittit,qui hominem rogarent, ut *munione*
primo quoq; tempore laborãti Romæ & eccleſiæ auxilium ferret. Cõſueuerãt au *fidelium*
tem pontifices Romani,ſi quid mali ab externo hoſte immineret, auxilia ab impe- *priuatur*
ratore Conſtantinopolitano petere.Quod facere Gregorius ſubſtitit, cum ob eaſ-
dem cauſas quas paulo ante commemoraui, tum uel maxime quod urbem regiam
ægre Leo a Saracenis tutaret̃,nedũ alios defenderet.His itaq; rationibus accidit,ut
tũc primũ tutela eccleſiæ ab imperatoribus Cõſtãtinopolitanis ad alios trãſlata ſit.
Carolus aũt rogatu Gregorij patrociniũ eccleſiæ ſuſcipiẽs, Luithprãdũ regẽ ami-
cũ & cõpatrẽ rogat,urbẽ ne obſideat,ac pontificẽ ne uexet, hac re nil ſibi fieri mole
ſtius quicquam aut grauius poſſe. Obtemperat Carolo Luithprandus,atq; urbem
obſidione ſoluit.Nam inito iam antea inter ſe fœdere,Carolus Pipinum filium in
ciſalphinam Galliam ad Luithprãdum miſerat,ut ei capillum de more ſacrorum
ſuccideret, unde compatres more Chriſtiano inuicẽ facti ſunt, quod eſt quoddam
affinitatis uinculum.Remiſerat puerum ad parẽtes Luithprãdus multis ac maxi
mis donatum muneribus.At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones uer-
ſus,eos ui capit,& ꝑ modeſtia ſocios appellat : Phryxones idololatras opprimit:
Lugdunum, Arelate, Maſſiliam de Veſogotthis occupat, qui Athimum Sarace-
norum regem in auxilium uocant.Is itaq; cum magno exercitu Rhodanum traij-
ciens, Auenionẽ ui capit,opportunitate loci pro arce uſurus.At Carolus re cogni-
ta eo propere cum exercitu mouit,& Auenionem recuperat,interfectis Saracenis
omnibus, q in præſidio erãt.Inde Narbonã proficiſcitur,quo aufugiſſe Athimum
cognouerat. Ab obſidione Narbonæ diſcedens,quod Amoreũ alterũ ex Saracenis
Hiſpaniæ regem,uenire in auxiliũ Athimi cũ magno exercitu intellexerat, haud
procul inde in uallem Corbariam deſcendit: ubi inerat planities ad dimicandum
aptiſſima.Amoreus autem arbitratus Carolum deſperatione rerum in fugam uer
ſum,in uallem ingreditur,ſtatimq; pugnandi copiã facit. Non detrectat certamen
Carolus,licet hoſtium numerus prope infinitus eſſet.Tandem uero ubi acriter ali
quandiu utrinq; pugnatum eſſet, cadente autem in primis aciebus Amoreo, fun-

duntur hoſtes fuganturq; : quorum pars magna in proximis paludibus & ſtagnis quo confugerant, oppreſſa eſt. Athimus uero forte fortuna nauigium nactus, inde in Hiſpaniam ulteriorem fugiens, omnes inſulas quas adijt, deſperatione rerum ferro ac flamma uaſtat. Eodem ferme tempore beati Auguſtini corpus, quod antea ducẽtis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniam tranſlatum fuerat, cum Vuandali prædabundi Aphricam uaſtarent, diligentia Luithprandi ex inſula ipſa Papiam delatum eſt, & egregio in loco reconditum. At Saraceni his cladibus domiti, intra Pyrenæum ſe deinceps continent, unde Veſogotthi omnes qui citeriorem Hiſpaniam & partem Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in poteſtatem Caroli deuenere, atq; ita Gotthi, qui trecentis prope annis imperauerãt, funditus deleti ſunt præter paucos, quos Barchinonenſes ab interitu liberarunt. Sunt qui ſcribant Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo miſiſſe, atq; ita rebus bene geſtis ſuos omnes onuſtos præda domum rediſſe. Interim uero Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas eccleſias animum adijcit. Nam & altare beati Petri ſex columnis onychinis auguſtius reddidit, dextra ac læua poſitis apud Philopareas uetuſtate fere comminutas. Stabant in his columnis trabes argẽto delibutæ. In trabibus uero æquis ſpatijs ſaluatoris & apoſtolorum ſimulacra diſtinxit. Struxit & oratorium in eadem baſilica, in quo de reliquijs fere ſanctorum omnium recondidit, celebrariq; eo loci quotidie mandauit, atq; in canone celebritatis hæc uerba addidit, marmoribus circunquaq; poſitis inſculpta, Quorum ſolennitas in conſpectu tuæ maieſtatis celebratur domine deus noſter toto in urbe terrarum & cætera. Quibus uerbis nunc ſacerdotes in ſecretis non utuntur. Præterea uero huic baſilicæ multa argentea uaſa cõdonauit : eius quoque iuſſu & impenſa aurea dei genitricis imago ſaluatorem amplectens, extructa eſt, & in baſilica ſanctæ Mariæ ad Præſepe collocata. Reſtituit etiam tectum ſancti Chryſogoni, eoq; in loco monachos collocauit, qui rem ſacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos unde uiuerent. Monaſteria quoq; multa partim reſtituit, partim uero a fundamentis extruxit, addita regula qua monachi integre & ſancte uiuerent. Inſtaurauit & mœnia urbis, magna ex parte uetuſtate collapſa. Idem etiã Centumcellis fecit iam prope deſertis propter collapſa mœnia. Inſtituit præterea, ut fere ſine interuallo & a presbyteris hebdomadarijs & a monachis in eccleſia ſancti Petri diuina officia celebrarent : unde apparet & monachorum & presbyterorum ſecularium domicilia multis in locis contigua fuiſſe, qui æmulatione moti, deo quam diligentiſſime ſeruiebant. Gregorius uero bene de deo & hominibus meritus, anno pontificatus ſui decimo, mẽſe octauo, die quarto & uigeſimo moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto calendas decembris, collachrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum uacat.

Auguſtini corpus Papiam delatũ eſt.

ZACHARIAS .I.

ccxij. põt.

ZAcharias natione Græcus, ex patre Polycramio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim uir mitiſſimi ingenij, miræ ſuauitatis & gratiæ, omni uirtute præditus, cleri ac populi Romani amator : ad iram tardus, ad miſericordiam & clementiam promptiſſimus, nulli malum pro malo reddens, ſed ad imitationem ſaluatoris malum in bono uincens : & adeo quidem, ut quos habuerat æmulos & inimicos, eoſdem poſtea inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cum autem initio pontificatus ſui ardentem bellis Italiam offendiſſet, legatos de pace componenda ſtatim ad Luithprandum Longobardorum regem miſit, perſequentem bello Tranſamundum Spoletinum ducem. Verum cum a legatis ea de re nil fieret, ipſe comitante clero Romano in Sabinos proficiſcitur. Ferunt autem octauo miliario a Narnia regem pontifici honoris cauſa obuiam factum, ex equo deſcendiſſe, ac pedibus uirum ſanctiſſimum in urbem comitatum.

fuiſſe. Qui ſequenti die inter Miſſarum ſolennia orationem publice habuit, & quidem elegantem, qua oſtendit, quid maxime regem Chriſtianũ deceret, ſiue pacem, ſeu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, ut ſtatim arbitrium omne componendæ pacis ei commiſerit. Iam uero Tranſamundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiuſq; locum Agrandum nepotem ſuum ſuffecerat. Accipitur tamen in gratiam Tranſamundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum aſſumitur. Redduntur item Romanis oppida ſua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid a Longobardis triginta iam annis in Hetruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti.

Mira etiam humanitate pontifex uſus eſt: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ prætermiſit. Inde uero rex pacato agmine abiens, non ita multo poſt moritur, anno regni ſui trigeſimo ſecundo. Fuit autem uir tanto regno dignus: quippe qui ſapientia, prudentia, conſilio plurimum ualebat, ac ita manu promptus erat, ut nemo ueteranus eo pugnacior haberetur. Iuſtitia autem & clementia ita inſignis habebatur, ut difficile iudicaretur utra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos ſuccedit: quo quidem poſt menſes ſex defuncto, Rachis dux omnium ſuffragijs rex decernitur, uir certe omni laude dignus, ſi uitam eius, ſi mores, ſi animi integritatẽ inſpicis. Redintegratum quoq; fœdus cum hoc rege a pontifice eſt miſſis legatis, quibus omnia ex animi ſententia rex ipſe pius & religionis amator, benigniſſime conceſſit. Poſt quartum uero regni ſui annum rex diuino numine tactus, ſpreto regno, uitam monaſticam amplectitur: uxorem & filios, ut idem ipſi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aiſtulphus regnum occupat, qui ob aſtutiã ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maxime uero pontifici & Romanis: quorum ditionem ſibi uendicare armis conabatur. Interea uero Carolus Martellus graui morbo correptus, ſuadentibus amicis, regna a ſe armis occupata filijs ſuis diuidit.

Nam Carolomanno maiori natu Auſtria & Sueuia, Pipino uero iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus uir animi magni & ſapientiæ ſingularis uilla Cariſiaco apud Iſarim fluuium anno magiſtratus ſui (quem maiorem domus uocant) quinto & trigeſimo, ſepeliturq; Pariſijs in baſilica Dionyſij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima uxore ortum, quem Gryphonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno cõſueuerat, unde & bella fratribus intulit, & Saxones gentẽ ferociſſimam contra eos ſolicitauit. Carolus aũt & Pipinus hoſtili manu prouinciam Saxonum ingreſſi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam uenit: ibiq; dimiſſa imperiorum & regni gloria, in montem Caſſinatem ad monaſterium ſancti Benedicti proficiſcitur: ubi & monachi habitum & mores ſuſcipit. At Pipinus regnandi cupidus, legatos ſuos ad pontificem mittit, eumq; rogat, ut regnum Franciæ ſibi autoritate ſua confirmet. Annuit pontifex eius poſtulatis, accepti beneficij & ueteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ interceſſerat, atq; ita eius autoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimotertio: ex maiore nãq; domus, qui poſt regem ſummus erat apud Francos magiſtratus, reges Franciæ deinceps a Pipino ſecundo eiuſq; familia originem habuere. Ferunt Carolũ, quem diximus, monachi habitum ſumpſiſſe, ex monte Caſſino cum alijs monachis ad Zachariam pontificem ueniſſe: ab eoq; precibus obtinuiſſe, ut eis liceret repetere ſancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in floriacenſi monaſterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit iſtorum precibus pontifex, & literis Pipinum adhortatur, ut patiatur monachos ſancti Benedicti corpus repetere, Quod quidem rex haud grauate

conceſſit, quia inde furtim ablatum a monachis quibuſdam ſenſerat. Zacharias
* parta autem pace iam ubiq; *parata, multas baſilicas ruinam minātes reſtituit. Porticum quoq; & turrim ante baſilicam lateranenſem a fundamentis erexit: ubi & cancellos & portas æneas extruxit. In ipſo frontiſpicio porticus, ubi orbis terrarū imago deſcripta erat, ſanctorum imagines uetuſtate exoletas renouauit. Lateranenſes ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri reſtituit. Vectigal præterea unicuiq; baſilicæ aſſignauit, unde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit & ueſtē altari beati Petri, auro gemmiſq; diſtinctā, in qua depicta inerat Ieſu Chriſti natiuitas. Idem quoq; baſilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipſius ſancti collocauit. Aedificauit & oratorium beatæ Cæciliæ uia Tiburtina quinto ab urbe miliario. Huic autem baſilicæ oratorium quoq; addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, unde ſacerdotes uiuerēt. Reſtituit & tectum Euſebij martyris, quod ſuo tempore corruerat. Conſtituit item, ut bucellarij quotidie eleemoſynas e lateranenſi palatio cuiuſuis generis præberent. Venetis præterea inhibuit ſub anathematis pœna, ne ſeruos Chriſti ſigno notatos, Saracenis & gentilibus uenderent, ut mercatores facere conſueuerunt. Poſtremo uero ne literas in tanto rerum faſtigio eum prætermiſiſſe arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo e latino in græcum tranſtulit, ut haberent Græci unde bene uiuendi rationem perdiſcerent. Cum uero ita ſancte & integre populum dei annis decem, menſibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri idibus martij. Eius autem ex morte epiſcopatus tum uacat diebus duodecim.

STEPHANVS .II.

xciiij. pō. STephanus ſecundus, natione Romanus, patre Conſtantino, per gradus eccleſiaſticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum pontificē populus ſtatim creaſſet: qui tertia die pontificatus ſui ſommo excitus, dum res domeſticas diſponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Poſt hunc uero cleri ac populi conſenſu in templo ſanctæ dei genitricis ad Præſepe, Stephanus ſecūdus pontifex creatus, humeris omnium (adeo erat omnibus gratus) in baſilicam ſaluatoris, quæ etiam Conſtantiniana dicitur, deportatur, atq; inde in patriarchatum lateranenſem. Erat autem uir ſingularis religionis & prudentiæ, amator cleri, eccleſiarum reſtitutor, Chriſtianæ doctrinæ diligēs prædicator & ſcriptor, pater pauperum, pupillorum & uiduarum defenſor acerrimus, fortiſſimus & conſtans in rebus agendis, non tamen pertinax. Placare enim Aiſtulphum, Romanorum agros & fines bello uexātem, primo quidem uerbis & muneribus conatus eſt. Nam tributum ſibi rex auariſſimus pendi uolebat a populo Romano, quotannis ſingulis aureis in capita collatis: unde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Conſtantinum imperatorem Conſtantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant contra Aiſtulphum totam Italiam uexantem, quiſq; iam Rauennam hexarchatus ſedem & magnam partem Flamineæ ceperat. Verum cum id fruſtra ac ſæpius tentaſſet, eius rei cauſa proficiſci ad Pipinum regem Franciæ inſtituit. Mittit itaq; legatos ad regem qui Aiſtulpho mandet, ut ei tuto liceat iter facere per regnum ſuum. Poſtulata conceſſit Aiſtulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui poſtea a rebus geſtis Magno cognomentum fuit, ad centeſimum lapidem honoris cauſa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab urbe lapide, qui ex equo deſcendens, & pedes ſanctiſſimi uiri exoſculatus eſt, & a freno equi, quo pontifex uehebatur, pedes ipſe nunquam diſceſſit, donec hominem in urbem perduceret, & in cubiculo ubi diuerſaturus erat collocaret. Aiſtulphus autem ueritus, ne quid mali in ſe Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem

Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellum Longobardis
inferret: qui certe non modo monacho non obtemperat, uerumetiam eum in Vien
enſe monaſterium relegat, ubi non multo poſt dolore animi & cruciatu moritur.
Interea uero cum pro anni tempore bellum geri non poſſet, Pipinus ueteri amici-
tiæ multum tribuens, legatos ad Aiſtulphum mittit, qui hominem adhortentur
res repetitas reddere: aliter enim ſe eas bello & armis breui repetiturum. Non pa-
ruit ſanis admonitionibus Aiſtulphus, unde Pipinus apparente iam uere, copias in
Longobardos mouet, præmiſſis leuis armaturæ militibus, qui Aiſtulphi præſidia e
clauſtris alpium deturbarent. In planitiem deinde Inſubrium deſcendẽs, cum lon-
ge ac late omnia depopulatus eſſet, nemine obſtante, Papiam Longobardorum
ſedem obſidione cingit & oppugnat, defendente Aiſtulpho, & qui cum eo in præ- *Papia Lõgobardorũ ſedes.*
ſidio erant. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinaciſſimi & prouincia-
lium motus, pacem ultro Aiſtulpho pollicetur, modo ablata reſtituat. Accepit
tandem conditiones pacis Aiſtulphus, & plura etiam quàm quæ peterent promi-
ſit iureiurando interpoſito. Hanc ob rem Pipinus ſatisfactum pontifici arbitratus,
ſoluta obſidione in patriã reuertitur, relicto Varreno huiuſce pacis arbitro. Eunt
Romam Stephanus & Varrenus, arbitrati Aiſtulphum promiſſa breui præſti-
turum, qui contractis celeriter undique copiis tumultuario magis quàm iuſto ex-
ercitu eos ſubſecutus, Romam obſidione cingit ac ſuburbana omnia uaſtat & in-
cendit, maiore prope damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante
& quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperii ſenſiſſent. Rogatus de-
nuo Pipinus a pontifice, ut urbi Romæ perfidia & rabie Aiſtulphi laboranti opem
ferret, exercitum quanta maxime celeritate poteſt comparat. Interim uero Turci *Turci*
meliores ſedes expetentes, Alanos primo, mox Colchos, & Armenios: inde mi- *quos uicerunt.*
noris Aſiæ populos, poſtremo Perſas & Saracenos uincunt & opprimunt, anno
domini ſeptingenteſimo quinquageſimoquinto. Sunt qui ſcribant hos fuiſſe Scy
thas, ex his præſertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos fer-
reis repagulis clauſit, hac metaphora uſi, quod gentem indomitam in angulum
illum tanquam in ergaſtulum incluſiſſet. Verum cum poſt multas illatas inuicem
& acceptas clades, de pace inter Saracenos & Turcos conueniſſet, decretum eſt, ut
Turci qui in Perſide habitabant, Saraceni appellarentur: atque ita æquiore animo
Saraceni in Aſia regnare Turcos paſſi ſunt: & quod etiam eos breui accepturos
Mahumetanam ſuperſtitionem uidebant, adeo erant eorum ingenia ad malũ pro-
na. Pipino autem iam in Italiam cum exercitu deſcendẽti, Gregorius Conſtantini
quarti imperatoris protoſecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine
admonet, ne hexarchatum Rauennatem oppreſſum a Longobardis, ad ſe pertinen
tem, uel pontifici, uel Romanis dedat, ſi ei contigerit Longobardos ſuperare. cui
Pipinus ita reſpondet, ſe quidem in Italiam ideo ueniſſe, ut & pontifici & populo
Romano rem gratam faceret, conſulturumq; eorum commodis quoad eius fieri
poterit. Deinde uero Papiam mouẽs, ita Aiſtulphũ obſidione preſſit, ut breui eum
coegerit priſtinas conditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis hexarcha
tus eſt: quicquid Padum & Apennium interiacet a Placentinis uſque ad ſtagna
Venetorum: & quicquid intra Iſaurum flumen, Apenninum & hadriaticum con-
tinetur. Addo etiam quæ Aiſtulphus de Hetruſcis & Sabinis ceperat. Pipinus au-
tem qui ad radices alpium tamdiu conſtiterat, donec deditio fieret, relicto abbate
Pholcado cum parte copiarum, qui Aiſtulphum in officio contineret, non prius *Pholcado*
alpes tranſcendit, quàm intellexit Aiſtulpum in uenatione apoplexia interiiſſe, *alii Holcadus.*
nondum plane deditione facta. Deſiderius autem, qui dux Hetruriæ erat, copias
Longobardorum ſtatim undiq; contrahit, regnum inuaſurus. Idem quoq; facit Ra
giſius Aiſtulphi frater, quem diximus monachi habitum ſumpſiſſe. Hunc autem

Longobardi omnes, præter eos qui in Hetruria erant, ſecuti ſunt. Verũ Deſiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos ſtatim in ſentẽtiã ſuam trahit, qui quidem propere legatos ad Ragiſium miſere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandarent, ut armis diſcederet, ac Deſiderio obtemperaret. Atq; ita Fauentia & Ferraria poſtremo pontifici reddita, nomen hexarchatus ceſſat, qui centum & ſeptuaginta durauerat annos, a Narſete uſq; ad captam ab Aiſtulpho Rauennam. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modum eccleſiæ ditione, Stephanus habita ſynodo oues ſuas atq; earum paſtores recenſet, delinquentes caſtigat ſeruata clementia: errantes in uiam rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat epiſcopum, quid presbyterũ: quid deniq; omnes ſacris initiatos, proponit. Letanias præterea inſtituit ad placandam dei iram. Itum eſt primo ſabbato ad ſanctam dei genitricem ad præſepe, ſecũdo ad beatum Petrum in uaticanum, tertio ad ſanctum Paulum uia hoſtienſi. Reſtituit & baſilicas quaſdam ab Aiſtulpho, dum urbem obſideret, comminutas, non tamen recuperauit ſanctorum reliquias, quas idem rex Papiam ſecum detulerat, ibiq; nõ indecore in quibuſdam baſilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus uir ſanctiſſimus bene de deo, de patria, de ciuibus ſuis, deq; omnibus Chriſtianis meritus, pontificatus ſui anno v. menſe primo moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri collachrymantibus omnibus, tanquã cõmuni parẽte orbatis vi. calendas Maij. Vacat tũ ſedes dies duos & xxx.

xcv. pon.

PAVLVS .I.

PAulus natione Romanus, patre Conſtantino, Stephani ſecundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, ſub Gregorio ſecundo & Zacharia pontificibus, a quo in diaconatus ordinem cum fratre aſcitus eſt: uerum mortuo fratre in ipſo pontificatu cũ ſucceſſor quæreretur, fuere qui Theophylacum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerent Paulum ob integritatem uitæ & doctrinam in demortui fratris locũ ſubrogandum eſſe. Exploſo itaq; poſt longam contentionem Theophylaco, ſolus bonorum omnium ſuffragijs Paulus pontifex decernitur Conſtantini & Leonis temporibus. Erat aũt Paulus uir mitiſſimi ingenij, clementiæq; ſingularis, & adeo ſaluatoris noſtri imitator, ut nulli unquam malum pro malo redderet, ſed contrà malos a quibus perſæpe iniuria afficiebatur, in bono uinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, ut noctu cum duobus & eo amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantium circuiret, unumquenq; eorũ & uerbis & eleemoſynis ad recuperandam ualetudinem cohortatus. Carcerem quoq; frequenter adibat, indeq; pleroſq; ære alieno nexos, perſoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & uiduas circumuentas fraude cauſidicorum tuebatur, & eleemoſynis ſuſtentabat. Idem quoq; cõgregato clero uniuerſoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, una cum ſepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulciſſimæ, ex uia appia in uaticanum detulit canentibus (ut fit) ſacerdotibus, populoq; celebritatem agente. Atq; corpus ipſum ſanctiſſimũ in templo Apollinis ad caput baſilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea uero cum Conſtantinus imperator ſacras imagines ubiq; demolitus, Conſtantinum regiæ urbis epiſcopum, impietati ſuæ reſiſtentem, uerberibus necaſſet, in locumq; demortui Nicetam ſpadonem ſui ſacrilegij conſcium ſuffeciſſet, pontifex ipſe omni ex parte religioni conſulens, nũcios Conſtantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, ut ſacras imagines & ſtatuas reſtitueret: id ſi facere recuſaret, eidem anathematis cenſuram minarentur.

Sed Conſtantinus in ſacrilegio ſuo pertinax, & ſanas admonitiones contempſit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis ſacris imaginibus eius impietatem imitatũ, in gratiam recepit, cũ antea bello Bulgaros perſecutus fuiſſet. Aſcito deinde Leone filio eius nominis quarto in partẽ imperij, cui Irenen Athenienſem

mulierum omnium pulcherrimam, in matrimonium collocarat, fœdus cum Sara
cenis inijt, ſtomachum orthodoxis Chriſtianis facturus. Interea uero Pipinus & Ta
ſſillonem Bauarorum ducem ſuo imperio ſubijcit, & Saxones in amicitiã recipit,
hac tamen conditione, ut trecẽtos equites, quoties bellũ gerere oporteret, auxilio
mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem poſtremo Ca
rolo adoleſcenti commiſit, cum ipſe ſenio confectus intereſſe non poſſet. Hoc bel
lo abſoluto, Carolus Borbonium, Claromontem, & multa de Aluernis oppida uĩ
cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauem eſſe, non ita multo poſt moritur,
duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui ſcribãt hoc tem-
pore mortuum eſſe Aiſtulphum Longobardorum regem, quẽ diximus multa ſan
ctorum corpora Roma Papiam ſecum detuliſſe: eorumq́; ſacella ædificaſſe, ac mo
naſteria uirginum, ubi & filias deo dicauit. Monachos autem ſupra modum dile-
xit, quorum etiam in manibus regni ſui anno ſexto, mẽſe quinto moritur. In prin-
cipio regni nimium ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ præterea literaturæ
fuit, ut edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic autem (ut dixi) Deſiderius
dux militaris ſucceſſit, langueſcẽte iam ob delicias Longobardoꝝ uirtute. Moritũ
& Paulus in baſilica Pauli uia hoſtienſi, reſtitutis quibuſdam eccleſiis uetuſtate col-
labentibus, põtificatus ſui anno decimo, mẽſe uno: eiuſq́; corpus magna ac ſolen-
ni pompa in uaticanum defertur. Vacat tum ſedes annum unum, mẽſem unum.

STEPHANVS .III. xcvi. põt.

STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibo, anno domini ſeptingenteſimo
ſexageſimooctauo põtificatum inijt, uir certe doctus atq; eruditus, & in rebus
agendis, maxime uero eccleſiaſticis, ſtrenuus admodum ac conſtans. Hic enim a te-
neris annis Romam ueniens, mandato Gregorij tertij in monaſterio ſancti Chry-
ſogoni rationem bene uiuendi, & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, accepto cle
rici ac monachi ordine. Vocatus deinde a Zacharia pontifice in patriarchatum la-
teranenſem, cũ eius uita & doctrina ab omnibus probaretur, ſanctæ Cæciliæ presby
ter cum titulo inſtituitur, quem tñ & Zacharias & Stephanus & Paulus a ſe nun-
quam dimiſere: tantæ probitatis erat & præſtantiæ in agendis rebus. Mortuo au-
tem Paulo, quem nũquam ne in extremo quidẽ ſpiritu reliquit, Deſiderius, quem
ex duce regem Longobardorum creatum eſſe adiuuante Paulo diximus, liberatus
omni metu Pipini morte, Totonem Nepeſinum ducem adhortatur, ut Conſtanti-
num fratrem ui etiam, quando largitione & ambitione fieri nõ poſſit, pontificem
deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Conſtantinum fauentibus qui-
buſdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuere
etiam qui Philippum quendam huic præponerent, qui ſtatim abdicare ſe magi-
ſtratu armis compulſus eſt. Cogitur & Gregorius Præneſtinus epiſcopus, Con- *Conſtãti-*
ſtantinum ipſum laicum ſacris ſtatim initiare, atque epiſcopum inungere, cuius *nus lai-*
manus ita ob eam rem exaruiſſe miraculo dicuntur, ut eas ori admouere non poſ- *cus initia*
ſet. Cum uero Conſtantinus munera pontificatus per annum obſtinate exercuiſ- *tur ſa-*
ſet, tandem e ſede deijcitur a populo Romano, ira & indignitate rei percito: in ei- *cris.*
uſq́; locum omnium ſuffragijs Stephanus tertius ſufficitur. Hanc ob rem Conſtan
tinus in baſilicam ſaluatoris perductus, uidentibus oĩbus, ac ſacris canonibus ple-
ctis, ut fieri ſolet, depoſito pontificali habitu, magiſtratu ſe abdicat, in monaſterio
uitã priuatã ducere iuſſus. Tũc uero Stephanus in baſilica ſancti Hadriani inẽ tria
fora a tribus epiſcopis cõſecratus, & ab uniuerſo clero ac populo ut uerus põtifex
ſalutatus, ad corrigẽdos mores quorundã improboꝝ, labefactare integritatẽ eccle
ſiæ Romanæ uolentiũ, animũ adijcit. Indicto itaq; cõcilio, Carolũ literis ac nũcijs
adhortatur, ut primo quoq; tempore epiſcopos quoſdam Galliæ ad hanc rem do-
ctrina & integritate morum idoneos, Romam quàm primum mittat. Idem quoq;

cæteris principibus Chriſtiani nominis ſcribit. Obtemperarunt omnes mandato pontificis. In lateranenſi baſilica concilium habetur. Multa inter ſe de cõponendis eccleſiæ rebus collocuti, Conſtantinum ad ſe perduci iubent. Nam cum Deſiderij Longobardorum regis ſubornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperatoris Cõſtãtinopolitani fraude, crebræ ſeditiones in populo Romano orirent̃, quod Deſiderius reuocare animos Romanorum a Carolo ad imperatorem ſtuderet: & interfecti pleriq; ſunt, & Conſtantinus, cuius cauſa tot mala committebantur, ab aduerſa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem uerſo non licet. Perductus itaq; in medium Cõſtantinus & accuſatus, ꝙ nullis ſacris initiatus, ſedem apoſtolicam occupaſſet, omne crimen in uim populi & quorundam facinoroſoꝝ reĳcit, ꝙ ſe etiam inuitum coegerint pontificatum obire. Cum uero in pauimento pronus & ſupplex iaceret ueniã petens, commiſeratione moti qui aderant, eum e medio duci iubẽt: atq; ita rem integram in ſequentem diem reĳciunt maturius conſulturi, quid in tali re facere oporteret. Verum Conſtantinus ſequenti die in concilium rediens, mutata ſententia, oſtẽdit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo feciſſe: ꝙ & Sergius Rauennatum archiepiſcopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico epiſcopus creatus ſit. Ob hanc uero impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eĳciẽtes, ad componendam rempublicam Chriſtianã animum adiecere, abrogatis primo Conſtantini decretis. Inſtitutum eſt autem omnium conſenſu, ne quiſquam laicus, niſi per gradus eccleſiaſticos aſcendẽs, pontificatũ occupare auderet ſub anathematis pœna. Promulgatum eſt item, ut qui epiſcopatus dignitatem Cõſtantini tẽpore conſecuti fuerant, magiſtratu ſe abdicantes, ad priſtinos ordines reciderent. Quod ſi iſtoꝝ uita & doctrina a populo probata fuiſſet, placere, ut ad ſedem apoſtolicã uenientes, denuo conſecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum eſt. Vetitum tamen eſt, ne qui iſtorum maiores gradus attingerent; uetitos credo, ne quid erroris, aut ſecta aliqua inde oriretur, tanquam ex ſeminario quodam diſcordiæ ac ſeditionis. Conſtitutum eſt præterea, ut quæ Conſtantinus in re ſacra egiſſet, irrita haberent̃, præter baptiſmum & chriſma. Poſtremo uero abrogata ſynodo Conſtantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, ut ſanctorum ſimulacra & ſtatuæ e templis abraderentur eĳcerenturve: cõſtitutum eſt, ut eædem ſtatuæ ubique reſtituerẽtur, anathematizantes execrabilem & pernicioſam illam ſynodum, qua dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim ſtatuas mortalium bene de rep. meritorum licet, ne ingrati uideamur, utq; eoꝝ facta æmulatione imitari cogamur: dei non licet, quem ſemper ante oculos, ſi fieri poſſet, habere deberemus, ſi eius merita erga humanũ genus, ſi naturæ diuinæ dignitatem inſpicimus? His uero ex ſententia peractis, decretum eſt ut ſequenti die ſupplicationes haberentur, quibus & deo gratias agerent, & iram ipſius, ſiqua ex hominum peccatis concepta eſſet, placarent. Itum eſt autem a lateranenſi baſilica ad ſanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & a pontifice & ab

omnibus hominibus qui tum aderant. Nunc uero adeo refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, ſed caligati & cothurnati uix ſupplicare dignantur. Non flent intereundum, uel dum ſacrificatur, ut illi ſancti patres: ſed rident, & quidem impudenter, de his etiam loquor, quos purpura inſigniores facit: nõ hymnos canunt, id enim ſeruile uidetur, ſed iocos & fabulas ad riſum concitandum inter ſe narrãt. Quid plura? quo quis dicacior eſt & petulantior, eo maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues uiros reformidat hic noſter clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt uiuere, quàm bene monenti, aut cogẽti obtemperare, & ob eam rem Chriſtiana religio quotidie in peius labit̃. Ad Stephanũ uirũ ſanctiſſimum redeo, qui peractis ſupplicationibus, ſtatim quæ in cõcilio acta erãt,

& uoce apocriſarij & ſcripto promulgauit, pœnamq́; anathematis illis propoſu-
it, qui abrogare auderent, quæ in ſancta ſynodo inſtituerant. Verum non ita mul-
to poſt mortuo Sergio Rauēnatum archiepiſcopo, Michael eiuſdem eccleſiæ ſcri-
niarius ſedem occupat, nullis ſacris initiatus, adiuuante Deſiderio rege & Mauri-
tio Ariminenſium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat, pulſo
Leone archidiacono, quem potiſſimū clerus expetebat. Auſi quinetiam miſſis ad
Stephanum legatis eum pecunia ſubornare, ut eundem Michaelem in eccleſia con
firmaret: qui non modo dona reiecit, uerumetiam edictum propoſuit, quo ille ana
thematis pœna notaretur, niſi ſedem relinqueret, quam contra ius faſq́; occupaue
rat. Tamdiu tamē ui Rauennatum eam obtinuit, quàm diu aliquid habuit & pro-
phanum & ſacrum, quod Deſiderio munerum cupientiſſimo elargiretur. Verum
cum pōtifex eo legatos ſuos miſiſſet, cū oratoribus Caroli regis ob eam rem in Ita-
liam miſſis, admonuiſſentq́; quid maxime pontifex expeteret, ſtatim eiecto Micha
ele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At uero cum ob hãc rem a Deſi
derio clanculum uexaretur, Carolum rogat Deſiderium admoneat, ut ab iniuria
inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen homi
nem in officio armis non potuit, φ ei mortuo fratre, qui ſecum paribus animis bi-
ennio regnauerat, multa bella obire neceſſe fuit. Aquitanos enim, quod bellum pa
ter inchoauerat, in poteſtatem ſuam redegit, Guaſcones domuit in Aquitania po
ſitos. Deinde uero tranſmiſſis Pyrenæis montibus, fuſis ac fugatis Saracenis, uſq;
ad Bætim flumen peruenit, quo nunc in Hiſpania Saraceni Granatæ ſe continēt.
Interim uero Stephanus paſtor quàm diligentiſſimus, & uerus Petri ſucceſſor, ac
Chriſti imitator, quarto pontificatus ſui anno moritur, mēſe quinto, die vij. & xx.
ſepeliturq́; in baſilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem ſedēs tum uacat.

HADRIANVS .I.

xcvij. pō.

HAdrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro ſummæ nobilitatis ui-
ro, pontificatum iniens, nequaquam a maioribus ſuis degenerauit. Nam ma
gnitudine animi, conſilio, doctrina, & ſanctitate uitæ, cum quouis optimo pontifi
ce comparari poteſt. Cuius amplitudinem Deſiderius Longobardorum rex ueri-
tus, ſtatim de pace ineunda & de amicitia mētionem per legatos fecit. Verum Ha
drianus cognita hominis perfidia pluſquam punica, in alıud tempus pacem diſtu
lit. Interea uero mortuo Carolomanno, Berta eius cōiunx Hildegradæ Caroli uxo
ri ob amplitudinem mariti inuidens, Adoarij cuiuſdam conſilio uſa, cum filijs ad
Deſiderium regem in Italiā confugit, qui eam perbenigne ſuſcepit: & φ ſe tutio-
rem futurum hac ratione ab impetu Gallorum exiſtimabat, & φ Francos propoſi
tis Carolomanni filijs, facilius ſumpturos arma in Carolum regē, ſi quid in ſe mo
ueret, arbitraretur. Verum cum obtinere ab Hadriano precibus nō poſſet, ut fili-
os Carolomanni reges inungeret, ad uim conuerſus, in Rauennates mouens diti-
oni Romanæ obtemperantes, Fauentiam & Comachum ui cepit. Præerat tum Ra
uennæ archiepiſcopus & tribuni tres, qui primo quoq; tempore ab Hadriano au-
xilium petiere. Pōtifex autem primo quidem Deſiderium nuncijs & literis adhor
tatus eſt, ut ſuis finibus ſe contineret, nec ditionem eccleſiæ inuaderet. Deinde ue-
ro ubi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam & Eugubium cepiſſe, tum magis at-
que magis minari, cum paulo poſt affuturum deum uindicem uiolati fœderis dice
ret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quàm pōtifici in ſuas partes trāſ-
eundum eſſe. Separare em̄ hoīem ab amicitia Caroli omnino nitebať, & ob hãc rem
cū precibus & pollicitationibus id obtinere nō poſſet, minabať ſe urbē breui obſeſ
ſurum. Iam em̄ Spoletum cum Aldagaſio Carolomāni filio uenerat, inde tñ ad ur-
bem peruenturus (ut ipſe dicebat) pacato agmine uoti gratia. Ve℞ Hadrianus re-
dactis in urbem reliquijs omniū baſilicarum, quæ extra urbis mœnia habebantur,

tres epiſcopos ad Deſideriũ miſit, qui ei ſub anathematis pœna minarẽtur, ne ul-
lo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur ueritus ne iram dei incurreret, in
Ciſalpinã ſtatim rediȷ̃t. Interea uero Carolus ab Hadriano de iniuria ſibi illata cer-
tior factus, Deſiderium per legatos admonet, ac fruſtra quidem, ut res iniuria abla-
tas pontifici reſtitueret: aliter ſe breui cum exercitu affuturum, ut quod ſpõte nol-
let, id ui facere cogeretur. Vtrinq; igitur magni paranẽ exercitus, ſed Carolus mi-
ra celeritate uſus, præmiſſa parte copiarum quæ in tranſitu alpium Iouis montem
occuparet, cum reliquo exercitu per montem Ciniſium in Italiam deſcẽdit, fuſoq́;
ac fugato Deſiderio obuiam facto, omnia longe ac late populatur & capit. Deſide-
rius autem deſperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam ſe recepit, uxore
ac liberis Veronam miſſis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omẽs, qui eas re-
giones incolebant, audita Deſiderȷ̃ calamitate Romam uenientes, ſe ac ſua omnia
Romani pontificis fidei cõmittunt, adhibito iureiurando, depoſito capillo & bar-
ba, quod apud eam gentem maximũ ueræ deditionis ſignum erat. Horum ſecuti
exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici ſe ac ſua libere dedẽt. Lon-
gobardis autem ad ſuos redire nolentibus, Vaticani ſedes ad incolendum conceſ-
ſa, quo poſtea ex tota Italia multi ſuæ gentis confluxere, iſtorum exemplo permo-
ti. At Carolus relicto Bernardo patruele ſuo in obſidione Ticinẽſis urbis, cũ parte
copiarum Veronam proficiſcitur. Quæ quidem ciuitas haud ita multo poſt incli-
nante in partes Francorum Berta ac Carolomanni filȷ̃s, deditionem fecit. Aldegi-
ſius uero Deſiderȷ̃ filius inde abiens, ad imperatorẽ Conſtantinopolitanũ confu-
git. Carolus aũt acceptis in deditionem omnibus ferme Tranſpadanæ Italiæ urbi-
bus, Romam petit, unà cum pontifice reſurrectionis feſtum celebraturus: cui iam
urbi appropinquãti ad tria millia iudicum honoris gratia accurriſſe, Bibliotheca-
rius ſcribit: iudices eos uocãs, qui nequaquã ſordidis artibus impliciti eſſent. Expe-
ctabat hominem Harianus cum clero ſuo in gradibus ſancti Petri: quem quidem
accedentem mira beneuolentia cõplexus eſt, nec retinere eum potuit, quo minus
pedes ſuos exoſcularetur. Inde poſt datam acceptamq́; ſalutem, baſilicam ingreſſi,
cum ad altare apoſtoli ſimul perueniſſent, iurauerunt mutuo Carolus ac põtifex,
Romani ac Franci, & perpetuam ſe amicitiam ſeruaturos: & communes eorum
hoſtes fore, qui alteram partem laceſſiſſent. Vrbem deinde ingreſſus, omnes baſi-
licas pie admodum & religioſe inuiſit, ac muneribus quibuſdam ornauit. Nudius
uero quartus poſteaquam urbem ingreſſus fuerat, quod dono pater Pipinus Gre-
gorio tertio dederat, eadem ipſe amplioribus priuilegȷ̃s confirmauit iureiurãdo
interpoſito. Quæ quidem (ut Bibliothecarius refert) hæc ſunt, quicquid in Ligu-
ria ab urbe Luna iampridem euerſa uſq; ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni
additur, & Corſica inſula: & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur &
Forumiulȷ̃ cum hexarchatu Rauennatum, cumq́; Beneuentano & Spoletino du-
catu. His autem rebus ita compoſitis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Trãſ-
padanam rediẽs, ſexto menſe poſteaquam obſideri cœpta eſt, Papiam deditione
occupat. In Deſiderium autem clemẽtia uſus, hominem ſpoliatum regno, nõ eti-
am uita, Lugdunum cum uxore & liberis exulatum mittit. Verſus deinde in Ara-
chim Beneuentanum principem Deſiderȷ̃ generum, qui eius furores iuuerat, ho-
minem pacem petere breui coegit, duobus filȷ̃s obſidibus datis. At uero dum iter
in Ciſalpinam facit, ad Caſſinum diuertens religionis cauſa, omnia monaſterȷ̃ do-
na ab alȷ̃s principibus diuo Bñdicto data cõfirmauit. Atq; ita ſedatis in tota Italia
rebus, propoſitisq; Ciſalpinæ firmiſſimis pſidȷ̃s, cũ magna præda & gloria in pa-
triam reuertit, Caroli fratris uxorẽ & liberos ſecũ ducẽs, quos quidẽ ſemp in ho-
nore habuit. Paulum quoq; Lõgobardum Aquileienſis patriarchatus diaconum,
Deſiderio ob doctrinam & ingenium admodum charũ, ſecum in Galliam ducens,

libertate donauit:in precioq; aliquandiu habuit. Verum cum poſtea comperiſſet hominem Deſiderij libertatem quærere, eum in Diomedis inſulam relegauit, unde poſt aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Deſiderij filiæ & Arachis uxoris, Eutropij hiſtoriæ duos libros addidit, a Iuliano principe uſq; ad primi Iuſtiniani tempora omnia perſcribens. Mortuo inde Arachi, Caſſinenſe cœnobium ingreſſus, reliquum uitæ ſanctiſſime uſq; ad mortem ducens, ſæpe ad Carolum regem literas elegantes, & humanitatis plenas ſcripſit, ab eodemq; a quo fuerat ob literaturam ſeruatus, uiciſſim accepit. Lõgobardi itaque quarto & ducenteſimo anno poſtquam in Italiam uenerant, regnum amiſere, anno domini ſeptingenteſimoſeptuageſimoſexto. Carolus autem nulla interpoſita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam diſceſſum rebellauerant, mouet, eoſdemq;, quibus cum ad triginta annos bella geſſerat, uincit, & fidem Chriſti omnino ſuſcipere cogit. Conuerſus deinde in Hiſpanos, a noſtra quoq; fide alienos, Pampalunam & Auguſtam ui captas militibus diripiendas conceſſit. Neq; Hiſpanis pacem & quietem daturus erat, niſi ipſi quoq; integre fidem Chriſti recepiſſent. In Galliam uero tum quoque rediens, rebus ex ſententia geſtis, dum Pyrenæos trãſit, in Guaſconum inſidias incidit: quo in prælio licet ſe acriter tutatus ſit, Anſelmum tamen & Egibardum ſummos in bello duces amiſit. Sunt qui eo quoq; prælio cecidiſſe ſcribant Rolandum Caroli ex ſorore nepotem, poſt editam ingentem hoſtium cædem & ſtragem. Perierit ne ſiti (ut aiunt) an uulnere, haud ſatis cõſtat. Vaſcones uero tandem a Carolo ſuperati, defectiõis ac perfidiæ meritas pœnas dedere. Mouet bellum in Francos Taxillo Baiouariæ dux Deſiderij gener, ſolicitatis Hunnis, quod quidem celeritate ſua prius pene Carolus confecit, quàm inchoatum ſit: huic quoq; pacem nõ negauit acceptis prius obſidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Conſtantinus in oriente imperator elephantiæ morbo, correptus, unde fortaſſe nata eſt illa de lepra magni Conſtantini uana opinio ob ſimilitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeo gemmis delectatus eſt, ut direpto ſacrario ſanctæ Sophiæ, coronam magni põderis ac precij ſibi conſtituerit: qua quidẽ ita frequenter utebatur, ut aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum ſubito morbo correptus ſit. Idem quoque accidiſſe noſtra ætate Paulo ſecundo putauerim, qui adeo his muliebribus deliramentis delectatus eſt, conquiſitis undiq; magno precio gemmis, & exhauſto pene eccleſiæ Romanæ ærario, ut quotieſcunq; in publicum prodiret, Cybeles quædã Phrygia ac turrita, nõ mitrata, uideretur. Hinc ego ortam tum ſudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illã puto, qua correptus ſubito morbo interijt. Leone itaque mortuo, Irene eius uxor & filius Conſtantinus ſextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta epiſcoporum in Nicena urbe ſecundo habito inſtituere, ut qui ſacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Quam quidem conſtitutionem Conſtantinus adoleſcens patris flagitia ſecutus, quorundam improborum ſuaſu, non ita multo poſt & abrogauit, & matri omnino adminiſtrationem imperij abſtulit. Repudiata deinde uxore, Theodoram eius ancillam corona imperij auguſtiorem redditam, in ſuos complexus traduxit. Subornauit & duces ſuos, quos in Italia habebat contra finitimos: hos quidem unico nuncio ſua autoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros merito dicemus) copias mouerat, quod horum incurſionibus circa Danubium uexarentur omnia, quibus certe perdomitis, in Franconiam duxit maiorum ſuorum natale ſolũ: unde Franci nomen ſumpſere. Qua quidem prouincia haud magno negocio in poteſtatem ſuam redacta, biennio poſt Theophylacius & Stephanus epiſcopi inſignes Hadriani nomine ſynodum Francorum Germanorumq; epiſcoporum habuere: in qua & ſynodus

(quam ſeptimam Græci appellabāt) & hæreſis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata eſt. Hadrianus uero opera & autoritate Caroli a terrore bellico ſecurus, ad exornandā urbem ſacraſq; baſilicas animū adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis incluſit: & altare Petri, pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta hiſtoria inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum e uinculis liberauerat. Reſtituit item & ſtrauit marmoribus Pauli apoſtoli atrium, iam antea uetuſtate collapſum. Inſtituit item, ut ſingulis diebus centum pauperes in atrio Lateranenſi paſcerentur, in quo etiam diſcumbentes pauperes picti cernebantur. Reſtituit præterea magna impenſa aquæductus quoſdam & uetuſtate & hoſtium maleficio collapſos: Alphentinū potiſſimum ductū, iam antea ab Auguſto uia Claudia ex lacu Alphentino duobus ac uiginti millibus paſſuum in ſubiacentem trāſtiberinam regionem magis ad uſum hortorū, naumachiæ, thermarumve, quàm ad potum, cum aqua illa inſalubris haberetur. Sabatinum uero ex lacu ſabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine angularem appellant, a tribus angulis, quos præ ſe fert, uia aurelia in uaticanū duxit, ut eo uterentur ſacerdotes beati Petri, tum ad uſum baſilicæ, tum ad lauandos Chriſti pauperes, qui in paſchate eleemoſynam accepturi lauabantur ad imitationem apoſtolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoq; uſum ea aqua interdum præſtabat, e Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum angularem etiam appellatum fuiſſe declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundū hac ratiōe in ripa lacus ſabatini uel angularis emit, ut quicquid agri exhauſto lacu deficcaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquauerſum fundus tenderet. Reſtituit & Iuliam a duodecimo lapide uia Latina in urbem ductā, quæ quidem (ut ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tuſculano ductæ riuum intercipit. Ita uero Claudiam formam reparauit uia ſublacenſi conceptam ad trigeſimumoctauum lapidem ex duobus fontibus ampliſſimis, ut eius aquæ pars in baptiſterium ſaluatoris ad lateranum deriuaret. reſtituit etiā uirginis formam ab octauo lapide uia collatina in urbem introductam. Tecta quoq; multarum baſilicarum ob uetuſtatē ruinam minantia, reſarſit. Dum uero his operibus detineretur Hadrianus, adeo in immenſum excreuit Tiberis, ut & portam flamineam a fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim ſublicium uocarunt, inter Ianiculum & Auentinum, & multa urbis ædificia demolitus ſit, ſecū & arbores & ſegetes & urbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus uſus eſt, ut per uicos nauiculas mitteret, unde cibaria ob excreſcētiā aquæ egredi domo nequeuntibus ſubminiſtrarentur. Eos præterea qui tanta calamitate magis ac magis uexati fuerant, & uerbis & muneribus conſolatus eſt. Turres & urbis muros collapſos reſtituit, centum auri libris in eo ſumptu expenſis. Quid plura? nil prætermiſit in uita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Chriſtianam, & libertatem ciuium ſuorum & uitam pauperum, pupillorum, uiduarum acerrime tutatus eſt. Moritur aūt pontificatus ſui anno tertio & uigeſimo, menſe decimo, die decimoſeptimo, ſepeliturq; magna cum laude in baſilica Petri ſexto calendas Ianuarij.

Synodus ſeptima abrogata & hæreſis Feliciana.

Tiberis inūdatio.

LEO .III.

xcviij. pōtifex.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac merito quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus diſciplina eccleſiaſtica, ut dignus eſſet qui cæteris anteferretur. Fuit præterea uir caſtus, integer, pudicus, facundus. Doctorum uirorum ita amator, ut eos undiquaq; ad ſe præmijs alliceret, eorumq; conſuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea uero ægros uiſere, eoſq; ad patientiam adhortari, eleemoſynas indigentibus præbere, deſperatos conſolari, errantes in uiam rectam deducere, prædicationibus, admonitionibus, quibus plurimū ob eloquentiam & doctrinam ualebat, ei peculiare fuit,

homo certe ita mitis ingenij, ut omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus
ad iram, ad miſerendum promptus, inſignis pietate, fortiſſimus rerum eccleſiaſti-
carum, honoriſq́ diuini procurator & defenſor. Creatur itaq́ (ut dixi) pontifex
uno omnium conſenſu in natalicijs Stephani protomartyris, ſequentiq́ die accla-
mantibus oĩbus præ fauore in ſede Petri collocatur. Iiſdem uero tẽporibus Con-
ſtantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquã ferens, impellẽtibus qui-
buſdam ciuibus Conſtantinopolim reuertitur, ac Conſtantinum captum oculis in
carcerem conijcit: ubi & merito tanquã ſacrilegus minimæq́ pietatis, quippe qui
matrem relegauerat, uitam finiuit. Interim uero cum Carolus multis rebellãtibus
undiq́ laceſſeretur, Pipinum filiũ in Vngaros miſit: quos quidem grauibus præ-
lijs ſuperatos, tandem ad deditionem compulit. Adelphonſus autem Aſturiæ &
Galleciæ rex, acceptis a Carolo auxiliaribus copijs, ſuperatiſq́ Saracenis, Vlyxi-
bonam ui cepit. qui uero in pſidio Barchinonæ erãt, Carolo, audita Adelphonſi ui-
ctoria, ſe confeſtim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos uexabant ab
Henrico Caroli præfecto. Interea uero Leo tertius dũ ſupplicationes a beato Gre-
gorio inſtitutas, Romæ agit cum populo & clero, Paſchalis primicerij & Campu-
li presbyteri fraudibus apud ædem beati Sylueſtri captus, ac põtificali amictu pri-
uatus, multiſq́ uerberibus adeo cæſus, ut oculis & lingua captus putaretur, in mo-
naſterio ſancti Eraſmi in uincula conijcitur: unde poſtea Albini cubicularij indu-
ſtria cuſtodes fallẽs, in uaticanum ſeſe proripuit: ibiq́ tandiu latuit, quoad Vini-
giſus Spoletinoꝝ dux clanculum accerſitus, eum incolumem Spoletum perdu-
xit, cohortibus militum in itinere ſtipatum, ne aliqua hoſtium ui obrueretur. At
ſeditioſi cum ſæuire in Leonem & Albinum non poſſent, eoꝝ domos a fundamen-
tis, diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tum
bellum contra Saxones gerebat, quoq́ Leonem profectum intellexerant, accuſan-
di hominis cauſa peruenere. Verum Carolus reiecta in aliud tempus diſceptatio-
ne, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, ſe eo breui peruenturꝝ pol-
licitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni uero ad pontem milui-
um honoris & gratulationis cauſa clerus ac populus Romanus obuiam factus, ui-
rum ſanctiſſimum in urbem introducunt. Carolus autem nõ diu immoratus per
Maguntiacos in Belgis poſitos, Noricumq́ montẽ in Forumiulij deſcendens, Tar-
uiſinos graui ſupplicio afficit, quod Henricum præfectum occidiſſent. Creato ue-
ro in huius demortui locum altero, Rauennam primo, mox Romam expectatus
proficiſcitur. Vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera
adhibita ſunt. Octauo autem die poſtea quàm urbẽ ingreſſus fuerat, in baſilica Pe-
tri aſtante populo & clero, epiſcoporum omnium, qui eo ex tota Italia & Francia
conuenerãt, ſententias de uita & moribus pontificis rogat. uerum ab oĩbus una
uoce reſponſum eſt, ſedem apoſtolicam omnium eccleſiarum caput, a nemine (la-
ico præſertim) iudicari debere. Omiſſa autem ob tam graue reſponſum a Carolo
quæſtione, Leo pontifex qui id iudicium maxime expetebat, ſuggeſtum conſcen-
dens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit ſe oĩum rerum,
quæ ſibi obijcerentur, inſontẽ eſſe. Fuit is dies idibus decembris ſalutis anno octin-
genteſimo. Dum hæc autem Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuen-
tanos duce Grimoaldo finitimos ſuos uexantes aggreſſus, magnis cladibus ita p-
domuit, ut ægre ſe mœnibus tuerentur: cui bello Vinigiſium Spoletinum ducem
præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui ſumpturum. Nam pon-
tifex Carolo optime de eccleſia dei merito aliquam gratiam relaturus, cum uide-
ret imperatores Conſtantinopolitanos ægre id nomẽ tueri, ac ob eam rem urbem
& Italiam ipſam magnas calamitates paſſam, in baſilica Petri poſt ſolennia ſacra,
populi Romani ſcito ac precibus ipſum Carolum magna uoce imperatorem de-

Irene Cõſtãtini imperatoris mater.

Sedes apoſtolica oĩm eccleſiarũ caput.

cernit,ac diademate donat,ter acclamāte populo Romano:Carolo Auguſto a deo
coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria. Pontifex item hominem
inunxit unà cum Pipino filio, quem Italiæ regem ſolenni decreto pronunciauit.
Accepta itaq; imperij poteſtate Carolus,Campulum & Paſchalem coniurationis
reos,capite plectendos cenſet. At pontifex omni ex parte clemens,a Carolo rege
tamen obtinuit,ut his uita condonaretur,in Franciamq́; tantummodo relegaren-
tur.Poſt hoc uero fuere qui Carolo ſuaderent,ut omnes Longobardos Italia expel
leret. Verum cum id nequaquam tutum uideretur,quod multis Italiæ populis ſan
guine & affinitate cōiuncti eſſent,cenſuere ſimul & Carolus & Leo, Lōgobardo-
rum nomen ibi tantummodo remaneret,ubi ea gens præcipue ſedē habuiſſet. Pi-
piuus autem cum in Samnium rediſſet, fruſtraq; per aliquot menſes Beneuētum
oppugnaſſet,Theate ſe conferens,oppidum ui captum incēdit ac diripit.Inde Or
tonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculſas in deditionem ſtatim
accipit,ac Grimoaldum Beneuentanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multo
poſt dolore animi perijt. Interea uero Conſtantinopolitana imperatrix miſſis in
Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus init, imperiumq́; his terminis diui-
ſit,ut Irene ea Italiæ parte potiret, quæ ad dexterā Neapoli incipiens,ad ſiniſtram
Siponto(quæ urbs nunc Manfredonia dicitur) infero ſuperoq́; mari claudit unà
cum Sicilia.Reliqua uero Italiæ pars Carolo ipſi ex fœdere obtigit, ea tamen loca
ſemper excipio,quæ ditionis eccleſiaſticæ habebantur. At Nicephorus patricius
ægre ferens Irene mulieris imperium, cum eam dolo captam Leſbum in exilium
miſiſſet,fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxo-
nes toties deficientes,migrare in Franciam cum uxoribus & liberis compulit,eos
in itinere cum legionibus ſubſequēs, ne quid maleficij inter eundum committe-
rent. At Leo cum ſeditionibus ſemper uexaretur,ab urbe diſcedens,Mantuā pro-
ficiſcitur ad uiſendum Chriſti ſanguinē,qui tum miraculis magno in precio erat.
Is autem a Mantuanis perbenigne ſuſceptus, approbato Chriſti ſanguine ob fre-
quentia miracula,ad Carolum proficiſcitur, ut hominem ueritatis cognoſcendæ
cupidum,eius rei certiorem faceret:ſimulq́; etiam ut de componēdis rebus Italicis
inuicem colloquerentur.Rediens deinde in Italiam,adiuuante Pipino rege,man-
dato patris,de coniuratis quibuſdam & ſeditioſis non ſine clementia ſupplicium
ſumpſit.Carolus autem iam ſenio grauis ,cum intellexiſſet Pipinum,quem(ut di
ximus)Italiæ regem præfecerat,Mediolani mortuum eſſe,Lodouicum filium mi
norem natu, Aquitaniæ regem & imperij ſucceſſorem, Bernardū uero nepotem
Italiæ regem declarat,eiq́; mandat ut Lodouico rebus in omnibus obtemperet.Fi
nes imperij hos eſſe uoluit: in Gallia Rhenū ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos
a Biturigibus diuidit:in Germania uero Danubium & Saum fluuios:his aūt pro-
uincijs Aquitaniam,Guaſconiam, magnā partem Hiſpaniæ,ciſalpinā Galliam,
Saxoniam,utrāq; Pannoniā,Iſtriam,Tiburinos addidit:maritima uero Dalmatiæ
imperio Conſtantinopolitano ſubiecta erant. Rebus autem ita compoſitis,dum
Aquiſgrani eſſet ualetudinis cauſa propter aquas calidas, quæ ibi ſcaturiūt,febre
ac dolore laterum moritur,ætatis ſuæ anno ſecūdo & ſeptuageſimo,quinto calen
das februarij:ſalutis uero anno octingenteſimo ac quintodecimo. eius autem cor-
pus nullo non genere honoris adhibito,in templo beatæ uirginis, quod ipſe ma-
gnis ſumptibus Aquiſgrani extruxerat,ſepelitur,hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, RO-
MANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC
SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus,ſi eius res geſtas tum domi tum foris inſpicis,tantæ amplitu-
dinis & integritatis imperator,ut poſtea neminem ſuperiorem,nedum parem ha-

buerit. adeo autem (cum ei per ocium liceret) ſtudijs literarū delectatus eſt, ut primus (ſuadente tamen Albino) gymnaſium Pariſienſe inſtituerit. Tres autem menſas argenteas habuit, quarum unam (in qua urbs Conſtantinopolitana inſculpta erat) baſilicæ beati Petri, aliam (ubi imago urbis Romæ cernebatur) eccleſiæ Rauennati dono dedit. Tertiam filijs reliquit, ubi inerat orbis terrarum deſcriptio. Sunt item qui ſcribant hanc auream fuiſſe. At uero Leo pontifex reſtituto ſancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; a fundamentis apud ſanctum Petrum ampliſſimo hoſpitali, quod Græci xenodochion uocant, necnō inſtitutis triduum dierum ſupplicationibus ante diem aſcenſionis, quibus prima die ab eccleſia dei genitricis ad Præſepe ad baſilicam Conſtantinianam, ſecunda ab eccleſia beatæ Sabinæ martyris ad ſanctum Paulum, tertia a ſancta cruce in Hieruſalem ad Laurentium extra muros ibatur, moritur primo ac uigeſimo pontificatus ſui anno, quo etiam cometes apparuit (ut nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in baſilica Petri pridie idus Iunij. eius in morte ſedes tum uacat diebus decem.

STEPHANVS .IIII. xcix.pō.

Stephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pōtificatus ſui mēſe tertio ad Lodouicum imperatorem in Gallias proficiſcitur: quam ob rem autem id fecerit, haud ſatis conſtat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad uitandam ſeditionem & reliquias campulianæ cōiurationis, quæ iam inualeſcebat mortuo Leone. In aurelianis tunc erat Lodouicus imperator cognomento Pius: qui ubi intellexit pontificem aduentare, ſtatim ei honoratiſſimum quenq; obuiam miſit: maxime uero Theodolphum aurelianorum epiſcopum, cum clero & magna populi parte. Ipſe uero ad primum lapidem prodiens, cum hominē uidiſſet, ex equo deſcendit, atq; eum, data acceptaq; ſalute, cum maxima ueneratiōe in urbem introducit, præcedente clero, ac ſæpe carmen repetente, Te deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, ut facile apud oēs ſanctitatis nomē nāciſceret: qppe qui ſub duobus ſanctiſſimis uiris Hadriano & Leone educatus, rationem bene ac beate uiuendi didicerat. In urbem introductus, ſuſtentante eum imperatore propter impetum multitudinis ſtudio uidendi concurrentis, in regiam diuertit, ubi & ſæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus eſt: & ita ſe mutuo conuiuijs excepere, ut raro alter ſine altero cōuiuaretur. Retinuiſſet hominem apud ſe diutius imperator, niſi tum grauibus implicitis bellis, ſeſe obijcere hoſti neceſſe fuiſſet. Nam & Vaſcones ab imperio deſecerant, quos breui in poteſtatem ſuam redegit. Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquiſgrani habito, legatis Saracenorum Cæſaream Auguſtam incolentium pacem cōceſſit. Abiturus itaq; Stephanus ad imitationem ſaluatoris noſtri, qui etiam inimicis pepercit, a Lodouico impetrauit, ut exulibus omnibus & captiuis, quos ſceleris conuictos in Leonem admiſſi Carolus mulctauerat, redire ad urbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucem magni pōderis magnæq; æſtimationis, quam Lodouicus ſua impenſa beato Petro dicauerat. At uero ſanctiſſimus pontifex ad urbem rediens, ſeptimo pontificatus ſui menſe uita functus, in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem eius morte dies undecim tum uacat.

PASCHALIS .I. c.pont.

PAſchalis patria Romanus, patre Bonoſo, nulla interpoſita imperatoris autoritate pontifex creatur. hanc ob rem ubi pontificatum inijt, ſtatim legatos ad Lodouicum miſit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, q; ab his ui coactus eſſet pontificium munus obire. Accepta hac ſatisfactione Lodouicus reſpondit populo & clero, maiorum inſtituta & pacta ſeruanda eſſe, caueret

ue deinceps maieſtatem læderẽt. In conuentu autem apud Aquiſgranum habito,
Lotharium filium maiorem natu, imperij ſociũ ſibi deligens, Pipinum ſecundum
a Lothario Aquitaniæ, Lodouicum tertiũ, Bauariæ reges appellauit. At uero cum
Bernardus Italiæ rex, inſtigãtibus quibuſdam epiſcopis & ſeditioſis ciuibus, ab im
perio defeciſſet, coegiſſetq́ ciuitates quaſdam & populos in ſua uerba iurare, Lo-
douicum in ſe concitauit, qui præfectos quoſdam copiarum cum ſatis ualida ma-
nu in Italiam miſit. Horum uero impetus retardare conatus Bernardus, in alpibus
ſuperatur. Seditionis autores ſtatim capti necantur. Ipſe uero Bernardus quanuis
ſupplex ueniam peteret, Aquiſgrani ſupplicio capitali afficitur. Epiſcopi autem
tanti mali autores, ſynodali decreto in monaſteria quædam relegãtur. Sedato ita-
que Italico tumultu uerius quàm bello, in Saxones qui ab imperio defecerant, copi
as mouet, eorumq́; tyrannum Viromarchum regnum affectantem, & ſecum con-
gredi auſum, ſuperat atq; interficit. Deinceps uero Lotharium filium regem Ita-
liæ declaratum, ad pontificem miſit, a quo in baſilica Petri inungitur, & Auguſtus
appellatur. Interea uero tumultuante Italia, & ad res nouas ſpectante, cum Lotha-
rius tãtis motibus nequaquam ſe parem cerneret, maiores exercitus paraturus, ad
patrem ſe contulit. Hanc ob rem Theodorus primicerius & Leo nomenclator Ro
mæ in lateranenſi palatio per ſeditionem confoſſis oculis necantur. Fuere qui tan-
tum crimen in Paſchalem reijcerẽt: qui quidem in ſynodo triginta epiſcoporum
habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramẽto, a tanto ſe crimine liberauit. Ac-
cepit hãc ſatisfactionem Lodouicus, & ut Bibliothecarius ait, cum Paſchali reſcri
beret, ne deinceps ſeditio ex re incerta oriretur, ciuitates Hetruriæ imperio ſubie-
ctas literis declarauit: Aretium, Volaterras, Cluſium, Florentiam a patre Carolo
reſtitutam & auctam, Piſtorium, Lucam, Piſas, Peruſiam, & Vrbem ueterem: cæte
ra uero eccleſiæ Romanæ aſſcribebat. Addidit & Tudertũ in Vmbria & ultra apen
ninum Flamineam, ac Rauennæ urbis hexarchatum. Idem quoque Bibliothecari-
us ſcribit, Lodouicum liberam eligendorum epiſcoporum poteſtatẽ Paſchali de-
diſſe, cum antea ea quoq; in re imperatores conſulerẽtur: quam poteſtatem ab Ha-
driano pontifice Carolo conceſſam, idem autor refert. Paſchalis itaq;, quẽ Stepha
nus ob eius uirtutem & doctrinam, dum uiueret, monaſterio beati Stephani marty
ris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora ſanctorum minus re-
ligioſe iacentia, in urbem cum maxima ueneratiõe introducta, honeſtiore loco re-
condidit. Et captiuos perſoluto creditoribus precio, e uinculis liberauit. Idẽ quoq;

Libera ptãs eli-gẽdorum epiſcoporum Paſchali data.

Praxedis beatiſſimæ Chriſti martyris templum a fundamentis extruxit, non lon-
ge a ueteri, quod iam ob uetuſtatem & incuriam ſacerdotum ruinam minabatur:
quo quidem in templo a ſe dedicato & perſæpe celebrauit, & multorum corpora
ſanctorum collocauit, iam ante in cœmiterijs paſſim & ſine ueneratione iacentia.
Extat & in eadem baſilica oratorium beatæ Hagneti dedicatum, quod ipſe pluri-
bus ornamentis auguſtius reddidit. Idem quoq; beatæ Cæciliæ templum extruxit,
quod carmen in apſide notatum, nunc etiam indicat, eo quoque loci & ipſius uirgi
nis & eius ſponſi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrũ, Vrbani, Lucij, pontificum
corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamẽtis ex auro, argẽto & quo-
uis genere marmorum. Reſtituit præterea beatæ genitricis templum ad præſepe
uetuſtate quaſſum, eiusq́ apſida in meliorem formam redegit. Qui non ita multo
poſt nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo prætermiſſo,
ſeptimo pontificatus ſui anno, menſe tertio, die decimoſeptimo moritur, ſepeli-
turq́ in baſilica Petri. Vacat tum ſedes dies quatuor.

ci. pont.

EVGENIVS .II.

EVgenius ſecundus, patria Romanus, patre Boemundo, tantæ religionis, ſan
ctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, ut omnium conſenſu pon-

tifex crearetur,eo maxime tempore quo Lotharius in Italiā ueniens, magiſtratum
delegit,qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperāte Carolo ac filijs,
libertate aliqua poſt longam & grauem ſeruitutem uſi ſunt. Interim uero Lodoui
cus cum quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniam uaſtaſſet,acceptis obſidi
bus Rhotomagum petit,ubi Michaelis Cōſtantinopolitani imperatoris oratores
audit,cum conſulentes,quid de ſacris imaginibus faciendum cenſeret, abolendæ
ne,an reſtituendæ uiderētur. Hos aūt ad pontificem reiecit, cuius maxime inter-
erat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadētes primo quidem re-
pulit:uerum cum Haydo Aquitaniæ præfectus rebellaſſet, Abderamanni Sarace
norum regis auxilijs fretus,omittere tantum bellum neceſſe fuit. hanc ob rem Bul
gari per medias Pannonias in Dalmatiam infeſto agmine penetrarunt. Sed ante-
quam Lodouicus in Haydonem mouiſſet,magnam Hiſpaniæ partem deficienti-
bus populis iam occupauerat,dimiſſa circunquaq; claſſe, quæ maritimas ciuitates
uexaret. Solus autem Bernardus Barchinonenſium comes terra mariq; uexatus,in
imperatoris fide permanſit. At Eugenius dignitate corporis & præſtantia animi
inſignis,ſpretis rebus omnibus humanis,uel potius fortunæ bonis,ad munificen
tiam & liberalitatē uerſus,adeo rem frumētariam curauit, ut nullibi uilius quàm
Romæ annona uenderetur. Præterea uero pauperum, pupillorum, uiduarum cau
ſas & uitam ita rutatus eſt,ut ab omnibus merito pauperum pater diceretur. Hoc
autem genere uiuendi,& ante pontificatū uſus eſt:& dum beatæ Sabinæ in Auen
tino presbyter eſſet,quam pontifex in meliorem poſtea cultū reſtituit:& dum ba-
ſilicæ Lateranenſis archipresbyter eſſet,quo ex loco deinceps tantæ integritatis &
modeſtiæ fuit,ad pontificatum omnium ſuffragijs traductus eſt. Huius præterea
opera & precibus captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad urbē rediere,quos
bonis paternis & fortunis omībus ſpoliatos, ſuis facultatibus ſuſtentauit,& in ui
ta retinuit. Per eum quoq; non ſtetit,quo minus Sico dux Beneuentanus Neapoli
tanos obſidione ſolueret,quos tum uehementer premebat:unde beati Ianuarij cor-
pus Beneuentum tranſtulit, & in maiori baſilica cum Deſiderio & Feſto honori-
fice collocauit. Siconem nanque mouere in Saracenos pontifex adhortabatur, qui
Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cum his itaque artibus in pontificatu annis
quatuor uixiſſet, moritur pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & ſuam
uicem potius quàm mortē ſanctiſſimi uiri dolentibus,cum mors ei ad felicitatem
uia optatiſſima eſſet. ſepelitur autem in baſilica Petri apoſtolorum principis.

VALENTINVS .I. cij.pont.

VAlentinus patria Romanus,patre Leontio,tantæ uirtutis & ſanctitatis fuit,
ut nondum presbyter,ſed diaconus ſummum pontificatus gradum merue-
rit:nec mirum, quippe cum apud Paſchalem & Eugenium uiros ſanctiſſimos &
doctrinam & rationem bene ac ſancte uiuendi a teneris annis uſque ad maturam
ætatem didicerit. Non ludis,non iocis,aut uoluptatibus intentus, ut plerią; omēs
adoleſcentes facere conſueuerunt,ſed doctrinam & beate uiuendi normam ex le-
ctione ueterum,& exemplo ſanctorum pontificum ſumēs. Fuit præterea in homi
ne tanta ingenij dexteritas,tanta eloquentia, ut facile quod uellet ſuaderet & diſ-
ſuaderet:nil niſi ſanum, & quod doctrinam ſaperet ac modeſtiam, proponens.
Poſtremo autem pietate,clementia,liberalitate,tum in uita priuata,tum in ponti-
ficatu, nulli maiorum ſecūdus eſt habitus. Has ob res omnium conſenſu pontifex
creatus,meritis hominū qui tum erant id fortaſſe exigentibus,quadrageſimo pon
tificatus ſui die moritur,ac in baſilica Petri ſepelitur,conquerentibus omībus eum
hominem ſibi morte ſublatū eſſe: quo ſtante labefactari Romana libertas & Chri-
ſtiana religio uix poterat. Vacante aūt ſede Sicardus dux Beneuentanus,qui patre
mortuo tyrannicam uitam ducebat,Deuſdedit montis Caſſini abbatē a quo pecu-

nias expetebat, in carcerem coniecit, quo in loco non ſine opinione ſanctitatis mortuus eſt.

ciij. pont.

GREGORIVS .IIII.

Saraceni Aſiam occupauerunt.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriã delatũ eſt.

GRegorius quartus, patria Romanus, patre Iohãne, tituli ſancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum iniji, quo & Saraceni Aſiam occupantes, ad ſancta Palæſtinæ loca Chriſtianis aditum interclusere, & Mauri in Siciliam claſſe delati, ipſius inſulæ magnam partem uaſtauerũt, occupato (ut dixi) Panhormo: Nec prohibere Veneti potuere quo minus id facerent, eo claſſe rogatu Michaelis imperatoris Conſtantinopolitani contendẽtes. Maior enim erat Maurorum claſſis, maiores etiã nauales copiæ. Creſcebat tum res Veneta, quæ originẽ a Venetis omnibus habuerat, eo maxime tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Concordiam, Altinũ, aliasq; Venetiæ prouinciæ urbes ceperunt ac diruerunt, a ſæuitie barbarorum ſolis æſtuarijs & paludibus ſe ipſos tuẽtes. Dux Venetorum Iuſtinianus Patricius tum erat, cuius nomen ideo commemorare libuit, quod ſuis temporibus corpus ſancti Marci Alexandria a mercatoribus Venetis in patriam delatum eſt: ubi nunc in maxima ueneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore urbis loco, multisq; donarijs in ipſo ſacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginẽ urbis patroni in uexillis retulere. At uero Gregorius cum intelligeret a Venetis barbaros pelli ex inſula non poſſe, legatos ad Lodouicum & Lotharium miſit, qui eos rogarent, ut primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuerſabantur hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorem Conſtantinopolitanum pertinere, ſe tamen paratos eſſe communi impenſa communibusq; copijs rem ipſam gerere. Interea uero cum legati ea de re ultro citroq; mitterentur, Bonifacius Corſicæ comes cum fratre Bertario, & auxilijs quorũdam populorum Hetruriæ, claſſe in Aphricã delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hoſtibus congreſſus, tantam hominum ſtragem edidit, ut coacti ſint Mauri, ut olim a Scipione uexati, ſuos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laborãti auxilium ferrẽt. Hac igitur ratione Sicilia a barbarorum manibus liberata eſt. Redijt itaq; ex Aphrica in Corſicam Bonifacius cũ claſſe uictrici ingenti præda onuſta. Sunt qui ſcribant, dum om̃ia ubiq; in Italia pacata eſſent, Lotharium ægre ferẽtem quod Lodouicus Carolo natu minimum, cui poſtea Caluo cognomentum fuit, rebus in om̃ibus ſibi præferret, patri uincula indidiſſe, nec ita multo poſt eum liberũ dimiſiſſe: eaq; opportunitate barbaros illectos, ex Aphrica cum ingenti claſſe in Italiã delatos, Centumcellis applicuiſſe, urbemq; (quæ nunc ciuitas uetus appellatur) ut quidam uolunt, deleſſe. Atq; inde Romam mouentes, urbem ipſam cepiſſe, quod quidem uero diſſonum eſt. De Centumcellis non negauerim. Barbaros uero urbẽ oppugnare adortos conſtat: ſed Guidone Ciſalpinæ Marchione eam acriter defendẽte, incẽſis ſuburbijs ac baſilicis Petri & Pauli uia latina, in ſaltum Caſſinatẽ mouentes, ubi ſancti Germani oppidum & monaſterium beati Benedicti in monte poſitum euertiſſent, iuxta Lyrim fluuium ad mare deſcendentes claſſe ab Hoſtia eo aucta, Tarentum & Siciliam inuaſere: atque (ut dixi) Bonifacij uirtute in patriam a ciuibus bello oppreſſis reuocati ſunt. Crediderim ego tũ Bartholomæi apoſtoli corpus ex Lipari Siciliæ Beneuentum tranſlatum fuiſſe a Sicardo Beneuentanorum principe, qui tanto bello interfuit, ne ſanctiſſimi apoſtoli corpus in hoſtium Chriſtiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, qui tantæ modeſtiæ fuit, ut electus a clero populoq; Romano, non prius pontificiũ munus obire uoluit, q̃ a legatis Lodouici imperatoris ob eam cauſam Romã miſſis, qui diligẽter tãtam electionem diſcuſſerãt, cõfirmatus eſt. Fecerat id Lodouicus non ſuperbia motus, ſed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemẽs & humaniſſimus ſit habitus, quiq; iura eccleſiæ & dignitatẽ ſemper tutatus ſit. Inſtituit enim ne Chriſti ſer

ũi ulli ſeruituti humanæ ſubiecti eſſent: & ut unaquæq; eccleſia ſuos prouentus haberet, unde ſacerdotes uiuerẽt, ne ob inopiam rerum cultum diuinum deſererent: neve ob neceſſitatem quæſtui ſeſe dederent. Idem præterea octingenteſimo ac trigeſimo dominicæ incarnationis anno ſynodum multorum epiſcoporum habuit, excogitatam ad honorem dei & utilitatem eccleſiaſticæ dignitatis: in qua quidem conſtitutũ eſt, ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus, precioſas & exquiſitas ueſtes, utpote ſericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: neve in digitis gemmas, niſi dũ præſules ſacrificant: ue in cingulis, aut calceis, crepidis aurũ & argentum ferrent, quæ certe procul omni religione ſunt, & magnæ incontinentiæ ac uanitatis ſigna manifeſtiſſima. Vtinam noſtris temporibus Lodouice uiueres. Indiget nunc eccleſia tuis ſanctiſſimis inſtitutis, tua cenſura: adeo in omnem luxum & libidinem ſeſe effundit eccleſiaſticus ordo. coccinatos & trabeatos nũc inſpiceres non homines, quod leue fortaſſe uideretur, ſed equos & iumenta, præcedente dum incedunt magno adoleſcentum, & altero presbyterorum agmine ſubſequente, non in aſinis, ut Chriſtus noſtri dogmatis autor, & bene uiuendi unicum in terris exemplar, ſed in equis præferocibus & phaleratis, acſi ex hoſte deuicto triumphum ducerent. De argenteis uaſis, & egregia eorum ſupellectile, deq; cibarijs nõ attinet dicere, cũ & Siculæ dapes, & Attalica ornamẽta, & uaſa corinthia, ſi hæc inſpicias, nullius precij dici poſſint. Quid uero ex hac intemperãtia naſcatur, dicere prætermittam, ne os (ut ipſi aiunt) in cælum ponam. Ad Lodouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus conſulens, imperij ſui anno trigeſimoſexto moritur, ſepeliturq; meritis in baſilica beati Arnulphi. Hunc autem non multo poſt ſecutus eſt Gregorius pontifex, nobilitate inſignis, ſanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac ſolicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi ſui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes paſcendo, deſperatos ſolando, errantes ſanis admonitionibus in uiam rectam deducendo, eccleſias quoq; multas uetuſtate collapſas reſtituit. Electos in ſortem domini doctrina, & exemplo, quoad uixit, in officio continuit. Tranſtulit idẽ ſanctiſſimus pontifex beati Gregorij corpus, atq; eo loci collocauit, ubi nunc iacet magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut uoti cauſa excubare conſueuerant. Ferunt & ab eodem corpora Sebaſtiani & Tiburtij a cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad baſilicam Petri tranſlata fuiſſe. Sunt qui ſcribant rogatu Lodouici Gregorium ſanctorum omnium celebritatem calendis nouembris inſtituiſſe, eamq; rem magnopere a Rabano monacho theologo inſigni, carminibus & proſa laudatam fuiſſe. In his enim duobus dicendi generibus uir doctus, ut illa maxime tempeſtate, ſatis ualebat. Commentatus eſt idem Rabanus & librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam ſermones ſatis elegantes ad populum, ſed is potiſſimum laudatur, quem habuit in celebritate omnium ſanctorum. Moritur autem Gregorius põtificatus ſui anno decimoſexto, ſepeliturq; in baſilica Petri, ac ſedes eius in morte diebus quindecim uacat.

SERGIVS .II.

ciiij. pon.

SErgius ſecundus, patria Romanus, patre Sergio e regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Conſtantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primo quidem os porci appellatum fuiſſe dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergij nomen ſumpſiſſe, eamq; conſuetudinem ad noſtros manaſſe, ut qui pontifices crearentur, ſuo omiſſo, maiorum nomina ſibi inderent, licet ab oĩbus nõ ſit obſeruatũ. Vtcunq; eſt, cõſtat Sergiũ ex illuſtri familia ortum, nequaquam a maioribus ſuis degeneraſſe, adiuuantibus eius præclarũ ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio ſecũdo, & Gregorio quarto: ſub quorum

Nomina pontificũ immutandi conſuetudo.

moribus & doctrina ita uixit,ut ſolus mortuo Gregorio dignus haberet qui pon-
tificium munus obiret. Exarſerat tum inter Lodouici filios tantum odij propter
imperij diuiſionem,ut in Antiſiodorenſi agro apud Frontanicum acerrime a Lodo
uico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatũ ſit,quo quidem multi utrinq;
cecidere. Lotharius enim tandem uictus, Aquiſgranum confugit, atq; inde quoq;
deturbatus inſtantibus hoſtibus, Viennam cum coniuge & liberis ſe contulit. Inſe-
cuti & eo cum exercitu fratres,ad quos quidem placandos non ſolum multi regni
ipſius proceres,ſed ex Italia quidam iuſſu Sergij profecti ſunt, inter quos Geor-
gius archiepiſcopus Rauennas primus eſt habitus:qui cum ſecundo prælio apud
Lotharium componendæ rei cauſa eſſet, ac fortuna ad Lodouicum & Carolum in
clinaſſet, totum comitatum in prælio amittens (eo enim cum trecentis equitibus
uenerat) uix ſolus e tanta ſtrage fuga prolapſus eſt. At uero hi communem totius
regni calamitatem & interitum miſerati,fœdera pacis in hunc modum ineunt,ut
pars illa occidentalis regni,quæ a Britannico oceano uſq; ad Moſam flumen perti
net, Carolo obtemperaret,in eaq; etiam Francorum nomen maneret: utq; Lodoui
co Germania contingeret uſq; ad Rheni fluenta,& trans Rhenum quicquid geni
tor poſſediſſet. Lotharius autem cum imperij titulo urbẽ Romam obtineret cum
Italia & ea parte Galliæ,quæ olim Narbonenſis, nũc Romana prouincia uocatur:
huic autem addidere eam quoq; partem, quæ inter Scaldem & Rhodanum flu-
uios Lotharingiæ nomen accepit a Lothario,ut arbitror. Rebus aũt ita compoſitis,
Lotharius Lodouicum filiũ quem regni ſocium aſciuerat,in Italiam cum ingẽti ex
ercitu mittit:huic ſocios addidit Drogonem Metenſem epiſcopũ, atq; alios uiros
eccleſiaſticos prudentia & autoritate dignos, quorum conſilijs uteretur. Is autem
adoleſcens nimia felicitate elatus,quacunq; iter facit,cædibus oĩa & rapinis uaſtat,
incendit & diruit. Veꝝ cum urbi appropinquaſſet, eiq; obuiam honoris cauſa Ro
mani ciues prodijſſent,depoſita ferocitate illa Gallica,mitior eſſe cœpit, ꝙ ei ꝑter
ſententiam ingredi urbem pacato agmine liceret. Prodeũt & obuiam ad primum
lapidem ſacerdotes cũ crucibus,& hoc cantu,Benedictus qui uenit in nomine do-
mini,oſanna in excelſis. Atq; cum uſq; ad gradus ſancti Petri comitant̃. ibi ponti-
ficẽ offendens,mutuo oſculo,mutuaq; ſalute data & accepta,ad argẽteas portas ſi-
mul peruenere clauſas quidem. Tum pontifex,ſi pacato magis quãm hoſtili animo
ad nos uenisti,ſiq; ad reip. Christianæ utilitatem magis reſpicis quãm ad uolupta-
tem ſæuiendi prædandive,meo iuſſu ingredere:ſin aliter animatus es, fores ne teti
geris:nam ſupra caput enſem habes ſcelerum omniũ ultorem. Cum autem bono
animo eſſe pontificem iuſſiſſet,ſtatim eius iuſſu fores patuere. Ingreſſi itaq; pariter
magna Romanorum ac Francorum multitudine tum præcedente tum ſequente,
cum ad altare beati Petri perueniſſent, procidentes ſimul omnipotenti deo & apo
ſtolorum principi gratias egerunt, quod ſine ullo maleficio res ex ſententia acta
eſſet pentecoſtes octaua. Verum cum poſtea a multitudine militum ſuburbia uaſta
rentur,parumq; abeſſet quin urbẽ prædandi cauſa irrumperent,octauo ex quo ue
nerat die uidentibus omnibus qui aderant, Lodouicum regẽ oleo ſancto inungit,
corona donat,Italiæ regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus ſa
Lodouic⁹ Italie rex decernitur. lutandi hominis cauſa ſtatim uenit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ,
& pecora diſtracta, & ſegetes (ut fit) in pabulum equorum ſuccisæ ſunt. His ita-
que pontifex quicquid petiere, honeſtum præſertim,facile conceſſit, quo citius ab
urbe diſcederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, ſanctiſſi-
mum pontificem uerum Christi uicarium & unicum patriæ parentem prædica-
bant. Qui quidem ad ornanda templa conuerſus, baſilicam ſanctorum Sylue-
ſtri & Martini uetuſtate collapſam reſtituit, in eaque una cum ipſis confeſſori-
bus Fabiani, Stephani, Sotherij, Aſterij, Ciriaci, Mauti, Smaragdi, Anaſtaſij,

Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicādri corpora collocauit. Struxit & a fundmentis ad ipſius baſilicæ latus, in honorē Petri ac Pauli monaſterium, ubi continuo res diuina agebatur. Demū uero ſanctiſſimus pontifex re eccleſiaſtica bene ac integre gubernata, tertio pōtificatus ſui anno moritur, ſepelitq; in baſilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana ſedes menſibus ij. diebus xv.

LEO .IIII.

LEo quartus, patria Romanus, patre Rhadulpho, anno incarnationis octingenteſimo quadrageſimo octauo pontifex omnium conſenſu decernitur, ac merito quidem. Vir enim fuit in omni uita priuata etiam religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina eccleſiaſtica pcipue inſignis. Tantæ præterea prudentiæ & uirtutis fuit, ut euangelij ſententia, ſerpentis aſtutiā, ubi oportebat, & columbæ ſimplicitatem imitaretur. Tam conſtanti autem fama impulſus Sergius ſecundus Romanus pontifex, hominem totius uirtutis exemplar, ex ſubdiacono presbyterum creat, eundemq; titulo ſanctorum quatuor coronatorū præficit. Vnde poſtea mortuo Sergio ad lateranenſem baſilicam ductus, ac in ſede Petri collocatus, ut uerus & dignus pontifex ab omnibus ſalutatur. Exoſculati ſunt etiam eius pedes, qui prope aderant, morem antiquū ſeruantes. Sunt qui arbitrantur huius ſanctiſſimi uiri orationibus deum permotum, Saracenorum rabiem naufragio, dum onuſti præda domum redeunt, compeſcuiſſe. Nam ſuperato apud Tarentum nauali prælio Theodorio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obſtante longe ac late populati, captaq; Ancona ac direpta, uexatoq; item Dalmatico ſinu, dum læti domum redeunt, uolente deo procellis fluctuum obruūtur. Liberatus Saracenorum metu Leo, & ſedilia in ueſtibulo atrij lateranenſis poſita ex marmore conſtruxit, & ſolarium a Leone tertio inchoatum perfecit. Inſtituit itē pius antiſtes, ut quotannis a cuncto clero in baſilica Pauli, ipſius apoſtoli natali die hora ueſpertina celebraretur. Mandauit præterea ne laicus quiſpiam presbyterium ingrederetur, dum ſacra fierent. Habitæ etiam ſuo iuſſu eiſdem ferme diebus ſupplicationes ad auertendam iram dei, quam frequentes terræmotus præ ſe ferebant. Crucem quoq; quam Carolus Romanorum imperator Conſtantinianæ baſilicæ donauerat, furto gemmis ſpoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autē tantæ ſanctitatis fuiſſe conſtat, ut & baſiliſcum ſerpentem (quem latini regulum appellare poſſunt) ſuis orationibus e fornice ſanctæ Luciæ uirginis in Orphea expulerit, cuius halitu & ueneno multi mortalium perierant: & incendium illud ſigno crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum uagatum, diui Petri baſilicæ appropinquabat. Hoc autem factum eſt octaua die ab aſſumptione beatæ dei genitricis, qui dies poſtea ut feſtus celebratus eſt non longe a baſilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo nanq; loco ipſius uirginis templum extabat, cui munificentiſſimus pontifex multa dona ex argento aurove obtulit. Præterea uero opus muſiuum baſilicæ ſancti Martini & Sylueſtri in montibus, incruſtationemq; parietum a Sergio inchoatam ipſe perfecit, ut epigramma indicat, quod ſolum ſupereſt: nam pictura iam pridem corruit, uel incuria hominū, uel uetuſtate & ſitu. Suo quoq; iuſſu crux illa quæ ante pontificem a ſubdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur, nullum genus ornamenti relinquens, quod ad dignitatem ſaluatoris noſtri pertineret. Reſtituit quoq; urbis mœnia, & portas uetuſtate collapſas. Ad hæc uero xv. turres propugnacula urbis a fundamentis erexit: harū duas permaxime neceſſarias, hinc dextera, hinc ſiniſtra Tiberis amnis poſuit infra Ianiculum & Auentinum, ne ſubuehi naues hoſtium ad diripiendam urbem poſſent. Idem quoq; ſua diligentia corpora ſanctorum quatuor coronatorum inuenit, eorumq; templum in ſplendidiorem formā inſtaurauit. Sanctos ipſos ſub altari collocauit, Sempronianū, Claudium, Nicoſtratum, Caſtoriū. His addidit & corpora

Seueri, Seueriani, Carpophori, Victorini, Marij, Feliciſſimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priſci, Aquini, Narciſſi, Marcellini, Felicis, Apollinis, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Feſti, Marcelli: Addidit & caput ſancti Proti, Cæciliæ, Alexandri, Sixti, Sebaſtiani, Praxedis. At uero dum his rebus, ut ſanctiſſimum uirum decebat, quàm diligentiſſime uacaret, nunciaretq́ Saracenos cū magna claſſe diripiēdæ urbis cauſa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulo poſt ipſi urbi auxilio futuros, ipſe ſtatim cum quanta potuit manu Hoſtiam proficiſcitur: eoq́ omnes auxiliares copias conuocat, cum hoſtibus dimicaturus ſi copiam pugnandi feciſſent. Suos autem ſanctiſſimus pontifex ad communionem primo adhortatus, ubi id obſequentiſſime feciſſent, orationem ad deum his uerbis

Oratio pōtificis prima. habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit, & coapoſtolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propicius, & concede, ut amborum meritis horum fidelium tuorum brachia contra inimicos eccleſiæ tuæ ſanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualeſcant: ut de recepto triumpho nomen ſanctum tuum in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, ſtatim facto ſigno crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniere, acſi uictoriam certam ſibi propoſitam uiderent. tandem uero poſt longum & acre certamen hoſtes ſuperantur fuganturq́: multi in ipſo prælio utpote nauali periere: pleriq́ tamē uiui capti, & Romam perducti ſunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quoſdam ad terrorem non longe a portu Romano furca ſuſpendere, aduerſante tamen Leone ob manſuetudinem & clementiam, qua potiſſimum inſignis habebatur: ſed ire obuiam multitudini, in tanto præſertim furore, nō licuit. Eorum uero opera, qui uiui Romam perducti ſunt, uſus eſt Leo in reſtituendis eccleſijs, quas ipſi Agareni quondam diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus uaticanum cinxit,

Leonina urbs. Leoninamq́ urbem de ſuo nomine appellauit. Idq́ potiſſimū effecit, ne deinceps hoſtibus liceret eccleſiam beati Petri una uel leui incurſione ſpoliare & incendere, ut ante cōſueuerant. Non caruere ſuis precationibus portæ. In ea enim quæ ad ſanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore cæſa:

Oratio pōtificis ante portam prima. Deus qui apoſtolo tuo Petro collatis clauibus regni cæleſtis, ligandi atq́ ſoluendi pontificiū munus tradidiſti, concede ut interceſſionis eius auxilio a malis nexibus liberemur, & hāc ciuitatem quam nouiter te adiuuāte fundauimus, fac ab ira tua in perpetuū manere ſecuram, & de hoſtibus quorū cauſa conſtructa eſt, nouos ac multiplices habere triūphos. In

Secunda. ſecunda uero porta quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc uerba inerant: Deus qui ab ipſo huius mundi principio hanc ſanctā catholicā & apoſtolicam Romanam eccleſiā ab hoſtibus cuſtodire & confirmare dignatus es, iniquitatis noſtræ chirographū propiciatus emenda, & urbē hanc quam tuo ſancto nomini per apoſtolorū Petri & Pauli ſuffragia nouiter dedicauimus, ab oībus inimicorū inſidijs ſecurā permanere concede.

Tertia. Tertia aūt precatio erat in frontiſpicio portæ qua ibatur ad ſcholam Saxonum, his uerbis: Præſta quæſumus oīpotens & miſericors deus, ut ad te toto corde clamātes, intercedēte beato Petro apoſtolo, tuæ pietatis indulgentiam conſequamur, ut urbs quam ego famulus tuus Leo quartus epiſcopus Romanus, te auxiliante meo nomine Leoninam uocaui, nouoq́ opere dedicaui, ut ſecura atq́ illæſa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc aūt urbem primo pōtificatus ſui anno inchoatam, demum ſexto abſoluit: eamq́ Corſis quos Saraceni ex inſula depulerant, incolendam dedit, aſſignatis uiritim agris unde uiuerēt. Sed miror in portis ipſis aliam nūc inſcriptionem legi uerſibus hexametris ineptis quidem, quos certe Leonis nullo modo eſſe arbitror, licet ſub eius nomine ferantur. Ex manubijs uero Saracenorū dona quædam, tum ex auro, tū ex argento baſilicis Romanis obtulit. Sunt qui ſcribāt eius mādato etiā baſilicā ſanctæ Mariæ

in uía noua ædificatam fuiſſe, & turrim in uaticano apud ſanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores præterea ſancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento reſtituit. Synodum xvij. & xl. epiſcoporum habuit, in qua ex decretis maiorum ſuorum Anaſtaſium presbyterum cardinalē ſancti Marcelli, multis criminibus conuictum damnat, & ab eccleſia reijcit, eo maxime quod parochiam ſuam per annos quinq; contra canonum inſtituta deſeruerit. Colonias præterea ex Sardinia Corſicaq;, quæ pulſis Saracenis iam reſpirare cœperant, Hoſtiam cultoribus propter inſalubritatem aeris & frequentes direptiones uacuam, duxit. Lothario poſtremo egregie ſatisfecit, qui delatione quorundam impulſus Romam uenerat, quod intellexerat Leonem transferendi imperium ad Conſtantinopolitanos conſilia iniſſe. De delatoribus in mendacio deprehēſis (ut par erat) ſupplicium ſumitur, atq; amicitia inter utrunq; integratur. Sunt qui ſcribant Iohannem Scotū huius tēporibus fuiſſe, uirum in rebus diuinis doctiſſimū, qui in Franciam ueniens, regis Lodouici iuſſu hierarchiā beati Dionyſij e græco in latinū tranſtulit, nec ita multo poſt (ut aiunt) a diſcipulis ſtylo cōfoſſus perijt. Tanti ſceleris cauſa nuſquā traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regem, ob religionem inſularū uectigalem eccleſiæ Romanæ feciſſe, ſingulis nummis argenteis in ſingulas domos quotannis collatis. Moritur autem Leo uir ſanctiſſimus, & optime de eccleſia dei, deq; urbe Roma ac nomine chriſtiano meritus, conſilio, autoritate, diligentia, doctrina, magnificentia præclarorū operum, anno pontificatus ſui octauo, menſe iij. die ſexto, xvi. calēdas Auguſti, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus xv.

Synodus ſeptem & quadragīta epiſcoporum.

IOHANNES .VIII.

cvi. pont.

IOhannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (ut aiunt) pontificatum adeptus eſt. Mentitus enim ſexum, cum fœmina eſſet, adoleſcens admodum Athenas cum amatore uiro docto proficiſcitur: ibiq; præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, ut Romam ueniens, paucos admodum etiā in ſacris literis pares haberet, nedum ſuperiores. Legendo autem & diſputādo docte & acute, tantū beneuolentiæ & autoritatis ſibi cōparauit, ut mortuo Leone in eius locum (ut Martinus ait) omnium cōſenſu pontifex crearetur. Verum poſtea a ſeruo compreſſa, cum aliquandiu occulte uentrem tuliſſet, tandem dum ad lateranenſem baſilicam proficiſceretur, inter theatrum (quod coloſeum uocant) a Neronis coloſſo, & ſanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit: eoq; loci mortua, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe uno, diebus quatuor, ſine ullo honore ſepelitur. Sunt qui ob hæc ſcribant pontificem ipſum quando ad lateranenſem baſilicam proficiſcitur, deteſtandi facinoris cauſa, & uiam illam conſulto declinare, & eiuſdem uitandi erroris cauſa, dum primo in ſede Petri collocatur, ad eā rem perforata, genitalia ab ultimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de ſecūdo ita ſentio, ſedē illam ad id paratam eſſe, ut qui in tanto magiſtratu cōſtituitur, ſciat ſe non deum, ſed hominem eſſe: & neceſſitatibus naturæ, utpote egerendi ſubiectum eſſe, unde merito ſtercoraria ſedes uocatur. Hæc quæ dixi uulgo feruntur, incertis tamen & obſcuris autoribus: quæ ideo ponere breuiter & nude inſtitui, ne obſtinate nimium & pertinaciter omiſiſſe uidear, quod fere omnes affirmāt: erremus etiam nos hac in re cum uulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his eſſe, quæ fieri poſſe creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus e Valentia citerioris Hiſpaniæ ciuitate, a quodam monacho in pagum albienſem ulterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, ſumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquiſſe, qui ſtatim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma ſpectantes ſua præſentia in officio continuit.

Non sic

BENEDICTVS .III.

cvi.j.pont. Benedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, merito Benedictus appellatus eſt ob ſanctitatem uitæ & rerum diuinarũ gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eo ſubdiaconatus gradum accepiſſet, ita deinceps uixit, ut mortuo Leone unus benedictus tanti pontificis dignus ſucceſſor haberetur. Ad hunc itaq; concurrentes omnes tanquam ad unicum & benigniſſimũ fidus a deo in terras miſſum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & deũ ac ſanctos teſtes faciens, ſe nequaquam dignum eſſe qui tantæ ſedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaq; omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificium munus ſuſcipiens, in atrium lateranenſe perducitur, & in ſede Petri collocatur. Inde uero in equo albo ſedens, ad eccleſiam ſanctæ Mariæ ad Præſepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus uacauit, deum rogãs ut ſibi liceret ſancte & integre eccleſiam ſuam gubernare. Eo autem poſt diem tertium iterũ uenere omnes, & eius pedes de more oſculati ſunt. Hi potiſſimum qui Rhodoaldi portuenſis epiſcopi factionem ſecuti, alium neſcio quem: uel (ut quidam uolunt) Anaſtaſium a Leone pontificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: ſed cognito errore (ut dixi) ueniam petentes, in ſententiam bonorum tandem uenere, & hominem ſanctiſſimum de more adorarunt. Idem fecere & Lodouici imperatoris legati, ad confirmandam clerĩ ac populi electionem Romam miſſi. Sequenti uero die comitante populo ad baſilicã Petri deductus uidentibus omnibus ut mos eſt, & antiqua traditio dictat, conſecratus inſignia pontificis ſuſcepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim manſuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, ut tam in magiſtratu conſtitutus, quàm in uita priuata charus omnibus & gratus uideretur. Hic quidem ad cultum diuinum conuerſus, multas eccleſias uetuſtate collabentes reſtituit, & dona pleraq; in earundem ſacraria repoſuit. Inſtituit ꝑterea ut funeribus epiſcopi, presbyteri aut diaconi pontifex una cum clero intereſſet honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gratia: mãdauitq; ut uiciſſim clerus mortui põtificis funus celebraret. Ipſe uero quod inſtituit dum in uita eſſet, non uerbis tantũ, ſed re ipſa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus ſemper interfuit. Aegrotos præterea inuiſit, pauperes aluit, deſperatos & calamitoſos conſolatus eſt, uiduas & pupillos acerrime tutabatur. His artibus uitam ſanctiſſimam traducens ſuo magis quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus ſui anno ſecundo, menſe .vi. die ix. Sepultus eſt autem ante fores baſilicæ beati Petri apoſtoli. Interim uero dies xv. epiſcopatus uacat.

NICOLAVS .I.

cviij.pon. Nicolaus primus, patria Romanus, patre Theodoſio bene ac ſancte a teneris annis educatus, primo quidẽ ſubdiaconus a Sergio, mox uero diaconus a Leone creatur. In quo ordine adhuc conſtitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus ſuis manibus tumulo collocauit nõ ſine multis lachrymis. At uero cum peracto de more funere, creare alterum pontificẽ neceſſe eſſet, cumq; ieiunijs, uigilijs, orationibus inſtarent homines, ut talem a deo conſequerẽtur pontificem, qualem amiſerant, in baſilica ſancti Dionyſij confeſſoris atq; pontificis (eo nanq; eius rei cauſa conuenerant) poſt longam conſultationem Nicolaum abſentẽ pontificem creant: & fugientem in uaticanum, latitantemq; uitãdi honoris cauſa, conquiſitum in atrium lateranenſe perduxerunt, & nolentem etiam in ſolio apoſtolico collocarunt. Deinde uero in baſilica Petri conſecratus, ſumptaq; de more pontificia corona, multa cũ Lodouico Cæſare qui tum aderat, collocutus eſt, tũ ad pontificatum, tum ad imperium pertinẽtia. Cum uero Lodouicus ipſe ab urbe diſceſſiſſet, cõſediſſetq; in loco, quem Romani Quintum appellabant, eo profectum Nicolaum ferunt cum proceribus urbis Romæ, itaq; honorifice ſuſceptum, ut impe-

tator ad mille paſſus pontifici obuiam factus, ex equo deſcendens, eum freno manibus attrectato in caſtra perduxerit. Erat enim tantæ uenerationis & maieſtatis, tantæ eloquentiæ & doctrinæ, ut ut ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem ſimul longo & ſecreto colloquio poſt epulas, oſculoq́; inuicem dato & accepto, ad urbē pontifex rediȷt: quam quidem excreſcentia Tiberis ita uexatam inuenit, ut non niſi lintribus de uico ad uicum tranſire liceret. Nam & eccleſiam ſancti Laurentiȷ in Lucina, & monaſterium beati Syluestri, & totam illam planitiem, quæ a uia lata ad radices tarpeiæ rupis, ad uiam argentariam, ad Auentinum ducit, ita occuparauerat, ut inſtare diluuium uulgo putatum ſit. Hac inundatione & multæ domus euerſæ ſunt, & plures arbores euulſæ, & ſata paſſim diſiecta. Neq; hoc ſemel eo anno, ſed iterum decembri menſe Romæ accidit. Emendare hæc damna uel potius delinire pontifex enixus, nullum genus officiȷ & pietatis in ciues ſuos omiſit. Interim uero Michael Theophili filius, Conſtantinopolitanæ urbis imperator, legatos cum muneribus Romam miſit, qui & limina apoſtolorum & pontificem inuiſerent. Hæc autem munera fuere, patena aurea, & calix aureus iuſti ponderis cum gemmis magnæ æſtimationis. Hic eſt ille Michael, quem poſtea Baſilius cōſors imperiȷ factus, dolo necauit, ut ſolus imperio potiretur. Habiti ſunt autem a pontifice perbenigne legati, & domum uiciſſim cum muneribus miſſi. Nicolaus uero pōtificiæ dignitati admodum conſulens, Iohannem archiepiſcopum Rauennatem, ad ſedem apoſtolicam propter obiecta crimina uenire recuſantem, dignitate priuauit. Is autem Papiam ad Lodouicum confugiens, ab imperatore literas commendatitias ad pōtificem obtinuit, & legatos qui a pontifice impetrarēt, ut Iohanni archiepiſcopo Romam ad cauſam dicendam tuto proficiſci liceret: quod haud grauate pontifex conceſſit. Iohannes autem facta dicendi copia in magno præſulum conuentu in domo Leonina, nil aliud faſſus eſt, quàm ſe maieſtatis reum eſſe, ob eam rem & a pontifice, & ab his qui eo in conuentu aderant, ſe ueniam petere. Motus hac confeſſione pontifex, & precibus qui tum aderant, his conditionibus Iohannem in gratiam recipit, ut & ſe in concilio de hæreſi purgaret, utq́; quotannis Romam ſe profecturum polliceretur, quoad fieri poſſet. & ne electos etiam canonice in flaminea epiſcopos, conſecrandi facultatem haberet, niſi id ſibi a ſede apoſtolica, literis cōcederetur: neve eoſdē epiſcopos Romam proficiſci quotieſcunq; uellent prohiberet, utq́; ei nullam exactionem quam ſacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam conſuetudinem introducere liceret. Poſtremo uero ei ſub anathematis pœna mandatum eſt, ne de bonis eccleſiæ quicquam immutaret aut decerneret inconſulta ſede apoſtolica: neve etiam prophana ei recipere liceret, niſi id placere ſummo pontifici intellexiſſet. Has autem ſanctiſſimas iuſſiones tota ſynodus ita approbauit, ut ab omnibus ter acclamatū ſit, Rectum iudicium ſummi præſulis, Iuſta diffinitio paſtoris uniuerſalis eccleſiæ, Salubris inſtitutio Chriſti diſcipulis omnibus placet. Omnes autem eadem dicimus, eadem ſapimus, eadem iudicamus. Tum uero Iohannes uidentibus omnibus, eadem ſe conſeruaturum iureiurando & ſcripto confirmauit. Atq; ita ſoluta ſynodo, Iohannes Rauēnam ad ſuos rediȷt. liberatus autem hac moleſtia pontifex, eccleſiam dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc uulgo noua appellatur) reſtituit, egregȷſq́; picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidem Chriſti literis & ſanis admonitionibus conuertit, eiſdemq́; Bulgaris epiſcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, pulſo Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapſi fuerant. Pacem præterea inter Lodouicum imperatorem & Andaliſium Beneuentanum ducem compoſuit. Saracenos Beneuentum uſq; aliquandiu peruagatos repulit. Poſtremo uero approbante Lodouico imperatore inſtituit, ne princeps ullus ſecularis aut imperator conciliȷs clericorum intereſſe auderet,

Tiberis excreſcētia tam magna ut diluuiū inſtare Romani putauerāt.

niſi de fide ageretur, licere tum ac par eſſe cenſuit. Sunt qui ſcribant beatum Cyrillum ex Gerſona Ponti, ſancti Clementis corpus Romam tum detuliſſe: idq; in eccleſia his temporibus ſancti Clemētis appellata, reconditum fuiſſe, nec ita multo poſt Cyrillum mortuum eo loci ſepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere uirtutis unici uiri exemplar, ſeptimo pontificatus ſui anno, menſe nono, die decimotertio moritur, & ante fores baſilicæ beati Petri ex teſtamento ſepelitur. Sunt qui ſcribant poſt mortem eius annis octo, menſibus ſeptem, diebus nouem ſedem uacaſſe.

cix. pont.

HADRIANVS .II.

HAdrianus ſecundus, patria Romanus, patre Talaro epiſcopo, Sergio pontifici familiaris fuit: a quo cum aliquādo denarios quadraginta dono accepiſſet, domum rediens diſpenſatori mandauit, ut eos peregrinis & pauperibus, qui in ueſtibulo domus ſuæ ſtabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cum uideret ne minimæ quidē parti tantula re ſatisfieri poſſe, ad Hadrianum rediens, rem ipſam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes ueniēs, & ternos denarios ſingulis præſtitit, & totidem ſibi, rei familiari ſatisfacturus reſeruauit, admirante diſpenſatore miraculo rei. Cui Hadrianus, uides, inquit, quàm benignus & largus ſit dominus, his præſertim, qui liberales & munifici in pauperes ſunt? Hac & alijs uirtutibus tanto in precio apud omnes fuit, ut cū de pontifice creando ſermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum deligerent, quem etiam ab eccleſia ſanctæ dei genitricis ad præſepe, ad Lateranenſem baſilicam nolentem detulere, ac ſtatim pontificem crearunt. Non eſt habita in tanto tumultu cuiuſpiam ratio. Hanc ob rem Lodouici legati, qui eius rei cauſa aderant, indignati, quod nuſquam (ut par erat) dum hæc agerentur intereſſe potuiſſent, & autoritatem Imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione ſatisfactum eſt, quod dicerēt multitudinis uoluntatē in tanto tumultu moderari nō potuiſſe, eos tamen recte facturos, ſi uirum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificē ſalutarent. Fecere id legati, quāquam aperte cernerent clerum & populum eligendi pontificis totam autoritatem ſibi uēdicare, ne deinceps principis cuiuſpiam nutus expectaretur: forte etiam ut libertas eccleſiaſtica tum * molleſceret. Superuenere a Lodouico imperatore literæ, quibus Romanos admodum laudat, quod ſummum pontificem ſancte & integre creaſſent, nō expectato aliorum uoto, qui forte ea in re ob ignorationem perſonarū minus iudicij habuiſſent. Qui enim fieri poſſe dicebat, ut peregrinus & hoſpes dignoſcere poſſit in aliena rep. quis potiſſimum cæteris præferendus ſit? Id maxime ad ciues pertinere, & ad eos præſertim qui cum inquilinis familiariter uixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia quæ ad honorem ſummi dei pertinerent, diligenter circunſpiciebat, uerbis, exemplo, autoritate, tam ſua, tum maiorum, unumquenq; ad bene beateq; uiuendum cohortatus. Circunuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrime tutatus eſt. Haberi enim ſynodum Conſtantinopoli paſſus eſt, qua & pulſus Photius uir ſeditioſus, & reſtitutus Ignatius iam antea iniuria pulſus. Habita etiam in eadem ſynodo longa contentio eſt, Bulgari ne (quorum legati tum aderant) ſedi Romanæ an Conſtantinopolitanæ ſubiecti eſſent. Tandem uero Baſilio contradicente, Romanæ ſedi adiudicantur. Quare Hadrianus a Bulgaris rogatus, ut uirum uita & doctrina inſignem in prouinciam mitteret, cuius autoritate & exemplo in fide Chriſti retinerentur; tres ſanctiſſimos uiros eo cum ſumma poteſtate miſit, qui eccleſias illas ex ſententia ad meliorem cultū redigerēt. Hi aūt fuere, *Syluester* ſubdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruiſinus: qui rem omnem ex ſententia pontificis breui compoſuere. Quanquam Bulgari non ita multo poſt donis & pollicitationibus a Conſtantinopolitanis corrupti,

* Alij, inoleſceret.

pulſis Latinis ſacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem ſeditio multorum malorum incẽdia inter Græcos & Latinos ſuſcitauit. Hadrianus uero ſeſe omnibus eccleſiæ hoſtibus quoad fieri poterat obijciens, cum mortuo Lodouico Carolum filium inuncturus eſſet, morit̃ pontificatus ſui anno v. menſe ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus ſanguine apud Brixiam pluit, & locuſtæ Gallias mirum in modum uaſtarunt, tam calamitoſæ mortis indicia permaxima.

Trib' diebus ſanguine pluit.

IOHANNES .IX.

ex. pont.

IOhannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus ſui Carolum, qui tum Romam uenerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Lodouici regis Germaniæ filij, contractis undiq; copijs in Italiam deſcendũt, patruum Carolum imperio ſimul & uita priuaturi. Is autem tridentinos ſaltus nepotibus clauſurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam ualetudine correptus, uenenata potione morit̃, quam Zedechias Iudæus quo medico utebatur, curandæ ualetudinis cauſa (ut creditum eſt) ei dederat. Ea re cognita, Iohannes pontifex omnibus uiribus annitebatur, ut Lodouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quo minus aũt id faceret, obſtitere Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem eſſe cupientes. In tanta uero ſeditione cum non deeſſent, qui etiam Lodouico fauerent, pontifex capitur, & in uincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multo poſt adiuuantibus quibuſdam amicis, e uinculis prolapſus, ad Lodouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: ubi per annum immoratus & regem inunxit, & cõtrouerſias quaſdam inter eccleſiaſticos ortas ſuſtulit. Nam Gibertus Neumanẽſis epiſcopus, Leonẽ abbatẽ poſſeſſione monaſterij ſui ui priuauerat. Erat enim monaſterium ſancti Petri, in quo beati Aegidij corpus quieſcebat. Situs autem loci Flauianus appellatus eſt a ualle Flauiana, quam Flauius quondã rex beato Aegidio donauerat: is poſtea eo loci in honorem Petri & Pauli monaſterium condiderat. Multis itaq; epiſcopis & iudicibus aſtantibus, pontifex cognita cauſa Leoni monaſterium adiudicat. Arelate hæc contentio extincta eſt. unde Iohannes abiens, annuente Lodouico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinẽtia ſunt inſtituta, & Flandris qui tum primum ex locis nemoroſis ad meliorem cultum uenerant, epiſcopus datus eſt. Verũ cum Italia a Saracenis uaſtaretur, cumq; iam montis Caſſini monaſterium cepiſſent ac diripuiſſent, Iohannes Romam accitus, adiuuãtibus principibus Chriſtianis, Agarenorum magnam partẽ Italia ac Sicilia expulit. Carolum præterea, quo ei liberius in urbe uiuere liceret, imperij corona donauit, tertiusq; Carolus appellatus eſt. Qui poſtea in Normannos mouẽs, Franciam & Lotharingiam uaſtantes, ita eos perdomuit, ut Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Chriſti ſuſcipere coactus ſit: quem imperator in gratiam recipiens, e baptiſmatis fonte leuauit, ut ſcribit Anaſtaſius, qui tum in precio erat, Romanæ eccleſiæ bibliothecarius, uir ſane ita utraque lingua doctus, ut e Græco in latinum & ſeptimam uniuerſalem ſynodum, & hierarchiam Dionyſij Areopagitæ, & uitas multorum ſanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & docte tranſtulerit. Sunt qui ſcribant Carolum ipſum multa monaſteria condidiſſe, ac rem diuinam auxiſſe. Sed hæc eius præcipua laus, quod multos ad ſcribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiuſdem ſancti uitam accommodate perſcripſit: & Iohannes Scotus quædam noſtræ religionis acutiſſime diſputata, grauiſſime compeſuit. Non caruit etiam hac laude ſcribendi Iohannes pontifex dum adhuc priuatus eſſet. Diaconus enim, primi Gregorij uitam quatuor libris egregie conſcripſit. Cum uero in pontificatu annis decem, diebus duobus uixiſſet, moritur, & in baſilica Petri ſepelitur.

Carolus imperat.

cxi. pont.

MARTINVS .II.

MArtinus ſecũdus, natione Gallus, patre Palumbo, poſt Iohannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Marinum uocent, quos ego ſimilitudine ſcriptionis deceptos puto. Martinus itaq;, cuius uita ideo breuior eſt, quia breui tempore in pontificatu uixit, imperantibus apud Conſtantinopolim Leone & Alexandro Baſilij filijs, in occidẽte uero Carolo tertio, quẽ ab Iohanne octauo coronã accepiſſe ſcripſimus: quemq; Normannos Galliam infeſtantes, ita continuis prælijs attriuiſſe, ut eos & fidem Chriſti, & leges uictoris accipere cogeret. Sunt qui ſcribant Martini fraude, ut in Formoſo dicetur, Iohannem pontificem ita ſeditionibus agitatũ fuiſſe, ut ei in uincula coniecto aufugere neceſſe fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menſes quinq; tantũmodo in pontificatu uixit, nil dignum memoria gerens uel ob breuitatem temporis, uel quod nil tũ accidit quo nomẽ eius fieret illuſtrius, uel quod dei nutu malis artibus principatus acquiſiti, uerã gloriã unicũ optimi principis cibũ, amiſit.

cxij. pont.

HADRIANVS .III.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, ut initio pontificatus ſui, ſtatim ad ſenatum populumq; retulerit, anno domini
895 octingenteſimo nonageſimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris autoritas expectaretur utq; libera eſſent & cleri & populi ſuffragia: quod quidem inſtitutum a Nicolao primo tentatum potius quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac opportunitate Hadrianum, quod Carolus imperator ab Italia cũ exercitu diſcedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentem inquietam omnino delere. At uero cum id difficile uideretur, nec fieri ſine magna ſuorum clade poſſet, partem illam Galliæ ad incolendum his conceſſit, quæ ultra Sequanam flumen eſt, queq; hodie a gente ipſa, Normandia uocatur. Pendere autem quotannis uectigal regibus Franciæ ſunt iuſſi, ne ui, ſed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuiſſe uiderentur. Interea uero Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cum ſtirpe uirili careret, Cluniacenſe monaſterium in fundo paterno Burgundiæ pago Maſticenſi magnificentiſſimis operibus inchoauit, eidemq; loco Bernonem abbatem præfecit, deſignatis prouẽtibus, unde monachi uiuerẽt. Ante tempus uero Guilielmus moriens, monaſterium imperfectum reliquit, Elbo comite pictauienſi hærede inſtituto, qui rem ipſam ex teſtamẽto curaret. Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusq; Romanus magnam ſpem conceperat ob eius uirtutem & magnitudinem animi, anno primo & menſe ſecundo pontificatus ſui moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiſcentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente ſibi ablatum eſſe.

cxiij. põt.

STEPHANVS .V.

STephanus quintus, patria Romanus, ex uia lata patre Hadriano, pontificatum inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis ſibi Dacis omnem ferme Galliam ruptis fœderibus uaſtarunt. Timore uero tantæ incurſionis beati Martini corpus Turonis Altiſidorum deportatum eſt, & in eccleſia ſancti Germani collocatũ. Accidiſſe miraculum tum ferunt, orta inter monachos diſcordia, cui potiſſimum ſancto nomen eccleſiæ aſcriberetur. Hanc ob rem diſcutiendæ ambiguitatis cauſa leproſus in medio utriuſq; ſancti collocatus, ea parte ſanatur, qua ad Martinum uergebat: conuerſus deinde in alteram partem uirtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totũ a Germano hoſpiti ſuo tributũ creditur, ne de ſanctitate eius ob tranſlationem quicquam diminutum uideretur. Sunt qui ſcribant huius pontificis tempore Carolum cognomento Craſſum, qui iam annis xij. imperauerat, poteſtate deiectum ab optimatibus ſuis fuiſſe ob ſegnitiem corporis & ingenij tar

ditatem: in locumq́ eius Arnulphum nepotem ſuffectum fuiſſe, qui ſeptimus a Carolo Magno imperator eſt habitus. Hac itaq; perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica, ut Vincentius & Martinus ſcriptores referũt, in Pannoniam inferiorem ad cõſanguineos Vngaros deſcendentes, pulſis inde Gepidis & Auaribus, ipſam occupant: inde in Germaniam hoſtili agmine mouentes, ad Belgicam uſq; Galliam peruenere, ferro ac flamma omnia uaſtantes. Stephanus uero in tanta rerum perturbatione ſanctitate Luithprãdi Ticinenſis eccleſiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauiẽſis, mirifice recreabat. Quorũ uita ac moribus ita Chriſtiana fides inoleuit, ut & monaſteria multa & ſacella magnis ſumptibus in utraq; Gallia ſint condita. Moritur autem Stephanus pontificatus ſui anno ſexto, die xi. Vacat tum ſedes diebus quinq;.

FORMOSVS .I. cxiiij. põ.

FOrmoſus Portuenſis epiſcopus, poſt Stephanum pontifex creatur, qui ſtatim inito magiſtratu eccleſiam Petri principis apoſtolorũ leui pictura exornauit. Hic aliquando Iohannis pontificis ſeueritatem ueritus, epiſcopatum ſuum deſerens, in Gallias aufugit. Verum cum reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam ueniens, omni eccleſiaſtica dignitate priuatur, prophana indumenta ſimul cum moribus aſſumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoſo accidiſſe, quod eius coniurationis conſcius & autor fuerit, qua Iohannes captus & in uincula conjectus eſt. Hac itaq; contumelia motus Formoſus, ab urbe diſcedens, iureiurando affirmauit, ſe nunquam poſtea uel Romam uel ad epiſcopatum rediturum. At uero Martinus pontifex Iohannis ſucceſſor, hominem poſtea iuramento ſolutum, in patriam & priſtinam dignitatem reſtituit, unde ad pontificatum non ita multo poſt largitione potius quàm uirtute contradicentibus quibuſdam aſſumitur. Arnulphus autem quem ſeptimum a Carolo imperatorem diximus, primo quidem ſtrenue ſumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verum poſtea nimio ſucceſſu elatus, ita contumax in omnes, tum uel maxime eccleſiaſticos factus eſt, ut dei nutu pediculari morbo breui cõſumptus ſit. Huius in locum poſtea ſuffectum Lodouicum imperatorem legitur, quem tamen nunquam habuiſſe imperij coronam accepimus. Hic autem (ut Martinus ſcribit) cum Berẽgario duce Foroiuliano, a regibus Longobardorum originem ducẽte, & auitum paternumq́ regnum repetente, armis decernens, eum primo quidem ſuperat & uincit. Mox renouato prælio apud Veronam Lodouicus ſuperatus ingenti ſuorum clade, capitur & oculis priuatur. Atq; ita imperiũ, quo annis fere centum Franci potiti ſunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Conſtantino Leonis filio. Verum neſcio quo fato accidiſſe dicam, ut una cum induſtria imperatorum, ſimul etiam põtificum, uirtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infeliciſſima eſſe arbitror, cum autoritate Platonis tales ſoleant eſſe reliqui ciues, quales ſunt in republica principes. Ad Formoſum redeo, cuius tempora ne omnino infeliciſſima haberentur, effecit Remigij Altiſiodorenſis uirtus & doctrina. Hic enim multa cõmentatus eſt & ſcripſit, in Matthæum potiſſimum & Pauli epiſtolas. Sunt qui ſcribant huius interpretationis autorem fuiſſe Remigium Remenſem, non autem hunc de quo loquimur: utcunque ſit, conſtat utrunq; Remigium doctiſſimum fuiſſe. Formoſus autem pontificatus ſui anno quinto, menſe ſexto moritur. Vacat tum ſedes diebus duobus.

BONIFACIVS .VI. cxv. pon.

BOnifacius ſextus, natione Tuſcus, in demortui Formoſi locum pontifex creatur. Quantum autem in pontificatu uixerit, magna cõtrouerſia eſt. Plus enim alij, minus quidam temporis huic aſſcribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificem hunc diebus tantummodo ſex & xx, in pontificatu uixiſſe. Hoc

ut credam, faciunt hiſtoriæ, in quibus nulla uel parua de hoc hoīe fit mentio. Quo enim modo fieri poſſet, ut huius tempora ſub ſilentio præterirentur, ſi annis duodecim (ut quidā referunt) in ſede Petri uixiſſet? Ponere itaq; hunc hoīem in catalogo ſummorum pontificū inſtitui, non propter res geſtas, quæ nullæ ſunt, (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit?) ſed quia legitime & recte pontifex creatus eſt. Moritur enim (ut dixi) pontificatus ſui die ſexto & uigeſimo, ſepeliturq; in baſilica Petri.

cxvj. pon.

STEPHANVS .VI.

STephanus ſextus, patria Romanus, Anagninus epiſcopus, pōtifex creatus, tanto odio perſecutus eſt Formoſi nomē, ut ſtatim eius decreta abrogauerit, res geſtas reſciderit, licet quidā ſcribant ipſum Stephanū epiſcopatum Anagniæ a Formoſo conſecutum fuiſſe. Sed ego arbitror hoc odiū ex ambitione ortū fuiſſe, cum iam eo deueniſſent eccleſiaſtici, ut nō coacti, ut antea, ſed ſponte & largitionibus pontificiū munus obirēt. Hinc odiū ortū eſt, quo etiā in mortuū Stephanus ſæuiebat, quod ei antea impedimēto fuiſſet, quo minus optata ſede poiiret. Refert Martinus ſcriptor, Stephanū tanta rabie deſæuiſſe, ut habito concilio corpus Formoſi e tumulo tractū, pōtificali habitu ſpoliatū, indutūq; ſeculari, ſepulturæ laicorū mandauerit, abſciſſis tñ dextræ eius duobus digitis, illis potiſſimū quibus in conſecratione ſacerdotes utunt: in Tiberimq; proiectis, ꝙ (ut ipſe dicebat) cōtra iura ſacramenti Romā & ſacerdotiū repetiſſet, quo a Iohanne octauo iure ſpoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuerſia & peſſimi exempli, cū poſtea fere ſemp ſeruata hæc cōſuetudo ſit, ut acta priorū pontificū, ſequētes, aut infringerent, aut oīno tollerēt. Quod hactenus certe ab optimis illis pontificibus, quorū uitas conſcripſimus, alienum fuit. paulū certe abfuit, quin noſtra tempeſtate Paulus ſecundus Venetus Formoſi nomen (ut fit) ſibi inderet, ꝙ id nomē ei maxime conuenire uideret propter proceritatē corporis & maieſtatē. Quo minus aūt id faceret, deterruere eū cardinales qdam hiſtoriæ non ignari, ne poſt mortem id accideret, quod olim Formoſo. Tulit id ægre Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad ſummam felicitatem deeſſe uidebatur. Interim uero ignauia pontificum fretus Conſtantinopolitanus imperator, Symbaticum patricium protoſpatarium ſuum, in Italiam cum exercitu mittit, q Beneuentum tertio menſe poſtea quàm obſideri cœptum eſt, in poteſtatem ſuam redegit, poſſeſſum ante a Longobardis annis ccc. & xxx. Verum anno tertio poſt Guido Longobardus, pulſis Græcis, urbem recuperat, atq; ita denuo ad Longobardos recidit. Ad Stephanum redeo, qui pontificatus ſui anno primo, menſe tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum uacat.

Martinus hiſtoriarum ſcriptor.

cxvij. pō.

ROMANVS .I.

ROmanus patria Romanus, ubi pontificatū iniit, Stephani pontificis decreta & acta ſtatim improbat abrogatq;. Nil enim aliud hi pontificuli cogitabant, quàm & nomen & dignitatem maiorum ſuorum extinguere, quo nihil poteſt eſſe peus & anguſtioris animi. qui enim his artibus nituntur, nulla uirtute muniti, eo de loco abradere bene merentes conantur, quem ipſi ob ignauiam & malitiam attingere nō poſſunt. Neminem ſiquidem unquam inuenies alienæ famæ inuidere, niſi qui omnibus probris contaminatus, deſperat ſuum apud poſteros celebre nomen aliquando futurum: hi ſunt qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere bene meritos mordent, lacerant, accuſant, corrodunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris ſeſe obiicientes ob timiditatem, ſed uinctas & caueis incluſas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri ſedem obtinuit, in qua tertio pontificatus ſui menſe demoritur.

cxviij. pō.

THEODORVS .II.

THeodorus ſecundus, patria Romanus, pōtifex creatus, ueſtigia ſeditioſorum

ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in precio habuit, impe-
rante adhuc in Italia (ut quidā uolunt) Arnulpho, regnante in Frācia Carolo Sim
plici, Conſtantinoq; Leonis filio orientale imperium gubernante. Quo quidē tem
pore Saraceni Apuliam ingreſſi, occupatoq; ſancti angeli monte, magnam uim
hominum & pecorum cepere. Verum Itali tumultuaria manu comparata, magna Sector fer
ex hoſtibus edita ſtrage, prædam recuperaut. Agebantur hæc in Italia, cum Guili ni Engo-
elmus cognomēto Sector-ferri, Engoloſinæ comes, a Carolo Caluo originem du loſinæ co
cens, monaſterio carthuſiēſi reliquias ſanctorum, quæ incurſionis normānicæ tem mes.
pore inde ablatæ fuerant, reſtitui mandauit. Videbat enim ſeditionem inter popu
los oriturā, quieſcētibus iam Normannis, niſi in loco priſtino reliquiæ collocaren
tur. Qui fuerint Normanni, haud ſatis conſtat. Sunt tamen qui dicant eos ex Nor
uegia in Galliam deſcendiſſe. At Theodorus uigeſimo pontificatus ſui die mori-
tur, nulla magnopere de ſe relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOHANNES X.

cxix. pō.

IOhannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formoſi cauſam in inte-
grum ſtatim reſtituit, aduerſante magna populi Romani parte, qua ex re tanta
ſeditio orta eſt, ut paulum admodum ab iuſto prælio abfuerit. Is autem Rauēnam
profectus, iiij. & lxx. epiſcopoꝝ habito conuentu, & Stephani res geſtas improba
uit, & Formoſi acta reſtituit, dijudicans perperam a Stephano factum, qui cenſuit
eos iterum ordinandos eſſe, quos Formoſus ad ſacros ordines aſciuerat. Hoc tum
accidiſſe putauerim ego, cum quia pontifices ipſi a Petri ueſtigijs diſceſſerāt: tum
uel maxime, qa reſpublica Chriſtiana ignauos & deſides principes habebat, quo-
rum maxime intererat nauiculā Petri fluctibus exagitari: ne ſi gubernator aliquan
do-reſipiſceret, principes ipſos ut malos nautas e rep. deijceret. Deditus erat uolu -reſpice-
ptatibus Arnulphus, non multū diſtabat a ſuo cognomento Carolus rex Franciæ, ret.
quem ſimplicē uel potius ſtolidum uocabāt. Hac autem opportunitate illecti Vn
gari, gens quidem fera & indomita, hoſtili manu Italiā primo, mox Germaniam Vngari
& Galliam ita inuadit, nemine prope reſiſtente, ut ferro ac flamma omnia quoquo Italiam,
proficiſceretur abſumeret, nulli mortalium ætati aut ſexui parcēs. Præterea uero Germani
Aphri Calabriam ingreſſi, cum iam magnam prouinciæ partem cepiſſent, oppu am et Gal
gnarentq; Coſentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mor- liam inua
tuo, paſſim dilabuntur & ad ſuos redeunt. Deus enim populi ſui calamitatem mi dunt.
ſeratus a principibus terræ derelicti, tum demum telum ſuum in hoſtes Chri-
ſtiani nominis direxit: quod niſi feciſſet, de nomine Italico, de eccleſia actum profe
cto tum putabatur: adeo ſecordes & nullius precij homines in principatibus tum
erant. Iohannes autem pontificatus ſui anno ſecundo, die xv. moriens, nil de ſe di-
gnum memoria reliquit, niſi ꝙ ſeditiones quaſdam prope extinctas reuocauit.

BENEDICTVS .IIII.

cxx. pon.

BEnedictus quartus, patria Romanus, pōtifex creatur ob eius humanitatem &
clementiam. Verum nil ſuo tempore geſtum eſt, quod magnopere collauda-
ri poſſit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum ſolet, ut hominum induſtria in
quouis genere uirtutis cōſeneſceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominum
ingenia ad laudē excitarentur, quod fieri a bene inſtitutis populis optimiſq; prin
cipibus conſueuit. Conſtat enim (ut antea dixi) Lodouicum Arnulphi filium im-
perium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captū & interfectum
a Berēgario fuiſſe, atq; tum primum genus Caroli Magni ignauia poſterioꝝ prin
cipum tam Franciæ quàm etiam Germaniæ imperij titulos amiſiſſe. Veꝝ eſt cer-
te quod Criſpus ait, quæ orta ſunt, occidunt: quæ aucta, ſeneſcunt. Imperiū ipſum
magnum habuit incrementum: ueꝝ poſtea principū ac populi Romani ignauia
ſplēdor ille Romani nominis in obſcuras tenebras cōuerſus eſt: tum uel maxime,

ubi remiſſa exercitatione uirtutis,uoluptatibus ſe & thermis ad effœminâda cor-
pora iuuentis, tradidere. Idem etiam accidiſſe pontificali dignitati dicere poſſu-
mus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non niſi magnis laboribus cõſummataq;
uirtute comparantur,pontificium decus ſine ullis opibus primo quidem auctum
eſt inter tot hoſtes & obſtinatos perſecutores Chriſtiani nominis: mox uero ubi
cum ipſis opibus laſciuire cœpit eccleſia dei, uerſis eius cultoribus a ſeueritate ad
laſciuiam,peperit nobis tanta licentia peccãdi, nullo principe flagitia hominum
tum coercente,hæc monſtra,hæc portenta: a quibus ambitione & largitione ſan-
ctiſſima Petri ſedes occupata eſt potius quàm poſſeſſa. Hæc tñ Benedicti laus eſt,
ꝙ in tam corruptis moribus grauiter & conſtanter uitam ducens, pontificatus ſui
anno tertio, menſe quarto moritur. Vacat tum ſedes diebus ſex.

cxxi.pō. LEO V.

LEo quintus,cuius patriam hiſtorici non ponunt,põtificatum adeptus,a Chri
ſtophoro eius familiari dominandi cupidine capit,& in uincula cõijcit:quod
quidem fieri non ſine magna ſeditione & multorum interitu potuit. Quantæ eñi
autoritatis pontificatus tum eſſet uitio priorum pontificũ,ex hoc uel maximo cõ-
prehendi poteſt, ꝙ a uiro priuato tanta dignitas ui & factione uno fere momen-
to occupata eſt. Verum eſt certe quod dici ſolet, plus autoritatis dignitates ex ho-
minibus capere,quàm ex dignitatibus homines,ut in cenſura Romana apparuit,
quæ primo ut exiguus magiſtratus poſthabita eſt: uerum ubi ciuitatis optimates
obire munus illud dignati ſunt,tantam ei autoritatẽ tribuere, ut inter optimates
infelix prope haberetur,qui cenſoriã dignitatẽ cõſecutus in uita non fuiſſet.Chri
ſtophorus itaq; ſedem occupat xl. Leonis in põtificatu die: quem ego præ dolore
animi paulo poſt perijſſe crediderim, ꝙ ab eo potiſſimũ honore ſpoliatus fuiſſet,
quẽ ipſe ut lupũ domi aluerat,ut illud Theocriti,enutrito lupos qui te comedant.

cxxij.pō. CHRISTOPHORVS .I.

Monaſtica uita unicũ calamitoſorum refugium.

CHriſtophorus,cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignorat,põ-
tificatum malis artibus adeptus,male amiſit.Septimo enim menſe dignitate
ac merito quidem eiectus,monaſticam uitam, unicum calamitoſorum refugium,
obire cogitur.In monaſteria enim tanquã in inſulas clerici male de eccleſia dei me-
riti, tum relegabãtur. Sunt qui ſcribant Chriſtophorum deiectum pontificatu fu
iſſe,Lodouico tertio imperante:alij hæc tempora Berengario aſſcribunt, quem di
ximus e duce Foroiuliano imperatorem creatum, ꝙ in Italia oriundus eſſet e ſtir-
pe Longobardorum regum: quodq; etiam in eo ſolo ſpes unica imperij collocari
tum maxime poterat ob uirtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berẽgarium
tum imperaſſe,facit & pontificum qui ante fuere breuis uita, quos tanquam mon
ſtra quædam e medio breui deus ſuſtulit,& ipſius imperatoris tempus,qui ſupera
to Guidone duce Spoletano,interfectoq; Ambroſio comite Bergomate,quos pri
mo hoſtes habuerat,accepta a Formoſo imperij corona,annis ix.uixit. Quid uero
poſtea Chriſtophoro acciderit e pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

cxxiij.pō tifex. SERGIVS .III.

SErgius tertius,patria Romanus,patre Benedicto,pontificatũ iniens,baſilicam
lateranenſem quæ tum corruerat reſtituit,Chriſtophorũ e monaſterio tractum
in uincula cõiecit. Rebus deinde cõfirmatis, in Gallias profectus, Lotharij gratia
& amicitia fultus,qui tum regnabat, in Italiam rediens,& Chriſtophorum arctio-
re cuſtodia reuinxit, & Formoſi acta ita improbauit, ut denuo ad ſacros ordines
eos admittere neceſſe fuerit,quos Formoſus antea ſacerdotali ordine dignos cẽſu
erat.Neq; hãc quidem ignominiã mortuo intuliſſe cõtentus, eius cadauer e ſepul
chro tractũ,capitali ſupplicio, ac ſi uiueret, afficit: corpusq; ipſum in Tiberim p-
ijcit,tanq̃ ſepultura & honore humano indignũ.Ferunt piſcatores corpus ipſum

inter piſcādum repertum,ad baſilicam Petri detuliſſe,atq; dum funus celebratur,
ſanctorum imagines quæ in templo locatæ erant, corpus ipſum ueneratas fuiſſe:
& ob eam rem creditum eſſe,Formoſum iniuria quidem tali ignominia affectum
fuiſſe.Sed factū ne ſit hoc a piſcatoribus,haud ſatis conſtat,uiuente præſertim Ser
gio,qui Formoſi factionē perſequebatur,ꝙ antea ei impedimento fuerat,quo mi
nus pontificatum conſequeretur. Vide quæſo quantum iſti degenerauerint a ma-
ioribus ſuis.Illi enim, utpote uiri ſanctiſſimi, dignitatem ultro oblatam cōtemne
bant,orationi & doctrinæ Chriſtianæ uacantes:hi uero largitiōe & ambitiōe pon
tificatum quærentes,& adepti,poſthabito diuino cultu,inimicitias nō ſecus ac ſæ-
uiſſimi quidam tyranni inter ſeſe exercebāt: ſuas uoluptates poſtea ſecurius exple
turi,cum nullibi extarent,qui eorum uitia coercerent. Crediderim ego Sergium
hac facere a Lothario compulſum,ꝙ Formoſi opera a Gallis in alienigenas impe-
rium tranſlatum ſit.Sergius autem his artibus uitam ducens,ſeptimo pōtificatus
ſui anno,menſe quarto,die xvi.moritur:cū paulo ante igneæ faces in cælo & ſtel-
læ micantes,diſcurrētesq; præter cōſuetudinē ſint uiſæ. Vnde non ita multo poſt
Vngari Italiam cum exercitu ingreſſi,multas uiciſſim intulere accepereq; clades.

ANASTASIVS .III. cxxiiij.

ANaſtaſius tertius,patria Romanus,eo tempore pontificatum iniīt,quo Lan- pontifex.
dulphus Beneuētanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decer
tauit & uicit. Nam Patricius Leonis Cōſtantinopolitani imperatoris dux Italiam
ingreſſus,ſe omnia breui euerſurum minabať,niſi Leoni propere obtemperarent.
Verum(ut dixi)Landulphi uirtute impetum ſimul cum loquacitate omiſit,quan-
quam uero a Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierēt,plus
terroris quam uirium ſecum ferēti.Anaſtaſius autem a quo nil memoria dignum
geſtum eſt,ſecūdo anno pōtificatus ſui moritur,& in baſilica Petri ſepelitur. Hūc
tñ pōtificem hac una in re laudare poſſumus, ꝙ neminem eorꝝ qui ante ſe in pon
tificatu fuere, ignominia aliqua notauerit,uel maledicētia perſecutus ſit:modeſte
enim & integre uixit,nec in ſe quicquam habuit quo reprehendi poſſit.

LANDVS .I. cxxv pō.

LAndus patria Romanus, Anaſtaſio ſucceſſit.Huius autē uita ita obſcura fuit,
ut etiam ſint qui eum inter pontifices non numerent,maxime aūt Vincētius
hiſtoricus.Aliter tñ Martinus & Cuſentinus ſentiūt,horum de numero & Gothi-
fredus eſt,qui ſcribit Landum autoritatem ſuam interpoſuiſſe,quo minus Beren-
garius & Rodulphus comitis Guidonis filius,inter ſe decertarēt.Sunt qui ſcribāt
Rodulphum apud Veronam Berengarium ſuperaſſe,ac imperio tribus annis po
titum eſſe.Magna eñ tum erat inter Italos,Germanos & Francos de poſſeſſione
imperij concertatio. Vnde & grauiſſima bella orta ſunt,nec extincta ſine multorꝝ
interitu,oīmq; prouinciarꝝ calamitate.Annitebātur tñ Romani Italiq; imperij no
men in prouincia retinere,obſtantibus barbaris oībus, licet duce & autore tam p̄-
clari facinoris indigerent,extinctis iam non ſolum illis præclaris luminibus,quæ
Italiam quondam per totum orbem terrarꝝ illuſtrarūt, uerum etiam ſublato omi-
no & exciſo illo egregio ſeminario,unde tam præclaræ radices pullulabant. Lan
dus autem ſexto pontificatus ſui menſe, die xxi. moriens,in baſilica Petri ſepelit.

IOHANNES XI. cxxvi.pō

IOhannes undecimus,patria Romanus,patre Sergio pōtifice,anno dñi nongen tifex.
teſimonono pōtificatum iniīt.Præſul Rauennas is antea fuerat,epiſcopatu deie
ctus populi tumultu. Verꝝ Lando mortuo, pōtificatū adeptus, ſpūs militares ma
gis quam religioni deditos geſſit.Indigebat huiuſcemodi pontifice tum quidē &
eccleſia & Italia.Nam Græci(ut diximus) Landulphi uirtute ſuperati, Saracenos
in Italiam uocant,qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes,

urbi Romæ exitium ſe illaturos propediem minabantur. Hoc aſit periculo motus Iohannes, Alberico Hetruriæ marchione in auxilium accito, habito delectu cũ Saracenis confligens & ſuperans, ab urbis finibus ſubmouit. Verum nil actum ea uictoria exiſtimans, niſi fugientes inſequeretur, eos ad Lirim fluuium nactus (quem Garigliaunm uocãt) apud Minturnas tanta clade ſuperat, ut de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaq́ꝫ omnia ferme quæ in littore Italico obtinebant, incenderint. Poſtea tamẽ mutata ſententia, occupato monte Gargano, incurſionibus loca circunquaqꝫ poſita uexabant. Interim uero Iohannes in triumphi modum Romam rediens, cum omnia ſibi uendicaret, Alberici odium ita in ſe cõcitauit, ut ingens ſeditio ſit orta, qua quidem marchio pulſus Ortam proficiſcẽs, oppido munito & arce, Vngaros præmijs ſolicitatos in Italiam uocat: qui certe prouinciã ingreſſi, plus prope calamitatis Italiæ intulere quàm olim Saraceni. Pueros enim & uirgines abducebant, grandioribus natu necatis: neqꝫ ipſis quidẽ Hetruſcis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos eſſe oportebat: imo uero magis in hos q̃ in cæteros Italos ſæuitum eſt, incenſis & euerſis fere omnibus oppidis quæ ipſi occupauerant. Crediderim ego Berengarium, qui tum Ciſalpinam tantummodo tuebatur, hoſtibus iter in Hetruriam dediſſe, modo ſine ullo ſuorum maleficio tranſirẽt. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cum ſæuire in hoſtem præferocem & potentem non poſſent, Albericum capiunt & obtruncant. Iohãnes quoqꝫ ſeditione militari, maxime uero a militibus Guidonis comitis captus, & in uincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus ſui anno xiij. menſe ſecundo, die tertio. Cuius in locum alter Iohãnes ſubrogatur: uerum quia ui ſedem occupauerat, e loco ſtatim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

cxxvij. pont.

LEO VI.

Leo ſextus, patria Romanus, legitimis ſuffragijs pontifex creatus, nil tyrannicum in uita præ ſe tulit, integre ac modeſte uitam ducens, ac rei diuinæ cõſulens quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebãtur. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & ſtultitia priorum pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externũ hoſtem, propulſare barbaros a ceruicibus Italiæ conatus eſt: quo certe nil melius aut laudabilius in tã breui magiſtratu fieri potuit. Septimo enim menſe, die xv. pontificatus ſui moritur, ſepeliturq́ꝫ in baſilica Petri magno ſui apud Romanos deſiderio relicto.

cxxviij. pont.

STEPHANVS VII.

Stephanus ſeptimus, patria Romanus, eo tempore pontificatũ inijt (ut quidam ſcribunt) quo Vngari Alemanniam Saxoniamq́ꝫ populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Moreſpurgam ingenti clade ſuperati ſunt. Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hoſtili manu contra Berengarium ſecundum deſcendiſſe, eumq́ꝫ ſuorum fraude regno ſpoliatum ad Vngaros confugiſſe, qui ſumptis armis, tertio anno poſt pulſum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo uenientes, Papiam ui captam, ferro & igne magna ex parte uaſtarunt. At uero Itali cum non ſatis uirium in Rodulpho cernerẽt, Vgonem Arelatenſem comitem in Italiam uocant. Huic autem non ſine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hoſtes acriter inſtarẽt, in Burgũdiam ſeſe recepit. Vgo uero non ſatis his fidens, qui ſe uocauerant, multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Deſcendẽtem itaqꝫ ex alpibus Veronenſes ſtatim intra mœnia benigne ac comiter recipiunt: Verum Vgo in eum mouẽs, commiſſo prælio hominẽ ſuperat, Veronamq́ꝫ ſtatim recipit. Mortuo aũt apud Bauaros Berengario, ut alij uolunt, apud Vngaros, Berẽgarius tertius pri-

mi Berengarij ex filia nepos, in Italiam ueniens, anno ſalutis nongenteſimotrige
ſimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc quæ ſcripſi, huius põtificis tem
poribus aſſcribant. Ego uero & priorum quorundam & ſequentium temporibus
aſſignanda crediderim, cum ea quæ breuiter ſcripſi, non ſine diuturnitate geri po
tuerint. Sed ſatius fuit in tanta ſcriptorum uarietate & tempore, omnino aliquid
ſcribere, quàm quæ ſunt aliquãdo geſta, ob incertos autores omittere. Cõſulimus
poſteritati, nec ita ſuperſtitioſi ſumus, ut nolimus ea credere, quæ uarij autores
ſparſim cõſcripſere. Huius quoq; põtificis tempori merito aſſcripſerim ſanctum
Vgibertum nobilẽ Lotharingiæ principem, qui Gemaltẽſe cœnobium propria
impenſa magnis operis breui extruxit. Ferunt & hac tempeſtate Spireneum Bo
hemiæ ducem, fidem Chriſti tum primum recepiſſe. Nam duces antea qui Bohe
miæ præerant, nunc demum reges appellãtur auctis opibus & copijs. At Stepha
nus, cuius uita manſuetudinis & religionis plena fuit, ſecundo põtificatus ſui an
no, menſe uno, die duodecimo moritur, inq; Petri baſilica ſepelitur.

IOHANNES XII. cxxix. põ.

IOhannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, ut quidem uo
lunt, eo tempore põtificatum inijt, quo ſanguinis fons (ut Martinus & Vincen
tius aiunt) Genuæ largiſſime effluxit, futuræ magnæ calamitatis indicium. Nam
& Genua a Saracenis ex Aphrica uenientibus tum capitur ac diripitur, & Vnga
ri Italiam ingreſſi, longe omnia ac late populati ſunt. Verũ dum onuſti præda Pe
lignorum fines attigiſſent, a Marſis qui repente arma ceperant, opprimunt, atq;
ita prædam omnem cum uita amiſere. Scripſit tum multa Raeherius ex monacho Racherius epi corpus Veronenſis.
Veronẽſis epiſcopus factus, in exiliumq; Papiam ab Vgone rege miſſus, q aper
te nimium in eius mores inueheretur. Iohannes autem põtificatus ſui anno quar
to, menſe decimo, die xv. moritur. Vacat tum ſedes diebus duodecim.

LEO VII. cxxx. põ.

LEo ſeptimus, natione Romanus, Vgone & Lothario in Italia imperantibus,
pontificatum adeptus, nil dignum memoria geſſit. Huius autem tempore il
luſtriora fecere Spireneus Bohemiæ dux (ut Martinus refert) iuſtitia & religione
inſignis, & eius filius Vinceſlaus, nequaquã a patre degenerans, a fratre Boleſlao
interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceſlaus poſtea in ſanctos refer
ri meruit, comprobata eius uita, approbatiſq; miraculis in uita & poſt mortẽ edi
tis. Leo autem pontificatus ſui anno tertio, menſe ſexto, die decimo moritur, & in
baſilica Petri ſepelitur. Vacat tum ſedes dies tres.

STEPHANVS VIII. cxxxi. pontifex.

STephanus octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita a Romanis ſe
ditionibus uexatus eſt, ut nil memoria dignũ ab eo geri potuerit, imo uero (ut
Martinus refert) in tanta ſeditione mutilatus turpiter aliquandiu uitã duxit, cum
ob inhoneſta uulnera prodire in publicum erubeſceret. Parabat quidem rex Vgo
tantam iniuriam ulciſci, ſed in ipſo apparatu moritur: cui quidem Lotharius fili
us in regno ſuccedens, hac de re nullam mentionem fecit: uel q populi Romani
amicus eſſet, uel q breui regnauit: biennio enim tantum poſt mortẽ patris ſuper
uixit. Otho autem Germanorum rex, Vinceſlai Bohemiæ regis mortem ulturus,
in Boleſlaum qui fratrẽ per ſcelus interfecerat, copias mouẽs, hominẽ tandẽ poſt
multas illatas acceptaſq; clades, in poteſtatẽ ſuã redegit. Stephanus uero põtifica
tus ſui anno tertio, menſe quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum ſedes diebus x.

MARTINVS .III. cxxxij. pontifex.

MArtinus tertius, patria Romanus, manſuetudinẽ & placabilitatem Stepha
ni ſeptimi imitatus eſt: pontificatum enĩ adeptus, bella omittens, religioni
ſeſe totum addixit, templa uetuſtate collapſa inſtaurans, pauperes eleemoſynis

paſcens. Non caruit tamē huius temporibus Europa ipſa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduerſante Lothario, magnæ cædes utrinq; cōmiſſæ ſunt. Adhortante tamē eos Martino pontifice, ut ab armis diſcederent, tum uel maxime, cum ubiq; fame & penuria rerum omnium laboraretur, ſuccifis undique arboribus, proſtratis ſegeribus, & abductis grauiſſimo bello colonis ac pecoribus: apud Conſtantinopolim quoq; tumultuatū uehementer eſt. Nam ciues ipſi Cōſtantinum imperatorem captum, abraſo capite, in inſulam relegarūt. Verum non ita multo poſt Conſtantinus Leonis filius imperium adeptus, ſeditioſos ciues eadem turpitudine tantum affectos, qua ipſi Conſtantinum notauerāt, in eandem inſulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus ſui anno, mēſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelit. Eius autem in morte ſedes Romana diebus duodecim tum uacat.

cxxxiij. pontifex.

AGAPETVS .II.

AGapetus ſecundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur. Vngari enim tum etiam hoſtili manu Italiam ingreſſi, iam fere omnem oram Tranſpadanam occupauerāt, cum Henricus Bauariæ dux, ſumptis propere armis, comparatoq; exercitu in prouinciam mouens, non ſine magno incolarum incommodo duobus grauiſſimis prælijs eos ſuperat, ac prouinciam oēm ab Aquileia Papiam uſq; occupat. Vnde nō ita multo poſt propere in Auſtriā diſceſſit, q; iam aduētare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen ſibi indit, filiumq; Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Alunda Lotharij fratris filia, ne Papiam urbem dotalem repeteret. Interim uero Agapetus pontifex, Italiæq; proceres, cognita Berengarij ſuperbia, q; omnia ſibi contra ius faſq; uēdicaret, Othonem Germaniæ regem in Italiam uocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominū ingreſſus, deturbatis ſtatim e regno Berengario & Alberto, Alundam Lotharij filiam e carcere ductam in uxorem accepit, ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione uſus eſt, ut Berengario & Alberto gubernādæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoq; Otho Lodouicum regem Franciæ magnis eo propere deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuāte Vgone Pariſiorum comite, ipſius Othonis ſororio, prope e regno depulerāt. At uero Albertus Berengarij filius, qui tum Rauēnæ præerat, Comaclenſium claſſe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduerſante Agapeto pontifice infeſtabat, unde Veneti ira incēſi, comparatis propere quibuſdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt. Dum hæc itaq; hoc modo agerent, Agapetus pontifex uir innocens, & reip. Chriſtianæ amator, pontificatus ſui anno nono, menſe ſeptimo, die decimo moritur, eo fere tempore, quo Oddo Cluniacenſis monaſterij abbas in domino quieuit. Cuius quidē diſcipulus habitus eſt Domaſelus uir miræ ſanctitatis & monaſticæ diſciplinæ reſtitutor.

Hērlcus Bauariæ dux.

cxxxiiij. pontifex.

IOHANNES XIII.

IOhannes decimuſtertius, patria Romanus, de uia lata patris Albrici potētia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo uocabatur, homo ſane ab adoleſcentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, uenationibus magis ſi quid temporis a libidinibus ſupererat, quàm orationi deditus. Erāt tum Romæ duo annui cōſules, ex nobilitate præfectus unus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui uicem ſenatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani. Nam & uicina Hetruriæ oppida intra urbeuetanū tudertinumq; agrū, & quicquid a Neapoli Beneuentoq;, a Marſis, a Reatinis ad urbem ſpectat, Romanæ ciuitati obtēperabat. Vlteriora partim Græci, partim Saraceni

Romæ duo annui conſules.

occupauerāt.Quis tum picenum ſpoletinumq́; agrum obtineret,incertū eſt.Octa
uianus itaq; patris potentia in ſatis libera ciuitate fretus, pontificium munus hu-
meris ſuis nequaquam conueniens,ſibi deſumit.Hac quidē indignitate moti duo
cardinales, literis Othonem obſecrant,ut clerum populumq́; Romanum e mani
bus Berengarij Iohānisq́; * duodecimi uendicare conetur, aliter Chriſtianā fidem *xij.
unà cum imperio perituram. Otho enī tum magno in precio erat, domito Bode
ſlao(ut dixi)Bohemiæ rege, ſuperatisq́; tribus grauiſſimis prælijs Vngaris Ger-
maniam uaſtantibus,ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicen-
te imperatore uitam finire laqueo coegere. Interim uero dū Otho expectaretur,
re per indices patefacta,Iohannes pontifex cardinales ipſos capit, & huic naſum,
illi uero manum abſcindit.Hanc ob rem Otho in Italiam mouens, primo quidem
Berengarium & Albertum filium in poteſtatem ſuam redigit:alterumq́; Cōſtan
tinopolim,alterum in Auſtriam relegat.Mox urbem ingrediens,ab ipſo Iohanne
honorificentiſſime ſuſcipitur,coronaturq́;(ut quidam tradunt) accepto Germa-
niæ Pannoniæq́; titulo,quod reliqui imperatores deinceps obſeruarunt,tranſlato
tum primum ad Germanos imperio. Alij uero a Leone octauo,de quo paulopoſt
dicemus,hoc factum exiſtimāt:quorum opinionem Gratianus in decreto ſecutus
eſt.priorem ſententiam Richardus & Cuſentinus non improbant.Lateranēſis au
tem bibliothecarius Othonem Iohannis tempore Romam ueniſſe ſcribens, de co
ronatione eius nullam mentionem facit,adeo confuſa ſunt & perturbata hæc tem
pora ſcriptorum negligentia & incuria.Otho autem compoſito aliquantulum ſta
tu ciuitatis,cum Iohanne ſecreto collocutus,hominem primo blande appellando
a flagitijs deterrēs,ad uirtutem adhortabat̄:uerum cum nequaquam moueri a ſen
tentia uerbis eum cerneret,ad minas cōuerſus, concilium indicit, conuocatis epi-
ſcopis Italiæ,quorum iudicio uita ſceleratiſſimi hominis dijudicaretur.Is itaq; iu-
dicium bene ſentientium reformidans,in Hernicos aufugit,in ſyluisq́; more feræ
aliquandiu delituit.Hanc ob rem Otho perſuadente clero,Leonem Romanum ci
uem lateranenſis eccleſiæ ſcriniarium pontificem creat. Verum abeunte imperato
re,Iohannis cognati & clientes, pulſo Leone, Iohannē ipſum reuocāt: quem qui-
dem diuinitus eiſdem ferme diebus perijſſe creditum eſt,ne eccleſia dei pernicioſa
ſeditione iam * gliſceſcente labefactaret̄.Sunt qui ſcribant hunc ſceleratiſſimum
hominem,uel hoc monſtrum potius,in adulterio deprehenſum & confoſſum in-
terijſſe. Verum non ita quoq; leuata ſeditio eſt. Nam Romani mortuo Iohanne in
eius locum Benedictum ſubrogant,idq́; ab imperatore qui tum Spoleti erat,con- *Prodigia*
firmari contendunt.At imperator iratus,non ſolum Romanos utpote iniqua po- *multa ap*
ſtulātes, a ſe repulit, uerumetiam eoſdem armis(ut poſtea dicetur)coegit abroga *paruerūt*
to Benedicto Leonem ſuſcipere.Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuiſſe.
Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit,ſæuiente uentorum atq; imbri-
um procella,& in ueſtibus multorum ſignum crucis,ac quidem cruētæ,diuinitus
apparuit.Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem eccleſiæ
multi interpretabantur.Iohannes autem uir omnium qui unquam ante ſe in pōti
ficatu fuere,pernicioſior & ſceleratior, pontificatus ſui anno ix.menſe iij.die quin
to moritur.Eius uero in morte ſedes in ſeditione dies duodecim tum uacat.

BENEDICTVS V. *cxxxv.*

BEnedictus quintus,patria Romanus,ex diacono in ſeditione pōtifex creatur *pontifex.*
ab his potiſſimū qui Iohanni cognatione factioneq́; coniuncti fuerant, ægre
ferentes Leonem ab Othone Iohanni antelatum. Verum cum imperator hanc ele
ctionem nequaquam probaret,Romanos id maxime expetentes a ſe repulit,eosq́;
ferro & flamma omnia circa urbem poſita uaſtans,compulit, pulſo Benedicto uel
dedito potius, Leonem ſuſcipere,adactos ſacramento,nil ſe earum rerum immu

taturos, quas ipſe imperator in re pontificia conſtituiſſet. Cõpoſitis aũt hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, ſecum Benedictum ipſum duxit, qui nõ multo poſt dolore animi apud Hayſpurgam moritur, ubi relegatus erat. Vixit aũt in
xx. pontificatu mẽſibus ſex, diebus quinq;. Sedesq; deinceps diebus xxx. uacauit.

LEO VIII.

cxxxvi. pontifex. LEo octauus (ut ante dixi) protoſcriniarius, a clero populoq; Romano, pulſo Iohanne, pontifex creatur. Nam cum Iohãnes flagitioſe nimium & intemperanter uiueret, inſtarentq; Romani apud imperatorem, ut alterum pontificem abrogato Iohanne crearet, reſpondit electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent quem maxime idoneum putarent, ſe eum ſtatim approbaturum. Vnde cum Leonem elegiſſent, quem ipſe confirmauerat, deinde mutata ſententia abrogato eodem, Benedictum ſuffeciſſent, iratus Otho, eos ui & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem ſuſcipere, qui ſtatim Romanorum inconſtantiam pertæſus, autoritatem omnem eligendi pontificis a clero populoq; Romano ad imperatorem tranſtulit. Verum Leo in pontificatu non diu uixit. Anno enim primo, menſe quarto moritur.

IOHANNES XIIII.

cxxxvij. ponti. IOhannes decimusquartus, Narnienſis epiſcopus, patria Romanus, patre Iohanne epiſcopo, Leoni ſucceſſit. Verũ Romani inita iam conſuetudine pellendi põtifices, hunc quoq; ſeditionibus fatigãt. Accerſito enim Iofredo Campaniæ comite, lateranenſes ædes ui irrumpẽtes, Iohannem capiunt, captumq; primo in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exulatum mittunt. Verum interfecto Iofredo eiusq; unico filio a Iohãne Campano principe, põtifex undecimo menſe ſui exilij Romam propere rediit. Otho præterea cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingẽtibusq; copijs magnis itineribus Romam perueniens, conſules & præfectum cum decarchonibus captos in uincula cõijcit, ſciturus coniurationis capita. Quæſtionibus autem re cognita, conſules in Germaniam mittuntur: Decarchones uero laqueo ſuſpenſi, pœnas ſtatim dedere. Petrus autem urbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica urbis loca tractus ac uirgis cæſus, in Germaniã uinctus mittitur. Sunt qui ſcribant Petrum ipſum excarnificandum pontifici traditum abraſa barba, capillis ſuſpenſum ad caput equi Conſtantiniani aliquandiu ſteriſſe, ut eius exemplo talia facinora malefici declinarẽt. Inde autem ablatum, aſinoq; ſuperimpoſitum, uerſo ad clunes uultu, & manibus ſub cauda ligatis, atq; ita per urbem ductum, & uirgis cæſum fere uſq; ad interitũ fuiſſe: poſtea uero in Germaniã exulatũ miſſum. Hac etiam ſeueritate (exempli gratia) in Iofredum a Iohãne principe Campano (ut diximus) cæſum, imperator uſus eſt, ut eius ac filij cadauera e loco ſacro tracta, in prophanum proijci iuſſerit. Interea uero Sclaui qui Hadriani tertij pontificis, & Sueropyli principis Dalmatiæ tempore fidem Chriſti ſuſceperãt, in Italiam traijcientes, Saracenos ingenti clade ſuperatos e monte Gargano deiecerunt. Horum aũt exemplum & uirtutem imitati Vngari, reliquias Saracenorum ita attriuere, recuperata Conſentia iam ab hoſtibus capta, ut Othoni magni Othonis filio eo cũ exercitibus miſſo, haud difficile fuerit reliquias bellorũ abſoluere. Nec contentus Saracenos cædere, Græcos quoq; qui cum Mauris fœdera inierant, grauiſſimis prælijs ita perdomuit, ut eos fere omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui ſcribant idcirco Othonem Græcos perſecutum fuiſſe, quia Nicephorus Cõſtantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum ſe negabat. Conſtat tamen Othonem ipſum adoleſcentem egregium, pulſo Nicephoro, & Iohannem filium in imperio confirmaſſe, & Theophaniam ſororem in uxorẽ accepiſſe, quam quidem Iohannes tertiuſdecimus unã cum marito apud Lateranenſem baſi

licam corona imperij exornauit,annuente Othone ſene,qui filium conſortem imperij creauerat.In tāta aūt & tam publica lætitia,campana eccleſiæ metropolitanæ nomē a Iohāne pōtifice cōſecuta eſt.Otho uero in Germaniā proficiſcēs,ſenio cōfectus, Viennæ morit̃:quem nō ita multo poſt Iohānes pōtifex ſexto pontificatus ſui anno,mēſe xi.die v.ſubſecutus eſt.Eius in morte dies xiij.ſedes tum uacat.

BENEDICTVS VI.

cxxxviij. pontifex.

BEnedictus ſextus,patria Romanus,Iohāni in pontificatu & calamitatibus ſucceſſit:a Cynthio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus,in Hadrianam molem(quam ſancti angeli arcem nūc uocāt)cuſtodiam noxiorum,uel potius innocentium includitur,eodemq́ in loco non multo poſt ſtrangulatur:uel(ut Cincius alij. Cuſentinus refert)fame moritur. De tāta iniuria nullam ſumptā eſſe uindictam, uel a ciuibus Romanis aduerſæ factionis, uel ob Othone imperatore, nō poſſum ego non admirari,præſertim cū Otho ipſe uir optimus ſit habitus, & eccleſiæ Romanæ defenſor acerrimus.Sed uereor ne talia fuerint Bñdicti merita, quale præmium a Cynthio conſecutus eſt.Male tamen a Cynthio actum eſt:neq; enim ad ſe pertinebat,etiam ſi Benedictus grauiter deliquiſſet,pontifici manus inijcere.Sed heus ut rerum omnium uiciſſitudo eſt.Nam Romani pontifices noſtra ætate Romanos ciues,aut delinquentes,aut ob potētiam ſuſpectos,eo loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant.Crediderim ego Othonem alijs negocijs implicitum,Romano pontifici præſtare auxilium nequiſſe,ob eamq́ rem anno primo,menſe ſexto,pontificatus ſui mortuum eſſe.

DONVS .II.

cxxxix. pontifex.

DOnus ſecundus,patria Romanus,tantæ modeſtiæ fuit,ut ſi nihil in pontificatu geſſerit quo magnopere laudaretur,non tamen uel aliqua iniuria affectus,uel ignominia notatus eſt.Huius autem tempora,ne omnino obſcura eſſent, effecere res quædam,tum a principibus quibuſdā,tum a ſanctis uiris geſtæ. Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Baſilium & filium Conſtantinum Byzantinos principes bello uexabat,ut paulum ab capienda urbe regia abeſſet,negligentia Græcorum prope derelicta.Inita tamen ſunt inter eos fœdera,licet non æqua,& pax compoſita eſt.Adalbertus autem Bohemus Pragēſis epiſcopus, tātæ ſanctitatis tum habitus eſt,ut diuino ſpiritu impellente in Pannoniam deſcendens,& regem Vngarorum baptizauerit,& omnes prouinciæ epiſcopos ad bene de deo promerēdum exemplo & uita inſtruxerit.Profectus deinde in Pruſiam,dum fidem Chriſti quamdiligentiſſime prædicat,martyrio coronat̃. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem,ſanctitate in precio tum habitū fuiſſe, quem certe nouercæ dolis & fraude interfectum conſtat. His addit & Richardus ſcriptor ſanctum Maiolum abbatem,qui in Cluniaco magnum ſui apud poſteros uita & miraculis exemplum reliquit. Donus autem anno pontificatus ſui primo moritur,& in baſilica Petri ſepelitur:diebus tantūmodo duobus ſedes tum uacat.

BONIFACIVS VII.

cxl. pon.

BOnifacius ſeptimus,cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur,pontificatum malis artibus adeptus,male etiam amiſit.Nam inito magiſtratu cōſpirantibus ſimul bonis ciuibus, relinquere urbem coactus,precioſiſſima quæq; e baſilica Petri ſubtrahens, Cōſtantinopolim confugit:ubi tandiu ſubſtitit, quoad diuenditis quæ ſacrilegio abſtulerat, magnam uim pecuniarum comparaſſet,quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, urbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obſtabāt conatibus ſuis uiri boni, maxime uero Iohannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibuſdam perniciosis hominibus,oculis ſtatim priuauit.Atq; ipſe tātorum maloꝝ autor, gliſceſcente maiorem in modum ſeditione,ſiue timore,ſiue pœnitentia patrati ſceleris,

turpiter uitam finiuit. Vide quæſo quantum degenerauerint hi pontifices a maioribus ſuis, qui hanc rempublicam Chriſtianam tam amplam tamq́; magnificam ſuo ſanguine nobis reliquere. Pōtifex Romanus ſacrorum pater & rex, ſacra ipſa furto abſtulit: & qui uindicare ſacrilegia debuerat, tanti ſacrilegij factus eſt autor. Hoc autem cōtingere in quauis rep. cōſueuit, quādo plus malorū ambitio & auaritia ualet, quàm bonorum uirtus & grauitas. In clerū igitur deligēdi eſſent, quorum uita & doctrina probata ſit: non autem hi qui cum nil uirtutis & religiōis habeant, ambitione & largitione ſibi potentiam quærūt. Vixit autem Bonifacius in pontificatu menſibus ſeptem, diebus quinq;. Vacat tum ſedes dies uiginti.

BENEDICTVS VII.

cxli. pon.

BEnedictus ſeptimus, patria Romanus, ſtatim inito pontificatu, Arnulphum epiſcopum Remenſem ſeditione quorundam pulſum, habita ſynodo in integrum reſtituit, eo maxime tempore, quo Otho ſecūdus & Henricum Bauarorū ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lothoringiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquiſgranēſemq́; agrum populatus fuerat. Otho autem ſuperato Lothario, uaſtatiſq́; Sueſſionum agris, ac incenſis Pariſiorum ſuburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde uero comparato maiore exercitu in Italiam contra Baſilium & Conſtantinum imperatores Græcorum ueniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam uergit, apud Baſentellum ſuperatus, ſcapham conſcendens, ſalutem ſibi fuga quærebat. A piratis autem forte fortuna captus, in Siciliam defertur. Verum Siculi redempto homine, ac Romam miſſo, de piratis ſupplicium ſumpſere. Otho deinde comparato ſatis iuſto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos cōſtituerat, a quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Baſentellum contra Græcos pugnaretur. agere id in Romanos minus tutum uiſum eſt. In Beneuentanos itaq; conuerſus, urbem capit & incendit, tranſlato inde ſancti Bartholomæi corpore, Romæq́; in inſula tiberina collocato, eo loci maxime, qui olim Iouis hoſtia Lycaonia dicebatur, quiq́; triremis puppim præ ſe fert. Nā inſula ut adhuc ex tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad ſimilitudinē illius credo, qua Aeſculapius Romā aduectus eſt. uiſitur adhuc ſerpēs lapidi inſculptus, uiſuntur tranſtra. adeo uiri illi excellentes ſtudioſi erant uel naturam in artem redigere, uel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo poſt tranſlatū ſancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in ueſtibulo beati Petri (paradiſum uocant) labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificētiſſime ſepelitur. Cum autem de creando nouo imperatore conſultatio haberetur, & alij Othonem tertium ſecūdi filium, alij uero Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem expoſcerent, inſtarentq́; Itali quidam, ut Creſcentio nomētano uiro clariſſimo res committeretur, Germani ſtatim, qui tum frequentès Romæ aderāt, Othonem tertiū delegere. Inſtabat Benedictus uir optimus unūquenq; rogando, ut in creando imperatore reip. Chriſtianæ conſulerent, quæ tū maxime perito & ſolerti gubernatore indigebat. Tandem uero ne ſeditio aliqua oriret, Germanorū ſententiam approbat. Moritur & ipſe pontificatus ſui anno octauo, menſe ſexto. Vacatq́; ſedes diebus quinq;, Valderico Amburgēſi epiſcopo tum maxime in precio exiſtente doctrina, moribus & ſanctitate uitæ.

Bartholomæi corpus trāſfertur.

IOHANNES XV.

cxlij. pōt.

IOhannes decimuſquintus, patria Romanus: uel (ut nonnulli uolunt) Papiēſis, poſt adeptum pontificatum menſe tertio a Romanis capitur, & in mole Hadriani, ut in publica cuſtodia incluſus, ibi tādiu pedore carceris, inedia & moleſtia animi maceratur, quoad uitam turpiter finiuit. Sunt qui ſcribant eum ui mortuum

fuiſſe a Ferrucio Bonifacij ſeptimi parente, magnæ pōtentiæ uiro,ob eam rem cre
do,quod filio in pontificatu aduerſatus fuiſſet. Vtcunq; eſt,conſtat cum in carcere
mortuum,& in baſilica Petri ſepultum. Deiectus ne pontificatu fuerit,uel ob im-
potentiam & tyrannidem,ut quidam coniectant,uel ob inuidiam maleuolorum
& ſeditioſorum quorundam,haud ſatis conſtat: adeo ſunt cōfuſæ iſtorum tempo
rum hiſtoriæ.fuiſſe tamen in precio hac tempeſtate conſtat &Odilum abbatē Clu
niacenſem,& Berengariū Turonēſem,uiros ſanctitate & doctrina inſignes, quan
quam ſint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confiſum,primo in fi-
de erraſſe,cum de ſacramento euchariſtiæ male opinaretur,erroremq́; ſuum poſt-
ea publico concilio Romæ habito emendaſſe,ac ſtatim omiſſo ſtudio ſophiſticæ di
ſciplinæ cum eſſet archidiaconus Andegauenſis,omnia pauperibus erogans,labo
re manuum ſuarum uictum ſibi quæſiuiſſe.

IOHANNES XVI. cxliij.pō.

IOhānes decimuſſextus,patria Romanus,patre Leone presbytero,e regiōe Gal-
linæ albæ,pōtificatū adeptus, miro odio in clericos exarſit,unde merito ab ipſis
clericis odio habitus eſt,maxime uero ꝙ diuina humanaq́; omnia cognatis & affi-
nibus ſuis elargiebatur,poſthabito dei honore & Romanæ ſedis dignitate,quem
certe errorem ita poſteris tradidit,ut ad noſtrā quoq; ætatem peruenerit.Qua qui-
dem conſuetudine nil certe dici pernicioſius poteſt,cum non ob religionem &dei
cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes uideantur,ſed ut fratrum uel ne-
potum uel familiarium ingluuiem & auaritiam expleāt. Apparuiſſe cometē tum
ferunt futuræ calamitatis indicium:nam & fame & peſte diu laboratum eſt,&ter-
ræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa,eaq́; mala ob ſuperbiam & rapacitatem
pōtificis,contemptumq́; dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur aūt deo
uolente octauo pontificatus ſui menſe,ſepeliturq́; in baſilica Petri.

IOHANNES XVII. cxliiij. pontifex.

IOhannes decimuſſeptimus,patria Romanus,pontificatum inijt Othone impe
rante,ſed nondum coronam imperij adepto.Fuit autem Iohannes uir tantæ do
ctrinæ,ut multa quidem eleganter ediderit,quemadmodum Martinus ſcribit.
Agitatus deinde ſeditionibus a Creſcentio cōſule Romano, imperium urbis ſibi
uendicare conante,cupiditati hominis cedens,exulatum in Hetruriā abijt. At ue-
ro Creſcētius cognita Iohannis indignatione, qua percitus Othonē cōtra ſe cum
exercitu in Italiam uocabat,ipſius pōtificis cognatos & amicos qui in urbe reman
ſerāt, ad hominem mittit rogatum, ut omiſſa accerſendi Othonis cura,ad urbem
cum poteſtate redeat,polliceturq́; ſeſe rebus in omnibus obtemperaturum. Preci-
bus autem ſuorum motus Iohannes,ueritus etiam ne ſi Otho cum exercitu Italiam
ingrederetur,plus maleficij quàm beneficij ſecum afferret, ad urbem ueniēs,pro-
deunte obuiam Creſcentio cum omnibus magiſtratibus, & urbana multitudine,
in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur:quarum in ueſtibulo eius pe
des Creſcentius &omnes ſeditionis autores, petita uenia, exoſculati ſunt.atq; ita
in cōcordiam redacti, uitam ſimul quiete traduxere. Ferunt tum Henricum abba
tem Lobienſem in Lotharingia,&Adeoboldum epiſcopum Vltraiactenſem,qui
multa in laudem beatæ uirginis,ſanctæq́; crucis ſcripſit,&Albonem abbatem Flo
riacenſem(qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyrium paſſus eſt) doctri
na,religione,ſanctitate,magno in precio habitos.Moritur autem Iohannes ponti
ficatus ſui anno decimo,menſe ſexto,die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V. cxlv.pon tifex.

GRegorius quintus,natione Saxo,patre Othone, Bruno ante uocatus, Otho-
nis tertij autoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verum abeunte in Ger-
maniam Othone,ſeditionibus Romanorum exagitatus,in Hetruriā primo, mox

In Germaniam ad imperatorē confugit. Interim uero Romani Creſcentiū denuo
cum ſumma poteſtate conſulē decernunt, q ſtatim Iohannē quendā natione Græ
cum, epiſcopū Placentinum, non minus pecunioſum quàm doctū, pōtificem cre
at. cuius certe nomē inter pontifices quidā ſupprimūt, utpote minus legitime cre
atum: alīj uero xvīj. hunc uocant, ꝙ populi cleriq́ꝫ Romani conſenſu, ad quos ele
ctio ſpectabat, pontificatum iniſſet. At Creſcētius cognito Othonis cum magno
exercitu ad urbē aduentu, urbis mœnia & portas quamdiligentiſſime firmat, mo
lem Hadriani munit, poſitis in unaquaqꝫ ſtatione firmiſſimis præſidīs. Hinc eſt ꝙ
poſtea moles Hadriani, Creſcentīj arx appellata eſt, ſumpto nomine ab ipſo muni
tore Creſcentio. Superueniente deinde imperatore, urbemq́ꝫ oppugnare adorto,
populus Romanus cū nequaq̄ tantis copīs par eſſe poſſet, clementia Othonis fre
tus, Germanis portas aperit. Tum Creſcentius & Iohānes cōſilīj & auxilīj inopes,
in arcē Hadriani cōfugientes, ſeſe acriter cōtra hoſtes tuebant. Verꝫ propoſita ſpe
ueniæ, dū ex arce ad imperatorē ſe cōferūt, multis uulneribus a multitudine Cre
ſcentius confodit. Iohānes aūt, effoſſis prius oculis, pōtificatu ſimul & uita priuat,
in priſtináq́ꝫ ſedē Gregorius, xi. mēſe poſteaq̄ pulſus fuerat, reſtituit. Is aūt cogni
ta imperīj imbecillitate uarietateq́ꝫ fortunæ, quo diutius apud Germanos ſumma
poteſtas remaneret, illeq́ꝫ cæteris p̄eſſet q uirtute & dignitate cæteris p̄ſtaret, ſan
ctionē retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Chriſti M. ac
ſecundo, quā uſqꝫ ad tēpora noſtra ſeruatā uidemus, Videlicet ſolis Germanis lice
re principē deligere, q Cæſar & Romanorꝫ rex appellatus, tum demū imperator
& Auguſtus haberet, ſi eum Romanus pōtifex confirmaſſet. Hos aūt imperatoris
eligendi autoritatē primo habuiſſe Ptolemæus refert, archiepiſcopū Maguntinū
Germaniæ, archiepiſcopū Treuirenſem Galliæ, archiepiſcopū Colonienſem Ita
liæ noīe. His additi & iiīj. principes, Marchio Brandenburgēſis, imperatoris poſt
electionē cameratius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ q enſem fert. Sūt
qui ſcribāt Boemiæ regē vīj. electorē, imperatoris pincernā eſſe: hiſq́ꝫ in eligendo
additū eſſe ad tollendam diſcordiā partium: ad utros ēm inclinaſſet, ea pars certe
potior habebat. Tuliſſe hoc iniquo animo Francos aiūt. Verꝫ quia in Lodouico Lo
tharīj filio genus Caroli Magni defecerat, regnumq́ꝫ illud ad Hugonē ducem co
gnomento Capitiū uenerat (nam a regibus ad duces res aliquādiu trāſlata eſt) re
petere imperiū deſtitere: maxime uero ꝙ ipſi duces noui homines, illa fortuna tū
cōtenti, moliri maiora nō ſunt auſi: quippe qui nondū bene regni fundamēta iece
rāt. Laudat tñ, & merito quidē Robertus magni Hugonis filius, regnū a patre ac
cipiēs fortitudine, iuſtitia, modeſtia & religione. Hic ēm etſi rei militaris admodū
ſtudioſus erat, tñ ubi per ociū licebat, ita dei tēpla frequentabat, diuinaq́ꝫ officia ce
lebrabat, acſi ſacrorꝫ oīm initiatus fuiſſet. Ferunt cantū illum eius inuentū fuiſſe,
Sancti ſpūs aſſit nobis gratia. His artibus aūt non minus q̄ armis crediderim ego
Robertū cōciliaſſe ſibi animos uulgi, eoſq́ꝫ a prima illa Caroli Magni ſtirpe, ad ge
nus ſuū nouum tranſtuliſſe. Ferunt tum quoqꝫ magno in precio fuiſſe Robertum
quendā Carnotanum epiſcopum doctrina & ſanctitate uitæ. Multa ēm ſcripſit,
& canendi modum in ſacris meliuſculum reddidit. Gregorius autē ſecundo pon
tificatus ſui anno, menſe quinto moritur. Vacat tum ſedes diebus quindecim.

Germanis ſolis electio imperatoris permiſſa.

Pricipes electores.

IOHANNES XVIII.

cxivi. pō.

IOhannes decimuſoctauus, Placentinus epiſcopus, ut diximus, potētia Creſcen
tīj Romani cōſulis fretus, quem pecunia corrupiſſe creditum eſt, tēpore Grego
rīj quinti per factionem pontificatum occupat. Tm̄ enim pecuniarꝫ ex Conſtanti
nopoli ad urbem ſecum detulerat, ut conſtantes etiam ſua largitione ad malefici
um impelli potuiſſent, nedū Creſcentius homo auariſſimus & regnandi cupidus.

Miror ego hiſtoricos Iohannem ipſum inter pontifices numeraſſe, cum uiuēte adhuc Gregorio ſedem occupaſſet, niſi forte in conſcribendis pontificum uitis ita faciendum cenſent, ut in perpetua hiſtoria fit. Nam & tyrannorum peruerſe facta, optimorum principum rebus geſtis annumerātur, ut quantum inter ſe boni & mali diſſideant, a legentibus cognoſci poſſit, quo malorum exemplo a uitijs deterreantur: & bonorum exēplo ad uirtutē impulſi, uitā ducant in terris felicē & beatam: qua quidem beatitudine Iohannes caruit, fur certe in pontificatu & latro: non enim ut par fuerat, per oſtium intrauit. Moritur autem, atque cū ignominia quidem, decimo uſurpati pontificatus menſe. Vacat tum ſedes dies uiginti.

SYLVESTER .II.

cxlvij. põ.

SYlueſter ſecundus, Gilbertus antea uocatus, natione Gallicus, malis artibus (ut aiunt) pontificatum adeptus eſt. Adoleſcens eñ & Floriacenſi cœnobio in Aureliana diœceſi poſito dedicatus monachus & addictus, relicto monaſterio, diabolum ſecutus, cui ſe totum tradiderat, Hiſpalim ciuitatem Hiſpaniæ bonarum artium cauſa peruenit. Erat enim admodū doctrinæ & literaturæ cupidus. qua in re tm̃ profecit, ut breui ex diſcipulo optimus præceptor ſit habitus. Diſcipulos aūt eius hos fuiſſe Martinus teſtatur, Othōnem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium uirum nobilitate & doctrina inſignem, qui poſtea Senonenſis archiepiſcopus creatus fuit. Gilbertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulſus, largitione primo quidem archiepiſcopatum Remenſem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum poſtremo, maiore conatu adiuuante diabolo, conſecutus eſt, hac tamen lege, ut poſt mortem totus illius eſſet, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cum Gilbertus regnādi cupidus, diabolum ſciſcitaretur, quamdiu in pontificatu uicturus eſſet, reſpondit humani generis hoſtis ambigue, ut ſolet: ſi non attigeris Hieruſalem, diu uiues. Dum itaq; pontificatus ſui anno quarto, menſe uno, die decimo in baſilica ſanctæ crucis in Hieruſalem Romæ ſacrificaret, fato moriturum ſe ſtatim cognouit. unde pœnitētia motus, & errorem ſuum coram populo faſſus, omnes primo poſthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad bene & ſancte uiuēdū adhortatus eſt: deinde uero unumquenque rogauit, ut poſt mortem truncum corporis ſui laceri & diſiecti, quemadmodum merebatur, bigæ ſuperimponerēt, eoq; loci ſepelirent, quo ſpōte ab equis uectum foret. Ferunt itaque dei nutu & prouidentia, ut ſcelerati ſciant apud deum locum ueniæ ſibi relictum eſſe, ſi in uita aliquando pœnituerint, equos ipſos ſponte ad lateranenſem baſilicam perueniſſe, eoq; loci ſepultum eius corpus fuiſſe.

Sylueſter diabolo adiuuāte pontificatum adeptus.

Scribit idem Martinus tam ex colliſione oſſium, quàm ex ſudore ipſius ſepulchri, uel humectatione potius, deinceps morituri pontificis ſigna, & quidem manifeſtiſſima colligi, idq; ipſius ſepulchri epitaphium indicare. Verum ne ſit an ſecus, ipſi pontifices uiderint ad quos pertinet.

IOHANNES .XIX.

cxlviij. pont.

IOhannes decimuſnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto menſe, die xx. poſt initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, uel a quopiam alio geſtum memoria dignum ſcribitur, niſi ꝙ illi quinquemeſtri pōtificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: uiſus & cometes, & terræmotu multæ urbes cōcuſſæ. In his autem malis unicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Hetruriæ gubernator eſt habitus. adeo eñ iuſte & integre prouinciam ſibi creditam rexit, ut optimi principis deſideriū nemini prouincialiū reliquerit. Quē poſtea Piſtorij mortuū Hetruſci oēs nō ſecus ac publicū parentē luxere, nullo nō gn̄e honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes cōmemorare, ut gubernatores prouinciarum intelligant, ſatius eſſe bene & integre uiuendo laudē & gloriam, quàm male agen

Satius eſt bene uiuē do laudē & gloriā quàm male agendo diuitias cū ignominia reportare.

do diuitias male partas cum ignominia & nota ſempiterna reportare.

cxlix. pō. IOHANNES .XX.

IOhannes xx. patria Romanus, e regione portæ metropolitanæ, pōtificatum in- iens, ad ocium conuerſus, nil dignum memoria geſſit. Laudari uel maxime Ro- bertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate non minus piam quàm regalem ui- tam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Chriſtianos ita anteibat, ut diſputationibus nulli ſecundus haberetur: longe aliter ſentiens, quàm quod no ſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignū eſſe dictitan- tes, ſcire litteras, cum eos maxime deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni habe ri uolunt ut alijs imperent. Merito igitur Robertū laudamus, cuius præterea tan- ta fuit religio, ut quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas una cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, ut cum op pidū quoddam ex hoſtibus obſideret, neq; horas ſuas intermitteret, mœnia hoſti- um diuinitus corruerent, ſtatimq; irruentibus ſuis oppidū caperet. Iohannes uero (ut quidam autores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe item quarto mo- ritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus undeuiginti.

Robertus rex Franciæ.

Princeps illiteratus.

SERGIVS .IIII.

cl. pont. SErgius quartus, patria Romanus, patre Martino, uir ſanctiſſimæ uitæ gratæq; cōſuetudinis, & ante pontificatum & in ipſo magiſtratu fuit. In pauperes libe- ralis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in cōtumaces mo deſtus. Tantæ præterea prudentiæ fuit, ut toto ſuo pontificatu nil commiſſum ſit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia poſſet. In deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iuſte atq; integre omnia ex animi ſui ſententia bene natura & moribus inſtituti, gubernabat. Interea uero huius conſilio & monitionibus principes Italiæ compoſito fœdere cōſilia in- eunt pellendi Saracenos e Sicilia. Idq; moliri paribus animis & copijs inſtituunt. Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de nu mero Guilielmus cognomēto Ferrebach, tanti animi fuit, ut aſſumpto in ſocieta- tem expeditionis Molacho Michaelis Catalaici Conſtantinopolitani imperatoris copiarum duce, Saracenos e Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campa- no & Salernitano principibus. Verum cū poſtea Malochus prædam maligne di- uideret, Guilielmus diſſimulandum eſſe ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hieroſo- lymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Ma lochū cū exercitu occurrētem fundit fugatq;. Atq; ita uirtute Guilielmi a Græcis ad Normannos regnum Apuliæ tranſit. Verū poſtea mortuo ſine hæredibus Gui- lielmo Drogus frater, Drogo autem Hunfredus iunior ſucceſſit, unde poſtea Ro- bertus Guiſcardi & Rogerius frater originem habuere. Dum hæc autem in Apu lia agerentur, laborante Italia ac fere toto orbe terrarum fame ac peſte, Sergius uir ſanctiſſimus ſecundo pontificatus ſui anno, die quintodecimo moritur, ſepeli- turq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS .VIII.

cli. pont. BEnedictus octauus, patria Tuſculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in de mortui Othonis tertij locum Henricum primū e gēte Bauara imperatorem, ſecundum inſtitutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sūt qui ſcribāt Othonem ipſum Romæ mortuū, eiuſq; corpus in Germaniam delatum fuiſſe: alij autē in baſilica Petri ſepultum affirmant. Vtcunq; eſt, conſtat Henricum

Bauarorum ducem uirum optimum ac ſanctiſſimum imperatorem creatum, habuiſſeq́; uxorem quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. Verũ dum is res Germaniæ componit, Saraceni Italiã ingreſſi, Capuam occupant, Barum obſident. Barenſibus autem fame laborantibus, Veneti annonam claſſe important. At uero dum nihilominus ciuitas ipſa obſideretur, ijdẽ Veneti adiuuantibus Græcis Saracenos aggreſſi, multis interfectis, Barum obſidione liberant, anno ſalutis octauo & milleſimo: quo quidem tempore Turci Hieroſolymis captis, non tamen ſepulchrum domini eccleſiasq́; montis Sion aut Bethleem uiolauere. Laborãtibus Hieroſolymis ſuccurrere Venetis erat in animo, niſi Hiadrenſes hoſtes eos diſtinuiſſent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuere, ut nunquam poſtea inferre bellum finitimis ſint auſi. Henricus aũt compoſitis Germaniæ rebus Romã ueniens, accepta imperij corona Capuam mouens, Saracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeo perſecutus eſt, ut eũ quoq; e Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ a ſe eo loci cõdita fuerat, ubi olim Hannibalis caſtra ſunt habita. Sunt aũt qui ſcribant Henricum cum uxore Cunegunda ita caſte ac ſancte uixiſſe, ut uterq; in morte miraculis claruerit. In uita enim nil prætermiſere quod ad honorem dei pertineret. Nam & Bambergenſem fundauit epiſcopatum, & ſororem ſuam re- *Bambergenſis epiſcopatus.*
gi Vngarorum in uxorem collocauit, cuius opera rex ipſe & populi omnes imperio eius ſubiecti, integram Chriſti fidem accepere. Moritur autẽ Henricus octauo imperij ſui anno, magno de ſe relicto apud ſuos deſiderio. Benedictus uero mortuo Henrico, quo defenſore rebus in omnibus utebatur, per ſeditionem alio in locum eius ſuffecto pellitur. Verum poſtea inita cum inimicis ſuis concordia, pulſo adulterino pontifice, in urbem cum dignitate rediens, undecimo pontificatus ſui *Adulterinus pontifex.*
anno, menſe uno, die xiij. moritur, ſepeliturq́; in baſilica Petri. Sunt etiam qui referant epiſcopum quendam die in ſolitudine uidiſſe Benedictum equo nigro inſidentem, eumq́; interrogaſſe, quid cauſæ eſſet, cur mortuus equo nigro ueheretur: Tum Benedictum hominem rogaſſe, ut pecunias quas occultauerat (locum indicat) pauperibus ſuo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemoſynarum nomine, nil ei profuiſſe, quia ex rapinis partas conſtabat. Facit mandata epiſcopus, & ſtatim epiſcopatu ſe abdicat, & uitam monaſticam amplectitur. Scribit Vincẽtius Gerardum canadienſem epiſcopum, doctrina & moribus eiſdem temporibus magno in precio fuiſſe: huic addit Cuthet epiſcopum Pragenſem, doctrina & ſanctitate uitæ tum præcellẽtem, & ob eam rem ab hoſtibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peſte laboratũ eſt, ut plures mortui quam ſuperſtites ſint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons ſalubertimæ aquæ indicauit, in ſanguinem tum uerſus.

IOHANNES .XXI.

eliſ. pon.

IOhannes uigeſimusprimus, patria Romanus, patre Gregorio, epiſcopus Portuenſis, ut quidam uolunt: ut alijs placet, nullis ſacris ante initiatus, pontificiũ munus ſuſcepit, eo tempore quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio poſt legitimis ſuffragijs imperator creatur. Hoc autẽ interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates ſpe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe. Hãc ob rem Conradus uir in re militari præſtans, quippe qui apud Henricum diu ordinũ dux fuerat, coactis propere copijs in Italiam deſcendẽs, primo in Mediolanenſes ducit tãtæ defectionis autores, eos obſidet, ſuburbia incẽdit, excidiumq́; & interitũ urbi minat. Mutata deinde ſentẽtia obſidionẽ ſoluit, Colonienſi antiſtite id ei ſuadẽte, q; diceret beatũ Ambroſiũ ei inter miſſarũ ſolẽnia apparuiſſe, exitiũq; oĩbus minitãtẽ niſi ab urbe diſcederẽt, cuius patrocinitũ ipſe ſumpſerat. Romã itaq; Cõradus proficiſcẽs, accepta a Iohanne põtifice impij corona, in Sclauos & Vngaros ducit,

qui rebellantibus Italicis auxilia præſtiterant, eoſq; breui perdomuit. At uero Rodolphus Burgundionum dux, ſuorum ſeditionibus uexatus, Conradi fidei & patrocinio ſe commiſit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferunt Conradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hâc præcipue, ut cuiuis principi capitale eſſet pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrime perſecutus eſt, quod ab eo turbandi ocij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea miſit, qui Græcis & Normannis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarēt, ut ab armis diſcederēt. Romanis quoque exitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodum cœperant, pontificem ſeditionibus uexaſſent, cuius tempore quorundam abbatum ſanctitate & uita monaſtica religio in Gallia præcipue floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, ſanctiſſimus ob miracula eſt habitus. Iohannes autem, cuius uita mirifice laudatur, undecimo pontificatus ſui anno, die nono moritur. Vacat tum ſedes diebus octo.

Burgūdia imperialis prouincia.

BENEDICTVS .IX.

cliij. pon.

BEnedictus nonus, ut quidam uolunt, Iohannis nepos, patria Tuſculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumjtus Anglorum rex, uoti & religionis gratia Romam uenit, qui uoti compos factus, in patriam rediens, filiam ſuam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. Verum non ita multo poſt Conrado uita functo, Henricus filius eiuſdem nominis ſecundus, patri ſuccedens, comparato ſtatim exercitu, cum Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum ſuperat & capit, uectigalemq; factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter ſe diſſidentes, Petrum ab Alboino pulſum, in regnum reſtituit. Interim uero Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij peroſi, e ſede deijciunt, in eiuſq; locum ſufficiunt Iohannem Sabinum epiſcopum, Syluestrum tertium appellantes, quo poſt nouem & quadraginta dies pulſo, denuo Benedictus reſtituitur. Is autem cum cerneret ſe iterum ſubiturum eadem diſcrimina, Iohanni archidiacono ſancti Iohannis ad portam latinam, qui poſtea Gregorius ſextus appellatus eſt, pontificium munus libere ceſſit: uel (ut quidam affirmant) uendidit. Hanc ob rem merito ab omnibus Benedictus ipſe accuſatus eſt, & iudicio diuino damnatus. Conſtat enim ſimulacrum eius admodum monſtruoſum poſt mortem cuidam apparuiſſe: interrogatumq; quid ille horrida imago præ ſe ferret, cum antea pontifex fuiſſet, Quia (i[n]quit) in uita ſine lege & ratione uixi, ideo uolente deo & Petro, cuius ſedem omnibus probris fœdaui, ſimulacrum meum plus feritatis qu[a]m humanitatis in ſe habet. Nam cum annis decem, mēſibus quatuor, diebus nouem per interualla ſedem Petri occupaſſet, tandem m[o]ritur. Nec uacaſſe tum ſedes dici poteſt, cum pontificatum uendiderit. Sunt qui ſcribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum epiſcopum, uirum optimum & doctiſſimum, ab hoſtibus chriſtianæ fidei martyrum æquiſſimo animo paſſum. Ad currum enim ligatus, ex altiſſimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SYLVESTER .III.

cliiij. pōt.

SYlueſter tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulſi Benedicti ſubrogatus, non diu in pontificatu manſit. Nono enim & quadrageſimo die factione ſuorum Benedictus reſtituitur. Eo enim tum pōtificatus deuenerat, ut qui plus largitione & ambitione, non dico ſanctitate uitæ & doctrina ualeret, is tantummodo dignitatis gradum bonis oppreſſis & reiectis obtineret, quem morem utinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni deus caueat) uiſuri aliquando ſumus. Ad Sylueſtrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico a collegio patrum, quod tolerabilius fuiſſet,

Quò deuenerit pontificatus.

ſed largitione,ut quidam tradunt:quo quidem pulſo ac merito,cū nō per oſtium,
ſed per poſticum intraſſet ut fur & latro,Benedictus denuo reſtituitur tumultuan
te urbe,& nunc unum nunc alium appetente,quod fieri ab his populis conſueuit,
qui duce & rectore carent, quiq; malos pluris quàm bonos faciunt.

GREGORIVS .VI. clv. pont.

GRegorius ſextus,ſancti Iohannis ad portam latinam archidiaconus, pontifi-
catum(ut diximus)a Benedicto nono accepit.Has ob res Henricus ſecundus
in Italiam cum magno exercitu ueniens,habita ſynodo,cum Benedictum nonum,
Syluestrum tertium,Gregorium ſextū tanquam tria teterrima monſtra abdicare
ſe magiſtratu coegiſſet,Syndegerum bambergenſem epiſcopum,cui Clementi ſe
cundo appellatio fuit,pontificem creat.Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, af
firmat Gregorium bene de eccleſia dei meritum eſſe,cum ſedis apoſtolicæ dignita
tem negligentia priorum pontificum labefactatam,ſua autoritate & animi magni
tudine breui reſtituerit.Nam & ditionem eccleſiæ recuperauit,& latrones circa ur
bem poſitos,quorum ſæuitia peregrini ad urbem religionis cauſa accedentes ne-
cabantur,e medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde
ui & armis domitos. Hanc ob rem ferunt a pernicioſis hominibus uulgo homici-
dam,ſimoniacum & ſanguinis humani appetentiſſimū habitum,idq; a cardinali-
bus etiam quibuſdam prædicari ſolitum.Motum itaque Gregorium ipſum in ea
ægritudine,qua poſtea morit, cardinales ad ſe uocatos uerbis caſtigaſſe, quodq; iu
ſte & ſancte feciſſet,ipſi liuore moti reprehenderent.& ut,inquit,ſcire poſſitis,ubi
mortuus fuero,recte an perperam fecero, corpus meū ante fores eccleſiæ ſiſtite ue
ctibus obſeratas: ſi diuino nutu aperientur, cenſetote me dignum Chriſtianum ſe
pultura:ſin ſecus,corpus meum una cum anima damnatum, quo uolueritis eijci-
tote.Fecere mandata Cardinales,atq; ita portæ coorto graui uento apertæ ſunt,&
corpus cum admiratione omnium & opinione magnæ ſanctitatis introlatum eſt.
Hæc fere ſunt quæ a uarijs autoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem con-
ſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus,menſibus ſeptem,durante ſchiſmate.

CLEMENS .II. clvi. pon.

CLemens ſecundus,Syndegerus antea uocatus, Bambergenſis epiſcopus in ſy
nodo pontifex creatur, annuente Henrico ſecundo, uel imperāte & cogente
potius. Verū Henricus accepta a Clemēte imperij corona,Romanos in uerba ſua
iurare coegit,pontificum electioni ſe nequaquam interfuturos, niſi iuſſu impera-
toris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eo licentiæ factioſum quenq;
& potentem,quamuis ignobilem deueniſſe, ut corruptis ſuffragijs tantam digni-
tatem conſequeretur:quæ certe niſi ſanctitate & doctrina bene meritis uolēte deo
demandari cuipiam non deberet.Inde uero Capuam profectus, rebus in prouin-
cia bene diſpoſitis,conductisq; eo loci militibus,qui Saracenis hoſtibus reſiſterēt,
Roma deinceps in Germaniam iter facit.Abeunte itaque imperatore, ut quidam
ſcribunt,Romani pontificem iniuſſu ſuo creatum, ueneno e medio ſuſtulere,pon
tificatus ſui menſe nono.Scribunt autores uenenum ipſum in hos uſus a Stepha
no paratū,qui ei pontificatu ſucceſſit,Damaſusq; ſecundus appellatus eſt, eo ma-
xime tempore,quo Odiloni abbati cluniacenſi in magna ſanctitate mortuo Hugo
abbas ſubſtituitur, uir genere,pietate, religione, clementia, doctrina inſignis, re-
gnante altero Henrico in Francia,Alphonſo in Hiſpania, Michaele cū filio Con-
ſtantino Byzantij:quod quidem imperium iam tum maxime labefactatum erat.

DAMASVS .II. clvij. pon.

DAmaſus ſecundus,natione Bauarus, cognomento Bagniarius, uel Pepon,
ut quidam uolunt,pontificatum per uim occupat, nullo cleri populiq; con-
ſenſu. Adeo eñ inoleuerat hic mos, ut iam cuique ambitioſo liceret Petri ſedem

eo loci recubuiſſe creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & ſolertia uſus eſt, ut & in concilio Vercellenſi Berengarium hæreſeos autorem damnauerit, & Conſtantinopolitanum imperatorem ſuis monitionibus impulerit ſepulchrum domini Hieroſolymis a barbaris diruptum reſtituere, eo maxime tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus ſanctitate uitæ apud Vicentinos in precio fuit, & Vincentius Franco Leodienſis epiſcopus doctrina & moribus inſignis, ad Hermannum præſtantis ingenij uirum de quadratura circuli docte multa & acute ſcripſit. Moritur autem Leo pontificatus ſui anno quinto, menſe ſecundo, die ſexto.

VICTOR .II.

clix. pon.

Victor ſecundus, Glebardus antea uocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatē poſt Leonē adeptus eſt, magis Henrici gratia quam liberis ſuffragijs. Verebatur enim clerus populusq́; Romanus Henrici potētiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læſerant. Ne itaq; contra iuſiurandum moliri aliquid uiderentur, Victorem proponunt, legato Ildebrando ad Henricum ob eam rem miſſo, qui omnia ex ſententia Romani cleri imperatoriſq́; perfecit. At Victor in ſede omnium conſenſu confirmatus, magnam ſynodum abnuente imperatore Florentiæ habuit. in qua quidem multos epiſcopos, tum ſimoniæ, tum fornicationis cauſa epiſcopatu priuauit, clerūq́; admonuit quid maxime ad ſe pertineret, propoſita pœna his qui leges canonicas tranſgrederentur. Sunt qui ſcribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentiſſimeq́; ab eo habitum. Sed ego ſolum Ildebrandum eo profectum puto, qui autoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæſarem creat. Interim uero dum Capua a Saracenis obſideretur, trepidarētq́; omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiſcardi ſumptis armis, fugatis Saracenis, & Campanos obſidione, & finitimos omni formidine uno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipſe, haud ſatis conſtat, cū alij Normannum, alij Francū fuiſſe exiſtiment. Vtcunq; ſit, conſtat eū magni animi excellentiſq́; ingenij fuiſſe, & ob eam rem merito Apuliæ regnum adeptum. Victor aūt pontifex, de quo nunc ſermo fit, ſecundo pontificatus ſui anno, mēſe tertio, die quartodecimo morit̄. Vacat tum ſedes diebus xi.

STEPHANVS .IX.

clx. pont.

Stephanus nonus, Fredericus antea uocatus, natione Lotharingus, Caſſinenſis abbas, pontificatum adeptus, ſtatim curauit ut Mediolanenſis eccleſia quæ a Romana ducentis fere annis ſe ſubtraxerat, nunc demum eidē obtemperaret, ut ueræ omnium eccleſiarum parenti & altrici, quam poſtea non ſecus obſeruauit, ac ueræ filiæ pientiſſimam matrem facere conſueuerunt. Hoc fere tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui ſufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano ſuccedit. Et Robertus Guiſcardi Græcos magno prælio ſuperatos, e Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis ſacerdotibus, qui uſque ad noſtram ætatem linguam ſeruant cum moribus. Adeo enim Conſtantinopolitanum imperium iam erat imminutū a Saracenis, ut ægre Thraciam, Galatiam, Pontum, Theſſaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, e quibus prouincijs nunc Turci, nunc Saraceni quotidie aliquid ſubtrahebant. Stephanus autem ſeptimo pontificatus ſui menſe, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorifice ſepelitur, ut Martinus ſcribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreſeos nomine inuectum eſſe, quod ſummorum pontificum autoritatem diminueret, contempta religione, ſpretoq́; immortali deo.

Eccleſia Mediolanenſis Romanæ reſtituta.

BENEDICTVS .X.

clxi. pon.

Benedictus decimus, natione Campanus, qui prius Nuncius dicebat̄, Veliter-

nus epiſcopus, factione quorundam nobilium eo maxime tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmenſem uirum inſignem, regni Italici gubernatorem inſtituit. Erat & tum in Italia Gothifredus Mathildis comitiſſæ fœminæ nobiliſſimæ maritus, uir ſane potens. Nam Mathildis mater Beatrix, Henrici ſecundi imperatoris ſoror fuerat, nupſeratq; Bonifacio cuidam uiro potentiſſimo ac nobili Luca urbe Hetruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primo ad Beatricem, poſtea ad Mathildim & maritum Gothifredum peruenit. Nam & Lucam & Parmam & Rhegium Lepidi & Mantuam & eam partem Hetruriæ poſſidebant, quam nunc patrimonium ſancti Petri uocamus. Ad Benedictum redeo, ab Ildebrando pontificatu pulſum, quod non per oſtium quemadmodum decebat, ſed per uim & largitionem intraſſet. Fidem enim dederant clerici omnes Ildebrando archidiacono, non prius ſe habituros ſuffragia noui pontificis creandi, quàm ipſe Florentia, quo tum proficiſcebatur, ad urbem reuerteret. Rediens itaq; cum Gerardo epiſcopo Florentino, in omnes acerbiſſime iuuectus eſt, tum uel maxime in eos, qui fidem dederant ſe eius aduentum expectaturos. At uero cum hac de re magna cõtentio eſſet, probarentq; nonnulli Benedictũ ipſum ut uirum optimum & ſapientiſſimum, contra autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, utpote minus canonice & legitime factam, tandem plurimorum conſenſu Ildebrando inſtãte, Gerardus uir tanto magiſtratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tñ qui ſcribant hanc electionẽ Senis factam, cũ libera ſuffragia Romæ ob factionem quorundã potentũ haberi non poſſent. Bñdictus itaq; mẽſe ix. die xx. põtificatu deiectus, Velitras exulatũ abijt.

NICOLAVS .II.

c. xij. põt. Nicolaus ſecundus, natione Allobrogus, Gerardus antea uocatus, epiſcopus Florentinus, ob uirtutem & animi præſtantiam abrogato Benedicto, haud legitime creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui ſtatim inito pontificatu Sutrium conceſſit: ibiq; anno domini milleſimo quinquageſimonono concilio habito, cui non ſolum epiſcopi, uerum multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare ſe pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde uero Romam proficiſcens, ſecundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, ut in decretis legitur, Romanæ eccleſiæ admodum ſalubrem, quæ talis eſt: Si quis pecunia uel gratia humana aut populari militariue tumultu ſine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus, is non apoſtolicus, ſed apoſtaticus, id eſt, a ratione deficiens merito uocetur: liceatq; cardinalibus, clericis & laicis deum colentibus, illum ut prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio a ſede apoſtolica propellere: atque quouis in loco, ſi in urbe non liceat, catholicos huiuſce rei cauſa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore ſuo Berengarium diaconum Andegauenſis eccleſiæ ferunt, qui arbitrabatur in ſacramento euchariſtiæ & calicis nõ eſſe uerũ Chriſti corpus, integrumq; ſanguinem, niſi ut in ſigno & figura myſteriove: quem quidem errorem inſtante & urgente Nicolao & Alberico diacono uiro doctiſſimo, publice confeſſus eſt, affirmans illud eſſe uerum Chriſti corpus, integrumq; ſanguinem. Scripſimus hunc errorem a Leone nono damnatum, non tamẽ emendatum fuiſſe. Quæ certe laus tota Nicolai eſt, ut Lafrancus ſcribit, uir ea tempeſtate doctiſſimus, qui errores eiuſdem Berengarij præclaro opuſculo notauit. Dum hæc a pontifice Nicolao Romæ agerent, Gothifredus Normannus qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq; comitatum ſucceſſerat, moriẽs Bagelardum filium comitatus hæredem inſtituit, uerum Robertus Guiſcardi frater (ut quidam uolunt) hoc ægre ferens, pulſo nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere conſueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto

ſuccenſuit. Is uero cum poſtea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuiſſet, rece-
ptis quæ de eccleſia amiſerat, non ſolum hominem in gratiam accepit, uerũetiam
eundem uectigalem eccleſiæ factum, Calabriæ & Apuliæ prouincias Romanæ
eccleſiæ cenſuarias ducẽ creat. Accepto deinde magno a Roberto exercitu, ad ur
bem rediens, Præneſtinos, Tuſculanos, Nomentanos Romanæ eccleſiæ rebelles
perdomuit. Tiberim quoque traijciens, direpta Gallera, alijſq́ Gerardi comitis Su
trium uſque caſtellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sũt qui
ſcribant Henricum tertium a Nicolao ſecundo coronam imperij accepiſſe, totoq́
tẽpore pontificatus ſui ob beneficium acceptum, nil cõtra eccleſiaſticos molitum
eſſe. Nicolaus autem uir omni uita probatus, tertio pontificatus ſui anno, menſe
ſexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum ſedes diebus xij.

ALEXANDER .II. clxiij. pō.

ALexander ſecundus, Anſelmus antea uocatus, patria Mediolanenſis, epiſco
pus Lucenſis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatẽ & doctrinã ab
ſens etiam pontifex creatur. At uero Ciſalpini epiſcopi arbitrati ob dignitatem
prouinciæ ſuæ, par eſſe ut e ſuo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmenſi ui-
ro potentiſſimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclaman
te eius uxore Hagnete, ut alter quoque pontifex eligeretur. Quare epiſcopi ipſi ha
bito concilio, Cadolum Parmenſem epiſcopum pontificem creant. Cui ſtatim ciſ-
alpini omnes obtemperauere, præter Mathildim optimam fœminam, & cum
eccleſia Romana bene ſentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his qui Ale-
xandro aduerſabantur accito, in pratis neronianis ſub radicibus aurei montis gra
ue prælium committitur: in quo multi utrinq́ cecidere, Alexandro & Gothifre-
do Mathildis uiro ſeſe ad ædes lateranenſium continentibus. Incerti enim erant
quibus potiſſimum ſe tuto committerent, adeo omnia infida & fluxa uidebantur.
Sunt qui ſcribant Alexandrum ante prælium commiſſum, Lucam profectum ui-
tandæ cædis cauſa, eoq́ loci quiete aliquandiu uixiſſe. Neq́ ingratum tantæ erga
ſe Lucenſium beneuolentiæ, eccleſiam & ciuitatem multis priuilegijs, ut in eorum
annalibus apparet, inſigniorem reddidiſſe. Repulſus tandem ab urbe Cadolus,
non diu in prouincia quieuit: accitus enim a Romanis quibuſdam, quorum ma-
xime intererat omnia Romæ perturbari explendarum uoluptatum cauſa, compa
rato maiore exercitu quàm antea Romam uenit, ac urbem Leoninam eccleſiamq́
beati Petri ui occupat. At uero erumpẽtibus Romanis cum Gothifredi copijs, tan
tus terror repente hoſtes inuaſit, ut & effuſa fuga omnes abierint, & paulum abfue
rit, quin Cadolus caperetur a ſuis derelictus, quem Cincius Romani præfecti fili-
us, facto cum ſuis cuneo, per media ciuiũ agmina ægre in arcem Hadriani perdu
xit, ubi aliquandiu obſeſſus, cum nullam libere abeundi ſubeſſe ſpem uideret, tre-
centis argenti libris ab his ſe redimens, qui arcem obſidebant, conſcenſo ſtrigoſiſſi-
mo equo inde ſolus aufugit. At uero Otho Colonienſis archiepiſcopus, apud Hen
ricum adoleſcentem Hagnetem criminatus, quod contra maieſtatẽ imperij Chri-
ſtiana reſp. mulieris nutu gubernaretur, accepta poteſtate componendæ ex arbi-
trio eccleſiæ dei Romam ueniens, Alexandrum primo quidem grauiſſimis uerbis
increpat, quod ſedem Romanam iniuſſu Cæſaris, & contra atq́ cõſuetudo & lex
ipſa iubebat occupaſſet. Tum Ildebrandus archidiaconus, qui forte tũ aderat, par-
tes põtificis acerrime tutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, ſi ius,
ſi antiquam conſuetudinem uellet inſpicere, facile Othonem in ſentẽtiam traxit.
Quare Henricus cognito errore ad ſe poſtremo rediens, Alexandrum rogat, ut
concilium quo ſe peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem po-
tiſſimum idonea uiſa eſt, eo proficiſcuntur omnes, ad quos pertinere uidebatur
eccleſiæ ſalus & tutela. Vbi compoſitis rebus omnibus, imperator ipſe non ſolum

in gratiam pontificis rediјt,uerumetiam precibus ab eo impetrauit,ut & Cadolo ueniam petenti ignoſceret,& Gibertum tanti mali(ut diximus)autorem,Rauennatis eccleſiæ archiepiſcopum crearet. primum haud grauate fecit, ſaluatoris noſtri exemplum imitatus,qui nouit etiã pro perſecutoribus exorare.ſecundum inuitus conceſſit, & nõ niſi precibus Henrici fatigatus:quod uerebatur, ſicuti poſtea accidit,ne ea res eccleſiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex,ac Luca iter faciens,eccleſiam maiorem, cuius epiſcopus antea fuerat, ſacris ſolennibus adhibitis conſecrat,tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Ildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis a Mathildi comitiſſa auxiliaribus copijs, non ſolum Richardi & Guilielmi impetus repreſſit, uerumetiam eos coegit,quæ de eccleſia cepiſſent reſtituere. Veniens itaq; ad urbem Alexander pontificatus ſui anno undecimo,menſe ſexto moritur, in baſilicaq; Lateranenſi ſepelitur,nullo genere honoris,quod impendi ſummo pontifici poteſt,non adhibito, & a clero & a populo.Ferunt tum magno in precio fuiſſe Iohannem Gualbertum monachum uallis umbroſæ,& illius ordinis autorem uirum ſanctiſſimum ac miraculis inſignem.

GREGORIVS .VII.

clxiiij.põ.

1073

GRegorius ſeptimus,Ildebrandus antea uocatus,natione Hetruſcus,patria Soanenſis, patre Bonicio,omnium bonorum conſenſu pontifex creatur. Ipſius autem electionis uerba ita annotata ſunt, Nos ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales,clerici,acolyti,ſubdiaconi, presbyteri, præſentibus epiſcopis,abbatibus, multisq; tum eccleſiaſtici tum laici ordinis,eligimus hodie decimo calendas Maij in baſilica ſancti Petri ad uincula,anno ſalutis m.lxxij.in uerum Chriſti uicarium Ildebrandum archidiaconum uirum multæ doctrinæ,magnæ pietatis,prudentiæ,iuſtitiæ,conſtantiæ,religionis,modeſtum,ſobrium, continentem, domum ſuam gubernantem,pauperibus hoſpitalem,in gremio ſanctæ matris eccleſiæ libere a teneris annis uſq; ad hanc ætatem educatum,doctum;quem quidem cum ea poteſtate eccleſiæ dei præeſſe uolumus,qua Petrus dei mãdato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius,ſtatim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus,epiſcopatus & beneficia alicui per ſimoniacam cupiditatem committat,aliter ſe uſurum in ſe & delinquentes cenſuris eccleſiaſticis.His admonitionibus & quidem ſanis non modo non obtemperauit Henricus, uerumetiam Hagnetem imperatricem bene admonentem,quid fieri cum religione oporteret, omni adminiſtratione depulit.quæ Romam profecta,non diu ſuperuixit, dolore animi uitam cum morte permutans. Tandem uero multis legationibus ultro citroq; miſſis,imperator in gratiam cum Gregorio rediјt, eundemq; in pontificatu confirmauit,ut tum imperatorum mos erat. At uero cum Henricus in bono leuis, in malo pertinax, ſimoniam nequaquam omitteret, ſæpius admonitus: omnes illos anathematis cenſura pontifex notauit,qui epiſcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temere feciſſe uideretur,concilium apud Lateranum habito, in quo multi epiſcopi interfuere, maxime uero Gibertus Parmenſis archiepiſcopus Rauennas,rationem reddidit, quamobrem cenſuris eccleſiaſticis ſimoniacos notaſſet: facturum quoque id in imperatorem crebro dicebat,niſi ſententiam mutaret. Tum uero Gibertus ſoluto concilio,& criminandi Gregorij occaſionem nactus,ad pontificatum uiam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti urbis filium, hominem temerarium & ſeditioſum, in pontificem animat, magna ei pollicitus imperatoris nomine,ſi tantum facinus ex ſententia confeciſſet. Structis itaq; inſidijs Cincius,dum pontifex media nocte natalis domini noſtri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præſepe,quæ maior nunc dicitur,irrumpẽs cum ſatellitibus & coniuratis,dum hoſtiã ſacrificij cõminuit, hominẽ capit,& in regio

Verba q̄bus in põtificib. eligẽdis utebantur.

nem Parionis ſecum trahens, in turri quadam munitiſſima eum collocat. Sequẽti uero die populus Romanus, cognito facinore, in Ciciũ arma ſuſcipit, põtificem liberat, ædes ac turrim ſcelerati hoĩs a fundamentis euertit, familiamq; eius nares mutilatã ab urbe pellit. Ipſe uero Cincius tanti mali autor, fuga ſalutẽ quærens, in Germaniã uarijs tramitibus ad imperatorem tandẽ ꝑuenit. Gibertus aũt tanti doli machinator, cum inſidiæ ex uoto nõ ſucceſſiſſent, ſimulata bñuolentia a põtifice dimiſſus, Rauennã peiora moliturus ſe contulit. Nam & Theobaldũ Mediolanenſem archiepiſcopũ, & pleroſq; alios Ciſalpinæ antiſtites cõiurare in Gregorium pollicitationibus ꝓpulerat. His addidit Hugonẽ Candidũ ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalem: qui & ſi ante idem fecerat, in gratiamq; ſimulato aĩo redierat, nũc malum animum, malam mentem præ ſe tulit. Is eñ uiribus oĩbus annixus eſt imperatorem & Normannos inter ſe de impio diſſidentes, cõpoſita pace, initiſq; fœderibus, in pontificem cõcitare. Quod ubi Gregorius reſciuit, congregata ad Lateranũ ſynodo, propoſitis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonẽ dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerent, Hẽricus cum Saxonibus hoſtibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus eſt, ut habito conuentu apud Vuormatiã, Sigifredo archiepiſcopo Maguntino negocium procurante, interdicere oĩbus auſus ſit, ne ulla in re põtifici Romano obtẽperarent. ex illo autem conuentu mandato Henrici Romandus clericus Parmenſis Romã ueniẽs, & Gregorio publice interdixit; ne qd ageret deinceps quod ad magiſtratũ põtificis pertineret: & cardinalibus ipſis mandauit, ut relicto Gregorio, alium habituri pontificẽ, ad ſe proficiſcerent. Tum Gregorius tantam iniuriã diuinæ maieſtatis cauſa non diutius ferens, & Sigifredum alioſq; clericos cum Henrico ſentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & impatorem ipſum anathemate notauit, priuatum prius oĩ regia adminiſtratione. Abrogationis aũt pontificiæ habita fere hæc formula eſt: Beate Petre apoſtolorum princeps, inclina quæſo aures tuas, & me ſeruum tuum exaudi, quem & ab infantia educaſti, & uſq; ad hunc diem ab iniquorum manibus uẽdicaſti, q me pro mea in te fide oderunt & pſecuti ſunt. tu mihi teſtis es optimus, & pia Ieſu Chriſti mater, & frater tuus Paulus tecũ martyrij particeps, me non ſponte, ſed inuitum pontificatus gubernacula ſuſcepiſſe. Non quod rapinam arbitratus ſim ſedem tuã legitime conſcendere, ſed mallebam uitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuũ pro fama & gloria tñ occupare. Fateor ego, ac merito quidem, mihi tua gratia, nõ meritis meis, populi Chriſtiani curã demandatam eſſe, conceſſamq; ligandi & ſoluendi poteſtatẽ. Hac itaq; fiducia fretus, pro dignitate & tutela eccleſiæ ſuæ ſanctæ, oĩpotẽtis dei nomĩe patris, filij, & ſpiritusſancti, & Henricum regem Henrici quondam impatoris filium, qui audacter nimium & temerarie in eccleſiam tuam manus iniecit, imperatoria adminiſtratione regiaq; deijcio: & Chriſtianos om̃es imperio ſubiectos, iuramẽto illo abſoluo, quo fidem ueris regibus præſtare conſueuerunt. Dignum eſt enim, ut is dignitate careat, qui maieſtatem eccleſiæ imminuere cõatur. Præterea uero quia monita mea, imo tua ad ſuiipſius populorumq; ſalutẽ pertinentia contempſit, & ſe ab eccleſia dei, quam ſeditionibus peſſundare cupit, ſeparauit, eũ anathematis uinculo colligo, certo ſciens te eſſe Petrum, in cuius petra, ut in uero fundamento rex noſter Chriſtus ædificauit eccleſiam ſuam. Fuere tum multi poſt execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius reſpondit, ſe pacis conditiones non abnuere, modo Henricus ipſe primo cum deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit eccleſiam, quotieſq; a me ſit admonitus, ut meliorem uitam moreſq; probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolẽtiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeo mores a patre auerſos imbibit. Inſtabant tamen ex his qui aderant nõnulli, regem non ita cito anathematizandum eſſe, Quibus ita pontifex reſpondit: Quando, inquit,]

Abrogationis põtificiæ formula.

Chriſtus eccleſiam ſuam Petro commiſit, & dixit, Paſce oues meas, excepit ne reges? Nam cum eidem ligandi & ſoluendi poteſtatem daret, nullum excepit, uel neminem eius potentiæ ſubtraxit. Hanc ob rem, qui dicit ſe uinculo eccleſiæ ligari non poſſe, reſtat etiam ut fateatur ſe abſolui ab eius poteſtate nullo modo poſſe: & qui hoc impudenter negat, a Chriſto & eccleſia eius ſe omnino ſeiungit. At Henricus cognita Gregorij cenſura, multas literas ad gentes & nationes conſcripſit, quibus ſe contra ius faſq; damnatum a pontifice oſtendebat. Gregorius autem id a ſe iure factum non uerbis tantum & literis, uerumetiam ratione & teſtibus comprobabat, re ipſa ante oculos omnium propoſita. Interim uero cum pars regni ab Henrico defeciſſet, & iam Saxones bellum contra Henricum quamdiligentiſſime pararēt, Alemanni principes ueriti, ne quid mali in prouincia naſceretur, conuentu habito decernunt, ut ſi Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ſupplex ueniam errati petat. Quod ſe facturum rex ipſe interpoſito iuramento pollicitus eſt. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirenſis archiepiſcopi Henrici oratoris, Auguſtam prætotiam petiturus, Vercellas uſq; iam peruenerat, ubi ab epiſcopo loci ipſius regni Italiæ cancellario, clam reſciuit Henricum hoſtili in ſe animo cum exercitu aduentare. Tum uero pontifex omiſſo inſti tuto itinere, Canoſſum ſe recepit, oppidum agri rhegiēſis, ditioni Mathildis comitiſſæ ſubiectum. Venit & eo propere cum omnibus copijs Henricus, qui ſtatim depoſito regali ornamento, nudis pedibus, ut oppidanos ad miſericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, ſuppliciter intromitti petebat. Denegatum ingreſſum æquo animo tulit, aut tuliſſe diſſimulauit, quanuis aſpera eſſet hyems & gelu cuncta rigeſcerent. In ſuburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuo ueniam petens, tandem rogatu Mathildis, & Adelai Sabaudienſis comitis, & Cluniacenſis abbatis introductus abſoluitur, & eccleſiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promiſſa. Regij autem iuriſiurandi hæc formula eſt, Rex Henricus compoſita pace ex ſententia domini noſtri Gregorij ſeptimi, affirmo me pacta & fœdera cōſeruaturum, curaturumq;, ut quoquo uoluerit idem pōtifex ſine ullo diſcrimine ſuiſpſius & comitatus proficiſci poſſit, maxime autem per loca imperio noſtro ſubiecta, neque per me ſtaturum quo minus libere pontificio munere ubique locorum uti poſſit, & hæc obſeruaturum me iureiurando addico. Actum Canoſſi quinto calēdas februarij, indictione decimaquinta. Tum uero rebus ita ex ſententia peractis, dilabētibus inde omnibus uarijs itineribus, dum Henricus Papia iter facit, Cincium amittit ſubita febri correptum. non tamen mortuo tam pernicioſo homine, Henricus rebus nouis ſtudere deſtitit. Pacis enim fœdera abrumpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, ut Rodolphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent poſthabito Henrico. Petijt primo quidem Henricus a pontifice, ut Rodolphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id uero cum impetrare nequiſſet, ſumptis armis, magna clade & incerta uictoria utrinque dimicatum eſt. Miſſi tum quidem ab utroque legati ad pontificem rogatum, ut in partes ſuorum declinaret: quibus nil aliud ipſe reſpondit, quàm ut ab armis diſcederent. Pugnarūt iterum ſimul æquo marte Henricus & Rodolphus. Verum cum tertio prælium iniſſent, magna cæde utrinque commiſſa, ac ſuperior aliquantulum Henricus uideretur, Rodolphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemq; denuo ſcripſit, ut Rodolphum regnum occupare conātem, execratione anathematis notaret. Quod cum facere Gregorius recuſaret, tanta ira percitus Henricus eſt, ut die noctuq; nil aliud cogitaret, quā quod ad pōtificis pniciē & exitiū uergeret. Interea uero ne qd in orbe Chriſtiano deeſſet, quod ſeditiōibus nō agitaret, Michael cū Andronico filio a Nicephoro cognomēto Bucamor, ui ab impio Conſtantinopolitano deiectus, ad Gregorium

Regij iuriſiurādi formula.

confugit,qui & Nicephorum excommunicauit,& Rogerio Romanæ eccleſiæ ſeu
datario negocium dedit, ut Michaelem quocum Cepatani locutus eſt, in impe-
rium reſtitueret. Is itaque mandato pontificis comparata claſſe,Rogerio minore
natu in Italia dimiſſo, Boemundum alterum filium ſecum ducens, Auleon pri-
mo adnauigat, & ad Dyrrachium caſtra facit, urbem tanto bello pernecessariam
primo occupaturus. Sed Dominicus Syluius dux Venetus cum Nicephoro ſen-
tiens, Rogerium ab obſidione repellit,magno illato acceptoq; incommodo. Ve-
rum non ita multo poſt Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum ſu
arum duce deceptus,libertate ſimul & ciuitate priuatur,quam triduo Alexius mi-
litibus diripiendam ex pacto conceſſit. Captus ipſe Nicephorus in templo ſan-
ctæ Sophiæ, uita donatur, hac conditione tamen, ut monachi habitum cum uita
ſuſciperet. At uero Gregorius cum uideret Henricum contra eccleſiam dei a qui-
buſdam ſeditioſis epiſcopis concitari, habita ingenti ſynodo,Giberto Rauennati
archiepiſcopo ob ſuperbiam & malitiam interdicere ſub anathematis pœna, ne
epiſcopali & ſacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad ſedem apoſtoli-
cam,ſcelerum ſuorum conſcius parere deſierat,qua ex re tantummodo pœnā ana
thematis merebatur. Rolandumq; Taruiſinum cenſura notauit, quod legatus ad res
componendas inter Henricum & ſe factus, conſequendi epiſcopatus cauſa ſemi
na diſcordiarum, non pacis ſeuerat. Nec Hugoni quidem tituli ſancti Clemen-
tis cardinali pepercit,quod cum Cadolo Parmenſi epiſcopo in ſeditionibus & hæreſi
ſenſiſſet. In eodē poſtremo conuentu iij. legatos delegit, Bernardū diaconū,alterū
Bernardū Maſſilienſem abbatē, Odonē Treuirēſem archiepiſcopū, qui de latere
ſedis apoſtolicæ ad cōponendas res inter Hēricum & Rodolphū proficiſcerētur.
Videbat enim ſapientiſſimus pontifex eam diſcordiam, niſi ſedata foret, magnas
aliquando calamitates populo Chriſtiano parituram. Verum quia certo ſciebat
non defuturos pernicioſos quoſdam, qui id quo minus fieret,impedire conaren-
tur, quod eorum maxime intererat diſcordias augeri, non tolli, Literas apoſtolicas Litera
in hunc modum conſcriptas,legatis ad principes & nationem dedit:Cognita im pontif.
becillitate, cupiditate, & ambitione humani generis,mādamus ne quiſpiam cui-
uſuis conditionis ſit, uel rex, uel archiepiſcopus,epiſcopus,dux,comes,marchio,
ſiue miles aliqua elatione temerariove auſu, fraude,dolo,cupiditate ductus,lega-
tis noſtris reſiſtere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere
poſſint:Quicunque autem temeritate ductus,quod non optamus,huiuſce noſtræ
conſtitutionis uiolator extiterit, legatiſq; noſtris impedimento fuerit quo minus
pacem componant,eum anathematis uinculo alligamus: & non ſolum in ſpiri-
tu, uerumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apoſtolica poteſtate
colligamus, uictoriamq; in armis partam ei auferimus, ut ſaltem confundatur,
ac duplici pœnitentis conuertatur. Mandatum præterea legatis eſt,ut in Aleman
nia conuentu habito,mature decernant, utri duorum regum ex æquo & bono ius
competat,eidemq; conſenſu bonorum regnum decernant, cuius cauſa iuſtior &
potior uidebitur:ſe uero poſtea re cognita, quod egerint,cōfirmaturum,interpo
ſita omnipotentis dei & beati Petri autoritate, qua nulla poteſt eſſe maior.Interea
uero Gregorius, ne Romana eccleſia ob largitionem & ſimoniacam cupiditatem
aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad reſcinden-
dam hanc labem pertinentia confirmauit, his uerbis: Sanctorum patrum inſtitu- Pontifi-
ta nunc ſequentes, quemadmodū in prioribus concilijs fecimus,autoritate omni- cis decre
potentis dei decernimus ac confirmamus, ut qui deinceps epiſcopatum uel cœ- tum.
nobium, uel aliquod aliud eccleſiaſticum beneficium a laico acceperit, nullo mo-
do in numero epiſcoporum , abbatum, uel clericorum is cenſeatur:neve idem
ſub cenſura anathematis limina apoſtolorum attingat, priuſquam locum ambi-

tione & contumacia conquiſitum,quod eſt idololatriæ ſcelus,reſipiſcēdo commu
tauerit. Eiſdem quoq; cenſuris teneri uolumus & alligari reges, duces & princi-
pes,qui epiſcopatus eccleſiaſticasve dignitates,quod contra ius faſq; eſt,demanda
re alicui fuerint auſi.Confirmamus præterea anathematis ſententiā merito latam
in Theobaldum Mediolanenſem,Gibertum Rauennatem archiepiſcopū,in Ro-
landum Taruiſinum præſulem,& Petrum olim Redonenſem epiſcopū,nunc aūt
inuaſorem Narbonenſis eccleſiæ,pari cenſura damnamus.Præterea uero gratiam
ſancti Petri & ingreſſum eccleſiæ his interdicimus,quouſq; pœnituerint ſatisfece
rintq;,ſiue Normanni ſint,ſiue Itali,uel cuiuſuis nationis,qui aliqua ex parte læſe-
rint,aliquove incommodo affecerūt Marchiam Firmanā in Picentibus, ducatum
ſpoletinum,Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinū, Præneſtinū,
Tuſculanum,Albanum:& quicquid in Volſcis & Hetruſcis ad mare uergit. His
addo monaſterium ſancti Benedicti:& quicquid in Caſſinatum agro poſitum eſt,
nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At ſi quis iſtorum auferēdi res repetitas
& non redditas habere iuſtam cauſam ſe dixerit, prius a nobis uel a magiſtratibus
noſtris iuſtitiam requirat:ꝙ ſi eis non fuerit factum abunde ſatis, cōcedimus ut ad
res ſuas recuperandas inde tantum auferant, quantū ſat eſt:nec more prædonum
modum excedant,ſed agant ut Chriſtianos decet, & eos maxime q̃ ſua magis re-
petunt quàm aliena percupiant:quiq; & iram dei & execrationem beati Petri re-
formidant ac timent.Præterea uero execrationem in Henricum his uerbis deuuo

Execratio pōtificis in Hēricum.

confirmauit:Beate Petre apoſtolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, ue-
ſtras quæſo aures mihi paululum præbete,meq; clemēter exaudite:nam ueritatis
diſcipuli eſtis & amatores:quæ dicam,uera ſunt. Hanc cauſam ſuſcipio ueritatis
gratia,ut fratres mei quorum ſalutem exopto, mihi obſequentius acquieſcant,ſci
ant,intelligant ꝙ ueſtro auxilio fretus poſt Chriſtum & matrem eius ſemper uir-
ginem,flagitioſis & iniquis reſiſto: fidelibus autem præſto adſum & auxiliū fero.
Non enim uolens & libens hanc ſedē conſcendi,ſed inuitus & lachrymans,ꝙ me
indignum iudicabam qui in tam excelſo throno ſederem.Hæc aūt dico, quia non
ego uos,ſed uos me elegiſtis,& grauiſſimum pōdus humeris noſtris impoſuiſtis.
In me aūt ueſtro iuſſu montem ipſum cōſcendentem,clamantē & annunciantem
populis eoꝝ ſcelera,& filiis eccleſiæ peccata, membra diaboli conſurrexere, & ad
ſanguinem uſq; manus ſuas in me coniecere. Aſtiterunt enim reges terræ & prin
cipes ſeculi, cum his coniurarunt eccleſiaſtici quidam & uulgares in dñm & nos
chriſtos eius,dicentes:Dirumpamus uincula eoꝝ, & proiiciamus a nobis iugum
ipſoꝝ:hoc aūt fecere,ut me uel morte uel exilio mulctarent:quoꝝ de numero fuit
Henricus,quem regem uocant.Henricus inq̃ Henrici imperatoris filius,qui cor-
nua & calcem contra eccleſiam dei ſuperbe nimium erexit,facta cōiuratione cum
multis epiſcopis Italici,Gallici, Germaniciq; nominis, cuius ſupbiæ ueſtra adhuc
reſtitit autoritas,qui fractus potius q̃ ad ſanitatem redactus,ad me in Ciſalpinam
perueniens,abſolutionem anathematis ſuppliciter quæſiuit. Hūc ego quē ad pœ
nitentiam ueniſſe credideram,in gratiam recepi:huicq; tantummodo communi-
onem reddidi,non tamē in regnum e quo eum in Romana ſynodo merito depule
ram, reſtitui,nec uectigalibus regni,ut ad fidem redirēt,conceſſi.Hoc ideo feci,ut
ſi redire in gratiā cum finitimis ſuis, quos ſemper uexauerat, differret,redderetq;
res tum eccleſiaſticas tum prophanas ex fœdere abnueret,cogi ad officium execra
tionibus & armis poſſet.Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ epiſcopi,
& principes ab hac fera beſtia diu uexati,in locum Henrici ſuis flagitiis e regno ca
dentis,ducem ſuum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modeſtia & inte
gritate uſus,ſtatim nuncios ad me miſit,a quibus intelligerem,ſe coactū regni gu
bernacula ſuſcipere,non eſſe tñ adeo regnādi cupidum,ut non malit nobis quàm
reguum pollicentibus obtemperare:futurum ſe in dei poteſtate ſemper ac noſtra,

idq; ut arbitremur *nos facturos,filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Hen
ricus cœpit,& nos primo quidem precari, ut Rodulphum ab occupatione regni
execrationibus propelleremus. Dixi me uelle uidere,cui ius cõpeteret,& eo miſſu
rum nuncios,qui rem omnem reſciſcerent,meq; deinceps iudicaturum uter ipſo-
rum in cauſa potior habẽdus eſſet. Vetuit Hẽricus quo minus res a legatis noſtris
decerneretur,multosq; tum ſeculares tum eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripu
it & prophanauit,atq; hoc modo ſeſe anathematis uinculis illigauit. Hãc ob rem
fidens in dei iudicio & miſericordia,inq; patrocinio beatæ uirginis,fultus etiã au-
toritate ueſtra,ipſum Henricum eiusq; fautores uinculo anathematis colligo:atq;
iterum regiam ei poteſtatem adimo,interdicoq; Chriſtianis om̃ibus illo iuramen-
to abſolutis,quo fides regibus dari conſueuit,ne Henrico ulla in re obtemperent,
Rodulphum in regem ſuſcipiant,quẽ multi prouinciæ principes abrogato Hen-
rico in regem optimum ſibi delegere. Etenim par eſt,ut ſicuti Henricus ob ſuper-
biam & contumaciam facultatibus ſuis priuatur,ita Rodulphus oĩbus gratus,pro
ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur apoſto
lorum ſanctiſſimi principes,& quod dixi ueſtra autoritate interpoſita cõfirmate,
ut oẽs nunc demum intelligant,ſi poteſtis in cælo ligare & ſoluere,in terra quoq;
imperia,regna,principatus, & quicquid habere mortales poſſunt,auferre & dare
*nos poſſe. Si enim quæ ad deũ pertinent, iudicare poteſtis, quid de his inferiori- *uos
bus & prophanis cenſendum eſt? Etſi angelos dominantes ſuperbis principibus
ueſtrum eſt iudicare,quid in ſeruos illorũ facere uos decet? Ediſcãt nũc reges hui-
us exemplo & oẽs ſeculi principes, quid in cælo poſſitis:quãtiq; apud deum ſitis,
ac deinceps timeãt ſanctæ eccleſiæ mãdata contẽnere. Hoc aũt iudiciũ cito in Hen
ricum exercete,ut intelligãt oẽs iniquitatis filium non fortuito,ſed ueſtra opera e
regno cadere. Hoc tñ a uobis optauerim,ut pœnitẽtia ductus,in die iudicij ueſtro
rogatu gratiam a dño cõſequatur: Actum Romæ nonis Martij indictione tertia.
Ad hoc uero Gibertum diſcordiarũ oĩm & hæreſum quæ tunc erãt,autorem,ab ec
cleſia Rauennate deijciens,ſacerdotibus oĩbus eidẽ eccleſiæ obtemperãtibus man
dauit,ne Giberto facinorum oĩm autori, & ob eam rem execratiõis uinculo illiga
to ulla in re obedirent,& ne populi illi gubernatore indigerent,Petrum imitatus
qui Apollinarem quaſi ſupplemẽtum mittere cõſueuerat,ubi oportebat,eo alterũ
archiepiſcopũ proficiſci iubet cum integra poteſtate,qui & hæreſim Giberti auel
leret,& mentes hoĩm in fide confirmaret. Tum uero Henricus irritatus magis his
cenſuris q̃ monitus,capto hoſtiẽſi epiſcopo e legatione redeunte,habitoq; epiſco-
porum ſecum male ſentientium cõuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepi
ſcopum,pontificem creat,Clementemq; appellat. Verum cum a Saxonibus pre-
meretur,relicto ad tempus nouo pontifice,in eos mouet, ac commiſſo prælio ma-
gno ſuorum incommodo ſuperatur. Victor Rodulphus accepto uulnere paulu-
lum abcedẽs, mortuus inuentus eſt. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum
fuiſſe,ut uix decimoſeptimo die repertus ſit,quo quidem tempore Germani Hen
ricum eius filium eiuſdem nominis quartum,in locum patris ſuffecerant. Qui ſi-
mul poſtea coniunctis copijs in Italiam uenientes, Clementem ſuum in pontifica
tum collocaturi,pulſo Gregorio,Mathildim obuiã cum exercitu factã leui prælio
ſuperant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo,paulo ante Azonẽ marchi-
onem Eſtenſem prioris uiri conſanguineũ,ac tertio gradu affinitatis ſibi coniun-
ctum,in coniugẽ accepit. Verum re poſtea cognita, ſuadẽte Gregorio,diuortium
cũ Azone fecit. Henricus itaq; ſuperata apud Parmã Mathildi eiusq; marito Azo-
ne,Romã hoſtili animo proficiſcens,in pratis neronianis caſtra collocat,urbẽ Le-
oninã ingredit,ſancti Petri baſilicã cum ſuo Clemẽte ꝓphanat,porticusq; demo-
litur,Idem quoq; factũ de baſilica Pauli cõſtat, At uero cũ urbẽ ingredi nõ poſſet,

Tibur concedens,inde tanq̃ ex arce belli in Romanos quotidie incurſiones faciẽs,
uaſtatis rebus om̃ibus, eo inopiæ eos redegit,ut pacem quauis conditione expete-
rent. Admotis itaq; copijs Henricus re per träſfugas cognita, urbem ingreditur.
Tum pontifex haud ſatis populo fidẽs, in molem Hadriani ſe confeſtim recepit,
ubi aliquandiu obſeſſus eſt,acriter qui in præſidio erant,arcẽ ipſam defendẽtibus.
Non eſt uſus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre,qui eo tumultu ad ſeptem ſolia
Seueri Aphri opus confugiens,cum ferre oppugnationẽ non poſſet, deditionem
turpiter fecit. At uero Henricus, cognito Guiſcardi aduentu Apuliæ ducis in au-
xilium Gregorij,non amplius immorandum ratus,ad dolos conuerſus,cluniacen
ſem epiſcopum ad Gregorium in arcem mittit,qui diceret ſe in Germaniã prope
re cum exercitu rediturum, ſi ab eo in laterano coronaret̃: populus quoq; Roma-
nus,ut idem fieret, precibus inſtabat. Facturũ ſe id Gregorius dicebat,ſi errata ſua
Henricus corrigeret,ueniamq́; peteret:quod cum facere recuſaret,& iam aduenta
re cum exercitu Guiſcardum ſentiret,Clementem antipapam in lateranenſi baſi-
lica corona pontificia publice donat,eam rem procurantibus Bononiẽſi,Ceruien-
ſi,Mutinẽſi epiſcopis. Quo facto,ſtatim Senas proficiſcitur Clemente ſecũ ducto.
Guiſcardus autem per portam flamineam irrumpens,reſiſtentibus ciuibus uſq; ad
triumphalem Domitiani arcum urbem incendio conſumpſit. Munierant capitoli
um ciues,& ſe acriter contra Guiſcardum defendebant, qui lateranum iam cepe-
rat. Vnde cum multa crebro utrinq; committerentur certamina,& illa pars urbis
euerſa eſſet,quæ lateranum & capitolium interiacet,& ipſum capitolium poſtre-
mo ui captum, fere uſq; ad ſolũ æquatur. Inde uero ſuperata iam & capta Roma,
fortuniſq; ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, ubi
põtifex obſidebatur,hominem multis calamitatibus uexatum, tandem e manibus
hoſtium liberat,ſecumq́; Caſſinum ac Salernum perducit. Vbi non ita multo poſt
pontificatus anno xij. menſe uno,diebus tribus ſancte & pie morit̃. Vir certe deo
gratus,prudens,iuſtus,clemẽs,pauperum,pupillorum, uiduarum patronus: atq;
unicus eccleſiæ Romanæ fortiſſimus & acerrimus defenſor contra hæreticorũ im
probitatẽ,& malorũ principũ potentiã res eccleſiaſticas p uim occupare conãtiũ.

clxv.pon.

VICTOR .III.

Victor tertius, Deſiderius antea uocatus,montis Ca[illegible]i abbas,pontifex crea-
tus,ſtatim Gregorij partes ſuſcepit. Hanc ob rem crediderim eũ quoq; Hen
ricum regem hoſtẽ habuiſſe,cuius fraude(ut Martinus ſcribit) ueneno in calicem
iniecto dum ſacrificat,necatur. Vincentius tamen longe aliter ſentit,cum dyſen-
teria perijſſe hominem dicat,quod a ſuſpicione dati ueneni nequaquam alienum
eſt,unde in dyſenteriam ueneno petiti interdum uertuntur, corruptis & labefa-
ctatis inteſtinis. Vindicaſſet autem tantam iniuriam Guiſcardus,ni ei mori prope
re nimium cõtigiſſet. Superatis enim Græcis, in Caſſiopam inſulam delatus mo
ritur,cui abſente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu ſucceſſit. Fe
runt & eodem tempore in toto fere orbe terrarum fame laboratum eſſe,qua qui-
dem occaſione Auful Gallatiæ rex,Tolletum multis annis obſeſſum de Saracenis
cepit,eandemq́; urbem Chriſtianis incolendam tradidit. Hẽricus præterea in Ger
mania ſiniſtro marte cum Saxonibus dimicãs, quatuor millia militum amiſit deo
uolente,ut tandem deſiſteret eccleſiam ſuam perſequi, & calamitatibus uexare.
Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuiſſe ſcribant, ꝙ & aues domeſticæ,
utpote gallinæ, anſeres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, ſyl-
ueſtresq́; ſint factæ: & piſces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint.
Terræmotu etiam quædam urbes adeo concuſſæ ſunt, ut Syracuſis maior baſilica
corruens, dum ueſperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, con-
triuerit, duobus tantum diuinitus ſuperſtitibus, diacono ſcilicet & ſubdiacono.

Sunt qui dicant hoc tempore corpus ſancti Nicolai Barum tranſlatum a mercato- *Nicolai*
ribus eſſe, ibiq́; in precio habitum, ut Martinus Scotus uir magnæ doctrinæ ſingu *corpus*
larisq́; uitæ, in ſua hiſtoria conſcribit. Victor autẽ, cuius gratia Deuſdedit librum *trãslatũ.*
canonum in ordinem redegit, anno uno, menſe quarto pontificatus ſui nõ ſine ſu
ſpicione dati ueneni moritur.

VRBANVS .II. *clxvi põ.*

VRbanus ſecundus, Otho uel Oddo antea uocatus, monachus Ebomacenſis
primo, deinde cardinalis Hoſtienſis, poſtremo quinto menſe poſt mortẽ Vi
ctoris pontifex creatur, ac merito quidem. Doctrina enim & ſanctitate uitæ quo-
uis grandi magiſtratu dignus erat. Tum uero Rogerius opportunitatem nactus,
ꝙ mortuo Gregorio res ad Vrbanũ nouum hominem deueniſſet, Capuã urbem
& quicquid inde uſq; ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice uſcepit. Hãc
ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iampridẽ rebus nouis ſtudentibus fidẽs,
Melphim ſe contulit, ibi uero ſynodum habiturus, quo tutius eo proficiſci liceret:
Rogerio & Boemundo inter ſe de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, ut ab
armis diſcedant, hac tñ conditione, ut Rogerius permiſſa Boemũdo Apuliæ par-
te, ipſe reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex ſentẽtia animi ſedatis
rebus Italicis, compoſitoq́; rei eccleſiaſticæ ſtatu, quantum in tanta pturbatione li-
cuit, Troiam proficiſcitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, corre
cturusq́; errores quorundam male uiuentium. Interim uero Boemũdus fratre Ro
gerio in Sicilia contra Saracenos bellũ gerente, Melphim furto occupat. Hãc aũt
ob rem Rogerius e Sicilia rediẽs, uiginti millibus Saracenorum bello conductis
fratrem Boemundum Melphi obſidet, acriter ciuitatem qui in præſidio erãt defen
dentibus. Pontifex itaq; cum in Italia nullibi quietis locũ cerneret, in Gallias pro-
fecturus, Placentiæ ſynodum habuit, in qua licentiam quorundam eccleſiaſticoꝝ *Placentiæ*
mirifice compeſcuit. Inde uero in Gallias abiens, rem memoratu dignã aggreſſus *ſynodus.*
eſt. Cõcilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperã-
dam Hieroſolymam a Saracenis iamdiu occupatam animauit, ut anno ſalutis mil
leſimo & octogeſimoquarto trecenta millia hominum nomẽ in militiam Chriſti
dederint, ſignumq́; crucis ſuſceperint: quo facto Romam ſtatim rediȷt, ut compoſi
tis in Italia rebus, Italos ad eam quoq; rem animaret. Nõ deſtitit interim Henricus
rex homo pernicioſus, Robertum Flandriæ comitem prælio laceſſere, quo eum a
ſancta expeditione auerteret. Multi tñ Petrum quendam eremitam uirum incom
parabilis ſanctitatis ſecuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Conſtan
tinopolim communem belli ſedem peruenere, quos non ita multo poſt ſecuti duo
fratres ſunt, Gothifredus, Euſtathius & Balduinus cognomento Bolioni, Galatiæ
comites, uiri & animi cõſtantia & corporis robore inſignes. Præterea uero & Podi
enſis epiſcopus & Raymundus ſancti Aegidȷ comes, & Hugo Magnus Philippi
regis Francoꝝ frater, & duo Roberti: quoꝝ alter Normandiæ, alter Flandriæ co-
mes erat, & Stephanus Carnoti comes, trãſmiſſis alpibus magnis copȷs iter ꝑ Ita-
liam faciẽtes, primo Romam ꝑuenere. Vnde recognitis prius ſanctoꝝ locis, ſacel
liſq; inuiſis, accepta a põtifice bñdictione, Brundusium ꝑuenere, inde in Epirum
traiecturi. Veꝝ quia non oẽs idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Ba
rum, pars Idruntum petȷt. Boemundus aũt (quem diximus Melphim occupaſſe)
cupiditate gloriæ incenſus, relicta Melphi, cũ duodecim millibus delectoꝝ hoĩm
Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiſcit̃. Huius aũt uirtus & animi
præſtantia adeo fratrem Rogerium ꝑmouit, ut poſitis armis dixerit ſibi oĩa cum
fratre communia deinceps fore, ac ſtatim Tancredum filium pugnandi cupidum,
belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iam Conſtantinopolim Petrus eremita,
& in ſuburbȷs caſtrametatus, tot mala ciuibus inferebat, non ſponte, ſed militum.

licentia, ut omnium interitũ Græci peroptarent. Permotus itaq; ſuoꝝ malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Boſphorum traijcere: qui Nicomediam primo, mox Niceam peruenientes, ciuitatem ipſam natura & præſidio Saracenorum munitam, oppugnare adorti ſunt. Verum cum obſidentibus commeatus deficerẽt, dilaberẽturq; paſſim milites Chriſtiani, eius rei cauſa a Saracenis inſidijs oppreſſi, ac relinquere obſidionem coacti, tantum in fuga detrimentum accepere, ut & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Chriſti fide, cum aliquot militibus deditionẽ fecerit, & Petrus legationis nomine ſine militibus Conſtantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, ꝙ ſperaret Chriſtianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omiſſuros. Interea uero ſuperuenientibus alijs copijs, cum eos aperto marte repellere Alexius non poſſet, clam noctu in ſuburbijs Conſtantinopolitanis caſtrametantes aggredit, ſed nil eſt actũ, acriter qui in ſtatione erant caſtra defendentibus, donec reliqui milites ſomno excitati, arma caperẽt. Pugnatũ eſt item ſequẽti die paruo utrinq; accepto incõmodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium miſſus, hominem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem ineundã compulit his fœderibus, ut & iter tutum per loca imperio eius ſubiecta facere liceret, & cõmeatum ac ſupplementa præberet, utq; quod e Saracenis caperetur, eius imperio ſubijceretur excepta Hieroſolyma. Peractis his rebus ex ſententia tranſmiſſoq; Boſphoro, primo Nicomediam, inde Niceam uentum eſt, a Turcis qui in præſidio erãt acriter defenſam. Saraceni enim & Turci paribus copijs auſpicijsq; bellũ contra Chriſtianos tum gerebant. Ad ſexaginta enim Turcorum millia qui proximos mõtes inſederant, ſigna eruptionis oppidanis præbentes, Chriſtianoꝝ caſtra adorti, magno accepto incõmodo, ad mõtes ipſos, re infecta, rediere. Difficile tñ erat urbem oppugnare, quia cõmeatus & ſupplementa militum ſubmitti per lacum urbi adiacentem continuo poterãt. Verum ſuperuenientibus e Conſtantinopoli lembis non paucis, in lacumq; miſſis rerum omnium inopia oppidani preſſi, dies poſt duos & quinquaginta ab initio obſidionis deditionem fe[c]ere, Turcis, qui in præſidio erant, cum rebus ſuis & armis abire permiſſis. At uero Chriſtiani munita Nicea, inde abeuntes, cum iter per loca deſerta facere neceſſe eſſet, bifariam copias diuiſere. Cum autem Boemundus herbidum ſolum ad riuum quendam inueniſſet, caſtris poſitis reficere militem labore itineris feſſum inſtituerat, cum ſubito eum Saraceni & Turci Solimanno duce adorti ſunt: quem [fo]rte oppreſſiſſent abundante undiq; multitudine, ni Hugo & Gothifredus cum quadraginta millibus equitum, & confeſtim re per nuncios cognita opem tuliſſent. Pugnatum eſt utrinque acriter & diu, nec dirimi niſi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prælio quo Medi, Turci, Syrij, Chaldæi, Saraceni, Arabes interfuere, ad quadraginta millia hominũ cecidiſſe ſequenti die cognitũ eſt. Solimannus aũt effuſa fuga inde abiens, ac ubiq; prædicans ſe uictorem fuiſſe, decem millia Arabum ad exercitum uenientium obuiã habuit, quos ſtatim ſecum in Lycaoniã duxit, Chriſtianis eo proficiſcentibus commeatus & iter intercepturus. At Chriſtiani ſegetibus iam matureſcẽtibus adiuti, ſine ullo incommodo Iconium * primum Lycaoniæ ciuitatẽ peruenere: qua in poteſtatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarſumq; cepere. Tum Balduinus præſtãtis animi & ingenij uir, primus oĩm in Aſia dominatum adeptus eſt, Tarſo donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulo poſt Edeſſa & Maniſta urbibus potitus eſt. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia uocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum noſtris militare ſolito, regẽdam commiſere. Capta deinde Cæſarea Cappadociæ, in Antiochiam mouere, tranſmiſſis altiſſimis montibus. Antiochiæ uero Caſſianus rex tum præerat, quæ urbs antea Reblata appel-

lata eſt. Hanc autem duplici muro circundatam, de ſuo nomine rex ille quondam
Aſiæ dñator appellauit, ductis circunquaq; quadringentis & ſexaginta turribus.
Hæc item quondam Petri apoſtoli ſedes fuit. Hinc Lucas euangeliſta, & ille Theo *Sedes Petri apoſt.*
philus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus Apoſtolo℞ ſcri-
bit. Hic tñ primũ baptiſmatis fonte renati, Chriſtianos ſe appellauere: in eaq; ſub
Chriſtiano imperio mille annis floruere. Centũ etiam ac lx. epiſcopos ſub patriar
cha Antiocheno fuiſſe conſtat ante urbem a barbaris captam, in qua ad trecẽtas &
lx. eccleſias fuiſſe legimus. Anno igitur ſalutis noſtræ milleſimononageſimoſepti
mo, urbs Antiochia magnis operibus obſideri cœpta eſt. Quo quidem tẽpote Vr-
banus maximis ſeditiõibus exagitatus, in domo Petri Leonis potẽtiſſimi ciuis bi-
ennio ſe continuit, apud eccleſiam ſancti Nicolai in carcere Tulliano. Verum mor
tuo Iohanne pagano ſeditioſiſſimo homine, liberior factus, ad componendum ec
cleſiæ ſtatum animum adijcit. Nam & archiepiſcopum Mediolanẽſem iam antea
magiſtratu pulſum, ꝙ ab uno tantum epiſcopo contra ius diuinum cõſecratus fu
erat, in gratiam recepit, cum antea mutato habitu eius rei cauſa in cœnobio ſpõte
ac ſanctiſſime uixiſſet, & eidem pallium ſuppliciter petenti cum integra poteſta
te tranſmiſit, his uerbis: Literis tuis exorati, cum apoſtolicæ ſedis benedictione pal
lium fraternitati tuæ mittimus, quod quidẽ dignitatis genus nulli ante niſi præ-
ſenti conceſſum eſt. Præterea uero Toletano archiepiſcopo, qui Romam ueniens
de more in uerba pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædã conceſſit, eun
demq; totius Hiſpaniæ primatem inſtituit. Regem autem Gallatiæ cum omni di
œceſi ſancti Iacobi, anathematis uinculo illigauit: quia prouinciæ epiſcopũ in car
cerem, inaudita cauſa, cõiecerat. Eodem fere tempore Henricus Sueſſionenſis epi
ſcopus Romam ad Vrbanum ueniẽs, epiſcopatu, quem a rege Francorum accepe
rat, libere ſe abdicat ſine ulla reſtitutionis ſpe. Hanc ob rem Vrbanus cum neceſſi-
tas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recuſanti epiſcopatũ reſtituit, accepto iureiu
rando. His tñ uerbis in reſtitutione hominem uſum ferunt, Excõmunicatis ab hac
ſede deinceps ſciens & uolens non cõmunicabo: Similiter uero conſecrationibus
eo℞, qui epiſcopatus uel cœnobia a laicis contra ius faſq; acceperint, nunq̃ inter-
ero: & ita me deus adiuuet, & hæc ſancta dei euãgelia, ut nunq̃ de ſentẽtia cedere
inſtituerim. Idem quoq; in Beluacenſem epiſcopum actum fertũ. Nec eſt cur eum
ob has res pertinacem quiſpiam fuiſſe putet. Didicerat enim ubi erat opus, muta-
re ſententiam, quod eſt uiri boni proprium. Nam cum clericum quẽdam a Giber-
to antipapa ad ordinem ſubdiaconatus antea prouectum, iterũ ad ſacros ordines *Ciſterciẽſiũ ordo*
admiſiſſet, ſententiam mutauit, ꝙ ea res mali exempli uideretur, parituraq; aliqñ *confirmatur; &*
eſſet ingentia mala. Ciſterciẽſem autem ordinem primo in Burgũdia excitatum, *Carthuſienſes, ut quidam ſcribunt,*
ſua autoritate confirmauit. Sunt etiam qui ſcribant Carthuſiẽſes religioſos huius *ex huius tempore originem habuere.*
pontificis tempore originem habuiſſe. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc
aſſcribunt. At uero cum Vrbanus ſanctiſſimus pontifex non opere ſolum & exem
plo, uerum etiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata eccleſiam dei confirmaſ-
ſet, duodecimo põtificatus ſui anno, mẽſe quarto, die decimonono, apud ſanctum
Nicolaum cãrceris Tulliani in ædibus Petri Leonis ciuis egregij morit̃, quarto ca
lendas Auguſti, cuius corpus per tranſtiberinam regionem ad uitandas inimico℞
inſidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad ſanctum Petrum in Vaticano
delatum eſt, ibiq; honorificentiſſime ſepultum.

PASCHALIS .II. *clxvij. põ.*

PAſchalis ſecũdus, Rainerius ante pontificatũ uocatus, natione Italus e Flami-
nea, patre Creſcentio, matre Alphacia, eo fere tempore pontifex creatur, quo
Chriſtiani in Aſia dimicãtes Antiochiam cepere, Pyrrho Antiocheno ciue admo
dum potẽte, urbis ingreſſum præbente, Qui Boemundi uirtutẽ admiratus, dedi-

tus ſe illis urbem ſpopondit, ſi reliqui Chriſtiani eidem cũ imperio præeſſe Boe
mundũ paterentur. Ingreſſi urbem Chriſtiani, omnibus fere pepercere, in præſi-
dia Saracenorum tantummodo ſæuitũ eſt. Caſſianus aũt rex ad loca montana con
fugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx ſupererat: quam dum Boemundus acer
rime oppugnat, femur ſagitta trajcitur: & adeo grauiter, ut ꝑ aliquot dies ab op-
pugnatione deſtiterit. Verum ſuperuenĩẽti Corbane Perſarũ regis militiæ prin
cipe, cum Senſadolo Caſſiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemũdus iam ex
uulnere integer obuiam cum exercitu factus, ſtatim pugnandi copiã facit. In mon
tibus ſe hoſtes continebant, nec elici ad certamen ullo modo poterant. Quare Boe
mundus penuria rerum omnium urgente, decertare om̃ino inſtituit etiam iniquo
loco. Prælata itaq; lancea illa tanquam uexillo optimo, qua Chriſti latus trãsfixum
a Longino fuit, nuper in baſilica ſancti Andreæ Antiochiæ reperta, hoſtes primo
acriter reſiſtẽtes ſuperat & cædit, quorum de numero ad centũ millia perijſſe con
ſtat. Praeterea uero in eorum caſtris ad quindecim millia camelorum capta tradun
tur: indeq; tanta præda auecta, ut ab extrema inopia ad ſummam rerum omnium
hubertatem uentum ſit. Præfectus autem arcis, cognita ſuorũ calamitate, & arcem
Boemũdo tradidit, & Chriſti fidẽ ſuſcepit: permiſſum & his q in ꝑſidio erãt, ut ſi
Chriſti fidẽ amplecterent, abire cũ rebus ſuis liceret quoquo uellent. Magna de-
inde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta eſt, cum Boemundus ſi
bi Antiochiam depoſceret, & Raymundus inſtaret, ut imperatori Conſtantinopo
litano ex fœdere prius inito ſine ulla controuerſia traderetur. Sacerdotes aũt qui-
bus eius rei arbitrium commiſſum eſt, Boemundo Antiochiam ſtatim adiudicãt.
Interea uero mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum cauſa Cõſtan
tinopolim ierat, reliqui duces, Raymundo excepto qui Cæſareã Cappadociæ obſi
debat, proficiſci Hieroſolymam cum exercitu inſtituere, in Lyciam ſimul conueni
entes. In itinere autem Tortoſam oppugnare adorti, tribus menſibus fruſtra con-
ſumptis, ſoluta obſidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, cõmeatu, ar-
mis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, ut ſi Hieroſolymæ caperentur,
Chriſtianum nomen amplecteretur & fidem. Inde uero mouentes, ac Cæſareã Pa
læſtinæ prætereuntes, quinis caſtris Hieroſolymam tandem peruenere, in arduo
monte ſitam, ac pluribus conuallibus diſtinctam, adeo ut non niſi a maximis exer-
citibus obſideri urbs poſſet. Adde ꝙ aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exerci
tibus permaxime neceſſariæ ſunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æſtate ꝑ-
tenuis, ac interdum nullus, per montem Sion in conuallem Ioſaphat delabitur.
Sunt tamen permultæ in urbe & in agris ciſternæ, quæ ſolis ciuibus aquam præ-
ſtent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Chriſtiani tamẽ com
parato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare urbem magnis uiribus
adorti, eam Hieroſolymitanis acriter defendentibus, idibus Iulij ui cepere, trigeſi
monono die poſteaquam obſideri cœpta eſt, anno ſalutis milleſimo nonageſimo-
nono: anno quadringenteſimononageſimoq; poſteaquam imperante Heraclio a
Saracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperanda tanta urbe laus Gothi
fredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum aſſignatã primus con
ſcendit: Balduinoq; poteſtatem fecit, ut in urbẽ deſcendẽs, Chriſtianis portas re-
cluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta eſt, cũ in urbe, tum uel ma
xime in templo, ut morientium cruor talos hominum ſupergrederet. Cepiſſent
eadem quoq; die templum, niſi nox ſuperueniſſet. Verum ſequenti die repetita op
pugnatio eſt: & his uenia conceſſa, qui poſitis armis ſuppliciter ſalutem petiere.
Chriſtiani aũt tanta uictoria potiti, ubi & diebus octo a bellicis rebus quieuiſſent,
& ſancta urbis loca ac domini ſepulchrum de more uiſum iuiſſent, uno omni-
um conſenſu Gothifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernũt.

Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam uero auream reiecit, indignum
arbitratus illic aureo diademate hominem uti, ubi rex regum Chriſtus ſpineā co-
ronā pro redemptione humani generis tuliſſet. Præterea uero Arnulphus presby
ter patriarcha creatus, ab epiſcopis qui tum aderant conſecratur. Perterriti autem
hac uictoria Neapolitanæ urbis Aſſyriæ ciues, legatos ad Gothifredum miſere,
qui ſe ac ſua omnia illi dederent. Verum cum non ita multo poſt nunciatū fuiſſet,
Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Aſcalonem perueniſſe, urbem
uiginti millibus paſſuū ab Hieroſolymis diſtantem, Hieroſolymitanoq́ꝫ populo
ſemper infenſam, occurrere hoſti Gothifredus ſtatuit, Petro eremita ad cuſtodien
dam urbem relicto: reuocatoq́ꝫ Euſtathio & Tancredo, quos Neapolim cum dua-
bus legionibus miſerat. In hoſtem itaqꝫ profectus, cum ex captiuis cōperiſſet Cle-
mentem eſſe regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cum quin-
quaginta millia hominum militarent, eundemq́ꝫ habere claſſem frumento & ma-
chinis onuſtam, decertare omnino inſtituit. Vnde pugna commiſſa, uictoriæ com
pos, ad xxx. millia hominum interfeciſſe traditur. Clemēs autem hoſtium dux, na
ui fugiens, ſalutem ſibi quæſiuit. Aſcalonitæ uero tanto accepto incōmodo, urbem
ſtatim Gothifredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehēſum eſt, quan
tum alio unquam in loco. Recuperatis itaque Hieroſolymis, multi principes uoti
cōpotes facti, redire in Europā ad ſuos inſtituere. Inter quos ſancti Aegidij Tran-
denſiſq́ꝫ comites ſunt habiti. Gothifredus autem cū fratribus mira felicitate uicto-
riæ uſus, & Ioppem maritimam & Ramulā urbem expugnauit, quæ impedimen
to Chriſtianis erat, quo minus tuto ab Aſcalone Hieroſolymam proficiſcerētur.
Obſedit & Caiphā, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices ſitam,
& quatuor millibus paſſuum ab Accon ſemotam. Verum durante adhuc obſidio-
ne, Tiberias Galilææ ultro ſeſe obtulit, Caipha non ita multo poſt ex fœdere rece
pta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum eſt. An
no enim uno poſt captam tot laboribus Hieroſolymam, Gothifredus febri corre-
ptus moritur, cui ſtatim Chriſtiani ne ob interregnū aliquid detrimenti caperēt,
Balduinum fratrem in regnum ſufficiunt, anno ſalutis noſtræ centeſimoprimo ac
milleſimo. Ad Paſchalem autem redeo, quem quidē Gregorius ſeptimus ob uir-
tutem & doctrinam, ſancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco
clerus ipſe poſt Vrbani mortem eundem Paſchalem uita priuata cōtentum: quip
pe qui antea monachus fuerat, etiam nolentem & latitantem pontificem creat, ꝙ
diceret humeros ſuos nequaquam tanto oneri ſuffecturos, ſed expetente populo,
eligente clero, collaudante cardinalium ſenatu, pōtificium munus ſuſcepit: maxi
me uero cum ter acclamatum eſſet, Sanctus Petrus Rainerium uirum optimū pon-
tificem elegit, cui poſtea primiſcrinij & ſcribæ regionarij, Paſchalis nomen indi-
dere. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraq́ꝫ capiti eius impoſita, comitan
te populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maxime uero ad eam por
ticum, quæ ad auſtrum uerſa, in baſilica Saluatoris ducit, quam Conſtantinopoli-
tanam uocant: ubi cum in ſede ad eam rem de more parata aliquandiu quieuiſſet, *Conſtāti-nianam.*
atrium lateranenſe cōſcendens, balteo ſuccingitur, unde ſeptem claues ſeptemq́ꝫ
ſigilla pendebant, ut intelligeret ſe ſecundum ſeptifariam ſancti ſpiritus gratiam
ſanctarum eccleſiarum, quibus deo autore præerat, claudendi, ſigillandi, aperiēdi,
recludendiq́ꝫ rationem habere. Inuiſit ſceptrum pontificium manibus gerens, ea
quoqꝫ loca quæ ſolis pontificibus ſunt adiudicata. ſequentibus uero diebus conſe-
crationem accepturus, ad baſilicam beati Petri proficiſcitur, in qua cum chriſma-
te inunxere Oddo Hoſtienſis epiſcopus, Mauritius portuēſis, Gualterus Albanus,
Bono Lauicanus, Milo præneſtinus, Offo Nepeſinus. Oddoni Hoſtiēſi primæ par
tes, quas adhuc retinet, obtigere. Poſt unctionem uero in urbem rediens, coronam

de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus epiſcopus aliquando diui-
nauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano ſucceſſurũ putaret, Rai-
nerium, inquit, propter fidem & conſtantiam deus eliget. Fertũ & eundem Alber
tum tempus ipſum quo in põtificatu uicturus erat, prædixiſſe. At uero Paſchalis
eccleſiæ dei prope labenti quorundam ſeditionibus cõſulturus, copias ſuas in Gi-
bertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello ſuffice
re pontifex poſſet, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri uncias
auxilio miſit. Albæ Marſorum Gibertus homo pernicioſus tum degebat. Qui ubi
intellexit hoſtes aduentare, haud ſatis copijs ſuis fidens, a Richardo Campano co
mite acceptis, relicta Alba in Furconẽſium montana, quæ nunc Aquilanorum mu
tato nomine habentur, ſeſe proripuit. Vbi non ita multo poſt ſubita morte corre-
ptus, ſui ſceleris pœnas luit. A malis tamẽ eccleſia dei non ſtatim, tam pernicioſo
homine ſublato, quieuit. Richardus enim quem diximus Giberto copijs & opibus
fauiſſe, in locum demortui Albertum quendam ſufficit Attelanũ ciuem, quæ urbs
Auerſa nũc dicitur, inter Neapolim & Capuam poſita: qui ſtatim a bene ſentienti
bus abdicare ſe magiſtratu coactus, relegatur. Cauẽſes autem agri Præneſtini in-
colæ, Richardi ſtultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam ponti
ficem creauere. Verum hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & cẽteſimo die e ponti
ficatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & uitam ducere priuatam.
Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus ti-
tulum uſurpare auſus eſt: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauen
nates omni humana ope deſtitutum, ab urbe ſua pepulere. Pacata autem hoc mo
do Romana eccleſia, Paſchalis uir magni ingenij atq; animi, a religione ad arma
conuerſus, adiuuante Rogerio, urbem caſtellanam & Beneuentum ab hoſtibus oc
cupatum recipit. Interim uero Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Ri-
chardo Campano comite, cuius maxime intererat copias pontificis diſtrahere, Ca
uas occupat põtificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens,
non ſolum Cauas recepit, uerumetiam Zagarolum & Columnam paternæ hære-
Familiæ ditatis caſtella ei abſtulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxiſſe cer-
cognomẽ te putauerim. Erat & alia familia Romæ admodum potens, Corſi hi ſunt appella
tum ex co ti, Gregorio ſeptimo adeo fideles, ut eorum domus ſub Capitolio poſitæ, ab Hen
lumna. rico tertio ſint exuſtæ & ſolo æquatæ. Verum poſtea mutato cõſilio Stephanus ei-
uſdem familiæ princeps, abſente Paſchali, ſancti Pauli baſilicam & caſtellum eo lo
ci ædificatum furto occupat: unde incurſionibus mirum in modum urbẽ Romam
continuo uexabat. Hanc ob rem omiſſis rebus externis, pontifex ad urbem prope-
re rediens, Stephanum inde ui deijcit: quem ideo incolumem abijſſe credimus, ꝙ
Prodigia. monachi habitum indutus, irrumpẽtes decepit. Apparuiſſe tum multa prodigia
autores pleriq; ſcribunt, ꝙ & mare quibuſdam in locis littus præter ſolitũ uiginti
paſſibus occupauerit: in quibuſdam uero a littore in altum cẽtum exceſſerit. Hoc
ego quoq; ſuperiore anno apud Puteolos uidi, exeſis quibuſdã columnis marmo-
reis uſq; ad tres cubitos, quas mare (ut incolæ dicebant) triennio ante abluere con-
ſueuerat. Apparuiſſe & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occa-
ſu cadente ſole ſtatim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paſchalis, quippe
qui fieri hæc natura cernebat. Verum cum intellexiſſet Florentinũ epiſcopũ affir
mare ſolitum Antichriſtum natum eſſe, eo ſtatim proficiſcitur, cõcilioq; habito re
ipſa admodum diſcuſſa, cum leuitate quadã, ut alicuius magnæ rei autor uideret,
motum epiſcopum cerneret, hominem uerbis caſtigatũ dimittit, atq; inde in Ciſ-
Cõuentus alpinam proficiſcitur. Vbi ad Guardaſtallum conuẽtu multorum principum &
ad Guar- epiſcoporum habito, de homagijs, de feudis, de ſacramentis epiſcoporum laicis
daſtallũ. antea exhibitis, exhibendiſve, magna eſt habita ratio, At uero cũ intelligeret Gal-

los ſacerdotes, non ita integre, ut decebat, uitã ducere, eo profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum eccleſiis, earumq́ præſidibus partim pulſis, partim caſtigatione emendatis, in Italiam propere rediјt, ꝗ intellexerat omnia ſeditioſorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim Corſus montem altum & Ponticlum de ea parte Hetruriæ, quam nunc principis apoſtolorum patrimonium uocant, ceperat, præſidiјsq́ muniuerat, unde frequenti incurſione om̃ia circunquaq́ uexabat, quem põtifex inſecutus, ex altero caſtello deiecit: alterum ui capere non potuit, natura loci obſtante, & hyeme quæ iam appetebat. Iturus itaq; in Apuliam componendarum rerum Italicarum gratia, Lauicano epiſcopo eccleſiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani urbem urbanaq́ omnia, Ptolemæo Sublacenſi domino quæ circa urbem ſunt, quamdiligentiſſime cõmendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui unà cum his ditionem eccleſiaſticam tueretur. Verum abſente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali autorem dicere ſolitum, nũquam amplius ad urbem rediturum, ab eccleſia dei hi omnes defecere: Petrus Columna, quem pontifex in gratiã receperat, Farfenſis abbas cum Anagnis, Præneſtinis, Tiburtinis, Tuſculanis, Sabinis. Auſus & idem Ptolemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipſis acriter urbem defendentibus. Verꝫ ſuperueniente pontifice cum principe Caietano, cumq́ Richardo Aquilano egregiјs copiarum ducibus, pulſis tyrãnis eccleſiam dei occupare conantibus, & Albam obſidione liberat, & reliqua oppida quæ iam defecerãt in deditionem recipit. Tibur obſtinate reſiſtẽs expugnat non ſine magno utriuſq; partis incommodo. montem altum deiecto inde Stephano, recipiẽs, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde cõpoſita, ad bellum Aſiaticum animum adiјcit, principes Chriſtianos literis & nunciјs ad eam rem ꝙ diligentiſſime animat, quod intellexerat Gothifredo Hieroſolymis mortuo, Saracenos recuperãdæ Hieroſolymæ cauſa magnos exercitus eo duxiſſe: ſuperatisq́ Chriſtianis ingẽti clade, & comitem Burgundiæ in ipſo prælio cecidiſſe, ac Boemundũ uiuum in manus hoſtium deueniſſe, ipſum uero Balduinum regẽ Gothifredi fratrẽ, ægre ex tanta clade ſeſe proripuiſſe, nec paulum abeſſe quin urbs caperetur. Verumñ barbari tanta uictoria potiti, obſidere Hieroſolymas nequaꝙ ſunt auſi. Tancredus aũt egregie defenſa Antiochia, Laodiceam urbem imperio Conſtantinopolitano ſubiectam ui cepit, quod intellexerat Alexium imperatorẽ Chriſtianorꝫ clade delectatum, militibus quoq; noſtris impedimento fuiſſe, quo minus ſupplemẽti cauſa ex Europa in Aſiam traiјcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, cõparato propere exercitu, in Accon ducere ſtatuit, uocatis in auxilium Genuenſibus & Venetis: qui eo propere cũ octoginta roſtratis nauibus ac triremibus pleriſq; profecti ſunt: quare & urbs terra mariq́ acriter oppugnata, uigeſima die tandem capitur, & Saraceni qui eo uenerãt tuendæ urbis cauſa, fuſi fugatiq́ ſunt. Tancredus aũt tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hoſtibus triẽnio in uinculis detentum, ut ei magna ui auri redempto, Antiochiæ principatum reſtituerit. Poſtea uero idem Boemundus Antiochiam ipſam Tancredo committens, in Italiam primo, mox in Galliam profectus, Cõſtantiam Philippi regis Francorꝫ filiam in uxorem accepit. Cognito deinde Alexiј imperatoris Conſtantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ urbes infeſtabat, in Italiam rediẽs, parata claſſe in Dalmatiã nauigat, Dyrrachiumq́ obſidet, ut ea ratione Alexium a bello Aſiatico reuocet, quod etiam breui factum eſt: pacem uero petenti Boemundus hac lege dedit, ut bello Antiocheno omiſſo, militibus Francis nullo maleficio per ſua loca trãſeuntibus, iter in Aſiam tuto facere liceret. Compoſita aũt pace, cum ea claſſe quã in Alexium parauerat, in Aſiam Boemundus contendens, adeo Chriſtianorꝫ animos recreauit, ut Balduinus rex Berytum urbem maritimam Phœniciæ inter

Sidonem & Byblum poſitam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obſeſſam duobus menſibus ui tandem ceperit, non ſine magno ſuoꝝ incommodo. Hanc ob rem & paſſim in oẽs ſæuitum eſt, & urbs ipſa tanq̃ colonia Chriſtianis oĩbus conceſſa eſt. Eodem quoq; tempore capta & Sidon eſt. In tanta uero Chriſtianoꝝ felicitate Boemundus clariſſimus princeps morte ſublatus, luctu oĩa cõpleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Cõſtantia uxore ſuſceptũ, principatus Antiocheni ſucceſſorem relinquens, Tancredo nepoti donec adoleſceret commendauit. Interea uero Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello ſuperauerat, compoſitis in Germania rebus, in Italiam ueniẽs, apud Sutrium ſubſtitit, quod ſenſerat eius aduẽtum Paſchali parum admodum gratum eſſe: quippe qui & eccleſias multas in bellis euerterat, & epiſcopatus contra ius faſq; pro libidine animi, cui placuiſſet demandauerat. Veꝝ miſſis ultro citroq; legatis, cum imperator iureiurãdo interpoſito polliceretur ſe, & pacato agmine urbem ingreſſurum, & coacturum ſuos epiſcopos, ut ſe a poſſeſſione epiſcopatuũ abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repente apertæ ſunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Guadĳ, uel (ut alĳ uolunt) ad mõtem malum: ſunt etiã qui montẽ aureum hunc appellent, caſtra poſuerat. unde poſtea annuente populo prodeunteq; obuiam honorato quoq;, urbem Leoninã primo ingreditur, p̃cedẽtibus ſacerdotibus cũ infulis & reliquĳs ſanctoꝝ a mole Hadriani. Nam p eam portam urbem Leoninam ingreſſus eſt uſq; ad baſilicam ſancti Petri, cuius in gradibus pedes põtificis euſq; cum cardinalibus prodeuntis, exoſculatus eſt. Poſitis deinde militibus ſuis in ſtationibus, unà cum põtifice, ad dexteram eũ, templũ ingredit. in quo poſt orationem ad altare factam, a pontifice petit, ut illos cõfirmet, quibus ipſe epiſcopatus dederat, licet iuſiurandũ antea interpoſuiſſet, ſe nunq̃ id a pontifice petituru. Paſchalẽ uero id facere recuſantẽ intromiſſis militibus, dato ſigno, unà cum cardinalibus ſtatim capit, eumq; cũ magna parte cleri ſpoliati prius in caſtra pducit. Permotus tam inſigni iniuria populus Romanus, ſumptis armis, Teutonicos ex urbe Leonina pellit, portasq; oẽs claudit. Tum uero imperator ad Soractis montẽ perueniens, quẽ nunc ſancti Syluestri uocant, in loco excelſo & munitiſſimo pontificẽ & cardinales collocat, diſpoſitis circunquaq; cuſtodibus & præſidĳs, ne inde aufugere uel retrahi ab aliquo poſſent. quo facto, ſtatim reliquas copias urbem oppugnaturus mouens, ad Aniene peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammeo, a Mammea matre Alexandri imperatoris nomẽ ducẽte, ac tanti operis autore, incenſis circunquaq; uillis, incurſiones continuo in Romanos faciebat. Quare põtifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem Salarum perductus, accitis ex urbe notarĳs, qui pacta conſcriberent, eos omnes (licet inuitus) in epiſcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaq; modo compoſitis rebus, dimiſſis captiuis omĩbus, imperator a pontifice coronat in baſilica ſancti Petri, clauſis prius urbis portis, ne populus erũperet, firmataq; ſtationibus ipſa ab Henrico baſilica. Vnde non ita multo poſt uoti compos factus, in Germaniã redĳt. Pontifex uero pacata aliquantulum Italia, Piſanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, ut ex inſulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Saracenos moueant, mare noſtrum & littora Chriſtianoꝝ infeſtantes. Quare Piſani cupiditate gloriæ capti, comparata ingenti claſſe, impoſitaq; maiore iuuentutis ſuæ parte, in hoſtem proficiſcuntur. Verum dum apud uada Volaterrana uentum expectant, Lucenſes eoꝝ urbem defenſoribus uacuam inuadunt, quam quidẽ Florentini Piſanoꝝ precibus moti, repulſis Lucenſibus, acerrime tutati ſunt. Ob quã rem Piſani de Saracenis uictores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam ſacelli beati Iohannis baptiſtæ uiſuntur. Interim uero Paſchalis concilio apud Lateranum habito, omnia quæ Henrico

promiſerat reuocat, ꝙ coactus, nō libens in eius ſententiā armis, nō rationibus mu
nitā deſcendiſſet, inſtantibus cardinalibus, q in uinculis erant, populoq́; Romano
qui ab Henrico bello uexabat, ut quauis cōditione pacē cōponeret. Satius itaq; ui-
ſum eſt retractare male acta, uiolēter pſertim, ꝗ pati exēplo pnicioſo, ut id quoq;
reliquis principibus licere uideat, quod Hēricus ab inuito pōtifice extorſerat. Hoc
aūt tēpore Mathildis comitiſſa admodum ſenio cōfecta moriēs, Romanæ eccleſiæ
ex teſtamento reliquit, qcquid a Piſſia amne & ſancto Quirico agri Senēſis uſq; ad
Ceperanū inter Apenniū & mare ptinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ec-
cleſiæ uectigalis eſt. Sunt qui ſcribant, quorū de numero Vincentius eſt autor egre
gius, hanc mulierē Florentiæ mortuam eſſe eo incendio, quo & magna pars urbis
conſumpta eſt, & ad duo millia hoīm combuſta traduntur, eiusq́; corpus poſtea in
Ciſalpinam tranſlatū eſſe, & in monaſterio ſancti Benedicti quod ab urbe Man-
tua xij. millibus paſſuum diſtat, ſepultum. Crediderim ego mulierem ipſam Man
tuæ diem extremum obijſſe, ſuoq́; iuſſu ad ſanctum Benedictum ſua impenſa ædi
ficatum, tranſlatam & ſepultam, procurāte eam rem Anſelmo uiro ſanctiſſimo ac
tanti monaſterij autore: quippe qui operam dederat Mathildis impenſa, ut cœno-
bium tam amplum, tamq́; magnificum ædificaretur. Eodem quoq; in loco ſepul
tum fuiſſe eundem Anſelmum epiſcopum Lucenſem cōperi, ac Mantuā deinceps
tranſlatum in eccleſiam cathedralem, ob eam rem credo, ne a uicinis furto ſurri-
peretur, cum miraculis continuo clarior fieret. Affirmant Lucenſes corpus Ma-
thildis apud ſe eſſe: quod ne credā, facit Guidonis Gonzagæ autoritas. Qui dum
monaſterium ſancti Benedicti reſtitueret, inuentū corpus honeſtiore loco (ut par
erat) collocauit. Alium quoq; Anſelmum fuiſſe his temporibus quidam autores
ſcribunt, uirum doctiſſimum, & apud Anglos tāti precij habitum, ut breui ex mo
nacho abbas, deinde Cantuarienſis archiepiſcopus ſit factus; qui etiam libros de
meditationibus, cur deus homo, de libero arbitrio, de ſimilitudinibus, de cruce, de
beato Iohanne baptiſta conſcripſit. Felicia certe hæc tempora fuere, quæ & Sigi-
bertum monachum celbatenſem uirum ſpectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Ca-
ſtilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulere. Is xxij. annum attingens, ſub
abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Ciſtercienſi monaſterio, una cum
triginta ſocijs monachi habitum ſuſcipiens, tanti precij ob doctrinam & ſancti-
tatem eſt habitus, ut breui abbas Clarauallenſis monaſterij, tum primum Roberti
uiri illuſtris impenſa ædificati creatus ſit, cui certe loco cum maxima gloria ad an-
nos ſex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter ſanctitatem, mul
ta quoq; e ſcriptis ingenij ſui monumenta reliquit: maxime uero commentarios
in cantica canticorum, conſiderationes diuinæ contemplationis ad Eugenium
pontificem, unde pontificij muneris ratio duceretur: ſcripſit & uarias epiſtolas,
unam potiſſimum ad Romanos, qua eos uehementer carpit: ſcripſit & apologe-
ticum & ſermones in ſolennibus habitos. Ad Paſchalem redeo, qui in concilio
apud Guardaſtallum habito decreuit, ne urbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Rhe-
gium, Mutina, Bononia, Rauennati eccleſiæ antea metropoli ſubiectæ amplius
eſſent, quod ſæpius ob ſuperbiam in Romanam ſedem præſules Rauennates cor-
nua erexerant. Pontificem uero ad urbem redeuntem rogarunt ciues quidam, ut
in locum Petri præfecti urbis demortui filium ſubrogaret. Quod cum facere pon
tifex negaret propter ætatem pueri q uix decimum attigerat annum, tanta repen
te ſeditio exorta eſt, ut ei abire ex ciuitate neceſſe fuerit, ne magna aliqua cædes
inter ciues committeretur, cum multi ineſſent, qui nequaquam tantum magi-
ſtratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque ſeditionis ſemina abſ-
tulit. Nam cum Albæ eſſet, intellexiſſetq́; Petrum Leonis eccleſiæ fautorem, in
ædibus ſuis ab aduerſa factione oppugnari, eo propere Ptolemæum mittit ab Ar

tia accitum cum ſatis ualida manu, qui pulſos in tranſtiberinam regionem aduer-
ſarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia cuſtodiendos diuidit. Sed
magna repente in Ptolemæo inconſtantia apparuit. Nam quos ipſe paulo ante
ceperat, eoſdem poſtea ſuo quoq; nutu ad municipia proficiſcentes, dum iter per
Algidum faciunt, ex inſidiis adortus capit, & Laritiam ſecum ducit: inter quos &
demortui præfecti filius erat. Non contentus autem tanti admiſſi facinoris Ptole-
mæus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramq; maritimã occupat. Interim
uero Henricus e Germania in Italiam cũ exercitu deſcẽdẽs, magno terrori omni
bus fuit. Verum cum is Romam ueniſſet, abſente pontifice, qui tum in Apulia
concilium habebat, cumq; ſe priuatum dignitate imperii putaret, una cum poteſta
te dandorum epiſcopatuum, a Bracharenſi archiepiſcopo patria exule, iterum co-
ronatus ante beati Gregorii corpus, in patriam abiit. Paſchalis autẽ abſoluto con
uentu ex Apulia Romam cum copiis Normannorum rediẽs, & multa oppida ab
hoſtibus occupata recepit, & Præneſte Caloiohannis imperatoris Conſtantinopo-
litani, qui patre Alexio ſucceſſerat, oratores libenter audiuit, eiſdemq; in mandatis
dedit, ut Caloiohannem ſuo nomine contra Saracenos animarent. At uero Farfen
ſis abbas & Ptolemæus, qui nullum ſibi ueniæ locum apud pontificem ob ſua male
ficia reliquerant, latebris deliteſcentes, tandem per amicos in Paſchalis uiri mitiſſi
mi gratiã redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq; Præneſti Agapeti baſilica,
Romam effuſa obuiam urbana multitudine honoris cauſa tandem rediit: qua qui-
dem ex frequentia in ualetudinem incidens, ſe paulo poſt moriturum cognouit:
quare acceptis eccleſiæ ſacramentis, cohortatusq; clerum ad pacem & cõcordiam,
pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſexto, die ſeptimo, moritur decimo-
quinto calendas Februarii: ſepeliturq; honorificentiſſima pompa in baſilica Con-
ſtantiniana. Suo autem põtificatu facta poteſtate ſacrorum ordinum, presbyteros
quinquaginta, diaconos triginta, epiſcopos centum creauit. Romæ præterea eccle
ſias quindecim conſecrauit, maxime uero baſilicam ſancti Hadriani in tribus foris
prophanatam quorundam factioſorum ſcelere, eccleſiam ſanctæ Mariæ Monticel
li in regione Ariolæ, poſtremo uero reſtituit & conſecrauit baſilicam ſanctorum
coronatorum, eo tempore diruptam, quo Robertus Guiſcardi Salernitanus prin-
ceps eam partem urbis incendit, quæ a Laterano ad Capitolium uergit, ut in uita
Gregorii ſeptimi diximus.

clxvii. pont.

GELASIVS .II.

GElaſius ſecundus, Iohannes antea uocatus, patria Caietanus, patre Creſcentio,
nobili genere natus, ingenueq; a teneris annis educatus & doctus, in monte
Caſſino religionis fundamenta perdidicit ſub Odriſio abbate uiro ſanctiſſimo.
Hanc ob rem ab Vrbano ſecundo Romam accitus, cognita hominis uirtute &
fide, ſemper in precio eſt habitus. Verum in primis eius fides perſpecta eo tempo
re eſt, quo Vrbanus pontifex a Germanis, & Giberti antipapæ factionem ſequenti
bus in inſula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obſeſſus eſt. Solus enim una cum
Petro Leone uiro illuſtri, hominem ſanctiſſimum nunquam deſeruit. Hanc ob
rem poſtea cum Vrbanus meliore fortuna uteretur, tanti beneficii memor, Ge-
laſium primo quidem ſecretis ſuis admouet ob fidem & doctrinam: eiq; negoci-
um dedit ob elegantiam compoſitionis ſuæ, ut Romanæ curiæ ſtylũ negligẽtia &
ignorantia maiorũ labefactatũ, in meliorẽ formã & ornatũ redigeret. Poſtea uero
cognita hoĩs amplitudine, eũdẽ referre in cœtũ cardinaliũ inſtituerat, eaq; de re ſæ
pius in ſenatu locutus fuerat, aſſentientibus oĩbus. Veꝝ mortuo nõ ita multo poſt
Vrbano, Paſchalis meritoꝝ tãti uiri nõ immemor, ſtatim eũ diaconũ cardinalẽ de
cernit. Mortuo deinde Paſchali, cum de creãdo nouo pontifice ratio haberetur, ob
eamq; rẽ cardinales oẽs in monaſterio ad Palladium paululũ infra ædes Leonis &

Cincij Fregepanis cõgregati eſſent, uno omniũ cõſenſu Iohannes Caietanus Gelaſius pontifex creat. Ver Cincius Fregepanis ira ob hãc electionẽ percitus, quod unum ex ſuis cardinalibus collegio propoſuerat, quem pontificẽ eligerent, in monaſteriũ Palladij cũ armatis ſatellitibus irrumpens, refractis foribus, obuiũ quẽq; percutit: pontificẽ obtorto collo in terrã deiectũ calcibus cõterit, in uinculaq; conijcit. Cardinales aũt fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullũq; genus cõtumeliæ prætermittit, quo affici tantus ſenatus poſſet. Nõ tulit aũt tantã iniuriã populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus concurrit, eiq; ac familiæ interitũ minat, niſi propere Gelaſiũ incolumẽ reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maxie uero Leo, qui pontificis pedes uidentibus oĩbus ſæpius exoſculatus, ueniam ſuppliciter petebat. Equũ itaq; albũ conſcendens põtifex, uia ſacra in Lateranum ducit, comitante clero populoq; Romano, ibiq; de more coronat. Interea uero Balduinus, quem ſtatim literis & nuncijs pontifex adhortatus eſt, ut barbaror impetum tãdiu ſuſtineret, quoad in Aſiã noua ſupplemẽta mitterent, caſtellũ in Syria Sobal uocitatũ occupat & munit, ut Chriſtianis cõtra barbaros continue dimicantibus receptaculũ eſſet. At uero Boemũdo adoleſcẽte mortuo, Tãcredus tutor Antiochiæ princeps ab oĩbus Chriſtianis declarat: quẽ qdem confirmato prius principatu, Balduinus Hieroſolymitanus rex ad ſe cũ millibus ſuis uocat, dimicaturus cum hoſtibus Turcis, Saracenis, Arabibus:q cum magno exercitu prouinciã Hieroſolymitanã ingreſſi erant. Eo itaq; ueniens Tancredus, cognita Chriſtianorum paucitate, fruſtra Balduino diſſuaſit, ne collatis ſignis cum hoſte decerneret: neve rem Chriſtianã in ſummũ diſcrimen adduceret. Nam cum hoſtibus ipſis pugnandi copiam feciſſet, ingẽti clade ſuperatus, ægre cũ paucis Hieroſolymã ſe recepit: diuerſis præterea tramitibus Tancredus Antiochiã pueniens, fuga ſalutẽ ſibi quæſiuit. Elati autem tanta uictoria hoſtes, montem Tabor cõſcendentes, monaſterium eo loci poſitum diruunt, monachis ad unum oĩbus interfectis. Nec interim qetus ab externo hoſte Gelaſius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam uaſtãtis, famiamq; urbem hoſtili animo ingreſſuri deuitãs, ad ædes Vulcamini potentiſſimi ciuis primo confugit. Ver cum ibi quoq; nequaquam tutus uideret, una cum ſuis triremes cõſcẽdẽs; duæ eñ iã ad id inſtructæ parataq; erãt, Hoſtiã Tiberi delabit, inſequẽtibus Germanis militibus, & põtificẽ telis ac ſagittis petẽtibus. Cum Hoſtiã uero pueniſſet, neq; ingredi mare propter inſtantes procellas liceret, terreſtri itinere Ardeam proficiſcit, Hugone xij. apoſtolor cardinali uiro ampliſſimo ſemp eũ comitãte. Cadẽtibus aũt fluctibus Hoſtiã reuerſus, Tarracinã primo, mox Caietã adnauigat, ubi pbenignẽ a ciuibus ſuis ſuſcipit. Cõuenere eo ſtatim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Cãpanus princeps ac Richardus aqlanus, pollicẽtes ſe in eius poteſtate ſemp futuros, ut ueros decet eccleſiæ dei uectigales. Cum igit parari exercitũ cõtra ſe Hẽricus intellexiſſet, Mauriciũ Bracharẽſem archiepiſcopũ antipapã creat: quẽ potiſſimũ Gelaſio obijceret, eũq; Fregepanũ familiæ cõmendauit: Gregorius is appellatus eſt. Non cõtẽtus aũt tam pnicioſo exemplo Henricus, in Anagninũ agrũ copias ſuas mouẽs, oĩa hoſtilẽ in modũ diripit & capit. Turriculũ quoq; munitiſſimũ locũ iã oppugnabat, cũ ſubito nunciatum eſt Gelaſium cum proceribus Apuliæ, magnoq; cũ exercitu aduẽtare: quare moris caſtris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelaſius autem remiſſis in Apuliam proceribus Romam uenit, arbitratus ob diſceſſum Henrici omnia deinceps pacata fore. Ver longe ſecus quàm putarat, accidit. Nã cũ intellexiſſet antipapã Fregepanum auxilio fretum Romæ manſiſſe, potẽtiã iſtius familiæ ueritus, apud amicos quoſdã prius delituit. At uero cum poſtea in eccleſia ſanctæ Praxedis myſteria celebraret, inſtãtibus hoſtibus cũ factione ſua, uix ſeſe ab eor manibus fuga ſubtraxit, Corſis, Normãnis, familijs egregijs ac Creſcẽtio nepote acerrime de-

Cincius Fregepanis homo factioſus.

ſendentibus. Sequenti uero die a ſuis armis & clientelis bene munitis, in urbē uo-
catus (nam ad ſanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu diſce-
dere ab urbe inſtituit, ne creſcente indies magis magiſq; ſeditione, magna aliqua
clades oriretur. Relicto itaq; Petro Portuenſi epiſcopo, qui uices eius quantum ad
rem ſacram pertinebat, Romæ gereret, cōmendataq; Beneuentanæ ciuitatis cura
Hugoni cardinali xij. apoſtolorum, Piſas primo adnauigat, cum terreſtre iter ne-
quaquam ſibi ac cardinalibus, quos comites ſocioſq; habebat, tutum uideret. Exce
ptus itaq; pbenigne a Piſanis, cum ratione diſceſſus ſui ab urbe audiētibus omni-
bus reddidiſſet, inde ſoluens in Galliā, ad portā ſancti Aegidij puenit: ubi cū abba-
te Cluniacenſi uiro optimo, tum a monachis, & oībus fidelibus qui eo eius rei gra-
tia undiq; cōuenerant, magnifice ac ſplendide ſuſcipit. Deinde uero p continētem
honeſto comitatu magis quàm ſplēdido, ut nūc fit incedēs, inter eundū baſilicam
ſanctæ Cæciliæ in Stagello, eccleſiā ſancti Syluestri in Tillano, eccleſiam ſancti Ste
phani in Tornaco dedicat, lapidibuſq; eccleſiaꝝ terminos notat. Tandem uero ad
Cluniacenſe monaſteriū pueniens, pleureſi correptus, pōtificatus ſui anno i. die v.
morit, uir ſanctiſſimus & oīni laude dignus, ſi uitā cōtinentiſſimam, ſi mores, ſi do
ctrinā inſpicis: qbus ex rebus fit ut facilime credā eū, qui ita cōſtanter & ſancte in
tantis procellis humanaꝝ pturbationū uixerit, nūc beatā & ſempiternā uitā in cæ
lo ducere. Sepelit aūt eius corpus intra limina Cluniacenſis cœnobij. Sunt q ſcri-
Tēplarij bant huius pontificatu inchoatā eſſe templarioꝝ militum originem, qui nō longe
milites. a ſepulchro domini habitantes, peregrinos ſuſcipiebāt, eoſq; per loca ſacra armati
ducebant ac reducebāt; quo eis ſine ullo maleficio inuiſere loca ſancta liceret. Hos
uita, fide, gratia mirum in modum Cuſentinus commendat.

clxix. pō. CALISTVS .II.

CAliſtus ij. Guido antea uocatus, natione Burgundus, Viennenſis archiepiſco
pus, originem a regibus Frāciæ ducēs, ab his cardinalibus pontifex creat, qui
mortuo Gelaſio Cluniaci tū aderant. Veꝝ is nō prius pontificiū habitū ſibi deſum
pſit, quàm intellexit ſe ab his quoq; cardinalibus confirmari, q Romæ & in Italia
remāſerant. Re itaq; literis & nuncijs cognita, Romā ueniens, populo obuiā pro-
deunte ac honorato quoq; urbē ingredit, congratulātibus oībus tū pontifici, tū ci-
uitati Romanæ, q hunc quietis & pacis autorē futuꝝ cernebant. Rebus aūt ex ſen-
tentia Romæ cōpoſitis, Beneuentum proficiſcitur, quo & principes omnes ſtatim
conuenere, ſalutandi (ut mos eſt) pontificis cauſa, maxime uero Guilielmus Apu-
liæ dux, Iordanus Cāpaniæ comes, Arnulphus Ariola, Robertus Lorotelli comes,
uiri inſignes & ſine cōtentione illius partis Italiæ facile principes: q etiā polliciti
ſunt adhibito iureiurādo, ſe in poteſtate pōtificis ſemp futuros. Caliſtus autē q nil
aliud meditabat quàm bellū Aſiaticū, in quo de Chriſtianis ægre tot barbaras gen
tes ſuſtinētibus addubitabatur, Romā rediens, Lambertū Hoſtienſem epiſcopum,
Saxonem ſancti Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium
ſancti angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace ſine ulla conten
tione compoſita, ad urbem redeuntes, tabellam pacis ad lateranenſem baſilicā ſuſ-
pendere. Qua quidē perlecta, tanta repēte lætitia publica exorta eſt, ut paſſim con
gratulantium cœtus audirentur. Verū ne diuturnior hæc lætitia uideretur, effecit
Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam abſente Guilielmo comite oc
cupat. Guilielmus eīn Alexij impatoris cōſtātinopolitani filiā in uxorē ducturus,
abiēs Calabriā & Apuliā pōtifici cōmendauerat. Hāc ob rē Caliſtus ab urbe diſce-
dēs, Bñuentū puenit, indeq; Hugonē cardinalē ad eū miſit, arcē Nicephorim tū in
Calabria obſidentē. Monitus aūt Rogerius ut ab armis diſcederet, nequaquā pon-
tificis edicto obtēperat, imo acrius inſtabat, ne Guilielmus cōſobrinus rediens, ei
impedimēto foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iā arma poſ

tifex, cum ſubito una cũ magna parte ſenatus febri correptus redire ad urbem re infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduerſante, Apulia & Calabria potitur. Atq; hoc modo Guilielmus uxore fruſtratus ac principatu deiectus, apud Salernitanum principem uitam degens, ſine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduerſario ſublato, regem Italiæ ſe nuncupat. Caliſtus autem recuperata ualetudine, apud lateranum noningentorum patrum conciliũ habuit, in quo quidem deliberatum eſt, ut primo quoque tempore ſupplementa militiæ iam deficientis Chriſtianis in Aſia bellum gerentibus ſubminiſtrarentur. Qua ſpe erectus Balduinus Hieroſolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Aſiam incolentium, cum magno exercitu in ſe mouentem ſuperat, & captum in carcerem conijcit. Eadem quoque fortuna uſus, Damaſci regem Hieroſolymas cum exercitu hoſtili animo petentem fundit fugatq;, duobus millibus hoſtiũ cæſis, milleq; captis. Verum ſuperueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui ſtatim nullis expectatis auxilijs congredi auſus eſt, tanta clade ſuperatur Balduinus, ut etiam ipſe una cum proceribus multis captus & in uincula cõiectus ſit. Quare Caliſtus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Chriſtiani amiſſo rege opprimerentur, inſtante Veramundo Hieroſolymitano patriarcha uiro optimo ac doctiſſimo, Venetos ſpe gloriæ & præmij concitos in hoſtem magna claſſe permouit, Dominico Michaele duce, milleſimo centeſimo ac uigeſimoſecundo ſalutis noſtræ anno: qui quidem ad Ioppem claſſe delati, quam Saraceni Babylonis terra marìq; obſidebant, ſuperatis barbaris ingẽti clade, obſidionem ſoluunt. Itum eſt & in Tyrum, quam diu obſeſſam haud incruenta uictoria cepere, pacti tamen prius, ut Tyri & Aſcalonis dimidium obtinerent, ſi eorum opera in Chriſtianorum poteſtatem deuenirent. Verum Emanuel Græcorum imperator Caloiohanni ſuffectus, tantam uictoriam latinis inuidens, uel latina literatura utentibus, Venetis mãdat ut claſſis ſuæ præfectum reuocent: qui certe eorum dicto obtemperans, ira incenſus, Rhodũ, Chiũ, unde corpus beati Theodori martyris Venetias tranſlatũ tum eſt, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris inſulas, diripuit: Motonium ſpoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ ſubiecit. Lapidem præterea ſecum in patriã detulit, ſuper quo apud Tyrum Chriſtus ſediſſe fertur. At uero Balduinus, quem diximus ab hoſtibus captum, precio redemptus, Hieroſolymas rediẽs, Chriſtianam remp. iam labentẽ aliquandiu ſuſtinuit. Hanc ob rem Caliſtus aliquid quietis a rebus externis nactus, & cardinales xij. creat: & baſilicas multas uetuſtate collapſas reficit. Mœnia urbis inſtaurat, aquã in urbem inducit, arces eccleſiæ munit, donaria plurima argenti auriq; baſilicis diuidit. Fundos pleroſq; coemptos beato Petro donat. Eccleſiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verum ne tanta felicitas ſine aliquo incommodo diutius in terris eſſet, Gregorius antipapa Burdinus antea uocatus, nomen pontificis uſurpare conatus, Sutrij ſe continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incurſionibus uexabat, & peregrinos negocij ac religionis cauſa ad urbem accedentes ſpoliabat. Quare Caliſtus comparatis repente copijs, præmiſſoq; cum expeditiſſimo quoq; Iohanne Cremenſi ſancti Chryſogoni presbytero cardinali, ſubſequens ipſe hoſtem uincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impoſitum, in triumphi ſpem Romam ducunt: quem pontifex uita donatum, cauenſi monaſterio incluſit. Caliſtus autẽ de deo deq; hominibus bene meritus, pontificatus ſui anno quinto, menſe x. die vi. in domino moritur. Vacat tum ſedes dies viij.

HONORIVS .II. clxx.põt.

HOnorius ij. qui & Lambertus, ex agro Imolenſi oriũdus, Hoſtiẽſis epiſcopus, eo tẽpore põtifex creat, quo Balduinus ab hoſtibus p̃cio redẽptus, Antiochiam Hieroſolymitano regno adiũxit, mortuis his oĩbus ad quos prĩcipatus ille iure

deueniebat. Verum cum tantus principatus retineri ſine præſide nõ poſſet, eidem præfecit Raymundum Guilielmi ducis Auſtriæ filium, cui ſuperioris Boemundi filia nupſerat. Hoc autem modo compoſitis rebus, regem Aſcalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hieroſolymitanos infeſtantem, unico prælio repulit. Balduinum præterea Damaſci regulum idem molientem, ſed maioribus copijs, tribus grauiſſimis prælijs fundit fugatq́; multis paſſim more pecorum cæſis. Ad Honorium redeo, qui & ſi obſcuro loco natus erat, tamen literatura & moribus tanto magiſtratu dignus uidebatur. Verum non adeo eius ingreſſus laudatur, cum ambitione quorundam potius quàm omnium bonorum cõſenſu pontificatum inierit. Mortuo enim Caliſto, cum de legendo nouo põtifice ratio haberetur, Leo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne uſque ad diem tertium pontificẽ crearent, quo & maturius deliberare, & canones inſpicere liceret, quanuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum uafer, quam uerbis præ ſe ferebat, ſed ei tantiſper diſponere hominum ſuffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipſe Saxonem ſancti Stephani cardinalem, pontificem percupide nimium optabat. Id quoque ſe cupere Leo Fregepanis oſtendebat, quo & populum & patres negligentes & incautos in ſententiam ſui quauis arte pelliceret. At uero cum id uelle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius ſententia pontificem legerent, omiſſo Saxone, Thebaldum ſanctæ Anaſtaſiæ presbyterum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cæleſtinum appellarunt. Tunc autem Leo non amplius immorandum ratus, quod iam offenſum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo ante diximus) pontificem magna uoce præponit, acclamante populo, cleroq́; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne ſentẽtiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen eſt, non longe ab eccleſia ſancti Syueſtri, hominem pontificali habitu exornat. Qui & ſi primo artibus quibuſdam tantum magiſtratum adeptus eſt, tamen poſtea omnium conſenſu pontifex maximus conſalutatur. Pontificatum adeptus, cardinales quoſdam uiros inſignes creauit, quorum opera poſtea magnis in rebus uſus eſt. Familiaritate enim præclarorum uirorum mirifice delectatus eſt. Nam Pontium quendam abbatem cluniacenſem, uirum induſtrium Romæ retinuit: Ingenium quoque Hildeberti Cenomanenſis epiſcopi mirifice extulit: quem deinceps Turonenſem archiepiſcopum creauit, quod plurimum heroico, elegiacove carmine ualeret. Huius quoq; tempora clariora fecit Hugo de ſancto Victore, ſi cognomentum inſpicis: ſi patriam, Pariſienſis doctor inſignis. Hic enim tum dicendo, tum ſcribendo ingenij ſui præclara monimẽta reliquit. Extat eius liber de ſacramentis, liber ſententiarum, liber in dialogo, qui Didaſcalus appellatur. liber de cura animæ: liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus eſt, ut nullum genus officij prætermiſerit, quo eos ad honeſtiorem dignitatis gradũ euehi poſſe exiſtimaret. Vnum tamen ſuis temporibus accidit, quod nequaquam probandũ eſt. Arnulphus enim Chriſtianæ religionis prædicator egregius, clericorum inſidijs Romæ necatur, ꝗ acerbe nimium in eorum laſciuiam & libidinem inueheretur: quodq́; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium ſtudium improbaret, paupertatem Chriſti & integerrimam uitam ad imitationem omnibus proponens. Hũc multi ex nobilitate Romana tanquam uerum Chriſti diſcipulum & prophetam ſequebãtur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene ſentientis uſque ad necem excitatæ. Fuerit ne hic ſanctiſſimus uir presbyter, an monachus, an eremita, haud ſatis conſtat. Sunt qui ſcribant Honorio ipſi id admodum diſplicuiſſe, non tamen tanti facinoris autores unquam inuentos. At uero cum in pontificatu recte gubernato quinquennio ac menſibus duobus uixiſſet, collachry-

mantibus omnibus moritur, & in baſilica Lateranenſi nullo non genere honoris adhibito ſepelitur. Vacat tũ ſedes diebus octo. Neſcio ego quid ſibi uelit marmor illud ſuo nomine inſcriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS .II. clxxi. ſõ.

INnocentius ſecundus, patria Romanus, ex tranſtiberina regione, patre Iohãne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium, hæredem mui cupatum, quod mortuo Guilielmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiſcardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, ſtatim mouet. Nam is ad ſanctum Germanum caſtra habebat, quem certe primo impetu repulit: tantum ualuit Romani exercitus fortitudo & uirtus: oppidoq; ipſo capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obſedit. At uero Guilielmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem unico prælio feliciter habito obſidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multo poſt Rogerius mira modeſtia uſus, una cum pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod uoluit facile a põtifice obtinuit, p̃ter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim uero Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentiſſimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorũdam facinoroſorum ſeditionibus, Anacletusq; appellatur: qui ſpoliatis Romanæ urbis templis, ſpoliatis eccleſiarum theſauris, ui irrumpens, maxime uero in baſilicam Petri, unde crucifixum aureum & coronas pendentes ſuſtulit: tantum pecuniarum conflauit, ut perfacile largitionibus ſeditioſum quenque Romæ in ſententiam ſui ipſius alliceret. Innocentius autem ad urbem rediens, ubi ſeditionibus plena omnia cerneret, ſpectareq; rem ipſam ad cædem multorum uideret, ſponte cedens, primo quidẽ Piſas adnauigat, deinde Genuam, poſtremo in Franciam peruenit. Interim uero Anacletus antipapa, tanto aduerſario ſubmoto, & animos ciuium cum Innocentio ſentientium quoad fieri poteſt, ſibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes ſuas facile deſcendentem, quo magis ei obnoxius eſſet, utriuſque Siciliæ regem creat. Innocẽtius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum ſectatoribus damnauit, Aurelianum ſe contulit, uiſoq; rege Philippo, a quo perbenigne eſt habitus, Carnotum in Belgis petijt: ubi Hẽricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionẽ in Saracenos adhortatus eſt. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, a Germanis tum regem creatum, de ſe reſtituendo multa pollicentem, ſacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad urbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera ſynodo habita, in Italiam redijt, celebratoq; concilio apud Placentiam, Piſas ſe contulit: quam ciuitatẽ iam pridem cum Genuenſi populo diſſidentem, in gratiã tandem redegit. Genuenſem quoq; epiſcopum qui Mediolanenſi ſuberat, archiepiſcopum creat, tribus Corſicæ epiſcopis illi cum Bobienſi parere iuſſis. Piſanis quoq; archiepiſcopum dedit, tribus item alijs Corſicæ epiſcopis cum Populoniẽſi eidem ſubiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam ueniẽs, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad urbem mouet. Nam dum ipſe occupato prius Ianiculo urbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammeo trajiciens, in Lateranum perducitur, nuſquam apparente antipapa, cuius factionẽ Lotharius mira felicitate ad ſanitatem redegit, cauitq; quantũ in eo fuit, ne deinceps uexari ab aduerſarijs Innocẽtius poſſet. Tanto itaq; beneficio deuictus Innocẽtius, mortuo Henrico, Lotharium impatorem Romanũ creatũ, impij corona exornat, quo ſtatim in Germaniã abeunte ad cõpeſcendos Leuticorũ motus, dum pontifex concilium Piſis pro rep. Chirſtiana, proq; tuenda fide de more habet, rurſum antipapa quem in eodem concilio damnauit, factioſis quibuſdam & Rogerio adiuuanti

bus, in pontificem ſurgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu ſuperatis Leuticis Italiam repetit, & Piſani claſſem potentiſſimam in auxilium pontificis educunt, quibus copĳs & Romæ ſeditionem opreſſere: & Rogerium terra mariq́ꝫ oppugnatum, amiſſis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta uictoria Iohannes Conſtantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduerſabatur, legatos ſtatim ad Lotharium mittit de ſuperato hoſte cõgratulatum, quorum de numero quidam philoſophus erat, qui diſputationibus oſtẽdere nitebatur latinam eccleſiam admodum errare, quod cõtra ſententiã Niceni concilĳ, ut ipſe dicebat, quo declaratum eſt, ſpiritum ſanctũ a patre procedere, Latini a filio quoq; id fieri addidiſſent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat diſputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi ſunt, quod addiderint ſpiritum ſanctum a filio quoq; procedere, damnandi multo magis Græci uidẽtur, qui id fieri a ſolo patre addiderint, cũ ipſum conciliũ a patre dixerit. Deluſus homo audax tam acuto reſponſo, ſubſtitit amplius hac de re diſceptare. At uero pontifex ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliã repeteret, Rameonem Lotharĳ imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulſandum iniuriã relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteq́ꝫ a ſuis ſepulto, cum etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deueniſſent, quietura iam reſp. Chriſtiana uidebatur, cum ſubito Romani quidam ſeditionibus potentiã quærentes, ſenatores creauere, q remp. Romanã ditionemq́ꝫ ad ſe pertinentẽ gubernarẽt. His autem dum pontifex reſtitit, habito apud Lateranũ concilio, quo inſtituit, ne quis laicus manum uiolentã clerico inĳceret, pontificatus ſui anno xiiĳ. mẽſe vĳ. die vĳ. moritur, m.c.xiiĳ. ſalutis noſtræ anno, quo tempore magno in precio ſunt habiti & Bilibertus e Britannia oriundus, uir tantæ doctrinæ, ut ob uarietatẽ diſciplinarũ uniuerſalis appellaretur, & Ambertus Remẽſis archiepiſcopus, *Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoq; pontificis illud opus eſt, quod adhuc cernimus in fornice ſanctæ Mariæ trãſtiberinæ e muſiuo.

clxxij. põ.

CAELESTINVS .II.

CAeleſtinus ſecundus, Guido antea uocatus, ſancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuſcus, e caſtro Felicitatis, quod nõnulli ciuitatem Caſtelli eſſe affirmant, Typhernum ab antiquis appellatũ, pontifex in demortui Innocentĳ locum omnium cõſenſu creatur, eo maxime tempore quo in Aſia Balduino rege uita functo, Andegauenſium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, ſi ordinem ſucceſſionis inſpicis, regnum Hieroſolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorũ uirtute fretus aliquamdiu acerrime tutatus eſt. Nam cum Turci ſinum Perſicum incolentes, in agrum Antiochenum incurſiones feciſſent, eos non ſolum fudit rex Fulco, uerumetiã ex his ad tria millia interfecit, totidemq́ꝫ cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonũ auxilĳs fretus, Edeſſam Meſopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis uocatam, inuaſit: quam antea diximus Balduinũ a fratre Gothifredo precibus obtinuiſſe. Capta eſt autem urbs & a barbaris crudeliter direpta, occiſis omnibus Chriſti fidẽ abnegare recuſantibus, ſtupratis etiã nobiliſſimis matronis ſuper altari ſancti Iohãnis baptiſtæ, quod ſciebant a noſtris pie ac ſancte cultum fuiſſe. Sed neſcio quo fato dũ parantur copiæ, Fulco in uenatione leporem concitate nimium & incaute inſequens, caſu equi moritur: cui filius Balduinus eiuſdem nominis tertius in regno ſucceſſit. Cæleſtinus autem pontificatus ſui menſe v. moritur, ſepeliturq́ꝫ in Lateranenſi baſilica, una tantum re felix, ob breuitatem temporis, ut arbitror, quod nullis ſeditionibus toto ſuo pontificatu uexatus fuit.

clxxiij. pont.

LVCIVS .II.

LVcius ſecundus, patria Bononienſis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inĳt, quo Edeſſæ urbis euerſio nũciata eſt, Ea enim ciuitas Edeſſa eſt, ad quam

Tobiã miſiſſe filium Gabelo ſacræ literæ teſtantur: quamq; Thaddæus apoſtolus ad
fidem Chriſti conuertit: & in qua beati Thomæ oſſibus ornata Abagarus regnum
obtinuit, qui datis ad Ieſum literis, ſcripta manu dei reſpõſa accipere meruit. Hac
uero clade audita, Bernardus Clarauallẽſis uir & ſanctitate & doctrina, ut dixi, in-
ſignis, patrociniũ religionis Chriſtianæ aſſumens, principes oẽs Chriſtianos tum
literis, tum nuncijs adhortatus eſt, ut crucem in Saracenos Chriſti uexillum ſume-
rent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis
ſucceſſerat, iñ militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Chriſti in Gallia
& Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuerſus,
quæ amiſerat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & ani
mis auctus, claſſe in Aphricam traijciẽs, adeo regem Tuneſij uexauit, ut hominem
data pace perſoluere tributũ quotannis coegerit, quod certe ad triginta annos con
tinuo exegit. Conradus uero magno crucefignatorum comparato exercitu, Con-
ſtantinopolim perueniens, ab Emanuele ſecundo Græcorum imperatore preci-
bus compellitur, nullo comparato cõmeatu, Iconium ſtatim ducere: ſe enim præ-
ſtaturũ omnia quæ exercitui neceſſaria erant, Emanuel pollicebat. Obſeſſa eſt urbs
natura & artificio munita aliquandiu atq; acriter. Verum cum ſceleſtus imperator
Græco uſus ingenio, gypſum farinæ miſcuiſſet, ex eaq; re panis fieret, quo exerci-
tus Chriſtianorum aleretur, tot ſtatim milites periere, ut re infecta, relicta obſidi-
one, in Thraciam ſecedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præ-
ſtitit, quod Balduinus quartus Hieroſolymitanus rex anĩo auctus, Aſcalonam diu
obſeſſam tandem ui cepit, cum paulo ante Gazam urbem antiquiſſimã penitus ab
hoſte derelictam ædificaſſet, incolendamq; fratribus templarijs cõceſſiſſet. Auſus
quin etiam idem Balduinus Turcorum ſatrapas Hiericontinos infeſtantes propul
ſare, quorum de numero unico prælio ad quinq; millia interfecta referuntur. No
radinum quoq; Damaſcenæ militiæ principem, Hieroſolymitanũ agrum uexan-
tem, tanta clade ſuperauit & pſecutus eſt, ut ægre Chriſtiani retẽti ſint, quo minus
una cum hoſte Damaſci mœnia ingrederentur. Ad Lucium pontificem redeo, qui
interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamq; neceſſariã perti
neret. Credo ego hominem ipſum miro amore excitatum retinendæ Hieruſalem,
quod tituli ſanctæ crucis in Hieruſalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fue
rat, quam quidem baſilicam totam ferme reſtituit. Eius præterea conſenſu in Gal-
lia ſynodus epiſcoporum quorundam & abbatũ facta eſt contra Baliardum philo-
ſophum peripateticum, uirum multæ doctrinæ, non bene in quibuſdam cum fide
noſtra ſentientem, q præſente etiam Lodouico rege, rationibus uictus, non modo
ſententiã mutauit, uerũ etiam monaſticã uitã & religionẽ induit, ac deinceps una
cum quibuſdam diſcipulis in loco deſerto ſanctiſſime uixit. Lucius autem ponti-
ficatus ſui menſe xi. die iiij. moritur, ac in baſilica Lateranenſi ſepelitur.

EVGENIVS .III.

EVgenius tertius, Piſis oriundus, ſancti Anaſtaſij abbas, in monachum antea a
Bernardo uiro ſanctiſſimo electus, in eccleſia ſancti Cæſarei põtifex creatur.
Nam cum haud ſatis inter cardinales conſtaret, quem potiſſimum e numero ſuo
deligerẽt, diuino nutu perciti, uirum ſanctiſſimum Eugenium deligunt. Qui ubi
Romanos inſtare minis etiam cognouit, quo ſui confirmarentur ſenatores, ad Far
fenſe monaſterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cœtu, ibiq; con
ſecrationis munus ſuſcepit. Verum cum poſtea Romanorum non minas tantum-
modo, ſed etiam facta contemneret, ſenatores ipſos eo perpulit, ut petita pace ma
giſtratu ſe abdicarent. Romam itaq; rediens, ubi intelligit Romanos nequaquam
bono animo, ſed fraude in gratiam ſecum redijſſe, inſidias ueritus Tibur dilabitur,
fugientẽ Romani telis & ſagittis inſequútur. Poſtea uero Piſas profectus, nauigio

Edeſſam Thaddæus ad fidem Chriſti cõuertit.

clxxiiij. pont.

in Franciam contendit, regemq́ Lodouicum crucesignatum in Turcos & Saracenos animat, quem Conſtantinopolim cum exercitu profectum nõ ſecus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradum Sueuum. pſuaſum enim iniquo tempore ducere copias per deſerta Syriæ, eo neceſſitatis eum compulit, ut lacerum exercitum difficultate & inopia rerũ Antiochiam re infecta ducere coactus ſit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli infenſus, claſſe in Græciã delatus, Corcyram inſulam, Corinthum, Thebas & Euboiam de imperio Emanuelis occupat, duxiſſetq́ eodem animo Conſtantinopolim, ni Veneti inſtructa in hadriatico ſexaginta triremiũ claſſe, quo minus id faceret prohibuiſſent. Flexit itaq; Rogerius ad littora Aſiæ deo uolente. Nam tum forte Saracena claſſis Lodouicũ regẽ Franciæ circumuenerat, qui non longe a portu ſancti Simeonis ſoluẽs, Palæſtinam petiturus erat. Rogerius itaq; barbaros in auguſto nactus oppugnat & uincit, Chriſtianumq́ regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim uero claſſis ueneta quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit quæ Rogerius occupauerat, immunitaq́ ac ſine ullo præſidio reliquerat. Rogerius autem dimiſſo apud Ioppen Lodouico Conſtãtinopolim delatus, ſuburbia uidẽte Emanuele incendens, euſq; uictoria delatus eſt, ut & ædes impatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiuſdem manu legerit. Verum cum poſtea inde in Siciliã cõpoſita claſſe abiret, in Venetos incidens inſtructos, & ad dimicandum paratos, ex ſuis triremibus xx. amiſit, ægreq́ fuga ſibi ſalutẽ quæſiuit. Interim uero Conradus, Lodouicus & Balduinus iunctis copiis animisq́, Damaſcum magnis conatibus obſident: quam urbem ſeruos Abrahæ fundaſſe cõſtat, loco campeſtri naturaq́ arido, ſed artificio hubere atq; fœcũdo. Ager enĩ effoſſis cuniculis ductisq́ fiſtulis, unde irrigari poteſt, miram hubertatem præ ſe fert. Paruus amnis in regione unicus non longe ab urbis mœnibus præterlabens, lingulam quandã facit, in qua noſtra caſtra poſuerant, unde facile cohibere ab aquatione oppidanos poterant: uerũ Aſſyrio quodã perſuadente, cui maxime Balduinus in rebus arduis credebat, caſtra ad alteram urbis partem transferũtur: q; diceret facilius irrumpi hoſtium mœnia eo loci poſſe, utpote minus munita. Motis itaq; caſtris, Damaſceni repente ſtatiua noſtrorum occupant ac muniunt, noſtrosq́ ab aquatione & cõmeatu prohibent. Quare cum ſiti fameq́ laboraretur, tandẽ non ſine contumelia obſidionem ſoluunt: Hieroſolymam Balduinus, in Europã Lodouicus & Conradus cõminutis uariis caſibus exercitibus reuertũtur, m.c.lii. ſalutis anno. uenerat tum Romã Eugenius, excitis ad expeditionem Chriſtianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate ſuſceptus eſt. Tarracina autẽ, Setia, Norbano ac Fumonis arce receptis, quæ loca hoſtes ac tyranni circunquaq; poſiti occupauerunt, Tibur recreãdi animi gratia conceſſit. Vbi non ita multo poſt pontificatus ſui anno viii. menſe iiii. die uigeſimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, ut decebat, pompa in baſilica Petri ſepelit. Eius autem iuſſu & impenſa extructa eſt porticus, uel reſtituta potius ſanctæ Mariæ ad Præſepe, quemadmodum ex inſcriptione apparet.

clxxv. põ.

ANASTASIVS IIII.

ANaſtaſius iiii patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea ſancti Ruffi Veliternæ diœceſis, ex cardinali pontifex creatur, eo potiſſimum tempore quo Alphonſus Hiſpaniæ rex ab expeditione Hieroſolymitana rediẽs morit, in eiusq́ locum ſufficitur Sanctius filius, cui paulopoſt mortuo pro Chriſti fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno ſuccedit. Anaſtaſius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæq́ æſtimationis Lateranenſi baſilicæ condonauit, & ædes egregias apud Pantheon, quod ſanctã Mariam rotũdam uocant, breui ædificauit. Plura quoq; mente deſtinauerat, tũ ad dignitatẽ eccleſiæ, tum ad ornatũ urbis Romæ pertinentia, ſi ei aliquãdiu uiuere licuiſſet. Fecit tamen

Alphõſus rex ab expeditione Hieroſolymitana reuertitur.

tum ſpes ex eo concepta, tum Richardi de ſancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia uiderentur. Richardus enim doctor inſignis multa & grauiter & copioſe tum ſcripſit, præcipue uero librum de trinitate. Habuit & ſermones ad populum non minus docte quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa fame eſt, Anaſtaſio pontifice & clam & aperte pauperibus ipſis eleemoſynas præbente, qui pontificatus ſui anno uno, menſe quarto, die quarto & uigeſimo moritur, ſepeliturq́; in Lateranenſi baſilica concha porphyretica.

Richard' de ſancto Victore.

HADRIANVS .IIII.

clxxvi. pont.

HAdrianus quartus, natione Anglicus, Albanus epiſcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in *Nouergiam miſſus, prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Chriſti fidem redegerat. Mortuo deinde Anaſtaſio pontifex creatus, tentatusq́; a Romanis tum precibus, tum minis, ut conſulibus liberam urbis adminiſtrationem relinqueret, id ſe facturum cõſtantiſſime renuit. Inſtabat Romanus clerus ut in Lateranũ proficiſceretur faciendæ conſecrationis cauſa, quod etiam facere recuſauit, niſi prius Arnoldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex urbe pelleretur. Hoc autẽ ægreferens populus, cardinalẽ ſanctæ Pudentianæ ad pontificem uia ſacra proficiſcentem, uno atque altero uulnere afficiũt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiã execratione perſecutus eſt, quoad mutata ſententia, & Arnoldum ab urbe pepulere, & cõſules abdicare ſe magiſtratu coegere, relicta pontifici adminiſtrandæ urbis libera facultate. Interim uero Guilielmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio ſucceſſerat, Beneuentana ſuburbia, Ceperanum Baucumq́; in Hernicis de eccleſia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusq́; ditioni ſubiectos omni ſacramento liberat, quo facilius a rege deficerent, nullo iureiurando aſtricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus, Ciſalpinam Galliam cũ exercitu ingreſſus, cum Dertonam haud ſatis imperio obtemperantem aliquandiu obſeſſam, ui tandem cepiſſet, magnaq́; celeritate Romã uerſus iter ſtatim fecit. Pontifex autem Viterbij, tum agens confirmaturus in fide eccleſiaſticas ciuitates circunquaq; poſitas, Oruetum & ciuitatem Caſtellanam adijt. Verum cum poſtremo ſe imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios compoſita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo deſcendens, eum ut uerũ Chriſti uicarium ſalutat. Cum uero ad urbem ueniſſent, & pontifex in baſilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clauſis tum portis ne quid tumultus exciraretur, per Hadriani pontem ui erumpẽs, Teutonicos cum pontifice præter eorũ uoluntatem ſentientes, paſſim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromiſſo exercitu, qui in pratis Neronianis cõſederat, Romanos ex uaticano in urbem retrudit, multis cæſis captisq́;, pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes dimittit. Verum cũ poſtea, ut mos eſt, ituri ſimul ad Lateranum pontifex & impator eſſent, fieriq́; id nequaq̃ tuto uiderẽt, Romanis ad arma ſpectantibus, Mallianam ſimul proficiſcuntur: ubi tranſmiſſo flumine, per Sabinos & pontem Lucanum ad Lateranum peruenientes ſolennia perſoluere. Dum hæc aũt Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem uenientes, ſe ac omnia ei ſponte dedunt. Verum cum imperator intellexiſſet urbem illam ad põtificatum pertinere, eandem Hadriano ſtatim reſtituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniam redijt. At pontifex a proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentum ſe contulit, maioremq́; regni partem ſua tantum pſentia Guilielmo abſtulit. Interea uero Palæologus uir quidem nobilitate inſignis, Emanuelis ſecundi imperatoris Conſtantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentũ petijt, pontificiq́; imperatoris nomine ſponte obtulit auri libras quinq; millia, fugaturumq́; ſe ex Italia Guilielmũ, ſi tres maritimæ in Apulia urbes, ei ex fœdere rebus

Forte Noruegiam.

bene geſtis darentur. Quod ubi Guilielmus reſciuiſſet, pōtificē ad miſericordiam cohortatus, pollicetur non modo ſe reſtituturū quæ de eccleſia abſtulerat, uerū ultro quædam alia condonaturū, Romanosq́; eccleſiæ rebelles in officio retēturū, ſi utriusq́; regni titulis tam citra ꝗ ultra Pharū poſiti, inſignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduerſantibus quibuſdam cardinalibus. Hanc ob rem Guilielmus inſtructo exercitu Apuliam hoſtili animo ingreſſus, cum omnia ferro ac flamma conſumpſiſſet, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brundusiū caſtra poſuerāt, eos facile ſuperat: unde Salentini Apuliq́; omnes deditionem ſtatim fecere. Pontifex autem cardinalibus infenſus, qui obſtiterant quo minus pax componeret, Guilielmum in gratiam recipit, eidemq́; utriuſque regni titulos aſcripſit, adhibito prius ſacramēto, ſe nil deinceps moliturū quod eccleſiam Romanam offenderet. Rebus autem ex ſententia compoſitis, pontifex per Caſſinates, Marſos, Reatinos, Narnienſes, Tudertinos iter faciens, ad Oruetum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, a quo ea urbs & inhabitata & cultior reddita eſt. Cum uero inſtantibus Romanis ad urbem rediſſet, uexareturq́; a conſulibus libertatem Romanam reſtituere conantibus, Arignanum petiit: ubi non ita multo poſt moritur pontificatus ſui anno quarto, mēſe decimo, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum ſanctæ Chriſtinæ multa caſtella muniuit, & Radicophanum quod nunc Senenſes obtinent, muro & arce prope inexpugnabile reddidit. Horum autem temporum hiſtoriam ſcripſit ſatis eleganti ſtylo & oratione Richardus Cluniacenſis monachus, quem alij ſcriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in baſilica Petri ſepelitur non longe a ſepulchro Eugenij pontificis.

clxxvij. pont.

ALEXANDER .III.

ALexander tertius, patria Senēſis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorum & uiginti cardinalium ſuffragijs pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuem tituli ſancti Clementis presbyterum cardinalem, Victorem appellatum, tres tantum ſubrogauerint, unde ſchiſma ortum eſt. Tum uero Alexander, ne diutius ſeditio illa cum pernicie eccleſiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obſidentem, per legatos rogat, ut interpoſita autoritate imperatoria ſeditionem tollat. Reſpondit ille utrūq; pontificem Papiam ire oportere, quo & ipſe proficiſcetur cognoſcēdæ diſceptationis cauſa. At uero cum Alexander accepto tali reſpōſo Anagniā ſe cōtuliſſet, Octauianus Anagniā occupat. Tū imperator indignatus quod dicto ſuo pōtifex nō obtēperaſſet, epiſcopos ij. ad Alexandrū mittit, q eum nō pontificē, ſed cardinalē appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum ſtatim ſe conferunt: eumq́; Papiam perducunt, ut haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq́; equo albo inſidentem per urbem Ticinenſem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus, præmiſſa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis uinculo colligat, literasq́; mittit ad Chriſtianæ reip. principes & populos, quibus intelligant id a ſe iure ac merito fieri. Rediens deinde Romā Alexander pontificatus ſui anno ſecundo, multos aduerſarios in urbe inuenit, in ſe cornua palam erigētes, quod Frederici exercitus præter urbē ueterem & Anagniam, omnē eccleſiæ ditionē iam occupauerat. Quare Alexander adhortāte etiā Philippo Francorū rege, Tarracinam profectus, cōſcenſo nauigio ad eam rem mandato Guilielmi Siciliæ regis parato, in Franciā contendit: cōuētuq́; in Claro mōte habito, anathema in imperatorem & Octauianum factū ſtatim enunciat. Dum hæc agit in Europa agerent, mortuo apud Hieroſolymam Balduino iij. Almericus frater ſtatim regnum

accepit, ne ob interregnũ in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriret. Verꝝ compoſitis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiaꝝ p̃fectum edita ingenti cæde, ſtatim ſuperat: Alexandriamq́; obſidet, quam Tiracinus Soldani Saracenoꝝ regis præfectus, in ſuam poteſtatem fraude redegerat. Alexandrini aũt cum nec diutius pati obſidionẽ poſſent, nec ſubijci Chriſtianoꝝ imperio uellent, Almerico ſe hac conditione commiſere, ut in Soldani poteſtatem pulſo Tiracino tyranno redigerentur. Almericus itaq; ingenti pecunia recepta, Soldano urbem reſtituit. Verum cum ſecum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniam præſtaret, in eum ducens, Cares urbem, nũc Cairum appellatã, obſidet. Fredericus aũt tyrannica poteſtate uſus, direpta Dertona & Mediolanum ſolo æquauit: unde tranſlata magorum corpora Coloniam tum crediderim a Rodolpho Colonienſium archiepiſcopo, & Cremonenſes magnis incõmodis affecit. Quare Veronenſes, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne amplius ulla auxilia Frederico Ciſalpinam uaſtãti p̃ſtarentur. Fredericus itaq; ira incenſus, Veronam ducens oppugnandæ urbis cauſa, cum eo perueniſſe aliarum urbium auxilia intellexiſſet, retrocedens, ac Papiam ſeſe recipiens, literis & nuncijs Franciæ regem adhortatur, ut tollẽdi ſchiſmatis cauſa Alexandrũ ſecum ad concilium ducat, quo & ſe unà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonẽ locus eſt ubi Sauo fluuius Gallos a Germanis diuidit. Is locus cõcilij eſt habitus, quo Fredericus rebus Italiæ pro tempore cõpoſitis, profectus cum Octauiano eſt, Scotiæ ac Boemiæ regibus, magniſq; armatorum copijs ſtipatus. Verum cum Alexãder ad id ſe profecturum concilium recuſaret, quod ipſe non indixiſſet, Turoniq; id inchoaſſet, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens, Octauianum quem paulo poſt ſecuturus erat, in Italiã miſit: quo quidẽ Lucæ mortuo, Guido Cremenſis in antipapam Octauiano ſubrogatur. At uero Romani creatis conſulibus, Alexandro pontifici amicis, eum ſtatim ex Francia reuocant, qui primo in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne ſuſcipitur. Aduentu autem Alexandri Ciſalpinæ Galliæ populi in ſpem libertatis erecti, anno ſalutis m.c.lxv. in Fredericum ſæue nimium imperantem arma ſumunt, præſidiaq; eius ex arcibus quibuſdam dejiciũt. Verꝝ Fredericus comparato magno exercitu in Italiam ueniens, præter ſpem nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrum Bononienſem deſcendẽs, copias partitur. Cohortes enim quaſdam Lucam miſit, quaꝝ præſidio tutus antipapa eſſet, qui tum Lucæ erat. Ipſe uero cum reliquo exercitu Anconam profectus, urbem aliquandiu obſidens, in ſuam tãdem redegit poteſtatem. Interim uero ſociæ Ciſalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum reſtituunt ac muniunt: Laudenſes Mediolanenſium hoſtes in ſocietatem recipiũt, quo facilius Frederico reſiſtere poſſent, ſi in eos moueret. Verum Fredericum maior cura inceſſit. Mortuo enim Guilielmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem miſit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & unicam mentem omniũ Græcorum cum eccleſia Romana conuenientem, ut orientalis cum occidentali eadem fieret, ſi pateretur imperiũm Romanum antea diuiſum, in unum corpus redigi. Legatis autem quid ſit reſpõſum, haud ſatis conſtat, cum bellum inter Romanos, Tuſculanos, atq; Albanos ortum, pontificem impediuerit, quo minus certum reſpõſum legatis daret. Nam cũ Tuſculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recuſarent, incenſus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tuſculanos mouent. Tuſculanorum rempublic. tum maxime gubernabat Aino comes, quem Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat. Is itaque in re militari peritus, accerſitis Germanis, qui apud Nepeſum Sutriumq; cõſederant, tãta Romanos clade affecit, ut deinceps uix ſe tueri mœnibus, nedum hoſtem foris laceſſere potuerint. Tum ue-

Magorũ corpora Coloniam trãſferũtur.

Cõcilium apud Diuonem.

ro Fredericus ulciſcendi iniurias (ut ipſe dicebat) ab Alexandro acceptas occaſiõnem nactus, Ancona deſcendẽs, Romam mouet. Poſitis autem in pratis Neronianis caſtris, irrumpere ſuburbium Vaticani conatus, a familiaribus Alexãdri conſtantiſſime repellitur. Sequenti uero die baſilicam Petri incendiſſet, ſi æditui furẽtem ac iam facem intentantem admiſiſſent. Pontifex autem haud ſatis tuto in Laterano conſiſtens, quod iamiam irrupturos Germanos uidebat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes cõfugit. Tum uero Guilielmus Siciliæ rex magni Guilielmi filius, audito põtificis diſcrimine, magnam uim pecuniæ & triremes duas paratiſſimas ei miſit. Inſtabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, ut de duobus põtificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certe cum tota ad Frederici nutum ſpectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, ſalutem ſibi fuga quæſiuit, Caietam primo, mox Beneuentũ delatus. Expulit & Fredericum ab urbe Roma peſtis, qua paſſim ueluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Ciſalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiũt: quos acriter nimium inſtãtes detrectato certamine ſtudioſe uitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaq; Frederico, ſociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Rouretũ Taro amni adiacentẽ, paribus animis impenſaq; cõdunt: in eamq; ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuiſis agris uiritim, partitisq; in urbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam ui capiũt ac diruunt. Idem etiã in Tuſculanos feciſſent, ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus a tanto facinore deterruiſſet. Miſit tum etiam Emanuel imperator Conſtantinopolitanus alios oratores qui maiora pollicebantur, ſi pontifex in ſententiã ſuam deſcendiſſet: quibus Alexander ita reſpondit, ſe nolle id in unum coniungere, quod olim de induſtria maiores ſui diſiunxiſſent. Moritur interim Guido * Cremẽſis antipapa in baſilica ſancti Petri: quam magno Frederici præſidio adhuc obtinebat, cuius in locum a ſeditioſis quibuſdam ſufficitur Iohannes Sarmienſis abbas ex Pannonia, uir priſdem furto infamis, cuiq; Aino comes ſibi timẽs ob cladẽ antea Romanis illatam, Tuſculum tradidit, montem Flaſconem ex pacto recepturus. Verum cum Aino a Flaſconenſibus non reciperetur, recuſarentq; Tuſculani antipapam recipere, Tuſculum rediẽs omnino excluditur. Inde uero ad Alexandrũ qui tum Verulis erat abiens, ius omne ſuũ quod in Tuſculo habebat, ei cõdonauit. Vnde Tuſculani publico etiam decreto ac conſilio adhibito pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi ſunt, regem ſuum purgantes, ꝙ falſo diceret̃ in necem beati Thomæ archiepiſcopi Cantuarienſis coniuraſſe. Hanc ob rem pontifex cum nõ facile oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna poteſtate mitti, qui rem ipſam diligenter inſpicerent, quibus certe rex omiſſo hybernico bello, quo erat implicitus, honoris cauſa apud Normanniã occurrit: req; diſcuſſa ad hoc uentũ eſt, ut Henricus iuramẽto adhibito, cũ non ſatis de facto cõſtaret, ſeſe purgauerit, ꝓmiſeritq; ſe pœnitentiã pro nece ſanctiſſimi uiri acturũ: cuius etſi fuiſſet inſons atq; inſcius, occaſionem tñ præſtitiſſe ſit uiſus, quod uiuentem ſimultate & odio ꝓſecutus ſit. Additũ ꝑterea, ut cc. milites Hieroſolymã mitteret, q ſuis auſpicijs, ſuaq; impẽſa per annũ contra Saracenos dimicarẽt: utq; ipſe triennio cum quãto poſſet exercitu cõtra barbaros bellũ gereret, libertatẽ eccleſiaſticam in ſuo regno tueret̃, appellationibus ad curiam Romanã factis non aduerſaret̃. His aũt rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulũ in ſe atq; in hæredes ſuos transferri meruit pontifice annuente. Hinc autem obſeruatum eſt, ut omnes Anglici reges a Romano pontifice regni iura recognoſcãt. Alexander aũt diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe urbem eorum pace ingreſſurum,

nil amplius q̄ rem diuinam curaturum,omiſſa eis cura rerꝫ ſecularium:cum id eti
am non impetraret,Segniam proficiſcitur:ibi auditis legatis qui ex Anglia uene-
raut,cognitiſq; beati Thomæ miraculis,eum in numerum ſanctorꝫ refert.Frederi
cus aũt in Italiam per montem Ciniſiũ rediens,Secuſam dolo captã diruit:Aſten-
ſes timore perculſos in deditionem accipit:Alexandriã menſes quatuor graui ob-
ſidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit:Poſtea uero
pertæſus longitudine laborꝫ,in die paſchatis obſidionē ſoluēs,Papiam uenit:ubi de
pace Italiæ eſt actum,interpoſita pontificis autoritate,quam Veneti cum impera-
tore Conſtantinopolitano antea ſentientes, libenter amplexi ſunt, ob uiolatum a
Græcis ius gentium.Henricum enim Dandalum ciuem ſuum, legatum ad Ema
nuelē miſſum,tam diu candentia ærea inſpicere coegere,quoad oculorꝫ aciē amit
teret.Interea uero Almericus Hieroſolymitanus rex Cairum obſidēs, q̄uis ſpe po
tiundæ urbis non careret,tñ ingenti pecunia accepta,obſidionem ſoluit in Aſcalo
nam mouens,quam paulopoſt re item infecta reliquit, quod commeatibus indige
ret:quodq; etiam milites feſſos diutino & graui labore cerneret.domum aũt redi-
ens,cum non diu ſuperuixiſſet,moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui & ſi
lepra ac quidem uehemēti laborauit, regnum tñ conſtantiſſime ac prudentiſſime
gubernauit.Alexander aũt pontifex cum iam pacata eſſe oĩa exiſtimaret, Alexan-
driæ nouæ urbi epiſcopum dedit,anno ſalutis noſtræ milleſimocenteſimoſeptua-
geſimoquinto. Verꝫ nō ita diu poſt Fredericus in Italiã cũ magnis exercitibus de-
ſcendens,oĩa ſtatim infeſta reddidit.Mediolanenſes tñ adiuuantibus ſocijs omni-
bus,eius copias ita attriuere frequentibus prælijs,ut paulũ abfuerit quin ipſe quo-
que imperator ſubfoſſo eius equo interficeretur. Ex Papienſibus aũt & Comenſi-
bus,qui imperatori fauebant,multi deſiderati ſunt.Ipſum uero Papienſem epiſco
pum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex,quia in partes imperato
ris declinauerat.Tum uero Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe,quod eccleſi
am dei pſequeretur,palam minari ſe in patriam redituros,omiſſa tam iniqua mili
tia,ni propere cum pontifice in gratiam rediret.Dum itaq; pax in Italia tractaret,
in locum Noradini Saracenorꝫ regis demortui,Saladinus uir fortiſſimus ſufficit:
qui rege Aegypti armis capto atq; occiſo, Aegyptum ſtatim ac Syriam ſuo adie-
cit imperio.In Chriſtianos deinde mouēs,nequaq̄ certe tali fortuna uſus eſt.Nam
primo prælio apud Aſcalonam,ſecundo ad Tiberiadem duce Balduino ſuperat.
Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum,exercitum
mouet,quem ſimulata fuga in anguſtas cōualles protractum ſuperat & capit:eaq;
conditione omittit,ut quæ in Aſia ceperat,ſtatim dimitteret.Conuenerat iam Ve
netias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſa,eo & Fredericus accedens,in ue
ſtibulo ſancti Marci pontificis pedes exoſculatur:ſimul deinde ad altare maius,p-
fecti,accepta dataq; ſalute,de fœderibus pacis inter ſe multũ diuq; collocuti ſunt,
quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt.Abiēs deinde imperator cum bo
na pōtificis uenia,Rauēnam primo,mox Bertonorꝫ ſe contulit:quod oppidũ cum
teſinere ob opportunitatem loci inſtituiſſet,rogatu Alexandri eccleſiæ tandem re-
ſtituit.Abiens quoq; Venetijs Alexander cum triremibus xiij.Guilielmi Siculi &
iiij.Venetorꝫ,ornato ob beneficium acceptum eorum ſummo magiſtratu inſigni-
bus quibuſdã & muneribus,Sipontũ primo uentis delatus,atq; inde Troiam & Be
neuētum,per Caſſinenſem ſaltum Anagniam ſe cōtulit:ubi non diu immoratus,
Tuſculũ petens,de abrogandis COSS.agere cum Romanis cœpit anteq̄ pax cō-
poneretur. Verũ quia res in l. annum protracta, tolli difficilime uideretur, pacti
ſunt,ut non prius electi a populo COSS.magiſtratũ inirent,q̄ in uerba pontificis
iurarēt ſe eccleſiæ Romanæ fideliſſimos fore:nihilq; unq̄ molituros quod dignitã
ti pōtificiæ obeſſet,Hoc itaq; modo rebus compoſitis,pōtifex tertium Romã pſe-

ctus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſa honoratiſſimo quoq;, con
cilium ſtatim in Laterano concelebrat: tum ut mores curiæ iam nimia licentia la
befactatos cōponeret, tum uel maxime, ut decerneretur ſub anathematis pœna,
ne quis ferrum, ligna, armave infidelibus & a religione noſtra alienis importaret.
Moriens hoc fere tempore Emanuel Conſtantinopolitanus imperator, Alexium
filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato:
qui aliquot annis imperiū ſapienter & ſumma cum fide adminiſtrauit. Eius quoq;
conſenſu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adoleſcenti in matrimoniū lo
cat. Balduinus item quartus huius nominis Hieroſolymitanus, quo rem ſuam ſta-
biliorem redderet, ſororem Sibyllam Guilielmo Montisferrati Marchioni co-
gnomento Longaſpata, uiro in re militari præſtantiſſimo, in uxorem collocat: ar
bitratus, ſi opus eſſet, Guilielmū ipſum cum alijs Chriſtianis principibus rei ſuæ
laboranti opem ſtatim allaturum. Interim uero Alexander poſt longos & aſſiduos
labores, cum iam quieturus a tyrannicis perturbationibus uideretur, pontificatus
ſui anno xxi. die xix. Romæ moritur, ſublatis prius e medio iiij. ſchiſmaticis pon-
tificibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana fere ſubuerſa eſt.

clxxviij. pontifex.

LVCIVS .III.

LVcius tertius, natione Tuſcus, Luca urbe, gente nobili oriundus, omnium con
ſenſu eo tempore pōtificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus
Alexio pupillo tutorem datum, pulſis Latinis, qui puero fauebant, Cōſtantinopo
litanum imperium uſurpauit, necato in undis puero, dū laxandi animi cauſa par-
uo nauigio huc illuc temere dilabitur. Præterea uero ne facinore partam tyranni-
dem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes quorum uir-
tutem ſuſpectam habebat, breui interfecit. At uero Guilielmo Longaſpata Hiero
ſolymis mortuo, Balduinus rex nepoti conſulturus, Sibyllam nouo marito collo
cat Guidoni Luſigniano e Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, ut ſe mor-
tuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam ſupergrederetur, regnum gu-
bernaret: illudq; deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis
autoritate, qui ad Chriſtianam remp. pertinere arbitrabatur, principes Aſiæ q̄ ma
xime inter ſe beneuolētia & affinitate cōnexos eſſe, quo facilius Saracenis & Tur-
cis in bello reſiſterent. Is tñ ex urbe deijcitur, dum fauentibus quibuſdā ciuibus Ro
manis, abolere conſulū nomē annitit̃. Fautoribus eius in urbe deprehenſis effoſſi
oculi ſunt. Accepta autem tam inſigni contumelia pontifex Veronam profectus,
concilio habito, & Romanorum licentiam ac ſuperbiam improbauit, & principes
omnes Chriſtianos adhortatus eſt, ut noſtris in Aſia pro fide Chriſti laborantibus
ſuccurreretur: maxime uero cum ſeditione principum noſtrorum hoſtes freti, du-
ce Saladino Hieroſolymitanum agrum popularentur. Nam pulſo Guidone Luſi-
gniano ab adminiſtratione regni ob ſuperbiam, Bertrādo comite Tripolitano tu-
tore deſignato, ad arma ciuilia res ipſa ſpectare uidebatur. Non deſtitit tamē pon
tifex & literis & nuncijs eos adhortari, ut poſitis ſimultatibus, una mente eodemq;
animo tam diu hoſtibus reſiſterent, quoad nouæ copiæ in ſupplementum militiæ
ſubmitterentur. Iam enim inſtante Heraclio patriarcha Hieroſolymitano, qui pri
mo Veronam eius rei cauſa ad Lucium uenerat, deinde ad Philippum Franciæ re
gem acceſſerat, milites crucesignati ad tantam expeditionem mittebantur. Ver
Guilielmus Siciliæ rex, in quo tempore iniurias Latinis ab Andronico Conſtanti
nopolitano imperatore illatas ulturus, cum armato exercitu in Græciā traijciens,
oīa perturbauit. Nam & Theſſalonicam Macedoniæ urbē ui cepit, & multas Græ
ciæ Thraciæq; ciuitates uarijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripu-
it: nuſquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus ſuis infeſto, propterea q
multos occiderat, pleroſq; exilio dānauerat. Hac uero neceſſitate impulſi & coacti

Conſtantinopolitani ciues Iſaac quendam regia progenie ortum, e Peloponneſo ad imperium uocant: qui Andronicum prælio ſuperatum & captum, uarijs cruciatibus interfecit. Quo ſublato, Lucio pōtifici haud difficile fuiſſet, Guilielmū regem pace cum Iſaac compoſita, impellere pollicitationibus & præmijs ut in Aſiam traijceret. Verum dum ob hanc rem nuncij ultro citroq; mitterētur, Lucius uir optimus pōtificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die decimooctauo Veronæ moritur: ſepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis baſilicæ. Hic autem pōtifex non immemor patriæ ſuæ, eam multis muneribus, tū diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore eīm Frederico quo cum in pace uixit, obtinuit ne Hetruſci alia q̄ moneta Lucenſi uterentur, quemadmodum Lōgobardi ſolam Papienſem admitterent ſignatam imperatoria nota. Nam ciſalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit *Ptolomes Lucēſis & Petrum Comeſtorem, qui hiſtoriam utriuſq; teſtamēti cōſcripſit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monaſterium Floris ab eo cōditum, in precio tum fuiſſe, doctrina & diuinandi arte, quam ſub ambagibus quibuſdam præ ſe ferebat. *Forte Ptolemeus.

VRBANVS .III. clxxix. pontifex.

VRbanus tertius, patria mediolanenſis, patre Iohanne, e gente Cribella, pontificatum iniēs, reuocare ad concordiam Chriſtianos principes primo annixus eſt, ne diſſidentes a barbaris opprimerētur. Verum mortuo Balduino quarto lepra laborāte, non potuit tripolitanus comes, tutor Balduini quinto deſignatus, curam eius ſuſcipere, Sibylla pueri matre Guidoneq; Luſigniano prohibentibus. Non ſuperuixit diu puer: octauo eīm menſe poſt patrē moritur, cuius mortē tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blandiitijs in ſententiam ſuſpſius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymūdus tripolitanus comes, atq; quo ei facilius ulciſci iniurias ſuas liceret, inducias cum Saladino paciſcitur. Hoc itaq; modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus a Chriſtianis auulſus eſt. Raymundo enim comiti tum parebant ob uxorem quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deeſſet, occaſionem belli gerendi enixe quærenti, Montis regalis Chriſtianus princeps, qui ultra Iordanem longe ac late imperitans, annonam & quidē abundantem Hieroſolymis perpetuo ſubminiſtrabat, inducias temere uiolauit. Hāc ob rem Saladinus ueniſſe tempus ratus, quod maxime expetebat, comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam caſtra ponens, cum templarijs in præſidio poſitis acerrime dimicat. Fuere ſuperiores templarij, optimo tamen quoque de ſuis occiſo. Nam & magiſter militiæ & pleriq; alij conſilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & a calamitate animum ſumens, templarios magis magiſq; urget. Hanc ob rem Raymundus haud ſatis Saladino credens, Tiberiadi uxore relicta, quam firmiſſimo præſidio muniērat, Tripolim reuerſus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempſit. quare Saladinus belli gerēdi occaſionem nactus, Ptolemaida omiſſa, in Tiberiadem ſuo iure mouet. Inſtantibus itaq; Chriſtianis omnibus, maxime uero templarijs, ut exercitus in hoſtem duceretur, Guido rex in Saladinum mouēs, qui loco irriguo & amœno caſtra poſuerat, repulſus ab hoſte, haud longe caſtrametatus loco iniquo & arido, ſequēti die ad pugnam compellitur, ac magna clade ſuperatur, laborantibus ſiti Chriſtianis. In tam uero ſiniſtra pugna capti fere omnes principes ſunt, maxime autem Guido rex & templariorum magiſter: quorum de numero multi ſecuri percuſſi ſunt. Hac itaque uictoria potitus Saladinus, Aconem propere duxit: quam ſtatim Chriſtiani dedidere, cum ſingulis ueſtimētis abire permiſſi. Eadem quoque fortuna uſus, Berytum, Byblum ac maritima omnia occupat, ſoli Aſcalonitæ munitionibus fiſi, reſponderunt, ſe non niſi poſt captam

Hieroſolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides Chriſtianis obfuit. Nemo enim (adeo ſe æqualem omnibus præbebat) eius imperium aſpernabatur. Is itaq; Aſcalonam mouens, decem dierum oppugnatione eam his conditionibus in deditionem accepit, ut reddito Guidone rege & templi magiſtro, quos in uinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimũ fieret, Saladinus properabat, ꝙ iam Tyrum perueniſſe Conradum intellexerat Montisferrati marchionem, cum claſſe ab Iſaac imperatore Conſtantinopolitano accepta, cuius ſororem nuper in uxorem duxerat, eoq; peruenturum breui ſuſpicabatur Guilielmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At uero Turci cum intellexiſſent tanta cum gloria Chriſtianos a Saladino ſuperatos, æmulatiõe gloriæ moti, Laodiceam profecti, urbe recepta, in Antiochenũ agrum deſcendunt: quo in loco a Chriſtianis tanta clade ſuperati ſunt, quantã Saladinus Chriſtianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus urbem Hieroſolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij qui in præſidio erãt, deſperatis ſuppetijs, hac conditione dedidere octauo & octogeſimo anno, poſteaquam a Gothifredo capta fuerat, ut tantum abeunti cuiq; ferre liceret, quantũ ſuis tantummodo humeris ſuſtinere poſſet. Migrantium Chriſtianorum pars Tyrum, pars Antiochiã, pars Alexandriam delata eſt. Inde uero multi deinceps Sicula claſſe in Italiam delati ſunt. Saladinus aũt Hieroſolymam ingreſſus, campanas primo e turribus deiecit, mox baſilicas omnes præter Salomonis templum prophanauit: quod priuſquam ingrederetur, aqua roſacea lauiſſe ferunt. Manſere Hieroſolymis Chriſtiani Aſiatici, Syriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittẽte Saladino: qui relicto eo loci firmiſſimo præſidio, Tyrum propere ducit: quam Guilielmus publico conſilio, auxilioq; defendendã acceperat. Hic itaq; Siculæ claſſis auxilio fretus, Saladinum ab urbe repulit. Verum cum poſtea conſtaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ urbis cauſa profectum, Vrbanus pontifex qui omĩbus uiribus annixus fuerat ne Hieroſolymæ caperentur, Venetias comparandæ claſſis gratia proficiſcens, dolore animi quem ex calamitate Chriſtianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus ſui anno primo, menſe decimo, die uigeſimoquinto.

clxxx. pontifex.

GREGORIVS VIII.

GRegorius octauus, patria Beneuentanus, ſummo omnium conſenſu põtifex creatus, ſtatim nuncios & literas ad principes Chriſtianos mittit, eos cohortatus, ut uiribus oĩbus unã ſecum comparato exercitu, terra mariq; Hieroſolymam ab hoſtibus captã recuperarent. Quo uero id liberius fieri liceret, ipſe Piſas ſtatim proficiſcitur, ut compoſita inter Piſanos & Genuenſes pace, utrũq; populum bello maritimo præpotentem, in ſanctam expeditionem cõcitaret. Verum dum hæc intentiore cura uir ſanctiſſimus agit, Piſis moritur, pontificatus ſui die lvij.

clxxxi. pontifex.

CLEMENS .III.

CLemens tertius, patria Romanus, patre Iohanne, cognomẽto Scholaris, pontificatum iniens, ſtatim de bello in Saracenos gerẽdo edictũ propoſuit. Nam Saladinus ſecundã uictoriæ fortunam ſecutus, iam ciuitates quinque & uiginti de principatu Antiocheno ceperat: ipſamq; Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha deniq; occupauerat. Hanc ob rem moti Chriſtiani principes, bene admonente pontifice arma ſumunt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, ſubſequentibus multis epiſcopis archiepiſcopiſq;. Veneti quoq; & Piſani paratiſſimas eduxere claſſes. Venetæ præfuit archiepiſcopus Rauennas, Piſanæ Piſanus præſul. Guilielmus autem Siciliæ rex, pacato a piratis mari, annonã omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiſcentibus ſubminiſtrabat. Friſones præterea, Dani & Flandrenſes cum quinquaginta triremium claſſe inter nauigandum ad Aphricæ

littora flectẽtes, Saracenos magnis incommodis affixere, capta ac direpta Siluma eorum urbe. Bela autem Poloniæ rex, ſaluti Chriſtianorum cõſulens, Vngaris pacem dedit, quo oĩbus proficiſci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeq́ paribus animis e Ptolemaida mouerant, urbemq́ oppugnabant. tum ſuperueniente cum magno exercitu Saladino, & a tergo & a fronte eodem tempore contra hoſtem dimicare neceſſe fuit. Pugnatum eſt diu atque acriter. & iam ad Chriſtianos uictoria inclinabat, cũ equus e manibus gregarij cuiuſdam elapſus, Chriſtianis fugiẽdi initiũ fecit, arbitrantibus ſuos in fugam uerſos. Verum Gaifredus Luſignianus ad cuſtodiam caſtrorum relictus, eruptiõe facta & hoſtes repreſſit, & ſuis animum ad reſiſtendum dedit. Conſtat tñ ex Chriſtianis ad duo millia eo die cæſos fuiſſe. Periere item ex acceptis uulneribus templariorum magiſter, & Andreas Bremenſis comes. Durante autem diutius obſidione, tanta fame obſidentes oppreſſi ſunt, ut etiam ab hoſte annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei opportunitatem nactus, caſtra rerum oĩum copia referta ſine ullo cuſtode dimiſit: ad quæ diripienda cum paſſim nullo ſeruato ordine Chriſtiani accurriſſent, Saladinus rediẽs, multos incautos & nil tale opinantes oppreſſit. Non deſeruere tamen tam grauem & diutinam obſidionẽ Chriſtiani, licet ad cætera mala, dyſenteria quoque in caſtris laboratum ſit: quo quidem morbo & Sibylla Guidõis uxor, & quatuor filij, quos ex ea ſuſceperat, in caſtris periere. Interim uero dum hæc in Aſia agerentur, Guilielmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad eccleſiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet inſulæ proceres Tancredũ ſtatim ſuffecere, ex Rogerio Normãno & pellice quadam genitum, hominem certe tantæ ſocordiæ, ut eum Guilielmus negaret ex Rogerio genitũ. Repetiturus itaq́ ſua iura Clemens pontifex, copias eo celeriter miſit: quibus dum Tancredus reſiſtit, rapinis & cædibus omnia repleta ſunt. Mouerat iam copias ſuas in hoſtes Chriſtiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens Thraciamq́, iam Cõſtantinopolim peruenerat: quem certe Iſaac imperator eius potentiam ueritus, traijcere Boſphoꝝ ſtatim adhortatus eſt. Tranſmiſſis itaq́ copijs, Fredericus inſtante etiam literis & nuncijs Clemẽte, & Philomenã urbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in poteſtatem ſuam redigit. Verum dum lauandi cauſa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in undis perijt. Tum uero eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga conſumptus eſt. Philippus autẽ Richardusq́ reges, gallico tyrrhenoq́ pelago Meſſanã ſimul delati, uaria fortuna deinceps uſi ſunt. Nam Philippus proſpera nauigatione uſus, Ptolemaidæ portum attingẽs, Chriſtianorum exercitum & animos auxit. Richardus uero tẽpeſtate in Cyprum delatus, cum a Græcis portu prohiberetur, inſulã ui ingreſſus, expugnatam ſpoliatamq́ firmo ſuorum communiens præſidio, Ptolemaidem tandem in caſtra peruenit. Oppugnabatur tum acriter urbs: ſed inerat ualidum Saladini præſidium: quo quidem perſæpe erumpente, Chriſtiani magna incommoda recipiebant. At uero Clemens omiſſo tantiſper Tancredo, donec Chriſtiani contra Saracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciſcerentur, ad componendas res eccleſiaſticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non ſatis probatos ſeueritate ſua emendauit, & clauſtrum ſancti Laurẽtij extra muros ædificauit, & lateranĩ ædes non mediocri impenſa reſtituit: templũq́ uermiculato opere ac muſiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multo poſt pontificatus ſui anno tertio, menſe quinto, in baſilica lateranenſi ſepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

CAELESTINVS .III.

Caeleſtinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomẽto Bubonis, põtificatum adeptus, ægreferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Conſtantiam clxxxij. pontifex.

rege Rogerio natam, occulte e monaſterio panhormitano eduxit: eamq́ licet deo
dicatam, Henrico ſexto Frederici Barbaroſſæ filio, diſpenſatione apoſtolica in ma
trimonium collocauit: hac conditione, ut regnum Siciliæ cis & ultra Pharum do
tis nomine repeteret, reſeruato cenſu qui pontifici feudatario iure quotannis ſol-
ueretur. Hac aūt beneficentia motus Henricus, Tuſculum (quod ipſe firmo præſi
dio munierat) Cæleſtino reddit, quod ſtatim Romani a pōtifice acceptū, adeo di-
ripuere euertereq́, ut ſaxa demolitæ urbis in capitolio uſq; ad multam ætatem in
memoriā tantæ cladis ſeruata ſint. At uero Henricus & Conſtantia Neapolim op
pugnantes, ſoluere obſidionem coacti ſunt peſte exercitum populante. Chriſtiani
aūt qui biennio Ptolemaidem obſederant, tandem eam dedente pſidio receperūt,
his conditionibus, ut & pars dñicæ crucis, quam ſuperius amiſſam diximus, a bar
baris redderetur: & eiſdem cum ſingulis ueſtimentis abire liceret. At uero cū dñi-
ca crux nō reperiretur, multos e barbaris Richardus trucidauit. His itaq; malis p-
territus Saladinus, deſperáſq; poſſe reliqua tueri, quarundam urbium mœnia de-
molitus, de reddēda Chriſtianis Hieroſolyma cogitauit: quod certe ne faceret, diſ
cordia inter Philippum Richardūq; orta de principatu inter ſe contendētes, effe
cit. Verum abeunte ex Aſia Philippo, ſimulato interim morbo, Richardus maiori
animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potiſſimum tempore quo Cōradum
Monteferratum Tyri in foro agentem, ſicarij duo (arſaculas Saraceni uocant) gla-
dijs confodere, deuoti prius ac iurati ſe hoſtes oēs ſuæ ſuperſtitionis ea ratione in-
terfecturos. Hi aūt poſtea de fuga retracti, exquiſitiſſimis cruciatibus ſunt interem
pti. Hēricus uero Campaniæ comes, Iſabella regina in uxorem ducta, Tyri dñatu
potitus eſt. At Richardus Guidonem Luſignianū blande eum appellando, in eam
ſententiam tandem adduxit, ut ſibi regni Hieroſolymitani iura pmitteret, quem
titulum anglici reges adhuc uſurpāt. Auctus itaq; animo Richardus, obſidere Hi-
eroſolymā inſtituerat. Veꝝ in itinere a Saladino extremū agmē carpēte uexatus,
cum iniquo loco decertare neceſſe eſſet, hoſtē magno ſuoꝝ incōmodo tandē ſupe
rat. Qui poſtea non longe a Bethleem munitiſſimo loco caſtrametatus, intercipe
re commeatus inſtituerat, quo minus ab Aegypto ad Chriſtianos Hieroſolymam
obſeſſuros importarentur. Ob hanc itaq; cauſam & ob hyemem quæ iam appete-
bat, Richardus relicta tam neceſſaria obſidione, ad quā pontifex eum cōtinuo ſub-
miniſtratis pecunijs animabat, Aſcalonā conceſſit: quam pariter & Gazam a Sala
dino antea deletas inſtaurauit. Dilabētibus deinde paſſim maritimis copijs, Piſa-
ni in hadriaticum delati, Polam capiūt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti
aucta maiorem in modum ſua claſſe, Piſanos Pola eijciunt, urbemq́ diripiunt: eos
quouis in loco perſecuturi, ni Cæleſtinus reip. Chriſtianæ cauens, utrunq; popu-
lum ad pacē cohortatus fuiſſet. Inſtabat iam uer, & mouere copias Hieroſolymam
Richardus inſtituerat, cum ſubito nunciatum eſt, regem Frāciæ Normanniam ea
mente uexare, ut in Angliam traijciens, regnū illud fratri Iohanni acquireret. Mu
tata itaq; ſententia Richardus pacem cum Saladino componit his conditionibus,
ut ſibi oīa præter Tyrum & Ptolemaidē haberet: reliqua aūt quæ in poteſtate Chri
ſtianorum remanerent, nequaq̄ uexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in
Europam rediens, ab hoſtibus capit̃. Redemptus aūt ingenti pecuniæ ui, tandem
in Angliam proficiſcens, ſæpe cū rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice,
qui ſuo ac Chriſtianorum omnium iniquo tempore tm̄ certamen excitaſſent: ma-
xime uero, q̄ Saladino mortuo tum maxime recuperari Hieroſolyma poſſet. Fe-
runt Saladini uiri clariſſimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interi-
or tunica lancea ſuſpenſa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum
Aſiæ dñatorem, ex tanto regno tantiſq; opibus nil aliud ſecum ferre. Dignum ſa-
ne tanti principis ſpectaculum, cui nil aliud ad ſummā laudem defuit, q̄ Chriſti

character. Tum uero Saladino mortuo, Cæleſtinus in magnam recuperandæ Hie
roſolymæ ſpem ueniens, Henricum imperatorem qui mortuo Tãcredo regnum
Siciliæ occupauerat, ad bellum aſiaticum adhortatur: quod cum ipſe obire nõ poſ
ſet, eo Maguntinum archiepiſcopum & Saxoniæ ducem cum magnis copijs pro-
pere mittit. Idem quoq; feciſſet & Franciæ rex, ni Saraceni Mauritaniam incolen-
tes, in ulterioremq; Hiſpaniam trãjciẽtes, capto rege Caſtellæ, Bæticam omnino
cepiſſent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitra
bantur, tanta uictoria elatos, ſed illaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem mili-
tem in Europa retinebant. Germani uero in Aſiam trãjcientes, & Berytum a Sara
cenis deſtitutum muniuere, & Ioppen obſidione preſſam liberauerũt, petituri de-
inceps Hieroſolymam, ni Cæleſtino tum mori contigiſſet pontifici ſanctiſſimo:
& qui nil in uita prætermiſit, quo terra ſancta (ita enim Hieroſolymas uocant) re-
cuperaretur. In tantis aũt pturbationibus rerũ, tantoq; ſumptu bellico ædes egre-
gias, tum apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifi
ces percommode poſſent. Extant adhuc in Laterano ualuæ æneæ e regione ſancta
ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaq; impenſa fabrefactæ. Præterea uero ciuitatis nomen Vi
terbio dedit: eccleſiamq; eorum cathedralem fecit: Tuſcanenſem & Centumcel-
lenſem ita in eandem transferẽs, ut unus epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur au
tem Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die undecimo, ſepeli-
turq; in baſilica Petri, bonis oĩbus præ dolore & deſiderio hominis lachrymãtibus.

INNOCENTIVS .III.

INnocentius tertius, patria Anagninus, patre Traſimundo e familia comitũ, uir *clxxxiij. pontifex.*
etiam ante pontificatum doctrina & moribus inſignis, a Cæleſtino in numerum
cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum oĩm conſenſu pontifex ſufficit.
Hic aũt ſtatim ubi magiſtratum inijt, bello aſiatico animum adjciens, Germanos
propter Henrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio literis, nuncijs,
præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Veꝝ id quidẽ fruſtra tentauit. Germani eñ
nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianoꝝ detri
mento tranſeunt: potiſſimum uero Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos dela
ti Turci, Saraceniq; etiam deditionẽ facturos, ui captos ad unum oẽs interfecere,
euerſa ſtatim a fundamentis urbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cum
pars electoꝝ Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanũ Hetruriæ du
cem, quem Henricus tutorem filij moriẽs reliquerat, imperatorem optaret. Et ne
quid mali ad perturbanda oĩa deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ
fauebat. At uero Innocentius ne tumultu oĩa complerentur, Othonem imperato-
rem cõfirmat, legitime ab his ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tñ Philip
pus ob hanc rem, & Hetruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio
munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici uxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui ad-
huc pueri Siciliæ regnum cis & ultra Pharum præter conditionem ſexus, ad p-
pulſandam uim hoſtium conſtantiſſime muniuit. Increbeſcẽtibus itaq; hoc modo
diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocẽtius ratus, ſua autoritate &
Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricũ ſan
cti Pauli, & Lodouicum Sabaudiæ comites in Saracenos mouit. Hi aũt oẽs coniun
ctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere claſſem in Turcos & Sa-
racenos armare, ꝗ polliciti ſunt oẽs paribus animis Iaderã, quæ iteꝝ ad Vngaros
defecerat, recuperaturos. Cõparata itaq; claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtãtes com
peſcunt, & Iaderenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebant hæc in ſinu adri
atico, cum Alexius Iſaac fratrem imperatorem Conſtantinopolitanum, quo latini
amiciſſimo uſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in uincula coniecit. Hãc ob
rem Alexius adoleſcens Iſaac filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre

contra tyrannum petit, quæ profecto hac conditione ei concesſa eſt, ut & Græcam eccleſiam Romanæ ſubijceret: & auri marcas xxx. millia pſolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator Venetis Franciſq; intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabunt, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato ſibi cognatione cõiuncto condonauit. Inde uero Conſtantinopolim profecti, dum terra mariſq; urbem oppugnant, Theodorum Laſcari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, urbemq; biduo continuata oppugnatione ui capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem uirginem deo dicatam. Redeuntes itaq; in urbem pater Iſaac & filius Alexius, non diu ſuperuixere. Pater enim morbo, filius autem ueneno petitus interiere. Interea uero Bonifacius Montisferratus regno Theſſaliæ potitus, cum pecunia indigeret, ſuadẽte Balduino accepta ingenti ui auri, Cretam Venetis dedit. His aũt pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim a tyranno preſſam oppugnãs, & Valachos olim Romanos ulteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros uicinos in ſe exciuit. Multitudinem itaq; hoſtium timens, Conſtantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia urbe Græca capta, maximis calamitatibus Chriſtianos quotidie uexabat. Innocentius autem tot hoſtibus undiq; laceſſitus, conquiſitum undequaq; militem continuo ſubmittebat. Qui ubi accepit Hilminolinum maxima claſſe in Hiſpaniam traiecisſe, Toletumq; oppugnare, publico edicto omẽs qui ferre arma poſſent, ad extinguendũ tantum incendium concitauit. Conuenerãt eo multi Galli opem Hiſpanis allaturi: qui ſtatim in patriam rediere, ubi aduentum ſuum Hiſpanis minime gratum ſenſere. Hanc ob rem Hilminolinus utranq; Hiſpaniam incredibili celeritate hoſtilem in modum peruagatus, Arelatum uſq; & Auenionem perueniens, cædibus omnia & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hiſpaniæ reges, Caſtellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, & Nauarræ, copijs ſimul iunctis, cum Saraceno congreſſi, maximã uictoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere. *Dominicus hæreſim apud Toloſam cõpeſcit.* Oborta tum apud Toloſam hæreſis eſt, quam Innocentio procurante beatus Dominicus, qui poſtea in ſanctos relatus eſt, mira celeritate compeſcuit, adiuuante etiam Simone Monforti. Non enim diſceptationibus uerborum tantum, uerumetiam armis opus fuit: adeo inoleuerat tanta hæreſis. Otho interim Romanorum imperator, ubiq; a Philippo ſuperatus, cum in Agrippina Colonia obſideretur, eruptionemq; infeliciter tentaſſet, a Coloniẽſibus excluditur, qui ſtatim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen ſuperuixit Philippus: a comite nãq; palatino inſidijs petitus necat. Cognita uero huius morte, Germani ducem Saxonium imperatorem deligunt, Othonem quintum appellatum: quem Innocentius ſequẽti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maxime rei maritimæ ſtudentes, cum obire omnia publice non poſſent, priuatis etiam ciuibus negocium dedere, ut quas uellent inſulas occuparent, modo in fide rei permanerent. Vnde multi ciues inſulas Ionij & Aegei occuparunt, publice tamen Corcyram, Motonium, Coronum in ſuam redegere poteſtatem. Otho uero, quem diximus ab Innocentio coronam imperij ſuſcepiſſe, cõtra ius faſq; occupatis Monteflaſcone, Radicophano, multiſq; eccleſiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adoleſcenti Frederico ſecundo ſublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in ſe concitauit: a quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus ut ab iniuria diſcederet, parere deſierit. Hanc ob rem Boemiæ rex cum maguntino & Treuirenſi archiepiſcopis, Lantgrauio Turingiæ, atq; Auſtriæ duce ſuadẽte, Fredericum ſecundum Siciliæ regem, uigeſimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaq; in Germaniam rediens, paternæ ditioni conſulturus, Innocentio recuperãdi

omnia quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam
in fide armis continentes, anno ſalutis milleſimoducenteſimoquartodecimo, ean-
dem iui Coloniæ formam redegere, miſſis eo ciuibus qui Cretenſes in officio con-
tinerẽt. Venerat tum Romam Fredericus ſecũdus coronæ gratia: quam ubi ab In-
nocentio impetrare nequiuiſſet, in Germaniam profectus, regni Germaniæ diade
ma a Maguntino archiepiſcopo accipiens, cum Lodouico rege Franciæ amicitiæ
& fœderis ſocietatem iniĳt: qua quidẽ amicitia Lodouicus ipſe fretus, Iohanni An
gliæ regi bellum ſtatim intulit. Verum Iohãnes auxilio diuino & humano uſurus,
Angliam Hiberniamq́ Romanæ eccleſiæ uectigales faciens, centum auri marcas
quotannis ſoluturum ſe pollicebatur, quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Frede
ricus aũt Othonem perſequens, a Lodouico rege Franciæ graui bello ſuperatum
Aquiſgranum cepit: ibiq́ iterum Innocentĳ pontificis autoritate fretus, uexillum
crucis ſuſtulit: laturus (ut ipſe dicebat) opem & quamprimum Chriſtianis contra
Saracenos in Aſia dimicãtibus. Præterea uero ut grati animi ſignum aliquod præ
ſe ferret, Fũdanum comitatum eccleſiæ Romanæ dono dedit: uel datum antea, &
uſurpatum deinceps, reddidit. At pontifex ubi uideret Saracenorum potẽtiam in
Aſia concreſcere, apud lateranum maximum cõcilium celebrat, cui interfuere Hie
roſolymitanus, Cõſtantinopolitanus patriarcha, metropolitani lxx. epiſcopi qua-
dringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti, Græci & Romani
imperĳ legati: regum uero Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri ora
tores. Venere multa tum quidem in conſultationem, nec decerni tamẽ quicquam
aperte potuit, ꝙ & Piſani & Genuenſes maritimo, & Ciſalpini terreſtri bello in-
ter ſe certabãt. Eo itaq; proficiſcẽs tollendæ diſcordiæ cauſa pontifex, Peruſii mo
ritur pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſeptimo, die decimoſexto, cuius
uita adeo probata fuit, ut poſt eius mortem nil earum rerum quæ in uita egerit, lau
dauerit, improbaueritq́, immutatũ ſit. Nam & decreta pleraq; retulit, quibus tam
laicorum ꝙ̃ clericorum mores componerentur. Scripſit & libros de ſacramento eu
chariſtiæ, de ſacramẽto baptiſmi, de infelicitate cõditionis humanæ. Habuit item
ſermones temporibus & ſolennibus diebus accommodatos. Improbauit præterea
abbatis Ioachimi libellum quendam, non ſanam doctrinam præ ſe ferentem. Da-
mnauit & errores Almerici hæretici, qui poſtea Pariſiis cum ſectatoribus ſuis exu
ſtus eſt: qui ad reliquos errores affirmabat ideas quæ ſunt in mente diuina, & crea-
re & creari, cum ex ſententia beati Auguſtini in mente diuina nil niſi æternum &
incommutabile ſit. Dixerat præterea in charitate conſtituto nullum peccatum im
putari. Iuuere autem huius pontificis uirtutem & doctrinam beati Dominici, un
de prædicatorum, & Franciſci Aſſiſiatis ſanctitas, unde Minorum ordo tum origi
nem habuit. Sunt qui ſcribãt & Gratianum compilatorẽ decreti, & Papiam Lom
bardum, qui uocabula latina in ordinem redegit, tempore Innocentĳ fuiſſe. De Pa
pia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertĳ pontificis temporibus quidã aſ-
ſcribunt. Et ne exiſtimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu præter- *Hoſpitale*
miſiſſe, ſcito eius opera & impenſa hoſpitale ſanctiſpiritus conditũ fuiſſe, auctũq; *ſancti ſpũs*
ab eo magnis prouentibus: quibus & peregrini & ægroti & uulgo concepti ac or *cõditur.*
phani alerent. Ornauit & altare ſancti Petri opere uermiculato, ut eius imago &
literæ in fornice ipſo ſcriptæ indicant. Vniuerſis præterea urbis Romæ eccleſiis li
bram argenti dedit, unde calices ſacrificandi gratia conficerentur. Reſtituit & be
ati Sixti eccleſiam iam uetuſtate collabantem. Hoc ideo factum ab eo maledici dice
bant, ne omnem impenſam in turrim quandam, nunc comitum appellatã cogno
mento, familiæ ſuæ tranſtuliſſe uideretur. Vtcunq; eſt, conſtat eum in quouis gene
re uitæ probatiſſimum fuiſſe, dignumq́ qui inter ſanctos pontifices cenſeatur.

clxxxiiij. pontifex.

HONORIVS .III.

HOnorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium ſuffragijs ponti-
fex creatur, ad quem Petrus imperator Conſtantinopolitanus cum Iole uxo-
re ueniens, in baſilica ſancti Laurētij extra muros coronatur, deligiturq́ ſtatim Io-
hannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Aſiæ componēdas cum
hjs copijs proficiſceret, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam
Aconem Chriſtiani proceres Honorio hortante: maxime uero Andreas Vngariæ
rex Venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne conceſſit,
quod in Dalmatia dux Auſtriæ habuerat. Andream quoq; ſecuti ſunt & Henricus
comes Niuernenſis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes in-
ito conſilio cum Iohanne Hieroſolymitano rege, Damyatam Aegypti urbem obſi
dere instituentes, anno ſalutis milleſimoducenteſimo ac decimooctauo, mēſe Maij.
eo proficiſcuntur. Aeliopolis hæc urbs quondam appellata eſt, ab Aelio Pertina-
ce qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ urbem in inſu-
læ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque poſita plena mercimonijs,
hæc primo miles diripuit. Verum cum poſtea flantibus zephyris Nilus in immen
ſum creuiſſet, corrupta annona, laborare inopia rerum Chriſtiani tū cœpere, p-
cipue autem obſidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longe a no-
ſtris caſtra poſuerat. Hac itaq; difficultate rerum moti Chriſtiani, in Soldanū co-
pias mouent. Is autem terrore perculſus, relictis caſtris rerum om̄ium copijs refer-
tis, noſtris obſidendi urbem quam liberaturus uenerat, facultatē præſtitit. Cordiri
us autem magni Soldani filius, Hieroſolymæ retinēdæ ſpem abijciens, ſi Damy-
ata Chriſtiani potirentur, dirupto urbis muro, turrim Dauid & templum domini
tantummodo integrum reliquit: nec ſepulchrū Chriſti uiolauit, motus (ut aiunt)
illorum Chriſtianorum precibus qui ea loca incolebant. Dum noſtri autem Damy
atā acriter oppugnant, Soldanus cū maioribus copijs rediēs, inter Cairū & Damy
atam caſtra poſuit, nec unquam elici ad certamen conuicio aut maledicto potuit.
Hac uero indignitate moti Galli, ſine ordine in eos ruentes, magnū incōmodum
ab erumpentibus accepere. non tamen obſidio Damyatæ relicta eſt, quæ tandem
Ordo Dominici cõfirmatur. menſe decimoquinto a Chriſtianis capitur: direpta, militem ingenti præda locu-
pletauit. Interim uero Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipſo inſtan-
te confirmat, & Fredericum ſecūdum anathemate notatum, imperij dignitate pri
uat, quod mortua matre Conſtantia, quæ ipſum in officio continebat, Romam ue-
niens, contra ius faſq; ditionem pontificiam uexabat. Hanc igitur ob rem motus
Soldanus, quod de inimicitia pontificis & imperatoris ei conſtabat, maiorē quàm
nunquam antea comparauit exercitum, arbitratus Chriſtianos nuſquam appari-
turos, qui ſtatim ſuadente Iohāne Columna cardinali Romano ſumptis armis, ho
ſti ad Nilum obuiam fiunt. Is uero timorem ſimulans, ne a loco in quo conſederat,
abirent, Nili excreſcentiam expectauit. quæ paulo poſt apertis undiq; ipſius flumi
nis cataractis, ita omnia inundauit, ut cubitum quouis in loco excederet. Hoc aūt
malo perterriti Chriſtiani, pacem ſtatim hac cōditione iniere, ut Damyata relicta,
captiuis utrinq; dimiſſis, reddito a barbaris crucis ligno Chriſtianis, Aconem Ty
rumq́; redire liceret. Damyata itaq; in celebritate purificationis beatæ uirginis a
Chriſtianis prius habitari cœpta, in eiuſdē natali die barbaris tum ex fœdere red-
dita eſt, anno ſalutis milleſimoducēteſimo & uigeſimoprimo. Quo quidem anno
Tartari gens Scythica, uel (ut alij uolūt) a mōtibus Indiæ digreſſa, uaſtata Parthia,
Media, Perſia, Aſſyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longe a
Mæotidos palude concedentibus accolis ſedes poſuit. Chriſtianorum autem du-
ces cum moliri in Aſia nil poſſe uiderent, obſtantibus hoſtibus, cum Iohanne Colu
mna in Italiā redeunt, quos ſubſecutus Iohānes Hieroſolymitanus rex cū Romam

ueniſſet, perbenigne magnis donatus muneribus ab Honorio ſuſcipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole uxore ſuſceptam, in matrimoniũ locat, eiq; ius illud condonat dotis nomine, quod ſibi hæreditario iure in regno Hieroſolymitano competebat. Hinc eſt quod omnes Siciliæ Neapolitaniq; reges, titulum Hieroſolymitani regni uerbis, non etiam armis ſibi uindicant. Iohannes deinde in Franciam proficiſcens, meliore certe fortuna q̃ antea uſus eſt. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex teſtamento quadraginta millia librarum argenti, totidemq; magiſtro templi Hieroſolymitani reliquit: quo adminiculo fretus, in Hiſpaniam proficiſcens, ad perſoluendum uotũ beato Iacobo promiſſum, Berengariam regis Hiſpaniæ ſororem in uxorem accipit: eo præſertim anno quo Dominicus uir ſanctiſſimus Bononiæ moritur, quoq; Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem ſatis a rebus externis quietus, & eccleſiam ſancti Laurentij extra muros, & baſilicam Sancta ſanctorum, & eccleſiam ſanctæ Viuianæ reſtituit. Aedes præterea Caſæ Marij ædificauit: ſemifornicem & Cyborium beati Petri miris operis exornauit. Decretales quoque epiſtolas compilauit. Ordinem beati Franciſci comprobauit, quem biẽnio poſt Gregorius in catalogum ſanctorum retulit. Hoc autem modo Honorius bene ac beate uitam ducens, ut bonum paſtorem decebat, anno pontificatus ſui decimo, menſe ſeptimo, die decimotertio moritur, ſepelitq; in baſilica ſanctæ Mariæ maioris ad Præſepe. Poſt cuius mortem tanti terræ motus repente exorti ſunt, ut in montibus Saluijs ad quinque millia hominũ periiſſe conſtet, cadentibus domibus, ſaxiſq; ex cacuminibus montium in habitatas conualles paſſim ruentibus.

GREGORIVS .IX.

clxxxv. pont.

GRegorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, e familia comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizodium pontifex creatus, Fredericum ſtatim monuit ſub anathematis pœna, ut primo quoque tempore in Aſiam cum exercitu proficiſceretur recuperandæ Hieroſolymæ cauſa. Promiſit quidem Fredericus ſe id facturum: atque omnibus cruceſignatis mandauit, ut Brunduſij ad certam diem cum armis adeſſent. Venerat eo magna multitudo, præcipue uero e Germania Lantgrauius Haſſiæ, qui Brunduſij una cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem ſimulans, in Sicilia ſe cõtinet. Hæc autem fraus ita aperte deprehenſa eſt, ut conſtet ipſum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eo celerrime adnauigaſſe, omnemq; eius ſupellectilem diripuiſſe: non deſtitit tamen fingere ſibi in animo eſſe in Aſiam traijcere. Eo enim poſt rapinam nauigationem dixerit, omnibus qui tum aderant ſubſequi iuſſis, licet non ita multo poſt (ut ipſe dicebat) procellis agitatus, Brunduſium redierit. Hac autem fama percitus Iohannes rex Hieroſolymitanus, cum Berengaria uxore pontifici rem gratam facturus Bononiam uenit, Venetorum nauigio in Aſiam traiecturus. Verum pontifex cognita Frederici fraude, ne Iohanni re infecta abire liceret, eum & hexarchatus Rauennatis gubernatorem inſtituit: & Honorij tertij ſententiam in Fredericum latam, confirmauit. Grauioraq; in eum molitus fuiſſet, ni Maurorum impetum reformidaſſet claſſe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Aragonum rex tanta clade ſuperauit, ut breui Maiorica inſula una ex Balearibus, & Valentia urbe potitus ſit, pulſis Saracenis, incolas locorum ſuſcipere Chriſtianos ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum precibus & minis pontificis feſſus, in Cyprum uſque, ut Chriſtianis in Aſia bellantibus, quos ſæpe deceperat, aliquam ſpem daret. At uero dum inde Soldani uires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiſerat, in pontificem mouens, multa Picenini agri oppida occupat. Erat tũ Peruſij põtifex Aſſiſiũ petiturus, ut quæ de Fran

ciſco uiro ſanctiſſimo miracula audierat, præſens cognoſceret. Quam ob rem cum re (quemadmodum audierat) comperta, in ſanctorum numerū ſtatim retulit, magno Chriſtianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc a pontifice agerētur, alter Frederici ſatelles Fulgineum per factionem occupat: unde paulopoſt armis bene cum eccleſia dei ſentientium depellitur. Inſtabat literis ac nuncijs Fredericus Anconem iam profectus, ut a pontifice abſolueretur, quod diceret ſe deinceps in eius poteſtate futurum. Verum pontifex cognita hominis fraude, & Chriſtianos milites in Aſia dimicantes admonet, ut ſibi a Frederici inſidijs caueant, aliquid noui ſemper machinātis in hominum perniciem: & Iohannem Hieroſolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs uexantem. Alijs uero copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, e ſancto Germano præfectum Frederici dejciens cum Saracenis mercede cōductis, omnia ab eo ſaltu Cepuam uſque pertinentia, in deditionem breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepide redeunt. Interim uero Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, ultro pontificem rogat, ut in gratiā recipiaſ, impatorq́; appelletur, ac pro regno Siciliæ uerus eccleſiæ feudatarius. Quod quidē nō prius impetrauit, quā uncias auri centum & uiginti millia eccleſiæ Romanæ ob illata damna perſoluiſſet, ipſeq́; pro ea re ſupplicatum ad pōtificem Anagniam ueniſſet. Cum autem Gregorius ad omnia intentus (ut bonum paſtorem decebat) Peruſinorum res ab exulibus perturbatas, eo profectus componere ſtudioſus eſſet, ſtatim Romæ tanta ſeditio orta eſt & hæreſis, quanta nunquam antea, Hannibale ex gente hannibala cum quibuſdam ſacerdotibus male ſentiente, quo quidem autore populus Romanus uſus, in eccleſiam dei cōiurauerat. ſed hunc diuina ultio cito compeſcuit. Nam & Tiberis ſupra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peſte laboratum eſt, ut decimus quiſque uix ſuperfuerit. Pontifex tamen mira clementia uſus, Romam ueniens, populo Romano ignouit, pulſo e ſenatorio ordine Hannibale, conuictis de hæreſi ſacerdotibus errorem faſſis, ac ſaniorem opinionem ſubire iuſſis. Adornandam uero

*elimatas urbem deinde conuerſus, & ueteres cloacas * eliminatas reſtituit, & nouas extruxit, urbis dignitati & ualetudini uno tempore conſulens. Ab urbe deinde abiens ualetudinis gratia, & Reate (ut quidam uolunt) beatum Dominicum principem ordinis prædicatorum, & Spoleti Antonium Vlyxibona oriundum, Patauij mortuum, ſecundum a Franciſco ordinis Minorum autorem, in ſanctos retulit. Anagniam deinde rediēs, omnia circumquaque poſita muniuit, Romanorum contumaciam ueritus: quorum ſenator more ueterum legem rogauerat, populusq́; ſciuerat, ut omnia oppida circa urbem poſita Romanis uectigal penderent: non eſt tamen ueritus pontifex diſſuadentibus cardinalibus Romam proficiſci, quo Romanos ad ſanitatem reduceret, tum monendo, tum caſtigando. Verum cum nihil proficeret, Reate ſe contulit, quo & Fredericus imperator. Collocuti ſimul de rebus agendis, in hanc ſtatim ſententiam uenere, ut primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, ut antea ſemper, Fredericus. Nanque in Germaniam abiens, militibus ſuis mandauit, ut Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad caſtra ſua confugientibus magnum propoſuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, ut poſtea Romani aperto marte cum eccleſiæ copijs congredi nuſquam ſint auſi. Recupato igiť & patrimonio ſancti Petri & agro Sabino, ſpretisq́; Soldani legatis, q ſuppliciter pacē petebāt, multos ex Frāciſci & Dominici fratribus p Europā miſit, qui ꝑdicatione Chriſtianos ad arma cōtra Saracenos concitarent: quoꝝ opera tanta multitudo militū breui cōparata eſt, quanta

Pontifex ab imperatore deceptus.

nunquam antea. Interim uero dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Eliſ- *Eliſabet*
bet regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram pontifex in ſan- *regis Vn-*
ctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex, & Aimiricus Montisfortis, Henri- *gariæ fi-*
cuſq; Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis *lia.*
copijs facientes, Conſtantinopolim primo, mox traiecto Boſphoro Ptolemaidam
peruenere, longe ac late omnia populantes. Verum non ita multo poſt ſuperueni-
ente magna hoſtium multitudine, cum ſe cædẽdo biduo defendiſſent, cum opti-
mo quoq; milite cadunt. Atq; hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui
recidit imperitia ducum. Pontifex autem tantã calamitatem ægreferens, Romam
perſuadentibus Romanis & obſecrantibus redire inſtituerat, faciendarum ſuppli-
cationum cauſa ad placandam dei iram, ſi quam ex peccatis hominum cõceperat.
Quo minus autem id faceret, uetitus a Petro Fregepane, qui partes imperatoris ſe-
quebatur, Peruſia Viterbium ſe contulit, iturus contra imperatorem armato mili-
te, quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigiſſe, ac contra ius faſq;
ſocias ciuitates oppugnare iam feſſas calamitate, alia ſuper aliam ab Ecelino Pa-
tauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento Romano, cuius auus Theu-
tonicus ſub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias a Frederico ſecundo
accipiens, magnam tyrannidem in tranſpadana Italia ſibi comparauit, redactis in
poteſtatem ſuam Taruiſio, Patauio, Vincentia, Verona, Brixia. Fredericus itaq; aut
fœdera nequaquam obſeruans, Mediolanenſes & ſocias ciuitates apud nouam
Curtem (ita enĩ locus ubi pugnatum eſt appellabatur) ingenti clade ſuperatos tru-
cidat. Hanc ob rem pontifex omiſſa deinceps ſpe rei bene gerendæ, ob illatum ſo-
cijs incommodum, redire ad urbem inſtituit, Iohanne Cincio urbis ſenatore con-
tradicente: cuius audaciam Iacobus Cappocius Romanus ciuis infringens, pon-
tificem magnifice ac ſplendide ſuſcepit. Hic eſt ille Iacobus, cuius nomen adhuc
legitur in tabernaculo opere muſiuo ſua impẽſa extructo in ſancta Maria ad Præ-
ſepe, qua in baſilica Petrus quoque Cappocius ſepultus eſt ſanctæ Romanæ eccle-
ſiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem ſchiſmaticum perſecutus eſt, quiq;
& hoſpitale ſancti Antonij non longe ab eadem baſilica, & Peruſij gymnaſiũ (quod
Sapientiam uocant) ſua impenſa extruxit. Gregorius autem pacata urbe, & Frede
ricum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuẽſium ac Ve-
netorum iam ad arma ſpectantium, componẽdæ rei cauſa ad ſe uocat: hiſq; ratio-
nibus inter utrũque populum fœdera componit, ne alter ſine altero cum impera-
tore Conſtantinopolitano fœdus ineat, utq; bella gerenda utrique communia
eſſent, & ſigna utriuſque uiciſſim ferrent. Illis autẽ qui fœdera hæc in nonum in-
ita annum rupiſſent, interdictum ſibi a ſacris anathematis uinculo ſcirent. Bal-
duinus autem qui mortuo Iohanne, biennio Conſtantinopolitanum tenuerat im-
perium, cum ægre ſe ab hoſtibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mer-
catoribus Venetis ob æs mutuo acceptum dedit: & ex ædibus ſacris ablatum plum
bum, ac item lanceam illam ſpongiamq;, qua Chriſtus ſaluator noſter hinc potus
eſt, hinc uulnus accepit, Venetis pecunioſis uẽdidit. Fredericus autem Venetis ad-
modum infenſus, quod Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus concluſos
uehementer oppreſſit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim uero conſpiran-
tibus omnibus tranſpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononien-
ſis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab eccleſia Romana ad imperatorem defecerat,
capitur, Salinguerra uiro fortiſſimo eam acerrime aliquandiu defendente. Capta
autem, Azoni Eſtenſi, qui bello interfuerat, eccleſiæ nomine gubernanda commit-
titur, ſalutis noſtræ anno milleſimo ducenteſimo ac quadrageſimo. At uero im-
perator qui tum Piſis erat, cum non ſatis ſibi conſtaret, qui partes ſuas, quive pon-
tificis ſequerẽtur, ciuitates Italiæ in duas factiones tũ primũ diuiſit, Nam qui põti

e Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator nō admodum delectatus eſt. Norat enim hominis uirtutem magnitudinemq; animi. Antea nanq; ſimul familiariter aliquandiu uixerant, & ob eam rem uerebatur, ne a ſe anteactæ uitæ rationem expoſceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt, Synebaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pōtificium habitum indutus, Romam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoq;, magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis quæ de more in conſecrandis coronandiſq; pontificibus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico inefida mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam autoritatem ſuam interponente. In longum uero protracta res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuentumq; inter eos tandem, ut pontifex ciuitatem Caſtellanam petens, eo loci imperatorem opperiret, ſecum de componendis rebus ſermonem habiturum. Verum cum Innocentius paratas ſibi a Frederico inſidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu conſederat, in Franciam proficiſcens, ſecunda nauigatione uſus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benigne & comiter ſuſceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimoſexto, literis, nuncijs, præcone poſtremo imperatorem ad ſe citat, propoſita pœna niſi dicto obtemperet. Imperator autem Sinueſſanum quendam iureconſultum eo mittens, nihil aliud præter dilationem temporis a pontifice petens, iturū ſe breui pollicetur. Datum eſt tempus quo id fieri deberet. Verū cum Fredericus fallendi arte callidus, occaſionem calumniandi & opprimendi Innocentij quæreret, omniū conſenſu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rem Fredericus ira incenſus, ædes ac uillas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, ubi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, diruí iuſſit.

Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ, proficiſci Lugdunum inſtituit parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum eſt Parmenſes exules, ſuperatis ad Tarum fluuium ciuibus ſuis, urbem ui ingreſſos maximam cædem edidiſſe. Hāc ob rem Fredericus omiſſo itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs ſuis, quæ ad ſexaginta millia hominum fuiſſe conſtat, obſidere Parmam inſtituit, ad quam iuēdam magna profecto ciuitatum ſociorum cum legato apoſtolico auxilia conuenerant. Is autem biennio conſtanti animo obſidionē paſſus, tandē erumpens, Fredericū nil tale metuentē fundit fugatq;, eiuſq; caſtris rerum omnium copia refertis ſpoliat. In urbis enim modum caſtra uallo ac foſſa Fredericus ipſe hac mente munierat, ut direpta & euerſa Parma, in quam magnum conceperat odium, eo loci ubi ſtatiua habuerat, nummoſq; conflarat Victorinos appellatos, Victoriam urbem conderet. Sunt qui ſcribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & uaſa aurea magni ponderis amiſiſſe, ægreq; ex tanta calamitate ad Cremonenſes confugiſſe: quorum tamen urbem intrare nequaquam auſus eſt, quod multi ex Cremonenſibus cum Frederico militantibus eo prælio ceciderant. At uero Innocentius ubi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, uoluptatibus ſeſe dediſſe, extructis amœniſſimis hortis, in eiſdemq; incluſo cum ſpadonibus ſuis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis ſortem miſeratus, omiſſo concilio, legatos per Franciam & alias prouincias miſit, qui populis ſuaderent militiam Chriſti ſuſcipere, Lodouicumq; regem Franciæ ſequi in Aſiam traijcere properantem. id enim ſe facturum Lodouicus dum graui ualetudine cruciaretur, pollicitus eſt, & uouit. Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil uiſi ſunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tum & Aſiam inuaſerant. Nam qui Aſiam petiere, Georgianam ſuperioremq; Armeniam peruagati, Iconium uſque Turcorum regiam peruenere. Alia

uero manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare ponticum deflexere: ubi Ruſſiam ſiue Rutheniam & Gazam ampliſſimas regiones uaſtarunt. Eodem quoq; tempore Groſſoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, templarios aggreſſi eos funduntq; ac Hieroſolymam facile capiũt mœnibus carentem. Chriſtianos qui tum in ea erant trucidant. Sepulchrum Chriſti quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius, Lodouicum regem accelerare iter in Aſiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam * comparauerat. In Cypro hyemare ei neceſſe fuit, quia eo iniquo anni tẽpore peruenerat. Vere autem appetente, Damyatam contendens, & claſſem Soldani repulit, & pugnantes in littore terreſtres hoſtium copias ſuperat. ibiq; ſtatiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ ſubſequerentur. Quo minus autem ex Italia eo miles proficiſceretur, Frederici rabies effecit, qui a libidinibus quibus aliquãdiu immerſus fuerat, ad arma conuerſus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratq; quaſdam ciuitates ſtudio partium a pontifice deſciſcere, maxime uero Foroliuienſes, Ariminenſes, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Peruſinos, Aſſiſiates. Soli autem Florentini in Hetruria põtificem ſequebantur, quos certe adeo bello Fredericus uexauit, ut tandẽ eos coegerit Guelphos conciues ſuos ab urbe pellere. Bononienſes uero cum Henrico Frederici præfecto pugnare auſi, hominem uincunt & obtruncant. Sunt autem qui ſcribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuũ. Alij uero affirmant eum in Apulia graui morbo laboraſſe, & iam conualeſcentem a Manfredo filio adoleſcente ex nobili concubina ſuſcepto, compreſſo ui ore, mori coactum. Illud certe conſtat, Fredericum paulo ante mortem Manfredo quem Tarẽtinis principem dederat, multa etiam oppida, præter ipſum principatũ dediſſe: Conradum uero ex Iole Iohãnis Hieroſolymitani regis filia ſuſceptũ, hæredem rerum omnium reliquiſſe, quem poſtea Manfredi opera ueneno petitum conſtat, cum tamen prius Neapolim & Aquinum ui captum diripuiſſet, obſtante pontifice, & fruſtra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, ut ei tranſmittere militem Italum ad Lodouicum iam Damyatam oppugnantem liceret. Verum capta Damyata, cum Robertus Pictauienſis comes nouas ex Gallia copias traieciſſet, Damyata mouens, ad Pharamiam urbẽ exercitum mouet, quo Soldanus cũ magnis copijs id ueritus iam peruenerat. Fluuius certe duos exercitus dirimebat, qua ex re factũ eſt, ut nunquam collatis ſignis ad ſummam dimicationem uentum ſit. Leuia interdum committebantur prælia, utroq; exercitu caſtra ſua tuente. Robertus tamen maiora auſus, cum temere progederetur, ab hoſtibus capitur. At uero Innocentius incendijs bellorum iam pene in Italia extinctis, ad urbẽ redire inſtituit, redacto tamen prius in ſanctorum numerũ Hedimundo confeſſore Cantuarienſi epiſcopo. Cum uero Peruſiam iam perueniſſet, Romam cõſulto declinans ob ſenatoriam poteſtatem, quæ nimia ei ac curiæ Romanæ uidebatur, Petrum Veronenſem ordinis prædicatorum, ab hæreticis Mediolanum & Comum inter cæſum, in ſanctos Chriſti martyres retulit. Idem fecit de ſancto Staniſlao Cracouiẽſi epiſcopo, qui in uita miraculis claruit. Accerſitus deinde a proceribus regni Siculi, Neapolim nuper inſtauratam ſtatim proficiſcitur: ibiq; moritur, ac ſepelitur in eccleſia ſancti Laurentij, pontificatus ſui anno undecimo, menſe ſexto, die duodecimo, dum breui ſe toto regno potiturum arbitratur. Ipſius autem Innocentij uiri optimi decretum fuit, ut octaua natiuitatis beatæ Mariæ uirginis in eccleſia dei quotannis celebrarẽt. Idem

Cardinales rubro galero utuntur.

uero bono conſilio uſus, cardinalium ſedes iam pridẽ uacuas optimo quoq; in collegium cooptato repleuit, ſtatuitq; ut cardinales equo in publicum uecti, galero rubro uterentur, honeſtandi ordinis cauſa. Multa quoq; uir doctiſſimus in tanto rerum faſtigio collocatus, edidit & compilauit. Apparatus namq; decretalium com-

poſuit, quo ipſi canoniſtæ plurimum utũtur. Continent enim diſputationes quaſdam, quæ rem ipſam mirifice aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Hoſtienſis in ſumma ſua Authẽticas uocat. Scripſit & librum de iuriſditione imperij & autoritate pontificis, contra Petrum quẽdam cognomento Vineam, qui imperij & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum aſſcribebat. Hunc librum poſtea Innocentius apologeticum uocauit. Doctorum quoque uirorum familiaritate mirifice delectatus eſt: quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim uita & doctrina inſignem, ſanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam a priore uita nuſquam deceſſit. ordinis ſancti Dominici prius habebatur. Scripſit idem Hugo & gloſſas in Bibliam & concordantias, ut iſtorum uocabulo utar. Huius quoque pontificis tempore & mandato, Alexander ordinis Minorum frater, qui iam grãdis natu religionem ingreſſus fuerat, ſummam in theologiam ſcripſit admodum copioſam. Edidere & libros ſuo tempore in decretales, quos apparatum uocarunt, Bernardus Parmenſis, & Compoſtellanus uiri doctiſſimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis uero nepos Guilielmus, patruũ nõ multo poſt ſequitur, cuius quidem ſepulchrum in ſancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ALEXANDER .IIII. clxxxiij. pont.

ALexander quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos uocant) patria Anagninus, in locum Innocentij ſuffectus, Manfredum ſtatim admonet, ne quicquam contra dignitatem eccleſiæ moliatur, qui accerſitis a Nuceria Saracenis, copias eccleſiæ nil tale metuẽtes apud Foſſam aggreſſus, partim occidit, partim cepit, iam pridem animos regios gerens mortuo (ut ipſe fingebat) Coradino, cuius ſe hæredem merito futurum dicebat. Chriſtiani autem quos diximus ad Pharamiam caſtra habuiſſe, peſte ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hoſtibus occupata, per quam commeatus in caſtra uehebantur. Eo enim Hieroſolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hoſtibus capitur. Hanc ob rem Lodouicus ne fame opprimeretur, Damyatam repetens, in maximas incidit hoſtium copias, a quibus bello ſuperatus, cum Alphonſo Pictauienſi & Andegauẽſi comite fratribus germanis capitur. Verum interfecto a ſuis poſt tantam uictoriam Soldano, alter qui ei ſuffectus eſt, recuperata Damyata & accepta pecunia, Chriſtianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidã perduxit. Lodouicus autem rex ſuadente Alexandro pontifice, remiſſis in patriam fratribus, tãdiu in Aſia commoratus eſt, quoad Cæſarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Chriſtiani de Saracenis nuper receperant, inſtaurata præſidijs firmarentur. Tum demum uero ſexto expeditionis ſuæ anno in patriam reuertitur. Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianum Vbaldina gẽte ortum, eccleſiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, q Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus ſe breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos uexare, in Hetruria quoque factiones mouet: maxime uero Florẽtiæ, quæ mortuo Frederico, ſtatim in libertatem ſeſe uendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos ſub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus reſiſterẽt. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Hetruria ualuit, ut Piſtorienſes, Aretinos, Piſanos, Senenſes, qui Guelpgos ciues ſuos eiecerant, graui odio & maximis bellis perſequerentur: Lucenſes contra Piſanos potiſſimum adiuuantes, quos certe Florentini tum oppreſſiſſent ſuperatos ad Arſetim fluuium, niſi Bonitij oppidi ſuſpectam fidem habuiſſent. Erat enim Bonitium in ualle Helſæ ſitum, a Senis duodecim millibus paſſuum diſtans, loco, natura & arte munitum: quo quidem Gibellini ut arce belli in Guelphos utebantur: hoc ui ſublato & euerſo, Florentini

contra quos Manfredus ſenſerat, Alexandro pōtifici Manfredi aduerſario copias
pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto
Saraceno milite, & legatum apoſtolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem co
piarũ ſuarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxiliũ Senenſium
cōtra Florẽtinos miſit, ꝗ nõ ita multo poſt Florẽtinos ad Arbiã flumẽ tanta clade
ſuparunt, ut relinquere urbẽ hoſtibus ſint coacti. Non deſtitit tñ pontifex tyrãnos
ubiq; locorũ perſeq. Cũ enĩ Ecelinus tyrãnus, quẽ diximus totã fere Venetiã occu-
paſſe, Mantuam obſideret, Philippũ Fontanenſiũ archiepiſcopũ Rauennatẽ Ale-
xander Venetias propere miſit, qui prædicata Chriſti cruce, comparatoq; exercitu
Anſelmum Ecelini ex uxore nepotem, e Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus
Mantuam obſidione ſoluens, ac Veronam concitato gradu petens, cum recuperan
di Patauij ſpem omnino omiſiſſet, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuiſſe in
caſtris cõſtat) uarijs cruciatibus necauit. Tum uero theologi ꝗdam ordinis Minorũ
Brixiam miſſi, eo prædicando ciuitatem deduxere, ut & Guelphos extorres reci-
perent, & partes eccleſiæ ſequerentur. Idem quoque Placentini & Cremonenſes
feciſſent, ni Obertus Pallauicinus dominatum adiuuãtibus Gibellinis occupaſſet.
In hunc uero & Ecelinum belli ſocium, legatus apoſtolicus Brixia mouẽs, adiuuan
tibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade ſuperatur & capitur cum
epiſcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos oẽs Ecelinus accepta
prius Brixia incolumes ſtatim dimiſit, anno ſalutis milleſimo ducẽteſimo quadra-
geſimonono. Legatus autem apoſtolicus ueritus ne Ecelini potẽtia ſupra modum
creſceret, ſeiungere Obertum Pallauicinum ab Ecellino inſtituit. Id autem potiſſi
mum per Boſum Donarium ciuem Cremonenſem & domi nobilem tentat, qui
Obertũ impulit, propoſita cũ deteſtatione Ecelini crudelitate & ſæuitia, ut omiſſo
Ecelino, cum Mediolanenſibus & Mantuanis, alijsq; ſocijs ciuitatibus fœdus iniret.
Tum uero Ecelinus ira percitus, quod omnes propemodum in ſe coniuraſſe cerne
ret, comparato ad Caſſanum exercitu, omnem Inſubriam uaſtans, ſocias ciuitates
ad bellũ exciuit, a ꝗbus non ita multo poſt ſuperatus & captus, Soncini moritur:
eo enim poſt acceptum graue uulnus delatus fuerat. Omnes itaque Ciſalpinæ ciui
tates libertatem mortuo tyranno conſecutæ, Alexandri pontificis deinceps auſpi
cia & monita ſecutæ ſunt. Legatus autem apoſtolicus, ꝗ Patauinos in libertatem
uendicauerat, reliquias bellorum perſecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruiſio
pulſum, cũ uxore & liberis obtrũcat. Alexander uero pontifex ſublatis tyrãnis, ex
tincto tanto incendio, repetere bellum Aſiaticum inſtituerat: ſed diſcordia inter
Genuenſes & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamq; neceſſarium ſume
retur. Ptolemaidam Tyrumq;, urbes admodum diuitijs & opibus præpotentes,
Chriſtiani tum incolebant: maxime uero Genuenſes, Piſani, Veneti mercatores,
qui per annos iam quatuor & ſexaginta, omnes fere orientis atque occidentis mer
caturas eo contraxerant. Hi autem mercatores ſeparatas habebant areas, ſeparatos
uicos, portoria propria: nec quicquam commune inter Venetos Genuẽſesq; apud
Ptolemaidam erat præter diuina templa. De monaſterio ſancti Sabæ orta conten
tio eſt, quod utraque ciuitas ſibi uendicare conabatur. Componere hanc litem pon
tifex annixus, literas utrique dedit, quibus oſtendebat ſibi placere monaſterium
utrique ciuitati commune eſſe debere. Sed Genuenſes cognita prius pontificis uo
luntate, fretiq; beneuolentia Philippi Montisfortis urbis præfecti, excluſo Veneto
monaſterium capiunt, & in arcem munitiſſimam redigunt. Hanc ob rem Veneti
populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenſes
arma ſumunt, eorumq; claſſem duarum triremium & triũ ac uiginti magnarum
nauium, in portu Ptolemaidæ ui irrumpentes incendunt, ac monaſterium ſancti
Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenſes autem hac calamitate magis

irritati quàm perterriti, comparata denuo claſſe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de induſtria cedentes, in Pontum delati, Selymbriam urbem de Saraceno expugnatam diripiunt. Interim uero auctis utrinque copijs, Tyrum communem belli ſedem ab utroque contenditur. At pontifex ueritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos utriuſque populi ac Piſanos ad ſe uocat componendæ pacis cauſa: quæ propemodum compoſita erat, cum nunciatũ eſt inter Tyrum & Ptolemaidam Piſanos ac Venetos eo bello ſocios, Genuenſes ingenti clade ſuperaſſe, uigintiquinq; eorũ nauibus partim captis, partim ſubmerſis, atq; uictores Ptolemaidam, uictos Tyꝝ redijſſe. Ptolemaidæ autem omnia Genuenſiũ ædificia diruta, omnia bona direpta fuiſſe, pulſosq; inde ciues omnes. Hanc cladẽ ita moleſte tuliſſe dicitur pontifex, ut non prius admittere Venetorum legatos uoluerit, q̃ captiuos Genuenſiũ incolumes dimitterent: & ne uni tm̃ incommodo pontifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus impator Cõſtãtinopolitanus, quo ſtãte ſpes aliqua recuperandæ terræ ſanctæ ſuperat, de relinquẽda Conſtantinopoli cogitabat. Michael em̃ Palæologus duoꝝ Theodori Vatari filioꝝ ob affinitatem ex teſtamento patris tutor, omni genere iniuriaꝝ latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia Guilielmo Franco, uexatoq; Balduino & domi & foris armis ac ſeditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram ponticam ab hoſtibus uexatam, Conſtantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in urbem admiſere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha a Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorum omiſere. Tum uero Palæologus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris, imperium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta a Latinis in Græcos rurſum tranſlatum eſt. Interea uero Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter adminiſtrata, ſtatim ad pontificẽ redijt: qui ubi Claram uirginem ordinis ſancti Franciſci Anagniæ in ſanctas retuliſſet, Viterbiũ ſtatim proficiſcit, pacem inter Genuenſes & Venetos compoſiturus. Qua in re diutius uexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in eccleſia ſancti Laurẽtij honorifice ſepelitur, pontificatus ſui anno ſeptimo. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis uita ab omnibus certe mirifice laudatur. Beneficus enim & liberalis eſt habitus, maxime uero erga pauperes Chriſti, & bene de religione Chriſtiana meritos: unde libellos quoſdam contra paupertatem editos a quodam Guilielmo de ſancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim uir ille pernicioſus, pauperes religioni deditos & eleemoſynis uiuentes, non eſſe in ſtatu ſalutis.

Combuſſit etiam uidente curia Romana libellum peſtiferum, quo autor aſſerebat ſtatum gratiæ non a lege Euangelij, ſed a lege ſpiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis ſumpta dicebatur. Hic autem liber a ſectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipſe uero Alexãder ubi ab externis negocijs uacuus fuit, aliquid ſemper quod ingenium ſaperet, edidit: nam & decretales epiſtolas compilauit, & uiris doctis ita fauit, ut eos ad cardinalatum uſq; prouexerit: maxime uero Henricum cardinalem hoſtienſem, uirum diuini humaniq; iuris peritiſſimum.

Vſus eſt & magna liberalitate erga Bartholomæum Brixianum doctorem, q multa in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam ſingularem & ſanctitatem, magnam conſecutus eſt laudem. eius quoq; opera redactum eſt templum teſtudineũ, quod apud ſanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum eſſet, conſecrationemq; altaris beatæ Conſtantiæ huius manibus factam, literæ ipſæ indicant in ueſtibulo templi poſitæ.

VRBANVS .IIII. clxxxix. pont.

VRbanus quartus, ex Trecenſi Gallica urbe oriundus, patriarcha Hieroſolymitanus, pontifex creatus, ſtatim e Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem eccleſiæ uexanti obijceret, Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in

Hetruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis reſpirandi facul-
tatem aliquantulam dedit: maxime uero Forentinis & Lucenſibus, quos e medio
tollere omnino Gibellini inſtituerant. Laboratur & eadem peſte in Ciſalpina Gal
lia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam ubique extollente, cõtrariamq́ de-
primente. Tantæ etiam uerſutiæ is fuit, ut Brixia potitus ſit, utraque factione id ap
probante, cum ſe omnibus pariter affuturum oſtendit. Tum uero Mutinenſes &
Rhegienſes Ferrarienſium ac Bononienſium conſilio uſi, qui uerebantur ne Palla-
uicinus omnia occuparet, in partes eccleſiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum ſua-
rum eijciunt, eorumq́ bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo fa
ctio ſua ubique ualidior haberetur. Fiebant hæc in Ciſalpina Gallia, pontifice ipſo
omnes continuo ad pacem cohortante. Apud Conſtantinopolim uero Palæolo-
gum Veneti imperio deieciſſent, niſi a Genuẽſibus ſocijs & amicis fuiſſet adiutus.
Factus deinde potẽtior Palæologus capta Manouaſia, Venetis & Guilielmo Acha-
iæ principi facile reſiſtebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Ve-
netos & Genuenſes componeret, cum ſubito Manfredus comparatis nouis Sara-
cenorum copijs, agrum Picenum iam antea nutãtem occupat. Pontifex itaque
eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos cruceſignatos, iam antea ea de re
monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certe duce Gui
done epiſcopo Antiſiodorẽſi in Italiam deſcendentes, ſuperato ad Brixiam Palla-
uicino, nemine deinceps reſiſtente, Viterbium uſque peruenere. Vnde non ita mul
to poſt accepta pontificis benedictione digreſſi, per Vmbros & Marſos iter facien
tes, Saracenos qui eo confugerant, facilime ſuperant, & ad Lirim uſque propel-
lunt. Eodem quoque tempore Romani & ſi ditionem eccleſiæ nequaquam uexa-
rent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magiſtratus in urbe ſuo nutu
creantes. Deſinentes itaque ſenatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum
ex exteris Brancaleonem Bononienſem magni animi conſilijq́ uirum, ad tantum
magiſtratum magno propoſito præmio acciuere. Verum poſtea mutata ſententia,
hominem comprehenſum in carcerem conijciunt. Hac autem iniuria Bononiẽſes
moti, Romanos quoſdam captos non alia conditione dimiſſuros ſe affirmant, niſi
reſtitutum in libertatem ciuem ſuum Brancaleonem intellexerint. Tum uero Ro-
mani ſuis cauentes, non ſolum Brancaleonem dimittunt, uerum etiam eundem in
priſtinã dignitatem reſtituunt: alio etiam ex om̃i regione urbis delecto magiſtratu
(quem Bandereſios appellabant) penes quem uitæ ac necis hominũ arbitriũ eſſet.
Hac aũt inſolentia ideo uti Romanos põtifex intelligebat, quod ſe a Manfredo ue-
xari armis cernerent, nec eorum conatibus poſſe reſiſtere. Quare tyrannos a ceruí-
cibus eccleſiæ aliquando reiecturus, legatos ad Lodouicum Franciæ regem mittit,
qui eum adhortentur, ut primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andega
uiæ comitem, conſobrinum & generum ſuũ, cum exercitu in Italiam mittat, quod
ſibi in anĩo eſſet Manfredo pulſo, hominem regem Siciliæ citra & ultra Pharum
creare. Feciſſet tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Man-
fredi animatus) ni ægritudo a rebus gerendis eum abſtraxiſſet. Quod deinceps a ſe
quenti pontifice poſtea factum autumant. Sunt qui aſſcribant huius pontificis æta
ti Albertum Theutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudi-
nem doctrinæ Magnum appellant. Qui & omnia opera Ariſtotelis commentatus eſt,
& theologiam Chriſtianam acutiſſime aperuit, & de paruis naturalibus quàm di-
ligenter ſcripſit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theo
logiæ, quantum fieri poteſt, perſimiles oſtenduntur. Expoſuit & magnam partem
Bibliæ. Euãgelia ac Pauli epiſtolas gloſſis optimis aperuit. Inchoauit etiam ſum-
mam theologiæ, ſed non perfecit. Tantæ præterea modeſtiæ fuit, adeoq́ lectio-
num appetentiſſimus, ut Ratiſponenſem epiſcopatum abnuerit, quem tumultu

Albertũ magnum hoc tẽpore fuiſſe aliq ſcribũt.

& armis gubernare interdum opus erat, ut nunc etiam apud Germanos mos eſt, quorum plerique epiſcopi enſe & milite rem ſuam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publice legit. Tandem uero octogeſimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis diſcipulis qui poſteritati conſulerent relictis, maxime autem Thoma Aquinate: qui relicta patria inſignique cognatione (originem enim e comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, ut poſt aliquot annos apud Pariſios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in ſentẽtias edidit. Scripſit & librum conta Guilielmũ de ſancto amore uirum pernicioſum, ut antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter eſt de qualitate & eſſentijs, alter uero de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accerſitus, ſpretis dignitatibus quæ ultro ei offerebantur, totũ ſeſe lectioni & ſcriptioni dedit. Nam & ſcholam Romæ inſtaurauit, & rogatu Vrbani multa conſcripſit, & totam fere naturalẽ philoſophiam ac moralem commentationibus expoſuit, & contra gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamque auream cõtexuit. Compoſuit & officiũ de Chriſti corpore, quo in opere plurimæ figuræ teſtamẽti ueteris cõtinenť. Ad Vrbanum pontificẽ redeo, q pontificatus ſui anno tertio, menſe uno, die quarto Peruſij moritur, in cathedralique baſilica ſepelitur. Vacat tum ſedes menſibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti diſcipulus.

CLEMENS .IIII.

exc. pont.

CLemens quartus, Guido Fulcodij antea uocatus, natione Narbonenſis, e uilla ſancti Aegidij, merito ob ſanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconſultus totius Galliæ ſine contentione primarius, in curia regia cauſas integerrime agens, uxorẽ & liberos habuit, qua mortua, primo Podienſis, deinde Narbonenſis epiſcopus, poſtremo cardinalis omnium conſenſu creatus, ſolus ob integritatem & autoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Montisferrati comitem componeret. Poſtea uero pontificatum adeptus, (ut quidam tradunt) mendicantis religioſi cuiuſdam habitum indutus, Peruſium incognitus peruenit: eo deinceps profecti cardinales, quem etiam abſentẽ in pontificem delegerãt, hominem ipſum Viterbium honorifice perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Maſſilia ſoluẽs, Tiberi amne ſubuectus, Romam ingteſſus, tamdiu ſenatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad ſuperuenere cardinales a pontifice miſſi, qui hominem in Lateranenſi baſilica Hieruſalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, ut Carolus ſacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorũ eccleſiæ Romanæ perſolueret: neve imperium Romanum etiam ultro oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonſum regem Caſtellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facile reſpiciebant. Ne igitur Manfredo ſpes ulla ſubeſſet diſcordiarum inter Alphonſum & Carolum, ad quem magna pars hominum imperium deferebat, ſublata petẽdi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat eccleſiæ Romanæ contemptorem. Iam enim Caroli copiæ, ſupatis Alpibus, in Ciſalpinam deſcenderant: factoque per Flaminiam itinere, oẽs factionis Guelphæ milites Romã uſque pduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanũ capit, pulſo inde Manfredi pſidio: & ſaltũ Caſſinatum occupat, quẽ Manfredus ipſe cuſtodiẽdũ acceperat: quanquam deinde mutato cõſilio, Bñuentũ profectus expectare hoſtẽ in planis patẽtibusque locis inſtituerat, quod plurimũ equitatu ualeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere feſſi milites eſſent, pliũm nõ detrectat. Ciet uterque dux ſuos in pugnã. Verum dũ Carolus laboranti ſuorum turmæ intentius, ut fit, ſuccurrit, ex equo cõſternatus, ita hoſtiũ aĩos auxit, ut Manfredus extra ordinẽ incautius pugnans interfectus, ap

parente ſubito Carolo, fortunam belli ſtatim mutauerit. Ex ſuis eñ in fugam uerſis multi interfecti ſunt, pleriq; uero uiui capti. Carolus autem tanta uictoria potitus, Bñuentum mouens, urbẽ dedentibus ultro ciuibus, ingreditur. Nuceriã deinde oppugnare adortus, quo ſe noui ueteresq; Saraceni receperãt, magiſtrũ militiæ ſu e(quem mareſcallum uocant) cum quingentis equitibus in Herruriam mittit, q Guelphos extorres in ciuitates ſuas reduceret. Is itaq; profectus, abeũtibus ſponte Gibellinis, magiſtratũ ſine prouocatione Florẽtiæ cõſtituit, quẽ accolæ factionis Guelphæ capitaneos uocãt. Inde uero in Senenſes mouens, oẽs Gibellinos Hetruriæ, maxime uero Piſanos, in ſe concitauit, dum ad Bonitiũ caſtra habet, quod Gibellini acriter defendebant. Carolus aũt utroq; regno in poteſtatem recepto, excepta Nuceria, Saracenis tandẽ pacem cõcedit, permiſſis etia ſuis legibus in Italia uiuere. Ipſe uero cum exercitu uocante põtifice, Viterbiũ ſe cõtulit, quò & Henricus a fratre rege Caſtellæ pulſus, paulo ante puenerat: quẽ põtifex Caroli cõmendatione motus, & multis muneribus donauit, & ſenatorẽ urbis creauit. Carolus autẽ in Herruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adoleſcentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos uocabant, Bonitiũ egregie defenſum & natura munitum, cũ ui capere non poſſet, fame ad deditionem compellere inſtituit: quo tandẽ poſt longam obſidionem recepto, in Piſanos mouens, Muttronium eorum oppidum captũ, Lucẽſibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus uidebatur, niſi a ſuis in regnũ propere uocatus fuiſſet, ob factioſos quoſdam qui Corradini rebus fauebãt, maxĩe uero Saracenos, quos deinceps munitiſſimis caſtellis in Nuceria cõcluſit, quo ei tutius in Corradinũ proficiſci liceret, quem Piſani in regnum deducere conabãtur, uaſtatis prius Lucenſium agris: ſuperatoq; atq; interfecto apud Aretium Caroli mareſcallo, adiuuante præſertim Guidone Ferretano, totiusq; Ciſalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adoleſcens per agrum Viterbienſem iter in regnum faceret) eius caſum miſeratum, prophetica uoce dixiſſe, Corradinũ ipſum ut uictimã ad cædẽ duci. Is itaq; Romã proficiſcẽs, Henricũ ſenatorẽ ad pontẽ Miluiũ cũ populo Romano obuiũ habuit, imperatoris nomĩe ſæpius acclamato, timore ne id fecerint, an ſtudio partiũ, haud ſatis cõſtat. Dimiſſo aũt Romæ Guidone Ferretano, ipſe cum exercitu in regnũ ꝓperans, ubi intellexiſſet Carolũ ſaltus hernicos latinãq; uiam occupaſſe, flexit inde ad æquicolos montes, quos Tagliacocij uocant, in Marſos profecturus. Caſtra itaq; primo nõ lõge a lacu poſuit, fere aquæductu uetere & ædificioꝝ ruina munita. Mouerat & eo Carolus, decimo inde ſtadio ad cõcauæ uallis fauces caſtra locãs, q Alardi Neapolitani cõſilio uſus (is eñ cum Germanis diu militauerat) partẽ exercitus ſtatim ꝑmiſit cũ mareſcallo regia ueſte induto, laceſſendi hoſtis cauſa. Ipſe uero citra collẽ cũ fortiſſimo quoq; in inſidijs bñ gerendæ rei occaſionẽ interim expectabat. Ad iij. aũt horas iã pugnatũ eſt dubio marte, cũ mareſcallus fortiſſime pugnãs occidit: cuius in morte cedẽtibus Gallis, Germani ferociores facti, paſſim ſine ullo ordine inſequebantur. In hos itaque incompoſite ruentes Carolus delatus, ſtatim fundit fugatq;, magna in fuga edita hoſtium ſtrage. Henricus autem ſenator Reate in fuga captus eſt: & Corradinus cum duce Auſtriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Herruriam tẽtat, ad Carolum pertractus, capitali ſupplicio afficitur: quod, ut diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq; anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ſexageſimooctauo, tanta uictoria potitus, totoq; regno ſine contentione in poteſtatem ſuam redacto; Romam proficiſcens, ſenatorium munus uolente pontifice aliq̃diu adminiſtrauit, miſſo mareſcallo ſuo in Herruriã: cuius certe & induſtria & opera pax inter Senenſes & Florentinos compoſita eſt. Veꝝ mortuo Clemẽte, pontificatus ſui anno tertio, die uigeſimoprimo, eodemq; Viterbij ſepulto, tãta repẽte non ſolũ inter populos Italiæ, quos aliquan

tulum in officio ſanctiſſimus pontifex autoritate ſua continebat, uerum etiam in-
ter cardinales diſcordia orta eſt de creando nouo pontifice, ut biennio ſedes uaca-
uerit. Tum uero Carolus omnia circunſpiciens, ne quid mali eccleſiaſticæ ditioni
obueniret, cum parte exercitus in Hetruriam profectus, Bonitium oppidum (un-
de initium turbandæ pacis ortum eſt) captum Florentinis uendidit. Quo demoli-
to, nouum haud longe in plano condidere, Poggium Bonitium appellatũ. Caro-
lus deinde inita cum Piſanis pace, quorum nauigijs in Aphricã traiecturus uti in-
ſtituerat, redire in regnum cõſtituit, relicto cum parte copiarum in Hetruriam Ruf-
fo Anguillariæ comite, qui Hetruſcos in officio cõtineret. Interim autem Lodoui-
cum regem Maſſilia ſoluentem, tres filij adoleſcẽtes, rexq́ Nauarræ Theobaldus,
& comes Campaniæ cum legato apoſtolico ſecuti ſunt. Tuniſiũ itaq; ſimul appli-
cantes, urbem obſidione cingunt, incurſionibus omnia circunquaque poſita uaſtan
tes. Verum orta in caſtris peſtilentia, ac diutius per ignota capita uagata, Lodoui-
cum regem cum filio minore natu, cumq́ legato apoſtolico e medio ſuſtulit: cuius
in locum Philippus filius ſuffectus, de diſceſſu cogitare iam cœperat. Superueni-
ente autem Carolo Siciliæ rege, hac cõditione pax compoſita eſt, ut dimiſſis utrin
que captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamq́ in Aphrica Chriſti
prædicationem fineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Drepa-
num rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pi-
etate motis, partim uitandæ contagionis cauſa, Centũcellas adnauigare, inde ter-
reſtri itinere Viterbium iturι: ubi de eligendo pontifice cardinales adhuc conten
debant, qui certe tantorum regum præſentia moti, Theobaldum Placentinum, Le
odienſem archidiaconum abſentem, põtificem crearunt. Ad Clementem redeo:
cuius uita omni ex parte laudanda eſt doctrina, pietate, religione, humanitate, mo
deſtia, charitate in proximum & pauperes Chriſti. Bona autem eccleſiæ ita accura
te diſpenſauit, ut plus deo q̃ affinitati & cognationi tribuiſſe uideatur. Duas habu
it filias ex mortua uxore ante pontificatum ſuſceptas, quarum alteræ in monaſteri
um collocatæ, triginta libras turonenſium paruorum dedit, alteræ autem quæ ma
rito ſuæ conditionis nupſerat, trecentas libras turonenſium dotis nomine nume-
rari iuſſit: hac conditione, ne quid unquam amplius peteret. Habuit & nepotẽ cle
ricum: quem ubi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus uocant) habere,
optionem facere compulit, ut quam uellet ex his retineret, duas relinqueret. Ver
inſtãtibus amicis, ut non ſolum quæ habebat, nepoti dimitteret, ſed maiora & plu
ra tribueret, Reſpondit uir ſanctiſſimus (quem utinã noſtræ ætatis pontifices imi
tati eſſent) ſe deo, nõ autem carni & ſanguini acquieturum. Deum ita uelle, ut ſua
in pias cauſas erogarentur, nec eſſe dignum Petri ſucceſſorem, qui plus cognatio-
ni quàm pietati & Chriſto tribueret. Dum aũt Viterbij eſſet, referreturq́ quotidie
Eduigem Poloniæ duciſſam iampridẽ mortuam, miraculis ſummo in precio eſ- *Bonauentura ordinis Minorum Generalis.*
ſe, eam in ſanctas retulit. Delectatus eſt etiam mirifice doctrina Bonauenturæ, or
dinis Minorum generalis: qui grauiter & copioſe tum ſcripſit in primum, ſecun-
dum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione mori-
ens uir ſanctiſſimus, magnum ſui apud omnes deſiderium reliquit. Hinc conten-
tio inter cardinales orta eſt, cum dignus Clementi ſucceſſor quæritur.

GREGORIVS X. *cxci. pon.*

GRegorius decimus, Theobaldus antea uocatus, natione Italus, patria Placen-
tinus, Leodienſis archidiaconus, in Aſia exiſtẽs, Viterbij a collegio cardinali-
um põtifex creatur. Eo enĩ tempore quo Lodouicus in Aphricam nauigauit, Her
dardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingẽti claſſe in Aſiam traiecit, recupe
randæ terræ ſanctæ cauſa, Verum dum Ptolemaidæ tam diu immoraţ, quoad Lo-
douicus rex Franciæ, ut pollicitus erat, eo ex Aphrica uictor traijceret, ab Arſacida

familiari,dum ſolus in cubiculo eſſet,tribus uulneribus petitus,ægre mortis peri-
culum euaſit,adiuuante altero familiari;qui manum ſicarij tam diu retinuit,donec
a domeſticis diſcerptus & extractus e cubiculo ſceleratus Arſacida eſt.Herdardus
autem ubi ex uulneribus conualuit,Theobaldum contubernalē ſuum,magno ſem
per in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Chriſtianos conti-
nuo in Saracenos animauerat,iturum Romam pontificatus gratia a cardinalibus
accitum,nauigio,pecunijs,egregio comitatu mirifice iuuit,eo potiſſimum tempo
re quo Henricus adoleſcēs, Richardi pauloante mortui comitis Cornubiæ filius,
Viterbium uidendi Clementis cauſa uenerat. Quo mortuo, dum adoleſcens ipſe
ibi aliquandiu moram trahit,malo fato ſublatus eſt: a Guidone enim Monteforti,
qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem eccleſiam audiendæ rei diui-
næ cauſa petierat, ante aram interficitur, quod a Richardo pater eius Simon in
Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Ruffum Hetruriæ
præfectum incolumis euaſit.Abiere Viterbio hac indignitate moti,non ita multo
poſt,& Philippus in Galliam,&Carolus in Apuliam,qui pace cum Saracenis in-
ita, Theobaldum Sipontum, quod & Manfredoniā nunc uocant,nauigijs appul-
ſum, Ceperanum uſque comitatus eſt. Inde uero pontifex per Marſos & Sabinos
iter faciens, Viterbium tandem peruenit:ubi a cardinalibus perbenigne & hono-
rificentiſſime ſuſceptus,coronaq́ꝫ pontificia ornatus,omnem poteſtatem accipit,
quam Chriſtus Petro reliquit. Compoſito deinde pro tempore pontificatu, ad
componendam pacem inter Genuenſes & Venetos animum adijcit.Hi enim po-
puli inter ſe magnis cladibus iamdudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus
rex Franciæ, Cremonæ ſubſiſtens,pontificis rogatu uocatis Genuenſium & Vene
torum legatis,pacem inter eos in quinquennium compoſuit: quo ſimul omnibus
proficiſci in Saracenos liceret. Quieſcebat iam Italia, cum initium perturbandi
omnia a Venetis ortum eſt, noua uectigalia exigentibus. Inſtituerāt enim ne quis
in ſinu Hadriatico nauigaret, maxime uero Pola Venetias, niſi ſoluto portorio e
mercium numero.Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienſes,qui ma-
gnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio uaria fortuna cum Venetis decerta-
runt. Demum uero feſſi, hac lege pacem acceperunt, ut dirupto caſtello, quod in
primo Padi oſtio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem habe-
rent,oſtiorum Padi Veneto libera cuſtodia dimiſſa. Anconitani quoque indigna-
bundi, quod Veneti Hadriatici maris dominatum ſibi uendicarent, uectigalq́ꝫ a
nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium
eſt prohibere,ne noua uectigalia imponantur.Is autem Venetis ſtatim imperauit,
ut exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud reſpondere, quàm pontificem
non habere rei ipſius planam cognitionem,uerum re cognita,tum melius iudica-
Conciliū turum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex ſententia perficere. Eundum
Lugduni. erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quo & Palæologus imperator Con-
ſtantinopolitanus cum magno comitatu profectus,tertiadecima uice in ſententi-
am Romanæ eccleſiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea autori-
tatem quidam Tartari proceres ſecuti,ſacrum baptiſma tum recepere.Interea ue-
ro uacante imperio occidentali,Rodolphus Aſſani comes,ab electoribus hac con-
ditione imperator creatur, ut ſequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ
cauſa.Florentini autem Guelphi,Gibellinos conciues ſuos a Gregorio (dum iter
in Galliam facit)in patriam reductos, ſtatim eijciunt. Hanc ob rem iratus ponti-
fex, eis ius faſq́ꝫ omne interdixit: paulumq́ꝫ abfuit quin idem quoque in Bononi-
enſes ageret, qui Lamberteſcios Aſmelloſq́ꝫ Gibellinos cum præclaris familijs
eiecerant: ſed hi non ita multo poſt pœnas dedere. Nam cum exercitum in Fo-
roliuianos duxiſſent, qui exules ſuos perbenigne ſuſceperant, eruptione facta, de

Bononienſibus ad octo millia cæſa traduntur:qua quidē calamitate confiſæ quædam Flaminiæ ciuitates,ab ipſis Bononienſibus ſtatim defecere:maxime uero Ceruia,unde magnum ſalis uectigal ſuſcipiebant. Gregorius autem abſoluto Lugdunenſi concilio,in quo multa decreta ſunt,ad electionem ſummi pōtificis,ad expeditionem in Saracenos,ad unionem Græcæ Latinæq́ eccleſiæ,ad pacem Chriſtianorum pertinentia,iter in Italiam faciens,obuium habuit Alphōſum Caſtellæ regem apud Bellocadorum,admodum conquerentem quod imperium Rodulpho mandaſſet. Verum accepta pontificis ſatisfactione,ius om̄e ſuum Rodulpho conceſſit. Pontifex autem perbenigne ab omnibus Italis ſuſceptus,dum iter per Hetruriam facit, Florentinos ſponte deuitans, ne interdictum tolleret, Aretium peruenit:ubi pontificatus ſui anno quarto,menſe ſecundo,die decimo moritur,& ſepelitur:uir certe in omni uita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi,qua pecunias & res humiles contemnebat:humanitate,clementia,benignitate in pauperes Chriſti,&eos potiſſimū,qui ad gremiū ſedis apoſtolicæ confugiebāt.

INNOCENTIVS V. clxcij.pō.

INnocentius quintus,Petrus Tarantaſienſis antea uocatus, natione Burgūdus,ordinis ſancti Dominici, uir in ſacris literis doctiſſimus, anno domini mcclxxv. Aretij pontifex creatur:unde paulo poſt Romam abiens, in ſancto Petro coronatus,ſtatim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ autoritatis uiros miſit,qui & Hetruſcos in perniciem Piſanorum conſpirantes,& Genuenſes ac Venetos de uita ac ſanguine inter ſe certantes, ab armis diſcedere ſub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam autoritate rem magis ex ſententia confici poſſe ſperabat. Fecere mandata Hetruſci,maxime uero Florentini, quos ob hanc rem pōtifex ab interdicto Gregorij abſoluit. Genuenſes aūt & Veneti, quorū odia magis inoleuerant, in armis continuo erāt,ſeſe inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in ſententiam ſuam traxiſſet, ſi ei diutius uiuere licuiſſet:adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autem pontificatus ſui menſe ſexto, die ſecundo, ſepeliturq́ in Lateranenſi baſilica. Quo minus autem mors eius moleſta presbyteris ſecularibus uideretur, effecit eius iudicium pauloante latum. Nam cum Viterbij inter ſacerdotes cathedralis eccleſiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio eſſet, uterq́ enim ordo ſanctiſſimū corpus apud ſe uolebat, adiudicauit id fratribus cōmitti debere, quod diceret ſanctiſſimum pōtificem id ita dum uiueret inſtituiſſe. Hanc itaq; ob rem leuem offenſiunculam Innocentius contraxit, alioquī uir optimus,& de quo bona omnia ſperari poterant.

HADRIANVS V. cxciij.pō.

HAdrianus quintus, patria Genuenſis, familia Fliſca, Othobonus antea uocatus,Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creatᵗ.Fuit aūt Innocentij quarti nepos:ſanctiq́ Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus,& in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones ortum.Creatus itaq; pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur:Rodulphūq́ imperatorem ad cōminuendam Caroli potentiā,qui tū Romæ oīa pro arbitrio agebat, in Italiam uocat. Verū Rodulphus Boemico implicitus bello, Hadriano ſatisfacere non potuit. Carolus autē ad declinandam inuidiam intentus, oēm uim belli in Achaiam transfert,uiam ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verū mortuo Hadriano,pōtificatus ſui die quadrageſimo,in Italiam redijt.Moritur aūt pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturq́ in cōuentu fratrum Minorū.Fuerat quidem ei in animo,& ditionē eccleſiæ tutiorē a tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligēdo pontifice,in meliorem formam redigere,

non om̄ino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit. Va
cat tum ſedes dies octo & uiginti.

excciij. põtifex.

IOHANNES XXII.

IOhannes uigeſimuſſecundus, natiõe Hiſpanus, patria Vlyxibonenſis, Petrus an
tea uocatus, ex epiſcopo Tuſculano pontifex creatur. Hic & ſi doctiſſimus eſt ha
bitus, tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detri
menti quàm honoris & emolumenti põtificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem
& leuitatem præ ſe ferentia egit. in uno tantum commendatione dignus, ꝙ ado-
leſcentes literarum ſtudioſos, inopes maxime, beneficijs eccleſiaſticis & pecunia
iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, ꝙ in Dalmatia mercaturam exercerēt,
nullo perſoluto Venetis portorio: neq; eos (ut par erat) uectigales eccleſiæ ponti-
fex ipſe tuebatur, in uerbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & in-
fracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio deſtituti, ſe ipſos colligētes, eru
ptione facta, Venetos urbem obſidentes, magno illato incommodo propellunt.
Vſus tamen conſilio Iohannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quod
ipſius auxilio & ſuffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologũ, tum
ad reges occidentales miſit, qui eos ſuo nomine cohortarētur, ut pace inter ſe ini-
ta, arma in Saracenos & hoſtes Chriſtiani nominis pararent. Pollicebať homo ſto-
lidus ſibi longam uitam, & diu ſe uicturum omnibus prædicabat: quippe cuius ui
ta & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & ſecordis ingenij. Sed ecce
dum hanc ſtultitiam om̄ibus prædicabat, camera quædã noua quam in palatio Vi-
terbienſi extruxerat, ſubito corruit, atq; inter ligna & lapides inuētus, ſeptima die
poſt tantam ruinam acceptis omnibus eccleſiæ ſacramentis, pontificatus ſui men
ſe octauo moritur, Viterbijq; ſepelitur, uir (ut dixi) admodũ literatus, ſed parum
prudens. Multa enim in uita ſua ſcripſit, potiſſimũ uero canones quoſdam ad me-
dicinam pertinētes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripſit &
librum quem theſauros pauperum uocat. Edidit & problemata quædam, Ariſto-
telem imitatus. Sed hoc neſcio quo pacto compertum eſt, ut uiri quidam admo-
dum literati, ad res agendas parum idonei uideantur. Neſcio quo pacto dixi, cum
mirum potius omnibus uideri debeat, ut qui contemplatione delectatur, idem eti-
am rebus terrenis animum applicet.

excv. põ.

NICOLAVS .III.

NIcolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrſina, Iohãnes Caietanus antea
uocatus, pontifex tandem creatur, protracta in ſex mēſes electione, non ſine
magna cardinalium contentione: quorum conclaui ſenator Siciliæ rex præfuit, q
admodum inſtabat, ut unus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus aũt ini
to pontificatu, anno dñi milleſimoducenteſimoſeptuageſimooctauo, Caroli poten
tiam comminuturus, Hetruriæ uicariatum ei abſtulit, quod diceret Rodulphũ id
ægreferentem, nõ aliter expeditionem pro terra ſancta promiſſam acturum, cum
Hetruria imperatoriæ iuriſdictionis haberetur. Hoc conſecutus pontifex, nihilo-
minus Flaminiam ipſamq; Bononiam cum hexarchatu Rauēnatum, quæ tum im
peratori ſuberant, in poteſtatem ſuam redegit: eoq; miſit Bertholdum nepotē, Ra
mandiolæ comitem declaratum. Miſit & alterum nepotem Latinum cardinalē le-
gatum in Hetruriam, qui reſtitutis ubiq; Gibellinis, Florētiæ ac in cæteris Hetru-
riæ urbibus p arbitrio animi magiſtratus impoſuit. Munus uero ſenatoriũ, quod
principibus & regibus demandari conſueuerat, ipſe ſolus obiuit. Legatos Veneto
rum (qui tum Anconitanos bello uexabant) a conſpectu ſuo reiecit. Abeuntes p̃-
terea ex itinere reuocatos, grauiſſimis uerbis increpauit: & perniciem eorum ciui-
tati comminatus eſt, ni ab Ancona oppugnanda deſiſterent. Tandem uero mul-
tis ultro citroq; illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter utranque ciui-

uitatem componitur. Huic aũt pōtifici in animo fuerat duos reges creare, utrũq; Vrſinum: quorũ alterum Hetruriæ, alteꝝ Lombardiæ præficeret: qui inde Theutonicos partem Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt uero id ei facere liceret, Petro Aragonum regi perſuaſerat, ut iure hæreditario Cōſtantiæ uxoris ſuæ, regnũ Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipſe a Carolo ad ſe trãſtulit: uetuitq́; perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magiſtratum ipſum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (ut autores ſcribunt) uir magni animi atq; cōſilij, adeoq́; moribus & uita integer, ut uernacula lingua compoſitus uulgo diceretur. Amator & cultor doctorum uirorum, & eorum maxime, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctã haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus communis omnibus eſt habitus. Nam ſemel habita poteſtate ſacrorum initiãdorum, Albanum epiſcopum ex ordine Minorum, Hoſtiẽſem & Portuenſem ex ordine Prædicatorum delegit. Præneſtinus & Tuſculanus epiſcopi ſeculares fuere. Creauit & duos presbyteros, uidelicet Gerardum tituli duodecim apoſtolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli ſanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos, uidelicet Iordanem fratrem ſuum tituli ſancti Euſtachij, uirum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam tituli ſanctæ Mariæ in uia lata, uirum exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud ſanctum Petrum percommode extruxit, quarum partem aliquã adhuc cernimus. Has poſtea Nicolaus quintus magna impenſa reſtituit. Cinxit etiam mœnibus in urbis modum pometum ſancti Petri, quod uiridarium nunc uocaut. Eccleſiam quoq; ſancti Petri fere uetuſtate collabẽtem reſtituit, ac pictura ſummorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in baſilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & ſeruientium eccleſiis prouentu. Diuiſit etiam ordines eccleſiaſticos inter ſe, & quid cuiq; conueniret oſtendit. Habitationes quoq; unicuique aſſignauit: ut & aduenæ ſcire poſſent, quo in loco quiſq; magiſtratus, curialis præſertim inueniri poſſet. Perfecit etiam Lateranenſes ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea a fundamẽtis Sancta ſanctorum, primo ſacello iam uetuſtate collapſo: templumq́; ipſum opere uermiculato (ut adhuc cernitur) & cruſta marmorea exornauit: eoq́; tranſtulit apoſtolorum capita, donec templum Conſtantinianum ſua impenſa reſtitueretur. Quo facto, ſtatim in capſulis argenteis ſuo iuſſu extructis, comitante populo in templum reſtituit: conduntur q́; in ſacello ad eam rem percommode fabricato. Eodem quoq; die baſilicam ipſam conſecrauit, pridie nonas Iulij is dies eſt habitus. Scribunt hiſtorici quidam, neminem ante ipſum ſacrificare religioſius uiſum, cum ſemper dum ſolennia ageret, lachrymas funderet. Erat enim religionis obſeruantiſſimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, ut ipſe etiam decretali epiſtola quædam ipſius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus eccleſiis nullus pontifex celerius ac maturius conſuluit, cum eas ſtatim optimo cuique & idoneo committeret. Prius enim mores hominum & doctrinam inſpiciebat, deinde uacantes ſedes his ſtatim committebat: quod diceret in mora periculum eſſe, cum non deeſſent qui diuina etiam cupidiſſime diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, utpote ſanguine pauperum & litigantium uiuentes, a ſe ut peſtiferos reiecit; Gregorium decimum & Iohannem uigeſimumprimum hac in re imitatus. Verum quoniam ubique terrarum magna in magiſtratibus corruptela erat, conſtituit ne magiſtratus ipſi ullo in loco magis quam annui crearentur: eos ſi quiſpiam retinere ulterius auſus fuiſſet, anathematis pœna notabatur, a qua niſi a pontifice abſolui nō poſſet. Multa ꝑterea cōſtituit, ad utilitatẽ cleri populiq́;

Chriſtiani pertinentia, ut in titulis ſuis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehenſione. Suos enim ita amaſſe dicit, ut aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibuſdam nobilibus Romanis caſtella ui abſtulit, ac ſuis dono dedit, maxime uero Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentiſſimus, ſubita tamen morte correptus, tertio ſui pontificatus anno, menſe octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixiſſe quendam ferunt, notato per excreſcentiam Tiberis uaticinio. Adeo enim in immẽſum excreuerat, ut altare ſanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autem corpus Romã delatum, in ſacello tituli beati Nicolai a ſe condito in baſilica ſancti Petri ſepelit, tumulo marmoreo & uermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno dñi mcclxxx. aſſumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea a beato Maximino in uilla ſui nominis conditum, ornatiore ſepulchro & maiore ſacello exornauit: caputq́; eius ſeorſum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai uacaſſe pontificatum quinq; menſibus ferunt. Nam dum Viterbij a cardinalibus noui pontificis electio fieret, præeſſetq́; conclaui Richardus ex Hannibalẽ familia Romana, ac ſine contentione primaria, ꝗ paulo ante Vrſum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbienſi deiecerat: erat enim huius familiæ hoſtis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrſina impediebãt, quo minus electio fieret, niſi Vrſus in præturam reſtitueretur. Hanc ob rem Viterbiẽſes Richardum ſecuti, conclaue ingreſſi, cardinales capiunt, & in uincula conijciunt. Quod ubi Romæ ſcitum eſt, eadem Hannibalum factio familiam Vrſinam ab urbe pellit. quæ ſtatim populariter cum ſua factiõe abiens, Præneſte ſeceſſit. Poſt quintum itaq; menſem Gallici cardinales abſentibus Vrſinis, ſuffragijs Italos ſuperantes, Gallicum pontificem creant.

Tiberis inũdatio.

cxxvi. põ.

MARTINVS .IIII.

MArtinus quartus, Simon antea uocatus, tituli ſanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallicus, patria Turonenſis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum ſacris putabat. Vrbem itaq; ueterem petens, quod Oruietum uocant, eo loci oĩa ſolennia peregit decimo calendas Aprilis. Reſurrectionis autem die ſex cardinales creauit: quorum de numero fuit & comes Mediolanenſis tituli ſanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem uero Carolum ad ſe uenientem, non modo perbenigne ſuſcepit, uerum & eidem ſenatoriam dignitatem, qua a Nicolao priuatus fuerat, reſtituit. quod non ita ab omnibus probatum eſt, cum ea res excitatura uideretur magnas in urbe ſeditiones, reuerſis iam Vrſinis & pulſis Hannibalibus. Vrſinis enim ob odium in Nicolaum conceptum, Carolus mirifice aduerſabatur. Iohannes itaq; Latini fratris ulturus iniurias, tutaturusq́; dignitatem ſibi a populo Romano traditam, comparato ſatis iuſto exercitu, in Viterbienſes mouens, eorum agros longe ac late populatus eſt. At Martinus qui tum in Monteflaſcone erat, Viterbienſium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrſina cardinalem, Romã propere miſit ad res componendas: qui ex itinere Iohannem populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) ſecum duxit. Venerant & eo omnium factionum capita mandato legati: maxime uero Richardus Hãnibal, ut ab interdicto quod Viterbij cõtraxerat, dum conclaue uiolenter irrupit, & cardinales Vrſinos in carcerem coniecit, abſolueret legati autoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueũ collo gerens, quod eſt maximum pœnitentiæ ſignum, ac ueniam petens abſoluitur. Cõpoſita autem hoc modo inter utranq; factionem pace, reuocatoq́; exercitu Romano ab iniuria Viterbienſium, pontifex Romanis ſtatim conceſſit, ut ex ciuibus duos ſenatores ſibi deligerent, qui urbem gubernarent. Delecti itaq; duo, Hannibal

Petri Hannibalis filius,& Pandulphus Sabellus,qui ciuitatem toto ſuo magiſtra-
tu optime gubernarũt:eo potiſſimũ tẽpore, quo Martinus pontifex Palæologum
unionis pacta nõ ſeruantem,inſtante Carolo Siciliæ rege,excommunicauit.Tum
uero Palæologus Caroli potẽtiam ueritus, clã fœdera cum Petro Aragoniæ rege
iniĳt,qui regnum Siciliæ ob Conſtantiam uxorem Manfredi filiam,& Corradini
neptem,ſuo iure repetebat.Commuui itaq; impenſa magna claſſis ab utroq; para
batur.Quare pontifex legatum ad Petrum mittit ſciſcitatum,quid ſibi uellent tan
ti apparatus.Cui ille ita reſpondit,interiorem ſe tunicam laceraturum,ſi illam ar-
bitraretur ſuarum cogitationum cõſciam fieri poſſe.Abiĳt itaq; re infecta legatus.
Petrus uero comparata iam claſſe in Aphricam contendens,Hipponenſium litto
ra uehementer populatus,in Sardiniam rediĳt,expectãs ut a Iohanne Prochita res
nouæ in Sicilia orirentur,quemadmodum inter eos conuenerat.Oborti ſunt inte
rim & noui motus in Ciſalpina Gallia.Nam uicecomites familia nobiliſſima,du-
ce Luchino Turrianos admodum potentes,Mediolano pellunt. Inde uero Luchi-
nus in Hetruriam uicarius ab imperatore miſſus,apud Miniate oppidum ſe conti
nens,Florentinos & Lucenſes grauiſſimis incurſionibus uexabat, ſpretis pontifi-
cis interdictis,quibus hominem a ceruicibus ſociorum remouere conabatur. Peru
ſini quoq; ſumptis armis, ita Fulginiates tum inuadũt, ut eorũ urbem ui ceperint,
& mœnia aliqua ex parte demoliti ſint. Quam ob rem a põtifice ſacris interdicti,
ueniam deinceps meruere, perſoluta tamẽ prius magna pecunia pœnæ nomine.
Interim uero Siculi,quorum motus rex Petrus in Sardinia expectabat,ſuperbiam
ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, ſuadente Iohanne Prochita,in
Carolum coniurationem ineunt,data die ad rem conficiendam, ut cum primũ ue
ſperi campana audita fuerit, ubiq; Galli nullo ſexus diſcrimine habito cæderent.
Qua in re adeo certe ſæuitum eſt,ut etiam mulieres Gallico compreſſu prægnan-
tes, cæſæ dicantur. Hinc tritus ille ſermo eſt, cum quis multorum interitum exo-
ptat,ut ueſperas Siculas cõmemoret. Malum quoq; fatum expertus eſt eodẽ tem-
pore Guido Appius cum octingentis equitibus Gallici nominis,ad recuperãdam
Romandiolam miſſus pontificis nomine.Nam dum Forumliuiĳ obſidet, eſſentq;
erumpendi cupidi ciues,Guido Bonatus aſtrologiæ peritiſſimus,cõciues ſuos ad-
hortatus eſt,expectata aſtrorum benignitate,ut tum demum erumperent,quando
eis ſignum daret.Fecere illi mandata,& in tempore erumpentes,Guidonem cum
omnibus fere Gallis interfecere.Atq; ita urbs tanta obſidione liberata eſt. Carolus
autem audita Siculorum defectione & ſæuitia,cum magnis copiĳs in Siciliam tra
ĳciens,primo Meſſanam urbem obſidet,quam certe per deditionẽ tandem cepiſ-
ſet,niſi Galli ultionis cupidi,deleturos ſe urbem minati fuiſſent.Tum uero Petrus
Arago tãtos motus(ut diximus)expectans,ea de re certior factus,e Sardinia pro-
pere in Siciliam traĳciens,Panhormum cõtendit,a ciuibus & Siculis perbenigne
ſuſceptus:a quibus etiam regium nomen conſecutus eſt,cõfluente undiq; ad eum
omni multitudine.Hanc ob rem Carolus ꝑterritus,Meſſana relicta,in Calabriam
ſe ſtatim recepit,expectaturus filium Salerni principem,quem paulo poſt e Nar-
bonenſi prouincia cum aliquot cohortibus uenturum ſciebat. Reprehenſus a Ca-
rolo Petrus Arago,ꝙ affinis conſanguineusq; regnũ inuadere auſus eſſet, reſpon
dit ſe miſericordia motum, calamitoſo populo & indigna ferenti petitam opem
negare non potuiſſe: quanq̃ id quoq; regnum iure hæreditario ei deberetur, pro-
pter uxorem Conſtantiam Manfredi filiam,& Corradini neptem. Concreſcenti-
bus aũt ultro citroq; iurgiĳs,res tandem ad ſingulare certamen deducta eſt: hac cõ-
ditione tñ,ut uterq; rex centum ſibi ad tantum certamen commilitones cooptaret,
loco certandi apud Burdegalam delecto. Vtriq; enim rex Angliæ affinitate cõiun
ctus erat,qui tñ certamen,adiuuante Martino pontifice,tandem diremit. Verum

cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmen
ſem cardinalem legatum Neapolim miſit, qui & populos in fide Caroli contine-
ret, & Carolum ipſum adoleſcentē conſilio & autoritate iuuaret. At uero cum Pe
trus Rogerium Loriam claſſis ſuæ præfectum Neapolim miſiſſet, Carolus aliter
ſentiente legato & reclamante, nequaq̃ tantum regnum fortunæ committendum
eſſe, in hoſtem mouens, non longe a Neapoli, ingēti ſuorum clade ſuperatur: & ca
ptus in Siciliā primo, deinde in Aragoniam pducitur. Hoc certe ei non accidiſſet,
ſi bene monenti legato (ut par erat) obtemperaſſet. Nam paulo poſt pater Carolus
cum ingenti claſſe ſuperuenit, qua etiam cum hoſte nondum uictore decertare po
tuiſſet. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Aragonenſem ana
themate notat, eiuſq; regnum in prædam id occupare uolenti exponit, ſubiectos a
Petri iuramento abſoluit, crucesignatos in hominem cōcitat, bonorum eccleſiaſti-
corum uſurpatorem, ut ipſe dicebat. Milites quoq; eccleſiaſticos Carolo auxilio mi
ſiſſet, ni ei bellum in Flaminia gerere neceſſe fuiſſet contra Foroliuianos, qui adiu
uante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab eccleſia ſunt auſi, & quædā etiam
caſtella haud longe poſita oppugnare. Verum cum Guido ipſe pœnitētia ductus,
pacem cum pontifice iniſſet, & mœnia Foroliuianorū demolitus eſt in ultionem
Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinū quoq; quod
tum oppugnabat cepiſſet, ni Rubeus Anguillarius Hetruriæ comes, in oppugna
tione ipſa mortuus fuiſſet. Duo tum caſtris præerāt duces, quorum alter in Hetru
riam miſſus eſt, ad eam oram tuendā, quæ ad Soanam uergit: alter uero (quem lu-
uenatij comitem uocabant) obſidionem iuſſu pontificis cōtinuabat, ſubminiſtran-
te clanculum auxilio & commeatu oppidanis ipſis Guidone Montefeltrano. Inte-
rim uero cum Martinus curis agitatus addubitaret a quo duorum populorum, Pi-
ſanorum ſcilicet & Genuenſium, contra Petrum Aragonēſem auxilium peteret,
tanta repente inter hos de poſſeſſione Corſicæ contentio exorta eſt, ut ipſi aliunde
auxilium peterent. Legatum tñ apoſtolicum pōtifex adhortatus eſt, ut tam diu po
pulos in fide contineret, quoad Carolus cum ſupplemento copiarum ſuperueniſ-
ſet. Ingreſſus deinde Neapolim Carolus, cōfirmatiſq; ciuiū animis, in Aphricam
proficiſcens febri correptus moritur: quare ad legatum ipſum totum gubernādæ
prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope conſtans fama, Philippū re-
gis Franciæ filium, comitem Atrebatēſem, eius regni cauſa aduentare: qui tñ de-
terrere Petrum non potuit, quo minus regnū uexaret, cum iam cōſtaret eum cum
paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Aragoniam cum magno exerci
tu profecturus erat, ad occupandum Petri regnum a Martino pontifice grauibus
cenſuris prius interpoſitis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis
circumuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuātibus (nam Gibellini Guelphos expu
lerant) Peruſium proficiſcitur. Vbi nō multo poſt lenta febri diu uexatus, tandem
moritur, pontificatus ſui anno quarto, menſe uno, ſepeliturq; in cathedrali baſili-
ca. Ad cuius ſepulchrū multi ualetudinarij delati, multi cæci pducti, muti & clau-
di, priſtinam ualetudinem ſanctiſſimis pontificis meritis a deo recepere.

HONORIVS .IIII.

excvij. pō
tifex.

HOnorius quartus, patria Romanus, e gente ſabella, familia nobiliſſima, Iaco-
bus antea uocatus, diaconus cardinalis, Peruſii pontifex creatus, Romam ue-
nit anno dñi milleſimoducēteſimooctogeſimoquinto, fratre eius Pandulpho ſena
toriam dignitatē tum gerente. Tantæ eñ ſeueritatis & iuſtitiæ Pandulphus eſt ha
bitus, ut quoties Romani ciues purgare urbem latronibus, ſicarijs, furibus, parri-
cidis uellēt (quorum tum in ſolo Romano magna copia ob ſeditiones ciuiū erat)
non alium ſenatorēm, q̃ Pandulphum expoſcerent. Is etſi podagra & chiragra ue-
xabatur, non tamen animi magnitudine & conſtantia a bene ualentibus ſuperaba

tur. Eodem quoq; morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, ut ei inſtrumentis quibuſdam ad id apte fabrefactis, ſacrificare neceſſe eſſet. Cõſilio tamen & prudentia tantum ualuit, ut non multum corporis uires in eo deſiderarentur: quippe cum ſolus plura prope uideret, q̃ omnes ſimul qui tum in urbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud ſanctam Sabinam, egregiasq; ædes (quarum ueſtigia adhuc cernuntur) in monte ipſo ædificans, eo ad incolendũ multos quoq; Romanos exciuit, unde breui mons ipſe frequentibus ædificiꝭs incoli cœptus eſt. Cum aũt nemi nem lædere in pontificatu ſuo conſtituiſſet, omnibus prodeſſe quoad fieri poterat, prouocatus Petri Aragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrũ confirmauit. Rodulphus aũt imperator comparandæ pecuniæ ſtudioſus, cãcellarium ſuum e gente Fliſca in Hetruriam miſit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potiſſimum qui ſe pecunia redimerent. Perſoluere aũt ob eam rem Lucenſes duodecim millia nummum auri: Florentini uero ſex millia, qui ſtatim liberi omino facti, magiſtratum (quem Priores artium uocant) addito uexillifero iuſtitiæ creauere. Non diſplicuit hæc uẽditio Honorio, licet indigna tanto principe uideretur, ꝙ ea ratione eccleſiaſtica ditio futura ſecurior uidebatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates uexare. Dum uero rex Franciæ urbem Gerundenſem obſideret, curaretq; Petrus Arago, q̃uo minus in caſtra hoſtium commeatus a Narbona ferrentur, acri prælio commiſſo grauε uulnus accipiens, paulopoſt male curatus moritur, atq; ita Gerunda dedẽtibus ex pacto ciuibus, in poteſtatem regis Franciæ redacta eſt, qui non diu ſuperuixit. Ex febre enim moritur contracta in caſtris, dum Perpinianum obſidet. Cuius etiam claſſis non multo poſt in portu Narbonenſi a Rogerio Loria capta & incenſa eſt. Duos habuit filios Petrus Arago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinãdum aũt natu maiorem Aragoniæ, Iacobum uero Siciliæ regem ex teſtamẽto reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad ſecundos trãſlata ſunt: qui hinc Piſanos, hinc Genuenſes maritimis præliꝭs inſignes, trahere in partes ſuas conabantur. Verum hi odio & armis inter ſe certantes, tãta rabie apud Lamellum inſulam Piſano portui uicinam concurrunt, ut ex Piſanis qui triremes quadragintanouem amiſere, duodecim millia hoīm deſiderata ſint: partim cæſa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægre tulit, ut paulum abfuerit quin Genuẽſes obſtinate nimium Piſanos inſequentes, interdicto eccleſiaſtico notaret. Ea calamitas adeo certe Piſanos attriuit, ut nunq̃ poſtea uires recuperauerint. Edoardus uero Angliæ rex in Vaſconiam tum ſe cõtulit, pacem compoſiturus inter Carolum adoleſcentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinãdum Aragoniæ regem. Confecta iam ex ſententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apoſtolicus & comes Atrebatenſis, Auelini comite adiuuante, Cathinam urbem occupãt, eoq; ex Hetruria collectas copias tranſmittũt. Hanc ob rem Edoardus re infecta in patriam rediꝭt. Rogerius autem Loria gallicam claſſem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinãdi regis fortunam meliorem reddidit. Adꝭcere certe animum huic bello Honorius non potuit, ꝙ armis a Guidone Feltrano in Flaminia uexaretur. Verum tandẽ ſuperato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tñ poſt moritur pontificatus ſui anno ſecundo, die uno. corpuſq; eius a ſancta Sabina ad baſilicam Petri magna funeris pompa trãſfertur: ſepeliturq; ſepulchro marmoreo, quod adhuc extat in numerum a Pio pontifice tranſlatum, ut inſignia familiæ indicant, eiuſq; epigrãma: & merito quidem, cum uir fuerit omni uita probatiſſimus, & Chriſtianæ religionis amantiſſimus. Nam & ordinem carmelitarum non ſatis in conciliꝭs probatum, mutatis chlamydibus nigris in albas: & ordinem eremitarum apud Pariſios improbatum, confirmauit. Solum autem cardinalem Iohãnem Boccamatium epiſcopũ Tuſculanum,

ſuo pontificatu creauit, uiros dicens & eoſdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in tantum collegium cooptandos eſſe. Adeo uero aulicos amauit, ut quotannis, æſtate præſertim, Tibur proficiſceretur uitãdi æſtus urbani cauſa, unde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem menſibus ſedes tum uacat. Nam cum apud ſanctam Sabinam cõclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine ſunt correpti: quorum de numero moriẽ Iordanus Vrſinus comes mediolanenſis, Hugo Anglicus, Geruaſius Andeanenſis decanus Pariſienſis, & Antherius uir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in aliud tẽpus magis ſalubre rẽ ipſam reijciũt, maxime uero cũ terræmotus ipſi q tum permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quo minus tum quidẽ id fieret.

NICOLAVS .IIII.

excviij. pontifex. Nicolaus quartus, natiõe Picentinus, patria Aſculanus, Hieronymus antea uocatus, ordinis Minorũ frater & generalis, deinde presbyter cardinalis apud ſanctam Sabinam, decimo menſe poſt mortem Honorij pontifex creatur, collocaturq́; in ſede Petri, ipſius ſancti cathedra. Reate deinde ꝓfectus ob ſeditiones quæ tum Romæ ſubortæ erant, quoſdam cardinales creat ex omni fere religione. Oẽs enim pariter amabat: nec plus ſe debere affinibus & cognatis, q̃ cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & uitia faciebant, ut in hunc magis q̃ in illũ inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat, fuere, Neapolio, Petrus Columna, Hugo Bolionius ordinis Prædicatorum doctor inſignis, Matthæus Aquaſparta fratrum Minorum generalis, epiſcopus Portuenſis. Romam deinde poſt annum rediens, ſedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud ſanctam Mariam maiorem habitauit, quam baſilicam ipſe unà cum Iacobo Columna reſtituit, ut in fornice maiori apparet: unde ſaluatoris ipſiusq́; põtificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere muſiuo adhuc cernitur. Idem quoq; pontifex anteriorem poſterioremq́; partem baſilicæ Lateranẽſis reſtituit, ornauitq́; opere uermiculato, quemadmodũ literæ ipſæ indicant. Interim uero reges Aragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineunt, ut rex Carolus e uinculis miſſus, ſua impenſa Iacobum Aragonem Siciliæ regem conſtitueret: ꝙ niſi triennio id effeciſſet, in carcerem ſe rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obſidibus duobus filijs: Carolo cui poſtea regi Vngariæ creato, Marcello cognomentum fuit, & Loyſio qui poſt bene actam in ordine beati Franciſci uitam, in ſanctos relatus eſt. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus diſcordijs Chriſtianorum fretus, Tripolim Aſiæ ciuitatem inſignem quidem, interfecto Chriſtianoꝝ præſidio, igni ferroq́; euertit. Parem quoq; calamitatem Sidon & Barutum pertulere, nemine adiuuãte. Reſtabat Ptolemaida in annos duos inducias a Soldano conſecuta: hanc ut tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad uexillum Chriſti uocat, ære ſuo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos poſtea multi nullo dato nomine, nullis ſignis & auſpicijs ſecuti, cum Ptolemaidem perueniſſent, non minora Chriſtianis q̃ Saracenis damna intulere. Soldanus autẽ cum res ſuas repetijſſet, nec redditæ eſſent, noſtris omnibus exitium comminatus eſt. Magna inter Chriſtianos de poſſeſſione Ptolemaidæ concertatio tum orta erat, cum eam patriarcha Conſtantinopolitanus, Templarij Theutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus uindicare anniterentur. Erat & Piſanis in animo Ptolemaidam repetere (ut ipſi dicebant) ſuo iure, quos profecto bellum in Hetruria ortum, a tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cum duobus filijs, totidemq́; nepotibus in carcerem cõiectis, inedia interempto, animos Gibellinorum in Guelphos ita concitarunt, ut omnibus pariter exitium minarẽtur. In Aretinos primum arma conuerſa ſunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tum Aretio Guilielmus Petramala eiuſdem ciuitatis epiſcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio uenerant. Verum cum Florentini non ſatis ſuis copijs

ſiderent, etiam eo miſere Carolum ſecundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, forte ea tum iter faciebat. In agro Tiphernate collata ſunt caſtra caſtris: Tiphernum, ciuitatem caſtelli mutato nomine nunc uocant. Commiſſo itaq; prælio, magna ſtatim de Florentinis cædes fieri cœpta eſt. Verum non ita multo poſt mutata fortuna, cadentibus tamen in prælio Guilielmo epiſcopo, & Feltrano comite, ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum ubi pugnatum eſt, accolæ dixere. Carolus autem tāta uictoria potitus, recta ad Nicolaum proficiſcitur, ac utriuſq; Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc ubi Iacobus Arago intellexit, oppugnare Caietam ſtatim aggreditur. Ne quid autem deeſſet ad perturbandam Chriſtianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ reges, grauiſſimum bellum exortum eſt: quæ res & Chriſtianos in Aſia mirifice perturbauit, & hoſtibus noſtris delendi in Aſia Chriſtianum nomen audaciam & ſpem dedit. Saldanus enim qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidam miſerat. Interim uero duorum mēſium obſidione protracta, patre mortuo, filius ſtatim ſufficitur: qui certe acrioribus animis urbem oppugnās, completis foſſis, prædaq; militibus promiſſa, ad mœnia uſq; iam pugnando peruenerat, cum a Chriſtianis erumpentibus magno ſuorum incommodo in caſtra retruditur. Dum hæc in Aſia gererentur, Nicolaus pontifex duos e latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmenſem in Franciam propere mittit, qui compoſita inter duos reges pace, eos contra Saracenos Ptolemaidam oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Aragonenſem & Carolum captum his conditionibus (quas ſupra memoraui) iam compoſuerat, quo omnibus in hoſtem liberius proficiſci liceret: & parare claſſem cœperat, de pace fere certus. Sed nec reges ipſi pontifici bene monenti obtemperarunt, nec qui in præſidio Ptolemaidæ erant inter ſe diſſidentes (quemadmodum poterant) uim hoſtiū propulſarunt. Dilabētibus enim quotidie multis, ſoli tum ad duodecim millia remanſere, qui poſtea cū patriarcha Hieroſolymitano per dromonem ad id ſeruatum, fugientes, primo ſecunda nauigatione uſi, tandē ſub ipſam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem deſertam cultoribus urbem ingreſſus, eam ferro ac flamma ſtatim euertit, anno centeſimo nonageſimoſexto, poſteaquam a Gothifredo capta fuerat. In tantis autem malis inſula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Chriſtianorum tamen permāſere. Inſtabat tum uel maxime Nicolaus, ueritus ne hoſtes reliquum Aſiæ occuparent, ut imperator Rodolphus eo copias ſuas mitteret. Quo non ita multo poſt mortuo, cum Adolphus Haſſo electus ſucceſſor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodolphi filio in agro Spirēſi prælio interficitur. Vir quidem inſignis, ſed parum milite & pecunijs potens: oppreſſus enim multitudine hoſtium potiuſquam ſuperatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (ut quidam putant) ꝙ male ſibi cedere omnia uideret, quodq; etiam pluſquam pontificē decebat, in partes declinauerat, Romæ apud ſanctam Mariam maiorem, pōtificatus ſui anno quarto, menſe uno, die octauo moritur, eoq; loci ſepelitur, ad caput baſilicæ apud Petri Columnæ cardinalis ſepulchrum, ut in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Poſt eius uero mortem cardinales Peruſium profecti, quo eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipſam diſcordijs inteſtinis biēnio menſeq; tertio in longum deduxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Conſtantinopolitanus moritur. Quo minus autem eius corpus in loco ſepeliret ſacro, uetuere ſacerdotes & monachi, ꝙ occidentali eccleſiæ in Lugdunenſi concilio acquieuiſſet. Andronicus autem Michaelis filius, libenter tum quidem cum latinis ſenſiſſet, ſi quid auxilij a noſtris habuiſſet. Verum cum ſedes uacaret, deſtitutus auxilio Andronicus, a fide catholica tādem defecit. Hæc autem

incommoda Carolus ſecundus rex Neapolitanus proſpiciens, e Narbonenſi pro-
uincia Peruſium ueniens, cardinales ipſos ſæpius ad concordiam & electionē pon-
tificis adhortatus eſt. Nec id quidem facere deſtitiſſet uir inſignis, niſi acriter repre-
henſus a Benedicto Caietano patria Anagnino, ꝙ inſtando acerbe nimiū, ipſis car-
dinalibus uim afferre uideretur, quorum ſuffragia libera eſſe deberent.

cxcix. pō tifex.

CAELESTINVS V.

CAeleſtinus quintus, Petrus Moroneus antea uocatus, profeſſione anachorita,
patria Eſernienſis, ſecundo a Sulmone miliario cœnobium incolens, inſtan-
te Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admira-
tione, quo ob ſanctitatem uitæ a tanto faſtigio rerum ſponte remotior eſſe uideba-
* Aquilā tur. * Aquilam itaq; poſt creationem ſuam profectus, eo ſtatim cardinales omnes
Peruſio ad ſe uocat. Inſtabant tamen illi & literis & nuncijs, ut Peruſium profici-
ſceretur ciuitatem pōtificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cæle-
ſtini ſententia, ꝙ ita uelle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profe-
cti, Cæleſtinum ipſum ut uerum pōtificem adorant. Eius autem coronationi in-
terfuiſſe ducenta millia hominum Ptolemæus ſcribit: & ſe etiam affuiſſe fatetur.
homines credo motos nouitate rei & ſanctitate uiri, ꝙ homo eremita ad tantum
dignitatis gradum non niſi diuinitus prouectus eſſe uideretur poſt tam longā eli-
gentium contentionem. Inito itaq; pontificatu, duodecim cardinales ſtatim creat,
uiros integerrimos, quorum de numero duo eremitæ ſunt habiti. Verū cum Cæle-
ſtinus a priore uita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & faci-
lis omnibus petentibus erat, ut eadem diuerſis concederet: unde & contemptus di-
gnitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat ſiquidem ob priuatam uitam,
quam antea in eremo duxerat, rebus agendis parū idoneus. Hanc ob rem de abro-
gatiōe eius mētio fieri cœpta eſt: maxime uero mortuo Latino cardinali uiro opti-
mo, cuius autoritate Cæleſtinus tantum pondus adhuc ſuſtinebat. Verum inſtan-
tibus acriter cardinalibus quibuſdam, maxime uero Benedicto Caietano, uiro in
iure ciuili & canonico peritiſſimo uafroq;, qui primum locum apud pontificē te-
nebat, ut ſe pontificatu abdicaret, ne eccleſia dei ob imperitiam gubernantis peri-
clitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & ſu-
perſtitiōe motus Carolus, hominem amiciſſimum Neapolim perducit, eiusq; ani-
mum a tanta fœditate rei amouere conatur, clamāte ubiq; locorum populo ſe nol-
le alium pontificem q̄ Cæleſtinum, idq; ab eodem pontifice precibus & obſecrati-
onibus contendente. Cui pontifex reſpōdit, nil aliud ſe eſſe facturum, q̄ quod de-
us uellet, quodq; ipſe e rep. Chriſtiana eſſe cenſeret. Tum uero cardinales abdicati-
onem hominis quærentes, uehementer inſtant, ut id quamprimum agat, propoſi-
to reip. Chriſtianæ diſcrimine, quod ſua ignoratione imminere omnium ceruici-
bus oſtendebant, affirmātes omnia mala tum accidētia, die iudicij ſibi imputatum
iri. Motus his uerbis uir ſanctus & ſimplex, futurum ſe in eorum poteſtate dixit,
modo id iure fieri poſſet. Quare conſtitutio omnium conſenſu facta eſt, licere pon-
tifici abdicare ſe magiſtratu. Quam quidem conſtitutionem Bonifacius octauus
eius ſucceſſor poſtea confirmauit, quemadmodum libro ſexto decretalium appa-
ret. Tum uero Cæleſtinus ad priuatam uitam ſe redigens, alterius ſubrogandi
pontificis cardinalibus ex inſtituto poteſtatem dat, pontificatus ſui menſe ſexto.
Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum conſenſu pontifex creatus, Cæle-
ſtinum ad eremum abeuntem, ex itinere ad ſe retrahit, eundemq; præfecto arcis
Fumonis, quæ in Hernicis eſt, cuſtodiendum tradit. Hac ratione motus, ut ipſe
dicebat, ne autores ſeditionum aliquam calamitatem hoc duce eccleſiæ dei ali-
quando inferrent, licet reuera hominis ſanctitatem admirarentur. Vtcunque eſt,
conſtat hominē ipſum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuiſſe: quippe qui an-

bitionis cauſa & uirum ſanctum deceperit, dum eum magiſtratu ſe abdicare com-
pulit, & captum uitam eremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi an
te tempus mori coegerit, anno uno, menſe quinto poſt initum pontificatum. Sunt
autem qui ſcribant Cælestinum poſt mortem adeo miraculis claruiſſe, ut plerun-
que in concilijs de eo in ſanctos referendo habita mentio ſit: fuiſſeq́ plerosque qui
eum pro ſancto colerent, & in catalogo confeſſorum recenſerent. Eius autem ce-
lebritas quartodecimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obſeruatur ex in-
ſtitutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS .VIII.

BOnifacius octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caieta- cc.pont.
nus ante uocatus, Neapoli põtifex creat᷑ in uigilia natalis domini m.cc.xciiij.
uir quidem doctrina & experientia rerum inſignis. Diu enim in curia uerſatus fue
rat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, nõ ſine tamen ambitionis cri
mine puenerat. Nam dũ eſſet ſancti Martini in mõtibus presbyter cardinalis, adeo
dignitatem põtificatus exoptauit, ut nil ambitione & fraude prætermiſerit, quod
ad eam rem conſequendã pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit,
ut & omnes fere contemneret, & gratias a Nicolao quarto & Cæleſtino quinto fa
ctas reuocauerit. Gibellinos quoque mirifice perſecutus eſt. Hinc oritur illa inter
pontificem & Columnenſes Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ cõtra pon
tificem factionis ſuæ partes fouebant. Hos itaque, maxime uero cardinales duos,
Petrum & Iacobum eiuſdem familiæ uiros inſignes, calumniari cœpit, quod the-
ſauros eccleſiæ in morte pontificum diripuiſſent, quodq́ libellos famoſos cõtra ſe
ſparſiſſent. Scripſerũt ſiquidem poſt illatam ſibi iniuriam ad reges, ad principes,
ad nationes de arrogantia Bonifacij: de ambitione, quod contra ius faſq́ pontifica
tus ſedem occupaſſet, reiecto fraudibus Cæleſtino, eodemq́ in carcerem coniecto.
Sunt enim qui ſcribant Bonifacium immiſiſſe ſubornatores clãculum quoſdam,
q noctu dimiſſa quaſi cælitus uoce in cubiculũ Cæleſtini hominis ſimplicis, ei per-
ſuaderent ut pontificatum dimitteret, ſi ſaluus fieri uellet. Citati autem cardinales
cum nuſquam apparuiſſent, Bonifacij ptinaciam ueriti, Nepeſum enĩ ſeceſſerant
una cum tota Columnenſium familia, publico decreto ſchiſmatici habent᷑, benefi
cijs, dignitatibus, fundis paternis, caſtellis, oppidis priuantur: quam priuationem
Bonifacius poſtea in decreti formam retulit, ut libro apparet quem Sextum appel
lant. Sumptis deinde armis Bonifacius, cõcitatiſq́ multis crucesignatis, eos oppri
mere conatus, Præneſte quo ſecum Sarra uiro inſigni eorum patruo receperãt, ob-
ſidione cingit. Dilapſos inde, capto ac direpto Præneſte, Zagarolum & Colu-
mnam confugientes perſequitur: unde nõ ita multo poſt abire ob multitudinẽ ho
ſtium neceſſe fuit, a quibus hæc item caſtella diripiuntur, maxime uero Columnæ
paternum ſolum. Cardinales autem inde quoq́ dilapſi, Reate petiuere. Sarra uero
apud Antium multum diuq́ in nemoribus uixit, ſæuitiam Bonifacij ueritus: ſed
in piratarũ manus incidens, remigio admotus, multas calamitates perpeſſus eſt;
quanq̃ ſic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quãm ſæuitiã Bonifacij ex-
periri, q Gibellinos oẽs uno odio pſequebat᷑. Notũ eſt illud certe quod Procheto
dixerit Genuenſi archiepiſcopo, ad pedes eius die cinerũ prodeunti. Nam cũ dici a
ſacerdote tũ ſoleat, memẽto homo quia cinis es & in cinerẽ reuerteris, dixit muta-
tis qbuſdã uerbis, memẽto homo quia Gibellinus es & cũ Gibellinis in cinerẽ re-
uerteris: in eiuſq́ oculos cinerẽ cõiecit, nõ in caput, ut mos eſt. Eundẽq́ ob nomen
factionis archiepiſcopatu priuauit, licet poſtea in integrũ reſtituerit, cũ intellexiſ-
ſet cardinales Columnenſes, quemadmodum ipſe ſuſpicabatur, Genuam non pe-
tijſſe. Pulſis hoc modo Columnenſibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apo
ſtolis, & euangeliſtis, & quatuor eccleſiæ doctoribus, Gregorio, Auguſtino, Hiero

nymo, Ambroſio ſtatuit. Idem etiam dum in urbe ueteri eſſet, beatum Lodouicum ex regia Francorum ſtirpe ortum, utpote ex Carolo ſecundo, ordinis ſancti Franciſci profeſſum, ut quidam uolunt, in ſanctos retulit. Idem quoque eccleſiam cathedralem ſanctæ Cæciliæ Albiẽſis ciuitatis, canonicis ſecularibus pulſis inde, regularibus commiſit, inſtante Bernardo Caſtaneto Albienſi epiſcopo. Edidit præterea ſextum põtificij iuris codicem, ſuo iuſſu a tribus doctiſſimis uiris compilatũ, quibuſdam decretis nouis a ſe additis. Vrbem quoq; Eugubium, quæ Gibellinorum auſpicijs ab eccleſia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Auſtriæ, imperij confirmationem bis terq; petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Aragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traieciſſet, Cathinamq; cepiſſet, tantum repente bellum exortũ eſt, ut tota fere Italia tumultuaret. Nam & Siculi Aragonenſibus fauentes, comparata claſſe, Philippum Roberti fratrẽ bello ſuperant, & captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Cathina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arago ex Hiſpania cum exercitu in Siciliam delatus, non ſolum Siciliam totam, uerumetiam Calabriam recuperauit. In Hetruria uero adeo contra Piſanos Genuenſes exarſerant, ut & Liburnum ceperint, incendioq; euerterint: & naues onerarias in fluminis oſtio demerſerint, ne Piſanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam autoritatem ſuam interponente. Et ne exiſtimares tum deum cum hominibus pacẽ habuiſſe, tantus repente terræmotus exortus eſt, quantus nunquam antea: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia paſſim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certe ueritus ne ruina ædificiorum opprimeretur, caſulam quandam ex tabulatis ſubtilibus, in medio clauſtro fratrum Prædicatorum, prato admodũ lato, ædificari iuſſit: eoq; in loco aliquãdiu reſedit, licet horrida ſæuiret hyems. In celebritate namq; ſancti Andreæ hæc pturbatio exorta eſt. Apparuit tũ quoq; cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verum Bonifacius poſt tantos & tam diuturnos terræmotus, ad ſe rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archiepiſcopus Toletanus, Richardus Senenſis, Nicolaus Taruiſinus ordinis Prædicatorum magiſter, Iohannes Murro ordinis Minorum generalis, Petrus Hiſpanus. Iubileum quoque idem retulit anno milleſimo trecenteſimo, quo plenam delictorum omnium remiſſionem his præſtabat, qui limina apoſtolorum uiſitaſſent, ad exemplum teſtamenti ueteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longe alia ratio habita ſit. Iubileum nanque quinquageſimo quoque anno repetebant, quo debitores a creditoribus laxabantur, ut ait Ioſephus, & ſerui libertatem uendicabant: unde libertatis nomen præ ſe fert tam animi quàm corporis. Nam liberi uere hi dici poſſunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centeſimo quoque anno obſeruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta undique hominum multitudo Romam uenit, ut uix incedere per urbem, ampiam quidem & uaſtam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valeſij comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini ultimi Conſtantinopolitani imperatoris in uxorem duxerat, a Bonifacioq; impetrauerat, ut ſocero ſuo liceret imperium ipſum repetere, a quo depulſus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principum auxilio exercitum in Aſiam tranſmittere, qui Hieroſolymam recuperaret. Interim uero dum res ipſæ componerentur, & Carolum ipſum patrimonio ſancti Petri cum omni poteſtate præfecit, & legatum in Hetruriam miſit, qui nouas ſeditiones compeſceret. Nam a Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros tranſierant. Verum cum legatus nil proficeret, propoſitis etiam interdictis, Carolus Valeſius eo pontificis mandato profectus, continere Florentios non potuit, quo minus Albos non ſine magna cæde ab urbe ſua pelle

Iubilei ratio. Antiquitatum lib. 3. cap. 14.

lerent. Albi enim Gibellini tum appellati ſunt. Sed pontifex Hieroſolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameenſem epiſcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus, cum nil precibus impetraret, minas quidẽ addidit. Hanc itaq; ob rem iratus Philippus, hominem ſubito in carcerem cõijcit. Quod ubi Bonifacius reſciuit, eo ſtatim miſit Narbonenſem archidiaconum, uirum certe inſignem, qui põtificis nomine Philippo mandaret, ut miſſum faceret epiſcopum Apameenſem. Id ſi non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad eccleſiam deuolui ob contumaciam Philippi, & uiolatum ius gentium: adderetq; anathema, & omnes Francos a iuramento regio abſolueret. Fecit omnia quamdiligentiſſime archidiaconus, ac regem compulit epiſcopum Apameẽſem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias ſibi a pontifice illatas ulturus, edictum propoſuit, ne quiſquam e regno ſuo Romam proficiſceretur, aut eo pecunias mitteret. Secũdo uero poſt iubileum anno, Carolus Valeſius ad Carolum ſecundum conſobrinum ſuum ſe contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arago, pacem his cõditionibus petijt & impetrauit, ut redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam quoad uiueret, retinere liceret. Verum abeunte ex Hetruria Carolo Valeſio, Albi Florentia pulſi, Forumliuij populariter cõmigrarunt: quorum de numero habitus eſt Dantes Aldegerius uir doctiſſimus, & ſua uernacula lingua poeta inſignis: q poſtea redire in patriam perſæpe conatus eſt, ſed fruſtra adiuuantibus etiam Bononienſibus, & Canegrãdi Veronenſium domino, quo cum poſtea familiariter aliquandiu uixit. Sunt q ſcribant Bonifacium hoc tempore Hermanij cuiuſdam corpus apud Ferrarienſes iam uiginti annis pro ſancto cultum, exhumari mandaſſe ac comburi, habita de eius hæreſi quàm diligentiſſima inquiſitione. Hunc ego e fratricellis fuiſſe crediderim, quorum ſecta tum maxime inualeſcebat. Interim uero Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Pariſios eccleſiaſticorum & nobilium magno conuentu, commemoratiſq; iniurijs a Bonifacio acceptis, eiuſq; ambitione & malis artibus ad occupandum pontificatum, quem iniuſte teneret, ad ſedem apoſtolicam tum, ut ipſe dicebat, uacantem, futurumq; concilium appellauit. Qua q dẽ re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiuſq; regnum Alberto imperatori ſubijcit, quem in initio pontificatus ſui repulerat.

Tum uero Philippus ſuperbiam hominis domiturus, Sarram Columnenſem in portu Maſſiliæ cognitum, a piratis redemptum, cum Nogaretio Gallo equite fidiſſimo Romam mittit, hac ratione (ut ipſe palam dicebat) ut appellationẽ ſuam publicaret. Verum ei longe alia mens fuit. Nam Sarra ſeruili habitu Latium ingreſſus, collectis undique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis, e militia Caroli Valeſij Ferentinum præmittit: qui inde ei ſi opus eſſet, auxilium ferret. Ipſe uero Anagniam clam noctu ingreſſus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; uexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis ualuis, captumq; Romam perducit: ubi quinto & trigeſimo die poſt dolore animi confectus perijt, põtificatus ſui anno octauo, menſe nono, die decimoſeptimo, ſepeliturq; in baſilica Petri, ſepulchro a ſe antea extructo: quod quidem adhuc extat in ſacello a ſe condito opere uermiculato.

Idem quoq; ſuggeſtum cõdidit cũ porticu apud baſilicã Lateranenſem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quo q; in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenſes anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis, terrorem potius quàm religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum undique conquiſitum plus quàm dici poteſt, ſitiens. Diſcant itaque huius exemplo principes omnes tam religioſi quàm

ſeculares præeſſe clero & populis, non ſuperbe & contumelioſe, ut hic de quo loquimur, ſed ſancte & modeſte, ut Chriſtus rex noſter, eiuſq; diſcipuli ac ueri imitatores: & malint a populis amari quàm timeri, unde tyrannorum pernicies oriri merito ſolet. Sunt qui qui ſcribant hunc quoq; diſcordias inter Italos aluiſſe: maxime uero inter Genuenſes & Venetos, populos quidē nauali ꝓlio ſatis potentes.

ocipont.

BENEDICTVS .XI.

BEnedictus undecimus, natione Italus, patria Taruiſinus, Nicolaus antea uocatus, cardinalis Hoſtienſis, Romæ calendis nouembris pontifex creatur. Hic enim ab ineunte adoleſcentia ordinem prædicatorū ingreſſus, tantum uirtute & doctrina apud fratres ſuos ualuit, ut eum per omnes magiſtratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & pontifex creatus, magnum breui tempore uirutis ſuæ documentum præſtitit. Ita enim uixit, ut poſt mortem inter beatos merito cenſeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sarram, omneſq; Anagninos cum his in capiendo Bonifacio ſentientes, & citatos antea ad iudicium, nec apparentes, grauiori anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi cauſa, hominem Bonifacij cenſuris irretitum abſoluit. In gratiam præterea recipit Iohannem & Iacobum cardinales Columnenſes, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ ſtudioſus, plus quàm pontificem decebat, perſecutus fuerat. His quoque bona reſtituit, a galero tantum rubeo quo a Bonifacio priuati fuerant, ad breue tempus abſtinere ſunt iuſſi. Compoſitis autem hoc modo in urbe rebus, creatiſq; cardinalibus quibuſdam, quoꝝ de numero Nicolaus Pratenſis ordinis prædicatorum eſt habitus, animum ſtatim ad componendam Italiæ pacem adijcit. Verum quia in Hetruria magis quàm alibi ſeditionibus laborabatur, eo Nicolaum epiſcopum Hoſtienſem cum ſumma poteſtate mittit: qui & nouos magiſtratus Florentiæ conſtituit, in illiſq; ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magiſtratus ædificauerant, dominorum palatium nunc uocatur. Tum uero Nicolaus plura his ſibi licere arbitratus, de reducēdis exulibus mentionē facit: quod ubi ex animi ſentētia nō impetrauit, propoſito anathemate, Prati ſe contulit. mortuo deinde non ita multo poſt Benedicto pontifice, tumultuātibus in Hetruria omnibus, exules omnium ciuitatum in agrum Bononienſem conuenientes, primo ingredi Florentiam inſtituūt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta ſuperingreſſi, uſque ad templum diuæ Reparatæ paulo ante inchoatum perueniunt. Verum dum & prædam cupide nimium quærunt, & amicos conſulunt, quid maxime agendum cenſeant, hoſtibus ſuis ſumendi animos, & capiendi arma tempus dant: a quibus non ſine multorum cæde propere expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non ſolum ſua tueri, uerum etiam aliena oppugnare auſi, Piſtorium obſidione cingunt, adeo egregie ab his, qui in præſidio erant defenſum, ut eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum uſque repulerint. Benedicti autem uiri optimi ac ſanctiſſimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæſtinam ingreſſos iuuare, a quibus literis & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuo inuitabatur. Mortuus itaque Peruſij (eo enim profectus cum curia fuerat) pontificatus ſui menſe octauo, die decimoſeptimo, rem deſtinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, ut par fuit, in eccleſia fratrum prædicatorum, nonis Iunij milleſimo trecēteſimotertio. Fuiſſe autem Benedictum uirum optimum ac ſanctiſſimum, declarant miracula a ſe poſt mortem edita, ſanatis ægrotis, pulſiſq; dæmonibus e cordibus obſeſſorum. Vacauit tum ſedes a nonis Iunij uſque ad nonas Iulij inſequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem conſtituti, a Peruſino populo impulſi perſæpe ſint minis interdum additis, ut pontificem deligerent.

CLEMENS .V.

ccij.pont.

CLemens quintus,natione Vaſco,Burdegalenſis epiſcopus,Bertrandus Got-
tho antea uocatus,Peruſij a collegio cardinalium abſens,poſt longam conten
tionem pontifex tandem creatur.Is autem electioni conſentiens,ex Burdegala Lu
gdunum profectus, eo cardinales omnes ad ſe uocat:qui ſine mora pōtifici obtem
perarunt,atque ita curia Romana in Gallias tranſlata eſt, milleſimo trecenteſimo-
quinto:ubi etiam ad ſeptuagintaquatuor annos remanſit cum magno Chriſtiano-
rum incommodo,potiſſimū uero urbis Romæ,cuius templa magna ex parte ob ſo
litudinem & ſitum corruere, abſentibus his,ad quos quidem ea reſtituere pertine-
bat.Coronationi autem pontificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiuſq; fra
ter Carolus nuper ex Italia reuerſus, Iohannes Britanniæ dux, qui ruina muri op-
preſſus moritur cum pleriſque aliis, dum pompa coronationis, ut fit, per urbem
ducitur.Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus eſt.Pontifex au-
tem in tanta trepidatione ex equo deturbatus,ſolum carbunculum ex tiara amiſit,
precij aureorum ſex millium, ut quidam ſcribunt. Peracto deinde ſolenni, ſeda-
tiſq; rebus omnibus,Clemens multos cardinales Gallicos tum creat,ex Italia nul-
lum, licet Iohanni & Iacobo Columnenſibus dignitatem cardinalatus integram
reſtituerit.Tres præterea cardinales cū ſenatoria poteſtate Romam miſit,quoq; au
ſpiciis urbs ipſa atque Italia gubernaret.At uero cū cerneret Genuēſes & Piſanos
inter ſe grauiſſimo bello implicitos, interimq; Sardiniam a Saracenis occupatam
eſſe,inſulam hac conditione Frederico Siciliæ regi conceſſit,ut primo quoq; tem-
pore eam pulſis inde hoſtibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo ſecundo
contra imperatorem Conſtantinopolitanum fœdus ineuntes, eo Raſſianum re-
gem perpulere, milleſimo trecenteſimoſeptimo, ut orthodoxæ fidei rationem a
Romano pontifice peteret. Verum cum poſtea Veneti ac Carolus refrixiſſent,
Raſſiani ipſi malo exemplo ſententiam mutant. Interim uero apud Nouarienſes
noua hæreſis a Dulcino & Margarita inuenta eſt, qua mares & fœminæ ſimul ha-
bitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fratricelli hi ſunt appellati, quos
opprimere Clemens conatus, eo ſtatim milites quoſdam cum apoſtolico legato
miſit, qui eos in alpibus poſitos,partim inedia & frigore, partim armis oppreſſit.
Dulcinus autem & Margarita uiui capti,membratim lacerantur: eorumq; oſſa
combuſta diſſipant. Reſcitum quoq; eodē fere tēpore eſt, templarios olim Chri-
ſti milites,a noſtris ad Saracenos defeciſſe. Hanc ob rem interfecti illi ſunt, q com
prehendi potuere:eorumq; bona partim Rhodiis militibus,qui inſulam paulo an
te occupauerant, partim uero nouis religionibus ſunt attributa. Iudæos quo-
que Philippus rex Franciæ cum ſingulis ueſtimentis e prouincia ſua deiecit, dire-
ptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verum cum non ita mul-
to poſt Albertum imperatorem Iohannes ex fratre nepos interfeciſſet, omnes
fere ciuitates Ciſalpinæ Galliæ dominos ſibi eos delegere, quos antea capitaneos
habuerant.Capitaneos enim præfectos urbium uocant,ut Verona Scaligeros,Man
tua Paſſerinos, Patauium Carrarienſes. Eſtenſes autem iampridē dominatu Fer-
rariæ potiebantur,ſed tunc potiſſimum Mutinam in poteſtatem ſuam redegere.
Nec indignatus eſt Carolus ſecundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni
marchioni Eſtenſi in uxorem tum collocare. Verū Friſcus eius filius nouercam ſibi
ſuperinductā cernens, patrē in carcerē coniectū necat,Ferrariaq; potit, impetrato
a Venetis auxilio ad expugnandū Thedaldū, caſtellum(ita accolæ uocant)pōti im
poſitū.Tū uero cardinalis cognomēto Pelagura,Bononiā a Clemēte miſſus, Vene
tis ſub anathematis pœna imperat,ut a re Ferrarieſi abſtineāt.Optabāt qdē Ferrari-
enſes ipſi ditioni eccleſiaſticæ ſubeſſe.Hāc ob rē Veneti maturandū rati,caſtellū die
noctuq; oppugnatū tādē capiūt;quo facto,Friſcus ipſe uindictæ cupidus,dimidiā

Hæreſis apud Nouarienſ.

Templarij ad Saracenos defecerunt.

Ferrariæ partem incēdit, potiſſimum uero eorum domos, qui rebus nouis ſtudere
uidebantur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, ſumptis armis, Friſco do
minatu eiecto, Venetis ſeſe dedunt, cum cernerēt ſe ab his egregie defendi poſſe.
Quare Pelagura indignatus, cruceſignatos in Venetos & Ferrarienſes undequaq;
propere ad ſe uocat. Clemens uero cognita Venetorum contumacia & regnandi
cupiditate, eis anathemate notatis ſacra interdicit: pro ſeruiſq;, direptis eorum bo
nis, ubicunq; locorum reperirētur, haberi iuſſit. Quamob rē gens ipſa mercaturæ
admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incōmoda perpeſſa eſt. Alios
præterea cardinales in Hetruriam bellis tumultuantem pontifex miſit, qui Rober
to Calabriæ duci, Florentinis ac Lucenſibus reliquiſq; prouinciæ populis manda-
rent, ut oppugnare Piſtorium deſiſterent. Paruere tum omnes præter Florētinos
& Lucenſes: quare his quoq; a ſacris interdictum eſt. Vere abeunte Roberto Aue-
nionē ſalutandi pontificis cauſa, Piſtorienſes diutino bello fatigati, deditionem
tandem fecere. Captæ urbis Florentini & Lucenſes mœnia euertunt, foſſas com-
plent, agrum ſibi diuidunt: a ſanguine tamen ciuium temperatum eſt. Solū urbis
utriq; populo commune remanet. Quod quidem Florentini nō ita multo poſt con
tra fœdera inter ſe & Lucenſes inita occuparūt, ducto circūquaq; muro, *elimina-
tiſq; foſſis. Iidē præterea ut omnia circunquaq; tutiora haberent, Acianum gentis
Vbaldinæ caſtellum in agro Mugellano poſitum, emptū pecunia diruunt: in pla-
noq; haud longe Scarpariam, ut paucis ante annis in ualle Arni Caſtelfrancum &
ſanctum Iohannem, conduut. Miſſus tum quidem in Hetruriam Neapolio cardi-
nalis Vrſinus, q res ipſas cōponeret, ſpretus a Florētinis & Lucenſibus, eo ire pro-
rupit, ut anathemata & interdictum publice continuaret. Hanc ob rem Florentini
clerum ipſum grauiſſimis exactionibus diu multumq; uexarunt. Vſi præterea hac
ſæuitia ſunt: nam Curſium Donatum ciuē egregium & de rep. benemeritum, in-
terfecere, quia Vgutionis Fagiolani filiam in uxorem duxerat, adeo nobilitatem
odio habebant. Verum cum poſtea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria
caſtelloq; Thedaldo a Venetis occupato iuuiſſent, a pontifice in gratiā recipiuntur
milleſimo trecenteſimo nono. Eodem uero anno Carolo ſecundo rege Neapolita
no mortuo, filius Robertus in regnum a pontifice miſſus, Bononiam ad Pelagu-
ram proficiſcitur: quem ſtatim eccleſiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit.
Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum uirum inſignem, cum cohorte
equitū in præſidio reliquit. Qui ubi continere Ferrarienſes uerbis & minis in offi-
cio nō poſſet, equites ex arce in ciues demiſit: quorum de numero multos certe tru
cidauit. Ad octo nanq; & uiginti ex optimatibus Eſtenſium dominatum appeten-
tes laqueo necauit. Eodem uero tempore Henricus Lucenburgenſis a Germanis
imperator electus, hac quidem lege a pontifice confirmatur, ut intra biennium co
ronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerat pon-
tifex, ut imperatoris aduentu motus Italici cōprimerentur. Imperator itaq; omnia
ſe facturum pollicitus, oratores ſtatim in Italiam ad populos & principes mittit,
maxime uero ad Florentinos, qui tum Aretinos uexabant: petitq; ut ſibi & exerci-
tui ſuo hoſpitium in urbe parent, ac uexare Aretinos deſinant. reſpondere tū Flo-
rentini, tantum quidem principem imprudenter agere, q barbaros in Italiam du-
cere conetur, quam ipſe imperij cauſa a barbaris tueri deberet. Aretinis præterea
imperatorem ipſum non bene conſulere, quos ſciret Guelphos quidem ciues ſuos
expuliſſe: exules enim ab imperatore inſtitui conſueuiſſe, & extorres retineri.
Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellaſſe, quod imperatori tam inſulſe
reſpondiſſent: quo certe nil poterat eſſe magis a rep. ſua alienum: maxime autem
tanto principe cum tanto exercitu hoſtili animo aduentāte. Animos ſiquidem eis
dabant Roberti regis promiſſa, qui in regnum proficiſcēs, factionis Guelphæ do-

fenſorem acertimum ubique ſe futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Tau-
rinos alpes tranſgreſſus, in plana deſcendens, omnes fere ciuitatum principes ho
noris cauſa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarũ altera
Turrianorum, altera uicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus
populi capitaneus, ut gentis uocabulo utar: Gibellinis uero Maffeus uicecomes.
Veritus autem Guido, ne uicecomes Hẽrici gratiam ob factionem præoccuparet,
contracto exercitu in agro Mediolanenſi caſtra ponit, uiſurus, ut ipſe dicebat, qui
nam urbem ſe inuito ingrederẽtur. Tum uero Maffeus nuncijs imperatorẽ ipſum
propere Mediolanum uocat, ad urbem, ut ipſe dicebat, imperij Romani domicili-
um. Henricus itaq; copias urbi admouens, magnos tũ quidem tumultus ingreſſo
iam Guidone concitauit: quos ſtatim rebus hoc modo compoſitis repreſſit, ut Gui
do Vercellis potiretur, Maffeus uero equitum ſuorum dux & præfectus habere-
tur. Potitus Mediolano imperator, omnes fere ciuitates ſtatim in deditionem acce-
pit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam
modo etiam de more capere debuerat, tanta ciues impenſa uexauit, ut grauata one
re plebs, quæ libertatem ſperabat, arma ſumpſerit. Tum uero Germani cũ ab utra
que factione ſuos cædi uiderent, ex ſuburbijs urbem ingreſſi, factionum capita ad
uocant. Galeatius autem Maffei uicecomitis filius, relicto domi genitore, cum ma
gna clientum manu ad imperatorem proficiſcitur, oſtenditq; Turrianos tyranni-
dem urbis affectantes, tantum tumultus concitaſſe. Hanc ob rem Germani cũ Gi-
bellina factione in unum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam ſanctæ
Mariæ nouæ reſiſtentes, ab urbe pellunt: qui Guidone ſuadente, Vercellas popula
riter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de
numero quatuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenſes & Cremenſes
Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad ſuppliciũ uocat: ſed libera Cre-
monenſium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremẽſes aliquantulum ſæ
uitum eſt, & eorum mœnia funditus euerſa ſunt. Parmenſes autem timore percul
ſi, qui Giberto Corrigia ſuadente, Rubeos in urbẽ acceperant, pulſis Guelphis im
peratoris uicarium recipiunt. Tutati ſunt aliquandiu ſe Brixiani. Verum cum acri
ter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, uacuam cultori-
bus urbem reliquere. Ingreſſi itaq; Germani, urbis mœnia cõfeſtim demoliuntur.
His autem uicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenſes, Vincẽtini,
Patauini, Taruiſini, Veneti, mandata imperatoris ſtatim fecere. Placentini quoq;
pulſo Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum ſuſcipiunt. Com
poſitis itaq; hoc modo Ciſalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ co-
mite, Piſanorum Genuenſiumq; oratoribus ſubſequentibus, per Placẽtinos iter fa
ciens, Genuam proficiſcitur. Quo etiam non ita multo poſt applicuere & legati
Roberti Neapolitani & Friderici Siculi regis: illi ſimulatam, iſti ueram amicitiam
præ ſe ferentes. Nam Robertus rex mareſcallum ſuũ cum duobus millibus equi-
tum in Hetruriam miſerat, qui Florentinis & Lucenſibus, ſi opus uideretur, cõtra
imperatorem auxilio eſſent. Verum Henricus Piſas claſſe delatus, præmiſſis ter-
reſtribus copijs, maximis incommodis Lucẽſes afficit. Libuit hactenus commemo
rare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa a quibuſdam in Clemẽtem
transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen q
ſcribant id ex utilitate prouinciæ a Clemẽte factũ ob inteſtina mala, quæ quotidie
cum magna hominum cæde in unaquaque ciuitate, imo in quouis paruo etiam ca-
ſtello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur ſenes, allidebãtur infantes,
nec ullus crudelitatis modus inerat: unde Clementi placuit, quod ſcriptum apud
Homerum eſt, unus ſit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Ro-
mam uerſus iter arripiens, cum quingentis equitibus Lodouicum Sabaudienſem

Amedei filium præmittit, qui certe apud Stephanum Columnam non longe a
Lateranẽſi palatio diuertens, magnum Vrſinæ factioni timorem iniecit. Henricus
tamen Viterbium primo, inde Romam ueniens, effuſo obuiam honorato quoque
cũ urbana multitudine, perbenigne ſuſcipit. Coronatus deinde a tribus cardinali-
bus, Romanos oẽs in uerba ſua, ut mos eſt, iurare compulit, edito ingenti cõuiuio,
cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrſinis, interfuere. Ne tamen in
tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur,
milites ſuos in theatris, thermis locisq́ munitis pro ſtatione collocauit: qbus præ-
ſidijs adeo confiſus eſt, ut auſus ſit etiam tributum inſuetum a populo exigere.
Qua ex re omnes utriuſq́ factionis ciues, ad Vrſinos confugiunt: q ædes ſuas pro-
pe Tiberim & Hadriani pontem ſitas, ualidis præſidijs communierant. Tum uero
imperator ira percitus, ſagittarios nauales a Piſanis miſſos, in urbem contra Ro-
manos uocat, quos certe nil tale metuentes, Iohannes Roberti regis frater, qui ſuas
nauales copias ſub Auentino collocauerat, facile in fugã uertit: & intromiſſo equi-
tatu haud longe in ſtatiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem
ipſum Tibur abire coegit. Diſceſſit & Iohannes Roberti frater cardinalium iuſſu,
urbemq́ pacatam reliquit. Henricus autem Peruſio iter faciens, cum Aretium per-
ueniſſet, Robertum regem maieſtatis reum facit: citatumq́ nec apparentem re-
gno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo
tantã rem, nec ad ſe pertinẽtem peregiſſet, pontificis enim proprium eſſe dicebat,
regnum Siciliæ cis & ultra Pharum dare & adimere. Mouens Aretio imperator,
in Florentinos & Lucenſes cum Roberto ſentientes copias ducit. Verum cum ur-
bem oppugnare non poſſet, occupato Bonitio, eodemq́ munito, Senenſibus bel-
lum indicit, qui auare nimium ac maligne commeatus ei ſubminiſtrabant. At uero
cum ægrotare cœpiſſet, ad Macereti balnea ſe contulit, unde multo imbecillior
quàm antea ad Bonconuentum redijt: ubi poſt aliquot dies moritur, non ſine ſuſpi-
cione dati a Florẽtinis ueneni, ſubornato pollicitationibus & p̃mijs monacho quo-
dam, qui ei euchariſtiam ueneno illitam dederat, ut nõnulli ſcribunt. Piſani autem
mortuo imperatore Florentinorum potentiam ueriti, Vgutionem Fagiolanum
ducem ſibi ac tyrannum deligunt: qui paulo poſt ab equitatu cum Henrico milita-
re ſolito adiutus, Lucenſes agris mulctatos, in poteſtatem ſuam redegit. Clemens
uero ad cætera mala quæ Italia patiebatur, audito incendio baſilicæ Conſtantinia-
næ uehementer indoluit: pecuniasq́ clero ac populo Romano miſit ad templum
reſtituendum, licet eo anno tanta caritate & penuria rerum laboratum in regno ſit,
ut uix ad cibum & potum ſatis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequen-
tes eclipſes ſolis cometæq́ portendebant, & ipſa peſtis qua fere ubique tum labo-
ratum eſt. Clemens autem cum animum ad componendum eccleſiæ ſtatum adie-
ciſſet, ſacris ordinibus ter habitis, & pleroſque cardinales uiros optimos creauit,
& tribus concilijs diuerſis in locis uarijsq́ temporibus habitis, multa prudenter &
mature egit. Nam & Dulcini ſectam eccleſiaſticos impugnantem, ut dixi, perdo-
muit: & templarios ſuſtulit in maximos errores prolapſos, Chriſtum ſcilicet abne-
gantes, eorumq́ bona Hieroſolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud
Pictauium quædam inhoneſta petenti, quo minus id impetraret, reſtitit: nam &
damnari Bonifacium, & abſolui Nogaretium ac Sarram petebat. Primum certe
nunquam obtinuit, ſecundum poſtremo impetrauit, pollicente Nogaretio ſe itu-
rum pœnitentiæ gratia contra Saracenos. Quam quidem expeditionem Clemens
ipſe maxime optabat, ut ex eius concilijs apparet. Præterea uero & Cæleſtinũ quin-
tum, approbatis eius miraculis, in ſanctos retulit ſub nomine Petri confeſſoris:
& librum Clementinarum a ſe compoſitum in Vienenſi concilio edidit. Deinceps
uero uarijs ægritudinibus afflictatus: nunc enim dyſenteria, nunc ſtomachi ac late-

rum dolore cruciabatur, octauo pontificatus ſui anno, menſe decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum ſedes annis duobus, mēſibus tribus, diebus ſeptemdecim, dum non ſatis inter cardinales conſtat, quem potiſſimum deligant. Nec minor quidem diſcordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Lodouicum Bauariæ, alij Fredericum Auſtriæ duces proponerent. Quibus inter ſe prælio concurrentibus, ſuperato Frederico, tanta ſuperbia Lodouicus elatus eſt, ut abſque autoritate Romanæ ſedis & imperatorem ſe appellauerit: & ita uicecomitibus in Ciſalpina fauerit, ut Mediolano potiti ſint, quo ei facilius Romam proficiſci liceret ad coronam auream, ut mos eſt, accipiendam. Tum uero Hetruſci omnes, ac maxime Guelphi, trepidare cœperunt, quod cernebant Lodouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus uicecomitibus & Vgutione Fagiolano Piſanorum & Lucenſium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam epiſcopum Aretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes ſuas pollicitationibus & muneribus pellexere. Multum enim Philippus equitatu & diſciplina rei militaris tum ualebat.

IOHANNES .XXIII. cciij. pōt.

IOhannes uigeſimustertius, Iacobus Caturcenſis antea uocatus, epiſcopus Portuenſis, poſt longam uigintitrium cardinalium altercationem Lugduni pōtifex creatus, nonis ſeptembris in eccleſia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde uero Auenionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor temporum aduentus domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcenſis eius ex ſorore nepos, & Iohannes Caietan. tituli ſancti Theodori diaconus cardinalis e gente Vrſina. Præterea uero in ſanctos confeſſores retulit Lodouicum epiſcopum Toloſanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo aſſcribant, ut antea dixi. abdicare autem ſe epiſcopatu & ſacerdotio compulit Hugonem Caturcenſem epiſcopum, priuatum omnibus pontificalibus inſignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camiſiaq́ꝫ Romana. Priuatum autem degradatumq́ꝫ, ut iſtorum uocabulo utar, ac curiæ ſeculari traditum, omnibus cruciatibus coactum eſſe uitam cum morte commutare, quod in pontificem coniuraſſet. Eccleſiam uero Toloſanam, quam unice dilexit, ad archiepiſcopatum tranſtulit; cuius quidem caſtella ſex in ciuitates erexit, ut haberet archiepiſcopus Toloſanus quibus cum dignitate præeſſet. Diœceſes quoque archiepiſcopatui Narbonenſi aſſcripſit, Limoſam & abbatiam ſancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipſe ſtuduit, ut & ſimplices epiſcopatus bifariam diuiſerit, ac diuiſos in unum redegerit: & abbatias in epiſcopatus, & epiſcopatus in abbatias uiciſſim tranſtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in eccleſijs conſtituit, ac conſtituta prius in aliam formam tranſtulit. Hac tamen gratitudine uſus eſt, quod Clementinarum editionem confirmauit, mandauitq́ꝫ doctoribus omnibus publicorum gymnaſiorum, ut librum ipſum publice legerent. Ordinem autem grandimontenſem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his quæ ordini obeſſent, additisq́ꝫ inſtitutionibus quibuſdam, quibus tanta religio conſtaret. Cum uero Cæſarauguſtanam eccleſiam admodum diligeret, eam in metropolitanam erexit, quinque cathedralibus eccleſijs ex undecim quæ Tarraconenſi ſubſunt, huic aſſignatis. Inſtituit & nouum ordinem militum, qui militare ſub Chriſto dicerentur in Luſitania, quæ Portugalia dicitur, qui Saracenis reſiſterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hiſpaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum uergit, noſtris temporibus Granatæ nomen obtinens, a cocco, ut arbitror, quo ea pars Hiſpaniæ maxime abundat. Coccum autem nunc granum uocant, unde lanæ inficiuntur. Huius

autem ordinis, quem diximus a pontifice conſtitutum, caput in maritimo Syl-
uenſis diœceſis oppido repoſitum eſt: militibusq; omnia bona templariorum, an-
nuente rege Portugalliæ conceſſa ſunt, quo liberius militiæ Chriſti uacarent.
Cuius cenſor & moderator eſt abbas Alcohaſiani monaſterij Ciſtercienſis ordinis
Viyxibonenſis diœceſis, qui & cõſcribendi & exautorandi militẽ facultates habet.
Deinceps uero duos Thomas in ſanctos retulit, Thomam ſcilicet epiſcopum Her-
ferdenſem uirum nobilem genere, probatum moribus, doctrina inſignem, mira-
culis clarum: & Thomam Aquinatem ordinis ſancti Dominici doctorem præcel-
lentem, de cuius uita & ſcriptis multa ſuperius annotauimus. Creatis deinde ſe-
ptem cardinalibus ſecunda ordinatione, milleſimo trecenteſimo uigeſimoſecun-
do, ſtatim edictum propoſuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affir
marent Chriſtũ eiusq; diſcipulos nihil priuati uel ꝓprij habuiſſe, quod certe non
multũ cum ſacra ſcriptura conuenit, quæ multis in locis teſtat̃ Chriſtum eiusq; di
ſcipulos ac ueros imitatores nil proprij habuiſſe, ut illud euangelij: Qui nõ uendi
Matth. 19 derit omnia, quæ habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipu
lus. Præterea uero hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis uen-
dendi, donandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad
religionem euntes, in alterius arbitrium tranſeant: unde fit ut domini mancipia
non ſibi, ſed domino acquirant: uel acquiſita prius, ex arbitrio & mandato eius pau
peribus diſtribuant. Harum autem inſtitutionum literas apoſtolicas ad gymnaſia
publica tranſmiſit, ne amplius ſcholaſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit
præterea gloſſulam quandam fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentũ quen-
dam tertij ordinis ad imitandam Chriſti paupertatem animauerat, quorum de
numero multi damnati & exuſti fuere. Habita præterea conſtitutione, ut eorum
uocabulo utar, decem cardinales creauit: inter quos Iohannis Columnæ & fratris
Matthæi e gente Vrſina ordinis Prædicatorum, ratio eſt habita. Dum hæc a pontifi
ce agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longe a monte Catino ab
Vgutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verum lucenſes non diutius tyrannidem Vgu
tionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium urbe eijciunt, dum Caſtrucium
uirum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob præ-
dam ex hoſtibus captam, ad ſupplicium ducit. Pulſus itaque Luca Nerius, patrem
in Lucenſes concitat: cui quidem ex urbe in hoſtem prodeunti, Piſani ſtatim clau-
ſere portas. Is autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius ac fruſtra
ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam ſolum paternum pontifice iubente
redijt. Atque ita Caſtrucius ab extrema calamitate ad ſummam felicitatem perdu-
citur: e carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At uero pon-
tifex intelligens & Eſtenſes, pulſo præſidio eccleſiaſtico, omnino Ferraria, & uice-
comites adiuuante Lodouico Bauaro Mediolano potitos eſſe: omiſſis, ut ipſe dice-
bat, ad tempus Eſtenſibus, uicecomites interdictis notauit, magis in Lodouicum
qui titulos imperij ſibi uſurpabat, quàm in uicecomites inuectus. Eodem quo-
que tempore Gibellini Genuenſes a conciuibus ſuis Guelphis pulſi, adiuuante Ro
berto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam populariter migra-
uere. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias traijcit,
una cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuam redactis, aliquandiu male habuit.
Pontifex autem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos ubique opprimi, Carolum
Valeſij comitem, Franciæ regis Philippi filiũ, in Italiam mittit, qui Guelphis præ-
ſidio eſſet, & his potiſſimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, urbis ditio-
ne potitis. Verum ſuperueniente Lodouici imperatoris iuſſu Galeatio uicecomite
ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaq; urbs in poteſtatem ui-
cecomitum redigitur. Potitur & Caſtrucius non ita multo poſt Piſtorio, ut Guido

Petramala paulo ante Tipherno, Florentinis aduerſantibus. Sed Caſtrucius Galeatij uicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miſerat, Florentinos magna clade ſuperatos ad mœnia uſque perſequitur. Tum uero pontifex uidens in Bauaro turbādi omnia principium ineſſe, ei ſacra interdicit more ſolenni, ut fieri conſueuit: Guidonemq́; Petramalam poſt occupatum Tiphernum, ſacerdotio exautorauit. Cortonam quoque a diœceſi aretina ſeparatam in ciuitatem erexit, creato Iohanne Viterbienſi Cortonienſium epiſcopo. Interim autem Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidum ui occupat, adiuuante Paſſarino Bonacoſſio urbis Mantuæ tyranno, qui ſororem Nicolai paulo ante in uxorem duxerat. Hi etiam iunctis ſimul copijs Bononienſes aggredi ſunt auſi, ſed a Beltrando eccleſiæ copiarum duce ſuperati, cum magno incommodo abiere, non ita multo poſt a pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum ſacris, donec Argenta redderetur.

Caſtrucius uero adeo Florentinos tum uexabat capto oppido Signa, unde frequentes incurſiones in eos faciebat, ut deſperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum uocauerint. Tum uero Iohannes pontifex Iohannem Vrſinum in Italiam propere mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus tranſeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiſcitur, Gibellinorum precibus motus.

Verum cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atq; eas a populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus uicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & uiginti ciues deligit, qui remp. adminiſtrarent addito præfecto, quem ex gente ſua urbi præfecit. Bauarus tamen poſtea Caſtrucij precibus motus, uicecomites omnes incolumes dimiſit, dum Lucæ eſſent, ubi imperator a Lucenſibus magna cum benignitate ſuſceptus eſt. Inde uero abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Caſtrucio, Romam peruenit: ubi apud ædes Laterani iuſſu cleri populiq́; Romani a Stephano Columna coronatur. Præerant tum urbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris uicarios appellabant. Tum uero cum Nicolaus comes alter collega abeſſet, Stephano ea ſors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbarienſem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem ſtatim creat, Iohannis uigeſimitertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, ſed doctum, & ad res agendas aptiſſimum. Habuit hic primo uxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum ſancti Franciſci ſuſcepit. Creatus itaque pſeudo pontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his qui tum cum eo aderant, ut uerus Chriſti uicarius conſalutatur, Creauit is quoque cardinales & epiſcopos homines ſuiipſius conſimiles. Interea uero cum equites Galli in præſidio Florentinorum relicti, noctu inſidijs Piſtorium occupaſſent, Caſtrucium Roma abire confeſtim cogunt: qui primo iunctis cum uicecomitibus copijs, Piſas Lucamq́; peruenit: inde uero in Piſtorium mouens, ciuitatem diu obſeſſam fame ad deditionem tandem compulit. Subſequens autem Caſtrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapā reliquit Florentiam oppugnaturus: quā fortaſſe occupaſſet, ni Caſtrucio graui morbo ex immēſis laboribus contracto, mori contigiſſet. Bauarus tamē tanti accepti beneficij immemor, eius filios Piſis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus p̄ſidia diſponerent, urbibusq́; ipſe potitus eſt. Mortuo quoq; eodem tempore Galeatio uicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, ut accepta grandi pecunia, quam ipſi pollicebantur, ſe in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tandiu obſidem apud ſe detinuit, quandiu ei pecuniæ redderentur. Verum Bauarus relicto Piſis antipapa, Marcoq́; uicecomite, Mediolanū profectus, in Germaniā iturus, nequaǵ ab Accio in urbē recipit paternā

iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Hetruria Marcum uicecomitem obſidem retinebāt, cognita hominis uirtute, in eius uerba iurauere, ex captiuo ducem creantes: qui ſtatim dedentibus arcem caſtrucianis militibus, Luca potitus eſt. Verum nō ita multo poſt abſente Marco, Germani milites mutata ſentētia, Lucam urbem cuidam Genuenſi ex gente Spinola, qui multum claſſe ualebat, uendidere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium ſpectante, Bonifacius Piſanus comes rem gratam Iohanni pontifici facturus, antipapam Auenionem perducit: ubi in carcerem coniectus, uitam cum morte permutauit. Tum uero pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapam e medio ſuſtulerat, quodq; Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, inſtante Franciæ rege, expeditionē in Saracenos promulgat, impoſitis decimis, quæ Philippo ipſi ad expeditionē ituro, darentur. Ceperant tum Lucā Florentini, unde a militibus Boemicis ſtatim expelluntur, quos antea Brixiani contra Bergomates in Italiam accerſierant: quorumq; auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Rhegium, Mutināq; ceperat. Is autem inita cum Iohāne rege Boemiæ amicitia, omnem rationem factionum Italicarum repente commutauit. Nam quibus pontifex & Boemiæ rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repente aduerſabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus enī Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrariēſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiam & ſocietatē cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtorium capiūt, dedentibus tamen urbem quibuſdam ciuibus, nemineq; aduerſante. Interea uero marchiones Eſtenſes non prius ab interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, q̃ Ferrarienſium precibus fatigati, Argentam a ſe occupatam, eccleſiæ Rauēnati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorū freti, caſtellum ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verum ſuperueniēte Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoq;, cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant, Eſtenſes fundūtur fuganturq;. Ex eorum militibus ad octingētos occidiſſe ea pugna conſtat, multosq; ex nobilitate captos, maxime uero Nicolaum Eſtēſem Rainaldi marchionis fratrē. Hac autem opportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Galeotus Malateſta Ariminēſis, & Franciſcus Ordelapus Foroliuiēſis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hoſtaſius Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariam obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulo ante occupauerant, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto ſancti Antonij ſuburbio, cum auxiliares copiæ a Philippino Gonzaga, a Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad erumpendum Ferrarienſibus dedere: qui & hoſtes fundunt, & omnes fere duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Eſtenſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac cōditione tamen, ne arma amplius contra Eſtenſes capiant. Elatus uero tanta uictoria Rainaldus Eſtēſis, in agrum Bononienſem mouens, longe omnia populatus, a capienda urbe paululum affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienſes ſperabant: & iam eſſe in itinere dicebatur, cum ſubito ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſe: & Accium uicecomitem Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cum ſuperare munitiones uicecomitis non poſſet, uaſtato Mediolanenſium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: ubi quoque intellexit Americum Caſtrucij filium, Lucam amicorum opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniā iturus, Italicas factiones præſus, Nam uicecomites capta iam arce Papiēſi, lōge & late uires ſuas diffun

debāt. Mutinæ itaq; & Rhegij impoſito Germanorum præſidio, cōmendataq; Par=
ma Marſilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maiori=
bus copijs pollicitus. Abeunte aūt rege, Bononiēſes ipſi adiuuantibus Florētinis,
& marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatē ſe uindicāt, cæſo tum in urbe, tum
in agris eccleſiaſtico pſidio. Hanc ob rem legatus oīni ope deſtitutus, Auenionē p=
ficiſcitur anno dñi milleſimotrecenteſimotrigeſimoquarto, quo tēpore eodē in lo=
co Iohannes pōtifex morit ætatis ſuæ anno nonageſimo, pōtificatus uero xix. mē=
ſe quarto, relicta in theſauris tanta ui auri, quantam nullus ante ſe pontifex. Sepe
litur aūt in eccleſia cathedrali cū magna funeris pompa. Sunt qui ſcribant Petrum
Murroneum, quondam pontificem, a Iohanne in ſanctos relatum: Gētilemq; Ful
giuatem & Dynum Florētinum medicos inſignes, magnis præmijs & honoribus
tum ab eo affectos. Amator enim doctorum uirorum eſt habitus.

BENEDICTVS XII. ccciiij. pō.

BEnedictus duodecimus, patria Toloſanus, ordinis Ciſtercienſis, Iacobus antea
uocatus, ſanctæ Priſcæ presbyter cardinalis, ſextodecimo die poſt Iohannis
mortem, Auenione pontifex creatus, ſtatim cenſuras in Bauarum a Iohāne factas,
ut in uſurpatorem imperij, cōfirmauit. Hac aūt ratione uacante imperio, ad arma
oīa reſpiciebant, cum unuſquiſq; quantumuis paruus dñs, rapere ex alieno conare
tur. Scaligeri eñi non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dñatu, Parmam adime=
re Rubeis conabantur: Gonzaga Rhegium, Eſtenſis Mutinam, Florentini Lucam
appetebant. Verum cum Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in pſidio erāt,
urbem defendentibus, maxime uero Germanis militibus, qui Scaligero infenſi ha
bebantur, in Vincentinos exercitum mouent: unde re infecta abeuntes, cū Germa
nos milites abijſſe Parma intellexiſſent, eo profecti, urbe ſtatim potiūtur, Rubeis
ipſis eam dedētibus. Nicolaus quoq; Eſtenſis, Beatrice Guidonis Gonziaci filia in
uxorē accepta, ſoceri copijs adiutus, Mutinā capit. Philippinus item Gonzaga ci=
uibus ipſis ultro dedentibus, Rhegium Lepidi in poteſtatem ſuam ſtatim recipit.
Tum uero creſcente Maſtini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Pataui=
um, dedēte Vbertino Carraria, in poteſtatem ſuam redegerat, ad tantum domi=
natum extinguendum omnes fere Italiæ populi & principes ſimul coniurarūt: ma
xime aūt Veneti, & Luchinus uicecomes, qui Accio paulo ante mortuo in domi=
natu ſucceſſerat. Cinxerūt Veronam obſidione Veneti, Gonzaga, Eſtenſiſq;, dum
Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in ſuam poteſtatem redigit. At ue
ro cum Veneti timerent, ne dum potentiam unius extinguere parant, alterius au=
gerent, pacem hac cōditione cū Maſtino Scaligero ineunt, ut omiſſo Patauio Car
rariēſibus, dimiſſaq; Brixia & Bergomo uicecomiti, quas urbes nup occupauerat,
ipſe Veronā, Vincentiam, Parmā Lucamq; retineret. Diſplicuit uehementer hæc
pax Florentinis ſocijs & amicis, qui potiri Luca admodū cupiebant: ſed reiecta in
aliud tēpus querela, tum quidē reticuere. Pontifex aūt miſſo in Italiā legato, ſena=
tui populoq; Romano pſuaſit, ut ſenatoriam dignitatē, quam diu regio nōie geſſe
rāt, ſuis tandē & eccleſiæ auſpicijs adminiſtrarēt. Hanc ob rem & Stephano Colu
mnæ ſenatoria dignitas in quinquenniū prorogata eſt, & collegæ annui ei dati ſunt.
Verum cum pōtifex Stephanū ad ſe Auenionē uocaſſet, Vrſus Anguillariæ comes,
Stephani collega, Franciſcū Petrarcham uirum eloquentiſſimū, maxime aūt uer= Franci=
nacula lingua rhythmiſq; uulgaribus, corona poetica in capitolio donauit, aſtāte ſcus Pe=
populo omniq; Romana nobilitate, anno ſalutis milleſimotrecenteſimotrigeſimo trarcha.
octauo. At pontifex ueritus, ne uacante imperio Italia ab aliquo externo hoſte in=
uaderetur, Luchinum uicecomitem Iohānemq; eius fratrem archiepiſcopum Me=
diolanenſem, Mediolani aliarumq; urbium, quas poſſidebant, uicarios inſtituit.
Eandem quoque poteſtatem Maſtino Scalæ, Veronæ & Vincentiæ: Philippino

Gonzagæ Mantuæ & Rhegij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Eſtenſi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ ſuo iure (ut ipſe dicebat) tribuit: q uacăte imperio, omnis eius poteſtas in pontificem recidat, Ieſu Chriſti ſuperni regis unicum in terris uicarium. Obicioni tamen Eſtenſi hoc uectigal impoſuit, ut quotannis decem millia nummum auri eccleſiæ Romanæ perſolueret. Semel autem toto ſui pontificatus tempore ſex presbyteros cardinales creauit, uiros egregios, non de ſua ſtirpe, ut nunc fit, ſed undequaq; ad tantam dignitatem uocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad ſummos dignitatis gradus erigũtur, ſi tanta conditione digni ſunt. Tantæ præterea cõſtantiæ fuit, ut dimoueri a recto uel ui uel precario uel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & uiciſſim malos ac ſceleratos aperte odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem ſæpe tẽtauit per legatos, at fruſtra, qui maximis cladibus quamſæpiſſime inter ſe concertarunt. Nam Eduardi claſſis ſupra Scluſas non longe a portu Flandriæ, tanta ui cum Gallis dimicauit & uicit, ut ad trigintatria millia Gallorũ una pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem ſæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: ſuoq; iuſſu impenſaq; baſilicæ ſancti Petri tectum reſtituit, quemadmodum epigramma ad eius ſtatuã in eadem baſilica poſitum, indicat. Moritur autem pontificatus ſui anno ſeptimo, mẽſe tertio, die decimoſeptimo. Multam uim auri non cognatis ſuis & affinibus, ſed eccleſiæ reliquit. Zotum pictorem illa ætate egregium, ad pingẽdas martyrum hiſtorias in ædibus ab ſe ſtructis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctiſſimi, omnes fere collachrymarunt: idq; in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ ſe tulere.

CLEMENS VI.

ccv. pon.

Clemens ſextus, patria Lemonicenſis, Petrus antea uocatus, primo monachus, deinde archiepiſcopus Rhotomagenſis, poſtremo pontifex Auenione creatus eſt. Fuit autem uir multæ doctrinæ compoſitæq; eloquentiæ, liberalis in om̃es, comis & perhumanus. Electus itaq; nonis Maij, milleſimotrecenteſimoquadrageſimoſecundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus uero ieiunijs põtificatus ſui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, ſcilicet fratrem ſuum monachum Tutellenſis profeſſionis, & Guilielmum ex ſorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, unus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem annos duos item creauit: quorum alter eius erat ex altera ſorore nepos. Petentibus ſiquidem Romanis, ut quemadmodum Bonifacius octauus olim cõceſſerat, ut centeſimo quoq; anno (quod ſeculum antiqui appellabant, unde ludi ſeculares nominati ſunt) plenam peccatorum omnium remiſſionem uiſitantibus limina apoſtolorum Petri & Pauli, quinquageſimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non poſſe. Verum cum intelligeret totam Italiam in tumultu eſſe, ſolos Luchinum & Iohannem uicecomites, uicarios Inſubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Exiſtimabat enim ſolos uicecomites Bauaro reſiſtere poſſe, in Italiam (ut ipſe prædicabat) deſcenſuro, qui uiciſſim, ut par pari pontifici redderet, in ditione eccleſiaſtica multos uicarios imperiali autoritate confirmauit. Nam Iohannem de Vicourbis, præfectum Viterbij: Galeotum Malateſtam & fratres, Arimini, Penſauri, Fani: Antonium Feletrarium, Vrbini: Nolphum & Gallaſium fratres, Callij: Alegretum Clauellum Fabriani, Bulgarutium Matelicæ: Iſmedutium, ſancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaelem montis Milonis: Pongonium Cingoli: Nicolaum Boſcaretum Eſii: Guidonem Polentenſem Rauennæ: Franciſcum & Synebaldum, Foroliuij & Ceſenæ: Iohannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit; licet ante quidam

Vide Sabellicum lib. 8. ennead. 9. nõ longe à fine.

ex his loca ipſa partim ui, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, ut in Benedicto diximus. Interim uero Freſcobaldi Florentini ciues admodum potentes, a ciuibus ſuis pulſi, Piſanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florētini em̄ Parmam a Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obſides iam Ferrariam miſerant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequeſter em̄ ad eam rem conficiendam, Ferrarienſis ab utroq; electus eſt. Verum cum Florentini alia ſuper aliam clade, tum a Piſanis, tum ab eorum socijs afflictati eſſent, omittere tantā emptionem coacti ſunt: ferre tamen auxilium Lucenſibus a Piſanis obſeſſis non omiſere, adiuuantibus etiam ſocijs, copiarum duce Malateſta Ariminenſi, cognomento Vngaro, qui Piſanos a ceruicibus Lucenſium armis quidem repulit. Tum uero Robertus Florētinorum amicus, ſociorum calamitatibus permotus, Gualterium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Hetruriam miſit, qui artibus exquiſitiſſimis deiecto Malateſta, ut imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus eſt, ut breui & copijs eorum & urbi præficeretur, deiectis & extinctis om̄ibus urbis magiſtratibus. Huius quoq; fortunam iuuere Aretini, Piſtoriēſes & Volaterrani, qui homini ſeſe ſtatim dedidere. At cum Accius Corrigienſis Parmam urbem quam ipſe tueri nō poterat, Obicioni Eſtenſi dediſſet, Philippinus Gonzaga bello ab ipſo Obicione laceſſitus, cōparato exercitu in agro Rhegienſi hominem inuadens, collatis ſignis tanto impetu fundit, ut fugientem Ferrariam uſq; perſecutus ſit. Tum uero Obicio deſperatiōe rerum motus, Parmam ipſam quam retinere non poterat, Luchino uicecomiti tuendam tradit, anno domini milleſimotrecenteſimoſexageſimoſexto. Cum autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non poſſent, necarenturq; quotidie multi, in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus urbis epiſcopus, ciues armatos in epiſcopatum propere ad ſe uocat, patriam in libertatē uendicaturus. Quare tyrannus imparem ſe ciuibus uidens, epiſcopo ipſo pacis ſequeſtro adhibito, incolumis cum militibus & rebus ſuis decimo tyrannidis ſuæ menſe abijt. Ver℞ plebs ipſa ingrata ut ſemper, nobiles ciuitatis, quorum conſilijs & armis libertatem conſecuta erat, exules facit, direptis eorū bonis ædibuſq; euerſis. Et ne quid deeſſet ad perturbandam totam Italiam, in regno quoq; Neapolitano magnæ diſcordiæ exortæ ſunt. Rex enim Robertus ſine ſtirpe uirili moriēs, Iohannam filiam Andreæ nepotis ſui, Caroli regis Vngariæ filio uxorem dedit. Neapolim enim illis diebus adoleſcens uenerat. Verum Iohanna hominem ſocordem peroſa, eum in urbe aduerſa per inſidias interimit: alteriq; fratrueli nubit, Lodouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoq; fratrem fuiſſe cōſtat. Tum uero Lodouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum ſcelus ulturus, cum paratiſſimo exercitu in Italiam ueniens, primo Sulmonenſes reſiſtere auſos oppugnare adoritur. Interim aūt Romæ creandorum ſenatorum ex autoritate apoſtolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus populicus ſcriba, uir quidem erecti ad libertatē excelſiq; animi, occupato armis capitolio, tantum ſibi beneuolentiæ & autoritatis apud omnes comparauit, ut facile quo uellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quo magis animos hominum commoueret, hoc titulo uſus eſt: Nicolaus ſeuerus & clemens, libertatis, pacis iuſtitiæq; tribunus, ac ſacræ Romanæ reip. liberator illuſtris. Hac autem uerborum pompa tantam de ſe & admirationē & opinionem concitauit, ut omnes Italici nominis per legatos pacē amicitiamq; ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renaſcentem, ut ipſæ putabant, reſpicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium conſulit, parti aduerſatur, repente ex patrono tyrannus eſt habitus. Hanc ob rem ſeptimo magiſtratus ſui menſe, ſponte ſua, ignaris omnibus, mutata ueſte, per obſcuram noctem Roma abiens, ad Carolum Iohannis filium in

Boemiam proficiſcitur:quem Clemens pontifex ob multarum linguarum literarumq́; peritiam,in Bauari etiam contumeliã, ab electoribus in Cæſarem deſignari paulo ante fecerat.Captus itaq; tribunus a Carolo,& Auenionem miſſus,pontifici dono datur.Lodouicus autem Sulmone poſt lõgam oppugnationem potitus, regnum deinceps facile occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonenſem ob timorem Iohanna & adultero Lodouico,relicto ad regni cuſtodiam duce Dyrachino,Roberti regis nepote:quem Carolus prælio ſuperatũ & captum, ultimo ſupplicio affecit.At uero cum fere in tota Italia peſte laboraretur,Carolus relicto ſatis magno præſidio,tertio menſe in Vngariam reuertitur, eo maxime tempore, quo Iohãnes archiepiſcopus magni animi conſilijq́; uir, mortuo fratre Luchino, uicariatum Mediolanenſem a pontifice ſuſcepit.At Clemens retento in uinculis Nicolao,cardinales quoſdam Romam miſit,qui ſtatum urbis cõponerẽt: ad quos Franciſcus Petrarcha perſcribens eis perſuadet, ut promiſcue ſenatores ad tollendam ſeditionem ex plebe ipſa creent, cum non ſatis conſtet in ipſa urbe Roma, qui ſenatorij,quiq́; plebeij ordinis ſint,ꝙ omnes fere peregrini ſint & ignotis parẽtibus orti. Declarati itaq; ſenatores ſunt,Petrus Satta Columnenſis,& Iohannes Vrſi filius.

Peſtis in Italia.

Quo quidem tempore peſtis adeo triennio totam Italiam peruagata eſt,ut uix decimus quiſq; ex milleſimo homine ſuperfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob iubileum contagione hominum & multitudine undiq; Romam commigrãtium, ſqualore,ſitu, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in poteſtatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in poteſtatem archiepiſcopi Mediolanẽſis Bononia, ciuibus ipſis ultro dedentibus. Quare pontifex commotus,miſſo in Italiam legato,Florentinos & Maſtinum Scalam in uicecomitem concitat.Sed mortuo Maſtino,archiepiſcopus Canem grandem Maſtini filium, omnesq́; Flaminiæ & Hetruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamq́; ſui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiam miſit,qui ciues in fide contineret. Interim uero Florentini nemine uetante, Piſtorienſes ac Pratenſes aggreſſi, eos tandem in poteſtatem ſuam armis redigũt. Verum poſtea ab archiepiſcopo uexati, duce copiarum Iohãne Aulegio,uix tum quidem ſe mœnibus tutati ſunt.Defeciſſe tum Anglare & Burgum ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidum ad uicecomites conſtat. Pugnaſſe tum etiam legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali, in quo primo uicti Genuẽſes ſunt:mox uictores præfecto claſſis Philippo Auria,& Chium inſulam de Venetis cepere,& Euboiam(quam Necropontum uocãt)magnis cladibus uexarunt.Clemens autem quieti Italiæ tandem cõſulturus,Lodouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanum decreuit,pacem cum Vngaro inſtaurat. Vrbem Auenionenſem a Iohanna regina emit,eius enim patrimonium habebatur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eo amplius ob regnum Neapolitanum eccleſiæ Romanæ debebat.At uero dum Anglerianus uicecomes Scarperiam in Mugello obſideret, Senenſes, Aretini, Peruſini ſuis rebus timentes,nouam ſocietatem cum Florentinis contra uicecomites ineunt. Sentire cum uicecomitibus Piſani aperte non poterant ob Gambacurtos familiam potentem Florentinis amicam:qui reſiſtere uicecomiti nequeuntes,Carolum imperatorẽ in Italiã uocãt.Hác ob rem motus põtifex,ueritusq́; ne Italia ferro ac flãma uaſtaret,quemadmodũ ſe facturũ imperator minabatur:& uicecomitibus Bononiã hac lege pmittit,ut xij.millia nummũ auri quotannis eccleſiæ pſoluerent: & pacẽ inter uicecomites & Florentinos componit his conditionibus, ut neuter iſtorum Piſanos,Lucenſes,Senenſes,Peruſinos uexaret:utq́; Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ obtemperaret, libertatemq́; Cortonẽſium uicecomites tuerentur. Pacem quoq; & fœdus componere inter Philippum regem Franciæ & Eduardũ Angliæ annixus eſt,ſed fruſtra:adeo erant ad bellum animati, in quo Eduardus uictor cæſis uiginti

Gallorum militibus, Caleſium undecim menſibus obſeſſum, ui tandem cepit. Ea-
dem quoq; fortuna ſuperantur Scotij, ab his qui Eduardi auſpicijs in Scotia tũ mi
litabant. Pontifex autem boni paſtoris officio functus, cum foris prodeſſe Chriſtia
nis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatui conſuluit. Aliquot enim præſtãtes uiros
ſui cardinales legit; maxime uero Aegidium Hiſpanum archiepiſcopum Toleta-
num, Nicolaum Cappocium Romanum ciuem, Rainaldum Vrſinũ eccleſiæ Ro-
manæ protonotarium. Nepotem quoque ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea
pontificatum adeptus eſt, & Gregorius undecimus appellatus. Sunt qui ſcribant
hunc pontificem in ſanctos retuliſſe Iuonem presbyterum & confeſſorem Britan
nicum. Pontificatus autem ſui anno decimo, menſe ſexto, die uigeſimooctauo mil
leſimotrecenteſimoquinquageſimoſecundo mortuus, Auenione ſepelitur, adhibi
ta a cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI. ccvi. pon.

INnocentius ſextus, patria Lemonicenſis, Stephanus antea uocatus, pontificij ci
uilisq; iuris uir conſultiſſimus, procurator primo, mox epiſcopus Claromonta
nus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno domini milleſimotrecente-
ſimoquinquageſimoſecundo, decimoſexto calẽdas Decembris. Fuit autem uir in-
tegerrimæ uitæ, magnæq; conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica
non niſi probatiſſimis ſacerdotibus, tum uita, tum doctrina dedit. Poſt uero coro-
nationem ſuam multas reſeruationes a Clemente factas ſuſpendit: conſtituitq; ſta
tim, ut omnes prælati, omnesq; qui beneficia habebãt, ad eccleſias ſuas ſub anathe
matis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues paſcuas a proprio paſtore, non à
mercenario cuſtodiri debere. Impẽſam quoq; domeſticam quæ magna erat immi
nuit, familiã ſuam ad certũ & honeſtum redigẽs numerũ. Nec domi uoluit niſi ui- Vita ec-
ros habere probatiſſimos. Idem ut facerẽt cardinales, acerrimo edicto mãdauit, di cleſiaſti-
ctitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorũ uitam cæteris exemplo eſſe debere, ad imi- corũ alijs
tationem ſaluatoris noſtri, cuius tota uita ad inſtitutionem humani generis reſpi- exemplar
ciebat. Præterea uero ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus cor-
rumpi in decernendis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos non fa
cile etiam ab alieno cibo abſtinere, ſi ſit oblata quouis modo edendi facultas. In ui-
ctu parcus eſt habitus, in ſumptu bellico largiſſimus, dum bello repetit quæ a ty-
rannis ſuperioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium nanq; Hiſpanum e
gente Carilla cardinalem Sabinum uirum inſignem, e latere ſuo in Italiam miſit,
qui bello tyrannos perſequeretur, ditionemq; eccleſiaſticam tutiorem redderet, eo
maxime tempore, quo imperator Conſtantinopolitanus, Aragonum rex, & Vene
ti, contra Genuenſes fœdera inter ſe iniere. Hi autem comparata ingẽti claſſe, nu
mero nauium & copia militum ſuperiores, Genuenſes inter Conſtantinopolim
& Chalcedonem aggrediuntur loco ipſis Genuenſibus iniquo, uento aduerſante.
Pugnatum eſt ab aurora uſq; ad ueſperam: ac tandem Græcis in fugam uerſis, Ve-
neti ac Catelani magna ex parte cum præfecto claſſis cædũtur, Pagano Auria du-
ce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redinte-
grata cum Catelanis claſſe, Nicolao Piſano Venetæ claſſis præfecto, ſequenti an-
no non lõge a Corſica Genuẽſes fundũt, eorũq; triremes quadraginta uiris onuſtas
demergũt. Hac clade perterriti Genuenſes, archiepiſcopo Mediolanẽſi ciuitatem ac
ſua dedũt: qui Venetos bello aggreſſus, Patauinũ principẽ, Veronenſem, Ferrari
enſem, Mantuanũ, & Florentinos in ſe cõcitat, ueritos ne ſuperatis Venetis, ad ſe
demũ iretur. Pugnabatur terra mariq;: ſed Genuẽſes præfecto Pagano Auria, mira fe-
licitate nauali pugna uſi, apud Sapientiã Peloponneſi promontorium Venetos ſu-
perant: eorũq; præfectũ Nicolaũ Piſanum captũ cum quinq; millibus hominum,
Genuam perducunt, anno domini milleſimotrecenteſimoquinquageſimoquarto,

Verum ſequenti anno mortuo archiepiſcopo Mediolanẽſi, Veneti ac ſocij magna cura liberati ſunt. Bernabos & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius a Bernaboue & Galeatio, ſuadente põtifice Aegidioq; eius legato. Interim uero Caloiohannes Conſtantinopolitanus imperator in patriã redijt, pulſo armis Catacuſino imperij cõtra ius faſq; occupatore. Id autem factum eſt Franciſci Gataluſii Genuenſis opera, uiri rerum maritimarum peritiſſimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi ſignum præ ſe ferens, quam certe inſulã ſuperioribus annis Turcus Gataluſiis ipſis ui abſtulit, occupata prius Cõſtantinopoli, totaq; Thracia. Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Conſtantinopoli tum fuit. Franciſcus enim Baroncellus Romanus ciuis admodum potens, pulſis e ſenatoria dignitate Iohanne Vrſino & Petro Columnenſi, tribunitiam dignitatem ſibi uſurpat cũ his titulis, Frãciſcus Baroncellus ſcriba ſenatus, dei gratia almæ urbis tribunus ſecundus, ac Romanus conſul. Tum uero Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, e carcere Auenionenſi ductum, Romam mittit ad tribunatũ repetẽdum. Is itaq; urbem ingreſſus, adiuuãte nobilitate, ac magna plebis parte, Baroncellum e Capitolio deiectum interficit, ac ſolus tribunatu potitur. Verum cum non ita diu priſtinæ conditionis immemor nobilitatem perſequeretur, maxime uero Columnenſes a porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiſcẽtes, magno incommodo pulſus, in Capitolium ſe recepit: unde fugiens inſtãtibus hoſtibus, mutata ueſte cognitus a ciuibus Romanis obtruncatur. Tum uero autoritate apoſtolica Guido Iordanis unicus ſenator ad annum creatur. Imperator autem regis Boemiæ filius, perbenigne a Carrariẽſibus, Gonziacis, uicecomitibus ſuſceptus, Mediolani coronam ferream, ut mos eſt, accipit. Inde uero Piſas abiẽs, legatos Senenſium, Volaterranorum, totiusq; fere Hetruriæ obuios habuit, qui dicerent ſe paratos eſſe eius mandata facere. Idem feciſſent Florentini, niſi prius data ingenti pecunia ſe ab eius manibus redemiſſent. Romam autem proficiſcens, hac conditione a duobus cardinalibus ad eam rem miſſis coronatur, ut neq; Romæ, neq; in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus oĩa fere oppida breui recepit, quæ tyrãni inſtigãte Bauaro in Flaminia, quam Romandiolã uocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio ſancti Petri occupauerãt. Eos tamẽ uicarios in oppidis ſuis confirmauit, quos uiderat eccleſiæ Romanæ obſequentes, utpote Galiothum Malateſtam, & Guidonem Polẽtanum in Flaminia, Varranenſes in Piceno. Ordelaphos autem nequaquam eccleſiæ Romanæ obtemperãtes, bello biennio perſecutus, eos tandem e Foroliuij Foroq; Popilij, ac Ceſenna deturbauit. Potuiſſent hi quidem aliquam partẽ dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnenſi, uiro huic familiæ amiciſſimo, ſed maluere totum conſtãter amittere, q̃ partem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus eſt, ut & ærariũ eccleſiæ & pecuniã ab Auenione miſſam, unde arces Italiæ ædificarentur, eo loci repoſuerit, & inſtitutiones quaſdã ibi compoſuerit, quibus adhuc prouincia ipſa utitur. Cum autem Aegidius Italiam pacaſſet, arceſq; in ditione eccleſiaſtica plures ac perneceſſarias ædificaſſet, oĩeſq; Italos principes ac populos ad officium redegiſſet, ad annum quintum legatiõis ſuæ ſucceſſorem habuit, Arduinum Burgundum abbatem Ciſtercienſem, hominẽ rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Piſani Florentinos adeo uexauere, ut cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diriperent, capto Figino ſuperioris Arni caſtello: incenſiſq; uillis omnibus quæ paſſim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florẽtini exercitus Pandulphus Malateſta tum erat,

quem populus abdicare ſe magiſtratu coegit, quia nunquam congredi cum hoſte
auſus eſt. Tum uero Piſani elatiores facti, non tam ſpe potiundæ urbis q̃ inferen-
dæ contumeliæ cauſa, leuibus aliquot prælijs ante portas commiſſis, cum magna
præda domum redeunt, inſtante iam autumno: & Bernabos quoq; Bononiam bel
lo agitatã, acriter eam defendente abbate Cluniacenſi, multis caſtellis ſpoliat. Erat
quidem Bononia, ut antea diximus, uicecomitum dominatui ſubiecta, ſed Aulegi
anus eam abbati Cluniacenſi prodidit, Firmum in mercedem proditionis acceptu
rus. Verum dum Bernabos Bononiam & Rhegium bello premit, legatus apoſto-
licus accitis in ſocietatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronenſi, Nicolao
Eſtenſi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta
Bononia ac Rhegio, in hoſtem proficiſcẽs, apud Montemclarum tanto prælio ſu-
peratur, ut ægre deinceps urbis mœnia tutatus ſit. Eodem fere tempore Florenti-
ni Galeotho Malateſta duce Piſanos ſuperant, illectis prius ad ſe eorum militibus
pecunia. Hanc ob rem Piſani in Gambacurtos ciues ſuos præpotentes, omne cri-
men conijcientes, quod auare maligneq; ſtipendia militibus perſoluerent, Iohan-
nem Agnellum exulem Bernaboui amicum, & Gambacurtis aduerſantem, reuo
cant, qui ciuitatem breui in poteſtatem ſuam redegit, ſublatis e medio aduerſæ fa-
ctionis amicis. Verum compoſita a pontifice inter Piſanos & Florentinos pace, Io
hannes Haucut Piſanorum ſtipendijs militare ſolitus, milites omnes paſſim per
omnem Italiam ſparſos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultu-
ante potiſſimum ciuitate Romana in creandis ſenatoribus: quam diſcordiam In-
nocentius optime ſedauit, externo ſenatore ad urbẽ miſſo, Raymundo Ptolemæo
ciue Senenſi, qui annum integrum magiſtratum geſſit, anno domini milleſimotre
centeſimoquinquageſimonono. Nõ quieuere aũt cõpoſitis etiam hoc modo rebus
Romani. Nã pulſo ſenatore, ſeptẽ ciues crearũt cũ ſumma poteſtate: quos Refor
matores totius reipublicæ uocarũt. Hanc ob rem Innocẽtius Hugonẽ Luſignane-
um, Cypri regem, ad bellum quod in Turcos gerebatur proficiſcẽtem, ſenatorem
creauit: mãdauitq; ut magiſtratum Reformatorum omnino aboleret. Erat autem
tum maxime intentus abolendo bello quod inter Anglos & Gallos gerebaẽ, quo
omnibus proficiſci in Turcum liceret. Verum cum Angli in Pitirienſi agro Gal-
los ſuperaſſent, cepiſſentq; regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fe-
ciſſe uidebantur. Cum Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac
conditione liberat, ne amplius contra ſe bella gerant: qui non ita multo poſt pacis
fœdera rumpentes, Eduardum capere arma & obſidere Pariſios impellunt. Parare
& claſſem contra hoſtes Chriſtiani nominis Innocentius conſtituerat, cum & Pi-
ſani qui rem nauticam optime norant, cum Florentinis, & Veneti qui claſſe pluri
mum ualebãt, cum Lodouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruiſium enim
rex magnis copijs tum obſidebat: nec ſeditionibus inteſtinis Veneti carebãt. Nam
Marinus dux affectatæ tyrannidis conuictus, ſecuri percutitur. In tantis uero ani-
mi perturbationibus afflictatus Innocentius, põtificatus ſui anno nono, mẽſe octa
uo, die ſexto moritur: eo potiſſimum tempore, quo & Bartholus Saxoferratus uir Bartho-
illa ætate om̃ium conſultiſſimus. Ante uero põtificis mortem tanta ſolis defectio lus Saxo-
facta eſt, quanta nunquam antea. Viſum itaq; omnibus eſt, tantæ mortis planetas ferratus.
etiam ſigna aliqua dediſſe.

VRBANVS V. ccvij. põt.

VRbanus quintus, patria Lemonicenſis, Guilielmus Griſant antea uocatus,
ſancti Victoris Maſſilienſis abbas, abſens etiam omnium conſenſu pontifex
creatur. Legatiõe enim tum apud uicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaq;
Auenionem pontificatum iniens, uir ſingularis uirtutis, ingentis animi, innocen
tiſſimæq; uitæ, ſtatim ad tuẽdam libertatem eccleſiaſticam animũ adijcit: eorumq;

opera utitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidium enim Hiſpanum uirum præſtantem (de quo antea diximus) in Italiam cum ſumma poteſtate mittit: qui ita Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Eſtenſem, Franciſcum Carrarium initis fœderibus in Bernabouem concitauit, ut prælio ab his ſuperatus, & ſaucius ægre aufugerit, amiſſo in bello filio: captiſq; Andrea Pepulo Bononienſi exule, Synebaldo Ordelapho, Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigienſi, Guilielmo Caualcaboue egregijs copiarum ſuarum ducibus. Permoti autem calamitate uicecomitum, Frãciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Aegidium miſere oratum, ut uicecomitibus pacem redderet, non diſceſſere re infecta legati. Reddita ſiquidem pax eſt, quæ non diuturna fuit. Iohannes eñ Haucut uicecomitibus militans, cum florentinos bello laceſſeret, eorum copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & ſatis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum eſt inter Aretium & Cortonã dubio marte quatuor horis: atq; demum Thomas ita hoſtes ſuperat adiuitente peditatu, ut ex ſex millibus equitum qui cum Anglico militabãt, pauci euaſerint, atq; ipſe dux in deditionem uenerit. Huius autem tantæ uictoriæ fama permoti, qui ab eccleſia defecerãt, ſtatim deditionem fecere. At uero cum Vrbanus ad quartum ſui põtificatus annum in Italiam ueniſſet componendarum rerum cauſa, ei legatus Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; adminiſtratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiſcit̃, liberatus tantæ legatiõis onere, quieturus ob ſenium Viterbium redijt: ubi & tertio menſe poſt moritur: uir certe ſingularis uirtutis, præſtantiſq; animi: quiq; dignitatem eccleſiaſticam, dum uixit, mirifice tutatus eſt. Eius autem corpus Aſſiſium delatum, in eccleſia beati Franciſci tumulatur, ſepulchro a ſe condito dum uiueret. At uero cum Carolus imperator intellexiſſet Vrbanum Romam ꝓfectum, eo & ipſe quoq; cum uxore & liberis ſtatim aduolãs, in itinere Lucam Piſanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, ſibiq; uendicat. Profectus ne ſit Romam, haud ſatis conſtat, cum ab Innocentio ſexto pontifice Romano cororã imperij accepiſſe dicatur, cardinali Hoſtienſi Romam ob eam rem miſſo. Accepta autem a Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello uexaret, tertio menſe poſteaquam uenerat, Italia ceſſit, anno milleſimotrecenteſimoſexageſimooctauo. Vrbanus uero apoſtolorum capita diu quæſita tandem inuenit: defierant enim in honore eſſe propter deſuetudinem & ignorationem hominũ. Apud uero Sancta ſanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius baſilicæ Lateranenſis cum maxima ueneratione & celebritate collocant̃, aſtãte clero populoq; Romano. Idem quoq; põtifex ædes pontificias tum in urbe ueteri, tum in Monteflaſcone conſtruxit: ut ei ac cæteris põtificibus eo proficiſci liceret, uitandi urbani æſtus cauſa. Breui autem in Galliam reuerſurus, Iohãnem Haucut egregium copiarum ducem e carcere miſſum, copijs illis omnibus præfecit, quæ ante ſub Aegidio militauerant, ut tam diu ditionem eccleſiaſticam ab hoſte tueretur, quoad ipſe reuerteret̃. Redire namq; ad Italiam ei in animo fuit. Verum dum in Gallias proficiſcit̃, pontificatus ſui anno octauo, menſe quarto Maſſiliæ moritur: uel (ut alij uolunt) Auenione uitam finiuit, eo maxime tempore quo Brigida deuotiſſima Chriſti mulier, Suetiæ princeps, Romam uoti cauſa uenerat: motuſq; nonnulli in Apulia exorti ſunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiuſdem prouinciæ gubernatore, uiro ſtrenuo ac in rebus agendis ſapientiſſimo.

cevij. põ. GREGORIVS XI.

GRegorius undecimus, patria Lemonicẽſis, Petrus Belfortis antea uocatus, ſanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auenione pontifex omnium conſenſu creatur. Hunc enim adoleſcentem, uix decimumſeptimum annum attingentem,

Clemens ſextus eius patruus cardinalem creauit:& ne uideretur carni ac ſanguini
magis q̃ eccleſiæ cõſuluiſſe, eundem ad exquiſitiſſimos doctores, maxime uero ad
Baldum,qui tum Peruſii legebat, diſciplinæ gratia ſtatim miſit: ubi tantũ in quo-
uis genere doctrinæ profecit,ut idem Baldus eius autoritate in confirmãdis rebus
dubiis plerunq; uteretur.Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoq;
humanus & pius,ut ab omnibus unice diligeretur.Eo itaq; tempore quo pontifi-
catum iniit, Romæ ſenator ſingulo ſemeſtri a pontifice datus,ius populo dicebat.
Vrbis autem cuſtodiam totamq; reipublicæ adminiſtrationem & curam Bandere-
ſii tum gerebant. Bandereſii enim appellati ſunt germanico uerbo a uexillis, qui-
bus in bello utebantur.Singulæ enim decuriæ ſigno internoſcebantur ſuo. capita
regionum nunc uocantur,qui urbis tribubus præſunt. In Ciſalpina autem princi
pes illi, quos diximus in uicecomites cõiuraſſe, Rhegium a uicecomitibus poſſeſ-
ſum, proditione occupãt. Supererat arx,per quam Bernabos urbem ingreſſus,ho
ſtes primo impetu fundit, Rhegiumq; libere recipit, Lucio theutonico duce inde
deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex, Petro genitori in re-
gnum ſuffectus,magnarum diſcordiarum inter Genuenſes & Venetos cauſa fuit.
Nam dum Famaguſtæ coronationis ſuæ pompam duceret,adeſſetq; Genuenſis et
Venetus *baiulus(ita enĩ appellãt mercatoꝶ prætores) uelletq; uterq; ad dextram *baliuus
regis incedere,tantus repente tumultus exortus eſt, ut Genuenſes cæſi ac pulſi per
ignominiam ſint, rege in Venetos magis q̃ in Genuenſes inclinãte. Hanc ob rem
Genuẽſes Petri Fregoſi auſpiciis, Dominici Fregoſi ducis fratris,comparata qua-
draginta triremium claſſe, Cyprum hoſtili animo inuadũt, quatuordecim milli-
bus hominum in inſulam poſitis,qui omnia ferro ac flamma uaſtarẽt ob uiolatum
ius gentium. Rex uero ab omnibus auxilio deſtitutus, ad miſericordiam confugi-
ens, dedita Famaguſta, quadraginta millia nummum auri quotannis Genuẽſibus
pollicetur,ſi pacem reddiderint. At uero cum legatus pontificis in Italiam ueniſ-
ſet,resq; eccleſiaſticas recenſeret,inita cum uicecomitibus pace,initium perturbã-
di omnia a Pratẽſibus ortum eſt. Hi enim uindicare ſe in libertatem a populo Flo
rentino quærentes, exercitum eccleſiæ permittente legato in Hetruriam uocant:
quem ira Florentinus populus pecunia corrupit,ut eorum auxilio Pratum ingreſ
ſus, & coniurationis capita ultimo ſupplicio affecerit, & multa uexilla libertatis
literas & nomen præ ſe ferentia,pluribus cohortibus diſtributa, ad oppida tranſ-
miſerint:populos ut dominos cohortantes,ut libertatis eccleſiæ memores,iugum
reiicerẽt. Primi autem Tiphernates(quos caſtellanos uocant)ab eccleſia deſciuere:
hos deinceps Peruſini,Tudertiui,Spoletini, Eugubini, Viterbienſes,Foroliuien-
ſes, Aſculani ſecuti ſunt. Occupauerat tum etiam Aſtorgius Manfredus ſub Baua
ro,tyrannidis dulcedine guſtata,Granariolum agri Fauentini caſtellum:ad quem
opprimẽdum e Bononia legatus Iohannem Haucut cum aliquot cohortibus mit-
tit. Tutati ſunt Aſtorgium Florentini & Bononienſes: qui excluſo Haucut cum
omni præſidio,in libertatem ſe uindicauerant. Haucut uero cernens Fauẽtinos ad
rebellionem ſpectare,& ciuitatem crudeliter diripuit cæſis paſſim omnibus,quos
obuios miles habuit:& ſolum urbis uiginti millibus nummũ auri Nicolao & Al-
berto Eſtenſibus fratribus uendidit,occupato Bagnacauallo,ubi impedimenta ex-
ercitus ſui ad tempus repoſuit. Tum uero pontifex cognita tanta rerum permuta
tione,cardinalem Gebẽnenſem legatum cum ſex millibus equitum Britonum in
Italiam mittit,qui per Taurinos deſcendẽtes, ſine ullo maleficio uſq; ad Bononiæ
portas peruenere,urbem obſeſſuri. Sed legatus cognito Florentinorum aduentu,
qui Rodolpho Varraneo duce Bononienſibus ſuppetias ferebant,cum copiis ſuis
Ceſennam hyematum conceſſit:in qua urbe ita tumultuatum eſt ob ſuperbiã Gal
lorum,ut ſexcẽti Britones interfecti ſint,reliqui urbe eiecti, Qui poſtea per arcem

ingreſſi,aucti numero,cædibus & rapinis omnia compleuere:neq; his quidẽ par-
centes,quorum ætas ſuppliciter ueniam petit:ſolæ uirgines & iuniores matronæ
ad iniuriam reſeruatæ ſunt.Foroliuienſes autem ueriti ne a legato inopia cõſilij &
gubernatoris opprimerentur,Synebaldum,Pynum,Iohannem,Theobaldum,Or
delaphos dominos in urbem recipiunt, quorum uirtute ab impetu Britonum de-
fenſi conſtantiſſime ſunt. Exiſtimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala
quæ in Italia committebãtur,ſua abſentia fieri, naufragiumq; tam diuturnum ab-
ſente gubernatore cõmitti,de profectione ſua ad Italiam uir bonus diu multumq;
cogitare cœpit: ſed hominem permaxime mouere cuiuſdã epiſcopi uerba,qui in-
terrogatus a pontifice,dum ſimul inambularent,cur nõ rediret ad eccleſiam ſuam,
quã haud par erat tam diu ſine paſtore nudã relinqui: Cur,inquit,tu ſumme pon-
tifex cæteris exemplum daturus,tuum epiſcopatum non repetis,eccleſiamq; Ro-
manã? Motus his uerbis põtifex,paratiſq; in Rhodano una & uiginti triremibus,
alio ſe iturum ſimulans,ne a Gallis retineretur, ſi ſe profecturum ad urbem intel-
lexiſſent:ipſam nanq; curiam emolumenti cauſa in Gallia uolebãt.Genuam itaq;
primo, inde Cornetum contendit:unde terreſtri itinere nauigationem pertæſus,
hyeme præſertim,Romam peruenit anno dñi mccclxxvi.idibus Ianuarijs,pontifi-
catus ſui ſeptimo,migrationis uero Romanæ curiæ in Gallias anno ſeptuageſimo.
Quo autem apparatu, quamq; incredibili populi Romani lætitia ſuſceptus in ur-
bem ſit,honorato quoq; obuiam prodeunte,nõ attinet dicere,cum uultu,geſtu,ac-
clamationibus omnem lætitiæ ſpeciem effuderint,ut filij ſolent redeunte peregre
exoptato parente.Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & baſili-
cæ & publica ac priuata ædificia ubiq; ruinã minabant, quæ certe magna ex parte
reſtituit,ut turris ſuo iuſſu ædificata ad ſanctam Mariam maiorem indicat.Labefa-
ctati etiam ita ciuitatis mores erant, ut nihil urbanitatis habere uideretur: utq; illi
mores aliunde petendi eſſent,quæ totum orbem terrarum quondam ad urbanita-
tem redegerat.Collocata itaq; in urbe ſede ſua pontifex(ut bonum paſtorẽ decet)
omnia circunſpicere cœpit,de medelaq; uulneribus inferẽda cogitare: pax igitur,
qua ſanari nondum obducta uulnera poterant,ſibi diu multumq; cogitanti oblata
eſt.Legatum itaq; primo ad Florentinos mittit,qui ad arma ſpectabant, eoſq; ad-
hortatur,ut æquas pacis conditiones non detrectent. Hi uero pontificis potẽtiam
ſuſpectam habentes,ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoſte paterno aui-
toq; fœdus & amicitiam ineunt.Poſtea uero Iohannem Haucut pecunia & pollici-
tationibus corruptum,ab eccleſia in partes ſuas trahũt,quo ſucceſſu elati, nullum
iniuriæ contumeliæq; genus prætermittũt, quod in pontificem transferri poſſet:
qua ex re anathemate notati, hac inſolentia uſi ſunt,ut etiã ſacerdotes ſuos quibus
a ſacris interdictum erat,celebrare contra ius faſq; coegerint. Tum uero pontifex
a precibus ad arma cõuerſus, conciliatis prius Bononienſibus,qui ſuo nomine ur-
bem gubernarent, Varraneum mercede cõducit,hac in re Florentinorum artibus
uſus:eiq; exercitum eccleſiæ committit,paulo poſt in Florentinos moturo.Id ne ut
deſtinauerat ſtatim faceret,diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit. Ve-
ritus enim eſt ne aliqua externa uis Italiam inuaderet,ſi ipſe quoq; cum Florẽtinis
decertaret.Nam dum Andronicus Genuẽſium auxilio fretus,quibus Tenedon in-
ſulam mercedem facinoris permiſerat, patrem Caroli Iohannem Conſtantinopo
litanum imperatorem regno deturbaſſet, Veneti eundem in patriam reduxerunt,
ac Tenedon inſulam ab eo accepere.Qua ex re indignati Genuenſes, in aliud tem
pus uindictam diſtulere,ueriti pontificis anathema,qui utriq; populo intermina-
batur,niſi ab armis diſcederẽt, cum diceret neutri eorum bellum illud competere.
Sed dum uir ſanctus accurate agit omnia,quæ ad pontificem pertinent, intolera-
bili ueſicæ dolore moritur, ſui pontificatus anno ſeptimo, menſe quinto, quinto

calendas Aprilis, milleſimotrecenteſimoſeptuageſimooctauo: ſepeliturq́; in baſilica beatæ Mariæ in uia noua ſepulchro marmoreo, quod adhuc uiſitur, tanto omnium cum gemitu & lachrymis, quãto nunquam ante quiſquam ſepultus eſt: parente enim & unico genitore priuati oẽs uidebantur: Lugebantq́; non modo præſentem, uerumetiam futuram calamitatem, in quam ſublato optimo pontifice ob patrum diſcordiam incidere.

VRBANVS VI. ccix.

MOrtuo itaque Gregorio cum de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusq́; Romanus ad cardinales concurrit, eosq́; rogãt, ut unum aliquem uirum præſtantem deligant e natione Italica, qui & eccleſiam Romanam & Chriſtianam rempublicam integre ac ſancte gubernet: aliter de Chriſtiano nomine illo maxime tempore actum eſſe, niſi optimus paſtor tum deligeret. Italum autem requirebant, ne ſi Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare ultra montes neceſſe eſſet, cum maximo urbis Romæ totiusq́; Italiæ detrimento & damno, ꝗ dicerent abſente pontifice omnem prouinciam urbemq́; Romam tyrannicis ſeditionibus continuo uexari, eccleſiasq́; Romanas neglectas & incultas ſitu, ſqualore iam magna ex parte prolabi: tolliq́; ob eam rem populorũ pietatem Romam continue proficiſcentium, cum uideant & ſedem pontificiam, & titulos cardinalium & monaſteria, ac ſacratiſſima martyrũ loca ſine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum eſſe, ut eo loci pontifex reſideat, ubi Petrus ſedem pontificiã, relicta patria ſua, relicta natione, uolẽte deo collocauerit: auxeritq́; martyrum, confeſſorum, ſanctiſſimorum pontificum cineribus ac ſanguine: unde paſtores eccleſiæ undequaq; circunſpicientes mandatorũ Chriſti memores, incitatiq́; maiorum exemplis, quorum martyria & res geſtas ante oculos haberent, ſaluti hominum conſulerent: patrimoniumq́; beati Petri recuperarent, quod pontificũ abſentia in Hetruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia, a tyrannis quibuſdã occupatũ fuerat. Reticere ſe in præſentiarum, ꝙ imminuta ſit hominũ pietas & peregrinatio ad urbem Romam, imo ad ſanctorum corpora & reliquias uiſendas ob pontificum abſentiam, quæ adhuc redintegrari poſſet, ſi põtifex Italicus crearetur. Reſpondere tum cardinales, ſibi curæ fore, ut uirum optimũ deligerent, qui eccleſiæ dei præeſſet, nulla perſonarũ aut nationum acceptione habita, ad imitationem ſaluatoris, qui ad apoſtolatum uiros ex omni natiõe delegit: irent ipſi & bono animo eſſent, arbitrarẽturq́; ſe nil acturos, quod non totum ad honorem dei, ad utilitatẽ eccleſiæ Romanæ, totiusq́; Chriſtiani populi pertineret. Diſpoſito deinde apud ſanctum Petrum cõclaui, collocatisq́; in Vaticano militum ſtationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur ubi de ineundis ſuffragiis mentionem faciunt, magna contentio ſubito exorta eſt. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem e ſuo corpore uolebant, quatuor erant Italici: quorum unus ex gente urſina ad pontificatum maxime aſpirabat. Inclinabat aũt in Gallos, quippe qui plures erant, res ipſa: ſed forte fortuna inter Lemonicenſes & reliquos Gallos orta diſcordia, cum utraq; pars e ſuis aliquem creari uellet, effecit, ut Bartholomæum Barenſem archiepiſcopum, patria Neapolitanum, uel ut alibi legitur, Piſanum, extra collegium cardinalium pontificem crearent, abſentem quanuis, Vrbanumq́; ſextum appellarent. Prius tñ ꝙ in publicum prodirent, ſcitumq́; ſit Vrbanum põtificem creatum eſſe, calumniari Galli electionem illam fraudibus & metu extortam, inſtantibus Romanis ui & armis, ut Italus aliquis crearetur. Cardinales autem e conclaui prodeũtes, partim in Hadriani molem, partim uero ad montana loca confugere, impetum populi furentis uitaturi. Seceſſit & ad Vicouarum cardinalis urſinus, in tanta diſcordia magnam ſpem conſequendi pontificatus collocans. Verum non ita multo poſt cardinales pœni-

tentia ducti, ad urbem uenere, Vrbanumq́; ante electum confirmarunt, cōſaluta-
runtq́;ut uerum pontificem decebat. Poſt mēſem uero tertium in calores urbanos
Galli culpam reijcientes, a pontifice petūt, ut ſibi proficiſci Anagniam cum bona
eius uenia liceat, aerem mutaturi peſtilentē, æſtate præſertim, maxime uero Gal-
lis: ſed reuera ſeueritatem Vrbani ueriti, abiere. Nam ſemel atq; iterū eos ad ſe uo
catos admonuit, ut manus abſtinētes haberēt, non dona aliqua, nō munera accipe-
rēt, dū cauſas agūt, dū patrociniū ſuū bñficia petēti præſtāt. Interminatusq́; eſt ſe
acerrime puniturum in ſimonia deprehenſos, aut iniuſtas cauſas fouētes. Præter-
ea uero oſtendit ſibi placere, & ita uelle, ut pompam dimitterent, tantamq́; famili
arium turbam & equorū, cum id quod in tales ſumptus conſumerent, eccleſiæ Ro
manæ pernicioſos, pauperibus & reſtituendis corruentibus baſilicis deberetur: ſe
deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos ſuorum flagiti-
orum pœnas laturos, niſi ſententiā mutarēt. Et quia ſentiebat cardinales Gallicos
de reditu curiæ Romanæ in prouinciam ſuam aliquando mentionē facere, aper-
te oſtendit ſe Romæ manſurum: neq; cuiq̃ ſuadenti ut inde abiret, obtemperatu-
rum, quod diceret fundamentū uniuerſalis eccleſiæ fideiq́; Chriſtianæ, Romæ ia-
ctū & auctum ad culmen eſſe. His itaq; rationibus moti cardinales Gallici, & hi
maxime, qui theſauros eccleſiæ in morte pontificum expilauerant, quiq; pro arbi-
trio animi ſui omnia prius agebant, Anagniā primo, mox Fundos confugere: ubi
primo in Vrbanum (ut falſum pontificem) inuecti ſunt, quod dicerēt hominē ui
creatū, ui etiā coronam pontificatus accepiſſe, cū electio illa & coronatio in loco
minime tuto ſit habita, in qua liberæ deberent eſſe hominum uoluntates, libera ſuf
fragia, cum contra ipſi a populo Romano coacti ſint Italicum potius q̃ Gallicum
eligere. Has autem ob cauſas ſede uacāte, ut ipſi dicebāt, (octo nanq; erant) Iohan-
na regina fauente, Gebēnenſem cardinalem, qui ante legatus in Italia fuerat, pon-
tificem deligunt: eiq; Clemēti ſeptimo indita appellatio eſt. Hinc magna diſcor-
dia in eccleſia dei orta, & diuturna, quam ſchiſma uocant, cum pars Chriſtianorū
principū Vrbano, pars Gebennenſi faueret. Neq; hoc modo cōtenti ſeditioſi car-
dinales, Britones qui multa eccleſiæ caſtella, multas urbis uillas iam diripuerant,
arcesq́; occupauerant, in pontificē & Romanos mittunt. Ad pōtem Salarum Ro
manus populus hoſti incompoſito agmine obuiam factus, ſuperatꝰ & cæditur. Ve
rum cum poſtea apud Marinū pugnā magna animorū concitatione iniſſent, adeo
Britones cædunt, ut uix nūcius tantæ cladis ſuperfuerit. Qui in arcibus erāt, ſe ali
quādiu ac ſuos tutati ſunt: maxime uero arcis Surianæ præfectus, qui poſt multos
annos Martino pontifici deditionem fecit. Interim uero Genuenſes odiū quod in
Venetos mente conceperāt, oſtendunt, aſcito in ſocietatem belli Lodouico Vnga-
riæ rege, Franciſco Carrarienſi Patauino dño, Auſtriæ duce, patriarcha Aquileien
ſi. Sentiebāt tum cum Venetis Perinus Luſignaneus Cypri rex, & Bernabos uice-
comes. In primo autem cōgreſſu nauali prælio ſuperiores Veneti fuere, in littore
Antiatū, Victore Piſano claſſis pfecto. Ex decē nāq; Genuēſium triremibus qnq;
amiſſæ ſunt. Tum uero marchiones Carreti adiuuāte Bernaboue, Albingaunium
(quod nunc Arbingā uocant) Naulū & caſtrū Francū de Genuenſibus occupant.
Verū non ita diu poſt in gratiā cū Genuēſibus redeuntes, oīa reddidere. Genuēſes
præterea coniecto in carcerem Dñico Fregoſo duce, eiusq́; fratre Petro, & Nicola
um Gualchum ducatui, & Lucianum Auriam claſſi maritimæ præficiunt. Berna-
bos uero qui filiam regi Cyprio in matrimoniū collocauerat, eam cum duodecim
triremibus, ſex Catelanis, & totidē Venetis, honorifice ad maritū in Cyprū miſit:
qbus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famaguſtā oppugnat, ſed fruſtra,
acriter qui in præſidio erant urbem defendentibus, diſiectaq́; etiam uentis & pro-
cellis claſſe. Non ceſſabāt hinc Veneti, hinc Genuenſes maria ipſa, tum inferum,

tum ſuperum uexare. Nam dum Carolus Zenus claſſis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuenſibus infeſtum reddit, Lucianus Auria adriaticum cum magno Venetorum detrimento diſcurrit, ab Iadera, ubi ſtationes habebat, in Venetos mouens: Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cum allicere ad certamen Lucianum non poſſent, Catarum & Sibinicum ipſius regis oppida, incendunt. Interim uero mortuo Galeatio uicecomite, anno domini milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimonono, tota fere Inſubria ad Bernabouem inclinatura uidebatur: qua ex re maximã uoluptatem cepere Veneti, ſed fruſtra. nam & dimidia pars regionis primo, deinde tota Iohanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuenſium præfectus, Polam mouens, claſſem Venetorum in portu ipſo ſuperat & capit. Verum dum incaute nimium in hoſtem fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque claſſis & uictrix & uicta, Iaderam perducitur: quo ſtatim Genuenſes Petrum Auriam in demortui fratris locum miſere cum triremibus nouem, aliiſq; nauigiis compluribus. Qui uictoriam fratris recenſens, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditq; multos in prælio & in undis periiſſe. Oppugnabantur & terra Veneti a Carrarienſi eiuſq; ſociis, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albricum Barbianum Cunii comitem, egregium copiarũ ducem, oppoſuere. At Petrus Auria Genuẽſium præfectus, ſexaginta triremium totidemq; nauigiorum comparata claſſe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas ui captas incendit. Inde uero Clugiam mouẽs, a præſidio Veneto aliquandiu egregie defenſam, tandem eam ui capit, Patauino tyranno commeatũ ſubminiſtrante. Cecidiſſe ea oppugnatione ad ſex millia hominum conſtat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; miſſos, muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum eſt. Fracti autem tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia ſperarent, captiuis Genuenſium e carcere liberatis, eiſq; Clugiam ad præfectum Genuenſium impetrandæ ueniæ cauſa miſſis, pacem petiuere, eas accepturi leges quas uictor impoſuiſſet. Genuẽſes uero ſuperbia elati, ut uictores facere conſueuerunt, Venetos reiiciunt, niſi ſe ac ſua omnia dederent. qui ad tuendam patriam conuerſi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, diſpoſitiſq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad unum aliquem ex ciuibus reſpiciunt, quẽ bello præficerent. At uero dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potiſſimum deligerent, incerto autore uox audita eſt, unicũ Victorem Piſanum, qui Genuenſes optime noſſet, idoneum eſſe qui tantæ rei præficeretur. Non eſt audita temere ea uox, quaſi auſpicato emiſſa. Ad carcerem concurrunt oẽs: eo eñ deductus fuerat ob rem male ad Polam geſtã: eductũq;, bello mari timo ſolum pficiunt. Inſtabant Genuẽſes, & captis circũquaq; caſtellis, ingredi urbem parabant: quos poſt longam pugnam Iohannes Barbadicus armatis lembis quibuſdam perfacile repulit, cum progredi ulterius in æſtuariis illis triremes Genuenſium nõ poſſent. Hac etiam arte Barbadicus uſus eſt: inuẽta tum primum a quodam Theutonico bombarda fuit, a ſono & tonitru ſic dicta: nulla erat ſcapha Venetorum, nullus lembus, qui nõ duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenſes, ut a re inſolita, nec ad præcauendum ſcita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ uno ictu binos ternosve plerunque necabant, cum præſertim in triremibus declinare ictus, ut in terra, non liceat. Adhortabantur autem Veneti Bernabouem uicecomitem, ſocium & amicum, ita Genuẽſes bello premere, ut obſidione tam graui liberarentur: iam eñ cõmeatibus carebant. De Venetis tum quidem actũ fuiſſet, ſi (ut Carrarienſis admonebat) Genuenſes cauiſſent, ne cõmeatus mari Venetis importari poſſent. Bernabos aũt Venetis aliqua ex parte ſatisfacturus, exercitũ ſuũ in Genuẽſes mittit, q uallẽ Pulcepheræ depdatus, acceptiſq; decem & nouẽ millibus nummũ auri, omiſſis Genuẽſibus, auro cũ Bernaboue, nõ ſer

Bombardæ uſus primus.

ro decernentibus,onuſtus p̄da in Inſubriam redijt. Non eſt uſus ea felicitate Aſtor
gius Fauẽtinus,eo cum equitatu a Bernaboue miſſus. Vrbi enim appropinquans,
ab erumpente populo Genuenſi funditur fugaturq́;: ægre quidem Aſtorgius eua-
ſit ruſtico cucullo indutus. At Caloiohãnes imperator Græcorum cũ Venetis ſen-
tiens, Peram Genuenſium Conſtantinopoli uicinam, oppugnare adoritur. Vide-
bat enim Genuenſes pluribus bellis,& quidem grauiſſimis implicitos: ſed Andro
nicus eius filius, patri ac Veneto æque hoſtis, Turcorum Bulgarorumq́; præſidijs
& ſocietate fretus,eam accerrime defendit: eoq́; terroris patrem deduxit,ut in par
tes Genuenſium ſtatim trãſiret. Interim uero Vrbanus non intentus componendæ
paci inter Chriſtianos,ut par erat,ſed iniurias a Iohanna regina acceptas ulciſci cu-
piens,Lodouicum Vngariæ regem impulit, ut Andreaſij fratris mortem ſe adiu-
uante ulciſceretur: qui Carolum filium in Taruiſinis cõtra Venetos dimicantem,
in Iohannam concitans,res Venetorum prope afflictas,meliuſculas fecit. Superue
nit & Carolus Zenus Venetus,uir bello nauali egregius,qui depreſſis duabus one
rarijs nauibus ante portum Clugienſem,eo neceſſitatis Genuenſes perduxit,cum
educere naues ſuas non poſſent,clauſis reliquis oſtijs,ut ipſi obſidentes quàm obſeſ
ſi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æque Genuenſes afflixit,
quàm Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acri
ter defendit. In cuius locum Matthæus Ruffus ſtatim ſuffectus,dum Clugiam pe-
teret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thaddæum Iuſtinianum cũ ſex
triremibus annona onuſtis cepit. His uero cladibus motus Agapetus cardinalis
Columna, & Genuenſes & Venetos ſæpe ac fruſtra ad pacem adhortatus eſt. Sed
hi de uita & ſanguine,non de imperio inter ſe dimicantes, ſanis bene admonenti-
um conſilijs nuſquam obtemperarunt. Poſtremo itaq; Genuenſes Clugiæ obſeſſi,
cum erumpere non poſſent,premente Veneto, habereve commeatus nequirent a
Matthæo Ruffo patauinoq́; domino,qui id ſe facturos breui pollicebantur,deditio-
onem fecere calendis Iulij, milleſimo trecenteſimo octogeſimo. Capti autem ſunt
ea deditione ex hoſtibus ad quatuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem
fame & ferro in ipſa oppugnatione perijſſe conſtat. Non quieuere tamen tanta ac-
cepta clade Genuenſes,qui cum triremibus octo & triginta Tergeſtinos deficere a
Venetis ad patriarcham Aquileienſem compulere. Cepere & Iuſtinopolim,exce
pta duntaxat arce. Aucta deinde claſſe, Venetias iterum contendunt: ſed cum ne-
mo ad certamen prodiret, in Iſtriam redeũtes, Polam urbem ui captam incendũt.
Multæ utrinque cædes inuicem acceptæ,dataeq́; ſunt. Veneti tamen bello terreſtri
a Carrario opprimebantur,licet Iacobus Caballus egregius copiaꝝ dux, eos acer-
rime tutaretur,dum Taruiſium oppugnatur, quod fame in hoſtium poteſtatem ſe
re uenerat. Verum cum feſſus & defagitatus iam uterque populus tam diutino &
atroci bello eſſet,dux Sabaudiæ pacem inter eos hac formula componit octauo ca-
lendas ſeptembris,milleſimo trecenteſimo octogeſimoprimo,ut regi Vngariæ de
cimo quoque anno Veneti ſeptem millia nummum aureorum perſoluerent,ſi nul
lum piratam in ſuis Dalmatiæ locis tutum eſſe pateretur,ſicq́; nullibi ſalem fieri ſi-
neret: utq́; patriarchæ Aquileienſi in Foroiulio eadem maneret conditio, quæ an-
te bellum fuerat. Venetis autem & Genuenſibus imperatum, ut captiuos alteru-
trum incolumes dimitterent, de præda utrinque capta nulla mentio. Manda-
tum Patauino, ut ab obſidione Taruiſij recederet: utq́; arces & turres in ſtagnis
& ad fluuiorum oſtia excitatas, ſtatim demoliretur,termini inter Venetũm & Pa-
tauinum poſiti. Interea uero Carolus, quem diximus a pontifice ex Vngaria con-
tra Iohannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam ueniens, Aretium
primo in poteſtatem ſuam redegit, Guelphorum & Gibellinorum ſeditioni-
bus diu agitatum. Inde uero in Florentinos mouens, a Iohanne Haucut qui tum

Stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini ueriti ne ſuſtinere tanti regis impetum non poſſent, pacem a rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt: Haucutiq́ ſine ſtipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoq́ Eſtenſibus uendidit, quo facilius retinere Fauentiam in poteſtate ſua poſſent: quam tamen haud ita multo poſt amiſere, Aſtorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus uero ſalutato Romæ Vrbano, regnum ingreſſus, ſuperatis etiam Iohannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obſidebatur in caſtello nouo regina, cum Aretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eo a rege miſſum, fugere in arcem compellunt. Confugere eo & Gibellini: quibus certe uir æquus non magis quam Guelphis conſulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Albrico Barbiano e Tudertinorum finibus, urbem ingreſſus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albricum ſecutus, quod reliquum ſuperfuerat in Aretio, abraſit. Dum hæc ad Neapolim & Aretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit.

Nam Lodouicus Andegauenſis a regibus Francorum originem ducens, Italiam ingreſſus, cum triginta millibus equitum, non longe a Bononia conſederat, a Clemente antipapa impulſus: non tam ut reginam Iohannam obſeſſam liberaret, quam ut Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omiſſo Aretio, Albricum & Ferrabac ad ſe uocat. Florentini quoque Iohannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum miſere. Lodouicus autem per Marſos iter faciens, ad Caſſinenſem ſaltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingreſſi duce Andegranio, per Placentinum, Lucenſem, Florentinum, Senenſem agrum iter facientes, Aretium iam peruenerant: urbemq́; a Guelphis introducti, poſt illatam ab Albrico cladem diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præſidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum poteſtatem propediem uentura erat, niſi Lodouici Andegauenſis mors interueniſſet.

Tum Andegranius re cognita, hortātibus Aretinis in arce obſeſſis, urbem Florentinis uendidit, in Galliasq́ redijt. Anedgauenſes autem milites morte ducis conſilio carentes, bini terniue mendicantes etiam in patriam rediere. Tum uero Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim ſe conferens, a rege petit, ut ſibi liceat creare nepotem ſuum Campanum principem: quod cum impetrare nequiuiſſet, homo ſub ſpecie iuſti & honeſti minus urbanus ac nulli gratus, ad minas conuerſus, eo iracundiæ regem compulit, ut cuſtodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verum diſſimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad uitandos æſtus, ut ipſe dicebat, cum bona regis uenia profectus: communitaq́; firmis præſidijs urbe, & nouos cardinales creat, & ſeptem ex ueteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra ſe coniuraſſe. Præterea uero & proceſſum, ut iſtorum more loquar, contra regem inchoauit, miſſa de more citatione: qui breui ſe uenturum Nuceriam reſpondit, diluiturumq́; obiecta crimina, non uerbis modo, uerumetiam armis. Nuceriam itaque cum ſatis magno exercitu ueniens, urbem obſidet. Motus autem hac indignitate Raymundus Balcianus e gente Vrſina, comitis Nolani filius, qui poſtea Tarentinus princeps eſt habitus, ſuis copijs fretus, quas ſub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuenſium triremibus ad id inſtructis paratisq́; impoſuit.

Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex ſeptem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque ſaccis inuolutos, in mare demerſit. At uero mortuo Lodouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum ſtatim per legatos accerſunt: qui eo profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quæ odium diſſimulauerat, obtruncatur, anno milleſimo trecenteſimo octogeſimoquinto,

quo tempore Iohannes Galeatius Bernabouem uicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum uſque ad mortem detinet, eiusq́; ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Apenninum alpesq́; pertinentia Galeatio: Placentia uero, Cremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernaboui ſorte obtigerant. Mediolanum autem utrique commune erat.
At Vrbanus circumacto anno, quo ſe Genuam contulerat, intelligens eccleſiaſticas ciuitates a Florentinis ad libertatem, ut antea, incitari, Lucam primo, mox Senas & Peruſium peruenit. Confirmatis deinde aduentu ſuo ciuitatibus, deſiderio, ut ipſe dicebat, uidendi Neapolim, Ferentinum uſque proficiſcitur: ea mente re uera, ut Ladiſlaum admodum puerum & Iohannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Lodouico Andegauenſi ſtudere ſoliti, potiundi regni ſpem ei præſtabant: ſed magna uſi fide Caietani, pueris in uita retentis, regnum quoque cum ſumma laude ſeruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreq́; pluſquam dici poteſt, a populo Romano in urbem ſuſcipitur: licet haud ita multo poſt a Bandereſijs inſidias perpeſſus ſit, quas certe omnino deuitauit & ſuſtulit, creatis una die nouem & uiginti cardinalibus: quorum de numero Romani tres ſunt habiti. Reliqui uero fere omnes Neapolitani fuere. Interea uero Antonius Scala Veronenſis, & Franciſcus ſenior patauinus dominus, grauiſſimo inter ſe bello contendere, Iohanne Vbaldino Carrarij, & Iohanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verum Galeatius uicecomes inſtigante Carrario ſuperatis Scaligeris, Verona Vincentiaq́; potitur.
Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum menſium obſidione Patauium capit, ac Franciſcum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit. Eius uero filius Franciſcus iunior, fuga ſalutem ſibi quæſiuit. Florentini quoque augendæ ditionis cupidi, Politiani, Luciniani oppida ex ueteri Senenſiũ dñatu, arte magisq̃ uiribus in poteſtatem ſuam redegere. Præterea uero Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senenſem hoſtili animo immittunt. Hác ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui ſuo nomine conquerantur, Carolum uicecomitem & Antonium Scalam hoſtes ſuos, a populo Florentino, quo cum ipſe pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos eſſe, uexariq́; ab eis bello Senenſes amicos & ſocios contra ius faſq́;. Legatis item mandatum eſt, ut niſi ab iniuria Senenſium diſcederent, exautorarentq́; ſuos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quo minus uero id ſtatim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Piſanorum tyranni precibus factum eſt, qui Galeatio & Florentinis amicus, rem inter utrunque compoſiturum ſe prædicabat. Interim uero Vrbanus pontifex pontificatus ſui infeliciter acti anno undecimo, menſe octauo, Romæ morit: ſepeliturq́; in beati Petri baſilica, paucis admodum eius mortem, utpote hominis ruſtici & inexorabilis, flentibus. Huius autem ſepulchrum adhuc uiſitur cum epitaphio ſatis ruſtico & inepto.

BONIFACIVS .IX.

ccx. pont. BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea uocatus, Romæ cardinalium omnium conſenſu pontifex creatur, anno domini milleſimo trecenteſimo octogeſimonono. Hic etſi annorum circiter triginta eſſet dũ põtificatum inijt, ita tñ deinceps uixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, ut nulla ei libido, nulla uoluptas impingi uel obijci poſſet. Iuuentutem certe cum ipſa ſenectute cõmutaſſe uidebatur. Fuit præterea tanti animi conſilijq́;, ut primus populi Romani uim omnem in põtificem tranſtulerit, creatis ſuo nutu magiſtratibus oĩbus, munitaq́; ſancti Angeli arce in mole Hadriani ſita ad Tiberis pontẽ, quo ab urbe in uaticanum itur, Munitisq́; item pontibus quibus in tranſtibe

rimRomani commeāt. Verum dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu eſſet, Galeatius Florentinos & Bononiēſes bello aggreditur, Iohanne Vbaldino & Lan tedeſco Petramala copiarum ſuarum ducibus, qui uallem Arni ſuperioris ingreſſi, omnia longe ac late populabantur. Iacobusq; Vermes Bononienſem agrum ſuo nomine ingreſſus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum uero Florentini ad præcauenda mala ſoliciti, & Iohannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditum duobus millibus, Bononienſibus ſociis & amicis auxilio miſere. Solicitare p̄terea literis & nunciis Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciſcus iunior confugerat: & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, ut in Italiam contra uicecomitē deſcēderent, eumq; a ceruicibus ſuis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciſcus iunior, mutata ueſte fauentibus Venetis, ſecreto tamen, Patauium ingreditur, urbeq; potitur. Subſecutus uero Bauariæ dux, urbem ingreſſus, oppugnare arcem non deſtitit. Veronenſes autem harum rerum permutatione moti, pulſo uicecomitis præſidio, Antonium Scalam ad ſe uocāt, qui fere his diebus in Hetruria mortuus erat, relicto unico filio in prima pueritia adhuc ſuperſtite. Qua quidem re cognita, pœuitētia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonenſi agro cum exercitu Galeatii erat, ad ſe uocant, impetrata prius errati uenia, perſolutisq; aliquot millibus nūmum auri, ad redimēdam tanti erroris culpā. Ingreſſus urbem Blancardus, retinere milites a direptione tam opulentæ urbis nequaquam potuit. Vxor uero Galeatii tantæ ciuitatis calamitatē miſerata, triduo poſt militibus direptionē inhibuit. At dux Bauariæ cōqueſtus ſe mercede a Florētinis defraudatum, ab oppugnatione patauinæ arcis in Germaniam diſceſſit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Eſtenſi, qui iam pridem ab amicitia Galeatii diſceſſerat, Iohannem Haucut Carrarienſi ſocio auxilio miſere: cuius fortitudine & aſtu arx patauina in deditionem breui recepta eſt. Vnde Galeatii copiæ quæ eo recuperandæ urbis cauſa uenerant, in Vincentinos ſeceſſere. Deſcenderat iam tum etiam comes Armeniaci a Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum uiginti millibus equitum, Caſtellatiumq; in Alexandrinis ui captum diripuerat: quare Galatio neceſſe fuit copias ſuas e Vincentinis reuocare, quas hoſti opponeret. In ſuburbio Alexandrino conſederant Mediolanenſes, in quos delati Armeniaci ſine ullo ordine, excidium ipſis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum eſt pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna eſt, donec ſui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hoſtium agmen miſerant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, ſuperuenere illi: atque ita a tergo, a lateribus, a fronte cæſi, prius pene oppreſſi ſunt ingenti cæde, oppidanis etiam ſuperuenientibus; quàm diſcrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipſe Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex uulnere in prælio accepto ſtatim moritur. Capti & Rainaldus Lanfigliatius & Iohannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiā duxerant. Tum uero Galeatius tanta uictoria fretus, partē copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Ateſim & Mintium traiecerat, ut ſe cum Armeniaco cōiungeret. Verum Haucutus re cognita, quāta maxime celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis ſuorum in itinere amiſſis ob deriuatas paſſim a ruſticis aquas, ne redire hoſti impune liceret. At Florentini bello preſſi a Iacobo Verme, qui eo a Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quatuor, miſſus fuerat, Haucutū reuocāt, qui hoſtes Florentinorū, quibus par eſſe aperto marte non poterat, miris artibus ludificatus eſt. Interim uero hortāte Bonifacio pōtifice, & Antonioto Adurno Genuēſiū duce, pax æquis cōditionibus inter Galeatiū & Florētinos Genuæ cōpoſita eſt. Sed dū unū incendiū extinguit, alterū exardeſcit. Nam & Frāciſcus cognomēto Vicus, urbis p̄fectus Viterbiū pōtifici ꝑditiōe abſtulit: & Pe

trus Gambacurta Piſarum dominus,a Iacobo Appiano publico ſcriba, & omnium
conſiliorum ſuorum participe cum filijs occiditur, ipſeq; Appianus dominatu potitur.
Mortuo autem Alberto Eſtenſi,Accius & ipſe Eſtenſi familia ortus,iam pridem patria pulſus,adiuuantibus Cunij cōitibus,redire in patriam inſtituerat.Sed
tutores Nicolai pueri Alberti filij,ſumptis armis Accium Ferraria ſummouentes,
Lucum & Concilicæ oppida Iohanni Cunio promiſere,ſi Accium interficeret.
Tum Iohannes compoſita fallacia uirum Accio perſimilem interficit, & acceptis
oppidis, uerum Accium in publicum producit. Non commiſiſſet tantum facinus
Albricus ex eadem familia ortus,cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus qui
tum fuere.primus enim docuit Italos bella gerere, iampridem arma ferre deſuetos, quibus ſe deinceps ab inteſtino externoq; hoſte tutati ſunt. Prius enim ſi quid
gerere Itali uel inter ſe, uel in barbaros uoluiſſent, accire externum militem opus
erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui ſuborta eſt ſub uexillo ſancti Georgij,ut & Britones qui prouinciam noſtram & eccleſiæ caſtella euerterant, Theutonicos, Anglicos,poſtremo omnia uaſtātes Italia expulerit.Hinc Brachiani & Sfor-

*Barchiani.

tiani milites originem habuere: quorum armis Italia apud exteros tantum nominis conſecuta eſt, ut aut exteri timore perculſi quieuerint : aut aditum ad nos tentantes,magnis cladibus ſuperati ſint. Interea uero mortuo Clemente ſeptimo adulterino pontifice,in eius locum a cardinalibus tanti ſchiſmatis autoribus, Petrus

Clemens adulterinus pontifex.

Luna Benedictus xiij.appellatus, Auenione ſufficitur.Succeſſit tum etiam Carolo
imperatori Romano Venceſlaus filius, a quo Iohannes Galeatius uicecomes Mediolanenſis, ducatus titulum accepit, miſſo oratore Petro Philargi Mediolanenſi
archiepiſcopo: qui poſtea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander
appellatus eſt. Galeatius autem mortuo Iohanne Haucut Florentiæ ſepulto, quo
uno duce in rebus bellicis tum maxime Florentini utebantur, mittere Albricum
cum ſuis copijs in Hetruriā conſtituit: qui Florentinos Appianum Piſanorum tyrannum bello laceſſentes,in officio cōtineret.Erant in eo exercitu Paulus Vrſinus,
Ceculus,Brolia Brādulinus,Paulus Sabellus,Lucas Canalis, cohortium præfecti
inſignes:qui ſimul cōiunctis copijs animiſq; oppugnare Florentiam adorti,ad monaſterium Carhtuſiēſe caſtra poſuerāt: unde crebris incurſionibus tum agros,tum
ciuitatem Florentiam continuo uexabant,cædibus,rapinis incendijſq; omnia complentes, anno domini milleſimo trecenteſimo nonageſimoſeptimo. Quo quidem
tempore & Bonifacius Peruſium ſe cōtulit,nobilitatem plebeijs Raſpantibus conciliaturus.Sed plebs præſente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus,Biordum & Michelotum plebeiarum partium
principes in urbem intromiſſos,dominos conſtituunt. Indignatus autem ob eam
rem pōtifex, *Aſiſſium petens, inde ad ducem Galeatium oratores miſit, qui eum
adhortarentur,ut oppugnare Mantuam deſineret:quam tum aqua & terra obſidione premebat,accito in Ciſalpinam Galliam ad id bellum Albrico *Barbiano. Hāc
autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli ſocijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malateſta Mantuani ſororio tantarum copiarum duce, qui
ingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit. erat tum quoq;
in animo Florentinis Piſanos bello perſequi, ſed eos a tanta re auertebant Pupij
Balneiq; comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur,ſi in Piſanos mouerēt. Verum mortuo nō ita multo poſt Iacobo Appiano, filius Gerardus patri ſuccedens,cum retinere Piſas in poteſtate ſua non poſſet,ob ſeditiones a Florentinis excitatas,urbem ipſam Galeatio uicecomiti uendidit,Plumbino oppido tātummodo ſibi ac ſuis retēto, milleſimo trecēteſimo nonageſimonono.
Interfecto aūt Biordo Lantedeſci inſidijs, Peruſini uindicare ſe in libertatem conati ſunt. Verum cū Vgolinus Trincius Fulginas pontificis uicarius,eius nomine

Peruſium in ditionē eccleſiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio ſeſe de-
dunt: qui poſt menſes duos Bononia quoque & Luca falſo potitur. Hinc maior ti-
mor Florentinos inceſſit, paſſim de ſe ac libertate ſua actum dicentes, niſi Galeati-
us morte e medio auferretur. Appropinquāte uero Iubilei anno, legati Romano-
rum pōtificem adeunt, rogantes ut Aſiſio Romam proficiſceretur: qui etſi id ma
gnopere cuperet, tamen diſſimulato deſiderio, facturum ſe quod petebant, nega-
uit: quod diceret eos uoluiſſe recipere ſenatores ex nobilitate externa ſecundū con
ſuetudinem & inſtituta pontificum: quodq́; cameræ cōſeruatores ſuopte ingenio
elegiſſent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Bandereſiis oīa
licerent. Tum uero Romani, ut rem gratam pontifici facerent, & Bandereſios tol-
lunt, & Malateſtam Pandulphi filium Piſaurienſem, uirum doctum, pontificis no
mine in ſenatorem recipiunt, pecuniasq́; inſuper Bonifacio dant, quo ei proficiſci
ad urbem liceret. Vrbē itaq; ingreſſus, munita mole Hadriani (ut antea diximus)
mœnijs & turribus, dominatu urbis ſenſim potitus eſt. Celebrato deinde Iubilei
anno, MCCCC. quo innumera fere hominum multitudo ad urbem religiōis cau-
ſa uenerat, Florentini Galeatium a ceruicibus ſuis auertere cupientes, Robertum
Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiam Venceſlao Boe-
mo, delegerant, hac conditione in Italiam uocant, ut non prius promiſſam merce
dem accipiat, quàm uicecomitis ducatum attigiſſet. qui Brixianum agrum ad Be-
nacum ingreſſus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens, ſu-
peratur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa
polliciti, quominus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum uero Boni-
facius, ſiue uicecomitum potentiam ueritus, ſiue augendæ ditionis eccleſiaſticæ cu
pidus, Annatarum uſum beneficijs eccleſiaſticis primus impoſuit, hac cōditione, *Annatæ.*
ut qui beneficium conſequeretur, dimidium annui prouentus fiſco apoſtolico per
ſolueret. Sunt tamen qui hoc inuētum Iohanni uigeſimoſecundo aſcribant. Hanc
autē cōſuetudinē oēs admiſere, p̄ter Anglos, q id de ſolis epiſcopatibus cōceſſere,
in cæteris bn̄ficijs non adeo. Cōfirmata hoc modo pecunijs, arce, magiſtratibus ſuo
nutu in urbe delectis ditione eccleſiaſtica, pontifex Ladiſlaum adoleſcentem Ca-
roli Neapolitani regis filiū, in regnū paternū reſtituit, a tyrannis & populis occu
patum, qui Lodouici Andegauēſis partes ſecuti fuerant. Quo autem facilius & ho
neſtius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano ſexto Nuceriæ factam, abrogauit:
cardinalemq́; Florentinum Caietam miſit, quæ ſola in fide remanſerat, ut eo loci
adoleſcentem coronaret, ubi ſumma cum fide ſeruatus fuerat. Vicecomes autē re-
deunte in Germaniam imperatore Roberto, copias ſuas Albrico duce ad oppri-
mendum Iohannem Bentiuolum miſit, qui Bononienſem urbem in ſuam redege
rat poteſtatem, pulſo uicecomitum præſidio. Militabant tum in exercitu Galeatij
Franciſcus Gonzaga, compoſita inter eos pace: militabat Pandulphus Malateſta,
Caroli frater: aderat & Octobonus Rubeus, Parmenſis ciuis: quorum nominibus
perterriti Florentini, Bernardonem copiarum ſuarum præfectum, Bononiēſibus
ſocijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononiēſes animis aucti, hoſti mœnibus ap
propinquanti occurrere audent: quo prælio ſuperati, omnem equitatum cum Ber
nardone in ipſa pugna interempto, amiſere. Captus etiam eo prælio Iacobus Car
raria, Franciſci Gonzagæ precibus conſeruatur. Aufugerat tum eum paucis Ben-
tiuolus in urbem: quam dum acriter nimium tutatur, in globum incidens, cum ui-
uus capi non poſſet, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo reſiſtente, Bono-
nia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eo enim ſe breui moturum
omnem belli impetum oſtendebat. Verum morte eius adiuti, ut ipſi optabant, non
ita multo poſt tanto metu liberati ſunt. Mortuo autem ex febre Iohanne Galeatio
apud Mereguanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuiſſet, anno

milleſimo quadringenteſimoſecundo, multi repente tyranni oborti ſunt: aut ciui-
tatum ſuarum principes, aut cohortium præfecti, a militibus ducis ob largitio-
nem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala ſunt, cum
nemo unus præeſſet, qui uitia hominũ imperio & autoritate cõpeſceret. Innouata
eſt etiam Guelphorum & Gibellinorum pernicioſa ſeditio, quæ ducentis & eo am-
plius annis per Italiam uagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilia concitauit, ut fer-
me ad internecionem certatum ſit. Nam Vgolinus Caualcabos, oppreſſis Gibelli-
nis, Cremonæ imperitabat: Parmam Ottho tertius, interfectis ac pulſis Rubeis, ob-
tinebat: Soardi Bergomum, Ruſconij Comum, Viginatæ Laudam: Vercellas, Ale-
xandriam, plurimaq; per eam regionem oppida Fazinus Canis dux copiarũ egre-
gius ui occupauerat. Omitto reliquos tyrannos a Galeatio pulſos, qui tum qui-
dem redeundi ad tyrannidem & dominatum ſpem aliquam ſumpſere. Maxime
uero Guilielmus Scala, & Carolus uicecomes Bernabouis filius, q̃ principes oẽs
& populos ad defectionem ſolicitabant. Hinc etiã Pynus Ordelaphus patria pul-
ſus, Foroliuio potitur. Albricus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello preſſam
in ſui poteſtatem redegiſſet, niſi a Ladiſlao adhortante etiam pontifice in regnum
accitus propere fuiſſet: magnuſq; comeſtabilis, ut eorum uocabulo utar, creatus.
Miſerat & eo cum ſatis iuſto exercito fratrem ſuum pontifex, ut regi auxilio eſſet:
qui a Neapolitanis repulſus, Peruſium mouẽs, ciuitatem ipſam in poteſtatem pon-
tificis breui redegit. At Baldeſar Coſſa Neapolitanus ciuis, ſancti Euſtachij cardi-
dalis, Bononienſes aliquandiu obſeſſos, redire tandem ad eccleſiam compulit, Bra-
chio Montonio copias eccleſiaſticas ducente, quem ut uirum in re militari præſtan-
tem Albricus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, or-
dineſq; duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, e Cotignola Flaminiæ oppido ori-
ginem ducente: quorum uirtute militia Italica ita breui creuit, ut qui duce in re bel-
lica deinceps indigerent, altero iſtorum uterentur. Hinc illæ factiones militares
exortæ ſunt, ut ſexaginta iam annis nil prope geſtum in Italia ſit, quod non alteri
iſtarum aſſcribi poſſit. Qui enim a Brachianis opprimebatur, uiciſſim a Sfortianis
alteram factionem precio conducebat. Albricus autem (unde tãquam ex equo Tro-
iano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tan-
dem in poteſtatem Ladiſlai recepit. Qua uictoria moti omnes regni principes ciui-
tateſq;, ſtatim in deditionem regis peruenere. At uero Ladiſlaus regnãdi cupidus,
priuſquam fundamenta regni Neapolitani confirmaſſet, accitus ab Vngaris, ad il-
lud quoque regnum iure hæreditario ſuſcipiendum, cum copias traieciſſet, Iade-
rãq; obſideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad de-
fectionem ſpectare. Iadera itaque potitus, eademq; Venetis diuendita, Neapolim
rediit: reuocatoq; e Flaminia Albrico (eo nanque ad ſuos uiſendos profectus erat)
omnes proceres dominatu priuauit. Recuſantes autem parere, e patria deiecit. In
Seuermaium uero familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipſis ultimo ſup-
plicio affectis. Bonifacius autem in tãta rerum perturbatione diu afflictatus, dolo-
re laterum tandem moritur, pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe nono,
milleſimo quadringenteſimoquarto. Sepeliturq; in baſilica Petri ſepulchro mar-
moreo, uermiculato opere diſtincto, quod adhuc cernitur, cũ gẽtilitijs inſignibus:
quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in
palatio Vaticani, huius iuſſu & impenſa ædificata tum fuiſſe. Huic autem pontifi-
ci ad ſummam gloriam nil certe defuiſſet, niſi affinium & cognatorum affinitati-
bus obtemperans, aliquam notam contraxiſſet. Multa enim crimina per ſimonia-
cam prauitatem committebantur, petentibus contra ius faſq; omnia tum fratri-
bus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæſtus gratia Romam uenerat.
Indulgentiæ uero & quidem plenariæ ita paſſim uendebantur, ut iam uileſceret

Indulgentias uẽdere luſus erat, quare uileſcebant.

clauium & literarum apoſtolicarum autoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eo identidē redire cogebatur. Vnde melius actum cum eccleſia dei cenſerem, ſi pontifices reiectis affinibus & cognatis, uel ſaltem in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius quàm carni & ſanguini cōſulerēt. Maxime uero hoc tēpore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos ſuperauerat, eorumq́ regem catenis uinctum ſecum trahebat, Armenios, Perſas, Aegyptios, Aſſyrios ſine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facile Chriſtianis tum fuiſſet Hieruſalem, ac ſanctum domini ſepulchrum recuperare. In noſtros enim conuerſus, Albos ſuo pontificatu nouam ſuperſtitionem introducentes perſecutus eſt. Ex alpibus nanque deſcendiſſe in Italiam anno ante iubileum presbyterum quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo qui hominem uiderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modeſtiam uultu ac uerbis præ ſe ferebat, ut ab omnibus ſanctus haberetur. In Italiam itaque deſcendens, magnam hominū ac mulierum multitudinē in ſententiam ſuā ipſius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes ſine diſcrimine, mares an fœminæ, ruſtici an ciues, ſerui an liberi eſſent, paſſim ueluti pecora, ubi nox oppreſſiſſet, dormiebant. Publice in uicis epulabantur, perlatis undique certatim quaſi ad ſacrum epulis. Crucifixum ſacerdos ipſe præ ſe ferebat: quem lachrymari ob hominum errata dictitabat. Id quoties accidiſſet, ſucclamabant omnes, ueniam a deo petentes. Laudes beatæ uirginis canebant euntes & ſtantes, hymnis ad id apte compoſitis. Ex Ciſalpinis autem in Flaminiam, Hetruriam, Picētes, aucta opinione ſanctitatis ueniēs, non plebem modo rudem & crudelem, ſed & principes & epiſcopos ciuitatum in ſententiam ſuam facile pertraxit. Subſtitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris feſſus, Romā inde, ut ipſe dicebat, ad uiſenda loca ſancta ſanctorūq́ corpora uēturus. Sed Bonifacius fraudem ſubeſſe ueritus, quod diceret hominem ſuperſtitioſum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehenſum ad ſe perducant. Sunt qui ſcribāt huius fraudem quæſtione detectam fuiſſe, hominemq́; in tanto facinore deprehenſum, meritas pœnas luiſſe, igne ſcilicet, quo exuſtum ferunt. Sunt etiam qui dicant nil fraudis in homine deprehenſum fuiſſe: ſed id fictum a pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum uerius ſit, deus nouit. Hoc tamē conſtat, poſt tantam collunionē, quæ partim hac ſuperſtitione, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominum multitudinem peſtilentia conſumptam fuiſſe. In tantis autem malis quibus prouincia noſtra affligebatur, unum tamē bonum in Italiam aduectum eſt. Ad nos enim Chryſoloras Byzantius literas Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæq́ linguæ ſcholæ exortæ ſunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambroſio monacho, Leonardo Aretino, Caroloq́, ac pleriſque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata ſunt.

Noua ſuperſtitio introducta.

Chryſoloras Bizantius.

INNOCENTIVS .VII.

ccxi. pōt.

INnocētius vij. patria Sulmonenſis, Coſmatus antea uocatus, ſanctæ crucis preſbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia. Mortuo enim Iohāne Galeatio, duobus filijs ſuperſtitibus, ſed adoleſcentibus, adhuc tota Italia ad arma reſpiciebat. Iohannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani ſibi uendicat: Philippus uero Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facile obtinuit. reliquæ ciuitates, ut antea dixi: ad quinq́ enī & uiginti fuiſſe conſtat, ab imperio uicecomitum defecere. Nam & Paulus Guiniſius ciuis Lucenſis, patriæ dn̄atum ſibi uſurpauit: & Franciſcus Carrarius ſublato e medio tanto duce, cuius arma mirum in modū timuerat, augendæ ditionis in mag

gnam ſpem ueniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad ſo-
licitandos in partes ſuas Guelphos miſit. Verum ubi uidet Guilielmum Scalã &
Carolum uicecomitem, qui imperia ciuitatum ſuarum deſiderabant, poſſe conati-
bus ſuis obſtare, Guilielmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo tri-
ginta millibus aureis, dominatum pollicitus eſt. Reducto itaq; in patriam Guiliel
mo, eodemq; non ita multo poſt ueneno ſublato, Verona ipſe potitur. Eadẽ quoq;
fraude Carolum aggreſſus eſt, cũ is inſtaret, ut non apparentibus promiſſis, pecu-
niam ſaltem mutuo datam ſolueret. Literis quoq; Franciſcum Gonzagam admo-
net, ut deſcendere in partes ſuas ſponte uelit, amplectiq; eius amicitiam & ſocieta
tem: ſin ſecus eſſet animatus, habiturum ſe eum pro hoſte, facturumq; ut breui eius
pertinaciæ pœniteat: fieri perfacile id poſſe dicebat, cum Veronam Mantuanis fi-
nitimam adeptus, Brixiam quoq; in poteſtatem ſuã breui ſit redacturus, unde per-
cõmode Mantuanos bello p̃mat. Nil reſpondere Franciſcus inſtituit, priuſquam
Venetorũ legatos audiret, quos in uia ad ſe euntes intellexerat. Veneti enim Car-
rariorum potentiam ſuſpectam habentes, Vincentiam dedẽtibus ultro ciuibus in
deditionem & tutelã recipiunt, quod Franciſci arma uererent: quodq; ſub quouis
alio quàm ſub Patauino domino eſſe mallebant: quippe cũ inter Patauinos & Vin
centinos immortale odium intercedat. Admonet tum Franciſcum Carrarium Ve
netus, ne Vincentinos uectigales ſuos bello attingat: utq; ab expugnanda Colo-
nia (quam ſuæ ditionis eſſe rebantur) abſtineat: aliter Venetos bello perſecuturos
illatas iniurias. Reſpondet Franciſcus mirari ſe Venetorum impotentiam, q cum
nullum ius in continenti habeant, leges tamẽ merito imperantibus uelint præſcri
bere: itent, & æſtuariis ſe ac paludibus continerent: eosq; p̃eſſe ciuitatibus finerent,
qui eam facultatem a maioribus ſuis accepiſſent. Indignati mirum in modum Ve-
neti, legatos ſuos qui in uia erant admonent, ut fœdus & ſocietatem cum Frãciſco
Gonzaga ineant: eumq; primum copiarũ ſuarũ ducẽ deligãt, addita pecuniarum
ſumma, quæ ei ſtipendii nomine quotannis daretur. Tum uero Franciſcus icto fœ
dere maturandum ratus, quod iam hoſtes potitos Colonia intellexerat, cõſcripto
magno militum numero, Veronenſes ad eam partem adoritur, qua ad Mãtuanos
uergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vincentinis eo mouentes. Quo impetu Veronen
ſes perterriti, cum nulla ſpes auxilii ſubeſſet, deditionem fecere. Oderant etiam ci
ues Franciſcum Carrarienſem, qui Guilielmum Scalam ueneno necaſſet, eiusq; fi-
lios occupata fraude Verona, in carcerem conieciſſet. Dum urbem uero inſtructis
aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoſte ſubeſſet, Iacobus Carraria qui ibi cum
præſidio erat, repente cum militibus aliquot Hoſtiliam profugit. Sed dũ Padum
traiicit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmiſſimo præſidio Verona, inde
cum omnibus copiis Veneti Patauium mouẽtes, urbem præaltis muris ac p̃funda
foſſa munitam, defenſamq; firmo præſidio obſident: & tandem poſt aliquot men-
ſes interclusis undique commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in ar-
cem Franciſcus cum filiis ac nepotibus: quam tamen Veneti non ita multo poſt ce
pere, urgente eos qui in præſidio erant, ad deditionem fame. Franciſcus autem ca-
ptus ac Venetias miſſus, una cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui
humanam cupiditatem ſecutus, ſpreta pace, omnia bello occupaturus uidebatur.
Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit. Nam uel ignauia pontificum,
qui interdictis antea, minis, armis poſtremo tollere diſcordias conſueuerant, uel
ſchiſmate potius (quo tum eccleſia dei multum laborabat) eo uentum erat, ut ui-
liſſimus quiſque tyrannus poſt mortem Iohannis Galeatii, unumquodque facinus
quantumuis magnum, aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis
eſſet, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum conſueuerat,
quod diceret eorum ſecordia factum, ne ſchiſma eccleſiæ Romanæ, totiusq; reip.

Chriſtianæ pernicies, hactenus extinctum & ſublatum eſſet. Verum ipſe pontifica
tum adeptus, ſecutusq́; in quibuſdam Vrbani & Bonifacĳ ueſtigia, quos priuatus
carpebat, non modo quod tantopere laudabat effecit, uerumetiam iniquo animo
ferebat, ſi quis apud ſe ea de re uerbum ullum feciſſet. Præterea uero adeo tumul-
tuoſe omnia gubernabat, ut cum ſemel Romani reſtitui in libertatem, reddiq́; ſibi
Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentq́; item ut
ſchiſma rem pernicioſi exempli de eccleſia tolleret, bella extingueret & ſeditiones,
rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente: ac Petro Lu-
na antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipſos pontifex
ad Lodouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti ſpiritus uia ſaxea, tan
quam ad certum carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reipublicæ ſuæ labenti
in negligentia pontificis conſulturi, ſtatim necantur: e feneſtrisq́; deĳciũtur, quod
diceret eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma, non alio quidem poſſe. Hac autem ſæ
uitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſuppli-
cium de Lodouico ſumpturus. Verum pontifex declinaturus populi furorem, Vi-
terbium cum Lodouico citato greſſu proficiſcitur. Tum uero populus cum ſæuire
in autorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram conuertit, quorum bona ma
gna ex parte direpta ſunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium
Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægre tamen, ad ſe confugientes tutati
ſunt. Capto deinde Capitolio, occupatoq́; ponte Miluio, arcem Hadriani oppo-
gnare fruſtra conati ſunt, adiuuantibus etiam Romanos Iohanne Columna Troiæ
comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregĳs tum copiarum ducibus, &
Ladiſlai regis auſpicĳs militantibus. Verum ſuperueniente Paulo Vrſino manda-
to pontificis cum Moſtarda & Cecchalino turmarum præfectis, in pratis Nero-
nianis Iohannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt. Hanc ob
rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cum & homines & eo-
rum pecora abigerentur, reſidente etiam ira iam antea concepta, pontificem in
gratiam recipiunt: rogantq́; ut ad urbem redeat. Erat enim natura comis & blan-
dus: adeoq́; pontificĳ ciuilisq́; iuris peritus, ut facile homines tum rationibus tum
ſuauitate dicendi in ſuĳpſius ſententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compo
ſitis Romam ueniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus
Carrarius, patria Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu
Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretenſis, ba-
ſilicæ duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde cre
atus. Tertius habitus eſt Ottho Columna, natus e principibus Romanis ad Vellus
aureum, ſancti Georgĳ diaconus cardinalis, Martinus quintus poſtea uocatus.

Confirmata autem hoc modo pontificatu ſuo, Lodouicum nepotẽ agri Piceni mar
chionem creat: eundemq́; Firmanum principem conſtituit. Ipſe uero non diu
poſt Romæ moritur pontificatus ſui anno ſecundo: ſepeliturq́; in baſilica Petri in
ſacello quod olim pontificibus dedicatum erat: quodq́; uetuſtate & ſitu corruens,
Nicolaus quintus poſtea reſtituit, notato etiam hoc epitaphio hominis ſepulchro:

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO
CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA
INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PON-
TIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autem cum & uero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, unicui-
que ſcelerato peccandi licentia data eſt. Nam Cabrinus Fundulus, cuius opera
Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus utebatur, ſpe occupandæ ty-
rannidis elatus, quod ei non ſecus ac Carolo magiſtratus omnes atque arcium
præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machaſturmam ab

urbe Cremona decem millia paſſuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde uero propere antequam res in urbe ſciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingreſſus milite, quos uidet conatibus ſuis obſtare poſſe, aut obtruncat aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis cauſa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenſes principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuiſſe, inſtante præſertim Gutecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in poteſtatem regis conabatur: contra uero Fazino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Iohannem Mariam in dominatu paterno conante. Ottho quoque tertius Parmenſis dominus, ad colloquium ſpe componendæ pacis cum Nicolao Eſtenſi pellectus, ad Ruberam, id caſtelli nomen eſt, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, autor habitus eſt. Mortuo autem Otthone, Rhegio ſtatim & Parma dedentibus ſponte ciuibus, qui oderant Otthonis nomen, Nicolaus potitur. Ladiſlaus uero occupata Roma, ut antea dixi, acceptaq; in deditionem Peruſia, quam tum armis Brachius uexabat, in Hetruriam hoſtili animo mouet: quæ certe induſtria & auſpicijs Malateſtæ Piſaurienſis egregie defenſa eſt. Repulſus enim inde Ladiſlaus, in regnum trepidus ſeſe recepit, maiore prope accepto quàm illato hoſtibus incommodo. Liberati autem tanto hoſte Florentini, in Piſanos conuerſi, poſt longam oppugnationem Piſas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno domini milleſimo quadringenteſimoſexto.

ccxij. pontifex.

GREGORIVS .XII.

AT uero dum ſchiſma in eccleſia dei longius protraheretur cũ pernicie Chriſtiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auenione, principes Galliæ, duces ſcilicet Bituricenſis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob ualetudinem regis Gallias gubernabant: calamitatem eccleſiæ tandem miſerati, Auenionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum, perueniunt: hominemq; rogant, ut collabenti eccleſiæ tandem conſulat, etiam ſi abdicare ſe pontificatu neceſſe eſſet, quemadmodum in conclaui ſe facturum promiſerat iureiurando interpoſito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur poſt mortem Innocẽtij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant reip. Chriſtianæ amantiſſimi, conuenerat, ut abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, unus aliquis poſtea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Reſpondet Benedictus ſe quidem grauiter deum offenſurum, ſi eccleſiam dei dereſeret, cui patronus & publicus pater conſenſu bonorum non fur tim, ſed publice aſſcriptus eſſet, nolle ſe in dubium ponere, quod iuſtis ſuffragijs ſibi demandatum fuerat. Quod dicerent, ſublato ſchiſmate, de concordia agendum eſſe, ſibi admodum placere, modo id in loco fieret libero: ne coactus quiſpiam potius quàm ſponte facere aliquid uideretur. Vnum tamen ſe polliceri, idq; iureiurando affirmare, ſi aliter tolli ſchiſma non poſſet, depoſiturum omnem pontificiam dignitatem, modo idem eodem tempore ab altero antipapa ſtatim fieret. Principes itaque cognita hominis uoluntate, conſultare inter ſe cœperunt, quonam modo Benedictum in ſententiam ſuam perducerẽt, quorum colloquia & conſultationes Benedictus ueritus, pontificias ædes armis & commeatu optime muniuit: in quibus aliquot menſes obſeſſus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cateloniam, unde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui ſcribant principes Gallos id molitos in Benedictum eſſe, inſtãtibus cardinalibus Gallicis, qui cum oderant, quod alterius nationis eſſet, & non Galliæ. Nam cum poſt mortẽ Clementis de creando pontifice Gallico inter eos nõ conueniret, hunc poſt

longam altercationem crearſit, ut uirum bonum, & reipublicæ Chriſtianæ amantiſſimum: qui eos ſæpe admonuit, ut honeſte ac ſancte uiuerent: utq; a ſimoniaca prauitate cauerent, aliter ſe in eos grauiter animaduerſurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in uirum optimum & conſtantis uitæ conci-taſſe. At uero cardinales qui poſt mortem Innocentij Romæ tum erãt, cognita trium priorum pontificum in tollendo ſchiſmate negligentia, cognitoq; etiam diſcrimine, in quo reſpublica Chriſtiana ubique terrarum, maxime uero in Gallia uerſabatur, in unum conuenientes, conclaui ad ſanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt ſinguli maximis execratiõibus interpoſitis, abdicaturos ſe ſtatim põtificatu, ſi ſibi diligi ad tantum magiſtratum contigiſſet, hac conditione tamen, ut id quoque ab antipapa fieret. Venere autem in hanc ſententiam, ut & gallicæ nationi ſatisfacerent, quæ ob impotentiam creandi antipapæ conſuetudinem introduxerat, a qua remoueri non ſine ignominia uidebatur, niſi id quoque ab Italis fieret: utq; in ſententiam Benedicti uenirent, qui hac una ratione, non alia, ſanari eccleſiam poſſe dicebat. Quod ſi ſibi contigiſſet utrunque abrogari, unum uerum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium conſenſu creandum eſſe, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno domini milleſimo quadringenteſimoſexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corarius Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, qui (ut dixi) Gregorius duodecimus appellatus eſt, ſtatim quod ante pontificatum promiſerat ſe facturum, ſcripto, adhibitis etiam notarijs & teſtibus confirmauit: ſuaq; manu ſcripta tabellionum notauit. Cum uero de eligendo loco quo ſine diſcrimine uterque uenire poſſet, mentio haberetur, neque ea de re ſatis inter eos conueniret, colluſores & fidifragi ab utroque cardinalium conuentu ſunt habiti: qui Piſas, hinc Roma, hinc Auenione adnauigantes, uno conſenſu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, conſentientibus in tam grauem ſententiam omnibus nationibus, præter Hiſpaniam citeriorem, regem Scotiæ, & comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui bene ac ſancte ſine ulla ſeditione eccleſiam dei gubernaret, uenere in hanc ſententiam, ut Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abeſſet, creandiq; Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circunſonabant. Ladiſlaus enim rex occupata Hoſtia pedeſtribus naualibusq; copijs, adeo Romanos incurſiõibus uexauit, ut inita pace honorifice poſtea in urbem receptus tanquam dominus, & magiſtratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi ſui operibus & cuſtodijs firmauerit. Verum ſuperueniẽte Paulo Vrſino eccleſiaſtico duce, apud ſanctum Iacobum in Septimiano acerrime pugnatum eſt, multis utrinque deſideratis. In tranſtiberi nanque rex ſuos tum continebat, arbitratus ſe illo in loco tutiorem eſſe ob nauales copias, quas Hoſtia Romam ſubuexerat. Is uero deinceps cedens potius quàm fugiens Vrſinæ factioni, quæ indies magis magiſq; augebatur, Neapolim proficiſcitur, debilitata præſertim factione ſua ob ſuperatos ante ingreſſum ſuum Columnenſes, Iohanne Columna, Baptiſta Sabello, Iacobo Vrſino, Nicolao Columna, ducibus qui occupata ſancti Laurentij porta, urbem iam ingreſſi erant. Verum ſuperueniente Paulo Vrſino, ſuperati (ut dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali ſupplicio duo affecti ſunt: quorum alter Galeottus Normánus eques inſignis, alter uero Richardus Sanguineus eſt habitus, e familia nobili ac uetuſta originem ducens. Reliqui uero incolumes dimiſſi fuerant, hac tamen conditione, ne amplius Ladiſlai auſpicijs militarẽt. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, ut menſura tritici (quam rubium uocant) florinis decem & octo uenderetur, propter abacta pecora & ruſticos partim captos, partim necatos, ut in bello fieri conſueuit.

ALEXANDER V.

ccxiij. pontifex.

ALexander quintus, natione Cretenſis, Petrus antea uocatus, ordinis Minorum frater, archiepiſcopus Mediolanenſis, uir doctrina & ſanctitate uitæ præclarus, omnium cardinalium conſenſu, qui tum in concilio Piſano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Auſtriæ ciuitatem profectus, quaſi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verum cum eo in loco nequaquam ſe tutum arbitraretur, Ariminũ profectus, a Carolo Malateſta perbenigne & ſplendide eſt habitus. Benedictus autem poſt habitum in Perpiniano concilium, quo tutior eſſet, ad caſtellum Paniſcholæ, locum munitiſſimum confugit, ubi diutius immoratus eſt. Vterque autem licet in Piſano concilio exautorati eſſent, tanquam ueri pontifices, cardinales crearunt, maxime uero Gregorius: qui dum Lucæ eſſet de conſenſu cardinalium, qui nondum ab eo diſceſſerant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui poſtea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus eſt. Ad Alexandrum redeo, uirum in omni uita & ætate præſtantem. Hic enim ab adoleſcẽtia ordinem Minorum ingreſſus, adeo Pariſiis liberalibus ſtudiꝭs theologicæꝗ; diſciplinæ uacauit, ut breui & publicam ſcholam habuerit, & in libros ſententiarum docte & acute ſcripſerit. Magnus quoque orator, magnus prædicator eſt habitus. Hanc ob rem a Iohanne Galeatio duce Mediolanenſi accitus, primum locum in conſultationibus ſuis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatiꝭ Vincentinus epiſcopus, poſtea Nouarienſis mutato loco, poſtremo præſul Mediolanenſis factus, ab Innocẽtio ſeptimo cardinalis baſilicæ duodecim apoſtolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, merito Alexandri nomen conſecutus eſt, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri poſſet. Adeo enim munificus erat in pauperes & uiros ſua benignitate dignos, ut breui nil ſibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum ſolebat, ſe diuitem epiſcopum fuiſſe, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ unà cum re & ætate accreſcit ſimul. Sed hoc uitium cadere in uiros bonos & rerum humanarum contemptores non poteſt: qui quo magis conſeneſcunt, eo minus uiatici indigere ſe cognoſcunt, & ob hanc rem cupiditates ſedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, ut Ladiſlaum regem tum potentiſſimum, qui ditionem eccleſiæ pontificibus abſentibus diu multumꝗ; uexauerat, oppidaꝗ; aliquot ui occupauerat, in concilio Piſano approbantibus qui tum aderant, regno priuauerit: iusꝗ; illud Lodouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Piſano, pontifex Bononiam proficiſcitur: cui ciuitati tum præerat Baldeſar Coſſa ſancti Euſtachiꝭ cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quod eius induſtria ac præſidiꝭs Piſanum concilium habitum fuiſſet: quodꝗ; etiam uir erat, qui percommode tyrannis ac rem eccleſiaſticam occupare conantibus, obiꝭci quouis tempore poſſet. In homine tamen plus ferociæ, plusꝗ; audaciæ & ſecularitatis (ut ita dicam) erat, quàm eius profeſſio requirebat. Militaris prope habebatur eius uita, militares mores, adeo ut multa etiam quæ loqui fas non eſt, ſibi licere arbitraretur. Cum uero Alexander grauiter ægrotare cœpiſſet, noſſetꝗ; mortem prope inſtare, cardinales ad ſe uenientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam eccleſiæ dignitatem adhortatur. Teſtatus præterea eſt per eam mortem quam ante oculos ſe continuo cernere dicebat: nec reformidare, conſcientia bene actæ uitæ motus, ſe exiſtimare & credere quæ in concilio Piſano decreta fuiſſent, recte atque integre facta eſſe omnia, ſine dolo malo fraudeve. Cum hæc dixiſſet, lachrymantibus omnibus qui aderant, illud ſaluatoris uerbum ægre proferens, Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo: ſepeliturꝗ; Bononiæ,

in eccleſia fratrum Minorum. Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

IOHANNES XXIIII.

IOhannes uigeſimuſquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldeſar cogno- ccxiiij. pontifex.
mento Coſſa antea uocatus, Bononiæ omnium conſenſu pōtifex creatur. Sunt
autem qui ſcribant id factum uiolenter eſſe, quod & legatus Bononienſis eſſet, &
armatos milites tum in urbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: ut ſi precario id
obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunque eſt, conſtat
eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamq; dignitatem ſemper aſpiraſſe. Nam cum
adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto
(ut nunc fit) doctrinæ gradu, Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis
quo proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque ueniens, a Boni-
facio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Eoſtachij car-
dinalis, legatus e latere Bononiam mittitor, quam breui conducto milite unà cum
magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit, pulſis quibuſdam tyrānis,
alijsq; extremo ſupplicio affectis. Verum poſt nouem annos cum longa pace ciui-
tatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet, grandemq; pecuniam ſibi com-
paraſſet, mortuo Alexandro, largitione uſus, maxime uero erga cardinales a Gre-
gorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad ele-
ctores imperij miſit, eos oratum, ut Sigiſmūdum Lucimburgum Vngariæ & Bo
emiæ regem, imperatorem crearent, uirum ſtrenuum (ut ipſe dicebat) & ad omīa
fortiter agenda promptiſſimum. Hac enim ratione hominis gratiam aucupaba-
tur. Vbi uero hoc ei ex ſententia accidit, cum in conuentu Piſano conſtitutum eſ-
ſet, ut ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi trāsferretur, celebraturum
ſe id Romæ prædixit: & quo liberius eo proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam
conatus eſt, maxime uero Ciſalpinam, in qua bellum indies magis magiſq; cre-
ſcebat, Fazino Cane diſcordias ſuſcitāte: qui mercenarios milites retinere ſine bel
lo apud ſe nequaquam poterat. Eos enim rapinis, direptionibuſq; ui biū paſcere
conſueuerat. Forte tum accidit ut Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc
ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concur-
rerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Fazinum cum exercitu in urbem in-
troduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verum is cum armato milite ingreſſos,
neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærētibus autem Gibellinis, ſua quoq;
bona cōtra datam fidē diripi, reſpondit, ac egregie quidem, Gibellinos ſaluos fo
re: eorum uero bona, quę Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, de-
ridens utriuſq; factionis ſtultitiam & cupiditatē. Inde uero abiens, relicto in por-
tis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præ ſe ferens, con
tra Pandulphū Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac ra
pinis uexat, nec a Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tum Cabrinus Fundu
lus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (ut
ipſe prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duode
cim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foro
Iuio, Taruiſium oppugnat. Huic uero tanto exercitui Veneti Carolū Malateſtam
obijciunt, qui cūctando magis q̄ dimicando exultantem uictoria hoſtem remora-
retur. Parum etiam abfuit quin Veneti eodem anno Veronam ꝓditione quorun-
dam ciuium amitterent, ad rapinam magis q̄ ad libertatem ſpectantiū. De nocen-
tibus pœna ſumpta, ac ſtatim ſedata ſunt oīa. Mortuo aūt eodem anno Fazino Ca
ne, coniurati quidam Iohannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Berna-
bouis filios & nepotes in urbem recipiunt. Tum uero Philippus pſuadētibus ami
cis, Beatricem uiduā ob Fazini mortem ditiſſimā, & cuius autoritate q ſub mari-
to militauerant, admodum mouebātur, duxit uxorē. Qua ex re & ciuitates omnes

quæ Fazino paruerant,ſtatim in deditionem accepit:& Carmignolam,Siccumq́;
Montagnanum,qui legionem mortuo Fazino per ſeditionem diuiſerant,in ſuam
militiam perſuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus poſtea uſus,
Aſtorgium Bernabouis filium Mediolano pellens,in expugnatiōe Modoeciæ in-
terfecit. Agebantur hæc in Inſubria,cum Iohannes Franciſcus Gonzaga Franciſci
iam mortui filius, cum ſatis iuſto equitū peditumq́; numero, Bononiam præſidij
cauſa proficiſcitur,mandato Iohannis pontificis,cuius auſpicijs tum militabat.
Nam Malateſta Ariminenſis Ladiſlai regis mercenarius,urbem ipſam graui bello
tum premebat. Is itaq; adiuuantibus Bononienſibus,grauia aliquot prælia cum ho
ſtibus fecit:quibus ſuperior factus,urbem acerrime tutatus eſt. Sequenti uero hye
me Iohannes pontifex a Ladiſlao bello uexatus,Roma Florētiam,atq; inde Bono-
niam ueniens: haud ita multo poſt Mantuam proficiſcitur, ubi ſplendide ac ma-
gnifice a Iohanne Franciſco Gonzaga ſuſceptus eſt. Quem inde abiens cum ma-
gna parte copiarum Laudam Pompeianam(quo uenturum Vngariæ regem ſcie
bat)ſecum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidē & integritatem
Bononienſi bello optime norat,quanuis pollicitationibus & donis in partes regi-
as a Malateſta ſolicitaretur. Cum itaq; pontifex ac rex haudquaquam ſe tutos Lau
dæ arbitrarentur, Iohannem Franciſcum Mantuam (quo ſe uelle ire dicebant) ad
parandos commeatus,diſponendamq́; urbem,qua recipi commode tanta multitu
do poſſet,propere mittūt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam(quo iam
perueniſſe pōtificem ac regem intellexerat)redijt. Hos autem inde Mantuam ab-
ducens,populo omni fere obuiam effuſo,opinionem omnium benignitate & gra
tia ſuperauit. His uero conuentibus,qui Laudæ, Cremonæ,Mātuæ ſunt habiti, de
pellendo ex Latio, Vmbria,Hetruria Ladiſlao, qui Romam & multa eccleſiæ op-
pida occupauerat,eſt actum. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter libera-
ri non poſſe,de impenſa bellica non Mantuæ,ſed Bononiæ(cū eo ueniſſent)agen
dum cenſuere. Verum maior eos cura inceſſit. Ad concilium nanq; Iohānes omni-
um nationum conſenſu citatus, ad tollendum ſchiſma, duos cardinales ſtatim in
Germaniam miſit:qui unà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis lo-
cum concilio idoneum deligerēt. Conſtantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id
potiſſimum idonea eſt uiſa. Eo itaque ad certam diem ex inſtituto proficiſcuntur
omnes,proficiſcitur & Iohannes pontifex,admonentibus tamen quibuſdam ne id
faceret,quod uererētur,ne cum pōtifex accederet,priuatus reuerteretur: quod etiam
contigit. Eo nanque proficiſcens cum uiris quibuſdam in omni genere doctrinæ
præſtantibus,diu multumq́; Germanos diſputationibus incertos & ambiguos te-
nuit, quid potiſſimum decernerent. Verum ſuperueniente Sigiſmundo, factaq́;
omnibus dicēdi quod liberet poteſtate, multa crimina & quidem grauiſſima pon
tifici obiecta ſunt: quorum cauſa mutato habitu familiaq́;, Conſtantia clanculum
Scaphuſam ſe contulit,ueritus ne quid grauius in ſe conſuleretur. Erat Scaphuſa
Frederici Auſtriæ ducis ciuitas,quo etiam plerique cardinales a ſe creati, fuga pue-
nere. Verū his poſtea concilij autoritate reuocatis,Iohannes Scaphuſa Friburgum
confugit:iturus inde,ſi tuto fieri poſſet,ad Burgundiæ ducem. Sed curante conci-

Pontifex capitur, & in carcerē prope Cōſtātiā cōycitur.

lio, Iohannes capitur, & in inſula ſancti Marci prope Conſtantiam in carcerē con
ijcitur,pontificatus ſui anno quarto,menſe decimo. Cauſam fugæ diſquirere con
cilium tum cœpit,certosq́; iudices uiros grauiſſimos & doctiſſimos delegit, qui cri
mina Iohanni obiecta diſcuterent,eademq́; concilio ex ordine referrent. Ad qua-
draginta capitula & eo amplius contra hominem probata ſunt: quorum aliqua cum
in eo minime immutari poſſent,adeo erant inueterata, cōtra fidem iudicata ſunt:
aliqua uero Chriſtianis omnibus, ſi non damnarentur, ſcandalum paritura. Ve-
nientibus itaque omnibus in eandem ſententiam, Iohannes merito e pontificatu

delectus,ſententiam in ſe latam comprobat. Quo facto, ſtatim ad Lodouicum Ba
uarum,qui cum Gregorio duodecimo ſentiebat, cuſtodiendus mittitur,donec ali
ud decerneret. In Haldeberga caſtello munitiſſimo,triennio ſine ullo cubiculario
famulove Italico diligẽter aſſeruatus eſt. Theutonici erant cuſtodes omnes: quibus
cum Iohannes nutu & ſignis loquebatur,cum nec ipſe linguam Theutonicam,nec
illi uiciſſim Italicam ſcirent. Abrogatum Iohanni pontificatum ab his tantummo
do,qui cum eo ante ſenſerant,ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Bene-
dicto ſentiebãt,conuenerant. Hi igitur ut abrogationem a ſe factam, ueram & in-
tegram iudicarent,omnes ſynodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant
concilium generale legitime cõgregatum,habere ſtatim a Chriſto poteſtatẽ. Hoc
quidem fundamento conceſſo,ipſum etiã pontificem concilio ſubijciebant. Qua-
re Gregorio neceſſe fuit,ſuadente etiam imperatore Sigiſmundo,unum aliquem
ad cõcilium mittere,cum ipſe proficiſci recuſaret,qui ſuo nomine concilij ſenten
tiam approbaret. Miſſus itaque Carolus Malateſta uir certe inſignis, cum uideret
omnes in hanc ſententiam uenire,ut Gregorius quoq; pontificatu ſe abdicaret, in
publicum prodiens, ac in ſede Gregorij non aliter extructa, ac ſi ipſe adeſſet,collo
catus,perlecta renunciandi facultate,Gregorium põtificatu abdicat: quem ſtatim
conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri piceni legatum creat. Is itaque
non multo poſt Recaneti moritur, dolore animi(ut aiunt)propter ſubitam abro-
gationem ante conſtitutum tempus a Carolo factam. In longum enim rem protra
hi uolebat,in mora ſpem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontifica
tum, in Recanetenſi eccleſia ſepelit. Sublatis duobus pontificibus, tertius in quo
abrogãdo maior difficultas inerat,reſtabat,Petrus Luna Bñdictus tertiuſdecimus
(ut antea dixi)uocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare ſe magiſtratu cogere-
tur, Sigiſmundus imperator unà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ
reges peruenit:eoſq; adhortatus eſt,ut pro ſalute Chriſtiani nominis iam ob ſchi-
ſma periclitãtis, in abrogando Benedicto, ſublatis alijs duobus, eius ſequerentur
ſententiam. Grato autem reſpõſo accepto,inde Narbonam properat ad Ferdinan
dum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabãt.
Quo cum inter alia capitula hoc pactus eſt,ut Benedictũ rationibus moueret ea fa
cere,quæ Gregorius & Iohannes in concilio Conſtantienſi egiſſent. Id uero ſi face
re recuſaret,populos cogeret ab eo ad concilium Conſtantienſe deficere. Benedi-
ctus autem in caſtello Paniſcholæ loco munitiſſimo ſe continens,moueri perſua
ſionibus e ſententia ſua non poterat, quod diceret & ſe uerum Chriſti uicarium eſ
ſe,& Conſtantiã non eſſe locũ libertati eccleſiaſticæ conuenientem,cum Iohannes
uigeſimuſtertius ab his etiam abdicare ſe põtificatu coactus fuerat, qui partes ſuas
antea ſequebãtur. Tum uero principes Hiſpaniæ cernentes pertinaciã Benedicti,
concilij opinionem ſecuti,in reliquorũ ſententiam uenere. Gerebantur res in con-
cilio quinq; nationũ ſuffragijs,Italica,Gallica,Germanica,Hiſpanica,& Anglica.
Quicquid uero harum nationũ ſuffragijs decernebat,id ita ratum erat,atq; per p̃e
conem,aut per notarium publicum pro curia enunciabatur, ſi omnium conſenſu
poſtea confirmatum fuiſſet. Qua quidem autoritate Benedictus,diſcuſſa aliquan-
diu re,pontificatu tandem priuatur,abſentibus reiectiſq; nationibus, quæ cum eo
ſentiebant,maxime uero Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoq; cõcilio con
demnata eſt Iohannis Viglef hæreſis:& duo ex ſectatoribus eius combuſti ſunt,Io *Hæreſis*
hannes Hus, & Hieronymus eius diſcipulus, tanquam hæreſiarchæ: quod in- *Viglef.*
ter cæteros errores diceret eccleſiaſticos ad imitationem Chriſti pauperes eſſe de-
bere, cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes ſcandalizarentur. Rebus
autem hoc modo compoſitis, cum de reſtituenda eccleſia, emendandiſq; moribus
clericorum mentio haberetur, fieri id non poſſe exiſtimarunt uacante ſede,

Vnde de eligendo nouo pontifice ſermo eſt habitus, quo decreta cõcilij maiorem deinceps autoritatem haberẽt. Cum igitur hac de re uerbum haberetur, placuit ex unaquaque natione uiros ſex deligi, & quidem probatos, qui unà cum cardinalibus conclaue ingreſſi, pontificem deligerent. Anno igitur milleſimo quadringenteſimo decimoſeptimo, ſexto idus Nouembris conclaue ingreſſi, conſentientibus cardinalibus duobus & triginta, nationibuſque omnibus, præter omnium ſpem & opinionem, cum iam quadriennio uero pontifice caruiſſet eccleſia, multique ſchiſmatici tum intereſſent, tertio idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otto Columna Romanus princeps, ſancti Georgij ad Vellus aureũ diaconus cardinalis, pontifex creatur, tanta omnium lætitia, ut præ gaudio loqui uix homines poſſent. Effuſus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis ſuæ diſcrimine, conclaue ingreſſus, & gratias om̃ibus egit, qui tantum uirum & tam neceſſarium reipublicæ Chriſtianæ prope extinctæ delegiſſent: & ante pontificem proſtratus, cum ſumma ueneratione eius pedes exoſculatus eſt, quem contrà pontifex amplexus, nõ ſecus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quod ſua opera & induſtria pax tandem eccleſiæ dei reddita eſſet. Vocari autem Martinus uoluit, quod ea electio in Martini celebritate habita fuiſſet. Interim uero dum hæc Conſtantiæ agerẽtur, mortuo etiam Ladiſlao contra Florentinos proficiſcente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum eſt. Cogitur a populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula reip. ſuſcipere: qui poſtea magiſtratu ſe abdicauit, cũ intellexiſſet legatum a Iohanne pontifice iam antea deſignatum, paulo poſt affuturum cum ſenatore ciue Bononienſi: qui urbem ingreſſi, & Paulum Palonium, & Iohãnem Cincium ſeditioſos ciues, capitali ſupplicio affecere. Sequẽti uero anno Brachius Montonius Romam cum exercitu ueniens, urbe potitus, oppugnare arcem ſancti Angeli adortus eſt: quæ firmo Iohãnæ reginæ præſidio defendebat. Nam Iohanna Ladiſlao fratri in regnum ſucceſſerat. Verum superueniente Sfortia militum reginæ duce, non ſolum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, ſed etiam hominem pugnantem continuo ab urbe expulit, Romanis in neutrã partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Iohãnes Columna a milite, qui olim cum Paulo Vrſino militauerat: quem Lodouicus Columna cum Brachio militans, in agro fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo, Lodouicum obtruncare ulciſcẽdæ Pauli necis cauſa, ſed Iohannes Lodouicum defenſurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in uarias partes declinans, creato Martino, ſpem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

MARTINVS V.

ccxv. põ. MArtinus quintus, patria Romanus, Otto cognomento Columna prius uocatus, non magis ſuo quàm eccleſiæ iam labentis tẽpore pontifex in concilio creatur, nationũ omnium & cardinalium cõſenſu. Is enim a teneris annis cura parentum moribus & literis imbutus, ubi adoleuiſſet, iuri pontificio Peruſii operam dedit, unde ad urbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani ſexti referendarius factus eſt: quod munus tanta cum humanitate, iuſtitia, & mãſuetudine geſſit, ut diaconus cardinalis ab Innocentio ſeptimo creatus ſit. Nec ob eam quidem rem a natura ſua diſceſſit. Humanior enim quàm antea factus, patrocinium ſuum om̃ibus præſtabat, ita tñ, ut in rebus publicis non multum ſe immiſceret. Nam cum in conuentu Conſtantienſi multæ in utranque partem altercationes haberent propter diuerſa factionum ſtudia, ipſe medium quoddam tenuit, quo in alterutram partem inclinare nullo modo uidebatur, communi utilitati ſemp cõſulens. Hanc ob rem & imperatori, & cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magiſtratu non ſomno & ocio, ſed negocio & ſolicitudini deditus, audire, refellere, approbare, ſuadere, diſſuadere, hortari, deterrere accedentes ad ſedem apoſtoli-

tam conſueuerat, cognita petentium honeſtate, uel ſecus. Mira enim utebatur facilitate: & honeſta petentes a ſe uoti compotes dimittebat. In conſultationibus autem miræ prudentiæ uir eſt habitus. Nam & quid agendum, & quid uitandum eſſet, ſtatim re propoſita acutiſſime dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeo ut prius rem factam cernerent homines, quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem ſermo plenus ſententijs erat. Ex ore eius nullum uerbũ tam crebro, q̃ iuſtitiæ nomẽ prodibat. Ad ſuos perſæpe conuerſus, maxime ad eos qui prouincias & ciuitates gubernabant, his uerbis utebatur: Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profecto tali põtifice eccleſia dei, qui nauiculam Petri ſchiſmatis & ſeditionum omnium fluctibus quaſſam, redigere in portum ſalutis gubernaculo admotus ſciret & poſſet. Adeptus itaq; tantum magiſtratum, cum reſtare adhuc caput renaſcentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot cardinalibus & prælatis peninſulæ tanquam in arce ſchiſmatis ſe continentem, quibuſdam Aragoniæ populis in utram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante cõcilio, Alemannum Ademarium uirum doctiſſimum, & cuius ſepulchrum in ſancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, ſancti Euſebij presbyterum cardinalẽ, legatum e latere ſuo in Aragoniã mittit, qui ſub pœnis & cenſura eccleſiaſtica Petrum admoneret, ut ſe pontificatu abdicaret. Cardinales autem qui cum Petro ſentiebant, intelligentes ultimam concilij & pontificis ſententiã, Petrũ ipſum adeunt rogantq;, ut de eccleſia dei tandem omne ſchiſma tollat, quo iam multis annis Chriſtiana reſpublica magnis calamitatibus afflictata erat. Id autem ob ſalutem labentis eccleſiæ, a Gregorio & Iohãne factum eſſe. Reſpondit Petrus cauillationibus quibuſdam, id ſibi nequaquam integrum eſſe, ſibi autem cum Martino cõuenturum, ſi uera eſſent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, finerent ſibi id negocij, nec amplius ea de re ſoliciti eſſent. Ex quatuor uero cardinalibus duo pertinaciam hominis inſpiciẽtes, ab eo ad Martinum ſtatim defecere. Qui autem in fide mãſere, anticardinales ſunt habiti: quorum alter Carruſienſis fuit, alter uero Iulianus Dobla appellatus eſt. Martini quoq; autoritatem Hiſpania omnis ſtatim ſecuta eſt. Idem fecere non multo poſt & Scoti & Armeniaci. Atq; ita oĩs reſpublica Chriſtiana, una duntaxat peninſula excepta, Martini autoritatem ſecuta eſt. Compoſita autem ex ſententia tanta re principum omnium eccleſiaſticorum & ſecularium, maxime uero Sigiſmundi imperatoris labore & induſtria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum q̃ clericorum, mentio haberi cœpta eſt. Verũ quia quadriennio Conſtantienſe concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & eccleſiarũ incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipſam maturitate & conſilio indigere: qa ex Hieronymi ſententia, unaquæque prouincia ſuos habet mores, ſuos ſenſus, qui tolli ſine perturbatione rerum ſubito non poſſunt. Verum quia ſchiſma ex parua re antea ortum fuerat, diutiusq; cum magna calamitate Chriſtianæ reipublicæ durauerat, de celebrãdis cõcilijs talem ſententiã promulgauit, maxime uero ubi intellexit Iohannem uigeſimumtertium e cuſtodia lapſum, aufugiſſe. Verebatur enĩ ne rurſum aliud concilium inchoaretur. Eius autem ſententia & decretum tale fu itq; ut a fine concilij Conſtantienſis non niſi ad quinquennium uſque concilium denuo celebraretur: utq; a quinquennali in ſeptennium aliud transferretur: ab hoc uero in decennium res protracta, legis haberet locum, ut ſingulis quibuſq; decennijs generale concilium idoneo haberetur in loco, ubi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Chriſtianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem inſtitutionem approbandam patentibus literis (quas bullas uocant) comprobari Martinus rem uoluit, in eius ſententiam concilio ueniente. Omnia autem decreta ante

pontificatum ſuum in ſchiſmate facta, niſi ad fidem & bonos mores pertinerent,
omnino ſuſtulit. Vt uero omnes intelligerēt ſibi in animo eſſe concilium habere,
locum ad id aptum publico concilio diſquirit: ac tandem approbātibus omnibus,
Papiam quàm idoneum habendi concilij locū decreuit, literaſq́ apoſtolicas in hāc
fere ſententiam ſuper ea re edidit: Martinus epiſcopus ſeruus ſeruorum dei, ad fu
turam rei memoriam: Cupiētes ac etiam uolentes huiuſce generalis cōcilij decre-
to ſatisfacere, concilio approbante & conſentiente, cum de loco ambigeretur, Pa-
piam urbem autoritate noſtrarum literarum deſignamus. Nulli ergo hominum li
ceat huius noſtri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attētare præſum-
pſerit, omnipotentis dei iram, beatorumq́ Petri & Pauli apoſtolorum eius ſe no-
ſcat incurſurum. Datum & actum Conſtantiæ in loco publicæ ſeſſionis tanti con
cilij, decimotertio calēdas Maij, pōtificatus noſtri anno primo. Præterea uero diſ-
ſoluendi concilij cupidus, anno domini milleſimo quadringēteſimo decimoocta-
uo, conuentum habuit publica ſeſſione: quo ſublato conſenſu omniū, maxime ue-
ro imperatoris, hæc uerba mandante pontifice ab Ibaldo ſancti Viti in Marcello
diacono cardinali, audientibus oīibus, enunciata ſunt, Domini, ite in pace. Abe-
undi itaq; omnibus poteſtas facta eſt. Cum autem pontifex hinc ab imperatore &
Germanis rogaretur, ut in Germania aliquandiu remaneret, hinc a principibus
Gallicis, ut in Galliam proficiſceretur, oſtendit ſibi id nequaquam integrum eſſe,
quod diceret patrimonium eccleſiæ, abſente pontifice, a tyrānis quibuſdam in Ita-
lia occupatum, diſtrahi & lacerari: urbemq́ Romam religionis Chriſtianæ caput,
cum rectore ſuo careret, pene ad interitum redactam eſſe, peſte, fame, ferro, igne,
ſeditionibus. De baſilicis uero ac ſanctorum martyrum ſacellis nolle dicere, quæ
abſente pontifice aut iam corruerent, aut pauloPoſt collapſuræ uiderentur. Proin
de ſibi abeundum eſſe dicebat. Ferrent æquo animo quod uellēt ratio & neceſſitas:
paterenturq́ eum ſedere in ſolio Petri, quem pontificem omnium conſenſu decre
uerant. Eccleſiam Romanam caput eſſe & matrem omnium eccleſiarum, proinde
in ea immorandum pontifici eſſe, ne uerus gubernator a puppi ad proram transfe
ratur, cum magno nauigantium (hoc eſt, in Chriſtiana republica uiuentium) peri
culo & detrimento. Abiens itaq; Conſtantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum
Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi a Philippo duce populoq́ Mediolanen
ſi, nullo non genere honoris adhibito, perbenigne ſuſcipitur. Erat tum quidē Phi
lippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus ſe acriter tyrannis:
q guſtata ſemel imperandi uoluptate, non ita facile de poſſeſſione pellebātur. Vr-
gebat tum Carmignola primus Philippi copiaꝝ dux, Pandulphum Malateſtam,
qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corru
pto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui ſpoliaſſet, niſi a Venetis in-
genti pecunia ac firmiſſimo equitatu eſſet adiutus: & a Martino pontifice, qui au-
toritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malateſta ineundam pe-
pulit, quæ poſtea Mātuæ, Martino eo accedente, Iohanne Franciſco ſequeſtro adhi
bito, his legibus compoſita eſt, ut Pandulphus perſoluto quotannis tributo, tādiu
Brixia potiretur, quoad ei uiuere liceret, nulla in teſtando de ciuitate, quæ merito
ad Philippum deuolueretur, relicta poteſtate. Hāc uero pacem ſequēti anno Pan
dulphus diſturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Cabrinum Fundulum in
urbe Cremona: quem armis Philippus continuo uexabat, ciuitatem paternæ diti-
onis, tot annis a tyranno poſſeſſam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum ur-
bem ipſam a Cabrino emiſſe, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci uocāt) in pre-
cium pollicitus. Ab hoc autem bello Iohannes Franciſcus deterrere hominem ob
affinitatem conatus eſt, miſſis legatis qui eum admonerent contra ius faſq́ agere,
quod fœdera ſperneret, quod tyrannū tutaretur, quod contra eum arma ſumeret,

à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non eſſe contemnendam autoritatem Martini, de ſua nolle dicere, cuius autoritate pax erat compoſita: ſi hominum autoritatem contemneret, deum ſaltem inſpiceret, quem teſtem uiolati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autẽ Mantua pontifex quarto poſt aceeſſum menſe, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, uitata de induſtria Bononia: quæ, poſteaq̃ intellexerat Baldeſarem Coſſam coactum eſſe abdicare ſe pontificatu, pulſis eccleſiæ magiſtratibus, in libertatem ſe uindicauerat. Inſtat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui ſuo iure ducere exercitum in Pandulphum poſſet, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum caſtra locat, cum Lodouico Meliorato Innocentij ſeptimi nepote certaturus: q adventare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. Affines namque erant, & id Lodouicus neceſſitudini tribuebat. Conſerto itaque prælio, ac Lodouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multo poſt, Brixiam in poteſtatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Cabrinum tyrannum ad Caſtellionem captum, capitali ſupplicio afficit. Hoc tanto Philippi ſucceſſu Nicolaus Eſtenſis motus, ſpõte facturus id, ad quod armis cogi potuiſſet, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Otthone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Rhegio Martini pontificis rogatu feudi nomĩne. Profectus & eo Iohannes Franciſcus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene geſta, cum minus comi fronte inſpiceretur, cumq́ꝫ intelligeret Philippo in animo eſſe, quicquid de Cremonenſibus & Brixianis teneret, iure ſuo repetere, propere Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac ſocietatem ſecutus eſt. Hi enim duo populi ſibi timentes, unumquenque in partes ſuas blandiꞇijs & pollicitationibus alliciebant, quod Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & ultra Macram Sarzanam oppidum Lunenſis agri, Thomæ Fregoſo dediſſet, quem e principatu ui & armis deiecerat, ne cum Genuẽſibus exulibus quicquam aduerſus ſe moliretur: & Bononienſes Florentini populi ſocios ad defectionem concitaſſet, eorumq́ꝫ milites ſtipendio conduxiſſet, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrarienſis principis gratiã (ut crebro dicebat) occupaſſet, cum fœderibus cautum eſſet, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium ſimul potentiſſimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouiſii regis, quos ſocietatem iniꞇiſſe cõſtabat, ui & armis occuparentur omnia, cum contra Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quod Veneti retĩnere Pandulphum in dominatu Brixiano ſint annixi: quodq́ꝫ Florentini & Genuenſes quoſdam hoſtes ſuos commeatu pecuniaq́ꝫ iuuiſſent: quod Liburnum ditionis Genuẽſis, quam tum in poteſtatem ſuam redegerat, centum millibus nummis aureis emiſſent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc diſcordiarũ ſemina uideri poterant, ſed nihil eſt quod æque Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm autoritas Franciſci Carmignolæ, uiri bellica laude inſignis, atque ea ætate clariſſimi: qui (ut ipſe dicere ſolebat) ægreferens Philippi inſolentiam, ad Venetos tum cõfugerat, eosq́ꝫ ad bellum animauerat, operam ſuam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, aſcito in ſocietatem belli principe Mantuano & Ferrarienſi, partitaq́ꝫ bellica impenſa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur: cumq́ꝫ fluuiali & maritima claſſe Philippum eodem tempore multis a lateribus oppugnare adorti, a Guelphis Brixianis, qui Philippo aduerſabantur, in urbem uocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem ſeptem menſium oppugnatione totam denique in poteſtatem ſuam redegere. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum caſtella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem ſanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Phi

lippum & Venetos componeret, qua infecta, quod Veneti & Florentini iniqua po-
ſtulare uiderentur, rurſum magnis uiribus bellum utrinq; parari cœptum eſt. Pu-
gnatum eſt ter eo anno collatis ſignis ad Gotolengum Brixianorum caſtellum,
ad ſummum Cremonenſem uicum, quibus in locis æquo marte utrinque diſceſ-
ſum eſt. Ad Maclodium tertia pugna eſt habita: quo in prælio ſuperantur Philip-
pi copiæ, capiturq; Carolus Malateſta totius exercitus dux. Conſtat autem hãc tan
tam fuiſſe cladem, ut ſi milites captos retinere Carmignola uoluiſſet, ſignaq; ocy-
us perterritis inferre, eijcere principatu Philippum conſternatum, tanto accepto
incommodo, haud magno negocio potuiſſet. Captus (ut dixi) eo prælio Carolus a
Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim uero dum Car
mignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide pmanſerant,
copias ducit, eidem Philippo reſpirandi ſpatium dat. Nam & pacem cum Ame-
deo Sabaudiæ duce, a quo bello premebatur, datis ob id Vercellis compõnit, & Si-
giſmundum ae Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem ponti-
fex Philippi rem in maximo diſcrimine uidens, cardinalem ſanctæ Crucis ſe-
cundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit, qui Ferra-
riæ ſubſiſtens, eo proficiſcentibus cum mandatis principum ac ciuſtatum legatis,
ita pacem compoſuit, ut Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonẽſiumve
quæ antea ceperant, retinerent. Præterea uti Philippus Bergomum Bergoma-
temve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne ſocios Venetorum
Florentinorumq; bello laceſſeret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit
hanc pacem Martinus, ueritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur. Homini
enim amiciſſimo, cum ob religionem auxilio eſſe non poterat, tum uel maxime q;
ſuperioribus annis ærarium pontificium exhauſtum omnino fuerat, eo bello quod
contra Brachium geſſerat. Nam eo tempore quo Florentiam profectus eſt, offen-
dit Brachium Montonium, uirum in re militari præſtantem, Peruſiam, ducatum
ſpoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupaſſe, conductis mercede qui-
buſdam tyrannis circunquaq; poſitis, ut ipſe tuto proficiſci Romam non poſſet.
Cum uero admonitus Brachius redire ad ſanitatẽ nollet, armis ſpiritualibus, hoc
eſt, cenſuris, primo in eum pontifex uſus eſt. Interdictum enim a ſacris his omni-
bus eſt, qui Brachio parerent: uetitiq; ſacerdotes decreto pontificis eiſdem in lo-
cis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incõmodo, de pace cum
Martino agunt, hac conditiõe, ut Brachius ad pedes Martini prouolutus, ueniam
peteret: quod etiam fecit: oppidaq; aliquot eccleſiæ redderet: utq; etiam ſtipendijs
pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini poteſtatem redigeret. Cui q-
dem bello Gabriel Condelmerius, tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis &
legatus præfuit: cuius induſtria & Brachij uirtute Bononia in poteſtatem eccleſiæ
breui redacta eſt. Interim uero dum hæc Bononiæ agerentur, quatuor illi cardina-
les, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice ſenſerant, Florentiam ad Marti
num uenientes, cum magno & honorificẽtiſſimo comitatu publico cõſiſtorio ſuſ-
cepti, dignitatum ſuarum titulos retinuere. Tres enim diaconi cardinales erant:
quartus uero qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis eſt habi-
tus. Dum autem Baldeſar Coſſa adhuc in uinculis apud Heidelberg in Germania
a comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorum de numero Co-
ſmus habitus eſt, rogare pontificem Martinum omnino non deſiſtebant, ut tãdem
e carcere Baldeſarem liberaret. facturum ſe id pontifex pollicitus eſt. Verum dum
eo legatum ob eam rem mittit, Baldeſar moræ impatiens, triginta millibus num
mum aureorum Palatino comiti pſolutis, ſe e uinculis redimens, in Italiam ueni-
ẽns, ut recta Florẽtiam proficiſceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmenſis ba
ronem ueterem amicum diuertens, parari ſibi inſidias intelligit. Hanc ob rem no-

ſtu cum legato pontificis, qui eum in uia conuenerat, ad Thomam Fregoſum uete rem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus ſuſpicionem, ne rurſum ſchiſma innouaretur. Erat enim uir magni animi, ſagaciſſimiq; ingenij, & qui priuatam uitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeo tum rebus nouis ſtudebat: ſed deus omnipotens eccleſiæ ſuæ conſulturus, Baldeſarem impulit, nullis pactionibus interpoſitis, nulla requiſita cautione, Florentiam ad Martinum proficiſci: quo cum ueniſſet, admiratibus omnibus, exoſculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus ut uerum pontificem & Chriſti uicarium canonice electum ſalutauit. Mira profecto hæc res omnibus uiſa eſt, & dei potius quàm hominum induſtria eo deducta, quod homo regnandi cupidus, in ſummo rerum faſtigio ante collocatus, in loco libero, ubi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturq;, tanta uteretur manſuetudine. Quæ certe omnibus præ gaudio lachrymas excuſſit, maxime uero his cardinalibus, qui eum prius ut pontificem ſecuti fuerant. Martinus autem uiciſſitudine rerum humanarum motus, poſt aliquot dies hominem in numerum cardinalium aſciſcens, epiſcopum Tuſculanum creat: atq; deinceps eo habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publice quàm priuatim. Verum Baldeſar dolore animi, ut putatur (ferre enim uitam priuatam non poterat) aliquot poſt menſes Florentiæ moritur: ſepeliturq; honorificentiſſimo ſepulchro in templo ſancti Iohannis, non longe ab eccleſia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Coſmo Medice procurante: quem homines exiſtimant pecunia Baldeſaris opes ſuas in tantum auxiſſe, ut & primarius apud Florentinos ciues, & ditiſſimus omniū apud Italos, ac fortaſſe apud exteras quoq; nationes deinceps ſit habitus. Sepulchro hominis hæc uerba fere inſcripta ſunt, BALDESARIS COSSAE, IOHANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE, CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim uero dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Conſtantinopolitani ad pontificem uenere, pollicentes Græcos quod ad fidem ptineret, uelle in ſententiam Latinorum uenire, ſi æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenigne ac ſplendide pontifex ſuſcepit, & legatum e latere creauit, Petrum Fonteſiccum ſancti Angeli cardinalem, hominem Hiſpanum in quauis facultate doctum, qui Conſtantinopolim ad res componendas proficiſceretur. Verum priuſquam uirum integerrimum a ſe dimitteret, eo præmiſit fratrem Antonium Maſſanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata ſententia, quid ea in re poſtea ſperandum eſſet, pontificem admoneret. Inſtantibus autem Romanis, ut demum pontifex Romam proficiſceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia diſceſſurus, ciuitatē honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipſa pene urbis origine epiſcopatum tantummodo habuiſſet, in archiepiſcopatum eorum cathedralem eccleſiā tranſtulit: eiq; ſubiecit ut matri Volaterranam, Piſtorienſem, Feſulanam eccleſiam. Dedicauit præterea ipſemet maius altare ſanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam baſilicā tam diu diuertit, quandiu Florentiæ fuit. Eſt enim conuentus ille ad recipiendos pontifices permaxime commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effuſa obuiam omī urbana multitudine: effuſis principibus tantæ urbis, qui hominem non ſecus ac quoddam ſalutare ſidus, uel unicum patriæ parentem expectabant. Diem illum in faſtis annotauere Romani, decimo calendas Octobris, anno domini milleſimo quadringenteſimo uigeſimoprimo. Vrbem Romam adeo diruptam & uaſtam inuenit, ut nulla ciuitatis facies in ea uideretur. Collabentes uiſ diſſes domos, collapſa templa, deſertos uicos, cœnoſam & oblitā urbem, laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid plura? nulla urbis facies, nullum ur-

banltatis indicium in ea uidebatur. Dixiſſes omnes ciues aut inquilinos eſſe, aut ex
extrema oĩm hominum fæce eo commigraſſe. Ciuium itaq; ſuoꝝ calamitate per-
motus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendoſq; ci-
uium mores ita adiecit, ut breui conualeſcens, meliorẽ faciem præ ſe tulerit. Hanc
ob rem ciuitas ipſa, eum non modo ſummum pontificem, uerumetiam patriæ pa-
rentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna eſſet ſine aliqua moleſtia,
ſequenti anno menſe Nouembris in uigilia beati Andreæ, adeo in immenſum Ti-
beris creuit, ut per portam Flaminiam ingreſſus, totam urbẽ in plano ſitam inun-
dauerit: templumq; Pantheon uſq; ad altare maius repleuerit. Decreſcens aũt bi-
duo poſt, multa animalia paſſim ſecum traxit, multaq; ciuibus damna intulit quẽ
non ſecus per uicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere conſueuerunt. Alo-
uiſius autem rex Lodouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem ue-
niens, regni Neapolitani titulum a Martino conſecutus eſt, cardinalium oĩm con-
ſenſu. In regnum nanq; per adoptionem a regina Iohãna Ladiſlai ſorore uocatus,
ſine ullo marte hoc modo conſecutuꝝ ſe regnum putabat. Verum ſtudio partium
ab urbe Neapoli ſubmotus, in Calabriam ſeceſſit. Cum aũt concilij tempus inſta-
ret (ut ex decreto Conſtantienſi inſtitutũ erat) Martino placuit, ſentiẽtibus etiam
ita cardinalibus omnibus, ꝓmittere quoſdam prælatos, q Papiæ illud inchoarent.
Is eñ locus ad eam rem oĩbus ꝑmaxime commodus uidebatur. Miſſi itaq; eo ſta-
tim Petrus Donatus archiepiſcopus Cretenſis, Iacobus Camplo epiſcopus Spole-
tinus, Petrus Roſatius Aquileienſis diœceſis abbas: frater Leonardus Florentinus,
fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem
adhuc uenerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaq; rem in aliquot dies
placuit, donec ex omni natione unus aliquis ſuperueniret. Ex Gallica eñ & Ger-
mana natione nondum quis uenerat. Parui nanq; momẽti fore putabãt, quod ſine
iſtoꝝ autoritate & ſuffragijs eſſet inchoatum. Sed ecce dum hos expectãt, tãta re-
pente peſtis Papiã inuaſit, ut ꝑſidentes cõcilij mutare locũ & tẽpus ſint coacti. Pla-
cuit itaq; oĩbus ex ſententia põtificis Senas migrare: quo maior ex oĩ natiõe mul-
titudo q̃ Papiã ꝑuenit. Alphonſus aũt Aragonũ rex Martino infenſus, q titulum
regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (ut antea dixi) Alouiſio regis
Lodouici filio, oratorẽ ad cõciliũ mittit: q & conciliũ in longũ duceret, & cauſam
Petri Lunæ adhuc in Paniſchola ſuperſtitis reſtitueret, largitiõe, pollicitatiõibus am-
biendo unũquenq; ex his q in cõcilio autoritatẽ haberet. Hãc ob rẽ Martinus non
ignarus quantã calamitatẽ ea res eccleſiæ Romanæ allatura eſſet, quãtũq; ꝑiculi in
mora haberet, mãdauit concilium ſtatim diſſolui, approbatis decretis in cõcilio ha-
bitis, quæ ad fidem ꝑtinebant. Et ne ſubterfugere cõuentum Chriſtianoꝝ uidere-
tur, inſequens ſeptennium cõcilio adiudicauit, quod in Baſilea celebraretur. Atq;
hoc modo ſchiſmatis & diſcordiarum ſemina a quibuſdam in concilio Senenſi ia-
cta & ſparſa, ſublata hominis prudentia & aſtu ſunt. Tum uero Alphonſus palam
de Martino conqueſtus eſt, quod diceret eius opera & ſe a regina Iohanna abroga-
tum regno eſſe, quem prius hæredem inſtituerat, & Alouiſiũ regis Siciliæ filium,
nouum hæredem inſtitutũ. Refellebat quidẽ hæc crimina ꝑfacile Martinus, q diſ-
ceret Alouiſium hæredem Iohannæ ab Alexandro quinto, & Iohanne uigeſimoter-
tio in regno prius confirmatum fuiſſe, reijceret eam omnem culpam in reginam,
non aũt in ſe, ad quem ꝑtineret feudatarios eccleſiæ confirmare, nõ aũt tollere, ni-
ſi aliquod grande facinus in ſedem Romanam commiſiſſent: ſe nõ uidere cur Alo-
uiſius Iohannæ ſuo iuſſu coronatæ, legitimus hæres eſſe non poſſet. At uero Bra-
chius cum uideret pontificẽ multiplici cura implicitũ, ob ſimultatẽ cum Alphon-
ſo contractam, multis oppidis eccleſiæ per uim potitus, Aquilam urbẽ regni Nea-
politani graui obſidione premit; Hanc ob rem motus pontifex, comparato ſatis ſu-

ſto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his qui cum regina & Alo-
uiſio militabant, non longe ab Aquila patenti campo Brachium ſuperat & inter-
ficit. Aderant in eo prælio Sfortiani, Franciſco duce Sfortiæ filio, qui ſuperioribus
annis dum Piſcariam flumen traijcit, quod Aternum ueteres appellabant, in un-
dis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco prophano extra
portam ſancti Laurentij ſepelitur. Hac autem uictoria tanta deinceps tranquilli-
tas exorta eſt, redactis ad ditionem eccleſiæ Peruſio, Tuderto, Aſſiſio, alijſq; oppi-
dis, quæ Brachius occupauerat, ut Auguſti Octauij felicitas & pax rediiſſe ſua æta
te uideretur. Licebat tum frui ocio, & libere per ſyluas noctu etiam ac tuto comme
are. Nulli latrones tum extabant, nulli ſicarij & fures, adeo hoc hominum genus
perſequebatur, ſublato e medio Tartalia, Lauello, alijſq; tyrannis, qui latrocinijs
potius quàm militia uitam traducebant. Huic autem felicitati obſtare Boemi hære
tici uidebantur, qui hæreſi & armis Germanos catholicos continuo uexabant.
Vt igitur hi quoque rationi & eccleſiæ obtemperarent, cum bene monenti parere
noluiſſent, legatos in Germaniã miſit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac pri-
mo quidem, ſeorſum tamen, Henricum ſancti Euſebij cardinalem, deinde Bartho
lomæum Placentinum, poſtremo uero his reuocatis Iulianum Cæſarinum ſancti
Angeli cardinalem eo miſit, qui certe nõ ſua culpa, ſed ignauia militum, magnum
incommodum ab hoſtibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo con-
cidens, maiora in hæreticos parabat. Verum priuſquam tantam rem aggredere-
tur, ſedare Italorum diſcordias inſtituerat. Nam pace, ut diximus, a Martino com-
poſita inter Philippum & Venetos, Florentini ægre ferentes, Ladiſlaum Pauli
Guiniſij tyranni Lucenſis filium ſuperiore bello ſub Philippo militaſſe, occaſio-
nem opprimendæ Lucæ nacti, quod ſuperiore pace nil ſcriptis de Guiniſio cau-
tum fuerat, in agrum Lucenſem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum
duce. Captis itaque non ita multo poſt quibuſdam caſtellis circunquaque poſitis,
urbem obſidione cingunt. Tum Philippus ſolicitatus Pauli precibus, ueritusq; ne
ſi Luca in Florentinorum poteſtatem deueniret, acriores eos utpote propinquio-
res haberet hoſtes, Franciſcum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmen-
ſem agrum mitit, unde pedeſtres copias conſcriberet. Qui quidem uere iam appe
tente Apenninum tranſgreſſus, tantum terroris Florentinis iniecit, ut priusquam
in uallem nebularum, ita enim accolæ uocant, deſcenderet, hoſtes mouere caſtra,
ac Lucam obſidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eo gratior
Lucenſibus fuit, quod pulſis hoſtibus ac capto tyranno, liberi omnino Franciſci au
xilio futuri uidebantur. Verum Franciſcus acceptis quinquaginta millibus num-
mum aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenſes maiore in diſcrimi-
ne, q̃ unquam antea fuerant reliquit, pactus ob datam pecuniam ſe eo toto ſeme-
ſtri Philippi imperio non obtemperaturum. Obſideri deinde Lucenſes acrius ſunt
cœpti. Quare Philippus inſtante Martino pontifice, qui Lucenſium quoque uices
dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu eo ſtatim mittit, qui fuſis
ac fugatis hoſtibus, non ſolum Lucam obſidione liberauit, uerum etiam inde mo-
uens, ex Piſanis ac Volaterranis multa caſtella ui cepit, Senenſibus etiam rem gra-
tam facturus, qui tum Florentinos bello inuaſerant. Martinus autem ab externo
hoſte quietus, ad exornandam patriam baſilicaſq; Romanas animum adijciens,
porticum ſancti Petri iam collabentem reſtituit: & pauimentum Lateranenſis
baſilicæ opere uermiculato perfecit: & teſtudinem ligneam eidem templo ſu-
perinduxit: picturamq; Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit. Aedes præ-
terea uetuſtate collabentes ad duodecim apoſtolos reſtituit, ubi & annos aliquot
habitauit. Huius autem ſtudia cardinales ſecuti, titulos ſuos ita certatim reſtitu-
unt, ut iam aliqua facies rediiſſe urbi Romæ uideretur. Creauit & cardinales, quo

rum de numero fuit nepos ſuus Proſper Colūna, ſancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea uero mortuo Petro Luna in Paniſchola, ne aliqd deeſſet, quod eccleſiam uexaret, duo illi anticardinales de quibus mētionem fecimus, Alphonſo Martini hoſte adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonenſem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemq́ octauum appellant: qui ſtatim & cardinales creauit, & fecit quæ a pontificibus fieri conſueuerunt. Verum cum Martinus in gratiam cum Alphonſo rediſſet, eo ſtatim Petrum de Fuſo cardinalem miſit apoſtolicæ ſedis legatum: in cuius manus iubente Alphonſo Paniſcholæ domino, Aegidius omnia pontificatus iura depoſuit: erga quem hac benignitate Martinus poſtea uſus eſt, ut eum Maioricenſem epiſcopum declarauerit. Cardinales autem ab Aegidio creati, ſponte cardinalatu ſe abdicarunt. Illi autem duo quos a Petro Luna creatos diximus, in ſuaq́ pertinacia manſiſſe, cum pontifici Romano parere nollent, in carcerem a legato coniciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis ſapientia & induſtria omne ſchiſma undique ſublatum eſt. Pacata hoc modo undique eccleſia dei, in dandis beneficijs mira prudentia uſus eſt. Non enim unicuique petenti ea conferebat, ſed ſtatim mente agitabat quis potiſſimum eſſet idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod ſi homines prouinciarum non noſſet, in quibus uacare beneficia contigiſſet, ſtatim peritos regionum conſulebat, quis aut in curia, aut in gymnaſijs publicis eſſet doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & eccleſijs & hominibus honore dignis pariter conſulebat cum maxima celebritate nominis ſui. Tantæ præterea conſtantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peſte moritur: alter uero minor natu, Laurentium appellant, in turri igne caſu iniecto exuſtus eſt, ut nil ex eo ſit auditum, nil uiſum, quod impatientiæ aut abiecti animi ſignum aliquod præ ſe ferret. Hic autem uir in omni uita integer, demum pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio, Romæ apoplexia moritur, ætatis ſuæ anno ſexageſimotertio, ſepeliturq́ eius mandato in baſilica Conſtātiniana ante capita apoſtolorum, ſepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm ſi eccleſia dei, ſi urbs Roma unico atq́ optimo parente orbata fuiſſet. Vacat tum ſedes dies xij.

ccxvi. pont.

EVGENIVS .IIII.

EVgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, ſed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus eſt: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo e gente Coraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij nepos, Cæleſtini habitu canonicus congregationis ſancti Georgij in Alga, Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiuſdem profeſſionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter uixerat, ſecum aliquandiu recuſantem duxit, cuius ingenio & ſolertia delectatus Gregorius, cum primo theſaurarium fecit, deinceps uero epiſcopum Senenſem creauit, præfecto Bononienſibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recuſarunt aliquandiu Senenſes Gabrielem in epiſcopum, quod dicerent hominem aliūde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senenſibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius eſſe, qui mores hominum & ritus ciuitatis noſſet. Verum cum poſtea Gregorius rebus ſuis diffidens, Roma Lucam profectus fuiſſet, aucturus cardinalium numerum, Antonium nepotem & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus poſtea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio uſus eſt: maxime uero in legatione Picentina, qua & picentes in fide eccleſiæ confirmauit, ſumpta de quibuſdam ſeditioſis & coniuratis pœna: & templum ſanctæ Hagnetis Ancone diruptum, portumq́ eiuſdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impenſa reſtituit, fluctibus quaſſum, & uetuſtate conſumptum. At uero cum

Martinus intellexiſſet Bononienſes rebus nouis ſtudere, eo e Piceno Gabrielem le-
gatum miſit, qui ſuo aduentu ſeditionem omnem ſtatim ſuſtulit. Cum autem inde
Romam ueniſſet, mortuo haud ita multo poſt Martino, ſolus e duobus de uiginti
cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur, anno
milleſimo quadringēteſimo triceſimoprimo, quinto nonas Martij, Eugeniusq; mu-
tato nomine, ut fit, appellatus, ad ſanctum Petrum comitante populo & clero ſta-
tim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuiſaq; baſilica ſancti
Iohannis Lateranenſis, in Vaticanum rediens, conſiſtorium generale propoſuit in
dicta die: qua certe tanta multitudo affuit, ut cum trabes deficerent eius loci, ubi
nunc conſiſtorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuoſe ſit, ut in ipſa fuga
Senogalliæ epiſcopus ciuis Romanus e gente Mellina, obtritus perierit. Nondum
enim ædes ipſæ pontificiæ hanc formam, quam nunc habent, acceperant. Dimiſſo
conſiſtorio, Eugenius tumultus deinceps ex induſtria uitauit. Inſtantibus deinde
quibuſdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, ma-
ximos theſauros reliquiſſe, idq; ſciturum Eugenium ex Martini familiaribus ne-
potibusq;, eo ueſaniæ hominem perpulere, ut Oddū Poccium Martini uicecame-
rarium comprehendi iuſſerit, idq; negocium Stephano Columnæ dederit, quem
copijs ſuis præfecerat. Ab alijs enim Colūnenſibus is ſolus diſſentiebat, cardinali
Vrſino & cardinali Comitum inſaniam hoīs adiuuantibus, quoꝝ artibus hæc oīa
cōtra Colūnenſes geſta putant, ob inueterata factionū odia. Mandauerat Eugeni-
us ut Oddo ad ſe ſine ullo tumultu, ſine ignominia perduceretur, quod contra a
Stephano factum eſt: nam & eius bona a militibus direpta ſunt, & ipſe ui tāquam
latro per ora hominum ad pontificem tractus eſt. Hac indignitate motus Eugeni-
us, Stephano admodum ſuccenſuit: eiq; interminatus eſt, quod & Oddonem &
epiſcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad ſe pertra-
xiſſet. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneſte ad principem Colu-
mnam confugit: eumq; adhortatus eſt, ſuas opes pollicitus, ut Eugenium ab urbe
pelleret, quod diceret ei in animo eſſe nomen Columnēſium extinguere: id ſe opti
me ſcire, eiusq; conſiliorum participem fuiſſe: & ob eam rem aufugiſſe, quod ſci-
ret partem illius calamitatis ad ſe quoque (niſi tantum mali ſimul declinarent oēs)
peruenturam. Motus his uerbis princeps, & eorum calamitatibus q Martini pon-
tificis familiares fuerant, ſumptis propere armis, pontificem aggredi inſtituit.
Subſtitit tamen aliquandiu, donec Proſper frater diaconus cardinalis, quem qui-
dem præmonuerat, ab urbe diſcederet. Viſo autem fratre, e Præneſte Marinū, atq;
deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata p Iohan-
nem Baptiſtam porta appia, urbem armato milite ſine ullo maleficio primo ingre
dit. Iam peruenerant ad ſanctum Marcum, & in uicum Columnam, cum ſubito
eis obuiam facti ſunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum
eſt in urbe aliquandiu, atq; acriter: qua in pugna multi utrinque cecidere & capti
ſunt. Quare Columnenſes cum uiderent populum Romanū longe aliter ſentire,
q̄ arbitrarent, cedere ex urbe inſtituentes, omnia paſſim rapiūt, pecora abigunt, ho
mines abducunt. Talionem tamen his reddidere pōtificis milites, Romano popu
lo mixti. Nam & Proſperi cardinalis & Columnenſiū omnium, ac eorum qui cum
Martino familiariter uixerant, domos hoſtilem in modū diripiunt & uaſtant. Irri-
tatis hoc modo utrinq; animis, non ſolum aperto marte, uerumetiā proditionibus
res agi cœpta eſt. Capitur nanq; archiepiſcopus Beneuētanus Antonij Colūnæ fi
lius: ac quidam Maſius frater, q faſſus eſt quæſtione adhibita, ſibi in animo fuiſſe ar
cem ſancti Angeli dolo capere, interfecto ipſius arcis præfecto: eāq; Colūnenſibus
prodere: qua occupata, & pōtificē & Vrſinos ab urbe pellerēt. De Maſio ſacerdotio
abrogato, quod degradare appellant, ſumptū ſuppliciū eſt in campo Floræ, eiusq;

corpus quadrifariam ſub furca diuiſum, ad quatuor urbis celeberrimas uias ſuſ-
penſum eſt, de archiepiſcopo Beneuentano nulla mentione habita. At uero cum
Eugenius in ægritudinem quandam incidiſſet, uel dolore animi, quo in tantis per
turbationibus afflictabatur: uel ueneno, quo appetitum a Soldano ſuo quidam di-
cebant, agere de pace cum Columnenſibus cœpit, curante eam rem Angeloto Fo-
ſco ciue Romano, quem non ita multo poſt una cum Franciſco Condelmerio ne-
pote ſuo, cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate po
tuit, quod iam ingreſſum Italiam Sigiſmundum intellexerat, Romam uenturum,
nepotem Franciſcum camerarium inſtituit: huicq; uiros quoſdam præſtantes ad-
didit, quorum conſilijs uteretur in gubernanda eccleſiaſtica ditione. Dum hæc añt
Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quod & Philippum Genuæ
dñm claſſe in littore Genuenſi ſuperaſſent, quodq; Eugenium ciuẽ põtificẽ habe-
rent, Philippum ipſum bello terreſtri aggrediuntur: qui accito propere ex Hetru-
ria Nicolao Picẽnino, & claſſem Venetam ad Cremonam diſiecit: & Carmigno-
læ impetus facilime retardauit, quem Veneti haud ita multo poſt quæſtionibus, li-
teris, teſtibus conuictum, ut ipſi dicunt, capite mulctarunt: quod per eum ſtetiſſet,
quo minus Cremona potirentur, capta a Caualcaboue ipſius urbis porta: quodq;
etiam claſſis ſub ipſius oculis diſiecta ab hoſtibus fuiſſet, cum ex propinquo loco a
tanto exercitu id fieri perfacile potuiſſet. Tum uero Florentini aduentum impera-
toris in Italiam ueriti, quod Philippi rebus fauere uideretur, Nerio Capponio ciui
ſuo negocium dant, ut quibus rationibus maxime poteſt, Eugenio oſtendat & per-
ſuadeat, aduentum imperatoris ad urbem, non minus apoſtolicæ ſedi, quàm Flo-
rentinis exitium ac perniciem minari, deſtineri hoſtem facilime poſſe, quo minus
Arnum ad Senenſes tranſeat, qui Florentinos iampridem bello laceſſierant, ſi Ni
colaus Tollentinas qui tum pontificis nomine ſtipendia faciebat, coniunctis copijs
& animis cum Micheletro Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum
Sigiſmundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu trajciat. Venerat in
eandem ſententiam perfacile Eugenius: & cum de impenſa bellica aliquantulum
addubitaretur, rem Nerius ita ſtatim partitus eſt, ut duobus millibus equitum Eu-
genij, populus Florentinus tamdiu ſtipendia præberet, quoad bellum illud pro-
traheretur. Tum uero Nicolaus Tollentinas iuſſu pontificis ex hybernis mouens,
dum Senenſes incurſionibus & rapinis uexat, Sigiſmundo trajciendi Arnum
tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum
duce, & acerrimo Florentinorum hoſte, qui deinde per Volaterranum iter faciens,
pacato magis quàm hoſtili agmine ab omnibus expectatus proficiſcitur. At impe
rator cum iam ſex menſibus Senis ſubſtitiſſet, cum magna populi Senenſis impen
ſa, tentatam fruſtra cum Florentinis pacem omittens, ad Eugenium conuerſus, in-
ito cum eo fœdere Romam profectus, perbenigne a pontifice populoq; Romano
ſuſceptus, corona imperij donatur. Verum dum e Vaticano ubi coronam accepe-
rat, ad Lateranum ubi diuertebat proficiſcitur, in põte Hadriani, ut imperatorum
mos eſt, multos tum Italos, tum Germanos in equeſtrem ordinem aſciuit. Sunt qui
ſcribant Eugenium hominem uſq; ad pontem comitatũ, ad ſanctũ Petrũ redijſſe.
Abiens deinde cũ bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiã iter fa
ciens, Ferrariã atq; Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Iohannem
Franciſcũ Mantuæ dominũ marchionali dignitate additis impij ſignis ornauit, &
Barbarã Iohãnis marchionis Brãdiburgenſis filiã, Lodouico Iohãnis Franciſci filio
ſpopondit in uxorẽ, quæ nuptiæ honeſtare familiã Gonziacã ſunt uiſæ: & q Sigi-
ſmundo impatori puella affinitate coniuncta erat, & quod pater Iohannes poteſta
tem ineundi ſuffragia ad creandũ impatorem habebat. Abeunte autẽ ab Italia im-
peratore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Eſtenſis Ferrarienſis marchio,

e

hortãte Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus eſt, qui & hominis autoritate permoti, & quod etiã nimia belli impenſa exhauſti priuatim ac publice eſſent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, ubi Calendis Aprilis, anno trigeſimotertio ſupra quadringenteſimum & milleſimum ueniente in eandem ſententiam Eugenio, pax his conditionibus compoſita eſt, ut Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomen eſt, decederet: utq; marchioni Montisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: Vtrunq; enim ditione paterna ſpoliauerat: Florentinorum, Lucenſium Senenſiumve, quæ bello capta fuiſſent, ad priſtinos dominos reciderent, communi omnium hoſte habito, qui infra trigeſimum diem capta non reddidiſſet. Pace autem hoc modo ubique parta, quietura aliquandiu omnia uidebantur, cum ſubito omnis belli uis in Eugenium conuerſa eſt. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciſcum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam miſit, hominem iturum in Apuliam ſimulans, quam Alponſus bello uexabat, defenſurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratiſſimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciẽs, oppida illa ex improuiſo adortus, breui in poteſtatem ſuam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, uirum ingenio & manu promptum, cum delecto equitatu adeo celeriter in Eugenium miſit, ut prius prope & pontem Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hoſtem ſit cognitum. Militauerat prius ſub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum uici Vetralla & ciuitate ueteri ſpoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuo oppugnabant. Verum cum poſtea Nicolaus ſtipendia ſua peteret, reſpondit Eugenius, tãtum prædæ ex caſtellis præfecti eum auexiſſe, maxime uero ex direpto uico, ut ei pro ſtipendio ſat eſſe poſſent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingreſſus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, ut Eugenius aliquandiu incertus remanſerit, quorſum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, queſtum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potiſſimum tempore conſilij expers & bonæ ualetudinis, ad Franciſcum camerarium remittebat, qui ocio & uoluptatibus deditus, nil aliud reſpõdebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierẽt, eos nimiam ſpem in pecoribus collocaſſe: Venetos quidem ſine gregibus & iumentis longe urbaniorem uitam ducere. Indignati huiuſcemodi reſponſis Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulſo inde comite Tagliacocij, & Sublacenſe oppidum cepiſſet, traxiſſetq; in partes ſuas Columnenſes omnes, interfecto a principe Stephano Columna, qui ſemper diuerſa ſentiebat, ad libertatem reſpiciẽtes, ſublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulſis omnibus Eugenij magiſtratibus, ac capto Franciſco camerario, nouos ipſi magiſtratus creant. Septem fuere e ciuibus Romanis, quos ipſi gubernatores appellabant, penes quos uitæ ac necis hominum ſumma poteſtas erat. At uero Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potiſſimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaq; habitu, ſumptoq; monaſtico cucullo, una cum Arſenio monacho nauiculam ingreſſus, Tiberi Hoſtiam uehebat. Cum ſubito Romani quidã cognita hominis fuga, cum lapidibus, ſagittisq; inceſſunt. Diſtinere enim hominẽ tãdiu cupiebant, quoad arce ſancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio nonis Iulij, eodẽq; Piſas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem ſeſe accingũt, uallo & aggeribus omnia loca muniẽtes, quæ dare acceſſum hoſtibus poſſent. Contra autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam conſueuerãt. At uero præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldeſare Auſida uiro ſagaciſſimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, uni ex militibus ſuis in certamen prodeuntibus negociũ dat, ut captus de induſtria ab ho

ſte,caſtellani ſæuitiam & auaritiam criminetur, polliceaturq́ꝫ eis, ſi uelint pactam
mercedem præſtare, & mortem pfecti, & arcis prodiſionem. Fecit ille mandata di-
ligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto, (ita
enim arcis pfectus uocabatur) fidem dat ſe cum ſocijs oīa tranſacturum. Dimiſ-
ſus itaqꝫ, arcem ingreditur, ueſtes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma,
ſuſpendit: a longe idem uidebatur. Clamabat Baldeſar, de ſcelerato ſumptum eſ-
ſe ſupplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam
pacta, arcem reciperent. Credidere miſeri nullam ſubeſſe fraudē: ingreſſi aliquot,
ſtatim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in populum Roma
num miſſilia, bombardæq́ꝫ. Deriſi autem hoc modo Romani, de redimēdis capti-
uis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in uinculis habebāt, dimit
tunt, ſuos qui in arce erant recepturi: & demum in Eugenij poteſtatem uenīūt, qn
to poſt libertatem adeptam mēſe. Creati itaqꝫ magiſtratus eccleſiæ nomine, ſtatim
capitolium firmo præſidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Io-
hanne Viteleſcho, quem patriarcham uocabant, abeunte ad Eugenium Franciſco
nepote, tantus repente terror Romanis incuſſus eſt, ut hiſcere præ metu non aude
rent. Erat enim Viteleſchus homo imperioſus & ſæuus, & tyrannicam magis quā
religioſam uitam præ ſe ferens. Agebantur hæc Romæ, cum Alphonſus inte-
rim Neapolim & Caietam oppugnat, a mercatoribus Genuenſibus acriter defen-
ſam. Succurrendum itaqꝫ ſuis Genuenſes rati, claſſem quanta maxime celeritate
poſſunt, inſtruunt, Philippo uicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot
pbente. Facti non longe a Caieta hoſti Alphonſo obuiam, cum eo confligunt. Poſt
longam & acrem pugnam ſuperatur Alphonſus rex, & capitur una cum ſuis omī
bus, quorum de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Phi-
lippum Alphonſus, ſuſcipiturq́ꝫ non ut captiuus & Genuenſium hoſtis, ſed ut rex
& amicus. Habitus autem honorificentiſſime per aliquot dies, multiſq́ꝫ & magnis
muneribus a Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta ſtatim potitur. Tum ue-
ro Genuenſes indignabūdi quod Alphonſum hoſtem, quem tanto cū periculo ca
pium, tam leuiter dimiſiſſet, Thoma Fregoſo autore, a Philippo deſciuere, eūdēq́ꝫ
Thomam ducem crearunt. Tum uero Piceninus in Genuenſes miſſus, cum ciuiū
pertinaciam cognouiſſet, capta Sarzana, in Piſanos mouēs, ſimulata in regnū pro
fectione iuuandi Alphonſi gratia, multa ex Piſanis caſtella diripuit. Hominis ta-
men impetus retardarunt Florētini, accerſito Eugenij nutu Franciſco Sfortia, qui
iam Picenū occupauerat, quærebatq́ꝫ adiuuantibus Florentinis & Venetis, ut mar
chiæ dominus decerneretur. Facturū ſe id recuſabat Eugenius, quod diceret pon-
tificis eſſe, redimere etiam bello, ſi oporteret, eccleſiaſticas res, non alienare. Dilata
tum res in aliud tempus eſt: atqꝫ hac ſpe ductus Franciſcus, & Piceninum ab obſi
dione Bargæ repulit, capto Lodouico Gonzaga, qui cum Picenino militabat: &
Lucam Florentinorum nomine, acri obſidione cinxit. Sed Piceninus Lucenſibus
auxilio futurus, a tranſitu Apennini prohibitus, liberaturum ſe alia ratione Lucen
ſes pdicans, per Bononiēſem agrum ſine ullo maleficio iter faciens, ubi Oriclum
Florentinorum oppidum expugnaſſet, Lucēſium memor, cum exercitu uictore eo
profectus, ſuperatis Florentinis abſente Franciſco Sfortia, Lucam obſidione libe-
rat. Tum uero pontifex ancipiti cura diſtractus, & quod bellis undiqꝫ premeretur,
& quod Baſileenſe concilium iam ante inchoatum Martini decreto, augeri in dies
cerneret, concurrentibus eo Hiſpaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæq́ꝫ principi-
bus, qui communem reip. Chriſtianæ cauſam in arbitrio cōcilij reponebant: ad tol
lendum cōcilium uerſus, illud primo quidem ex Baſilea Bononiam tranſtulit car-
dinalium omnium, qui ſecum aderant, cōſenſu. Sed imperator alijq́ꝫ principes &
prælati, qui tum Baſileæ erant, non modo pontifici non obtemperarūt, uerumeti-

am eum bis terq; monuerunt, ut Baſileam idoneam a Martino celebrandi concilij
locum delectum, unà cum cardinalibus proficiſceretur, aliter ſe in eum acturos
ut in præuaricatorem & contumacem. Motus iſtorum uerbis Eugenius, Baſileenſe
concilium literis etiam apoſtolicis confirmauit, facta unicuique eundi ad concili-
um poteſtate. Adeo enim bellis undequaque uexabatur, ut uix ei reſpirandi facul-
tas daretur. Verum recuperata urbe Roma, ut diximus, eo ſtatim Iohannes Vitel-
leſchus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptiſſimus, ſed natura
ſæuiſſimus & immitis: qui in Columnenſes & Sabellos totamq; Gibellinam facti
onem ducens, & caſtellum Gandulphum ad lacum Albanum poſitũ, & Sabellum
& Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatẽ Lanuuinam,
Præneſte, & Zagarolum cepit, incolis omnibus qui ſuperſtites fuere, Romam mi-
grare iuſſis. In Hernicos deinde conuerſus, quam nunc Campaniam uocant, om̃es
in ditionem eccleſiæ redegit. Captum Antonium Pontaderam hoſtem eccleſiæ,
apud Fruſinonẽ ad oliuam turpi laqueo ſuſpendit. Reuerſus deinde Romam tre-
pidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portam Neuiam
quam maiorem uocant, concitato in urbe tumultu ceperant, diruit: eosq; hoſtes ec-
cleſiæ diiudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in cur-
ru excruciatum, in Campo Floræ ſuſpendit. Verum conquerente populo Roma-
no, quod diuitium quorundam auaritia, caritate annonæ laboraretur, tantum re-
pente tritici ſuo iuſſu in forum delatum eſt, ut a magna caritate ad ſummam copiã
breui ſit uentum: adeo omnes eius imperia obſeruabant. Pacatis hoc modo re-
bus, in regnum Neapolitanum conuerſus, quod paulo ante Alphonſus occupaue-
rat, quodq; ipſe dicebat ad eccleſiam & pontificem pertinere, principem Tarenti-
num cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit.
Paulum etiam abfuit quin Alphonſum caperet fraude potius, ut aiunt, quàm ui,
cum induciæ inter eos eſſent, & pax prope certa. Acceptis quæ ad eccleſiam perti-
nebant oppidis, principem dimiſit. Rediẽs ad urbẽ, Præneſte ad rebellionem ſpe-
ctans, Laurẽtio Columna inſtante, funditus euertit, Præneſtinis populariter migra
re iuſſis, anno domini milleſimo quadringenteſimo triceſimoquinto. Quo quidẽ
anno Eugenius Florentia abiens, conſecrata prius uel dedicata Florentinorum ca-
thedrali eccleſia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Fer-
rariam itur, & ædes in foro poſitas, ubi legatus nunc reſidet, muro præalto & la-
to a tergo potiſſimum & turribus firmat. Anno uero ſequenti publico conſiſtorio
Baſileenſe concilium, quod ante approbauerat, Ferrariam transfert, quod diceret
Græcos cum eccleſia Romana in fide conuenturos, eundem locum ſibi delegiſſe.
Inſtabant tum concilij Baſileenſis præſides, & precibus ac pollicitationibus Græ-
cos adhortabantur, ut omiſſo Eugenio ad ſe proficiſcerentur. Neque hoc contenti,
abrogaturos ſe Eugenium prædicabant, niſi ipſe quoque eo proficiſceretur. Sub-
ſtitit aliquãdiu Eugenius animi dubius, quid potiſſimum decerneret, miſſo tamen
eo legato Iohanne Franciſco Capiteliſta iureconſulto, Patauinoq; equite, qui eius
cauſam tueretur. Verum mortuo Sigiſmundo imperatore, a quo Baſileenſe conci
lium incrementũ habuerat, creatoq; ab electoribus imperij Alberto Auſtriæ duce,
concilium Ferrarienſe Eugenij nomine cardinalis ſanctæ crucis inchoauit. Eo pro
ficiſcitur & Eugenius, quod aduentare imperatorem Conſtantinopolitanum Io-
hannem Palæologum intellexerat cum pleriſque triremibus, tum ſuis, tum Vene
torum Eugenij gratia obuiam miſſis, ne qua uis imperatori fieret: quod intelle-
xerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium miſſas, quæ aut imperatorẽ ad
ſe adducerent: aut ſi id fieri non poſſet, ſaltem hominem remorarent, quo minus
Ferrariam proficiſceretur. Harũ uero triremium præfectũ ita largitionibus corru-
pit Eugenius, ut relicto cõcilio partes ſuas deinceps ſecutus ſit, Imp̃ator aũt Ferra

riam ingrediens, non aliter ſuſceptus ab Eugenio eſt, ac Romani imperatoris ſuſcipi conſueuere. Vitelleſchus uero ſedata eccleſiæ ditione, ſumptoq; ſupplicio de presbyteris quibuſdam, qui lapides precioſos e capitibus Petri & Pauli apoſtolorum furtim ſubtraxerant in baſilica Lateranenſi, in qua quidem ſacerdotes erant, interfectoq; cum ſocijs Iacobo Galeſio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficiſcitur, ac publico conſiſtorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis nanq; ſex menſes antea Bononiæ creatus fuerat, qui poſtea maiore cum autoritate rediens, & præfectum uici Vetrallæ & dominum Fulginiatem tyrannide pulſum, in arce Sutiana capitali ſupplicio affecit. Eugenius autem duas eccleſias iam pridem diſſidentes, in unum corpus redigere cupiens, M.CCCC.trigeſimooctauo, habita ingenti ſupplicatione, celebrataq; ſpiritusſancti Miſſa, concilium una cum imperatore Græcorum & patriarcha Conſtantinopolitano ingreſſus, ſedente imperatore condigna ſede, alijsq; Græcis e regione pontificis, primo quæſitum eſt, uellent ne iam Latini quàm Græci ex duabus eccleſijs iampridē diſſidentibus unā fieri: Ad quam uocem om̄es ſucclamarunt placere & uelle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ diſcordiæ cauſa fuerant. Diſputabatur quotidie ea de re ab his qui tum a Græcis, tum a Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verum cum peſtis Ferrariæ inoleuiſſet, eodemq; in loco non ſine magna incommoditate ſtaretur, Florentiam transferre concilium placuit. Eo itaq; ubi uentum eſt, ſtatim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam, Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis hoſtibus fauebat, diſturbare conatus. Præterea uero in Parmenſem agrum reuerſus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus trajciens, & Caſale maius, & Platinā meum natale ſolum, & quicquid Veneti in Cremonenſi agro tenebant, breui recepit.

Pulſo deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, aſcitoq; in ſocietatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot menſibus oppugnat, eam & ciuibus & Franciſco Barbaro uiro doctiſſimo atq; urbis prætore, acriter defendētibus. Qua quidem omiſſa cum magno ſuorum incōmodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda caſtella circunquaq; poſita conuerſus, ne commeatus ſubmitti in urbem poſſent, Veronam uſq; & Vincentiam longe ac late omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Atheſi, Benaco, Sebunioq; lacu, ne ſubuehi quicquam nauibus poſſet penuria laborantibus. Ex Atheſi tamē remulco naues quædam attractæ uſque ad lacum, quem ſancti Andreæ accolæ uocant, ſenſim in Benacum a Peneda ad Torbolim demiſſæ & reſectæ: quia attractu & illiſione quaſſatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecere. Verum cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenſes & Vincentinos urgeret, Veneti de ſe actum putantes, niſi unum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos ſocios mittunt oratum, ut ſi reipublicæ Venetæ, ſi ſaluti & libertati Italiæ conſultum uelint, Franciſcum Sfortiam properecum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis pene oppreſſam. Tum uero Florentini ſuo ac ſociorum periculo moti, Franciſcum adhortantur, ut arma pro Venetis ſumat, publica fide polliciti, ſe ei quæ de Romana eccleſia tenebat oppida, id enim maxime petebat, conſtanter defenſuros. Extorſere præterea ab Eugenio literas apoſtolicas, quibus declarabat Franciſcum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen uerbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei male uertant. Franciſcus autem cū ſuo equitatu ſecus Adriæ littus in agrum Ferrarienſem deſcendēs, traiecto ratibus Pado, auctoq; in Patauinis exercitu (Nā ad duodecim equitum, peditum quinque millia habuiſſe ſub ſignis dicitur) hoſti primo ad Suaue in agro Veronenſi fit obuiam: ubi aliquandiu & acriter pugnatum eſt, neutro inclinante uictoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem

& paucitatem copiarum, cum Franciſcus omnia de Vincentinis & Veronenſibus
caſtella recepiſſet, Brixiam obſidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens,
Atheſim traijcit: ac in tridentinum agrum mouens, ad Archum oppidum oppu-
gnaturus peruenit: Nam comes Archi, Philippi partes ſequebatur. Venit & eo
Picenninus, comitem loci defenſurus: Verum dum cupidius, ut eius mos erat, q̃
cautius pugnat, a reliquo exercitu ſecluſus, magno accepto incommodo, fuga ſa-
lutem in ſubiectas ualles petens, ab hoſte captus fuiſſet, niſi Carolus Gonzaga Io-
hannis Franciſci filius, ſeſe hoſtibus obijciens, hominem e tanto periculo liberaſ-
ſet: qui quidem abundante poſtea multitudine, captus ilico eſt, & Veronam in car
cerem ductus. Sunt qui ſcribant Picenninum debilitatum altero latere propter
accepta in prælijs uulnera, cum equo ad ſuos redire nõ poſſet, a Todeſchino ingen
tis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer ſacco inuolutum,
ad ſuos etiam per caſtra hoſtium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philip
pus ægre ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciſcum
Sfortiam Venetis auxilio miſiſſe, cum his agit qui in Baſileenſi concilio erant, ut
Eugenium citarent: fecere illi id quidem bis terve. Verum cum id ex ſententia ei
non cederet, eo dementiæ eos perpulit, ut abrogato Eugenio Amedeum Sabau-
diæ ducem ſocerum ſuum, qui eremitanam uitam ad Ripaliam cum quibuſdam
nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemq; appellarent. Hinc magnæ ſedi
tiones in eccleſia dei exortæ ſunt: cum Chriſtiana reſpublica trifariam diuiſa, aut
Felicem aut Eugenium ſequeretur, eſſentq; qui neutrales uocarentur, quod neutri
obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit: nam habito ſæpius conuẽ-
tu, diſcuſſaq; Græcorum & Latinorum contentione, tandem eo uẽtum eſt, ut Græ
ci rationibus uicti, faterentur & ſpiritum ſanctum a patre filioq; procedere, ho-
muſionq; eſſe, non a patre tantum, ut ipſi credebant, prouenire, utq; in azymo ſine
fermento triticeo pane corpus CHRISTI conſecraretur, ac purgatorij locum eſſe
crederent. Poſtremo uero, ut faterentur Romanum pontificem uerum Chriſti ui-
carium, Petriq; legitimũ ſucceſſorẽ, primũ in orbe locũ tenere, cui & orientalis &
occidẽtalis eccleſia merito pareret. Abeuntibus aũt Græcis re hoc modo compoſi-
ta, Armenij etiam cum fide noſtra conuenere, ſublatis crebris diſputationibus eo-
rum erroribus, promulgatisq; Eugenij literis ſuper ea re, quæ rationem concor-
diæ oſtenderent, cũ inſcriptione, Datum in ſacroſancta œcumenica concilij Flo-
rentini, quod in cathedrali eccleſia habitum eſt, anno domini milleſimo quadrin-
genteſimo triceſimo nono, uigeſima ſecunda Nouembris die. Præterea uero ut par
tes ſuas augendo, Baſileenſe conciliũ infirmaret, eodem tẽpore cõſiſtorio publico
decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rute-
nus & Nicenus, ut eorum autoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ
haud ita multo poſt in antiquos mores recidit. Habere tamen ſe alios dixit, quo-
rum nomina deinceps nunciaturus eſſet. Hi autem fuere Petrus Barbo ex ſorore
nepos, & Alouiſius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileienſem & ca-
merarium fecit, translato ad uicecancellariatum Franciſco Condelmerio. Interea
uero dum illa, quæ ſcripſimus, ad ripam Tridenti agerentur, exiſtimarentq; homi-
nes Picenninum & Mantuanum principem accepto tanto incommodo ceſſuros,
inde celeriter abeuntes, Veronam urbẽ capiunt, per Citadellam ingreſſi, admotis
ad muros ſcalis, nemine uigilum ſentiente, ſtridẽte maxime ea nocte aquilone uen
to, ad quem uitandum ob immenſum frigus, relictis magna ex parte ſtationibus,
cuſtodes ſeſe intra tabernacula receperant. Franciſcus autem Sfortia captam ab
hoſtibus Veronam intelligens, eo propere omnes copias mouens, recuperandæ ur
bis ſpem mente concepit, ubi uidit & caſtrum uetus & arcem ſancti Felicis in mon
te ſitam, adhuc in poteſtate Venetorum eſſe; qua quidem ſtructis aciebus, urbem

ingreſſus, hoſtes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ ſuperuenerant. Pugnatur acriter in ea parte urbis, quam inſulam uocant. Tandem uero cum pauci a pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouũ appellant) Picẽnini ac Mantuani principis milites ſeſe recipientes, uim hoſtium aliquandiu ſuſtinent. Ibi dum ab equitibus (ut fit) manus conſeruntur, dumq; plures paruo in loco conglobati reſiſtũt, pons ligneus quo lapideus coniungi ac diſiungi pro arbitrio ſolet, nimio pondere preſſus cõcidit. Submerſi ferme omnes qui e ponte in flumen ceciderant, feſſi diutina pugna & pondere armorum preſſi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciſcus, traductis copijs, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium ſuſpectam habentes, penitus urbe quatriduo poſt captam eandem, expulit. Tum uero Philippus animo concipiens diſtrahi Franciſcum a Venetis poſſe, ſi Florentinos bello uexaret, qui paribus auſpicijs atque impenſa Franciſcum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Hetruriam cum ſex millibus equitum mittit. Tum Florentini accerſito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoq; Eugenio, ut milites ex fœdere ad defendendã Hetruriam acciret, ire obuiam Picennino inſtituerant. Verum cognita Iohannis Vitelleſchi cum Philippo cõiuratione, qui tum exercitui eccleſiaſtico legatus præerat, cum non amicus ut præ ſe ferebat, ſed hoſtis in Hetruriam cum ſex millibus equitum uenturus eſſet, iunctisq; cum Picennino copijs Florentinos inimico & hoſtili animo perſecuturus, dant operã q tũ Florẽtiæ in magiſtratu erãt, ſiue ueris ſiue fictis Eugenij literis: ut dum copias p pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Ridio arcis præfecto interficeretur, quod etiam factum eſt. neque enim iuuari a ſuis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipſe nanque extremum agmen ſubſequebatur. Comes Auerſus, qui ſub patriarcha militabat, amiſſo duce, eius impedimenta Roncilionem ſecum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cũ Eugenio callide agunt, ut Lodouicus Patauinus in demortui Vitelleſchi locum ſuffectus, copijs eccleſiæ in unum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouiſij enim uafri & aſtuti opera ſublatum e medio Vitelleſchum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam uallem deſcendens, longe ac late Feſulas uſque cædibus & rapinis omnia complebat. in Caſſentinum deinde conuerſus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde uero Peruſium proficiſcens, urbem pacato agmine ingreſſus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibuſdam mittit. Interim uero capto ærarij magiſtro, quem uulgo theſaurarium uocant, totum ciuitatis ſtatum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui uitæ ac necis in reliquos omnes poteſtatem haberent. Veriti autem Peruſini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigere, ut acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum, ab urbe diſcederet: q accepta pecunia Cortonam mouẽs, urbem, ut ipſe arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab urbe pulſis, Tifernum, quod ciuitatem caſtelli uocant, adijt. Mouent & Florentini Anglare ſuæ ditionis oppidum, ſuis auxilio futuri, ſi quid per uim moliri Picenninus conaretur. Agebantur hæc in Hetruria, cum Franciſcus Sfortia, ſuperata ad Benacum Philippi claſſe, cui Italianus Furlanus præerat, non ſolum Brixiam ac Bergomum obſidione liberat, uerum ea æſtate ſuperatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisq; eiuſdem mille & quingentis equitibus: & Brixiana caſtella, & partem Cremonenſis Mantuaniq; agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum poteſtatem breui redigit. Amiſit tum Mantuanus princeps Aſolam, Lonatum, Piſcheriam, tria oppida ſatis magna ac munita, nemine defendente: nam abſente Picennino, congredi cum hoſte aperto

aperto marte nuſquam auſus eſt. Tum uero Picenninus commutatam in Venetia for
tunam intelligens,ob eamq́;rem frequentibus nuncijs & literis accitus,tum à Philip
po,tum à Mantuano principe:ſatigatusq́; militum precibus, qui magna ex parte ciſ-
alpini erant,motis à Tiſerno caſtris ad Burgum ſuæ ditionis oppidum, quod e regio-
ne Anglarij poſitum eſt,peruenit:ea mẽte,ut uel ui,uel aſtu cum Florentinorum pon
tificisq́; exercitu decerneret,qui(ut diximus)ad Anglare conſederant. Ad tertium ita
q; calendas Iulias,dies is Petri & Pauli celebris erat, Picẽninus ſtructis aciebus emen
ſus planitiem quatuor millium paſſuum,prælium iniquo loco commiſit,ratus occaſi
onem bene gerendæ rei ſibi oblatam eſſe, quod gregarios hoſtium pabulatum profe
ctos intellexerat.Subeũdum erat ei in aduerſum cliuum, quem facile e ſuperiore loco
hoſtes propellebant. Dimicatum eſt tamen ad quinq; horas conſtanter:tandem uero
Picenninus à multitudine hoſtium & ſtultitia Franciſci filij,qui e ſtatione diſceſſerat,
ſuperatus, Burgum reperit, magno accepro incõmodo, amiſſisq́; ſignis militaribus.
Sequenti autem die,relicto Burgo in poteſtate oppidanorum,cum his tantum qui ex
prælio ſupererant, iter per Flaminiam faciẽs, ad Philippum redijt. Oppidani Burgen
ſes ueriti ne in eos aſperius animaduerteretur, quod à pontifice deſciuiſſent, impetra-
ta per oratores uenia,& corporum ac rerum omnium incolumitate, ſeſe legato dedi-
dere. Gratiſſima ea uictoria tum Eugenio,tum Florẽtinis fuit. Ferunt Alouiſium Pa-
tauinum ob eam uictoriam in numerum cardinalium tum relatũ fuiſſe. Eadem quo-
que æſtate Florentini, comitem Popij qui cum Picennino ſenſerat, Hetruria pellunt.
Philippus autem tot cladibus circunuentus,ad externa auxilia reſpiciẽs, Alphonſum
Neapolitano regno tum potitum, rogat, ut quæ Sfortiani in regno oppida tenerent,
bello uexaret,quo Franciſcus Sfortia à Venetis diſtraheretur. Hac itaq; in re Philippo
morem gerens Alphonſus,Franciſcum tamen à bello inito reuocare nunquam po-
tuit. Is enim ubi primum pabuli copia eſſe cœpit,cum equitum quindecim millibus,
peditum ſex,Piſcheria Brixiam mouẽs,apud Cignanũ uicum Picennino fit obuiam,
hoc animo, ut hoſti pugnandi copiã faceret. Non detrectauit certamen Picenninus,
& ſi numero copiarum inferior erat,ſuorum uirtute fretus. Pugnatum eſt aliquan-
diu,atq; acriter,incerta tamen uictoria utrinq; diſceſſum eſt. Tum uero Franciſcus ſa-
tis ſibi factum ad belli famam exiſtimans,quod ultro hoſtem ad certamen prouocaſ-
ſet,exercitum circunferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta,in pote
ſtatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quod Picẽninus firmo
præſidio munierat,oppidum obſidione cingit & oppugnat. Verum Picẽninus aucto
exercitu aduẽtu Franciſci filij & principis Mantuani,eo proficiſcẽs,mille paſſibus lon
ge ab hoſte caſtra locans, eum frequentibus prælijs ad uniuerſæ rei dimicationẽ pro-
uocat:qui remiſſo priore manum cum hoſte conferendi ardore, ad expugnãdum op
pidum totus ferebatur. At uero cum Picenninus caſtra ſua hoſtium caſtris magis in-
dies conferens,eo diſcriminis Franciſcum redegiſſet, ut neq; eius gregarius miles ire
pabulatum ſine periculo,neq; commeatus ſubmitti tuto,neq; inde exercitus abduci ſi
ne magno diſcrimine poſſet:præter omnium ſpem pax ſubito enũciata eſt,iam antea
occulte agitata inter Philippũ & Franciſcum,Euſebiolo quodã cognomẽto Chaim,
ultro citroq́; commeante,ignaro Picẽnino:qui tanta re percepta, deos hominesq́; ac
cuſabat,præcipue uero Philippi inconſtantiam,qui uictor, pro uicto pacem peteret.
Digredientibus autẽ inde exercitibus, ad Caprianã pax hoc modo cõpoſita eſt, mil-
leſimo quadringenteſimo quadrageſimoſecundo, ut Frãciſcus Blancha Philippi du-
cis filia in uxorem ducta,Pontremolum & Cremonã in dotem cum agro Cremonen
ſi acciperet,pręter Picigitonum,& ea caſtella quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cre
monenſibus poſſideret:utq́; illa præterea quæ Philippus & qui cum Philippo ſentie-
bant,bello cepiſſent,quæq́; item Veneti,eorumq́; ſocij,præter Aſolam, Lonatum,Pi
ſcheriam,quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant,redderentur:utq́; qui huic
ſententiæ ſtare noluiſſet,communis omnium hoſtis haberetur. Hanc uero pacis con-
ditionẽ ægre admodum Eugenius ferens, ꝙ Franciſcus cæteris ſocijs,ſe poſthabito,
de amiſſis reſtituendis cauiſſet,exiſtimationemq́; ſuam non reddita Bononia, quam

Picenninus occupauerat, contempſiſſet, abire Florentia Romam inſtituit, eoq́; in loco, utpote liberiore, de recuperanda eccleſiæ ditione cogitare. Verum ut omnia paeata inueniret, Alouiſium Patauinum ſancti Laurentij in Damaſo presbyterum cardinalem præmiſit, qui & canonicos regulares pulſis ſecularibus in eccleſiā Lateranenſem remiſit. Pulſi enim à presbyteris ſecularibus fuerant, dum contenditur utri Chriſti corpus ferrent in celebritate eiuſdem, dum letaniæ fiunt ac ſupplicationes. Et de Gino Albaneſio uiro in re militari præſtanti ſumptum ſupplicium, quia per eum non ſtetiſſrt, quo minus pax inter Alphonſum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna. Palus Lamolara, uir præſtantis animi inuictiq́; roboris, cuius uirtus homini magis aſtuto quàm forti ſuſpecta erat. Rrbus autrm hoc modo compoſitis, Eugenius Florentinis quouis modo fruſtra eum retinere annixis, Romam urniens anno M.CCCC.XLIII. xxvij. Septembris, effuſa obuiam urbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminram noctu diuertit. Sequenti uero die ad ſanctum Petrum iturus, paratis de more ſupplicationibus, pontificio habitu per urbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum uectigalq́; nouum uino impoſitum. Hanc ob rem facto ſilentio, audiētibus omnibus exactionem illam ut minus liberalem ſuſtulit. quo facto, ſtatim ſucclamatū ab omnibus eſt: Viuat Eugenius, cum antea clamaſſent, Moriantur noua uectigalia eorumq́; inuentores. Poſt dies uero decem & nouem ad Lateranum proficiſcens, conciliū generale eo loci ſe habiturum omnibus denunciat, miſſis ad principes literis & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino concilium Baſileenſe uolebat. Rebus autem hoc modo Romæ compoſitis, iniuriarū memor Picenninum belli ducem in Picētes, quos Franciſcus bello ſubegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Peruſium proficiſcitur, Tifernates Florrntini populi ſocios ad defectionem compulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenſo, qnod Franciſcum pecunia ad oppugnandum retinendumq́; Picenum ſemper iuuiſſent. Alphonſus item, qui ſuperiore anno Neapolim iam diu obſeſſam per cloacam ingreſſus, pulſo inde Renato ceperat, Picennini uirtute ac fama permotus, hominem non ducem ſolum, quem exercitui ſuo præficeret, deligit, uerum etiam honoris gratia eū in adoptionem familiæ Aragonenſis recipit, q ſtatim acceptis ab Eugenio & Alphonſo in ſumptus belli pecunijs, Picentes ingteſſus, multa oppida fruſtra renitente Franciſco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præſidio eo profectus fuerat, in deditionrm eccleſiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Iohanne Franciſco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro ſoliciti, Lodouicum Gonzagam Iohannis Franeiſci hæredem & filium, quem Philippo ſi oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quieſcentibus autem in Ciſalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Pelegrini oppidi, iubente Picennino ob ſuſpicionem coniurationis aliquandiu aſſeruatus, deceptis cuſtodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciſcum Picenninum urbis præfectum cum præſidio comprehendit. quo facto, exules omnrs, tum ſuæ tum aduerſæ factionis, maxime uero Baptiſtam Cānedolum in patriā reuocat. Miſſi deinde ſunt à Bononienſibus ad Venetos & Florentinos legati, ſocirtatem & amicitiā petētes. Qua quidem impetrata, domū redeūtes, arcē quę adhuc in poteſtate hoſtiū erat, cū ſociorū copijs ad id miſſis capiunt, ac captam ſtatim diripiunt, Alouiſiumq́; Vermem ex agro Bononienſi fugant. Tum uero Philippus ægreferens, Bononirnſrs cū Venetis ac Florentinis ſentire, amicos quoſdam Baptiſtę ſubornat, auxiliū eis pollicitus, ut Hannibalem e medio tollāt, quo principes ipſi cum ſua factione in ciuitate remaneant. Tū Betotius Cānedolus fraudi ac ſceleri intētus, Bononienſem quendā ſubornat: cui tū caſu filius natus erat, ut Hannibalē in baptiſmate pueri cōpatrem ſibi deligat, quo exorato dat operā, ut ſequenti die infans ad ſacerdotē deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem ſancti Iohannis baptiſtæ, cuius tum ſolēne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hānibal, nullam fraudem ſubeſſe ratus, qui dum in uia eſſet, à coniuratis circūuentus occiditur, reſiſtētibus aliquādiu duobus famulis charitate domini uim propulſare conātibus. At Bononiēſis populus indignitate rei motus,

ſumptis propere armis Cannedolę ſactionis principes obtruncat: maxime uero Bapti
ſtam, cuius cadauer & per urbem tractum, & cum magna ignominia ſepultum eſt.
Accidit & tum Romæ ſcelus ingens, à ſuo enim cubiculario Angelottus ſancti Marci
presbyter cardinalis, & uita & ſortunis quas tanta cum auiditate aggregauerat, priua
tur. Captus ſceleratus ille, ac uarijs cruciatibus necatus, quadrifariã diuiditur: ad qua
tuorq; urbis portas ſuſpenditur. Veneti autem & Florentini ueriti, ne Bononia utriq;
ciuitati in rebus bellicis peropportuna, in manus Philippi ueniret, eo ſtatim cohortes
aliquot mittunt, quæ ſocios Bononienſes iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Vene-
tos: eo enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninum cum exercitu inſti-
tuerat, ni hominem mors præripuiſſet. Mortuum ferunt dolore animi, cum intelle-
xiſſet Franciſcum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat cardinali Firmano
legato, à Franciſco Sfortia ſuperatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo
concidens, Eugenium ad repetendã bello Bononiam adhortatur, militem ac impen
ſæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonſo fœdere,
Sigiſmundum Malateſtam cum magno equitatu in Picentes contra Franciſcum mit
tit: quo facilius diſtractis Florentinorũ copijs, Bononia premi ad deditionem poſſet.
Præmiſerat iam Philippus & Guilielmum Monferratum, & Carolum Gonzagam
cum magnis copijs, qui agrum Bononienſem hoſtiliter ingreſſi, incurſionibus longe
ac late omnia uexabant. Moti uero ſociorum periculo Florentini, Aſtorgium Fauen
tinum cum equitibus mille & quingentis, cumq; peditibus ducentis mittunt, qui Bo
nonienſibus auxilio ſit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Ageban-
tur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciſcum Picen-
ninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenſes nil
tale metuẽtes mittit: qui captis paſſim ruſticis, tantum terroris urbem die noctuq; op
pugnando ciuibus iniecit, ut paulum à capienda urbe abſuerit. Moti tum Veneti ac
Florentini Franciſci ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempo-
re tueri inſtituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandoliuũ ducem impigerrimum, qui
cum populo Bononienſi, cumq; his quos Florentini auxilio miſerant, in hoſtes ten-
dẽs, ſimultate & odio inter ſe certantes (ad *ſanctum Iohannem oppidum hi conſede
rant) pertracto in partes Bononienſium pollicitationibus & premijs Guilielmo Mon
ferrato, ac Carolo haud maguo negocio fuſo & fugato, oppida omnia ex hoſtibus
breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Flo
rentinorum mandato bifariam diuiſæ, pars Frauciſco Sfortiæ, qui uſque ad Vrbini
mœnia ab Eugenio & Alphonſo uipulſus fuerat, pars Cremonẽſibus grauiter à Fran
ciſco Picennino preſſis auxilio miſſa. Veneti decernere aperto marte cum Philippo in
ſtituentes, legatos qui ei bellum indicant mittunt, ni oppugnare Cremonam deſti-
terit. Oratoribus per internuncios reſponſum (neq; enim alloqui hominem ſas erat)
eos alibi quàm Mediolani tutiores ſore. Quo reſponſo commoti Veneti, Micheleto
Cotignolæ copiarum ſuarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, ut in agrum Cre-
monenſem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confeſtim moueat, & cum
hoſte ubicunque eum nactus fuerit, decernat. Is autem mandata diligenter facturus,
traiecto Olio, ad Caſſale maius celeriter proficiſcitur, hoſtẽq; haud longe inſula Pa-
di munitiſſimo loco conſidentem, uado trãjcieus caſtris exuit, ac magnam uim equi
tum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataq; obſidione Cremona, au-
cto etiam Lodouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & caſtella quędam agri
Cremonenſis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduę mouentes, nil
pręter Cremã citra Abduam Philippo reliquere. Flumen deinde trãjcientes, Medio-
lanum uſque perueniunt, iucendijs & rapinis omnia paſſim complentes. Direpto
autem Briantiæ monte, Breuioq; capto, qua ponte Abdua iungitur, Lecum Larij ca
put oppugnare adorti, acriter qui in pręſidio erãt, locum defendentibus, cum integri
feſſis ac ſaucijs nauibus ſubmitti poſſent, multis in ea oppugnatiõe deſideratis, eqsq;
ad extremã maciem inopia pabuli redactis, tandẽ re infecta abiere, de Franciſco Sfor-
tia ſoliciti, quẽ in partes Philippi deſcendere clam intellexerãt. Interim uero Alouiſi-

us Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picẽtibus contra Fran-
ciſcum Sfortiam dimicabãt, cognita Italiani ac Iacobi Gaiuani, qui partim Philippi,
partim Eugenij ſtipendijs militabant, ad Franciſcum tranſitione, eos antequam id fi
eret, ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos, ſupplicio capitali affici.
Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franci
ſcus Sfortia, cum amplius ſuſtinere hoſtes nõ poſſet, quippe à multis ſimul oppugna-
tus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonſo, qui rem Ve-
netam augeri indignabantur, omiſſo Piceno, Philippi militiam ſecutus, eius copijs ꝑ
ficitur. Interea uero Eugenius, ne rem bellicam ſolum curare uideretur, Nicolaũ Tol
lentinatem ordinis S. Auguſtini, miraculis clarum, in ſanctos referẽs, à ſancto Petro
cum omni clero ſupplicando, ad S. Auguſtinũ profectus, ſolennia ipſe celebrat, aſtan
te populo Romano, cardinaliumq́; omnium cœtu. Pręterea uero pulſis omnino e ſan
cto Iohanne Laterano canonicis ſecularibus, admiſſisq́; tãtummodo regularibus, &
porticum illam extruxit, qua ab eccleſia ad Sancta ſanctorũ, & clauſtrum ubi ſacer-
dotes habitarent, reſtituit. Auxit & picturam templi à Martino antea inchoatam. Prę
terea uero S. Syluestri mitram, Romam Auenione delatam, ipſemet e Vaticano ad La
teranum detulit, magna cum ueneratione & letania ſacerdotum omnium, populiq́;
Romani. Verum cum Alphõſus rex Tibur tum ueniſſet, de ratione belli gerẽdi cum
Eugenio collocuturus, eius ægritudinem intelligens, aliquantulum ſubſtitit. Euge-
nio autem in animum uenerat, Florentinos qui hoſtem iuuerant, bello perſequi. Exi
ſtimabat nanq; ſi ſuis, ſi regis, ſi Philippi copijs eos adoriretur, eam urbem in quas uel-
let partes facile adductum iri: uerum interuentu mortis diſturbata ſunt omnia. Mori
tur autem pontificatus ſui anno decimoſexto, VII. calendas Martij, anno milleſimo
quadringenteſimo quadrageſimoſexto, uir certe in uita uarius. Principio enim pon-
tificatus ſui malis conſilijs ductus, diuina humanaq́; omnia perturbauit. Nam & po
pulum Romanũ ad arma exciuit: & concilio Baſileenſi, unde infinita mala orta ſunt,
autoritatem dedit, approbatis eorum per literas apoſtolicas decretis. Verũ poſtea ad
ſeipſum rediens, omnia prudenter ac conſtantiſſime egit, uir aſpectu inſignis & uene
ratione dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ literaturæ, multæ
cognitionis, hiſtoriæ præſertim. Liberalis in om̃es, tum uel maxime in literatos, quo-
rum familiaritate delectatus eſt. Nam Leonardum Aretinum, Carolum, Poggium,
Auriſpam, Trapezũtium, Blondum, uiros doctiſſimos, ſecretis ſuis admiſit. Ad iram
non facile mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum, aut mimos &
dicteria ſcribentium. Gymnaſia autem omnia q̃ diligẽtiſſime fouit, maxime uero Ro-
manum, ad quod omne genus literaturæ adhibuit. Religioſos mirum in modum di-
lexit, eosq́; opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in
pontifice uideri debet, ut ad ea quæ ſcripſimus ab eo in Italia geſta, & Delphinum Ca
roli regis Franciæ filium, compoſita prius inter regem & ducem Burgũdiæ pace, cum
magno equitatu in Baſileenſes concitauerit, cuius impetu diſſipatus ille conuentus
eſt, & Vladiſlaum Polonũ regem, cum Iuliano Cæſarino diacono cardinali in Tur-
cos miſerit: quorum de numero ad XXX. millia uno prælio cæſa inter Hadrianopo-
lim & Danubium ſunt, licet in tanta uictoria rex ipſe cum cardinali ab hoſtibus inter
fectus ſit. Conſtans præterea in pactis ſeruandis eſt habitus, niſi quid pollicitus fuiſ-
ſet, quod reuocare quàm perficere ſatius eſſet. Splendidus in uictu familiæ, parcus in
ſuo: & à uino ita alienus, ut abſtemius merito uocaretur. Familiares habuit admodũ
paucos, ſed uiros doctos & quorum opera in grauibus rebus uti poſſet: quosq́; tanq̃
ſuæ modeſtiæ teſtes in cubiculum cœnaturus admittebat, ac ſciſcitabatur quid in ur
be fieret, quid de pontificatu ſuo ſentirent homines, ut errata ſua uel ſuorum, ſi quid
perperàm factum eſſet, emendaret. Exornare autem eccleſiam dei ædificijs & ſacellis
eſt annixus, ut ex Capella pontificia & æneis ſancti Petri ualuis apparet. Moritur au-
tem (ut dixi) uir ingenio & rebus geſtis inſignis, ętatis ſuæ anno ſexageſimoquarto. ſe
peliturq́; in baſilica S. Petri ſepulchro marmoreo, his uerſibus notatos

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius

Teſtantur uitæ ſplendida facta ſuæ.
Iſtius ante ſacros ſe præbuit alter ab ortu,
Alter ab occaſu Cæſar uterq; pedes:
Alter ut accipiat fidei documenta latinæ,
Alter ut aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla ſecuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes mundiq; e finibus Indi,
Magna, ſed hæc animo cuncta minora ſuo.
Nam ualida rurſum Teucros iam claſſe petebat,
Dum petit, aſt illum ſuſtulit atra dies.
Qui ſemper uanos tumuli contempſit honores:
Atq; hac impreſſa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciſcus ſtirps ſua clara tulit:
Suſceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis, tam præſtans ſurgere iuſſit opus.

Vacat tum ſedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea uocatus, a Sarzana oppido Lucēſis agri, pontifex omnium conſenſu creatur pridie nonas Martias, mcccc.xlvij. uir quidem modicis parentibus, utpote matre Andreola, patre Bartholomæo phyſico natus: ſed uirtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificētia tāto pōtificatu dignus, licet ipſe adeo modeſtus erat, ut tanto magiſtratu ſe indignum arbitraretur: rogaueritq; cardinales oēs ſupplex etiam, ut eccleſiæ dei maturius conſulerent. Verum Tarentino cardinali eum adhortante, ne curſum ſanctiſpiritus impediret, collum tanto oneri ſubiecit. Interrogatus (ut fit) cardinalis Portugalēſis e conclaui prodiens, quem pontificem creaſſent, reſpōdit, non nos Nicolaum, ſed deus pontificem deſignauit. Sunt autem qui ſcribant Thomam Piſis natum, Lucæ educatū, Bononiæ literas & bonas artes didiciſſe: maxime uero philoſophiam & theologiam, adiutus beneficentia ſanctiſſimi uiri Nicolai Albergati cardinalis ſanctæ crucis, adoleſcentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de ſe bene meriti nomē ſumpſit. Cum uero magiſtri nomē in gymnaſio conſecutus eſſet, acerrimis diſputationibus probatus, cardinalem ſanctæ crucis ſecutus, familiæ tanti uiri œconomus factus, in numero ſcriptorum pœnitētiariæ primo refertur, deinceps ſubdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo uitamq; ſine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potiſſimum diſputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ ſunt habitæ, eum cardinalem deſtinauerat. Verum ut id honeſtius fieri poſſet, hominem cum Iohanne Caruagialla, qui poſtea ſancti Angeli cardinalis eſt habitus, in Germaniam mittit ad tollēdum Baſileēſe concilium neutralitatemq;. Neutrales enim ideo Germani ſunt dicti, quod neq; Felicis, neq; Eugenij dictis obtemperarēt. Quas ob res eccleſia dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maieſtatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in cōuentibus apud Fredericum Romanorum regem eſſe diſceptatum, Aenea Picolhomineo, qui deinceps pōtifex fuit, quiſq; tū regis ſecretarius erat, ad tantā rem tamq; neceſſariā lōgis orationibus oēs adhortāte. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione ſua, falſa preſertim. Difficile item uidebatur perſuadere Eugenij oratoribus, ut poſtulatis Germanorum obtemperarent. Tandē uero delinita orationibus nimia oratorum ſeueritate, & caſtigatis Germanorum poſtu

ccxvj.

latis,ſchiſma & neutralitatem,rem quidem Romanæ ſedi pernicioſiſſimam, ſuſtu
lerant, ſi ſtare promiſſis Germani uoluiſſent. Redeuntes itaq; ad Eugenium cum
hac opinione legati,ſueclamantibus omnibus,cardinales decernuntor,eiſq; Euge
nius ad portam flaminiam galeros obuiam mittit,ut urbē inſigniores ingrederen
tur. Vno itaq; eodemq; anno Thomas Sarzanus & epiſcopatum Bononienſem,&
cardinalis dignitatem,& pontificatum adeptus eſt,cum maxima totius cleri popu
liq; Romani lætitia:licet dum adhuc in conclaui cardinales eſſent, tumultuatū ali
quantulum ſit,Stephano Porcario equite Romano,uiro in dicēdo acerrimo & ele
ganti,ciues ſuos in ecceleſia Aræ cæli congregatos,ad capeſſendam libertatē cohor
tāte,ꝙ diceret paruum quodq; oppidum mortuo loci domino,de libertate uel ſal-
tem de moderanda regentium cupiditate uerba facere. Verum reclamante archie-
piſcopo Beneuentano tum quidem uicecamerario, de re ipſa nil deliberatum eſt.
Veriti etiam Romani ſunt Alphonſum regem qui Tibure ſubſtiterat, mortuo Eu
genio dubius animi,retro ne cederet an Florentinos bello perſequeretur,quemad
modum ante cum Eugenio & Philippo inſtituerat. Hominem autē ita nutātem,
duo Seneuſes qui ciuilibus diſcordijs alebantur, ad Hetruriæ imperium adijcere
animum perpulere:quod perfacile eſſet conſecutus, ſi Senas profectus,eam ciuita
tem ſponte ſeſe dedituram,in poteſtatem ſuam redegiſſet. Collaudauit Senenſes
rex,eiſq; ad ſolicitandos animos ciuium dimiſſis, affuturum ſe in tempore pollice
tur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione
ſoa,factiſq; ingenti apparatu letanijs, quibus ipſe pedes ſupplicabat, cardinalem
Morinenſem Ferrariam mittit,componendæ pacis commune domicilium:quo le
gati interuentu & autoritate,ad pacem magis impellerētur partium animi. Miſſi
& eo propere Alphonſi,Philippi,Venetoꝝ,Florentinorumq; legati,qui poſt lon-
gam diſceptationem hanc Philippo optionem dedere,ut uel inducias in qnquen-
nium a Venetis Florentiniſq; acciperet,utraq; parte poſſidēte quæ tenebat:uel pa
cem pmutata Crema, cum his oppidis quæ ultra Abduam uel in ripa Abduæ bel-
lo Veneti cepiſſent,Caſſano tantum in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœ-
dere debebatur,cui primo illatæ eſſent iniuriæ.Hoc autē additum eſt,quo pax di-
uturnior haberetur.Miſſus autem ex legatis Philippi unus,qui ei optionē faceret,
ut utrum mallet,eligeret:hominē pridie eius diei quo Mediolanū puenerat, apo-
plexia mortuum intelligit,ſexto idus Auguſti,mccccxlvij. Tum Morinēſis cogni
ta Philippi morte,legatos omnes ad ſe propere uocat,& nihilo ſegnius q̃ antea de
pace agit.Interrogati Veniti,irent ne in eam ſententiam, quam prios approbaue-
rant,reſpondent Philippi morte eius rei nil ſibi integrum relinqui, ad ſenatum ea
de re uelle perſcribere,tum demum facturos quod a ciuitate mādaretur. Hac itaq;
mora interpoſita,qui aderant legati,cognita Venetoꝝ cupiditate,quod totius Ita-
liæ dominatum appeterent,ſoluto cōuentu domos quiq; ſuas rediere,legato pon-
tificis fruſtra eos ad concordiam reuocāte. Veneti aūt qui ad Soreſinā in agro Cre
monēſi ſtatiua habebant,ꝙ Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in
deditionem poſſe recipi ſperabant:cognita Philippi morte, Laudam propere mo
uent,qua recepta,Placentinos quoq; eadem qoa Laudenſes conditione in fidē ſuſ-
cipiunt,miſſis eo ac propere quidem mille & quingentis equitibus,qui Placēt[illegible]s
auxilio eſſent,ſiqua uis ingrueret.At uero Franciſcus Sfortia qui tū ex Piceno pul
ſus,in Bononienſi agro cōſederat, refecturus exercitū diutino bello, armis, eq[illegible]is,
uiris exhauſtum,occupari omnia a Venetis ſoceri morte intelligens,magnis itine-
ribus Cremonam proficiſcens, a Mediolanenſibus ſtatim ſummo omnium co[illegible]-
ſenſu exercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte
coniuncto, caſtelliſq; ac machinis firmato, quo minus Veneti Placentiam claſſe
contenderent,Abduam amnem ad Picigitonum traijciens, non longe ab hoſtibus

ad Camuragum confidentibus caſtra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hoſtium patientiam, ſunt commiſſa. Tum uero Papienſes ſumptis ob aduentum Franciſci paululum animis, cum ab imperio Mediolanenſium propter uetus inter eos odium abhorrerent, cumq́; item extrema quæq; pati mallent q̄ Venetis obtemperare, qui eorum ſocietatem aſpernati eſſent, urbē Franciſco dedunt, p̄fecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Inſubriæ dominatum ſtatim mente cōcepit. Agebantur hæc in Ciſalpina Gallia, cum Alphōſus eodem tempore Nicolao pontifice fruſtra reclamante, cum exercitu in Senenſium maritimam deſcendens, eorum libertatem ſubuertiſſet, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas miſiſſet, qui ciuitatem admoneret Alphonſum regnandi cupidum, Senēſes bello non minus q̄ Florētinos petere. Tum uero Senenſes cognito periculo, & ſi regi commeatus non negabant, non tamē quempiam ex regijs militibus ingredi ſua mœnia deinceps ſunt paſſi. Rex itaq; cognita Senenſium diligentia, in Volaterranum & Piſanū agrum deſcendens, multa caſtella partim deditione, partim ui cepit: maxime uero Caſtilionū Piſcariæ, quæ oppida Florentini haud ita multo poſt recepere, præter Caſtilionum, Sigiſmundo Malateſta duce: quem antea Alphonſi ſtipendio conductum, ab eo ad ſe deficere pecunijs cōpulerát. Non deſiſtebat interim Nicolaus pōtifex nunc regē, nunc Venetos adhortari, ut pacem q̄ bellum mallent: Sed hi ferocia exultantes, bene monenti nequaq̄ obtemperabant. Hanc ob rem Franciſcus comparato ingēti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus ſimul iūctis, ad Placentiam firmo Venetorum præſidio munitá, medio autumno caſtra locat, partēq; murorum bombardis demolitus, creſcente Pado adeo, ut Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas uocant, mœnibus appellerētur, terreſtri ac nauali oppugnatione urbem capit ac diripit. Magna hæc Franciſci laus eſt habita, quod hyeme tanta imbrium inundatione, ut ægre in tabernaculis miles retentus ſit, tantam urbem ui ceperit. Non deſtitit tñ Nicolaus pōtifex de pace tum quidem mentionem facere, inſtantibus etiam apud Venetos ſocios Florentinis, quod regis potentiá uererentur, qui tum cum exercitu in Hetruria erat. Verū ea de re nil actum eſt, quod Laudá Veneti Mediolanenſibus id maxime petētibus, reddere grauarentur. Nicolaus autē pōtifex omiſſa re toties fruſtra tētata, ad rem diuiná animum applicans, ingentes ſupplicationes decernit ad placandá irá dei: precādumq; ut pacem Chriſtiano populo p̄ſtaret. his letanijs pontifex ipſe cum oīni clero a ſancto Petro uſq; ad S. Marcum ꝓfectus eſt, multá religionē & ſingularem pietatem præ ſe ferens. Verū neq; ita quidem, exigētibus id fortaſſe hoīm meritis, dei ira placata eſt. Nam ſequēti biennio adeo ubiq; fere peſte laboratum eſt, ut pauci de multis ſupfuerint. Quod quidē malum & frequens terræmotus, & eclipſis ſolis indicare uidebatur. Minabátur hi quos Prædicatores uulgo appellant, futuram calamitatem: maxime uero Robertus ordinis ſancti Franciſci profeſſus prædicator inſignis, qui concionibus ſuis adeo populum Romanum mouit, ut pueri paſſim fœminæq; p urbem incederent miſericordiam a deo expoſcentes. Et ne quid mali in Italia deeſſet, bella quæ ante inchoata diximus, adeo inualeſcebant, ut ſedari nullo modo poſſe uiderentur. Nam Franciſcus Sfortia ſequenti æſtate expugnatis quibuſdam Venetorum caſtellis, in eorum claſſem qua Cremonenſes uexabant, cum terreſtri naualiq; exercitu profectus, eam cedere retro ad Caſale maius coegit: quo & hoſtē inſecutus, cum eius claſſem in naualia ſubductum bombardis diſiecerit, ad tantam deſperationem præfectum Venetum redegit, ut incenſa claſſe, quam tueri non poterat, effuſa fuga in oppidum ſeſe receperit. Inde uero Franciſcus abiens, non amplius de Cremona ſolicitus, ſublata hoſtium claſſe, in Gerrá Abduæ mouēs, ad Carauagium firmo hoſtium præſidio munitum caſtra locat, Mouent & eo Veneti, de

exiſtimatione ſua actum putantes, ſi oppidum a Mediolanenſibus occuparetur, qui poſitis ex regiõe hoſtium circiter mille paſſus caſtris ſuis, tẽpori ſe affuturos, ſi oppugnatione uexarentur, oſtẽdunt. Crebra quotidie committebantur prælia, utpote ex tam propinquis caſtris. Verum cum ad ſummam dimicationem uentum eſt in uia paludibus undiq; coarctata, ad quam primæ Venetorum acies retruſæ, neq; cedere, ut in pugna facere plerunq; neceſſe eſt, propter ſubſequentes, neq; pugnare in tam anguſto loco, propter inſtantes hoſtes poterant, oppreſſæ penitus & obtritæ cecidiſſent, niſi a nouiſſimo agmine fugiendi initiũ ortum fuiſſet. Tum uero Franciſcus cedentem hoſtem inſecutus, & caſtris opulẽtiſſimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinq; millia capit. Poſtea uero Franciſcus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanenſium proficiſcẽtibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, urbem obſidione cinxit. Hac uero calamitate permoti Veneti, de ſe actum exiſtimabant, niſi pacem cum Franciſco componerẽt, certa iam inter Franciſcum & Mediolanenſes ſimultate, quæ his legibus cõpoſita eſt, ut ſumptis in Mediolanenſes armis quicquid ultra Abduam Padumve Franciſci, quicquid uero citra Abduam caperetur, Venetorum eſſet, collatis eidem a Florentinis ac Venetis ſingulis menſibus ſedecim millibus nummum aureorum: immiſſisq; aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaq; hoc modo fœdere, allectisq; ad ſe quos potuit copiarum ducibus pollicitatiõibus & præmĳs, in Mediolanenſes conuerſus, oẽs fere eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem ſucceſſu permoti Veneti, longe aliter euenire Franciſco cernentes q̃ arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema, reuocatisq; militibus ſuis, fœdus cum Mediolanenſibus ineunt, Franciſci potentiam reformidantes ſi Mediolano potiretur. Franciſcus autem ſimulata cum Venetis beneuolẽtia, priuataq; magis Coſmi Medices, q̃ publica Florentini populi pecunia adiutus, poſt multas acceptas illatasq; clades, poſt longam & grauem oppugnationem, utpote media hyeme, poſt defectionem & tranſitionem militum ad hoſtes, aduerſante etiam Alphonſo, qui Mediolanum iure hæreditario deberi ſibi dicebat, ob eamq; rẽ Lodouicum Gõzagam mercede conduxerat, & in Bononienſes miſerat, quo ſuis tutius in Ciſalpinã tranſire liceret, Mediolano tandem potitur, anno m.cccexlix. Iuuabant quidem Mediolanenſes Veneti, immiſſo cum exercitu ſuo Sigiſmũdo Malateſta, qui ſe Picẽnino auſpicĳs Mediolanenſium militanti coniungeret, ſed pernegligenter: ut enecti fame, ciuitatem Venetis potius q̃ Franciſco committerent. Quare longe aliter euenire cernentes q̃ putarant, cum Alphonſo agunt, qui Franciſcum inimico & hoſtili animo perſequebatur, inito prius fœdere, ut homo dominandi cupidus priusq̃ inualeſceret, ducatu Mediolanenſi pelleretur. Inuitant & Florẽtinos ad eam rem. Verum cum hi nunq̃ ſe aduerſaturos Franciſco dicerent, eorũ mercatores ab urbibus ſuis Veneti pellunt: idemq; ut Alphonſus faceret, tandem etiam impetrarunt. Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, autoritatem ſuam ſæpius interpoſuit quo pax componeretur, ut ſequenti anno libere omĩbus ex tota Europa ad iubileum uenire liceret. Inſtabat enim quinquageſimus annus, quo iubileus de more indicebatur. Cardinales præterea ſex creauit: quorũ de numero fuere Latinus, Vrſinus, & frater ipſius pontificis uterinus tantum Philippus, tituli ſancti Laurẽtĳ in Lucina presbyter cardinalis, uir certe bonus ingenĳq; liberalis. Interim uero Fredericus imperator inſtante pontifice, Felicem compulit ut ſe põtificatu abdicaret, q̧ cerneret tantam ſeditionem & tam diuturnam, eccleſiæ Romanæ pernicioſam eſſe. Vſus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus eſt. Ad hominem nanq; galerum cardinalatus miſit: eundemq; legatum Germaniæ fecit, ne omnino ſine dignitate uiueret. Venere & in arbitriũ pontificis cardinales illi quos Amadeus creauerat. Hac uero concordia adeo lætatus eſt non mo

do clerus omnis, uerum etiã populus Romanus, ut in ſequenti nocte eius diei quo
hæc audita ſunt, M.CCCC. XLIX. xxiij. Aprilis, cũ faculis per urbẽ in equis ince-
derent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex aũt, ne ingratus erga deũ tanti bñficij
uideretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano ha
buit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam pernicioſa ſeditione liberatam eccle
ſiam dei cernentes. Tanta pterea fuit pontificis autoritas & gratia, ut animos prin
cipum ad bellum iam concitatos, aliquandiu repreſſerit. Inſtigabant nanq; Vene-
tos ad id bellũ & Iacobus Picẽninus, & Sigiſmundus Malateſta, & Carolus Gon
zaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſoci-
etatem ſuã Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij do-
minos: Bononienſesq; & Peruſinos, reclamãte pontifice & minãte ne id facerẽt,
concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pacti cum Alphonſo, ut dum ipſi Franciſcũ ado-
rirentur, Florentinos bello diſtineret. At Franciſcus Florentinorum amicitia ac
potentia fretus, aſſumptoq; in ſocietatem belli Lodouico Gonzaga principe Man
tuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Lo
douicum graues inimicitiæ, ꝙ eius amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem habe
ret: quodq; oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Lo
douicus fratris in carcerem coniecti uas factus, cum ſpopondiſſet octoginta millia
nummum auri, quo frater liberaretur, uetuiſſetq; ſolum Carolus, cum Franciſcus
aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos perſoluere, & oppida retinere,
q̃ tam uicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaq; ob rem Carolus fratrem ca-
lumniabatur, ut raptorem & alieni appetentiſſimum, non modo apud Venetos,
quorum partes ſequebatur, uerum etiam ab imperatore ius ſuum repetere. Iam at-
tigerat annus iubileus, cum ſubito tanta multitudo Romam uenit, quanta nunq̃
antea. Vnde cum ſemel e Vaticano uiſa ſaluatoris imagine ad urbem redirent, fa-
cta obuiam mula quadam Petri Barbi cardinalis ſancti Marci, cum neq; uenientes,
neq; redeuntes ob inſequentem multitudinem cedere poſſent, cadente uno atque
altero ſuper mulam illam iam a multitudine oppreſſam, ad ducenta hominũ cor-
pora, & equos tres, obtrita & ſuffocata in ponte Hadriani conſtat. Multi etiam a la
teribus pontis in flumen cadẽtes, in undis periere. Sepulta in ſancto Celſo ad cen-
tum & trigintaſex conſtat: reliqua uero ad campum ſanctum delata ſunt. Hãc ob
rem Nicolaus pontifex uices eorũ qui mortui fuerant dolens, caſulas quaſdã an-
guſtiorem uiam ad pontem facientes, omnino ſuſtulit: totumq; fere annum illum
in celebritatibus cõſumpſit, ſtationes ipſemet quotidie inuiſens cum cardinalium
cœtu. Cauit etiam quamdiligentiſſime, ne abundante tanta multitudine, comme-
atus & omnia ad uictum neceſſaria in urbe deeſſent. Curauit item execrationibus
& ſatellitibus, ne craſſatores in peregrinos ad urbem accedentes ſæuirent, Sequẽ-
ti uero anno ꝙ uẽturum ad urbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum ut
coronam imperij acciperet, tum ut Leonoram regis Luſitaniæ filiam, Alphõſi ne-
ptem, in uxorem duceret, portas urbis ac turres, Capitolium, arcem ſancti Ange-
li, muris firmiſſimis munire cœpit, ueritus credo, ne aduentante imperatore noui
aliquid, & ab eo, & a populo Romano oriretur: erat enim natura formidoloſus.
Hanc ob rem milites omnes ſuos cum collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deli-
niendos uero multitudinis animos, tredecim mareſchalcos, qui tredecim regioni-
bus urbis præeſſent, delegit: eiſdemq; tredecim ueſtes coccineas dono dedit. Im-
perator itaq; prodeuntibus obuiã tredecim cardinalibus, omniq; urbis magiſtra-
tu, ac honorato quoq;, per portam caſtelli ingreſſus, & ad ſcalam ſancti Petri per-
ueniens, obuium habuit pontificẽ: a quo una cum Leonora uxore, quã Senis offen-
derat iam ex Hiſpania auectam, in templũ Petri introducitur, milleſimo quadrin-
genteſimo quinquageſimo ſecundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digreſſi, in

ædibus illis diuertere, quæ ad ipſos ſancti Petri gradus adhuc uiſuntur, meliorem formã q̃ antea habentes, Romani cardinalis Conſtãtienſis impenſa. Pontifex aũt ſequentibus diebus in ſancto Petro Miſſam celebrauit, benedixitq; imperatori & imperatrici, ut in nuptijs fieri cõſueuit, anteq̃ ſponſus cũ noua nupta coeat: eoſq; deinceps eodem in loco xviij. eiuſdem menſis imperatoria corona donauit. Dum uero imperator (ut fit) ad ſanctum Iohannem coronatus proficiſcitur, pleroſq; auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum uxore uiſendi Alphonſi regis cauſa, a quo ſumptuoſa ac magnifica impenſa cum tanto comitatu eſt habitus, rurſum ad urbem mari rediens, iter in patriam ſtatim arripuit, quod intellexerat quoſdã principes res nouas in Germania & Vngaria moliri ob regem Ladislaum adoleſcentem egregium, quem imperator ſecum ducebat. Hominem autem abeuntem duo cardinales ad quinquaginta millia paſſuum comitati ſunt, Bononienſis ipſius pontificis frater, & Caruagialla ſancti Angeli cardinalis. Abeunte aũt imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonenſem agrum ingreſſi, omnia prius longe ac late populati, Sonciũ atq; oppida uicina oppugnare ſunt adorti, quæ in poteſtatem eorum haud ita multo poſt uenere: captis ibi aliquot equitum turmis, quod ſerius q̃ decebat Franciſcus exercitum comparauerat. Veꝝ poſtea ſuperueniẽte Lodouico Gonzaga amico & belli ſocio, in agrum Brixianum mouens, eo Venetos redegit, ut paludes egredi nunq̃ ſint auſi, & aperto marte collatis ſignis ſecũ decernere. Protrahi rem uolebant, in mora ſpem oẽm uictoriæ reponentes, quod exiſtimabant Franciſcum propter inopiam ærarij, impenſæ bellicæ haud diu ſuffecturum: Simul etiam ſperabant, Mediolanẽſes extortæ quondam libertatis memores, Franciſco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum ſeruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonſi iuſſu, cum equitum circiter octo, peditum quatuor millibus, in Hetruriam cõtra Florentinos mouens, cum Cortonam ad defectionẽ tentaſſet, Foianum aretini agri oppidum quadraginta dieꝝ oppugnatione, multis utrinq; deſideratis capit. Inde uero abiens, ac per Senenſem agrum iter faciens, cum Caſtellinam fruſtra oppugnare tentaſſet, in maritima Senenſium hyematum deſcendit, captis in itinere quibuſdam Volaterranorum caſtellis. Obſeruabat hominem cõtinuo Sigiſmundus Malateſta Florentini exercitus dux, occaſionem bene gerendæ rei capturus. Florentini autem cum pollentes Alphonſi ac Venetoꝝ opes terra mariq; reformidarent, ad externa auxilia confugere inſtituunt, Franciſco id approbante. Miſſus itaq; in Galliam Angelus Accioiolus equeſtris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ, commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominem eo perpulit, ut & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iam in Franciſcum arma ſumpſerant, ne Franciſcum Florentini populi ſocium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans ſe illi hoſtem futurũ, qui ſecus feciſſet. Et Renatum impulit, pecunias ei ac militem pollicitus, regnũ Neapolitanũ, unde fuerat ab Alphonſo pulſus, repetere: maxime uero quod rex Florentinorum bello tum diſtineretur. Hac autem legatione Florentinorum ac Franciſci res adeo ſecundæ ſunt factæ, ut Veneti pacem deinde haud quaquam ſint aſpernati, fuſis præſertim non longe a Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miſerant, ne ipſe unà cum Tiberto Brandolino ad Franciſcũ Sfortiam, cuius auſpicijs militabant proficiſcerentur: coniunctiſq; copijs maiorem exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanq; ſuperiore anno ad exercitus Caruagialla ſancti Angeli cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compoſiturus: qui re infecta abiẽs, deum hominesq; teſtatus eſt, per Nicolaum pontificem non ſtare, quo minus pace inter Italos compoſita, bellum cõmuni omnium Chriſtianorũ conſenſu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra

Conſtantinopolitanos ſenſerat,& ob eam rem cardinalem Rutenum patria Conſtantinopolitanum eo miſerat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, ſi ad catholicam fidem,ut in Florentino concilio promiſerant,redire uoluiſſent.Interim uero Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciſcus ac Florentini copias & opes pollicebantur, ſi Alpes tranſmittens, contra Venetos exercitum mouiſſet, fruſtra tentato cum duobus millibus equitum per Allobrogos itinere,quos nunc Sabaudienſes uocant, æſtateq; in ea re pene conſumpta, Sauonam alio itinere, atq; inde ad Franciſcum peruenit:qui acceſſu tanti regis & non paruis copijs,atq; animo auctus,hoſtem pauidum & certamen detrectantem, mouere caſtra ad montana Brixiæ coegit.Inde uero exercitum circunferens,ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim ui, partim deditione cepit.Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna undiq; itum eſſet, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio,male in eos & Franciſcum animatus, in Galliam rediit. Verum friгeſcentibus una cum hyeme iam omnium animis, exhauſtisq; iam aſſidua bellorum impenſa populorum ac principum ærarijs, de pace iam antea a Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta eſt: ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam peroſi, ſummo ferebantur ſtudio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehenſa, rem inchoatam omittens, ad ſedandum inteſtinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, uir quidē in dicendo materna lingua eloquentiſſimus, multa liberandæ patriæ indicia præ ſe ferens (ut in principio diximus) Bononiam a pontifice relegatur, hac conditione, ut ſingulis quibuſq; diebus Niceno gubernatori urbis ſeſe offerret: quem ſimulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis propere rediit, hac mente, ut cum urbem attigiſſet,ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales caperet. Verum dum feſſus longitudine itineris & diutina uigilia aliquantulum quieſceret,aliquot enim noctes inſomnes duxerat,detegendæ rei tempus & occaſionem dat.Cognita hominis audacia, pontifex ſenatorem Iacobum Lauagnolum Veronenſem ciuem, & uicecamerarium cum armato milite domum eius ſtatim mittit, ut captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens,ad ſororem confugit,relicto domi Baptiſta Sarra cum aliquot ſeruis, homine quidem impigerrimo & audaciſſimo: qui domo cum ſocijs erumpens,incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud ſororem in capſa deliteſcentem capiunt,& captum ac feriem coniurationis faſſum, ad muros arcis ſancti Angeli ſuſpendunt. Eodem quoq; ſupplicio afficitur in capitolio Angelus Maſſa cum filio ac ſocio Sauo,lecta prius audientibus omnibus coniurationis ſerie,milleſimo quadringenteſimo quinquageſimotertio, quinto idus Ianuarij.Perſecutus deinde reliquos coniuratos, omnes oppreſſit,maxime uero Franciſcum cognomēto Gabadeum,& Petrum Monterotundum, & Baptiſtam Sarram a Venetis ad ſupplicium deditum.Eo enim confugerat poſt patefactam coniurationem. Nicolaus autem qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quiq; liberior quàm ullus antea pontifex, incedere per urbem cōſueuerat, ſibiipſi deinceps cauens,moroſior cum in omnes, tum uel maxime in Romanos factus eſt. Accedentes enim alloquendi cauſa non ita facile admittebat. Acceſſit & podagra, qua tum maxime laborabat. Sed nihil fuit quod æque hominem cruciauerit, quàm ubi audiuit Conſtantinopolim & Peram eodem impetu a Turco captam:obtruncatumq; cum multis hominum millibus Conſtantinopolitanum imperatorem.Captum quoq; arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum: quem eo(ut dixi)miſerat,ſed is mutata ueſte incolumis abiit. Ipſi tamen pontifici in animo fuit,claſſe & milite Conſtantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ

ad imperatorem ſcriptæ indicant, quibus & eorum a catholica fide defectionem, & ſimulatum in gratiam cum latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verũ adeo repente urbs illa capta eſt, ut uix de mittendo auxilio cogitare licuerit. Præterea uero ne quid deeſſet quod hominem cruciaret, Comes Auerſus iniuſſu ſuo Nurſinos bello aggreditur, a Spoletinis mercede conductus: hi enim populi de finibus inter ſe certabãt. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus eccleſiaſticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quo minus ad oppida ſua reuerteretur. At uero cum intellexiſſet per Angelum ſtetiſſe, quo minus redeuntem comitem milites caperent, hominem ad ſe uocatum, in arce Hadriani capitali ſupplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui ſcribant Nicolaum eius rei mirifice pœnituiſſe: quodq; ira percitus mandauerat, adeo accurate præfectus arcis egiſſet. At Veneti fruſtra de pace mentionem fieri cernentes, cum eam rem ſæpius tẽtaſſent, ueriti ne tanta res perſuaſu Lodouici Gonzagæ a Frãciſco intermitteretur, Iacobum Picenninum copiarũ ſuarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltam celerrime mittunt: qua capta, retruſoq; in Godium Angelo comitis non ſine aliquo Lodouici incommodo, qui tum ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, exiſtimantes iam ſatis motum ad petendam pacem Lodouicum eſſe. Interim uero Simonetus ordinis Eremitarum ultro citroq; commeãs, cum nunc Venetos, nunc Franciſcum ad concordiam pluribus uerbis adhortatus eſſet, eos tandem pepulit, ut pacem initis fœderibus firmarent, quæ omniũ conſenſu quinto idus Aprilis publice per præcones enunciata eſt, M.CCCC.LIIII. his fœderibus, ut quæ cuiuſq; ante id bellum fuiſſent redderẽtur, præter Getram Abduæ, quam Franciſcus de Venetis, & Caſtilionum Piſcariæ, quod Alphonſus de Florentinis ceperat. Hoc uero quo firmius haberetur, utve Alphonſus dignitatis regiæ habitam fuiſſe rationem dignoſceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates cenſuere: quo cum undique conueniſſent, cumq; Dominicus Capranicus cardinalis ſanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, uir magnæ prudentiæ & autoritatis, legatus a pontifice miſſus, hortando, monendo, pacis & concordiæ ſequeſtrum ſe fore oſtẽderet, ita ad fœdus poſt longas diſceptationes tandem uentum eſt: ut quam Veneti ac Franciſcus pacem compoſuiſſent, eadem firma & ſtabilis ab omnibus haberetur, utq; ſi quæ deinceps diſſenſio diſcordiave inter eos orta eſſet, eius tollendæ ius poteſtatemq; pontifex haberet: utq; qui arma alteri intuliſſet, cognita a pontifice cauſa, is ſtatim communis omnium hoſtis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurandoq; adhibito, fœdus denique Neapoli firmatur, anno fere poſt ſuperiorem pacem, qua nulla memoria patrum noſtrorum maior aut firmior eſt habita. Omnes enim præter Genuenſes in eandem ſententiam uenere: quibus cum Alphonſo ex gente Catalonica nequaquam conueniebat ob tributum promiſſum, nec redditum, ut Alphonſus dicebat. Relicta eſt etiam legatorum negligentia uel induſtria (ut quidam uolunt) anſa quædam ad bellum, qua Alphonſus poſtea Sigiſmundum Malateſtam bello perſecutus eſt, ꝙ receptis antea a ſe mercedis nomine pecuniis, tranſitione facta, cum Florentinis hoſtibus ſuis contra ſe militaſſet. Nicolaus autem pontifex, ſiue tædio animi, quo maxime cruciabatur poſt captam Conſtantinopolim, ſiue febri & podagra, qua potiſſimum uexabatur, pontificatus ſui anno octauo moritur, milleſimo quadringenteſimo quinquageſimoquinto, ſepeliturq; in baſilica Petri honorificentiſſima pompa, cuius in ſepulchro hoc epitaphium merito inſcriptum eſt:

Hic ſita ſunt quinti Nicolai antiſtitis oſſa,
Aurea qui dederat ſecula Roma tibi.
Conſilio illuſtris, uirtute illuſtrior omni,
Excoluit doctos doctior ipſe uiros.

Abſtulit errorem, quo ſchiſma infecerat orbem.
  Reſtituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino ſtatuit ſua ſacra Senenſi,
  Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici *coniugis aureo.
  Res Italas icto fœdere compoſuit.
Attica Romanæ complura uolumina linguæ
  Prodidit, en tumulo fundite thura ſacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes uſus eſt maxime erga literatos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirifice iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad cōponendum de integro aliquid, nunc ad uertendos græcos autores in latinum ita perpulit, ut literæ græcæ & latinæ, quæ ſexcentis iam antea annis in ſitu & tenebris iacuerāt, tum demum ſplendorem aliquem adepti ſint. Miſit & literatos uiros per omnem Europam, quorum induſtria libri conquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum inuenit, & Enoch Aſculanus Marcum Cælium Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera ſcriptorē egregiū. Aedificauit præterea magnifice & ſplendide, tum in urbe, tum in Vaticano: in urbe ædes pontificias apud ſanctam Mariam ad Præſepe. Reſtituit & templū ſancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis uero erexit ſancti Theodori templum inter palatinum & capitolinum montem in plano ſitum. Pantheon quoq; in medio urbis poſitum templum uetuſtiſſimū magiſtri Agrippæ opus, plumbeo tecto reſtituit: in Vaticano aūt & pontificias ædes ſumptuoſis operis in hanc formam quam nunc cernimus redegit, & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis inſanis fundamentis ad turres & maiorem molem ſuperædificandam, quibus coerceri hoſtes poſſent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, ut antea ſæpe factum eſt, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput templi beati Petri amplam teſtudinem, quam uulgo tribunam uocant, quo templum ipſum auguſtius, & hominum magis capax eſſet. Pontem quoq; miluium reſtituit, & ædes egregias ad balnea uiterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, q in urbe ædificabant. Eius etiam mādato uici urbis fere omnes ſtrati ſunt. Eleemoſynas quoq; multas in pauperes erogauit, maxime uero in nobiles ad inopiam ob uarios rerum humanarum caſus redactos. Virgines inopes ſua pecunia & munificentia maritis collocauit. Legatos aliunde uenientes munifice ſemper ſuſcepit, nullo nō genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui billoſus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc eſt quod anſam maleuolis dedit ad carpendum hominem de deo & hominibus optime meritū. Auaritiæ autem adeo expers fuit, ut neq; officium ullum uendiderit unquam, neq; beneficium ſimoniaca prauitate ductus ulli collocauerit. Gratus erga de ſe & eccleſia dei meritos, amator iuſtitiæ, pacis autor & conſeruator, clemens in delinquentes, cæremoniarum diligentiſſimus obſeruator, nihil quod ad diuinum cultum pertineret omittens. Extant adhuc uaſa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & ſacerdotales ueſtes auro & margaritis inſignitæ, extant peripetaſmata & aulæa auro & argēto intertexta, extat & mitra pōtificia, quæ hominis munificentiam nobis oſtendunt. Omitto tot libros ſacros ſuo iuſſu deſcriptos, auro & argento redimitos. Licet inſpicere bibliothecam pontificiam ſua induſtria & munificentia mirifice auctam. Religioſos, ut uernaculo uocabulo utar, ita amauit, ut eos & mira beneficentia, & eccleſiaſticis beneficijs iuuerit. Beatum quoq; Bernardinum Senenſem ordinis Minorum, in ſanctos retulit, quod prædicando, docendo, monendo, caſtigando etiam factiones Italiæ, Guelpham ſcilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Chriſtianis hominibus bene beateq; uiuendi uiam oſtēderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum ueneratione inuiſitur.

CALIXTVS III. ccxviij. pontifex.

CAlixtus tertius, Alphonſus cognomēto Boria antea uocatus, natione Hiſpanus, patria Satiuenſis, Valentinæ diœceſis, patre Iohanne, matre Franciſca generoſi,

parentibus natus, ac libere educatus, cardinalium ſuffragijs pontifex creatur ſexto idus Aprilis, M. CCCC. LV. Is enim quartumdecimum natus annum, poſt prima literarum erudimenta ad Ilerìdenſe gymnaſium miſſus, tantum ſtudio & diligentia profecit, ut breui doctor in utroque iure ſactus, acute ipſe alijs ac perdocte deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatum Ilerìdenſis eccleſiæ ei contulit. Verum cum iam eius doctrina omnibus nota eſſet, ad Alphonſum Aragonum regem profectus, eius conſilio & ſecretis ſtatim adhibetur. Cum autem à Martino pontifice eccleſiæ Maioricenſis gubernator factus eſſet, perſuaderentq; amici, ut eccleſiã ipſam in titulum acciperet, facturum ſe id renuit, quod diceret ſe expectare epiſcopatum Valentinum, quem haud ita multo poſt ſuo merito conſecutus eſt. Cum ẽm mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mẽtionem fecimus, Aegidium quendam Barchinonenſem canonicum in locum demortui Paniſcholæ pontificem creaſſent, quem Clementem octauum appellabant, eo ſtatim miſſus ab Alphonſo rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonſus Boria eſt, non ſine magno ſui ac comitum diſcrimine: adeo locus ille Paniſcholæ tyrannice cuſtodiebatur, & ab his potiſſimum quorum maxime intererat diſcordias alere. Qui Alphonſus adeo rationibus & autoritate Aegidium ipſum ad ſanitatem deduxit, ut poſtea ſuperueniente Petro Fuſo Martini legato, põtificio nomine ſe abdicauerit, in poteſtatemq; pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidium Maioricenſem, & Alphonſum Boriam Valentinum epiſcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonſum Aragoniæ, & Iohannem Caſtellæ reges, ſolus Alphonſus Boria delectus eſt, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam ſeptẽnio poſt inchoatum bellum tanta cum diligentia compoſuit, contracta etiam inter eos affinitate, ut hodie quoque aliquot illius fœderis pacta ſeruentur. Verum cum poſtea ĩnualeſcente Baſileenſi concilio, rex Alphonſus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur ut aliquem ex ſuis eo mitteret, Alphonſo Boriæ id negocium demandauit, qui ægre ferens rem tam pernicioſi exempli ſibi committi, cum regina egit Alphonſi uxore, ut in Italiam ad regem proficiſceretur cum Ferdinando regis filio, cumq; adhortaretur, ut tandem poſt multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter uerſabatur, in patriam rediret. Rex autem ſe id facturũ abnuens, hominem ad Eugenium miſit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelleſchus ẽm Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingreſſus, longe ac late omnia populabatur, prohibiturus q̃ minus rex Neapoli, quam tum oppugnabat, potiretur. Cum autem in longum res protraheretur, Eugenioq; in mentem ueniſſet uiginti cardinales creare, Valentinum epiſcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem conſtantiſſime renuit, quod diceret id ſibi nequaquam integrum eſſe, re præſertim ob quam uenerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileienſis Tarracinam ad regem miſſus, pacem inter pontificem & regem compoſuiſſet, fœderaq; inijſſet, quibus Valentinus epiſcopus ſemper interfuit, autoritatemq; ſuam interpoſuit & diligentiam, adeo à pontifice diligi cœptus eſt, ut eum breui cardinalem creauerit, tituli ſanctorum Quatuor coronatorum, Romamq; ad ſe accerſierit, non minore modeſtia in cardinalatu utens, quàm antea in epiſcopatu fecerat, ab omni pompa & inani gloria alienus ſemper fuit. In dicendis autem in ſenatu ſententijs ita grauis habebatur, ut nihil unquam per adulationem & gratiam locutus ſit. Mortuo deinde Eugenio, eiusq; ſucceſſore Nicolao pontifice, Alphonſus Boria, ut dixi, in ædibus ſancti Petri pontifex creatus, Caliſti nomen de more ſuſcipiens, bellum Turcis ſtatim indixit. Id ſe ante pontificatum uouiſſe oſtendens ſuo chirographo, his uerbis ſcripto, quod in libro quodam ſuo extabat: Ego Caliſtus pontifex deo omnipotenti uoueo, & ſanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuſcunque rebus potero Turcos Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſſimos perſecuturum. Admirati ſunt omnes qui aderant, quod pontificatus nomen ſibi deſumpſiſſet ante adeptam

dignitatem,quodq́; homo ſenex ac fere decrepitus,tantum animi haberet. Vt autem
quod promiſerat,re ipſa præſtare poſſet,prædicatorrs per totam Europam ſtatim mi-
ſit,qui omnes Chriſtianos in Turcos animarent,quiq; facultatum aliquid & opum
ſuarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad ſedrcim
triremes Romæ ædificatas in hoſtrm miſit,patriarcha Aquileienſi præfecto,qui trien
nio maritima hoſtium Aſianorum uexauit, inſulas quaſdam cepit,ac magnas calami
tates hoſtibus intulit. Alphonſus autem rex & Burgundiæ dux,crucis ſignum ſuſci-
pientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur,uel armatos milites eo miſſuros.
Verum ut res uno impetu mota eſt, ita etiam facile reſedit, principibus ipſis ob uo-
luptatẽ rem tantam & magnam gloriam parituram omittẽtibus. At uero dum ponti
fex ipſe in baſilica Lateranenſi coronaretur, duo milites, quorum alter ſub comite
Auerſo,alter ſub Neapolione Vrſino diuerſarum partium ducibus militabat,de ado-
leſcente armigero contendentes, ita ſe mutuis uulneribus confecere, ut uterque ſta-
tim perierit. Hanc obrem Neapolio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes
ubi comes Auerſus diuertere cõſueuerat,diripuit:aberat tum comes. Ad Lateranum
itaque iturus Nrapolio, ut comitem adoriretur, ægre à Latino fratre & à camerario
pontificis retentus eſt. Non poterat certe ſine magna urbis calamitate eo proficiſci
Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet.
Miſerat & ad utrunque pontifex Iohannem Baruncellum,& Lælium de ualle aduo-
catos conſiſtoriales,qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo autorirate
pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen uetus ſimultas intrr eos ſublata eſt. Bello
enim ſæpius inter ſe cõcertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autem
ad tranſigenda negocia pontificia animũ adijciens,B. Vincentij Hiſpani ordinis præ-
dicatorum,& B. Edmundi Anglici memor,eos in ſanctos retulit:ob eamq́; rem ſup-
plicationibus deo gratias egit,ab eccleſia Mineruæ uſq; ad ſanctum Petrũ continua-
to magno cleri ac populi Romani apparatu. Verum ne quid ad diſturbandam eccle-
ſiæ quietem deeſſet,ruſtici quidam Palũbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt,extorres an
tea à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs ob-
truncatis,eccleſiæ oppidum ipſum ſe deditûros polliciti ſunt: quod non modò Cali-
ſtus tenuit,uerumetiam eo cardinalem Columnẽſem miſit,qui in gratiam Iacobi eos
redigeret. Tum uero Neapolio ueritus,ne cardinalis Palumbaram ſuo nomine oc-
cuparet,eo cum militibus ſuis profectus,locum ipſum aliquot dies obſedit. Verum ſu
perueniente Matthæo Poiano & Franciſco Sabello, ac pleriſque alijs militum ducto
ribus pontificis ac cardinalis Columnenſis mãdato,ſoluta obſidione Palumbaram
ingreſſi,ad uiginti ruſticos ex his potiſſimum, qui tumultum concitauerant, laqueo
interemptos membratim diuiſere,cæteris exemplum daturi,ne in dominos ſuos tam
grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & ru-
beo,cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ,magnam aliquam cla-
dem futuram dicerent,ad auertendam iram dei Caliſtus aliquot dierum ſupplicatio-
nes decreuit:ut ſi quid hominibus immineret,totum id in Turcos Chriſtiani nomi-
nis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea,ut aſſiduo rogatu deus flecteretur,in me-
ridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus, ut orationibus eos iuuarent, qui
contra Turcos continuo dimicabant. Crediderim tum ego precibus omnium Chri-
ſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Iohanne Vaiouado uiro
clariſſimo, aſtante etiam Iohanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemq́; pro ue-
xillo hoſtibus inferente,eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade ſuperaſſe. Ad
ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt,cum parua noſtrorum manu,
ut Caruagialla ſancti Angeli cardinalis,ad pontificem & ad Dominicũ Capranicum
ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoq; commeatus omnes,ad centum & ſe
xaginta bombardæ captæ ſunt: qua clade perterritus Turcus,Cõſtantinopolim ꝓpe-
re ſe recepit. Actum de crudeliſſimo genere tunc certe fuiſſet, ſi Chriſtiani principes
omiſſis inteſtinis bellis & odijs,terra ac mari tantam uictoriam proſecuti fuiſſent,

quemadmodum Caliſtus prædicabat & monebat. Verū his reſumptis uiribus,& Tra
pezon prius imperatore interempto, & Boſſinam deinceps rege capto atq; interfecto,
poſtea cepit, admonentibus Chriſtianos omnes his, qui rerū experientia & locorum
cognitione tantam cladem à longe tanquam e ſpecula quadam præuidebāt. Non ceſ
ſabat Caliſtus literis & nuncijs principes Chriſtianos adhortari, ut in tāto malo ocu
los aliquando aperirēt, fruſtra remedia deinceps quæſituros, ubi iam hoſtis inualuiſ-
ſommo- ſet. Ecce autem dum uir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à
dat Venetis diſcedens, cum magno equitatu ac peditatu in agrum Senenſem hoſtili ani-
mo deſcendit, repetens à Senenſibus aliquot millia nummum aureorum, quę, ut dice-
bat, patri Nicolao, qui eorum auſpicijs quondam militauerat, ipſi merito debebant.
Senenſes autem ſuæ reipublicæ conſulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxi-
lium uocant: maxime uero pontificem, qui eos primo admonuit, ut ne quadrantem
quidem Iacobo darent, deinceps uero & milites ſuos contra Picenninum ipſum mi-
ſit, ac principes Italiæ adhortatus eſt, ut idē ipſi facerent, ne aliquod graue incendium
in Italia excitaretur, quod non ita facile extingui poſſet. Veriti omnes, ne id certe eue-
niret quod pontifex prædicabat, auxilia propere Senenſibus miſere. Solus autem Al-
phonſus, qui Iacobo fauebat, hominemq; ad ſe uocauerat, eius beneuolētiæ memor,
quam antea cum patre Nicolao Picennino contraxerat, Senenſibus ex fœdere auxilio
non fuit: immo uero & comitem Petilianum in Senenſes ita concitauerat, ut tanti
mali prima cauſa inde exorta uideatur. Verum ſuperuenientibus auxiliaribus copijs,
tum à Franciſco Sfortia, tum à Venetis, eo redactus eſt Picenninus aliquot prælijs, ſi
non fuſus, at mutilatus & debilitatus, maxime uero ad Orbatellum, ut conſcenſis Al
phonſi triremibus, quę ad hominem miſſæ ſunt, rerum omnium inopia laborantem,
in regnum tanta re fruſtra tentata, profectus ſit. Quare & Caliſti & ſociorum opera
atque auxilio Senenſes magno periculo liberati ſunt, qui non minus inteſtino, quàm
externo bello laborabant, cum non deeſſent ciues quidam, qui ſpreta libertate factio
nem Alphonſi ſequerentur, quorum etiam opera tantum bellum cōcitatum credide
rim. Sed ciues bene ſentientes, aut pulſis aut cæſis male de patria merentibus, liberta-
tem quam tum magno labore & ſumptu peperere, nunc etiam & quidem diligenter
tuentur. Animaduertere & tum acerrime in militarem licentiam & tranſfugas, interè-
fecto Giberto Corrigia, eiuſq; milite in prædam dato. paululum quoque abfuit, quin
idem etiam Sigiſmundo Malateſtæ acciderit, qui tum eorū ſtipendio militabat, quiq;
& bellum in longum ducebat, & prædam ex agris eorum nō aliter abigebat, acſi ho-
ſtis eſſet. Eodem quoq; anno tātus in regno Neapolitano terræmotus exortus eſt no-
nis Decēbribus, ut & multa tēpla, & plures ædes cum magno hoīm ac pecorum inte-
ritu corruerint, maxime uero Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auerſæ, cæteriſq; ueteris Cam
paniæ urbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inſpexi, dum
cernendæ uetuſtatis ſtudioſus eo me contuli. Repetebat tum uotum Alphonſus ter-
tio quoque uerbo, quod in Turcos fecerat, & ſe quod uouerat, breui facturum dice-
bat: uerum nec ſic quoq; impelli ad ſanctam militiā potuit, adeo erat illecebris Nea-
politani regni irretitus. Caliſtus autem ſedatis Italiæ rebus, nouem cardinales creat:
quorum duo ex ſororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Boria, & Lucius Iohannes
cognomento Miliano ex ſorore nepos. Aeneam quoque Senenſem epiſcopum cardi
nalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenſes bello uexaren-
tur, uſus fuerat. Verum mortuo comite Tagliacocij, quem ſuperiore anno pontifex
urbis præfectum creauerat, ſtatim inter Auerſæ comitem & Neapolionem Vrſinum
orta diſſenſio eſt, cum Auerſæ comes Monticellum non longe à Tibure poſitum oc-
cupaſſet, quod diceret eam hæreditatem ad nurum ſuam pertinere comitis filiam,
contrà inſtaret Neapolio, id ſuum eſſe debere iure hæreditario, quippe cum comes
ipſe ex gente Vrſina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hęreditate inter
ſe, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certe pèr-
peſſus eſt. Verum compoſita hac etiam controuerſia, iuſſo utroque ab armis diſce-

dere, Caliſtus Boriam nepotem ſuum & urbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus eccleſiaſticis præfecit, quo facilius barones urbis Romæ in officio continerer. Mortuo uero non ita multo poſt Alphonſo, hærede legitimo carente, tanti animi Caliſtus fuit, ut regnum illud repetere ſit auſus, dictitans id ad ſedem apoſtolicam Alphonſi morte iure feudatario deuolutum eſſe. Parabantur iam utrinq; arma: nec Ferdinandus Alphonſi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verum etiam eius morte diſturbata ſunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus eſt. Moritur autem Caliſtus pontificatus ſui anno tertio, menſe tertio, die decimoſexto, ſepeliturq; in uaticano ad ſiniſtram baſilicæ ſancti Petri in templo rotundo, quod ſanctæ MARIAE in febribus dedicatum eſt, Nicolai impenſa antea reſtitutum. Moritur etiam non multo poſt Borias nepos, qui in ciuitatem ueterem confugerat, Vrſinæ familiæ odia declinans, quæ ipſe contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Caliſtus autem in omni uita uir integerrimus eſt habitus, ſed hæc eius præcipua laus eſt, quod dum epiſcopus eſſet aut cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquam uoluit, dicens ſe una ſponſa, & quidem uirgine contentum eſſe, hoc eſt, eccleſia Valentina, ut ius pontificum mandat. Eleemoſynas præterea pauperibus CHRISTI, & ſeruis dei frequentes dabat, tum publice, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, ſua impenſa in uita retinebat. Vtebatur & munificentia erga principes quando opus erat: maxime uero erga eos, qui nomen Chriſtianum autoritate & opibus ſuis iuuare poterant. Ad Vſumcaſſanum, Perſarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Lodouicum Bononienſem ordinis ſancti Franciſci fratrem, miſit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitans, qui perſuaſu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores ſuos quos ad Caliſtum deſtinauerant, ad Pium pontificem demum miſit: quos certe cum admiratione, tum ob interualla locorum unde uenerant, tum uel propter habitum noſtris oculis inſuetum, inſpeximus. Ferunt Vſumcaſſanum, ſuperatis perſæpe hoſtibus, ad pontificem ſcripſiſſe, ſe quidem uictoriam ex hoſte reportaſſe ob preces ab eo ad deum habitas, eiusq; beneficij diuini potius quàm humani, ſe aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia a Caliſto eſt, quã nunc conſtanter Chriſtiani cum ipſo principe retinent, qui Turcum continuis prælijs uexat. In ædificijs autem paruos ſumptus fecit, quod ei parum uiuere licuit, quodq; pecunias in uſum tanti & tam periculoſi belli colligebat. Reſtituit ſolum ſanctæ Priſcæ in Auentino templum, & mœnia urbis dirupta ac fere ſolo æquata. Aulea tamen quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In uictu ſuo parcus eſt habitus, in ſermone modeſtiſſimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: Iam enim octogeſimum attigerat annum, nec tamen de ſtudijs ſuis quicquam remiſerat. Legebat ipſe, aut legentes audiebat, ſi quid in tanto rerum faſtigio ei tẽporis ſupererat. Officiũ transfigurationis domini noſtri IESV CHRISTI ipſe compoſuit, iuſſitq; eo modo atq; cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis CHRISTI in precio habetur. Oratores ad ſe uenientes mira beneuolentia complectebatur: quorũ precibus aut poſtulatis ab honeſto diſcedere nunq̃ uoluit. Hanc ob rem cũ Alphonſo ſimultates exercuit, quod is peteret epiſcopatus interdũ his dari, quibus uel propter ætatẽ, uel ignorationẽ tum literarum, tum rerũ humanarũ, committi nequaquam debebãt. Moriens aũt Caliſtus, centum & quindecim millia nummũ aureorum reliquit, quos in uſus bellicos contra Turcos cõparauerat. Dum aũt Caliſti funus celebraret̃, morit̃ & Dominicus ſanctæ crucis cardinalis, & ſummus pœnitẽtiarius, uir quidẽ grauis ac ſapien

tiſſimus: ſepelliturq́ in tẽplo Mineruæ, bonis omĩbus præ dolore lachrymantibus.

PIVS .II.

ccxix. pont.

PIus ſecundus, Aeneas cognomento Picolhomineus antea uocatus, natione Italus, Senis oriundus, Corſiniani ortus, patre Syluio, matre Victoria, patrum omnium conſenſu pontifex creatur tertiodecimo Calendas Septembris Milleſimo quadringenteſimo quinquageſimooctauo. Nam pater eius a plebe Senenſi cum reliqua nobilitate e republica deiectus, et ad fundum gentilicium Corſinianum uallis Vrciæ oppidum ſe conferens, infantem eo loci ex uxore ſuſcepit: Nato puero, Aeneas Syluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem uiſa eſt ſibi infantem cum mitra parere, quæ (ut pronæ ſemper in peius mentes hominum ſunt) uerita eſt, ne ſomnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuſcemodi ſuſpicione leuari potuit, quàm poſtea intellexerit filium Tergeſtinum epiſcopum deſignatum fuiſſe: quo nuncio omni prorſus metu liberata, immortali deo gratias egit, quod defunctũ meliore fato, quam ipſa coniectauerat, filium ſibi uidere contigiſſet. Prius tamen cum iam per ætatem diſcere aliquid potuiſſet, Corſiniani ſingulari memoria & ſumma docilitate Grammaticam didicit: parce adeo ac duriter uitam ducens, ut omnia ruris officia ob inopiam adire ſit coactus. Annum uero decimum & octauum agens, Senas proficiſcitur: ubi a neceſſarijs & cognatis adiutus, poetas primo, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantum ingenio & diligentia ualuit, ut breui præclara poemata Latina & Hetruſca lingua ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa maxime conflictatur. Inde uero ad ius ciuile ſe contulit: quod profecto non ita multo poſt deſerere coactus eſt. Orto nanque inter Senenſes & Florentinos bello, caritatem annonæ ueritus, & nobilitatem plebi Senenſi ſuſpectam cernens, uoluntarium ſibi uelut exilium adſciuit, ſecutus ampliſſimum uirum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Baſileenſe concilium proficiſcebatur, queſtum iniurias ab Eugenio pontifice ſibi illatas propter denegatum galerum cardinalatus inſigne, quo etiam abſentem Martinus ob eius uirtutem & integritatem merito donauerat. Huius igitur contubernio uſus, poſt longos itineris labores ſuperatis alpibus cælo uicinis & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Baſileam tandem peruenit. Quo in conuentu, & ſi multa negocia Aeneæ Dominici ſecretario obuenerint, ſemper tamen eſt aliquid ocij ſuffuratus, quod literis traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non ſine lachrymis cogitur, Bartholomæum Nouarienſem epiſcopum ſecutus: quo cum Florentiam ubi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læſæ maieſtatis ab Eugenio accerſitum, Aeneas relinquere impellitur, Nicolaum ſanctæ crucis cardinalem ſecutus, patrem certe optimum, ac omnium opinione ſanctiſſimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iuſſu, ubi conuentus Gallorum principum habebatur, pacẽ inter ducem Burgundiæ, qui cum Anglis ſentiebat, & regem Franciæ compoſuit. Redeunte autẽ in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux autorem componendæ pacis requirebant, Aeneas non admodũ Eugenio gratus, Baſileam proficiſcens, magno ſemp in honore apud omnes eſt habitus. Fuit enim ſcriba in ſynodo illa celeberrima, & literarũ apoſtolicarum abbreuiator: Duodecimuir, qui magiſtratus in tanto conuentu cenſorius habebatur. Nihil enim publice per quempiam agi poterat, niſi horũ grauiſſima autoritas interueniſſet: & ſi qui admiſſi ad conſultandũ de rebus concilij minime idonei habiti ſunt, horũ iuſſu ſenatu mouebant. Erant in eo concilio quatuor cõuentus: q deputatiões more aulico uocabant, apud quos de fide, de pace, de refor

matione, de communibus agebatur. His magiſtratibus ſinguli præſidentes ſingulis menſibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat aſſcriptus, ſæpe præſedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus. In eo autem conuentu perſæpe orauit, ſed illa eius oratio egregia & elegans eſt habita, qua in eligenda concilij ſede idonea, Auenioni, * Vtinæ, Florẽtiæ, Papiam anteferendam oſtendit, rerum opportunitate, ſitu loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ urbi poſſunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cum uero aliquid per nationes agendum erat, unus ſemper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præeſſet: tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes uero plures concilij cauſa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum ſemel, Cõſtantiam ſecundo, Francofordiam ſemel, in Sabaudiam iterum mittitur. Deſignato aũt poſt longas conſultationes cõcilij in pontificem Felice, Eugenioq; excluſo, cum octo uiri ex unaquaq; natione deligerẽtur, quibus ſumma poteſtas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis ſecretarius, magiſtratum illum ultro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem a Felice miſſus, tantum dexteritate ingenij apud hominem ualuit, ut eum corona poetica donatum, in amicos & protonotariũ receperit: ita eos Germani appellant, quos principes ſecretis adhibent. Relatus deinde in ſenatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus conſulit, tantum ualuit doctrina & autoritate, ut facilis in quauis re ad ingenium ꝑtinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim uero cum de abolendo ſchiſmate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum eſſet, eiuſq; rei cauſa ad pontificem Aeneas proficiſceretur, Senis aliquandiu moratus, a ſuis uehementer rogatur, ne ad Eugenium proficiſceretur: ueriti enim ſunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius autoritas in Baſileenſi concilio ab Aenea epiſtolis & orationibus perſæpe impugnata diceretur. At homo conſtans ſua innocentia fretus, ſpretis cognatorum precibus, Romam proficiſcens, ſe primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum autoritatem ſecutus eſſet, quorum ſententia Baſileenſe concilium fuerat approbatum. Deinde uero his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore uenerat. Miſſis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter uero Iohannes Caruagialla, tãdem horum uirtute & Aeneæ induſtria, ut in Nicolao diximus, neutralitas ſublata eſt. Vt uero etiam id rebus, non uerbis tantum appareret, imperator Aeneam ipſum Romam mittit, qui Eugenio publice diceret, ſe ac Germanos omnes in humanis diuiniſq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui ſuffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in urbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi uenia, dum ab Eugenio ſubdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, epiſcopus Tergeſtinus moritur, in cuius locum Aeneas, ſe quidem inſcio, a pontifice & imperatore ſuffectus eſt. Phillppo præterea uicecomite ſine hærede mortuo, a Cæſare ad Mediolanenſes orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio urbis hæreditario, deq; fide ſeruanda: cui quidem ſi populus ille obtemperaſſet, adhuc fortaſſe libertate uteretur. Secundo uero ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obſidente Mediolanum Franciſco Sfortia, urbem ipſam cum maximo diſcrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonſum Aragoniæ regem proficiſcens, epiſcopus Senenſis, unde originem ducebat, a Nicolao creatur. Compoſita deinde inter Alphonſum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, cum ſemper adhortatus eſt, ut primo quoque

tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficiſceretur. Vnde Frede-
ricus iter in Italiam ingreſſus, Aeneam præmiſit, ut Leonoræ uxori e Luſitania uel
Portugalia, ut nunc dicitur, ad Hetruſcum littus peruenturæ, honoris gratia obuiam
fieret. Qui ubi Senas peruenit, non diu in urbe moratus, populo ſuſpectus eſſe cœ-
pit, ne aduētante imperatore, pulſis popularibus, optimates reipublicæ gubernan-
dæ præficeret. Aeneas igitur ut populum ſuſpicione leuaret, Thalamonem quo
Leonoram peruenturam putabat, proficiſcitur: non tamen ob eius diſceſſum quie-
uere popularium animi. Relegata nanq; per agros ad tempus omnis nobilitas eſt:
cui paulo poſt ut mutabiles ſunt popularium mentes, redeundi in urbem poteſtas
facta eſt, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modeſtia. Is uero Piſas conten-
dens, quo Luſitanos applicuiſſe intellexerat, puellam uni ſibi creditam ad impera-
torem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiſcens, & priua-
tim & publice (dum Cæſar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præ-
terea ad Alphonſum ſalutandi hominis cauſa iturus, Ladislaum regium adole-
ſcentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo abducere ſæpe tentauerant, Ro-
mæ ſub tutela & cuſtodia Aeneæ, qui plurimam fidem præſtabat, reliquit. Impera-
tor autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egiſſet, Ferrariam pro-
ficiſcitur, Borſioq; Eſtenſi Mutinæ duce creato: ubi Germaniam attigiſſet, Aene-
am ſtatim ex mandato pontificis cum ſumma poteſtate oratorem in Boemiam &
omnes Auſtriæ ciuitates mittit. orta nanq; erat inter eas & imperatorem cōtrouer-
ſia pro Ladislao rege, quem illæ ad ſe mitti poſtulabant. Sublata autem tanta con-
trouerſia, ac pace inter utroſq; cōpoſita, Aeneas haud ita multo poſt ad conuentum
Ratiſponenſem mittitur: ubi imperatorias uices gerens, præſente Philippo Bur-
gundiæ duce, & Lodouico Baioariæ, de immanitate Turcorũ, & de calamitate reip.
Chriſtianæ tanta contentiōe dixit, ut oībus gemitũ & lachrymas excuſſerit. pcipue
autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeo animare uiſus eſt, ut
bellum ſtatim omnium conſenſu decerneretur: quod poſtea omiſſum eſt eorũ am-
bitione & ſtultitia, qui cuncta ſibi deberi putabant. Aeneas uero ingraueſcente iam
ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione feſſus, redire
Senas ad lares patrios inſtituerat: quem tamen facile imperator e ſententia mouit,
cum diceret ſibi in animo eſſe, Turcis ipſis bellum inferre. Miſſus itaq; ob eam rem
ad Francofordienſem conuentum, Germanos principes, qui ex tota prouincia eo
conuenerant, grauiſſima & lōga oratione ad bellum periculoſum & neceſſarium,
multis rationibus adhortatur. Viſus eſt quidem omnes uehementer commouere.
Verum hoc natura compertum eſt, eorum animos cito reſiderē, quorum affectus
perfacile mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habetur,
in quo Aeneas mirifice annixus pedibus & manibus eſt, ut aiunt, rem ex ſententia
perficere: priuatim & publice unumquenque ad id bellum cohortando, quo ſalus
Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Chriſtiani nominis contine-
batur. Nec aberat a ſpe perficiendæ rei, cum ſubito nunciatum eſt, Nicolaum pon-
tificem e uita migraſſe, cuius in morte diſturbata ſunt omnia: nam & conuentus
ſoluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, perſuaderi imperatori annixi ſunt,
ne pontificibus amplius obtemperaret, niſi quædam ad pragmaticam tēdentia ab
ipſis prius impetraſſent, quod dicerent Germanis longe peiorē conditionem eſſe,
quàm uel Gallis uel Italis: quorum ſerui, Italorum in primis, ni res immutarentur,
merito eſſe dicebantur. Nec certe procul abfuit, quin imꝑator tumultuantibus ob-
ſequeret. Quo minus autem id fieret, grauiſſima Aeneæ autoritas interceſſit: cui-
us hæc fuit apud Cæſarem ſententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter
ſe diſſidentes, pacem aliquando & amicitiam componi poſſe. At inter principem
& populum immortale odium ſemꝑ interueniſſe: quare dicebat, ſatius ſibi uideri

cum pontifice ſentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, ſed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, ſpreta populorum poſtulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Caliſtum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum ſatis erat utroque, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim uir ſapientiſſimus, id quod poſtea uſu accidit, barbaros uictoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde uero ad pacem Italiæ conuerſus, qua perfecta, bellum Turco inferri poſſe exiſtimabat, pontificem ad eam rem uehementer adhortatur. premebantur tum Senenſes comitis Petiliani & Iacobi Picēnini armis, qui Alphonſi potius quam proprijs auſpicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli uis extingueretur, Aeneas iuſſu pōtificis & ciuium ſuorum rogatu, Neapolim ad Alphonſum proficiſcitur: quo etiam totius ferme Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cum certe uſq; ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verum ſuperueniēte Aenea, tum demum ſibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem, quem unice diligebat, ad ſe ob eam rem acceſſiſſet. Impetrata itaq; pace, ac liberata ab hoſte patria, apud Alphonſum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menſes fuit, quo tempore ſeruata opportunitate hominem eleganti & copioſiſſima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde uero Roma abiens, iter in patriam facturus, a Caliſto pontifice retentus eſt, a quo etiam nō multo poſt patrum omnium conſenſu in numerū cardinalium refertur. Apud Caliſtū uero tantæ autoritatis & gratiæ fuit, ut hominem impulerit oratores ad Senenſes mittere, qui tum ciuili diſcordia laborabant, ut populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarent. At uero dū in balneis Viterbianis ualetudinis cauſa eſſet, hiſtoriamq; Boemicam inchoaſſet, mortuo Caliſto Romam ſtatim redijt: cuius expectatio tanta fuit, ut magna pars populi Ro. officij cauſa obuiam progreſſa, hominem, quaſi diuinarent, ut pontificem ſalutant. Ad hunc enim conſenſu omnium pontificatus deferebatur. Ingreſſus itaq; cōclaue, patrum omniū ſuffragijs pontifex maximus, ut dixi, creat. Accepta deinde pōtificia corona, qua tertio nonas Septemb. pōtificali apparatu baſilicam Petri ingreſſus eſt, cū deo immortali gratias egiſſet, ſe totum confirmata prius eccleſiæ ditione, ad curam reipublicæ Chriſtianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, ſtatim eo pontifice ſublatum eſt, Aſſiſium & Nuceria ab hoſte recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigiſmundū Malateſtam, quod difficillimum factu uidebatur, compoſitæ induciæ, quo Mantuam omnibus ubi communem Chriſtianorum conuentum indixerat, tuto proficiſci liceret. Creato autem principe Columnenſi urbis præfecto in locum demortui Boriæ, relictoq; Romæ legato Nicolao Cuſa, ſancti Petri ad uincula cardinali, media hyeme ab urbe diſcedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili diſcordia ad bellum potius quam ad pacem ſpectare uidebantur: populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam poſtremo undequaque uentum eſt. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum uis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eo miſerit. Actum denique eſt in illo celeberrimo conuentu, Pio ipſo dicente, ut bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ ſententiæ, qua id ratione geri poſſet. Propoſitum periculum quod ceruicibus Chriſtianorum immineret. Motæ ſunt omnibus lachrymæ, cum eorum calamitates exponerentur, qui a barbaris in grauiſſimam ſeruitutem quotidie abducebantur. Incenſi animi, cum oſtenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil eſt certe ab eo prætermiſſum, quod ad mouendos Chriſtianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij

laus fuit, quod cum ſæpius iiſdem de rebus loqueretur, diuerſa ſemper uiſus eſt dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quod Ferdinandum Alphonſi filium in regno Neapolitano confirmaſſet, quod eundem corona regia donaſſet, tribus actionibus acerrime confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota fere Europa relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in ſeipſos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamq; neceſſarium bellum magna ex parte confici potuiſſet. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera ueterem in inſula regem, altera nouũ, fugato uetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hiſpani, Barchinonenſibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad diſturbanda omnia deeſſet, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta eſt: cum ii Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omiſſo Mantuano conuentu, ad ſedandos motus in Hetruriam rediens, Viterbium ab aduerſa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domeſticos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros ſimili contentione diſtractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, autoritate ſua tandem ſedauit. Senenſium rempublicam, ſublatis ſeditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, cõſtituit. Exules quoſdam, uiros certe præclaros, in patriam reſtituit. Nobilibus reipublicæ adminiſtrationem reddidit: in Sabinorũ uero perfidiam animaduerſum eſt, quod hoſtem publicum commeatu & tranſitu iuuiſſent. Romæ grauiſſimos tumultus ſicariorum repreſſit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Maſſiani filio: quem diximus a Nicolao ob coniurationem interemptũ, & laqueo ad feneſtras capitolij ſuſpenſum: quod auſi fuiſſent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimum quenque graſſari. Tyrannos quoſdam ad res nouas ſpectantes, e finibus eccleſiæ bello ſubmouit: neminem unquam bello attigit, ad quem legatos non prius miſerit, ſi quo modo ad ſanitatem rationibus adduci poſſet. Fredericum Vrbinatem copiarum ſuarum ducem, cum Alexandro Sfortia in Marſos miſit, qui Iacobum Picenninum remoraretur a Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Fer-
• Sarnũ. dinandum bello uexantes tranſiret. Ferdinando autem ad • Sardinum fu[illegible]o auxilio fuit, quo minus regno ſpoliaretur: ueritus, ne ſi Galli regnum occupaſſent, uictoria e[illegible]ati, libertatem Italiæ ſubuerterent. Legatorum e Gallis uenientium minas & pollicitationes, quibus ſe a Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facile contempſit. Sigiſmundi Malateſtæ eccleſiæ Romanæ uectigalis furores ac rabiem, cenſuris & armis compreſſit. Is enim ſpreto fœdere, quod inter ſe & Ferdinandum fuerat a pontifice ictum, caſtella omnia ob ſeruandam fidem dat[illegible] con-
• Nala- tra ius faſq; ui cepit. Legatum eccleſiæ Romanæ ad • Nidaſturem fugauit, Picen-
ſturem. tibus be[illegible] in[illegible]t. Huius uero rabies ſequenti anno ad Senogalliam Fede[illegible]o Vrbinate & Neapolione Vrſino ducibus graui prælio compreſſa & caſtigata eſt, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Piſtorienſi cardinali ſanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminẽſis agri ei adempta eſt, ne poſſet aliquando ad rebellionem ſpectare. Pugnatum eſt præterea non ita mul[illegible] poſt a Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tar[illegible] ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallica ſ[illegible] arma, adeo ſunt perterriti, ut ſupplices a rege pacem petentes, in eius amicitiam redi[illegible] fere omnes, præter paucos, quos poſtea rex bello inſecu[illegible]s, a[illegible] regno expulit, aut ad ſanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauiſſimis bel-

lis liberatus,expeditionem Aſiaticam quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omiſſa, repetit: ſocios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem,ac Venetos,quod hi promptiores ad eam rem eſſe uiderentur,ſibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apoſtolicis ad gentes & nationes Chriſtianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamq; neceſſarium adhortarentur. Ipſe interim Senas proficiſcitur, iturus ubi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana,quæ potiſſimum eius ægritudinem lenire uidebantur. Ibi autem cognoſcit Philippum Burgundum,qui ſemet uenturum cum milite & claſſe uouerat,a tanta pollicitatione deſtitiſſe. Intelligit præterea multos eſſe principes ac populos,non exteros modo,ſed Italos quoque,qui ambitione & liuore rem tantam diſturbare conarentur,quia eos uiderent nobiliſſima præmia reportaturos, qui tantam belli molem ſubirent. Hos autem (ut pontificem decuit) admonitionibus ad ſanitatem reducere conatus eſt. Relictis uero balneis, ad urbem proficiſcitur: ubi uehementi dolore pedum & graui febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum eſt, ut nonis Iunij,quemadmodum publico decreto enunciauerat,Anconæ eſſe nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine,oratores a rege Gallorum & Burgundiæ duce uenientes, eiusq; moram excuſantes,audit. Vocatis deinde ad ſe patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide catholica male ſentienti diem dicit.Inde ab urbe diſcedens,per Sabinos, Vmbros, Picentes,Anconam lectica iacens defertur. In itinere autem magnam uim hominum ex Germania, Gallia, Hiſpania uenientiũ ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem abſolutam peccatis, Germanorum potiſſimum, in patriam remiſit,quod minus idonei bello gerendo eſſent:quodq; etiam belli impenſam,ut in literis apoſtolicis continebatur,ſecum non detuliſſent.Dum claſſem quæ paſſim in portubus ſuperi inferiq; maris ad tantum bellum fuerat ædificata, dumq; Venetorum ducem belli ſocium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus,moritur anno ſexageſimoquarto ſupra quadringẽtos & mille, ſeptimodecimo Calendas Septembris,horam circiter tertiam noctis:anno uero pontificatus ſexto, diebus ſex minus. Tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit, ut tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi cauſas diuerſarum gentium,audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, ſignandi,admonendi, caſtigandi, intermiſerit nunquam. Eo autem die quo e uita migrauit, duas horas ante extremum uitæ ſpatium patres cardinales ad ſe uocatos, conſtanti animo & uoce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus eſt:quibus item honorem ſummi dei,dignitatem eccleſiæ Romanæ,bellum a ſe in Turcos ſuſceptum,ſalutem animæ ſuæ,familiam omnem,nepotes uero maxime ſi commendatione dignos ſe præſtiterint, conſtanti ac graui oratione commendauit. Petijt ſponte ſacramenta omnia,& ſigna integerrimi Chriſtiani omnibus in rebus præ ſe tulit. Præterea uero acerrime tum quidem diſputauit cum Laurentio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi theologo doctiſſimo, liceret ne extremam unctionem iterare, qua ſemel inunctus fuerat, dum Baſileæ peſtilentia grauiſſime ægrotaret. Orationes canonicas,ut intermitteret in tanta animi anxietate, neque domeſticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanaſij conſtanter pronunciauit: & pronunciatum,uetiſſimum ac ſanctiſſimum eſſe dixit.

Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconſtantiæ, dum ſupremum ſpiritum efflaret, ſignum aliquod edidit. Extinctus profecto magis quàm mortuus dici poteſt: adeo longis ægritudinibus maceratus erat.ut corpus ſuum Romam deferretur,ſuis mandauit. Affirmant polinctores uiuaciſſimum cor in homine inuẽtũ. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri ueſte in

duta,ac lachrymis ſqualida. Peractis autem de more exequijs,in baſilica ſancti Pe-
tri conditur ad altare ſancti Andreæ, ſepulchro Franciſci cardinalis Senenſis im-
penſa condito,cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PON-
TIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PA-
TRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA:
ſedit annos ſex.Breuis pontificatus, ingens fuit gloria.Conuentũ Chriſtianorum
Mantuæ pro fide habuit.Oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atq; extra Italiam
reſtitit:Catharinam Senenſem inter Sanctas Chriſti retulit,pragmaticam in Gal-
lia abrogauit.Ferdinandum Aragonenſem in regnum Siciliæ cis fretum reſtituit:
rem eccleſiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam inſtituit:
cultor iuſtitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum quod Turcis
indixerat,Anconæ deceſſit:ibi & claſſem paratam,& ducem Venetorum cum ſuo
ſenatu commilitones Chriſti habuit. Relatus in urbem eſt patrum decreto, & hic
conditus ubi caput Audreæ apoſtoli ad ſe ex Pelopõneſo aductum collocari iuſſe
rat. Vixit annos quinquagintaocto, menſes nouem, dies ſeptem & uiginti.Colle-
gio autem cardinalium quinque & quadraginta millia nummum aureorum,a ue-
ctigalibus eccleſiæ penſum,ob indictum Turcis bellum reliquit.Has autem pecu-
nias cardinales & triremes, quæ tum in partu Anconitano erant, Chriſtophoro
Mauro Venetorum duci,qui biduo ante Pij mortem cum triremibus undecim ap-
plicuerat,committunt his conditionibus,ut nauigijs pro eorum arbitrio bello na-
uali uterentur:pecunias uero ſtipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem
mitterent,bellum aſſiduo cum Turcis gerentem. Mortuus eſt uir fortitudinis cer-
tæ,ac prudentiæ ſingularis:& qui non ad ocium,ad ſegnitiem,ſed ad res agendas,
& maximas quidem natus uidebatur.Augere maieſtatẽ pontificis conatus eſt ſem
per.Non reges,non duces,non populos, nõ tyrannos in ſe aut eccleſiaſticũ quem-
piam delinquentes, bello, cenſuris, interdictis, execrationibus perſequi prius deſti
tit,quàm eos ad ſanitatem redijſſe cognouerit. Lodouico autem regi Gallorum ad
uerſatus eſt,quod libertatem eccleſiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragma
ticam eccleſiæ Romanæ pernicioſiſſimam peſtem extorſiſſet.Borſio duci Mutinen
ſi minatus eſt,quod ipſe Romanæ eccleſiæ cenſuarius, & Sigiſmundo Malateſtæ
hoſti eccleſiæ,& rebus Gallicis faueret,Sigiſmundum uero Auſtriæ ducem grauiſ
ſimis cenſuris perſecutus,quod Nicolaum Cuſanum cardinalem ad uincula Petri
cepiſſet,ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Iſember-
genſem Maguntinum antiſtitem,male de eccleſia Romana ſentientem,ſede depu
lit, inq; eius locum alterum ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra eius
uoluntatem res nouas molientem, Beneuentumq; Gallis prodere conantem, ar-
chiepiſcopatu mouit.Franciſcum Copinum plus autoritatis cum magna pernicie
& clade hominum in legatione Britannica ſibi uindicantem,quam ei a ſede apoſto
lica conceſſum fuerat, epiſcopatu Interamnenſi priuauit. Tarracinũ,Beneuentũ,
Soram, Arpinum,ac magnam partem Hernicorum,quæ nunc Campania uocat,
in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus,nil ducibus,nil populis timore & aua
ritia conceſſit unquam.Quoſdam uero ſeueriſſime arguit,quod ea peterent quæ ſi
ne eccleſiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo poſſent.Tantum terro-
ris dominis quibuſdam Italicis pſertim iniecit, ut officio & fide nil antiquius du-
cerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt,ſic amicos humaniſſime a c offi
cioſiſſime fouit.Fredericũ Romanoꝝ impatorem, Matthiam Vngaroꝝ regẽ, Fer
dinandũ Alphonſi filiũ,Philippũ Burgundũ,Franciſcũ Sfortiam,Lodouicũ Gon
zagã uehemẽter dilexit.xij.cardinales ſuo pontificatu ueteribus addidit,Reatinũ,
Spoletinũ,Tranenſem,Alexandrũ Saxoferratenſem,Bartholomæũ Rouerellam,

Iacobum Lucenſem, Franciſcũ Laodamiæ ſororis ſuæ filium, Franciſcũ Gonzagam, Lodouici principis filium. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex tranſalpinis, Salſeburgenſem, Lodouicum Libretum Attrebatenſem, Vergelenſem. Viuẽdi autem rationem ita partiebatur, ut ocij & deſidiæ accuſari nullo modo poſſet. Surgebat mane aurora illuceſcente, & habitatatione ualetudinis, acre diuina caſte & pie facta, ad negocia publica ſtatim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prãdebat. Mediocri cibo utebatur, non exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi apparari iuſſit: quod apponebatur, hoc edebat. Vini parciſſimus, dilutiq; ac lenis magis quàm auſteri amator. Sumpto cibo, dimidiũ horæ cum domeſticis aut fabulabatur, aut diſput bat. Cubiculum deinde ingreſſus, cum paululum quieuiſſet, horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut ſcribebat, donec ei per munera publica licuiſſet. Idem faciebat noctu, quod die poſt cœnam: nam & legebat & dictabat uſque ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quàm horis quinq; aut ſex quieſcebat. Homo fuit ſtaturę breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante dies ſenectam præ ſe ferentem. Aſpectu ſeueritatẽ facilitate cõditam oſtendebat. Circa cultũ corporis neq; moroſus, neq; negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes, & crebri labores, & frequentes uigiliæ attriuerant. Accedebãt morbi eius familiariſſimi, tuſſis, calculus & podagra: quibus ita pſæpe cruciabatur, ut præter unicam uocem nil ei, quare uiuus dici poſſet, relictum uideretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, uerborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neq; ſtudioſus, neq; aſpernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, intereſſe nunquam uoluit. Fouere ingenia ſuorum tempoꝝ non eſt uiſus, ꝙ tria grauiſſima bella ab eo ſuſcepta, ærarium pontificium ita continuo exhauſerant, ut ære alieno, ac magno quidem ſæpe premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit, literatos dico. Orantes aut poemata recitantes libenter audiuit: eorumq; iudicio qui aliquid ſapere uiderẽtur, ſua ſcripta commiſit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facile collegit, collectam facilime repreſſit. Laceſſentibus eum conuicijs & dictis petulantioribus conſtanter ignouit, nl ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria: cuius dignitatem adeo acriter tutatus eſt ſemper, ut eius cauſa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter ſuſceperit. Erga domeſticos mira comitate & facilitate utebatur. Nam quos uel inſcitia, uel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna charitate admonebat. Mala de ſe opinantes uel loquentes coercuit nunquam: libere enim in libera ciuitate loqui omnes uolebat.

Querenti neſcio cui apud eum, ꝙ male audiret, reſpondit, de me quoq; qui male ſentiant, ſi in campum Floræ proficiſceris, multos audies. Si quando cælum Romanum tanquam naturæ ſuæ contrarium & inſalubre, mutare conſtituiſſet, æſtate præcipue, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiſcebatur. Seceſſu autem abbatiæ mire delectabatur, quæ in agro Senenſi, tum amœnitate loci, tum opacitate ſyluaꝝ mira refrigeratio æſtate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea ualetudinis cauſa. Rara ueſte utebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim uoluptas oĩs quando à munere publico uacabat, in lectione & ſcriptione frequenti repoſita erat. Libros pluſquam ſapphiros & ſmaragdos charos habuit, quibus chryſolithoꝝ magnam copiam ineſſe dicebat. Menſam autem artificioſam ita cõtempſit, ut ad fontes, ad nemora, ad loca agreſtia delatus, quæ ſæpe frequentabat animi cauſa, non apparatu pontificio, ſed humili ac prope ruſticano ſit uſus. Hanc eius crebram locoꝝ mutationem non defuere qui carperent, ex aulicis maxime, ꝙ id nunquam ab alijs pontificibus factum eſſet, niſi aut bello, aut peſte urgente. Horum autem querelas contempſit ſemper, ꝙ diceret, nil ob eam rem à ſe prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad utilitatem aulicoꝝ pertineret. Signabat oĩbus in locis, audiebat, cẽſebat, reſpondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus quouis etiam in loco abunde oĩbus ſatisfieri poterat. Non libenter ſolus comedebat. Hanc ob rem, uel Spoletinũ cardinalem, uel Tranenſem, uel Papienſem in conuiuium adhibebat: inter cœnandũ de

ſtudijs bonarum artium loquebatur, memoriam ueterum repetebat: & quid quiſque laudis uel dicendo uel ſcribendo conſecutus eſſet, exquiſito iudicio oſtēdebat. Ad uirtutem ſuos frequenter adhortabatur, à uitijs deterrebat, cum eorum res geſtas commemoraret, qui in uia recte aut perperā egiſſent. Auguſtino patritio lectore uſus eſt: à quo etiam (dum ipſe dictabat) deſcribebantur omnia. ſales interdum libenter audiebat, negocijs præſertim uacuus. Florentinum quendam interdū adhibebat, cui Græco nomen eſt, hominem certe cuiuſuis mores, naturam, linguam cum maximo omnium qui audiebant, riſu facile exprimentem. Homo fuit uerus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil ſimulati. Chriſtianam autem religionem ita coluit & obſeruauit, ut oēm prorſus hypocriſis ſuſpicionem à ſe remoueret. frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipſe faciebat: aut dum fieret, obſeruatis de more cæremonijs omnibus, aſtabat. Somnia, portenta, prodigia contempſit ſemper. Fulgura procurauit nunquam. Geomantibus & cæteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconſtantiæ ſignum nullum in homine cognitum. Extolli ſecundis rebus, & perturbari aduerſis nunquam uiſus eſt. Suos plerunque ut timidos & formidoloſos reprehendit, quod acceptas clades (ut in bello cōtingit) aperte ei denunciare uererētur. Incommodis enim cōſilio & manu mederi poſſe dicebat, ſi id ad tempus quod accidiſſet, ſcitum foret. Socios belli, uel magnitudine impēſæ, uel hoſtium potentia perterritus deſeruit nunquam. Bella ſuſcepit inuitus: tamen & multis ac maximis iniurijs laceſſitus pro tutela eccleſiæ, pro defenſiōe religionis. Aedificandi ſtudio uehementer delectatus eſt. Impenſa enim ſua ſcalæ templi ad Vaticanum uetuſtate collapſæ inſtauratæ. Veſtibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitū. Aream pro templi foribus rudcribus purgatam ſternere parabat. Porticum unde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcē pfeciſſe priusq̄ inchoaſſe uiſus eſt. Senis quadrato ſaxo gentilibus ſuis porticū faſtigiatam & ornatiſſimā extruxit. Corſinianū, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumq́; teſtudineum, celebre id quidē, & ornatiſſimas ædes extruxit. Sepulchrū marmoreū paternis maternisq́; oſſibus Senis in tēplo beati Franciſci ſuo iuſſu conditū, hoc diſticho notauit:

Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum eſt:
Filius hoc clauſit marmore papa Pius.

Quatuor habuit ex ſorore nepotes: ex his duo minores natu, eius gratia & autoritate à rege Hiſpano equeſtri ordini ſunt additi. Primus cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (ut antea dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & uirtute adhuc uiuit, ut in eo nil ſit requirendum, quod ad ampliſſimum uirum pertineat: ingenio, moribus, ſolertia, religione, modeſtia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum faſtigio collocatus, literarum ſtudium intermiſit nunquam. Adoleſcens, & nondum ſacris initiatus, poemata edidit laſciuiæ magis & feſtiuitati accōmodata, q̄ preſſa & grauia. Surgit tamen nonnunquam: & dum iocatur, mordacitate non caret. Extāt eius epigrammata referta ſalibus. Ad tria millia uariorum uerſuum ſcripſiſſe dicitur, quorum pars magna Baſileæ perijt. Oratiōi ſolutæ reliqua uita ſe totum dedit, magnitudine rerum inuitatus. delectatus eſt etiam mixto ſcribendi genere, & ad philoſophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de poteſtate concilij Baſileenſis, de ortu Nili, de ſtudio uenandi, de fato, de pſcientia dei, de hæreſi Boemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defenſione fidei catholicæ. Epiſtolas digeſſit in tempora: & quas prophanus, quas ſacris initiatus, quas antiſtes, quas pontifex maximus ſcripſerit, uoluminibus ſeparat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epiſtola ad Turcum, qua hominem adhortatur, ut poſthabita Mahometana pfidia, ueram Chriſti Ieſu religionem ſequatur. Libellum edidit de miſeria aulicorum. Scripſit etiam de inſtitutione artis grammaticæ ad Ladiſlaum adoleſcētem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & XXX. habuit ad pacem regum, ad concordiā principū, ad trāquillitatem nationum, ad defenſionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum ſpectantes. Boe

micam hiſtoriam perfecit: auſtralem imperfectã reliquit. Aggreſſus eſt hiſtoriam terum ubiq; locoꝝ ſua ætate geſtaꝝ: quam negocioꝝ multitudine oppreſſus imperfectam reliquit. Commentariorũ de rebus à ſe geſtis libros duodecim ſcripſit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene eſt ac temperatum. Cõciones habet ſplendidas & rei accõmodatas. Mouet affectus, ac eos deniq; ſedat. Candorẽ & ornatum orationis nunquã intermittit. Deſcribit apposite ſitus & flumina. Varios pro tempore ſumit eloquentiæ uultus. Cognitionem rerum antiquaꝝ non omittit. Nullius oppidi occurrit mẽtio, cuius originem non repetat, ſitum non notet. Qui duces qua ætate claruerint, diligentiſſime perſcribit. Mimos etiam ad uoluptatem notauit. Sententias in prouerbiȷ modũ reliquit multas: quarum partem aliquam ꝙ ad inſtitutionem humanæ uitæ pertinere uiſæ ſunt, ſubiungere inſtitui. Diuinam naturã credendo melius q̃ diſputando intelligi ac comprehendi poſſe dicebat. Omnem ſectam autoritate firmatam humana, ratione carere. Chriſtianam fidem etiam ſi miraculis non eſſet approbata, honeſtate ſua recipi debuiſſe. Vnius diuinitatis tris eſſe perſonas, non qua ratione probetur, ſed à quo dicatur animaduertendum. Mortales menſores cæli & terræ, audaces magis uideri q̃ ueros. Sideꝝ inueſtigare curſus, pulchrius eſſe q̃ utile. Amicos dei & hac & futura perfrui uita. Sine uirtute nulli ſolidũ eſſe gaudiũ. Neq; auarum pecunia, neq; doctum cognitione rerum unquam repleri. Cui plura noſſe datum eſt, eum maiora ſequi dubia. Plebeȷs argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco literas eſſe debere. Bonos medicos non pecuniam, ſed bonam ualetudinem ægroti quærere. Artificioſam orationem ſtultos, non ſapientes flectere. Sanctas eſſe leges quæ uaganti frena licentiæ imponunt. In plebem uim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus ſuam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum deo ſubȷcit. Lubricum eſſe primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, ſic uitia in magnas aulas fluere. Aſſentatores maxime quo uolunt reges ducere. Nulli magis principes aures, q̃ delatori præſtare. Peſſimam regibus peſtem adulatoris linguam. Regẽ qui nulli fidit, inutilem eſſe: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non eſſe regio nomine dignum, qui ſuis commodis publica metitur: neq; qui ſacra negligit, eccleſiæ prouentum: neq; regem qui iuridicundo non aſſidet, uectigalia digne petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus uiros dandos, non dignitates hominibus. Magiſtratus alios mereri & non habere: alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, ſed beatum ei qui bene fert. Indoctum epiſcopum aſino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos ſacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium eſſe. Virtutes clerum ditaſſe, uitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione ſublatas nuptias, maiori reſtituendas uideri. Fideli amico nullum theſaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hoſtem in ſe nutrire, qui nimis filio ignoſcit. Nulla in re auarum placere hominibus, niſi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri ſeruile uitium eſſe. Vini uſum & labores & morbos auxiſſe mortalibus. Vinum quod mentem excitet, non quod obruat, ſumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, ſenectutem extinguere. Quietam uitam non aurum ipſum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generoſam mortem turpi uitæ omnium philoſophorum ſententia anteferendam. Hæc ſunt fere, quæ de uita Piȷ pontificis ſcribi poſſunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, ꝙ & beatam Catharinam Senẽſem in ſanctas retulit, caput ſancti Andreæ e Peloponneſo à principe loci Romam auectũ, in ſancto Petro cum maxima ueneratione, cumq; ſupplicationibus cleri populiq; Romani in ſacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potiſſimum, dimotisq; quorundam pontificum & cardinalium ſepulchris, quæ baſilicam ipſam temere occupabant.

PAVLVS II.

PAulus ſecundus, Petrus Barbo antea uocatus, patria Venetus, patre Nicolao, ma- ccxxi
tre Polyxena, ſancti Marci presbyter cardinalis, pridie calen. Septembris põtifex pont.

dam ſedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auerſæ & Neapolionem Vrſinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus, in uincula conijceretur: adeo in eum comes Auerſus ob quandam uerborum licentiam, male animatus erat. Re itaq; infecta abiens, homini ſemꝑ aduerſatus eſt. Mortuo deinde Caliſto, in eiusq; locum Pio ſuffecto, cum permutare epiſcopatum Vincentinum in Patauinum inſtando acerbe nimiũ, rogandoq; anniteretur, & Pij pontificis & Venetoꝝ iram adeo incurrit, ut Paulum fratrem ſenatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quo minus alioꝝ beneficioꝝ ꝓuentibus potiret, niſi ſententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, ulciſcendi tempus obſeruans, interim acerbe nimium in eos inuehebat, per quos ſtetiſſet, quo minus uoto potiret. Mortuo aũt Pio, in eius locum ipſe ſuffectus, ſtatim ubi magiſtratũ inijt: ſiue quod ita pollicitus erat, ſiue quod Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores oẽs, quos Pius in ordinem redegerat, tanq̃ inutiles & indoctos (ut ipſe dicebat) exautorauit. Eos em̃ bonis & dignitate indicta cauſa ſpoliauit: quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terraꝝ cõquiſitos, magnis pollicitationibus & præmijs uocare ad ſe debuerat. Erat quidem illud collegium refertum bonis ac doctis uiris. Inerant diuini atq; humani iuris uiri peritiſſimi, Inerant poetæ & oratores pleriq;, q certe non minus ornamenti ipſi curiæ afferebant, q̃ ab eadem acciperent: quos oẽs Paulus tanquam inquilinos & aduenas poſſeſſione pepulit, licet emptoribus cautum eſſet literis apoſtolicis, cautum etiam fiſci pontificij autoritate, ne qui bona fide emiſſent, e poſſeſſiõe honeſta ac legitima deijcerent. Tentarũt tñ hi ad quos res ipſa ptinebat, hoĩem e ſentẽtia dimouere. Atq; ego certe qui hoꝝ de numero erã, rogando etiam ut cauſa ipſa iudicibus publicis (quos rotæ auditores uocant) committeretur: tum ille toruis oculis me aſpiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, acſi neſcires omnia iura in ſcrinio pectoris noſtri collocata eſſe? Sic ſtat ſententia, inquit, loco cedant oẽs, eant quo uolunt, nihil eos moror, pontifex ſum, mihiq; licet pro arbitrio animi alioꝝ acta & reſcindere & approbare. Hac uero tam immiti ſententia accepta, ut lapidem immobilem uolueremus, obuerſabamur, & fruſtra quidem die ac noctu in foribus aulæ, uiliſſimum etiam quenq; ſeruum rogantes, ut nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non ſine contumelia, tanq̃ aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autẽ diligentia xx. continuis noctibus uſi ſumus: nil enim fere niſi noctu agebat. Ego uero tanta ignominia excitus, quod mihi ac ſocijs meis coram non licebat, id agere per literas inſtitui. Scripſi itaq; epiſtolam his ferme uerbis: *Epiſtola Platinæ ad Paulum II.* Si tibi licuit indicta cauſa ſpoliare nos emptione noſtra iuſta ac legitima, debet & nobis licere cõqueri illatam iniuriam iniuſtamq; ignominiam. Reiecti a te, ac tam inſigni contumelia affecti, dilabemur paſſim ad reges, ad principes, eosq; adhortabimur, ut tibi concilium indicant, in quo potiſſimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima poſſeſſione ſpoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maieſtatis accerſit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruiſinum epiſcopum, qui quæſtionem habeat. Is ſtatim me reum facit, q & libellos famoſos in Paulum ſparſiſſem, & concilij mentionem feciſſem. Primum crimen ita confutaui, eos qdem dici libellos famoſos, in quibus ſcribẽtis nomẽ reticetur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famoſi ſunt. Quod uero de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimen id putaſſe, cum in ſynodis a ſanctis patribus ſtabilita ſint fundamenta orthodoxæ fidei, prius ſparſim iacta a ſaluatore noſtro eiusq; diſcipulis, ut maiores cũ minoribus æquo iure uiuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos inſtituta eſt cenſura, qua & qui priuati & qui in magiſtratu fuerunt, rationem habiti magiſtratus, & uitæ ante actæ reddere cogebantur. Cum uero his rationibus nihil profeciſſem, reuinctus compedibus, & quidem grauiſſimis, media hyeme ſine foco celſa in

turri ac uentis omnibus expoſita coerceor menſibus quatuor: tandem uero Paulus
Franciſci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægre pedibus ſtãtem
moleſtia carceris me liberat: admonet ne ab urbe diſcedam: in Indiam, inquit, ſi p-
ficiſcere, inde te retrahet Paulus. Feci mandata. Triẽnio in urbe commoratus ſum,
arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturum. Co
ronatus Paulus de more, memor a Caliſto quondam pulſos eſſe e ſancto Iohanne
Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collo-
cauerat, eoſdem reuocauit, ut ſeorſum a canonicis ſecularibus diuina officia cele-
brarent. Præterea uero canonicorum ſecularium eo in loco nomen aboliturus, ſi qs
moriebatur, in demortui locum neminem ſufficiebat: aut ſi quod beneficium uaca-
bat, coactos ſe canonicatibus illis abdicare, ad alias eccleſias transferebat, ut tandem
beneficia illa in unum corpus redacta, canonicis regularibus ſatisfacerent ſine ul-
lo ſuo diſpendio, cum eos tum paſcere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem
Paulus multum a ſe alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia a maio-
ribus ſuis inſtituta, pulſis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc contentus Paulus, ſeor
ſum canonicos quoſdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare ſe illis ca-
nonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus uin-
dicandæ libertatis expectabant, quod poſtea eo mortuo eluxit. At uero cum nunci
atum eſſet, Turcos capta iam fere tota Epiro, in Illyricum iter parare, oratores ſta-
tim ad reges & principes miſit, eos oratum, ut compoſitis rebus ſuis, de bello Tur-
cis inferendo, ad propulſandum iniuriam cogitarẽt. Qua de re nil certe actum eſt,
cum inter ſeſe grauiſſimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Angli, nunc ue
terem regem, interdum uero nouum expetentes: hinc Hiſpani, hinc Galli princi-
pes ueriti regis potentiam, qui regio nomini oẽs obtemperare uolebat, iactabatq;
ſe breui facturum, ut eos pœniteret, qui ſecus feciſſent. Præterea uero Paulum ur-
gebat regis Boemiæ pfidia, q ſe paulatim a toto corpore Chriſtiani nominis ſub-
trahebat. In hunc itaq; mittere Vngariæ regem cum exercitu inſtituerat, ſi ei p bel-
lum in Turcos ſuſceptum licuiſſet: ſiq; rem inter regem & imperatorem compo-
nere potuiſſet. Nam mortuo Ladiſlao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede care
bat, imperator ipſe regnũ illud, quod Matthias Vaiouadæ filius occupauerat, ſibi
deberi prædicabat. Differendam itaq; rem Paulus in aliud tempus cenſens, ad com
ponendas quaſdam ſimultates ciuium Romanorum inter ſe diſſidentiũ, animum
adiecit. Orta nanq; rixa erat inter Iacobum Iohannis Alberini filium, & Felicẽ ne-
potem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad ſe patribusfamilias, eos aliquã-
diu renitentes, ad concordiam datis uadibus compulit. Verum non ita multo poſt
Iacobus Albertini filius, nuſquam laturus iniuriam patri illatam, Antoniũ Capha-
rellũ interficere conatus, confoſſum aliquot grauibus uulneribus, tanq̃ mortuum
reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contra atq; Alberinus iurauerat, fi
lius egiſſet, euerſis eorum ædibus, redactisq; in fiſcum omnibus bonis, eos ab urbe
demum exules facit. Hos tñ poſtea ſuo iuſſu ad urbem redeuntes in gratiam rece-
pit, reſtitutis rebus omnibus, paceq; inter diſſidentes compoſita, cũ tamẽ ambo ali
quandiu in carcere ſtetiſſent. Anno uero m.cccc.lxv. Alouiſius Patauinus pontifi-
cis camerarius, & tituli ſancti Laurentij in Damaſo presbyter cardinalis, uir qdem
ditiſſimus, & in rebus agendis ſagax, ſed ultimo ſuæ uitæ tempore parũ prudens:
quippe qui ex teſtamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cogno
mẽto Scarampos, alioquin bonos & liberalis ingenij, ſed nequaq̃ tantis fortunis &
prouẽtibus eccleſiæ partis dignos. (quid homines ſuſpicarentur, ſcimus) Has aũt
facultates Paulus, ei licet teſtandi facultatem ultro permiſiſſet, ſibi uindicauit. Sca-
rampos cepit, & tamdiu, honeſto tamen loco retinuit, quoad quæ Florentiam de-
lata fuerant, ad ſe deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, ca-

pti in carcerem conijciuntur. Verum cum bona patriarchæ Florentia Romam de-
lata fuiſſent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriar-
chæ familiares maiore benignitate uſus eſt, quàm ipſe teſtator inſtituiſſet. Atque
hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum
iactatione, acſi annos Matuſalem uicturus eſſet, ab eo ſunt partim poſſeſſa, partim
diſtributa, quo cum diutius ſimultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cum malu-
iſſet ad Turcos ipſos quàm ad Paulum bona ſua recidere. Sed neque hoc contenta
diuina prouidentia, uoluit eius quoque corpus iam ſepultum in prædam dari. Ab
ipſis enim, quibus ipſe beneficia ſancti Laurentij in Damaſo dederat, noctu aper-
to ſepulchro, annulo & ueſtibus ſpoliatus eſt. In hos autem Paulus re cognita, gra-
uiter animaduertit. Eodem fere tempore Fredericus adoleſcens egregius Ferdinã-
di filius, Mediolanum iturus ad ducendam Franciſci Sforniæ filiam fratris uxorem
in regnum, Romam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoque, & Rhodorico
uicecancellario, perbenigne a Paulo ſuſcipitur, ac roſa donatur, quam pontifices
quotannis donare alicui ex principibus Chriſtianis conſueuere. Interim uero cum
Ferdinando in animo eſſet eos bello perſequi, & potiſſimum in regno ſuo exiſten-
tes, qui dum a Gallis premeretur, a ſe defecerant, miſiſſetq; copias quaſdam ea men-
te, ut ducem Soranum adoriretur: Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepi-
ſcopum Mediolanenſem eo propere miſit oratum, ut copias illas quemadmodum
ratione feudi tenebatur, ad ſe mitteret, ꝙ diceret ſibi in animo eſſe comitis Auerſæ
filios, eccleſiæ nequaquam obtemperantes, e medio tollere. Nam eo fere tempore
Auerſæ comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusq; eius Romam dela-
tum, in baſilica ſanctæ Mariæ maioris ſepelitur. Rex itaq; acerrimus Deiphobi ho-
ſtis, quippe q ab eo ſuperiore bello inſidijs, ueneno & armis petitus fuerat, copiar-
ſuarum præfectis mandat, ut primo quoq; tempore proficiſcantur, quo pontifex
ire iuſſerit. Antea enim Deiphobum & Franciſcum ad ſe uocatos monuerat, ut &
iter tutum a latronibus ſeruarent, ne Romam aliunde uenientes, in ipſis prope ur-
bis Romæ portis ſpoliarentur: utq; Securanciæ præfecti 'uice quondam filio, Ca-
prarolam (quod oppidum eſt) redderent, cum omnia fere ipſius præfecti bona poſ-
ſiderent. Vtrunq; uero non modo facere recuſarunt, uerumetiam minas addidere,
iactantes ſæpius ſe comitis Auerſæ filios eſſe, nec laceſſentibus parcituros. Tum ue-
ro Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum neceſſarijs, ſuperuenienti-
bus etiam regijs copijs, quintodecimo die poſteaq̃ inchoatum eſt, bello eos incau-
tos & nil tale opinantes oppreſſit, redactis in poteſtatem eccleſiæ nouem caſtellis:
quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, ut uix opera hominum
expugnari poſſe crederentur. Deiphobus autem ueritus ne captus ad regem mit-
teretur, ſalutem ſibi fuga quæſiuit. Capitur autem Frãciſcus frater cum filio, & qn-
quennio in arce Hadriani retentus, demum creato Sixto liberatur. Hinc poſtea in-
ter Paulum & regem ipſum ortæ graues inimicitiæ ſunt, cum Ferdinandus hoc
tanto merito peteret ſuperiorum annorum tributum, quod eccleſiæ pendebat, ſibi
relaxari: & quod deinceps ſoluturus eſſet, diminui, cum regnum Siciliæ patruus
ſuus poſſideret, cuius ipſe una cum regno Neapolitano uectigal penderet: Inſpi-
cienda dicens & ſua merita, & conſiderandum, quid poſſet in contrarium accide-
re, cum diceret ſe continuo acies quaſdã in armis habere, non magis ſua quàm pon-
tificis Romani gratia, ut in bello contra Auerſanos paulo ante nouerat. Comme-
morabat uiciſſim Paulus merita eccleſiæ erga Ferdinandum: atq; hoc modo alter-
cationibus in longum res ipſa ſemper protracta eſt, cum uterque repetendi ius ſu-
um, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui
Sulmonem in Marſis & alia oppida tenebat, potentiam ueritus: quẽ poſtea Franci-
ſcus Sfortia ſocer ad regem miſit, data fide ſe quoties libuiſſet, incolumẽ redituꝝ,

lo nunciatũ eſſet, in Poli oppido in Aequicolis poſito multos hæreticos ineſſe, dominum loci cum uiris octo & fœminis ſex comprehenſos,& ad ſe perductos,cognito hominũ errore, ignominia notauit, & quidem grauiſſima,eos potiſſimum qui pertinaciores fuere. Nam mitius cum his eſt actum,qui errorem confeſſi,ueniam petiere. Erant enim eius ſectæ,quam a peruerſa mentis opinione eſſe dicimus, ꝙ dicerent nullum uerum Chriſti uicarium eſſe eorum qui poſt Petrum fuere, niſi qui paupertatem Chriſti imitati ſunt. Aucto deinde cardinalium numero: ad x. enim eodem tempore creauit,quorum de numero hi fuere: Franciſcus Sauonenſis ordinis Minorum generalis,M. Barbo præſul Vicentinus, cuius opera & conſilio magnis in rebus ſemper eſt uſus,Oliuerius archiepiſcopus Neapolitanus,A. Epiſcopus Aquilanus,Theodorus Monferratus:reliqui partim Galli, partim Vngari & Angli ſunt habiti. Senatu itaq; in hunc modum aucto,ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cum Florentini quidā a factione Petri Medices ciuili diſcordia pulſi,ut Deteſaluus Neronius,& Angelus Acciolus,ac Nicolaus Sudorinus Bartholomæum Bergomatem cōcitaſſent,qui magnam uim equitum ac peditum habebat, ut in Hetruriam cum exercitu mouens, ſe ac extorres omnes in patriam reduceret,adiuuantibus etiam Venetis,occulte tamen, primo quidem impetu poſſe & uelle ſubuertere totam Italiam uiſus eſt. Verum cum in Flaminia Galeatium ducem Mediolanenſem obuium habuiſſet cum regis ac Florentini populi copijs,habenas inhibuit,& cunctando potius quàm pugnando uincere annixus eſt. Pugnatum eſt tamen ſemel atq; acriter comitis Vrbinatis auſpicijs in agro Bononienſi ad Ricardiuam (id ei loco nomē eſt) dum caſtrametatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certe erat, ſi tum Galeatius affuiſſet, qui Florētiam componendæ rei bellicæ cauſa profectus paulo ante fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuere,nuſquam ætate noſtra maiore contentione certatum eſſe: nec prælium antea fuiſſe,in quo plures deſiderati fuerint. tum autē Veneti ſibi potius quàm homini cauentes,cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium miſſis,pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei ſuæ quoq; admodum timens,ſi uictoria ad regem & ducem recideret,ut pax conficeretur inſtabat. erat enim opinio quorundam hominum non uulgatium,Bartholomæum conniuente pontifice Padum traieciſſe, quo mutato Florentinorum ſtatu,inferre bellum Ferdinando regi commodius poſſet,cui ita infenſus erat,ut acciret contra eum nouos quoq; in Italiam hoſtes cogitauerit. Vocatis itaq; ad ſe omnium principum legatis, pacem his rationibus compoſuit, ut utraq; pars quæ bello ceperat redderet: utq; Bartholomæus copias ſuas in Ciſalpinam Galliam reduceret: ſeruareturq; pax illa, quæ antea inter Frāciſcum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam compoſita fuerat. In una re tantum addubitatum eſt,excluderetur ne a pace Italiæ Sabaudiæ dux, uel Philippus frater, qui eo anno Venetorum ſtipendijs militauerat,prouinciam Galeatij bello uexauerat. Petebant Veneti, ut inter fœderatos is quoq; cenſeretur. Negabat id fieri poſſe Galeatius,cum diceret eum ſe nunquam pro amico & ſocio habiturum,quem rex Frāciæ hoſtem haberet. Verum tantum ualuit Paulus blanditijs & pollicitationibus,ut legatum Galeatij contra principis ſui decretum in ſententiam ſui ipſius traxerit. Hāc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Piſaurienſem legatum ſuum exilio mulctauit, & Sabaudiēſes ita bello uexauit,ut eos pacem expoſcere coegerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ poſtea compoſita eſt,interuenientibus & reginæ & uxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ ſorores ſunt. Compoſitis autem hoc modo rebus,Paulus ad ocium conuerſus,populo Romano ad imitationem ueterū,ludos q̄ magnificentiſſimos & epulum lautiſſimū inſtituit,procurante eam rem Vianeſio Bononienſi pontificis uicecamerario. Ludi autem erāt pallia octo, quæ cur-

ſu certantibus in carniſpriuio proponebantur ſingulis diebus. Currebāt ſenes, ado
leſcētes, iuuenes, Iudæi, ac ſeorſum paſtillis primo quidem pleni, quo tardiores in
curſu eſſent. Currebant & equi, equæ, aſini, bubali tanta cum omnium uoluptate,
ut omnes præ riſu pedibus ſtare uix poſſent. Curſus autem & ſtadium erat ab arcu
Domitiani uſq; ad ædes ſancti Marci, unde pontifex ipſe ſolidam uoluptatem p-
cipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos poſt curſum munificentia uſus, ut ſin-
gulis carlenum (nummi argentei id genus eſt) condonaret. Sed ecce in tam publi
ca omnium lætitia ſubitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quoſdam adole-
ſcentes duce Calimacho in eum conſpiraſſe, cui præ timore uix reſpiranti, neſcio
quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philo-
ſophus, homo facinoroſus & exul, qui uitam primo & reditum in patriam depre-
catus, nunciat, ac falſo quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulan
tem, cum multis exulibus in nemoribus Veliterninis a ſe uiſum, ac paulo poſt affu
turum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, ueritus ne domi & foris op
primeretur. Capiuntur permulti in urbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Auge-
bat hominis timorem Vianeſius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta p-
turbatione aditum ad maiorem dignitatem & huberiorem fortunam ſibi quære-
bant. Irrumpebant cuiuſuis domum ſine diſcrimine. Trahebant in carcerem quos
ſuſpectos coniurationis habuiſſent. Et ne ego tantæ calamitatis expers eſſem, do-
mum ubi habitabam, multis ſatellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fene
ſtris, ui irrumpunt: Demetrium Lucenſem familiarem meum comprehendunt: a
quo ubi ſciuere me apud cardinalem Mātuanum cœnare, ſtatim accurrunt, & me
in cubiculo hominis captum, ad Paulum confeſtim trahunt. Qui ubi me uidit, ita
inquit, duce Calimacho in nos cōiurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita con
ſtanti animo reſpondi, ut nullum conſcientiæ ſignum in me deprehendi poſſet.
Inſtabat ille diſcinctus & pallidus: & niſi uerum faterer, nunc tormenta mihi, nūc
mortem proponebat. Tum ego cum uiderem omnia armis & tumultu circunſo-
nare, ueritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos cōſuleretur, rationes
attuli, quam ob rem crederem Calimachum nil aliquid tale unquam moliturum,
nedum meditatum fuiſſe, ꝙ conſilio, lingua, manu, ſolicitudine, opibus, copijs, cli
entelis, armis, pecunijs, oculis poſtremo careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo
ſomniculoſior, ac L. Craſſo ob adipem tardior. Omitto ꝙ nec ciuis quidem Ro-
manus erat, qui patriam liberaret: nec præſul, qui pōtificatum ſibi Paulo interem
pto deſumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & ma-
nu promptus? Habebat ne ad tantam rem conficiendam certos homines delectos
& deſcriptos, quorum opera uteretur? niſi forte uellent Glaucum & Petreium fu-
gæ ſuæ comites, alteros Gabinios ac Statilios eſſe. Tum Paulus ad Vianeſium con
uerſus, hic, inquit, (me toruis oculis aſpiciēs) tormento cogendus eſt uerum fate-
ri: nam coniurandi artem optime nouit. Vtinam conſideratius mecum egiſſet Pau
lus: non eñ me ſtatim tormento ſubieciſſet. Nam cum uerum coniectura quærit,
nec de facto conſtat, in coniuratione potiſſimum, & quæ ante ſuſceptū negocium,
& poſt ſint geſta, quæritur. Conſideratur uita coniurantis, cōſiderantur mores, am
bitio, cupiditas tum facultatum, tum honoꝝ: & ſi quid antea dictum, ſcriptum, aut
factum ſit, quod eo tendat. Horum nihil conſiderauit Paulus, in carcerem nos con-
ijcit. Verum cum admoneretur ab his qui bene ſentiebāt, quibuſq; exploratū erat
Lucam Totium nuſq̃ pedem Neapoli mouiſſe, ne tantum tumultum cum ſuo diſ
crimine concitaret, reuocat edictum tertio die quo præmia illis proponebat, qui
Lucam reum maieſtatis, uel uiuum uel mortuum in poteſtatem ſuam redegiſſent:
non tamen Quadratios fratres, quos ob eam ſuſpicionem ceperat & torſerat,

dimiſit. Subeſſe aliquam latentem cauſam uideri uolebat, ne leuitatis argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos ſtatim animũ adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianeſium cum Iohanne Franciſco, Clugienſi Sanga & ſatellite, qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri quæ nuſq̃ ſciebamus. Torquētur prima & ſequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipſis cruciatibus cōcidit. Bouem Phalaridis, ſepulchrum Hadriani tum putaſſes: adeo reſonabat fornix ille concauus uocibus miſeroꝝ adoleſcentum. Torquebatur Lucidus homo omnium innocētiſſimus. Torquebat Marſus Demetrius, Auguſtinus Campanus optimus adoleſcens, & unicum ſeculi noſtri decus, ſi ingenium & literaturam inſpicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum poſtea crediderim. Feſſi tortores, nō tñ ſatiati. Nam ad uiginti fere eo biduo quæſtioni ſubiecerant: me quoq; ad pœnam uocanr. Accingunt ſe operi carnifices, parantur tormenta; ſpolior, laceror, trudor tanq̃ craſſator & latro. Sedet Vianeſius tanq̃ alter Minos ſtratis tapetibus, acſi in nuptijs eſſet, uel potius in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquam, ſacris initiatus, & quem ſacri canones uetanr de laicis quæſtionem habere; ne ſi mors ſubſequatur, quod in tormētis interdum accidere ſolet, irregularis (ut eorum uerbo utar) & impius habeatur. Neq; hoc quidem contentus, dum penderem miſer in ipſis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiēſis attrectans, hominem rogabat, a qua puella donum amoris habuiſſet. De amoribus locutus, ad me conuerſus inſtabat, ut ſeriem coniurationis, uel fabulæ potius a Calimacho confictæ explicarem, dicerem'q; quid cauſæ eſſet, cur Pōponius qui tum Venetijs erat, ad me ſcribens, patrē ſanctiſſimum in ſuis literis appellaret: te, inquit, pontificē creauerāt cōiurati oēs? Flagitat item, dederim ne literas Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Chriſtianum principem ſuſcitandi ſchiſmatis, aut concilij cauſa. Reſpondeo me nunq̃ conſiliorum Calimachi participē fuiſſe, q̃ppe cum inter nos ſimultas eſſet haud parua. Neſcire item cur Pomponius me patrem ſanctiſſimũ appellaret, ſcituꝝ ab eo: nam paulo poſt uinctum affutuꝝ dicebat. De pontificatu uero nō eſſe cur ſoliciti eſſent, quod uita priuata ſemper contētus fuiſſem. Ad imperatorem uero me nunq̃ literas miſiſſe, nec Pomponij opera ea in re uſum eſſe, id etiam ab eo ſciturum. Tandem uero delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tñ ſatiatus, deponi me iubet, ueſperi maiores ſubiturum. Deferor in cubiculum ſemimortuus, nec ita multo poſt reuocor a quæſtoribus bene potis & pranſis. aderat & Laurentius archiepiſcopus Spalatrenſis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigiſmundo Malateſta, q rum in urbe erat. De literis, inquam, de armis, de præſtantibus ingenijs tum ueterum, rum noſtrorum hominum loquebamur, deq; his rebus, quæ in hominum colloquia cadere poſſunt. Minari tum Vianeſius, ac maiores cruciatus proponere, niſi uerum faterer. Rediturum ſe die ſequenti, meditarer interim ubi eſſem, & q̃bus cum mihi eſſet agēdum. Reducor iterum ad cubile, ubi tantus me repente dolor inuaſit, ut uitam cum morte cuperem commutare, recrudeſcentibus doloribus ob refrigerata membra, quaſſa uehementer ac læſa. Recreabar me tñ non parum Angeli Buſali Romani equitis humanitas, quem anno ante Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum a Marcello filio Franciſcum Cappocium, Id enim factum Angeli ſuaſu Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Frāciſcus nepos, quibum cum in eodem cubiculo diuertebā, quo minus doloribus & inedia morerer, ſuis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Poſt biduum uero Chriſtophorus Veronenſis Pauli medicus ad me ueniens, bono, inquit, animo te eſſe iubet Paulus, ac de ſe bene ſperare, breuiq; liberum futurum. Sciſcitor quando id fore ſperaret: Reſpondet homo liber audientibus oībus qui tum aderant, non ita cito fieri poſſe, ne leuitatis & ſæuitiæ argueret pōtifex, q̃ illos quos tāto tumultu cōcitato cepiſſet ac torſiſſet, ſtatim ueluti innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulo ante

coniurationis & maieſtatis acceſſerat, eoſdem mutata ſententia ob diuulgatã fabulam hæreſeos accuſat. Trahitur ad urbem Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, uir ſimplicis ingenij, neq; coniurationis, neq; alicuius ſceleris conſcius. Rogatus cur nomina adoleſcentibus immutaret, ut homo liber erat, Quid ad uos, inquit, & Paulum, ſi mihi Fœniculi nomen indo, modo id ſine dolo & fraude fiat? Amore nanq; uetuſtatis antiquorum præclara nomina repetebat, quaſi quædã calcaria, quæ noſtram iuuentutem æmulatione ad uirtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad urbẽ tanquam reus maieſtatis, qui in Sabinis tetricam illam uitam ducebat, ꝙ ad Campanum ſcribens, quæ literæ poſtea deprehenſæ ſunt, Heliogabali cuiuſdam amores reprehendebat, ita occulte tamen, ut niſi a conſcio dignoſci res ipſa non poſſet. Vianeſius autem diligens paſtor ad nos cum tormentis ſæpius rediẽs, torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comprehenſo, ac nihil cõfeſſo, ꝙ diceret ebrioſam illam Calimachi collocutionem nullius momenti exiſtimãdam fuiſſe, omnia oculis colluſtrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali ex alta arce uolaremus, carcerem ſubterraneum meditatur, ac fabris ſtatim locat. eoq; cõijcit Franciſcum Anguillaram Gattaluſium, Franciſcum Aluianum, Iacobum Ptolemæũ quadriennio ante moleſtia carceris maceratos. De libertate noſtra interim nullum uerbum fiebat. Erat tum imperator in urbe: uoti enim gratia uenerat cum magno comitatu, quem Paulus magna cum impenſa honorificentiſſime ſuſcepit, expẽſis decem & octo millibus nummum aureorum. Ambos ex mole Hadriani ſub eodem pallio a laterano redeuntes, comitante honorato quoq;, inſpexi. Subſtitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cũ iam metu omni liberatus eſſet: nam & equitum & peditum ſuorum magnam partẽ in urbem uocauerat, ueritus ne quid tumultus a populo Romano excitaretur, præſente imperatore, decimo menſe poſt captiuitatem noſtram in arcem ueniens, ne tantum tumultus fruſtra concitaſſe uideref, multa nobis obijcit, ſed illud potiſſimũ, quod de immortalitate animorũ diſputaremus, teneremusq; opinionem Platonis, quam diuus Auguſtinus Chriſtianæ religioni ſimilimã eſſe cenſet: Merito, inquit Aurelius, Cicero deum inter philoſophos Platonem uocat, qui certe cunctos ingenio & ſapientia ſuperauit: hunc mihi delegi quo cum diſputarem, qui & de ultimo hominis fine, & de diuina natura melius quam cæteri philoſophatur. In dubium, inquit Paulus, diſputando deum uocabatis. Quod quidem omnibus philoſophis & theologis noſtrorum temporum obijci poteſt, qui & animos & deum & omnes intelligentias ſeparatas, diſputandi ac ueri inueniendi cauſa in dubiũ plerunque uocant. Præterea uero hæretici ſunt, ut ait Auguſtinus, qui quod praue ſapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam diſciplinam nunquã aſpernati ſumus, quod facere conſueuerunt (ut ait Leo) erroris magiſtri, qui ſeorſum ab eccleſia ſentientes, hæretici merito, Hieronymo teſte, ſunt appellati. Rationem uitæ meæ poſteaquam ſapere per ætatem cœpi, uſq; ad hæc tempora reddere uobis poſſum. Nullum mihi facinus impingi poteſt, non furtum, non latrocinium, non ſacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non ſimonia. Vixi ut Chriſtianum decebat, confeſſionem & communionẽ in anno, ſemel præſertim, intermiſi nunq̃. Nil ex ore meo excidit, quod contra ſymbolum eſſet, aut hæreſim ſaperet. Non ſum imitatus ſimoniacos, carpocratianos, ophytas, Seuerianos, alogios, paulinos, manichæos, macedonios, aliamue hæreticorum ſectam. Præterea uero Paulus crimini nobis dabat, quod nimium gentilitatis amatores eſſemus, cum nemo eo huius rei ſtudioſior eſſet, quippe qui & ſtatuas ueterum undiq; ex tota urbe conquiſitas, in ſuas illas ædes quas ſub capitolio extruebat, cõgereret, auecto etiã ex ſancta Hagnete beatæ Cõſtãtiæ ſepulchro, fruſtra reclamãtibus monachis loci, qui poſt-

ea mortuo Paulo,ſepulchrum illud porphyreticum à Sixto pontifice repetiere.Pręterea uero numiſmata prope infinita,ex auro,argento æreve ſua imagine ſignata,ſine ullo ſenatuſconſulto in fundamentis ædificiorum ſuorum more ueterum collocabat, ueteres potius hac in re,q̃ Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cum uero noſtra de re inter palatinos epiſcopos & duos fratres eſſet aliquando diſceptatum, quorum alter erat ordinis Franciſci,alter Dominici,uenerũt fere omnes in hãc ſententiam,nihil eſſe in nobis quod hæreſim ſaperet. Verum cum Paulus in arcem ueniſſet, excludereturq́; de induſtria Franciſcus patronus noſter ueritatis aſſertor, quo liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati ſententiam qui tum aderant, & ſi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur,noſtram tamen cauſam leuiorem faciebant,ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lęlius de Valla,Romanus ciuis & aduocatus conſiſtorialis,noſtram cauſam libere tutatus eſt.Confutat omnia quæ à Leonardo dicta erant,quæq́; partim affirmauerat alter aduocatus Andreas ſanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de academia mentio. Inclamat tum M.Barbus ſancti Marci cardinalis,nos non academicos eſſe,ſed fœdatores academiæ.Quid turpitudinis autem à nobis in academiam prodierit, certe non uideo, cum nec fures,nec latrones, nec incendiarij,nec decoctores eſſemus. Veteres academicos ſequebamur,nouos contemnentes qui in rebus ipſis nil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen academiæ uel ſerio, uel ioco deinceps commemorarent. Iuſta eſt hæc ignominia Platoni,ipſe ſe tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus uideri acutus & doctus:uolebat item uideri facetus,deridebat fere omnes,contemnebatq́;.Interrogat tum Pomponium,hominem irridens,q̃d ei à teneris annis nomen impoſuerant parentes. Reſpondet Pomponius ſe binomium fuiſſe. Confuſus nouitate rei Paulus,ſubſtitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuerſus,in omnem contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniurationem,hæreſim,maieſtatis crimen obijceret, quæ omnia iam purgata erant:obijciebat etiam ingratitudinem,ꝙ in me licet ingratum,officioſus fuiſſet. ſi ſpoliare homines emptione ſua incognita cauſa, ſi carcere,ſi tormentis,ſi ignominia, ſi calumnia afficere beneficium eſt,certa erga me beneficus & liberalis dici poteſt Paulus,& ego ingratus,qui tantorum maleficiorum immemor ab urbe non diſceſſerim, ſuis mãdatis obtemperans, ſuis pollicitationibus toties fruſtratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat,nos uſq; ad integrum annum retinuit. ita eum credo iurasse,quando nos cepit & in carcerem coniecit: noluit periurus uideri. Dimiſſos tandem in ædibus ſuis uiginti diebus ita nos retinet,ut efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanũ ſinit. Fatigatus poſtremo cardinalium precibus, liberos tandẽ nos facit. Vocor non ita multo poſt literis à Lodouico Gonzaga principe Mantuano ad balnea Petriolana ualetudinis cauſa,quam in carcere dextro humero debilitatus contraxeram. Eo ut proficiſcerer primo uetuit Paulus,quod diceret ſe breui rei meæ bene conſulturum. Eo tamen ac redeo, ſpondente reditum meum Beſſarione cardinali Niceno,uiro præſtantis ingenij & ſingularis literaturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me uoluntatem. Poſt diſceſſum Borſij Eſtenſis, quem ad urbem cum magno equitatu uenientem magnificentiſſime & laute ſuſceperat, ducemq́; Ferrariæ creauerat, me breui uiſurum quo in me animo eſſet. Idq́; etiam oratoribus tum Venetorum,tum ducis Mediolanenſis,qui me ei cõmendauerant,ſæpe pollicitus fuerat. Biennio hac ſpe ductus uel fruſtratus potius, ire Bononiam inſtitueram cum cardinali Mantuano,eiuſdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem,uetat Paulus:dicitq́;(ita erat urbanus & facetus)me ſatis ſapere, & facultatibus potius quàm literatura indigere. Sed ecce dum expecto,ut mei tandem tot calamitatibus, tot malis circunuenti miſereatur, pontifex ipſe apoplexia moritur ſecunda hora noctis,ſolus in cubiculo nemine uidente, cum eo die lætus etiam conſiſtorium habuiſſet, pontificatus ſui anno ſexto, menſe decimo, quinto calendas Auguſti, M. CCCC. LXXI. Fuit autem in homine quantum ad corpus pertinet, maieſtas põtifice digna. Erat enim magni ac uaſti corporis, adeo ut dum ad rem diuinam

proficiſceretur, ſolus emineret. Circa cultum corporis etſi moroſus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent, eum dum in publicum prodiret, faciem ſibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non eſt cur ambigas, maiores ab hoc uno ſuperatos, regno præſertim, ſiue mitram uelis appellare, in quam multas opes contulit, coemptis undiq; ac magnis pretiis adamãtibus, ſapphiris, ſmaragdis, chryſolithis, iaſpidibus, unionibus, & quicquid gemmarum in pretio eſt, quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana auguſtiore prodibat. Inſpici tum ab omnibus uolebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in urbe retinuit, intermiſſa oſtendendi ſudarii conſuetudine, quo à pluribus eodẽ tẽpore cerneretur. Præterea uero ne ſolus differre à cæteris uideretur, publico decreto mandauit propoſita pœna, ne quiſpiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus ſui anno pannum eiuſdem coloris dono dedit, quo equos uel mulas ſternerent dum equitant. Voluit præterea in decretum referre, ut galeri cardinalium ex ſerico coccineo fierent: ſed id quo minus decerneretur, uetuere illi, qui bene ſentientes, diminuendam eſſe eccleſiæ pompam, non augendam cum detrimento Chriſtianæ religionis, prædicabant. Ante pontificatũ uero prædicare ſolebat, ſi fors unquã ei contigiſſet, ſingulis cardinalibus ſingula caſtella ſe donaturum, quo uitandi æſtus urbani cauſa ſecedere percommode poſſent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit. pontificatus tamen maieſtatem tum autoritate tum armis augere conatus eſt: Nam Tricaricenſem epiſcopum in Gallias miſit, qui cognita Leodienſium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, ſublato interdicto quo Leodienſes notati erant, ob pulſum iniuria epiſcopum ſuum. Verum dum Tricaricenſis hæc quàm accurate agit, ut id ad ſolum pontificem pertinere oſtenderet, à Leodienſibus cum eorum epiſcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Lodouico Franciæ rege (tum enim bellum inter ſe gerebant) adiuuante ipſo rege, Leodienſes grauiſſimis cædibus perſecutus, eorum urbem tandem euertit, & captos epiſcopos liberauit. Præterea uero Paulus cognita regis Boemiæ perfidia, in hominem Laurentio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi legato, ita Vngaros & Germanos concitauit, ut breui & ſtirpem Georgii funditus ſuſtulerit, & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnum ad ſe pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regem tenuiſſent bello laceſſitum, quo minus regno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella & quidem parua in Italia ſuſcepit, quæ nullare prius repetita bello, ſed inſidiis primo inchoata, poſtea deſeruit. Cum igitur Tolphæ ueteris dominos inſidiis primo, mox armis: cum id non ceſſiſſet, duce Vianeſio aggreſſus eſſet, obſideretq; locum & oppugnaret, ſuperuenientibus regiis copiis, quæ à bello quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatem geſtum eſſe diximus, quo in exercitu Vrſini militabant, repente effuſa fuga obſidionem deſerit, cum amplius ſexaginta millibus paſſuum hoſtes abeſſent. Atque ita Tolpham poſt longam contentionem, qua etiam Vrſinos ſibi inimicos ac prope hoſtes fecerat, decem & ſeptem millibus nummum auri emit, familiæ Vrſinæ potentiam ueritus, quæ domini loci affinitate coniuncta erat. Iiſdem quoque artibus Robertum Malateſtam Sigiſmundi mortui filium aggreſſus, cum etiam dolo ſuburbium Ariminenſe cepiſſet, urbemq; aliquandiu oppugnaſſet, Laurentio Spalatrenſi archiepiſcopo tantum negocium procurante, ſuperueniente poſtea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu, & obſidionem relinquere coactus eſt, & fuſo turpiter ac fugato eius exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amiſſam eſſe, dum auare nimium ſtipendia militibus perſoluit: dumq; ignoratione rerũ & tarditate ingenii, rem ipſam quæ momento temporis colligitur, in bello potiſſimum, in longum ducit. Natura enim in rebus agendis ita præpoſterus Paulus erat, ut niſi fatigatus, rem quantumuis claram & apertam inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanquam ipſe iactare ſolebat, id ſibi in multis uſui fuiſſe, cum in pluribus (ſi uerum fateri uolumus) ſibi ac Romanæ eccleſiæ id admodum nocuiſſet. In colligendis autem pecuniis ita diligens fuit, ut ſe

re ſemper beneficia & epiſcopatus his committeret, qui officium aliquod uenale ha-
berent, unde elici munus poſſet. Omnia enim officia ſuo tempore uenalia erãt. quam
ob rem factum eſt, ut qui epiſcopatum aut beneficium uellet, officium aliquod eme-
ret, quo lenocinio quod uellet conſequeretur, ſuperatis competitoribus omnibus, do
ctrina & probitate uitæ quouis magiſtratu & honore dignis. Præterea uero cum epi-
ſcopatus uacaret, quo plures annatæ eodem tempore ſoluerentur, digniores (ut ipſe
prædicabat) ad huberiores epiſcopatus mouens, magnam pecuniarum uim undique
colligebat. Redimendarum quoque penſionum uſum non improbauit. His autem pe
cunijs interdum etiam ad liberalitatem utebatur. Nam & cardinales pauperes maxi-
me & epiſcopos, & principes ac nobiles domo extorres, uirgines, uiduas, ægrotos fre-
quenter iuuabat. Curauit item ut Romæ annona cæteraq; ad uictum pertinentia, uili-
us quàm antea uenderentur. Aedificauit etiam ſplendide ac magnifice, tum apud ſan
ctum Marcum, tum uero in Vaticano. Quod ad munificẽtiam pertinet, uenationem
quoq; miro apparatu edidit duci Ferrarienſi in campo Merulæ. Huic autem præfuit
eius ex ſorore nepos, ſanctæ Luciæ cardinalis, quem unà cum Baptiſta Zeno altero
nepote, cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu uigilan
tem, attrectantemq; gemmas & margaritas difficile erat, nec niſi poſt multas uigilias:
q; ſi tibi patuiſſent fores, audire hominem, non audiri ab homine neceſſe erat: adeo co
pioſus in dicẽdo habebatur. Moroſus erat & difficilis, tum domeſticis, tum externis:
& ſæpe quod promiſerat, mutata ſententia inuertebat. Volebat uideri aſtutus rebus
in omnibus: hanc ob rem perplexe nimium interdum loquebatur. Quare amicitias
principum ac populorum non diu ſeruauit, quod uariarum partium haberetur. Va-
ria ciborum genera ſibi apponi uolebat: & peiora quæq; ſemper deguſtabat. Clama-
bat interdum, niſi quæ expetebat, ex ſententia ei appoſita fuiſſent. Bibaciſſimus qui-
dem erat, ſed uina admodum parua & diluta bibebat. Peponum eſu, cancrorum, pa-
ſtillorum, piſcium, ſuccidię, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam credide
rim apoplexiam illam, qua e uita ſublatus eſt. Nam duos pepones & quidem prægran
des, comederat eo die, quo ſequenti nocte mortuus eſt. Iuſtus tamen eſt habitus & cle
mens. Pleroſque autem latrones pœna carceris ad ſanitatem redigere conatus eſt, fu-
res, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem ſtudia ita oderat & contemne-
bat, ut eius ſtudioſos, uno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos ad-
hortabatur, ne filios diutius in ſtudijs literarum uerſari paterentur: ſatis eſſe, ſi legere
& ſcribere didiciſſent. Durus interdum & inexorabilis, ſi quid ab eo peteres, habeba-
tur: neque hoc contentus, conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præſtabat
quàm uultu facturum præ ſe ferret. Vno tamen poſtremo laudari poteſt, quod domi
monſtra non aluerit, quodq; domeſticos ſuos & familiares in officio cõtinuerit, ne ob
faſtum & inſolentiam populo Romano & aulicis ſtomachum facerent.

HVCVSQVE PLATINA.

SIXTVS IIII. ccxx. põtifex.

SIxtus quartus, Franciſcus è Ruere antea dictus, genere Ligur, urbe Sauona oriun-
dus, ordinis fratrum Minorum miniſter accuratiſſimus, cum lœthali apoplexiæ
aculeo occubuiſſet Paulus pontifex, cardinalium conſenſu eidem ſurrogatur: Vir cer
te non minus arte quàm ingenio clarus fuit: politioribus literis à teneris annis appri-
me imbutus, labore incredibili ad diuinarum humanarumq; artium apicem conſcen
dit, ut omnes Italos literis laceſſere & uincere facile potuerit: quod facile produnt ex
eius chartaceo ſcrinio nonnulla eius opera, non minus concinne quàm eleganter ſcri
pta: quæ iam in lucem prodierunt, ſcilicet De potẽtia dei, De ſanguine Chriſti, De con
ceptione beatæ Mariæ, & aliorum innumera prope ſupellex, quæ fortaſſe puluerulen
to ſitu ſqualida iacent. Et ut ante pontificatum adeptum clemens, pius, & in omnes
manſuetus extitit, ita magiſtratu pontificio inſignitus, om̃i uirtute cœpit cæteros præ-
cellere: ad uitia teſtudineus, ad uirtutes & bonarũ artiũ ſtudia equis uelisq; ocyus an-
helabat. In pauperes pius, in religioſos munificus, & ad ius cuiq; reddendum uigilan
tiſſimus erat. Principes clade militari patria extorres, & proprio regno pulſos, præfer-

tim Palæologorum filios, Boſſinæ reginam, aliosq; complures à Turco infeſtatos, ſumma opera iuuare curauit. Vrbem Romam cœnoſam & ſtrati pene expertem, carioſa uetuſtate deſolatam, necnon debilioribus ſuleris nutantem, omni ope inſtaurare ſategit: necnon omnia eius compita cultiſſime ſtrauit. Pontem ſuper Tiberim (quem ab ipſo Sixti pontem uocant) miro artificio maxima impenſa extruxit, aliisq; beneficiis Romam ſibi adeo aſtrinxit, ut nō iniuria ipſius alter Romulus uocādus ſit. Apud ſanctum Petrum templum cultiſsimum extrui iuſſit, in eo ſacerdotes inſtituēs, quos annuis prouentibus liberaliter dotauit. Hoſpitale ſancti ſpiritus in Vaticano uetuſtate collabens, magnifice ad pauperum profugium inſtaurauit, ibiq; ſuę uitæ ſeriem manu Apellea cælari uoluit. Et quum ſumma religione uirginem Mariam aeri uredine de ſuo more excoleret, eius templum, quod ſanctam Mariam dicunt, excidio & carie ferme obrutum, magnis ſumptibus denuo extrui fecit, quod munificentiſſime annuo munere donauit. Hic à quarto ſui pontificatus anno iubileum per totum Chriſtianitatis orbem honorifice celebrauit, ut quàm diu uitia delituerant recondita, ſtatim corde contrito confeſſa, Chriſti fidelibus abluerentur. Beatum Bonauenturam theologum, ſanctorum albo inſeribi & haberi uoluit. Hoc tamen ei dant uitio, quod ſuos ſupra modum amauerit, humana diuinaq; præter iuſtitiam eis tribuens Multorum iudicio, iniuſte tumultu bellico totam Italiam uexauit. Laurentium enim Medicem, qui tunc Florentinis præerat, maledica cenſura in primis proſcribens, Florentinis bellum indixit, quod Raphaelem cardinalem ex ſorore Violētina nepotē, necnon Franciſcum Saluiatum Piſanum archipræſulem, cum pleriſq; eos comitantibus ſuſpendio affigunt, quoniā Iulianū Medicem Laurentii fratrē egregiū adoleſcētem, in tēplo ſanctæ Liberatæ, à ſuis ficariis obtrūcari fecerāt. Hac enim tempeſtate inſigni iniuria, ut credebat Sixtus, prouocatus, ſuaſu Hieronymi comitis atq; Ferdinandi Apulię regis, in Hetruriam caſtrametatus, Florentinos magnis damnis oppreſſit, donec re diligentiori examinatione cognita, Franciſcum Saluiatum reum eſſe cognouerit pontifex, qui Laurentium Medicem à cēſura eccleſiaſtica abſoluit. Nec Italicæ calamitati defuit ſenatus Venetus, qui Herculem Eſtenſem Ferrarię ducem obſeſſum circunuallans, in Ferrariæ agros ſæuiſſime debacchatus eſt. Hinc Sixtus Ferdinādo bellū indixit, quod nollet Herculi Eſtenſi cōtra Venetos, eum longa obſidione premētes, auxiliari. Sed cū Ferdinādo rebus cōpoſitis, Venetos, armis Apuliæ fretus, pro uirili fatigat, & quoſq; Italiæ potentatus in eos cōcitat: eos interdixit, excōicauit, & oīibus dignitatibus orbari uoluit: nec ipſo ſuperſtite, abſolutionis munus eis impēſum eſt. Tandē febrili calore correptus, naturæ debitū exoluit. Et ſic inter Italiæ principatus cōpoſitis rebus, tam immanis ſedatur tumultus. Hic toto ſui pōtificatus tempore XX. cardinales ordinauit, inter quos Iulianus S. Petri ad Vincula, ex fratre nepos, præcipuus fuit, qui Sixtiſunus celebri pōpa, magnifico ſumptu, in tēplo S. Petri ad Vaticanum ſepeliri fecit. Multas feſtiuitates ueteribus iunxit, & Conceptionis, & Præſentationis B. Mariæ, S. Annæ eius matris, ſanctiſſimi Ioſeph, ſeraphici Franciſci feſta in Chriſti eccleſia celebrari iuſſit. Obiit igitur turbulentiſſima bellorum fluctuatione inquietatus, anno Chriſti M. CCCC. LXXXIII. menſe Auguſt. pontificatus uero ſui anno XIII.

INNOCENTIVS VIII.

ccxxi. pō tifex.

INnocentius octauus, Iohannes Baptiſta antea dictus, patria Genuenſis, ex mediocri gñe, honorato tamen, patre Aaron uiro ſane probo ortus: primo ſanctæ Cæcilię presbyter cardinalis creatus, & cum uirtutis atque diſciplinarum omnium ſpecimen foret, cardinalium auſpiciis, Sixto e medio ſublato, ſummus pontifex creatur, Anno CHRISTI milleſimo quadringenteſimo octogeſimoquarto, Idibus Auguſti. Hic autem affabilis, manſuetus eloquio, facūdus & comis: quem maturus inceſſus, morum non moroſa grauitas, necnon genuiua indoles exornabant. Perſpicacis ingenii fuit, ut altiora rimanti faciliter innoteſcerent. Nec defuit ipſi uerborum lepos non iniucundus, multis ſalibus cultus cum tēpeſtiuum erat. Pacē principibus chriſtianis commendās, eos abiectis mutuis odiis fœdus percutere hortabat, ne Turcarum inſidias moliētiū uiribus Chriſtianitas detrimentū ſubiret. Nō iniuria igitur Innocētius dictus eſt, cū

uitæ innocẽtia, mãſueta indole clarus, nõ iracũdus, inexorabilis aut moroſus, int̃ cæteros uelut ſidus emicuerit. Et cũ cõſideratius cõſilio maturo aĩaduerteret, ꝙ pro eccleſiæ dignitate & ſubditoꝝ tutela, ea armis quærẽda eſſent, q̃ raptu aut temerarijs alioꝝ pontificũ donis ablata fuerant, dicebat arma ſumẽda nõ propt̃ uictoriã aut gloriam, ſed ut pax inde ſequatur. Singulos principũ Chriſtianoꝝ oratores, cum in ſui põtificatus principio eum de more ſalutatũ uenirent, ad pacẽ admonebat ſuadẽs, armis templa prophanari, funditus demoliri, dei cultũ intermitti, puellas inceſtari, fruges & bonoꝝ quodcũq; genus populari: q̃d teſtatur Lucanus, dicẽs: Nulla fides pietasq; uiris qui caſtra ſequũtur. Vrſini tamen & Colũnenſes Romani proceres, eius pios hortatus aſpnati, inteſtinis bellis urbẽ infeſtantes, ſe inuicẽ lacerabant, & incredibili dãno, inulto pontifice, urbẽ affecerunt. Hac etiã tẽpeſtate cõtra Ferdinandũ Apuliȩ regẽ, tributa annua q̃bus aſtrictus erat, eccleſiæ pẽdere negantẽ, bello tumultuatũ eſt, hoc ægre ferente optimo põtifice. Copiaꝝ ſuaꝝ ducẽ Robertũ Satſeuerinatẽ, uiꝝ militari diſciplina claꝝ, habuit Innocẽtius, q in Apulia caſtrametatus, lõge lateq; eã depopulatus eſt atq; Ferdinandũ apto marte & collatis ſignis expugnãdo, eccleſiȩ morigeꝝ deuinxit. Pace itaq; cum Ferdinando hac lege inita, iuramẽto pollicitus eſt, põtificiæ dignitati in poſteꝝ non aduerſari: & annuũ prouentũ, quo eccleſiæ Neapolitani regni cauſa tenebatur, eidẽ perſoluere. His rebus ex ſentẽtia cõpoſitis, int̃ Vrſinos & Columnenſes ſumma diligẽtia pacẽ cõpoſuit: urbe ab inteſtinis bellis libera, in Buccalinũ Oſimi tyrannũ, Chr̃ianos multa clade peſſundantẽ, qui paulo ante ab eccleſia defecerat, copias mouit: quem poſt lõgam utriuſq; ſtragẽ expugnauit, & captiuũ ad Lodouicũ Sfortiam Inſubriæ ducẽ trãſmiſit. Quibus rebus ſtrenue geſtis, nõ modicã ſuæ uirtutis laudem optimus põtifex retulit. Ipſe tũ quia ualetudinarius erat, tũ ꝑpter crebros belloꝝ & peſtis inſultus, q̃bus tota Italia laborabat, cõplura quæ ſanctius cõſultiusq; animo cõceperat, inexpleta reliquit. Cõſanguineis paruũ amoris indiciũ monſtrans, opibus extollere non curauit, dempto quod filiũ Franciſcũ noĩe, & Theodorinã filiã nothos, ex ſceleſto cõcubitu ſatos, ꝑter rationẽ multo munere cumulatiſſimos reddidit. Franciſcum eñi formoſæ puellæ Laurentij Medices filiæ cõnubio iunxit: atq; eum cũ lethali morbo decubaret, magnis theſauris ex cõſenſu cardinaliũ donauit. Theodorinam uero ſtrenuo ac illuſtri uiro cũ dote maxima deſpõſauit. Heliopoldũ Auſtriæ ducem aſſiduis ꝓdigijs enitentẽ, ſanctoꝝ catalogo aggregauit. Venetos cenſura maledica à Sixto fulminatos, abſolutiõis munere donauit. Quãplurima Italiæ templa crebris donis cumulatiſſima reddidit. Cœnobio fratrum eremitarum Bergomẽſium eccleſiam argenteam miro artificio cælatam & ſubtiliter ſculptam, dono dedit. Fuit itaque hic pontifex morum probitate, uitæ ſanctimonia, atque omni diſciplinarum genere ornatus, qui proceribus plebeijsq; dilectiſſimus, cum omnium non paruo mœrore ultam exhalauit anno ſui pontificatus octauo, die uigeſima ſexta Iulij, anno Chriſti milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſecundo, cuius gratia hoc excudi diſtichon:

Hunc deus abſoluat offenſis, abluat ipſum
Culpis, ſit ſuperis poſt pia fata plagis.

ALEXANDER VI.

Alexander huius nominis ſextus, patria Hiſpanus, Theodoricus antea appellatus, ex Borgia gente nobiliſſima originem duxit. Hunc Calixtus quondam papa eius patruus, à primæua ætate (quæ facile mores, quibus imbuitur, diutius ſeruat) manſuete inter doctos, qui iuueniles animos regendi artem apprime callebant, educari uoluit, primitus cultiori literatura adeo eruditus, ut ſuorum conclaſſicorum facile nauarchus eſſet. Nec philoſophiȩ ac diuinarum literarum expers abiuit. Nam in eis adeo profecit, ut quoſq; etiam nexus difficiles elimatius diſcutere potuiſſet. Aſſentatores à ſe remotos, ut boni principis officiũ eſt, eſſe uolebat, hos inimicos cenſens, int̃ quos & amicos diſcrimen eſſe uolebat Ariſton. Nam ſuorum uerborum tendiculis aliquando principibus adeo perſuadent, ut creduli nefanda aggredi non uereantur. ccxxii. pontifex

Felix igitur tanto pontifice Roma: quoniam ut teſtatur Plato libro quinto de Repub. beata ciuitas ubi philoſophi imperant. Quod ab Homero eleganter ſcriptum eſt, Calliope regum comes, ac Ioue nata parente. Hic monendo dulcis, arguendo acer erat, literatorum alter Mecœnas: quem oſcitantem raro comperit quiſquam, quin aut libris legendis, aut diuino cultui, aut rei Chriſtianæ ſemper attentus eſſet, temporis iactura nihil pernicioſius æſtimans. Ob ſingularem ipſius uirtutem, iuuenili æuo cardinalis efficitur, & uicecancellariatus magiſtratu donatur: cuius prouinciam ad ſui ſuorumq; decus ac gloriam exactius peragens, tantam omnium beneuolentiam nactus eſt, ut omnium applauſu pontificatus munere inſignitus fuerit, poſtquam quadraginta annos non parua cum laude uicecancellariatus molem ſuſtulit. Sui pontificatus exordio, Chriſtianorum principum legatos Romam ipſius ſalurandi cauſa uenientes perbenigne ſuſcipit, comiter alloquitur, ſuadẽs mutuis Chriſtianorum bellis dilabi rempublicam Chriſtianam & affatim minui: eosq; ſuorum principum uice hortatur, opibus ac corpori non parcendum eſſe, ut Turcorũ faſtus immanis adnihiletur, & Chriſti lex paſſim prædicetur. Itidem ex more pontificum, in primis duos ex ſuis cardinales efficit, Iohannem Borgiam & Valentinum. Iohannem autem ex patrum ſenatusconſulto legatum Neapolim miſit, Alphonſi noui regis coronandi gratia: qui non uituperanda curialium & famulatus turba ſtipatus, Neapolim conceſſit: ubi diademate regio Alphonſum inſigniuit, accepto iuramẽto de fide eccleſiæ ſeruanda, & annuis tributis ſoluendis. Ea tempeſtate Carolus Francorum rex octauus, uirtute bellica clariſſimus, Neapolim, quæ iure hæreditario ei ſuccedebat, expeditionem obiter parabat: cuius potentiam ueritus pontifex, ne quid incommodi Italiæ moliretur, cum Alphonſo per Iohannem nepotem in Gallos fœdus percutit, & milites ad Romæ præſidia adſciuit, ne Gallus marte ferox, eam inuaderet. Id enim Italis innatũ eſt, ut Francorum gloriæ inuidentes, Gallicum nomen ſemper exoſum habeant: ita ut *cum eis* inita fœdera fide cum Gallis firmata, contra deum & iuſtitiam uiolare nullatenus uereantur. Eis tamen inuitis, Inſubriam & Hetruriam Romam uſq; traduxit, ubi commeatum facilem inuenit, cum timore nimio concuſſi Romani, ratum tenebant, Carolum animi magnitudine ſtrenuum, manſuetudine eximium, clementia cumulatiſſimum, nil detrimenti eis moliri, ſi facilis ei tendenti Romam pateret aditus: ſin *amore* duretur commeatus, armis nanciſci. Carolo igitur Romæ perhumaniter ſuſcepto, militem à tumultu temperare iubet, in eos qui iuſſis non paruerant, ſuſpendio animaduertẽs. Nec tamen timoris immunis pontifex, ſumpto milite in caſtellum ſancti Angeli meticuloſus aufugit. Cæterum nullo audito militari tumultu, Alexander ſecurior ſui factus, fœdus cum Carolo init, milites quos ab Alphõſo ad urbis præſidium habuerat, remittens. Tandem Roma rerum domina à Carolo ſubacta, ne uia Carolo intercideretur, ac pontifex inſidias moliretur, Valentinum Borgiam cum quibuſdam caſtellis à pontifice obſidem accepit, atq; Zizimum Turci fratrem ſecum eduxit: ut dum rerum Apuliæ potiretur, eius ope finitimos Turcos expugnaret. Cæterum Apulia ſubiugata, reditũ in Galliã Carolus parat, cui põtifex fœderis initi immemor, cœpit cum Venetis, Maximiliano imperatore, Ferdinando Aragonum rege, ac Lodouico Sfortia noua fœdera inire: quibus iuramento firmatis, pontifex cum coniuratorum copijs apud Fornouium non longe à Parma ciuitate, uiam qua Carolus tranſiturus erat, inſedit: ubi quantum militari diſciplina & bellica uirtute ualeant Galli, hoſti Carolus monſtrauit. Coniuratis enim quadraginta millia armatorum erant, Carolo autem ſeptem millia electiſſimorum pugilum, longo itinere & penuria uiatici ſatigatorum. Diu anceps & ferox prælium cum non modica hoſtium cæde fuit. Tandem Carolus modico accepto detrimento, ad Eſtenſes uictor ſe recipit, & Lodouicum Aurelianenſium ducem, graui obſidione Nouariæ preſſum (ubi tanta penuria eſculentorum aderat, ut pleriq; gregarij milites fame perirent) liberauit. Hic autem Carolus nulla laude ſatis extollendus, armis & conſilio clarus, eloquio affabilis, religione & manſuetudine nulli cedens, corpore paruus, animo tamen ſtrenuus, breui temporis curriculo tota Italia ſubacta, Europam Aſiamq; tanto terrore oppleuit, ut audita eius fama

formidabili, Turcus de bello cogitare cœperit. Sed ad Alexandrum pontificem redeo, qui Carolo paulopoſt Ambaſiæ defuncto, cum Lodouico duodecimo Francorum rege fœdus nouum percutit, ualidumq́; exercitum (cui Valentinum eius filium rei militaris non imperitum præfecit) in Catharinam uicecomitem mouet, quæ paruo milite diu in multa rerum penuria, Valentini inſultibus animoſe reſiſtens, tandem uirago mœnibus dirutis captiua ad Alexandrum ducitur. Hac uictoria multis laudibus Valentinus commendatur, & dux autoritate apoſtolica creatus, Lucretiam Herculis Eſtenſis uenuſtam filiam cum maxima dote uxorem accipit.

PIVS III.

ccxxiij. pontif.

PIus natione Hetruſcus, Senis oriundus, Pij ſecundi ex Laodamia ſorore nepos, Alexandro in cõclaui patrum ſuffragijs ſuffectus eſt. Vir certe ingenio clarus, nec minus literis ualens: laboris & inediæ præter quàm credibile ſit, patiens erat. Sed Pij auunculi exemplo, inito pontificatu, cœpit in Gallos conſpirare, tædio habens Gallorum dominio Apuliam & Italiæ non modicam partem ſubigi. Sperabat eñ diem affuturum, quo inſidiarum pedicis circumductum Gallum damnis affligeret, & tandem coniuratorum ope Italia exploderet: ſed morte præuentus, tam inſigni iniuria obducere Francum non potuit: breui enim dierum curriculo, quo pontificium magiſtratum rexit, non modicam laudem nactus eſt. Obijt autem Romanis id ægre ferẽtibus decimoſexto ſui pontificatus die.

IVLIVS II.

ccxxiiij. pontifex.

IVlius ſecundus natione Ligur, patria Genuenſis, patrum conſenſu Pio tertio ſucceſſit, anno M.D.III. Dictus fuit Iulianus antea, cardinalis presbyter titulo ſancti Petri ad Vincula. Is cum parentibus natus eſſet obſcuris, fortunæ beneficio ſuaq́; induſtria per gradus honorum conſcendens, ad ſummum peruenit. Vir acri & uerſuto ingenio, animoq́; minime abiecto, plurima & uaria toto uitæ curriculo expertus. Cui fortuna nunc nouerca, nunc indulgentiſſima mater uideri potuit. Patrimonium Petri nemo animoſius tutatus eſt pontificum: neque callidius quiſquam multorum iudicio amplificare inſtituit. Rauennam à Venetis occupatam grauiſſima cinxit obſidione: quam tandem expugnatam fortiter, ſedi Romanæ reſtituit. Simili uirtute *Seruiam, Imolam, Fauentiam, Foroliuium, & alia nõnulla ijſdem e manibus eripuit. Præterea alia non pauca ab alijs cum tenerentur recepit, ſubinde noua parta uictoria, ſed non ſine multo ſudore & ſanguine. Vt enim laborum patientiſſimus, ita iniuriarum erat impatiens: eratq́; ingenio non ſolum ardenti, ſed & iracundo. Quod uitium generoſos animos frequenter acrius quàm ſatis eſt incitat, & ultra terminum rapit. Bononiam eiectis Bentiuolis inſigni triumpho inuectus eſt. Res Gallorum rege Lodouico duodecimo grauiter affecit, plura daturus non Gallo tantum, ſi per mortem licuiſſet. Moritur autem bellica gloria clatus, anno pontificatus ſui decimo, die menſis Februarij uiceſimoprimo, durante adhuc concilio, quod Romæ in Laterano celebrandum indixerat, ea potiſſimum de cauſa, ut concilium Piſanum hac uia uel deſtrueret ui, uel arte eluderet. Nam hoc contra ipſum inſtitutum & agi uidebatur, opera Maximiliani Cæſaris, regis Franciæ Lodouici, & cardinalium quorundam, quos rebelles cardinalitio honore priuauit, & ab eccleſiæ corpore ut putrida membra reſecuit. Vacat ſedes apoſtolica diebus XVI.

LEO .X.

ccxxv. pontifex.

LEo decimus in demortui Iulij locum ſufficitur, in hunc conferentibus ſuffragia cardinalibus præter omnem expectationem. Quæ ſcilicet res plauſibiliorem etiam eius electionem reddidit: euentũ rei inexpectatę ita interpretantibus multis, quaſi ſingulari quodam diuino non humano cõſilio, neq; fortuito ita accidiſſet. Creatur autem pontifex anno M.D.XIII. quarto menſis Martij die. Huic antea nomen erat Iohannes: titulus, cardinalis diaconus S. Mariæ in dñica. Natus fuit nõ obſcuro loco, nimirũ ex clariſſima apud Florentinos Medicũ domo educatus liberalit. Bonis literis à prima ætate diligenter inſtitutus, præceptoribus uſus doctiſſimis, cum alijs, tũ maxime Angelo Politiano uiro utriuſque linguæ callentiſſimo, quem Medicum familia

amanter complexa indulgentiſſime fouit: ſicut & alios complures eruditos colens, omni beneuolentia, honore & liberalitate proſequuta eſt. Fuit igitur Leo ut natura, ita & diſciplina conſuetudineq́; uir manſueti animi. Delicijs magis quàm militiæ deditus. Muſicos in magno precio habuit. Doctos etiam amauit, nimirum ipſe eleganter doctus. Multa aliorum arbitratu agi paſſus eſt, ipſe quietis & ocij amantior. Ducem Vrbinatem quandam ob cauſam ducatus poſſeſſiōe priuauit, in eius locum ſubſtituens nepotem, quem habebat ex fratre. In ducem Ferrarienſem idem tentatum fuit, ſed fruſtra. Hoc pontificatum gerente, electus imperator fuit felici ſidere diuus Carolus regum potentiſſimus, atque idem oprimus, Franciſco Fraucorum rege competitore repulſam patiente: quanuis pro hoc non parum laboris ſumpſerit præter alios pontificia dignitas. In qua electione potiſſimum eluxit inregritas, in hac quidem parte, Frederici ducis Saxoniæ, & fides eiuſdem erga uita functū Maximilianū: qui optimi principis imperio ſubeſſe maluit, ꝙ ipſe tantam in humeros recipere molem. Cæterum Leo mortuus eſt pontificatus ſui anno IX.

HADRIANVS VI.

ccxxvi. pontifex.

HAdrianus ſextus natione Teutho, Leoni ſubſtituitur magno cardinalium conſenſu Carolo Cæſari ſtudentium gratificari, anno M.D.XXII. menſe Ianuario. Idem nomen quod antea habuerat, ſeruauit. Cardinalis erat titulo ſanctorum Iohannis & Pauli. Patria illi fuit inſignis ciuitas Germaniæ inferioris Traiectum inferius. Patrem habuit, ut ille ait, Ingenua de plebe uirum. Iuuenis Louanium profectus, literas didicit, quales tum illic tradebantur, idq́; quantum tempus & locus patiebantur, feliciſſime. Nam paucis annis eminere cœpit. Et tandem eo progreſſus eſt, ut eius academiæ facile princeps haberetur. Et cum non modo doctrinam, ſed & grauitatem haberet blanda quadam morum comitate conditam, uocatur in aulam, & fit Caroli Cæſaris tum pueri præceptor. Aliquot poſtea annis in Hiſpanias mittitur, functurus illic uice Caroli, cuius aduentum tot regna expectabant. Cumq́; teneret adhuc gubernacula regnorum in Hiſpanijs, iam grandæuus Romæ pontifex maximus creatur abſens. octauo poſt menſe quàm creatus eſt, Romam ueniens, coronam accipit pridie Calend. Septembris. Huius uita cum eſſet frugalis & temperans, parum placuit non paucis Romæ agentibus. Fuerunt etiam, qui uirum prudentiſſimum prorſus damnarent, ut inutilem ad rerum adminiſtrationem. Quod eo mortuo mox palam teſtari non dubitauit Paulus Iouius, uir uaria eruditione, præſertim autem cognitione rei medicæ celebris. Is in initio ſtatim libelli quem elegantem de piſcibus edidit, demonſtrans ſola iudicia principum ſæpe piſcium æſtimationem auxiſſe, his utitur uerbis: Vti modo, inquit, Merlucciæ plebeio admodum piſci, Hadrianus pontifex, ſicuti in adminiſtranda republica hebetis ingenij uel deprauati iudicij, ita in eſculentis inſulſiſſimi guſtus, ſupra mediocre precium ridēte toto foro piſcario iam fecerat. Quod iudicium cuiuſmodi uideri debeat de uiro tali, uiderint alij. Equidem tempora noſtra qualiacunq́; cenſenda ſint, non eo peruerſitatis & nequitiæ ueniſſe arbitror, ut parem laudem ſibi uendicare poſſit ſapientia palati, res non magni precij, cum animi ſapientia theſauro incomparabili. Deceſſit Hadrianus, ingreſſus modo ſecundum pontificatus ſui annum quartodecimo die Seprembris.

CLEMENS VII.

ccxxvii. pontifex.

CLemens ſeptimus Hadriano ſexto ſuccedit. Huic antea erat nomen Iulius, quod etiam ſeruare decreuerat, & iam uſurpare idem cœperat. Sed cardinalium quorundam rogatu, Clementis, quo nomen moribus cōueniret, accepit. Cardinalis erat titulo ſancti Laurētij in Damaſo. Priori ætate uſus eſt fortuna minus propicia, quam poſtea clementiorem experiri cœpit. Primo quidem aſcriptus fuit ordini Hieroſolymitano, deinde prior creatus eſt Capuenſis, poſt cardinalis. Cumq́; rerum potiretur Leo decimus ipſius patruelis, qui ocio gaudens, curis ſe quantum potuit expediuit, magnam negociorum partem ſolus ſuſtinuit. Vnde autoritas & opes illi inſignes acceſſerunt. Quibus cum iam cumulatus eſſet & plurimum ualeret, uidereturq́; ad res gerendas animi ſatis & uirium habere, magno plauſu pontifex creatur. Cæterum ut

Mars fortiſſimos quoſq; in bello, ſecundum uetus uerbum, oppignorare ſolet, ita
fortuna uiris maxime ſtrenuis non raro plurimũ gaudet exhibere negocij. Quale
exemplũ in hoc uiro manifeſte cernere licet. Nam quanuis oẽs artes adminiſtrãdæ
& augendæ reip. probe tenere ſit uiſus, neq; deſuerit ei magnanimitas & fortitudo,
grauiſſimã tñ cladem hoc pontifice, proh dolor, accepit ſedes Romana. Quod ma-
lum initium traxit ex bello, quod Franciſcus rex Franciæ ſuſcepit cum Carolo Cæ
ſare. Nam Clemens, licet capto rege & exhauſto regno, Francis res eſſent deplora
tæ, contra Cæſarem uaria molitus eſſe dicitur. Quod iniquo animo ferentes admi-
niſtratores belli, quos habebat in Italia Cæſar, præter expectationẽ ducto exercitu
Romã, urbẽ ui occupant: ſed nõ ſine graui iactura, cõparata uictoria. Nam cecidit
Carolus Burbonius exercitus Cæſariani primarius dux, cuius interitus militum
animos, quibus erat chariſſimus, grauiſſime irritauit. Quare militaris inſolentia,
quam cæterorum ducum autoritas compeſcere non ſatis poterat, plurima petulan
tiſſime deſignauit, acerba auditu ijs qui Apoſtolicæ ſedi ſynceriter adhærent. Pon
tifex qui confugerat in caſtrum S. Angeli, aliquot poſt diebus, cum arctius preme-
retur, Cæſarianis ſe dedidit. Quæ tamen omnia geſta ſunt Cæſare neſciente: & ut
res ipſa declarauit, talia minime uolente: ut cuius ingenio nihil inueniri poteſt cle-
mentius, aut religioni Chriſtianæ addictum magis. Põtificem eñ non multo poſt
priori dignitati reſtituit. & facta turbarum omnium obliuiõe, in amicitiã recepit:
Ac ne Cæſareæ maieſtati erga Romanã eccleſiam, cuius pontifex imperatorẽ ſub-
inde filium ſuum appellabat, quicquam uel pietatis uel honoris deeſſe uideret: fer
ream coronam, unctionemq; ſacram Bononiæ à Clemente vij. magna cum reue-
rentia ſuſcepit. idq; factum eſt anno domini M. D. xxx. octauo Calendas Martij.
pauloq; poſt, uidelicet ſexto ante eaſdem calendas die, qui dies Ceſareæ maieſtati
natalis erat, auream itidem coronã accepit, ut extra dubitationem omnem, Longo
bardorũ rex, Romanorumq; imperator haberet ab omnibus, qui iam tum ante de-
cennium uel circiter fuerat Aquiſgrani in Germanorũ regẽ coronatus. Quanquã
uero ex coronatione huiuſmodi nihil noui iuris impatori accedere, multi etiã boni
uiri ſentiunt, cũ ex ipſa electione ius impij adminiſtrandi, uel Innocentio Papa te-
ſte, obtineat: tñ has coronandi cæremonias, tanquã impialis celſitudinis potiſſimũ
ſymbolũ, ac teſtimoniũ diuini ſpiritus accepti, q animũ impatoris iam auguſtum,
auguſtiorem diuinioremq; reddat: qs niſi demens ac impius, oĩmq; bonorũ morũ ho
ſtis, uel mente ſola reijcere audeat? Nec alicuius refert, Romæ ne an Bononiæ hic
coronandi ritus celebratus ſit. nõ enim locus rem ipſam facit, neq; homo propter
locum, ſed ꝓpter hominem factus eſt locus: pſertim ſi eiuſmodi tẽpora ac rerũ con
ditiones obueniant, ut ueteres illæ conſuetudines ſeu conſtitutiões, utilitate maio
ri ſuſpendi ad tempus poſſint ab eo q inſtituit, q̃ ubiq; ſic adamuſſim ſeruari. Pon
tifex ipſe pontificum non Romæ ſemp, nec uno aliquo in loco ſemp, ſed pro com
modo ac ſtatu rerũ, ipſiusq; arbitrio, nunc hic nunc alibi coronari ſolet. queadmo-
dum & paucis ab hinc annis Ferdinãdus Bohemiæ Hungariæq; rex ſereniſſimus,
non Francofordi pro ueteri obſeruatiõe, ſed rebus ita exigẽtibus, Coloniæ Agrip
pinæ, ubi & Traianus impator optimus impij faſces ſuſcepit, rex Romanorũ deſi-
gnatus eſt. Quãta uero Bononiæ lætitia, quanto rerũ omniũ apparatu, quamq; una
nimi pontificis ac impatoris uoluntate, hæc coronatiõis pompa tranſacta ſit: ut de
ludis interim, ſpectaculis, arcubusq; triũphalibus taceatur: qa paucis dici nequit,
ſilendũ potius omnino, q̃ parũ dicẽdũ uidetur. Clemẽs aũt meliori deinceps q̃ añ
uſus fortuna, in pace diẽ exegit extremum, anno dñi m.d.xxxiiij. menſe Octobri.

PAVLVS III. ccxxviij pont.

PAulus iij. Alexander Pharneſius antea dictus, nobili genere natus, adoleſcens
ab Alexandro vi. cardineo decoratus galero, patrum numero aſſcriptus eſt: ita

lem ſe interim gerens ſemꝑ, ut Gallicis an imꝑatorijs rebus (hæ tũ in Italia factiones uigebãt) plus faueret, neutri partiũ ſatis conſtaret. Itaq; gratus oĩbus, nemini priuatim addictus, ædificijs ſtruendis reparandiſq; plurimũ uacauit: idq; ſic tñ, ut honoris ſui, iuſtitiæq; alijs exhibendæ munera nihilo ſegnius obiret. Quibus ſtudijs hoc cõſecutus eſt, ut mortuo Leone x. cũ ſucceſſor quæreret̃, cardinales aliquot eum ſuffragijs ſuis, tametſi ꝑ id tempus fruſtra, Hadriano anteferrent. Tandẽ uero mortuo Clemente vij. cũ de nouo põtifice creãdo conclaue haberet̃, una omnium uoce, nemine reclamante, Alexander Pharneſius iam tum collegij cardinalium decanus, Clemẽti ſubſtituitur, Pauluſq; iij. mutata (ut fieri ſolet) appellatione uocat̃, anno dñi m.d.xxxiiij. menſe Octobri. quo tempore Rebaptizati iam antea Monaſterij in Veſtphalia acriter obſeſſi, acerrimaſq; oppugnationes paſſi, acrius adhuc obſideri cœperũt, alta undiq; circũducta foſſa & aggere, eiq; caſtellis paſſim ſuꝑimpoſitis, ut egredi aut ingredi ſine periculo ſummo & arte, obſidẽtibus inuitis, poſſet nemo. Cæterum Paulus inito magiſtratu, officio ſuo quantum in ſe erat, ſatisfacere uolens, diſcordiæ fidei inter Chriſtianos ratione habita, cõciliũ gñale iam diu multumq; deſideratũ, & ꝑ anteceſſores aliquot ſuos uel impeditum, uel diſſimulatum, uel minus ſedulo curatum, indixit: eiq; locũ aptum Mantuam primo, poſt rationabilibus de cauſis Vincentiam aſſignauit, delecto ad id negocij optimo ac prudẽtiſſimo uiro, D. Petro Vorſtio epiſcopo Aquẽſi, q̄ prĩcipibus rebuſq; pub. ꝑ Germaniã & alibi cõſtitutis, cõciliũ gñale futurũ indicaret. Verũ ea res q̄d tandẽ exitus habitura ſit, nouit deus: nõdũ certe quicq̃ utrinq; factũ eſt, ut eius in tẽpore maturandi ſpes magna ſuꝑſit. Imo res ipſa declarat, eos q̄ hactenus conciliũ appellando inuocarũt, neq̃ter & mẽdaci cõſcientia inuocaſſe, nihilq; minus q̃ ut id fieret uoluiſſe, cũ iã poteſtate eius facta, tot technas, tot ambages, tot cauillos, q̄bus ipſum uel infirmetur, uel tollatur, uel omnino non cõuocetur, excogitent, ne ſcilicet refugæ in tenebris obambulantes, de nihilo lucem fugere uideantur. Modo eñ locum, modo cauſam, modo ꝑſidẽ calũniant̃: quaſi ꝑiudicio dicere uelint, id quod nõnulli certo dixiſſe dicunt̃, niſi cõcilium ſuas opiniones pro legibus acceptet, ſe neutiq̃ concilij leges acceptaturos. Nec his minus culpãdi ueniũt, q̄ bñficijs eccleſiaſticis quaſi clitellis aſinus onerati, ꝑpoſtere huc neruos ſuos intẽdunt, ut quod eis potiſſimũ ꝑ alijs curandũ erat ut fieret, id ipſi ne fiat impediant, aut certe ut fiat nõ inſtẽt: floccipendẽtes interim, ꝙ tot animarũ millia, pro q̄bus ſanguinẽ ſuum Chriſtus Ieſus effudit, durantibus ipſorũ ſeu culpa, ſeu ignauia iſtis fidei diſcordijs, pereãt in æternum. Sed hæc minus ſuauia, minus forte ad rẽ. Ad Paulũ redeamus, cuius ſtudia & uirtutes faciunt, ut bona oĩa de ipſo ſperemus, maxĩe uero concordiã fidei, cooꝑante eo q̄ unanimes facit habitare in domo ſua, quẽadmodũ Pſaltes ait, cuiuſq; miſericordiæ à progenie in progeniẽ ſuꝑ timentes eũ: ꝑſertim cum adhuc imꝑatorẽ habeamus eũ, de quo nõ minus optima quæq; ſperari poſſint, q̄q; nõ ita pridẽ ſub hoc nſo pontifice Paulo, tale uirtutis ac potentiæ ſuæ ſpecimen edidit, ꝙ non temere maiora ab ipſo confectũ iri ſperemus. Is eñ comparata nauiũ circiter cccc. claſſe, in Africã ex Hiſpania ſoluens, Vticæ feliciter applicuit: ibiq; exercitu ſuo incolumi expoſito, munitionibus & propugnaculis Tuneti, quod ualidis Turcarũ ꝑſidijs occupatũ erat, paucorũ dierũ labore expugnatis, Barbaroſum hoĩem uere barbarũ, ex latrõe ac pirata Turcicis copijs ꝑfectum, haud ꝓcul à Tuneto ĩ itinere obuium ꝓfligauit: Tunetũ occupauit: arcẽq; Tunetanã ualido Barbaroſi ꝑſidio munitã expugnauit, liberatis inde plus xx. millibus captiuorũ chriſtiani noĩs, ex diuerſis regiõibus illic miſerrime detẽtorũ. Ad hãc tã inſignẽ imꝑatoris uictoriã, ꝓprio eius marte ac diuino adiutorio partã, Paulus iij. expeditis ſex triremibus ſubſidij cauſa miſſis, nequaquã defuit, nunquã etiã quoad uixerit, uolente deo, Chriſtianorum principum uoluntati tam piæ defuturus.

FINIS.

Series & Nomina Pontificum

Christus Ieſus ſacerdos ac pōtifex in æternū 3
Petrus Galilæus pon. i. 5
Linus primus Tuſcus pon. ij 9
Cletus Romanus pon iij 10
Clemens primus Romanus pon. iiij 11
Anacletus primus Græcus pon. v 13
Euariſtus primus Græcus pon. vi 14
Alexander primus Romanus pon. vij ibid.
Sixtus primus Romanus pon. viij 15
Teleſphorus primus Græcus pon. ix 16
Higinus primus Græcus pon. x 17
Pius primus Italus pon. xi 18
Anicetus primus Syrus pon. xij 19
Soter primus Campanus pon. xiij 20
Eleutherius primus Græcus pon. xiiij ibid.
Victor primus Apher pon xv 21
Zephyrinus primus Romanus pon. xvi 22
Caliſtus primus Romanus pon xvij 23
Vrbanus primus Romanus pon. xviij 25
Pontianus primus Romanus pon. xix ibid.
Antherus primus Græcus pon. xx 27
Fabianus primus Romanus pon. xxi ibid.
Cornelius primus Romanus pon. xxij 28
Lucius primus Romanus pon. xxiij 29
Stephanus primus Romanus pon. xxiiij 30
Sixtus ſecundus Græcus pon. xxv ibid.
Dionyſius primus, cuius origo ignoratur, pontifex xxvi 31
Felix primus Romanus pon. xxvij 32
Eutychianus primus Tuſcus pon. xxviij ibid.
Caius primus Dalmaticus pon. xxix 33
Marcellinus primus Romanus pon. xxx 34
Marcellus primus Romanus pon. xxxi 35
Euſebius primus Græcus pon. xxxij 36
Melciades primus Apher pon. xxxiij 37
Sylueſter primus Romanus pon. xxxiiij 38
Marcus primus Romanus pon. xxxv 42
Iulius primus Romanus pon xxxvi 43
Liberius primus pon. xxxvij 44
Felix ſecundus Romanus pon. xxxviij 45
Damaſus primus Hiſpanus pon. xxxix 46
Syricius primus Romanus pon. xl 48
Anaſtaſius primus Romanus pon. xli 49
Innocentius primus Albanus pon. xlij 51
Sozimus primus Græcus pon. xliij 52
Bonifacius primus Romanus pon. xliiij 53
Cæleſtinus primus Campanus pon. xlv 54
Sixtus tertius Romanus pon. xlvi 55
Leo primus Tuſcus pon. xlvij 57
Hilarius primus Sardus pon. xlviij 58
Simplicius primus Tiburtinus pon. xlix 59
Felix tertius Romanus pon. l. 60
Gelaſius primus Apher pon. li 61
Anaſtaſius ſecundus Romanus pon lij 62
Symmachus primus Sardus pon. liij ibid.
Hormiſda primus Fruſinonius pon. liiij 63
Iohannes primus Tuſcus pon. lv 65
Felix quartus Samnius pon. lvi ibid.
Bonifacius ſecundus Romanus pon. lvij 66
Iohannes ſecundus Romanus pon. lviij 67
Agapetus primus Romanus pon. lix ibid
Siluerius primus Campanus pon. lx ibid.
Vigilius primus Romanus pon. lxi 68
Pelagius primus Romanus pon. lxij 69
Iohannes tertius illuſtris pon. lxiij 70
Benedictus primus Romanus pon lxiiij 71
Pelagius ſecundus Romanus pon. lxv 72
Gregorius primus Romanus pon. lxvi 73
Sabinianus primus ignotus patria pon lxvij 75
Bonifacius tertius Romanus pon. lxviij ibid.
Bonifacius quartus Marſus pon. lxix 76
Deuſdedit primus Romanus pon. lxx 77
Bonifacius quintus Campanus pon. lxxi 78
Honorius primus Campanus pon. lxxij ibid.
Seuerinus primus Romanus pon. lxxiij 79
Iohannes quartus Dalmata pon. lxxiiij 80
Theodorus primus Græcus pon. lxxv 81
Martinus primus Tudertinus pon. lxxvi ibid.
Eugenius primus Romanus pon. lxxvij 82
Vitalianus primus Signinus pon. lxxviij 83
Adeodatus primus Romanus pon. lxxix 84
Donus primus Romanus pon. lxxx 85
Agatho primus Siculus pon. lxxxi ibid.
Leo ſecundus Siculus pon lxxxij 87
Benedictus ſecundus Romanus pon. lxxxiij ibid.
Iohannes quintus Antiochenus pon. lxxxiiij 88
Conon primus Thrax pon. lxxxv ibid.
Sergius primus Syrus pon. lxxxvi 89
Iohannes ſextus Græcus pon. lxxxvij 91
Iohannes ſeptimus Græcus pon. lxxxviij 92
Siſinius primus Syrus pon. lxxxix ibid.
Conſtantinus primus Syrus pon. xc. 93
Gregorius ſecundus Romanus pon. xci 94
Gregorius tertius Syrus pon. xcij 97
Zacharias primus Græcus pon. xciij 98
Stephanus ſecundus Romanus pon. xciiij 100
Paulus primus Romanus pon. xcv 102
Stephanus tertius Siculus pon xcvi 103
Hadrianus primus Romanus pon xcvij 105
Leo tertius Romanus pon. xcviij 108
Stephanus quartus Romanus pon. xcix 111
Paſchalis primus pon. c. ibid.
Eugenius ſecundus Romanus pon. ci 112
Valentinus primus Romanus pon. cij 113
Gregorius quartus Romanus pon. ciij 114
Sergius ſecundus Romanus pon. ciiij 115
Leo quartus Romanus pon. cv 117
Iohannes octauus Maguntinus pon. cvi 119
Benedictus tertius Romanus pon. cvij 120
Nicolaus primus Romanus pon. cviij ibid.
Hadrianus ſecundus Romanus pon. cix 122
Iohannes nonus Romanus pon cx 123
Martinus ſecundus Gallus pon. cxi 124
Hadrianus tertius Romanus pon. cxij ibid.
Stephanus quintus Romanus pon. cxiij ibid.
Formoſus primus Portuenſis Epiſcopus pontifex cxiiij 125
Benedictus ſextus Toſcus pon. cxv ibid.

Stephanus ſextus Romanus pon. cxvi. 126
Romanus primus Romanus pon. cxvij. ibid.
Theodorus ſecundus Romanus pon.cxviij. ibi.
Iohannes decimus Romanus pon. cxix. 127.
Benedictus quartus Romanus pon. cxx. ibid.
Leo quintus, patria eius nõ memoraſ, põ.cxxi. 128
Chriſtophorus primus, cuius patria ignoraſ, pontifex cxxij. ibid.
Sergius tertius Romanus pon.cxxiij. ibid.
Anaſtaſius tertius Romanus pon.cxxiiij. 129
Lando primus Romanus pon.cxxv. ibid.
Iohannes undecimus Romanus pon.cxxvi. ibi.
Leo ſextus Romanus pon.cxxvij. 130
Stephanus ſeptimus Romanus pon.cxxviij. ibi.
Iohannes duodecimus Romanus pon.cxxix. 131
Leo ſeptimus Romanus pon. cxxx. ibid.
Stephanus octauus Germanus pon.cxxxi. ibid.
Martinus tertius Romanus pon.cxxxij. ibid.
Agapetus ſecundus Romanus pon.cxxxiij. 132
Iohannes decimustertius Rom.pon.cxxxiiij. ibi.
Benedictus quintus Rom pon.cxxxv. 133
Leo octauus pulſo Iohanne pon.cxxxvi. 134
Iohannes xiiij. Narnienſis poo.cxxxvij. ibid.
Benedictus ſextus Romanus pon.cxxxviij. 135
Donus ſecuodus Romanus pon.cxxxix. ibi.
Bonifacius ſeptimus pon. cxl. ibid.
Benedictus ſeptimus Romanus pon.cxli. 136
Iohannes decimusquintus Rom.pon.cxlij. ibi.
Iohaunes decimusſextus Rom.pon.cxliij. 137
Iohãnes decimusſeptimus Rom.pon.cxliiij. ibi.
Gregorius quintus Saxo pon.cxlv. ibid.
Iohannes xviij. Placentinus pon.cxlvi. 138
Syluester ſecundus Gallicus pon.cxlvij. 139
Iohannes decimusnonus pon.cxlviij. ibid.
Iohannes uigeſimus Romaous pon.cxlix. 140
Sergius quartus Romanus pon.cl. ibid.
Benedictus octauus Tuſculanus pon.cli. ibid.
Iohannes uigeſimusprimus Rom.pon.clij. 141
Benedictus nonus Tuſculanus poo.cliij. 142
Syluester tertius Romanus pon.cliiij. ibid.
Gregorius ſextus pon.clv. 143
Clemens ij. Bambergen Epiſcop. pon.clvi. ibi.
Damaſus ſecundus Bauarus pon. clvij. ibid.
Leo nonus Alemannus pon. clviij. 144
Victor ſecundus Alemannus pon.clix. 145
Stephanus nonus Lotharingus pon.clx. ibid.
Benedictus decimus Campanus pon.clxi. ibid.
Nicolaus ſecundus Allobrox pon.clxij. 146
Alexander ij. Mediolanenſis pon. clxiij. 147
Gregorius ſeptimus Hetruſcus pon. clxiiij. 148
Victor iij. montis Caſſini abbas pon.clxv. 154
Vrbanus ſecundus monachus Ebomacenſis pontifex clxvi. 155
Paſchalis ſecundus Italus poo. clxvij. 157
Gelaſius ſecundus Caietanus pon. clxviij. 164
Caliſtus ſecundus Burgundus pon. clxix. 166
Honorius ſecundus Imolenſis pon. clxx. 167
Innocentius ſecundus Romanus pon.clxxi. 169
Cæleſtinus ſecundus Tuſcus pon. clxxij. 170
Lucius ſecundus Bononienſis pon. clxxiij. ibid.
Eugenius tertius Piſanus pon.clxxiiij 171
Anaſtaſius quartus Romanus pon.clxxv 172
Hadrianus quartus Anglicus pon. clxxvi 173
Alexander tertius Senenſis pon. clxxvij 174
Lucius tertius Tuſcus pon.clxxviij 178
Vrbanus tertius Mediolanenſis poo.clxxix. 179
Gregorius octauus Beneuentanus pon.clxxx 180
Clemens tertius Romanus pon.clxxxi ibid.
Cæleſtinus tertius Romanus pon.clxxxij 181
Innocentius tertius Anagninus pon.clxxxiij. 183
Honorius tertius Romanus pon.clxxxiiij 186
Gregorius nonus Hernicus pon.clxxxv 187
Cæleſtinus iiij. Mediolanen pon. lcxxxvi. 190
Innocentius quartus Genuen.pon.clxxxvij. ibi.
Alexander quartus Campanus pon.clxxxviij. 193
Vrbanus quartus Trecenſis pon.clxxxix 195
Clemens quartus Narbonenſis pon. cxc 197
Gregorius decimus Italus pon cxci 199
Innocentius quintus Burgundus pon.cxcij 201
Hadrianus quintus Genuen.pon.cxciij ibid.
Iohannes xxij. Hiſpanus pon.cxciiij 202
Nicolaus tertius Romanus pon.cxcv ibid.
Martinus quartus Gallicus pon.cxcvi 204
Honorius quartus Romanus pon.cxcvij 206
Nicolaus quartus Picentinus pon.cxcviij 208
Cæleſtinus quintus Eſernienſis pon.cxcix 210
Bonifacius octauus natione Hernicus, Anagninus pon.cc. 211
Benedictus undecimus Italus pon.cci 214
Clemens quintus Vaſco pon.ccij 215
Iohannes xxiij. Caturcenſis pon.cciij 219
Benedictus xij. Toloſanus pon.cciiij. 223
Clemens ſextus Lemonicenſis pon. ccv 224
Innocentius ſextus Lemonicen.pon.ccvi 227
Vrbanus quintus Lemonicen.pon. ccvij 229
Gregorius xi. Lemonicen.pon.ccviij 230
Vrbanus ſextus Neapolitanus pon.ccix 233
Bonifacius nonus Neapolitanus pon. ccx 238
Innocentius ſeptimus Sulmonen.poo.ccxi. 243
Gregorius duodecimus Venetus pon ccxij. 246
Alexander quintus Cretenſis pon.ccxiij. 248
Iohannes uigeſimusquartus Neapolitanus pontifex ccxiiij. 249
Martinus quintus Romanus pon. ccxv. 252
Eugenius quartus Venetus pon.ccxvi. 260
Nicolaus quintus Sarzanus pon.ccxvij. 273
Caliſtus tertius Hiſpanus pon.ccxviij. 281
Pius ſecundus Italus poo.ccxix. 286
Paulus ſecundus Venetus pon.ccxx. 295
Sixtus quartus Ligur pon.ccxxi. 307
Innocentius octauus Genuenſis pon.ccxxij. 308
Alexander ſextus Hiſpanus pon.ccxxiij. 309
Pius tertius Hetruſcus pon.ccxxiiij. 311
Iulius ſecundus Ligur pon.ccxxv. ibid.
Leo decimus Florentinus pon.ccxxvi. ibid.
Hadrianus ſextus Teuto pon.ccxxvij. 312
Clemens ſeptimus Florentinus pon.ccxxviij. 313
Paulus tertius Romanus pon.ccxxix. ibid.

DIVO SIXTO PONT. MAXIMO, BAP. PLATINA S. D.

*DIci non poteſt, beatiſſime pa
ter, q́ uehementer interdum
ſim admiratus hominũ diuer
ſa ſtudia uariaq́; ingenia, q
omiſſo philoſophiæ ſtudio,
quæ certe eſt (ut ait Mar
cus Tullius) uitæ humanæ
dux, uirtutis indagatrix, ex-
pultrixq́; uitiorũ, ad inanes curas & cogitatiões ſe trãſ
ferant. Hunc enim uidemus pecunijs & opibus ſtudere,
illum ambitioni & potentiæ: alium uoluptates omni ſtu
dio & diligentia conquiſitas amplecti. Horum ſtudia
q́ ſint inania, declarãt non modo philoſophorum ſectæ,
(Epicuri diſcipulos ſemper excipio) uerumetiam ſalua
toris noſtri doctrina & uita, qua certe cohortamur,
admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia, ut falſa bo
na & nuſquam conſiſtentia, cõtemnere: Religionem ue
ro, pietatem, humanitatem, gratiam, hoſpitalitatem, mi
ſericordiam, uirtutem denique omnem, ut unicum & ue
rum bonum, amplecti. Hæc eſt certe uera philoſophia,
quæ non in opinione, ut de ſectis omnibus cenſebant aca
demici noui, ſed in ueritate ipſa fundata eſt. Tota enim
Chriſti uita, unicum uirtutis exemplar habetur. Hanc
profecto ſi intueri & imitari uoluerimus, quod certe tũ
ipſius gratia, tum noſtra cauſa facere debemus, nõ erit
cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem*

& modeſtiam, fortitudinẽ Catonis, Reguli conſtantiam, & iuſtitiam Ariſtidis, Fabricij & Curij paupertatem, ſapiẽtiam Socratis, & Lælij clementiam, ac Cæſaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad bene beateq́; uiuendum deſit, repetita illa uetere philoſophia, ac uero noua, cuius autor Chriſtus eſt, utpote ſanctiſſima, in ſocietatẽ & tutelam noſtram omnino aſcita, animorum noſtrorum morbos, ſumpta inde quoad fieri poteſt medela curare debemus. Etſi enim uariè de bonorum & malorum finibus ab ipſis philoſophis diſceptatũ ſit, multa tamen ex eorum ſcriptis ad rem noſtram pertinẽtia excerpi poſſunt, nec eſt cur uereamur dum ea legimus & intuemur, in errorem aliquẽ dilabamur, cum religionis Chriſtianæ doctores iampridem ſapientiæ cribro bonum à malo, ueluti triticum à lolio ſecreuerint. Hac uero admiratione uel meditatione potius, quantum boni conſecutus ſim, dici non poſſet beatiſſime pater. Nam dum à Paulo pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumq́; & amiſſam libertatem flerem, & eas facultates mihi ui ablatas lamentarer, quas mea induſtria, meis pecunijs in urbe pepereram Pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate dei & philoſophiæ gratia animum à perturbationibus & ſenſibus, ad dignitatem ſui ipſius reuocans, ita appoſitè mecum philoſophatus ſum, quemadmodum in libello meo ſcriptum apparet: quem quidem ideo ſanctitati tuæ dedicaui, ꝙ & ſummus philoſophus es, & eius uicarius, merito certe, qui nos non uerbis tantum, ut uani philoſophi ſolent, ſed doctrina & exemplo inſtruxit: unde falſum à uero bono ſeiungeremus: quo & in uita felices, & in morte beati æuo frueremur ſempiterno.

Tum ſic mecum locutus eſt mei cõſolandi cauſa Rhodoricus Calagoritanus epiſcopus, arcis Romanæ præfectus, uir certe bonus & doctus: in illa noſtra prima calamitate, quæ profecto ſecundæ cauſa fuit: imbecillium nanq; animorum eſt, eos ſemper uelle perſequi & maleficio opprimere, ne ad uindictam reſpirent, quos inſigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

BAP. PLATINAE DE FALSO ET VERO BONO DIALOGVS.

Rhodoricus, Platina.

Quid agis Platina? quid eſt quod ita mœſtus & abiectus iaces? PLA. Quid agam quæris? Quaſi neſcias ab eo agi nil poſſe, qui omni actione humana priuatus eſt, niſi forte actionem exiſtimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certe ineſſe uideo, quod uel cũ qui luget, uel eos quoꝝ id cauſa fit, iuuare poſſit, cum omnis uera actio exercitatioq́; humana, finem ſibi aliquẽ uſui hominum accommodatum præſcribat: quam ob rem quærẽdum fuit potius cur non agerem, quàm quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? ſic à te ipſo diſcedis, ut nullum tibi in fortitudine & conſtantia præſidium colloces? ſecus mihi tecum profecto loquendum eſt, quàm cum homine agreſti & indocto: illum utpote minus docilem, quibus poſſem uerbis conſolarer, te uero non admonebo ſolum, ſed etiam reprehendam, ne te ipſum ob tantulam miſeriam proſternas, & deijcias. Quid egiſti quæſo in uita, ſi neq; doctrina, neq; experientia humanos caſus æquo animo ferre didiciſti? ueniat tibi in mentem, quot homines in uita fuere qui maiorem quàm tu, paſſi ſunt calamitatem. Omitto reliqua miſeriarum genera, quæ turmatim, ut Heſiodus poeta ſcribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem uenio, de qua in præſentia nobis eſt ſermo. Quot inquam homines uel nobilitate generis, uel magnitudine imperij, uel diuitiarum & patriæ ſplendore, uel eruditione & doctrina, uel rerum geſtarum gloria, uel ſanitate uitæ præcellẽtes, moleſtiam carceris perpeſſi ſunt: Crœſus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum om̃ium, quæ tum fuere, multis ac magnis muneribus ornauit, quiq́; in lateres aurum & argentum fudit: à Cyro Perſarum rege bello captus, quod reliquum ætatis ſuperfuit, in ſeruitute uixit. Exulauit autem apud Epaminundam Thebanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pauſanias Lacedæmonioꝝ rex. Seruiuit barbaris Aeſopus fabulator ille e Phrygia. Sunt qui affirment eandẽ quoq; ſortem & Platonem philoſophoꝝ principẽ ſubijſſe. Sumpto ueneno Socrates in carcere uitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus à Carthaginienſibus captus, & in uincula coniectus, cõſtanti animo tulit. Venditus à fratribus Ioſephus, cum Pharaoni aliquãdiu ſeruiuiſſet, in uincula ob ſuſpicionem ſtupri cõijcitur. Et ne ſanctoꝝ nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Iohannem baptiſtam, innumerabilesq́; alios, qui martyrij coronã, aut in ipſis uinculis, aut e carcere educti ſubiere. Non dico quot reges hodie, quot principes in unoquoq; gñe uirtutis præſtantes uiri, aut uinculis ſeruiãt, aut extrema quæq; in carcere patiãtur. Trahit ſecum Turcus iſte, qui noſtra ætate ferro ac flamma Chriſtianum nomen inuaſit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prælio, fraude, ui, in direptione urbium cepit: modo eos intelligat, uel diſciplina rei militaris, uel uetuſtate generis, uel regnãdi, aut imperandi autoritate apud ſuos multum ualuiſſe. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille ſæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis ſitim, qua certe iamdiu in ſanguinem Chriſtianoꝝ exarſit. Præterea uero quot ſunt in hac atq; item in reliqs Italiæ urbibus, q & terriore & fœdiore quàm tu, carcere detinẽtur: Deſino cõmemorare, quos illi plerunq; cuſtodes habeant, q̃ aſperos, q̃ immites, q̃ crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iſte in quo nunc reſides, nullam habet carceris formã. egregie cameratus eſt. Vides orientem ſolem, uides occidentem, uides ſeptentrionem: & quoquo te uerteris, libertatis potius q̃ captiuitatis facies, ſi uerum fateri uis, tibi ſeſe

offert. PLA. Illud Terentij una re dictum, multis certe accommodari poteſt: Faci
le oẽs cum ualemus, recta cõſilia ægrotis damus: reliquum cõſulto ꝓtereo, ne uidear
tuæ uirtuti & conſtantiæ diffidere: eo em̃ ætatis recte & honeſte agendo deueniſti, ut
iam nauigare in portu merito tuo dici poſſis. ad me redeo. Collegiſti tu quidẽ memo
riter multoꝝ exempla, qui eadẽ calamitate, qua ego, ac maiore fortaſſe uexati fuere.
Sed iſtud ad rem nihil, pace tua loquar. conſolari me certe hac ratione inſtitueras, q̃d
contrà accidit. Neq; em̃ amaritudine amaritudo fugatur, ſed dulcedine: ut nigrum al
bo, fuſcum claro. Nam quæ eiuſdem generis ſunt, cõiuncta uim augent: diſiuncta ue
ro, à contrarijs opprimuntur, ut in acie milites ſolẽt, qui facto globo, aduerſariorum
impetum frequenter ſuſtinent: quod ſi ab ordine diſceſſerint, oppreſſi ſtatim in fuga
concidunt. Alia tibi inuenienda fuit uia, qua me conſolarere, hanc medicinã non ad-
mitto. RHO. Vulnus hoc tuum altius inſedit q̃ putaram, ſi hoc pharmacũ nil pro-
derit, tibi certe maiora præſtabuntur remedia. Legiſti credo libros Ciceronis de phi-
loſophia, refertos exemplis eoꝝ, qui forti ac conſtanti animo, patriæ, parentum, filio-
rum, coniugum, fratrum mortem & interitũ æquo animo tulere: quiq; fortunaꝝ, di-
gnitatum, honoꝝ amiſſionem tanti fecere, quanti maxime à bonis & cõſtantibus ui-
ris fieri debet: hos tãquam fortiſſimos athletas contra humanos caſus crebro in cer-
tamen uocat Cicero, ut iſtoꝝ exemplo & uirtute eoꝝ animi ad fortitudinem exciten
tur, qui aliquo incõmodo afflictati ſunt: quod certe non faceret uir ille acutiſſimus, ſi
ut paulo ante dixiſti, calamitoſoꝝ exempla non lenirent eoꝝ miſerias, ſed augerent,
qui aliqua inſigni calamitate premuntur. Quis eſt em̃ adeo rationis & conſtantiæ ex-
pers, cui non moueantur affectus, q̃s Græci τὰ πάθη uocant, ubi uel conſtanter aliquid,
uel iuſte, uel modeſte, uel prudenter factum intelligunt: Leguntur in gymnaſiis poe-
mata, leguntur hiſtoriæ, leguntur orationes, ut adoleſcentium animi pulchritudine
honeſti, quæ quidem ex alioꝝ recte factis elicitur, ad uirtutem & laudem excitentur.
Tanti nimirum Alexandrũ feciſſe lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem
in manibus crebro habebat, ut Dario regno ac uita ſpoliato, dũ eius deliciæ ſpolioꝝ
nomine attrectarẽtur, ciſtella precioſiſſima ac pulcherrima in medium ſit delata: qua
uiſa, cum qui aderant principes ad ſeruãdas ſmaragdos, iaſpidas, ſapphiros dicerent
eſſe accommodatam, reſponderit rex ille præſtantiſſimus, nil in eam commodius, &
honeſtius q̃ Iliadem, ἐφόδιον τῆς ἀρετῆς, id eſt, cõmeatum uirtutis, ut ipſe appellabat, re-
poni poſſe. Inde em̃ multa percipiebat, quæ bellicam uirtutem adiuuarẽt, cum Achil
lis, Hectoris, Neſtoris, Vlyſſis, Agamemnonis cæterorumq; heroum res fortiſſime ac
ſapientiſſime geſtas, ad imitandum legerer. Canere ſiquidem fidibus carmina ipſa in
bello poetæ ſolebant, quo animos militum audita maioꝝ laude, ad bene de patria ꝓ-
merendum adhortarentur. Idem de annalibus & hiſtoria licet dicere: quæ adeo con-
ſcripta eſt, & in ærario diligenter aſſeruata, ut haberent reges & populi, unde calcaria
ad uirtutem ſumerẽt, ne æſtu, ne frigore, ne uigilia, ne fame, ne ſiti perterriti, rebus ſu
is publicis in maximis periculis deeſſent. Quem animũ quæſo nõ excitat ad uirtutem
fortitudo Romuli: religio Numæ Pompilij: audẽtia Bruti illius, qui Tarquiniũ ab ur-
be expulit: modeſtia Camilli: Quinti Mutij charitas erga patriam: continentia M.
Curij: parſimonia Fabricij: Fabij Maximi perſeuerantia: Pauli illius patientia, qui du
os conſulares filios continuatis prope funeribus ſine lachrymis & gemitu extulit: M.
Catonis ſeueritas: M. Reguli cõſtantia: P. Scipionis integritas & modeſtia: nobis ꝓ-
fecto adhuc pueris memini dum iſta in ſcholis legerentur, animos ad laudem uehe-
menter incendi: cũ hunc filioꝝ mortẽ conſtanter, illũ fortiter pro repub. periculum,
alium patienter carcerem, uincula, cruciatus omnes honeſti cauſa tuliſſe audiebam,
quæ concitatio adeo menti meæ inſedit, ut crebro quantum profeſſio mea patitur, hi
ſtorias repetam & legam. Neq; em̃ prophana ſtudia theologicis & ſacris ſunt præfe-
renda, cum nil excogitari poſſit ad bene beateq; uiuendum, quod non in his, utpote
diuinitus ſcriptis, huberius & melius q̃ in illis inueniatur. Lautus ſiquidem cibus eſt,
qui ex lectione ſacrarum literarum percipitur, ſiue humanas res, ſiue diuinas contem
plari uelis. ſed in ſtudijs fit, ut in cibo ſolet. Delectatur enim guſtus epularum uarieta
te: unde pro ſecunda menſa gẽtilium ſtudia mihi interdum apponi non recuſo, ut ua-

rietate delectetur,& recrectur animus. Veterum autem laudationes,quas Græci ἐπιταφίων λόγων,nos non inepte funebres orationes appellabimus,ad hoc inuẽtæ ſunt, ut & hi q fortiter aliquid & conſtanter in uita egiſſent,pro patria,pro liberis,ꝑ parentibus, meritam laudem apud poſteros conſequerẽtur:& ij qui adhuc in ſtadio & theatro relicti eſſent, æmularione gloriæ excitati,nullum in uita pro honeſto & rrcto laborem ac periculum recuſarẽt. Leguntur & crrbro quidem à uiris religioni deditis uitæ ſanctorum patrum. Leguntur actus apoſtolorum,legũtur martyrum rrs geſtæ. Quibus fit,ut pleriq; dum eorum uitam & mores imitari ſtudent, quorum anteactam uitam cum admiratione legunt,in ſanctos referri mereantur. Alius deligit ſibi quem imitetur Paulum,alius Petrum,alius Hieronymum,alius Auguſtinum,alius Ambroſium, multi Franciſcum: nec drſunt qui inediam,ſitim,frigora,æſtus,calumnias,cruciarus, tormenta,mortem deniq;, quanuis aſperam, cõſtanti animo ſint ſubituri,ne ab eius inſtitutis & præceptis diſcedant,quem tantopere amãt & ſequuntur. Hæc fieri ab hominibus ſine mente diuina,ut credam,certe adduci nullo modo poſſum. Res em̃ quæ ſine ratione & dei nutu inſtituuntur, utpote fragiles & caducæ, cito euaneſcãt & intereãt necrſſe eſt. Quare ſi ſapis Platina, & ſi non om̃ino ob unã hanc uel leuiſſimam plagam à ſrde rationis cõſternatus es, confiteare oportet, exẽmpla ipſa ad perſuadendum ualere plurimum. Quod ſi ſecus egeris,imbecillem te atq; infracti animi prædicabo,qui ſic abiecte, ſenſum guſtus ob tantulam ægritudinem amiſeris. Age, excita animum,& mentem à ſenſibus reuoca,ne tibi dici poſſit,Salmati,da ſpolia ſine ſudore & ſanguine. PLA. Acer profecto es ad perſuadendum Rhodorice ita enim inſtas & urgrs,ut quo me uertam nrſciã. Vnus aliquis mihi certe uideris ex his, qui nuper ex gymnaſiis dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes,eruditionis & audaciæ pleni,acute nimium de rrbus propoſitis diſſerunt & perſuadent. In te quidem & doctrinam & ſingularem uideo ſapirntiam eſſe, qui ita apte,diſtincte & acute ad perſuadẽdum locutus rs: quare fit,ut tibi rrrum etiam humanarum non ignaro & debeam & uelim credere. RHO. Fugere quidem iſtud eſt,non uerum fateri. Tum hanc technam optime noui. Demulcere mihi aures laudibus inſtituiſti,quo tibi facilius hãc confeſſionem euadere liceat: hirudo ſum, non effugies, niſi prius hoc tibi perſuaſum aperte intellexero. Ironia illa certe fuit,non confeſſio. quid taces? PLA. Iube hos quieſcere qui eiulant,qui flent, qui lamentantur. Hoc unum ad culmen noſtræ miſeriæ deerat,ut hos miſeros & ærumnoſos ſocios mihi adderetis. RHO. Sentis tu contrà ac reliqui ſolent. Nam qui aliqua in calamitate ſunt cõſtituti,eam certe leuius ferre dicuntur,ſi doloris ſocios habuerint. PLA. Mallrm hercle ſolus eſſe,q̃ cum hominibus calamitoſis & indoctis eadẽ miſeria premi. Neq; em̃ hi me ꝓpter inſcitiam, neq; ego hos uiciſſim propter dolorem conſolari poſſum. RHO. Mitte tandem has querelas,atq; age dic quod rogo,ſi ſeſſus es,recumbe paululum in dexteram.

PLA. Quid ego in dexteram recumbam? Qui ſiue dexter, ſiue ſiniſter, ſiue pronus, ſiue ſupinus iaceam,hac comprdum moleſtia cõtinuo crucior. Satis nimirum uobis eſſe debrbat, comprehẽſum in carcerem trahere, & non me, qui mihi ac ſeptuaginta ſocijs mris illatam à Paulo pontifice iniuriã queſtus ſum,tanquam ꝓditorem,craſſatorem,furem,latronem,grauiſſimis etiam compedibus reuincire. Putaſtis credo me alterum Dædalum eſſe,qui ſumptis alis ex hac celſa & munitiſſima turri in terram libertatis cauſa deuolarem. RHO. Nonnulla profecto alia cauſa eſt,quare huius nobiliſſimæ arcis præſidium mihi cõmiſſum doleam, niſi quod & homines in carcerem trudere,& eoſdem pontificis mandato plerunq; uinculis & compedibus uincire cogor,quod certe ab ætate & profrſſione mea alienum eſt. Multis enim prodeſſe & neminem lædere,meum ſemper fuit inſtitutum. Quare & tibi & mihi,quod ſumma poteſtas imperat, æque ferendum eſt. Sed propediem hac moleſtia, niſi uero aliud mihi fuerit imperatum,te liberabo. PLA. Tum demũ hoc fiet credo,ubi crura circunquaq; exrderit moles iſta grauiſſima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere uideris. Deſine malr ſperare, & eo tandem reuertere unde noſtra defluxit oratio. PLA. Ne te diutius morer,tua iſta ampla & magnifica exemplorum poſitio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maxime mihi uidentur eſſe ſi-

milima: ut eñ in illis ſola magnificentiæ & liberalitatis ſpecies apparet, ſic & his nihil mihi præter inanem uerboꝝ pompam ineſſe uidetur. Suadent hæc quidem aliquantulum, ſed non mouent. RHO. Videbar ego antea & uultu & uerbis ironice loqui. Sed quæ, rogo, fuit cauſa cur ſecus ac ſentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconſtantis uiri eſt, quæ paulo ante affirmaueris, mutata ſententia refellere.

PLA. Cenſent eum ſanum eſſe, qui in mœrore ac luctu uitam degit: ut enim corpus inæqualitate & ſuperfluitate humoꝝ, febribus quatitur, ſic animus perturbationum multitudine à ſede plerũq; ſua dimouetur. RHO. In hoc mihi ſapere potius, q̃ deſipere uideris, quod ea, quæ dico, niſi placeant, ut unus aliquis e ſchola philoſophoꝝ, appoſite nimium confutas. quod fieri profecto nullo modo poſſet, niſi mente & animo conſiſteres. PLA. Indignantium mos eſt, recte dicta peruerſe ac ſtolide dictis, quaſi natis cuiuſdã, miſcere. *[u]eris q[ui]buſdam,* Videmus pueros, uidemus inſanos, ſentẽtias, & eas quidem præclaras, nonnunq̃ efferre. RHO. Non negauerim ego quidem iſtud perſæpe accidere, ſed coniungere ſequentia antecedentibus, & quædam refellere, quædam approbare, non demẽtis certe, ſed bene ſani eſt proprium. Verum hæc tandem omittamus. Age dic, quare aliter ac ſentiebas, in meam ſententiam uenire te dixeris.

PLA. Eam ſiquidem moleſtiam percipiebam eiulatu iſtoꝝ & cruciatu cõpedum, ut neq; docentem, neq; admonẽtem patienter ſatis audire poſſem. Demum uero me recreaſti, quod hos iuſſeris tacere, quodq́; etiam mihi ſpem dederis, te propediem his compedibus me ſoluturum. RHO. Mollis nimium & delicatus es Platina, qui rebus aduerſis ſic frãgeris: ſed illa, ut uideo, indiges medicina, quam ego bonos imitatus medicos, grauioribus ægritudinibus adhibere ſoleo. Hæc ſi nihil proderit, te ſtatim miſſum faciam. PLA. Quale ſit iſtud antidotũ, audire cupio: illud, niſi amaꝝ fuerit & ſtomachum faciat, bibere profecto non recuſabo. RHO. Quaſi uero & ſtomachus & aluus dilui poſſint, niſi contrarium quoddam ingeratur, quo pituita quæ inteſtinis adhæret, inde auellatur. Vt eñ pudor petulãtiæ, pudicitia ſtupro, fides fraudationi, pietas ſceleri, cõſtantia furori, honeſtas turpitudini, cõtinẽtia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortitudo ignauiæ, prudẽtia temeritati, copia egeſtati, mens ſana amẽtiæ, bona ſpes deſperationi reꝝ omniũ opponitur, ſic bona ratio falſæ opinioni aduerſatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medicina adhibebitur, ſi recte admonẽti parere non recuſaueris. PLA. Sine me colligam aliquantulum, & animũ ac corpus ad audiendum diſponã. Integere etiã pedes ſatius eſt, ne frigore à docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentũ demulcebo, quo mens ſit ad audiẽdum pronior: barba eñ inſuetis potiſſimum neſcio quid moleſtiæ affert, niſi crebro fuerit demulſa & attrectata. RHO. Coget me certe hæc tua attentio longius fortaſſe progredi q̃ inſtitueram, ſi in ea te (ut par eſt) perſeuerare intellexero. Primum hoc confiteare oportet, deum ipſum ita creaſſe hominem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuam, ut merito à Græcis μικρόκοσμος, à Latinis uero paruus ſit mundus appellatus: in eo eñ ſphæræ multæ ſunt, ineſt mens quæ ad ſimilitudinem illius qui hũc mundi globum regit, ſubiectum mouet. Veꝝ hanc philoſophandi rationem, utpote minus Chriſtianam, ꝓtermittamus. Hominem cõſtare ex materia & forma non ignoras. Omitto item materiam illam primam, quam Ariſtoteles tanq̃ chimæram quandam ꝑponit. Ex quatuor aũt elementis compoſitum hominem, tum demũ eſſe & uiuere dicimus, ubi ei addita eſt forma & indita, ad cuius integritatem quinta profecto illa eſſentia neceſſaria eſt, quã ἐνδελέχειαν ille, nos uero intellectũ continuo mouentem debemus appellare. Quatuor illa ſunt nobis certe cum brutis omnibus communia, hoc uero ſolo quo intelligimus, ratiocinamur, progreſſus & anteceſſiones rerum non ignoramus, ab eiſdem differimus: eſſentijs ſeparatis, quantum nobis per imbecillitatem humanæ naturæ licet, perſimiles. Diſcurrit eñ mens iſta mira celeritate [*animantium duntaxat datum*] per elementa omnia, per ſuperiores circulos: & adeo eſt intelligendi auida, qualia ſint quæ in mundo habentur, ut dei etiam ipſius qui à nobis omnino comprehendi non poteſt, rationem & magnitudinem audacter nimium inueſtigare conetur. *Hæc ſuperflua apparẽt.* Nullam diſciplinarum relinquit intactam, non grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum, non dialecticam, qua uerum à falſo diſcernimus: non

rhetoricam, unde rationem perſuadēdi ac diſſuadendi ſumimus: non arithmeticam,
ad reliqua mathemata gradum perneceſſarium: non geometriam, ad diſtinguenda
climata, dimenſurandumq́; hoc immenſum terrarum ſpatium, non inutiliter inuen-
tam: non muſicam, cuius harmonia corda hominum demulcētur: non aſtrologiam,
qua cælos ſcandimus. De his diſciplinis ita diſſerit, ut uerum à falſo, congruum ab in-
congruo acutiſſime ſeparet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac de-
decus exiſtimat: proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inſcitia dilaba
tur. Quos uidet hominum in his præcellere, eos, utpote diuinæ eſſentiæ magis ſimiles
ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorātiam & ſtultitiā, tanquam duo magna præ-
cipitia, ſtudioſiſſime uitat. Verſari in cognitiōe rerum maximarum & admirabilium,
quibus tanquam gradibus perneceſſarijs, ſeipſam poſtea intelligat, ſummū bonum
eſſe exiſtimat. Fieri enim nullo modo poteſt, ut quis ſui ipſius perfectam rationem ha
beat & cognitionem, niſi per diſciplinas, tanq̄ humanæ cæcitatis expiatrices, diſcur-
rerit. Inde quippe ad ſui ipſius cognitionem conuerſa mens, cæcitatis latebras facili-
us explorat. Neq; uelim exiſtimes id uno tantum actu fieri. Habitus enim, ut Ariſtote
li placet, ex frequētatis actibus comparātur. Ad hoc nanq; ſæpius reuertitur, & quaſi
apum diligentiam & ſolicitudinem imitata, inde ad cellulam ſuam recentem primo
& inornatam, floſculos, quos paſſim ex florido illo atq; amœniſſimo doctrinarū cam
po decerpſit, ſecum defert, eosq; ita apte collocat, ut deinceps ſpeciem ſimul cum iu-
cunditate præ ſe ferant. Neq; ante cœpto deſiſtit, ſi generoſa eſt, quàm uiderit domici
lium in quo habitat, fugatis uitiorum ſordibus, uirtutum omnium pulchritudine re-
dimitum. tunc quieſcit, tunc parto, ut formicæ ſolent, ſæuientibus etiam uitiorum p-
cellis, cum ſecuritate & quiete fruitur: labores, uigilias, æſtus, ſolicitudines, quibus fe
re tanquam inſtrumentis tantam felicitatem adepta eſt, delicias quaſdam putat. Pro
iuſtitia, temperantia, fortitudine, modeſtia, nullum laborem recuſat. In his uero dum
ſe exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro utili & honeſto for-
titer patiendo: modum in rebus ſeruando, libidines coercendo, uitam ſibi beatam pu
tat: ocium & inertiam tāquam perniciem humani generis deuitat: Docet, admonet,
caſtigat, reprehēdit, neminem errare, quantum in ſe eſt, patitur. Si quem uidet dolo-
re, inopia, timore, ſolicitudine, uana ſpe circunuentum, eundem conſolatur, iuuat, &
in uiam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus ius
fasq; præſcribit. Reſpublicas in ordines inter ſeſe cōuenientes diſtinguit. Domos uni
matronæ & patrifamiliàs cōmittit, quæ deinceps propagatæ, uicos in urbe faciāt. Af-
finitates, connubiaq́; proponit: quibus ciuitas in unū corpus tādem redigatur: & ad
externam uim propulſandam, & ad bellum his inferendum à quibus fuerint iniuria
laceſſiti: & ne in tanta concitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius fe
ciale conſcripſit, quo admonemur & docemur, pro rebus repetitis & non redditis bel
lum hoſtibus inferre. Seruare item aduerſus hoſtes modum quendam admonet. Cli-
entelas, hoſpitia, ſodalitates, amicitias optima ciuitatum uincula commendat. Quid
plura? conatur profecto quoad fieri poteſt, ut idem ordo, eademq́; iuſtitia, & con-
ſtantia in terris ſeruetur, quam eſſe apud ſuperos contemplatione & ſapientia nouit.
Hæc itaque Platina, & plura alia cum uides ab hominibus, ſapientibus potiſſimum,
ad bene beateq; uiuendum eſſe excogitata & inuenta, ratione ne, an temeritate fa-
ctum dices? PLA. Ratione profecto: ſeruari enim tanta decentia in rebus humanis
ſine mente & conſilio, nullo modo poteſt. RHO. Recte ſane. Cum igitur mens ho
minis bene inſtituta, tot acies, tot oppida, tot præſidia cōtra ignorantiæ & uitiorum
oīm arma & machinas, fortiter ac conſtanter expugnauerit, ab eadē ne unam uel mi
nimam quidem pturbationū quæ in uita accidunt, uinci poſſe abnues? PLA. Mi-
nime. RHO. Ergo & tu ſi non omnino te deſeris, ſicq; teipſo uti uoles, hūc dolorem
quē ex carcere percipis, ratione & conſilio pfacile mitigabis. PLA. Eo certe me tua
dicēdi copia pduxiſti, ut q̄ affirmes & cōprobes, tibi negare non auſim. ſed unū uelim
cōſideres, animos noſtros rudes adhuc & indoctos, oēs diſciplinas plane arduas, fa-
cilius diſcendo pcurrere, q̄ uitiorū labē & pturbationū agmina à ſeipſis dimouere: id
uel in multis mea quidē ſentētia uidere licet, q etſi docti & eruditi ſunt, tā cupiditatū

nexibus irretiti, uitam agunt intemperantem & flagitioſam. RHO. Hoc quod dicis, rationi certe conſentaneum eſſe uidetur: facilius ſiquidem à familiari inimico (ut aiunt) quàm ab externo ſuperamur. Vnà enim cum homine uitiorũ & cupiditatum ſemina naſcuntur, creſcũtq; indies, & augentur magis, niſi fuerint ratione cognitionis ſuppreſſa: quæ (ut antea dixi) magno ſtudio & longa exercitatione comparatur. Neq; certe ullam aliam ob cauſam doctrinæ inuentæ ſunt, niſi ut his labe omni ex piati animi, æuo fruãtur ſempiterno. Vt enim ſtrenui imperatoris eſt, uidere prius, qua in re potiſſimum ab hoſte lædi poſſit, ne ab eodem dum manus cõferitur, meatus opprimatur: ſic boni ac docti uiri proprium eſt, uigilare cõtinuo, ne in culpam aliquam uitiorum illecebris dilabatur: ut Herculem uirum fortem, ac conſtantem feciſſe legimus, quno exciſo Ierneæ beluæ capite, aliud ſtatim aggrediebatur: ne ſiquid de uirtute, timore, uel ignauia remiſiſſet, à tanta ac tam immani hydra abſumeretur. Quod ſi qui docti uidentur, ut ais, qui flagitioſe ac intemperanter uiuant, eos ego non doctos, ſed fures ac latrones appellabo: qui rei accommodatæ uſum lõge aliter percipiant, quàm fruendum ac utendum acceperant. Quæ enim doctrina poteſt eſſe in his, qui nullum ſciẽtiæ apud ſe locum reliquere? Caſtos amat, & ſanctos muſa (ut ait ille) poetas. Præterea duo contraria in eodẽ eſſe ſubiecto nullo modo poſſunt: quare nec auarum ego, nec libidinoſum, nec furibundum, nec turpitudinibus omnibus & dedecori ſeruientem, ſapientem unquam aut doctum appellabo: cum nihil ſit tam contrarium uirtuti, quàm uitioſitas ipſa. Iuuenes ait Ariſtoteles, nõ eſſe idoneos auditores philoſophiæ moralis, quod hi ob ætatem magis æſtuent cupiditatum procellis, quibus certe uetamur earum rerum cognitionem habere, quæ ad uirtutem ducunt. Coercendæ ſiquidẽ libidines ſunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendæ, ſi boni & docti, quæ duo ſimul conſpirarunt, haberi uolumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, non incongrue poſuit egloga V.

Cur non Mopſe, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere uerſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos?

PLA. Venio ego in hanc ſententiam pedibus & manibus, ſed id mihi mirum uidetur, quod acute diſſerant, apte loquantur, non incongrue philoſophentur. ſi docti non ſunt. RHO. Eadem ratione doctas appellabis picas, pſittacos, monedulas, quæ interdum humanam uocem imitatæ, appoſite aliquid exprimant. PLA. Habentur tamen hi apud uulgum in precio. RHO. Quid? nonne equi, aſini, & cætera iumenta apud uulgum in precio ſunt? PLA. Minime uero eadem ratione. Hos enim ueneratur, hos ad ſummos honores & magiſtratus prouehit, hos muneribus, hos donis afficit. RHO. Quod imperitum uulgus facit, ferendum potius q̃ laudandũ cenſeo. Quid, ſi tibi oſtendero ætate noſtra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in precio eſſe? Vacet honor, uacet alicuius dignitatis locus, quis ſufficitur? Leno, nebulo, adulator, paraſitus, delator, ſicarius, craſſator, fur, ſacrilegus, & qui prope nihil habet hominis in ſe, præter materiam, & eam quidem ſatis rudem. Boni uero, prudẽtes, docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. PLA. Plerũq; etiam uidemus bonos in imperio aliis præeſſe, ne dicas eruditos ſemper excludi. RHO Id ſi interdum fit, non per ſe certe, ſed per accidens (ut aiunt philoſophi) contingit. Verum prætermittamus tandem queri hanc communẽ ubiq; gentium calamitatẽ, exiſtimemusq; uiros ſapientes, etiam ſi nullo honore ac præmio fuerint affecti, beatos & felices eſſe. Sola enim uirtus (ut Stoicis placet) ex ſeſe ad bene beateq; uiuẽdum ſat eſt. Nam qui uirtutem adeptus eſt, ei certe ad ſummã felicitatem deeſſe nil poteſt. PLA. Hoc tñ Peripateticis nõ placet, qui nil præclarũ ab eo fieri poſſe oſtendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem facultates & copiæ deſunt. RHO. Sentio & ego cũ illis, ſi ad felicitatem ciuilẽ reſpicis: loquebamur ſane, ſi bene meminiſti, de homine ſapiẽte & ꝑfecto, cuius certe tota felicitas in contẽplatione rerum occultarũ & admirabiliũ repoſita eſt. PLA. Quid? iſte ſapiẽs, num comedit, num ueſtibus & latibulis ad frigora ęſtusq; uitãdos indiget? Omitto q̃ ad ſpeciẽ & or

natum ſunt pernreceſſaria,ut argētum,aurum,egregiam librorꝫ utenſiliumq́ꝫ om̄ium
ſupellectilem. RHO. Hæc profecto eo facilius à ſapiente comparantur, quod pau
cis minimiſq́ꝫ contentus eſt. PLA. Facis tu quidem hunc hominem à mendico ni
hil differre. RHO. In uno tantum differunt,quod hic coactus,ille libens, oſtiatim
etiam ſi oportuerit,panem mēdicat. PLA. Non utiqꝫ hoc liberi hominis officium
eſſe puto,cū ſine rubore & dedecore fieri non poſſit. RHO. Imo liberrimi,qui extre
ma quæqꝫ pati mauult,q̄ delicijs aliorꝫ iniuria partis affluere. PLA. Quaſi uero fa-
cultates comparari non poſſint iuſte & honeſte. RHO. Difficile hoc quidem eſt,&
unum ex his quæ fieri poſſe uix puto.bilancē ſemp in manibus habere oportet,& dili
genter attendere, ne examen in hāc magis q̄ in illam partem flectatur: quod quidem
fieri cupiditatrs noſtræ nō ſinūt.Sumus eñ fato neſcio quo,ad rem auidi, & ita accu-
rate diuitijs ſtudemus,ac ſi annos Mathuſalē uicturi eſſemus. Hinc nēpe rapinæ,hinc
latrocinia, hinc ſacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala naſcantur oportet. Quare
uir ſapiens,& bene natura inſtitutus, has tanq̄ improbiſſimas dominas dedecoris &
turpitudinis declinat,adhæretq́ꝫ innocentiſſimæ ac ſanctiſſimæ paupertati,cuius ad-
miniculo adiutus,ocio & ingenio ſuo libertime fruitur. PLA. Non abhorrēt à ue
ro quæ dicis:q̄d alijs cōtingat neſcio,ſed hoc uſu euenire mihi ſolet,ut facile ab omnī
ſtudio & cogitatione retrahar,ubi me paupertate & inopia circunuentum uideo.
RHO. Hoc eſt ſignum ægrotantis animi, & uirtutis antidoto nondū bene purgati:
deeſſe tibi ꝓfecto nil poteſt Platina,ſi muneribus à natura datis uti uolueris:& ſi dili
genter cōſideraueris,unde in lucē ueneris,& quo tibi redeundū decurſo uitæ tuæ ſpa
tio.Nudum primo natura te ꝓduxit. Huic tuo corpuſculo animū deus & mentē indi
dit,qua tibi ad uirtutē parare ſoīa. In lucem prodiēs,lacte primo,mox pane fuiſti con
tentus. Vita q̄ua fruimur,breuis eſt,&quidā quaſi ſomnus. Moriēdum eſt poſtremo,
ut depoſitū reddamus. Nec timēdum eſt, q̄d euitare non poſſis. Tam ſtultū eſt,ut ait
Baſſus,mortem timere q̄ ſenectutē:ut eñ ſenectus adoleſcētiam ſequitur,ita mors ſe-
nectutem:quanquā ſi uerum intueri uolumus,nō mortē timemus, ſed cogitationem
mortis ipſius. Plus eñ mali eſt in opinione q̄ in re. Vera quidē ex parte Epicuri ſenten
tia eſt,qui affirmabat ſe parum admodū doloris in illo extremo halitu uidere: quod
ſi quis eſſet,breuitate ipſa fieri leniorē:diuturnus eñ eſſe dolor non poteſt,q magnus
eſt:q̄d ſi quis dolor ineſt, facilime tollitur, ſi bene mori didicerimus. Bene aūt mori-
tur,qui in uita philoſophatur. Tota eñ philoſophorꝫ uita, ut ait Cicero, cōmentatio
mortis eſt:nam quid aliud agimus,cum à uoluptate,id eſt, à corpore & om̄i negocio
ſegregamus animum:quid inquam tum agimus,niſi animū ad ſeipſum aduocamus,
ſecum eſſe cogimus,lōgeq́ꝫ à corpore abducimus? Secernere aūt à corpore animum,
nil aliud eſt, q̄ emori diſcere. Quæ cauſa igitur eſt,ſi principium,ſi mediū,ſi finē huma
næ uitæ inſpexeris,cur paupertatem deteſtādo diuitias quæras:quaſi uero comparan
dum uiaticū ſit,quo poſtea apud inferos nobis ſit utēdum:ſtolidū ſiquidē humanum
genus eſt,& brutis animātibus hac in re deterius. Naturæ eñ illa ſeſe cōmittunt,& eo
contenta ſunt q̄d dies quæqꝫ ſuggerit. Non negauerim ego hominibus lōge aliter ui
uendum eſſe q̄ brutis: quippe quibus à natura alia uiuēdi ratio ineſt. Sed hæc immen
ſa habēdi cupiditas, humani generis hoſtis acerrima, om̄ino certe reijcienda & dete
ſtanda eſt. Comparari diuitiæ & opes non poſſunt ſine multorꝫ iniuria:ex quo fit ut
prouinciæ nonnunq̄ & ciuitates funditus deleantur, cū ij rapere, illi quæ ſua ſunt re-
uocare conantur. Non rſt igitur timēda paupertas. Nam qui ad naturam uiuit,nunq̄
paup eſt:qui ad opinionē,ut ait Seneca,nunq̄ diues. Natura eñ parum deſiderat,opi-
nio uero multū ac ꝓpe infinitum. Neqꝫ eñ paup eſt,qui paucis indiget, & paruo con-
tentus eſt. Satis eſt aūt,non algere,nō eſurire,nō ſitim ultra modū pati. Cibus parcus
famē ſedat,potio etiā diluta ſitim extinguit,ueſtis frigus arcet:domus imbres,æſtus,
grandines,niues uētoſq́ꝫ ꝓpulſat. PLA. Abſit ut ego uelim,nedum cupiā diuitias,
cum aliorꝫ iniuria partas. Semp certe hoc meū fuit inſtitutū, manus abſtinētes habe-
re,atqꝫ utinā hercle ſic me natura à reliquis uitijs retraxiſſet,quemadmodū hoc libēs
& ſpōte deuito. Cupere aūt diuitias honeſte & recte partas, q̄bus poſſis te ac tuos pa-
ſcere,nō ita mihi uidttur à ratiōe alienū. RHO. Si ad neceſſitatē cupis,& nō ad afflu

entiam laudo: ſed uereor ne eas, tanquam uoluptatum om̄ium miniſtras & adiutri
ces, deſideres. PLA. Nō, ita me deus amet. Ad quietem potius, & liberale ocium
diuitias cupio, quàm ad flagitium & dedecus. Hoc uel ex mea anteacta uita colligere
potes, in qua ſic uixi, ut nullū mihi inſigne facinus aſſcribi poſſit. Sed dic q̄ſo, quare
uereri te dixiſti, ne ad uoluptatem reſpicerem? RHO. Conſentaneum eſt, eum qui
ab una perturbatione uincitur, ab alijs quoque ſuperari poſſe. Ratio nimirum ad
omnes affectus, diuerſis tamen modis eadem eſt. Quod ſi moleſtia carceris, qua uehe
menter cruciaris, quæq; ad tempus eſt, leuare te non poteſt, multo minus à uoluptate
retrahet, quæ eadem ſemper cōſtansq; habetur, in iuuētute præſertur. PLA. Exa-
cerbaſti profecto uulnus noſtrū hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum
tuo elegāti ac docto ſermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod uix pellē per-
fricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinā non etiam præcordia traieciſſet. RHO. Cu
pio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amiſi: qua
quidem ſublata, non uideo cur amplius in uita eſſe uelim. RHO. Quam appellas li
bertatem? PLA. Poteſtatem eundi uidelicet quo uelis, & redeundi unde digreſſus
ſis. RHO. Quid ſi hæc non libertas eſt, ſed ſumma plerunq; ſeruitus? Nonne itur
ad ſtupra, ad furtum, ad incēdia, ad rapinas, ad inceſtus, & ad cætera flagitia? Vtinam
uero genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non uideremus cer-
te tot mala, quot indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forum,
ad amicos officij cauſa: hoc ſi facere non liceret, non deum certe, non ſanctos ex man
dato adoraremus, precaremurq;: non amicis fraude & iniuria circunuentis ſubueni-
remus, non patriæ conſulendo uel agēdo auxiliaremur: non ad affines, ad cognatos,
ad parentes ex officio uiſendos proficiſceremur, non publica & priuata negocia obi-
remus. RHO. Duplicem eſſe ſeriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malū na
tura humana inclinata & prona eſt: ſi ad bonum itur, id ex mandato ſummi dei & ra-
tione fit. Quare ad quod proniores natura ſumus, cū id maxime periculoſum ſit, ab
eo magis minis & pœnis omnibus coerceri debemus. Nam ſi ſecus fieret, omnes pro-
fecto licentia deteriores eſſemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ ſit uera libertas.
RHO. Sancte ac iuſte uiuere, multis prodeſſe, neminem lædere: ea demum eſt uera li
bertas: hac uero quicunque eſt præditus, ſeruus uel captiuus dici nullo modo poteſt,
etiam ſi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpi-
tudine non alia ui, libertate ſua priuatur animus. Hinc illa certe perpetua concertatio
inter hæc duo contraria oritur, tanquā inter hoſtes acerrimos, cum uoluptas trahere
in partes ſuas appetitum uiribus omnibus nititur, contrà uero animus rationi bene
conſentaneus, eundem ad ſe reducere & emēdare conatur. PLA. Sit ita ſane, ut di
cis, multis tamen commodis priuatur ad bene uiuēdum, qui tanta miſeria premitur.
RHO. Quænam ſunt iſta commoda? PLA. Conſuetudine & familiaritate ami-
corum uti. RHO. Qui ſunt aūt quos amicos uocas? PLA. Qui æque me diligant
ac ſeipſos. RHO. Erras Platina, & quidem uehementer, ſi tales hac ætate habitum
te exiſtimas: quis enim iſtorum fuit, quos tibi amicos putas, nō dico qui ſanguinem,
ſed qui uel minimam quidem fortunarum ſuarum partem pro tua ſalute ſponte ob-
tulerit? PLA. Non ſit: de iniuria mihi à Paulo illata queſtus ſum, redimere me tan-
quam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Eſt ita ſane, ut dicis, quod tua
atque omnium literatorum cauſa Pius ſecundus inſtituerat, hic doctorum omnium
hoſtis reſcidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quàm utilitati tuæ aduerſatus: ſed
quis iſtorum te inuiſit? quis tibi ad uictum & cultum corporis neceſſaria obtulit?
PLA. Primum fieri, timor fortaſſe uetuit: Secundum tua munificētia & liberalitate
eis præripuiſti ne facerēt. Omnia em̄ mihi ad traducendā uitam neceſſaria, abs te ſug
geruntur. RHO. Qualē eum in grauiſſimis periculis futurum exiſtimamus, qui uel
leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo eſt em̄ qui uel in principijs huiuſce-
modi perturbationū nō moueatur. Ad ſe uero ubi redijt homo, in officio, ſi uerus eſt
amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet, horum neminem tibi amicum
eſſe, quod neq; ad ſe, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam uero fuerint tibi non
inimici. Vereor enim ne ſui purgandi cauſa in te unum fabam omnem cuderint.

PLA. Quam fabam? Hoc ſolum deferre potuerũt, me acerbe nimium fortaſſe queſtum eſſe id mihi ui ablatum, quod ego pecunijs & induſtria mea pepererã. Nullum inſigne facinus mihi impingi poteſt, non furtum, non ſtuprum, nõ latrocinium, non incendium, non prophanatio templorũ, non homicidium, non proditio. Hoc autem ita eſſe, ex mea ante acta uita comprehendi poteſt. RHO. Res profecto perinde ac ſunt, non ſemper accipiuntur. Hoc tamen unum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortaſſe. RHO. Quid fortaſſe? Oreſtis ne & Pyladis atq; aliorum, quos poetæ & oratores laudibus in cælum tollunt, ſimilem te amicum inuenturum exiſtimas? Vera eſt illa Theophraſti certe ſentẽtia, qui præpoſtere officia pmiſceri ab his cenſet, qui cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Hoc enim ſapientis eſt proprium, qui etiam ſeipſo contentus eſſe poteſt, non ut amico carere uelit: ſed ſi id acciderit, ferre æquo animo ſciat & poſſit. Neq; mea quidem ſententia audiendus eſt Epicurus, qui nil boni obijcit, quod dicat ſapientem ſe ipſo contentum. Scipionis & Lælij amicitiam laudo, non eorum beneuolẽtiam, quæ cum fortuna ſtat & cadit. PLA. Nollem ego tam obſtinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes paſſim, ut uides, qui te in carcerem coniectũ intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te ſolitudo indicat. Quid, quod ne nomen tuum quidem efferre audent, ac ſi Dianæ Epheſiæ templum incendiſſes? PLA. Mihi tamen eſt periucundum eorum conſuetudine frui: loquimur ſimul ad uoluptatem & utilitatem multa: de rebus præterea quæ quiſque legerit, audierit, commẽtus fuerit, in medium ueri inueniendi gratia * confert. RHO. Si docti, ſi prudentes, ſi boni, fateor eorum conſuetudinem tibi iucundam uideri. Verum hæc rara eſt auis, nigroq́; (ut ait poeta) ſimillima cygno. Pauci ætate noſtra ſapientiæ ſtudent, quod eam nullo in precio eſſe uident. Prudentiam uero & probitatem tanquam duo grauiſſima paupertatis ergaſtula deuitant, quod cernant diuitias, honores, imperia, magiſtratus, poteſtati improborum & imprudentium ſubijci. PLA. In omni quidem uirtutum præclariſſimarum ſerie (ut uideo) paucos bonos reperies: pauci ſunt iuſti, pauci conſtantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci ſapientes ac docti. RHO. Paucos uocas? imo ferme nulli ſunt. Quis enim omnium eſt qui uel ex alieno rapere, uel uoluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeo fortis & prudẽs eſt, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis poſtremo eſt ita laborum & uigiliarum patiens, ut reiectis uoluptatibus, omni uelit doctrinam & ſapientiam ſolicitudine ac ſtudio complecti? PLA. Vnde iſtud dic quæſo? RHO. Duæ nobis de ratione uiuendi deliberantibus uiæ offeruntur: quarum altera ad uoluptatem, altera ad uirtutem ducit. Prima uero lata eſt & prona, uoluptatumq́; oñium illecebris undequaque ſepta, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies eſt. Eo nanque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus ineſſe ultimum bonorum omnium finem exiſtimat. Hinc infinita mala naſcantur oportet: Rapinæ, ut habeant ad uoluptatem inſtrumenta: ſtupra, inceſtus, adulteria, ne titillatione libidinis careant. Fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentiæ, ut indolentia careant: ſtultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod ſummum bonum falſo putant, in uita deſit. Tu uero cum humanum genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere ſi ut in cloacam præcipitium uitiorum omnium deferatur? Secũda autem quæ ad uirtutem ducit, ardua & aſpera: cuius quidem latera confragoſis rupibus & altiſſimis ſcopulis ſunt munita, ne per diuerticula digredi ab honeſto ullo modo liceat. Hæc nobis uigilias, æſtus, frigora, ſitim, famem, continentiam, integritatem, & labores fere infinitos proponit: quibus ſuperatis, quod paucis admodum contingit, in arce ueræ, conſtantis, & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certe cum tranquillitate & ocio ea licet intueri, quæ nobis quidem duriſſima uidebantur. Hac qui proficiſcantur, ut ait poeta Heſiodus, pauci ſunt. Sumus enim, neſcio quo fato, à laboribus ad libidinem proni. Hinc eſt autem quod poſthabita uirtute, ſqualoris & ſudoris plena, uoluptatem fuco illecebrarum omnium ornatam ſequimur & amplectimur fere omnes.

PLA. Philoſophantem te ac differentem profecto libenter audio, ꝙ in te eſſe ſummam doctrinam, ſingularemq́; ſapientiam intelligo. Verum in deligendo qui meipſum amet, ago ut queo, quando ut uolo nõ licet: modo enim habeam quo cum de rebus meis aliqñ loqui poſſim, ut mecum: æquo animo fero, ſi non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non ſæpe de rebus alienis loqueremini. Nam ſi deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus ſermo ueſter in maledicentia conſumitur. Hunc abſentem carpitis, illum tranſeuntem deridetis: ignauum docto, ſtolidum prudenti, libidinoſum continenti, auarum liberali, ſalſo iudicio ſæpe præfertis. Ad templum ſi uobis ire contigerit, quod perraro, niſi pluuia (ut aiunt) ingruerit, fieri ſolet, non rei diuinæ, religioſe, ſancte ac caſte uacatis, ut uobis quidẽ dei mandato imperatum eſt, ſed aut procamini, ſi puellæ & matronæ adſunt: aut canentem uel legentem ſacerdotem, utpote ineptum & rudem, ſubſannatis. Si quem uero intentius orare uidetis, hominẽ hypocriſi notatis. Cogitabundum autem & curis oppreſſum, & ob eam rem minus attente quod legitur audientem, phanaticũ & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eò certe ubi uentum eſt, non prætoribus, non iudicibus, non cauſidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura? nil ferme uidetis cui à uobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatẽ celebratis, quibus certe fit, ut libidine incitati, ea flagitia cum magno ueſtro diſcrimine cõmittatis, quæ ego præ pudore & ſtomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi à me dicta ſunt Platina, ꝙ exiſtimem te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, ſed ut minus moleſte feras talium amicorum conſuetudine priuari: ea enim in te ſunt ingenij & doctrinæ ornamenta, ut tibi ipſi uel legendo uel ſcribendo aliquid memoria dignum poſſis eſſe uoluptati: & quidem magnæ, cum hi quos legis, iuſſi tacere taceant. Quod certe non idem tibi cum ſocijs contingeret, qui plerũq; adeo proterui & loquaces ſunt, ut cum beluis malim quàm cum his uerſari. PLA. Recte ſane: at ego talium uirorum amicitiam, ut teterrimam quandam peſtem uitaui ſemper: delegiq; quoad fieri potuit, qui earũdem rerum mecum ſtudioſi eſſent. Illæ uero comeſſationes lautæ, quæ libidinũ maximarum fomenta ſunt, nunquam mihi uel natura uel inſtituto placuerunt: lædere quempiam uel dicto uel facto, niſi laceſſitus, caui ſemper. RHO. Serpunt (ut noſti) contagia, difficile ſiquidem eſt in piſtrino uerſari abſq; farinæ contactu. PLA. Leniuiſti tuis uerbis aliquantulũ hoc deſiderium, quo ego ardebam uidendi amicos, non tamen omnino mihi perſuaſiſti, ut malim carcere detineri, quàm quò uelim, & officium meum exigeret, abire. RHO. Quod uocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelſo dignitatis gradu ſunt conſtituti, ſalutare & uenerari: æquales diligere & amare, inferioribus bene conſulere, eoſdemq́; quibuſcunq; rebus poſſis iuuare. Quod fieri niſi ab homine libero non poteſt. RHO. Si monſtra hominum ſalutas, ſi eos diligis, qui uel maximo odio digni ſunt, ſi illos iuuas, qui ita uiuunt, ut nullum auxilium ſint meriti, officio te functum dices, cum officium ſit, quicquid hominẽ decet? PLA. Nimium hæc ad uiuum reſecas Rhodorice, imbecillitati hominum ſiquidem ignoſcendum eſt. Non enim cum bonis ſemper & plane ſapientibus uiuitur. Præterea ut illi meas ineptias plerunq; tolerant, ſic ego uiciſſim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia reſponſum, diceremq́; te iam ad ſanitatem rediſſe, ſi moleſtiam carceris qua maxime te perturbari uideo, patienter & æquo animo ferres: ſed cum fruſtra adhuc nr̃ hic ſermo ſine ullo emolumẽto ſit conſumptus, tandem ego te miſſum faciam: functus ſum (ut arbitror) officio meo, tu tuum facies, ſi teipſum ratione & patientia conſolabere. PLA. Cruciat me profecto hic tuus diſceſſus. Conſpectu enim tuo ſuauiſſimo & graui recreabar mirifice. Sed unum te rogo, ut aut ad me cras, ſi tibi per ocium licet redeas, aut ſaltem aliquid conſolatorie ſcribas, quo minus doleam, tua dulciſſima conſuetudine caruiſſe. RHO. Primum ego tibi affirmare non auſim, ſecundum me facturum repromitto. Apertius enim mecum epiſtola loquerere quàm adhuc coràm feciſti, uerecundia aliqua fortaſſe detentus.

DE FALSO ET VERO BONO LIBER SECVNDVS.

ARiſtippum philoſophum Socraticum, beatiſſime pater, ferunt aliquando ad Rhodienſium littus graui naufragio eiectum fuiſſe, ibiq́; dum non ſine magna ſolicitudine cogitaret, quanto in diſcrimine fuiſſet, uidiſſe in arena figuras quaſdam geometricas, atq; ita ad comites, mœrore poſthabito, hilari uultu exclamaſſe, bene ſperandum eſſe: nam & hic quoq; hominum ueſtigia cernimus. Is Rhodum profectus, cum publice in gymnaſio docte & acute diſputaſſet, pluribus muneribus donatus eſt, quibus & ſuam & ſociorum iacturam, magna ex parte leniret. Cum ij uero deſiderio ſuorum redire in patriam ſtatuiſſent, rogarentq́; Ariſtippum, conductum precio Rhodi manſurum, numquid uellet: Tum ille, dicite, inquit, ciuibus meis, Nullam maiorem hæreditatē tradi à parentibus filijs poſſe, nullum maius uiaticum, quo etiam in naufragio ſint tuti, q̄ ſi eos honeſtis artibus optimisq́; diſciplinis imbutos reliquerint. Verum eſt certe quod Theophraſtus ait, ſolum ex omnibus doctum, neq; in aliena patria peregrinum, neq; amiſſis familiaribus & comitibus, carere amicis poſſe: quos etiam nobis, licet incognitis, uirtus ipſa comparat, non pecunijs, non opibus, non potentia, non armis, ſed doctrina & cognitione rerum munita. Hæc enim ſola quocunq; ierimus, nos comitatur, nos ducit, nos reducit. In periculis quoq; ueluti clypeus, hoſtiū & aduerſariorū uenientes in nos ictus, propulſat. Ad fortitudinē cohortatur: docetq́; nil in uita tam graue homini uel calamitoſo eſſe, quod ferri conſtanti animo ſuo adminiculo non poſſit. Hæc Socrati fortitudinem in moleſtia carceris & mortis præſtitit. Hæc patientiam Regulo dum cruciaretur à Pœnis. Hæc Senecæ, hæc Boethio dū mors eis proponeretur, cōſtātiam attulit. Pleni ſunt libri maiorum exemplis & præceptis: quibus certe ita ad uirtutē incitamur, ut iam maiora calcaria habere non poſſimus. Omitto Platonis amplitudinem & uim, qui immortalitatē animorum ita expreſſit, & mortem laudauit, ut Theombrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone, è mœnibus urbis ſe in mare præcipitem dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, omniumq́; doctorum noſtrorum præcepta, ita nos cōtinuo ad uirtutē animare, ut uere (deo ipſo excepto) his magis q̄ parentibus noſtris debeamus: ab his enim ut eſſemus, ab illis ut bene uiueremus, accepimus: quanquam uero & ab ipſis Athenienſibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui curarent ut filij optimis imbuerentur artibus. Quam obrem beatiſſime pater, illis multū me debere profiteor, quorum opera hoc parum eruditionis conſecutus ſum. Hac enim fideliſſima comite & adiutrice, for

tunis omnibus ſpoliatus, & moleſtiam carceris, quæ diuturna fuit, & crucia
tus pedum ac brachiorum, & minas crudeliſsimorum carnificũ, mea etiam in-
nocentia fretus, conſtantiſsime tuli: arbitratus id quod eſt autoritate Senecæ
comprobatum, Maiori mihi laudi hanc calamitatem aliquando fore, quàm illi
fuerit ſua felicitas, ſi licentia peccandi dici poteſt, cuius arbitrio torquebar &
cruciabar. Venerat tum ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philo
ſophus inſignis, cuius erudito ſermone mirifice ſum delectatus.

Theodorus, Platina.

VBInam es Platina? PLA. Hem Theodore, quid huc ueniſti relicto gymna-
ſio tuo, in quo certe nulla mœroris, nulla calamitatis facies ineſt? THE. Vt
te uiderem & conſolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduerſam fortunam fer-
re nullo modo poſſe. Is enim ut ab eo accepi, totum heſternum diem, ut te conſolare-
tur, fruſtra inſumpſit. Tentare uolui, poſſet ne mihi uſu uenire, quod pleriſq; medico-
rum ſolet, qui una uel leui medicina ægrotos, aliorum tamen cura & diligentia bene
prius curatos, plerunq; ſanant: unde fit, ut ex aliorum induſtria laudem ſibi cum emo
lumento pariant. ſcio Rhodoricum uirum quidem optimum atq; eruditum, nil præ-
termiſiſſe, quod fidem tibi hac in re faceret. Verum plus in uno plerunque felicitas ua
let, quàm in altero induſtria & doctrina, ut de imperatoribus dici ſolet, à quibus feli-
citatem magis quàm rei militaris ſcientiam deſideramus. PLA. Multum tibi The
odore debeo, qui pro humanitate & gratia me omnium qui uiuunt, miſerrimum adi
re conſolandi cauſa uolueris, cum nulla mea erga te præceſſerint merita. Rara eſt pſe
cto hæc miſericordia. Gradus enim nullus ab hominibus noſtrorum temporum ex-
cogitatur, nedum fit, in quo ſpectata utilitas non ſit. THE. Neque ego quidem pe
dem domo efferrem, niſi mihi propoſitum præmium uiderem. Non eſt fraudandus
quiſpiam mercede laboris, ne ſegnes ad res agendas ingratitudine fiamus.
PLA. Quorſum eas, intelligo: uiſere infirmos, ſolari calamitoſos, errantes in uiam
rectam deducere, famelicos paſcere, nudos ueſtire, præmium illud æternum quærere
eſt, non hoc fragile & caducum. THE. Ita eſt ſane, ſed dic quæſo cur in hunc angu
lum ſeceſſeris. PLA. Vt horum qui mecum eadem miſeria premuntur, eiulatus &
querelas uitarem. Sed mihi certe contigit, ut nauigantibus in freto Siculo, qui dum
ſcyllam uitare cupiunt, in charybdim ui tempeſtatũ & procella deferuntur. Nam cum
mecum tacitus mente reuoluo, in quantam inciderim calamitatem, ita plerunq; men
te & animo crucior, ut uitam mihi acerbam putem. THE. Credidiſſem ego te pſe
cto ob eruditionem & doctrinam, utranq; fortunam conſtanter & pulcherrime latu
rum. Sed quid inter te & hos differat non uideo, niſi quod docilitatem quandam na-
tura tua magis præ ſe fert. Age uero dic, quem uoces calamitoſum. PLA. Omni-
um miſeriarum cumulo oppreſſum. THE. Quas uocas miſerias? PLA. Inopi-
am, captiuitatem, uincula, tormenta, cruciatus, minas, ualetudinem, extorrem domo
ac patria eſſe, & quæ hæc ſequuntur, ut ſitim, famem, frigus, à fratribus, à cognatis, ab
amicis oībus deſeri, & animo ac mente angi. his certe qui premitur, non uideo quid
habeat cur in uita eſſe uelit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obſecro, cur lite-
ris te & philoſophiæ addixiſti? PLA. Vt ſcirem certe. THE. Imo ut conſtanter
& cum uirtute uiueres. Vt enim ad ſananda corpora ægrotantium medicina inuenta
eſt, ſic philoſophiæ præcepta illa à ſapiẽtibus tradita ſunt, quibus animorum noſtro-
rum ægritudinibus & perturbationibus mederemur. Quod fieri certe ſine doctrina
non poteſt: nam ut ager ſine cultura infructuoſus eſt, ſic ſine doctrina animus. Cultu
ra autem animi philoſophia eſt, quæ omnium artium mater & donum deorum (ut
ait Plato) uitia e mentibus hominum radicitus extrahit, & præparat animos ad habi-
tus bonorum ſuſcipiendos. Hoc unum ſtudium certe liberale eſt, hoc eſt homine libe
ro dignum, cætera uero puſilla & quodammodo puerilia ſunt. hæc enim bonorum
malorumq; delectum præſtat. Hæc uetat ſuperbum eſſe, auarum, libidinoſum, intem

perantem,contumacem,perfidum, crudelem, mēdacem: hæc eadem docet quid q̄q; tempore ſit agendum,quaq́; ratione futuris præterita ſint annectenda:quod quidem fieri ſine cognitione multarum rerum non poteſt,quæ merito doctrina uocatur.

PLA. Quid? philoſophari igitur nil aliud erit,quàm in carnificina quadam calamitatum omnium uerſari? THE. Ita ſane. PLA. Hinc fit ut ego parentum meorum ſtultitiam mirer,qui me ad ſtudia cum diſpendio etiam rei familiaris,tanquam ad ergaſtulum miſeriarum omnium,miſere. THE. Ad labores quidem mi Platina,non ad delicias,nati ſumus. In uitam enim tanquã in theatrum quoddam deſcendimus,ubi nobis continuo luctandum eſt:nec aliquid de uirtute remittendum præmiorum & gloriæ cupidis, quæ nobis profecto uitam in cælo ſempiternam parant. Multi ſunt enim circunquaque hoſtes,multi latrones,multi craſſatores:quibus om̃ibus ea profecto mente obuiam eſt eundũ,ut malis fortiter & conſtanter mori, quàm uel turpitudini,uel iniquitati,uel ignauiæ,uel timiditati,uel deſperationi cedere. Legimus heroas,Herculem præcipue ac Theſeum,labores ſibi maximos & periculoſos in uita delegiſſe, quibus certe & gloriæ bene de humano genere meriti conſulerent ſuæ:& præmium non fragile ac caducum,ſed perpetuum & immortale apud deum conſequerētur. Nam qui uitiorum agmina in nos continuo ruentia propulſat,quiq́; ſpem,metum,inanem lætitiam fugat,is deo ſimilis quoad fieri poteſt,euadit.Contrà uero qui uitijs ceſſerit, quiq́; uitam egerit intemperantem & libidinoſam, is tandem in præceps deuolutus uel ignauiſſimis etiam hoſtibus triumphum de ſe cum perpetua ignominia relinquet.His rationibus parentes tui fortaſſe moti,te ab adoleſcentia eo miſere,unde uirtutem & ſapientiam reportares, arma certe ad expugnandum humani generis hoſtem acerrimum, & in perniciem noſtram ſemper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore libere tecum loqui? THE. Licet profecto.

PLA. Videntur mihi deterioris eſſe conditionis, qui docti ſunt & contemplatione rerum delectãtur,quàm qui rudes,& animum raro ad cognitionem rerum traducentes,muneribus à natura datis fruũtur,de futuris parum admodũ ſoliciti.Suo eñ contenti & paruo. Ii minus ſentiunt corporis moleſtias,ut ſitim,famem,frigus, calorē,laborem,defatigationē,minus etiam angores animi & curas:ut ſpem,metũ, gaudium, lætitiam: non quid ſibi cõueniat, neq; quid alijs debeatur,multũ curantes. At uero q̃ liberàlibus diſciplinis ſunt imbuti, contrarias qualitates acutiſſime ſentiunt. Eſt eñ coꝛ ſubiectum delicatius & mollius:& ſenſus habēt ad cognitionē rerum promptiſſimos.His nempe tanquam inſtrumentis quibuſdam animus cõtemplatione agitatus continuo utitur, quibus album à nigro, amaꝛ à dulci,frigidum à calido,conſonum à diſſono ſeparat. Hac mentis & corporis continua motione fit, ut miſerrimã uitam agere uideantur,cum perſæpe etiam intelligãt,ijs ſe ludibrio eſſe, à quibus honorem mererentur. Fieri quidē non poteſt, ut ignarus & rudis ſapientē ac doctum diligat & obſeruet,cum nihil tam ſit contrariũ doctrinæ, q̃ inſcitia & ignoratio.non dico certe quod dolore animi angatur,cum uidet amentem prudenti,intemperãtem modeſto, timidum forti,iniquum iuſto,inertem laborioſo,petulantem pudenti, ſceleratũ pio, in honore & emolumentis præferri.Quare fit ut nonnunq̃ uicem meã doleam, quod meo marte id expugnauerim,quod poſtea mihi detrimento futurũ eſſet. Satius nimirum fuiſſet quiete uitam agere,q̃ tãto ſtudio & labore inueſtigare,quo poſtea cruciarer adepto.ruſticos quidē & plebeios iſtos cernimus,qui ꝓcul ab om̃i ambitione ſunt, quiq́; ꝑſentibus quibuſcũq; utuntur,de futuris parum ſoliciti,ſolida ac integra habere corpora,uenatu,aucupio,labore exercitata: quibus poſtea ſi opus fuerit patriæ ad propulſandos hoſtes, amicis ad negocia obeũda, domeſticis ad ea cõparanda q̃ uſui hoim ſunt accõmodata, utũtur. Nos uero ſtudioſa turba, qui nobis ad uoluptatē,ut mihi uidetur,miſerias & calamitates cõfingimus & proponimus,adeo ſumus ocio & umbra remolliti,ac imbecilles facti,ut quinto quoq; die ſumere pharmacũ in choleram,in pituitã,in melancholiã oporteat. Frequēter eñ laboramus catharro, lateꝛ & ſtomachi dolore,podagra:qui quidē morbi ſolēt ex nimio ocio exoriri, cum corpus exercitatione & labore ſemoto,exhalare ſuperflua non ꝑmittitur. Hinc (ut ait poeta)

ſubeunt morbi, triſtisq́; ſenectus, — Virgilius in Georg.
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis:

quibus ſit ut neq; reip. neq; noſtris, ubi & quando oporteat, auxilio eſſe poſſimus. THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certe tibi contigiſſe, in alia re tamē, quod Neroni aiunt. Quem accuſare diſciplinas ſolitum ferunt, quod ab his unde humanitas continuo fluit, crudelior & immanior ſit factus. Manauit certe inaudita illa & efferata iniquitas ex inſcitia potius & ſtultitia, quàm ex eruditione & doctrina. Fieri ſiquidem non poteſt, ut malum per ſe ex bono oriatur, neque uiciſſim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo ſuopte ingenio naſci uidemus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum incēdium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores, Achillis iram & crudelitatem, Vlyſſis malitiam, Oedipi inhoneſtum, Sinonis fraudem, quæ omnia à poetis ea mēte pſcribuntur, ut legentium animos à uitijs certe & crudelitate, quam ipſi deteſtātur, remoueant: & ad uirtutē quā tantopere extollunt, adhortentur: tota enī poeſis nil aliud eſt, quàm laus ipſa uirtutis. Proinde ſeipſum immanis illa belua, & non eruditionem accuſare debuit: quæ bonum, meliorem ſemper fecit: malum uero, ſi nō poteſt in rectam uiam traducere, ut inutilē à ſe reijcit. Te uero ea mente tantummodo loqui exiſtimo, ut ex me boni aliquid elicias. Propoſita enim deſperatione, arbitraris me nōnihil medelæ tuæ ægritudini ſtatim inuenturum. Faciam ego uero tibi hac in re quoad potero, ſatis. Primum igitur ex te quæro, putes ne hanc ſciendi cupiditatem humano generi fruſtra innatam eſſe? PLA. Minime uero, cum omne quod eſt, ad aliquid factum eſſe uideatur. THE. Recte ſane. ſi ita eſt, quarum rerum cauſa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certe, quæ utiles ſunt & neceſſariæ in uita. THE. Quæ ſunt iſta utilia & neceſſaria? PLA. Parentes iam grandes natu paſcere, filios nutrire, amicis prodeſſe, iuſtitiam colere, fortitudinem retinere, modeſtia uti, prudentiam ſequi, patriam quibuſcūq; rebus poſſis iuuare. Rem familiarem ita procurare, ut & tuis ſatisfacere, & in alios munificus eſſe ac liberalis poſſis. THE. Eſt & hoc quidem aliquid quod dixiſti. Sed alia quædam maior cauſa ſubeſt, quare tot clariſſimæ diſciplinæ ſint inuentæ. Meminiſti credo dicti illius Socratici, quod e cælo deſcendiſſe quaſi rem diuinam ſcribunt poetæ, Cognoſce teipſum. PLA. Memini. THE. Cognoſcere ſe ipſum qua ratione quis poterit, ni fuerit diſciplinarum omnium ſacris initiatus? Ex his enim unde in lucem ueneris, & ad quid ueneris, & quo tandem rediturus ſis, aperte intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, uitam agunt in terris prope magis beluarum quàm hominū more. Quibus hoc certe à natura datum eſt, ut eo mentem perſæpe flectant, unde id habuere, quo à cæteris animantibus diſtarent. Quare non ineleganter Naſo poeta, quid brutis, quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus oſtendit:

Meta-
morph. 1.

Pronaq; cum ſpectent animantia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cælumq; uidere
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere uultus.

Primum conſideret homo neceſſe eſt, quibus ex rebus conſtet, quod fieri ſine philoſophia nō poteſt. Vnde uirtutis ſtudium naſcitur, quod animis medetur, ut ait Cicero, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene à Socrate dictum eſt, inter baiulū & Alcibiadem ſummo loco natum, nullā eſſe differentiam, ſi uirtus abſit. Deinde cōſiderandum eſt, quis ſit autor tot rerum præclariſſimarū, quot in mundo ſunt: eo quidē mens noſtra nunq̄ conſcēdet ſine gradibus mathematicarum diſciplinarū. Inde rediēs, cognita illius loci excellētia, in quo habitāt q dum in uita erant, cōtemplatione rerū ſunt delectati, quiq; integre, caſte ac ſancte uixerūt, abſterſa oīm flagitiorū macula, ita uirtuti te addicis, ut maximos etiā labores honeſti cauſa magnis uoluptatibus ſine cōtrouerſia anteferendos cēſeas: q̄d profecto non faceres, niſi plus emolumenti ex honeſta uita ſumpturū te, q̄ ex flagitioſa & intemperāti arbitrareris. Non ſunt, mihi crede, ſpernēda munera nobis à natura data. Ad cognitionem ſiquidem rerum maximarū & admirabilium, non aūt ad ocium & ſegnitiem, nati ſumus. Eneruari corpora ſtudioſorum nunq̄ ego moleſte tulerim, modo animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, cōſtantes ſint & fortes. Hæc eſt

mi Platina uera fortitudo, non illa gladiatoria, qua plebeios & ruſticos in uenatione & aucupio uti dicis. fortem ego dixerim Socratem, Zenonem, Camillū, M. Regulū, Curiū, Fabricium, Catonē, qui neq; minis, neq; tormētis, neq; pollicitationibus adduci unq̄ potuerunt, ut à recto & honeſto diſcederēt. Non negauerim ego robur corporis ad res agendas q̄ maxime neceſſariū eſſe: & ne à Cicerone diſſentiam, exercirādum etiam corpus affirmauerim, ut & cōſilio & rationi poſſit obedire. Sed oīs noſtra cura circa emendationem appetitus & cupiditatū noſtrarū habenda eſt: ne ſi eum uagari latius ſiuerimus, multitudine uoluptatū obruatur animus. Bene agere præterea & philoſophari, tantum iucunditatis in uita affert, ut docti ac ſapiētes minus certe moleſte ferant, ignauos & rudes tanq̄ rerum omnium inopes & minus uiatici habentes, ſibi in honore & fortunę bonis præferri. Sed dicant ij ut Agamemnon apud Homerum,

πὰρ ἐμοίγε καὶ ἄλλοι, οἵ κέ με τιμήσουσι μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς.

Virtus ēm (ut Stoicis placet) ſola per ſe beatū hominē facit. Quod aūt ſtudioſos ægritudinum uariarū agmine dicis quotidie inuadi ſolere, ex te uelim ſcire, cum improbis ne inducias habeant. Quos certe, ſi diligenter animaduertis, utpote intemperantes & immodeſtos, frequētius cruciant. ſed hoc ideo minus apparet quod ignobiles ſunt, quodq; etiam ſuo merito affligi putantur. Bonis aūt qui rari habentur, ſi quid acciderit dolemus, ꝙ ea calamitate minime dignos exiſtimamus. Verū ij quoq; uaria morborū genera incurrunt, cum quia & ipſi inæqualitate humorū laborant: tum uel maxime, quod poſthabita huius fragilis & caduci corporis nimia cura, ſeſe totos ad cultū animi transferūt. Malunt ēm caſtigato corpore cum deo ſentire, q̄ ipſis uoluptatibus cum dedecore & detrimento obtemperare. Robur illud ruſticum cōtemnunt, & pro nihilo habent, quod animis noſtris ad cognitionē rerum maximo ſit impedimento. Eſt ēm corpus (ut Platoni placet) σῆμα τῆς ψυχῆς, id eſt, ſepulchrū & carcer, unde anima per ſenſus tanq̄ per feneſtras rerum naturā contemplatur & cernit. Hoc facilius nimirum in illis corporibus fit, quæ urbana ſunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne, aptos eſſe mente ſcribit Ariſtoteles. Dices fortaſſe eos minus ſentire cōtrarias qualitates, & ob eam rem minus dolere, non eo inficias. Minus etiā ſentiunt quid honeſtum ſit, & quid deceat in uita. Collige itaq; te Platina, & bene tecū actum puta, ꝙ ita inſtitutus ſis, niſi teipſum deſeris, ut perfacile oēs fortunæ ictus ferre ac propulſare poſſis. PLA. Quid ēm me colligam? quia ita malignitate fortunæ opprimor, ut uix queam reſpirare. THE. Quos uocas ictus fortunæ? PLA. Inopiam, captiuitatē, uincula, tormenta, extorrē domo ac patria eſſe. THE. Quare inopem q̄ſo te exiſtimas? PLA. Quia oñi humana ac diuina ope careo. Nullum eſt mihi patrimoniū: & ſi q̄d eſt, id eſt perexiguū: nulla priuata pecunia, non domus, non ſupellex tum librorum, tum rerum utenſiliū: rara ueſtis, & quidē attrita. Hinc oritur ut nemini charus ſim: & quod peius eſt, ab omnibus ferme irridear: tanto ēm ætate noſtra pecuniæ in honore ſunt, ut pro monſtro habeatur, qui ſpretis fortunæ bonis, uirtuti ſe & cognitioni rerū addixerit: hunc ut phanaticū, ut prophanū contemnunt, deuitant, inſpuunt oēs: diuitem uero ſalutant, comitantur, reducunt, circunſtant officij cauſa. THE. Aut ēm pauper, aut in magnis opibus natus es: ſi pauper, nil tibi fortuna abſtulit, cū nihil habueris: ſi diues, id ſuo iure repetere potuit, q̄d uel tibi uel parentibus tuis ad tēpus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri poſſis, non uideo, cū nihil tibi in uita adhuc defuerit, quod uel ad neceſſitatē corporis, uel ad ingenij cultū ꝑtineat. Nullum eſſe tuum patrimoniū dicis: Age dic quæſo, unde uixiſti? Nullā pecuniā: unde tibi neceſſaria in uita uſq; ad hanc ætatē cōparaſti? Nullā domū: ubi habitaſti? ſub diuo ne, an ſub tecto? Nullā ſupellectilē: non Diogenico more uixiſſe te, tuus iſte nitor urbanus oſtēdit. Nullos libros: unde literas didiciſti? diuinitus ne? ueſtē raram: ſatis eſt ſi pluuiā & imbres propulſat. Quid, fortunæ ne debere te plurimū negabis, quæ ex patrimonio & pecunia aliorū ſubtrahit, quod tibi cōdonaret? Vixiſti profecto, ſi uerū fateri uis, ſuo beneficio ſine ulla animi moleſtia. Diuites ēm & præpotentes (ut Ciceroni placet) non ſolū libidine augendi ea quæ habent cruciātur, ſed etiam amittendi. Fundum itaq; familiarē, q diligenter colant oñi cura exquirūt: grandinē, intempeſtiuum frigus, nimiā ſiccitatem, uehementes & longos imbres continuo timent: de ſerui fura

Iliad. 1.

citate & ſuga, deq; ruſtici negligentia, de boum & pecoꝝ interitu, de incendio uillæ continuo ſoliciti. Si bellũ aũt exortum ſuerit, incurſiones hoſtiũ ueriti, triſte aliquod nunciũ ſemp̄ expectant. Pecuniã magno labóre partam, uarijs inſidijs ab oĩbus cõcupitã, magno uident eſſe in diſcrimine, ſiue eam domi cuſtodierint, ſiue alioꝝ fidei cõmiſerint, cũ nec ſerui, nec filij, nec cuiuſuis alius exploratam habeant fidem. Expilant nanq; ſerui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienſes. Dñi inde reſpicientes, eam uel augere uel reficere pro dignitate magna impenſa nonnunq̄ coguntur. Supellectilẽ uero domi & diuitijs congruentẽ, ſuis uident p̄neceſſariam eſſe. Hoc emunt, illud p̄mutant. Multa reficiunt negligentia & ſtultitia ſeruoꝝ conquaſſata & diffracta. Veſtire familiã, paſcere ſeruos, enutrire filios, cũ magno diſpendio coguntur, p̄ſertim ſi bellum & annonæ caritas, duo grauiſſima mala, ingruerint. Soluere aũt tributum, pendere uectigal graue & oneroſum plerunq; impellũtur. Omitto cõmemorare quot p̄iculis continuo caput obijciant, cum hunc à latronibus, illũ à furibus, multos à ſeruis domeſticis, pleroſq; etiã à coniugibus & liberis ueneno & ferro interſectos ob diuitias ſciamus. Horum periculoꝝ beneficio fortunę nullũ capiti tuo imminet. Dormis ad multã noctem ſine cura. Iter quo placet, ſecure carpis. Legis, ſcribis, nec de tuo, nec de alieno ſolicitus. PLA. Hominẽ pingis Theodore qualẽ adhuc uidimus neminẽ. Quod ſi quis eſt qui ſe fortiorem in contemnendis fortunæ bonis oſtendat, eum certe fatebor aliqua ex parte occultare poſſe animi ſecreta: paupertatem uero quã tãtopere laudas, probare ex animo nullo modo poſſe. Ego (ut de me loquar) nunq̄ adeo ſum curis & ſolicitudinibus uacuus, q̄n totus à me ipſo diſcedam, ubi eius mihi in mentem uenit: non legere, non ſcribere quicq̄ poſſum memoria dignum, quandoquidem omnia ad uictum neceſſaria mihi deeſſe uideo. Dices, ſat ſcio me tñ uſq; ad hãc ætatem uixiſſe, & ſi nihil habuerim: at ego arbitror ſatius eſſe ſemel mori, q̄ oſtiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur ſi homo eſt, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profecto nunq̄ perſuadebis, ut eam exiſtimem opulentiæ anteferendã eſſe, cuius uel horrido nomine perſæpe ſomno excutior ac totus cõtremiſco, ne dicas me dormire uſq; ad multam noctem, & literis ſecure operam dare. THE. Neq; hoc quidem ex animo te loqui putarim unq̄. PLA. Non aliter certe ſentio ac dixi. THE. Quid ſi tibi probaro, paupertatem diuitijs merito anteferendam, & omnium bonoꝝ quæ in uita fiunt, cauſam eſſe? PLA. Age dic quæſo, hoc eſt quod ex te ſcire cupio. THE. Artiũ oĩm tam liberalium q̄ mechanicarum inuentrix & autor paupertas eſt. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodoꝝ, Ariſtarchum, Palæmonẽ artis grammaticæ: Lyſiam, Gorgiam, Protagoram, Empedoclem Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Hermagorã, Marcum Catonem, Marcum Tullium rhetoricæ: dialecticæ ac philoſophię Parmenidem, Meliſſum, Platonem, Socratem, Ariſtotelem: arithmeticæ Hiſmachum, Dinocratem: geometriæ Archimenidem, Euclidem: muſicæ Architam, Ariſtoxenũ, Amphionem, Boethium: aſtrologiæ Periclẽ, Beroſum, Ptolemæum pręcepta tradere? paupertas. Quis ſutorem ſuere, architectum ædificare, ſabros deniq; omnium artium ex induſtria aliquid agere? paupertas. arare profecto, agrum ſodere, ſerere, inſerere, repaſtinare, & cætera ruris officia nobis obire neceſſe eſſet, ni ruſticos hoc agere paup̄tas cogeret. Prætera domos augeri, uicos componi, reſpublicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium induſtria extolli uidemus, quod non fieret (adeo eſt humanum genus à labore ad ocium & quietem pronum) niſi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certe, quæ prouincijs & ciuitatibus neceſſaria eſt ad importandas exportandasq; res uſui hominum accommodatas, paupertatis inuẽtum eſt. Adire profecto tot labores, tot pericula, quot nobis in uita ſeſe offerũt, nõ facile inuenitur qui uelit, niſi coactus. Militiam pariter rerumpublicarum neceſſarium & maximum propugnaculum, qua infinitis prope laboribus & periculis uexamur, quis amplecteretur, niſi id facere cogeremur? Poſtremo quis deum coleret, quis ſanctos, ſi nuſquam paupertas eſſet? Hæc nos religioſos, hæc fortes, hæc induſtrios, hæc agiles, hæc ſanos & beneualẽtes facit. Contrà uero diuitiæ ipſæ homines reddunt intemperantes, libidinoſos, inertes, ſegnes, pingues, podagroſos, ualetudinarios, hebetes, ingratos, deorũ atq; hominum

contemptores. PLA. Adde etiam iſtud ſi placet, paupertas reddit homines ſures,
latrones,craſſatores,periuros,mendaces,inſidiatores, delatores, deos atq; homines
ſpernentes. THE. Hoc profecto non ageret ſancta paupertas: ea eſt enim deſpera
tio, & ſtultitia q̃dam. PLA. Paupertatis nimiꝵ conſanguinea. THE. Deſine
Platina maledictis paupertatē laceſſere. PLA. Hanc certe q laudent multos, que-
ro ſequãtur paucos admodum uidi. Verbis tm̃ magnificis & ſeueris philoſophamur
Theodore,opera aũt concidimus.Cernere licet ætate noſtra multitudinē prope infi-
nitam eoꝵ,qui Chriſti paupertatē & uitam imitaturos ſe uoto & ſacramēto polliciti
ſunt,ex his certe paucos inuenies ueræ paupertatis amatores: & ſi diligenter eoꝵ ma-
nus obſeruaueris,profecto uidebis eos ſub hoc paupertatis nomine, magnas ſibi q̃ti
die parare diuitias.Crebras adeunt morientiũ hæreditates,fundos, uillas,iumēta,ad
augendas opes magnis precijs emunt & cõducunt.In petendo effuſi,in erogãdo uero
parciſſimi ſunt.Quod ſi beneficiũ aliquod,ut ipſi appellãt,paulo opulētius uacauerit,
quanta ambitione & cupiditate id petant,tu ipſe qui noſti auaræ Babylonis cõſuetudi
nem,non ignoras:quiq; huius qui rerum potitur,rapacitatē & habendi ſitim etiam in
quauis re minima quotidie uides. THE. Eos profecto decet q aliq̃ in precio apud
ſuos cenſentur,diuitias & opes ſibi congruentes, honeſte tñ ac iuſte parare, ne cõtem
ptui hominibus ſint. PLA. Nonne igitur malũ inopia eſt, quæ ridiculos (ut ait Sa-
tyrus) facit hoĩes,eos etiã qui in magiſtratu ſunt cõſtituti? THE. Hos uero ſolũ,non
etiam priuatos lædit? PLA. Sit ita ſane ut dicis,tu profecto ſi hic ſis,aliter ſentias,ut Terenti-
comici uerbis utar. Vnũ te rogo,ne de paupertate uerbũ ullum amplius facias.Audi- us i And.
re eius nomē qua frequenter opprimor,& prope enecor,ſine magno mœrore nõ poſ-
ſum: ad reliqua ſi placet,ꝑgamus. THE. Qui ingeniũ tuũ non noſſet,ex aĩo credo te
loqui putaret.Sed dic q̃ſo,q̃d aliud eſt q̃d te premat? PLA. Captiuitate (ut uides)
ac uinculis crucior. THE. Quid tibi uero ob tantulã calamitatem accidiſſe putas?
PLA. Omni libertate ſpoliatũ me uideo,qua certe nil poteſt eſſe homini bene inſti-
tuto utilius ac grauius. Quid eñ habet cur in uita eſſe uelit is,cui libertas ſublata eſt?
Videmus profecto animãtia oĩa hanc ꝑmaxime expetere.Quod ſi cui in uinculis & ca
uea eſſe cõtigerit,unde poſſit in libertatē prodire & erumpere,omni conatu experitur
& tentat.Hoc uero ſi tanq̃ munus diuinũ bruta mētis & ingenij expertia,tãtopere ex-
petunt,idem nõ faciet homo,cui ob dignitatē excellentiæ cũcta animalia parēt & ob-
ſequũtur? THE. Homini profecto cõſtanti & forti ſatis eſt libertate animi uti,id eſt,
honeſte & cũ uirtute uiuere,quod fieri etiã in Phalaridis boue (ut ait Epicurus) à q̃uis
homine bene inſtituto poteſt. Aerumnoſum quidē M. Regulũ,dum à Pœnis crucia-
batur,fuiſſe dicimus.Idem dici de Catone poteſt, dum in carcerē duceretur, de Socra
te, de Seneca dum ad mortē obeundam tyrannoꝵ iuſſu cogerentur. Idem de Lauren
tio,Stephano,ac cæteris martyribus dicendũ cenſeo,quoꝵ de numero nõnullos eti-
am in ipſo cruciatu deum hymnis & cantu laudaſſe intelligimus,cꝫ poſt illos crucia-
tus magnã ſibi propoſitam felicitatē & gloriam cernebãt. PLA. Separas tu q̃dem,
ut uideo, ærumnoſos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnoſos dicimus calamita
tibus oppreſſos,q̃d quidem ad corpus & bona fortunæ ſpectat: Infelices uero eos qui
animi morbo aliq̃ laborant,ut cõtrà felices uocamus,quoꝵ animi ſecundũ uirtutem
in uita ꝑfecta à ratione nunq̃ diſcedunt. PLA. Virtutis (ut ait Cicero) laus om̃is in
actione conſiſtit. THE. Ita ſane. PLA. Agere ſecundũ uirtutem q̃nam modo
poterit,qui uinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicũ neceſſe eſt,quē liberũ uo
lumus,ut oppreſſos potentũ ui adiuuet,ignaros doceat,delinquentes caſtiget, erran
tes in uiam rectã ꝑducat: ſi parentes habet,eos paſcat,ſi filios enutriat,amicis bene cõ-
ſulat,patriã quibuſcunq; rebus poſſit iuuet,tum cõſulendo: tum magiſtratus ſibi cõ-
miſſos iuſte, modeſte,cõſtanter obeundo. Arma in hoſtes ſi bellũ illatũ fuerit ſumen
do,uigilãdo,cohortando de uirtute, timore & ignauia nil remittēdo. Hæc profecto
niſi ab homine ingenuo & libero,fieri nullo modo poſſunt. THE. Ergo ſenatus il
le cuius cõſilio, nõ manu & opa po. Ro. utebatur,fruſtra à Romulo primũ inſtitutus,
poſtea à cõſulibus auctus eſt,ſi nihil fieri ſecundũ uirtutē poteſt,niſi ab eo q uiribus &
corpore integer eſt,quiq; proficiſci q̃ uelit poſſit? Minus ne Appiũ Cæcũ, Scipionem

ualetudinarium,Catonem ſenem ac pleroſq; alios uulneribus,podagra,paralyſi,ſtu-
pore membroꝝ occupatos,profuiſſe reip.exiſtimamus, quod his ægritudinibus gra
uius etiã q̃ carcere & uinculis premerẽtur?Non ꝑfecto. Sedebat ſenatus ille auguſtiſſi
mus in curia & conſilio,& qua ratione totũ orbẽ populus Romanus occuparet,oſten
debat: quo tẽpore reſpublica illa florentiſſima imperio reꝝ potita eſt:ubi uero ambi
tione & temeritate quorundam cõtemni & extingui tñ lumen cœptũ eſt, imperium
illud patrũ ac ſenũ humeris fundatũ & retentum,penitus corruit. PLA. Hæc tua
dicẽdi copia adeo me certe inuoluit, ut quæ ſentiã, libere loqui mihi non liceat.Vna-
quæq; ætas ſuũ profecto munus habet: Adoleſcentes quoꝝ uits om̃is ad uirtutẽ diri-
genda eſt,doctrinæ & eruditioni operã dent oportet:Iuuenes & q in media ætate con
ſtituti ſunt, agere ſecundũ uirtutem præceptis & inſtitutis coguntur.Senũ uero quoꝝ
ætas quietẽ & laborũ uacationẽ emerita eſt,conſulere,docere,admonere propriũ eſt.
Iuuenem me eſſe florentis ætatis uides, ad labores, ad uigilias,ad negocia ſatis aptũ.
Hoc aũt ætatis flore quod mihi uti non liceat,uehementer doleo. THE. Id mihi q-
dem optare uideris, quod multi om̃i ſtudio ac diligentia declinant. Quare id cupias
certe non ſatis uideo. PLA. Honoris hercle & gloriæ cauſa,ad quam natura feri-
mur oẽs:ſed alius generoſior eſt alio magis. THE. Neq; hoc quidẽ admodũ expe
tendũ eſt, cũ ſine ambitiõe ac uitio nõ fiat:precari eñ indignos cogimur, & largitiõe
uti,qua ex re infecta prope mala naſcantur oportet, cũ ĳ,quoꝝ in poteſtate magiſtra-
tus ſunt,his tñ eos decernant,qui enixius rogare uel maiore largitione uti conſueue
runt.Hanc ob rem fit ut indigni bonis anteferantur:& ĳ qui alĳs præeſſe cupiũt, ſpre
ta modeſtia & æquitate,ex alieno rapiant:fraude,ui,dolo quod his largiantur, quoꝝ
opera & auxilio magni in rep.eſſe ꝑcupiunt. Hinc furtũ,hinc ſacrilegiũ,hinc depecula
tus,hinc rapinæ, hinc cædes quotidie naſcuntur, cum maximo rerump. detrimẽto &
interitu.Sint nobis exẽplo Romani,ſint Carthaginẽſes,ſint Lacedæmonĳ, ſint Athe
nienſes: quoꝝ reſp. magnæ illæ quidẽ ac p̃claræ,quæ nunq̃ finem habituræ uideban-
tur,funditus ſunt euerſæ ciuiũ ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua ſenten
tia ad magiſtratus & reſp.gubernandas accedet unq̃,& ob eã rem incuria & negligen
tia interibunt oĩa. THE. Vt ad ſacra,ſic ad reip.& magiſtratuum oĩm gubernatio-
nem expiatos homines proficiſci uellẽ, ſi fieri poſſet: diſciplinis om̃ibus & præſertim
ciuilis uirtutis ſciẽtia imbutos:quod ſi fieret,felices (ut ait Plato) reſpublicas habere-
mus. Tu uero ſi patriã habes huiuſcemodi ciuibus præditã,& ſi teipſum talẽ præſtare
potes, qualẽ ciuem reſp.bene inſtituta requiret,eo ꝓficiſcare, nihil te moror. PLA.
Hac tua ſeueritate Theodore quẽuis etiam fortẽ & ciuili diſciplina mediocriter imbu
tum,ad deſperationẽ profecto reduceres.Non eñ (ut aiunt) magiſtri naſcimur:paula
tim nimiꝝ creſcunt habitus:& ut non uno ictu,ſed crebris ingens & ualida exciditur
quercus,ſic non uno actu ſtudioſo,ſed pluribus ciuilis gubernationis habitus compa
rantur. THE. Ego,ut ante dixi,cenſeo oportere ciues ad capeſſenda reip.guberna
cula profecturos, inſtructos & præmonitos ire oportere,ne unus multoꝝ detrimẽto
quod habeat diſcat. Actum ſiquidẽ eſſet de nautis om̃ibus, ſi dum fluctibus & procel
lis agitantur,unus aliquis ignarus,diſcẽdi cauſa ad apluſtre proficiſceretur. PLA.
Nunq̃ mihi certe ꝑſuadebis,ut malim in uinculis degere,q̃ ad honores & magiſtratus
capeſſendos in publicũ prodire. Hoc ſi non cõtingeret,liceret ſaltẽ eccleſiaſtica mune-
ra obire. THE. Quaſi uero facilius ſit cuſtodire à peccatis multoꝝ animos,q̃ popu
los in officio ciuili cõtinere.Quanto eñ res p̃ſtantior eſt,tanto maiorẽ requirit ſolici-
tudinem nobilitate ſua & excellentia. Animũ p̃ſtabiliorẽ corpore non negabis, cum
eius forma ꝑfectior ſit:abeunte ſiquidẽ animo, intereat corpus neceſſe eſt. Maiore igi
tur ſapientia & doctrina indiget,qui eccleſiaſticos honores,q̃ qui ciuiles deſiderat. Be
ne & docte legat oportet, q̃d ſine exquiſita grãmatica fieri non poteſt. Bene p̃dicet,ꝙ
abſq; rhetorica,dialectica,theologia non fit,cum ꝑſuadere, probare ac refellere, do-
cere diuinas humanasq; res neceſſe ſit. Bene cantet,q̃d muſicæ & harmoniæ ſcientiam
requirit. Annũ appoſite diuidat,& ieiunia, uigilias,dies feſtos & interdictos populo,
ne ꝑ inſcitiã peccetur indicat oportet,hoc ſine arithmetica & aſtrologia bñ fiet nunq̃.
Poſtremo uero q̃d oĩm maximum eſt, maximeq; neceſſariũ, hunc quem ſacris præeſſe

uolumus, iuſtum, modeſtum, continentem, prudentem eſſe oportet, ne aliqua ex parte tanti myſterij excellentiam & dignitatē lædat: utq; ei errantes admonere, reprehendere, caſtigare, docere libere liceat: q̃d profecto non fieret, ſi in alijs reprehēderet quo ipſe merito notari & argui poſſet. PLA. Vtinam q̃tam partem iſtoꝝ quæ enumeraſti tenerent ij, quibus animoꝝ noſtroꝝ cura mādata eſt. THE. Non dico ego quales ſint q ad ſacros ordines quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate q̃rundā, ſed quales eſſe oportet. PLA. Hæc om̃ia q̃n ita tibi placet, omittamus. Vnū proponam, quod ſcio te mihi conceſſurū. Eſt em̄ mediū quoddam inter ſacram rem & publicam. THE. Iſtud certe quale ſit, audire ex te cupio. PLA. Liceat mihi ſaltem munera iſta aulica quæ officia uocantur, obire. THE. Non abnuerim ego in his minus periculi eſſe. Difficile tñ eſt, in tanta rerum corruptela mediocritatē tenere, cum non deſint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam cōſtantē, corrumpere audeant. PLA. Habet unumquodq; officiū determinatū præmiū, quod non eos fugit, q huc ex tota Europa negocioꝝ cauſa commeāt. Vnde fit, ut neq; illi decipere, neq; hi decipi ullo modo poſſint. THE. Vllo modo dicis, ac ſi ꝑfecto neſcires auaritiam & largitionē duo grauiſſima mala, in tanta colluuione hoīm poteſtatis habere plurimū. Multi em̄ ſunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod uel induſtria uel uirtute cōſecuturos ſe nullo pacto uident. Ii concurſant, orant, inſtant, obſecrant, blandiuntur, palpant, circunſtāt, ducunt, reducūt, muneribus & pecunia pleroſq; corrumpunt. Hoꝝ importunitatē effugere qui poſſint, pauci admodū inueniuntur, cum oēs ad rem neſcioquo fato auidi & proni ſimus. PLA. Qua uoracitate dij immortales in tanta largitione hi debēt uti, qui huc profecto ad explendā auaritiæ ſitim undequaque uenere? THE. Conquirūt ubiq; magno ſtudio ſiccis faucibus tanq̃ rabidi canes, q̃s deuorent, & quoꝝ ſanguinē ſitibundi exugant: proinde ut aliud genus uiuēdi tibi deligas probauerim ſemꝑ, cum neq; hoc quidē nequaq̃ ſatis tutum ſit. Conflictare em̄ cum huiuſcemodi hominibus, neq; corrumpi, difficilimū quidē mihi uidetur, cum non deſint q te cōtinuo à recta uia retrahere conentur, propoſitis uoluptatū oīm illecebris: quibus certe ad unumquodq; facinus, q̃uis magnū, facilime impelluntur. Nam q ad uoluptates ſublato pudore, om̄i impetu fertur, is pecuniā uoluptatū inſtrumentū, quacunq; ratione poteſt, cōquirit: Subducit, furatur, ſubtrahit, expilat, decipit: neq; quicq̃ omittit q̃d ad pecuniæ ſtudiū ꝑtineat. Hanc ultimam ad ſummū & ultimum bonoꝝ oīm, uiam ꝑfectam exiſtimat, cum honores, potētiam, gloriam, dignitates, uoluptatē pariat. Sed fallūtur miſeri: ſola em̄ uirtus ad ſummū bonū uia eſt. Hoc Platina ut aliq̃n frui poſſis, inopiam, captiuitatē, uincula, tormēta, cruciatus, minas, ualetudinē, mortē deniq;, æquo animo feras neceſſe eſt. Hi ſunt pulueres olympici, hi ſudores agonales, quibus poſt celebrē uictoriam abſciſſis, felices ac beati æuo poſtea fruimur ſempiterno. PLA. Eſt ne hoc illud uiuendi genus, quod mihi paulo ante proponebas? THE. Illud ſane. PLA. Nō delicias mihi aut uoluptates proponis,

Hoc opus, hic labor eſt, pauci quos æquus amauit Aeneid.6
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus.

THE. Ad hanc felicitatem conſequendam nil tibi certe deerit, ſi ingenio & induſtria tua conſtanter uti uolueris. PLA. Diuinum profecto neſcio quid huic uirtuti ineſſe debet, quam mihi tanto ſtudio ad imitandum proponis: eius em̄ uel ſolo nomine mirifice recreor. THE. Hanc ſi deguſtaueris Platina, laboribus te, uinculis, periculis, tormentis, minis, morti poſtremo honeſti cauſa ſpōte offeres. PLA. Fortaſſe. Sed dic quæſo, ſeparas ne uirtutem à ſummo bono? THE. Quid ni? Eſt enim uirtus ad ſummum bonum uia. PLA. At ego uirtutem ipſam ſummum bonum audieram. THE. Bonum eſt, non tñ ſummum. Vltimum em̄ bonoꝝ oīm illud eſt, q̃d ubi quis adeptus eſt, nil amplius deſiderat. PLA. Iſtud quale ſit, ex te audire cupio. THE. Facerē ego id quidē haud grauate, ſi mihi ꝑ occupationes meas liceret. Cras ſi potero, ad te reuertar. Interim uale, & teipſum ea ratiōe quā ꝓpoſui, conſolare. PLA. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non em̄ parū me recreaſti tuo erudito & eleganti ſermone: & ſpero fore, ſi redieris, ut penitus omni moleſtia craſtina diſputatione me liberes. THE. Faciam id ego ac lubens, ſi mihi per ocium licebit. Quod ſi uſque ad meridiem non rediero, id ab alio, eo die præſertim, exquirito.

DE FALSO ET VERO BONO LIBER TERTIVS.

ALexander ille Macedo, etiã adoleſcens regno potitus, beatiſſ. pater, nil actum ſibi in tanto rerũ faſtigio putauit, niſi & philoſophos penes ſe haberet, quorum cõſilijs & doctrina uteretur: & hiſtoricos ac poetas, qui eius res geſtas æternitati cõmendarent. accitis itaqꝫ magnis præmijs ac pollicitationibus philoſophis & doctis omnibus, cum uentũ eſſet ad Diogenẽ illum cynicũ, qui ſpretis omnibus fortunæ bonis, dolio ꝓ domo utebatur, ſola rerum diuinarũ & humanarũ contemplatione cõtentus, inſtarentqꝫ legati ut ad Alexandrum ꝓficiſceretur, aut ſaltem eius dona acciperet, utrũqꝫ ſe facturũ renuit. Tum Alexander nec indignatus quidem ob talem contumaciã, ſumpto egregio comitatu, ad hominẽ nudum & ſola contẽplatione gaudentẽ, proficiſcitur. Sciſcitatus Diogenẽ, num qd à ſe uellet: Hoc tantùm, inqt, ut abſcedas, nec mihi umbrã facias. in ſole enim nudus apricabatur. Indignãtibus aũt q tum aderant, ꝙ nec regi aſſurrexiſſet, nec eos plus q̃ umbras hoĩm feciſſet, ita rex inqt: Non eſt cur Diogenẽ contẽnatis: niſi enim Alexãder eſſem, perſonã Diogenis ſubire nõ recuſarem. Arbitratus philoſophum ipſum, ſecundũ à ſe principem orbis terrarũ locũ obtinere, nec immerito quidẽ. Didicerat credo à præceptore Ariſtotele, cõtemplãtes diuinã in terris uitã agere: eos enim feliciores putauit, & deo amiciſſimos eſſe, q mentem à ſenſibus reuocãtes, diuinã intuerentur quoad fieri poſſet naturã, q̃ qui rebus hũanis immerſi, actione ipſa delectarentur. Cum enim diſciplinas oẽs ut inuenta philoſophorũ laudaſſet Plato, tres illas potiſſimũ cõmẽdauit, quæ nobis ꝑ contẽplationẽ oſtendũt, quæ ſit rerũ omniũ natura, qualis homo, & quẽ locũ in mundo teneat, & an deo res hũanæ cordi ſint. Quam quidẽ cognitionẽ phyſicen appellauit: huic addidit mathematicen, quã Pythagorici gradũ optimũ ad cognitionẽ rerum diuinarũ putarunt, cum ab hũanis ad diuina fieri trãſitus ſine theologia nõ poſſit. Hæc enim platonicæ diuiſiõis pars ultima, primarũ cauſarũ altiſſimarumqꝫ rõnem hoĩbus quoad fieri poteſt, præſtat. Nã arcana ſummi dei, ut ait Lactãtius, q fecit oĩa ingenio ac proprijs ſenſibus, integre comprehendi nõ poſſunt: alioq nihil inter deũ hominẽqꝫ diſtaret, ſi cõſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis æternæ cogitatu aſſequeretur hũano. Cũ hæc in tanta calamitate beatiſſime pater mecũ ipſe reputarẽ, ſuperuenit M. Valerius Viterbienſis, philoſophus inſignis & phyſicus ſingularis, mei uiſendi cauſa: nã & animi & corporis medicina tũ indigebã: qui certe nõ prius à me diſceſſit, q̃ faterer optimis rõnibus uictus, ſummã felicitatẽ in deo eſſe: quã adipiſci nemo unq̃ poterit, niſi ſpretis fortunæ bonis, repreſſiſqꝫ cupiditatibus oĩbus & perturbatiõibus, cõteplationi rerũ diuinarũ ſeſe addixerit, ut ille Diogenes: uel melius, ut ſancti religiõis noſtræ penè omnes fecere, exiſtimantes hac una ratione falſi ac ueri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi poſſe.

Marcus Valerius, Platina.

ARcem profecto neq; munitiorem hac, nec magis pontificiæ dignitati conuenientem uſquam uidiſſe me memini. Eſt ẽm apte poſita, & ad propulſandam uim externoꝝ hoſtium, ad cõtinẽdos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris lõge alia ſententia fuerit. is enim Aelioꝝ cineres & oſſa conſeruari hac mole uoluit, nõ uiuoꝝ carcerem & ergaſtulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem unam quæſitum eſt, in alios uſus perſæpe conuertitur. Hi uero ut eorum uultus & impexa ac promiſſa barba oſtendit, captiui eſſe uidentur: atq; inter hos fortaſſe erit noſter Platina, quẽ minus conſtanter ferre aduerſam fortunã intellexi. PLA. Non eſt cur fortaſſe dicas, noſti ingenium Pauli pontificis, noſti ꝑtinaciam: non ita propere quos capit, & in carcerẽ etiam ob leuem ſuſpicionẽ trudit, dimittere ſolet, ob hoc credo, ut aut nil à ſe temere factũ uulgo oſtendat, aut ne illatã iniuriam queri uel propulſare quiſquã poſſit, quod certe timidi animi & abiecti eſt. MAR. O noſter Platina ſalue. Sed quid ita mœſtus & cogitabundus iaces? PLA. Rogas? quaſi neſcias qui in uinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerẽ trudũtur, aut iuſte, aut indigne hãc pœnam ſubeunt: ſi iuſte, cum carcer ad coercẽda hoĩm flagitia & petulantiã ſit inuentus, neceſſe eſt eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam q maieſtatẽ lędit, qui leges cõtemnit, qui principũ decretis, honeſtis prçſertim, non obtemperat, is ſua & alioꝝ cauſa merito puniendus eſt: Sua profecto, ſi dum in uita eſt, ei ſubterfugere pœnã humanaꝝ legum contigerit, grauius ſuppliciũ poſt mortem & atrocius diuina iuſtitia cõtinuo eſt paſſurus: alioꝝ uero, ut cæteris exemplo ſit, ne tale aliquid in uita agãt, quo deinceps pœna carceris ſint puniendi. Sin iniuſte cum nulla cõmiſſi criminis cõſcientia ſubſit, eo æquiore animo ferre debes, quod in futuꝝ delicias dei benignitate ſis cõſecuturus, Chryſoſtomo teſte: qcquid, inquit, à quouis hominum iniuria paſſi fuerimus, id agit diuina iuſtitia, ut peccata noſtra deleantur: aut amplior fiat mercedis retributio. Neceſſe itaq; eſt, utrumlibet acceperis, teipſum cõſolari, & deo maximo gratias agere, qui certe non ſine cauſa uoluit te hac moleſtia affligi: ſpero ẽm hanc ꝑſentis breuiſq; doloris umbram, magnã uoluptatem tibi deinceps allaturã. Nam qui aliquid iniuſte patitur, quiq; tyrannicã ſæuitiam æquo animo fert, is poſtea & deo & hominibus charior eſt profecto ac gratior, cum fortitudinis & conſtantiæ laudẽ præ ſe ferat. PLA. Non dubito fore quin hanc laudẽ ſim conſecuturus, ſi corporis noſtri ualetudinẽ, qua iamdiu crucior, & animi morbos ꝗbus angor, ob acceptũ incommodũ curare uolueris. MAR. Quo incõmodo quæſo afflictatus es? PLA. Nu muides in pedibus hulcera ob magnitudinẽ compedũ recrudeſcẽtia? Exeſa eſt caro, eliſi nerui, atq; oſſa cõtuſa ſunt. Præterea uero ne illa ex parte intactus à fortunæ ictibus dici poſſim, quod ego mihi apud Pium põtificem induſtria, labore, pecuniis denicq; comparauerã, hic ob auaritiã & largitionẽ, nolo dicere libidinẽ, alieni cupidus, me uita prope ac fortunis omnibus ſpoliauit. MAR. Ob tantulã rem ergo tanto mœrore afficeris? PLA. Non ob hanc ſolũ profecto, uerumetiã propter alia grauiora, quæ hinc, ut in malis fieri cõſueuit, ſecutæ ſunt. MAR. Mitte q̃ſo has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis bene ſpera, qui huc uenimus, ut corporis & animi tui ægritudinem leuaremus: qua te laborare & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæſo, quid cauſæ eſt quod ita cogitabundus ac pene ſtupidus iaces? PLA. Dicam certe & breuiter: ab his enim qui philoſophi appellantur, nihil uideo conſtanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re ſcripſere, ab Academicis, à Peripateticis didiceram, uirtutem eſſe ſummũ bonum. MAR. Eſt id quidem ſummũ bonum humanum, & uia optima ad illud diuinum quod oẽs appetunt. Hinc fit, ut felicitas in actionem contemplationemq; diuidatur. Actio ẽm iuſte, fortiter, modeſte, prudẽter agendo comparatur, non uno quidem, ſed pluribus & frequentatis actibus (ut Ariſtoteli placet) in uita perfecta. Contemplationem uero acquirimus, cum mentem à ſenſibus atq; ab his terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebro reuocamus. Sed unde, rogo, hoc tibi nunc in mentem uenit? PLA. Fuit heri mecũ Theodorus noſter mei conſolandi cauſa. Is ẽm collaudato uehementer ſummo bono, effecit ut miſerias æquiore animo,

quàm antea ferrem, & animum oppreſſum curis ab his aliquantulũ ad cognitionem ueræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, ut famelicis in magna rerum penuria ſolet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior ſuboritur fames. Incendit ſiquidem me uehementer Theodorus ad cognitionem huius ueri boni, & incẽſum in medio curſu (ut aiunt) deſtituit. Hoc ne perficeret, retrahi ſe occupationibus quibuſdam dicebat. Rogatus à me hodie, tamen rediturum ſe repromiſit. Quod nondum fecit, nec facturum eum ſpero. Iam enim ad ueſperam ſol incliuat. Quod ſi non ante meridiem ueniſſet, hoc ut ab alio peterẽ, me admonuit. Melius aũt quàm tu qui mihi hac in re facere ſatis poſſit, cognoſco neminem: cum in te ſit uirtus & doctrina prope ſingularis, hoc onus ne ſubterfugias mea cauſa, te rogo. MAR. Onus profecto eſt, aut Atlantis aut Herculis humeris dignum. Explicari enim naturam diuinam niſi à philoſopho excellentis ingeniȷ & doctrinæ, poſſe nullo modo uideo, ſed rogatus tibi certe negare non poſſum, quod etiã ex inſtituto cogar & profeſſione ſponte facere, ſi in me illud ingenȷ lumen, ea doctrina ineſſet, quam tu opinione fortaſſe uana de me finxiſti. PLA. Nil de te mihi perſuaſi Marce, ꝙ tu re ipſa præſtare facilime non poſſis. Age uero inuocata Vrania, dic aliquid te & tua ſapientia dignum. MAR. Abſit ut in tanta re figmentis poetarum utar. Tu ſi ea quæ dicam, intelligere uis, ab omni poeſi animum prorſus reuocato. non hæc theatri, non ſcenæ plauſum, ſed ingenȷ uim & acumen requirunt. PLA. Faciam ut iubes. MAR. Qui reponere nouum merum uolunt, uaſa prius diluant neceſſe eſt, ne tetro fęculenti ac marceſcentis uini odore nouum inficiatur. Idem quoq; mihi faciundum eſt. Propoſita enim falſa bonorum ſpecie, eademq; tuo conſenſu confutata, tibi non ita multo poſt ueri boni ſanctiſſimam imaginẽ ante oculos ponam: qua uiſa, certe ſcio te ab illis aliquando concupitis, ad hæc animum ſtatim traducturum. De bono quod oĩa appetunt, uariæ philoſophorum extant ſentẽtiæ. Fuere enim qui ſpretis rebus oĩbus, uirtutem ſolum eſſe bonum dicerent, quod ei in quo uirtus eſſet, nil deeſſe ad bene ac beare uiuendum affirmarẽt: hi Stoici ſunt appellati, quorum princeps Zeno habitus eſt. Inuenti ſunt item, qui ſummum bonum uirtutem ipſam, & non ſolum, ut Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi uero ſummum bonum dicentes, non excludebant à ſerie boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam ualetudinem & quę tum corporis, tum fortunæ bona uulgus exiſtimat, ꝙ qui ſecundum uirtutẽ agit, his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & cõſtantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis diſſidẽtes, appellarunt, ꝙ inambulantes diſputarent: huius uero ſectæ Ariſtoteles autor & princeps eſt habitus. Fuere præterea qui frui bonis à natura datis, nec ullum adminiculum foris ad commoditatem uitæ quærere, ſolum bonum eſſe dicerent. Hi quod aperte in delinquentes clamarent, uel naturali deſiderio moti, in foro, in uia, commoda ſua pudori anteferrẽt, Cynici merito ſunt dicti. κύνα enim Græci canem uocant. Hi Diogenem autorem habuere. Non defuere poſtremo qui in uoluptatibus bonum reponerẽt: hi dolorem, ut ſummum malorum, omni ui fugientes, uoluptatem ſummo ſtudio amplectebantur, quod ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi ſunt appellati, à primo tam ineptæ opinionis autore. Ariſtonis autem & Herilli ſententias, ab omnibus iam pridem exploſas, omittamus. In ſcientia enim ſummum bonum collocabant. Hi uero & eorum familiæ quaſi ſomniantes ueram felicitatem inueſtigare ſunt auſi, quibus omĩbus accidit quod ſagittantibus ſolet. Proponitur enim ſignum, quo parati certare, ſagittam intendant. Tabulatum magno ſtudio feriũt multi: ſed qui mediũ illud omnino attingat, in quo uictoriæ ſpes omnis reponitur, nemo unus inuenitur. Datur tamẽ præmium ei qui ad ſignum acceſſit magis, quaſi ſit cæteris ſagittandi arte præſtantior. Idem cõtigiſſe his philoſophis dici poteſt. Accedit ad bonorum finem alius alio magis: ſed qui liquido (erroris* credo nebula) uerum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus eſt. Veritati tamen Stoici appropinquare magis uiſi ſunt, qui in uirtute quæ ad felicitatem uia eſt, ſolum bonũ collocarũt. Sed cum uia ad Athenas & Athenæ non idẽ ſunt, ſic quoq; nec uia ad bonum, & bonum idem erunt. Atqui uirtutem eſſe uiam ad felicitatem, ex hoc deprehendi poteſt, quod eos tantum beatos dicimus, qui ſpretis cupidi

tatibus omnibus,iuſte,prudenter,caſte,conſtanter uixerũt:his quaſi ſemitis quibuſ-dam in cælum profectos. PLA. Dic quæſo Marce,ſeparas ne felicitatem à uero bo no? MAR. Minime quidem.Idem enim felicitas eſt & ſummum bonum. PLA. Perge,confundebar aliquantulum immutatione uocabulorum. Rogabo ego te in-ter dicendũ, ni moleſte fers,ubi huiuſcemodi ambiguitate traduci uidebor,ne quod dicis aperte intelligam.Habet enim hæc doctrina,ut arcana eſt,ita etiam uocabula & locos à cõmuni conſuetudine nonnihil ſemotos. MAR. Moleſte ferrem,ſi cogno ſcerem te uel modeſtia uel pudore retineri, quo minus ex me quod ad cognitionem tantæ rei pertinet,ſciſcitarere.Docenti certe nihil eſt acerbius,quàm uidere rem perin de ac ipſe docet,ab auditoribus non percipi.Proinde me,quoties placebit,interroga-to,ne fruſtra tantum laborem ſuſcepiſſe uideamur. Virtutem præterea & ſummũ bo-num, non idem eſſe,ex hoc comprehẽdi poteſt, quod illa actibus humanis compara tur ad felicitatẽ:hoc uero, ad quod omnia quæ in mundo fiunt referuntur, adeo per ſeipſum bonum eſt,ut ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærẽdum ſit ex-trinſecus,quod tantam potentiam tamq́; diuinam efficiat. Poſtremo qui ſolum dicit, nil ſibi relinquit,quod præterea bonum dici poſſit:quo quid poteſt excogitari abſur dius, cum in deo ſummam & ſingularem poteſtatem uideamus bonorum omniũ co pia refertam.Quod ſi cui unitatis nomen eſt attribuendum,diuina potẽtia id tantum ſibi uendicabit,ne dicant uirtutem ſolũ bonum appellari. Duo ſumma bona à ſe inui cem diſſidentia,non appellatio ſolum nominis,ſed etiam res ipſa dici uetat,cum eius naturæ unum non ſit,cuius alterum eſſe deprehendimus. Virtus enim celebris ac cla ra ſine actione humana eſſe nullo modo poteſt,cuius certe laus omnis in actione ho-minis cõſiſtat.At deus bonorum omnium fons,uera, ſimplex, ſynceraq́; felicitas eſt, nec certe cuiuſpiam actione & adminiculo ad ſui ipſius integritatem eget. Vnde me-rito ipſum & nõ aliud quippiam ſolum bonum appellabimus, cum in eo ſumma ſint omnia,infinita potentia,ſingularis ſapientia,ęterna gloria:non igitur ſolum bonum, nec ſummum (ut Peripateticis placuit) uirtus eſt:quorum ea certe fuit opinio,ut diui tiæ,potentia,dignitas,gloria,corporis robur,in numero etiam bonorum haberẽtur. Diuitias enim non ſolum,ut nullius rei indigerent,ſed ad magnificentiam & libera-litatem,ad copias,ad opes requirere uidebantur, ut multis gratificarẽtur. Potentiam uero,ut rebus ſuis publicis cum imperio & poteſtate præeſſent. Dignitatem ideo ex-pectandam dicebãt, quod ea celeberrimum quenq; apud ciues ſuos faciat. Gloriam, qua non apud ſuos modo,ſed etiam apud exteras gentes & nationes clariſſimum no men conſequerentur. Corporis robur,quo cæteris ualentiores haberentur. Vxorem quoq;,liberos,amicos,nobilitatem, auram popularem, pulchritudinẽ, uelocitatem, & cætera id genus,ſummi boni & non fortunæ membra dicebãt,quos certe ratio ipſa uehementer improbat. Primum, qui fieri poteſt, ut diuitiæ bona ſint: Bonum enim ſua natura tale eſt, ut extorqueri à poſſeſſore quauis arte & induſtria nõ poſſit. Atqui diuitiarum membra ita mutabilia ſunt,ut leni uento facilime huc atq; illuc impellan tur: unde non incongrue pilæ loco his fortuna uti dicitur, quo nil poteſt eſſe bono magis contrarium,cuius ea natura eſt,ut ſemper eodẽ modo ſeſe habeat. Non igitur diuitiæ bona ſunt:quæ quidem etiam lõge alium ſortiuntur finem, quàm quo ab ho minibus deſiderantur. Ad tollendam ſiquidem indigentiã omnem, expeti uidentur. Sed tantum abeſt ut id efficiant, ut etiam ardentiorem ſitim poſſidentibus excitent, quæ non ex inopia,ſed ex magna copia oriri uidetur. Quanto enim quis plura habet, tanto pluribus indiget. Neq; ſolũ (ut ait Cicero) libidine augendi ea quæ habent, cru ciantur,ſed etiam amittẽdi metu. Furum profecto, latronum, craſſatorum impetum continuo pertimeſcũt. Nec dici certe poteſt,eos ſitim, famem, frigus, quarum rerum cauſa pecuniæ tanto ſtudio comparantur, magis quàm pauperes & inopes ſedare. Ea ſiquidem habendi cupiditate feruntur,ut inediam,frigora,ſitim,ac uehemẽtes æſtus uſq; ad necem plerunq; patiantur. Habet præterea uerum bonum modum quendam in ſe finitum & determinatũ: quo quidẽ adepto,ac ſi in portu eſſemus, nulla amplius cupiditate iactamur. In pecunia uero nullus modus,nulla ſatietas eſt: unde fit,ut eius ſtudioſi,cõtinua ſolicitudine angantur. Poſtremo, ſi diuitię bona eſſent,unumquẽq; poſſidentem meliorem profecto facerent. Talis eſt enim natura boni,ut eos penes quos

habitat, reddat præſtantiores. At cõtrà uſu uenire cernimus. Diuites eñ, iniuſtos, intemperantes, mẽdaces, fallaces, uiolẽtos, libidinoſos, parricidas, flagitioſos, ut plurimum uidemus, ꝙ ſecum totius libidinis & intẽperantiæ inſtrumẽta ferant. Quare diuitię nec bona dici, nec in ſerie boni collocari ullo modo debẽt: quæ certe, qa fragiles ſunt & caducæ, & quia cõparari ſine multoꝝ iniuria nõ poſſunt, tanq̃ teterrima q̃dam peſtis ſunt fugiendæ. Cõtenti eñ noſtro & paruo eſſe debemus, cũ natura paucis ali ac foueri poſſit. Quare fit ut ſatis mirari non poſſim iſtoꝝ ſtultitiã, q non ſecus diuitijs & pecuniæ ſtudẽt, ac ſi ijs etiam poſt mortẽ uſuri eſſent. Potẽtia ſimiliter quid in ſe habeat, q̃d certe non fugiendũ potius q̃ expetendũ ſit, minime uideo, cũ eã inſidijs, proditioni, periculis oĩbus ſubiectam cernamus. Eoꝝ exemplis plena ſunt ſcriptoꝝ monumenta, q uitam & imperiũ cum morte ꝑmutarũt, ut de Crœſo, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Cæſare legimus: quoꝝ potentiæ nequaq̃ tantæ fuere, ut eos à morte & interitu liberarẽt. Bonum ſiquidẽ potentia non eſt, cum ſine multoꝝ iniuria cõparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius ſemꝑ naſcatur oportet, q̃d potentiæ oĩno nõ cõtigit, ut Piſiſtrati, Phalaridis, Dionyſii, Tarquinij, Neronis tyrannides oſtendũt. Potentia igitur bonũ dici nullo mõ poteſt. Erũt fortaſſe q potentũ uitã ſecuriorẽ exiſtiment, ꝙ magnam ſatellitũ uim ad cuſtodiã corporis habeant: quos qdem ego oĩm hoĩm infeliciſſimos ac ſtolidiſſimos puto, ꝙ eos etiam mercede cõducant, à quibus ꝑſæpe incauti opprimuntur, ut certe de multis legitur, q uel familiariũ inſidijs, uel prætorianoꝝ militum ui & fraude periere. Quid, ꝙ ambitione & timore duobus maximis malis cõtinuo cruciantur, cũ uel incrementũ potentię cupiũt, uel impendentem ruinã uitare ſtudioſiſſime laborãt, ut Damoclis ſella indicat? Poſſum ego multorum exempla cõmemorare, qui magiſtratũ depoſuere, quiq; deponere potentiã & tyrannidẽ uoluiſſent, ſi eis per iniurias pluribus illatas id facere licuiſſet. Quod certe ab his nunq̃ concupitũ diceremus, ſi in potentia ſummũ eſſe bonũ deprehẽdiſſent, ut de Sylla legimus, qui dictaturã ſummũ in rep. magiſtratum, poſt lõgas belloꝝ ciuilium afflictationes & curas ꝑſuadentibus amicis quibuſdã depoſuit, priuatus ut altum dormiret. Hoc quoq; malũ non latuiſſet C. Cæſarẽ, quem uel reip. cõponendæ cauſa, uel nimia ambitio eo tandẽ ꝑduxit, ut uitã cũ potẽtia & imperio amitteret. Eadẽ ferme de honoribus & dignitatibus dici poſſunt: quæ ſi uirtute & non ambitione ac largitione quærerentur, in uita ciuili non reprehẽderemus. Sed neq; hæc quidẽ bona deberet appellari, cũ improbos ſæpe ac dementes in magiſtratibus cõſtitutos uideamus, nec ab improbitate & ſtultitia ſua, boni dignitate & ꝓſentia dimoueri unq̃ poſſe. Nam ut malo cõtagione quadam malos fieri dicimus, ſic bono meliores effici neceſſe eſt. Verum tm̃ abeſt ut bonos magiſtratus faciant, ut etiã pleroſq; ad ſupremã ſæuitiã, libidinem & auaritiã ꝑduxerint, ut de Appio illo decemuiro, q Virginiã Virginij filiam, ob magiſtratum & potentiã ſtuprare eſt auſus. Quid uero egerint duo Gracchi, qd Saturninus, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid pleriq; alij apud Romanos in magiſtratibus conſtituti, ex rebus eoꝝ geſtis facilime deprehendimus. Taceo C. Marij licentiam, L. Syllæ ſæuitiẽ, Verris auaritiã, C. Cæſaris dñatum, M. Antonij libidinẽ, Tiberij, Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatẽ & rabiẽ. Hi & ſi natura mali erãt, adeptis tñ magiſtratibus, licentia peſſimi ſunt facti: q̃d eis nunq̃ contigiſſet, ſi honores ꝑ ſe in bonoꝝ numero haberi mererẽtur. Soleo ego mecũ plerunq; cogitare, unde tãta ſtultitia hominibus inſit, ut id magno precio nonnunq̃ parent, quo adepto, uel ludibrio ſint hominibus, uel in magnas calamitates perſæpe incurrant. Vt Nonius ille Catuli, quem Strumam, nõ hoĩem, in curuli ſedentẽ legimus: Quid eſt Catulle, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius ſedet. Idem poeta neſcio quis, de Ventidio Baſſo: Accurrite oẽs augures aruſpiceſq;, monſtrũ inuſitatum conflatum eſt recens: nam mulos qui fricabat, conſul factus eſt. Noſtra quoq; ætate uidemus pleriſq; honores, tum prophanos, tum ſacros dedecori ac turpitudini eſſe: cum uel ignaui ſint uel indocti, uel rerum humanaꝝ imperiti habeantur. Satius nimirũ fuiſſet hos priuate uiuere, q̃ eo uelle conſcendere, ubi tanq̃ in ſpecula quadam ab oĩbus ignominia & ſocordia notarentur. Nota eſt Varronis plebeij hominis audacia & ſtultitia, qui conſulatum, onus quidem nequaq̃ humeris ſuis conueniens, contra patrum conſenſum adeptus, ad Cannas cum Hannibale Carthaginienſiũ duce confligere eſt auſus: quo in prælio

ad quinquaginta millia Romanorum, Varronis ſtultitia cæſa traduntur. Idem de M.
Craſſo, deq; Quintilio Varo dici poteſt, q pecunia & ambitione uiā ſibi ad ignomini-
oſam mortē fecere. Alter em̄ bello Parthico, alter bello Germanico cū uniuerſo exer-
citu interiīt. Omitto cōmemorare quot hoībus præclaris exiliū ac perniciē concupiti
magiſtratus iā pepererint: ut M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinnato, Scipioni apud
Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themiſtocli apud Athenienſes: Hannibali apud Cartha
ginienſes. Bonū itaq; magiſtratus & honores nō ſunt, cū bonis plerunq; obſint ac ma
gnæ calamitati ſint. Gloria uero quā tanto ſtudio requirūt, ij qui in uita & morte lau-
dari cupiunt, quid in ſe boni habeat, certe nō uideo, cū nō eadē ſemꝑ ſit. Fallax nanq;
eſt, & ad inflādas hoīm mentes aureſq; ꝑmulcendas tm̄modo uidetur inuenta. Quid,
quod nonnullos hoīm eo inſaniæ uulgi opinione ꝑducit, ut nil de ſe ꝓdicari poſſe ex-
iſtiment, q̄d ipſi induſtria & uirtute ſua, cum ſint oīm ignauiſſimi, ꝓſtare non poſſint:
quos quidē detracto aliq̄n errore, proprijs laudibus erubeſcere neceſſe eſt: cū cernant
ſe eo cupiditate gloriæ profectos, unde digredi ſine dedecore & ignominia non poſ-
ſint? Eſto, magnitudine rerum geſtaꝝ & nō paruis meritis ſit acquiſita, qd boni uiro
ſapienti ac forti affert, q nō in uoculis leuiſſimi uulgi, ſed in cōſcientia tm̄ recte facto-
rum ſuoꝝ merita reponi deſiderat? Vide q̄ſo quāta ſtultitia feramur in uita. Sunt qui
ita gloriæ ſtudeāt, ut celebritate & fama nil putēt eſſe melius. Non abnuerim ego hāc
expetendā uideri, ſi per oēs gentes & nationes extēdi poſſit. Veꝝ cum id fieri adhibito
etiam omni ſtudio non uidēt, cumq; ciuibus ſuis uix ſe notos intelligunt, fit ut ex hoc
quod ſummū bonum putabāt, in grauiſſimos animi dolores cū ignominia recidant,
q̄bus eos infeliciſſimos fieri cōtingit, cum inſpiciāt ſe tot labores, tot uigilias fruſtra
ſumpſiſſe: quare melius cū his agitur, q in deo gloriam oēm ſuam collocāt, in quo cer
te ſumma felicitas ac ꝑfecta gloria repoſita eſt. Dicere aūt, ex re imperfecta beatū ac fe
licem hoīem fieri, abſurdū mihi ſane uidetur, cū beatitudo ex ſummo ac ꝑfecto bono
naſcatur. At gloria, uel ꝙ non eadē eſt apud omnes, uel ꝙ opinione in ſiniſtrā famam
quādoq; uertitur, adeo eſt manca & debilis, ut celebrem hoīem, ingloriū mutata ſen-
tentia quàm ſæpiſſime reddat. Eius em̄ maxima pars fortunæ ſubiecta eſt, qua nil uo-
lubilius, nil deniq; fallacius dici poteſt. Nam quos in cælū uſq; ſummo fauore, gloria
& fama ꝑuexit, eos plerunq; mutata opinione ita deprimit, ut nil unq̄ cōmercij cū ipſa
gloria habuiſſe uideantur. Sed dic q̄ſo, quid dignitatis in ſe poteſt habere gloria, quæ
tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certe natura eſt, illos tm̄ lau
dibus extollere, quibus fortunam uiderit arridere. Aduerſi uero ſi quid acciderit, q̄d
fieri crebro uidemus, quos antea ſapiētes, fortes, prudētes appellauerat, eos demū mu
tata ſentētia ſtolidos, imprudentes, timidos, reijciendos & cōtemnendos dicit. Non
igitur gloria bonū eſt, quæ nō uero iudicio, ſed ſtultitia & uolūtate hoīm excitatur ac
deprimitur. Eſſet aliquid, ſi à uiris bonis & plane ſapiētibus laudaremur: quanq̄ ne in
hoc quidē ſit uera felicitas. Iudicio em̄ nil eſt fallacius, cum aut odio, aut beneuolētia,
aut alio aliq̄ affectu de rebus ipſis iudicare cōſueuerimus. Iam uero uiliſſimoꝝ corpo
rū noſtroꝝ q̄ fragilia ſint bona, uideamus: ſi robur inſpicis, à tauris & leonibus ſupe-
ramur: ſi uelocitatē, à ceruis & tigribus: ſi formæ ſpeciē, parum admodū à uernis flori-
bus diſtamus, quos uel paulo intēſior ſol, uel frigidior ſolito uentus facilime enecat.
Videmus & quotidie quidē formoſiſſimos adoleſcentes & iuuenes, uel parua febricu
la turpiſſimos & informes cito reddi. Quod ſi diligēter cōtempta hac uiliſſima ſpecie,
quæ quidē pictura in ſuperficie corporis eſt, introſpiceremus, deſineremus utiq; pul
chritudinē iſtā muliebrē & uilem admirari, in qua utinam nō plus mali q̄ boni eſſet.
Prudenter enī hoc à Naſone poeta notatū eſt, Lis eſt cū forma magna pudicitiæ. Mal
lem ego deformitatē Therſitæ, quàm pulchritudinē Alcibiadis, ſi detrimēto mihi &
ignominiæ futura eſſet. Quod em̄ ad malū uia eſt, id nequaq̄ bonū dici poteſt. At talis
eſt forma: ad intemperantiā ſiquidē, ad libidinē, ad flagitiū multos ꝑducit: non igitur
forma bonū eſt. Atqui ſi certe uolumus cōſiderare, hanc in pleriſq; multoꝝ malorum
cauſam fuiſſe deprehendemus. Quid bellū Troianum cōcitauit? Helenæ forma. Quid
Medeam fratrē Abſyrtum occidere & lacerare coegit? Iaſonis forma. Quid Scyllam
parētem cum regno Athenaꝝ hoſtibus prodere impulit? Minois pulchritudo & for-
ma. Veꝝ nulla res profecto eſt, quæ nos falſo magis hæc inter bona adiudicare faciat,

quàm oculoꝝ noſtroꝝ craſſus & obtuſus intuitus, quo turpes ac informes Veneri &
Narciſſo plerunq; cõparamus. Hinc fit ut matres inhoneſtos & turpes filios, pulcher-
rimos diiudicẽt. De his uero ꝗ libidinoſe & intemperanter amant. non attinet dicere,
cum neq; in hac quidẽ, neq; alijs in rebus ullo uero iudicio utãtur. Beſtijs eñi ꝑſimiles
habentur, quæ ſola uoluptate & libidine ad res cõcupitas feruntur. Ex his itaq; cõpre
hẽdi poteſt, robur, formam, celeritatẽ corporis, inter bona cõnumerari nullo modo
debere. Ad Cynicos uenio, quoꝝ ſecta ideo reprehendẽda eſt, ꝙ ſummum bonum,
Inurbane & impudẽter uiuere, exiſtimarẽt. Frui muneribus à natura datis, non eſt ali-
enum à ratione bene ac beate uiuẽdi, modo id fiat opportune: ſed in foro mingere, co
ire, ac cætera huiuſcemodi agere, quoꝝ etiam nomina palam enũciare natura ipſa ue
tat, alienũ mihi ab oñi felicitate prorſus uidetur, in qua ſumma uerecundia, ſummus
pudor, ſumma dignitas ineſt. Sed dicant hi ꝑtinaces philoſophi, ſi iſtas corporis par-
tes utiles quidẽ & neceſſarias, ſed turpitudinẽ & dedecus, indecore ſi oſtendãtur, præ
ſe ferẽtes, natura ſagaciſſima in locis ſecretioribus occultauit, cur ipſi beſtias imitati,
reiecto oñi pudore, in foro, in ſcena, in theatro oſtẽdũt? Quod ſi pueros adoleſcẽtes,
quibus ob tenellã ætatem & recentes animi uires, minus cognitiõis & pudoris ineſt,
accurate pudibunda corporis integere uidemus, cur nõ idẽ facient hi, quoꝝ inſtituta
ob ætatem in honeſtate & pudore, & non in canina impudentia fundata eſſe debent?
Præterea quid eſt ꝙ in uita adminiculis his uti recuſent, quę uel à deo nobis data, uel
ab hominibus excogitata & inuenta ad communẽ utilitatẽ ſunt, ut tecto ad hyemem
æſtumq; uitandũ, ueſte ad imbres uẽtoſq; propulſandos: pileo, ne caput nobiliſſima
corporis pars aliqua intẽperie lædatur: calceis, ne ſi nudis pedibus terrã frigidã & fre
quenti pluuia humectã conteramus, ſtomachus & reliquæ corporis partes offendan
tur: carne ſimiliter, caſeo, lacte, uino & cæteris adminiculis ad alendũ ſuſtentandũq;
corpus ꝑneceſſarijs uti ſi nefas putant, diuinã prouidentiã nimiꝝ accuſare uidẽtur, ꝗ
oia ad uſum cõmoditatemq; humani generis creauit. Mirari etiã ſatis non poſſum Py
thagorę illius Samij philoſophi, cæteris in rebus clariſſimi, ꝑtinaciſſimũ decretũ, ꝗ ſce
lus eſſe & magnũ quidẽ oſtendit, brutoꝝ carnibus ueſci. Sed uno & eo quidẽ ꝓabſur-
do dato, multa ſubſeq neceſſe fuit. Propoſita eñ & affirmata trãſmigratione animoꝝ,
quã ipſe μετεμψύχωσιν appellabat, cũ in brutoꝝ corpora eos migrare diceret, accuratiſſi
me uetuit domicilia (ut ipſe dicebat) noſtra ob uoracitatẽ dentibus & morſu uiolari.
ſed cũ nec Pythagoræ, nec Diogenis p̄cepta propter nimiã rigiditatẽ admodũ ſint ab
hoibus approbata, cumq; etiã plus ipſis inuẽtoribus tam obſtinata doctrina q̃ huma-
no generi obfuerit, his tandẽ omiſſis, ad cętera ꝓgamus. Epicurei uero poſtremi in or
dine fuere, quoꝝ ſententiã exponeremus: hoꝝ opinio, Metrodori p̄ſertim ac Hierony
mi, ab oñi prorſus uirtute remota fuit: cum brutis eñ & non cũ hoibus ſentire uiden
tur. Nam illi rationis expertes, ad id ꝙ adeſt, modo ſentiant in eo eſſe aliquid ꝙ dele
ctat, appetitu feruntur, de futuris nihil ſolicitæ: ſic hi reiecta cõtinentia & poſthabita
uera felicitate, uoluptatẽ ut ſummũ bonũ amplectũtur. nec dici poſſet, quàm diligen
ter & accurate uallo ac foſſa (ut dici ſolet) ſeſe defendũt. Non fruſtra, inquiunt, natura
dolorem ut ſummũ malũ declinamus, & uoluptatẽ ut bonũ appetimus. Nec id ſolum
ab hoibus fieri cernimus, uerumetiã à cæteris animãtibus. Videmus, inquiũt, beſtias
diminutas etiã & ꝗbus minus animæ ineſt, uel fugere uel contrahere ſeſe, ubi moleſti
aliquid, & ꝙ nocituꝝ ſit, ſenſerint: progredi uero, & oñi conatu ad id ꝙ iucundita-
tem uoluptatemq; ꝑ ſe tulerit, deferri. Hoꝝ pueriles rationes q̃ facile cõfutari poſſint,
attẽde. Primum, quid poteſt eſſe ſtultius, q̃ aſſerere id recte fieri, ad ꝙ plura appetiti-
one ipſa ferũtur? Quod eñ multi appetũt, hoc eſt furari, latrocinari, mœchari, ſtuprũ
& adulteriũ committere, uino & crapula repleri, ſomno & ocio uti. Hæc ſi recte & ho
neſte fiũt, quid rectũ certe ſit, nõ uideo: mea quidẽ, imo bonoꝝ oim ſententia, rectum
id dicetur, ꝙ cum uirtute fit, cui certe nil poteſt magis eſſe contrarium, q̃ flagitioſe &
intemperanter uiuere. Hac uia, ꝙ laborioſa, ꝙq; difficilis, pauci admodũ ad uirtutẽ
illa, ꝙ prona & lata, multi ad uoluptatẽ proficiſcuntur. Non igitur ꝙ à multis falſo,
ſed à paucis uero iudicio approbatur, id profecto ſeq & amplecti debemus. Male eñ
cũ humano genere actũ eſſet, ſi in rebus agendis multorũ opinionẽ & nõ paucorũ eo-
rundemq; bonorũ, ſequeremur. Hinc eſt quod in optimis rebuſpub. pauci deligũtur,

quoꝝ conſilijs cætera multitudo,imperita quidē ac ſtolida,obtēperet. Auocādi præterea,inquiunt,& reuocandi ſunt ad uoluptatē aĩo.Hoc em̃ dicto tollūt prudētiam & modeſtiā:quaꝝ altera ꝓteritoꝝ reminiſci iubemur,ne ſtultitia & ſecordia in aliquam calamiratē incidamus:altera uero frenare cupiditates,&libidinem coercere,ne ingenio ſimul & corpori immoderata libido officiat.Sed uide queſo quantū abſit,ut in uoluptate ſummū bonū dici poſſit.Ex bono em̃ nil niſi bonū oritur. At uero ex hoc bono,quod profecto maloꝝ oĩm fons eſt,pœnitentiā,ſatietatem,dolorē, morbos,ægritudinē,eneruationes corpoꝝ,ignauiā,timiditatē, negligētiam, nequitiā deniq; oēm exoriri oportet,cum q ſe huic ſectæ addixerit,nil q̃d ad corporis aut animi utilitatem ꝑtineat,excogitare poſſit:adeo eſt libidinū oĩm agmine circunuētus. Voluptas igitur non modo bonū non eſt,ſed maloꝝ oĩm caput.Ex ea em̃ petulantia,laſciuia,turpitudo,iniquitas,amentia,ſcelus,egeſtas,ignauia, fraudatio, deoꝝ atq; hoĩm contēptus cōtinuo quaſi fons quidā irriguus manat.Quid plura?ex hoĩbus certe intemperantes ac ſæuiſſimæ fiunt beluæ.Sed hos tandē miſſos faciamus, & cōfutata falſa beatitudinis ſpecie,quæ uera ſit atq; ꝑfecta,niſi q̃d ad hæc dicere uolueris,tandem explicemus.

PLA. Nefas certe putarē,ea uelle defendere, q̃ tu falſo à philoſophis tradita multis ac maximis rationibus oſtēdiſti:neq; hoc quidē ad rem meā faceret, q deſiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire,quod ueꝝ ſit ac ſummū bonū, q̃n nec diuitijs rerum neceſſariaꝝ abundantiā,nec imperio & regnis potentiā,nec magiſtratibus uenerationem,nec gloriæ & famæ uerā celebritatē, nec uoluptatibus conſtantē lætitiā ineſſe uideo,ut ex tua doctiſſima ac ueriſſima diſputatione intelligi poteſt.Perge itaq; ſi placet,& me q inſcitia &errore multū de uia flexerā,ad ueri ꝑfectiq; boni cognitionē tandem ꝑducito. MAR. Si feſſus es audiendo mi Platina,requieſce paululū. PLA. Quaſi uero quies ulla maior dolori meo afferri poſſit,q̃ te cuius aſpectu mirifice recreor,admonentē docentemq; intueri & audire.Idem mihi certe uſu uenire ſentio,quod inferis accidiſſe poetæ ſcribūt.Vt em̃ illis om̃i pœna tamdiu caruiſſe cōtigit,quàmdiu Orpheo cithara & fidibus ꝓ ſalute Eurydices deprecari licuit, ſic mihi certe inrermiſſio quædā fit doloꝝ & calamitatū meaꝝ,audita tua elegāti ac docta oratiōe. MAR. Reuocanda nunc quidē mens eſt a b om̃i ſenſu & cupidirate,& ad ueri ac ſummi boni cognitionē traducenda.De rebus em̃ magnis ac diuinis agitur. PLA. Age dic q̃ſo, reflexi mentē in ſeipſam,ut nil excidat,quod à te dicetur. Viribus em̃ & firmo pectore nunc opus eſt. MAR. Ita eſt ut dicis.Contrahe paululū pedes,atq; audi. PLA. En cōtraxi,& totū meipſum collegi. MAR. Om̃e profecto qualecūq; id ſit, q̃d ueri ꝑfecti denominationē accipit,ita quidē dictū ob falſum imperfectumq;,nemo eſt qui ambigat.Nam q albū in ſubiecto uidet,eidem quoq; ineſſe poſſe eius contrariū,q̃d nigrum uocamus,deprehēdit.Cōtrarijs ſiquidē cōtraria dignoſcimus,ut album nigro, dulce amaro, ueꝝ falſo, ꝑfectum imperfecto. Cum igitur falſoꝝ bonoꝝ multiplices eſſe formas oſtēderimus,quæ tandē uera ſit ac ꝑfecta, declaremus oportet. Ea nimiꝝ in ſolo deo rerū oĩm principe merito collocabitur.Deo ſiquidē nil potētius, nil melius,nil ꝑfectius,nil copioſius,nil glorioſius,nil quod magis animos noſtros delectet, inueniri excogitari ve poteſt. Hūc cette ni talē eſſe cōtigerit,rerū oĩm patrē nullo modo appellaremus,cum bonū aliq̃d eo ꝓſtabilius reperiretur. Perfecta nāq;, minus integris nobiliora eſſe cōprehenduntur.Hæc em̃ ab illis,ut à potioribus,principiū & augmentū accipiūt.At uero tale aliq̃d de deo cogitare,nefas putandū eſt,cū om̃e q̃dcunque in rerū natura eſt, ita recte egerit, diſpoſuerit, ordinauerit, ut in eo ad integritatē nil ulterius reqri poſſe uideatur.Eſt igitur in deo ſummi ꝑfectiq; boni copia maxima, quæ nec cōtinuo uſu diminuitur,nec extrinſecus alicuius ope augetur. Diminui em̃, q̃d infinitū eſt, nō poteſt. Alterius deinde egere auxilio eum q oĩbus adminiculo eſt, nequaq̃ certe cōſentaneū uidetur. Deus em̃ ſemp idem eſt,nec ullo modo diminutus aut à ſe diuerſus dici poteſt.Summū nāq; dicere,cui deeſt q̃d ab altero accipiat, demētia ꝑfecto uidetur.Præterea nil eſt q̃d magis diminutū aliq̃d aut imperfectū arguat,q̃ aliq̃n à ſe diuerſum eſſe,ut ex illis fallacibus bonis deprehēditur,q̃ à nobis paulo ante multis rationibus ſpreta ac contēpta ſunt. Deus itaq; ſumma, cōſtās,ꝑpetua,integra beatitudo & felicitas eſt:hūc q intelligit,eundē contēplatur,adorat:diuitias,potentiam,gloriā,honores,uoluptates facilime cōtemnit.Beatus em̃ & felix,ſummū bonum

adeptus,quid amplius requirat non habet. PLA. Beatos igitur eos ſolos dicis,qui
ſpretis fortunæ bonis,unica cõtemplatione delectantur? MAR. Quid beatos,imo
deos:ut eñ iuſtos iuſti participatione dicimus,ſapiẽtes ſapientiæ,fortes fortitudinis,
ſic diuos adepta diuinitate hoĩes uocabimus, ꝗd etiã dei ipſius uoce in pſalmo confir
Pſalm.81. matur:Dixi eñi uobis,dij eſtis. Non igitur à ratione alienũ eſt,beatos hoĩes ꝑticipati-
one diuinitatis deos haberi. PLA. Magnum eſt certe ꝗd bonis ac ſanctis uiris tua
pollicetur oratio.Sed dic ꝗſo,iſtud ꝗd ſummũ bonũ uocas,partibus ne & mẽbris con
ſtat,an totũ idem eſt? MAR. Caue exiſtimes tm̃ bonũ, tãꝙ excellẽs mẽbris conſta
re.Om̃e profecto ꝗd partibus cõſtat,integrũ dici nullo modo poteſt, cũ partibus ple-
runq; magna diſcrepãtia inſit.Non eñ mẽbra oĩa ad idem ſemꝑ cõcurrunt:inter quæ
plerunq; tãta cõtentio oritur,ut totũ corrumpi neceſſe ſit: atqui in deo oĩa ſunt idem,
quem quidẽ partibus cõſtare minime dici poteſt.Omne ſiquidẽ ꝗdcunq; eſt, tamdiu
integrũ & ꝑfectum remanet,ꝗdiu eſt unum. Nam ꝗd partibus cõſtat,partiũ corrupti-
one & interitu diſſoluatur oportet,ut in corporibus animantiũ cernere licet,quæ ani
mæ ac indiuidui iunctione unũ,ꝗdiu poſſunt,eſſe nituntur. Vbi uero mors interuene
rit ſeiunctione partium,ſtatim dilabuntur & intereunt. Conantur illa qdem naturali
deſiderio ſubſiſtere: & quoad fieri poteſt, eius naturã imitari, unde originẽ habuere,
nimiꝝ id ꝗd eſt cernentia,ueꝝ ac ꝑfectum bonũ dici nullo modo poſſe,quod nõ con
ſtans,unum,integrũ,ſimplex,ſyncerumq; ſit. Hanc appetitionẽ unitatis & diuturnita
tis cũ uideas naturaliter animãtibus oĩbus & plantis ineſſe, nõ eſt cur ambigas deum
unũ atq; idem ſemꝑ exiſtere,ad quẽ certe tanꝙ ad arcem ſummi boni,naturaliter cun
cta feſtinant. Quem igitur rerum oĩm cõiectura bonũ eſſe cõprehẽdis, ob eamq; rem
ab omnibus expeti,integrũ,uerum,unũ ac ſimplex bonũ fateare oportet,quo cogni-
to & adepto,nil erit profecto,ꝗd amplius requiras,cũ in eo ſingularis potẽtia, & uni-
ca ſapientia inſit. Hunc eñ mundi globũ,quẽ ex tam diuerſis cõtrarijſq; rebus cõſtare
uides,ipſe in ſphæricã formã redegit,nullius adminiculo uſus: eiq; immobilis ipſe ꝑ-
petuũ quendã motũ & ordinẽ aſſcripſit, quo regi oĩa inferiora ac gubernari miro or-
dine cernimus. Neq; quicꝗ eſt ꝗd hanc diuinã diſpoſitionẽ queat infringere: adeo eſt
potẽtiæ & ſapiẽtiæ uinculis cõnexa,ut ſolis,lunæ reliquorumq; planetaꝝ ꝑpetui mo-
tus,& eodẽ modo ſemꝑ ſeſe habẽtes oſtendũt. Hoc itaq; tm̃,tamq; excellẽs bonũ q iu-
ſte, fortiter, prudẽter ac ſancte uiuẽdo cõſecutus ẽ, qd amplius ſibi uelit nõ intelligo.
PLA. Nũc demũ ueꝝ fateor,falſi boni ſpeciẽ me hactenus inſcitia & errore ſtolide
nimiũ cõcupiuiſſe,cum ſit ꝗddam æternũ,diuinũ,cõſtans & ꝑpetuum. Sed deo gratiæ
ſunt habẽdæ,q te hodie diuinitus certe huc miſit, ut haberẽ q me doctrina & ſapiẽtia
ſingulari,nõ afflictũ modo cõſolaretur,uerum etiã grauiter errantẽ in rectã ſemitam
reduceret. Sed dic obſecro,qua ratiõe hoc tm̃,tamq; expetendũ bonũ adipiſci qs poſ-
ſit. MAR. Diſciplinis primũ luſtrãda mens eſt om̃i uitioꝝ macula,deinde & arti-
bus inſtruenda,qbus tanꝙ gradibus paulatim ſuperiora aſcendẽs,deſcendẽs rurſum
rediensq; ꝑſæpe cognita huius fragilis ac falſæ beatitudinis forma,uerã illã & cõſtan
tem totis uiribus inquirat,cõplectatur. Hoc facere q uult,om̃i prorſus uitio & cõcita-
to affectu carere debet,ne à tãta cogitatiõe ancipiti cura diſtrahatur animus. Fortem
eum & conſtantẽ eſſe oportet,ne laboribus & ꝑturbatione aliqua uincatur: Tẽperan
tem,ne cupiditatibus & libidinũ illecebris à recta uia retrahatur: Prudentẽ,ne inſcitia
& negligẽtia errorẽ aliquẽ incurrat. Habes nũc ueri ac falſi boni ſpeciẽ ſatis dilucide,
ut arbitror,explicatã. Proinde cura,effice,enitere in uita recte & honeſte agendo,do-
lores & miſerias æꝗ aĩo tolerãdo,mentẽ crebro ab his terrenis ſolicitudinibus ad reꝝ
cæleſtiũ cognitionẽ traducẽdo, ꝗ poſt mortẽ beatus ſummo illo & ꝑfecto bono cum
trãquillitate uti ac frui poſſis. PLA. Nil eſt certe ꝗd æque facere cupiã & uelim. Sed
dic ꝗſo,ꝗnam iturus es? adornare diſceſſum te uideo. MAR. Si bñ pedibus uales,nil
eſt ꝗd amplius operã meã reqras: iã eñ ſedatis animi tui ꝑturbationibus, delinitoq;
pedũ tumore mea ac Theodori opa, functus officio meo uideor, niſi qd præterea uis.
PLA. Vt me ames uolo,& ad me interdũ redeas,ubi tibi ꝑ ociũ licebit: noſti imbecil
litatẽ naturæ humanæ. Variæ indies oriuntur ægritudines tum animi, tum corporis:
has,ut hydræ renaſcentis capita,abſcindas tua induſtria & arte oportet. MAR. Vbi
te opera mea indigere cognoro, ſtatim ac libens reuertar, ſi mihi per arcis præfectum
id facere licebit,qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP. PLATINAE DIALOGUS AD LODOVICUM STELLAM *Mantuanum contra amores.*

STELLA.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & unde? STEL. Domo, ad te. PLA. Quid cauſæ fuit ut me adires? STEL. Amicorũ (ut eſt Græco prouerbio uſurpatum) omnia debent eſſe cõmunia, ſiue illa quæ in uita contingunt bona ſunt, ſiue mala. PLA. Ita eſt: lætari enĩ ac dolore affici ex his quæ in utrãq; fortunam amico contingũt, ea demum eſt uera amicitia. Quare ſi quid habes, quod te coquat, mihi, qui te chariorem habeo neminem, ediſſere. Vulneri enim tuo, niſi altius inſedit ac omino lœtale eſt, nõnihil medelę, cognita morbi cauſa, fortaſſe adhibebo. STEL. Ex uultu, ut arbitror, deprehẽdiſti me aliqua perturbatione angi. PLA. Amor eſt mi Stella qui te cruciat: quod inceſſus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter conſuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mẽs uaria, crebra ſuſpiria, cogitationes tuæ ſomniculoſę, etiam te tacente, ꝑfacile oſtendunt. STEL. Neſcio ego, reprehẽſionis ne plus an laudis merear, ſi apte & ingenue amare me dixerim. Nam quanti facis per deum immortalem adoleſcentem, qui nullo amoris ſtimulo ad ſolertiam & ſagacitatem excitus, uitam agit inertem & ſomniculoſam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari ocium hac de re diſputãdi: cognoſceres profecto nullam peſtem ingeniis adoleſcẽtum pernicioſiorẽ amore & procacitate eſſe. STEL. Erit mihi ocium, tamdiu certe quãdiu per occupationes publicas à nobis aberit Franciſcus Gonzaga cardinalis inſignis & patronus noſter. Quare ſi uis, & ſi non omnino te ſolum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie & cras, quãdo uoles me habebis. Soleo ego, & id quidem perſæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed deligẽdus eſt nobis locus in ſolitudine, quo utriq; noſtrum ingenio & mente uti liceat. Ita nanque ruſticorum ſtrepitu & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, ut non cum hominibus, ſed cum leonibus & aſinis habitare me exiſtimem: adeo ſunt ab omĩ humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Deſcendamus, ſi placet, in hanc uallẽ, quæ marinum attingit. PLA. Recte admones, erit hic locus & ingenio & corpori uehementer accommodatus: nam & liberius ratiocinabimur, & aſcenſu ac deſcẽſu corpora noſtra exercebimus. Quod ante cibum maxime faciendum ad ualetudinem & robur, cenſent medici. STEL. Hac facilius deſcendemus: te, ſi uis Platina, quia minus belle pedibus uales, humero meo deſcendentem ſubleuabo. Sæuus nimirum fuit Paulus pontifex, qui te etiam cõpedibus reuinctum in carcere detinuit, unde ægritudo iſta oborta eſt. PLA. Imo ut hoc facias, te rogo, ne cum in uallem deſcendero, quod agitatione nimia fieri ſolet, tumore ac cruciatu pedum ab hac noſtra diſputatione auocer. De ſæuitia Pauli nullum uerbum nunc facias. STEL. Retineo ego te, tu totus inhæreto humero ſiniſtro, ut dextera ſi in præceps deferor, me teq; pariter à decliuitate defendã. PLA. Ad illa prærupta ſaxa, quæ e regione ſunt, uelim proficiſcamur, adiuuabunt fortaſſe nonnihil nos umbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obſeruatæ ſunt. STEL. Eſt ne illud quod uideo manufactum à natura? PLA. Manu certe & opera factum eſt. Ex hac enim conualle, ut uidere licet, excidebantur ſaxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas uidemus, quæ Romam nobis proficiſcentibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ędificati ſunt non hi modo aquæductus, ſed plurima etiam in urbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profecto adhuc ictus lapicidarum, extant ſemiexciſa ſaxa, & hic pons quem in ſaxo conciſum cernis, duabus rebus permaxime accommodatus eſſe debuit: nam & exciſa de monte ſa-

lius per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua iſta quæ nunc per infimam
uallem dilabitur, ſenſim ab ipſo fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad
formas, quæ in plano ſunt, deriuata, ad urbem facilius perduceretur. Eo ſiquidem
altitudinis cōſcendit aqua, cuius ipſe unde deriuatur, fons eſt. STEL. Hæc fieri ſi-
ne magna impenſa & multis operis nullo modo potuere. PLA. Quaſi uero his de-
fuerint opes & ſerui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuiſti,
credo, M. Craſſum ciuem Romanum, taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere
ſolitum, eum ſolū diuitē ſibi uideri, qui ſuis ſumptibus exercitum Romanū p annum
alere poſſet. Quid, quod & quinq; & ſex millia ſeruorū priuatis ſumptibus pleriq; nu
triuere, nec tantis quidem opibus impares eos habuiſſe animos cernimus, cum in alie
nis elementis, acſi in terris anguſte habitarent, auſi ſint ædificare: nam & plana mōti-
bus coæquarunt, & iactis inſanis molibus maria ſtrauere, q̄d nūc quoq; tum in urbe,
tum in municipijs, tum in ſuburbijs ex ruinis tot ac tantorū ędificiorum cernere licet.
STEL. Facile crediderim eos, & hæc q̄rum ruinas cernimus, & alia quæ ſitus ac ue-
tuſtas cōſumpſit, ſtruxiſſe, cum maria & terras uirtute & tolerantia ſuo adiecerint im
perio. Sed miſſa hæc faciamus Platina. in uallē deſcendimus. delige locum ubi mente
*In illa, & corpore quieſcamus. PLA. *Ad illam* quæ p aquulam ſaxa leuiter ſuſurrat, ſub
ubi aquu- opaca ilice optime manebimus: nam & æſtū uitabimus, & ſitim quæ ex nimio ſermo-
la per ne excitari ſolet, æſtate pſertim, ſi opus erit, ſedabimus. STEL. Locus eſt certe amœ
nus, ſed dic tandē, unde medelam huic meo uulneri ſuſcipias. PLA. Definiendum
eſt primo quid ſit amor, ex cuius deſcriptione quæ ſint morbi tui latebrę, facilime de-
prehendemus: deinde ſi non omnino ſalutē tuam aſpernabere, remedijs adhibitis ad
ſanitatē reducere. STEL. Age dic quid ſit amor. PLA. Amor duplex eſt, hone
ſtus ſcilicet & inhoneſtus. Honeſtus eſt, qui oritur inter duos natura q̄ad fieri poteſt,
& ſimilitudine bonorū morum pſimiles. Qualem fuiſſe Scipionis & Lęlij accepimus.
Inhoneſtus aūt is dicetur, quo corpore & animo ſtolide quidē ad rem concupitam fe
rimur, nulla adhibita modeſtia. Hac pturbatione qui angitur, non uideo cur ſanus di
ci ullo modo poſſit, cū dulci ueneno, amaro melle, triſti gaudio, affectata deceptione
delectetur. Vulnus em̄ (ut ait poeta) uenis alit, & cæco carpitur igni. Tāta ſiquidē hui-
us morbi uis eſt, ut amantis, imo ut uerius dicam, amentis animū cruciet, corpus cōſt
ciat, mentē ita ſede ratiōis dimoueat, ut nil tandem pter imaginē & ſpeciem (unde ze
lotypia dicta eſt) amaſſe uideatur. STEL. Pinxiſti mihi, ut uulgo dicitur, inferos.
Male profecto mereris de amore q ſic eum, ut rem peſtiferam & pniciosam, deteſtaris.
Caue Platina iram tanti numinis hac uerborū licentia in tuā pniciem concites. Cum
uoluptate em̄, ut arbitror, nōdum in gratiam redijſti: proinde deſine eum maledictis
inceſſere, cuius ſæuitiā & olim expertus es, & in futurū fortaſſis experiere. PLA. Dic
meliora quæſo: quoduis em̄ ſupplicium pati malim, quàm tot æſtibus ac tāta chary-
bdi rurſum uexari. Fatebor ego ingenue quidem, dum feruore adoleſcētiæ æſtuarem,
amoris procella & tēpeſtate diu uexatum, neq; prius portum quietis attingere potu-
iſſe, quàm expiata mente amoris illecebris, philoſophię me totum ac negocio addixi.
Adoleſcentibus em̄ nulla res ocio & quiete pernicioſior eſt. Vnde Naſo poeta hac pe
ſte laborātibus remediū daturus: Si tollas, inquit, ocia, periere cupidinis arcus. Ea eſt
em̄ adoleſcentium natura, is ætatis feruor, ut ocioſi male agere diſcant. Nec mirum,
cū in eos plus imperij ac poteſtatis habeat appetitus quàm ratio. Agitantur ſiquidem
infinitis prope cupiditatibus, nondum in diſciplina bene uiuendi ob tenellam æta-
tem firmatis eorum animis, quod fieri ſine tempore & longa exercitatione minime
poteſt. Quare ſi ſapis Stella, meo & aliorum exemplo edoctus, tibi ab hac peſte caue-
bis. STEL. Non poſſum ego adduci, ut credam id eſſe malum, quod animanti-
bus omnibus utiliter à natura datum eſt. Natura enim, ut audiuiſſe à philoſophis me
memini, nihil agit fruſtra: deficerēt profecto ſpecies animantiū omnium, niſi ab hac
coeundi cupiditas & amor uiuētibus naturaliter inſitus eſſet. Habet mea quidem ſen
tentia, neſcio quid diuinum, cum ad immortalitatem formarum omnium proſpice-
re uideatur. PLA. Amorem eſſe rem præclaram & diuinam non negauerim ego,
cum omne quod in mundo mouetur & agitur, beneuolentia & amore quodā moue-
atur. Nam ſuperiorū ſphærarum & ſiderū planetarumq; curſus beneuolētia quadam

In inferiora agunt, cum eodem modo ad *diuinandam genituram rerum omniũ ſem- *deriuandam
per ſeſe habeant. Rurſum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem re-
rum generabilium & corruptibilium concurrunt, ut partem naturæ ſuæ indiuiduis
addant. Verum hic amor, utpote diuinus, eodem ſemper modo ſeſe habet, non appe-
titu, non cupiditate, non licentia, non laſciuia, non libidine, ut is quo te angi uideo,
effertur. quod ſi quẽpiam iuueneto his cupiditatibus tanquam teterrima labe repur-
gatum, ad procreãdum & cura eorum quæ procreata ſunt, ſancto, legitimo, honeſto
amore efferri, eundem caſte, integre, & ſancte amaturum dixero. STEL. Nimium
te ſecas hæc ad uiuum Platina. Nemo certe hac tua ſententia honeſte amabit: & quod
deterius eſt, multos hac tua uerborum ſeueritate, à tãta tamq́; utili & neceſſaria re auo
cabis. PLA. Didiciſti, ni fallor, à Stoicis, nil eſſe utile, quod non ſit honeſtum: pro-
inde deſine neceſſariũ id & utile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: ſtuprum
nanq; committere, inceſtum, adulterium, ſacrilegium, ita per ſe nefas eſt, ut honeſto
& utili contrarium nil magis uideatur. Honeſte enim, ut ante dixi, is amare dicetur, q
ſpreta quoad fieri poterat, immoderata cupiditate, qua pleriq; omnes ferimur, cõiun
ctionem appetet, ut ſimile ſibi quiddã procreet, quo nihil poteſt eſſe homini bene mo
rato & ciuili iucundius, cum uidet in filio honeſto & legitimo matrimonio nato, im
mortalitatem ſibi per ſucceſſionem generis quodammodo parari. STEL. Eadem
ratio, & maior fortaſſe iucũditatis & utilitatis in notho eſt, quàm in legitimo, cũ plus
in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, q̃ in hoc quem facta neſcio
qua ſeueritate procreari dicis. Quaſi uero generari quiſquam in quauis ſpecie poſſit,
niſi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum uoluptate maxima ſen-
titur. Hanc ego ita utiliter animantibus omnibus à natura datam puto, ut hac ſubla-
ta, in contemptũ uenturam generationem exiſtimem, quaſi hac ut illecebra quadam
excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, ut mihi quidem
uidetur, qui uoluptatem pluris quàm honeſtatem & utilitatem facis. deciperis profe
cto, cum ex non bona cauſa tantam tamq́; præclarã rem oriri dicas. Non negabo ego
titillationem tanq̃ inſtrumentum quoddam in generatione neceſſarium eſſe, non tñ
omnino dicam ex tam uiliſſima re potiſſimũ, animãtium indiuidua procreari. Quid?
putas ne eam philoſophiam quę de moribus eſt, fruſtra & inutiliter à philoſophis ex-
cogitatam eſſe? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis uoluptatum illece
bris tanq̃ peſſimis ſatellitibus obſeſſum; hac ſenſus caſtigantur, hac appetitus obtem
perare rationi cogitur: hinc tanq̃ ex fonte honeſti, quid deceat in uita, quidq́; dedece-
at, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua uetamur tranſire lineam ad utilitatem
& dignitatem humani generis inuentam, cum hoc uinculo frena uaganti licentiæ &
libidini ſint iniecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam, quibus & toleran
tiam rerum quæ in uita accidunt, perdiſcimus. Addo & abſtinentiam cupiditatum,
quibus tanquam procellis marinis continuo uexamur: & æqualitatem, ſine qua ſtare
mundus, ne dicam ciuitates, uix poſſet. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donũ de-
orum contemnere omnino uidentur hi, qui rapere ex alieno, qui timide & incõſtan-
ter agere, qui in appetendis rebus nullum habẽt honeſtum finem, nullã cupiditatum
& libidinum metam in aliena uxore appetenda, in uitianda uirgine, in quouis inho
neſto & illicito cõcubitu. STEL. Iſtud tuũ philoſophari Platina, ad rem noſtram
nihil facit: amandũ eñ potius, q̃ non amandum, adoleſcẽtibus utile & neceſſariũ mul
tis rationibus oſtendam. Vtile id nunc ego exiſtimo, q̃d uulgus bonum expetendum
dicit, ne rurſum me in nomine polyſemo captes. PLA. Neq; mihi quidẽ defutura
argumenta arbitror, quibus oſtendam te errore maximo detineri, q tam obnixe pro
uoluptate certatur, te polliceris. STEL. Mecum agas ſyllogiſmo nullo modo ue-
lim. PLA. Ab utili ſumentur argumenta. Sed unum te monitũ uelim, ne de amo-
re q ad legitimũ connubiũ reſpicit, uerbũ ullum facias, ne rem inhoneſtã ſancto tuea
ris nomine. STEL. Nulla profecto res eſt, quæ magis excitet adoleſcentes ipſos ob
tenellã ætatem dormitãtes, q̃ amor ipſe. Viſa eñ pulcherrima forma, auditoq́; dulciſſi
mo cõcentu, olfactu itẽ ac tactu rebus ſuauiſſimis excitatis, animũ adhuc recentẽ, &
ob eã rem bonarum rerum ignarum erigit: applicatq́; illi rei maxime diuinitus credo, quæ
ei & ætate & moribus & forma perſimilis eſt. Hanc ſequitur, hanc diligit: huic ut pla-

ceat greſſus rudes, manuum actotius corporis motum decenter componit, ut ciuis & non ruſticus eſſe uideatur. Verba idonea ad perſuadendum excogitat, omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus, mundus, terſus, ciuilis, comis cupit uideri. Ruſticitatem & moroſitatem tanquã res pernicioſas deuitat, maiores natu ueneratur, æquales obſequio & urbanitate ſibi deuincire ſtudet. Gymnaſia uirtutis cauſa frequẽtat. Quid plura? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam. dolet item ſicui iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos eſt, quos nouit de ſe bñmeritos eſſe. Quod ſi quid ei dicto uel facto exciderit, ut adoleſcentibus nondum in uirtute bene firmatis contingere ſolet, erubeſcit, dolet, cruciatur, & demum quieſcit nunquam, donec erratum uirtute & induſtria emendauerit. Fortitudinem uero bellicam magnitudine rei delectatus ita amplectitur, ut honeſtam mortem, quod mirum in adoleſcente uideri debet, ocioſæ & ignauæ uitæ anteferat, qualem fuiſſe Choræbum Migdonidem legimus, qui amore Caſſandræ incenſus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum exiſtimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Aeneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dũ omnibus placere ſtudent, maxime uero illi quam tantopere amant, nullum in grauiſſimis prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum ſubire recuſarunt. Vnde quæſo poeſim habemus uirtutum oĩm clariſſimarum præconium omnium optatiſſimum? ab amore. Quid ingenium Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Aſteriæ. Quis Naſonem? Corinna. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontẽ lyricum poetam? Batillus adoleſcens. Quis Maronem deum poetarum? Galatea nympha. Quis Pindarum? Hearinus. PLA. Ex his mihi unus uideris eſſe Stella, quos Ariſtoteles parum idoneos ad philoſophandum oſtendit. Fieri enim minime poteſt, ut is recte de moribus & cauſis rerum dijudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde bene inſtitutum à Pythagoricis cẽſetur, qui adoleſcẽtibus eorum gymnaſia doctrinæ cauſa frequẽtaturis, in quinquennium ſilentium indicebant, ne prius hiſcere auderent, quàm recte agere & docte loqui didiciſſent. Senſus quidem dicis in adoleſcẽte tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerum excitari, quod contrà uſu euenire cernimus: ad epulas ſiquidem, ad luxum, ad libidinem, ad ocium, ſpretis legibus, ſpreta religione, ſpreta diſciplina, incompoſitis & diffluentibus ſenſibus, omni impetu feruntur: nõ formis rerum delectari, ad quarum cognitionẽ intellectus noſter, dum perfici ſtudet, ſenſibus tanquam feneſtris & inſtrumentis quibuſdam utitur. Nil enim in intellectu eſt, quod non prius fuerit in ſenſu. Hinc ſapiens quo animum paſcat, cõtinuo ſumit, bonum à malo ſeparans, dulce ab amaro, utile ab inutili. At adoleſcens qui non iudicio, ſed libidine cuncta metitur, muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinũ neſcio quid in eis eſſe falſo exiſtimans, quã amat, hanc ſequitur, hanc cupit, hãc probat, in hac bona omnia eſſe putat: eius oculos, faciem, manus, inceſſum, motumq; ſic intuetur & admiratur, acſi inde elici ſummum bonum poſſe exiſtimet: ad huius uerba ad campum non ſecus flectitur, ac nauigãtes in freto ſiculo, ut ſcribunt poetæ, ſi qñ inſcij & inconſtantes ſyrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexiſſent. Dices fortaſſe hac uoluptate non adoleſcentes tñ, qui magis ſequuntur affectus, cruciari, uerum etiam ſenes, in quibus cupiditatũ fomenta ob ſenectutem extincta eſſe deberent: hoc ego nõ negauerim in quoſdam cadere, qui uel natura uiuaciores ſunt, uel minus belle in uita uoluptatibus obſtitere, ut de Salomone & Dauid legitur. Flexit item pulchritudo Helenæ apud Homerũ ſenes Troianos, qui ſcæam portã conſcenderãt, Paridis & Menelai ſingulare certamẽ inſpecturi: eo nanq; cũ mulier tanti certaminis p̃mium aſcenderet, elegantia formæ adeo mentes ſapientiſſimoꝝ uiroꝝ primo cepit, ut tantum bellum eius cauſa merito dicerent eſſe cõcitatum: addidere tñ prudentiſſimi ſenes, ſuorum credo cladibus admoniti, & ab appetitu ad rationem reuocata mẽtetuerum habeat, quanq̃ pulchra potius, q̃ patriæ noſtræ p̃nicies ſit. Non idem etiam contigit his, quos Meduſa incredibili ſua pulchritudine partim in ſaxa, partim in bruta cõuertit? Saxei nimiꝝ fiunt homines, & in brutoꝝ tranſeunt naturã, q mulierculaꝝ forma & illecebris capti, uitã agũt intemperantẽ & libidinoſam. Nec excitãtur, ut dicis, adoleſcẽtes ad uirtutẽ ob amorẽ, cũ nihil ſit tam uirtuti cõtrariũ, q̃ flagitioſe & intem-

peranter uiuere: quanquam non conſtanti & ſuo, ſed alieno ut amantes, ſolēt pēdere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoq;, Martem, Mercurium, cæteroſq́; deos puellarum amore exarſiſſe: quod ideo certe ſcribunt poetæ, ut oſtendunt uiros etiam ſapientes & fortes, quos uel deos uel ſemideos, ut Herculē, Theſeum, Pirithoum uocamus, perturbationibus & quidem uehementibus interdum commoueri: ſed eos uirtute & continentia detentos, à tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Præterea quid eſt quod tam auocet mentem animantium à ratione bene uiuēdi, q̃ amor ipſe? Vnde certe omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, ut de Medea legitur, quæ ut Iaſonem quem deperibat, tutius ſequeretur, Abſyrtum fratrē in itinere lacerauit: quo patrem inſequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoq; ira pcita, quod nouos amores ſuis præferri uidebat, duos filios ex Iaſone ſuſceptos, diſcerptos in ora patris cōiecit. Quid Prognes ſtuprata ſorore: Nōne patri Tereo ob uindictam Itym filium epulandum appoſuit? Atreus item ſimulata reconciliatione cum fratre, qui eius uxorem inceſtaſſe dicebatur, Thyeſtę filios epulādos appoſuit. coniurauit Clytemneſtra cum Aegyſtho adultero in perniciē mariti Agamemnonis: quo interempto, Oreſtis furor in matrem concitatus eſt. Donauit Scylla Niſi, Minoi regi cuius amore tenebatur, ſublato furtim crine aureo, uitam & imperiū patris: huius autem tanti facinoris meritam poſtea mercedē ſcelerata filia conſecuta eſt. Decepit Theſeus Ariadnē, cui fidem cōiugij dederat, prælata Phædra. Hæc poſtea amore Hippolyti incenſa, patrem Theſeum in perniciē filij concitauit. Ceſſauit à uirtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tm̄ robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit ſublata Bryſeide, quam mirum in modū amabat: hunc deinceps Polyxenę nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amāti Phyllidi exitio fuit. Perijt in undis Leander, dum Boſphorum noctu ad amicam natitat. Remorata eſt Vlyſſem Circe: retardauit Annibalem q̄ minus uictoria uteretur, amor fœmellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit ſtuprata à Sexto eius filio Lucretia. Perijt in uinculis Claudius decemuir, quod Virginiā Virginij filiam, ob amorem in ſeruam ſummiſſis falſis aſſertoribus uindicare ſibi cōtra ius faſq́; conatus eſt. Virtutem C. Cæſaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ poſtea M. Antonium minus certe conſtantem, omnino dedit peſſum. Quid memorē quæ ſcelera, quas cædes, quas proditiones ob amorem commiſerint, Claudius, Caligula, Nero, qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea adoleſcentes amore ad ſtudia bonarum artium, ad omnem deniq; uirtutem excitari: Sed per deum immortalem, quonammodo fieri poteſt, ut qui fluctibus perturbationum oīm uexatur, mentem alicui præclaro negocio applicet? Amantium enim ij ſunt cruciatus, dolent quum alium uident ſibi in amore præferri. Gaudent ſi quid uel minimę ſpei redeundi in gratiam uiderint: timēt puellaꝝ leuitatem, iraſcūtur cū datam fidem falli uident: His affectibus fit, ut non ſolum ſtudia diſciplinaꝝ omittant, quæ mentem quietam & omni prorſus ꝑturbatione carentem requirunt: uerumetiam patrimonia diſſipent, parētes decipiant, amicos poſthabeant. His aūt erroribus plenæ ſunt comœdiæ poetarum omnium. Conqueritur in Andria Simo de perfidia Daui, de contumacia filij Pamphili, aliā q̃ ipſe uolebat amantis. Cruciat Thraſonē Thais in Eunucho. Pellit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re ἰατρὸν ταῖς μερίμναις εὐχῶν. obiurgat Mitio Demeā fratrem, ꝙ in filios amantes nulla indulgētia utatur. Elegia quæſo à poetis celebrata, quid aliud ſibi uult, q̃ ut alioꝝ malo & exemplo docti adoleſcentes, charybdim amoris deuitēt? Deſcribit affectus heroidum Ouidius. narrat miſerias ſuas Propertius. Male dicit nonnunq̄ amicæ, & lenā crebro execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexim Virgilius: inſanit ob amorem Archilochus, mœret & lachrymatur abſente Phaone Sappho. Non negauerim ego iſtorum ingenia indignitate rei mota, dignū aliquid excudiſſe: ſed perinde eorum dicta accipi debent, atq; uatum inſanientium reſponſa: quæ ſi quidem ad rationem bene uiuēdi pertinent, ſuſcipienda ſunt: quæ uero ſecus, caute uitanda, ac ſi roſas e ſpinis deligeremus. Memini me uidiſſe in gymnaſiis Italicis adoleſcentes, & quidem præſtantis ingenij, qui omnino ex amore ꝑditi, ocio & laſciuia florē ætatis conſumpſere, earum doctrinaꝝ omnino ignari, quarum gratia à parentibus cum magno diſpendio rei familiaris ad præceptores

cum uirili ſemine aliter utuntur, atq; utendum à ſummo deo accepere. Ducãt uxores illi, qui minus conſtanter ueneri reſiſtunt, procreent ſibi ſimiles: hac propagatione faciant uicos, augeant ciuitates. STEL. Videris mihi inconſtanter loqui, qui in uno reprehendis, quod in altero probas: ducere uxorem, eandemq; aſpernari, maxime mihi contraria uidentur. PLA. Laudaui ego ante & nunc laudo amorem, unde connubium oritur: Vituperaui itemq; adulterium, inceſtum, ſtuprũ ac cætera flagitia, uenerea præſertim. STEL. Redi quæſo ad id q̃d inſtitueras, & qua ratione animum ab amore auocem, oſtende. PLA. Primum conſideres oportet, quãta ſit dignitas uirilis, quod præclara munera ſeorſum à fœmina ſunt data, tum ingenij tui, tum corporis quanta conſtantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumq; rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negocijs tum domi tum foris: Deinde oculum flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate ſua contemnendum: in quo certe ſi quid dignitatis & pulchritudinis ineſt, id totum uiro eius gubernatori, tamq; rudis & incompoſitæ maſſæ, quaſi ſtatuario cuidam tribuẽdum eſt. Natura eñ (ut Ariſtoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, ſpteta fœmina, nititur efficere: ad huius uero integritatem omnes uires confert, huic ſe accommodat, in hoc ſe oblectat, quod amplitudinem ſuam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellam autem ſi præter ſpem uel per accidens (ut philoſophi dicũt) creauerit, eam nobiliori cuidã annectit, emendatura quoad fieri poteſt, erratum ſuum. Hinc eſt quod hoc animal tam cupide uirum appetat, ab eo accepturum quod ei natura quidem deeſt. Verum tanta eſt imbecillitas & inconſtantia huius ſexus, ut uirum non omnino ſapientem, e ſede plerunque ſua facilime dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, niſi uiros probatos & conſtantes. STEL. Mitte quæſo hoc tuum philoſophari, & uulneri noſtro iamdiu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. PLA. In muliere non caſta, nil boni eſt quare ſit appetẽda, ſiue eius animum, ſiue corpus inſpicias. Fallax ſiquidem & mẽdax eſt, ac rerum omniũ turpiſſimarum affectatrix, non herbis, non uenenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis cauſa: quod ſi dæmones rei ſuæ fauere exiſtimauerit, contempta religione, & ſpretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis ſe totam tradit. De crudelitate eiuſdem & pertinacia non eſt cur ambigas, cum tigride immanior ſit inuenta, ut de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinẽ conſpirarunt. Nullum præterea bellum grauiſſimum exortum eſt, quod ex hoc malorum omnium fomẽto non ſit concitatum, ut Helenæ, Iouis, Europæ hiſtoria indicat. quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot ſtupra, in tam grauiſſimis bellis ſint commiſſa, excidium Ilij perfacile indicat. Nulla eſt in hoc ſexu conſtantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinacia utuntur plus quàm dici poteſt: ſemper enim cogitat quomodo hũc expilet, illum circunueniat. Maritum ſi quæ habet, illi omnia de ſe bona pollicetur, illi blanditur, illum uerbis deum eſſe oſtendit. Mœcho deinde oculis, uultu, manibus, excreatione uel ſigno aliquo concubitus ſuos pollicetur. Eſt præterea tantæ audaciæ & calliditatis, ut in crimine deprehenſa, ſumma cum pertinacia ſe recte feciſſe audeat approbare. polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo eſt fallendi cupida. Nõ dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ ſuſpiria ſimulet decipiendi amãtis uel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo ſit agendum, ſimulata ignoratione neſcire ſe oſtendit. Facilime uero ad omnes affectus mouetur, nec ſecus mobilis, ac frondes ſunt flantibus uẽtis. Inuida eſt, auara, ut Amphiarai Thebani uatis calamitas oſtendit: quem uiſo Argiæ cœſto, quærentibus prodidit. Non, ſi poſſet, maritũ uel amicum ex quouis grandi periculo uno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla miſericordia, nulla religione, ad officium mouetur: non credit deos eſſe, non ſanctos: ſpectatum (ut inquit Naſo) uadunt, ſpectentur ut ipſæ. In inceſſu (dij immortales) quam pompã, quos faſtus oſtendit: ut canis rabida, ut tigris excandeſcit, ſi quis ei obiter ſtructuram palleoli uel rugam paulo indecentius mutarit. Quanto ſtudio faciem quærat ſpeculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia ſinus cycladis & rugas componat, notũt ancillæ coſmetæ, quas uerberat, quas cruciat, ſi qua

Mulieris nõ castæ qualitates

ruga paulo incomptius ab humero defluxit. In his nugis diem conſumunt, perituræ dolore & inuidia, ſi quam uiderint ornatiorem ſe in publicũ prodiiſſe. Hinc eſt quod auerſæ cubant marito: hinc ſupellectilia omnia reſupinant. hinc ſeruos eijciunt domo, hinc ancillas uſq; ad necem uerberãt. nec tantæ iræ modus ullus ineſt, donec maritum uel amantẽ impulerit, diuendito etiam patrimonio, ſericas ueſtes & purpureas ſapphiros, ſmaragdos, chryſolithos, margaritas & quicquid gemmarũ in precio eſt, ſibi emere. Vult gregem ſeruorum, uult ancillas ex Scythia uſq; & Aethiopia emptas. Quàm exquiſitis delectetur epulis, neq; terreſtribus ſolum, ſed maritimis, non attinet dicere, cum tota uoluptatibus ſit dedita. Vult hœdulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas: turdum, turturem, ſartum, leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, oſtrea, peloridas. Ex herbis, aſparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinẽ mouet. Vina non niſi precioſa bibit: quibus adeo ſe ingurgitat, ut mariti ſinum perſæpe urina & nauſea repleat. faſtidit menſam nõ magno apparatu poſitam. Vult myrrhina pocula, uult cryſtallina, uult pateras argẽto & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, uel ſub haſta uendet, uel in pignus ponet, poſthabita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequẽtat. His in locis quanta petulantia & procacitate utatur, indicant rixæ inter amantes ortæ, cum non unum, ſed plures meretricijs illecebris ad amorem ſui pellexerat. Lenas habent, quæ ualidos & membroſos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam audituræ, ut ipſæ ſimulant, ſed uel deſidioſum monachum uel fratrem ſimulatorem ac diſſimulatorem, uel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris, prouocat. His ſe totam tradit: ab his utpote libidinoſis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & ſupplices quidem mouere. Quid aliud quæſo deum rogant, quàm ut libidini ſatisfiat ſuæ? Non pro ſalute mariti, uel filij, uel cognati, uel affinis uota ſuſcipiunt, ſed aut pro reditu mœchi ſi abeſt, aut pro ualetudine lenonis ſi ægrotat. Si peregrinatio cum marito ſubeunda eſt, ualetudinem ſimulant, & languorem animi præſe ferunt. Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terreſtrem, tum maritimam recuſant.

Eſt inſuper operæprecium cognoſcere, quos amatores ſibi deligant tam libidinoſæ beſtiæ. Hæc enim aut luſcũ aut lippum amatiilla aut claudum, aut uaricoſum: alia aut ſtrumoſum, aut gibboſum. Nec expectant ſemper ut eas adulter adeat, ſed ipſæ furijs libidinum incenſæ, tanquam rabidæ canes, noctu ac die amatores inuiſunt: domum reuerſę, ſi aut marito aut cognatis reddenda fuerit abſentię ratio, cauſantur officij gratia ſe uel ad cognatum ægrotantem uiſendi ac conſolandi hominis cauſa exiſſe, aut uicinam puerperam de more iuuiſſe. Deprehenſæ in aliquo crimine, & uerberibus cæſæ, continuo fiunt peiores: adeo ſunt ad delinquendum pronæ. quid agant ipſæ inter ſeſe, ex ſatyro cognoſce. Qui & equitare inuicem & lambere ſe oſtẽdit, præſertim cum uel calones, uel lixas, uel polinctores domi non habuerint. Non dico quibus cõuicijs maritos abſentes lacerent, maxime uero ſi uel ob modeſtiam uel imbecillitatem naturæ, in uenerem fuerint tardiores. Nolunt ullo modo hoc cibo defraudari ſæuiſſimę uiperæ: quicquid cogitant, quicquid ſomniant, quicquid agunt, id totum ad rem ueneream ſpectat. De continentia, de modeſtia, de pudicitia nullum uerbum. Illas felices ac fortunatas eſſe prædicant, quibus mariti uel adulteri, intemperantes ac libidinoſi contigere, quod crebro cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quàm exquiſitas celebrant inter ſeſe, uel cum amico, maritis abſentibus? quos certe uerbis lacerant, quos ignominia notant. dicit hæc ſuum ut ignauum & nullius precij hominem, tota nocte ſtertere: illa ſuum nimis ſapere, quod lunam, quod eclipſes, quod motum aſtrorum etiam in re uenerea obſeruet. Alia ſuum non plus mentulę habere, quàm tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem uirilis membri cum Priapo certare, eos magnis precijs conducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid precioſi habent condonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio uiri ſui amore detineri ſe optime fingant: & nam & blandis uerbis & compoſito uultu uenientem reſalutant: & ſi quando ob mœchum abſentem ſuſpirant, id eis nimio ſuorum deſiderio accidere oſtendunt. Pendet

fallax & blanda circa mariti oſcula, quem in cruce, ſi fieri poſſet, deoſculari uellet. Illi-
us uitam ſibi chariorem eſſe ſua, iureiurando affirmat, quam certe non redimeret ani
ma catellæ ſi poſſet. Ad hæc animi uitia, quàm incompoſiti ſint corporis, quàm putri-
di, quàm fœtidi, quàm cadaueroſi, attende. Etſi enim natura ſint earum corpora no-
ſtris corruptioni magis ſubiecta, tamen adeo libidinoſæ & intemperanter uiuunt, ut
cadauere ſint fœtidiores, cum & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant,
lippientes oculos, fraceſcentem cutem, ſtillantem ſanie naſum, pendulas & libidino-
ſas aures, defluẽtes capillos, limoſa labra, ueneno ſas gingiuas, linguam fellatricem,
irrumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli tetriorem: uuluam omni
ſentina, omni latrina, omni denique cloaca putridiorem. barathrum dices apertum
& auerni clauſtra relaxata, ubi mephitim illam pernicioſam & peſtilentem exhalat.
Hãc cum rabie mixtam ut extinguat, imo ut aliqua ex parte leniat, nullam cataſtam,
nullum proſtibulum, nullum lupanar relinquit intactum, ut de Iulia & Agrippina li-
bidinoſiſſimis fœminis in hiſtoria legitur. neque uirili concubitu contentæ, quaſi mi
nus extinguatur tantum incendium, clunem brutis etiam & aſello & tauro ſummit-
tunt, quod fallaciſſimæ Paſiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoe re-
ge clariſſimo, ſuſcepta uaccea forma, taurum cuius amore æſtuabat, in coitu decepit.
Huius tantummodo ſexus quanta ſit rabies, ex menſtruo ſanguine à genitalibus per
crura labente deprehendi poteſt, quo muſta aceſcunt, plantæ moriuntur, fructus im-
mature decidunt, ſpeculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor
infuſcatur, aer inficitur, apum aluei necantur, canes in rabiem uertuntur, pueri faſci-
nantur. hoc animal tam pernicioſum, tam fœdum, tam deteſtabile amabis Stella? &
non teipſum ratione & conſilio à tam callida & immani lupa uendicabis? STEL.
Dij ueſtram fidem, nunquam ego putaſſem tot uitia in hunc ſexum cadere poſſe. De-
terruiſti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi credo accidet, ut morbo aliq̃ gra
ui laborantibus ſolet, qui non ſtatim quantum accepta medicina profuerit, ſed ali-
quot poſt dies decedente ualetudine, & accedentibus paulatim uiribus, ſentiunt. Co-
gitabo ego ſępe mecum quo in diſcrimine uerſer, & paulatim animum meum ab hac
inani ſolicitudine ad meliora ſtudia traducam. PLA. Hoc ſi feceris, non exiſti-
mabo hæc mea uerba omnino mihi excidiſſe: ſin uero ſecus, cum, ut Cato cenſe
bat, reddenda mihi temporis ratio ſit, cruciabor miſer hoc temporis fruſtra
inſumpſiſſe. STEL. Dabo operam ne te artificem, ut arbitror, non igna
uum, tui operis & induſtriæ pœniteat. PLA. Hoc ut facias, & meus er-
ga te amor, & res tua tibi pſuadet. Sed eſt ne hic patronus noſter quem
ab urbe redeuntẽ uideo? STEL. Is eſt profecto. opportune hanc
noſtram confabulationem tranſegimus: præcedam ego ne mei
abſentis requirat operam. Mihi ignoſces ſi non eo te reduco, un
de deduxi. PLA. Facit mihi ſatis uoluntas erga me tua.
Reducet me hoc baculum, quo pedem alterum intume-
ſcẽtem à labore interdum ſubleuo. Sed unum te ro-
go, ut ruſticos portarũ cuſtodes admoneas, ne ſi
tardius rediero, clauſis portis me ab ingreſſu
caſtelli prohibeant. STEL. Faciam
hoc, & quidem ſedulo.

51

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE AD AMPLISSIMVM VIRVM *Iohannem Vrſinum archiepiſcopum Tranenſem,* PRAEFATIO.

*MIrari ego perſæpe mecum ſoleo ampliſſime pa
ter, quid eſt quod ita genus humanum erroribus
ducatur, ut de rebus fere omnibus falſo dijudi-
cet: diuitias alij ſummum bonum, potentiam alij,
honores quidam exiſtimant. Sed quonam pacto
bona illa dici poſſunt, quæ nuſquam conſiſtunt,
transferũturq́; ex libidine fortunæ ac hominum
arbitrio? Nunc hodie alterum Craſſum ob ma
gnitudinem facultatum uidimus, uel Crœſum potius. Cras eundem, alterum
Codrum & Diogenem dices. Magna fuit Perſei regis Macedonum poten
tia: ſed quis eo miſerior tum eſt habitus, cum à Paulo Aemilio in triumphum
duceretur? Sũmo in precio & honore C. Marius & Cn. Põpeius apud Ro
manos & gẽtes omneis tum fuere, cum pro magnitudine rerum geſtarum meri
to triumphabant. Verum ubi fortuna rerum domina immutata eſt, nihil Ma
rio miſerius, dum Minturnarum cœno oblitus, è tetro carcere ubi ad pœnam
ſeruabatur, in Aphricam paruo nauigio confugit. Quàm turpe ſpectaculum
& horrendũ fuerit, uidere Magnum Pompeium, cuius nutu totus fere orbis
terrarum ad arma commouebatur, eunuchorum & ſeruorum manibus trucida
ri, poſt acceptam bello Pharſalico cladem? Dicere illud Virgilianum ei li-
cuit, Iacet ingẽs littore trũcus, Auulſumq́; humeris caput, & ſine nomine cor-
pus. Quorſum hæc dices? ut intelligant omnes illud eſſe ſummum bonum, quod
ſemper eodem modo ſeſe habet, quodq́; fortunæ procellis impelli huc & illuc
non poteſt. Hoc certe in ſola uirtute tanquam in munitiſſima arce repoſitum
eſt: quæ quidem, ut Zenoni, Cleanthi, Chryſippo placet, beatos nos facere po
teſt. Eſſe enim miſer ille nuſquam poteſt, qui uirtute munitus ſit, cum ſcutum
habeat in omnes cupiditates, unde infinita mala naſcuntur. Eſt autem uirtus
animi quædam inſtitutio, ita conſtans & conueniens, ut laudabiles eos efficiat,
qui rem tam diuinam amplexi fuerint. hæc nimirum illa uirtus eſt, quam tanti
fecit Critolaus, ut cum in altera lance collocaret animi bona, in altera corpo
ris & externa, tantum * perpendere in illam boni lancem putat, ut terram &
maria pondus ſecum deprimat. Ipſius autem uirtutis habitus comparari certe
ſine ſapientia non poſſunt, quæ nos à libidinum impetu, à uano terrore, à fortu
næ iniurijs non modo liberat, uerum etiam omnes uias docet, quæ ad beatitudi
nem ducũt. Ad illam inquam beatitudinem, quæ in Gorgia laudatur à Socra*

*te:nam cum interrogaretur, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatiſſi
mus putabatur, beatum ne exiſtimaret, haud ſcio, inquit: cum homine enim nun
quam locutus ſum. Inſtabat idem ut ab eo ſciret, quid de rege Perſarum arbi-
traretur, tum ille: Quonam pacto id ſcire poſſum, cum ignorem *ac doctus ſit* * * * *
*quàm bonus, quod ex ipſa actione comprehenditur: ad quam certe ſi bene inſti
tuti ſumus, natura impellimur. Nam ut ad curſum equus, ad arandum bos, ad
indagandas feras canis natus eſt, ſic homo (ut Ariſtoteli placet) intelligen
di & agendi cupidus, humanam naturam adminiculo uirtutis cum diuina com
mutare nititur. Vt igitur particulã aliquam diuinitatis aliquãdo attingamus,
uirtuti nobis danda opera eſt, enitendumq; ut bonis corporis ad utilitatẽ com
munem, bonis fortunæ ſi adſunt, ad liberalitatem & magnificentiã ita utamur,
ut hæc adminicula quædam eſſe ad felicitatem ciuilẽ arbitremur, quæ ex uirtu
te omnino naſcitur. Vnde ueram nobilitatem duci philoſophi omnes exiſtimãt.
Nullam eſſe differẽtiam inter baiulum & Alcibiadem ſummo loco natũ me
rito dixit Socrates, ſi uirtus abeſſet. Hanc itaq; poſthabitis cupiditatibus
omnibus amplectamur: hanc ut uitæ humanæ ducem optimam ſequamur, ut in
tanta hominum multitudine ueri nobiles, ingenui ac generoſi haberi poſſimus.
Philoſophari tecũ hactenus Vrſine, ut uides, mihi libuit, nõ quod te his præce
ptis indigere exiſtimem: quippe qui ob doctrinam & cognitionem rerum hu-
manarum, docere ipſe alios & monere merito poſſis, ſed ut tua autoritate eos
ad uirtutem incitaremus impelleremusq;, qui ex nobilitate laudem quærunt.
Non enim parum ad legendum incitantur, qui uident de nobilitate ad uirum il
luſtrem ſcriptum eſſe. tum ſic mecũ exorſus es in Varrone tuo, dum ſimul in il
la conualle eſſemus, quam rapidus Anio interſecat.*

BAP. PLATINAE DE VERA NOBI-LITATE DIALOGVS.

Vrſinus.

QVid circunſpicis quæſo Platina? Quid eſt quod ita cælum hoc noſtrum mira-
ris? PLA. M. Varronem diuinum illum uirum certe admiror & laudo, qui
ſibi hunc locum quo æſtate ſecederet, ad habitandum non ſine cauſa delegit.
Quid hoc Aniene æſtate frigidius eſt? Quid his collibus, quos nõ ſine uoluptate inſpi
cimus, ſalubrius? Quid hac tua uilla uel ara potius, decentius & ad incolendum com
modius? Qua ſuperiori æſtate ita percommode & ſplendide pontificem Sixtum cum
toto cardinalium ſenatu, magnaq; aulicorum multitudine ſuſcepiſti, ut ad liberalita
tem tuam & ſplendorem nil addi potuerit. Omitto quod ædes has tuas egregie came
ratas & diſtinctas, ita pictura, laquearibus aureis, peripetaſmatibus, aulæis exornaſti,
ut omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Ariſtotelis philoſo
phi autoritatem, paraui ædes diuitijs noſtris congruentes. Sed dic quæſo, cur Varro-
nis potius quàm Vari uicum hunc fuiſſe cenſeas. Nam M. Cicerone teſte, Varro ipſe
uillam in Caſſinate habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, fo
ris potius quàm domi uitam duxiſſe conſtat: belloq; Germanico cum tribus legioni-
bus, legatisq; omnibus & auxilijs cõmunibus cæſum: qua clade percepta, ferunt Au-

guſtum Cæſarem,cõcuſſo in parietem capite, ſępius exclamaſſe: Vare Quintili,redde legiones. Excubias quoq; in urbem induxit,ne quis tumultus ob acceptam cladem excitaretur.Cum Virgilio tamen,quo cum mira beneuolentia coniũctus erat, Syronem ſectę Epicureæ philoſophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantummodo uacaſſe exiſtimes.Sed illa ætas(ut noſti)utrunq; laudis genus complexa eſt. De Varo tamen nil aliud legiſſe me memini.Quod autem dicis,Varronem in Caſſinate uillam habuiſſe,nequaquam tollit,eundem quoq; in hac uia ualeria,quæ ad Marſos ducit, uillam ædificaſſe, cum tantæ fuerint Romanorum opes, ut diuerſis in locis & in elemento alieno uillas & ædes ſtruere ſint ſuſi, ut de Cicerone potiſſimum & Lucullo legitur,qui uillas in Tuſculano,Phormijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum reſponſum à Lucullo in Pompeium prodijt hominem accuſantem, quod uillam in Tuſculano miro ſumptu ædificaſſet,uillam inquam ob uentos & frigiditatem æſtate tantummodo commodam,non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus ſe aues quaſdam reſpondit,ut hirundines,grues,ciconias,quæ pro anni tempore loca de induſtria mutant. VRS. Sit ita ſane,ut dicis.Nil tñ habemus quo Varronis magis quàm Vari hanc uillam eſſe exiſtimemus. PLA. Eſt quidem ut dicis, ſed Varronis diuini hominis autoritate moti,eius hunc uicum eſſe exiſtimemus. Hic eſt ille Varro, quem om̃ium facile acutiſſimum & ſine ulla cõtrouerſia doctiſſimum, Aurelius Auguſtinus appellat:quiq; tam multa legit,ut aliquid ei ſcribere uacaſſe mirum ſit:tam multa ſcripſit,quàm multa quenq̃ legere potuiſſe credamus, ne Lactantij laus illa de homine uana eſſe credatur. Neminem enim hoc uno unquam doctiorem nec apud Græcos quidem fuiſſe affirmat. Quare merito uiuenti ſtatua poſita eſt in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata eſt ab Aſinio Pollione Auguſti Cæſaris Imperio. VRS. Facile patior hãc illius fuiſſe uillam, quandoquidem talis fuit,qualem optare mortales uix poſſunt. PLA. Quantum uero laudis huic tribuat M. Tullius in philoſophia ſua,audi quæſo:Sũt,inquam,iſta Varro: nam nos in noſtra urbe peregrinãtes errantesq; tanquam hoſpites tui libri quaſi domum deduxerunt,ut poſſemus aliquãdo,qui & ubi eſſemus,agnoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum,tu ſacrorum iura,tu ſacerdotum,tu domeſticam,tu bellicam diſciplinam, tu ſedem locorum, regionum, tu om̃ium diuinarũ humanarumq; rerum nomina,genera,officia, cauſas aperuiſti. Plurimũ quidem poetis noſtris om̃inoq; latinis & literis luminis & uerbis attuliſti:atq; ipſe uariũ & elegans om̃i fere numero poema feciſti:philoſophiãq; multis locis inchoaſti ad implendũ ſatis, ad edocendũ parum. Idem quoq; Cicero dum Caſſinatẽ hominis ſanctiſſimi atq; integerrimi prophanatum à M.Antonio cõmemorat,ita eum laudat, ut maiore præconio laudari nemo poſſit: Quàm multos,inquit, dies in ea uilla ab hora tertia, bibebatur,ludebatur,uomebatur.O tecta ipſa miſera,quàm à diſpari domino,quãquam quomodo iſte dñs?Sed tñ quàm à diſpari tenebantur.Studiorum enim ſuorum M.Varro uoluit illud eſſe,non libidinum diuerſorium.Quæ in illa uilla ante dicebantur? quæ cogitabantur?quæ literis mandabantur?iura populi Ro. monumenta maiorũ,om̃is ſapientiæ ratio,om̃isq; doctrina. VRS. Quid cauſæ fuit cur M.Antonius in Varronis fortunas tantopere ſæuiret? PLA. Fecere id ſtudia patrum:bello enim piratico cum Pompeio egregie militauit, bello item ciuili eundem ſecutus eſt ducem, unde in fortunas hominis debacchatus eſt M.Antonius,aduerſante etiam Cæſare & ſæpius eum admonente,ut uni Varroni propter uirtutem parceret. Verum cum poſtremo ut bonus ciuis & reip. amantiſſimus,triumuiratum improbaret,proſcriptione notatus, in M.Caleni amici optimi uillam cõfugiens, ad pœnas perſæpe à M. Antonio quæſitus eſt. VRS. Doleo ego uehementer M. Varronis calamitatẽ, ſed quando ita accidit,illam Varronis uillam in Caſſinate,quàm hanc quæ nunc noſtra eſt,malo inquinauerit M.Antonius ebriorum uocibus,ſcortis undiq; accitis, pueris meritoriis & quouis genere flagitij.Non deerant ſua monſtra(ut uideo)illis tẽporibus,neque homines nobilitas generis à facinoribus retrahebat. PLA. Imo uero neſcio quo fato pleriq; iſtorum,quos nobiles uulgus appellat,in omnem turpitudinem prolapſi ſunt. Quem enim ſęuitia anteponis Syllæ ex gẽte Cornelia? quem libidine P.Clodio

ex gente Claudia: quem ſeditione & libidine dominandi Catilinę ex gente Sergia: fu-
ere & alia monſtra, quæ maioribus ſuis talem immiſere notam, ut non inde nobilita-
tem deduxiſſe, ſed eo potius tranſtuliſſe turpitudinem uideantur. VRS. Non eſt
igitur (ut uideo) illa uera nobilitas, quã Ariſtoteles in libro de rep. probat. Dicit eñi
eoſdem ſibi uideri nobiles, quorum maiores uirtute & diuitijs aliquando floruerũt.
PLA. Non eſt certe. Nam uera nobilitas non aliunde quàm ex ipſa uirtute oritur,
ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. VRS. Cuperem ex te audire
unde uera nobilitas oriatur, ſi uacat, & placet. Locus enim iſte te admonet, & ad dicen
dum inuitat. Nihil hic ſtrepitus, nihil tumulti. Suſurrus iſte præterlabentis Anienis,
alni folia uentis circũacta hoc ut facias, te inuitant: ſi æſtu premeris, pulchre in herba
recumbes, ac pedes recẽti unda cõtinuo refrigerabis. PLA. Quod uelle te uideo,
mihi facere neceſſe eſt, & quidem breuiter, ſi conſequi potuero. Nam pluribus uerbis
id agere neceſſe non eſt: præſertim hoc anni tempore, quo æſtu ac ſiti continuo premi
mur. ſed priuſquam dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs ac-
ceperis. & ne oratione continua hoc tibi faciendũ exiſtimes, ego te, ubi opus erit, in-
terpellabo: quod tibi quoq;, cum ego cõtrà exordiar, facere ſi uoles, licebit. VRS.
Placet hoc quidem, ne quicq̃ intactum prętermittamus, q̃d etiam Dialogi ratio expe
tit. Putaui ego ſemper illam eſſe ueram nobilitatem, quam quis ex illuſtri maiorũ ſu-
orum origine traxiſſet, quaſi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquã,
q ſummos honores maximosq; magiſtratus in ſuis ciuitatibus diſciplina, moribus,
uirtute adepti fuerant. Multum eñ generatio ad nobilitatẽ facit, q̃d etiam in quibuſ-
dam animalibus cernimus, utpote in equis, canibus, bubus. Hæc eñ bruta empturi,
gregis nobilitatẽ prius ſciſcitamur & inſpicimus, quanq̃ in homine longe alia ratio
inſit. Nam præter ingenia quæ pene eadem ex parentibus ducimus, ex educatione &
domeſtica conſuetudine, ex dictis factisve ad gloriam capeſſendam uehementer in-
citamur, quod eſt maximum nobilitatis ſpecimen. Quid eñ (præter gloriã parentum
& genium quendam domeſticũ) Camillos, Fabios, Aemilios, Catones, Scipiones ad
bene de rep. merendũ excitauit: collocari maiorũ ſtatuas in foro pro tẽplis ueteres illi
Romani uoluere, titulis rerum geſtaꝝ in baſi poſitis, quibus uiſis & perlectis, æmula-
tione gloriæ excitata iuuentus, nullũ laborem, nullũ periculũ pro ſalute & dignitate
patriæ recuſarent. Mouent quidẽ homines ſimulacra, ut uides, mouent triumphi &
monumenta maiorum: ſed nihil eſt quod æque excitet dormientes etiã, q̃ gloriæ cu-
piditas, quæ à maioribus non ſine cauſa transfertur in poſteros. Vides profecto mul-
tis etiã exemplis parentes bene inſtitutos, nil aliud cogitare & moliri, q̃ ut filios ſui ſi-
miles patrię relinquãt, quoꝝ opera cũ domi tum foris parẽs illa cõmunis pro arbitrio
ſuo utatur. Quã uoluptatẽ pcipere credimus eos, q uita exceſſere, ſi quis ſenſus ſupeſt,
ex liberoꝝ rebus fortiter ac cõſtanter geſtis: Magnã certe, cũ cernãt in filijs nõ paruã
ſui partẽ relictã eſſe. Hinc ille in filios parentũ amor, illa nutriẽdi cura, ille ardor conci
tãdi eos ad laudẽ capeſſendã, ut ipſi q̃q; tãtæ gloriæ participes ſint. Victuros eñ ſe diu
in filioꝝ & nepotũ uita arbitrantur, ſi eos bene inſtitutos, & rebus à ſe p̃clare geſtis in
precio reliquerint. Expetebat hoc à filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos eñ iure hæredi
tario magnã partẽ gloriæ ſuæ puenturã dicebãt, ut eos à libidinibus ad quas adole-
ſcẽtes natura & ętatis uitio ferũtur, ad uirtutẽ reuocarẽt, cõmemoratione laudũ ſuaꝝ.
Ex gñe igitur nobilitas duci uidetur: nam cũ maioꝝ noſtroꝝ egregia facta cõmemo
rauerimus, nil nobis merito negari poſſe arbitramur. Suffragata eñ multis apud Ro-
manos in petitione magiſtratuũ nobilitas eſt, cũ illud diceretur, Date hoc parẽti, date
generi bñ de rep. merito. Non eñ alios nobiles uulgus appellat, q̃ quos p̃clari paren-
tes genuere. Senatorij ſiquidẽ ordinis eos Romani appellabant, q ex ſenatoribus nati
erãt. Præterea uero ne uulgũ me ſequi tñmodo exiſtimes, & ij q literaꝝ ſtudioſi ſunt,
uere nobiles generoſos appellant, q: in his ſit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in
dialogis ſuis pſæpe utitur Plato, dũ amicos ad laudẽ cohortatur. O generoſe, inquit,
ſic eſt agendũ, ex genere nobilitatẽ animi excitans. Verũ ne hæc nobilitas manca ui-
deatur, quidam adijciunt facultates & opes: qbus & domeſticus ſplendor cõſeruatur,
& amici, quoꝝ frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes qua-

relictæ commendant. Hæc eſt ſententia noſtra, niſi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re ſentiam, mutemus locũ, ſi placet. Pellit hinc nos ſol, ut uides, ad ueſperã iam inclinans. In illo Anienis flexu optime manebimus, unde uides umbram ſub ſpecu elici. Trãjciendus eſt amnis, quod fieri hoc anni tempore uado percommode poteſt. VRS. Trãjciamus, me ſequere qui uadum noui. Sed heus tu frigidus es Anio æſtate etiam feruida? PLA. Ita eſt certe, ut dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem uix poſſum. Hanc ob rem exiſtimo Anienis ueteris aquam potui minus ſalubrem fuiſſe propter frigiditatem: & quia ſemper adeo rapax eſt, ut ſemper aliquid ſecum ex ripis trahat, quo etiam ſereno cælo turbetur. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex mõtibus (ut uides) cælo uicinis & niuibus ſemper opertis. Influunt etiam hinc dextra, hinc ſiniſtra Sublacum proficiſcentibus continui fontes, quorum aqua deguſtari ob frigiditatem uix poteſt: quo enim penitioribus ex locis & magis ſaxoſis aqua egreditur, eo frigidior eſt æſtate præcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (ut dicitur) confugit. VRS. Ad quem igitur uſum has aquas in urbem ueteres introduxere tanta cum impenſa? PLA. Vt eſſet unde irrigationi hortorũ, balneis, fullonibus, reliquiſq; fœdis miniſterijs ſatisfieret. Cõcipiebatur autem ſupra Tibur extra portam Carranam uiginti millibus paſſuũ. Verum poſteri mutata ſentẽtia, ut aquam clariorẽ haberent, omiſſo flumine, ex Sublacenſi Neronis uilla meliorem duxere. Huius autem aquæductus caput pridẽ magna cum uoluptate inſpexi, dum uidendę antiquitatis ſtudioſus, Marſos & Pelignos inuiſo. VRS. Ad ſpecum iam uenimus, ſed dic quæſo ubi conſederis, & crura & pedes ſiccaueris, unde duci exiſtimes illos aquæductus, qui mille paſſibus ſupra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim effoſſo monte. PLA. Nimis uetuſtatem amas, ut uideo. VRS. Imo uero nihil eſt q̃d æque mirer, & laudibus extollam. PLA. Recte ſane, Romanus es, tuos magis quàm alienos amas, non ſine cauſa, cum urbi Romæ par nihil unquam fuerit, & nihil ſecundũ. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem uetuſtas nondũ exedit. Altera autem duci aquam martiam ad urbem ualeria uia exiſtimo: altera uero claudiam, ſumptam ex fontibus duobus ampliſſimis, eadem uia ſcaturientibus in Sublacenſi. Sed quæ fuerit martia & quæ claudia, haud ſatis conſtat, conſumptis præſertim inſcriptionibus, euerſiſq; tantarum rerum monumẽtis. Inſpexi ego nuper ex Sublacenſis rediens amœnis dextra ac ſiniſtra, qua duci aquas uidebam, & nil quo certior hac de re fierẽ uidi. Ex hac autem diligentia hoc conſecutus ſum, ut repente in ſummum mœrorem inciderim, cum paſſim cernerẽ egregia illa opera diſiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quęſo martiam & claudiam aquam appellas? PLA. Ab his qui aquas duxere publico ac priuato ſumptu, ut appiam & iuliam dicimus: uiarum quoque ſtratarum eadem ratio eſt, quibus ex rebus pleræq; familiæ magnum conſecutæ ſunt nomen. VRS. Tandem uero, ut uideo, paulatim fatebere nobilitatẽ ex uetuſtate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui puteolanum ſinum ponte iunxit: Nobilem Claudiũ qui Fucinum magna impenſa emiſit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani uires cõtriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificẽtiam imitatus, portus, urbes, theatra, aquæductus in Syria miro ſumptu excitauit. Sed his monſtris quæ fera unquam immanior fuit? Nil enim in ſe habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerẽtur. VRS. Contrahe pedes, ſi placet, & dic tandem quos eſſe nobiles cenſeas. PLA. Nobilitas enim, ut Stoicis placet, eſt ſplendor * quidem non aliunde ueniens, quàm ex ipſa uirtute, qua bonum à malo, dignum ab indigno ſecludimus. Si animi noſtri bonis artibus & diſciplinis imbuti, ſeruare iuſtitiam, pietatem, conſtantiam, prudentiam rebus in omnibus didicerint, quonam pacto fieri poteſt, ut is nobilis cenſeatur, qui ſine doctrina & eruditione, intemperantiæ ſe, iniuſtitiæ, impietati & nequitiæ addixerit? Imo uero hunc non modo ignobilem, uerumetiam ſcurrã & nebulonem improbum appellabimus. Idem quoq; ſentire Q. Cicero uidetur: ſcribens enim ad M. fratrem de petitione conſulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio habe-

* quidam

retur? Nequaquam ſunt, inquit, ij tam genere inſignes, quàm uitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium eſt recta ſequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coercere. Hoc qui facit, etiam ſi ex infima ſorte hominum natus fuerit, is merito ſuo nobilis haberi & dici poteſt. Neq; eſt cur parentem rerum omnium naturam (ut quidam improbi faciunt) reprehēdamus, quod hos nobiles, illos uero ignobiles faciat. Aequale ſiquidem omnibus temperamentum præſtat, non genus, non potentiam, non opes inſpiciens. Eadem enim quo ad animũ pertinet, naſcēdi ratio in priuatorum hominum filijs eſt, quæ in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus & caſulis plerunq; naſcantur. Virtutes certe & uitia faciunt, ut alter altero nobilior ſit. Seneca ex Stoicorum ſecta philoſophus inſignis, ad Lucilium ſcribēs: Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus, quem tamen philoſophia non accepit, ſed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo unquam mortalium doctior aut ſapientior Apollinis oraculo iudicatus eſt, mater obſtetrix & pater marmorarius in lucem edidit, ut eſſet qui ſua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoq; Tullus in ſeruitute natus atq; educatus, regnũ ſua uirtute adeptus, & de hoſtibus tertiũ egit triumphũ: & urbem Romam ita auxit, ut nil ei ad ſummam nobilitatem defuiſſe uideatur. Idem dici de Tullo Hoſtilio poteſt, qui humilĩ tugurio natus, paſtor primo, deinde Romanorũ rex merito creatus eſt. Fuere ij quidem nobiles Vrſine, ſi uerum intueri uolumus, non illi qui ob maiorum uirtutem & merita nobilitatem in deſidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non ſine crapula & ebrietate uiuere, ſericatas & coccinatas habere ueſtes, aurea calcaria, gemmatos digitos, unguenta ſapere, in ſumma nobilitate ponũt. Quæ omnia ita certe generoſitati contraria ſunt, ut uirtuti uitium & ſolertiæ ignauia. Vide quæſo quantum à cęteris differam. Soleo ego ac merito profecto illos irridere, qui aut equeſtrē ordinem aut inſignia alicuius doctrinæ uel precario uel ambitione & largitione ſibi emunt, ut ignauiæ ſuæ argumenta circunferre impune poſſint. Concedatur id benemeritis, ut olim apud Romanos fieri conſueuerat. Equites enim propter rem in bello egregie geſtam, annulo, fibula & armilla aurea donabātur, uirtutis, nō ignauiæ, pignore. Concedatur & noſtris tēporibus, ut ij qui in gymnaſiis publicis aliqua doctrina excellũt, aurum in baltheis & calcaribus circunferant, quo à cæteris differre uideantur. Si quis autem præterea eſt, qui alia ratione nobilitatem ſibi uendicet, ſciatis ſe alienam, non ſuam, perſonam gerere. Iactare item maiorum res geſtas, atria imaginibus diſtincta, porticus ſignis ac tabulis ornatas, ſuperbas ædes, plus certe admirationis in ſe habet quàm nobilitatis. Neq; hæc nobis adiumento eſſe poſſunt, ſi illorum uirtutem omittamus, quorum imagines uerborum magnificentia collaudamus. Imo uero ſi recte intueri uolumus, illa uirtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini eſt. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille cynicus, qui omnia contēnebat, malitiæ dixit & ignauiæ uelamē eſſe. M. certe Catonem priſcum illũ, quem merito Cenſorium uocarunt, non genus, non diuitiæ, (Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere, tenui cēſu) ſed præſtantes eximiæq; uirtutes poſteris commendarunt. Idem quoq; de C. Mario dici poteſt, qui mihi unus omnium præſtantiſſimus uiſus fuiſſet, ni ad extremum ueram gloriam libidine dominandi cum ſæuitia cōmutaſſet. Neceſſe eſt autem ut aut nuſquam nobilitas ſit, aut illi uere nobiles ſint, qui ingenio, doctrina, induſtria, magnitudine animi, fortitudine, prudentia in omni uita excellunt. Oriri autem nobilitatē ex uirtute, hac ratione comprehēdi facilime poteſt, quod ij qui ex claris maioribus orti ob uitia degenerarunt, inglorij & degeneres ſunt habiti, ut ſuperioris Africani filius, qui bello aſiatico ab Antiocho turpiter captus, uitam precario præter Romanum morem ab hoſte impetrauit, de quo paulo poſt L. Scipio patruus egregium illum ducturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, à patre degenerans, adeo libidinoſe & intemperanter uixit, ut exhæredatum eum à Q. Pompeio prætore, nemo ægre tulerit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortenſii oratoris clariſſimi nepotem in tantum dedecus prolapſum, qui dum popinas & lupanaria circuit, domeſticum ſplendorem prope extinxit. Quis eſt autem rerum humanarum adeo imperitus, qui hos cenſeat nobiles appellandos? Quorum uita quo turpior

fuit,eo citius ſuorum nobilitatem extinxit. Solent ij quidem maiorum ſuorum res geſtas commemorare:ſed uerum eſt quod ait Naſo poeta,

Et genus & proauos & quæ non fecimus ipſi, Vix ea noſtra puto.

Sunt quidem noſtra,ne mentiar, ſi eos imitati fuerimus:ſin ſecus, non magis noſtra ſunt,quàm illorum qui Sienen habitãt. Imo uero ſi quis ſenſus apud uita ſunctos ſupereſt, ſiue quid apud nos agatur ſentiunt,dolent & quidem uehementer,talem de ſe prolem reliquiſſe,quæ adeo culpabilior uidetur,quo plures habuit maiores,quorum uirtutem & res geſtas imitaretur. Quod ſi mortuis quibuſdã redire in uitam liceret, ea profecto cenſura in filios degeneres uterẽtur, qua Brutus ille primus libertatis uindex,qui conſcios coniurationis filios,uirgis cędi ac ſecuri percuti iuſſit. Eandẽ quoq; ſeueritatẽ imitatus Caſſius,filium ſuum po. Ro. imperium affectantem necari iuſſit. Torquatus item,cum filius eius D.Syllanus, à Macedonibus repetundarũ accuſaretur,ſolus cõcedente ſenatu cognitionem cauſæ ſuſcepit. Cognito autem re diligẽter excuſſa filij crimine, ita iudicauit:Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuiſſe conſtet,non iniuria paternis laribus & reip. munere ac oĩum ciuium ſocietate eum indignum iudico. Abiens itaq; à conſpectu patris filius, deſperatione motus,laqueo ſtatim uitam finiuit,cuius funeri ut indigni filij pater intereſſe noluit. Non poſſunt certe parentes optimi flagitioſos filios diligere:quin ueteres illi Romani imperio & gloria digni,filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinẽ: aliosq;, quorũ ſpectata uirtus erat, per adoptionem in familias ſuſcepere,ne ob ignobilitatem filiorum, agnationis nomen interiret.Rogatus ab uxore Socrates,ut propter filios in uita remaneret,nequaquam id ſibi integrum eſſe reſpondit. Tum illa,cui filios commendas?Nemini,inquit. Nam ſi mei ſimiles erunt, nulla indigebũt commendatione:Sin ſecus,nolo filij Socratis dicantur:non enim merentur.Quanta autẽ moderatione uſus ſit dum filium ſenatui cõmendat, Antoninus ille Philoſophus,quem mirari,ut aiunt ſcriptores, quàm laudare facilius eſt,eius uerba perfacile oſtendũt:Filium(inquit)meum commendo,ſi uobis & dĳs immortalibus dignus erit.Modeſte ſane,ne ſi ſecus quàm uellet accidiſſet,principatus ſui gloria aliquo filij uitio contaminaretur.Quid ſibi uelint iſti, qui ex maioribus ſuis nobilitatem aucupãtur, certe non uideo.Quemadmodum enim ſplendor in obſcura ſpeculi parte nuſquam apparet,ita neque gloria maiorum in minoribus flagitioſis eluceſcere poteſt. Vnde Satyrus ad Ponticum ſcribens,inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodeſt Pontice longo
Sanguine cenſeri,pictosq; oſtendere uultus
Maiorum,& ſtantes in curribus Aemilianos,
Et Curios tam dimidios,naſumq; minorem
Coruini,& Galbam auriculis naſoq; carentem?
Quis fructus,generis tabula iactare capaci
Fumoſos equitum cum dictatore magiſtros,
Si coram Lepidis male uiuitur? effigies quò
Tot bellatorum,ſi luditur alea pernox?
Ante numantinos ſi dormire incipis ortus
Luciferi,quò ſigna duces & caſtra mouebunt?
Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in herculeo Fabius lare,ſi cupidus,ſi
Vanus,& Euganea quantumuis mollior agna,
Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum,

Squalentes traducit auos, emptorq́ꝫ uenent
Frangenda miſeram funeſtat imagine gentem?

Merito poſt tot flagitia, idem poeta ſubiungit:

Tota licet ueteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt atque unica uirtus.
Paulus uel Coſſus uel Druſus moribus eſto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipſas illi te conſule uirgas.
Prima mihi debes animi bona. ſanctus haberi,
Iuſtitiæq́ꝫ tenax, factis dictisq́ꝫ mereris.

Tunc addit, Agnoſco procerem, ut intelligerent om̄es in ſola uirtute nobilitatem collocatam eſſe. Fruſtra igitur nituntur, qui omiſſa uirtute, nobilitatem tanquam hæreditarium munus à maioribus expetūt. Quis enim generoſum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantum inſignis? Nobilitas enim uirtutis ſocia & comes, proprio labore quæſita, non alieno, cū uitijs ſtare nullo modo poteſt. Vnde uerum illud Senecæ tragici eſt, Qui genus iactat ſuum, aliena laudat. Gloriari quidem poſſumus, nos à claris maioribus ſanguinem, artus, uiſcera accepiſſe: nobilitatem uero nequaquam, quæ tota ex animis noſtris pendet, & non aliunde uenit: ne ignarum uulgus ſequamur, qui pſæpe in maximos errores dilabitur, cuiusq́ꝫ opinio raro cum ſapientia conuenit. VRS. Mutare ſententiam cogor, ut uideo. Sed nil mihi durius uidetur, quàm ut exiſtimem paupertatem iungi cum nobilitate poſſe. PLA. Cum diuitię, fortunæ bona ſint, non eſt cur eas cum nobilitate coniungas, quæ tota in uirtute fundata eſt. Quanquā haud ſcio quid in paupertate ſit, quod ita eam aſpernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis eſt, cum petere oſtiatim panem neceſſe ſit. Magnæ, inquit Seneca, diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ eſt, non eſurire, non ſitire, non algere ut famem ſitimq́ꝫ depellas. Non eſt neceſſe ſi paupertatem amplexus fueris, potentum aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue & contumelioſam etiam humanitatem pati. Honeſta quidem res eſt læta paupertas, nec paupertas quidem dici poteſt ſi læta. Nam cui cum paupertate cōuenit, diues eſt: non enim qui parum habet, ſed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam uiues, nunquam pauper eris: ſi ad opinionem, nunquam diues. Parum eſt quod natura deſiderat: quod opinio, immenſum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, ut nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, ſi ſcierimus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Imo uero alius alio nemo dignior, quàm qui opes contemnit: ut eas ſi habet, intrepide ubi opus eſt, partiatur. Non em̄ diuites naſcimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti eſſe debemus. Sine cupiditatibus natura nos genuit, ſine timore, ſine ſuſpicione, cæterisq́ꝫ peſtibus quæ nos quotidie cruciant. Falſa autem opinione imbuti, paupertatem ſummum malum exiſtimamus: quod non putarunt Romani illi ueteres, qui nō minus laudis ex paupertate conſecuti ſunt, quàm ex imperio & rebus præclare geſtis. Caruiſſet honore ſepulturę, adeo pauper, Menenius ille Agrippa, ſenatus ac populi Romani in cōponenda pace arbiter, niſi collatis in capita ſextantibus funus ductum more maiorum fuiſſet. Valerio quoq́ꝫ Publicolæ, qui tertium cōſulatum geſſit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim præter gloriam in morte ſibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus gloriæ ex paupertate quàm ex ſuperatis hoſtibus populi Romani conſecutus eſt, ſeptem iugeribus agri contentus, quem ipſe colere ſolebat, ubi ſe magiſtratu abdicaſſet. Quàm glorioſa autē fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cum omnes hiſtorici huius clariſſimi uiri nomen celebrent. Is enim quem à ſerendo cognomentum duxiſſe arbitror, dari ſibi in Africa ſucceſſorem poſtulauit, ne uillæ ſuæ pauca quædam iugera peſſum irent, mortuo uillico, cuius induſtria uxorem & liberos alere cōſueuerat. Senatus itaq́ꝫ ne inchoatū bellum

omitteret,operam dedit ut ager eius coleretur,& uxori ac liberis publice alimenta p-
ſtarentur. Miſeros ne igitur & ignobiles hos præclariſſimos uiros dicemus,quoꝝ tan
tus uirtutis ſplēdor in paupertate reluceat? Petijt & Cn. Scipio in Hiſpania ſucceſſorē
ſibi dari, quia filiā nuptui ſua induſtria daturus eſſet. Senatus aūt ne tanto duce care-
ret,dotē XL. milliū æris uirgini dedit, ac marito locauit. glorioſus ſenatus,q ciui ſuo
cauit: glorioſior Scipio, q ex paupertate tm̄ nominis cōſecutus eſt, quantū nullus an-
tea ex diuitijs. Fuit olim reſp. Romana apud oēs gentes & nationes magno in precio,
dum Romani ciues paupertate gloriabātur. Opes eīn publicas oportere eſſe & nō pri
uatas,cēſuere ueteres illi,qui legē de repetūdis ac de peculatu tulere. Veꝝ ubi,hac mu
tata ſentētia,ex publico & priuato rapere impune cœpere, poſthabita glorioſa paup-
tate,nulla deinceps religiōe,nulla pietate, nulla modeſtia uſi ſunt: adeo eos auaritia,
& habēdi cupiditas de uia retraxit. Hinc ortæ ſunt in tāta ciuitate ſeditiones, orta bel
la ciuilia,cū opes orbis terraꝝ in unam urbem cōgeſtæ, uictoꝝ præmia eſſent. proſcri
pti certe in triūuiratu plures ſunt propter facultates & diuitias, q̄ propter ſtudia par-
tium. Quos eīn uel natura uel ratio à tanta pernicie retrahebat, eoſdē diuitiæ in diſcri
men uocabāt. Secura eſt ubiq; paupertas, nō latrones, nō ueneficos timet. Et ſi qui ue
re nobiles habēdi ſunt, ij certe pauperes erūt, q ſpretis fortunæ bonis, oēs cupiditates
ꝑfacile uincūt. Neq; eſt Vrſine cur quiſq̄ putet, pauperis nullā omino liberalitatē eſſe,
ꝙ facultatibus careat, unde bñficentia oritur. Mira eīn liberalitate utebantur uiri illi
clariſſimi, de quibus paulo ante mentionē fecimus, dū patriā tuebātur, dū imperiū au
gebant, dū munera reip. caſte ac ſancte obibant. Benignitatis munere uti quadrifariā
ſecundū Platonē poſſumus: pecunijs, opera, diſciplinis, oratione pro circunuentis in
iudicio, q̄d eſt ſummū liberalitatis genus. Exhauriri eīn interdū ea bñficentia poteſt,
quæ pecunijs & opibus exercetur: quantū eīn ex pecunijs dādo imminuitur, tm̄ ex ar-
dore bene agēdi detrahitur. At uero qui in priuatis publicisq; rebus opere, cōſilio, offi
cio prodeſſe nititur, eo liberalior indies fit, q̄ ſua autoritate de pluribus benemeretur,
nulla ſublata bñ agendi, hac in re ꝑſertim, facultate. Quantū aūt ꝓfecerint in iudicijs
oratores & cauſidici circunuētis aduerſarioꝝ potētia & malitia, declarāt Ciceronis,
Hortenſii ac Demoſthenis orationes, qui pſępe à faucibus potentū inopes ſubtraxere.
Doctrina ꝑterea & eruditione cōparari ingens benignitatis nomē poteſt, ꝙ ea ſemp
animis noſtris inſedeat, comiteturq; nos uſq; ad extremū uitæ ſpm̄. Trāſferuntur ꝑfa
cile & amittūtur pecuniæ, mutantur honores & dignitates pro arbitrio potentū. Ca
dunt cōſilia ſocordia interdū & ignauia. Cōtemnuntur orationes, ſola uero ſapientia
firma ac ſtabilis habetur. Eſt eīn eaꝝ reꝝ, quæ ſecundū Ariſtotelē ſemp & ubiq; eodē
modo ſeſe habēt. Vera nanq; uirtus, uera nobilitas, nulli caſui ſubiecta eſſe debet, ex
qua fit animus liber & ingenuus, nulli unq̄ flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igi
tur de nobilitate loquitur, de uirtute ſe loq intelligat neceſſe eſt: adeo ſimul hæc duo
cōnexa ſunt. VRS. Non improbat, ut uideo, Plato partē illā beneficentiæ, q̄ circa
dandas pecunias uerſatur. Pecunias aūt dico more maioꝝ, quaꝝ extimatio mēſura-
tur nummo. PLA. Non improbat certe cū dicat, hac nihil hoīm naturæ accōmo
datius. Sed inſpicere diligenter oportet quemadmodū utamur, cū non in oēs, nec ob
leuē cauſam, ſed erga bene merētes, & ob ſingularē aliquā uirtutē beneficos nos eſſe
oporteat: hoc uelle iuſtitiā in partiendis rebus, hoc poſcere æquitatē. Ea ꝑterea libera
litate uti iubemur, q̄ proſit de nobis bene meritis, & nemini noceat. Quare tyrannoꝝ
q̄rundam, ut olim L. Syllę, C. Marij, Cinnę, Lepidi, M. Antonij, pecuniaꝝ & bonoꝝ
tranſlatio à ueris dñis ad iniquos ſatellites & ſeruos nequiſſimos, nō debet liberalis ui
deri, cū auferātur unde nō oportet, & his dētur, qbus ob flagitioſam & ſceleſtā uitam
negari aer, nedū uictus, deberet. Admonet nos q̄q; M. Tullius, ne maiore utamur be
nignitate, q̄ facultates noſtræ requirūt: neve ita rem familiarē claudamus, ut eam libe
ralitas aperire nō poſſit, quæ profecto oīni oſtētatione & uanitate carere debet. Hoc
aūt prudenter fiet, ſi tēpus conſiderabimus, ſi cauſam benignitatis, ſi rationē, ſi digni-
tatem tum noſtrā, tum eoꝝ erga quos liberales eſſe debemus. Nā q ſine uitio uel men
ſura, q̄dā animi impetu, liberales uideri magis q̄ eſſe uolūt, argui leuitatis nō ſine cau
ſa poſſunt. Viro eīn bono nil turpius eſt, q̄ aliquid facere cuius probabilis ratio reddi

non poſſit. Tenēda igitur mediocritas quædā eſt, ne ſi oĩa temere effuderimus, prodigi: ſi ubi dandū eſt nō dederimus, auari & maligni uideamur. More autē Chriſtiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, uirgines inopes connubio locare, uiduas defendere, nobiles paupertate & ualetudine oppreſſos iuuare, eſurientes paſcere, algētes ueſtire, captiuos redimere, nexos ære alieno ſoluere ſua pecunia & impēſa, nobilis ac liberalis uiri propriū eſt. Quod etiā Fabiū illum Maximū, qui cunctādo rem Romanā reſtituit, feciſſe legimus. Captiuos eñ ab Hannibale redemptuꝝ ſe pollicitus, ſenatu recuſante, ut id quod inſtituerat, ſua impēſa faceret, fundū uēdidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is eñ quingentos equites Gelenſiū ui tēpeſtatis in fundum ſuū cōpulſos, magna impēſa aliquandiu aluit. Omitto dicere q̃ liberalis fuerit in edendis ſpectaculis, in curanda annona, in epulis apparādis, cum oĩm qui unq̃ fuere, liberaliſſimus ſit habitus. VRS. Splendide ſane. Sed dic q̃ſo, ſeparas ne magnificentiam à liberalitate? PLA. Imo uero, Ariſtotelē ſecutus. Hæc eñ in dandis pecuniis, illa uero in magnis ſumptibus, unde nomen accepit, uerſatur. Propriū nanq; magnifici uiri eſt, theatra, tēpla, fora, porticus, ædes ita ædificare, ut & ciuitatis dignitas requirit, & eius q extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxiſti iam mihi, ut arbitror, illū quē nobilē dici & haberi uis. PLA. Ducta ſunt certe uera nobilitatis lineamenta, ſed nondū plane neruos & colores ſuperinduximus. VRS. Perfice q̃ſo, ut tandem gloriari poſſim me illius nobilitatis quā q̃rimus, uerā imaginē uidiſſe. PLA. Ita eñ iuſtitia in humana ſocietate neceſſaria eſt, ut in animāte anima. Huius eñ motu cietur corpus, ſi inſit: ſin abſit, cōtinuo riget & diſſoluitur. Quis eſt eñ qui ut deum quendā cælitus miſſum, iuſtū hoĩem non admiretur? Huic ut uides cōmittunt hoĩes fortunas ſuas, cōmittunt liberos, cōiuges humanaq́; oĩa: nec immerito quidē, cū ipſa iuſtitia ſit, ut Ariſtoteli placet, nō pars quædā uirtutis, ſed tota uirtus. Vt igitur ꝑpetuam cōmendationē & famā ueræ nobilitatis cōſequamur, ipſam iuſtitiā amplectamur oportet, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile. Camillus dictator Romanus Phalarios, quos ui non poterat, iuſtitia & clemētia in deditionē accepit, remiſſo pædagogo uirgis cæſo ab eiſdē pueris, quos trāsfuga ſecū ꝑ fraudē in caſtra hoſtiū duxerat. Magna eſt & Ariſtidis laus, qui iuſti cognomentū cōſecutus eſt, ꝙ Themiſtoclis conſiliū de incendēda Lacedæmonioꝝ ad Cithieum claſſe, utile certe, non tñ iuſtū, improbauerit. Hāc aūt iuſtitiā recte obſeruabimus, ſi cōmunibus pro cōmunibus utemur. Communia aūt ſunt, errātes admonere, ignatos docere, aut ut erudiātur curare, aquā non prohibere, pati ignē ab igne ſumi, cōſulentibus fidele conſiliū dare. In hac aūt ſocietate humana gradus diſtinguere ſuperuacaneū mihi uidetur. Nemo eſt eñ qui neſciat, plus ſe patriæ, parētibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiuſdē nationis, eiuſdem linguæ, q̃ ꝑegrinis & externis. Nō eſt etiā alienū ab officio ꝑſtantis & iuſti hoĩs, curare ut in patria ſua leges, iura, ſuffragia, conſuetudines ſeruētur: utq; ciues ſui in dictis pactiſq; datā fidē ꝑſtent. Quod feciſſe M. Regulū legimus, unicū inuiolatę fidei exemplū. Is eñ Carthaginē ad certā pœnā redire maluit, q̃ datā fidem uiolare. Hæc aūt Vrſine q diligēter obſeruat, nō modo ingenuus, uerūetiā illuſtris mihi uidetur. VRS. Probe q̄dē oĩa pingis: ſi q̄d habes ad hęc, ꝑge q̃ſo. PLA. Fortitudo, ut mihi uidetur, oĩm uirtutū quaſi robur q̄ddam, uiro inſigni ꝑneceſſaria eſt, ne iuſtitia ulla ex parte labefactetur. Veꝝ ut fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis aſylū eſt, cū ualidior imbecilliorem opprimat, ita iuſtitia ſine fortitudine, eos plerunq; deſerit, quos tueri merito deberet. At uero cū fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiā ſequuntur, omittamus, amplectāturq; potius domeſticā illam fortitudinē, quæ animi magis q̃ corporis uiribus cōprehēditur. Vera autē fortitudo eſt, primo ſeipſum uincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduerſis non ꝑturbari, nec extolli ſecundis, & quaſi uento huc & illuc impelli: nam q cupiditatibus uincitur, qui metu frangitur, q ira ꝑturbatur, uti certe cōſilio nō poteſt. Is aūt quem magni excellētiſq; animi eſſe uolumus, nihil admirari in rebus humanis, nihil magnifacere ꝑter uirtutem debet. Honores ꝑterea, ut Ariſtoteli placet, nō q̃ſcunque, nec à quouis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tñ quos eſſe dignos illuſtri uiro arbitrabitur. Præterea uero ita dignitatē animi ſui in utraq; fortuna ſeruabit, ut à ſeipſo dif-

cedere nuſquam uideatur. Cõtuliſſe in benemeritos beneficia, lætabitur. feretq́; moleſte ſi ipſe ab alĳs acceperit, nec plura ſtatim reddiderit, Heſiodi præcepto, ꝗ maiore menſura reddi mandat. Alienũ uero ab eius natura eſt, quem magni excellẽtiſq́; animi eſſe uolumus, bñficia in alios collata cõmemorare: accipientis certe hoc proprium eſt, non aũt dantis. Quanuis enim Lacedæmonĳ ab Athenienſibus beneficia accepta cõmemorant, ſua tñ in eoſdem collata uerecunde reticent. excellere item in oñi uirtute mauult, q̃ uideri, ꝗd eſt uani hominis proprium. Aperte aũt loqui, amare, odiſſe, magni animi propriũ exiſtimat: timentis nanq; eſt occultare ſententiã. Sit motus ipſius quem nobilẽ q̃rimus, tardus in inceſſu, uox grauis, ſermo ſentẽtĳs plenus. Prorſus aũt uera animi magnitudo ſine ingenti uirtute cõſtare non poteſt. Cauenda eſt tñ nimia gloriæ cupiditas. Nam dũ magnitudine animi p̃ſtare oĩbus q̃rimus, æquitatem interdum ob ambitionẽ cõtemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure uinci nos deinceps patimur. In rebus aũt agẽdis magnũ animũ, magnã ſpem præ ſe ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod feciſſe ſecundo bello Punico Scipionẽ ferũt. Is eñi cœtũ ingreſſus deliberantiũ de relinquẽda Italia poſt cladẽ Cãnenſem, ſtricto enſe mortem his cõminatus eſt, ꝗ talẽ approbarẽt ſententiã. Nã ut boni medici propriũ eſt, uultu ac uerbis bonã ualetudinẽ ægrotantibus polliceri, ita illuſtrẽ uirũ decet deſperationi hoĩm fiduciã & bonã ſpem obĳcere, ꝗd Aeneã feciſſe Virgilius ſcribit, ut illud:

Spem uultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Non eſt aũt uiro ingenuo ullo modo trepidandũ, nec de gradu cõſtantiæ, ut dicitur, cadendũ: quo nihil poteſt eſſe uiro ampliſſimo indignius, ꝗ ad unam fortitudinem pro utilitate cõmuni natus & educatus eſt. VRS. Indiget ne alio adminiculo is, quẽ cęteris nobilitate animi p̃eſſe uis? PLA. Imo uero, & quidẽ magno. Neceſſe eſt aũt, ut in eo homine prudentia ſit ad bonoꝝ malorumq́; delectũ, quem iuſtũ & conſtantem uolumus. Prudentia eñi cæteraꝝ uirtutũ magiſtra, ita eſt ars uiuendi, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaq̃ laudandus eſt Theophraſtus, ꝗ in Calliſthene ſuo uitã noſtrã & regi fortuito dixit, quo nihil poteſt eſſe languidius, cum uſu & doctrina cõpertum ſit, cælũ & homines ſapientia gubernari. Sapientia enim, ut philoſophis placet, nil aliud eſt quàm diuinaꝝ humanarumq́; rerum cognitio: quam quidẽ M. Tullius prudentiã interdũ, ſapientiã nonunq̃ uocat: hanc qui aſpernatur & cõtemnit, quid à brutis differat non uideo, cũ uirtutũ oĩm princeps ſit & magiſtra quædã, unde oĩs bene uiuendi ratio colligitur. Quare ſancte à Platone ſcriptum eſt, tum demum beatas fore reſp. ſi eas docti & ſapientes regerent: bene ſiquidem conſultũ ciuitatibus cenſuit, ſi is qui ſummã poteſtatẽ haberet, ſtudiũ oẽ ſuum in uirtute collocaſſet. Quales fuiſſe Romæ P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonẽ. Illa eñi pars, quę ut M. Tullio placet, in ueri cognitione uerſatur, maxime naturã attingit humanã. Is etiã merito prudentiſſimus haberi debet, qui in quauis re uidere & explicare poteſt, quid ueꝝ, quid ve falſum ſit. Quare bene reſponſum ab Ariſtotele eſt, interrogatus eñi quid differrẽt docti ab indoctis, quo (inquit) uiuentes à mortuis. Eſt aũt ſapientia recta ratio reꝝ gerendaꝝ, quæ & uoluptatibus modum imponit, & animi fortitudinẽ regit. Transfert hæc eadem ſe non modo ad remp. uerumetiã ad familiarem: reſq́; oẽs nõ temere, ſed cõſiderate agendas. Sumendũ eſſe tempus in deliberatione oſtendit, re aũt deliberata aliquid agendum, poſthabita ſocordia & ignauia. Huius enim uirtutis tota laus in actione conſiſtit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, uidelicet ſapientiæ & prudentiæ, omnino confundi, cum Peripatetici longe aliter ſentiãt. PLA. Eſt ita ſane ut dicis. Vt enim ſapientia principium eſt cognoſcendi res omnes exactiſſime contemplandas, ita prudentia quid expetendum fugiendumve ſit, nobis oſtendit. Verum ſi recte intueri uolumus, parum admodum inter ſe differunt, cum res ipſa conſiderata & perſpecta, quod ex ſapientia oritur, ad actionẽ nos perducit, in qua felicitas humana repoſita eſt. VRS. Nõ diſplicet hoc quidem. Habeo iam ut arbitror, illũ quem uere nobilem quærimus. PLA. Vnum adhuc ſupereſt, quo ueluti condimento hæc noſtra confabulatio uel diſputatio potius ſapidior fiet. VRS. Quid id q̃ſo eſt?

PLA. Temperantia, quam interdum modeſtiam, nonnunq̃ etiam moderationem appellare ſolemus. Cuius uirtutis proprium eſt, appetentis animi motus ſedare acregere, ſemperq́; aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Intemperantia enim omnem animi ſtatum perturbaret & inflammaret, niſi huic uitioſitati illa uirtus obſiſteret, cuius beneficio ægritudines om̃esq́; animi perturbationes ſedantur. Animis noſtris atq; naturæ uim duplicem ineſſe M. Tullius affirmat, quarum pars una in appetitu repoſita eſt, hæc ὁρμὴ Græce dicitur, quæ hominẽ huc & illuc impellit: Altera uero in ratione, quæ docet & aperit quid faciendum fugiẽdumq́; ſit. Ita fit autem ut ratio præſit, appetitus uero obtemperet, in homine potiſſimum bene morato, cuius fundamentum ipſa uerecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ſoliq́; homini data, oſtendit aliud quidem iuueni cõuenire, aliud ſeni. Saltauit (ut aiunt, qui ueteris teſtamenti hiſtoriam ſcripſere) Dauid rex, nõ autem Samuel: & ut nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Abſtinuit fidibus ob uerecundiam credo Themiſtocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati ſuæ nequaq̃ conuenire arbitraretur. Scribũt & poetæ Mineruam tibias abiecuſſe, quod dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perſpexerit, deæ minime cõuenientem. Continentem & abſtinẽtem eum eſſe oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus ẽ, alterũ in moribus. Aphricanus ille Scipio, q nobis multis in rebus exẽplo eſt, eximiæ formæ puellam in bello captã, ac ſibi in Hiſpania uoluptatis cauſa oblatam, conſtanter renuit, eamq́; inuiolatam marito reſtituit. Cato autem in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris & lucri copia abundans, cõſtantiſſime, Numatio Ruffo teſte, tantam turpitudinem reiecit. Scitum ſane illud Fabricij eſt in Cineam apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hoſtes. Quàm turpe autem ſit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis oſtendit, qui incidi iuſſit in ſepulchrũ ſuũ: Hoc habui, quod edi, quodq́; exaturara libido hauſit. Quid aliud, Ariſtoteles inquit, in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenẽda mediocritas eſt, quæ ad ualetudinem quoq; pertinet. Eſt aũt in deſiderio, non in ſatietate, iucunditas uictus. Ille igitur quem nobilem & illuſtrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi ſedet, cõprimat iracundiam, unde prope infinita mala naſcuntur. Præterea uero prudentia utatur in bonorum malorumq́; delectu: Iuſtitia, unicuiq; quod ſuum eſt tribuendo. Fortitudine, labores conſideratos periculaq́; obeundo. Tẽperantia, ut dixi, uoluptates om̃es prætermittendo. Hoc qui conſtantiſſime facit, etſi ruſticis parentibus ignobiliq́; loco ortus eſt, nobilis tamẽ & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finem, ſi placet, faciamus: niſi quid aliud uis: Nam cœnæ tempus inſtat, & traiecto flumine, nobis per aduerſum collem in uicum Varronis ſubeundũ eſt. VRS. Satisfeciſti mihi abunde, & iam tandem ſolos eos nobiles exiſtimo, qui aliqua ſingulari uirtute præditi ſunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & ſericati coccinatiq́; accipitrem circunferunt, in ipſa ignauia, non in ſolertia, ut par eſſet, nobilitatem collocantes. PLA. Recte ſane. Conſcẽdamus, ſi placet. VRS. Quid ita quæſo acceleras? ueniemus tempori. Non eſt quod ita properes. PLA. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro ſumptu ædificaſti, ut eo facilius proficiſcar. Quid enim illis ædibus decentius reperiri poteſt, ſi trabes auratas, ſi parietes bene pictos inſpicis? Quid commodius, ſi ampla cœnacula, ſi porticus faſtigiatas, ſi cubicula uenuſta, ſi hortos egregie cultos intuemur? VRS. Gaudeo ſane uicum hunc noſtrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quàm hoſpitum cauſa, nec priuatorum hominum ſolum, uerumetiam pontificum ac regum, ut ſi quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percõmode recipi poſſent. PLA. Indicauit id modo pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentiſſime accepiſti, ut à nemine melius aut lautius accipi potuiſſet, quod uiri ſplendidi & illuſtris proprium eſt. VRS. Putaui ſane hoc eſſe magnifici hominis officium. Sed tectum quæſo iam tandem ſubeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præſertim, qui ob difficilem collis aſcenſum, nonnihil ſudamus.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM PROOEMIVM.

QVI uitam ciuilem Laurenti ſibi deligere, ij mihi ni mirum præter cæteros ſapere uiſi ſunt. Laudent quantum uelint Druidas ſuos Galli, laudent Gymnoſophiſtas Indi, nec ſuos Eremitas improbent Chriſtiani. Ego enim ſic exiſtimo, hunc mundum quem colimus, quemq́; tam ornatum quodammodo pictum cernimus, nullam ſpeciem habiturum, niſi à ciuilibus hominibus incoleretur. ij ſunt profecto, qui prouincias diuiſere, q urbes ſuis locis, qui pagos, qui uillas, qui oppida condidere, qui homines in unum congregatos, per tribus & uicos diuiſere, qui patrẽfamiliàs ſuis præeſſe uoluere. At uero, ut ij in unum congregati, bene ac ſancte uiuerent, ſuis legibus uita ciuilis deſcripta eſt, tum ab illis priſcis legum latoribus, Solone, Lycurgo ac Dracone, tum uel maxime à Platone & Ariſtotele, quorum libri, de moribus præſertim, ciuili diſciplina referti ſunt. Laudant ij certe priuatam uitam, contemplandiq́; rationem, & in ea ſolidam uoluptatem collocant: ciuilem autem ita amplectuntur, ut in ea laudanda magna uolumina cõſcripſerint, quod certe non feciſſent, niſi hanc uitam fructuoſiorem, illi inerti ac deſidi præferendam multis rationibus intellexiſſent. Nam qui uitam in ſolitudine ducit, quiq́; rerum ac deorum naturam contemplatur, is certe cum ſolicitudines humanas ſubterfugiat, ac ſanctam ſocietatem deſerat, ſibi magis q̃ alteri natus eſſe uidetur. Magnum eſt profecto deos contemplari, eoſdemq́; nobis propicios reddere precibus ac uotis. Sed illud quoque maximum eſt, ad quod natura rerum omnium parens impellit. Nõ enim ſolum nobis nati ſumus, ut ait M. Tullius, uerum ortus noſtri partem patria uendicat, partem amici, quibus certe ſatisfacere illi nequaquam poſſunt, qui in ſolitudinẽ ſecedentes, ſeſe ab hominibus ut à toto corpore ſepararunt. Delectati quidem multi cũ ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione ſunt, multaq́; ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium pertinentia conſcripſere: quod quidẽ ad paucos pertinet. Sed ego potiſſimum Romanos laudo & admiror, qui poſthabita priuata commoditate, & uoluptate animi, de legibus & moribus ſcribẽtes, communi hominum utilitati ſemper conſuluere. Hac itaq; ratione motus Laurenti, ne mihi tantummodo natus eſſe uidear, ſcribere aliquid ad te de optimo ciue inſtitui, quo mihi & tibi pariter ſatisfacerem. Multum enim patriæ iſti tuæ florentiſſimæ debeo, quæ me licet externũ, tot annis nõ modò aluit, uerum etiã erudiuit. Multũ præterea auo ac patri tuo, uiris certe clariſſ. quorũ benignitate & gratia in clientelam familiæ ueſtræ ſuſceptus ſum. Verũ quia auus

tuus Coſmus remp. Florentinam ſemper coluit, proq; ea tuenda maxima bella
& grauiſſimas inimicitias plerunq; ſuſcepit: eundem quoq; nõ modo tecum, ſed
etiam cum reliquis ciuibus, quibus omnibus bene conſultũ uult, loqui puto. Eius
enim perſonam loquẽtem feci, quo tibi ac ciuibus tuis autoritate tanti uiri ma-
ior ardor concitaretur, ad bene merendum de rep. quã uobis amplam & ſplen
didam ſua induſtria & animi magnitudine reliquit. Neq; eſt certe Laurẽti,
cur hoc noſtrum munuſculum aſpernere, quod paruulum ſit, quodq; etiam pere-
grinus ad ciuem ſcribat. Scribant alij magna uolumina ad ocioſos & inertes.
Scribo ego ad te, cuius tota uita in actione repoſita eſt: quiq; ciuitati tuæ cõſu
lis, de tuo etiã, ne his grauiſſimis tẽporibus fame laboret, quæ grauiter quidẽ
neſcio quo fato oẽm Europã nunc uexat. Quod aũt peregrinus ad ciuẽ Floren
tinum de gubernanda rep. ſcribam, non eſt cur quiſpiam miretur, cum multi an
te me id fecerint: cumq; etiã eiuſdem ciuitatis merito ciuis appellari poſſim,
in qua annis aliquot uixi, in tanta ciuium charitate & beneuolentia, ut facile
dignoſci non poſſet, ciuis ne an peregrinus eſſem. Sed hæc quæſo tãdem omit-
tamus, atque auum tuum Coſmum, quid optimum ciuem facere oporteat, diſſe
rentem audiamus: abs te tamen ut à tyrone, res prius inchoabitur, ut uelites &
rorarij apud Romanos in prælijs ſolebãt. Tibi enim primæ partes attribuun-
tur, qui ſic Platinam Carigium ueſtrum adeuntem alloqueris:

BAP. PLATINAE DE
OPTIMO CIVE LIBER I.

Laurentius, Platina, Coſmus.

HIC eſt Platina, ni fallor, quem ad nos uenıẽtem uideo. quid
ſibi uelit in Carigio noſtro, haud ſatis ſcio, relicta præſertim
Florẽtia, ubi ueneres oẽs & blanditiæ inſunt. PL. Quaſi uero
pluris blanditias & uoluptates faciam, q̃ ociũ & quietem. Se-
ceſſi paululũ ab urbe, mi Laurenti, donec ludi iſti ueſtri thea
trales & mimici efferueant. Quieſcere enim interim nõ licet
aut ingenio frui, dum Florentinus populus ad ludos natus,
uocibus & clamoribus omnia cõplet, clamat, proſtrepit, ex-
plodit, laudat. Tubis præterea, tibijs, fiſtulis, cornibus adeo
cælum frangunt populares, ut nil excogitari uiro dignũ tum liceat. LA. Qui de rep.
ſcripſere, probarunt ne ludos? An hæc conſuetudo ut alia permulta irrepſit, uimq; le-
gis in ciuitatibus cepit? PL. Philoſophos domi habes, & ex me peregrino quæris, qđ
ad ciuitatem pertinet? Auum tuum Coſmum uirum ſapientiſſimum ſciſcitare, qui, ut
arbitror, uſu, ætate & experientia neminem ſuperiorẽ, nedum parem habet, quod eti-
am ipſo tacente reſp. ueſtra florentiſſima indicat, quam & ab externo hoſte & à ſediti-
oſis ciuibus ſæpius exagitatam ac pene oppreſſam, nõ modo liberauit, uerum etiam
legibus & inſtitutis fortunatã reddidit. LA. Nollem auo meo moleſtus eſſe, qui nũc
in ripa Tertiolæ in uiridi opacoq; loco ſub quercu illa animi & uitandi æſtus cauſa re
ſidet. Parcendum eſt eius ætati, quæ per ſe morbus eſt, ut ait Cicero: parcendum ualeq;

tudini, qua pſæpe affligatur. Adde quod ciuilibus negocijs & procellis exagitatus,
huc ſeſe ut in portum recipit. PLA. Quaſi uero à ſene bene inſtituto, beneq; de re-
publica merito quicquam fieri iucundius poſſit, quàm aut quid ſit agendum in uita
ad bene beateq; uiuendum commemorare, aut ſuos edocere, quo pacto ciuitatem iu-
ſte ac ſancte gubernent. Hoc uno ſiquidem modo omnem ei leuabimus ſenectutis &
ualetudinis moleſtiã. Ab his enim ad meliorem cogitationem animũ eius traduce-
mus, ex qua profecto non minorem ipſe quàm nos, uoluptatem capiet, cum docentis
æque ac diſcentis, par uoluptas ſit. Sed accedamus propius: & dum in uita eſt, quicqd
poſſumus, ex eo tanq̃ ex huberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reipu. proſit,
omiſſis ludis illis, de quibus paulo ante diximus. Ego enim uiciſſim hominẽ interro
gabo, tu quæ dicet, notabis & ediſces. CO. Quid huc quæſo Platina? Carigium ne ui-
ſurus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frõdoſam, an æſtus urbaniq; tumultus ui-
tandi cauſa huc ueniſti? PL. Vt te uiderem & ſalutarem Coſme, utq; aliquid à te perdi
ſcerem una cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina reſpublica poſt te uen-
tura eſt. Nam Petrus filius adeo podagra & articulari morbo laborat, ut non longi-
or ei uita futura uideatur: hanc ob rem exiſtimo Laurẽtium noſtrum tibi ac patri bre
ui ſucceſſurum, recepturumq; ab utroque rempublicam bene ueſtris artibus ac labo
re inſtitutam. Quare ut auo ac patre dignus uideatur, ediſſere, & quidem breuiter:
nolumus tibi diu moleſti eſſe, quid optimum ciuem in gubernãda ciuitate deceat, ut
tanquam optimus poeta, hunc extremum uitæ laborem *actum bene & utiliter trãſi
gas. Hoc eſt munus tuum, hoc à te expectatur, non à riuuli ſuſurro, non ab his uirgul
tis & arboribus, quæ, ut Socrati placet, nil habent in ſe quod homines doceãt. Quam
ob rem aggredere quæſumus, da hoc nepoti, da patriæ, ut quę ornata per te eſt, eadem
quoque in futurum conſilio tuo per nepotem ſalua & aucta uideatur. CO. Nõ poſtu-
latis à me hoc, ut uideo, ſed flagitatis. Faciã ergo uobis, ut potero, ſatis, quanq̃ hoc ſit
philoſophi doctiſſimi ac ſapientiſſimi munus: à me autem hæc haberote, ut ab homi-
ne potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quàm doctrina & arte imbu
to. Interim uero uacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantam ſuſ
cipit, cura certe & negocio uacare debet. Abigitote quæſo ruſticos iſtos à me, ne nos
à republica ad rem ruſticam traducant. Importuni profecto ſunt: & quod uolunt, ni-
mis uolunt, quippe qui affectus ſedare uſu uel arte nequaquam didicere. LA. Hoc me
um erit negocium, meo iuſſu conticeſcent om̃es: quieſce, ſi placet, & in hoc ceſpite re-
cumbe, ac pedes contrahe, ne aqua ſubluti articulari morbo uexentur, quod in frigi-
dis podagris accidere ſolet. Quęret ex te Platina aliud ex alio, & ego q̃d diſſeres tan-
quam ex oraculo percipiam & ediſcam. PL. Quia uero, ut ait Maro, non om̃ia poſſu
mus om̃es, ob eam rem, ſi quid mihi exciderit, aut prætermiſſum à me fuerit, tu ſtatim
ad quem pertinet, id ſuggeſſeris, facieſq; auum tuum rogando ad dicendum alacrio-
rem, cum te ex ore ſuo tanquã ab hubere pendentem uidebit. LAV. Faciam ego uero
quod uelle te uidero, & innueris. PL. Conticeſcamus, dicturus eſt aliquid auus tu-
us, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego uero cum ſæpe aliàs, tum uel ma
xime nunc cogitabam, multum homini natura tributum eſſe, in eoq; mentem ipſam
magnam uim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod honeſtum, & uitan-
di quod turpe eſt, rationem colligimus, cum natos eſſe nos & in lucem editos ad de-
cus & honeſtatem cernimus. Hoc etiam naturalis ſocietas, hoc hominum coniun-
ctio inter ipſos expetere uidetur: qua ex re, illa quam quærimus, reſpublica naſcitur:
quæ eſt, ut Ariſtoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, inſtitutio, cuiuſq; finis eſt
bene uiuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene ſine parente & ductore omnium
non poteſt, ab eo, ſi placet, exordiamur. Deo enim duce, errare nemo poteſt. Præterea
uero ingrati uideremur, cum poetæ fabulas narraturi, uana numina inuocent, ſi nos
dei optimi maximi nomẽ p̃teriremus: nos, inquã, q̃s prouidos, ſagaces, acutos, memo
res, plenos rationis & conſilij fecit. Solus em̃ homo ex tot animãtium generibus atq;
naturis, rationis particeps & cognitionis eſt, ob eamq; rem deo propius accedit. Qua
re ſi placet, & ni aliud uultis, hinc exordiamur. PL. Rectiſſime equidẽ. iſto em̃ duce et

uitare,ſtuprum fraudationē,ſcelus,furorē,turpitudinem,libidinē, iniquitatē,luxuri
am,ignauiā,temeritatem nos admonet p̄ceptis & inſtitutis: quare mi Laurenti hanc
religionē,cuius characterem à teneris annis in fide parentū ſumpſiſti, conſtanter am
plectere:noſtramq́; ciuitatē tuo exemplo in hac fide contine, Chriſtū unici dei filium
colendo cum patre ipſo ac ſpūſancto regnantē:neq; eñ decet te ac reliq̄s Chriſtianos
unū deum in trinitate pſonarum adorantes, & trinitatē in unitate diuinitatis à genti-
bus religione & pietate ſuperari, maxime uero cum illoꝝ religio uel ſuperſtitio poti-
us fabulis(ut dixi)nitatur:noſtra uero ſanctiſſimis inſtitutis ac infinito prope marty-
rum ſanguine probata & cōfirmata tot annis ſit,tot doctiſſimoꝝ uiroꝝ p̄ceptis,quot
eccleſia Romana in precio habet,& ut de hominibus benemeritos colit. Multū profe
cto deo noſtro debemus.Inſpicienda igitur ſunt eius merita erga patriā noſtrā,quam
toties ab hoſte & quidem grauiſſimo tutatus eſt,quanq̄ etiam à peſte & fame pſæpe li
berauit.Nec minus certe q̄d noſtra familia ei debeat cōſiderandū,quam quidē tumul
tu militari & ſeditionibus interdū exagitatam,in ciuitate,ut uides,cum dignitate reti
nuit. LAV. Ego uero Coſme,q̊d uelle te uideo,quodq́; etiā ratio dictitat,libenter
faciam,ſed dic quęſo q̄ ſit iſta ſuperſtitio quam toties commemoras. COS. Dicet
hoc Platina,ad quem ptinet.Nam hæ ſunt eius partes. PLA. Ego uero dicā q̄d Ci
cero ſentit:Maiores noſtri,inquit,religionē à ſuperſtitione ſepararūt:nam q totos di
es p̄cabantur & immolabāt, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appel
lati,q̊d nomen poſtea latius patuit. Qui aūt oīa quæ ad cultū deoꝝ pertinent,diligen
ter tractarent,& tanq̄ relegerēt,ſunt dicti religioſi, ut eligentes ex eligendo,tanq̄ à di
ligendo diligētes,ex intelligendo intelligentes:his eñ uerbis oībus ineſt uis eligen
di eadem quæ in religioſo:unde alteꝝ uitij nomen eſt,alteꝝ laudis. Eſt aūt religio ue
ri dei cultus:ſuperſtitio falſi, ut qui ſuperſtitē memoriam defunctorum colunt tanq̄
deos. Cur aūt Lactantius religionem potius dictā uelit à religando,non hercle ſatis
intelligo. Fuit biduo apud inferos Chriſtus,inq̄t, hoc uinculo pietatis obſtricti deo
religati ſumus,unde religio nomē accepit. Veꝝ cum ante Chriſtum ipſum deoꝝ q̄q;
metus eſſet,cuius ſanguine & pietate religati eramus? Nullum certe tum erat uincu-
lum,imo titubabant, & ſoluta erant oīa. Venit qui nos redimeret, & cuius pietatē ac
miſericordiā religeremus tantoꝝ beneficioꝝ memores. Vter uero melius ſentiat,ali-
orum ſit iudicium.perge Coſme,niſi quid ad hæc requiris. COS. Alte uero,& ut
oportuit,à capite repetiſti oīa. Aniles igitur ſuperſtitiones ocioſoꝝ q̊rundam uitabis
Laurenti,ne fruſtra tēpus in nugis teras,& ea timeas quæ oſcitantes quidam aucupij
gratia confingunt & ſomniant. Non eſt cur ſacerdotes roges,quod irridendo Socra
tem feciſſe aiunt, ut Aeſculapio pro te gallū immolent:Sanctitatem uero quæ eſt (ut
ait Cicero) colēdi dei ſcientia,amplectere:Hypocritas fuge, ne te ſuis artibus ſuperſti
tioſum reddant. Eſt eñ genus hoīm pnicioſum & maleficū:hos quidem ut reꝝ oīm
ſimulatores ac diſſimulatores, ſaluator ipſe in euangelio deteſtatur & accuſat. Occul
tum q̄ppe ſcelus eſt, nec ut alia uitia facile dignoſci poteſt. Virtutis eñ ac ſanctitatis
nomina ſemp in ore habent,contemnere oīa uidentur, ſaluatoris & ſanctoꝝ ſimula-
cra publice magis q̄ priuate uenerātur & adorāt,obtorto ambulāt collo, demiſſo uul
tu,ſqualida barba & ueſte,atq; ij quidem magna ex parte ignaui, rudes, ſordidi,ſola
oſtentatione & uultus pallore cōſpicui hoībus,tanq̄ inutiles fuci,& alienis laboribus
inſidiantes,infeſti ſunt. Quare bene à M. Tullio dictū eſt,nullā capitaliorē peſtē eſſe,
q̄ eoꝝ q cum mali ſint,id tñ agunt,ut boni uiri eſſe uideātur. Ad Lucilliū uero ſcribēs
Seneca,hoīem monet,ne quid hypocritaꝝ more agat,qui nō pficere quod oſtentant,
ſed cōſpici cupiunt. Caute igitur cum huiuſcemodi hominibus uiuendū eſt ne circun
ueniaris, neve in aliquā ſuperſtitionē eoꝝ fraudibus incidas,qui certe etiam in crimi
ne deprehēſi, puniri non poſſunt, quod eoꝝ uitia interpoſito religionis nomine ob-
tegūtur. Dubitant eñ hoīes, recte ne ij an perperā agant:fugiendi itaq; ſunt tanq̄ in-
utiles fuci,& ciuitati graues. Sed his omſſis,ad alia,ſi placet,pgamus. LAV. Quid
ſubijcias ſecundo loco,expecto. COS. Stoicoꝝ quidē mos fuit ubi de religione
diſſeruiſſent,ſecundo loco charitatē patriæ,diſceptandi & ueri inueniendi cauſa pro-
ponere:quod certe non ab re factum eſt. Nam cum oīa(ut ait M. Tullius)ratione ani

moq; luſtraueris, omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla charior, q̄ ea quæ cum rep. eſt. unicuiq; noſtrum chari ſunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: ſed oẽs oĩm charitates patria una complexa eſt, pro qua quis bonus dubitet mortẽ oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quo eſt deteſtabilior iſtorũ immanitas, qui lacerant oĩni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati ſunt. Augere enim patriam imperio, agris, honeſtis uectigalibus, optimi ciuis eſt proprium, qua ex re certe magnam apud oẽs bene ſentientes ij nanciſcuntur gloriam, ut Curio, Fabricio, Catoni ſeni obtigit. Contrà uero in uitio ſunt, qui poſthabitis cõmodis ciuium, explendæ auaritiæ & uoluptatis cauſa exigunt, extorquent quicquid in mentem uenit. Potuit ne uox ulla ſceleratior uideri q̄ illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatẽ? qui dicente Cicerone, incendium ab eo excitatum, ſentio, inquit, & illud quidem ſi aqua non potero, ruina ſaltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certe idem exitus manſit, ac merito profecto, qui L. Saturninũ, Sp. Melium, duos Gracchos tyrannidẽ ad exitium patriæ appetẽtes. Quanto aũt laudabilior Brutus ille primus cõſul poſt exactos reges, qui neq; filijs quidẽ in coniuratione deprehenſis, neq; ſibi ipſi pepercit, dum ſtudio tuendæ patriæ, quã e Tarquinij manibus uindicauerat, collatis haſtis cum Arunte Superbi filio congreditur: Cecidere quidem ambo mutuis uulneribus, ſed diuerſo noĩe. Laudatur Brutus ut optimus ciuis, & bene de patria meritus. Improbatur Aruns ut nequiſſimus parricida. Laudanda eſt & Deciorum charitas: quorũ alter bello gallico, alter bello latino pro ſalute patriæ ſeſe deuouere. Iniecit ſe in lacũ Curtius armatus, adoleſcẽs ſane nobilis, equo calcaribus in uoraginem adacto. Intellexerat eñi uatum reſponſis hiatum terræ coire non poſſe, niſi ea re iniecta, qua pop. Rom. pluriſmum ualeret. Hoc aũt Curtij factum ita laudauere ciues, ut in eundem locum ſinguli quiq; honoris gratia quadrantem cõiecerint. Non caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veijs cum aurum mittendũ eſſet delphico Apollini propter decimas, quas in bello Camillus uouerat, nec facultas in publico eſſet, ornamenta ſua matronæ in ærarium detulere, patriæ magis q̄ ſuis cõmodis conſulentes. Idem quoq; fecere, cum urbs à Gallis redimẽda eſſet. At uero cũ Thraſybulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, uni ex conſcijs dicenti, quantũ tibi Thraſybule debebunt Athenæ, reſpondit: dij faciant ut quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themiſtocles uero ne patriæ bellum inferret, inſtante Xerxe Perſarum rege, inſtituto ſacrificio, patera exceptũ tauri ſanguinẽ hauſit, atq; hoc pacto mori maluit, q̄ patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idem ſi Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propoſitum fuiſſet ante illatum patriæ bellum, gloriã certe multis laboribus partam, non unà cum uita turpiter amiſiſſent. Hoſtes enim patriæ iudicati, in cuius ſinu educati fuerant, ſuorũ ſcelerum pœnas tandem dedere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Aeneas his uerbis:

Aen. 2. *O patria, o diuûm domus Iliũ, & inclyta bello Mœnia Dardanidũ,*

q nobis (deũ ſemp excipio) nil patria charius in uita eſſe debet, aut dulcius, ut Græci aiunt. Idẽ q̃q; poeta hoſtes patriæ carpit, potiſſimũ uero Curionẽ, ut quidã uolunt,

Aen. 6. *Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem*
Impoſuit, fixit leges prẽcio atque refixit,
Lib. 5. Phar. *Gallorum captus ſpolijs & Cæſaris auro,*

Vt Lucano placet. Grauiſſimum quidem hoc crimen eſt, cum Ariſtotelis ſcientia, amare patriam natura cogamur. Quid enim ſibi uult illud, quod Vlyſſes ad Ithacæ ſaxa illa quidem parua & ignobilia, non ſecus redire feſtinat atq; Agamemnon nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit, quam uelim ita amplectare, ut bonorũ exemplo eã opibus, autoritate, dignitate, imperio, q̃ad fieri poteſt, augeas. Sed qm̃ natura libertatẽ oẽs appetunt, q̄ eſt poteſtas uiuẽdi ut uelis, curandum tibi erit, ne patria noſtra à tyrãnis opprimatur. LAV. Quonã tandẽ id fiet modo? COS. Si popularẽ remp. qualis noſtra, cuiusq; propoſitum eſt, nemini ſubeſſe uelle, in æqualitate & officio continueris. Tria autem ſunt ad id permaxime neceſſaria, libertas ſcilicet, diuitiæ,

uirtus. Libertatem diximus, poteſtatem uiuendi ut uelis, q̃d nequaq̃ ſeruis cõtingit.
Huic uero duo genera hominum inſidiantur, quorum alterum domi interdum ma-
gna impenſa nutritur, alterum foris uel ſimulatione amicitiæ, uel fraudibus, uel ui re-
buſpublicis ſemp aduerſatur. Domeſticos tyrannos eos appello, qui propter ingen-
tes diuitias quibus ad largitionem utuntur, in ciuitate ſua primo quidẽ principatum
obtinent, mox diſcordias ſerendo, eo multitudinẽ traducunt, ut opera ſua contra no
bilitatem utantur. Sumptis itaq; armis ac pulſis optimatibus, tyrannidem occupant:
Veluti Philon apud Argos, * Panctius in Leontinis, Cypſelus Corinthi, Piſiſtratus
Athenis, Dionyſius Syracuſis, Phalaris Agrigenti. Hoc autem ne contingat, bono ci
ui curandum eſt. Bonum autem ciuem eum appello, qui periclitanti patriæ cõſilio &
manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio Naſica, qui omnium ſcientia ſapientiſ
ſimus & optimus eſt habitus: maximus enim (ut ait Ariſtoteles) honos habetur, non
ei qui furem occiderit, ſed qui tyrannum ut publicũ hoſtem, quippe qui ut domina-
tum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, ſapientes necat, comeſſatio-
nes & ſodalitates uetat. Tolli gymnaſia, & quicquid tale eſt, unde oriri inter ciues in-
telligentia & fides poteſt. Sua enim intereſſe putat, ut ciues inter ſe q̃ maxime diſiun-
cti ſint: nam cognitio fidẽ generat. Id autem ne fiat, delatores ſubmittunt, qui clancu
lum excipiant quid à ciuibus in coronis dicatur, ut Hieron Syracuſis feciſſe dicitur: &
noſtra ætate Lodouicus Melioratus, qui ex atce Firmanos ſagittis inceſſebat, ſi eos
quaſi coniuratores in corona conſpexiſſet. Prætereà uero potentes cum pauperibus
committunt, diſcordias ſerunt, populoſq; in continuis ſumptibus & laboribus con-
tinent, quod Romæ Superbum Tarquinium, Athenis Piſiſtratum, in Samo Polycratem
feciſſe legimus. Ciues enim ſuos occupari continuis negocijs uolunt, ne de libertate
cogitent. Ne igitur patria noſtra talia monſtra aliquando ſuſtineat, Laurẽti caue, ma
loſq; ciues & tyrannidem affectantes, ab urbe pelle more patrio. Nolo queñq̃ interfi-
cias, Naſicam imitatus, niſi aperte in coniuratione deprehenſus fuerit. Ciuitas enim
noſtra Athenienſium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit,
aut ad tempus relegat. Legibus itaq; noſtris & moribus tibi utendum cenſeo: ne ſi ſe-
cus feceris, & degenerare à maioribus noſtris, & infamiam crudelitatis ſubire uidea-
ris. Externos autem tyrannos à ceruicibus patriæ facile remouebis, ſi eorum conſilia
quàm diligentiſſime obſeruabis. Simulata enim amicitia inito fœdere, eo plerunque
populos deducunt, quibus natura hoſtes ſunt, ut uel ſponte uel coacti iugo ſeruitu-
tis colla ſubijciant. His igitur tantum fidei præſtabis quantum uita tyrannica exigit,
inuigilabiſq; ne ciuitatem noſtram imparatam offendant. Id autem percommode fi-
et, ſi populos finitimos, ſi principes fœdere & amicitia patriæ deuinxeris, ſiue milites
paratos ad omnes caſus habueris. Ad hãc uero rem pecunijs opus eſt: quæ (ut Demo
ſtheni placet) reip. nerui ſunt: ut Ariſtoteli aũt, ita neceſſariæ, ut euerti popularis reip.
ſtatum neceſſe ſit, niſi ciuitas ſuos prouentus, ſua uectigalia habuerit. Facultates habe
ant ciues oportet, ut ſit unde reſp. opportune uires ſuſcipiat. Hãc ob rem fortaſſe Car
thaginenſium conſuetudo improbanda non eſt, qui aliquem e populo ad prouincias
gubernandas obeundoſq; magiſtratus ſemper mittebant, qui ditior factus, & cũ reli
quis ciuibus in pace uiueret, & haberet unde remp. iuuaret: quod ego cum reliquis ci-
uibus perſæpe feci, dum grauiſſimis bellis nunc a Vicecomitibus, nunc ab Alphonſo
Ferdinandoq; regibus multis annis premeremur. Virtutem autem his rebus coniun
ctam eſſe oportet, ſine qua certe integra felicitas haberi nõ poteſt: de qua etſi ubiq; di
citur, tñ ſuis locis & opportune ratio habebitur. Sed ad inſtituta, ſi placet, redeamus,
niſi quid ad hæc uultis. PLA. Tu quem uoles ordinem teneto, nos attente q̃d di-
cturus es, expectamus. COS. Putare profecto (ut ait Plato) unuſquiſq; debet, oĩa
quæ poſſidet, eorũ eſſe qui nos genuere, quiq; educauere: ſecũdo loco, eorũ qbus cum
geniti & educati ſumus. Nam ſi cõtentio q̃dam & cõparatio fiat, qbus plurimũ debea
mus: poſt deũ & patriã ſequẽtur parẽtes: quorũ bñficijs, & qdem grauiſſimis, aſtricti ſu
mus, ſequẽtur liberi, fratres & bene cõuenientes propinqui. Hoc etiã in mandatis ha-
bemus, quo diutius uiuas, patrem honorato & matrẽ. Prætereà uero, qui dixerit fra- Exod. 20
tri ſuo tacha, reus erit gehennæ. Virtutum eñ omium, charitas ipſa (ut Ambroſio pla Matth. 5.

cet) fundamentum eſt: quæ certe dirimi inter parentes & natos, fratrumq́; inter ſeſe ſine nefario ſcelere non poteſt. Nam cum à Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies eſſet, ꝙ occaſione bene gerendæ rei exceſſiſſet imperij obtinendi legitimum tempus: & quod optimum filium ab hominibus relegaſſet, & rure habitare iuſſiſſet, filius adoleſcens prima luce Romam uenit ad Pomponium, ubi negocium exhiberi patri intellexit: à quo ſtatim intromiſſus, quia exiſtimaret cõtra patrem aliquid afferre remotis arbitris, gladium ſtinxit, Pomponiumq́; iurare coegit ſe patrem miſſum eſſe facturum. Plus enim mouit adoleſcentem pietas in patrem, q̃ in ſe patris moroſitas & iniuria. Coriolanum quoq;, quem nec dij, nec homines dimouere ab obſidione urbis poterant, ſola mater lachrymabũdum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Aeneas, quod patrem Anchiſen humeris ſuis ab incendio liberauerit: nec improbatur Scipio ille, cui poſtea Aphricano cognomentũ fuit, q patrem apud Ticinum in prælio uulneratum ab hoſte ſeruauit. Prætor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem cõiecerat, pietate motus cuſtos non modo ſtatim eam non necauit, uerumetiã filiæ, diligenter tamẽ excuſſæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum exiſtimans ut ſine ſua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamẽ illa huberibus filiæ alita: qua re cognita, liberata mater, filiæ pietati condonata eſt. Carpitur autem Neronis uita multis in rebus: ſed illud inter cætera ſcelera crimẽ ei obijcitur, quod poſthabita pietate matrem Agrippinam interemit, à qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Merito igitur ſceleratus homo, patrię quam omni flagitio cõtaminauit, & matri contra quam unice impius fuir, pœnas tandem & quidem graues dedit. Poſt parẽtes uero ſecundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te ſaluum in omni fortuna, quiq́; dignitatẽ tuam augeri malit, quàm frater Iulianus adoleſcens inſignis, inuenies neminem: & ob eam rem eum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cum prouinciæ cõſulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quàm Lælio amiciſſimo Aſiam committi: neq; hoc quidem cõtentus, ſe ei cum antea imperator fuiſſet, legatum præſtitit, quo uictor cum triumpho in patriã rediret. Quantum amauerim ego fratrem Laurentiũ, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi ſunt teſtes: quanta itẽ beneuolentia coniuncti fuerint inter ſe pater patruusq́; tuus filij mei dulciſſimi, te certe nõ latet, qui eos in uita uidiſti. fratrem itaq; imitatione noſtri amato, propinquos non modo in precio habeto, uerum eos quoq; cõſilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Veriſimile enim eſt, eos tibi melius conſilium daturos, quàm illos qui nulla tibi affinitate coniuncti ſunt. LAV. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam cenſent. COS. Dicat Platina, recte ne ij ſentiant an ſecus: ego interim in ſiniſtrum latus recumbã, cubitoq́; innitar. PLA. Vulgaris hæc quidem opinio eſt, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri poteſt, ſi naturæ uim inſpicimus & contemplamur, ut cuipiam charior ſit amicus quàm frater bene cõueniens? Ex eodem utero natus, eiſdem huberibus alitus, eadem diſciplina imbutus, non antefertur ſocio & amico. Fruſtra nos quidẽ germanos conſuetudo appellaſſet. Fruſtra fratrem quaſi fere alterum M. Varro dictum putaſſet, ſi non pluris fratrem quàm amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem ſapiẽtiſſimi exemplum, ſat tibi eſſe debet, qui, ut auus tuus paulo ante dixit, fratrem in honore C. Lælio antepoſuit. ſed perge Coſme ſi percommode iaces. COS. Quoniam de Lælio nuper mentionem feciſtis, uideatis quæſo quanti faciendam amicitiam ſentiat. Quid, inquit, ſtultius eſt, quàm ut plurimum copijs, facultatibus, opibus ualeas, cætera parare quę parantur, pecuniam, ueſtes, famulos, gloriam, uaſa precioſa, amicos nõ parare, optimam & pulcherrimam uitæ ſupellectilem? Vita enim inculta & deſerta ab amicis, nõ poteſt eſſe iucunda. Tibi igitur Laurenti quærenda ciuium omnium charitas eſt, humanitate, manſuetudine, comitate, & gratia. Tot eñ oculos, tot manus, tot animos habebis quot amicos. Rerum autem omnium (ut ait Cicero) nec aptius eſt quicquam ad principatum inter ciues tuendum atq; tenendũ, quàm diligi: nihil alienius, quàm timeri. Vnde præclare ait Ennius: Quem metuũt, oderint: quem quiſq; oderit, perijſſe expetit. Neq; certe ullius tantæ ſunt opes, quæ odijs multoꝝ poſſint obſiſtere. Malus eñ cuſtos diutur-

nitatis metus eſt, ut idem M. Tullius affirmat, contráq; beneuolentia fidelis. Nã mutua ſint oportet beneuolentia & odiũ, & eos timere à quibus metui uolumus, neceſſe eſt: q̃d Dionyſii ſuperioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini uita oſtẽdit, q tandem oppreſſi, uitam merito cum tyrannide amiſere. Quis autem non cẽſeat C. Caligulam, Neronem, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæſos, cum eoꝝ uita tota tyrannica eſſet, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla ſtabilis beneuolentiæ poteſt eſſe fiducia? His autẽ ſuſpecta ſunt oĩa & ſolicitudine plena, cum nullus apud eos ſit amicitiæ locus. Dices tñ eos coli ſimulatione dũtaxat ad tempus. Verum ſi forte, ut perſæpe fit, de gradu ceciderint, intelligẽt q̃ fuerint inopes amicorũ, quod Tarquinium Superbum dixiſſe ferun·, tum cum exul eſſet, ſe intellexiſſe quos fidos amicos habuiſſet, quoſq; infidos, cum iam neutris parẽ gratiã referre poſſet. Verum quia ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere ſolent, deligendi à te ſunt, qui ob ſapientiam, uirtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quiq; merito boni uiri appellari poſſint. Neq; eñ aliter uera amicitia dici poterit, niſi fuerit in uirtute cõſtantia ac perpetuitate fundata, qualis fuit illa Scipionis & Lælij, Oreſtis & Pyladis, ac duorum Pythagoræorum Damonis & Pythiæ. Hos uero ſi nimium exactæ amicitiæ reconditæq; exiſtimas, delige ex ciuibus tuis qui ob uirtutẽ firmi amici, ſtabiles & conſtantes futuri ſint: tales aũt ij erunt, quorum uita omni ex parte probata fuerit, ne eos amicos exiſtimes, qui uoluptatum inſtrumenta ſunt, quiq; merito ob flagitia omnium ſeruorum turpiſſimi ſunt uernæ. Prius autem ex Iſocratis ſentẽtia diligenter ſcrutabere, qualis exiſtimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij ſint, quos in amicitiã recepturus es. Nam eius ingenij ꝑfacile iudicabere, cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea uero ſi boni erunt, horum integritati te ac remp. noſtram tutiſſime committes: ſi mali, in te unum omnis fere culpa uertetur, maxime uero ſi quid detrimenti patriæ noſtræ iſtorum culpa acciderit. Bonos igitur delige ex omĩ numero, potiſſimum autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, ut dixi. LAV. Ego uero ex te libenter audirem, quos nobiles & uiri boni amicitia dignos cenſeas. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero de petitione conſulatus, cum de Antonio & Catilina loqueretur, nequaq̃ ſunt (inquit) ij tam genere inſignes, q̃ uitijs nobiles. Eſt enim nobilitas ſecundũ Stoicos, ſplẽdor quidam ex propria uirtute proueniens, cui omnis generoſitatis palma tribuẽda eſt. Quare mirari non ſatis poſſum, quod Ariſtoteles homo omnium, qui unq̃ fuere ſapiẽtiſſimus, in libro de rep. eos nobiles ſibi uideri dicat, quorum maiores uirtute & diuitijs aliquando floruerint, cum uera nobilitas nõ aliunde q̃ ex ipſa uirtute oriatur: alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur. Præterea uero non eſt cur eos nobiles cenſeas, qui nobilitatem in deſidia collocant. Nil eñ agere poſt crapulam & ebrietatem, in purpura autem & ſubſellijs uiuere, ſericatas ferre ueſtes, aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam bene pectere, accipitrem circunferre, unguenta ſapere, in nobilitate ponunt, quo certe nihil eſt à generoſitate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, ut equites propter rem in bello egregie geſtam, annulo, fibula, & armilla donarẽtur, uirtutis, nõ autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item rem geſtas maiorum, atria imaginibus referta, porticus ſignis ac tabulis ornatas, ædes conſtructas oſtentare, plus admirationis, quàm nobilitatis in ſe habent. Erunt tñ hæc nobis adiumento, ſi maiorum noſtrorum uirtutẽ & animi præſtantiam imitati fuerimus: ſecus uero, dedecori ac turpitudini. Huiuſcemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille cynicus philoſophus, malitiæ & ignauię uelamẽ eſſe dicebat. Quare M. Catonem priſcum illum, quem Cenſorium uocarũt, non genus, non diuitiæ (Tuſculi eñ natus eſt obſcuro genere, tenui cẽſu) ſed eximiæ pulcherrimæq; uirtutes nobilitarunt. Idem de C. Mario, Seruio Tullo dici poteſt. Ipſam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eoꝝ eſſe, qui claris, bonis, iuſtiſq; parẽtibus ſunt orti. Secundam eorum, quorum parentes aliquãdo principes extitere. Tertiam, cum maiores noſtri fama & rebus bello geſtis uel publicis certaminibus parta corona claruerũt. Quartam, eoꝝ qui præclara aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem ut uere nobiles, cæteris omnibus

philoſophus anteponit. Platonem uero Ariſtoteles ſecutus, eoſdem ſcripſit ſibi uide-
ri nobiles & uirtutis ſtudioſos, in ſola uirtute nobilitatem collocans. Seneca quoque
ad Lucillium ſcribens, idem ſentire uidetur. Non fuit, inquit, Socrates patritius, non
eques Romanus: hunc tñ & Platonem philoſophia non accepit, ſed nobiles reddidit.
ſola eñ uirtus eſt quæ nobiles facit, quæq; poſteros in nobilitate continet. Ex his igi
tur ut ex generoſa ſtirpe tibi amicos delige, quorum opera & præſentia ad uirtutẽ ex-
citere. Habes Donatum Acciolum, habes Alemannum Renoclnum, alioſq; complu
res, quorum doctrina & peritia publicis priuatiſq; in rebus uti pro arbitratu tuo po-
teris. LAV. Non eſt ut uideo, præcipirandum in deligẽdis amicis, adeo ad uiuum
omnia reſecas. COS. Imo uero cauendum ne circunueniare adulatione, blandi-
tijs, aſſentatione quorundam leuium hominum atq; fallacium, nil ad ueritatem, ſed
ad uoluptatem omnia loquentium, qua peſte nulla certe maior adhiberi poteſt: his
præſertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præſtanti repub. ualent. Nam
quodcunq; dixeris feceriſve, ſine diſcrimine laudant & aſſentando extollũt, uultum
fingendo & nutum, ut ait M. Tullius, non autem mentem & uoluntatem obſeruan-
do. Legiſti credo Eunuchum Terentij, Aſtat turba Gnathonum: ait quis, aiũt: negat
quis, negãt: is quæſtus apud quoſdã non bene inſtitutos, eſt multo huberrimus. Hoc
autem facit aſſentatio illa pernicioſa, ut cum poſtea uerum quis dixerit, id audire for-
tunati iſti nolint. Illo enim ueneno imbuti, cum ſe plus q̃ cæteros ſapere arbitrantur,
bene admonentium conſilia & ſententias cõtemnunt, coruis (ut aiunt) oculos etiam
in uita præbentes. Aſtant illi, aſſentantur, aſſident, mirantur: nec uerbum ullum pro-
fers, quod non ponderetur ab ijs ut lucrum faciant. Præterea uero quæſtus gratia oẽs
animi affectus, quod quidem difficile uidetur, inuertunt, ut Satyro placet, rides maio-
re cachinno, Cõcutitur: flet, ſi lachrymas conſpexit amici. Aſſentatores enim (ut Ari
ſtoteli placet) ſordidi, humiles, ac ſeruilis conditionis ſunt. Tu uero Laurẽti, ut bene
inſtitutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex Thale-
tis Mileſii ſententia, teipſum cognoſce. Hac enim ratione perfacile intelliges, uerum
ne ſit quod iſti de te prædicant. At uero ſi mihi obtemperaueris, illos potius amplecte
re, qui cum erraueris, monere te prudenter & modeſte audẽt. Hac autem libertate lo-
quendi fiet, ut ſi quando quicquam in conſultationẽ ueneris, habeas qui tibi ac reip.
intrepide ſententiam explicent. Præterea uero ſi uiros præclaros & ueridicos habue-
ris, adulatores ipſos ignominia notatos, in malam rem ſtatim abiges. LAV. Recte
admones Coſme, neq; hoc genere hominũ noſtra ciuitas caret. Ad cætera, niſi quid
ad hæc uult Platina, pergamus. PLA. Eſt aliud genus hominum huic haud mul
tum diſſimile: hominum genus dico execrandum & bonis pernicioſum, cuius fallaci-
is & maledicenria in maximum diſcrimen adductus interdũ ſum. Hos delatores uul-
gus appellat. COS. Bene admones Platina, & ita eſt ut dicis. Inſerunt ſeſe perni-
cioſi delatores in turbam hominum, benigne primo unumquenq; alloquuntur, &
tanq̃ aucupes uerbis quibuſdam homines in eos ſermones alliciunt, unde calumniæ
colligi poſſint. Quid quiſq; dixerit obſeruant, nonnulla ſponte ſciſcitantur, ueluti re
rum ignari quo mentes hominum & conſilia exactius percipiant, ac taliũ rerum ſtu-
dioſis deferant. Hinc autem ciuium ſimultates, odia, diſcordiæ, tormenta, ſupplicia,
cædes, exilia oriuntur. Hinc rapinæ ex damnatorum bonis, hinc poſtremo urbiũ in-
teritus, bonorum omnium calamitas, adeo hoc uenenum percommode auribus ho-
minum inſtillant, eoſq; quoquo uolunt impellunt. Apud Hadrianum imperatorem
alioquin bonum principem, adeo ualuere delatorum uoces, ut quoſdam amicos ad
dignitatem antea euectos, deinceps hoſtium loco habuerit. Vendidit Platonem Dio
nyſius, hominem ſane diuinum, concitato delatoribus odio. Mori à ciuibus ſuis co-
Boethius. actus eſt Socrates malorum calumnijs, uir autem doctiſſimus atque innocentiſſimus
Boethius Theodorici regis iuſſu, inſtigantibus delatoribus, patria ac uita priuatus
Apophthegma Domitiani. eſt. Domitianus uero inter imperij monſtra cõnumeratus, hac in re ſolſi reſpicere ui-
ſus eſt, quod delatores contempſerit, & ab urbe expulerit, hanc uocẽ frequenter uſur
pans, delatores qui non caſtigat, irritat. Quales igitur æſtimandi ſunt ij, quos etiam
ſceleſtus imperator odio habuit? Ac merito quidem. Contra ſuperbos enim, iracun-

dos,uiolentos,fures,prædones,ſicarios,inuidos ſuut nobis inuenta remedia:contra hos uero nullum,cum uerſuti quidem, uafri, ſubdoli,fallaces ſint, ac prius te opprimant,q̃ tale aliquid tibi euenturum ſuſpicari poſſis. Qui locus innocentiæ,ubi iſti regnant feris peiores,cum ſocietatem humanã qua nihil in uita melius eſt, maledicentia tollunt:Detrahere enim(ut ait Cicero)aliquid alteri, & hominem hominis incõmodo ſuum augere commodum,magis eſt cõtra naturam q̃ mors,quàm paupertas, quàm dolor,q̃ cætera q̃ poſſunt aut corpori accidere,aut rebus externis. Contenendi ergo & pellendi ij ſunt,ut ſacrilegi & pernicioſi,ut ſuriæ phlegetoutis:& quid quiſq; dicat conſiderandum,de quibusve dicat. Hac enim ratione ciuitatis noſtræ quieti & incolumitati conſules. LAV. Multũ tibi debeo Platina,qui auum meum admonuiſti,ut mihi antidotum daret contra uenenatas delatorum uoces. PLA. Omitte iſta Laurenti,nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamẽ, ſi mandata Coſmi obſeruaueris:debebũt & ciues tui,ſi per te hac peſte caruerint. Sed audi quæſo, quod auus deinceps dicturus eſt:Vultum,ut mihi quidem uidetur,compoſuit, hilarioręq; quàm unquam antea factus eſt. COS. Quaſi uero ſoli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum,uultum rebus de quibus dicturi ſunt, accommodẽt. De humanitate dicturus,comitatem fronte oſtẽdere neceſſe fuit. PLA. Recte ſane ex Horatij ſententia. Sed perge inam & nos quoq; frontem porreximus,adeo tui ſtudioſi ſumus.

COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero,hominem admonet,ut in gubernãda prouincia ante omnia facilitate utatur in adeundo,lenitate in reſpondeudo. Nihil eſt enim quod æque ciuem charum omnibus faciat & popularem,q̃ ipſa comitas:cui non ſine cauſa bonitas,liberalitas,& amicitia connexæ ſunt: quibus profecto ex rebus conciliari hominum beneuolentia ſolet,ut contrà moroſitate,duritate, & acerbitate amittitur. Verum eſt certe quod Cyrum dixiſſe aiunt,iucundiora multo acceptioraq; hominibus uideri in optimo uiro humanitatis q̃ belli opera. Bella enim plurimum mali intuliſſe mortalibus,humanitatem uero plura bona importaſſe. Aetate quidem noſtra plurimum bello & gratia ualuit Franciſcus Sfortia Mediolani dux: ſed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quàm bellum:qua in re ego quoq;, imo reſp. noſtra hominem iuuit,partim eius comitate mota,partim ne Trauſpadana Italia in poteſtatem Venetorum cum noſtro magno malo deueuiret. Nam ſi Inſubriam occupaſſent,in nos quoq; aliquãdo arma mouiſſent,adeo natura ſunt dominandi cupidi. Hoc igitur patriæ magis q̃ Franciſeo tribui. Tantæ uero humanitatis fuiſſe C. Cæſarem legimus ante principatum, ut & ipſe ciues in conuiuium ſæpius adhibuerit:& inuitatus, illorum menſas non ſit aſpernatus. Laudat comeſſationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuoleutiam inter ſe, cuius quidẽ præcepta pleriq; imitati,adeo multitudinem hac comitate deliniuere,ut eius opera poſtea in maximis rebus atq; optimis ſint uſi,ut intelligas totam hanc popularitatem ad utilitatem reip. non ad priuatum commodũ, ſpectare debere,licet ipſe C. Cæſar longe aliter ſenſerit,regnandi cauſa. Quam quidem cupiditatẽ ita uelim à te reijcias Laurenti,ut pernicioſam & teterrimam peſtem,ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono,quo ciuibus tuis charior ac gratior ſis,maxime uero quando magiſtratum in ciuitate adeptus fueris,qui ipſe per ſe hominibus terrori eſſe ſolet.

Memineris quæſo uocis illius diuinæ,qua uſum Titum imperatorẽ ferũt, Velle quidem ſe talem priuatis exhibere,quales ſibi priuatos habere cuperet. Vt enĩ nihil pnicioſius eſt quàm odio haberi,ita nihil utilius q̃ diligi & amari. Quod certe humanitate,lenitate,facilitate comparatur. Nam ut ſuperbia remp. labefactat,ita humanitas labefactatam aliquando confirmat,ac hominum coutumaciam ita interdum frangit, ut ad ſanitatem male ſentientes traducat. Blande quidem poſt iniurias acceptas tumultuantem populum & ſeditioſum Moyſes appellabat,in laboribus ſolabatur,delinibat oraculis,rebus fouebat, & ob eam rem poſtea ſupra oĩes homiues ſapere exiſtimatus eſt. His enim artibus plebis iudaicæ mentes adeo ſibi deuinxerat,ut eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent,quàm pro rebus geſtis admirarẽtur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populũ uno omnium cõſenſu electus eſt,adeo ut parentes cum filijs ſuis, filij parentibus in amore præ

ferrent,cum ad utilitatem hoīm potius, q̄ dominandi cupiditate ſumpſiſſe regnum
uideretur.Nam tumultuante populo,cædem ueritus ob ſæuitiam Saul, maluit in He
bron exulare,quàm Hieroſolymis imperare:tanti faciebat populi ſalutem, cuius gra
tia regna & magiſtratus inſtituti ſunt.Quantum uero magnis ciuibus ſuperbia inter-
dum nocuerit,M. Druſi tribuni plebis impotentia declarat, qui L.Philippo conſuli
quod ſe concionantem interpellauerat,adeo collum intorſit,ut multus e naribus ei-
us cruor eruperit.Idem quoq; cum ſenatus ad eum mitteret,ut in curiā ueniret,quare
non potius ipſe,inquit,in curiam Hoſtiliam propinquam roſtris,id eſt, ad me,uenit?
Tu itaq; bonos uiros imitatus,facilem te accedentibus præſta, dicentes benigne au-
di,interrogantibus comiter reſponde,petentibus honeſta præſertim,obtempera.
LAV. Quod de humanitate dixiſti,admodū laudo:& ita,ut iubes me facturum re-
promitto,ſed uereor ne interdū ob facilitatem contemnar. COS. Ego uero huic
tamen facilitati grauitatem adiunctam uelim,propter temeritatem & ambitionem
quorundam,omnia ſibi licere ſine diſcrimine arbitrantium.Hos autem cupiditate &
appetitu omnia metiētes, facilime propelles,ſi ea in te fuerint ornamēta quæ in opti-
mo ciue eſſe debent:præeſſe nanque ciuibus ſuis non debet, qui nō didicit prius, qua
id ratione fiat:quod quidem ſtudio, diligentia, doctrina, uſu comparatur, ut intelli-
gas te non ad ocium,ſed ad negocium:non ad ſomnum,ſed ad ſolertiam: non ad uo
luptatem,ſed ad modeſtiam & cæteras animi uirtutes ſpectare oportere.facile mini-
rum contemnuntur,qui nihil uirtutis,nihil animi,nihil neruorum habent:quiq; nec
ſibi,nec alteri proſunt,ut dicitur. Contrà uero in admiratione omnium ſunt, qui an-
teire cæteros uirtute putantur,atque his uitijs carere,q̄bus alij non facile poſſunt ob-
ſiſtere.Hos præterea admirantur populi,hos amant, hos colunt ut ſemideos.fieri eñ
non poteſt ut eum quis contemnat,quem uiderit curare,eniti, ut omnes ciues quàm
beatiſſime uiuāt. Nam qui dat operam ut ex æquo & bono ſuum quiſq; teneat,quiq;
omni diligentia & ſtudio curat,ut ciuitas moribus,induſtria,gloria, facultatibus au
geatur,is certe admiratione omnium & laude dignus eſt. Graue enim pondus eſt,q̄d
optimus ciuis humeris ſuſtinet, florentem ſcilicet ſecunda fortuna ciuitatem conſer
uare:& ſi quando acciderit,eiuſdem calamitates atque pericula propulſare.Hanc ita-
que ob rem(ut dixi)fuere qui hos ſemideos appellarent.Quid enim utilius dari ciui-
tati poteſt? Quid fructuoſius quàm ciuis bene inſtitutus? Qui ſciat omnia prudenter
ac modeſte agere:iuſtitiam colere,liberalitate uti,circunuētos defendere,opem ami-
cis ferre,præmia uirtuti tribuere, prodeſſe quàmplurimis. His autem uirtutibus qui
ſeptus eſt,non utique à ciuibus contemnitur,non à flagitioſis iniuria afficitur. Nam
cum Metellus repetundarum accuſatus,cauſam diceret, & tabulæ adminiſtrationis
inſpiciendæ iudicibus traderentur,omnes certe qui tum aderant,auertere oculos,in-
dignum rati chartæ,& non integritati eius fidem præſtari,cui po.Ro. tantam prouin
ciam commiſiſſet. Tutam autem eſſe uirtutem & integritatem,nō modo apud ciues,
uerum etiam apud hoſtes, declarat P.Aphricani maieſtas: ad hunc enim uiſendum
cum prædones quidam Linternum ueniſſent, poſitis armis, uirtutis eius admirato-
res,non ut hoſtes,ſe acceſſiſſe dixerunt, quibus certe Aphricanus facilem ſe præbuit.
At illi uenerati limē domus tanquam aram,& deoſculata manu Scipionis,poſitis an-
te ueſtibulū donis,læti diſceſſerūt.Hac itaq; ratione Laurēti comitatē ad quā te prius
adhortatus ſum,tutiorem grauitas & conſtantia reddet. PLA. Recte ſane admo
nes.Sed dic quæſo,num hæc maieſtas reſpicit? COS. Contra ambitionem & arro
gantiam duo grauiſſima mala,plurimum certe ualet:iuſtitiā ſiquidem & fidem e me-
dio tollit nimia principatus ambitio.unde præclare ſcriptum eſt apud Platonem,ſi-
militer facere eos,qui inter ſe contenderent,uter potius rempublicam adminiſtraret,
ut ſi nautæ in periculo certarēt, quis eorum potiſſimum gubernaret. Quid ſi imperia
non ſunt expetenda, ut ait Cicero, aut potius non accipienda interdum,aut deponē-
da nonnunquam? Vel ſi tantum pondus ſuſcipitur, omnis ambitio & arrogantia ui-
tanda eſt: ne ſi elati nimium uidebimur ob delatos honores, beneuolentiā omnem
ex animis hominum abradamus,quæ non imminuenda faſtu, ſed augēda eſt clemen
tia & humanitate.Extant autem ſenatus uerba ad Auguſtum Cæſ.per uirū illuſtrem

Valerium Meſſalam:Quod bonum,inquit,fauſtumq́; ſit tibi domuiq́; tuæ Auguſte,
ſenatus conſentiens cum po.Ro. te patrem patriæ conſalutat.Hãc uero glorioſam ſa-
lutationem Auguſtus nequaquam inſolenter accepit,ſed illachrymans ob pietatem
& gratiam ſenatus erga ſe, reſpondit:Compos factus uotorum meorum Patres con
ſcripti,quid habeo aliud quàm deos immortales precari,ut conſenſum ueſtrũ ad ulti
mum uitæ finem mihi perficere liceat:De hac item re ſcribẽs ad generum Auguſtus,
uides,inquit,mi Agrippa communem ſeniorum omnium conſenſum erga nos:terti
um & ſexageſimum annum euaſimus.deos oro,ut quantum mihi temporis ſupereſt,
id ſalubriter ducere liceat in ſtatu reip. feliciſſimo. Nondum enim ad unum omnino
imperium Rom. uenerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad unum deferri
omnia,quàm toties bellis ciuilibus,& quidem cruentis uexari. Continuit itaque hac
ratione multos in officio Auguſtus,adhibita etiam maieſtate, ne ambitione & arro-
gantia quicquam præter honeſtum ſibi licere arbitrarentur. Eadem quoq; modeſtia
uſus eſt M. Antoninus,quem mirari (ut aiunt ſcriptores) quàm laudare facilius eſt.
Hic enim filium ſenatui commendãs,omiſſa arrogantia & elatione:Commendatur,
inquit, ſi uobis & dijs immortalibus dignus erit.Ob modeſtiam uero (ut in antiqui
tate Iudaica legimus) pręfecturam recuſabat Moyſes:at eam dominus ſuſcipere coe-
git.Saul quoq; regni gubernacula abnuebãt:demum uero ſubmittere collũ iugo co-
gitur. Horum aũt admodum diſſimilis fuit Abſalon,Dauid regis filius, qui ambiti-
one & largitione potentiam quærens,patri etiam arma palàm intulit.Ad compeſcen
dam autem hanc immanem beluam,quę fratrem in fratrem concitat,filium in paren
tem,cognatos & affines inter ſe digladiari facit,legem ambitus quæ poſtea amiſſa li-
bertate reticuit,Romani ueteres ſanxere:qua certe ardor ille imperandi mentibus ho
minum inſitus comprimeretur,primumq́; locum in libera rep. ille obtineret, qui ſci-
ret cupiditatibus ſuis imperare,refrenare libidines,ſpernere uoluptates, iracundiam
tenere,auaritiã coercere,cæteraſq́; animi labes repellere. Reticuit poſtea ſanctiſſima
lex dum ad unum omnia referuntur. Tu uero Laurenti grauitate tua & conſtantia ſi
uoles(uelle autem debebis)ubi ad ætatem ueneris,ita petulantium & ambitioſorum
audaciam cõprimes,ut non magnopere lex de ambitu deſideranda ſit. LAV. Cre-
do hercle ita eſſe,& huic mandato facile aſſentior.Sed dic quæſo,ſi hoc agã,quid prę-
mij magis erit mihi in libera ciuitate,quàm cuiuis e populo? COS. Si cuiuis bono
de referenda gratia cogitandum eſt,non eſt fraudandus ſuo merito bonus ciuis:& il
le potiſſimum, qui nõ de uno tantum,ſed de pluribus benemeritus eſt:Huius autem
præmium non erit aurum,non gemmæ,non puellæ captiuæ , ut eſt apud Homerum,
ſed uera & integra gloria,quæ eſt (ut ait M. Tullius) conſentiens laus bonorum, in-
corrupta uox bene iudicantium excellente uirtute.Quod autem frigora, calores,in-
edia,uigiliæ, laboreſq́; cæteri non æque graues his ſunt,qui rem optime gubernant,
ac priuato homini,facit ipſa gloria,qua maxime boni ciues alendi ſunt. Hanc autem
ob rem trophæa, triumphi,ſtatuæ,coronæ, laudatiões tum in uita tum in morte ſunt
inuentæ.Addo etiam hiſtoriam & poeſim ac muſicam, qua in conuiuijs ad citharam
heroum præclaræ res geſtæ canebantur:heroum dico quorum tota uita in uirtute &
non in oſtentatione locata erat.Præclaræ certe ſocietates hãc uiam ad gloriam proxi
mam & quaſi compendiariã ducebãt,ſi quis id ageret, ut talis eſſet qualis haberi uel-
let: quod ſi qui ſimulatione, & ficto non modo ſermone, ſed etiam uultu ſtabilem ſe
gloriam conſequi poſſe rentur,uehementer errant:nam uera gloria alte radices agit,
atq; etiam propagatur:ficta omnia celeriter tanquã floſculi decidunt:nec ſimulatum
quicquam poteſt eſſe diuturnum. Teſtes ſunt autem Saturninus tribunus plebis, Sp.
Melius,Gracchi duo,M.Druſus,quoꝝ uita tota in oſtẽtatiõe fundata erat.Aliud eñ
præ ſe ferebant uultu ac uerbis,aliud fixum in mente gerebant. Vera certe fuit L.Bru
ti gloria,Q.Fabij Maximi,Pauli Aemilij,P.Scipionis,qui nihil aliud cogitarunt in ui
ta,nihil egerunt, niſi quod præclarum & laudabile pro ſalute omniũ & dignitate pa-
triæ uideretur:pro qua bonus ciuis ſi opus fuerit,nõ dubitet mortem oppetere.Is igi-
tur ſit unicus benemeriti de rep. cibus,quo uelim ita paſcerere, ut in uita ciuili nil maius
aut amplius tibi ſit requirendum. PLA. Bene hercle ſuades Coſme. Laurentium
enim ad laudem adhortaris,optima ad capeſſendã uirtutem calcaria. Veꝝ ſi quid ha-

bes ulterius quod adoleſcenti profuturũ cenſeas, id quoq; ediſſere. COS. Habeo
certe nonnulla, quæ & ſi parua uidebuntur, ac priuata magis q̃ publica, tñ cõtemnen
da non ſunt. Pertinere eñ ad dignitatem præclari & excelſi ciuis crediderim, laxius &
magnificentius habitare. Nã ſi magnifici ciuis eſt muros urbis, naualia, ductus aqua-
rum, theatra, porticus, phana, omniaq; oñino quæ ad communem uſum ciuitatis ꝑti
nent ſtruere, quid eſt cur ædes ſibi magnificentiſſimas in præclaro ciuitatis loco non
ædificet, præſertim cum id etiam ad ſplendorem & dignitatem ciuitatis ꝑtineat? Cn.
quidem Octauio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe M. Tulli-
us refert, quod præclaram ædificaſſet in palatio & plenam dignitatis domũ: quę cum
uulgo inuiſeretur, ſuffragata dño nouo homini ad conſulatũ putabatur. Ornãda eſt
item (ut idem ait) dignitas domo, non tota tñ ex domo quærenda, ne in cemento & la
pidibus ueram gloriã repoſuiſſe uideamur. Sit laxa & ampla, ut priuati ac publici ho-
ſpites magnifice & honorificentiſſime ſuſcipi poſſint: quod ego quoq; feci nõ in urbe
ſolum, uerumetiam in agris, ut uidetis. His tñ ſumptibus modus quidam imponẽdus
eſt: ne ſi laxius ædifices, ſuſpicionem affectati principatus iniicias: ſi anguſtius aut ui-
lius, auaritiæ ac quidẽ ſordidæ crimen incurras. Domus aũt ſplendidi uiri ſecundum
Homerũ non ex auro, ebore, argentove, ſed hoſtium ſpoliis ornãda eſt. Illa eñ orna-
menta deliciaꝶ & muliebris laſciuiæ plena ſunt, à quibus certe tanq̃ à Syreneis ſcopu
lis bonũ ciuem declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Me-
nelai domum ex animi eius ſententia. Deſcribit præterea hortos Phæacum, Calypſus
domũ, ac Circes, ut ex tam accurata pictura mores q̃q; incolentiũ cõprehẽdi poſſint.
Boni igitur ciuis ædes ita magnificæ & ſplendidæ ſint, ut nil effœminatũ, nil muliebre
præ ſe ferant. PLA. Magnã certe laudẽ hac in re Coſme conſecutus es. nemo eñ
non dico in urbe tua, uerum in tota Italia magnificentius te ac ſplẽdidius ædificauit:
cernuntur tot templa, tot monaſteria, tot bibliothecæ, tot ædes tua impẽſa ædificatæ
& ornatæ, ut nil ulterius ad hãc magnificentiã opeꝶ addi poſſe uideatur. COS. Fe
ci id quidem, ut dicis, tum ad ſplendorẽ urbis, tum etiam ut rem diuinã excolerẽ. Hoc
aũt noſtrum inſtitutum uelim imitere Laurenti: & ſi quid inchoatum à me eſt, nec ꝑ-
fectum, id tandem abſoluas. LAV. Faciam id quidem. Sed ne excidat, quod antea
propoſuiſti, quæ nam quæſo illa ſunt quæ parua eſſe dixiſti? COS. Quærẽs Lycur
gus oĩa quæ ad mores Laconum pertinerent, primus ex Creta, uel ut alii uolũt, ex Io-
nia Homeri poeſim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum cõuiuia quæ
illi phiditias cœnas uocant, inſtituit, non diffluentes uarietate & luxu, ſed moderati-
one & mediocritate conditas: uictum cultumq; corporis non ad uoluptatẽ, ſed ad ua
letudinem & uires referendum eſſe. Nam qui naturæ humanæ dignitatem & excellen
tiam cõſiderat, intelligit quàm turpe ſit, diffluere luxuria & delicate ac molliter uiue-
re: quamq; honeſtũ, parce, cõtinenter, ſeuere ac ſobrie. In ea uero diſceptatione quam
inter Alexandrum & Diogenem aliquando ortam ſcribit Dion, uexari humanum ge
nus ab aliquo quatuor dæmonum oſtendit, quoꝶ illum certe ſecundum appellat, q
Voluptati ſacrificia defert: & deam ipſam colit odoribus uariis ac ſaporibus gauden
tem. Hic aũt dæmon ut idem affirmat, auditum, guſtum, tactũ, quouis modo poteſt,
mirifice delectat, balnea frequentat, molles ueſtes & laboratos accubitus amat, muli
ebres amplexus expectat. Hæc dea nimirũ eſt ipſa Circe, quæ ſocios Vlyſſis in porcos
mutat: ii uero deinceps, ut timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inuti-
les habentur. Seruãda eſt igitur in uictu cultuq; corporis mediocritas ob modeſtiam
& ualetudinem: qui enim fieri poteſt, ut deliciis aſſueti ciues, ubi opus erit, famem, ſi-
tim, frigora, æſtus, atq; alia incommoda pro republica patiantur? Cõcidant certe ani
mis & corporibus in quouis etiam paruo negocio oportet, qui Sardanapalos, Anto-
nios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluentes libidine & luxuria imitãtur. C.
uero Cæſaris modeſtia & ſobrietas, ut noſti, ab hoſtibus etiam laudatur. Hic enim in
ordinanda ciuitate legem ſumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrum-
perentur. Videbat enim uir ſapientiſſimus, nihil eſſe quod animos hominum æque fa
tigaret, quàm libido & circunſedentes undiq; uoluptates. Ab his igitur ut ab impro-
bis dominis dedecoris & turpitudinis, ſe uindicent optimi ciues neceſſe eſt: ut cum li
bidinibus ipſi parere deſierint, præeſſe aliis merito uideantur. Nihil eſt autẽ quod ma

gis autoritatem boni ciuis augeat, quàm ſi oſtenderit ſe nil minus, quàm de uolupta
te cogitare. Eius eñ mens tota in uirtute collocata eſſe debet. PLA. Vt mihi qui-
dem uidetur, nil ocij, nil quietis Laurentio noſtro relinquis: adoleſcens eſt, quieſcat
interdum oportet. COS. Dormiendum non eſſe niſi corporibus labore & ſolicitu
dine defatigatis ad recuperandas uires cenſuit Socrates: & ſi alicui parum dormire li
cet, cui magis id conueniat quàm optimo ciui non uideo. Ariſtoteles autem in libro
quem de moribus ſcripſit, bonos à malis, miſeros ab infelicibus in dimidio uitæ pro-
pter ſomnum nihil differre oſtendit, cum felicitas hominis in actione, non autem in
ocio & ſomno repoſita ſit. Volo quieſcat, non marceſcat ocio. Volo dormiat, non ſter
tat ad multam noctem. Præterea uero ludos decentes ac liberales animi gratia poſt
cibum ei concedo: & quando ad hæc parua deſcendimus, nõ pudeat dicere quod ſen
tio: Ludus ſit teſſera, chartæ pictæ, latrunculi, alueolus: ſed abſit inter ludendum oĩs
fraus & auaritia: qua fieri indecens ludus conſueuit, & ita interdum concitari luden-
tium animus, ut ex ludo ad conuicia & contumelias tranſeant. Omnem enim aleato-
rem mẽdacem, periurum, alieni appetentiſſimum, ſui prodigum eſſe oportet: qua ex
re in furta plerunq; & rapinas paſſim dilabũtur. Hos autem quanti fecerit Chilon La
cedæmonius, attende. Is enim iungẽdæ ſocietatis cauſa Corinthum miſſus, cum prin
cipes ciuitatis in alea occupatos inueniſſet, ſtatim infecto negocio redijt, dicẽs ſe nol
le gloriam Spartanorum tum quidem clareſcentem, ea maculare infamia, ut dicere-
tur, Spartanos cũ aleatoribus ſocietatem inijſſe. Hac uero in re ideo longior fui, ꝙ
noſtra ciuitas, ut mihi uidetur, hac infamia non caret. Quàm feruẽt interdum gymna
ſia ludentium uarijs in locis, non ſine ſtomacho loqui poſſum. Verũ tu Laurẽti, quod
ego ſæpe conatus ſum, ſi tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam e rep. aufe-
res, ne aliquãdo ciuitas noſtra hac ignominia, ut Corinthus à Chilone, notari poſſit.
iocus poſtremo, qui in uerbis eſt, modo careat ſcurrilitate & ruſticitate, conditusq; ſit
facetijs & ſalibus, inter amicos præſertim, non erit improbandus. Is eñ iocus qui non
illiberalis eſt; non mentem ſolum recreat ac reficit, uerum etiam ad dicendum & re-
ſpondendum ingenium acuit. Auguſtus Cæſar, ſeruato ſemper maieſtatis pudore, io
cis ipſis mirifice delectatus eſt. Vt illud in Vatinium podagrę morbum diſſimulare co
nantem, aſſerentemq; ſe iam mille paſſus per diem ambulare: Minus (inquit) mirũ eſt,
cum iam dies longiuſculi eſſe incipiãt. Nomenclatori cuidam natura obliuioſo in fo
rum ituro, percontanti, nunquid in foro agi uellet: Cõmendaticias, ait, literas tecum
perfer, notum eñ ibi nullum habes. Cũ uero idem forum extrui iuſſiſſet, architecti
tarditatẽ accuſans, ꝙ eodem tẽpore à Caſſio Seuero plurimi accuſati abſoluerentur:
Vtinam (inquit) forum meũ accuſaret Caſſius, citius eñ abſolueretur. Hoc aũt gene-
re urbanitatis non caret noſtra ciuitas, q̃d certe ingenue & liberaliter efferri poteſt, ſi
tẽpore & remiſſo fiat animo. Scurras uero, gnatones, mimos, oĩno abs te reijce, cum
dignitatem optimi ciuis obſcœnitate uerborũ & turpitudine indecentes motus ac ge
ſtus dedecorẽt. Quæ potiſſimũ ad optimũ ciuẽ pertinere mihi uiſa ſunt, hactenus ſcri-
pſiſſe ſat erit: deinceps uero & cras, ſi uultis, quid bonis ciuibus cum populo conueni-
at dicatur. PLA. Copioſe ſane & grauiter omnia dixiſti. Sed uno ſermone, ſi po
tes, hoc ꝑſertim die, oĩa abſolue. Idem eñ Plato fecit. Nam omnem orationem de
legibus uno æſtiuo die perorauit. COS. Sequar ego, ut uultis, diuinũ illũ uirum.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE

LIBER SECVNDVS.

Platina, Coſmus, Laurentius.

SEd uis ne, quoniam iam aduesperaſcit & ualetudini ac ſenectuti tuæ con
ſulendum eſt, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri
ueſperi conſueuit? COS. Volo ſane. PLA. Ad illam porticũ ꝓfi-
ciſcamur, quæ ad orientem ſolem uergit, reſpicitq; colles iſtos uitibus &
oleis conſitos. COS. Sane quidem: illa eñ porticu libentiſſime uti ſoleo: ſiue quid

ipſe mecum cogito,ſiue cum alijs de rebus magnis loquar, adde quod etiã uillæ pro-
pinqua eſt,unde acciri ſerui percommode poſſunt,ſi eorum opera indiguerimus.
LAV. Visne antequam iam uentum ad porticum eſt,aliquid tibi ſubſterni, ut com
modius iaceas?Non enim hic herba eſt ut in ripa Tertiolæ. COS. Si uis aliquid de
me,te ac rep. noſtra dignum audire, fac ut commode iaceam. LAV. En tibi pul-
chre pauimentum inſtrauimus,lecticamq́; compoſuimus. Cõſidamus, ſi placet, atq;
ad eam partem ſermonis à qua digreſſi ſumus,reuertamur. COS. Præclare exigis
Laurenti,ordiar ego,tu audi,ſi quid exciderit,in mentẽ reducet Platina. PLA. Fa
ciam id quidem ac libens.Ita Laurentium noſtrum tua oratione perdoctum fieri cu-
pio. COS. Fieri omnia fortuito & temere Democritum philoſophum eiusq́; imi-
tatorem Epicurum aſſeruiſſe, mecum ſępe mirari ſoleo:maxime uero,quod intelligo
ipſum Pythagoram,unde & philoſophorum ſectæ manarunt,deos antea in dubium
uocaſſe:hunc aũt poſtea ſecutus eſt,Diagoras atheos, qui om̃ino eos excluſit,ſponte
omnia fieri confirmans. Sed quonam modo fieri poteſt, ut philoſophiam profitẽtes,
in tantos tamq́; manifeſtos errores incidãt, cum eorum proprium ſit,rerum cauſas &
rationes afferre? Quãto melius ſenſere Stoici, qui ut in alijs cauſas proponunt,ſic ꝗq;
nec fieri mundũ potuiſſe affirmant,nec conſtare poſſe,niſi ſumma ratione regeretur?
Vnam mentem præeſſe mundo,qua gubernentur omnia, teſtatur Plato:qui plura ui
dit,quàm illi hallucinantes philoſophi.Ad hanc autem opinionem ſeſe uertẽs huma-
num genus,nihil agere tentat ſine ratione,modo ſit aliqua prudentia imbutum,quæ
eſt,ut idem Plato in legibus ait,cæterarum uirtutum magiſtra:hac uero qui munitus
eſt,non ſatellite indiget,non armiſ. Vera eſt profecto illa Bionis ſententia,prudẽtiam
ipſam tm̃ differre à cæteris uirtutibus,quantum uiſus à reliquis ſenſibus.Quid autem
deeſſe poteſt homini in quo ſit prudentia,ad bonorum malorumq́; delectũ? Hæc em̃
ita eſt ars uiuendi,ut medicina ualetudinis,nauigatiõis gubernatio. Vexatur ac meri
to quidem Theophraſtus in libris & ſcholis oĩm philoſophoꝝ, ꝙ in Calliſthene ſuo
illam laudauerit ſententiam,uitã regit fortuna:negant em̃ ab ullo philoſopho quicꝗ̃
dictum eſſe à uero longius,cum conſtet cælum & hoĩes ſapientia regi.Eſt aũt ſapiẽtia,
ut ueteribus philoſophis placet,diuinaꝝ humanarumq́; reꝝ cognitio:quam quidem
Cicero nũc prudentiam,nunc ſapientiã uocat.Hanc itaq; ſapientiam qui aſpernatur,
quid à brutis differat non uideo,cũ ſapientia ipſa uirtutũ oĩm princeps ſit, & quidam
quaſi irriguus fons,unde oẽs bene uiuendi rationes manãt.Hinc orta eſt Platonis in-
genij atq; doctrinæ principis,diuina illa ſententia, Tum deniq; beatas fore reſp.ſi aut
docti & ſapientes hoĩes eas regere cœpiſſent,aut ij qui regerent,om̃e ſuum ſtudium in
doctrina & ſapientia collocaſſent.Hanc coniunctionẽ uidelicet poteſtatis & ſapiẽtiæ,
ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe,ſi is ſummã poteſtatẽ haberet,qui in doctrina,uir-
tute,prudentia ſtudiũ omne ſuũ collocaſſet, qualẽ fuiſſe Romæ P.Scipionẽ, C.Læli-
um,M.Catonẽ accepimus,Lycurgũ Spartæ,Solonẽ Athenis.Pythagoras etiã qui pri
mus philoſophi nomẽ inuenit, Crotonẽ legibus optime inſtituit. Viris em̃ fortitudi-
nem propoſuit,mulieribus pudicitiã & connubij fidem, pueris uerecundiã & literaꝝ
amorem,omnibus frugalitatis ſtudiũ. Thebanum quoq; Epaminundã ad hos uſus
erudijt Lyſias pythagoræus,Syracuſanũ Dionem Plato,multiq; multos:tm̃ ualet ſapi
entiæ ſtudiũ,quam Aphranius uſus eſſe memoriæq́; filiã oſtendit his uerbis: Vſus me
genuit,mater memoria peperit,ſophiã uocãt: Graij, nos ſapientiã. Interrogatus aũt
Ariſtoteles quo differrẽt docti ab indoctis,quo(inquit)uiuentes à mortuis.Philoſo-
phiæ igitur danda opera eſt,qua nil optabilius,nil præſtantius, nil melius eſſe homi-
ni poteſt,cũ eius cuſtos ſit,& naturæ humanæ comes, adiutrixq́;. Veꝝ eſt certe quod
M.Tullius ait,ex quatuor locis honeſtis, illũ qui in ueri cognitione cõſiſtit, maxime
naturam attingere humanã.Oẽs enim trahimur ad cognitionis ſcientię cupiditatem,
in qua excellere pulchrum putamus, labi autem, errare, neſcire, decipi,malũ & turpe
ducimus.Vt em̃ quiſq; maxime proſpicit quid in quaq; re uerißimum, quiq; acutiſſi-
me & celerrime poteſt uidere, & explicare rationem, is prudentiſſimus & ſapientiſſi-
mus rite haberi ſolet. Nam ſicuti prudentia facit, ut res omnes expetendas & fugi-
endas cognoſcamus, ita ſapientia, ne omnino idem eſſe cum prudentia uideatur,
principium eſt cognoſcendi res omnes,exactiſſime contemplandas ſecundum Peri-

pateticos. Nam ſi in uita rebuſq; agendis laudatur uir prudens, cur ſapiens rebus con
templandis propria laude carebit? quod ſi in actione prudentiæ felicitas humana te-
poſita eſt, cur ſapientem beatiſſimum non appellabis in contemplatione uiuentem?
nec in quauis, ſed in ea qua deo quoad fieri poteſt, perſimilis fit, cum res diuinas reuo
cato à ſenſibus animo intueatur & reſpiciat? Ad prudentiam redeo, ſine qua ciuitates
bene muratæ nullo modo eſſe poſſunt. Eſt em̄ recta ratio rerum gerendarũ, quæ uo-
luptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium diſpo-
nit. Transferrt hæc eadem ſeſe non ſolum ad remp. ſed etiam ad familiarem, & ad res
omnes non temere, ſed conſiderate agendas. In deliberatione ſecundum eſſe tempus
re deliberata, omni ſocordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & conſtan
tia offendit, ut honeſtatem & decus cõſeruare poſſimus. Ipſius enim uirtutis tota laus
in actione conſiſtit. At uero in omni deliberatione ſuſcipienda, illud maxime curan-
dum eſt, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſq; temere aſſentiamur: quod certe
non fiet, ſi adhibebimus ad res conſiderandas tempus & diligentiam. Veꝝ non uſq;-
adeo tamen immorandum eſt, quod quidam hebetioris ingenij & moroſi faciunt, ut
occaſionem & opportunitatem rerum bene gerẽdarum amittamus. In omni autem
conſultatione, publica præſertim, uidendum eſt, fieri ne poſſit quod proponitur, fa-
cultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis noſtra omnis cogitatio eſſet,
ueniremuſq; ad id quod à ſapienti uiro lõge remotum eſſe debet, ut dicendũ ſit, non
putaram. PLA. Non potuit hercule ſapientis ac prudentis officium exactius ex-
plicari, quàm à te nuper eſt ante oculos noſtros poſitum. Verum cum Laurentius no
ſter adoleſcens ſit, & prudentia ac ſapientia non niſi aſſuetudine cõparetur, quonam
fiet modo, ut nepos te auo in gubernanda rep. dignus eſſe uideatur? COS. Quaſi
uero Laurentij noſtri cauſa hoc tantummodo dictum ſit. Ciuibus meis omnibus be
ne conſultum uolo, quorum de numero cum multi boni ſint & ſapiẽtes, eos uelim
obſeruet, eorumq; conſilia imitetur, donec gubernare tantã nauim prius ipſe didice-
rit. Fieri enim non poteſt ut ex iuuene ſententia optima eliciatur, cum in prudentem
cadat præteritorum memoria, conſideratio præſentium, intelligentia futurorũ, quæ
haberi non poſſunt, niſi doctrina & aſſuetudine comparentur. Mirum illud in Salo-
mone atque Ioſepho adoleſcentibus uideri poteſt, ut certe eſt: diuino enim numine,
non humana ſapientia & induſtria, factum putarim, ut illi præter ætatem tantum ſa
perent. Senes igitur humanarum rerum periti, in conſilium adhibendi ſunt. Nam ſe-
natus Romanus quem totus orbis terrarum cõſulebat, à ſenibus certe, non à iuniori
bus, nomen accepit. Probati ſint ij, quorum ſententiam reip. cauſa imitaturus es. Ni-
hil habeant ficti, nihil ſimulati, nihil fallaciæ. Aperti ſint & ueri. Plurimum autem in
conſilijs dandis accipiendiſq;, ualet integritas uitæ. Non poteſt eſſe conſilio bonus, q
ita uixit, ut ab omnibus malus haberetur. Voluptates ſiquidem reijciat, auaritiã com
peſcat: affectus denique ac perturbationes ſedet, qui tibi ac reip. utile conſilium datu
rus eſt. Nam qui aurum contemnit, qui munera ſpernit, qui patriæ dignitatem & ſalu
tem cæteris rebus anteponit, facilime cõtemnet hominum cupiditates, & honeſtum
ac rectũ ſeruabit. Corrumpi à Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius non
potuit, ut in ſenatu cenſeret contra dignitatem patriæ, regi pacem cõcedendam eſſe,
antequam ab Italia diſcederet. Abiere quidem re infecta Samnitũ legati, fruſtra Ma-
nium Curium auro & argento impellere conati, ut dandam Samnitibus pacem in ſe-
natu cenſeret, cũ illi toties uiolati fœderis nondũ iuſtas pœnas dediſſent. Vt em̄ ſapi-
entes & bonos dixi in conſultationem adhibendos eſſe, ita uerſutos & callidos reijci
endos cẽſeo, qualis fuit Themiſtocles, cuius profecto conſilium de frangendis Lace
dæmonioꝝ opibus, incenſa clanculũ ad Cytheũ eoꝝ claſſe, Ariſtides dixit utile qui-
dem, ſed minime honeſtũ eſſe. Ii aũt eo tibi ac reliquis ciuibus inuiſiores eſſe debebũt,
quo plura ſapere uidebuntur, detracta opinione probitatis. At uero ſi prudentiæ & ſa
pientiæ cõiuncta iuſtitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliq; ciues his autoribus nõ poſſe
conſeq; arbitremini. Tollendæ igitur aſtutiæ ſunt: eaq; malitia quæ uult quidẽ uideri
prudentia, cum abſit ab ea, diſtetq; plurimũ. Mentiri em̄ emolumenti ſui cauſa, crimi
nari, fallere, ſpripere, in bonum uiꝝ cadere non poteſt: ſagaces eos ſane uelim, non ta-

inde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut ſuis, quemadmodum le-
gibus deſcriptum eſt & iure ciuili. Communia autem ſunt, errantes admonere, igna
ros docere, aut ut erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne cape-
re, conſulentibus fidele conſilium dare, quod ad communem utilitatem pertineat. In
hac autem ſocietate humana gradus diſtinguere, ſuperuacaneum quodammodo mi
hi uidetur. Quis enim eſt qui neſciat, plus ſe patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ci
uibus debere, eiuſdem nationis, eiuſdem linguæ, quàm peregrinis & externis? Multa
ſunt enim ciuibus inter ſe communia, ut ait Cicero, quæ ſocietatem humanam con-
firmant, forum, phana, porticus, uiæ, leges, iura, ſuffragia, conſuetudines, præterea &
familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmiſſimis nodis
ciuitas inter ſe colligatur. Hinc eſt propagatio ſobolis & origo ciuitatum, cuius pro-
curatio non aliena eſt ab optimo ciue, quo magis ſimul nectantur uolũtates ciuium,
quoq; numeroſior noſter fiat populus. Sed quoniam nulla ſocietas præſtantior, nul-
laq; firmior eſt, quàm quæ cum bonis uiris comparatur, curandum tibi erit ac reliqs
ciuibus, ut moribus, doctrina, eruditione, ſi fieri poterit, imbuantur omes. Hac enim
ratione & de patria noſtra bene merebere: & tibi, niſi omnino fuerint ingrati ciues no
ſtri, aliquando parem gratiã referent. Præterea uero eos utpote ratiõe imbutos, quo-
quo uolueris, pro utilitate reip. facile impelles, q̊d non adeo fit in hominibus literaꝝ
& doctrinæ ignaris. PLA. Addis ne huic uirtuti aliud? COS. Addo certe.
Nam cum totius iuſtitiæ fides ipſa fundamentum ſit, curandum erit Laurẽti, tuo po
tiſſimum exemplo in dictis pactisq; eam ſeruent ciues noſtri. Standũ ſiquidem pro-
miſſis eſt, & id faciendum quod iuſtitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidẽ ipſam
Stoici dictam putant. At uero ſi ſecus feceris, ſtatim diſſoluetur ea pars iuſtitię, quæ in
ſocietate humana repoſita eſt. Seruandam quoque fidem peregrinis & hoſtibus illud
declarat, quod dij ipſi qui uoluerunt longe ac late diffundi ipſam uirtutem & iuſtiti-
am, uinculũ ipſius fidei, interpoſita autoritate nominis ſui, annecti paſſi ſunt. Eſt enĩ
iuſiurandum affirmatio religioſa, tota quidem ad iuſtitiam & fidem pertinens. Vnde
præclare ait Ennius, O fides alma apta primis & iuſiurandum Iouis. Cum itaq; iuſiu-
randum uiolatur, fides uiolatur, quam in capitolio uicinam Iouis optimi maximi Ro
mani eſſe uoluerũt. Quod enim iuratum eſt, & mens concepit fieri oportere, id obſer
uandum eſt. M. Regulus unicũ certe inuiolatę fidei exemplum, maluit ad certam pœ
nam redire, quàm datam fidem uiolare. Superatis autem in Sicilia Carthaginẽſibus,
cum Amilcar & Hanno de pace acturi eſſent, ueriti primo adire conſules ſunt, ne ipſi
quoq; fidifragi in uincula conijcerentur, quemadmodum à ſe olim Cornelius Aſina
contra iuſgentium coniectus fuerat. Verum Hanno conſcius Romani animi, conſu-
les adijt, apud quos cum de finibus ageretur, dixere quidam poſſe ei merito euenire,
quod Cornelio per ſuos acciderat. At uero impoſito à conſulibus ſilentio, te, inquit,
Hanno, fides ciuitatis noſtræ hoc metu liberat. Seruandum ergo iuſgentium eſt, ſer-
uanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium ſunt hoſtes,
non perduelles. His autem ſi pactum pro libertate & capite precium ciuis Florẽtinus
non attulerit, nulla fraus ineſt, ne ſi iurati quidem id non fecerint. Nam falſum iura-
re non peierare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut uerbis concipitur,
id non facere, periurium eſt. Scitum eſt certe illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem
iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuiſſet, niſi fidem datam ſeruaſſet. Hãc ue-
ro tanti ſemper fecit populus Romanus, ut etiam præclaros uiros hoſtibus dediderit,
ut de T. Veturio & Sp. Poſthumio, ac C. Mancino legitur, quod iniuſſu ſenatus cum
hoſtibus fœdera inijſſent. Poſt cannenſem pugnam decem captiuos ad ſenatum mi-
ſit Hannibal iuratos ſe in caſtra redituros, ſi de redimendis captiuis nõ impetraſſent:
nouem ex his re infecta redijſſe cõſtat, unum uero ex decem qui paulo poſt q̃ erat in-
greſſus, e caſtris redijſſe, quaſi aliquid eſſet oblitus, Romæ mãſiſſe: reditu enĩ in caſtra,
liberatum ſe eſſe iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem ueteratorem & calli
dum, uinctum ad Hannibalem ſenatus remiſit. Nullum enim uinculum ad colligen
dam fidem iureiurando arctius putandum eſt. Id indicant leges, indicant fœdera,
indicant pœnæ irrogatæ à cenſoribus, his potiſſimum qui fidem uiolarunt. Curato

igitur tuo etiam exemplo,ut eam ſeruent ciues cum inter ſe,tum cum peregrinis:utq;
in emẽdis uendẽdisq; rebus,in contrahendo,locando,conducendove nulla fraude
utantur, nullo dolo malo. LAV. Non eſt ſatis Coſmt,dicere hoc uel illud agen-
dum,niſi doceas qua id rationt fiat. COS. Probe quidẽ ſentis. Et quoniã ut cor-
pus membris,ita etiam ſuis magiſtratibus ciuitas conſtat:uidendũ profecto quàm di-
ligentiſſime erit,quos potiſſimum ex ciuibus ad gubernandam remp. deligatis. Niſi
eñ paterfamilias qui interdũ eius uices gerat, habuerit, nulla erit proculdubio œco-
nomiæ ratio, quod certe multo magis in ciuitatem cadet, quæ pluribus curatoribus
indiget:qui non ex quouis genere hominũ,licet popularis ſit ſtatus noſter,ſed ex ue-
ra nobilitate, de qua antea diximus,deligendi ſunt:conſentaneum nanq; eſt,ex meli
oribus ortos,meliorts futuros,tum ad imperãdum,tum ad parendum.Optimus eñ
gubernator legibus ipſis plerunq; anteſertur,quod non uniuerſa tantum ut leges,ue
rum etiam partes inſpiciat.Hos eſſe bonos & peritos legum,ſi fieri poteſt,oportet,uel
conſuetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros, quod certe non continget, niſi
grandiores natu fuerint. Quæ quidem ætas potiſſimum magiſtratui conuenit, cum
ſenes ob ætatem uerecundiam populis iniiciant.Præterea uero nemo præſertim bene
inſtitutus,indignatur ſenioribus propter ætatem parere,quãdo & ipſe quoq; cum ad
id ætatis peruenerit, ſciat ſe tale præmium recepturum: cumq; intelligat eum poſtea
recte aliis imperaturum,qui prius modeſte ac conſtanter alterius imperio obtempe-
rauerit.Sint igitur quos deligetis ad magiſtratum obeundum,legem quidem loquen
tem, ut ait Cicero, boni,modeſti,continentes,iuſti,fortes,prudentes,abſtinentes,&
à quouis flagitio alieni,teneantq; diiudicandi & imperandi modum. Tueri enim de-
bent (ut ait Plato) commoditatem ciuium: & quicquid agunt,ad eam referre,obliti
commodorum ſuorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debẽt,nt dum par-
tem aliquam tuentur, reliquas deſerant. Nam qui parti ciuium conſulũt,partem ne-
gligunt,rem ſane pernicioſam in ciuitatem inducunt,ſeditionem atq; diſcordiam.
Eorum eñ munus eſt intelligere ſe ad commoditatem ciuitatis natos eſſe: deberéq;
eius dignitatem & decus ſuſtinere,ſeruare leges,iura deſcribere,tueriq; ea quæ eorum
fidei commiſſa ſunt:qđ profecto quàm diligentiſſime faciẽt,ſi intelligent,ab optima
tibus iuſtitiam & pietatem coli,eorumq; cenſuræ aliquando ſtandum eſſe. Magiſtra-
tuum autem animaduerſio omnis & caſtigatio contumelia uacare debet,neque ad ſe
qui punit aliquẽ, aut uerbis caſtigat,ſed ad ciuitatis utilitatem referre debet. Cauen-
dum eſt etiam,ne maior ſit pœna quàm culpa,neve ad iudicãdum iratus accedat,quia
mediocritatem illam tenere non poterit,quæ eſt inter nimium & parum. Sint autem
qui iudicant & ciuitatem gubernant,ſi fieri poteſt,legum omnino perſimiles,quæ ad
puniendum non iracundia,ſed æquitate ducuntur. Hanc ob rem Plato Xenocrati ad
ſe accedenti,uel ut alii uolunt,Speuſippo: Cæde,inquit, hunc puerum: mihi enim, ꝙ
iratus ſum,id nequaquam integrum eſt. Eadem quoq; ratione uſum ferũt Architam
Tarentinum, infenſum uillico ꝙ agros negligenter coluiſſet. Hæc etſi priuatorum
hominum exempla ſint,publicæ tamen animaduerſioni accommodari poſſunt.
PLA. Poſſunt certe,& optime quadrant. COS. Imo uero magiſtratibus & his
qui cum imperio cæteris præſunt, curandum erit,ne plus ſeueritatis quàm clementię
præ ſe ferant:propenſiores enim ad dandam ueniam,quàm ad ſumendas pœnas eſſe
illi quidem debẽt. Proprium eñ magiſtratus eſt, non tam pertinaci ſeueritate & acer
bitate,quàm lenitate & clemẽtia, adhibito conſilio & maturitate, populos in officio
continere. Hinc eſt autem quod clementes deo ſimiles exiſtimamus: contrà uero,cru
deles & immites deteſtamur & abominamur,ut inimicos & hoſtes humani generis.
Quis nõ leget magna certe cum indignatione, L. Syllam dictatorẽ gloriari ſolitum,
ſe à nemine unquam crudelitate uictum, quatuor legiones ex Marianis militibus in
campo martio trucidari iuſſiſſe, Tiberim cadaueribus repleuiſſe, quinq; millia Præ-
neſtinorum interfici ac per agros ſpargi mandaſſe, quatuor millia ciuium & ſeptin-
gentos proſcripſiſſe? De crudelitate Marii, Hannibalis, Mithridatis,pleni ſunt libri
tum poetarum tum hiſtoricorum. Doleo quidem Athenienſes, unde urbanitatis &
humanitatis nomen uenit, Aeginenſium iuuentuti pollices abſcidiſſe,ne à maritima

ciuitate aliquando bello opprimerẽtur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Buſirim,
Proclum, Phalarim, Piratas, Cyclopas, Læſtrygonas commemorem, cum Tiberij,
C. Caligulæ, Neronis, Domitiani recentior ſæuitia ſit? Horũ nomina ita profecto ne-
fanda ſunt habita, ut crudeles & immanes, noſtra quoque tempeſtate eiſdem nomi-
nibus tanquam notis threicijs compuncti uocentur. Quàm uero ſit durum, aſperum
& immite crudelitatis nomen, aliorum exemplo uides. Contrà uero quàm ſuauis,
quàmq; iucunda ſit omnibus ſanctiſſima clemẽtia, ex his intelliges, quorum nomina
ob placabilitatem & lenitatem adhuc in precio ſunt. P. Aemilius, captiuum Perſeum
Macedonum regem procumbere ad genua ſua uolentem, dextera manu ad ſe traxit,
laterìq; ſuo aſſidere ac menſę uoluit. Eadem quoq; clementia uſum ferunt Cn. Pom-
peium erga Tigranem hoſtem, Armeniæ regem: iuſſum nanq; ſurgere, & diadema
quod ad miſericordiam mouendam abiecerat ſumere, in regnum & priſtinam ſedem
reſtituit. De C. Cæſare, cuius diuinam uirtutem ſola clementia qua omnes ſuperauit
exornat, reticere inſtitui, cum omnibus ſit nota. ex hac enim plus prope gloriæ, quàm
ex imperio conſecutus eſt. Tu igitur Laurenti tot clariſſimos uiros imitatus, magi-
ſtratus ipſos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, ut citra ſeueri
tatem potius pedem retrahant, quàm ultra progrediantur, ne ob atrocitatem pœna-
rum tu unà cum ciuibus noſtris crudelitatis notam incurras, qua nihil poteſt eſſe in
bono ciue aut deteſtabilius, aut pernicioſius. Verum quoniam ex æquo & bono ple-
runq; iudicare in ciuitatibus neceſſe eſt, compeſcenda erit audacia cauſidicorum,
qui iudicijs cauillationes interponunt, quo diutius lucri gratia cauſæ ipſæ protrahan
tur. Iure enim gentium & ciuili cautum eſt, ne cui quis detrahat ſui commodi cauſa.
Quid quod etiam tanta eſt eorũ audacia, ut cauſas iniquas ſponte ſuſcipiant, & *ſuſpe *ſuſce-
ctas magnis acclamationibus defendant? Quo enĩ quiſq; maxime clamat, eo ſapien ptas
tior & honeſtior in cauſa putatur. Scribens ad fratrem Heſiodus, eum admonet, ut uo
raciſſimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, niſi eo
rum uita probata & perſpecta fuerit. Bene profecto inſtituta eſt à legum latoribus pœ
na temere litigantibus, ne iniuria quiſpiam ob aduerſariorum potentiam circumue-
niatur. Recte præterea condita eſt lex Cornelia de falſis, qua qui deliquere plectãtur.
Quis enim pupillus, quæ uidua, quis inops, quis peregrinus rapidos iſtorum dentes
aufugiet, niſi fuerint tua ſeueritate coerciti, & intra proprios fines retruſi? Videat præ
tor, penes quem omnis publici priuatiq; iuris poteſtas eſt, cuiq; licet ius condere, ac ue
tera reſcindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, aliter iudicet, quàm legibus &
moribus, aut conſuetudinibus proditum eſt. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pe
cunia aut teſtamenta ſupponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falſo au
toritatem ſui nominis interponãt. PLA. Nil certe omittis, ut uideo, quod ad iuſti
tiam pertineat. COS. Ego uero ad hanc quoq; rem pertinere arbitror, quæſtorũ,
publicanorum, ac fœneratorum cupiditatem coercere. Quæſtores publicæ pecuniæ
quærendæ præpoſitos eſſe nemo eſt qui ambigat. De quæſtoribus maleficiorum non
eſt nunc dicendi locus. Verum quæſtores publici prouentus, apud Romanos partim
ærario urbano, partim uectigalibus prouinciarum exigendis pręficiebãtur. Hos qui-
dem habere manus abſtinentes oportet: ſatis enim eſt publicum in ærarium referre,
nedum priuata expilent, non publici certe commodi, ſed priuati cauſa. Multos enim
uidimus in ciuitate noſtra, qui breui, quod ſine rapina fieri non poteſt, ingentes ſibi
facultates compararunt: aut accipiendo unde non oportet, aut nõ reddendo quibus
oportet. Hos tu Laurẽti, ut uniuerſæ ciuitati pernicioſos, lege Iulia de repetundis ac
de peculatu coerceto. Bonis etiam ciuibus cauendum eſt, noua uectigalia imponant.
Quod ſi bello urgente id facere interdum neceſſe fuerit, pace parta Iuſtiniani ſenten-
tia tollendum omnino erit: ut quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas con-
ſopiſcat. Publicani autem quorum illiberales & ſordidi quæſtus odia hominum faci
le incurrunt, obſeruari quàm diligentiſſime debent: ex his enim quos tantopere lau-
dat Cicero, graues controuerſiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunq; na-
ſcuntur. Nam conductis ingẽti mercede portorijs & uectigalibus, cum poſtea ſoluen
do non ſunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec à ciuibus tantũmodo, uerum etiam

à peregrinis,mercaturæ aut negocij cauſa ad urbẽ noſtram accedentibus.Quod cum
inutile ſit,tum uel maxime ciuitati turpe & indecorum eſt. Horum audaciam & teme
ritatem compeſcendam cenſens Vlpianus iureconſultus,edictum propoſuit,quo qc-
quid illicite publice uel priuate extortum eſt,tantũdem & eo amplius iniuriam paſſo
exolui mandat. Per uim enim extortum,cum pœna dupli reſtituitur: & qui tale faci-
nus commiſere,extra ordinem plectuntur.Alterum enim utilitas priuatorũ,alterum
publicæ diſciplinæ ratio poſtulat. Abſtinentes habeant manus oportet, ſciantq́ʒ ſibi
nõ plus licere quàm cuiuis e populo. Compeſcendi ſunt etiam fœneratores, qui certe
deteſtabiliores ſunt habendi, quàm aut fures,aut latrones,aut piratæ.Ii enim magna
diſcrimina ſubeuntes,ſitim,famem,æſtus,frigora patientes,unde uiuant cõquirunt,
maximis interdum acceptis uulneribus.Illi uero tecto & umbra gaudentes,tanquam
fœdiſſimę harpyiæ,& ne minimũ quidem incommodum ſetentes,non acceptis,ſed il
latis ex fœnore uulneribus,hominum ſanguinem exugunt, carnem exedũt, oſſa cor-
rodunt.Quid de hoc genere hominum ſentiat Cato ille ſenex,audi quæſo.Nam cum
ex eo quæreretur, quid maxime in re familiari expediret? reſpondit, bene paſcere.
Quid ſecundum?ſatis bene paſcere.Quid tertium?bene ueſtire.Quid quartum?arare.
At uero cum idem quæſiſſet,quid fœnerari? Tum Cato,quid hominem,inquit,occi-
dere?Ex quo intelligi poteſt,hos ut parricidas,ſi in tali crimine deprehenſi fuerint,ul
timo ſupplicio Catonis ſententia affici debere. PLA. Recte profecto admones:
ſunt enim maiore odio digni,quàm qui aperte latrocinantur. COS. Sunt quidem
humani generis domeſtici hoſtes.Verum quoniã in emendis uendẽdiſq́ʒ rebus fraus
permagna ſubeſſe interdum ſolet, deligendi e numero bonorum ciuium erunt, qui
ne annona,uinum,carnes,eſculentaq́ʒ omnia uitioſius aut carius quàm ipſa anni tem
pora requirunt,uendãtur,utq́ʒ emptori ſuccurratur,ſi iumentum aliquod morboſum
pro ualido ſanoq́ʒ,ſiue quid uitioſum pro ſyncero,fractum pro integro emerit, quod
apud Romanos ædilitio edicto cautum erat. Aedilium quoqʒ munus putabatur cu-
rare,ut fora,uici, ſtratæ uiæ publicæ, cloacæ, & aquæductus cæteraq́ʒ ædificia lauta,
munda,integra,expeditaq́ʒ aſſeruarentur,tum ad utilitatem,tum ad ſalubritatem ciui
um. Verum ne quid ciuitati noſtræ deſit, quam optimam & feliciſſimam eſſe cupio,
cenſores adſint oportet, qui uideant, recte ne an ſecus uixerint, egerintve qui in ma-
giſtratu fuere:facile enim in officio omnes continebuntur, ſi rationem anteactæ uitę
habiti magiſtratus ſibi reddendam aliquando putarint. LAV. Munus ergo cen
ſorium erit cogere nolentes etiam ,iuſte,modeſte,integre ac ſancte uiuere? COS.
Erit ſane.Sed quoniam apud philoſophos diffinitum eſt, iuſtitiam eſſe æqualitatem
unicuiqʒ quod ſuum eſt reddentem,pertinentemq́ʒ maxime ad ſocietatem hominum
inter ſe:quæ rurſum in æquitatem & beneficentiam diuiditur,quã eandem & liberali
tatem,& benignitatem uocamus,nõ erit à re tua alienũ, exprimere quid potiſſimum
ipſi æquitati obſtet. Ea profecto auaritia eſt,qua nil poteſt eſſe pernicioſius in his præ
ſertim,qui remp.gubernant.Nam cum duæ humani generis peſtes incumbant, luxu
ria & auaritia malorum omnium fundamenta,pernicioſior tamen auaritia habetur,
quod omnino contra naturam ſit, quodq́ʒ item mala omnia ſuadeat. Vtinam, inquit
C.Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me ſeruaſſet,& tunc eſſem natus,quando
Romani dona accipere cœpiſſent,non eſſem certe paſſus eos diutius imperare.Eſt eñ
auaritia quædam uehemens habendi ſitis: quæ ut in hydropico continuo hauſtu, ita
in auaro frequenti etiam rapina extingui nõ poteſt.Verum eſt profecto quod dici ſo-
let, Tam deeſt auaro quod habet,quàm quod non habet, cum ob animi anguſtiam
parto etiam frui nõ audeat. Tollit præterea amicitiam & ſanctam ſocietatem auarus,
cum nemini proſit,& multis noceat:pauperes enim uiolat,diuitibus inſidiatur,ſoci-
os expilat,ignotos & peregrinos uexat,publicus omnium hoſtis aqua certe & igni in
terdicendus,cum inutilis ſit ciuitati,reip.pernicioſus,ſibiipſi demũ hoſtis acerrimus.
Ii certe ſunt illi dæmones auari,triſtes,obſcuri,ſqualidi,ſordidiq́ quos Diogenes cum
Alexandro differens,in primo loco ponit. Hos autem pecuniam pluris facere, quàm
patriam aut parentes aut cognatos,oſtendit.Propinquorum enim mortes expectant
explendæ ob hęreditatem auaritiæ cauſa:nunquam rident,omnes ſuſpectos habent,

nemini credunt,inimicitias,odia, maledicta nihil curant,modo rem faciant,magneti perſimiles:ut enim ille ferrum trahit,ſic hi aurum & argentum undiq; & quouis modo rapiunt. omni certe tyranno ſæuior eſt pecuniæ cupiditas,quam nemo ſapiens (ut ait Criſpus) unquam concupiuit. Ea quaſi malis uenenis imbuta,corpus animumq; uirilem effœminat, neq; copia unq̃, neq; inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes hominum ab hac peſte dimoturi, dixere nequaq̃ ſe adduci poſſe, ut quæ modo huc, modo illuc tranſferuntur,in bonis rebus ſint habenda: idq; etiam Biantis autoritate confirmant,qui in direptione patrię admonitus ut aliquid de ſuo apportaret,facio id quidem, inquit. Solam enim uirtutem, nõ autem diuitias, bonũ putauit. Verum cum turpe ſit omnibus auaritię morbo laborare,tũ uel maxime optimatibus & bonis ciuibus turpiſſimum, in quibus nihil poteſt eſſe immanius,nihil peruerſius. Nullæ enim ab auaris ciuibus ſeruantur leges,nulla iura,nulla iudicia. Erunt ſcelera omnia impunita,ſi redimuntur auro. Veri ciues ſpeculatores ſunt,& procuratores publici cõmodi eſſe debent,non autem priuati:congerere pecunias, quæ ad uſum populorũ ſunt conflatæ,nihil aliud eſt, q̃ cibum famelicis auferre, quod hoſtes patriæ & humanum genus peroſi facere conſueuerũt. Quare in eos merito lata hæc lex eſt, Auari in urbe ne ſunto:ſi fuerint,publico edicto eijciantur. Hanc autem eſſe ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Diſcedens enim ab urbe Roma,q̃ tum flagrabat auaritia, reflectensq; oculos, O urbẽ uenalem inquit, & cito perituram ſi emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in qua regnat auaritia, nulla poteſt eſſe religio, nulla uirtus,nulla charitas,quæ omnino tanto uitio contraria eſt. Apud Xenophontem Cyrus Pheraulam optantem diuitias,haud recte ſapere oſtendit: Mihi, inquit,neq; cibum,neq; potum,neq; ſomnum dulciorẽ in opulentia rerum ſenſi, q̃ dum in egeſtate fui. Hoc aũt ex diuitijs conſecutus ſum,ut pluribus in laboribus uerſarer,addito amittendi metu. Satius eſt igitur mediocritate uti,q̃ uel ex alieno rapere,uel raptũ cum ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego uero ita faciendum cenſeo. Sed dic quæſo, cum Laurentius noſter, cũq; permulti ſatis amplũ habeãt patrimonium, quonam modo eo uti debent? COS. Bene rogas. Audite quæſo, repurgato prius animo à fœdiſſima auaritiæ labe,facilius erit liberalitatẽ, quã iuſtitię coniunctam eſſe diximus, inducere. Hanc uero cæteris uirtutibus gratioſiorem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs,opera,diſciplinis,oratione pro circũuentis in iudicio oſtẽdit. Quintam ego, niſi temere id facere uidear, addiderim, honoris ſcilicet diſtributionem, quod eſt magnum uirtutis præmium. Honos enim (ut ait Cicero) uirtutes alit. Nemo profecto eſt ſanæ mentis, præſertim q nõ bene mereri de patria & ciuibus ſuis ſtudeat,ubi intellexerit operam ſuam apud bene memores collocari. Quid enim ſibi uoluere tot labores ciuium Romanorũ, tot pericula adita, tot uulnera in prælijs ſuſcepta? Honores certe & magiſtratus, maxima & pulcherrima uirtutis præmia. Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hoſtibus capta, in qbus parum certe momẽti ad uirtutem eſt. Indignatus C. Cæſar, ut noſtis, q ſibi immeritos honores negari quorũdam maleuolẽtia & liuore cernebat, arma ſumpſit, æmulos & inimicos e rep. deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus, iuſto honore fraudati? Quoties plebs à patribus ſeceſſit,ubi denegari præmia bene merentibus uidit? Ne igitur patria noſtra ingratitudinis arguatur,cuius acerrimi ultores Perſæ habebantur, curãdum erit tibi Laurenti ac reliquis ciuibus,ut dignitates,honores,magiſtratus ijs committantur, q ſibi nobilitatem manu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merẽtibus gratiam referetis,& alios æmulatione honoris ac gloriæ ad uirtutem excitabitis. Verum hac in re tenenda mediocritas eſt, ne quorundam ſtultitiam imitemini, qui infimæ ſortis homines maximis honoribus & præmijs extollunt. Eos uolo, qui ingenio, moribus, induſtria, ſolertia, manu, opera reip. profuere, ac prodeſſe deinceps poſſunt, nõ autem lenones, ſcurras, gnathones, aſſentatores: quorum ingenia uoluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modeſtiæ ſunt dedita. Conſilio quoq; & oratione bene mereri de noſtris ciuibus poſſumus. Nam qui in conſultatione tum publica tũ priuata, de rebus dubijs & incertis ueram ſententiam affert, beneficus merito & liberalis haberi debet,& eo magis, quod hoc genus beneficentiæ, nõ ad unum tantum, ſed ad

pluresextēditur.Oratio item in iudicijs habita pro reo,in hoc quoq; genere habetur reum uoco,accerſitum in iudicium more cauſidicorum. Qui ergo circumuentum inimicorum calumnijs iuſte defendit,is quidē merito benignitatis nomen adeptus eſt. Doctrina præterea & conditione comparari liberalitatis nomen poteſt, cum ij habitus animis hominū imprimātur. Quæ nam poteſt eſſe maior beneficētia, quàm ea donare quæ nunquam ab hominibus auferri poſſunt? Tranſferri perfacile & amitti pecunias uidemus, defloreſcunt honores & dignitates, excidūt cōſilia, obſoleſcunt orationes, ſola uero doctrina firma ſtabilisq; habetur, cum ſit earum rerū (ut Ariſtoteli placet) quæ ſemper eodem modo ſeſe habent, cūq; etiam in proſperis rebus magnum ſit ornamentum, in aduerſis uero unicum refugium. Quare ſi ſapis Laurenti, eos ſemper in precio habebis, qui te ac ciues noſtros hoc ornamēto inſigniores reddere poſſunt. Sed ueniamus tādem ad illud genus liberalitatis, quod circa pecunias uerſatur: pecunias autem dico, quarum æſtimatio menſuratur nummo. His autem ad liberalitatem utendum eſt, qua nihil habetur naturæ hominum accommodatius. Verum quemadmodum utare, diligenter inſpicere oportet. Non enim in quemcunq; & ob omnē cauſam liberalitate utendum eſt, ſed erga bene meritos, & propter aliquam inſignem uirtutem quouis præmio dignos: quod profecto maximum iuſtitiæ fundamentum eſt. Ea etiam liberalitate uti debemus, quæ proſit amicis, nemini noceat. Quare L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, M. Lepidi, M. Antonij pecuniarum & rerum tranſlatio à iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Cauendum eſt etiam Ciceronis præcepto, ne maior ſit benignitas quàm facultas, ne ue res familiaris ita claudatur, ut eam liberalitas aperire non poſſit: quæ certe omni oſtentatione & uanitate carere debet. Hoc autem fiet, ſi cauſam, ſi tempus, ſi rationem, ſi dignitatem, tū noſtram, tum perſonarum in quos liberales eſſe debemus, cōſiderabimus. Qui uero ſine iudicio uel modo in oēs quodam impetu animi incitati, beneficentia utuntur, temeritate quadam moti potius quàm iudicio uideri poſſunt, quam certe leuitatem omnino uitare debemus, cū nihil turpius ſit bono ciui, quàm aliqd facere cuius ratio reddi non poſſit. In hoc autem genere prodigalitatis duo mala inſunt: & quod his rebus carent bene meriti uel propinqui uel cognati, in quos propenſiores eſſe debemus: & quod noſtra prodigimus cum dedecore & ignominia. Conſulendum profecto eſt famæ rebus in omnibus, non dedecus quærendum etiam cum diſpendio rei familiaris. Nam qui flagitioſis hominibus ſua largitur, is certe cum magna iactura ſibi quærit infamiam. Tenenda igitur in hac re ut in cæteris uirtutibus mediocritas quædam eſt, ne uel prodigi uideamur, ſi omnia ſine ratione effuderimus: uel auari, ſi ad uiuum liberalitatis officium reſecabimus. Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, uirgines pauperes connubio locare, nobiles paupertate & ualetudine oppreſſos iuuare, uiduas defendere, errantes docere, eſurientes paſcere, algentes ueſtire, captiuos redimere, nexos ære alieno ſoluere, parentibus liberos, parentes liberis reddere ſua pecunia & impenſa, boni ac liberalis ciuis proprium eſt. Fabius ille Maximus, qui cūctando rem Romanam reſtituit, captiuos ab Hannibale acceptos, redempturum ſe pollicitus, ſenatu recuſante, ut id de ſuo faceret, fundum uendidit. Gillas uero Agrigentinus omnium quiunquam fuere liberaliſſimus, ſpectacula edendo, epulas apparando, annonā in caritate rerum ſubminiſtrando, uirgines dotando, domum propriam adeo liberalitatis officinæ aſſcripſerat, ut quingentos equites Gelenſium ui tempeſtatis in prædia ſua compulſos, propria impenſa aluerit. Multos etiam captiuos ex uaſtitate Illyrij & Thraciæ redemptos eccleſiæ impenſa refert Ambroſius: quo genere liberalitatis utinam facerdotes noſtrorum temporum aliquando uterentur, nec pateras aureas & argēteas ita ſtudioſe conſtruerēt, cum quibus fortaſſe (utinam falſus ſim uates) aliquando Turcę illi bibent, qui Græciam, Epirum, & Illyricum bello uexant. Ad liberalitatem redeo, quæ ita à magnificentia diſtinguitur, ut hæc circa dādas pecunias quales & quantūuis uerſetur: illa circa magnos ſumptus & fortunato ciui conuenietes. Magnifici nanq; eſt, theatra, fora, templa, porticus, ædes pro dignitate ita extruere, ne plus minus ve impenſæ fiat, quàm bonum & magnum ciuem decet. Ad quam certe laudem te antea meo etiam exemplo adhortatus ſum, cum ad ſpeciem urbis, tum uel maxime ad commoditatem ciuiū. PLA. Nihil certe omittis, qđ ad optimum ciuem inſtituendum

pertineat. Sed quid huic diuinæ uirtuti ſubijcias, audire cupit Laurentius noſter. LAV. Eſt ita hercle ut Platina dicit. COS. Ne autẽ iuſtitia ipſa de qua diximus, ulla ex parte labefactetur, ſtatim fortitudo omniũ uirtutum robur & uallũ, ſubiũgenda fuit. Vt eñ fortitudo ſine iuſtitia iniqtatis materia eſt, cũ ualidior imbecilliorẽ opprimat, ita iuſtitia ſine fortitudie terga nõnunq̃ uertit, atq; eos deſerit, quos tueri deberet. Sed cũ fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud omittamus: amplectamurq; nũc domeſticã fortitudinem, q̃ animi magis q̃ corporis uiribus cõprehenditur. Vera eñ fortitudo eſt, primo ſeipſum uincere, irã cõtinere, nullis illecebris capi, aduerſis nõ pturbari, nec extolli ſecundis, & quaſi uẽto huc & illuc impelli. Nõ debet certe uinci cupiditatibus uera fortitudo, nõ frangi metu, nõ iracundia, quæ oĩno cõſiliũ tollit. Pręclarũ eſt etiã, ita aĩm informare, ut neq; diuitias neq; uoluptates ita in maximis rebus cõſtituat, ut in his oñe ſuũ ſtudiũ conferat, quo nihil poteſt eſſe turpius, & à claro uiro magis alienũ, cũ huius ciuis, quẽ optimũ uolumus, propriũ ſit, pro religione, pro patria, pro iuſtitia & honeſtate oñe diſcrimẽ ſubire, ac pericula conſiderata p̃ſertim contẽnere. Hũc autẽ magni excellentiſq; animi eſſe oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnifacere p̃ter uirtutẽ. Honores etiã nõ quoſcunq; nec à quibuſuis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tm̃ quos eſſe dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoq; dignitatem animi, ut diximus, in utraq; fortuna ſeruabit, ut ab aſtu naturæ diſcedere nõ uideatur, ſi uel fortuna ſæuierit, uel ei blãdius arriſerit. Beneficia uero cõtuliſſe lætabitur. Feretq; moleſte ſi acceperit, nec plura ſtatim reddiderit. Ab eius natura ſit alienũ, cõmemorare beneficia quæ in alios contulerit: accipientis eñ hoc proprium eſt, nõ autẽ dantis. Vt enim ſua beneficia in Athenienſes, reticẽt Lacedæmonij, ita ab illis accepta cõmemorãt peropportune. Superior itẽ in oñi uirtute mauult eſſe q̃ uideri: nec id quidẽ inter humilis fortunæ homines, ſed inter optimates exoptat. Palam autẽ loqui, amare, odiſſe, ſui ipſius proprium exiſtimat: timẽtis eſt autẽ occultare ſniam. Motus uero ipſius tardus eſſe debet, & uox grauis: ſermo quoq; interuallis lõgioribus diſtinctus, grauitatẽ quandã ampliſſimo ciue dignã præ ſe fert. Omnino autẽ uera animi magnitudo ſine magna uirtute cõſtare nõ poteſt, ut intelligas Laurenti enitendũ tibi & uigilandũ eſſe, ſi fieri poteſt, ut in omni genere uirtutis excellas, ne ſub põdere reip. noſtræ imbecillis cõcidas. Vnũ tamen uitandum erit, quod plerunq; magnis ingenijs nocuit, ne cũ magnitudine animi præſtare omnibus quæras, æquitatẽ contẽnas: qua certe ſublata, nec diſceptatione à ciuibus, nec ullo publico ac legitimo iure uinci patieris. Refelli eñ in ſententijs dicẽdis nõ eſt alienũ à rep. cũ in diſceptatione res propoſita dilucidior fiat. Cauenda eſt etiã nimia gloriæ cupiditas, q̃ cæteris ad uirtutẽ aditũ obſtruit, cũ uiderit ſolũ ciuẽ tot pulcherrima p̃mia, quot e rep. ueniũt, cõcupiſcere. Sed inter cætera hoc à te maxime obſeruandũ erit, ne in rebus agẽdis, cũ domi, tũ foris, ullã timiditatis ſpeciẽ prę te feras. Vt eñ medici eſt uultu ac uerbis bonam ualetudinẽ ægrotãtibus polliceri, ita quoq; optimũ ciuẽ decet, deſperationi hominũ fiduciã & bonã ſpem obijcere. Bello Punico ſecundo, Cannẽſi accepta calamitate cogitantibus quibuſdã, Metello duce Italiã relinquere, Scipio adoleſens cœtũ ingreſſus nudo enſe mortẽ tale aliquid deliberãtibus cõminatus eſt. At uero Hannibale circũſedẽte Collinam portã, & ſupplementũ in Hiſpaniã à Romanis miſſum eſt, & ager ubi hoſtis ipſe conſederat, haſtæ ſubiectus emptorẽ inuenit: uoluit cõtrà Hannibal fiduciam imitari, ſubiecitq; haſtæ argẽtarias urbis tabernas, nec ſector inuẽtus eſt. Hanc ob rem ita animo cõcidit Hannibal, ut tũ demũ potiundæ urbis ſpem antea conceptã depoſuerit. Male profecto cũ rep. noſtra actũ fuiſſet, niſi regi Alphonſo & Philippo Inſubriæ duci & Venetis, grauiſſimis bellis nos plerũq; adortis, cõſtantiſſimis animis reſtitiſſemus, incõmoda quæq; pro libertate paſſi. Non igitur trepidandũ eſt & de gradu cõſtantiæ cadendũ, ut dicitur, quo nihil poteſt eſſe optimo ciue indignius, qui ad unam fortitudinem pro rep. natus eſſe uidetur. ſed neſcio quo pacto à fortitudine domeſtica ad bellicã deſcẽderim, quã urbana quidã certe maiorem putauere. Laudatur Themiſtocles ac iure quidẽ, ſalamina uictoria clarus: laudatur & Solon, cuius cõſilio ac legibus uictoria illa parta eſt. Habent & Lacedæmonij Lycurgum ſuũ, quẽ Lyſandro obijciãt rebus bellicis claro. Eadem quoq; de Romanis licet dicere. Non eñ minus iuuit armis remp. conſilio M. Scaurus, q̃ C. Marius armis, non Q. Catulus, Cn,

Pompeio,nõ M.Cicero,C.Antõnio bellum foris gerente.Omnino autem illud honeſtum,quod nunc quærimus,ex animo excelſo magnificoq́; oritur,non corporis uiribus.Exercendum tamen corpus ipſum eſt(ut ait M. Tullius) & ita afficiendum, ut obedire conſilio ac rationi poſſit,non autem delicijs uacãdum. Nihil eſt enim quod æque animos molliat corporaq́; effœminet atq; eneruet, quàm delicijs affluere: quas uelim te non ſecus declinare, ac quondam ferunt ſyrenum uoces cantusq́; Circes ſapientiſſimum Vlyſſem. PLA. Præclare hercle & exacte auus tuus Laurenti omnia diſſeruit:id facit amor,qui ut philoſophis placet,ad poſteros reſpicit,in quibus ſe fore immortales aui ac parentes arbitrantur. LAV. Prorſus ita eſſe ut dicis,haud equidem aſſentior.Plus enim patriæ quàm cognationi auus meus ſemper tribuit.Sed hominem hac dicendi moleſtia liberemus,niſi quid aliud habet,quod exiſtimet ad me pertinere. COS. Habeo ſane totius noſtræ collocutionis temperamentum quoddam,& ueluti in comœdia extremum actum:quo quidem expleto,ab hac ſcena ad ludos urbanos uobis proficiſci licebit.Hoc autẽ tale eſt,quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant, omniũ ſcilicet perturbationum fontem eſſe intemperantiam, quæ eſt à tota mente & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi uel regi uel contineri queãt.Huius certe contrariam uirtutem μετριότητα Græci uocant,quam nos quidem, cum temperantiam,tum moderationem, nõnunquam etiam modeſtiam appellare ſolemus:cuius certe proprium eſt, motus appetentis animi ſedare ac regere:ſemperq́; aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiã.Continuo nanq; intemperantia huic inimica, omnem animi ſtatum inflammat & perturbat.Hinc uero ægritudines & metus ac reliquę animi perturbationes gignuntur:ad quas certe ſedandas,una modeſtia adiuncto decoro inuenta eſt. Duplex eſt enĩ(ut ait M.Tullius)uis animorum atq; naturæ, quarum pars una in appetitu poſita eſt:hæc ὁρμὴ Græce dicitur, quæ hominẽ huc & illuc rapit: altera in ratione,quæ docet & explanat,quid faciendum fugiendumq́; ſit.Ita fit enim ut ratio præſit,appetitus uero obtemperet,in homine potiſſimum bene morato: cuius fundamentum ipſa uerecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ac ſoli homini data, oſtendit aliud iuueni conuenire,aliud ſeni.Saltauit quidẽ ante arcam domini Dauid rex, non autem Samuel: & ut nec ille reprehẽſus, ita iſte magis laudatus eſt. Themiſtocles uero princeps ille Græcię,quia fidibus neſciuit, indoctior eſt habitus.Abſtinuit ob uerecundiam uir ille clariſſimus à cithara,quod eam dignitati ſuę nequaquam conuenire arbitraretur.Mineruam quoq; tibias abieciſſe ſcribũt poetæ: quod dum eas ſupra fontem inflaret,indecorum genarum tumorem inſpexerit, minimeq; deæ conuenientem,contra quorundam opinionẽ,qui neminem ſatis urbanum putant,ſi fidibus uel tibijs aut fiſtula neſciat canere.Idem quoq; comati & bene ad ſpeculum pexi,tanquam inuerecundæ mulieres,per ora hominum feruntur.Hos tu Laurenti tuo exemplo,iniecta uerecundia,ab inceſſu cultuq́; muliebri coercens,ad dignitatem uirilem cohortare.Continentes quoq; & abſtinentes eſſe bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alterum in moribus eſt.Scipio ille Aphricanus, qui totius uirtutis unicũ exemplar fuit, eximiæ formæ puellã ſibi in Hiſpania uoluptatis cauſa oblatam conſtanter renuit:parentibus uero accitis,aurum pro redimenda puella doti addidit:eamq́; inuiolatam marito reſtituit.In Epiro,Achaia,Cycladibus M. Cato ueneris & lucri copiam habens,conſtantiſſime à tanta turpidine abſtinuit, Numatio Ruffo teſte.At uero cum C.Fabricius populi Romani legatus, audiuiſſet Cyneã Atheníenſem apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem:Vtinam,inquit,talem habeant mẽtem omnes po.Ro. hoſtes.Superior autem ille Cato uir ſane illuſtris,pellibus hœdinis pro ſtragulis eſt uſus:trium quoq; ſeruorum comitatu contentus, Hiſpaniã gubernauit:eodem utens cibo, eodemq́; uino quo ſerui & nautæ,ut cæteris hac ratione frugalitatis exemplum daret.Cum Pericles haberet collegã in pretura Sophoclem, hiq́; de cõmuni officio cõueniſſent,& caſu formoſus puer præteriret,dixiſſetq́; Sophocles, O pulchrum puerũ Pericle:tũ Pericles pretorem,ait,Sophocle decet, nõ ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinentes habere. Magna profecto fuit Xenocratis in uictu continentia.Is enim cum miſſa ſibi ab Alexandro talenta intellexiſſet, legatos ad exigu-

ũm apparatum inuitauit: cũq́; ab his quæreretur, cui numerari talenta uellet, nonne (inquit) externa cœna intellexiſtis Xenocratẽ huiuſcemodi muneribus minime indigere? Natura enim (ait Philoſophus) paucis minimisq́; contenta eſt. Ad ualetudinem quoq; & appetentiam pertinere hanc in uictu modeſtiam intelligemus, ſi rerum iuſti extimatores fuerimus. Nam cum Darius rex multis antea epulis & poculis faſtiditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinatam in fuga bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius: nunquã enim ſitiens biberat. Nec eſuriens unquam Ptolemæus ederat, cui cũ peragranti Aegyptũ comitibus nõ cõſecutis, ſordidus panis datus eſſet, nihil eſt uiſum illo pane ſuauius. Excitanda ſiquidẽ fames eſt motu & exercitationẽ, non autem condimentis, cum deſidioſe uixerimus. Ferunt Socratem cum is uſq; ad ueſperum contentius ambularet, quæſitumq́; ab eo eſſet cur id faceret, reſpondiſſe, ſe quo melius cœnaret, obſonare inambulando famẽ. Quid uictus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, minime inquit mirum, condimenta certe ei defuere, labor in uenatu, curſus ab Eurota, fames, ſitis. His enim Lacedæmoniorum epulæ condiũtur. Victus quoq; Perſarum à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter naſturtium, quanquam etiam quædam ſuauiora natura deſiderat. Adde ſiccitatem quæ ſequitur hanc continentiam in uictu. Valetudinis quoq; integritatem adde. Confer ructantes, ſudantes, refertos epulis tãquam opimos boues. Eſt enim in deſiderio, nõ ſatietate, iucunditas uictus. Ferunt Timotheum clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cũ cœnauiſſet apud Platonem, eoq́; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq́; eũ, poſtera die dixiſſe, ueſtræ quidem cœnæ non ſolum in præſentia, ſed etiam ſequenti die iucundæ ſunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues noſtros tot exempla poſſunt: ſed nihil eſt quod æque te ad frugalitatem adhortari debeat, quàm domus noſtrę parſimonia, & perpetua in uictu continentia. Nihil enim à plebeijs differunt menſæ noſtræ: qua ex re & ualetudini & ciuitati hactenus conſuluimus. Quid quod ne mente quidem uti poſſunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa epiſtola ad Dionis amicos, qua diſplicuiſſe ſibi oſtendit, quod Itali & Syracuſani bis in die ſaturi fierent, nec unq̃ pernoctarent ſoli. Quàm turpe ſit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, q incidi iuſſit in ſepulchrum ſuum:

Hoc habeo quod edi, quodq́; exaturata libido Hauſit.

Quid aliud (inquit Ariſtoteles) in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Hæc autem omnia eo tendunt Laurenti, ut intelligas tibi ac reliquis ciuibus, ſi uulis honeſte ac recte uiuere, ſeruandam eſſe mediocritatem in uictu cultuq́; corporis. Quid Xerxe ipſo libidinoſo turpius? qui refertus omnibus præmijs donisq́; fortunę, nõ eq̃tatu, nõ pedeſtribus copijs, nõ nauiũ multitudine, nõ infinito auri pondere contẽtus, præmiũ propoſuit ei qui nouam inueniſſet uoluptatem, qua tamen ipſe nõ fuit contentus. Neq; enim unquam finem inueniet libido. Sedandæ igitur ſunt omnes libidines cupiditatesq́;: ſedandæ ægritudines: comprimenda eſt iracundia, unde prope infinita mala oriuntur, cum ratio omnis ſubeunte illa inſania, e mentibus noſtris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti ſi uixerimus, & prudentia in bonorum malorumq́; delectu, & iuſtitia ſuum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisq́; obeundis, & demum temperantia in prætermittendis uoluptatibus conſtantiſſime utemur. Quas quidẽ uirtutes, & ſi in omnibus meis ciuibus ineſſe cupio, in te tamen ad quem hæreditas nominis noſtri uentura eſt, elucere peculiariter uelim, ut habeat ciuitas noſtra quem imitetur, Platonis ſentẽtia, qua admonemur tales ſolere eſſe reliquos ciues, quales ſunt qui remp. gubernant. Sed iam finem ſi placet, faciamus: inclinat iam ſol, niſi quid præterea uobis in mentem uenit, quod mihi exciderit. LAV. Nihil prorſus habeo quod amplius uelim. PLA. Abunde ſatiſſactum eſt omnibus. Reducamus Coſmum, atq; deinceps ad urbem proficiſcamur. Quieuiſſe iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie ſum conſecutus, ut alterum Socratẽ me audiuiſſe exiſtimem. Dixit multa Coſmus, ne mentiar, Socraticam grauitatem redolentia.

LAV. Cœnabis apud nos Platina,atq; deinceps ſimul ſine ſole ad urbem proficiſcemur:adeo propinquum hoc noſtrum rus eſt. PLA. Bene admones,modo cœnæ ueſtræ breues ſint,& mihi appetentiam relinquãt in ſequentem diem. LAV. Credis auum aliter uiuere,q̃ prædicat?Platonis cœnam tibi appoſitam putabis:uel ex lege ſumptuaria compoſitam,non ſecus certe ac ſi cẽſores affuturi eſſent. PLA. Eſt igitur quod hac quoq; in re à Coſmo perdiſcam. Diſcumbant omnes,ne quid incommodi mea cauſa familia capiat.Iube aliquid Coſmo ſubſterni,quo recumbat commodius,hominem ut arbitror longo ſermone defatigauimus, ſi tamẽ docere, & aliquid grauiſſimo uiro dignum explicare, labor potius quàm uoluptas eſt.

PLATINAE PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS

Beſſarionis epiſcopi Sabini,Cardinalis Niceni,& patriarchæ Conſtantinopolitani.

Nunquam tempus fuit Quirites,quo ueterem Græcorum morem,Latinorum prope nouum repeteremus,id certe hac miſerrima tempeſtate faciendum eſt:qua uel maxima quæq; uirtus,candidiſſimum quodq; ingenium, excellẽs quantumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorantia uix poteſt. tolerabilius profecto uideretur, ſi uirtuti à paucis cognitæ,ſi in arcanis & penetralibus, quia tuto uagari nõ licet, cultæ,ſaltem quieſcere ſine iniuria liceret,non etiã quorundam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Inſtant dolo,fraude,malitia,uiq́; poſtremo, quando hoc occulte moliri, conari non licet:ſpargunt inuidentiæ ſuæ opacas umbras:conceptam rubiginem circunquaq; fundunt,quo ſuauiſſimas herbas & feraces plantas occupent atq; enecent:ne ſi expectatos odores & ſuauiſſimos fructus aliquando ediderint, ipſi tanquam infructuoſæ & infelices arbores excidantur. Nos itaq;,ne Beſſarionis diuini hominis ſapiẽtia,uirtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur(opprimi certe cum tanta ſit,tamq́; excellens,nullo modo poteſt)Iſocratem magnũ oratorem & perfecte dicendi magiſtrũ,& noſtratibus Plinium,genethliacum Mamertinum,Nazarium Latinum quoad fieri poterit imitati,conſuetudinem tum utilem,tum neceſſariam multis iam ſeculis intermiſſam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationẽ gloriæ excitantur, qui magni ad uirtutem erectiq; ſunt animi,cum ueram & integram laudem his propoſitam uidẽt,qui ſapienter,honeſte iuſteq́; uixerunt,quorumq́; uita oĩi ex parte humano generi & utilis & fructuoſa eſt habita. Contrà uero à uitiis deterrentur ij,nõ prorſus uirtutẽ aſpernantur,qui effrenata cupiditate ducti,petulanter,audacter,proterue ad flagitia declinarunt,cum perpetuas notas dedecoris & turpitudinis frontibus ſuis inuri ab his uident,qui ſcriptis rerum geſtarum ſeriem,qui mores & uitam hominum memorię poſteritatis ad utilitatem humani generis commendant. Verum hoc loco quirites,cum uires ingenij mei conſidero quàm paruæ,quamq́; exiguæ ſint, nõ poſſum cognita amplitudine conſpectus ueſtri non commoueri,& eo maxime,quod mihi de eo uiro dicẽdum ſit,qui ob magnitudinem rerum geſtarum quantumuis magnum oratorem, nedum meipſum inter ſtudioſos bonarum artium uix numerandum, deterrere à dicendo poſſet:recreat me tamen ac reficit,hortaturq́; ad dicendum humanitatis & pietatis ueſtræ uulgata opinio:qua quidem fretus,iamiam Beſſarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar:quem qui laudat,uirtutem extollit:parui enim refert,Beſſarionẽ ne an uirtutem laudes:nec mirum id quidem. Is enim ex uetere Græcia oriũdus, natusq; in Aſia,utrinq; collegit generoſi ſpiritus ſemina. Trapezus Sinopenſium Colonia,huius patria eſt:Sinopem cõdidere Mileſii,Miletum Athenienſes: ex his ut à parentibus,auis,abauis nobilitatem referens, redundantiam Aſiani ingenij frugalitate

attica compeſcuit: nec tantum Diogenem admiratus eſt, Timotheum, Deiphilum
poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenē, Hecatæum hiſtoricum, Aeſchinem
rhetorem illum, qui in Pompeium inuectus eſt: licet ij agnationis iure propinquio-
res eſſent, quin obſeruauerit Socratis leporē, Platonis copiam & amplitudinē, Ariſto-
telis acumē, Iſocratis lenitatem & numeros, uim Demoſthenis. Ab omnibus em̄ gen-
tilitatis iure quod probabile, quodq́; optimum eſſet accepit, hæres tot ac tantorum in
geniorum. Ex his igitur Beſſarion animos ſumens, ubi primum e pueris exceſſit, cura
parentum Byzantium tranſmittitur, celebrē quondam urbem, & doctiſſimis homi-
nibus liberalibusq́; ſtudijs affluentem. grāmatica celeriter ob acumen ingenij & poe
tica imbutus, poſthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diui-
narum ſolet, totum ſeſe religioni addixit: Chriſti nanq; militiam ſecutus, ut ueram
gloriam, uerosq́; triumphos parituram, Doſitheo archiepiſcopo Dorienſi unici ex-
empli moribus & ſanctitate uiro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce uſus eſt:
cuius uirtutem, religionem, doctrinam adeo imbibit, ut idem breui factus uideretur.
Beſſarionis ingenium & mētem prope diuinam ad cognitionem rerum occultarum
& admirabiliū uir ſanctiſſimus contemplatus, adoleſcentē ipſum ad archiepiſcopum
Sylembrienſem uirum optimum atq; doctiſſimum miſit, unde & oratoriam artem &
philoſophiam perdiſceret. Sub quo certe tantum profecit, adhibita omni ad imitan-
dum hominem cura, ſtudio ac diligentia, ut iudicare poſtea difficilius fuerit, melior
ne Beſſarion an doctior haberetur. Poſtremo autē ne aliquid tanto ingenio deeſſet,
Platonem quem alij Gemiſto uocant, doctiſſimū præceptorem, & quem omnes ſe-
cundum à Platone uocant, in Peloponneſo, quo ſe cōtulerat, doctrinæ cauſa nactus,
mathematicis accurate imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen eſt cœ-
ptum, ut quo proficiſceretur famam expectatio, expectationem eius optatiſſimus ad
uentus admiratioq́; ſuperaret. Exiſtimabant tum homines eam demū ciuitatem bea-
tam fore, ad quam ueniſſet Beſſarionis diuina uirtus. Hunc itaq; omnes certatim ut
cognitione & hoſpitio dignum ſuſcipiebant, uenerabantur, obſeruabant. Conten-
tiones & quidem frequentes atq; elegantes ad populos habuit (has Græci homilias
uocant) tanto concurſu, ut templa ipſa permagna tantam multitudinē uix caperent.
Populos ad religionem, ad iuſtitiam, ad ęquitatem, ad modeſtiam hortabatur, bonis
præmia, malis pœnas propoſitas oſtendens: & quos mouere integritate uitæ rationi-
bus & exemplis non poterat, eoſdem obteſtationibus, precibus, lachrymis, ut uagos
& errantes in uiam ſalutis reducebat. Multos inter ſe ciuilibus & inteſtinis odijs diſ-
ſidentes, aut coràm oratione, aut abſens epiſtolis ſapientiſſime & elegantiſſime ſcri-
ptis ad concordiam reuocauit. Hac tāta uirtute moti imperatores duo Conſtantino
politanus & Trapezuntius, hūc ultro citroq́; legatum frequenter mittentes, utriuſq;
imperij uires concatenabant, quo fortius & conſtantius propulſare Turcarum impe
tus poſſent, qui tanquam rabidi lupi inter utrunq; poſiti, occaſionem utriuſq; imperij
diripiēdi expectabant, quod poſtea accidit cum magno totius reip. Chriſtianæ dede
core ac detrimento. Sublatis enim duobus clauſtris, nunc ſeſe in Aſiam, nunc in Eu-
ropam grauiſſima illa Turcarum procella nemine obſtante effundens, longe ac late
omnia uaſtat, obterit, conculcat, diripiuntur urbes quantumuis magnæ, incendun-
tur uillæ, necantur homines. Quod ſi aliquibus fortuna belli pepercit, ij unà cum pe-
coribus eo terrarum abiguntur, unde nunquam in patriam ſint redituri. O miſeros &
infortunatos Græcos. O infelices & calamitoſos. O etiam ipſorum crudeliſſimorum
hoſtiū lachrymis deplorandos. Dediſtis ne omnibus nationibus ac gentibus doctri-
nam & ingenium, ut ipſi conſilio careretis? Dediſtis arma, ut eiſdem poſtea corruere-
mini? Conſtans eſt certe Quirites omnium bene ſentientium opinio, & eorum maxi
me, qui ſuo periculo iſtarum calamitatum gnari ſunt, duo illa imperia nūquam fuiſſe
corruitura, ſi Beſſarion magni animi atq; conſilij uir, illis in locis tum fuiſſet, cū tem-
peſtas illa cōtra nō Gręcos tantū, ſed humanum genus exorta eſt. Excitaſſet enim uir
omnium uigilantiſſimus dormientem Græciam, armaſſet nimio ocio languentes ani
mos, ire in hoſtem ſuos, & à ceruicibus tantā calamitatem auertere, quantā paſſi ſunt,
ſpe ueræ & integræ laudis propoſita compuliſſet. Verum eo abſente, cum nemo eſſet

qui monendo,conſultando,docendo,cohortando Græcos in officio contineret, ca-
pta ac direpta à Turcis Conſtãtinopolis eſt: cæſa multa ciuiũ millia, obtruncatus im
perator: idem accidit Trapezuntijs: idem Mitylenæis: idem Peleponneſiacis princi-
pibus & ciuibus: idem reliquæ Græciæ: idem Boſſinenſibus, qui & regem & patriam
& uitam uno ſæuiſſimi hoſtis impetu amiſere, Beſſarione ipſo clamante ac perſæpe
Romanos pontifices admonẽte,ut Macedonibus,Dalmaticis,Illyrijs, Pannonijs ho
ſtium impetum ægre ſuſtinẽtibus auxilio eſſent, ne refractis clauſtris,illinc ſæua illa
& immanis belua Eridano uiolentior Italiam inundaret: quod propediem (utinam
falſus ſim nates) futurum uidemus, niſi huic ſapientiſſimo uiro tanquam e ſpecula
oĩa cernenti,clamanti,admonẽti inſtare magnã pniciem,aliquando fuerit obtẽpatũ.
¶ Multũ certe huic ampliſſimo patri debemus,ad cuius res egregie geſtas,ne in hanc
calamitatem ueniremus,libenter accedo. Is enim re Conſtantinopolitana nondum
profligata, orientalem eccleſiam in ſententiam occidentalis redigere conatus, non
prius deſtitit rogando,monendo imperatorem ac principes Græciæ,quàm eos impu
lerit grauiſſima oratione habita in Italiam ad Eugenium pontificem maximum con
tendere: uenere primo Venetias, atq; inde Ferrariam,ubi pontifex erat,ibi granem &
elegantem orationem Beſſarion ad ſuos habuit,eos adhortatus,ut cognita frequenti
bus diſputationibus cõtrouerſiæ cauſa,quæ Latinos inter & Græcos quingentis iam
annis ſerpſerat, poſita omni ſimultate, in eãdem ſententiam omnes tãdem uenirent:
hac una oratione aſſerens, ea demum recuperari poſſe coniunctis copijs collatáq;
impenſa,quæ & Turci quondã & Saraceni & Arabes Chriſtianorum diſſidijs magis
quàm animis & armis proprijs freti,occuparant. Dicebat enim quod ueriſſimum eſt,
mahometanam perfidiam late creuiſſe, dũ religionis noſtræ capita inter ſe diſſiderent:
procedat ne ſpiritus ſanctus à patre tm̃,ut Græci,an à patre & filio,ut Latini uolebant:
his em̃ controuerſijs factum,ut ad mahometanos partim ui, partim ſpõte deficerent
populi,dum Chriſtianæ religionis principes quid potiſſimũ teneãt, incertos uiderent:
hinc amiſſam eſſe Antiochenam eccleſiam, hinc Hieroſolymitanam, hinc Alexan-
drinam,hinc denique omnem ferme Aſiam & totam Aphricam hanc peſtem occu-
paſſe: & quod grauius eſt, Europæ quaſdam partes iamiam infeciſſe, ac longius eua-
gaturam,ni propere ſublatis tam pernicioſis controuerſijs, ac pulſis Chriſtianæ reip.
hoſtibus,in poſſeſſionem ueterem labore, uigilijs ac ſanguine martyrũ comparatam,
armati cum uexillo crucis peruenerint. Permouit tanti uiri autoritas totum conci-
lium,permouit religionis honeſtiſſima cauſa, permouit etiam imminens ceruicibus
omnium periculum. Diſputari tum acriter inter utriuſq; eccleſiæ theologos eſt cœ-
ptum. Aſſeuerabãt Græci, epiſcopo epheſino, Pletone Scholario, Dionyſio epiſcopo
Sardenſi grauiſſimis autoribus,ſpiritumſanctum à patre tãtum procedere. Inſtabant
contrà Latini, à filio quoq; idem fieri autoritate ueterum theologorum, maxime ne-
ro Hieronymi, Auguſtini & Athanaſij id comprobantes. Re autem ipſa adhuc pen-
dente, Florentiam proficiſci pontifici & curiæ uiſum eſt. Ibi cum de re ambigua ali-
quandiu diſceptatum eſſet, uenere tandem Græci ratione ac Beſſarionis autoritate
moti, in ſententiam Latinorum. Is enim & ſi acriter ſuos primo tutatus eſt, tandem ue
ritate illuceſcente, in orthodoxam eccleſiæ Romanæ non ſolum deſcendit, uerum-
etiam ſuos ut idem facerent, ad ſalutem diſputationibus & graui oratione adhorta-
tus eſt. Vnum tandem animum, unam mentem, idem ſpiritusſanctus, pro quo diſ-
ceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & ſymbolum Romanæ
eccleſiæ ab orientali publice decãtatur. Soluto demum concilio, imperator Conſtan-
tinopolim cum ſuis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Beſſarionis ſingu-
lari uirtute & doctrna, hominem licet abſentem ex ſententia fratrum in numerum
cardinalium cooptat. Accerſitur in curiã Romanam uir ampliſſimus, ut unus aliquis
quirites Romæ eſſet e Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentrice, quem ad-
miraremini: quiq; uiciſſim hãc ueſtram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc
collapſam magna ex parte ac prope dirutam, in meliorem formam redigeret, homo
certe Romani nominis amantiſſimus. Accepto autem de more galero, inſigne cardi-
nalatus, ita breui homo ingenioſus & acutus Latinorũ mores & literaturã imbibit,

ut ex noſtratibus unus,& non alibi natus uideretur. Frequentabant tunc quoq; eius
domum plenam religione,comitate & gratia, plenam ingenijs tum Græcis tum La-
tinis,uiri ex tota curia doctiſſimi:hos uel inter ſe differẽtes,uel aliquid quod ad cogni
tionem linguæ pertineret laudantes (ut fit) refellentesve, ita attente audiebat, ut ex
abũdantia ingenij animiq; perſpicacia, diſceptantiũ arbiter propemodum fieret. His
artibus & ea uigilantia, qua maxime omnes excellit, breui effecit,ut quod Græce an-
tea in quouis genere doctrīæ perceperat,id latina lingua apte,diſtincte & ornate effer
ret ac ſcriberet.His ſtudijs uehementer delectatus,nunquam tamen quicquã omiſit,
quod aut publice ex officio,aut priuatim agendum eſſet:ad omnia promptiſſimũ in-
genium,dexterrimam mẽtem ita circunferens, ut nil à bono patrefamilias & ab opti
mo principe differret. Hac tñ inſigni uirtute & magnitudine animi pmotus Nicolaus
quintus,in locũ demortui Eugenij põtifex maximus ſuffectus,Beſſarionẽ ad resagen
das aptiſſimũ,& ad oĩa mala pcaueda uigilãtiſſimũ, Bononiẽſibus iã pridẽ ſęuitia par
tiũ inteſtino bello laborãtibus,legatũ cũ ſumma autoritate pręficit.Is eo proficiſcens,
effuſa obuiam urbana multitudine, non aliter ab omnibus inſpicitur, ac ſidus beni-
gnum & ſalutare à periclitãtibus nautis & pene naufragis,inſpici ac cõſalutari ſolet.
Quanquam hominis huius quirites maior ſit laus,quàm ſi deris:illud enim duas tres
ve & eo amplius naues benigno intuitu conſeruat, hic tantam ciuitatem præclaram,
quondam Romani populi coloniã,hoĩm ad arma & literas altricem,oculis omnia cir
cunſpiciens,mente præuidens ac diſponens,lingua admonẽs deterrensve, manu in-
ſanabile uulnus & contagioſum abſcindẽs,ab interitu & prope ab inferis reuocauit.
Notæ ſunt ciuitatis clades pluſquã ciuiles,dum factio Bentiuola & Cenedula de prin
cipatu contendit,alentibus ſeditionem hinc Philippo uicecomite,hinc Venetis,hinc
principe Ferrariẽſi, inſtantibus etiam duabus militaribus factionibus,Barchiana &
Sfortiana:quæ dominatum appetentes,hanc ciuitatem ueluti arcem Italiæ occupare
armis ac fraude perſæpe conati ſunt. His enim ac tantorum malorũ autoribus ad id
ſæuitiæ uẽtum eſt, ut eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptiſta Cenedulus cum
multis utriuſq; factionis tota urbe tumultuante uno impetu cęderentur,nullo nõ cru
delitatis genere adhibito:& ne ulla requies calamitoſis daretur, ſuperuenere ſæpius
externi hoſtes,urbem oppugnaturi,ni Beſſarionis ſapientia ciues ad concordiam re-
uocans,externum hoſtem rabidum & uoracem,à uiſceribus ciuium Bononienſium
propulſaret.Reſpirante deinde paulatim(tantũ mali inerat) ab externa ui inteſtinoq;
malo ciuitate, totum ſeſe uir optimus ad componendos mores ciuium licentia bel-
lica corruptos & labefactatos uertit:quem certe hac in re nihil æque iuuit, quàm eius
religio,pietas,iuſtitia,conſtantia, abſtinentia, grauitas comitate condita. Hac enim
ratione ſine ulla ui quorundam hominum arrogantiam repreſſit, libidines extinxit,
cupiditates refrenauit, cum fieri haud grauate conſueuerit, ut eos mores imbibant
homines,quos in principe tanquam in ſpeculo totius ciuitatis uiderint. Hunc enim
omnes non priuatas commoditates quærentem, ſed publicas:non ocio,ſed negocio
deditum,non ſomno,ſed uigilijs,ita cum admiratione intuebantur, ut beatos ſe de-
mum fore arbitrarentur,ſi aliqua ex parte Beſſarionis integritatẽ attigiſſent. Ad hui-
us itaq; mores ſeſe effingentes, ex calamitoſa felicẽ breui ciuitatẽ reddidere.Sublatis
enim ſeditionibus,extinctis incendijs,furtis,rapinis,homicidijsq; repreſſis,perfacile
fuit uiro huic grauiſſimo,adhibita facilitate in audiendo,lenitate in dicendo,diligen
tia in ſatiſfaciendo, populum Bononienſem ad bonam frugem reuocare. Quem eñ
uidebant iuſtiſſimum,quem modeſtiſſimum, hunc tanquam de cælo miſſum,ea præ
ſertim tempeſtate uenerabantur,colebant & obſeruabant. Huic tantæ autoritati ma-
gnum additamentum doctrina eius ſingularis erat,qua perbeatas fieri poſſe reſp. Pla
to ingenij ac ſapientiæ facile princeps exiſtimauit. Doctrina enim poteſtati adiuncta,
uel uitioſiſſimam quanq; naturam mutare poſſet, nedum bonã ad bene de omnibus
promerendum impellere. Hæc enim facit,ut prouinciarum præſides urbiumq;,nõ ſo-
lum ſe faciles præbeant in cognoſcendis cauſis,hominibus audiendis,admittendisq;
maiorum exemplo,quorum res geſtas legere,uerumetiam eoſdem admonet,ut cum
ipſi ſint optimi,ſuorũ cupiditates refrenent, petulãtiam reprimãt, auaritiã coerceant:

quod quidem Beſſarion maxime obſeruauit toto quinquennio, quo Bononieñſi urbi
præfuit, ne ſuorum licentia & cupiditas, quod perſæpe multis accidit, tantæ ſapientiæ
& integritatis laudem commacularet. Compoſito hunc in modum ciuitatis ſtatu,
quo iam Bononia XX. anno feliciſſime uixit & nititur, gymnaſium uetuſtiſſimum ne-
gligentia & ſeditionibus ciuium pene intermiſſum & collapſum, nõ modo ædificijs,
uerum etiam inſtitutis & melioribus ſalarijs inſtaurauit ac reſtituit, conductis quan
uis grandi precio liberalium diſciplinarum doctoribus. Excitabat adoleſcẽtes ad ſtu
dia bonarum artium, propoſita prǽmij atq; honoris ſpe, multos ob inopiam à ſtudijs
defecturos, liberalitate & munificentia ſua iuuit, & in inſtituto continuit. Quid pluræ
de amplitudine huius optimi patris dicam quirites? quàm iuſte, quã prudenter, quàm
modeſte, quàm clementer coloniam ueſtram Bononiẽſem gubernauerit, erexerit, in
pace retinuerit, ex hoc deprehendi poteſt, quod poſtea more maiorum Bononiẽſium
patronus apud pontifices ſemper eſt habitus. Illius enĩ ciuitatis legati huc uenientes,
hunc hominem ante omnes adeunt, ſalutant, conſulunt, comitantur, reducunt, q̃d
eſt maximæ integritatis & continentiæ ſignũ. At Beſſarion, mortuo Nicolao V. cũ in
locum eius ſuffici alterum pontificem neceſſe eſſet, Romam ueniens, lachrymãtibus
Bononienſibus quaſi à patre deſtitutis, conclaue ingreſſus, quorundam patrũ & opti
morum ſuffragio pontifex deſignatur: quantum uero obſit maximis imperijs, pro-
uincijs & ciuitatibus liuor atq; inuidia, comprehendi certe hoc loco poteſt: quidam
enĩ ſtatim ſuborti ſunt leues & uoluptuoſi, qui Beſſarionis integritatẽ & modeſtiam
ueriti, dicerẽt ſuffragia uitio inita, denuo repetẽda eſſe. Non obſtitit uir optimus, quo
minus id fieret, exiſtimans quod uerum eſt, pontificatum ſua perſona plus indigere
quàm ſe pontificatu, ad integram gloriam qua profecto carere iã non poteſt: eo enim
exiſtimationis & famę uir ampliſſimus deuenit, ut nulla ei ulterius dignitas ad ueram
felicitatem ſit requirenda. Dolere noſtram uicem & totius reip. Chriſtianæ, non eius
debemus, quod tali caruimus principe, & hac potiſſimum tempeſtate, qua præter ex-
ternum hoſtem, qui ceruicibus noſtris armatus continuo imminet, auaritia, libido,
ignorantia dei atq; bonorum hominum contẽptus, inteſtina & grauiſſima mala nos
urgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Chriſti
ana lacerata, non minus à uitijs noſtrorum, quàm ab externo hoſte, ut aliquando re-
ſpiraret: hunc pontificem mores noſtri requirebant omni ex parte labefactati: huius
pontificis opera indigebãt bonarum artium ſtudioſi, & in quauis facultate induſtrij,
qui nunc tanquam prophani contemnuntur, rejciuntur, eliminantur. Non deſtitit
tamen Beſſarion Caliſtum monere & hortari, ut interpoſita autoritate pontificatus,
ſęuientẽ hoſtem à ceruicibus Chriſtianorũ ꝑpulſaret. Ad hoc quoq; bellũ adhortatus
eſt Alphonſum Aragoniæ regem, dum à balneis puteolanis quæ adierat ualetudinis
cauſa, Neapolim proficiſcitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu ho-
noris cauſa Beſſarioni fit obuiam, eumq; nullo non comitatis & beneficentiæ genere
adhibito, in urbem ducit. Acceptum laute & magnifice abeuntemq; eodẽ ſemper &
ueneratus & proſequutus eſt uultu. Mortuo deinde Caliſto, Pius ſecundus in eius lo
cum ſuffectus, cõuentum Mantuanum adhortante Beſſarione, Chriſtianis omnibus
ad certam diem decreuit, quo omniũ principum & populorum conſenſu bellũ Tur-
cis indiceretur. Conuenere eo principes multi aut legati regum aut principum, quos
Beſſarion poſt Pium pontificem ad tantum & tam neceſſarium bellum eleganti ora-
tione quam in manibus habemus, adhortatus eſt. At uero cum huic tanto apparatui
Germanorum principum inter ſeſe bella obſtarẽt, eo mittere Pius Beſſarionẽ uirum
grauiſſimum legatum inſtituit, qui rebus in Germania compoſitis, imperatorem Fre
dericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit opti-
mus, licet ualetudinarius etiã hyeme inſtãte, quo Pius imperat: Venetias Pado amne
primum delatus, ducem ac ſenatum ad ſuſcipiendum tantum bellum adhortatus,
in Germaniam honeſto magis quàm lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat
tum hyems februario menſe in Germania potiſſimũ, quæ regio frigidiſſima eſt. Vexa
tus itaq; cum uentis tum imbribus, tum niuibus ac prope continuis, nullum diem in-
termiſit, quo ulterius non proficiſceretur: & cũ ſtare pedibus equi ꝓ glacie uix poſſent,

uehiculo Germanorum (quod trahã uocamus) non uectus, ſed tractus eſt. Tandẽ uero
poſt labores prope infinitos Norimbergam uenit, obuiam prodeũte honoratiſſimo
quoq; ciue, prodeũtibus epiſcopis ac toto clero. Vrbẽ ingreſſus, literis ſtatim ac nun-
cijs principes Germaniæ ad ſe uocat: populum quoq; Norimbergenſem ut idẽ faciat,
longa ac graui oratione adhortatur, id uelle oſtendens deum optimũ maximum, id
Pium pontificem, id res Chriſtiani populi afflictas prope ac profligatas. Superuenere
autem non ita multo poſt, autoritate ſedis apoſtolicæ & tanti uiri fama permoti prin
cipes multi, uel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuerſiarũ cau
ſa, ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare ſæpenumero co
natus eſt. ¶ Quid non cogitauit, quid nõ egit, quid nõ dixit Beſſarion quirites, quo
pacem inter diſſidentes componeret? aderant principes multi, aderat cardinalis Au-
guſtenſis, adorant epiſcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgenſis marchio, ade
rant legati Baiouariæ ducis: hos duos principes inter ſe maxime diſſidentes odio pro
pe ingenito, & monere & rogare & obſecrare uir optimus nõ deſinebat, copioſa & gra
ui oratione de pace habita, quam paulo ante cum admiratione legimus, ut depoſitis
ſimultatibus & odijs, de bello Turcis inſerendo una cum pontifice & imperatore co-
gitarent. Ecce dũ in cõſultatione eſſent, literæ ei à legato Pannonię, ſancti Angeli car-
dinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis eſſe, & Pannonios graui
prælio ſuperatos ceſſiſſe, periculumq; imminere, ne hoſtes uictoria elati, longe ac late
omnia occupent, uaſtent & diripiant. Tum Beſſarion lachrymabundus ac uicẽ Chri-
ſtianę reip. gemens, breuiter clades omnes noſtris illatas cõmemorat, imminens peri-
culum oſtendit, pacem & concordiam proponit, quo liberius & tutius cõiunctis ar-
mis & copijs ire in hoſtem ferocem & recenti uictoria exultantem liceat. Cum autem
Norimbergæ nil fieri uideretur, quod eo propter diſtantiam proficiſci rhenani prin-
cipes grauarentur: maxime uero Palatinus comes, transferre conuentũ Vuormatiam
legatus inſtituit, ne quicq̃ intentatum relinqueret, quod ad ſedandas lites pertineret.
Ventum eſt tandẽ poſt multa & grauiſſima pericula Vuormatiam: neq; enĩ peragrare
Germaniam ſine præſidio militari licet, quod apud eos (tantum ualet conſuetudo) ra
pinæ & latrocinia quodammodo conceſſa uidentur. Suſceptus benigne à Vuorma-
tienſibus Beſſarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principũ ad ſe uocat, quid
ſit agendũ proponit. Diſceptatur nec ſemel tantum, ſed iterum ac tertio. Mittit epiſco
pos uiros grauiſſimos & optimos, quos ſecum habebat ad uicinos principes, ne quid
omitteretur, quod ad concordiã faceret. Vbi autem nihil fieri tanta ſolicitudine uide
retur, monendo, rogando obſecrãdoq;, Viennam proficiſci ad imperatorẽ inſtituit,
omnes adhortatus, ut eo ſe propere conferant, arbitratus Cæſaris præſentia & autori
tate rem optatam ex ſententia confici poſſe. magnis quidem atq; aſperis itineribus eo
tandem uentum eſt. Fit obuiã Beſſarioni imperator ad mille paſſus, eumq; nullo non
adhibito honoris genere in urbem ducit. Data eſt tantummodo dies quieti: Poſtera
uero cum legatus ad imperatorem, contrà imperator ad legatũ proficiſci honoris cau
ſa contenderet, peruicit imperator ad Beſſarionem pergens: quo cum & de pace com
ponenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inſerendo longiſſimus & gra-
uiſſimus ſermo eſt habitus. Cum itaq; principes & legati multorum ueniſſent, de ea-
demq; re q̃ ſæpiſſime omni conatu fruſtra tractatum eſſet, propoſito ipſius prouinciæ
emolumento & honore, redire tandem in Italiam lucem feliciſſimã legatus inſtituit,
ne fruſtra & tempus & corpus ualetudinarium frigoribus & labore itinerũ ac tædio
animi conſumeret. Inter exteras gentes græcis ac latinis natura infeſtas, periclitatum
eſt ſæpius, dum temulenti & armati non ſolũ in agris, ſed in urbibus graſſantur. Vien
næ autem potiſſimum, ubi gymnaſtici quauis licentia & petulantia utũtur. Redijt tan
dem poſt biennium Beſſarion ueſter quirites, ut quem abſentem Roma deſiderabat,
cupiebat, & uotis optabat, præſentẽ deniq; intueretur, admiraretur, uenerareturq; ut
eccleſiæ Romanæ unicum columen, & patriæ ueſtræ parentem. Non deſtitit tamen
uir optimus & ſapientiſſimus Pium pontificem hortari, ut pijſſimũ bellum iam antę
contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cum Pius Anconam, unde mo
turus erat in hoſtẽ, proficiſci inſtituiſſet, ibiq; claſſem undiq; uẽturã à Chriſtianis ex-
pectaret, Beſſariõ ad Venetos propere cõtẽdit ſedis apoſtolicę legatus: cuius autoritas

tantum ualuit,ut & ducem & ſenatum ad id bellum impulerit. Paratę triremes à Ve-
netis ſunt,dux claſſi præficitur,nauigat Anconam eo & Beſſarion ſenex ac imbecillis
ob ualetudinem, cum triremi ſua impenſa ſtructa & armata,contendit. At uero in tan
to apparatu Pio pontifice mortuo,cũ omnes paſſim dilaberētur, ipſe quoq; Romam
ad ineũda pro nouo pontifice ſuffragia reuertitur: quo creato, cum omnia ad ocium
ſpectarent,ingenio ſuo & doctrina fretus,quicquid ocij à rebus publicis dabatur, to
tum id ad ſcribendum contulit, homo omnium ſolertiſſimus. Cum prodeſſe coram
amicis aut periclitantibus non poſſet, eos literis pietatis & humanitatis plenis ad-
monuit,erudijt,à malo deterruit:ad officiũ ſi qua in re deliquerũt,reuocauit:harum
extat numerus prope infinitus,tum græce tum latine ſcriptarũ. Duas ſcripſit duorum
locorum laudationes,& patrię Trapezũdos & Iſthmij,adeo eleganter & abſolute,ut
prouinciæ ipſæ & benignitate cæli & hubertate frugum omnium & portuoſitate lit-
torum,atq; hominum ingenioſorum & fortiſſimorum copia,cuiuis prouinciæ con-
ferri poſſe uiderentur. Non dico q̃ docte q̃ memoriter horum locorũ reſp. & qcquid
in his tum bello tum pace geſtum ſit,cõmemoret,deſcribat,notet. facit id quidē adeo
ingenioſe & accurate,ut res ipſæ non deſcriptæ,ſed ab eodem inſtitutæ & geſtæ uide
antur. In cõſolationibus tribus quas ad imperatorē Conſtantinopolitanum in mor-
te uxoris habuit,ad conſtantiam & fortitudinem hominem ipſum pluribus rationi-
bus reuocat, uerbis grauiſſimis & ſententijs, oſtendens nil noui eius maieſtati acci-
diſſe, cum mors omnibus ſit, non dico cõmune malum, ſed receptaculum à malis, ſi
bene ac conſtanter uitam duxerimus, quemadmodum reginā ipſam uixiſſe oſtendit.
¶ Confutauit acerrime graui & copioſa oratione eos,qui ꝑtinaciter nimis aſſeuerant
dictum illud Iohãnis de Petro, *ſic eum uolo manere, quid ad te?* cum dicendum ſit, *ſi eum uo-
lo manere, quid ad te?* Hoc autem probat & doctiſſimorum hominum autoritate,& græ-
ca litera qua Iohannes euangeliũ ſcripſit, & latina locutione, à qua modus ille dicēdi
longe abhorret. Sed adeo copioſe in aduerſarium ſurgit quirites,ut nullum prope er-
ratum aut uitio interpretum cõmiſſum,aut neglibentia librariorũ, aut incuria legen-
tiũ,in tota ſcriptura ſacra prætermittat. Aperit omnia,diſputat,refellit,docet. Eodem
dicendi ac diſputandi torrente Epheſini epiſcopi opinionē,aſſerentis ſpiritũ ſanctum
à patre tantum prodire,acerrime confutat. Sancti Beſſarionis unde ipſe nomen acce-
pit, patrię parentis ac patroni uitam diligenter ac copioſe ſcripſit. Sancti Franciſci or-
dinē,cuius patronus habetur,cõſtanter ac ſapienter tutatus eſt. Non eſt paſſus quem-
piam bene de genere hũmano meritũ,maledicentia poſt mortem lacerari. Vnde acer
rime in calumniatorem Platonis inſurgit eo uolumine & quidem diuino,quod nup
magna cum ueſtra expectatione edidit. Quàm grauis ſit in laudando,acerbus in uitu
perando,in ſententijs argutus,in differendo ſubtilis,in confutãdo acer, ex hoc libro
comprehēdi poteſt,in quo rerum omnium diuinarum atq; humanarum ſcientia tan
q̃ in ſacrario repoſita uidetur:hinc eſt certe ꝙ hauriant theologi, philoſophi, mathe-
matici,oratores,dialectici,& quoduis genus hominum ciuilium ac ſtudioſorũ. Nul-
lam ſectā philoſophorũ prætermittit,quam non notet:quid quiſq; dixerit,quod pro-
bari improbarive poſſet,oſtendit:ut Pythagoræorum nimiam pietatem, Cynicorum
ruſticitatem, Stoicorum auſteritatem carpit,ita Peripateticorũ & ueterũ Academico-
rum mediocritatē laudat:extollit Ariſtotelem, Platonē philoſophorũ principē facit:
quo cũ plura Chriſtianis oſtendit conuenire, q̃ cum aliquo philoſophorum: neq; id
quidem theologorũ noſtrorũ autoritate tantũmodo probat, uerum etiã ſyllogiſmo
& rationibus,quibus aduerſarium ita circũagit & opprimit,ut neq; quo ſe recipiat ca
lumniator diuini Platonis habeat:neq; quid reſpondeat obrutus argumētis, ſatis in-
ueniat. Hunc ſiquidem homuncionem uir ampliſſimus ita interdum deridet,ſeruata
grauitate dignitatis,ut fateri cogat ſe nõ modo nõ intellexiſſe Platonis mentē,quē hic
nouus Carneades imperitiæ,turpitudinis,inconſtãtiæ arguit, ſed ne linguæ quidem
grææ proprietatem tenuiſſe,cum ipſe græcus ſit,& Platonis leges non latinas facere,
ſed deprauare conatus,philoſophi ſententias euerterit,& obſcuriores reddiderit. Quã-
ta fuerit huius audacia quirites,animaduertire quæſo. Hic enim acſi in quauis ſciētia,
doctrina & antiquitate ſolus doctor gentiũ & magiſter haberetur, ſolus peragraſſet
orbem terrarum diſcēdi cauſa quicquid ubiq; arcanum & reconditũ eſt,ut Platonem

&Pythagoram feciſſe intelleximus, ſolus in publicis Europæ gymnaſijs Gorgię Leontini & Archelai morem à Socrate deriſum uſurpaſſet, quæſtionem ſcilicet in conuẽtu & corona hominum poſcẽdi, & iubere dicere qua de re quiſq; uellet audire: non eo temeritatis progredi certe debuiſſet, ut doctiſſimum Ariſtotelem cum diuino Platone, diſcipulum acutum cum ampliſſimo præceptore conferret ac cõmitteret: huius tamen audacia nil nobis obſuit quirites, imo uehemẽter profuit: & ſi cui licet optare ut aliquis peccet, id certe nobis adeo precibus expoſcendum fuit. Hac enim indignitate concitatus Beſſarion, omnem omnium philoſophorum qui unquam fuere, ſententiam explicat: & quod maxime optandum erat, doctrinam & mentem Platonis à nemine fere iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, ut perſacile appareat, omnes ſectas quæ ſanum aliquid ſapere uidentur, ab ipſo Platone tanquam perenni & huberrimo fonte manare. His rebus quæ grauiſſimæ ſunt, & totum hominem prope requirunt, intentus pro tempore Beſſarion, nil tamẽ unquam omiſit quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinã & domi & foris nũquam intermittit. Senatũ frequentat, in quo ſecundus à pontifice habetur. Sententiã in cõſultationibus grauiter, & conſtanter e rep. Chriſtiana tuetur: clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium ſuum pręſtat. Circumuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honeſtiorem dignitatis gradum commendationibus ſuis grauiſſimis ac proprijs facultatibus interdum erigit, familiam domi alit, in utraque lingua eruditiſſimam, & in quauis facultate doctiſſimam. Veſtri illi maiores quirites, uiros doctiſſimos in contubernium ſuum recipiebant diſcendi & philoſophandi cauſa, ut Scipio Aphricanus Ennium poetam, Panætium philoſophum, Polybium hiſtoricum, Luculli, Catones & Hortenſij Archiam poetam, Cicerones Cratippum philoſophum, Cn. Pompeius Leuæum Libertum, Auguſtus Cæſar Apolonium Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantum, ſed etiam de externis, commemorare poſſem. Hęc tamen Beſſarionis ſit præcipua laus, quod ſuos nõ religione tantum & moribus ad bene uiuendum inſtituit, uerumetiam literatura, eruditione, doctrina ita imbuit, ubi à negocijs publicis uacat, ut inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidẽ docti, tanquã ex equo Troiano (ut de Iſocrate ait Cicero) continue prodeant, ac plures prope quàm ex reliqua Romana curia. Quid deeſt Nicolao Perotto archiepiſcopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus: ſcribit ac dicit eleganter & copioſe: ſed qui Græca Latina melius faceret, nemo adhuc ætate noſtra inuẽtus eſt. Quanta ſit Theodori Gazæ uiri optimi doctrina & eruditio tum græca tum latina, ex hoc uel maxime deprehẽdi poteſt, quod omnes bonarum artium ſtudioſi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate ut oraculum totius eruditionis ac diſciplinæ. Hic & ſi Gręcus ſit, ita latine ſcribit, ut nullam hoſpitis ſpeciem præ ſe ferat. Non eſt omittendus Iohannes Gattus theologus philoſophusq; inſignis, non Valerius Viterbienſis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis noſtræ medico conferendus, non Andronicus Græca & Latina lingua apprime eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quiq; mathematica optime teneant. Subſequuntur & iuuenes quidam, qui ualidiores facti, tãquam generoſi pulli & ex optima prole ſumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur undique ad hubertatem non minus ciuitatis, ſed totius prouinciæ, Beſſarionis opera & impenſa: qui non una in re tantum liberaliſſimas manus, ſed in pluribus circunfert. Miſeratus Græcorum calamitatem, multa nummum millia aureorum pro redimendis captiuis expendit: puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & ualetudinarios continuo iuuat: ædes ſacras aut inſtituit, aut collapſas uetuſtate reficit: quod indicat templum apoſtolorum in urbe, ubi ſacellum ſibi condidit, & ſeceſſus cryptæ ferratæ beatæ uirgini dicatus. Domum quoque ſibi parauit ita dignitati & facultatibus congruentem, ut neq; melius quiſquam, neq; modeſtius in urbe habitet. Accedentes & quidem frequenter libenter admittit, audit: & quod fieri ab eo amicorum cauſa poteſt, doctorum præſertim, quorum patronus eſt, id ſe libenter facturum repromittit. His uero de ſuo tantum interdum donat, quantum ei per domeſticas impenſas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nũmum

aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omnino Græca literatura deficeret. Vidit
enim eam urbem propter uicinitatem & nauigationem Græcis à barbaris uexatis eſſe
percommodam. Ornabit & hanc ueſtram ciuitatem latina ſupellectile, ſi ei aliquan
diu uiuere licuerit. Hunc itaq; hoīem quirites, qui ob ſuam ſingularē ſapientiam, con
ſtantiam, fidem, pietatem, fortitudinem, humanitatem, gratiam, eruditionē, doctri-
nam, facit quo minus Socrates, Platones, Ariſtoteles, Gracchos, Numas, Varrones,
Brutos, Sulpitios, Catones ueſtros deſideretis: hunc inquam omnium hoīem bene
de optimo quoq; & induſtrio meritum, colite, obſeruate, ac frequentibus laudibus
celebrate. Hac ratione (tanta eſt autoritas ueſtra) & bonorum ingenia ad uirtutem ex
citabitis ꝓpoſita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos à uitio de-
terrebitis, cum à uobis poſthaberi aut notari flagitioſos dedecoris ac turpitudinis no
ta uidebunt. Ego uero maximas uobis gratias ago, quod me audire quouis modo lo
quentem uolueritis, maiores tamen habiturus, ſi uos quoq; Beſſarionem patrem am
pliſſimū quouis ꝑconio dignū, laudibus ueſtris, quæ grauiſſimæ ſunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE *componenda, atq; de bello Turcis indicendo, oratio.*

SI cui unquam pro conſeruata una atq; item alia ciuitate gra-
tiæ ſunt actæ, ea hoc potiſſimū tempore PAVLI PONT.
MAXIMI laus eſt, qua uel laudatiſſimum quenq; iure ac
merito antecellat. Is enim cōſilio quo ualet plurimum, pru-
dentia qua cuncta moderatur & regit, conſtātia cuius admi-
niculo ut firmiſſima ancora non ſolū Petri nauiculam à pro
cellis & fluctibus tuetur, uerumetiam uitam oīm noſtrum,
bona, ſortunas, parētes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam
totam, Europam ex flamma, ferro atq; omni genere crudeli-
tatis & ſæuitiæ una denunciatione pacis eripit ac conſeruat. Ardebant cuncta bello,
ſolicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi. Noui conſcribebātur
exercitus, ueteribus ſupplementa addebantur, cōmeatus omnifariam ad tantum bel
lum iam parati erant. Verum Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante,
auditis perſæpe partium legatis, æquas pacis conditiones in mediū ponit, auerſurus
à ceruicibus Italiæ, à uiſceribus ciuitatū, ab euerſionibus urbium noſtrarum omnem
uim in immaniſſimū Turcum. O mentem hoīs prope diuinam, o ſingularem ſapien-
tiam, o charitatē erga Chriſtianum genus inexplicabilē. Quod uiuimus, quod ſpira-
mus, quod fruimur pace ac liberiore uita, tuo id munere fieri nemo eſt qui ambigat.
Tibi deinceps qcquid nobis ſortuna aut induſtria dederit, id oē merito tuo refere-
mus acceptū. Vilior erit poſthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior ac
copioſior agricultura; quoq̄ uoluerimus aut negocij, aut animi cauſa ſine hoſtili me-
tu migrare nobis licebit. Egiſti nimirū Paule q̄d pontificē decet. Curāda eſt tibi credi
tarū animarū ſalus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admo-
nitionibus & cenſuris in officio ſunt, qui aut ſuperbia, aut auaritia, aut cupiditate do-
minādi melioribus uim inferre, ac iniuriā facere tenuioribus conātur. Tu unicus diui
no nutu ac patrū oīm conſenſu ex ordine cardinalium delectus es, qui Chriſtianam
remp. regeres ac gubernares, qui leges, qui plebiſcita, qui mores prouinciarum ac po-
pulorum æqua lance temperates. Ad ſummā laudē Paule nil tibi præter bellum Tur
cis indictum ac confectum, deeſſe uideo. Hinc eīm omnis tua laus tanq̄ ex optimo gy-
mnaſio æternitatē capiet. Graue eſt fateor hoc bellum & periculoſum, ſed multo gra-
uius ut incendiū inter condenſa tecta futurū eſt, ni obuiā ſæuienti hoſti terra ac mari
itum fuerit. Is enim ſedentibus Chriſtianis ſocordia & auaritia principum, in Euro-
pam cum magno exercitu traijciens, capta Conſtātinopoli ac direpta, magnā partem
Thraciæ, Macedoniam, Theſſaliam, Bœotiam, Achaiam, & totam ferme Epirum, ad-

do etiam Peloponneſum ui cepit, præter pauca oppida, & ea quidem maritima, quæ à
Venetis fortiter & conſtanter ſunt defenſa. Reticeo mortes duorum imperatorũ, Con
ſtantinopolitani ſcilicet & Trapezuntij: taceo regis Boſſinæ, ducis Seruiæ ac multoꝝ
Chriſtianæ religionis principum, una cũ populis & nationibus interitum. Is occaſio-
nibus illectus homo omnium crudeliſſimus ac dominandi cupidus, Pannonias ma-
gnis inuicem illatis acceptiſq; cladibus, cum ingenti exercitu ſæpe ingreſſus eſt: reſti
tere fortiter ac conſtanter Vngari. Idem fecere Epirotæ & Illyrij: idem poſtremo Ve-
neti terra mariq;. Quibus bellis declaratum eſt, plus ſpei hoſtem in diſcordia Chriſtia
noꝝ, quàm in uirtute & fortitudine ſuorum repoſuiſſe. Excitare hæc profecto anĩos
hoĩm atq; inflammare potius, quàm deterrere, ad tantum bellum, tamq; neceſſarium
debent. Diutius tñ differendum non eſt, ne qui uſq; ad hæc tẽpora cũ magno ſuorum
interitu, barbarorum impetus ſuſtinere dimicando & ſua tuendo, nunc demum de-
relicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis ſe ſuaq; omnia dedant. Conquerun-
tur tũ deniq; hoĩes libere, & transitionis, quando à uobis deſtitui uidebũtur, hone-
ſtiorem uiam putabunt: tãtumq; quod etiam atq; etiam conſiderandũ eſt, additamẽti
hoſtibus potentiſſimis acceder, quantum uobis ademptum fuerit. Adde quod hoſti
bus audacia & uectigal, noſtris timiditas & inopia creſcet. Omitto utilitatẽ: quæ q̃ ma
gna futura ſit, negociantes & mercatores Europæ, qui cõmigrare emolumenti cauſa
ante hoc grauiſſimum bellum ſolebant, cum gemitu cõmemorant, & ſpe pleni loca
illa amœniſſima ac fructuoſiſſima, in poteſtate Chriſtianorum aliquando uentura, uti
litatem exoptatam expectant. Omitto inq̃ utilitatem, quæ etiã ſi nulla extaret debel-
lato hoſte, ad delendã tñ ignominiã ſuperioribus tẽporibus negligẽtia & auaritia eoꝝ
ad quos maxime attinebat acceptã, bellum ſuſcipiendum eſſet, p̃cipue uero cum hæc
immaniſſima belua, non in homines, ſed in deum op. max. quem merito colimus ut
uerum dei filium, ut redemptorem humani generis, ut ueræ ac ſanctæ religionis fun-
datorem, arma ſumat, ſpurcam, ſordidam, inhoneſtam, inceſtam Mahometanã perfi
diam uerbis ſtolidis & impudica actione iactitans. Poſſum cõmemorare ob leues cau
ſas, ſi ad has reſpicimus quæ grauiſſimę ſunt, multos quõdam populos, multos prin
cipes bella periculoſiſſima ſuſcepiſſe, ut Romanos Achaicum & Tarentinum, Gallos
Romanum, Lacedæmonios Atticũ. Omitto Romanos bella prope infinita cum fini-
timis & externis geſſiſſe ob res quantumuis paruas repetitas & non redditas: ob uio-
latum ius gentium, & læſum aliqua ex parte fœdus. Vos autem tot urbibus direptis,
euerſis atq; incenſis, tot deuaſtatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis
Chriſtianis uarijs cruciatibus necatis, tot puberibus partim ſtupratis, partim in gra-
uiſſimã ſeruitutem abactis, à uindicanda tanta iniuria ſuperſedebitis? Moueat ſaltem
uos, ſi hęc nõ ſatis magna uidẽtur, ſpreta religio, p̃phanata templa, expoliata ſacraria,
cõminuta ac diffracta dei ſanctorumq; oĩm ſimulacra. Quid martyꝝ reliquiæ? nonne
per contemptum ex abditis & ſacrarijs auulſæ paſſim per uias, per cõpita & immũda
loca proiectæ iacent? audire eoꝝ uoces nunc certe uideor obſecrantium uos per ſan-
guinem eius qui nos redemit, per martyria ſua ad ſalutem cõmunem tendentia, ut bel
lum animo conceptum, tandem ſuſcipiatis, habituri ducẽ Chriſtũ ipſum, ac ſanctoꝝ
opera & auxilio pro centurionibus & ſigniferis uſuri. unum tñ modo uereor, ne uos
deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo conſilio per immortalem deum, qui
bus copijs, q̃ disiunctis & inæqualibus bella ſunt inchoata nec perfecta. Nollem id fa
ctũ, cũ ob eam rẽ reſederit Chriſtianoꝝ ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acer-
bitate ſunt. Cõſcripti milites, cõparata claſſis, nec tñ quicq̃ dignum memoria geſtum
eſt. Imperatorem & quidem præclarum, ueteranũ & firmũ exercitũ, nõ collectitium,
ęrariũ ſolidum, non mendicatũ tanta moles belli exigebat. Vaiouada duce clariſſimo
Vngari non propulſarunt modo numeroſum hoſtem & ferocem, uerũ etiam ingenti
illata clade eũ cedere e finibus coegere. Quantillis copijs magnos hoſtium fudere ex
ercitus Illyrij & Epirotę, ducum ſuorum imperio ac conſilijs in p̃lio retenti. Parua ma
nu iam quinquennio Veneti magnas Turci tũ terra tũ mari detinuere copias, cõgredi
nauali p̃lio nunq̃ cũ Venetis eſt auſus, contentus Boſphori Propontidisve limites tan
quam tutiſſima effugia tueri. Coniectari ex his licet, hominẽ plus fortunæ & diſſidio

Chriſtianorũ,q̃ uirtuti fidẽtem,pelli ex Europa in latebras Aſiæ poſſe, ſi conſilio tuo
& mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus ſecundus pon.max.
conuentu Chriſtianorum ad Clarum montem habito, trecenta millia hominum in
Saracenos recuperandæ Hieroſolymæ cauſa:hæc tanta multitudo Chriſti ſigno no-
tata,Conſtantinopolim primo diuerſis itineribus peruenïẽs,ducibus & quidem cla-
riſſimis Gotfredo,Euſtachio,Balduino,Raymundo, Boemundo uſa,in Aſiam traĳ-
ciens,Grȩcis ipſis,maxime uero Alexio imperatore Conſtãtinopolitano aduerſante,
qui maligne commeatus ſubminiſtrabat,oppida multa, Niceam, Antiochiam,Hie-
roſolymã,Heracleam,Tarſum,multis millibus Saracenorum & Turcorum cæſis, oc
cuparunt,deſerentibus deinde tantam expeditionem quibuſdam, deletis etiam pau-
latim Chriſtianorum exercitibus nullo ſubminiſtrato ſupplemento, ut decebat, ad
Saracenos & Turcos tandem recidere om̃ia.O bellum ſanctiſſimum & annalibus au
reis notãdum, ſi id retinere Chriſtiani principes adnixi fuiſſent, quod multo ſudore
ac ſanguine noſtri pepererant. nõne ad aſtra Vrbani nomen fertur, qui tam pium ac
iuſtum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallenſis abbas,qui hortatu
ſuo & ſanctitate qua celebris tũ habebatur, multos principes ad tantũ bellum tamq̃
neceſſarium impulit:in primis Conradum Sueuum, cuius exercitũ dum Iconĳ eſſet,
non Barbari,ſed Emanuelis Conſtantinopolitani imperatoris fallacia deleuit,mixto
gypſo cum farina,quæ commeatus nomine ſubminiſtrabat. Deficiẽtibus enim hanc
ob rem militibus (nam uarĳs afflictabantur morbis) cedere retro Conradus coactus
eſt. Repreſſit ferociam Saladini uiri fortiſſimi Balduinus quartus Hieroſolymorum
rex,fugatis eius ad Aſcalonem copĳs. Quo poſtea mortuo,idem Saladinus uictis in-
genti clade Chriſtianis, omnia facilime in poteſtatem ſuam redegit. Defuere illis ſe-
culis pontifices qui & uellent, & poſſent tantum bellum ſuſtinere. Velle te nemo eſt
qui ambigat, cum pacem Italiæ, quietem Europæ accuratiſſime quæſieris. Vt etiam
poſſes,fecit tua non in quærendis modo pecunĳs ſolertia, ſed etiam in conſeruandis
parſimonia. Delegiſti item & quidem prudẽter ex militia Italica Bartholomæum Ber
gomatem ueteranum ducem,cui tuas ac reliquorum ſociorum copias merito com-
mitteres.in eo em̃ ſunt quæ in duce optimo ineſſe oportet:ſcientia rei militaris,quam
à teneris annis prope in caſtris enutritus ſub Barchio duce præſtantiſſimo cõtra acer-
rimas hoſtium copias dimicans,imbibit. Duxit deinde per multos annos ordínes. Li
bertatem Italiæ, dum Mediolanenſes uarĳs bellis diſtraherentur, ſuis copĳs contra
Gallos fortiter dimicãs,tutatus eſt. De labore hominis in bellicis negocĳs,de fortitu
dine & conſtantia in adeundis periculis,de conſilio in prouidendo,re militari ita exi-
gente,nõ attinet dicere:quod cũ ſemper aliàs,tum uero uel maxime præterita æſtate
maximos duxerit exercitus,nullo incommodo à magnis hoſtium copĳs accepto.
Adde quod gloriæ cupidus, antequam e uita diſcedat,relinquere de ſe monumẽtum
cogitat,quod poſteri fama celebrent:offerri uiro nulla certe maior occaſio potuit: bel
lum habet honeſtiſſimum, pro pĳs contra impios, pro iuſtis & bonis contra iniuſtos
& malos:pro modeſtis contra immodeſtos & intemperantes: pugnaturus nimirum
eſt deo ipſo duce, quem ſpernunt hoſtes,quem negant,quem tollunt e medio quoad
fieri poteſt, Mahometum perfidæ ſectæ & ſpurcæ autorem ſequentes. Inchoare tan-
tum bellum difficile uidetur, quod longe ab Italia ſit eundum, quod in aliena prouin
cia ſit dimicandum,& contra eos qui immanes et crudeles in prælĳs habentur. Adeo
ne remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus,ut cũ Romani olim belli
gerẽdi cauſa extremas orbis terrarum partes peragrauerint,maria nauigauerint,alpes
aditu difficiles ſuperauerint, non ſint futuri, qui noſtra ætate nomina dent ad tranſ-
eundũ in Epirum, in Macedoniam,in Græciam? Ego uero ſic exiſtimo,propoſito die
quo ad danda nomina ad tam ſanctam militiã ſit eundum, innumerabiles prope tum
equites,tum pedites eo propere ituros:abũdat milite & quidẽ exercitatiſſimo Italia,
ſed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eo tanquam ad
epulas putabis,uincẽdi ac p̃dã di cauſa. Pertinebit & hoc ad cõmunẽ Chriſtianȩ reip.
utilitatẽ:& ꝙ aberit ſuſpicio cõſpirationis,intento ad res agendas milite:& ꝙ bellũ in
terra hoſtili motũ,eorũ cõmeatus,aĩos, uectigalia diminuet,ac noſtris audaciã faciet.

Continebitis item in fide hoſtium finitimos, qui uel feſſi diuturnitate belli, uel aliqua
opportunitate illecti, non ita conſtãtes futuri uidentur. Omitto oblatam uobis occa
ſionem recipiendi eos in fidem & amicitiam, qui crudele ſeruitutis iugum à collo ſuo
reijcere iamdudum cogitant. Timorem obijcitis noſtris militibus? magis ne reformi
dant uulnera & fuſum cruorem Europei quàm Aſiani? unde quæſo robur militiæ
& conſtantia ac contemptus uitæ in prælijs eſt habitus, ſi non hanc fortitudinem Eu
ropa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æſtus, ad famẽ & ſitim toleran
dam, ad ſuſtinenda uulnera, ab tingẽdas cruore manus producere atq; alere uidetur?
Hinc orti ſunt, præcipue autem ex Italia, qui oriẽtem, qui meridiem, qui deniq; totum
orbem terrarum, Romanorum imperio ſubiecere. Obſtinatiores in prælio futuros no
ſtros putarim, quod non pro libertate tantum, ſed etiam pro religione & immortali
deo dimicaturi ſunt. Terret quoſdam multitudo hoſtium, quod ad ducẽta millia ho
minum eadem caſtra plerunq; habeant. Nuſquam ne auditum aut lectũ eſt, magnam
multitudinem, & eamquidem inconditam, ſeſeq; ſua numeroſitate impedientem, à
paruis exercitibus fuſam? Superauit Milciades Athenienſium dux in campis Mara
thonijs cũ decem millibus militum, adiuuantibus perpaucis Plateenſibus, centũ mil
lia Perſarum in Græciam à Dario miſſa. occupatis anguſtijs Thermopylarum, Leo
nidas Spartanorum rex, cum quatuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam
graues pugnando defatigauit, ut non uicti Lacedæmonij, ſed hoſtes cedendo defati
gati potius concidiſſe dicãtur. Superauit Themiſtocles Athenienſium dux, in angu
ſtijs Salamini freti ingentem Xerxis potentiſſimi regis claſſem cum paucis nauibus, ſi
numerum Perſarum inſpicimus. Hac pugna Xerxes perterritus, in regnũ omiſſa Græ
cia trepide ſeſe recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum
exercituũ duces, fudit Alexander Magnus? Quoties Cæſar? Quoties Scipio? Quoties
Hannibal? q̃ties Pyrrhus? Et ne ueteris teſtamẽti hiſtoriã prætereamus, Saul rex ſolus
uno prælio mille, Dauid decem millia Philiſtæorũ ſuperauit. Non fraudetur ſua lau
de Iudith fœmina illuſtris, quæ Holophernem interfecit, ac patriam graui obſidione
liberauit. Factum hoc auxilio dei, qui iuſtam ſemper cauſam fouet, non negauerim.
Tuebitur & nos idem deus, qui Pharaonem iniuſte populum eius perſequentem, un
dis rubri maris ſubmerſit: qui Boemũdum quondam, Euſtachium, Gotifridum, Bal
duinum, noſtra ætate Sigiſmundum imperatorẽ Eugenio pontifice, Vaiouadam Ni
colao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio ſecundo iuſtante, magnis illatis crude
liſſimo hoſti & impio cladibus, tutatus eſt. Erunt quos fortaſſe impenſa bellica deter
reat, quod ſine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum ui & numero tantum bel
lum ſuſtineri nequeat: quippe cum aduerſus totam Aſiam ac magnã partem Europæ
ſit dimicandum. Eſt quidem hoc bellum (ut uerum fatear) magnum, nõ tamen adeo
magnũ, ut ſuſtineri ab Italia nõ poſſit. Et ut à teipſo Chriſtianorum principe Paule in
cipiam, tui prouentus diuturni & perennes, tua uectigalia, unde impenſæ bellicæ ſa
tiſfieri poſſit, nõ ſunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium,
maritimam oram, feraciſſimas Italiæ partes, unde nauibus facilime comportari ad
noſtros in Epirum, in Peloponneſum, in Illyricum commeatus poſſunt. Quid quod
tibi facultas data eſt exigendi decimas ac trigeſimas quidem alias à ſecularibus, illas
à presbyteris, ſi ita reſp. Chriſtianã exigere uidebitur? hinc enĩ grãdis pecunia ex tota
ferme Europa colligeretur, qua uel diuturnũ bellum ſuſtineri poſſet. Omitto ſcribere
quos theſauros quadriennio iam paraueris, ad hos credo uſus. Eſt enim hæc conſtans
omnium opinio, magnam uim ſignati auri apud te eſſe, quo & exercitus Chriſtianos
ſuſtinere, & te ac tua, ſi qua uis ingruerit, tueri poſſis. Non deerit tãto bello Ferdinan
dus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hoſtibus regno, glorioſius nil
aut ſanctius agere poteſt, q̃ una tecũ hoſtes Chriſtiani nõis à ceruicibus noſtris remo
uere. Habet militẽ exercitatiſſimum & ueteranũ, habet triremes, abũdat omnifariam
commeatu, habet portus ad trajciendũ in Epirum & Græciam accõmodatos. Hinc
quantum ſpei cõcipere poſſis non ignoras, cum mandatis tuis obſequentiſſimus futu
rus ſit ſemper. Florentinos itẽ pollere terra ac mari tua oſtendunt decreta, cũ belli par
tẽ eis deſignaueris. Senenſes, Lucẽſes, Ferrarienſis Marchio, additamenta ad hãc tem

non parua uidentur. Ducem præterea Mediolanenſium Galeatium uicecomitem potentem milite, commeatu, pecunia facile in ſententiam tui deduces, modo bellū ſuſceptum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantū ad bellum cæteris promptiores cognoſcimus: & quod hoſtes quibus cum quinquēnio uarijs caſibus bellum geſſere, finitimos habent: & quod nuſquam maiorem opportunitatem augendi rem & gloriam Venetam hac habituros ſe ſperāt, maxime autem ſub tuo hoc feliciſſimo pontificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principium & regum ſpectare uidentur. Multa ſunt beatiſſime pater, quæ te ad hoc bellū debent impellere, honor Chriſti pro quo & mors eſt obeunda, cū ipſe qui deus erat & homo, pro noſtra ſalute grauiſſimos cruciatus uſq; ad interitum eſt paſſus: periculum quod imminet ceruicibus Chriſtianorum omnium, ſæuiente illa immaniſſima beſtia: charitas patriȩ tuæ, quæ prope in faucibus barbarorum eſt poſita: qua ſublata tāquam refracta porta, huc hoſtes humani generis ut rabidæ tigres ſunt deuolaturi, ad explendam ſitim quam de ſanguine Chriſtianorum concepere. Retinēdi ſunt Veneti in angulo Italiæ, quorum nulla maior aut ſanctior noſtra ætate reſp. eſt. Fouendi atq; iuuādi omnino ſunt. A nobis enim exteras gentes & barbaras ſuo ſudore, ſuo ſanguine reijciunt. Mare Hadriaticum, Ionium, Aegæum tutum nauigantibus præſtant: prouinciā huberem & abundantem rerum omniū copia faciunt, libertatem Italicam tuentur. Tyrannorum quorundam ſæuitiam cohibent, facta populis ſpe ad eos tranſeundi, ſi grauius & iniquius opprimerentur. Bello nauali quo ipſi ſoli plus pene poſſunt, quàm reliqui qui nauigatione utūtur, Turcam adoriātur. Centum enim triremium claſſem, omitto onerarias: quarum magnus eſt numerus, inſtruere poſſunt: qua hoſtem uel intra anguſtias Helleſponti & Boſphori perſequentur. Bello terreſtri tu cum reliquis ſocijs adiuuantibus eiſdem Venetis hoſtem aggrediare, inſta, urge: ac demum Epirum, Macedoniam, Peloponneſum, Atticam, Bœotiam, Thraciam, & Conſtantinopolim caput orientalis imperij e faucibus rabidi lupi eripe. Subſequentur autoritatem tuam Germani: ſubſequentur Galli & Hiſpani: ſubſequentur deniq; omnes Chriſtiani nominis, qui nihil aliud expectare uidētur, quàm ut abs te ſignum crucis, ſanctiſſimum uexillum efferatur: accenſus pulchritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet, pariet tandem quod iamdiu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania habitis, te ſolum omnes intuētur & inſpiciunt ituri quocū imperaueris. Tolle itaq; uexillum ſanctiſſime pater, & ut optimum ducem par eſt, in hoſtem ſigna moue. Hoc ut facias, te deus ipſe adhortatur, monet, impellit, hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas: hoc deniq; illorum calamitates, qui dominatum & potentiam crudeliſſimorum barbarorum tot annos patiuntur. uideor audire eorum gemitus, uidere lachrymas, ſupplices manus ad te porrectas, ut eos à pœnis, à cruciatibus, ab omni genere ſæuitiæ, à ſeruitute ipſa morte grauiore tandem pro tua miſericordia & pietate liberes. Hoc bellum etiam Chriſtianam remp. pene labātem confirmabit beatiſſime pater, & tibi gloriā cum æterna laude pariet.

IN BAP. PLA*tinæ parentalia, diuerſorum Academicorum panegyrici.*

Proſperſpiritus Viterbienſis, in mortem Platinæ Epigramma.

QVi res pontificum ſacras & geſta piorum,
Quiq; ducum uitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, q̃ laudet honeſta uoluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quæ longum eſt properans cenſere uiator,
Omnia ſidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina: & quanq̃ conceſſerit orco,
Ius habet in uatem Parca ſeuera nihil.

Proſperſpiritus Viterbienſis, ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines uterque doctus,
Sed Demetrius eruditus à te,
Eſt uates Platina, tuis alumnus
Formatus digitis bonas ad artes.
Vidi uerticis omnium ſororum,
Qui curat tibi buſta diligenter,
Tyronis pia laureaq; culti,
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum ſapientiam patroni,
Quantum mi Platina tuus miniſter
Cælo laudibus imminens ſupremis.

Angelus Campanus in parentatione Bap. Platinæ.

DVcere ſi longæ didiciſſent ſtamina uitæ,
Parcere uel cuiquam fata ſeuera nimis,
Nobiſcum Platina plures uicturus in annos
Manſiſſet, noſtro gratus & uſq; Ioui.
Nunc illum Eſquiliæ, nunc illũ deflet ademptum
Cuſtodem Sixti bibliotheca ſuum.
Viuet inextinctum nomen dum Roma manebit,
Dum Papæ ſedes, dum caput orbis erit.

Carolus Berardus Cæſenas.

Epitaphiũ B. Platinæ.

ROmanũ (heu dolor) eloquiũ, muſæq; Latinæ;
Quo Platina, hoc paruo cõdita ſũt tumulo.

Conſolatio ad amicos.

Quid Platinã pia turba gemis tibi nuper ademptũ?
Non obijt, cuius nomen honosq; manent,
Parte ſui Platina eſt multo meliore ſuperſtes:
Fama uiget terris, ſpiritus aſtra tenet.

Manilius Rallus.

DEmetri lachrymas piosq; fletus,
Nec non triſtia iuſta, quæ merentis
Patroni parat oſſibus, inuato
Spectator gemitu nouoq; planctu,
Doctæ quo Platinæ excitentur umbræ.
Res hæc officioſa, nec pudenda,
Quam cum fœnore poſtulant ſepulchra;
Vſtis quam cupit oſſibus referri,
Quicunque ad ſtygias uocatur umbras.
Quod ſi fleueris hæc dolenda iuſta,
Degas ſecula longiora iuſto.

Platinæ bibliothecæ pręfecto, Sixto quarto pontifici maximo ob eximiam utriuſque linguæ eruditionem, cæteraſq; perſpicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cum maxime uiuere debuiſſet, fatis iniquis præreptus eſt, Demetrius Lucenſis, alumnus patrono B. M. parentauit.

Bartholomæus Ariſtophilus in parentalibus Platinæ.

B. Platinam excellentis ingenij uirum, & qui literas à ſitu plurimum uindicauit: q̃diu uixit, ita colui atque obſeruaui, ut merito me redamauerit. Igitur ubi hominis mortem reſciui, ut filium decuit, dolore confectus ſum. Bibliothecæ pontificiæ, cuius ille curam modeſtiſſime geſſerat, mox præfecit me pont. Sixtus. Idem mihi cubiculum eſt, quod illi ante fuerat. Id ego cum primũ ingreſſus ſum, quodam horrore obrigui: lectus, libri, & uniuerſa ſupellex eius memoriam excitabat: denique, quocunque aciem dirigebam, illius maieſtas oculis obuerſabatur. Itaque dolor uires, quas mora minuerat, iterũ aſſumpſit, & recrudeſcebat uulnus quod nondum cicatricem obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies ſæuiebat. ſenſere id manes pientiſſimi, & priſtinæ charitatis non obliti, ſæpius aſſumpto corpore auguſtiore forma, non conniuenti, uerũ ſentienti & intuenti apparuere: triſtitia confectum ſolati ſunt: & quo dolendum nõ eſſet, apertiſſimis argumentis & rationibus comprobarunt. Quoniam uero nõ minore deſiderio uos tabeſcere plane intelligo, eadem uobis qui iuſta perſoluiſtis, communia eſſe uolui. Verum quo maiorem autoritatem habeat oratio, Platinam ipſum conuiuas alloquentem fecimus: neque uero cuiquam mirũ uideatur, ſi quod in uita fortaſſe non conſueuerat, heroicos cantet. Id enim in Eliſiis dum Orpheum & ueteres poetas æmulatur, in præſentiarum ſæpius uſurpat. ſed iam ipſum ſuam ſententiã explicantem audiamus:

Qui modo grata meo cineri pia thura dediſtis,
Et dulces lachrymas, multoq; natantia fletu,
Faucibus in medijs uerba interrupta dolore,
Saluete ó proceres, & noſtri nominis uſque
Turba memor, qua nil melius fundata Quirino
Roma iugo, quanta eſt, ſeptemplice martia ſeruat:

Eliſij memores ſedes, camposq́ uirentes:
Quos gratæ ſuperis animæ, quos turba piorum
Incolit,& niueæ laudis quos perculit ardor,
Deſerui triſtes, quo uos & fata querentes
Alloquar,& dulces præſens ego ſoler amicos:
Si pro me gemitus,ſi pro me pectore toto
Luctus, & inſanæ feriunt pia numina uoces,
Deſinite innumeris fata incuſare querelis:
Deſinite,hoc unum mihi numinis inſtar amici
Extremum munus concedite,ponite uanos
Vſque metus,flendi ceſſet miſeranda uoluptas.
Eſt mihi certa quies: nemo eſt felicior:atqui
Pellar ab eliſijs,ſi me mors terruit ipſa:
Stamina ſi uitæ mihi ſunt truncata dolori,
Si grauius quicquam quàm ſi fata impia forſan
Me remeare uelint humana in pectora rurſus,
Arte machaonia uel ſi mihi uita ſtetiſſet,
Non me deprendit ſupremo in limine uitæ
Atra dies pauidum,dubiove in turbine rerum
Huc modo, mox illuc ferri,ſed pectore firmo,
Spemq́ metusq́ omẽs ſpernentẽ humanaq́ paſſim
Exemptum curis,ridentem gaudia:paſſim
Ridentem humanos caſus,& abire paratum.
Mox ubi ſupremum tenui cum murmure tempus
Affuit,inq́ leues ſeceſſit ſpiritus auras,
Non me Theſiphone horrendũ ſerpentibus atris
Cincta caput,flammasq́ ferens armata flagello
Terruit,atq́ Charon nigrantis nauita cymbæ:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas ſedes,ſceleratq́ uidi
Limina,non ſontes animas,numerove malorum
Additus inſpexi Tityon,fœcundaq́ pœnis
Viſcera,perq́ nouem diſtentum iugera corpus:
Quæq́ habitant miſeri loca furua & plena doloris,
Audiui gemitus & uerbera,turba nocentum
Quæ patitur:uerum inde abij,læuaq́ reliqui.
Mox ingreſſus iter,qua dextera ſemita ducit,
Et qua lege deum ſolis datur ire beatis,
In nemus eliſium ueni:qua culta locorum
Splendeſcit facies,qua non uiolentior auſter
Intonat,& dulces ſpirant clementius auræ:
Qua non ſtridet hyems, non æſtas torrida candet,
Autumnusve nocens pallenti ſæuit hiatu:
Nam zephyri molles,æternaq́ tempora ueris
Floribus exornant colles & amœna uireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris.
Gramine uernat humus,ueſtitur frondibus arbor
Semper,& alta comas non ponit populus unq̃.
Garrula tum dulces profert philomena querelas,
Et uolucris molli ſi qua eſt quæ gutture cantet.
Non deſunt fontes,quibus exundantibus amnes
Prata rigant,blandoq́ fluunt cum murmure riui:
His natura locis ſolito mage prodiga,& ipſam
Se ſuperans,larga & facili dedit omnia dextra.
Viſitur hic quicquid fas eſt ſpectare theatris;
Quodq́ placet forma, doctave probatur ab arte.
Hic Decij bello inſignes, geminiq́ coruſcant
Scipiadæ,& patriæ quicunque accenſus amore
Occubuit,pulchra pro libertate cruentus,
Qui genus humanum ſibi deuinxere merendo.
Improba quos neq́ ſpes torſit,neq́ dira cupido:
Qui ſanctam coluere fidem,qui iura piumq́,
Inq́ nefas nullum malesuada potentia adegit.
Quis rerum cauſas,quis cæli noſcere motus
Cura fuit,Phœboq́ cohors ſacrata poëtæ
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Poſt quem noſtra manus pede libera,graiaq́ longe
Subſequitur,linguæ celebrat quos fama diſertæ.
Quos inter Leonardus erat,mihi cognitus olim:
Quiq́ iocaris adhuc dictis & ſcommate Poggi,
Guarinus,centumq́ alij,quos dicere longum eſt,
Obuia fit nobis manus hæc:effuſaq́ plauſu
Excipit,& magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices ſacros recolunt,quis noſtra perenne
Lingua dedit nomen,quæ nõ damnanda uoluptas,
Quodve bonũ uero eſt, quod falſo nomine dictũ,
Quicquid & à noſtro manauit fonte,priuſquam
Deficeret curſu uena interrupta peracto.
Tum mediũ excipiunt,& per iuga conſita multa
Arbore,perq́ nemus,per prata uirentia ducunt.
Dum loquimur,tardoq́ gradu per læta uagamur
Gramina,deuentum eſt lethei ad fluminis undas,
Qua uolucres animæ redituræ in pectora rurſus,
Huc illuc uolitant,atq́ ipſo in gurgite pronæ,
Protenſo latices & lethen gutture potant.
Tum comitum è numero qui me deduxerat unus,
Bis ſummumve,inquit, ter pleno Cynthia cornu,
Quantus erat fratrem formoſo reddidit ore:
Ex quo potus aquas,atq́ ipſo gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius,cui plurima uultu
Gratia,cui nuſquam liuor,neq́ menda:tuoq́
Sanguine concretos artus,inſectaq́ membra
Ingreſſurus abit,nil his quos undique ſpectas
Par fuit in campis illi,non indole quiſquam
Floruit æquali,nullive modeſtia maior
Atq́ pudor.præcox erat hæc tua poſthuma,ples
Te referens,grauis inceſſu,quin littus oberrans,
Velle uidebatur blæſis proferre labellis
Literulas,teneroſq́ apices,& murmure primas
Balbutire notas.abeuntem turba ſecundis
Plauſibus,& multo conſperſum flore ſecuta eſt.
Hunc,poſtq̃ exultans in lucem uenerit aluo
Proditus,excipient chari tua turba ſodales,
Nec cedent in amore tibi,ſed ſanguinis omne
Officium implebunt animoq́ & mente parentes:
Præcipue hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenq́ tuum Gonzigius heros.
Purpura puniceo cui tempora uelat amictu.
Huius ope altiloqui noſcet diuina Maronis
Carmina,& Aonidum Parnaſſi in uertice fontem;

Hac ope cognoſcet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid cantat bene conſcia Græcia rerum:
Moribus & uita te reddet denique talem,
Vt patre ſe dignus ſis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata ſunt. nã poſtquam ſtamina rupit
Athropos, inſontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco.
Cauſa igitur nulla eſt, cur quiſquã noſtra ſequatur
Funĕra cum lachrymis, feriat ſeu pectora planctu,
Me propter. mihi certa ſalus & plena uoluptas,
Viuo ego, & algenti poſitus cum corpore curis,
Docta per ora uolat uirtutum ſama ſuperſtes:
Hoc probitas, hoc ſancta fides peperere laborq;,
Et ductæ inſomnes interq; uolumina noctes,
Hoc Plato facũdus, dedit hoc mihi muſa Menãdri:
Et quæſita diu geminæ faſtigia linguæ.
O decus æternum Muſarum, & præmia uatum
Humanis maiora bonis, ô pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat ullus
Vos procul humanis caput exeruiſſe ſuperbum,
Dum ſuperũ penetrare domos, dum ſidera noſſe,
Atque uices anni cura eſt lunęq; labores,
Aſtrorum & uarios curſus uarioſq; receſſus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur claſſica mauors
Conciet, aut nubes depellat Iuppiter aſtro,
Cur genus om̃e colat Venerem, quidq; erigãt alte
Oceanum, quidve ſagax natura recondit,
Ignauo neque uult cuiquamve pateſcere. regni
Vosne homines? potiusve abſtruſos corpore dicã
Eſſe deos? ueſtrum in nomen mors improba nullũ
Ius habet, atque auide correptũ mordicus unum
Oſſibus & putri terra quod conſtitit, aufert:
Victura æternum, contempta morte, ſuperſunt
Carmina, & ingenij ſemper monumenta legentur.
His igitur quicquid uulgus miratur amatq;,
Cedat, & antiqui uincatur pompa triumphi.
Cedat Erythræis quod concha recondit in undis,
Nauta uel æoo quod geſtat auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba ſodales,
Hæc animis eadem fortiq; capeſſite dextra:
Orbita ſit ueſtris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum curſu non diſpare meta caleſcat:
Eſte uiri fortiq; animo: maleſana uoluptas
Frena pati diſcat, uitiorum ſemina paſſim
Obruta diſpereant, & germinet aurea uirtus.
Sanctus amicitiæ nexus ſeruetur, amorq;.
Sic ubi feſſa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrarit ad intima greſſu,
Fas erit antiqui titulos æquare decoris,
Sic deſiderium noſtri quo pectora tabent,
Alterna uice ſermonum ſatiare licebit,
Et ſimul æternum cælo meliore fruemur.

Antonius Miltianus in parĕtalibus Platinæ.

Hicine ſunt cineres, hæc noſtri funera uatis?
Hoc tegitur duro Platina ſarcophago?
Heu mala ſors hominũ, miſeriſq; obnoxia fatis,
Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquam ſplendor, nec gloria læta tuetur,
Sanguisve, aut partum dura per arma decus,
Huic etiam regum eſt ſubiecta potentia letho:
Et ditum menſas mors uiolenta rapit.
Saltem uirtuti ſacraſq; colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu:
Heu potuit Lacheſis tam clarũ abſcindere filum,
Taliaq; in ſæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc flete nefas, & tundite pectora palmis,
Laurigero quiſquis cingitis orbe caput.
Plangite uos mœſtæ toto Libethrides antro,
Et ſimul abſciſſis exululate comis.
In luctum & lachrymas, in flebile carmen Apollo
Vertere, & è fronte laurea ſerta cadant:
Lamentis, gemituq; per omnem Platina ſyluam
Quæratur, uatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneuſq; latex hæc triſti lata ſuſurro
Eiulet, & lachrymas Pegaſus ingeminet:
Sed quæ mœſta parẽs, quæ tam facunda dolorem
Exprimet in tanta præfica mœſtitia?
Non quæ fleuit Ithim, non cærula mater Achillis,
Non quæ luxerunt Memnona uel Priamum,
Non phaetõtiades Niobe quoque clamet adẽptũ.
Nænia par tanto nulla futura uiro eſt,
Nec tetricæ curant lachrymas, nec uota ſorores,
Et ſtygium ſuperat uictima nulla Iouem:
Atque ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus,
Pinguibus aut genium dapibus, maneſq; beatos
Placemus. tales hic petit exequias:
Certatimq; uiri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ ſint monumenta togæ.
Pluris erit, quàm ſi dent Cares mauſoleum,
Deq; ſuis unum barbara Memphis opus.
Vel ſi fingat eum fuluo Lyſippus in ære,
Phidiacave gerant marmora culta manu,
Hæc Platina, ætherei cum ſit nouus incola regni,
Improbat, & pompæ ſyrmata quæque negat,
Ac prohibet noſtras in fletum ducere uoces,
Et ſua percuſſo plangere fata ſinu.
Iucundoq; ſuos cultu ſolatur amicos,
Atque ita de cæli uertice lætus ait:
Crœſus, Alexander, Xerxes, Darius, Mithridates,
Fœmineiſq; Cyrus occidit inſidijs,
Arſacidę cuncti, Perſes, Maſiniſſa, Tygranes,
Seleucus mortem ſenſit & Antiochus,
Adraſtiq; duces, geminiq; in Pergama fortes
Atridæ. mecum turba ſepulta iacet.
Quicunque Aeneadæ capitolia celſa triumphis
Ornarunt, quos nunc longa referre mora eſt.
Felices animæ bello cum prole, domoq;,

Extremum, ut ſcitis, oppetiere diem.
Hannibal & genitor cecidit, cecidiſq; Moloſſus,
  Atque alij quotquot barbara terra tulit.
Legibus ijs etiam uirtus, ſapientia, Pallas
  Fatorum ſerie ſubdita iura tenent.
Draco, Solon ubi ſunt? ubi morũ norma Lycur-
  Gorgias, Plato, Xenophon & Socrates?   (gus?
Defuncta ſeptem graiorum lumina, ſectæ
  Quatuor, & quotquot Græcia ſuſtinuit.
Splendor & Auſonij Cicero ſermonis ademptus,
  Varroq; ſic latiæ conditor hiſtoriæ:
Si quos ſepoſuit terræ mors æqua rependam,
  Quorum ſcribuntur nomina, ueſper erit.
Denique nullius capiti Proſerpina parcit:
  Audax è cæli uertice ſumma rapit.
Exitus hic idem magnas quoque conficit urbes,
  Atterit & ualida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylon, Numãtia, Troia, Corinthus,
  Triſtibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapſa ruinas?
  Quam iuncto paſtor findit aratq; boue.
Exciſa eſt moles uenerabilis amphitheatri,
  Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa, domos, arcus, ſcenas, capitolia, thermas
  Cernite, ſi fati noſcere uim cupitis.
Quis tot aquæductus, diſiecta tot atria, quæſo
  Non doleat, ſiccis aſpiciatq; genis?
Deijcit è ſolio populos, & ſceptra potentum,
  In cineres hominum publica iura trahit:
Aſſyrij, Perſæ, Medi, Lacedæmones huius
  Fecerunt ſortis commeritiq; fidem.
Cecropidæ quoq; ſunt teſtes, Pœniq; ſuperbi,
  E quorum faſtu nil ſupereſſe uides.
Et quandoq; uiro potior regnauit Amazon,
  Nunc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterũ atq; iterũ lachrymis uenit obuia nr̃is,
  Flebilis, & pullo conſpicienda ſinu.
Quæcunque exoriens cælo ſol aſpicit uſque
  Extremas Gades, herculeumq; fretum,
Quaq; timet gelidis mergi Cynoſura ſub undis,
  Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes uictumq; ſubegerat orbem
  Neptuno, & cunctis ſola uidebat aquis:
Perdidit infelix conuerſis omnia fatis,
  Et nil tam magno reſtat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit ieciſſe in uincula Perſen?
  Et quid Iugurtham uincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore claſſes,
  Hoſtibus innumeris impoſuiſſe iugum?
Et mouiſſe parum eſt extremas arma per undas,
  Horum ſi tandem finis habendus erat.
Humanis igitur quæ ſit fiducia rebus
  Pendite, nil firmi Cynthia ſubter habet.
Occidit omne quod eſt quocunq; autore creatum,
  Omnibus eſt finis, metaq; principijs.
Ergo quid à uobis tam triſte Platina fletur?
  His ego quid lachrymor ſubditus auſpicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq; lethi
  Semita, Styxq; mihi prætereunda fuit.
Huc ſemel à cunctis ex mundi luce migratur,
  Hos mane, hos ſero ueſpere nauta uehit.
Gratia dijs, aliquot ſpatijs uitæq; diebus
  Functus, ad has undas & uada nigra feror.
Mercurij quod eram cultor, Phœbiq; ſacerdos,
  Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumq; per Auſonias fama notiſſimus urbes,
  Atque aliquot ſtudij ſunt monumenta mei.
Conſilio ut potui, multos opibuſq; iuuaui,
  Exijt à factis læſio nulla meis.
Me non ambitio fuſcoſaq; gloria rerum,
  Sed ſancta tenuit in probitate pudor.
Sic mihi fatalem ſecuit bona Iuno capillum,
  Et cecidi iamiam ſorte iubente ſenex.
Et quod ſingultus lachrymaſq; in gaudia uertat,
  Aeterna cæli luce domoq; fruor.
Ambroſia felix, dulci quoque nectare ueſcor.
  Eſſe quid hac maius conditione poteſt?
Gratia ſidereo patri, qui talia reddit
  Præmia, & humanis aſtra dat officijs.
Hæc monuit ſacra uenerandus Platina uoce,
  A ſolio meritis conueniente ſuis.
Nos ideo comites, fletu lachrymiſq; remiſſis,
  Spargamus ſacris thura merumq; focis.
Soluamuſq; deo grates, quem Platina cultum
  Ex animo lætus ſuſpicit & fruitur.
Vtq; uiri ſecum manes ſuper axe quieſcunt,
  Vmbraq; uti ſacris gaudet in eliſijs:
Sic lapis iſte precor feliciter obtegat artus,
  Et ſit conſumptis oſſibus urna leuis.

Iohannes Baptiſta Almadianus Viterbienſis.

Agitur nunc annus ab hinc ferè tertiusdecimus, ex quo ego Platinam colere incepi: uentitabat enim ipſe frequenter ad ædes Beſſarionis, ubi ego tunc ſtudioſior literarum, moram trahebam: atq; in illa doctiſſima academia, de literis, quæ egregij illius cardinalis uoluptas erat, ac bonis artibus facũdiſſime ſemper diſſerebat. cœpi ergo ex illo protinus hominem ſuſpicere: & quod contrà euenire ſolet, poſtq̃ penitus inſpexi, indies magis ſum eius ingenium ac facultatem admiratus: quæ obſeruantia eatenus perſeuerauit, quatenus ipſe uita defunctus eſt: quo tempore (ꝯfitebor enim ingenue animi mei in amicorũ caſibus imbecillitatem) tanto ſum dolore affectus, ut nũquam æque aliàs. atque idcirco in eum monodiam conſcripſi: in qua remotis arbitris, hoc eſt, ueris lachrymis, dolori concepto, laxatis frenis indulſi. Hanc noſter Demetrius Lucenſis, qui nõ mediocre in me habet imperium,

iubet edere: cui fuiſsē certe refragatus, niſi iniquū cenſerē non ei obſequi, qui omnibus eſt obſequentiſſimus. Adeſte igitur animis obſecro, & fauete.

Iob. Baptiſtæ Almadiani Viterbien. in Platinam Monodia.

ACcipe deſerti ſupremum munus amici,
Muſarū linguæq; parens, tibi carmine triſtes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præſto
Officium, demens hebetet mea pectora quanuis
Luctus, & inſano perculſa dolore tremiſcant
Corda licet: crebriſq; mihi ſingultibus ora
Impediant lachrymæ, tamē in tua funera mœſtus
Debita iuſta pater, mea dona nouiſſima ſoluo;
Non tibi apollinea feſtus de more ſacerdos,
Frōde comā nectens, hederiſve ſequacibus adſto,
Sed mihi taxus iners, buſtiſq; decora cupreſſus,
Triſtia ferali prætexunt tempora ſerto:
Non ego amycleos numeris imitabor olores,
Nec ſolito clangore canam, ſi quando potentum
Facta uirum, ſuperumq; libens præconia luſi,
Sed ſtrigis infauſtos meditabor pectine cantus,
Mœſtaq; diſcordi ſtridebit nænia chorda:
Flebilibus ſine more ſonis, & apolline nullo
Conquerar: ó quondam uatum tutela piorum
Phœbe pater, quænam fortuna inimica maligno
Eripuit ſacris tua numina uatibus auſu?
Non poteras herbis, ſi te facit eſſe potentem
Turba, ſaluciferamq; tenes clementior artem,
Aonium ſeruare uirum, qui delphica ſemper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Quod ſi te forſan ſuperum reſponſa ferentem,
Inſtabilis Delos, ſeu te parnaſia rupes,
Aut tunc euboicæ tenuit Cortyna ſibyllæ,
Non potuit medica ſerpens epidaurius arte
Adueniens, natuſq; patris mandata faceſſens,
Delatas implere uices? & ſtamina uati
Longa uel indociles fletu mulcere ſorores?
Quó pæan? quó priſcus amor? iam nulla tuorum
Cura ſubit, linquiſq; ſacros auerſe poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectore lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu quid agam? quó me crudelia numina uertā?
Iratus muſis, etiam me iam piget æui,
Iam ſine te nil uita iuuat. properate miniſtri,
Deuotum uittate caput: date manibus amplis
Inferias. nil fata moror, ſtimuliſq; uocatæ
Mortis agor, ſanctoq; uelim comes ire parenti.
Siccine me miſerum, uita digniſſime uates
Aſpicio impoſitū pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues. ubi grande decus, uultuſq; ſereni
Dignus honos? & q̄ quondam uenerāda decenſq;,
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua phœbeo radiata tenore
Lumina, perpetuis clauſerunt fata tenebris?
Num frontis uigor iſte tuæ? grauitaſq;, moduſq;,
Ingenuuſq; pudor, facieſq;, habituſq; uerendi?
Gratia & in toto digniſſima corpore membra
In cineres abitura iacent? ó ſæua tonantis
Numina. luxiſſes utinam mortalibus unquam
Atra dies, pyliam meritum ſuperare ſenectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Anguſto clauſum ſpatio breuis urna tenebit?
O ſuperi, Iſmarias potuit quæ uiribus amplis
Eloquij mulcere feras, erebiq; miniſtros
Flectere, lingua ſilet? quænam tibi parca loquēdi
Nectareum præcluſit iter? quis preſſit & ora,
Vnde faui dulces & hymetia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque inconſueta nocendi
Corda, ſed una fauens cunctis & amica uoluntas:
Affectuſq; boni, uel quæ fugit inclyta terras,
Iuſtitiæ ſpectatus amor, rectiq; cupido,
Cautaq; ſimplicitas, caſtæq; modeſtia mentis,
Et nunquam magno conſtantia uicta timore,
Quam nullo ualuit confringere fulminis ictu
Fortunæ uariantis opus, ſeu carceris atri
Pedor iners, minitanſq; trucis uox dira tyranni.
Quid referā pectuſq; memor, quo cuncta tenebas
Priſcorū monumenta uirum, quos barbara tellus
Argolicumve ſolum genuit, ſeu mitia rura
Falcifero regnata ſeni, quæ ſidera cælo
Fixa manent, & quæ conuerſa lege uagentur?
Quur mare nō auſit metas tranſcendere, uel quur
Parrhaſis occiduo nūquam cadat urſa profundo?
Tu terras ſpatiumq; maris, tu flumina noſti,
Aeoliaſq; domos, tu conſeris utile honeſto,
Et Latio doctus ueteres oſtendis Athenas.
Ingenij dotes ne querar? te Græca putaſſent
Ora ſuum, tua mæonio quum ſcripta cothurno
Contegis, aut doctæ tibi uox fluit attica linguæ.
Noſceris inq; uicem Latio de ſanguine, quum tu
Andinos æmulare ſonos, & carmina condis
Laurigero diſcenda deo: pedibusvé ſolutus,
Dicendi ſublime genus ſectaris & artes
Conſulis Auſonij: ueneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara uigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater ſubeat, dumq; inclyta Roma manebit.
Doctorumq; oculos, aureſq; moraberis, & te
Poſteritas uentura colet: meliore tuiq;
Parte ſuperſtes erit. nec te libitina roguſq;
Opprimet, æternumve decus tua nomina condet.
His tibi pro meritis quantos Franciſcus honores
Progenies Gonzaga dedit, quæ maxima floret
Italiæ præclara domus, qua Mintius ampla
Mitis arundinea complectitur arua corona.
Is tibi parua licet priſcæ prope culta Cremonæ
Tecta foret, natale ſolum tamen illa ferebat,
Te conſanguineo ſolitus conferre Maroni,

Magna bianoreæ ſuperaſſe cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris,
Ac ſtudijs fomenta tulit non parca benignus,
Atque iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum ſubito maiora ferunt tibi numina: nanque
Florentem ſtudio, muſiſq; Helicona cientem,
Pontificis te cura uocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magniſq; habitas in ſedibus hoſpes
Grandior: auguſtiq; colis faſtigia tecti.
Mox tibi pontificum uitas ac geſta recenſens,
Das ſtudij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua ſcripta ſeneſq;
Certatim, & magno paſſim celebraris honore.
Ecce autem infeſto properans Rhamnuſia motu,
Atra genas, oculoſq; gerens immane micantes,
Parcarumq; colos, & magni ſtamina uatis
Occupat: & manibus facinus crudele nefandis
Importuna ſecat: mox ut uaccinea languent
Immiti perculſa noto: ſeu uulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto defecit ſtamine uates
Protinus: & fundit dum uerba nouiſſima, ſenſim
Palluit, æternoq; rigat ſua membra ſopore.
Tunc igitur uento flarent dum fata ſecundo,
Dum melior fortuna redit, propiuſq; ueniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno,
Heu quantū tibi Roma perit: peperere triumphos
Antiqui latio proceres, ac barbara colla
Romano preſſere iugo: maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoſte ſubacto,
Barbara Roma fores? dedit hoc tibi Platina donū.
Hoc Platinæ doctrina dedit, lugete quiritum
Docta caterua uirum, lamentaq; triſtia ſæuis
Verberibus perculſa ſonent: ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi: latialis gloria linguæ
Occidit, aſſertorq; bonus: date pectore queſtus,
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magne parens: nam triſte chaos, neq; tetra uidebis
Tartara, tergeminiue reus canis ora timebis:
Tu pius eliſiis potius ſpatiabere campis,
Inſignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Inſontes animas uenerabilis umbra ſedebis:
Siue, quod ipſe reor, merito ſua ſidera iuſtus
Dat tibi pacta tonās, liquidumq; per æthera diuus
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cæli
Orbita, ſidereum penetrat ſublimis ad axem.
Vnde hominū mortale genus, miſerabile uulgus
Deſpicis, & curas & inania pectora rides:
Sis felix proſperq; precor, ſupremaq; triſtes
Quæ tibi iuſta damus, cęlo ſtellatus ab alto
Reſpice, & affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat, defletaq; buſto
Leniter oſſa cubent, & conclamata quieſcant.

P. Franciſcus Amerinus in parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœſti
Conuenimus, ſacris & dare thura focis.
Quæq; tuas ageret laudes, niſi fata uetarent,
Carmen ad exequias flebile Muſa mouet.
Sed mecum ad lachrymas uatū pia turba uenite,
Laurea de comptis ponite ſacra comis:
Tempora uel taxus cingat, uel dira cupreſſus:
Nil culti poſcit, cuncta ſed atra dolor.
Fletibus interſit noſtris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus,
Rerum prudentes ueniant cum Pallade docti,
Adſit & officijs utraque lingua pijs.
Scilicet iſta uiros tangit iactura deoſq;
Arte trahunt ſiqui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinæ, quæ ſumma probatur in illo,
Quàm uitæ cunctos publica damna mouent.
Heu ubi iucundi ſeruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Ocia cum magno qui ſemper honore ſecutus,
Noluit externis uiuere conſilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita uiuens ambitione procul.
Eſtq; palatinas ex omnibus unus ad ædes
Accitus, ſummi principis imperio.
Bibliotheca illi mox eſt commiſſa, locoq;
Inde tamen maior, quàm ſibi, creuit honos.
Hæc quoque cum tota librorum mœſta corona,
De trucibus fatis eſt modò uiſa queri:
Depictumq; illic te deplorare uidetur,
Pro deſiderio uultibus orba ſuis:
Heu pater ex auro totus, ſi gratia magnis
Par meritis eſſet, conſpiciendus eras.
Vt ſummis gratus, ſic iſte minoribus æque
Obliqua uixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam, uirtuti ſemper adhæſit.
Profuit hic, libuit ſed nocuiſſe nihil.
Sed quid Muſa paras? lachrymis hæc tēpora dātur,
Non laudes tantas enumerare uacat.
Nec potes ipſa quidem, uires metire puſillas:
Nam non ingenium, ſed dedit iſta dolor.
Sat tibi, communis fueris quod conſcia luctus,
Communi in luctu nec tacuiſſe ſat eſt.
Sed quæ digna poteſt pro re ſatis eſſe querela?
Aut quis pro damnis ſufficit in lachrymas?
Nemo putet poſthac placari numina poſſe,
Eſt precibus flecti neſcia parca pijs.
Dignior aut quiſquam ſeruari, uel fuit alter,
Pro quo plura queant uota preceſq; dari?
Ceu mandata forent, perierunt omnia uento.
Nil tua uel uirtus, uel ualuere preces.
Te ne pater nobis prima fraudate ſenecta,
Mors dignum ſemper uiuere dira rapit?

Nil agit hæc, citra famam conſiſtit, & illa
  Surgit ab inuita nunc tibi maior honos.
Qui ſemper uatum memori tibi carmine creſcet,
  Sed plus in ſcriptis panditur ille tuis.
Illa legent cuncti nil concedentia priſcis,
  Textave compoſito, ſeu pede laxa uago.
Præferri Platinam ſibi iam Verona uidebit,
  Proxima nec multo Mantua maior erit.
Vtraque præclaros potuit iactare poetas,
  Es patriæ orator parq; poeta tuæ:
Hactenus extinctum fas ſit luxiſſe parentem,
  Aeternum Platinæ purior umbra uale.
Mores, uita, decus partum, ſolantur amicos,
  Et uitæ ſimilis mors in honore tua.
Oſſa leuis ſemperq; uirens hæc excipe tellus,
  Pro meritis animæ nam patuere poli.

Sigiſmundus Fulginas ſecretarius apoſtolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias uatum pia turba uenite,
  Et uos pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo uanos aut thuris honores,
  Facta ſed in laudes carmina plura date.
Nam quanuis merito Platinã lugemus ademptũ,
  Et deſiderio tangimur uſq; pio,
Ipſe tamen nos flere uetat, mandataq; linquit,
  Qualia diuinus Ennius antè dedit.
Ne quiſquam lachrymis decoret, ne funera fletu
  Faxit, quod uolitat docta per ora uirum.
Docta per ora uirum uolitas ſanctiſſime uates,
  Aeternusq; tui nominis extat honor,
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
  Oſſa niſi & tenuem, quæ tegit oſſa, cutem.
Quippe ita uixiſti, ſtudiorum ea cura tuorum,
  Mors in te ut iuris poſſit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
  Non animam lucro uendere cura fuit.
Nec ſæuas pugnas aut claſſica dira ſequutus,
  Sanguinis alterius prodigus atque tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
  Plauſus, ab infido pectore proſiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaq; diui
  Socratis, & Samij ſcripta uerenda ſenis.
Quæ penitus tu noſſe uolens, de fonte petiſti
  Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modumq;,
  Hæc ſanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio uiuis poſt fata ſuperſtes.
  Has per mortales effugis ipſe rogos.
Harum præceptis uitio ſubmotus ab omni,
  Calcaſti ſæuam largus auaritiam.
Cum tibi ſe largum præberet dextera Sixti,
  Impleretq; tuos aura ſecunda ſinus,
Contentus modico, nil ultra poſcere certus,
  In tenues uſus ſponte tua redigis,
Vtq; magis miſera procul ambitione maneres,
  Et ſtudijs eſſet gratior ora tuis,
A Vaticano collem tranſcendis in illum,
  Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus,
Hic muſis dilecta domus fundataq;, culta eſt
  Extremum uitæ tempus ad uſque tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuum
  Acta & ſummorum nomina pontificum.
Hic etiam æternus liber eſt de principe natus,
  Dux Vrbinatum quem Fredericus amat.
Hicq; uoluptates iuſtas condire laboras,
  Et quicquid ſcriptis panditur uſque tuis.
Proh ſuperi ignorant homines ſit quãta uoluptas,
  Artibus his quanta & gloria, quantus honos.
Mitius his igitur ſtudijs fœcunda iuuenta,
  His oblectatur cana ſenecta bonis.
Hæ poſſunt artes res exornare ſecundas,
  Aduerſis eadem pandere perfugium.
Delectant foris atq; domi, perq; omne periclum
  Noctes atque dies dant tibi ſe comites.
Atq; etiam poſt fata iuuant, nomenq; latere
  Cultorum ac laudes poſſe perire uetant.
Adde quod hinc pendent reges populiq; ducesq;,
  Qui geſtis rebus nomen habere uolunt.
Tanti etenim uirtus cuiuſq; & uita putatur,
  Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuentus,
  Appetite has toto pectore & ingenio,
Si patriæ uultis, ſi uobis uiuere chari,
  Si poſt exequias nomen habere iuuat.
Aſpicite ut Platinæ totum circunuolet orbem,
  Viuat & in noſtris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
  Quos cupit & ſperat eſſe ſui memores.
Annua ſoluamus tumulo ſolennia ſancto,
  Carminaq; in laudes dicere plura iuuet.

Lippus Brandulinus de morte Platinæ.

ERgo etiã ſanctos terris mors improba uates
  Inuidet? & nobis optima quæq; rapit?
Quid non in Muſas auſuram & magna putemus
  Numina? iam dubitem numina & ipſa mori?
Suſtulit è medio Platinam ſæuiſſima noſtrum,
  Hiſtoriæ Platinam Pieridumq; decus.
Cur tantum Lacheſi finis in tua iura licere
  Phœbe pater? magnos iam peret illa deos.
Fruſtra igitur colimus cũctis tua numina templis,
  At nihil in Lacheſim tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
  Compulit? ingluuies ſic ſaturanda fuit?

Nonne humili de plebe aliquis, ſi dira uorandi
Vexabat rabies, qui raperetur, erat?
Nõ tamen es cõtenta: doles quoq; uiuere quenq;,
Et noſtris inhias nocte dieq; malis.
Nec turbæ nocuiſſe ſatis, petis ardua ſemper;
Nec niſi de ſummis acta ruina placet.
At poteras ſæuosq; duces, auidosq; tyrannos
Perdere, ſi tituli te capiebat honos.
Quod ſi diuitias fuerat captare libido,
Rex Mida non unus qui moreretur erat.
Quæ uero extincto parta eſt tibi gloria uate?
Compulit ad tantum quæ (rogo) cauſa nefas?
Nõ habuit quas quæris opes, q̃s quæris honores:
Contentus muſæ uixit honore ſuæ.
Quæ tandem cauſa eſt? noſtras extinguere laudes
Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc fruſtra tentas, nil iuris in illam
Eſt tibi. laus auidos effugit una rogos.
Nil illi nocuiſſe potes, quin profuit eſſe
Extinctum: á tumulo gloria maior adeſt.
Nec tamen extinctus, mortales exuit artus:
Viuit, quaq; decet parte carere, caret.
Corporeis liber uinclis & carcere cæco,
Incolit ætherei ſpiritus aſtra poli.
Spiritus aſtra tenet, uiuit ſua gloria terris:
In ſedes rediјt corpus inane ſuas.
Viuit inextinctum uates, uiuetq; per æuum.
Nil agit in uates, nil tibi Parca licet.
Ergo non celebret lachrymis hæc funera quiſq;.
Carmina ſunt doctis uatibus apta magis.
Fundite pro lachrymis doctiſſima carmina uates.
Officium (uiuit) ſentiet ille pium.
Ac cineri date thura ſacro: date myrrhea dona.
Aſſyrio totus fragret odore locus.
Luceat incenſis circum funalibus urna,
Carmine ſignetur, qui tegit oſſa, lapis:
Sum Platina, hiſtorias ſcripſi Sixto auſpice ſacras,
Erecta eſt ſtudio bibliotheca meo.

Lodouicus Iazarellus in exequijs Platinæ.

AOnij montis quæ nunc iuga ſancta refertis
Exquiliæ, & ſacri fontis habetis aquas,
Cernitis ut coëant ſanctiſſima turba poetæ,
Vt reſonent elegis omnia plena ſonis?
Si mens cuncta replet, mundi ſi infuſa per artus,
Quicquid ubique agitur, conſcia facta uidet.
Conuentus cauſam ſacri docet, ecce queruntur
Nunc uates uatis ſtamina trunca ſui.
Dicite uos, ubi nunc effundit Platina cantus,
Hic hic aſſuetus flectere uoce feras.
Qui geminæ cum ſæpe lyræ data fila moueret,
Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros uates non ultimus inter,
Huc qui pegaſeo fonte tulere choros.
Nos igitur quoſcunque ſimul dolor iſte coegit,
Ad mœſti querimur funeris exequias.
Laurea ſerta comis excuſſit mœſta cupreſſus,
Deuouet & uatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? quę uox modo fert ad aures?
Audite, ò paulum deſinat iſte dolor.
Nõ Phœbi oraclũ eſt mõtis, mens ipſa querelas
Nobiſcum & gemitus iungere forte cupit:
Quid fletis uates nomen mortis, quod inane eſt?
Principium ad uitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta ſcientia fati,
Vos tamen hic uates ne malus error agat.
Quotidie ſacra ſenſus Heliconis ab unda
Ducitis, abſceſſit non tamen umbra retro.
Vos etiam ignari fallit ſententia uulgi,
Qui mortem rerum creditis eſſe aliquid.
Nil perit in mundo: uinclis in prima ſolutis
Orſa redit rerum, quod uiget, omne genus.
Corporeã hanc molem ſub prima elemẽta reſolui
Quis dubitat? mentis ſors tamen eſt uaria.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui ſapit, is bonus eſt: ignauus quiſq;, malignus:
Hic petit umbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatũ, hic ordo eſt fati, quodcunq; neceſſe eſt,
Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium ò uates in carmina ſæpe uocatis,
Cur tamen illius dogmata non legitis?
Noſcetis liquido, doctrinæ ſi qua manebit
Cura, perire nihil, uiuere cuncta deo.
Platina ſidereis igitur nunc ſedibus hymnos
Dulciſonos cantat commodiore lyra.
Quanq̃ huius mũdanus homo ſtet conditus urna,
Quam ſibi uiuenti ſtruxerat æde ſacra,
In ſenſu uitæ rediјt melioris ad aſtra
Totus, & inſanas deſpicit has lachrymas.
Compatitur uobis, ueſtras felixve querelas
Arguit, & tales fundit ab ore ſonos:
Quid ne meam petitis gemitu turbare quietem?
Viuo ego, non perij: uita mihi melior.
Libera mens cælo eſt, quã nuper carcer habebat:
Merſa prius tenebris, luce redempta uidet.

C. Laurentij Euſtochij ſecretarij reipub. Venetæ Elegia in funere Platinæ.

FErales amplexa faces, triſtemq; cupreſſum,
Huc ades, & pullos dilaniata ſinus,
Tu dea, tu querulis euictas uocibus aures
Quæ rapis ad ſtygias & ſine luce domos:
Hoc funus celebrare tuum eſt, tuus uritur igni
Platina, Romanæ ſidus academiæ.
Obſtupuit, facilesq; modos oblita, retorſit
A nimis indigno pectora mœſta rogo.
Obſtupuit cantus elegia uicta procellis,

Mœſtaq; in aduerſa lumina fixit humo:
Diua qd attonita es?uanos heu ſcinde corymbos.
Nunc licet in teneras unguibus ire genas.
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen utrunque ſuis.
Interit,ah durum eſt tantos meminiſſe dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid reſupinus in Hemo
Dixit ab amiſſa thracius Eurydice.
Quicquid & ad nigri,paſſo furibunda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus,horrendo cū uulnere fuſus Adonis
Occidit,in cineres & pia iuſta dedit.
Deniq; ſi quid habet luctus caua machina mundi,
Hoc petat immites,deuoueatq; rogos.
Quid non flāma rapit?quid non mortalia carpunt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge muſa poetas,
Qua potes & uati carmen inane tuo.
Quid mihi uos optem,ſi mors extrema rapacem
Vnca manum,fidibus non ſinit eſſe locum?
Eſt tamen,eſt aliquid,rapias licet omnia paſſim
Improba mors,homini quod queat eſſe ſuper.
Nomina ſurripimus flammis,non fama ſepulchro
Conditur,hic nullum eſt ius tibi ſumma dies.
Aeterna eſt clari ſublimis fama Tibulli:
Aeternum uiuit gloria,uiuit honos.
Hoc tibi non Lacheſis potuit,nō ſumma ſororum
Platina ſolicita ſurripuiſſe manu.
Vrna tegit quocunq; poteſt,tamen indice ſaxo
Litera cælatas prodet amica notas.
Exquilijs iacet ille ſuis,gratiſſima ſedes
Hęc fuit,hic mollem repperit urna locum.
Confluat huc quicquid ſacro de colle Quirini,
Quicquid Auentina cernere ab arce poteſt.
Huc pullata ſimul properet Romana iuuentus.
Icta ſonent media pectora mœſta uia.
Eiulet hic gemitus,gemitus quoq; funera poſcunt,
Ille comam digitus,appetat ille genas.
Hic ferat in cineres quodcunque è ualle ſabæa
Mittit Arabs,uiolas ille uel ille ferat.
Ingeminent planctus,tremulis ſingultibus aer
Intonet,& magnos uox petat illa deos.
Aſpice ut obſcuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq; tuum Platina magne rogum?
Liquitur in gelidas commixta grandine lymphas
Iuppiter,& cineri dat ſua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cœpiſſe dolore
Creditur,& tantis obſtupuiſſe malis.
Quid facient homines?quid tu Romane pararis?
Ecce dolent nubes,lux adoperta dolet:
Roma gemit,fontes lachrymis auxiſſe putatur.
Aſpice uirgineam qui furor urget aquam.
Vos quoq; Romulidæ ſæuos date munus in ignes,
Et ſonet extremum ter pia lingua uale.

At tu ſeu cælo ſublimia tecta tonantis
Sedibus eliſijs,ſeu uaga regna tenes,
Sis felix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœſta tuo.

C. Laurentij Euſtochij ſecretarij reipublicæ Venetæ, translatio Platinæ in cælum.

OCyor æolijs rapiunt qui nubila uentis,
Ocyor excuſſo librata fulmine dextra,
Fama pijs elapſa locis,ubi ſumma potentum
Atria compleuit,totum diſcurſibus orbem
Solicitat,ſpargitq; cauo quod nuper auerno
Extulit,& patulas implet rumoribus auras:
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ,placida mox ſede receptus,
Letheas dum ſpectat aquas, dū murmura captat,
Et luſtrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli conceſſa prius,iactanda per orbem
Accidit,ut furui raperentur ad æthera manes.
Nanq; ubi inexcultos deſcendit Platina campos,
Subiecitq; oculis quicquid plutonia uaſto
Regna tenent erebo,tranſuerſo in limine mutus
Hæſit,& arenti concreta eſt lingua palato:
Ingreditur tamen arua ſacro circundata muro,
Et modò per colles longe lateq; uagatur
Eliſios: modò per ſegetes & amœna patenti
Gramina proſpectu,uarijs & diſcolor ambit
Floribus in gyrum,maculiſq; intincta coruſcis
Linea,temperiem uernam,nullumq; laboris
Indicium,& lucem medijs miratur in umbris,
Vndique circunſtant animæ felicia quondam
Nomina, nūc lætos paſſim uaga turba per agros,
Olli fidus adeſt lateri comes,omnia uati
Mantua quem genuit ſimilis,meminiſſe iuuabit.
Quin potius magno fuerit comitatus Homero.
Viuit enim rurſumq; Ioui, rurſumq; camœnis
Redditus: has carpit membris ſpirantibus auras:
Lumine qui quōdam captus, nūc lumine captus,
Lippus ad Auſonios reparat ſua carmina neruos.
At meus hic nitidas facilis comitante caterua
Circunſpectat aquas, & nullo uomere tactam
Cernit humum,nullo taurorum condita tergo
Semina,iam canas meſſes,iam poma rubenti,
Hinc ſuffuſa nota pallenti,hinc æmula ceræ
Mitiaq; & grandes curuantia pondere ramos,
Erranteſq; uidet capreas,ceruoſq; fugaces,
Et lepores,aproſq; truces,rigidoſq; leones,
Et quæ præterea uaſtis animalia terris
Sparſa,terunt ſyluas,& inhoſpita luſtra tuentur.
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires,hirtaq; ſciuros
Inſignes cauda: quos inter muſculus olim

Euganeo prognatus auo, ſibi credita curat
Iugera, ſementesꝗ auium cuſtodit ab umbris.
Obſtupuit primo, greſſuꝗ immotus in ipſo
Subſtitit, & quæ ſunt animæ ſimulacra ferarum
Iſta precor, dixit. ſunt ne & regione ſub ima
Quæ ſuperis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactuꝗ hominum membrisꝗ ſolutæ
Occurrunt umbræ? ſunt ne hæc genitalia rerum
Semina, quæ terras, quæ cælũ & flumina cõplent,
Oceanumꝗ patrem? uel ſi quid forte ſub hiſce
Hæret imaginibus, ſit fas arcana deorum
Diſcere, & ignotas rerum cognoſcere cauſas.
Tum uates, placidis quem Mintius abluit undis,
Hæc contrà, regnis hoſpes modo reddite noſtris,
Vicino mihi iuncte ſolo, dum uita manebat,
Accipe quæ tigres, quæ ſint hæc mõſtra p umbras
Sparſa: ſub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare ſolet, pedibusve inſiſtere terræ,
Aut uacuas tentare uias, quaſſoꝗ lacerto
Auia ſecuris uolitare per aera pennis,
Quicquid & in media pulſatur fluctibus unda,
Communes animas alternaꝗ iura tuetur,
Ergo ubi ſupremos Lacheſis defluxit ad annos,
Feſſaꝗ iam nullo perduxit brachia filo,
Quam tenuit uitæ formam, quo corpore clauſus
Quiſque fuit, retinet ſpeciem uultusꝗ priores.
Atque hinc ad lethen longo poſt tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum tranſmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis ſeu triſtis aſelli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda ſubeſt agili mens obſopita cerebro:
Et ſtupet, & ſtertit ueteres imitata figuras.
Interdum uolucres humani corporis umbra
Ingreditur, ſic quem ſeptemfluus attulit alueo
Nilus, habet priſci monumenta inſignia fati
Pſittacus: hic uerbis hominem, bleſaꝗ canorus
Voce refert, quaꝗ ipſe poteſt, ſua iura retentat,
Et picas quandoꝗ leues ſubiere priorum,
Ac nimium faciles animæ. petulantia picis
Hinc trahitur, uocisꝗ ſonus, fandiꝗ cupido
Stultaꝗ garrulitas: hinc ebria uerba procaci
Ore uomunt, referũtꝗ humanæ murmura linguæ.
Sic rerum ſeries, & inexorabile fatum
Inſtituit, ſic penſa trahunt alterna ſorores.
Tu quoque, ſi manes, quos aurea ſuſtulit ætas,
Necdum longa dies lethea merſit in unda,
Vera ferunt. ſuperas ter iam dimiſſus in auras
Huc redis, armigeræ tellus ſacrata Mineruæ
Prima tulit puerum, nullo tum preſſa tyranno.
Mox ubi corripuit fun eſta Piſiſtratus arma,
Iniecitꝗ manum patriæ, ſolioꝗ ſuperbus
Inſilijt, ueterum ſparſos ſine more libellos
Colligere, & gemmis ornare aggreſſus & auro,
Primus cecropiam muſas perduxit in arcem.

His datus es cuſtos. rurſum poſt funera lethe
Mergeris, & uarios animam traducis in artus.
Hic quoꝗ iam laceris immenſa uolumina chartis
Sedulus inſtauras. regnumꝗ hoc munere munus
Accipis, auſonia quo te modò Sixtus in urbe
Extulerat: nunc eliſiis iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poſcant
Pectora? quæ tandem fato uexatus iniquo
Præmia digna feres? uel quæ tibi meta laborum?
Sit ſatis, æternum noſtris te fata reponant
Sedibus, aut ſummi rapiant ad ſidera cæli.
Hæc Maro: tum crines hedera redimitus & auro
Threicius uates, hem quò Cyllenius, inquit,
Quò properas? properabat enim: miratur euntem
Turba deum, rapidis hic tartara præterit alis:
Conciliumꝗ petit uatum, mox talia fatur:
Felices ſaluete animæ, Ioue miſſus ab ipſo
Huc uenio, iuſſit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, ſedes ueſtras, & regna beatis
Circunſepta iugis fatorum lege teneri
Nec minus atꝗ Iouẽ, quãquam ſuprema tenentem
Sceptra manu, quanquã diuumꝗ hoĩmꝗ potentẽ:
Hic nouus eliſios modo qui deſcendit in agros
Platina, debetur ſuperis, hunc fata repoſcunt
Ipſa ſibi, tuꝗ ò grauibus defuncte periclis
Linque nemus roſeum, & cælo ſuccede patenti.
Bibliotheca Iouis nullo cuſtode tot annos
Sparſa fluit. repares diſiectos fata libellos
Ecce petunt, utꝗ in terris Sixtinæ miniſtrum
Bibliotheca ſuis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam: non hic tibi cura laborum,
Sed requies, ſemel ipſe tuos ubi forte libellos
Ordine diſponas, ſatis eſt ſuperisꝗ Iouiꝗ.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Ceſſerat in terris uiuo: cape protinus haſtam
Hanc tibi: cæleſtes mecum conſcende penates.
Aſſenſere pij nullo conamine uates,
Et ſummum dixere uale: totidemꝗ recepit
Verba chorus. uatem caducifer arripit auræ
Par celeri, patrioꝗ refert ſublimis olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cæli ſubduxit in arcem.
Talia diuerſas iactat dum fama per urbes,
Huc quoꝗ tyrrheno diuertit ab æquore curſum,
Mœrentiꝗ rogis, & acerbo Platina fato
Aſtitit, & mœſtas impleuit protinus aures.
Eſte igitur læti, planctus lachrymasꝗ Quirites
Soluite. iam tremulis ſingultibus ora quieſcant.
pullatiꝗ humeris paſſim lacerentur amictus,
platina quem luctu Romanæ turba repoſcit
Triſtis academiæ, fatalia dona ſequutus,
Aſtra tenet, curasꝗ uirum nunc ludit inanes.

Finis.

Digitized by Google